

T.C
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

20. YY. ÂŞİK ŞİİRİNDE KONULAR
(TAHLİL VE KARŞILAŞTIRMA)

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN

HAZIRLAYAN

Münir CERRAHOĞLU

İSTANBUL- 2012

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci : Münir Cerrahoğlu
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Karşılaştırmalı Edebiyat
Tez Konusu : 20. YY. Âşık Şiirinde Konular (Tahlil ve Karşılaştırma)
Tez Tarihi : 18.09.2012

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

İMZA
 Prof. Dr. Mohamed BAKARİ
 Anabilim Dalı Başkanı

Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı 61200801 numaralı öğrencisi Münir Cerrahoğlu tarafından hazırlanan bu tezin Doktora Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

İMZA
 Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN
 Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN

Prof. Dr. Mahmut KAPLAN

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG

Doç. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ

Yrd. Doç Dr. Sezai COŞKUN

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

İMZA
 Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU
 Müdür

Üniversite : Fatih Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Ana Bilim Dalı : Karşılaştırmalı Edebiyat
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN
Tez Tarihi : Eylül 2012

ÖZET

Bu çalışmada 20. yüzyıl âşık şiirinde konularının tahlili ve karşılaştırması yapılmıştır.

20. yüzyıl âşıkları yaşadıkları toplumun sözcüsü olmuş, yaşadıkları yörenin geleneklerini, göreneklerini; fiziki ve coğrafi özelliklerini; toplumun düşünce sistemini; değer yargılarını; dönemin giyim ve kuşam tarzını; halkın kabullerini sanat ve estetik anlayışını; tarihi ve sosyal olaylarını şiirlerinde dile getirmişlerdir.

Âşık edebiyatında çoğunlukla beşerî aşk işlenmiş, sevgiliye karşı beslenen duygular, hasret, özlem ve sitemler dile getirilmiştir. Din ve tasavvuf âşıklarda başlıca inanç ve düşünce kaynağını oluşturmuş; imanî ve itikadî konular, Allah'a iman, ölüm sonrası hayat ve kader inancı, peygamberlere iman konularına sık sık vurgu yapılmıştır.

Türk sosyo-kültürel hayatının gelenek ve görenekleri, değer yargıları, uğraşı ve meslekler dönemin âşık şiirine konu edilmiştir.

Tabiat bitkisiyle, hayvan türleriyle, yeryüzü şekilleriyle anlatılmış; bazı bitki ve hayvan türleri mısralarda benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

Şiirlerde vatan ve memleket sevgisine sık sık vurgu yapılmış, kahramanlık ve kardeşlik duygusunun birlik ve beraberliğin önemi anlatılmış, milli duyguların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Toplumsal kargaşa ve kavgalar, kültürel ve ahlakî yozlaşmalar, yirminci yüzyıl sosyal hayatına damgasını vuran sosyal sorunlar, yüzyılın önemli sosyal sorunları olarak görülmüştür.

Âşıklar, devlet yöneticilerini ve siyasileri yermekten çekinmemişler, onların yanlış icraatlarını, adaletsiz uygulamalarını her fırsatta dile getirmişlerdir. Ayrıca şiirlerinde talihten, felekten, sevgiliden, dostlarının vefasızlığından, zamandan ve ahlakî yozlaşmadan, hırsızlardan, emek sömürsünden ve ağalık sisteminden şikâyeti mısralarına taşımışlardır.

Övgü ve methiyelerin, öğüt ve nasihatlerin, 20. yüzyıl âşık şiirinde önemli bir yeri vardır. Bu bağlamda din ve tasavvuf öncüleri, Türk büyükleri, sevgililer, güzeller, meslek grupları, doğal unsurlar, kurum kuruluş ve tesisler methedilmiş; dinî, tasavvufî, sosyo-kültürel öğütlere geniş yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 20. yüzyıl âşık şiiri, âşık şiirinde konu, karşılaştırma

University : **Fatih University**
Institute : **Institute of Social Sciences**
Department : **Comparative Literature**
Supervisor : **Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN**
Degree Awarded and Date : **September 2012**

ABSTRACT

In this study, analysis and comparison were made about 20th century minstrel poetry.

20th century minstrels have been spokesmen for the society they live in and expressed in their poems the traditions of the region, customs, physical and geographical characteristics of the society, system of thought, value judgments of the period style of clothing and finery, public acceptance of the concept of art and the aesthetic, historical and social events.

In Minstrel Literature, human love, the emotions fed to valentine, longing, yearning and the site is often expressed. Religion and mysticism form the main source of belief and thought in minstrels; faith and and I'tiqad issues, faith in God, life after death and destiny, issues of faith in the prophets is often stressed.

Customs and traditions, values, occupation and professions of Turkish socio-cultural life are subject to the poets of the period.

Nature is explained with flora, animal is explained with their species, the earth is explained with its forms; some plant and animal species are used as an element of the analogy verses.

Frequent emphasis on patriotism and love of country is made in poetry, heroism and brotherhood, the importance of a sense of unity and togetherness is expressed, the ground for the creation of national feelings is prepared.

Social unrest and conflicts, cultural and moral degenerations, the social problems of the twentieth century marking the social life is seen as important social problems of the century.

Minstrels do not hesitate to satirize the government administrators and politicians, to express their wrong actions, unfair practices at every opportunity. In addition, in their poems, they mention about the complaint resulting from monarchical system, labor exploitation spree, friends, fortune, time, moral corruption, thieves, disloyalty and pride.

Praise, advice and counsel have an important place in the 20th century poetry. In this context, the pioneers of religion and mysticism, Turkish elders, lovers, beautiful, professional groups, natural elements, institutions, agencies and facilities are praised; religious, mystical, socio-cultural preaching is explained in detail.

Key Words: 20th century minstrel poetry, minstrel poetry issues, comparative

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR CETVELİ	xviii
TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ	xix
ÖNSÖZ	xxii
GİRİŞ.....	1
I. BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE ÂŞIK ŞİİRİ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	1
16. Yüzyıl Âşık Şiiri	10
17. Yüzyıl Âşık Şiiri	12
18. Yüzyıl Âşık Şiiri	13
19. Yüzyıl Âşık Şiiri	15
20. Yüzyıl Âşık Şiiri	18
II. YİRMİNCİ YÜZYIL ÂŞIKLARININ KATILDIKLARI TOPLANTILAR	26
III. ÇALIŞMA KAPSAMINA ALINAN ÂŞIKLAR VE HAYATLARI	30
Abdulkadir Namlı (Âşık İsmetî)	31
Abdülvahap Kocaman	32
Âdemşentürk (Âşık Efkârî)	33
Ahmet Günbulut (Sefil Selimî)	33
Ahmet Kartalkanat (Kul Ahmet).....	34
Ali Coşkun (Yusufelili Huzurî).....	34
Ali İzzet Özkan	35
Bardızlı Nihanî (Mustafa Gedik).....	35
Ayten Çınar (Ayten Gülçınar).....	36
Davut Sularî	37
Dursun Cevlanî (Âşık Cevlanî)	38
Halil Karabulut	38
Hasan Selman (Âşık Selmanî).....	39
Hüseyin Gümüş (Fedâyî Baba)	39
Mehmet Şerif Cırrı (Âşık Mahzunî Şerif).....	40
Mevlüt İhsanî Şafak (Mevlüt İhsanî)	41
Murat Çobanoğlu	41
Nihat Sönmez (Ozan Nihat)	43
Ömer Lütfü Pişkin (Afşinli Derdiçok)	44
Recep Hıfzı (Kağızmanlı Hıfzı)	44
Sabit Ataman (Âşık müdamî).....	45
Sabri Orak (Âşık Hüdaî).....	47
Talibî Coşkun (Âşık Talibî)	47
veysel Şatroğlu (Âşık veysel).....	48
Yaşar Yılmaz (Âşık Yaşar Reyhanî).....	49
BİRİNCİ BÖLÜM ŞAHİS KADROSU	51
1.1. Dini Şahsiyetler	52
1.1.1. Peygamberler.....	52
1.1.1.1. Kendisine Kitap İndirilen Peygamberler	53
1.1.1.2. Diğer Peygamberler.....	71
1.1.1.3. Peygamberliği Şüpheli Kişiler	107
1.1.2. Peygamber Aileleri	110
1.1.3. Dört Halife (Çar-I Yar)	111
1.1.4. Ashab (Sahabe)	119
1.1.5. Ehl-İ Beyt (Âl-İ Âba).....	123

1.1.6. Mezhep İmamları	130
1.1.7. On İki İmam	131
1.1.8. Mutasavvıf Şahsiyetler.....	139
1.1.9. Zalimlikleri ve Kötülükleri Ön Plana Çıkanlar	153
1.2. Tarihi Şahsiyetler.....	161
1.2.1. Yirminci Yüzyıl Öncesi Yaşamış Tarihi Türk Şahsiyetler	161
1.2.1.1. Selçuklu Öncesi Sultanlar, Devlet Adamları ve Kahramanlar	161
1.2.1.2. Selçuklu Sultanlar, Devlet Adamları ve Kahramanlar	162
1.2.1.3. Osmanlı Padişahları, Devlet Adamları ve Kahramanları	164
1.2.2. Hikâye Kahramanları	165
1.2.3. Fıkra Kahramanları	174
1.2.4. Âşıklar	175
1.2.5. Divan Şairleri	178
1.2.6. Edebiyatçılar Seyyahlar ve Düşünürler	179
1.2.7. Sanatçılar	180
1.2.8. Yirminci Yüzyıl Öncesi Yaşamış Tarihi Yabancı Şahsiyetler	180
1.2.8.1. Adlarıyla Anılan Yöneticileri.....	180
1.2.8.2. Adlarıyla Anılmayan Hükümdarlar	181
1.2.9. Yirminci Yüzyılda Yaşamış Tarihi Türk Şahsiyetler.....	182
1.2.9.1. Atatürk	182
1.2.9.2. Kurtuluş Savaşı Komutanları	185
1.2.9.3. Mahalli Kahramanlar.....	186
1.2.9.4. Cumhurbaşkanları	187
1.2.9.5. Başbakanlar ve Siyasi Liderler.....	188
1.2.9.6. Genelkurmay Başkanları ve Komutanlar.....	189
1.2.9.7. Diğer Siyasetçiler	190
1.2.9.8. Bürokratlar	191
1.2.9.9. Rektörler	192
1.2.9.10. İşadamları	192
1.2.9.11. Sanatçılar, Şairler ve Yazarlar.....	193
1.2.9.12. Âşıklar.....	195
1.2.9.13. Sporcular.....	198
1.2.9.14. Diğerleri	199
1.2.10. Yirminci Yüzyılda Yaşamış Tarihi Yabancı Şahsiyetler	200
1.2.10.1. Devlet Adamları ve Komutanlar	200
1.2.10.3. Sanatçılar	201
1.3. Sadece İsimleriyle Anılan Şahıslar	201
1.3.1. Sevgililerin ve Güzellerin İsimleri.....	202
1.3.2. Âşıkların Çocukları ve Torunları.....	203
1.3.3. Âşıkların Diğer Akrabaları ve Komşuları	204
1.3.4. Diğerleri	204
İKİNCİ BÖLÜM SEVGİYE VE SEVGİLİYE DAİR UNSURLAR	206
2.1. Âşık Kelimesinin Tanımı	206
2.2. Aşk ve Sevda	211
2.3. Sevgili İsimleri.....	215
2.4. Sevgiliye Duyulan Hasret ve Özlem.....	216
2.4.1. Yakınında Olup Aşğın Sevgisinden Habersiz vefasız Sevgiliye Duyulan Hasret ve Özlem	216
2.4.2. Yayladaki Sevgilinin Hasret ve Özlemi	218
2.4.3. Gurbete Çıkan Aşğın Sevdiklerine Duyduğu Özlem.....	219
2.4.4. Gurbetteki Bey'e Duyulan Hasret ve Özlem.....	221
2.5. Sevgiliye Sitem.....	223
2.5.1. vefasız Sevgiliye Sitem.....	223
2.5.2. Halden Anlamayan Umursamaz Sevgiliye Sitem	226
2.5.3. Ayrılık Acısı Çektiren Sevgiliye Sitem	227
2.5.4. İrtibatı ve Haberi Kesen Sevgiliye Sitem	228
2.5.5. Sözünde Durmayan Sevgiliye Sitem.....	229

2.5.6. Rakiplere Gönül veren, Aşkın Gururuyla Oynayan Sevgiliye Sitem.....	229
2.5.7. Tutarsız Davranan Sevgiliye Sitem	231
2.6. Sevgilinin Methedilmesi.....	232
2.7. Sevgiliye Dair Benzetme Unsurları	233
2.7.1. Sevgilinin Bedenine İlişkin Benzetme Unsurları	233
2.7.1.1. Vücut.....	233
2.7.1.2. Boy.....	234
2.7.1.3. Baş	236
2.7.1.4. Yüz.....	237
2.7.1.5. Saç.....	239
2.7.1.6. Ben	241
2.7.1.7. Beniz	242
2.7.1.8. Bel	242
2.7.1.9. Alın	244
2.7.1.10. Kaş	244
2.7.1.11. Kirpik.....	247
2.7.1.12. Göz.....	248
2.7.1.13. Yanak.....	251
2.7.1.14. Gamze	253
2.7.1.15. Burun	254
2.7.1.16. Dudak.....	255
2.7.1.17. Ağız.....	256
2.7.1.18. Diş.....	257
2.7.1.19. Dil	258
2.7.1.20. Gerdan.....	260
2.7.1.21. Sine	261
2.7.1.22. Meme (Göğüs).....	262
2.7.1.23. Döş.....	263
2.7.1.24. Kol	264
2.7.1.25. El.....	265
2.7.1.26. Parmak	266
2.7.1.27. Bilek.....	268
2.7.1.28. Topuk.....	269
2.7.1.29. Tırnak.....	269
2.8. Rakipler.....	269
2.8.1. Adû	270
2.8.2. Ağyar	271
2.8.3. Cazı.....	271
2.8.4. Düşman.....	272
2.8.5. El.....	272
2.8.6. Hoyrat.....	273
2.8.7. Karaçalı	274
2.8.8. Kara Çingene.....	275
2.8.9. Kara Diken	275
2.8.10. Kötüler.....	275
2.8.11. Mikrop.....	276
2.8.12. Muhannet.....	276
2.8.13. Pis Nefes.....	277
2.8.14. Rakip	277
2.8.15. Yabancı.....	278
2.8.16. Yad	278
2.8.17. Yadırğı.....	280
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DİN VE TASAVVUF	282
3.1. İmanî ve İtikadî Konular	283
3.1.1. Tevhid ve Allah'a İman	283
3.1.1.1. Allahın Varlığı ve Allah'a İman	284
3.1.1.2. Allah Sevgisi.....	291

3.1.1.3. Ruhlar Âlemi (Bezm-İ Elest)	295
3.1.1.4. Allah'ın Kudreti.....	297
3.1.1.5. Kâinatın Yaratılışı.....	303
3.1.1.6. İnsanın Yaratılışı ve Mükemmelliği	305
3.1.1.7. Varlıkların Allah'ı Zikri	308
3.1.1.8. Allah'ın İsimleri (Esmâ-İ Hüsna) ve Sıfatları.....	311
3.1.1.9. Nimetlere Şükür Duygusu.....	315
3.1.1.10. Dua ve Niyaz	319
3.1.2. Ölüm Sonrası Hayat ve Kader İnancı.....	328
3.1.2.1. Dünyanın Faniliği ve Ölüm Gerçeği.....	329
3.1.2.2. Kadere İman	340
3.1.2.3. Ölüm Sonrası Hayat ve Ahiret İnancı.....	342
3.1.3. Peygamberlere İman	350
3.1.3.1. Hz. Muhammed Sevgisi	351
3.1.3.2. Peygamberlerden Şefaât Dileme.....	357
3.1.3.3. Sünnetler	357
3.1.3.4. Hadisler.....	358
3.1.3.5. Mucizeler	361
3.1.4. Melek ve Şeytan.....	365
3.1.4.1. Melekler.....	365
3.1.4.2. Şeytan.....	379
3.1.5. Kitaplar.....	384
3.1.5.1. Kutsal Kitaplar.....	384
3.1.5.2. Kur'an-I Kerim.....	386
3.1.5.2.1. Harfler	393
3.1.5.2.2. Besmele.....	394
3.1.5.2.3. Ayetler.....	395
3.1.5.2.4. Sureler	400
3.1.5.3. Diğer Kutsal Kitaplar	401
3.1.6. Cennet ve Cehennem	402
3.1.6.1. Cennet.....	402
3.1.6.2. Cehennem	406
3.1.7. İbadet.....	408
3.1.7.1. Namaz	408
3.1.7.2. Oruç	411
3.1.7.3. Zekât	411
3.1.7.4. Hac	412
3.1.7.5. Kurban	416
3.1.8. Kutsal İçecekler.....	417
3.1.9. Kutsal Zaman Dilimleri	419
3.1.9.1. Seher Vakti	420
3.1.9.2. Akşam Vakti.....	421
3.1.9.3. Geceler.....	422
3.1.9.4. Aylar	425
3.2. Tasavvuf.....	429
3.2.1. Kavramlar.....	430
3.2.2. Ehl-İ Beyt Sevgisi (Âl-İ Âba Sevgisi)	456
3.2.3. Kerametler.....	457
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT	461
4.1. Gelenek ve Görenekler.....	461
4.1.1. Geçiş Dönemlerine İlişkin Uygulamalar.....	462
4.1.1.1. Doğum	462
4.1.1.2. Okula Başlama ve Öğrenim Hayatı	464
4.1.1.3. Askerlik.....	464
4.1.1.4. Evlilik.....	465
4.1.1.5. Emeklilik.....	467
4.1.1.6. Yaşlılık.....	467

4.1.1.7. Ölüm	469
4.1.2. Bayramlar Törenler Kutlamalar.....	471
4.1.2.1. Dini Bayramlar	471
4.1.2.2. Milli Bayramlar	474
4.1.2.3. Öğretmenler Günü.....	475
4.1.2.4. Ağaç Bayramı	475
4.1.2.5. Mahalli Kurtuluş Günleri	476
4.1.2.6. Panayırlar	477
4.1.2.7. Nevruz-Hıdırellez.....	478
4.1.2.8. Yılbaşı	479
4.1.2.9. Diğer Kutlamalar	480
4.1.3. Halk İnanışları.....	482
4.1.3.1. Büyü-Fal	482
4.1.3.2. Muskacılık	483
4.1.3.3. Nazar Değmesi	483
4.1.3.4. Sayılar	484
4.1.3.5. Kız Çocuğuna Bakış.....	494
4.1.3.6. Diğer İnanışlar	494
4.1.4. Yöresel Yemekler	494
4.1.5. Oyunlar.....	498
4.1.5.1. Çocuk Oyunları	498
4.1.5.2. Yetişkin Oyunları	499
4.1.5.3. Spor Dalları.....	502
4.1.6. Giyim ve Kuşam	503
4.1.7. Kullanılan Araç ve Gereçler	505
4.2. Tarım ve Hayvancılığa Dayalı Uğraşlar	509
4.2.1. Çiftçilik ve Hayvancılık.....	509
4.2.2. Avcılık.....	510
4.2.3. Yaylacılık	511
4.3. Meslek Erbabı.....	514
4.3.1. Asker	514
4.3.2. Polis.....	516
4.3.3. Zabıta Memuru.....	517
4.3.4. Gardiyan	517
4.3.5. Hâkim /Savcı.....	518
4.3.6. Avukat	519
4.3.7. Doktor.....	519
4.3.8. Hemşire	521
4.3.9. Öğretmen.....	521
4.3.10. Postacı	522
4.3.11. Kâtip	523
4.3.12. Mübaşir.....	523
4.3.13. Din Görevlileri	524
4.3.13.1. Hafız.....	524
4.3.13.2. İmam	524
4.3.13.3. Müezzin	525
4.3.13.4. Müftü	525
4.3.14. Sanatçılar ve Sanatkârlar.....	525
4.3.15. Hizmet Erbabı	526
4.3.15.1. Çoban.....	526
4.3.15.2. Garson.....	527
4.3.15.3. Hademe.....	527
4.3.15.4. Hamal.....	527
4.3.15.5. İşçi.....	528
4.3.15.6. Kâhya.....	528
4.3.15.7. Kapıcı.....	529
4.3.15.8. Rençber	529

4.3.16. Esnafılar.....	529
4.3.17. Diğerleri	530
4.4. Benzetme Amacıyla Kullanılan Meslekler	531
4.4.1. Avcı	531
4.4.2. Bahçıvan (Bağban).....	532
4.4.3. Bezirgân	533
4.4.4. Cellât	533
4.4.5. Hancı	534
4.4.6. Kaptan	534
4.4.7. Saki	534
4.4.8. Sarraf	534
4.4.9. Tellal.....	535
4.5. Dört Mevsim.....	536
4.5.1. İlkbahar (Bahariye)	537
4.5.2. Yaz.....	543
4.5.3. Sonbahar.....	543
4.5.4. Kış	544
4.6. Âşık Edbiyatı ve Sanat Ortamı.....	546
4.6.1. Âşık Kelimesinin Tanımı	546
4.6.2. Bade İçme.....	550
4.6.3. Âşıklığa Başlama ve Usta Çırak İlişkisi	554
4.6.4. Âşıkların Seyahatleri.....	555
4.6.5. Âşıkların Yaşam Zorlukları	558
4.6.6. Hastalıkları ve Yaşadıkları Talihsiz Olaylar	560
4.6.7. Âşıkların Ölümüne Duyulan Üzüntü.....	562
4.6.8. Birbirlerine Olan Sevgileri.....	564
4.6.9. İstek ve Talepleri.....	567
4.6.10. Vasiyetleri	567
4.6.11. Künyeleri.....	569
4.6.12. Dünya Görüşleri.....	571
4.6.13. Mahlas Almaları.....	572
4.6.14. Âşıklar Kahvesi.....	573
4.6.15. Âşıklar Bayramı	574
4.6.16. Çalgılar	575
4.7. Âşık Şiirinde Adı Geçen Renkler.....	587
4.8. Deyimler/Atasözleri/vecizeler/Terimler ve Dönemin Dili	599
4.8.1. Deyimler.....	599
4.8.2. Atasözleri	622
4.8.3. Özdeyişler (vecizeler)	626
4.9. Sosyal ve Ekonomik Yaşamdaki Yenilikler	628
4.9.1. Bilim ve Teknolojide Yaşanan Gelişmeler	628
4.9.2. Keşifler	631
4.9.3. İletişim Araçları ve Yenilikler	632
4.9.3.1. Mektup.....	632
4.9.3.2. Telgraf.....	634
4.9.3.3. Telefon.....	634
4.9.3.4. Telsiz.....	635
4.9.3.5. Radyo.....	636
4.9.3.6. Gazete	637
4.9.3.7. Televizyon	637
4.9.4. Taşıtlar ve Kullanılan Ulaşım Araçları.....	638
4.9.4.1. Otomobil	638
4.9.4.2. Tren.....	639
4.9.4.3. Gemi.....	640
4.9.4.4. Uçak.....	641
4.9.4.5. Tarım Araçları	641
4.9.4.6. Hizmet Araçları	642

BEŞİNCİ BÖLÜM DOĞAL ÇEVRE VE CANLILAR	644
5.1. Doğal Çevre	644
5.1.1. Doğal Kaynaklar	645
5.1.1.1. Toprak	645
5.1.1.2. Su	648
5.1.1.3. Akarsular	655
5.1.1.4. Madenler ve Değerli Taşlar	656
5.1.2. Hava-Rüzgâr	665
5.1.2.1. Seher Yeli	665
5.1.2.2. Bad-I Saba	666
5.1.2.3. Sam Rüzgârı:	667
5.1.3. Yeryüzü Şekilleri	667
5.1.3.1. Dağlar	667
5.1.3.1.1. Kutsallık Atfedilen Dağlar	672
5.1.3.1.2. Diğerleri	674
5.1.3.2. Ovalar	677
5.1.3.3. Çöller	678
5.1.3.4. Yaylalar	678
5.1.4. Denizler	680
5.1.5. Göller	681
5.2. Bitkiler	682
5.2.1. Bağ, Bahçe, Gülşen ve Diğer Kavramlar	682
5.2.2. Çiçekler	689
5.2.3. Ağaçlar	710
5.2.4. Ormanlar	716
5.2.5. Meyveler	719
5.2.6. Sebzeler	726
5.2.7. Çayır, Çimen, Ot ve Diğer Bitkiler	727
5.2.8. Tahıllar ve Baharatlar	733
5.3. Hayvanlar	738
5.3.1. Dört Ayaklılar	739
5.3.2. Kuşlar	758
5.3.3. Sürüngenler	772
5.3.4. Böcekler	774
5.3.5. Balıklar ve Deniz Canlıları	781
5.3.6. Diğerleri	783
ALTINCI BÖLÜM MİLLİ DUYGULAR VE TARİHİ OLAYLAR	786
6.1. Milli Duygular	786
6.1.1. Vatan ve Memleket Sevgisi	786
6.1.2. Millet Sevgisi	794
6.1.3. Bayrak Sevgisi	798
6.1.4. Türkçe Sevgisi	801
6.1.5. Ülkü Sevdası	802
6.1.6. Türk Büyükleri Sevgisi	805
6.1.7. Kardeşlik Duygusu Birlik ve Beraberlik	807
6.1.8. Kahramanlık Duygusu	811
6.1.9. Seferberlik Duyguları	816
6.1.10. Esaret Acısı	818
6.1.11. Ordu ve Mehmetçik Sevgisi	820
6.2. Tarihi Olaylar	825
6.2.1. Yirminci Yüzyıl Öncesi Tarihi Olaylar	826
6.2.1.1. Sıffin Savaşı	826
6.2.1.2. Kerbela Olayı	827
6.2.1.3. Karsın Anadolu Topraklarına Katılması	828
6.2.1.4. Malazgirt Savaşı	829
6.2.1.5. Osmanlı'nın Kuruluşu	832
6.2.1.6. İstanbul'un Fethi	834

6.2.1.7. Viyana Kuşatması.....	837
6.2.1.8. Osmanlı Rus Savaşı ve Kars'ın İşgali (93 Harbi).....	838
6.2.1.9. Diğer Tarihi Olaylar	840
6.2.2. Yirminci Yüzyıl Tarihi Olayları ve Hatırlatmalar.....	842
6.2.2.1. Çanakkale Savaşı (1915-1916)	842
6.2.2.2. Balkan Savaşları	844
6.2.2.3. İşgaller	846
6.2.2.4. Cepheler.....	848
6.2.2.4.1. Doğu (Kafkas Cephesi) Cephesi	848
6.2.2.4.2. Güney Cephesi	849
6.2.2.4.3. Batı Cephesi	850
6.2.2.5. Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı.....	851
6.2.2.6. Kongreler	852
6.2.2.7. Tbbm'nin Açılması	855
6.2.2.8. Kurtuluş Savaşı.....	856
6.2.2.9. Lozan Barış Görüşmesi	858
6.2.2.10. Cumhuriyetin İlanı	861
6.2.2.11. Kurtuluş Günleri.....	862
6.2.2.12. Büyük Taarruz ve Zafer Bayramı	866
6.2.2.13. İnkılâplar.....	868
6.2.2.14. On Kasım Atatürk'ün Ölümü.....	871
6.2.2.15. Hatay'ın Anavatanına Katılması	872
6.2.2.16. Kore Savaşı.....	873
6.2.2.17. Kıbrıs Barış Harekâtı	876
6.2.2.18. Afganistan'ın İşgali	882
6.2.2.19. Bosna Hersek Katliamları	883
6.2.2.20. Kardak Krizi	885
6.2.2.21. Muhtıralar ve Demokrasi Kesintileri	886
YEDİNCİ BÖLÜM SOSYAL SORUNLAR.....	891
7.1. Ekonomik Sorunlar.....	891
7.1.1. Yoksulluk/ Fakirlik	891
7.1.2. Ekonomik Kriz.....	895
7.1.3. İşsizlik	897
7.1.4. Yüksek Oranlı vergiler.....	898
7.1.5. Tefecilik ve Karaborsa	898
7.1.6. Hayat Pahalılığı ve Zamlar	899
7.1.7. Dış Borçlar	901
7.1.8. Kıtık.....	902
7.2. Toplumsal Kargaşa ve Kavga	905
7.2.1. Sağ Sol Kavga ve Anarşi.....	905
7.2.2. Terör Olayları.....	907
7.2.3. Mafya ve Çete Olayları (Sokak Kavga ve Cinayetler)	908
7.2.4. Demokrasiye Müdahale	910
7.2.5. Düşünce Özgürlüğü Kısıtlamaları	911
7.2.6. Mezhep Ayrılıkları	911
7.3. Kültürel ve Ahlaki Yozlaşma	913
7.3.1. Batı Hayranlığı	913
7.3.2. Ahlakî Bozulmalar	914
7.3.3. Değer Yargılarındaki Farklılaşma	916
7.3.4. Rüşvet ve Yolsuzluklar	918
7.3.5. Yalancı Şahitlik.....	920
7.3.6. Şike Olayları.....	921
7.3.7. Kuşaklar Arası Kopukluk	921
7.3.8. Zararlı Alışkanlıklar.....	922
7.3.9. Adam Kayırmaca ve Ayrıcalıklı Uygulamalar	923
7.4. Diğer Sosyal Sorunlar.....	925
7.4.1. Ağalık Sistemi ve Toprak Sorunu	925

7.4.2. Köyün ve Köylünün Yaşam Zorlukları	926
7.4.3. Göç Olgusu ve Gurbet Duygusu	927
7.4.4. Salgınlar	936
7.4.5. İllerin Mahrumiyeti	937
7.4.6. Seferberlikler ve Savaşlar	938
7.4.7. Bürokrasi	939
7.4.8. Çarpık Şehirleşme, Gecekondu Yaşamı	940
7.4.9. Başlık Parası	941
SEKİZİNCİ BÖLÜM ELEŞTİRİ VE ŞİKÂyetLER	944
8.1. Eleştiriler	945
8.1.1. Siyasilerin ve Devlet Yöneticilerinin Eleştirisi	945
8.1.2. Şahısların ve Mesleklerin Eleştirisi	954
8.1.2.1. Aşıkların Özeleştirisini	955
8.1.1.2. Ehil Olmayan Aşıkların Eleştirisi	957
8.1.1.3. Ehil Olmayan Din Adamlarının Eleştirisi	959
8.1.1.4. Müteahhitlerin Eleştirisi	960
8.1.1.5. Duyarsız Öğretmenlerin Eleştirisi	960
8.1.1.6. Zabitanın Eleştirisi	961
8.1.1.7. Doktorların Eleştirisi	962
8.1.3. Kültürel Kimlikten ve Öz Benlikten Uzaklaşma	964
8.1.3.1. Avrupa Yaşantısının Eleştirisi	965
8.1.3.2. Dinî Değerlere Saygısızlığın Eleştirilmesi	966
8.1.3.3. Gençliğin Moda ve Batı Hayranlığına Eleştirisi	967
8.1.4. Toplumda Kargaşa Çıkaranların Eleştirisi	969
8.1.5. Savaşın ve Terörün Eleştirisi	971
8.1.6. Gelir Dağılımdaki Adaletsizliğin Eleştirisi	973
8.1.7. Rüşvetin ve Paraya Verilen Kıymetin Eleştirisi	974
8.1.8. Kadınların Toplumca Hoş Karşılanmayan Davranışlarının Eleştirilmesi	978
8.1.9. Zulme Karşı Sessiz Kalanların Eleştirisi	980
8.1.10. Devlet İcraatlarının Eleştirilmesi	981
8.1.10.1. Tarım Alanlarının Yok Edilmesi	982
8.1.10.2. Katma Değer Vergisi	983
8.1.10.3. Yirmi Sekiz Şubat Öncesi Yaşananlar	983
8.1.10.4. Ahlakî Olmayan Televizyon Yayınları	984
8.1.10.5. Sansürün Kaldırılması	985
8.1.11. Amerika'nın ve Politikalarının Eleştirilmesi	986
8.1.12. Vize Meselesi	987
8.1.13. Diğer Eleştiriler	988
8.2. Şikâyetler	990
8.2.1. Talihten Felekten Şikâyet	990
8.2.2. Eşin ve Sevgilinin vefasızlığından Şikâyet	993
8.2.3. Dostların vefasızlığından Şikâyet	999
8.2.4. Zamandan ve Ahlakî Yozlaşmadan Şikâyet	1000
8.2.5. Dünyadan Şikâyet	1010
8.2.6. Modern Hırsızlardan Şikâyet	1013
8.2.7. Emek Sömürsünden ve Ağalık Sisteminden Şikâyet	1015
8.2.8. Ayrılıktan ve Yalnızlıktan Şikâyet	1017
8.2.9. Hastalıklardan Şikâyet	1018
8.2.10. Yaşlılıktan Şikâyet	1020
8.2.11. Kötü Komşudan Şikâyet	1021
8.2.12. Zararlı Haşerattan Şikâyet	1022
8.2.13. Ekonomik Sıkıntılar ve Yapılan Zamlar	1023
8.2.14. Aşıklara Karşı İlgisizlikten Şikâyet	1024
DOKUZUNCU BÖLÜM METHİYELER	1027
9.1. Din ve Tasavvuf Öncülerinin Methedilmesi	1027
9.1.1. Hz. Muhammed'in Methedilmesi	1028
9.1.2. Hazreti Ali'nin Methedilmesi	1029

9.1.3. Ehl-İ Beytin Methedilmesi.....	1032
9.1.4. On İki İmamın Methedilmesi.....	1033
9.1.5. Tarikat ve Tasavvuf Öncülerinin Methedilmesi.....	1034
9.2. Türk Büyüklerinin ve Diğer Şahısların Methedilmesi	1037
9.2.1. Atatürk'ün Methedilmesi.....	1037
9.2.2. Türk Büyüklerinin ve Tarihi Şahsiyetlerin Methedilmesi	1042
9.2.3. Siyasi Liderlerin ve Yerel Yöneticilerinin Methedilmesi	1043
9.2.4. Bürokratların ve Yöneticilerin Methedilmesi.....	1045
9.2.5. Âşıkların Methedilmesi.....	1046
9.2.6. Âşıkların Kendilerini Methetmesi	1048
9.2.7. Öğrencilerin Methedilmesi	1049
9.2.8. Türk Gençliğinin Methedilmesi.....	1050
9.2.9. Türk Kadını ve Anasının Methedilmesi	1050
9.2.10. Sporcuların Methedilmesi.....	1052
9.2.11. Fıkra Kahramanlarının Methedilmesi.....	1053
9.2.12. Şahıslarla İlgili Diğer Methiyeler	1053
9.3. Sevgilinin ve Güzellerin Methedilmesi.....	1055
9.4. Mesleklerin Methedilmesi	1061
9.4.1. Öğretmenlerin Methedilmesi	1061
9.4.2. Doktorların Methedilmesi.....	1062
9.4.3. Hemşirelerin Methedilmesi	1063
9.5. Doğal Unsurların Methedilmesi	1064
9.6. Kurumların Kuruluş ve Tesislerin Methedilmesi	1065
9.6.1 Üniversitelerin Methedilmesi	1065
9.6.2. Gap'ın Methedilmesi	1066
9.7. Diğer Methiyeler.....	1067
9.7.1. İnsanın Methedilmesi.....	1067
9.7.2 Cumhuriyet'in ve Kazanımlarının Methedilmesi.....	1070
9.7.3. Türkçenin Methedilmesi	1074
9.7.4. Şehirlerin Methedilmesi.....	1075
9.7.5. Köylerin Methedilmesi	1085
9.7.6. Tarihi Mekânların Methedilmesi	1086
ONUNCU BÖLÜM ÖĞÜT VE NASİHATLER	1088
10.1. Dini ve Tasavvufi Öğütler.....	1091
10.1.1. Dini Öğütler	1091
10.1.1.1. Allaha İman	1092
10.1.1.2. Ahiret İçin Hazırlık.....	1094
10.1.1.3. Kutsal Değerlere Saygı.....	1097
10.1.1.4. Kadere Rıza	1097
10.1.1.5. Geride Güzel Bir Eser Bırakma	1099
10.1.1.6. Helal Rızık ve Haramlardan Uzak Durma.....	1101
10.1.1.7. Fani Dünyaya Aldanmama, Ölüme Hazırlıklı Olma.....	1103
10.1.1.8. Allah'ın Rızasını Kazanma ve Ondan Yardım Dileme.....	1108
10.1.2. Tasavvufi Öğütler	1110
10.1.2.1. Sabır	1111
10.1.2.2. Dedikodu ve Gıybet.....	1113
10.1.2.3. İnsan Sevgisi.....	1115
10.1.2.4. Sır Saklama.....	1116
10.1.2.5. Nefse Hâkim Olma	1117
10.1.2.6. Mütevazılık	1120
10.1.2.7. Kusurları Örtme, Kimseyi Küçümsememe	1122
10.1.2.8. Kanaatkârlık.....	1124
10.1.2.9. Tatlı Dilli Olma ve Gönül İncitmeme.....	1125
10.1.2.10. Başkasının Malına Göz Dikmeme	1127
10.1.2.11. Emanete Riayet.....	1128
10.1.2.12. Ümit	1128
10.1.2.13. Doğruluk.....	1130

10.2. Sosyal Kültürel Öğütler	1132
10.2.1. Sosyal Öğütler	1132
10.2.1.1. Anne Babaya ve Büyüklere Saygı	1132
10.2.1.2. Yoksula ve Fakire Yardım Etme.....	1134
10.2.1.3. Cahil İnsanlardan ve Kötü Arkadaştan Uzak Durulması	1135
10.2.1.4. Evliliğin ve Aile Kurumunun Önemi.....	1137
10.2.1.5. Yerli Malı Kullanma	1140
10.2.1.6. Toplumsal Kurallara Uyma.....	1141
10.2.1.7. Yardımseverlik ve İyilikte Bulunma.....	1142
10.2.2. Kültürel Öğütler	1145
10.2.2.1. Eğitiminin ve Meslek Sahibi Olmanın Önemi	1145
10.2.2.2. Öğretmene Sevgi ve Saygı.....	1148
10.2.2.3. Kitap Okuma Önemi	1149
10.2.2.4. Doğanın ve Doğal Varlıkların Korunması.....	1152
10.2.2.5. Çalışmanın Önemi Zamanın İyi Değerlendirilmesi	1153
10.2.2.6. Zararlı Alışkanlıklardan Uzak Durma ve Sağlıklı Yaşam.....	1158
10.2.2.7. Temizliğin Önemi.....	1160
10.2.2.8. Ecdadın Örnek Alınması, Özünden Uzaklaşılması	1161
SONUÇ	1164
KAYNAKÇA	1174
İNDEKS	1188

KISALTMALAR CETVELİ

a.s	Aleyhisselam
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Çeviren
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
M.S.	Milattan Sonra
s.	Sayfa
S.	Sayı
T.D.K	Türk Dil Kurumu
Tarih?	Tarih Yok
vb.	Ve benzeri
vd.	ve diğerleri
y.y.	Yüzyıl

TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ

Grafik 1.1. Hz. Musa.....	57
Grafik 1.2. Hz. İsa.....	60
Grafik 1.3. Hz. Muhammed (a.s) isimleri.....	63
Grafik 1.4. Peygamberimizin hayatına dair işlenen konular.....	70
Grafik 1.5. Hz. Adem.....	75
Grafik 1.6. Hz. Nuh.....	80
Grafik 1.7. Hz. İbrahim.....	85
Grafik 1.8. Hz. İsmail.....	88
Grafik 1.9. Hz. Yusuf.....	94
Grafik 1.10. Hz. Eyyüb.....	98
Grafik 1.11. Hz. Süleyman.....	104
Grafik 1.12. Hz. Zekeriyya.....	106
Grafik 1.13. Hz. Hızır.....	109
Grafik 1.14. Dört halife.....	119
Grafik 1.15. Ashab (Sahabe).....	123
Grafik 1.16. Ehl-i beyt (Âl-i âba).....	130
Grafik 1.17. On iki imam.....	139
Grafik 1.18. Mutasavvıf kişiler.....	151
Grafik 1.19. Zalimleri ve kötülerini ön plana çıkaranlar.....	161
Grafik 1.20. Selçuklu öncesi yaşamış sultanlar ve padişahlar.....	162
Grafik 1.21. Selçuklu döneminde yaşamış sultanlar ve padişahlar.....	163
Grafik 1.22. Osmanlı döneminde yaşamış sultanlar ve padişahlar.....	165
Grafik 1.23. Osmanlı döneminde yaşamış sultanlar ve padişahlar.....	174
Grafik 1.24. Âşıklar.....	178
Grafik 1.25. Divan Şairleri.....	178
Grafik 1.26. Edebiyatçılar, seyyahlar ve düşünürler.....	179
Grafik 1.27. Yirminci yüzyıl öncesi yaşamış tarihi yabancı şahsiyetler adlarıyla anılan yöneticileri.....	181
Grafik 1.28. Adlarıyla anılmayan hükümdarlar.....	182
Grafik 1.29. Mahalli kahramanlar.....	186
Grafik 1.30. Yirminci yüzyılda yaşamış tarihi Türk şahsiyetler.....	188
Grafik 1.31. Başbakanlar ve siyasi liderler.....	189
Grafik 1.32. Genelkurmay Başkanları ve Komutanlar.....	190
Grafik 1.33. Diğer siyasetçiler.....	191
Grafik 1.34. Şairler ve yazarlar.....	195
Grafik 1.35. Yirminci yüzyılda yaşamış âşıklar.....	198
Grafik 1.36. Askerler ve komutanlar.....	200
Grafik 2.1. Sevgiliye duyulan hasret ve özlem.....	223
Grafik 2.2. Sevgiliye sitem.....	232
Grafik 2.3. Sevgiliye dair benzetme unsurları.....	234
Grafik 2.4. Boy.....	235
Grafik 2.5. Baş.....	236
Grafik 2.6. Yüz.....	238
Grafik 2.7. Saç.....	240
Grafik 2.8. Ben.....	241
Grafik 2.9. Beniz.....	242
Grafik 2.10. Bel.....	243
Grafik 2.11. Alın.....	244
Grafik 2.12. Kaş.....	246
Grafik 2.13. Kirpik.....	248
Grafik 2.14. Göz.....	251
Grafik 2.15. Yanak.....	253

Grafik 2.16. Gamze.....	254
Grafik 2.17. Burun.....	255
Grafik 2.18. Dudak.....	256
Grafik 2.19. Ağız.....	257
Grafik 2.20. Diş.....	258
Grafik 2.21. Dil.....	259
Grafik 2.22. Gerdan.....	261
Grafik 2.23. Sine.....	262
Grafik 2.24. Meme (göğüs).....	263
Grafik 2.25. Döş.....	264
Grafik 2.26. Kol.....	265
Grafik 2.27. El.....	266
Grafik 2.28. Parmak.....	267
Grafik 2.29. Bilek.....	268
Grafik 2.30. Topuk.....	269
Grafik 2.31. Rakipler.....	281
Grafik 3.1. Allah'ın isimleri (esma-i hüсна) ve sıfatları.....	314
Grafik 3.2. Tevhid ve Allah'a iman.....	328
Grafik 3.3. Ölüm sonrası hayat ve kader inancı.....	350
Grafik 3.4. Peygamberlere iman.....	365
Grafik 3.5. Melekler.....	378
Grafik 3.6. Genel melek ve şeytan.....	383
Grafik 3.7. Kutsal kitaplar.....	392
Grafik 3.8. Cennet ve cehennem.....	407
Grafik 3.9. İbadet.....	417
Grafik 3.10. Kutsal zaman dilimleri.....	428
Grafik 4.1. Geçiş dönemleri.....	471
Grafik 4.2. Bayramlar törenle ve kutlamalar.....	481
Grafik 4.3. Sayılar.....	493
Grafik 4.4. Tarım ve hayvancılığa dayalı uğraşlar.....	514
Grafik 4.5. Meslek erbabı.....	531
Grafik 4.6. Benzetme amacıyla kullanılan meslekler.....	535
Grafik 4.7. Dört mevsim.....	545
Grafik 4.8. Çalgılar.....	587
Grafik 4.9. Deyimler atasözleri vecizeler.....	628
Grafik 4.10. İletişim araçları.....	638
Grafik 4.11. Adı geçen taşıtlar ve ulaşım araçları.....	643
Grafik 5.1. Doğal unsurlar.....	654
Grafik 5.2. Akarsular.....	656
Grafik 5.3. Madenler ve değerli taşlar.....	664
Grafik 5.4. Rüzgârlar.....	667
Grafik 5.5. Kutsallık atfedilen dağlar.....	674
Grafik 5.7. Çöller, ovalar, göller, denizler.....	680
Grafik 5.8. Çiçekler.....	710
Grafik 5.9. Ağaçlar.....	716
Grafik 5.10. Meyveler.....	726
Grafik 5.11. Çayır çim ot ve diğer bitkiler.....	733
Grafik 5.12. Tahıllar ve baharatlar.....	738
Grafik 5.13. Dört ayaklı hayvanlar.....	757
Grafik 5.14. Kuşlar.....	772
Grafik 5.15. Sürüngenler.....	774
Grafik 5.16. Hayvanlar.....	785
Grafik 6.1. Milli duygular.....	825
Grafik 6.2. Yirminci yüzyıl öncesi tarihî olaylar.....	840
Grafik 6.3. Diğer tarihî olaylar.....	841
Grafik 6.4. Yirminci yüzyıl tarihî olaylar ve hatırlatmalar.....	847
Grafik 6.5. Cepheler.....	850

Grafik 6.6. Kurtuluş günleri.....	866
Grafik 6.7. İnkılablar.....	871
Grafik 6.8. Yirminci yüzyılda yaşanan savaşlar ve siyasi krizler.....	890
Grafik 7.1. Ekonomik sorunlar.....	904
Grafik 7.2. Toplumsal kargaşa ve kavga.....	913
Grafik 7.3. Kültürel ve ahlaki yozlaşma.....	925
Grafik 7.4. Diğer sosyal sorunlar.....	942
Grafik 8.1. Şahısların ve mesleklerin eleştirisi.....	964
Grafik 8.2. Sosyal konulu eleştiriler.....	981
Grafik 8.3. Devlet icraatlarının eleştirilmesi.....	986
Grafik 8.4. Sosyal hayata dair şikâyetler.....	1025
Grafik 9.1. Din ve tasavvuf büyüklerinin methedilmesi.....	1037
Grafik 9.2. Türk büyüklerinin ve diğer şahısların methedilmesi.....	1054
Grafik 9.3. Mesleklerin methedilmesi.....	1063
Grafik 9.4. Diğer methiyeler.....	1086
Grafik 10.1. Dini öğütler.....	1110
Grafik 10.2. Tasavvufi öğütler.....	1131
Grafik 10.3. Sosyal öğütler.....	1144
Grafik 10.4. Kültürel öğütler.....	1163

ÖNSÖZ

Topluma ait sosyo-kültürel mirasın oluşmasında, gelenek ve göreneklerin nesilden nesile aktarılmasında büyük rol oynayan âşıklar, ozan-baksı geleneğinin bir devamı olarak 16.yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkmış, yeni coğrafyada yeni bir hayat anlayışına ve zevkine cevap verecek bir biçim ve öz kazanmıştır. Âşıklar, yaşadıkları dönemin sosyal hayatına dair hayat tarzının, gelenek ve göreneklerin ve tabii çevrenin ifade edilmesinde her dönem önemli görevler üstlenmişler, bu önemli görev ve işlevlerini şiirleriyle ve destanlarıyla yerine getirmişlerdir.

Bu milletin bağrından çıkan, yüreğinden geçeni dile ve tele döken binlerce aşğın kimileri yetiştikleri ortam gereği sesini duyurabilmiş, kimileri araştırmacıların dikkatini çekip eserleri cönklerin tozlu sayfalarından kurtulup yazı alanına geçerek kalıcılığı sağlanmış, kimileri de ne kadar güçlü halk âşığı olurlarsa olsunlar, dar çevrede kaldıkları için sadece yaşadıkları dönemde yakın çevresince tanınmış sonra da kır çiçekleri gibi kaybolmuş, unutulup gitmişlerdir. Bugün adı bilinen, eserleri elde olmayan nice âşıklardan ve onların paha biçilemez eserlerinden söz edilmektedir.

Ülkemizde bu güne kadar âşık edebiyatı ve âşık şiiri konusunda gerek tarihi gelişimi gerekse değişik dönemleri üzerine pek çok çalışma yapılmış ve âşıkların hayatları, şiirleri ve sanatları üzerine değişik çalışmalar yürütülmüştür. Ancak âşıkların şiirlerinde işlediği konular üzerine detaylıca durulmamış onların şiirlerinde işlediği konularla ilgili olarak, aşk, tabiat, gurbet, felekten ve talihten şikâyet, eleştiri vb. konu başlıkları tekrar edilegelmiştir. Ancak âşık şiirinde konu üzerine detaylı çalışmalar yapıldığı takdirde, hayata dair ne varsa âşık şiirinin konusu olduğu görülecek, âşık şiirinin konu zenginliğiyle karşılaşılacaktır.

Bu çalışmada uçsuz bucaksız bir deniz olduğuna inandığımız âşık şiirinin 20. yüzyılı incelenmiştir. Türk siyasi ve sosyal hayatında, ekonomik ve politik yaşamda büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem olan 20. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde

işlediği konular araştırılarak, tahlil edilmiş; konuların kendi içerisinde yoğunlukları ölçüsünde sütun grafik tekniğiyle karşılaştırılması yapılmıştır. 20. yüzyıl âşıklık geleneğinin güçlü halkalarını oluşturan 25 aşığın toplamda 4858 şiiri ve şiirlerde işlenen konuları tahlil edilmiş ve bu konuların mukayesesi yapılmıştır.

Çalışmamızda geleneğin yoğun olarak yaşatıldığı Erzurum-Kars yöresi, Sivas yöresi ve Çukurova yöresi âşıklarına öncelik verilmiş, bununla birlikte Türkiye'nin âşık şiiri konusundaki resmini tam görebilme adına âşıklık geleneğinin unutulmaya yüz tuttuğu Artvin, Amasya, Denizli Kahramanmaraş vb. yörelerin âşıkları da çalışma kapsamına alınmıştır. Belirlediğimiz âşıkların isim tespitlerinde yaşamları ve eserleri kitap haline getirilmiş veya tez yapılmış olması ölçüt olarak belirlenmiştir.

Çalışmamızda belirlenen 20. yüzyıl âşıklarının şiirleri teker teker taranmış ve şiirlerin tamamı bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Sonrasında şiirler okunarak konuların ana başlıkları ve alt konu başlıkları belirlenmiş, bilgisayar ortamına aktarılan şiirler fişlenmek suretiyle öncesinde belirlenmiş olan konu başlıkları altına kopyalanmıştır. Çalışmamızda konu bütünlüğü çerçevesinde örneklerin iyi anlaşılması için nazım birimi esas alınmış, konu bütünlüğü görülen iki, tek ve nadiren de olsa üç mısra, nazım birimi olarak kullanılmıştır. Şiirlerde önemli gördüğümüz kelimelerin, kelime gruplarının ve dörtlüklerin altı çizilmek suretiyle çalışmamızda kullanılacak malzeme tespit edilmiş ve fişlenmiştir. Bu fişlerin bilgisayara aktarım işlemi yapılırken söz konusu mısralardaki altı çizili kelimeler koyu yazılmak suretiyle belirgin hale getirilmiştir. Şiir metinleri yazılarak bitiminde şiirin hangi aşığa ait olduğu belirtilerek, aşığın ismi yazılmış sonra bir parantez açılarak sırasıyla şiirin alındığı eser sahibinin soyadı, eserin basım yılı sayfa numarası kaydedilmiştir, daha sonra şiirin bent numarası ve mısra numarası yazılmıştır. Bu söylediklerimizi matematik diliyle anlatacak olursak “şiir metni, aşığın ismi ya da mahlası (yazarın soyadı + eserin basım yılı + şiirin sayfa numarası + bent numarası + mısra numarası)” şeklinde bir formül uygulanmıştır.

Çalışmamıza alınan mısralarda eser sahiplerinin tercih ettiği yazım şekilleri korunmuş, kelimelerin günümüzdeki yazım şekilleri kullanılmamıştır. Bu sebeple çalışmamızda bir kelime ile ilgili örneklerin alt alta sıralandığı bazı bölümlerdeki farklı yazımlar dikkat çeker hale gelmiştir. Bu yazımlarda âşık şiirinin veya onun şiiri üzerinde çalışan araştıracının korunması amaçlanmıştır. Örneklerin tamamı işlenmeye hazır hale getirildikten şiir konusu ile ilgili kaynaklardan yararlanmak suretiyle şiirlerin tahlili yapılmıştır.

Bu çalışma giriş, şahıs kadrosu, aşk ve seveda, din ve tasavvuf, sosyo-kültürel hayat, doğal çevre, milli duygular ve tarihî olaylar, sosyal sorunlar, eleştiri ve şikâyetler, övgü ve methiyeler, öğüt ve nasihatler olmak üzere on bölümden; sonuç ve kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş Bölümünde ilk olarak “Âşık Şiiri Tarihine Genel Bir Bakış” başlığı açılmış ve bu başlık altında âşık şiirinin 16. yüzyıldan günümüze kadar gösterdiği gelişim ve değişimle ilgili bir takım değerlendirmelerde bulunulmuştur. “Yirincinci Yüzyıl Âşıklarının Katıldığı Toplantılar” adıyla açılan ikinci başlıkta âşıklık geleneğinin 20. yüzyılda tüm canlılığıyla yaşayan bir gelenek olduğunu belgeler niteliğinde, yüzyılın âşıklarının katıldığı programlar hakkında bilgi verilmiştir. Ardından “Çalışma Kapsamına Alınan Âşıklar” adıyla üçüncü kısımda, çalışmamıza alınan âşıkların kısaca hayat hikâyeleri ile incelenen âşıkların şiiri sayıları ve bu şiirlerin kaynakları hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci Bölüm, Şahıs Kadrosu adını taşımaktadır. On bölümlük konu bahsinin en hacimli bölümünü oluşturan şahıs kadrosu kendi içerisinde dinî şahsiyetler, tarihî şahsiyetler ve sadece isimleriyle anılan şahıslardan oluşan üç ana başlıktan ve bu üç ana başlıkla birlikte onlarca alt başlıkta ele alınmıştır. Bu isimlerin kullanım sıklığına ve konusuna göre mukayesesi yapılmıştır.

İkinci Bölümde, Sevgiye ve Sevgiliye Dair Unsurlar konu edilmiştir. Bu başlık altında âşık kelimesinin tanımına, aşk ve sevdanın tanımına, sevgili isimlerine,

sevgiliye duyulan hasret ve özleme, sevgiliye dair yapılan sitemlere, sevgilinin methedilmesine, sevgiliye dair benzetme unsurlarına ve rakiplere yer verilmiştir.

Üçüncü Bölüm, Din ve Tasavvuf başlığı altında “İmanî ve İtikadî Konular” ele alınmış; bu bağlamda imanî ve itikadî konular bahsinde, melek, şeytan, kitaplar, cennet ve cehennem vb. kavramlara, ibadete dair unsurlara, kutsal içeceklere ve kutsal zaman dilimlerine, tasavvufî terimlere ehl-i beyt sevgisine ve veli kerametlerine değinilmiştir.

Dördüncü Bölümde, Sosyo-Kültürel Hayatın âşık şiirine yansımaları işlenmiştir. Dönemin sosyo-kültürel hayatında yaşatılan gelenek ve görenekler, tarım ve hayvancılığa dayalı uğraşlar ele alınmış, yüzyılda icra edilen meslek gruplarının isimlerine, teşbih amacıyla kullanılan meslek isimlerine yer verilmiştir. Ayrıca mevsimlerin âşık şiirine yansımaları, âşık edebiyatı ve sanat ortamının mevcut durumu, âşık şiirinde sıklıkla kullanılan renk isimleri, deyimler, atasözleri, vecizeler ve terimler işlenmiş, sosyal ve ekonomik yaşamdaki yenilikler tahlil edilmiştir.

Beşinci Bölüm, Doğal Çevre ve Canlılar adını taşımaktadır. Bu bölümde doğal çevre, bitkiler ve hayvanlar şeklinde üç ayrı başlık halinde değerlendirilmiştir. Doğal çevre başlığı altında doğal kaynaklar, hava-rüzgâr, yeryüzü şekilleri, denizler ve göller; bitkiler başlığı altında bağ, bahçe, gülşen ve diğer kavramlar, çiçekler, ağaçlar, ormanlar, meyveler, sebzeler, çayır, çimen, ot ve diğer bitkiler, tahıllar ve baharatlar başlıkları ile bitkiler bölümü sonlandırılmıştır. Bu bölümde bitkilerin genel anlamda sevgiliyle ilgili benzetmelerin çok miktarda kullanıldığı görülmüştür. Hayvanlar bölümünde sırasıyla dört ayaklılar, kuşlar, sürüngenler ve deniz canlıları ele alınmıştır. Dört ayaklıların içerisinde atların, ceylanların; kuşlar içerisinde bülbülün, ördeğin ve şahinin, doğan gibi yırtıcı kuşların daha fazla örnekte yer almaları itibarıyla diğer hayvanlardan ayrıldıkları ve benzetmelerde sıkça kullanıldıkları görülmektedir. Hayvanlar bölümünün örnek mısra bakımından en zayıf başlıkları sürüngenler, böcekler ve deniz canlıları isimli başlıklar olmuştur.

Altıncı Bölüm, Milli Duygular ve Tarihî Olaylar başlığı verilmiş çalışmamızın en hacimli bölümlerinden birini oluşturmuştur. Kendi arasında iki başlığa ayırdığımız bu bölüm “Milli Duygular ve Tarihî Olaylar” ana başlıkları altında ele alınmıştır. Bu bağlamda Milli Duygular başlığında vatan ve memleket sevgisi, millet sevgisi, bayrak sevgisi, Türkçe sevgisi, ülkü sevdası, Türk büyüklerine karşı duyulan sevgi, kardeşlik duygusu birlik ve beraberlik, kahramanlık duygusu, seferberlik duyguları, esaret acısı, ordu ve Mehmetçik sevgisi vb. duygusal konulara yer verilmiştir. Tarihî Olaylar başlığı yirminci yüzyıl öncesi ve yirminci yüzyıl tarihî olayları ve hatırlatmaları şeklinde iki alt başlık altında tahlil edilmiştir.

Yedinci Bölümde, Sosyal Sorunlar incelenmektedir. Yirminci yüzyıl sosyal hayatına damgasını vuran ve âşıkların mısralarına konu olan sosyal sorunların ekonomik sorunlar, toplumsal kargaşalar ve kavgalar, kültürel ve ahlakî yozlaşma ve bu üç başlık altında değerlendirilmeyen diğer sosyal sorunlar olduğu görülmüş ve bu sorunların dört ayrı ana başlık altında tahlili yapılmıştır.

Sekizinci Bölüm, Eleştiri ve Şikâyetler başlığını taşımaktadır. Dönemin âşık şiirinde hangi konuların eleştirildiği ve hangi konulardan şikâyet edildiği bu bölümde detaylıca ele alınmıştır. Bu bölümde eleştiriler ve şikâyetler iki ayrı başlık halinde değerlendirilmiş ve âşıkların yaşadıkları döneme ilişkin eleştiri ve şikâyetleri üzerinde durulmuştur. Âşıkların şiirlerinde şikâyet ettiği konular içeriğine ve sıklığına göre tahlili ve karşılaştırılması yapılmıştır.

Dokuzuncu Bölüm, Methiyeler adını taşımaktadır. Bu bölümde din ve tasavvuf öncüleri, Türk büyükleri ve diğer şahıslar, sevgili ve güzeller, meslekler, doğal unsurlar, kurum kuruluş ve tesisler methiyesine yer verilmiş ayrıca bu başlıklar altında değerlendirilmeyen diğer methiyeler adı altında ek bir başlık oluşturulmak suretiyle methiyeler bölümü yedi ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bölümün sonunda ise methedilen şahısların ve unsurlar işlenişlerine göre karşılaştırmaları yapılmıştır.

Onuncu Bölüm, çalışmamızın son bölümü olup **Öğüt ve Nasihatler** başlığı ile adlandırılmıştır. Bu bölüm dinî ve tasavvufî öğütler ile sosyo-kültürel öğütler ana başlıkları olmak üzere iki ana bölümden oluşmuş, dinî ve tasavvufî öğütler dinî ve tasavvufî olmak üzere iki ayrı alt başlık halinde ele alınmıştır.

Sonuç Bölümünde yapılan tespit ve tahliller ışığında yirminci yüzyıl âşık şiirinde konuların tahlili ve karşılaştırmasının neticeleri ele alınmıştır. Şahıs kadrosu, sevgi ve sevgiliye dair unsurlar, dini ve tasavvufî unsurlar, sosyo-kültürel hayat, doğal çevre, milli duygular ve tarihî olaylar, sosyal sorunlar, eleştiri ve şikâyetler, övgü ve methiyeler, öğüt ve nasihatlerden oluşan on konu başlığından hareketle dönemin âşık şiirleriyle ilgili bir takım değerlendirmelerde bulunulmuş, çalışmanın tahlil ve karşılaştırmalardan elde edilen verilere ve yorumlara yer verilmiştir.

Kaynakça Bölümünde, taradığımız kitap ve makalelerin isimlerine yer verilmiştir.

Yapılan bu çalışma, bize tahminlerimizin üzerinde büyük bir kazanım sağlamıştır. Çalışmamızın sonunda “âşık şiirinde konu” çalışmalarına yeni kazanımlarla birlikte âşık edebiyatı çalışmalarına bir katkı sağlanacağını umuyoruz.

Dört yıldır yoğun çalışmalarım süresince araştırmalarımnda büyük yardım ve teşvik gördüğüm, büyük meşguliyetleri sırasında bile çalışmamın her safhasında yanımda olan, pek çok problemin hâllinde görüşlerinden yararlandığım Tez Danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Özcan’a, çalışmamın içeriğiyle ilgili yer yer görüşlerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Mahmut Kaplan’a, Prof. Dr. Dilaver Düzgün’e, Doç. Dr. Mehmet Gümüskılıç’a, Doç. Dr. Yusuf Çetindağ’a ve Yrd. Doç. Dr. Bekir Sami Özsoy’a; kütüphanelerde bile bulamadığım bazı eserleri, şahsi kütüphanesinden, hiç esirgmeden kopyalarını vermek suretiyle kaynak desteği sağlayan ve tecrübelerini yer yer bizimle paylaşan Yrd. Doç. Dr. Doğan Kaya’ya, minnet ve şükranlarımı arz ederim.

GİRİŞ

I. BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE ÂŞIK ŞİİRİ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Türk kültür varlığının en önemli unsuru sayabileceğimiz Türk edebiyatının farklı coğrafi bölgelerin ve farklı kültür dairelerinin zenginliklerini de içinde barındırarak günümüze kadar ulaşan zengin tarihi ve kültürel bir derinliği vardır. Türk Milleti'nin tarih sahnesine çıkışından günümüze kadar geline 2500 yıllık süreçte, çeşitli din dairelerine girmesi ve pek çok medeniyetler kurması da göz önüne alındığında Türk milletinin edebiyatını değerlendirmek bu açıdan pek kolay değildir. Zira milletimiz zaman zaman farklı medeniyetlerin tesiri altında kaldığı gibi, biri birinden uzak coğrafi bölgelerde dil ve kültürel açıdan bir takım değişikliklere uğramıştır.

Bu bağlamda Türk edebiyatını bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmenin zor olduğu kabul edilen bir gerçektir. Bu nedenle dünyanın sayılı edebiyatları arasında yer alan Türk edebiyatı zaman ve şartlara göre tasnif edilmiş, kollara ayrılarak değerlendirilmiş ve değişik bölümler çatısı altında bilimsel çalışmalar yürütülmüştür. Günümüzde birbirinde ayrı disiplinler halinde tanımlanan halk şiiri, divan şiiri, dînî tasavvufî şiir, modern şiir şeklinin en eski formu halk şiiridir. Sözlü geleneğin en önemli verimlerinden olan halk şiirinin temelini, Türkistan coğrafyasında ozanların gönlünden diline, oradan da kopuzlarının teline yansıdığını, böylece halka ait bir edebiyatın ilk tohumlarının atıldığını görür.

Türk dilinde ve düşüncesinde halk edebiyatı tabiri oldukça yenidir. Türkiye'de divan edebiyatı dışında kalan saz ve tekke şiiri nev'inden ferdî mahsullerle, malzemesi dile dayanan atalar sözü, destanlar, masallar hikâyeler, fıkralar, bilmeceler, mâniler, türküler, ağıtlar, ninniler vb. gibi ilk söyleyicilerini umumiyetle tespit edemediğimiz eserler, bu tabirle yaygın hâle gelmiştir. (Elçin 2001: 1)

Manevî varlıklar içinde, milletlerin en asil hazinelerini içine alan ve malzemesinin aidiyetinde hiç bir tereddüde yer bulunmayan faaliyet sahalarından birini edebiyat teşkil eder. Bunun, dilden başka, duygu ve ahenk dalgaları ile de bağı olan şiirdir. (Arat 1986: IX-X)

Türk edebiyatı köken olarak halk inancına dayalı ihtiyaçlardan kaynaklanan ve bu ihtiyacı karşılayan halk şairleri tarafından meydana getirilmiştir. Zamanla kültürel tarihi süreçte kültür, medeniyet ve inanç dairelerinde bazı değişimler yaşanmasına rağmen Türk edebiyatının temel taşları arasında yer alan halk şairleri değişik kimlikle her zaman varlığından söz ettirmiştir.

İlk zamanlar aşiret, daha sonra kavmî zümreler halinde yaşayan, bunların da bir araya gelerek devlet kurduğunu öğrendiğimiz Türk milletinin Türkistan coğrafyasında yaşadığı dönemlerde, değişik Türk boylarında adına şaman, oyun, kam, baksı, ozan adı verilen bir takım şiir söyleyicilerine rastlandığı; Şamanizm'in yaygın olduğu toplumlarda, dini hüviyetteki bu kişilerin, düşüncelerini, içinde buldukları ruh hallerini çevresindekilere nakletmesi, âşık şiirinin kökenine dair ilk bilgilerimiz arasında yer alır. Fuat Köprülü, "Edebiyat Araştırmaları" (2004: 72) eserinde semadaki mabutlara kurban adamak, ölünün ruhunu yerin dibine göndermek, fenalıklar, hastalıklar ve ölüm gibi fena cinler tarafından gelen işleri önlemek, hastaları tedavi etmek, bazı ölümlerin ruhlarını semaya yollamak, hatıralarını yaşatmak gibi muhtelif vazifeler onların görevi olduğundan söz eder. Bu sözlerle ozan-baksıların yaşadıkları döneme ilişkin sosyal hayattaki etkin konumları hakkında bizlere bilgi verir.

Dönemin sosyo-kültürel hayatında oldukça önemli ve saygın bir konuma sahip bu insanlar, şiir söylemenin yanı sıra hekimlik, musikişinaslık, sihirbazlık gibi bazı meslekleri de icra etmekte ve halk tarafından büyük saygı görmekteydiler. "En eski Türk şâirleri-Tonguzların Şaman, Moğal ve Boryatların Bo veya Bugue, Yakutların Oyun (Ouioun), Altay Türklerinin Kam, Samoitlerin Tadibei, Finovaların Tietoejoe, yani-bakıcı, Kırgızların Bakşı, Oğuzların ozan dediklerisahir-şâirleridir. Sihirbazlık,

rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik gibi birçok vasıfları kendilerinde toplayan bu adamların, halk arasında büyük bir yer ve ehemmiyetleri vardı. (Köprülü 2004: 72)

Toplum ve bireyi ilgilendiren önemli gün ve olaylarda değişik vazifeler icra eden bu sanatçılar, tanrılara kurban sunulan ritüel törenlerde, ruhsal bozukluklardan kaynaklanan hastalıkların iyileştirilmesinde, onlar için koruyucu önlemlerin alınmasında, şölen, sığır ve yuğ olmak üzere cemiyet hayatında oldukça mühim bir yer işgal eden sosyal nitelikli av öncesi ve sonrası törenlerde önemli görevler üstlenir, değişik vazifeler icra ederlerdi. “Şaman yahut baksı, bu ayinlerde istiğrak hâline gelerek bir takım şiirler okur ve onları kendi musiki aletiyle çalar; beste ile beraber olan ve sihirli bir mahiyeti haiz sayılan bu güfteler, Türk şiirinin en eski şeklini teşkil etmektedir. Ozan-baskılar, ayinlerde, tabî, bir takım bestelerle beraber dini güfteler yahut sihir tekerlemeleri vücuda gelmişse de maatteessüf, bu devirlerden bize hiçbir eser kalmamıştır.” (Köprülü 2004: 72-75) Sosyal nitelikli törenlerin vazgeçilmezleri arasında yer alan bu sanatkârlar, Anadolu sahasındaki âşık edebiyatının Türkistan’daki ilk temsilcileri olarak kabul edilebilir.

Sosyal yaşantıdaki değişiklik sonucu büyük yerleşme merkezlerinde şairlik, bakıcılık, efsunculuk, münecimlik yavaş yavaş bir birinden ayrılmış, hastaları efsuncular veya kökçüler tedavi ediyor, musikî aletlerini musikişinaslar kullanıyor şiir ve edebiyatla uğraşmak ise halk şairleri ile islamî ilimlerden haberdar olan danişmendlere düşüyor, eski bahşı-ozanların anlattıkları destan, hikâye ve efsaneler İslâm verilerine isnad oluyordu. Bu değişikliklere ozanlar da uyarak ellerinde sazları ile yine birer Müslüman olarak, hatta az çok mutasavvıf halk şairi olarak sosyal hayatta yerlerini alarak yaşamaya devam ettiler. (Köprülü 2004: 78) Türklerin sonraki dönemlerinde İslamiyet’in kabulü ve kültürel dairelerdeki değişim ve gelişim ozan-baksıların sosyal konumlarında ve görevlerinde farklılıklar oluşturmuştur.

Ozan-baksıların sosyal yaşamdaki değişime paralel görevlerinde de değişimler yaşanmış şâirlik, bakıcılık, efsunculuk, münecimlik ve ruhanilik gibi ayrı meslekler oluşmuş, ozan göçebe toplumun sanatçısı olmuştur. Kam ve baskı görev olarak yerini

sadece ozana devretmiştir. Ozan göçebe toplumun sanatçısı olmuş, destanları “aydın sanatı” haline gelerek toplumun savaşlarını anlatan epik bir tür olmuştur.

Baksıların asırlarca önce tek başlarına gördükleri vazifeler dağılmış, parçalanmıştı: Hastaları hekimler veya efsuncular tedavi ediyor, musiki aletlerini musikişinaslar çalıyor, şiir ve edebiyat ile uğraşmak medreselerde Arap ve Acem edebiyatı ve bilgilerini edinmiş âlimlere ait bulunuyor, eski baksıların halkın muhayyalesinde efsanevi bir şekil alan kerametleri artık mutasavvıflara isnat olunuyordu. (Köprülü 2004: 78) Zamanla kam ve baksılar birer büyücü, ozanlar da şair-çalgıcılar haline gelirler. “Âşıklık geleneğini teşkil eden ozan-baksıların hakkında bilgiler de M.S. 5. yüzyılın ilk yarısı olan Hun dönemine aittir. Ozanlar, göçebe Oğuz topluluklarında kopuz eşliğinde destan, türkü okuyan yarı kutsal kişilerdi.” (Köprülü 2004: 82) Daha sonraki dönemlerde saz şairlerinin dedeleri kabul edilecek olan Türklerin şair-çalgıcıları, önemli olaylar içinde hep yer almışlardır. Bunlar Hun döneminde, Atilla’nın ordusunda sefere çıkmışlar, ordunun kahramanlıklarını ve başarılarını çalgıları ile dile getirmişlerdir.

Bir geleneğin kültürel tarihi sürecinde bazı değişimlere uğraması muhakkaktır. Sözlü kültür ortamında ortaya çıkan ve sözlü olarak nesilden nesile aktarılıp yazıya geçirilmeyen âşıklık geleneğine ilişkin elimizde yeteri kadar belgenin bulunamamasına sebep vermektedir. Bununla birlikte başta Fuat Köprülü olmak üzere birçok araştırmacının gayretleri ile önceki dönemlere ilişkin bazı belgelere ulaşılmış olsa da bir kısmına henüz ulaşılamamış olması âşıklık geleneğinin tarihsel seyirini izlenilmesi konusunda güçlük oluşturmaktadır.

Bütün bu sorunlara rağmen Fuat Köprülü başta olmak üzere birçok araştırmacının çeşitli dikkatleri, âşık edebiyatının önceki dönemlerine ait bazı ipuçlarını ortaya koymuştur. Köprülü (1981: 159), Türklerin halk şair-musikinaşları hakkındaki ilk tarihi bilgilerin, Atilla devrine, yani V. yüzyılın ilk yarısına ait olduğunu, garp kaynaklarının verdiği bilgilere göre, Atilla’nın ordusunda şairlerin, muzıkacıların bulunduğunu, onun ziyafetlerinde bu şairlerin, Atilla’nın kahramanlıklarına,

zaferlerine dair yarattıkları şiirlerini okuduklarını belirtir. “M.S. 10.yy. da tespit edilen metinlerde ilk şairlerimiz arasında bulunan Çuçu, Aprıncur, Tigin, Kül Tarkan, Singku. Seli Tutung, Ki-Ki, Pratyaya Şiri, Asıĝ Tutung, Çisuya Tutung, Kalım Keysi eski ozanlarımızın isimleri arasında yer alır.” (Arat 1986: XX-XXII)

Türkler zamanla Çin, Hint, İran medeniyetlerinden etkilenirler ve İslâm medeniyeti tesiri altında kalırlar. Fakat bu inanç ve kültür dairelerindeki deĝişimlere rağmen bahşi ozanlar kıymetini yitirmezler. Bu dönemlerde saz yerine kopuz kullanan ozanlar, halkın ortak duygularını kahramanlıkları, zaferleri, şiirleriyle dile getirirler. Türk ordu komutanlarının yanında da bulunan ozanlar, kopuzlarıyla kahramanlık terennüm eden şiirler söyler böylece orduya moral verdikleri görülür. Ozanlar, kahramanlık temalı şiirler arasında sıkça millî Türk destanlarından alınmış parçaları da terennüm ederler. İslamiyet’in kabulünden sonra Gaznelilerde, Karahanlılarda, Selçuklularda, Harzemşahlarda ve Osmanlılar’da saraylarda, ordularda ve halkın içinde şair-çalgıcuların bu eski geleneĝi sürdürürler.

11. yüzyılın iki temel eseri olan Divânü Lügâti’t Türk ve Kutadgu Bilig’de karşımıza çıkan şiirler, adeta İslâmiyet’in etkisiyle yaşanan geçiş döneminin bir işareti gibidir.

“İslamiyet sonrası ilk dönemde, İslamî kültüre rağmen, İslamiyet öncesi yaşama biçimiyle olan bağlar korunmuştur. Şiirde de Türk kültür tarihi içinde zincirleme sürekliliĝi bulabiliriz. İslamiyet öncesi şiirler yerini dini konulu şiirlere bırakmış ya da bünyesine yeni öğeler alarak İslamî yapıya bürünmüşlerdir.” (Kaplan 1981: 1) “Bunun yanında dinî menkıbeleri, kıssa ve destanları anlatan meddah, kıssahan adlı sanatçılar edebiyatımıza İslamî kaynaklı konular taşımaktaydılar.” (Köprülü 1981: 41)

Geniş manada deĝişen zaman, zemin, inanç sistemi, dünya görüşü ve yaşama tarzının etkisiyle Türklerin ilk ve milli edebiyat geleneĝi olan ozan-baksı edebiyat

geleneğinin yeni şekli olan âşık edebiyatı geleneği ortaya çıkar. Kopuz eşliğinde eserler veren ozanlar, Osmanlı kültür ve üslubu içinde âşık şâir tipine dönüşmüştür.

“Âşık edebiyatı geleneği içinde sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişte önemli role ve fonksiyona sahip rüya motifi, Orta Asya Türk kültüründe yer alan şamanlığa giriş merasimlerinin, İslamiyet ve Osmanlı kültürü altında sembolleşerek “kültür örneği rüya motifine” dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır.” (Günay 2008: 135) Bu durum ozanların âşık kişiliğine bürünmelerine yardımcı olmuştur.

Karahanlılar, Gazneliler ve Harezmler devrinde Türkler arasında gelişen Tasavvuf cereyanları göçebe Türk kavimlerine İslâmiyet’i anlayacakları dilde anlatan *Derviş*, *Pir*, *Ata*, gibi adlarla tanınan gezginci şairlerin bulunduğunu görüyoruz. Bununla birlikte mutasavvıf dervişlerin kendilerine Arapça bir kelime olan âşık adını verdiklerini de tespit ediyoruz. (Köprülü 2007: 1-24) Türkler arasında tasavvufun yayılmasında ve tüm Türk tarikatlarında derin tesirleri görülen Hoca Ahmet Yesevi anlatacaklarını şiirle söyleyen bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun şiirlerine Hikmet adı verilmiş olup, ölümünden sonra şiirleri Divân-ı Hikmet adıyla bir kitapta toplanmıştır. (Eraslan 1983: 8)

Eski Türk an’aneleri Anadolu’da bütün canlılığı ile yaşarken onların bedîî zevklerinin Selçuklu saraylarında terennüm edenlerin yine ozanlar olduğunu görüyoruz. Ozanlar ve kopuzcuların Oğuz boylarının ve Selçuklu ordularının tamamlayıcısı olarak zafer akşamlarında eski menkıbeler ve günün kahramanlıklarını terennüm ettikleri bilinmektedir. Bu zamanda tespit edilen Dede Korkut Hikâyelerinin de ozanlar tarafından anlatıldığını müşahede ediyoruz. (Köprülü 1981: 212-213)

Anadolu Selçuk Devleti’nin zayıflaması nihayet İlhanlılara bağlı bir eyâlet gibi yönetilmesi daha sonra da Beylikler Dönemi’nin başlaması sonucunda Anadolu’da yeniden dirlik ve düzenin sağlanması için yoğun çabaların mutasavvıf şairler tarafından sarf edildiği görülür. Bunlar arasında; Mevlana, Yunus Emre, Hacı

Bektaşî Velî, Hacı Bayramî Velî, Ahi Evrân-ı Velî önemli bir yere sahiptirler. Anadolu da birliğin sağlanması, dirlik ve düzenin yeniden tesisi sırasında tasavvuf şairleri arasında isimleri sonuna abdal kelimesi gelen bazı sairlere de rastlanır. Bunlar arasında da Abdal Musa, Kaygusuz Abdal Kazak Abdal gibi şahsiyetler yer alır.

14. asır sonunda Anadolu'da Balım Sultan tarafından Alevîlik sistemleştirilince eski mutasavvıfların meydana getirilen Velâyetname adı altındaki eserlerde Alevî olarak tanıtıldığını görülür. (Güzel 1987: 1-25) 15. asırda görülen bu gelişmeler sonucunda elinde kopuzu olan ozanların, âşık adıyla ortaya çıktıkları müşahede edilir.

İslâm dini ve kültürü, 11. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar Türk kültürünü ve sanatını yönlendirmiştir. 13-14. yüzyılda Anadolu'nun siyasi, sosyal koşulları tekkelerin kurulmasını kolaylaştırmıştır. Tekkeler, Anadolu'da İslâmiyet'in yayılmasına ve Türkçenin ortak dil olmasına katkı sağlamıştır. Tekkeler, medreseler gibi Türk-İslâm uygarlığının bir ürünü olarak ortaya çıkmış, yüzyıllar boyunca Türk kültür ve sosyal hayatına damgasını vuran kültür merkezleri olmuştur. Alevî-Bektaşî zümreleri arasında canlı olarak yaşatılan tasavvuf düşüncesi, âşık şiirini etkilemiştir. Âşıkların bazılarının tarikat mensubu olması, tekke çevrelerinde bulunmaları bu etkiyi arttırmıştır.

Tarikatlar ve tekkeler çevresinde gelişen Tasavvufi Halk Edebiyatı içinde, Alevî-Bektaşî âşıkların eserleri farklı bir nitelik taşır. Alevî-Bektaşî Edebiyatı, bu zümrenin inanışlarının yanı sıra, yaşama sevincini, tabiat sevgisini dile getiren ürünler vermiştir. Böylece halk şiirinde tasavvuf düşüncesinin yanı sıra din dışı konulara da yer verilmeye başlanır.

Anadolu halk edebiyatı geleneğini 13-15. yüzyıllar arasında, bir yönüyle çeşitli tarikatlara bağlı derviş âşıklar temsil eder. Beylikler döneminde sazları eşliğinde

ilâhiler okuyan dervişler, dönemlerinde âşıklık geleneğini sürdüren sanatçı topluluğu olarak kabul edilir.

Âşık şiiri, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu derviş edebiyatından gelen motiflerden etkilenmeye başlamıştır. Aşığın olağanüstü güçlerle donatılması, onun sanatını hazırlayan dolu içme törenlerinin yapısı, bizi Orta Asya inanç sistemlerine kadar götürür. Âşık tipi, Allah'la mistik birlik arayan tekke aşığından ve müzik, dans eşliğinde yarı sihirbaz, bilici, destan söyleyici ozan-baksı tipinden ayrılır. (Başgöz 1977: 254)

16. asırdan önceki dönemde yaratılmış verimler her ne ölçüde âşık tarzına benzerse benzesin ya tekke ya da tıpkı Dede Korkut Hikâyeleri örneğinde görüldüğü gibi İslâmîleşmiş bir surette devam eden ve belki de bir ölçüde âşık tarzının sadece öncüsü kabul edilebilecek ozan-baksı geleneğine ait olacaktır. (Çobanoğlu 2000: 129-130)

İslâmiyeti benimsemeleri sonucu sosyal ve kültürel hayattaki değişikliklerin yansıması olarak Türk nazımının birçok ögesi yeni kültüre göre uygun biçimde ele alınmıştır. İslam öncesi inanca ait pek çok motif ve unsur da İslâmi kimliğe bürünerek yeni Türk nazmında yer almıştır. Türk kültürü, yeni yurt edindiği Anadolu coğrafyasında yeni bir kültürel kimlik kazanınca milli öze bağlı epik şiirler söyleyen ozan-baksıların yerini İslâmi öze bağlı lirik şiirler söyleyen âşık almıştır. İslamiyet öncesine ait bazı pratikler, İslâmi renge bürünerek tarikatlara taşındı. Anadolu'da şekillenen âşık edebiyatı bir yönüyle İslamiyet öncesi Türk şiirine diğer yönüyle Bektaşî şiirine dayanır. Bu sentez daha sonraları özgün bir şekil ve öze sahip olmuştur. Anadolu'da oluşan yeni kültürel kimlik halk şiirinde yeni bir sanatçı tipini doğurmuştur. Epik şiir göçebe kültürün, âşık şiiri de Anadolu yerleşik düzeninin ürünüdür. Epik şiir kaybolurken lirik şiir ortaya çıkmıştır. (Artun 2005: 1-7)

12. ve 13. yüzyıllarda Horasan bölgesinden Anadolu'ya kadar yaygın bir sahada ürünleri görülen dinî tasavvufî nitelikteki edebiyatın 16. yüzyılda şekillenen

âşık edebiyatının oluşmasında etkin rolü dikkati çeker. 12. ve 13. yüzyıllarda tekke mensubu şairlerin unvanı olan âşık, sonraları hem âşık edebiyatına hem de sanatçısına verilen ad olmuştur. (Artun 2004: 55) Bu dönemden sonra âşıkların, tekke veya benzeri kutsal mekânların dışında kahvehanelerde, hanlarda, zengin konaklarında, düğün ve eğlence mekânlarında halkı eğlendirdiği beşeri aşk ve sevda üzerine destanlarını söylediği görülür.

Sözlü kültür ortamının ortaya çıkardığı bir gelenek olan âşık edebiyatı, klasik şekli ile ozanlık geleneği ve tekke edebiyatı geleneğinin bir devamı olarak kanaatimize göre 16. yüzyılda ortaya çıkmış bir edebiyattır. Kendine özgü kuralları olan kendinden önceki edebiyatlardan beslenmiş bağımsız bir gelenektir. 16. yüzyılın ikinci yarısında sosyal bir kurum olarak topluca eğlenilen, sosyo-kültürel faaliyetlerde bulunan kahvehaneler eğlencenin de merkezi haline gelmiştir. Tekkelerdeki uhrevi bir neşve ile yapılan toplu eğlenmelerin kahvehanelerde dünyevi bir karakter kazandığını belirten Özkul Çobanoğlu (2000: 47), kahvehanelerin sosyo-kültürel değişmelerin merkezi olarak Osmanlı devletinde serbest bir kurumsal yapı ve din dışı bir kamuoyu oluşturma mekanizması oluşturduğunu söyler. Âşık edebiyatının çıkışını halk kültürü ve diğer geleneklerin yanı sıra ozan-baskı ve tekke kültür geleneği üzerine kurulan bağımsız bir edebiyat biçimi olarak çıkışını kahvehanelere bağlar.

Bu bağlamda tarihsel seyri içinde âşıklık geleneğinin en önemli icra mekânları arasında yer alacak olan kahvehaneler, ilk dönemlerinden itibaren döneminin entelektüellerinin de uğrak yeri haline gelmiş, zamanla çeşitli sanatsal faaliyetlerin icra mekânları olmuştur.

Anadolu'da âşık şiirinin oluşumu hakkında elde yeterli miktarda yazılı belge olmaması, bu konu hakkında bilinmeyenlerin bilinenlere oranla daha fazla olması sonucunu doğurmaktadır. 16. yüzyıldan önce yaşayan âşıkların adlarına ulaşılamamasına dair belgeden eksikliğinden çok, geleneğin henüz söz konusu dönemlerde olmadığına dair görüşler de vardır. Bazı halkbilimcilerine göre âşık tarzı,

kesinlikle 16. asırda teşekkül etmeye başlamış ve 17. yüzyılda oluşumunu tamamlamış bir gelenektir.

16. Yüzyıl Âşık Şiiri

Âşık edebiyatı temsilcileri ve ortaya koydukları ürünler hakkında bilgi edinebildiğimiz en eski dönem 16. yüzyıldır. Eldeki belgelerle takip edebildiğimiz âşık şirinin beş yüzyıllık tarihinin ilk yüzyılıdır. Bu dönemde edebî verimlerin yazıya ilk geçirildiği dönem olması nedeniyle yazılı belgelerde şiir ve şair sayısı azdır.

16. yüzyıl Osmanlı devletinin kültür ve medeniyet olarak üç kıtada varlığını sürdürdüğü, siyasi, iktisadi ve kültürel açıdan Anadolu ve Rumeli başta olmak üzere Mısır, Suriye, Tunus, Cezayir, Libya gibi Kuzey Afrika topraklarıyla birlikte İmparatorluğun hemen her köşesinde ihtişamını koruduğu; devlet sisteminin kurulduğu, Anadolu Türkçesinin en kullanılır dil olduğu dönemdir. Bu dönemde büyük şehir merkezleri başta olmak üzere şehir merkezlerinde, uğrak yerleşim merkezlerinde kültür ve medeniyet açısından önemli değişimler yaşanmış, mimari müzik ve edebiyat başta olmak üzere sosyal ve kültürel hayata dair toplum yaşantısında yeni bir hayat tarzı ve yaşama biçimi oluşmuştur. Aynı kültür kaynağından beslenen âşık şiiri ile divan şiiri, kültür gelişiminin tabii bir neticesi olarak birbirini etkilemiştir. Âşık şiiri dilinde başlangıçta sade bir Türkçe hâkimken, yüzyılın ortalarından sonra divan edebiyatının da gelişimiyle Arapça ve Farsça kaideler yaygınlaşmıştır.

“Âşıklar kendilerine özgü estetik anlayışlarına rağmen divan edebiyatından kelime, tamlama, mecaz ve nazım biçimleri almışlardır.” (Artun 2005: 238) 16. yüzyıldan günümüze kalan cönklerde, okuma-yazma bilen halk kesiminden kişilerin derledikleri defterlerde Bâki, Fuzûlî, Yahya Bey, Hayretî gibi ünlü divan şairlerinin şiirlerine rastlanması (Kurnaz 2005: 151), döneme ilişkin bu iki edebiyat arasındaki karşılıklı alışverişin müşterekleri kabul edilir.

Her iki sahada ortaya konan şiirlerin muhtevalarına baktığımız zaman, benzer sonuçlarla karşılaşmaktayız. Ozanlık geleneğinin kök saldıği bozkır hayatına yakın olan âşıklarda kahramanlık, tabiat tasvirleri ve karamsarlığa yer vermeyen beşerî aşk öne çıkmaktadır. Bunun yanında şehir hayatına yakın olan, medrese çevresinde bulunan âşıklar, gerek mazmun ve motifleriyle gerekse dil ve ifadeleriyle klasik edebiyata yaklaşmaktadırlar. İkinci grup âşıklardaki bu özelliği, daha sonraki yüzyıllarda karşımıza çıkan klasik edebiyata yaklaşma eğiliminin habercisi olarak değerlendirebiliriz. (Oğuz 2008: 236)

16. yüzyılda imparatorluğun yayılabildiği alanların birçoğunda, şairlerimizin barış günlerinde olduğu kadar savaş günlerinde de saz çalıp şiir söylediklerini görmekteyiz. Bu yüzyılın en dikkat çeken tarafı Anadolu'nun çok uzağında Kuzey Afrika'da vücut bulan Garp Ocakları'nda yetişen âşıklardır. Kul Çulha, Geda Muslu, Armutlu gibi başlıca temsilcileri bu ocaklarda yetişmiş, savaşın en can alıcı noktalarını şiirleştirmekte son derece başarılı olmuşlardır. Deniz savaşlarına katılan bu âşıkların hiç biri hakkında yeterli bilgimiz yok; ancak şiirlerinde yer alan kumandanlarından yola çıkılarak onların yaşadığı yüzyıl belirlenmeye çalışılmaktadır. (Sakaoğlu 1996: 119)

16. yüzyılda yetişen âşıkların isimleriyle ilgili olarak Köprülü (2004: 59-65), Kul Mehmet, Öksüz Dede, Köroğlu, Hayali, Ozan, Bahşi, Oğuz Ali, Geda Muslu, Çırpanlı, Armutlu, Kul Çulha olmak üzere 11 âşığın isminden söz ederken, Saim Sakaoğlu (1989: 105-250), Karacaoğlan ve Kul Piri'yi de bu listeye ekler, bu dönem âşık sayısını 13 olarak gösterir. Erman Artun ise (2005: 239-266) ismi zikredilen âşık isimlerinin yanı sıra Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Ahmetoğlu, Bahşioğlu, Hızıroğlu, Sururi ve Şükrü Mehmet'i bu yüzyılda yetişen âşıklar arasında kabul ederek dönemin âşık sayısını 20'ye çıkarır. Bunlardan Karacaoğlan 17. yüzyılda yaşayan adaşıyla, Köroğlu'da hikâye kahramanı Köroğlu ile karıştırılmamalıdır.

16. yüzyılda aşk, kahramanlık, tabiat vd. konuların yanı sıra yerleşik hayata ait özellikler de tablolar halinde âşık edebiyatına girmeye başlamıştır. Âşıkların bir

bölümü Alevi-Bektaşî düşünce ve zevkinden uzaklaşarak dini-tasavvufî konular dışında halk diliyle eserler vermişlerdir. (Artun 2005: 238) Bu yüzyılda konular genellikle kahramanlık olan âşıkların şiirlerinde vezin genellikle hece ölçüsü olurken, aruzla yazılmış şiirlerin sayısı azdır.

17. Yüzyıl Âşık Şiiri

Âşık edebiyatının kendine özgü kurallarını oluşturarak gelişimini tamamladığı, konuda, türde ve şekilde mükemmeli yakalandığı; kısaca altın çağını yaşadığı dönemdir. Köprülü'ye göre (2004: 211) 17. asır, saz şairlerinin pek ziyade çoğaldığı, ehemmiyet kazandığı devirdir. Eski mecmualarda bu asırdan kalma birçok destanlara, koşmalara, varsağılara rastlamak mümkündür.

Bu yüzyılda âşık edebiyatı ürünlerinin hem nicelik hem de nitelik bakımından belli bir seviyeye ulaştığı ve nitelik kazandığı görülür. “Âşıklık geleneğinin farklı kitlelere yayılarak ilgi alanını genişletmesi, biçim ve tür konusunda önemli açılımlar göstermesi, âşık kahvesi ve fasıl geleneğini oluşturması, bu yüzyılda tanık olduğumuz gelişmeler arasındadır.” (Oğuz 2008: 240) 17. yüzyıl âşıklarının çoğunun aruz veznini kullandığı görülür. Hatta Benli Ali, Kâtibî, Yazıcı gibi bazı şairlerin bir iki şiir dışında hece ile şiir yazmadıkları ve şiirlerinde aruzu tercih ettiklerine şahit olunur. ”Bir yandan sade halk diliyle ürün veren Kayıkçı Kul Mustafa ve Ercişli Emrah gibi âşıkları, diğer yandan klasik edebiyatın etkisiyle aruzlu şekillerde örnekler veren Âşık Ömer ve Gevherî’yi yetiştiren 17. yüzyıl, âşık edebiyatında bir genişleme ve yayılma çağıdır. (Artun 2005: 267)

17. yüzyıl âşık şiirinin klâsik şiirden etkilendiği muhakkaktır. 16. yüzyıl da altın çağını yaşayan klâsik şiir, 17. yüzyıla bu güçlü konumu ile girer. 17. yüzyılda yaşanan siyasi ve sosyal çöküntüler özellikle yüzyılın son yarısında şiirde ve edebiyatta hissedilmez. Klâsik şiirin bu güçlü konumu, saz şairlerinin de divan

şairleri gibi aruzlu şiir yazmalarında, şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeleri sıkça kullanmalarında başlıca etkenlerdir. (Peker 2003: 1089)

Bu dönem âşık şiirinde, konuların çerçevesini tarihi olaylar belirlemiştir. Adına “ocak âşıkları” adı verilen dönemin âşıkları, Osmanlı ordusunun seferlerine katılan tarihî olayları destanlarına konu etmişlerdir.

Şiirler dikkatle incelendiğinde, sanatını sevda ve sevgili üzerine kurmuş saz şairlerinin yeri gelince büyük bir vatandaşlık şuuruyla hareket ettikleri; özellikle kahramanlık konulu şiirlerde, şairlerin kendilerini bir dünya devletinin sorumlu vatandaşları ve görev adamları olarak görülür. (Peker 2003: 1093)

17. yüzyılda âşık kahvehanesi ve fasıl geleneği oluşmuştur. Âşıklar bu yüzyıldan sonra teşkilatlanmış, geleneksel âşıklık gezileri diye adlandırılan seyahatler yaygınlaşmış (Artun 2005: 267), ilk şairname bu yüzyılda yazılmıştır. (Kaya 1990: 7)

Bu yüzyılın başlıca önemli simaları, Âşık Ömer, Gevheri, Kuloğlu, Kâtibî, Kul Mustafa, Âşık, Üsküdarî, Keşfi, Âşık Halil, Kul Deveci, İbrahim, Kâmil, Benli Ali, Gazi Âşık Hasan vd. leridir. (Köprülü 2004: 117-170)

18. Yüzyıl Âşık Şiiri

18. yüzyıl siyasi açıdan çok önemli olaylar yaşandığı, aynı zamanda çok sayıda âşık yetiştiği ve âşıklığın meslek olarak yaygınlaştığı bir devir olmasına rağmen bir önceki ve bir sonraki yüzyıl kalitesinde âşık yetişmemiştir. Bu dönem âşık şiirinde sosyal içerikli konular ağırlık kazanmıştır. Klasik edebiyata özenme hareketi, bu yüzyılda daha ileri seviyeye ulaşmış, bu etkileşimin sonucu olsa gerek klasik edebiyat sanatçıları âşıklardan etkilenecek klâsik edebiyat içerisinde bir mahallileşme cereyanı başlattıkları görülmüştür.

18. asır Âşık edebiyatının, Klasik edebiyatın tesiri altına girdiği, halk şiiri sahasının ve geleneğinin dışına çıktıkları, âşıkların klasik edebiyata ilgilerinin arttığı ve özenti duydukları bir dönemdir. Âşıklar bu dönemde kusurlu bir şekilde kullandıkları aruz vezni ile şiirler yazmaya başlarlar. Nedim'in hece vezniyle bir türkü yazması bu ilginin bir kanıtı olarak görülebilir.

18. yüzyıl, kahvelerde, bozahanelerde, panayırlarda ellerinde sazlarıyla şiirler terennüm eden asıl meslekten yetişme âşıklardan başka, şairlere de tesadüf edilen, teknik ve ilham itibarıyla manzumeler yazan şairlere tesadüf edildiği, 17. asra nazaran bariz bir şahsiyetin bulunmadığı, önemli bir âşık yetişmediği bir yüzyıl olmuştur. (Köprülü 2004: 344-345)

Bu şairler bir önceki yüzyılda hızlanan aruzla şiir yazma-söyleme geleneğini gazel, divani, muhammes, semai gibi türlerde devam ettirmişlerdir. Klasik şiirle büyük ölçüde yakınlaşan 19. yüzyılın habercisi niteliğinde bu gelişme daha çok şehir çevresinde ve yeniçeri ocaklarının dışında kalan âşıklarda karşımıza çıkmaktadır. (Oğuz 2008: 243)

“Âşıkların büyük bir bölümü destanî üsluba bağlıdır. Bu şiirler Osmanlı coğrafyasının genişliği, savaşlar ve fetihler, büyük bir devletin mensubu olmanın gururu içinde şiirleştirilmektedir. Kaybedilen topraklar veya öldürülen kumandanlar için söylenen ağıtlarda da aynı üslubu görmekteyiz.” (Oğuz 2008: 289) Sevgili anlayışı, zamandan şikâyet, ayrılık, felekten şikâyet, yoksulluk vb. konular her iki sahada da yoğun olarak işlenmektedir.

18. yüzyılın önde gelen âşıklarını şöyle sıralayabiliriz: Âşık Ravzî, Âşık Ali, Hoca Oğlu, Hükâmî, Kâtibî, Derviş Musa, Kabasakal Mehmet, Levnî, Kıymetî, Âşık Şermî, Mahtumî, Neşatî, Âşık Mecnunî, Âşık Vartan, Âşık Civan, Âşık Nûrî, Âşık Abdî, Âşık Sâdık, Âşık Kamil, Âşık Said, Âşık Derunî, Âşık Nigarî, Âşık Küşadî, Âşık Süleyman, Âşık Bağdadî, Bursalı Âşık Halil, Kütahyalı Âşık Sırrı, Konyalı

Âşık Şem'î, Garp Ocaklarında: Nakdî, Seferli Oğlu, Mağripli Oğlu, Kara Hamza (Köprölü 2004: 6-7)

19. Yüzyıl Âşık Şiiri

16. ve 18. asırlar zarfındaki inkişafını takip ettiğimiz âşık edebiyatı 19. asırda, türlü amiller tesiriyle büyük bir ehemmiyet kazandı. Bir taraftan, klasik edebiyat çerçevesi içinde gittikçe daha ziyade kuvvetlenen mahallileşme cereyanının da tesiriyle, yüksek sınıf arasında daha mühim bir yer tutmaya başladığı gibi, diğer taraftan da, klasik edebiyatın cazibesine her gün daha fazla kapılarak, halk zevkinden gittikçe uzaklaşma temayülünü gösterdi. İstanbul'dan başlayarak, imparatorluğun büyük kültür merkezlerinde yetişen saz şairleri, 18. asır âşıkları gibi ve belki daha fazla, şehir hayatının ve şehir kültürünün tesiri altında kaldılar. (Köprölü 2004: 469)

Divan edebiyatında mahallileşme akımı artarken, diğer yandan âşık şiiri klasik edebiyatın etkisi altına daha fazla girer, halktan ve halkın zevkinden uzaklaşma eğilimi göstermeye başlar.

Yüzyılın âşıkları, Âşık Ömer, Gevheri gibi 18. asırda da şöhretleri gittikçe artmış büyük âşıkların etkisinde kalarak ellerinden geldiği kadar klasik şairleri taklide özeniyorlardı. Lisan ve üsluplarında-kendi tabirleriyle-kalem şairleri ile rekabet etmek, onlar gibi arüz vezniyle yazmak, hece vezniyle yazdıkları manzûmelerde bile terkipler, yabancı kelime ve tabirler kullanmak arzusu pek açıktır. (Köprölü 2004: 469) Bu özenti halkın zevkinden uzaklaşmalarına aydın zümre edebiyatı oluşturma gayretlerini netice vermiştir.

Köprölü, bu yüzyıla dair “Saz Şairleri” (2004: 470) eserinde 19. asırda, önceki asırlarda olduğu gibi âşıkların her tarafta çoğaldığından, büyük şehirlerde ve bilhassa İstanbul'da muntazam bir teşkilata mâlik olduklarından söz eder. Askeri sınıflar arasındaki saz şairlerinden başka, bunu kendilerine bir meslek, bir geçim vasıtası

edinmiş âşıkların mevcudiyetini açıklar. Köprülü'ye göre (2004: 470) İstanbul'da bilhassa Tavuk Pazarı'ndaki bir kahve, âşıkların en büyük bir merkeziydi. Âşıklar arasında hükümet tarafından intihap olunan tanınmış bir şair, resmen âşık kâhyası tayin edilir ve âşıkların teşkil ettiği loncanın işlerini idare eder. Bir yerde oturmayarak, mevsim mevsim bütün memleketi dolaşan, her yerde âşık fasıllarına iştirak eden bu saz şairleri, halk arasında da büyük bir propaganda vasıtası olduğu cihetle, hükümet bunların kontrolüne dikkat eder, hatta bazen âşıklar reisi vasıtasıyla bunları kendi propagandası için kullanır. II. Mahmut, Abdulmecit ve Abdulaziz zamanlarında saraydan tahsisat alan yirmi-otuz âşığın mevcudiyetinden ve bunların zaman zaman padişahın huzurunda fasıllar yaptığından söz edilir.

19. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'da konuşmalarıyla tavırlarıyla halis İstanbullu olduğu anlaşılan âşıklar, günün konularını işledikleri irticali türküleriyle kahvelerde sanatlarını göstermeye başladılar. Kullandıkları biçimler, cinaslı mani ile büyük şehrin gündelik yaşayışındaki önemli olayların anlatıldığı destanlardır. Bu şairler çoğu zaman tulumbacılar arasından çıkıyordu. Bu sebeple bu şairlere “tulumbacı şairler” veya “meydan şairleri” adı verildi. Bu şairlerin adı âşıklık geleneği içinde tutunamadığı gibi şiirlerin de sanat değeri bulunmadığı için günümüze kadar gelememiştir. (Sakaoğlu 1992: 294)

19. yüzyıl, Türk sosyo-kültürel hayatında batıya kapıların açıldığı, kurumlarda değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Matbaanın yaygınlaşması, yazılı eserlerin çoğalması sözlü kültür ortamını ve bu ortamda sanatlarını icra eden âşıklık geleneğini de etkilemiştir. II. Meşrutiyetle birlikte sansürün kalkması Batı tarzı oyunların sosyo-kültürel hayata girmesi, halkın eğlence kültüründe bazı değişimlerin yaşanmasını netice vermiştir. Böylece bu yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan semai kahvehaneleri işlevini kaybetmiştir.

İmparatorluğun iyiden iyiye parçalanmaya yüz tutması, bir takım siyasi ve sosyal inkılâpların gerçekleştirilmesi, âşıklarımızın da yeni ufuklara yönelmelerine yol açar. Arık sadece sevgi, tabiat ve savaş konulu şiirler söylemez adeta birer görüş

olarak yeni fikirler ileri sürerler. Böylece önemli bazı tarihî olaylarda şiirlerin konularını teşkil eder. Bunlar arasında Kabakçı ayaklanması (1803), Alemdar Mustafa Paşa'nın öldürülmesi (1808), Yeniçeriliğin kaldırılması (1826), Bektaşî Tekkelerinin kapatılması (1826) gibi sosyal hadiselerin vuku bulması; ayrıca Sırp isyanı (1806), Mora isyanı (1820) ve Hersek isyanı (1875), gibi tarihi hadiseler âşık şiirlerinin konuları arasında yer alır.

19. yüzyıl yukarıda tarihleri belirtilen olaylar özellikle yeniçeri ocaklarının kaldırılması, tekkelerin gözden düşmesi hatta kapatılması, âşıklık geleneğine meyleden kişilerin sayıca azalmasına sebep olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren âşıkların ordudaki görevlerine son verilmesi ve tekkelerin kapatılmasıyla, âşıklar koruyucularını kaybetmişlerdir. Bu nedenle âşık edebiyatı, bu yüzyılda gerileme sürecine girmiştir.

Ülkenin siyasi ve sosyal sorunlara çözüm adına yapılan Islahat hareketleri, Tanzimat'ın ilanı âşıklık geleneğinin zayıflamasının etkenlerinden biri olmuştur. Bazı âşıkların saray tarafından korunması ve kollanması, aydın kesimde de geleneğin yaygınlaşmasına rağmen yukarıda sözü edilen etkenler, âşık şiiri geleneğinin taşraya taşınmasına, göçerler arasında yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Türkmen boyları arasındaki yetişmiş Karacaoğlan geleneğini takip eden Dadaloğlu, Deli Boran, Gündeşlioğlu, Beyoğlu gibi âşıklarda nazım şekillerinin kullanılmadığı, halk zevkine uygun yabancı kelime ve terkiplerden arındırılmış bir dil kullandıkları görülür.

19. yüzyılda yaratma ve icra zemini olarak yazılı ortamın daha fazla kullanılmaya başlandığını görüyoruz. Cönk ve mecmua sayısının fazlalığıyla dikkat çeken bu yüzyıldan günümüze ulaşan âşık edebiyatı ürünlerinin sayısı da fazladır. Bir önceki yüzyılda sayıca bir hayli az olan hikâye musannifi âşık sayısının bu sayıda artar. Bu yüzyılın en önemli özelliklerinden biri de âşık meclisleri hakkındaki bilgilerimizin artmasıdır. Bu yüzyılda yaşayan âşıkların karşılıklı deyişmelerinden örnekler elimizde bulunmaktadır. (Oğuz 2008: 245)

19. yüzyılın önde gelen âşıklerini şöylece sıralayabiliriz: “Zihnî, Seyranî, Nûrî, Ruhsatî, Minhâcî, Ispartalı Seyrânî, Âşık Ali, Gedâyî, Devâmî, Surûrî, Figanî, Zehrî, Gigârî, Cevrî, Hikmetî, Bezmî, Micmerî, Bezlî, Sabrî, Sümmanî, Celâlî, Zülâlî, Muhibbî, Ceyhunî, Remzî, Nazî, Kemâlî, Meydanî, Tanburî Mustafa, Hengâmî, Sabrî, Pesendî, Mehmed Ali, Gülzârî, Niyâzî, Bedrî, Bahrî, Ferdî, Lûtfî, Tıflî, Mehmed, Cemâlî, İkrârî, Rizâ, Meslekî, Pinhânî, Hezârî, Serdârî, Dadaloğlu, Deli Boran, Gündeşlioğlu. (Köprülü 2004: 467)

20. Yüzyıl Âşık Şiiri

20. yüzyıl Osmanlı coğrafyası başta olmak üzere tüm dünya coğrafyasında insanların belleklerinde derin izler bırakan siyasi, sosyal ve kültürel olayların yaşandığı bir dönemdir. Özellikle yüzyılın başında yaşanan devlet yönetiminin zayıflaması, isyan, işgal ve ayaklanmaların yaşanması halkı olumsuz yönde etkilemiş, bu durumdan her kurumda olduğu gibi âşıklık geleneği de etkilenmiştir. Bu dönemde âşıklık geleneği eski önemini kaybetmeye başlamış, özellikle cumhuriyetten sonra maddî ve sosyal hayattaki değişimler bu zümreyi meydana getiren ve besleyen toplumsal şartları da değiştirmiştir. Yeni iletişim araçlarının ortaya çıkışı, sanayileşme, tekke ve medreselerin kapatılması sistemin değişmesiyle âşıklar zümresi eski ihtişamını kaybetmiş büyük merkezlerden kırsal kesimlere, gelişmenin az olduğu yerlere doğru gitmeye başlamıştır.

20. yüzyılın ilk çeyreği Osmanlının üç kıtadan çekildiği yerlerde toprak parçasıyla birlikte kültüründen, gelenek ve göreneğinden bir şeyler bıraktığı gibi âşıklık geleneğinden de izler bıraktığı dönem olmuştur. Bu yüzyılda ne Serhat boylarında ne Tuna boylarında ne de garp ocaklarında ismini duyuran âşıklar kalmamıştır. Özellikle Anadolu coğrafyasındaki dört yüz yıllık gelenek bu yüzyılın başlarında, ihtişamını kaybetmiş, İstanbul’da ve büyük şehirlerde oluşan Osmanlı İmparatorluğu’nda özel bir zümre oluşturan bu sanatçı topluluğu taşrada ayakta kalma mücadelesi vermiştir. 20. yüzyılda, batı kültürü etkisiyle yeni bir yaşama şekli arayan Osmanlı toplumunda eski gelenekleri sürdüren, yeni gelişim ve değişimi

yakalayıp izleyemeyen âşıkların eski biçimde yaşayamayacağı sonucunu göstermiştir.

Türk toplumu Tanzimatla başlayıp, Cumhuriyet döneminde devam eden gelişim ve değişimle yeni bir yaşama biçimine geçti. Bu yeni yaşam, yaşama yeni bir bakış açısını beraberinde getirdi. Osmanlı lonca teşkilatı kadrosunda özel bir zümre oluşturan âşıklar, eski âşıklık gelenekleriyle yeni toplumda yerlerini alamayınca azalmaya başladılar. (İslam Ansiklopedisi 1993, C. I: 548) Bu geçici gerilemeden olsa gerek Fuat Köprülü (2004: 28) 1914'te ve onu izleyen yıllarda ortaya koyduğu âşık edebiyatı araştırmalarında âşık tarzının sona ermekte olduğunu vurgulamış üzüntüsünü dile getirmiştir.

Diğer yandan 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren sonraki dönemler âşık edebiyatı geleneğinin bir bilim olarak ele alınıp gelenekle ilgili araştırmaların ve yayınların yapıldığı âşık edebiyatının aydınlar arasında tanındığı ve desteklendiği bir yüzyıl olmuştur. "Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte, batıda öteden beri yürütülen folklorun milli kültürün temelini oluşturduğuna dair görüşlerle biçimlenen kültür politikaları ortaya konulmuş, böylece yeniden istikrarlı bir sosyal hayata kavuşan Türkiye'de âşık edebiyatı tekrar canlanmaya başlamıştır." (Oğuz 2008: 248)

Tanzimat'la birlikte halk için edebiyat düşüncesinin gelişmesi ve fikirlerin geniş halk kitlelerine anlatılması ihtiyacı, eski edebiyata karşı çıkmayı sağlayan sebeplerin başında gelmiş ve başta Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi sanatçılar olmak üzere pek çok isim, sade dilli bir edebiyat meydana getirmek düşüncesiyle bir takım arayışlara girmişlerdir. Bu yüzyılda millileşme hareketine paralel olarak dil sadeleşmeye başlamış, hece ölçüsüyle milli nazım şekillerimize uygun olarak âşıklar şiir söylemeye başlamışlardır.

Ziya Gökalp'ın kurumlaştırdığı Atatürk'ün kimi revizyon ve düzenlemelerle tatbik ettiği "Halka Doğru" hareketi, halk kültürünü öne çıkaran bir çok faaliyetin yanında âşık edebiyatının da yeni isimlerle ve ürünlerle güçlenmesi sonucunu

doğurmuştur. Bu eğilim modern şairlerce hece veznini kullanarak “Beş Hececiler” gibi ekoller kurulmasına kadar uzanmıştır. (Oğuz 2008: 48)20. yüzyılın başlarında millî edebiyatın ancak halkın dili ve edebiyatına dönülerek oluşturulabileceği görüşü ağırlık kazanmış, halk edebiyatı anlatım tekniklerinden belli seçmelerle yararlanılmıştır. Cumhuriyet döneminde Türk şiiri içinde âşık geleneğine folklor gözüyle bakılmış, ancak yine de sanatta gelenekten yararlanma anlayışı doğrultusunda bazı örnekler verilmiştir.

1927 yılında kurulan Türk Halk Bilgisi Derneği yaptığı araştırmalar ve yayınlarla âşık edebiyatının aydınlar arasında tanınması ve onlar tarafından desteklenmesi yönünde bir katkı sağlamıştır. Halkevlerinin kuruluşu, derleme çalışmalarının başlaması halktaki değerlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu konudaki önemli bir adım 1930 yılında Sivas’ta maarif müdürlüğü yapan Ahmet Kutsi Tecer’in Âşık Veysel ile tanışmasıdır. 1931 yılında Sivas’ta düzenlenen Halk Şairleri Bayramı, Âşık Veysel’in geniş kesimlerce tanınmasını sağlamıştır. (Oğuz vd. 2008: 248) Böylece âşık şiiri geleneğinin 1930’dan sonra cumhuriyetin ilkeleri ışığında yeniden canlanmaya ve Âşık Veysel’le toplumdaki yerini almaya başladığını görürüz.

Âşıklar bayramından ilk olarak 1931’de Sivas’ta yapılmış sonra sırasıyla 1938’de Bayburt’ta, 1964 ve 1967 yıllarında yine Sivas’ta ve 1966 yılından itibaren Konya’da yapılmış böylece geleneğin yaşadığına dikkat çekilmiştir. Düzenli hale gelen âşıklar bayramı sayesinde âşıklar birbirini tanımış, 20. yüzyılın başından itibaren yerel bir gelenek çizgisine yönelen âşıklık geleneği ulusal bir çizgiye çizgisine tekrar kavuşmuştur.

Bu yüzyılda âşıklık geleneğini temsil eden Veysel’in köy enstitüsünde saz hocalığı yapması ve TRT radyolarında programlara katılması, yine köy enstitülerinde saz hocalığı yapan Ali İzzet Özkan’ın şiirlerinin Ülkü Mecmuası’nda yayımlanması, Behçet Kemal Çağlar’ın Ankaralı Âşık Ömer mahlasıyla âşık tarzı şiirler yazması

gibi gelişmeler, o dönemdeki yöneticilerin ve aydınların halk kültürüne bakışını yansıtması açısından dikkate değerdir.” (Oğuz 2008: 248)

20. yüzyılın ikinci çeyreğinde Türkiye’de toplumu ve bireyi etkileyecek önemli değişimler olmuştur. Ankara’nın yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti oluşu, Ankara’nın siyasal ve kültürel merkez olarak inşa edilişi, milli mücadeleyi gerçekleştiren Anadolu’nun hamasi ve ideolojik duyguların en önemli kaynağı haline gelişi, âşık şiirinin milli hislenişlerle örgütlenmesine sebep olmuştur.

1950 yılından sonra İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi büyük şehirler başta olmak üzere köylerden şehirlere büyük göçlerin başlaması Türkiye’de büyük yapısal değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Yeni bir olgu olarak ortaya şehirli âşık tipi çıkmış, şehirleşme sürecini yaşayan kesimler arasında şiir söylemeye başlamıştır. Âşıkların şehirlerdeki kendi yaşama biçimleri, ekonomik nedenlerden dolayı şehirlerin kenar mahallelerine, gecekondü semtlerine yerleşmek zorunda kalan ekonomik ve kültürel adaptasyon gibi yaşam zorluklarıyla derinden sarsılan bu insanların hayatı âşıkların sanatını derinden etkilemiş, bu durum şiir konularının önemli temlerini oluşturmuştur. Bu nüfus akımıyla bazı âşıklar da büyük şehirlere göç etmiş, şehir hayatı ve köy hayatı ikilemini bizzat kendileri de yaşamıştır. Böylece somut sorunlar âşık şiirinin konuları arasına girmiş hatta barış temi, insan sevgisi, birlik, kardeşlik vb. konularına çağdaş âşıklardan daha duyarlı hale gelmiştir. Âşık bu durumda şiirini yeni ortamlara, yeni şartlara uyum gösterecek şekilde oluşturmuş bazen de gelenek dışı öğelerle beslenmeye başlamıştır.

Son yıllardaki köyden kente göç olgusu, âşıkların doğal ortamını da etkilemiştir. Şehir kültürüyle beslenmeye başlayan âşık şiiri de kaçınılmaz olarak değişime uğramıştır. Gurbette pek çok zorlukla şehir hayatına tutunmaya çalışan insanlar, duygularını hasret ve özlemlerini dile getirmeleri yönüyle halk tarafından büyük itibar görmeleri, onlar için bir kazanç kapısına dönüşmüştür. Bir zamanlar sazlarını omuzlarına alarak köy köy şehir şehir gezerek sanatlarını icra ederek aldıkları bahşişlerle ve hediyelerle geçimlerini sürdüren âşıklar, şehir hayatının ve

yazılı kültür ortamının nimetlerinden yararlanmıştır. Böylece âşık “yazılı kültür ortamında dinleyiciyi arayıp bulan, davet ve yazıp metalaştırarak eserine gününe göre hatırı sayılır bir fiyat biçip satan kişi olacaktır.” (Çobanoğlu 2000: 210)

Bu dönemde âşıklar, icra zemini olarak sözlü ve yazılı ortamın yanında elektronik ortamı da geniş bir biçimde kullanmışlardır. Hatta elektronik ortam, kimilerine göre âşıklık geleneğinin sonunu getiren bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Ulaşım araçlarının hızla yayılması, elektronik aletlerin kullanımının artması ve iletişim ağının genişlemesi, esasında sözlü olma özelliğine sahip olan âşık edebiyatının ürün yaratma ve icra tarzlarını temelinden sarstığı (Oğuz 2004: 249) ifade edilse de bu gelişmelerin geleneğe katkı boyutu büyüktür.

Günümüzde âşık şiiri yeni ortamlara yeni şartlara uyum sağlamaktadır. Bunlar arasında kendilerine ozan veya halk ozanı gibi adlar vermesi vardır Fakat bu kelimenin eski epik anlatıcısı ozanla ilgisi yoktur. 1950 sonrasında âşıkları Türk dilinin sadeleşme süreci içinde kendi isimlerini âşık yerine ozan veya halk ozanı kelimeleriyle kullanmışlardır. Aydın şairlerle, âşıkların aynı adı kullanmaları kültür ikiliğinin önemli ölçüde ortadan kalktığına belirtisidir. Âşık şiirinin yeni şartlara bir diğer uyum örneği ise günümüzde doğaçlama şiir söyleyen âşıklar olmakla beraber, saz eşliğinde topluluk karşısında doğmaca şiirler söyleyen âşık tipinin yerini, yazan, saz çalmayı biliyorsa yazdığı şiiri sazla söyleyen âşık tipi almaktadır. Doğmaca şiirde, geleneksel şiir malzemesini kullanan âşık, artık geleneksellik çizgisinden farklı olarak kişisel ürünü olan kendi imzasını taşıyan şiirlere önem vermektedir. Ayrıca günümüzde âşık tarzı şiir, kitle iletişim araçlarıyla yayılmaya başlamıştır. Radyo, televizyon ve internet aracılığıyla mesaj içerikli duygu yüklü âşık dizeleri daha geniş bir halk kitlesine ulaşmaktadır. Bu bağlamda bazı âşıklar kendi isimlerini ve mahlaslarını taşıyan internet siteleriyle dinleyicisiyle ve hayranlarıyla iletişime geçer. Programlarını ve faaliyetlerini yine teknolojik araçlarla hayran kitlesine duyurur.

Önceleri radyo programlarıyla, sonra plak ve kasetlerle, arkasından televizyon aracılığıyla, asrın son yıllarında ise bilgisayar CD'leriyle âşık edebiyatı ürünleri şehir merkezlerinden en ücra köylere kadar her kesimden okuyucusunun ve dinleyicisinin hizmetine sunulmuş oldu. Buna rağmen âşık tarzının önceki yüzyıllarda olduğu gibi geniş kesimlerce kabul görmemesinin nedenlerini, geleneğin geçirdiği bu hızlı değişimde veya yüzyılımızda yetişen âşıkların geleneği temsil yeteneğinin zayıflığında aramak gerekir. Bu, bütünüyle 20. yüzyılın yaşam biçimi, müzik anlayışıyla ilgilidir. Kaldı ki 20. yüzyılda da âşık tarzının dinleyici kitlesi azımsanacak bir oranda değildir. Canlı icra etkinliklerinin yanı sıra elektronik ortamı kullanan ancak görünmeyen büyük bir kitle vardır. Yıllık kaset yapımı, radyo ve televizyon programları ile ilgili istatistiksel bir çalışma yapılmadığı için bunu kestirmek oldukça güçtür. (Oğuz 2008: 249-250)

Diğer yandan, 20. yüzyılın ulaşım olanakları da âşıklarımızın hareket alanını genişletmiş, gerek yurt içinde gerekse yurt dışında sağlanan seyahat kolaylıkları gelenek temsilcileri ile dinleyicilerin buluşması yönünde önemli katkılar sağlamıştır. Böylece hem âşıklar farklı icra tarz ve birikimlerini tanıma ve daha fazla meslektaşla bir arada olma fırsatını bulmuş, hem de dinleyiciler farklı bölgelerin sanatçılarını dinleme imkânını elde etmişlerdir. Geleneğin önceki yüzyıllarda geçerli olan icra zeminlerinden ve tarzlarından uzaklaşmasına rağmen, bütün bu gelişmelerin âşık edebiyatına yeni bir açılım kazandırdığı da gözden uzak tutulmalıdır. (Artun 2005: 354)

Âşıklık geleneği ürünleri günümüzde sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında üretilmekte, kitlelerle buluşmaktadır. Âşıklık geleneği ve âşıklığa başlama değişime uğramıştır. Geleneği öğrenmek için çırak olup bir ustaya kapılanmanın yerini büyük şehirlerde saz ve bağlama kursları almıştır. Bu imkânı bulamayanlar kaset dinleyerek, âşıkları ve onların usta malı şiirlerini taklit ederek örtülü bir çıraklık dönemi yaşamaktadırlar. (Çobanoğlu 2000: 152-157)

20. yüzyıl, âşıklık geleneği usta çırak ilişkisinden uzak, geleneğin doğal ortamı dışında yazılı ve elektronik ortam içerisinde kendini yetiştirmeye çalışan hevesli ve

meraklı âşıklara sıkça rastlanmaya başlanan bir dönem olmuştur. Kendilerini tek bir ustanın tecrübesine, ekolüne, teslim etmeden bir usta kapısında yetişmeden kasetlerle, radyo ve televizyon aracılığıyla, CD'lerle, kendilerini yetiştirmeye çalışan değişik yörelerin yerel ezgileriyle dağarcıklarını genişleten bu âşıklar teknolojiyi ve teknik imkânları da kullanarak geniş halk kitlelerine ulaşmaya çalışırlar.

20. yüzyılda âşıklık ile geleneği gücünü muhafaza etmiş; Âşıklar toplumsal ve teknolojik değişimlere ayak uydurmuşlardır. Araştırmacıların birçoğu tarafından 20. yüzyılın başında sona erdiği kabul edilen âşık edebiyatı ve bu edebiyatı yaşatan gelenek günümüzde yaşamakta ve yeni temsilciler yetiştirmektedir. Âşık tarzının son bulmasına sebep olarak gösterilen radyo, televizyon, pikap, teyp ve benzeri araçların, tam aksine bu edebiyatın temsilcileri tarafından sanatlarını daha hızlı yayma ve eserlerini muhafaza etmede kullanıldığını görüyoruz. (Günay 2008: 28)

20. yüzyılda yeni çalışmaları ve teknolojinin ilerlemesinin ve bunların gelenek içerisinde aldığı yeni bir formatla devamının yanında geleneğin 20. yüzyılda yaşayan enstrümanları arasında âşıklar kahvesi geleneği devam etmektedir. Bunlar arasında halen faaliyette bulunan Kars' ta Murat Çobanoğlu Âşıklar kahvesi, Erzurum da Nuri Çırağı ve Ali Rahmanî'nin Âşıklar Kahvesi, Erzincan'da 13 Mart 1992 'ye kadar açık bulunan Kul Nuri'nin Âşıklar Kahvesi, İstanbul'da Âşık Erzâde'nin Âşıklar Kahvesi, Kayseri'de Âşık Meydanî'nin Âşıklar Kahvesi, Çorum'da Âşıklar Derneği Lokali, Ankara Çağdaş Ozanlar Derneği Lokali gibi sadece âşıkların program yaptığı kahveler bulunmaktadır.

20 yy.da ise âşıklık bitmiştir iddialarına rağmen (Köprülü 2004: 28) bu yüzyılda isimlerini tespit ettiğimiz 600' den fazla âşığın, kendileri ile tanışma fırsatı bulduğumuz 30' dan fazla âşığın varlığına burada dikkat çekmek istiyoruz.

20. yy. da yetişen âşıklar arasında; Kağızmanlı Recep Hıfzı, Kağızmanlı Cemal Hoca, Karamanlı Gufrânî, Karamanlı Kenzî, Konyalı Feşanî, Mansur, Göçülü Mehmet Yakıcı, Ermenekli Hasan Rüşdi (Kel Şair), Ermenekli Âşık Hasan, Bayburtlu Hicrani, Çıldırli Âşık Kasım, Bardızlı Nihâhî, Gülnarlı Cemâlî, Merâkî,

Âşık Hasan, Ülfeti, İkrâmî, Seyyâhî, Fezâyî, Hasta Hasan, Talibi, Kul Ahmet, Zülfikar Divânî, Rüstem Alyansoğlu, Haydar Aslan, Mehmed Ali Ferrahi, Erzurumlu Hulûsi, Huzûrî, Adil Alî, Samsunlu Kemâlî, İshak Kemali, Hasan Devrânî, İsmail Azeri, Dursun Cevlânî, Mehmet Çakırtaş, Ali Çatak, Âşık Pervârî, Âşık İnânî, Urfanî, Kurbanî, Ayşe Çağlayan, Güllüşah, İnsanî, Şah Durna, İ. Muzaffer Çağlayan, Üzeyir Pünhanî, Ali Rahmânî, Âşık Gülistan, Ali Dadaşoğlu, Hacı Eser Püryanî, Nimri Dede, Hamit İlhamî, Murat Yıldızı, Nuri Merâmî, Hazım Demirci, Veysel Şahbazoğlu, Gamgüder, Burhanî Âşık Eminî, Müslümşah, Deryâmi Baba, Âşık Kadir Gedikhalıoğlu, Âşık Meydânî, Sefil Selimi Hasan Selmânî, Salih Söyleri, Kör Ahmed, Âşık Serdarî, Hüseyin Kaçıran, Ali İlhamî, Âşık Laçın Aladağlı, Vahap Kocaman, Mehmet Cihangiroğlu, Efkarî Baba, Tombul Baba, Yoksul Derviş, Nurşah Bacı, Aslı Bacı, Kul Semaî, İhsan Ozanoğlu. Nevçivar, Özmerih, Kurşun Saraç Ummânî, Âşık Sarrâfi, Âşık Kara, Yetik Ozan (Fırkati-Turgut Günay), Ummanî Can, Paşa Yangunî, Mevlit İhsânî, Yılmaz Senlik, Ali Taş, Şekip Şahadoğru, Yaşar Bayramî, Gürünlü Gülhânî, Erzurumlu Gülhanî, Adanalı Şihlioğlu Duran, Feymânî, Ağrılı Fırgânî, Maraşlı Hayati Vasfî, Âşık Ruhanî, Sümmanoğlu, Nusret Torûnî, Emsali, Tanırlı Yener, Kayserili Zavallı, Habip Karaslan, Âşık Reyhânî, Şeref Taşhova, Murat Çobanoğlu, Karşlı Hasrefî, Diyarî, Mahmut Coşkuner, Konyalı Şerife Hanım, Kayserili Esmer Hatun, Esmâ Hatun, Ankaralı Âşık Ömer, Ali Elvanî, Geyceklî Hasan, Âşık Zamanî, Mahsûnî Şerif, Kemal Devranî, Halil Karabulut, Mahrûmî, Perişan Derviş, A. Rahim Karakoç, Âşık Mansur Sabit, Müdâmî, Ozan Nihat, Sefaî, Maksudî, Kul Nuri, Âşıkâr, Temelî, Behram, Öksüz Ozan, Yağız Ozan, Ali Rıza, Poyrazoğlu, Maksud, Bilal, Mürsel, Celal Hoca Yaralı, Eyyüb, Arzu Bacı, Zafer, Pakize, Melek, Kaplani, Kaptani, Serdarî, Ozan Arif, Mevlüt, Selamî, Kelamî, Cemal Divanî, Mechûlî, Hanifî, Ozan Bilir, Derdiyok, Devran Baba, Harika, Ayten Gülçınar, Dildarî ve ismini sayamadığımız yüzlerce âşık bulunmaktadır.¹

¹Yirminci yy. de yaşayan âşıklar hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Feyzi Halıcı, Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri, Ankara 1992, Emin Kalkan, XXI. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi Ankara, 1991, Mevlüt Özhan, Emine Kırıcı, N. Zeynep Özçörekçi, Ömer Gözükkızıl, Mukadder Küren, Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi, Ankara, 1992, Sazın ve Sözü'nün Sultanları, Yaşayan Halk Şairleri Antolojisi VI, Fatma Ahsen Turan, Reyhan Gökben Saluk, Ankara, 2011

II. YIRMİNCİ YÜZYIL ÂŞIKLARININ KATILDIKLARI TOPLANTILAR

İlk olarak 1931’de Sivas’ta yapılan âşıklar bayramından sonra sırasıyla âşıkların katıldığı pek çok faaliyet olmuş, günler, karşılaşmalar, şölenler, festival yarışma ve bayramlar bu faaliyetler arasında yer almıştır. Bu tür organizasyonlar, geleneğin geçmiş dönemlerdeki ihtişamıyla olmasa da bu yüzyılda da tüm canlılığıyla yaşadığını, devam ettiğini belgeler nitelikte olmuştur. 20. yüzyılın ilk dönemlerinden itibaren, yerel bir gelenek çizgisiyle başlayıp, zamanla ulusal kimliğe bürünen âşıklık geleneği, yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslar arası bir boyuta taşındığı görülür. Gerek mahalli, gerek ulusal ve gerekse de uluslararası organizasyonlar Türkiye âşıklık geleneği çizgisinin tükenmediğini, yeni şekli ve formatlar kazanarak devam ettiğini göstermektedir.

Yirminci yüzyıl âşıklarının katıldıkları programlara bakıldığında âşıklık geleneğinin ülkemizin en önemli kültürel zenginliği arasında yer aldığı görülecektir. Nuri Şahinoğlu mahlasıyla 20. yüzyıl âşıkları arasında yer alan Celal Bayar Üniversitesi Öğretim Üyesi Bekir Sami Özsoy’un Bilimsel Araştırma Proje Komisyonuna hazırlayıp sunduğu 20. Yüzyıl Halk Şairleri Raporunda yer alan “Âşıkların Katıldığı Toplantılar”(Özsoy 2010: 23-36) bölümü âşıklık geleneğinin 20. yüzyılda da önemini koruduğunun önemli belgeleri arasında yer alır. Bu rapordan öğrendiğimiz bilgiler ışığında 20. yüzyıl âşıkların katıldığı bayram, festival ve şenlikleri şöyle özetleyebiliriz:

İlk olarak Ahmet Kutsi Tecer tarafından 5 Kasım 1951’de Sivas’ta yapılan Âşıklar Bayramı düzenlenir. 1938 yılında Bayburt’ta Bayburt Halkevi tarafından 27 Şubat-5 Mart tarihleri arasında Saz Şâirleri Haftası tertiplenir. 7 Mart 1938’de Âşık Efkârî ve Âşık Huzûrî’nin katıldığı Çoruh Halkevi’nin Kurtuluş Gecesi’nde iki aşğın deyiş söylediği ve karşılaştıklarını bir program organize edilir. 1939’da Bayburt’a Hasankaleli Saatçi Nihanî ile Âşık Hicranî karşılaşması yapılır. 23 Nisan 1942’de Ankara Radyosu Folklor Saatinde 8 Sivaslı aşğın Vehbi Cem Aşkun yönetiminde bir program yapılır. 30 Ekim 1964’de Sivas’ta 10 aşğın katıldığı ikinci

Âşıklar Bayramı tertiplenir. 16 Ağustos 1964’de Büyük Selçuklu Sultanı Alpaslan’ın Anadolu’ya girişinin 900. yılı törenlerinde âşıklara yer verilir. Yine 1964 de Ankara Âşıklar Derneği’nin düzenlediği Âşık Şenlik ve Sümmanî’yi Anma Gecesi’nde; Mevlüt İhsanî, Yaşar Reyhanî, Murat Yananî (Çobanoğlu), Şeref Taşlıova, Bayram Koroğlu, Nevzat Polat’ın, Sümmanî ve Şenlik’i temsilen atışırılar. 1965’te Erzurum’ da, 1966’da Sivas Şarkışla’da 1967’de Ağrı’da âşık programları yapılır, 1969 yılında Artvin’in Kurtuluş Gecesi’ne yöre âşıkları katılırlar ve deyişlerini sunarlar.

1971 yılına gelindiğinde ise Türkiye Gazeteciler Sendikası’nın Âşıklar Şenliği I. Altın Saz yarışması atışma, türkü muamma dallarında yapılır, Yaşar Reyhanî “Yılın Aşığı” seçilir. Yarışmalara 1972 yılında İstanbul Festivali Bünyesinde devam edilir, Mürsel Sinan’a ustalık payesi ve saz ustası, Murat Çobanoğlu’na ise “Yılın Aşığı” unvanı verilir. Her iki yarışmanın da koordinatörü olan Tahir Kutsi Makal, 1976 yılında Müziksan Vakfı olarak III. Altın Saz yarışmasını 20-24 Ekim arasında düzenler; Kadıköy, Şişli ve Fındık Zade’de düzenlenen gecede Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş’ın yaptığı yarışmalarda usta âşık Şeref Taşlıova’ya da “Yılın Aşığı” ünvanı verilir.

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Cumhuriyetin 50. yılı münasebetiyle 29 Ekim 1973 gecesi halk eğitimi salonunda âşıklar gecesi düzenlenir, Konya Âşıklar Bayramına çağrılmayan âşıklar bu geceye katılırlar.

İlk olarak 1964 yılında Konya Öğretmenler Derneği Bahçesinde 1964 yılı Ağustos ayında Güllüşah ile sevgilisi Âşık İhsanî bir program yapar, aradan bir yıl geçtikten sonra bu defa Karşlı Âşık Dursun Cevlânî, Sivaslı Âşık Talibi Coşkun, Tercanlı Âşık Davut Sulari ve Posoflu Müdâmî; Feyzi Halıcı’nın himayesinde bir program gerçekleştirilir. 1965’te I. Türkiye Âşıklar Bayramı yapılır. İlk bayram, atışma, türkü ve şiir dalları olmak üzere üç dalda gerçekleştirilir. 1966 yılından 1980 yılına kadar muntazam bir şekilde devam eden bayramlar gün geçtikçe kökleşir. 1968 yılında en güzel memleket şiiri ve atışma yanında muamma (askı) dalı da ilave

edilir. Yine aynı yıl son olarak atışmalarda puan verme sistemi uygulanır. 1969 yılında, daha önce üç yıl birinci seçilen âşıklar jüri üyesi olarak bayrama katılırlar.

Rapora göre (Özsoy 2010: 23-36) 1971 ve 1972 yılında bazı âşıklar yurt dışına gönderildiğinden bayrama katılan âşık sayısında beklenenin tersine artış olmuş, bu sayı 1975 yılında 85, 1974 yılında 96, 1975 yılında 108'e yaklaştığını görülmüştür. Bu bayramlardan 1973 yılında yapılanı Cumhuriyetimizin 50. yılına, 1974 yılında yapılanı da Kıbrıs'a armağan edilmiş ve şiir yarışmaları "Cumhuriyet ve Kıbrıs şiirleri" olarak gerçekleştirilerek derece alan şiirler ayrıca yayınlanmıştır.

1975 yılındaki bayram, cirit oyunları, yemek yarışması, uluslararası halk edebiyatı ve folklor semineri ile birlikte 10 gün süren bir bayram olarak devam eder. 1976 yılındaki bayramda yılın yedi şiiri dalı yanında doğmaca türkü dalı da ihdas edilir. 1977 yılındaki bayramda yarışma dallarına usta malı türkü, esprili türkü dallarının eklendiği görülür. 1978 ve 1979 yılındaki bayramlar ülkenin içinde bulunduğu ağır siyasi şartlara rağmen başarılı bir şekilde tekrarlandığından bu yarışmalarda mevcut dallara koçaklama dalı ile şiir okuma dalının birer yıl arayla ilave edildiğinden söz edilir.

1980 yılında bayram hazırlıkları yapılmasına rağmen 12 Eylül askeri yönetimi ve olağanüstü şartlar yüzünden bayram düzenlenemez. 1980 ve 1984 yılında birer gün anma toplantısı şeklinde devam eden bayram 1985 yılında 20. şeref yılı adı altında yine "11. Uluslar Arası Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi" ile birlikte yapılır katılan 101 âşıktan başarılı görülenlere Prof. Dr. Erol Güngör armağanı verilir. Konya'da yapılan Türkiye Âşıklar Bayramı Selçuk Üniversitesi tarafından 1986 yılında sadece Murat Çobanoğlu ve Şeref Taşlıova'nın katılımıyla bir gün, 1987 yılında "Selçuk Üniversitesi I. Âşıklar Şöleni" adıyla üç gün, 1988 yılında "Selçuk Üniversitesi II. Âşıklar Şöleni" adıyla üç gün, 1989 yılında "III. Âşıklar Şöleni" adıyla üç gün ve 1990 yılında "Selçuk Üniversitesi IV. Âşıklar Şöleni" adıyla üç gün yapılmıştır.

Bazı âşıkların Feyzi Halıcı'yla görüşmeleri sonunda 1990 yılında yine Konya Turizm Derneği tarafından 25. Türkiye Âşıklar Bayramı olarak yapılmaya başlandığı bu bayrama 54 âşık 15 dalda yarıştığı bayrama Kerkük ve Azerbaycan'dan gelen âşıkların da katılması bayramın boyutlarının geliştiği raporun önemli bilgileri arasında yer alır. 1991 yılında 26. Türkiye Âşıklar bayramı olarak yapılan toplantıya yine Azerbaycan'dan âşıklar katılması bayrama katılan 43 aşığa Cumhuriyet altını armağan edilmesi dikkat çeken bilgiler arasındadır.

Konya Turizm Derneği'nin âşık toplantıları hakkında bilgilerin verildiği çalışmalarla ilgili olarak raporda 20 yıldır yapılan Uluslararası İstanbul Festivali bünyesinde 17 yıl aralıksız olarak âşıklar şöleni, (1975-1992), Uluslararası Kartal Festivali bünyesinde 7 yıl (1985-1992) âşıklar şöleni, Ertuğrulgazi'yi Anma ve Söğüt Şenliği bünyesinde 5 yıl âşıklar şöleni, 1976 yılında Akdeniz Moda ve Tekstil Festivali bünyesinde bir yıl âşıklar şöleni etkinliklerinden söz edilir.

Konya'da yapılan toplantılar diğer Anadolu illerine de ışık tutmuş olacak ki 1970 yılından itibaren değişik kasaba ilçe ve illerde çok sayıda toplantının yapıldığını görmekteyiz. Bunlar arasında; Silifke Festivali, Mut Kayısı Bayramı ve Karacoğlan Anma Haftaları, Adana Feke'de Karacoğlanı Anma Törenleri, Adana'da Âşık Ferrahi'yi Anma Toplantıları, Bolvadin Festivali, Çorum Alaca Âşıklar Günü, Malatya Kayısı Bayramı, Ihlara Festivali, Karaman Dil Bayramı, Toprak Mahsulleri Ofisi Hasat Bayramı v.b. toplantılarda âşıklara devamlı olarak yer verilir.

Bekir Sami Özsoy'un yukarıda sözü edilen rapordaki tespitlerine göre başlı başına âşıkların katıldığı toplantılar da mevcuttur. Bunlar arasında ise, Fırat Üniversitesi'nde Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'un ikisi Elazığ'da diğerleri Tunceli ve Bingöl'de tertiple ettiği beş âşıklar şöleni; Dadaloğlu Eğitim ve Kültür Vakfı ile Kayseri ili Tomarza ilçesi Özlüce Belediyesi'nin ortaklaşa düzenlediği beş Dadaloğlu Anma, Günü Âşıklar Şöleni, Ankara, Mamak Belediye Başkanlığı'nın iki defa düzenlediği âşıklar şöleni, Develi Kaymakamlığı'nın yedi defa düzenlediği Âşık Seyrani Anma Törenleri, Çorum Devlet Hastanesi Başhekimisi ve Kültür, Turizm

Derneği Başkanı Dr. Mehmet Çağlar'ın düzenlediği Çorum Âşıklar Bayramı, Eskişehir Valiliği'nin üç defa düzenlediği Âşıklar Şöleni; Erciyes Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Naci Kınacıoğlu'nun desteğiyle Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'un düzenlediği dört Âşıklar Şöleni, Bektaşî Velî'ye Sesleniş (Âşık toplantıları); Türk Dil Kurumu Âşıklar Günü, Kayseri Türk Ocağı Şubesi'nin düzenlediği iki âşıklar şöleni; Kayseri Vakıflar Müdürlüğü ve Âşıklar Derneği'nin müşterek hazırladığı yedi âşıklar bayramı, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesinin düzenlediği iki âşıklar günü, Erciyes Üniversitesi Öğrenci Derneği'nin düzenlendiği üç âşıklar günü ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin 5. ve 10. Barış Bayramı bünyesinde, Girne, Lefkoşe, Magosa, Lapta, Omorfo ve Gemi Barınağı'nda yaptığı Âşıklar Şöleni, 1991 ve 1992 yılında Erciyes Üniversitesi I. ve II. Âşıklar Şöleni, 1995 ve 1996 yılında, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi I. ve II. Âşıklar Şöleni, 1998 yılında Bursa Kocayayla Âşıklar Şöleni, yüzyıl içerisinde yapılan önemli etkinliklerdir.

III. ÇALIŞMA KAPSAMINA ALINAN ÂŞIKLAR VE HAYATLARI

Yirminci yüzyıl âşıklık geleneğinde yukarıda adı geçen yüzlerce âşık yirminci yüzyılda geleneği temsil yetenekleri açısından farklılıkları olsa da her biri geleneğin altın halkalarını oluşturmaktadır. Gönül isterdi ki her bir âşığın şiirini tek tek tahlil edip, “âşık şiirinde konu” çalışmalarına büyük bir derinlik kazandıralım ve bu yüzyıla dair âşıkların duygu ve düşüncelerini bilim dünyasıyla paylaşalım. Ancak böyle bir çalışma bir tez konusundan ve tek şahısın gayretinden öte uzun yıllar sürecek ve bir ekiple yapılacak çalışmalardır.

Biz bu çalışmamızda öncelikle 20. yüzyıl âşıklık geleneği içerisinde yer alan ve şiirleri tahlil edilecek âşık sayısını 25 âşıkla sınırlandırıldı. Âşıkların isim tespitinde danışmanım sayın Doç. Dr. Hüseyin Özcan'ın, âşık edebiyatı araştırmacıları ve değerli bilim adamları Prof. Dr. Dilaver Düzgün'ün, Yard. Doç. Dr. Doğan Kaya'nın, Yard. Doç. Dr. Bekir Sami Özsoy'un tavsiyeleri göz önünde bulunduruldu.

Bu sınırlılıkta ayrıca geleneğin yoğun olarak yaşatıldığı Erzurum-Kars yöresi, Sivas yöresi ve Çukurova yöresi âşıkları olmasına önem verildi. Bununla birlikte yaşamları ve eserleri üzerinde bilimsel çalışmalar yapılarak hayatları ve şiirleri üzerine kitaplar ve tezler yapılmış âşıklara, geleneğin yaşatılmadığı veya unutulmaya yüz tuttuğu bazı yörelerimizin âşıklarına da -konu kapsamı bakımından- yer verilmiş oldu.

Bu çalışmada şiirleri tahlil edilen 20. yüzyılın önde gelen âşıklarını isimleri ve şiir sayıları ku şekildedir: Abdulkadir Namlı (Âşık İsmetî)/138, Abdülvahap Kocaman/138, Âdem Şentürk (Âşık Efkârî)/223, Ahmet Günbulut (Sefil Selimî)/553, Ahmet Kartalkanat (Kul Ahmet)/265, Ali Coşkun (Yusufelili Huzurî)/119, Ali İzzet Özkan/124, Ayten Çınar (Ayten Gülçınar)/142, Davut Sularî/148, Dursun Cevlanî (Âşık Cevlanî)/20, Halil Karabulut/150, Hasan Selman (Âşık Selmanî)/80, Hüseyin Gümüş (Fedâyi Baba)/111, Mehmet Şerif Cırır (Âşık Mahzunî Şerif)/380, Mevlüt İhsanî Şafak (Mevlüt İhsanî)/200, Murat Çobanoğlu/330, Mustafa Gedik (Bardızlı Nihanî)/150, Nihat Sönmez (Ozan Nihat)/403, Ömer Lütfü Pişkin (Afşinli DERDİÇOK)/368, Recep Hıfzı (Kağızmanlı Hıfzı)/44, Sabit Ataman (Âşık Müdamî)/98, Sabri Orak (Âşık Hüdaî)/106, Talibî Coşkun (Âşık Talibî)/200, Veysel Şatıroğlu (Âşık Veysel)/170, Yaşar Yılmaz (Âşık Yaşar Reyhanî)/198

Şimdide yukarıda isimleri ve şiir sayılarından söz edilen âşıkların kısa hayat hikâyelerine göz atalım:

Abdulkadir Namlı (Âşık İsmetî)

Asıl adı Abdulkadir Namlı'dır. Sivas'ın Kâhyalı köyünde doğdu (1934). Dışarıdan ilkokulu bitirdi. Çocukluğu yokluk, zorluklar içinde geçti. Çocuk yaşta okuduğu "Sürmelibey", "Kerem ile Aslı" gibi halk hikâyelerinin de etkisinde kalarak 15 yaşlarında deyiş söylemeye başladı. Geleneği sürdüren saz âşıkları arasına son yıllarda katılmıştır. Şiirlerinin konusu çeşitlidir. Ana tema insan sevgisi, hak ve

adalettir. Yergileri güzeldir. Tanınmış âşıklarımızdan İsmetî'ye mahlasını, küçüklüğünde, yaşlı insanlara yaraşır tavrından dolayı, köyün ihtiyarları vermiştir. 1959 yılında Sivas Çimento Fabrikasından 1979 yılında emekli olmuştur. (Kalkan 1991: 417)

Abdülvahap Kocaman

1934 yılında Adana'nın Kadirli ilçesi'nin Avluk köyünde doğdu.Şiire destan yazarak başladı.İlk yıllarda geçimini destan satarak kazanıyordu.Bu özelliğiyle Çukurova bölgesinde “Destancı Vahap” lâkabıyla ün saldı.Şiir yazmada büyük becerisi ve şiir okumakta büyük kabiliyeti Kocaman'ı Konya'da yapılan,Türkiye Âşıklar Bayramı'nda sevilen ozanlardan biri yaptı.Davudî sesiyle okuduğu kahramanlık şiirleri,dinleyicileri coşturuyordu.Türkiye Âşıklar Bayramlarında karşılaştığı Karanlı âşıklarla dostluğunu ilerleten Kocaman, kısa bir süre sonra da atışma, taşlama dallarında başa güreşen bir âşık oldu. Saz çalmasını bilmiyordu ama âşıklık geleneğinin bütün inceliklerini eksiksiz yerine getiriyor, her katıldığı şölen ve bayramlardan büyük ödüller kazanarak başarısına yeni başarılar katıyordu.

Abdülvahap Kocaman Konya'da yapılan Türkiye Âşıklar Bayramlarına ilk açılış yılı olan 1966'da katıldı. Şiir, atışma ile “Yılın Yedi Şiiri” yarışmalarında sayısız ödüller kazandı. Cumhuriyetin 50. Yılı ile Atatürk'ün doğumunun 100. yılı onuruna Ankara'da düzenlediği âşıklar şölenlerinde görev aldı. Kendi yazıp okuduğu hamasi şiirler büyük ilgi topladı. Kocaman, her yıl İstanbul'da Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali programları çerçevesi içinde düzenlemekte olduğu âşıklar şölenlerine de katır. Zaman zaman Çukurovalı âşıklarla zaman zaman da Karanlı âşıklarla gruplar oluşturarak yurt içindeki kurtuluş bayramlarına, şölenlere ve festivallere, mahallî yörük elbiseleri giyerek katılırdı.

Abdülvahap Kocaman, evli ve 11 çocuk babasıydı. Çocuklarını okutmuş, yetiştirmiş, iş ve meslek sahibi etmiştir. (Halıcı 1992: 309-310) 2005 yılının 15 Ağustos günü köyünde vefat etmiştir.

ÂdemŞentürk (Âşık Efkâri)

Asıl adı Âdem Şentürk'tür. Artvin'in Ardanuç ilçesine bağlı Yolüstü Köyü'nde (1316) 1900 yılında doğar. Babası Yusuf Pehlivan, annesi ise Sultan Hanım'dır. Tahsiline köy medresesinde başlayan Efkari, 12 yaşında Ardanuç, Adakale İskender Paşa Medresesine gider. Okuma zevkini burada alır. Vatanî hizmetine gönüllü olarak katılan Efkâri asker sonrası uzun süre dava vekilliği yapar.

Âşıklık hayatına Yolüstü Köyü'nün mezrası olan Kasımoğlu Pınarı başında başlar. 1922-36 yılları arasında sevgisini geliştirir ve aşkını ilan eder. Türkiye'nin hemen her yerini, Avrupa'nın bazı yerlerini gezer. 1966'da düzenlenen Konya Âşıklar Bayramı'nda ilk birincilik ödülünü alır, bundan sonraki yıllarda jüriye seçilir. Efkâri, Cumhuriyetin 50. yılışir yarışmasında 2. olur. 15. 05. 1980'de Regaib gecesi (Perşembeyi Cumaya bağlayan gece) vefat eder. (Keskin 2006: 10)

Ahmet Günbulut (Sefil Selimî)

Asıl adı Ahmet Günbulut'tur. Şarkışla'da doğdu (1933). İlkokulu bitirdi. Yoksul bir aileden olan Selimî çeşitli işlerde ve yurt dışında çalıştı. Geleneğe hevesi olan ve pek çok çevre âşıklarını tanıyıp etkilerinde kalan, onları izleyerek gelenekle ilgili görgü ve bilgilerini artıran Selimî saz çalmayı ve deyiş söylemeyi kendi kendine öğrenmiştir. İrticali iyidir. Şenlik ve yarışmalara katılan, çevresinde tanınan bir âşıktır. (Kalkan 1991: 414)

Ahmet Kartalkanat (Kul Ahmet)

Adı Ahmet Kartalkanat'tır. Maraş'ın Pazarcık ilçesine bağlı Bozlar köyünde doğdu (1932). Herhangi bir eğitim görmedi. Babası ve dedesi de âşıklık geleneğine uygun çalıp söylerlerdi. Bunlardan da etkilenen Kul Ahmet köylüsü Hasan Usta'dan saz dersleri alarak 12 yaşında saza başladı. Düşsel sevgilisi Zeynep'i aramak için yollara düştü, uzun süre gurbet gezdi. Gezginci âşıklarla dolaştı. Daha sonra toplumcu söyleyişe yöneldi, bazı şiirleri yüzünden tutuklandı. Sazı ve irticalî kuvvetli olan Kul Ahmet saz şiiri geleneğini sürdüren âşıklar arasında yer alır. (Kalkan 1991: 407)

Ali Coşkun (Yusufelili Huzurî)

Adı Ali Coşkun'dur. Artvin'in Yusufelili ilçesinin Zor köyünde doğdu (1886). Ünlü âşık Mustafa Keşfi'nin oğludur. Medrese tahsili gören Huzurî geleneği küçük yaşta öğrendi. Babasından ve Âşık İznî'den saz ve söz dersleri aldı. Çocuk denecek yaşta saz çalıp deyişler söylemeye başladı. Kısa zamanda saz şiirinin bütün türleri ve âşıklık geleneğinin bütün icapları içinde örnekler oluşturacak yetkinliğe ulaştı. Tüm yurdu dolaşarak Doğu'nun ve ülkenin ünlü âşıklarıyla meclisler kurdu, karşılaşmalar yaptı. Çok kuvvetli irticalî, makam oluşturmadaki üstün yeteneği ve saza hâkimiyetiyle tüm Türkiye'de tanındı. Saz şiirinin en zor dallarından biri olan, dar ayak, kapanık ayakla şiir söylemede ve tekellümde en güzel, en başarılı örnekleri ortaya koydu. Atışmalarda, âşık karşılaşmalarında, meydan edilmelerde, deyişmelerde herkesin boy ölçüşmeyeceği bir ustalığa ulaştı.

Gençliğinde Şavşat nüfus memurluğunda ve Yusufeli tapu dairesinde çalışmıştır. 1951 yılında hastalanan Huzurî 23 Eylül 1951 yılında vefat etmiştir. Mezarı Artvin'dedir. (Kalkan 1991: 145)

Ali İzzet Özkan

Şarkışla'nın Höyük köyünde doğdu (1902). Köyün varlıklı kişilerinden Muhtar Musa Efendi'nin oğludur. Bir yaşındayken anasını kaybetti. Analık elinde büyüdü. Babası köyün muhtarı olması dolayısıyla gerek Höyükte gerekse çevre alevi âşıkları evlerine sık sık konuk gelirlerdi. Geceler boyu onların saz ve söz meclislerini izleyerek büyüdü. Daha çocuk yaşta şiire karşı büyük bir tutkusu vardı, bu çevre âşıklarının etkisiyle iyice pekişti. 14-15 yaşlarındayken köylüleri Âşık Sabri ve Âşık Ali'den saz ve söz dersleri aldı. O günlerde kendi de şiirler yazmasına rağmen usta malı çalıp söyledi. 15 yaşındayken ilk evliliğini yaptı. 22 yaşına kadar köyünde kaldı. Bölge âşıklarının tecrübelerinden bol bol faydalanarak gelenekle ilgili bilgilerini kuvvetlendirdi. 1924 yılında alevi köylerini gezip ayinlere katılması nedeni ile tutuklandı. Aynı yıl Hacı Bektaş dergâhına girdi. Burada İzzeti mahlasını aldı. 1925 yılında askere giden âşık çürüğe ayrıldığı için geri döndü. 1927 yılında ikinci kez evlendi. Bu iki evliliğinden 10 çocuğu oldu.

CHP'nin ileri gelenleriyle tanışan ozanın çoğu şiirleri Halkevleri dergisi Ülkü'de yayınlandı. Kitap yapıldı. Halkevlerinde ve okullarda konserler vererek tanınmaya başladı. Âşık Veysel'le birlikte köy enstitülerinde gezici saz öğretmenliği yaptı. Bir ara şahnalığa (vergi toplama memurluğu) atandı. Politik tutumu yüzünden tutuklandı. Anadolu'nun pek çok yerini gezdi. Oldukça tanındı. Badeli âşık olmasına rağmen, 1978 yılında bunu yalanlayarak, halkın ilgisini ve dikkatini çekmek için bunu uydurduğunu söyledi. 1981 yılında vefat etti. (Kalkan 1991: 216-217)

Bardızlı Nihanî (Mustafa Gedik)

Asıl adı Mustafa Gedik'tir. Sarıkamış'ın Bardız Bucağına bağlı Güreşkin köyünde doğdu (1885). Mezarlıkta uyuyakalıp rüyasında pir elinden bâde içip, Afganistanlı Mihriban adlı düşsel bir sevgiliye âşık oldu. Çevre âşıklarının bilhassa Sümmanî'nin etkisinde kaldı, kısa süre Sümmanî'ye çıraklık etti. 12 yaşında saz

çalmaya, deyiş söylemeye başladı. İrticali oldukça kuvvetli olan Nihanî, bölgenin tanınmış âşıklarından Huzurî, İznî, Keşfi, Erbabî, Gedaî ve Burhanî ile deyişmeler, atışmalar yaptı. Doğu Anadolu'yu ve Azerbaycan'ı gezdi. Azerbaycanlı âşıklarla meydan kurdu, deyişip, atışıp, söyleşti. Geleneğin tün gereklerini yerine getiren ve gününün usta, ünlü âşıklarından olan Nihanî, 1967 yılında Güreşkin köyünde vefat etti. (Kalkan 1991: 142)

Ayten Çınar (Ayten Gülçınar)

1960 yılında Şarkışla'nın Çanakçı köyünde doğmuştur. Asıl adı Ayten Çınar'dır. Musa ve Nuriye'nin kızıdır. 12 çocuklu bir ailenin kızıdır. Sülâlesine Akoğlangil denilir. Babasının YSE (Yol Su Elektrik)'deki işi dolayısıyla ilkokulu ve Ortaokulu Niğde'de okumuştur. Orta 2. sınıftan ayrılmıştır. Henüz on üç yaşındayken köylüsü Seyit Ahmet Gencer'le evlendirilmiştir. Yedi yıl Seyit Ahmet'le evli kalan Ayten'in bu evlilikten iki çocuğu (Fahrettin, Gökhan) olmuştur. Geçimsizlik sebebiyle yedi yıl sonra eşinden ayrılmak mecburiyetinde kalmıştır. 1981 yılında bir fabrikada işe giren Ayten çeşitli işlerde çalıştıktan sonra 2004'te SSK'dan emekli olmuştur. 1984'ten beri Ankara'da yaşamaktadır.

Şiir yazmaya 15-16 yaşlarında başlamıştır. Bunda şair olan babasının etkisi çok olmuştur. Şiirlerini sazı eşliğinde söylemektedir. Sazı 25 yaşında iken kendi kendine öğrenmiştir. İrticali de olan Gülçınar'ın Zaman Kara Gözlerinde Güvercin Olsun (Ankara 2002) adlı bir şiiri kitabı vardır. Karacaoğlan, Âşık Veysel ve Sefil Selimî beğendiği âşıklar arasındadır. Şiirleri çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmıştır. Şiirlerinde genellikle duygu ön plandadır. Şiir tekniği güçlüdür. Bir kaseti bulunmaktadır. 400'den fazla şiiri vardır. Şiirlerinde aşk, insan sevgisi ve toplumsal konular ağırlıktadır.

Ankara'da çeşitli âşık derneklerine üye olan Gülçınar, muhtelif mahalli televizyonlarda programlara katılmıştır. 2-4 Kasım'da Sivas'ta yapılan III. Geleneksel

Sivas Âşıklar Bayramında “Hikâyeli Türkü” dalında birinci olmuştur. (Özsoy 2010: 448)

Davut Sularî

Davut Sularî, on yedi yaşında mâna âleminde bâde içen güçlü bir âşıktır. Kırkbeş yılı aşkın bir zaman, âşıklık geleneğini sazıyla, sözüyle, sesiyle başarıyla yürütmüş, adını yurt içinde ve yurt dışında duyurmuş bir âşık. Erzincan’ın Çayırılı ilçesinde 1926 yılında doğdu. Büyük annesinin çocuğu olmadığı için babası Veli, çocuğu nenesine vermiştir. Nüfus kaydı Rindi Hanım’ın üzerine yapılmıştır. Dedesi Kaltık Mehmet Ağa tasavvuf şairiydi. Dedesi genç Davut’a saz çalma, şiir söyleme ve türkü yakma zevkini aşıladı.

Âşıklık geleneğinin, halk şiirinin her türünde başarılı örnekler vermiştir. Davut Sularî’nin yaktığı türküler bu gün dahi usta halk türküsü sanatçıları tarafından TV de plâk ve kasetlerde okunmaktadır. Ankara ve İstanbul radyolarında dört yıl usta bölge sanatçısı olarak çalıştı. Davut Sularî 1955 yılından itibaren Konya’ya gelir. Özel şiirli, türkülü, programlar sunardı.

Âşıklar Bayramı’nın Konya’da yapılmasında emeği geçmiştir. Usta âşıktürkü, atışma, güzelleme dallarında büyük bir yetenek sahibiydi. Doğu Anadolu’da asırlardan beri dilden dile anlatılan efsaneleri, menkıbeleri şiirleştirir, sazıyla etkili bir makam ve deyişle dost meclislerinde sunardı. Bütün ömrünü âşıklık geleneğine sadık kalarak sürdürdü. Sularî’yi sazından, sazını Sularî’den hiçbir zaman ayrı düşünmek mümkün değildi. “Baki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş.” 27 Aralık 1984 tarihinde Davut Sularî bir âşıklar meclisinde, Erzurum’da, yanık yanık türkü yakarken bu dünyadan göçtü. (Halıcı 1992: 392)

Dursun Cevlanî (Âşık Cevlanî)

1900 yılında Kars ilimizin Oluklu köyünde dünyaya geldi. Dört çocuk sahibi oldu. Bir süre Ankara Radyosu'nun (Yurttan Sesler) programında çalıştı. Ankara Belediyesi'nde memuriyet yaptı.

Dursun Cevlanî 1966'dan bu güne kadar âşıklar bayramlarımızın böylece ilk merhabasını doğmaca olarak dile getiren üç âşığımızdan birisi olmuştur. Şiir, atışma dallarında çok başarılı olan Âşık Cevlanî,1966 yılındaki yarışmalarda Türkü dalında Çobanoğlu, Âşık Müdamî ile birlikte birincilik ödülünü paylaşmışlardı.

Dursun Cevlanî Karslı halk şairlerimizin arasında eski halk edebiyatı ile çağdaş halk şiiri arasında köprü görevi yapmış bir ozanımızdı. Yöresinin hikâyeli türkü, efsane zenginliklerine tamamen aşınaydı. Âşıklık geleneğinin tüm inceliklerine vakıf, önder ve öğretici âşıklarımızın başında gelirdi. Dursun Cevlanî, Türk halk edebiyatına şiir dalında çok sayıda kalıcı güzellikte şiirler bırakarak dünyamızdan göçtü. (Halıcı 1992: 82-83)

Halil Karabulut

1926 yılında Adana'nın Kadirli İlçesi'nin Mehmetler köyünde doğdu. Babası köyün eşrafından Karayakupuoğlu Molla Mehmet'tir. Halil iki yaşında babasını yitirince, kendi köyünde çobanlık ve çiftçilik yapmaya başladı. Kendisi “İlahî kudretin hayranıyım. Tabiatın güzellikleri beni ozan yaptı” demektedir.

Çok güçlü şiirler yazan Karabulut, Çukurova'nın en ünlü kalem şairidir. Saz çalmasını bilmeyen ozan, başta Konya'da yapılan Türkiye Âşıklar Bayramlarına aralıksız katılmış ve okuduğu şiirlerle büyük beğeni kazanmıştır. Karabulut, tabiat güzelliklerini, tasavvuf dünyasının derinliklerini, manevî duyguları çok değişik bir

anlatımla ve duygularını çok az kelimelerle etkili bir şekilde dile getiren bir ozanımızdır. Nitekim onun “Yeşil otta, beyaz ayran gizlidir” mısrası bile pek çok yazarın makale yazmasına sebep olmuştur. Bu yazarlardan biri olan Ahmet Kabaklı, Halil Karabulut hakkında gerek Tercüman gazetesinde, gerekse Türk Edebiyatı dergisinde yazılar yazdı. Halil Karabulut’un deyişleri Türkiye Âşıklar Bayramlarında her yıl seçilen yedi şiir içinde sürekli olarak yer aldı. (Halıcı 1992: 275)

Hasan Selman (Âşık Selmanî)

1934 yılında Tokat’ın Almus kazasının Kuruseki köyünde doğmuştur. Küçük yaşında saz çalmaya başlamıştır. İlkokula gidemeyen Selmanî, okuma yazmayı ancak askerlikte öğrenebilmiştir. Sazını ustalıkla çalan âşık, türküleriyle ve atışmalarıyla Türkiye Âşıklar Bayramı’na 9 yıl aralıksız katılır.

İlk yıllarında derece alamayan Selmanî,1967 ve 1968’de atışma dallarında birinci olarak Mevlâna ödülleri, yine 1968’de türkü dalında ikinci olup Dadaloğlu ödülünü kazanmıştır. 1969 yılında da bayrama katılan Selmanî, atışma dalında birinci olarak Köroğlu ödülünü diğer âşıklarla birlikte paylaşmıştır. Âşık Selmanî ayrıca, dudak değmez yarışmalarında kabiliyetli bir ozandır. (Halıcı 1992: 386)

Hüseyin Gümüş (Fedâyi Baba)

Fedâyi Baba, Amasya’nın merkez köylerinden Yassıçal (Elbemü) da 1855’de dünyaya gelmiştir. Fedâyi Baba Ergonaş Seyit Balinin ikinci oğlu seyit Mustafa soyundan gelmektedir. Babası İsmail Konaşoğlu’dur ve seyit soyundan gelmektedir. Anası soylu bir ailenin kızı olan Zehna Bacıdır. Ailenin tek oğlu olması nedeniyle, babası Konaş oğlu İsmail efendi, onun okumasına çok önem vermiştir. Fedâyi Baba, üç defa evlenmiş bu evliliklerden dört çocuğu olmuştur. Son çıkan Soyadı kanunu gereğince Gümüş soyadını almıştır.

85 yıllık ömrü, okumak-yazmak ve seyahat yapmakla geçmiştir. Babasının vefatından sonra çiftçilikle uğraşmış, kış aylarında köy-kasaba gezmiştir. Fedayi Baba 85 yıl yaşayan Fedâyi Baba 26 Ekim 1940'ta hayata gözlerini kapamıştır. Kabri doğduğu köy olan Yassıçal'dadır. (Çelebi 1990: 12-17)

Mehmet Şerif Cırır (Âşık Mahzunî Şerif)

Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesinin Berçenek (şimdiki adı Tarlacık) köyünde 1936 yılında doğdu. Asıl adı Mehmet Şerif Cırık'tır. Ancak adını sonradan Şerif Mahzunî olarak değiştirmiştir. Âşıklık geleneğini küçük yaşlarda öğrendi. 12 yaşından beri bağlama çalan Âşık Mahzunî, ilk derslerini amcası Âşık Fezalî'den aldı. 1948'de medrese eğitimine başladı. Daha sonra Mersin ve Ankara'da askerî okullarda okudu ve orduda görev yaptı. 1961 yılında ordudan ayrıldı. Âşık Veysel, Davut Sularî gibi âşıklardan etkilendi. Ancak zamanla kendine özgü bir tavır geliştirdi.

Türkülerinden dolayı hemen her dönemde kovuşturmaya uğrayan Mahzunî 1960'lı yıllardan bu yana özellikle politik taşlamalarda ekol olmuş âşıklardandır. Yaklaşık 3000 kadar şiiri olan Mahzunî, 400'ün üzerinde 45'lik plak ve 50'den fazla kaset doldurdu.

Türküleri başka sanatçılar tarafından da okunan Âşık Mahzunî, Türkiye'nin hemen her yerinde ve Türkiye dışında birçok ülkede konserler verip çeşitli şenliklere katıldı. Âşık Mahzunî ile ilgili olarak Ali İhsan Aktaş tarafından, Anadolu'yu Kucaklayan Ozan Mahzuni Şerif (1990) ve Süleyman Zaman tarafından Mahzuni Şerif, Yaşamı-Dünya Görüşü-Şiirleri (1997) adlı kitaplar yayımlandı. Ayrıca Âşık Mahzunî, şiirlerinin bir bölümünü Dolunaya Tül Düştü (1995) adlı kitapta toplamıştır. İki evlilik yapmıştır. İlk eşi Suna Hanım halen İstanbul'dadır. Garip adında bir oğlu olup onunla yaşamaktadır. Diğer eşi Ankara'dadır. Mahzunî'nin oğlu Ali Mahzunî'de sanatçı olup babasının şiir ve türkülerini söyler.

2002 yılında rahatsızlanarak vefat etti. Vasiyeti üzerine Hacıbektaş'ta toprağa verildi. Sağlığında bir kez Konya'da âşıklar bayramına katıldı. Adanalı Kul Mustafa tarafından taşlandı. Bir daha da katılmadı. Atışmaya karşıydı o yüzden ki atışma yapmadı. (Özsoy 2010: 1121)

Mevlüt İhsanî Şafak (Mevlüt İhsanî)

Mevlüt İhsanî Şafak,1928 yılında Bardız'ın Çermik yaylasında Şenkaya'da doğdu. Sonra Sarıkamış'a yerleşti. Evreni gönül gözüyle görebilen Mevlüt İhsanî, teselliye şiir dünyasının güzelliklerinde aradı ve buldu. Sarıkamış'ın Boyalı köyünden Alişan Usta, Mevlüt İhsanî'yi en çok etkileyen saz ustası oldu. Mevlüt İhsanî'yi en çok etkileyen ise, büyük halk ozanı Erciş'li Emrah'tır. Doğu Anadolu'yu hemen adı adım gezmiş olan Mevlüt İhsanî, âşıklarla karşılaşmalarında güçlü bir halk ozanı olduğunu kanıtladı.

“Aşkımı tabiattan, ilhamımı halktan, coşkunluğumu Türklüğün yıkılmayan imanından alırım” diyen Âşık Mevlüt İhsanî, Nuri Çırağı, Mehmet Hünkâr'a, İhsan Yavuzoğlu'na, Rahim Baykara'ya ustalık yapmıştır.

Konya'da yapılan Türkiye Âşıklar Bayramları ile yurdun çeşitli yerlerinde katıldığı şöenlerde ödüller kazanan İhsanî'nin şiirlerinde felsefî ve tasavvufî konular ağırlık taşır. (Halıcı 1992: 395)

Murat Çobanoğlu

1940 yılında Kars'ta doğdu. Babası Kars'ın usta âşıklarından Gülistan'dır. Murat Çobanoğlu 1996'dan başlayarak günümüze kadar ara vermeden Konya'da yapılan Türkiye Âşıklar Bayramlarına katıldı. Atışma, en güzel memleket türküsü, taşlama, şiir, hikâye türkü, yılın yedi şiiri,dudak değmez ve muamma dallarında

sürekli birincilik ödülleri kazandı.Çobanoğlu kendi ozanlığı yanı sıra usta malı eserleri de yayan, yaşatan ve koruyan bir sanatçısıdır. Folklor alanında çalışmalar yapmaktadır. Sayısız halk hikâyelerini sazıyla dile getirmektedir. 1985 yılında Konya’da yapılan “Halk Edebiyatı ve Folklor Seminerin”de halk edebiyatı ve âşıklık geleneği konularında bildiri sunmuştur. Çobanoğlu Türkiye Âşıklar Bayramında dinleyicilerin büyük ilgisiyle karşılaştı. Ünü Türkiye genelinde yayıldı. Ülkemizin her yöresinde yapılan âşıklar şölenlerine davet edildi. Bugün için Murat Çobanoğlu’nun katılmadığı bir Âşıklar bayramı düşünmek mümkün değildir. Güzel sesi, mızrabındaki yetenek, âşıklık bilgisi, eski halk edebiyatımızdan ve usta âşiklerden kazandığı kültür ve buna bağlı becerisi Murat Çobanoğlu’na bir ayrıcalık ve üstünlük kazandırmıştır.

İstanbul ve Ankara’da yapılan âşıklar şölenlerinde daima başarı gösterdi. Radyo ve televizyonlar âşıklık geleneğiyle ilgili hazırlanan programlarda sazı ve sesiyle görev aldı. Kaset ve plâklar doldurdu. Ünü Avrupa’daki yurttaşlarımız arasında da yayılınca Almanya’ya, Hollanda’ya İsviçre’ye ve Fransa’ya davet edildi. Bu ülkelerde de sayısız konserler verdi. Yurt dışında da kaset ve plâklar doldurdu.

Çobanoğlu’nun şiirleri Çağrı, Karseli, Türkü kültürü, Türk Edebiyatı, Türk Folklor Araştırmaları, Çoruh dergilerinde yayınlandı. Cumhuriyetimizin 50. yıl dönümü ile Atatürk’ün 100. doğum yılı anısına düzenlenen şiir yarışmalarında ödüller kazandı.

Tüm hayatını sazına ve şiire, âşıklık geleneğine adayan Çobanoğlu Kars’ta “Çobanoğlu Halk Ozanları Kahvesini” kurdu. Murat Çobanoğlu pek çok çırağa emek vererek onlara âşıklık sanatını canlı ve sıcak tutarak öğreterek, geleneği yaşatarak yeni âşıklar yetiştirmesi halk edebiyatımız açısından büyük bir övünç kaynağı olmuştur. Çobanoğlu evli ve iki çocuk babasıydı. (Halıcı 1992: 140-141)

Nihat Sönmez (Ozan Nihat)

Nihat Sönmez, Denizli ilinin Acıpayam ilçesi Kelekçi bucağına bağlı Gölcük köyünde, 14 Ekim 1950 tarihinde dünyaya gelmiştir. Fakat nüfusa 13 Mart 1952 doğumlu olarak kaydedilmiştir. Babası, Gölcük köyünün Mahmutlar sülalesinden Muhammet Sönmez annesi ise aynı köyden Fatmana'dır. İlkokulu köyünde okuyan Nihat Sönmez, ortaokul ve liseyi Acıpayam'da bitirmiştir. 1972 yılında evlenen Ozan Nihat işçi olarak Batı Almanya'ya gider. Uzun yıllar orada çalışır. Ozan Nihat'ın Selçuk, Serdar ve Serkan adlarında üç çocuğu dünyaya gelir. 1975-1976 yıllarında vatanî görevini tamamlar ve tekrar Almanya'ya döner. 1987'de Almanya'daki işinden ayrılarak yurda döner ve Denizli'de küçük bir kitapçı dükkânı açar.

Çevresinde dinlediği halk hikâyeleri, türküler ve ağıtların tesiriyle saz ve şiire ilkokul yıllarında ilgi duyar. Ayrıca babasının saz çalıyor olması da Ozan Nihat'ın âşıklığında etkili olmuştur. Gençlik yıllarında saz çalmanın yanında tarihi macera romanları da okumaya başlar. Böylelikle daha sonraki yıllarda, bazı şiirlerinde konu olarak seçeceği tarihî hadiseleri ve kahramanları okuduğu romanlardan öğrenir. Lise tahsilinden sonra Almanya'ya giden Nihat, orada Âşık Yaşar Reyhanî, Hilmi Şahballı, Abdülvahap Kocaman, Ozan Yusuf Polatoğlu ve Ozan Arif gibi âşıklarla tanışarak, onların yanında kendini yetiştirmiş, saz çalmayı, makam tutmayı ve irticalini kuvvetlendirmiştir. 1977 yılına kadar çeşitli eğlence yerlerinde saz çalılıp şiir söyleyen Nihat, gördüğü bir rüyanın tesiri ile millî ve dinî şiirler söylemeye başlar. Ozan Nihat Sönmez ilk birkaç şiirinde, aynı zamanda sülale adları da olan "Mahmutoğlu" mahlasını kullanmıştır. Şu anda ise, "Nihat" ve "Ozan Nihat" mahlaslarını kullanmaktadır. (Karadavut 1993: 2-4)

Ömer Lütfü Pişkin (Afşinli DERDİÇOK)

Asıl adı Ömer Lütfü'dür. Derdiçok 1874 yılında Elbistan'ın Kızıloba Mahallesi'nde dünyaya gelir. Babası Elbistan'ın Balıkçıl köyünde yıllardır imamlık yapmış Hafız Mehmet Efendi'dir. Küçük yaşta anasını kaybeden Ömer Lütfü'yü, babası bir din adamı olarak yetiştirmek istemesine rağmen Ömer Lütfü baba mesleğine ısınmaz ve çevrenin tabiat ve ekonomik şartları yüzünden, ileri bir öğrenim göremez. Okuma yazmayı babasından öğrendi Derdiçok, küçük yaşta aile geçimine katkıda bulunmak amacıyla bir miktar rençperlik yapıp tarla işlerinde çalışır. Şiire ve âşıklık geleneğine küçük yaşlarda ilgi duymaya başlar. Bir gün, bostan tarlasında çalışırken, gönül koyduğu gelinle şakalaşması tarlaya zarar verdiği için babası hiddetlenir, yerden aldığı bir taşla Ömer Lütfü'nün kolunu kırar. Bu hadise Ömer Lütfü'de büyük bir üzüntüye sebep olur. Derdiçok mahlası bu hadiseden doğmuş bir isimdir. Şairimiz soyadı kanunu çıkınca "Pişkin" adını tercih eder.

Derdiçok genç yaşta, Gülizar adlı dul bir kadınla evlenir. Bu evlilikten Fadıl adını verdiği bir oğlu dünyaya gelir. Fadıl anasının ölümü üzerine öksüz kalır. Babası dul bir kadın olan Fatik hanımla ikinci evliliğini yapar. Bu evlenmeden, üçü erkek, altı çocukları oldu. Hayatında, altı dul kadınla evlenme sonucu yedi çocuk sahibi olan Ömer Lütfü Derdiçok, önce Hacı Fadıl, sonra evli iki oğlunu kaybeder. Bir düğün dönüşü zatüre hastalığına yakalanarak 1937 yılında vefat eder. (Demir 1993: 11-12)

Recep Hıfzı (Kağızmanlı Hıfzı)

Recep Hıfzı Kars'ın Kağızman ilçesinde doğdu (1893). 4 yaşında medreseye başlayıp 9 yaşında hafızlık icazeti alarak bitirdi. Hafızlık yaptı, Kuran kursu verdi. Âşık olduğu amcası kızı Sona ile 1911 yılında evlendi. Oldukça duygusal, hassas bir yapıya sahip olan Hıfzı'yı bir yandan Sona'ya olan aşkı, bir yandan günündeki Türk-

Rus savaşları, Kağızman'ın işgali, Ermeni zulmü, diğer yandan amcası kız Ziyade'nin ölümü onun iç dünyasını alt üst etti.

Daha çocuk yaşta değişler söyleyen, tekkelerde, âşık kahvelerinde ve çevresindeki âşıklarla ilişkileriyle şiir gücünü daha da arttıran Hıfzı arı duru Türkçesi ve akıcı üslubu ile saz şiirinin en güzel örneklerini verdi. Genç yaşta ölmeseydi herhalde çağımızın en güçlü âşıklarından biri olurdu. Amca kızı Ziyade'nin mezarı başında söylediği ve yanık bir makamla okunan 'Sefil Baykuş' ağıtı çok ünlüdür. Şiirleri ve hayatı hakkında geniş bilgi Dr. Ensar Aslan tarafından toplanarak Atatürk Üniversitesi yayınları arasında (Doğu Anadolu Saz Şairleri-1978) yayınlanmıştır. Kısa ve maceralı hayatını acılar içinde geçiren Hıfzı, henüz 25 yaşında iken eli kolu bağlanarak Ermeniler tarafından şehit edildi (1918). Z.Mahir Baransel (Kağızmanlı Hıfzı-1967) isimli kitabında aşığın şiirlerini topladı. Bugün elde bulunan 60-70 şiiri Baransel ve M.F. Kırzioğlu'nun çabalarıyla günümüze ulaşmıştır. (Kalkan 1991: 158)

Sabit Ataman (ÂşıkMüdamî)

Âşık Müdamî,1914 yılında Posof'un (Varzna) Demirdöven köyünde dünyaya geldi. Bazı kayıtlarda doğum tarihi 1918 olarak gösterilmiş ise de bu doğru değildir. Âşığın halen Almanya'da bulunan oğlu Hikmet Ataman, babasının üvey annesinin üstüne 1918 tarihiyle yazdırıldığını, nüfustaki bu kaydın gerçek olmadığını belirtiyor. Âşık Müdamî, henüz üç yaşında iken annesini kaybeder. Babası Palabıyıkoğullarından Molla Kahraman, anasının adı Ferahnaz'dır. Onsekizinci yüzyılda yaşamış olan Âşık Üzeyir, Fakirî Ferhad Feryadî ve Süleyman Süreyya gibi şiir ustaları Âşık Müdamî'nin dedeleriydi. Müdamî'nin annesini yitirmesinden sonra babası Molla Kahraman, Posof'tan Ardahan'ın (Sındıskom) Yalnızçam nahiyesine göçer.

Âşık Müdamî Ardahan'da bulunan Askeri Rüştüye'ye yatılı öğrenci yazılır. Ancak kısa bir süre sonra okul kapatılınca medrese öğrenimine başlar. Üvey annesi Müdamî'yi sık sık azarlayınca Âşık eve gelmez ve çocuk yaşta mezarlıkta yatar. Yine mezarlıkta yattığı gecelerden birinde bir rüya görür. Bu meclis halifelerin bulunduğu bir meclistir ve şerbet dağıtılmaktadır. Sıra Müdamî'ye geldiğinde bardakta çok az miktarda şerbet kalır. O anda Hz. Ali "tamam, bitti" anlamına gelen Arapça "müdam" der. Bu sesleniş üzerine daha sonra mahlasını "Müdamî" olarak alacak olan âşığa, Şemsi-i Nur'u gösterirler. Âşık Müdamî, Şems-i Nur'u bir süre sonra gerçekten görür. Olay öyle cereyan eder. Âşık Müdamî artık büyümüş ve Ardahan köylerinde Ramazan imamlığı ve Kur'-an kursu hocalığı yapmaktadır. Günün birinde Molla Mevlüt adında biri yanında kızıyla çıka gelir: "Müdamî'ye şu kızımı bir okut bakalım nasıl okuyor? der. Müdamî kızın bir yanlışını düzeltir. Kız başını kaldırdığında Müdamî bakar ki 7 yıldır sevdiği Şemsinur karşısında... Müdamî sevdiğini alamaz. Ardahan'ı terk eder ve doğduğu yer olan Posof'a gelir. Artık âşıklığa başlar. Âşık Müdamî daha sonra Zekiye Hanım'la evlenir. Bu evlilikten üçü oğlan, biri kız dört evlâdı dünyaya gelmiştir.

Âşık Müdamî şiir türlerinin tümünü denemiş bir ozanımızdır. Koşma, yedekli koşma, mani, varsağı, destan, türkü, divan, selis, semaî, kalenderî, satranç, vezn-i aher, rubaî, sicilleme, terci-i bend, müsennes türlerinde yüzlerce şiir yazmıştır. Medrese ve din öğrenimini zorunlu bir sonucu olarak bazı şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelerle de karşılaşırız. Ancak Âşık Müdamî'nin halk edebiyatımızda önem taşıyan bir yanı da çevre ve dolaylarda derlediği halk hikâyelerini, halk efsanelerini şiirleştirmiş olmasıdır. İşte bunlardan bazı örnekler: Seyfizülyezen, Alşir ile Gül, Öksüz Vezir Dürrü gilan... Müdamî'nin Türkülü kısa hikâyeleri de derlediğini söyleyen oğlu Arif Hikmet Ataman bunlardan en ilginç olanlarından birisinin adını bize vermektedir: Yaralı Top Efsanesi.

Âşıklık geleneğinin unutulmaya başlayıp da tekrardan Konya'da yapılan Türkiye Âşıklar Bayramında canlanmasından sonra başta Âşık Müdamî olmak üzere, Âşık Efkarî Baba, Âşık Davut Sularî, Âşık Çobanoğlu, doğu illerimizde yüzyıllardan

beri ağızdan ağza yaşaya gelmiş pek çok türkölü hikâye örneklerini Konya’da dile getirmişlerdir. Dinleyicilerin de büyük bir ilgiyle izledikleri bu halk edebiyatı türü, zamanla yeni bir dal gibi yarışma programlarına alınmıştır.

Âşık Müdamî hal ehli, mutasavvıf, kâmil bir âşıktı. En verimli çağındayken, 8 Kasım’ı 9 Kasım’a bağlayan gece 1968 yılında 54 yaşındayken bu fani dünyadan göç etti. Konya Kültür ve Turizm Derneği, Posof’ta medfun bulunan Âşık Müdamî’nin bir şükran borcu olarak mezarını yaptırdı. Çünkü 1966 yılında ilk kez başlatılan Türkiye Âşıklar Bayramı’nın temelini atanlardan birisiydi O...(Halıcı 1992: 52-53)

Sabri Orak (Âşık Hüdaî)

1940 yılında Maraş’ın Göksün İlçesi’nin Yoğunluk köyünde doğdu. On bir yaşından itibaren irticalen şiir söylemeye başladı. Yaşlı ve usta âşıkların yanında kendini yetiştirmiştir. Küçük yaşta babasını yitirir. Okuma yazmayı birçokları gibi Hüdaîde askerlikte öğrendi.

İki yıl Konya’da yapılan Türkiye Âşıklar Bayramlarına katıldı. 1968 Yılında şiir dalında birinci olarak Fuzulî ödülünü, 1969’da atışma ve şiir dallarında ikinci olarak Dadaloğlu ve Yunus Emre ödülleri kazanmıştır. Şiirleri, iç dünyasını yansıtır. Tasavvufa yönelmiştir. Şiirlerinde kendisine özgü bir incelik ve deyiş güzelliği vardır. İstanbul’da uzun yıllar yaşadı. Evlendi. Daha sonra Ankara’ya yerleşti. 23 Kasım 2001 tarihinde Ankara’da vefat etti. Çok sakin kişiliği ve iyi huyuyla çok sevildi. (Özsoy 2010: 1439)

Talibî Coşkun (Âşık Talibî)

Talibî 1904 yılında Sarkışla’nın Toros köyünde doğmuştur. Babası çiftçiydi. Ömrü boyunca kaderi ile pençeleşmiş bir aşk divânesidir. Gençlik yıllarında delice

sevip vurulduğu Keklik Emine dayısını kızıydı. Talibî'ye şiir yazmak ilhamını Keklik Emine vermişti.

Talibi sevgilisinden cefa görür. Şiir yazar, kazaya belâya baş eğer, koşma düzer. Bütün ömrünü gurbette geçirmiştir. En çok Ankara'da bulunmuştur, altı vilâyette (Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir, Sivas) kitap bastırmıştır. En son eseri de Kayseri hakkında yayınlanmıştır.

Talibî Coşkun, her olayı iyi, kötü şiirleştiren bir âşıktı. Keklik Emine'nin aşkıyla içli, hüznü şiiirler söyledi. Sevgilisine kavuşamadan geride hasret tüten, yüzlerce şiir bırakarak vefat etti. (Halıcı 1992: 92-93)

Veysel Şatıroğlu (Âşık Veysel)

Âşık Veysel,1894 yılında Sivas'ın Sivrialan köyünde doğdu. Yedi yaşında Sivas İlimizin uğradığı çiçek hastalığı salgını sırasında gözlerini kaybetti. Babası Ahmet Ağa, oğlunun karanlık dünyasını aydınlatmak için âşığı, saz çalmaya ve şiir söylemeye teşvik etmiştir. İlk derslerini Çamşılı köylü Ali Âğa'dan aldı. 20 yaşlarına geldiğinde Veysel, artık şiirde ve sazda usta bir sanatçıydı.

1933 yılında usta malı eserleri de iyice öğrenen Âşık Veysel, yaya olarak Ankara'nın yolunu tuttu. Kahvelerde sazı ve sözüyle çalıp söyledi. O günlerde Ahmet Kutsi Tecer Ankara'da Ülkü dergisini yönetiyordu. Folklorcu, oyun yazarı ve şair olan Ahmet Kutsi Tecer, Âşık Veysel'le ilgilendi. Âşığın şiirleri başlangıçla Ülkü Dergisi olmak üzere pek çok dergide yayımlandı. Veysel şiir ve türkülerini sık sık radyo ve televizyon programlarına okuyordu. Ünü bütün yurda yayılmıştı. Uzun süre il ve ilçeleri gezerek sazını dillendirdi. Geçimini de bu yoldan sağladı.

Âşık Veysel, 1967 yılında düzenlenen Türkiye Âşıklar Bayramı'na katıldı. Bu şölende jüri üyeliği yaptı. Programlarda ayrıca kendi türkü ve şiirlerini okudu. 1972

yılında hastalığı ilerledi. Bir süre Sivas Hastanesi'nde kaldı. Nihayet 22 Mart 1973 günü doğduğu köy olan Sivralan'da vefat etti.

Âşık Veysel'e 1965 yılında ana dilimize ve millî birliğimize yaptığı hizmetlerden dolayı vatan hizmeti tertibinden aylık maaş bağlanmıştı. Ölümünden sonra da Türk basınının önderliğinde ve halkımızın katkılarıyla Sivralan köyünde bir anıt mezar yaptırıldı. Âşık Veysel şiirlerinde tam olarak tabiatı, Özlem ve gurbeti, tasavvufu arı duru bir dille işlemiş bir ozanımızdır. (Halıcı 1992: 409-410)

Yaşar Yılmaz (Âşık Yaşar Reyhanî)

1932 yılında Erzurum'un Hasan Kale ilçesinin Alvar köyünde dünyaya geldi. Babası İran göçmenlerinden Recep'tir. Aile ilkin Kars'a yerleşmiş, oradan da Erzurum'da konaklamıştır. Âşık Reyhanî'nin dört kardeşi daha olmuştur. Âşığın çocukluğu yoksulluk içinde geçti. 14 yaşında âşıklığa başladı. Posoflu Müdamî, Ardanuçlu Efkarî Baba, Bardızlı Nihanî, Kağızmanlı Cemal Hoca, Sarıkamışlı Dursun Cevlanî ve Bayburtlu Hicranî etkilendiği ozanlar olmuştur.

Yaşar Yılmaz'ın mahlasını (Reyhanî)olarak Âşık Hicranî koymuştur. Âşık Reyhanî küçük yaştan beri eski Âşıklardan Karacaoğlan'ı, Yunus Emre'yi Dadaloğlu'nu, Pir Sultan Abdal'ı Karşlı Şenlik'i Erzurumlu, Sümmanî'yi, Bayburtlu Celalî'yi, Evrekli Seyranî'yi, Konyalı Kenzi'yi, Karamanlı Gufranî'yi okumuş ve incelenmiştir.

Âşık Yaşar Reyhanî, Konya'da yapılan Türkiye Âşıklar Bayramı'na 1966'dan başlayarak 1991 yılına kadar ara vermeden katılan yedi âşığımızdan biridir. Âşıklık geleneğinin bütün türlerini başarılı bir şekilde sazı ve sesiyle, sözüyle icra edecek bir yeteneğe sahiptir. Atışma, türkü, hikâyeli türkü, taşlama ve şiir dallarında ard arda birincilikler elde etmiş, altın madalyalar kazanmıştır.

Türkiye Âşıklar Bayramı kanalıyla adını yurt genelinde duyuran Yaşar Reyhanî kısa sürede çok sayıda kaset ve plâk doldurmuş, radyo ve televizyonda sayısız programlar yapmıştır.

Yurt içinde katıldığı çeşitli âşıklar şölenlerinde Murat Çobanoğlu, Âşık Taşlıova, Âşık İlhamî Demir'le birlikte büyük ilgi toplamış, çeşitli ödüller almıştır. 1972 yılında İstanbul Gazeteciler cemiyetinin düzenlediği yarışmada birinci olmuş ve "Altın Saz" ödülünü kazanmıştır. Âşık Reyhanî diğer ünlü âşıklarımızla birlikte birkaç kez yurt dışına giderek Türk işçilerine konserler vermiştir. (Halıcı 1992: 521-522)

BİRİNCİ BÖLÜM ŞAHIS KADROSU

20. yüzyıl âşık şiirine konu olan isimlerden teşekkül eden *şahıs kadrosu* bölümü insanlık tarihiyle başlayan ve günümüze kadar devam eden süreçte yaşamış pek çok isimden oluşan geniş bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu kadroda ilk insan ve ilk peygamber Hazreti Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed (a.s.)'e kadar pek çok peygamber isimleri, peygamber aileleri, dört halife (çar-ı yar), ashab (sahabe), ehl-i beyt (âl-i âba), mezhep imamaları, on iki imam ve mutasavvıf şahsiyetler yer alır. Yirminci yüzyıl öncesi yaşamış tarihî Türk şahsiyetlerden oluşan, sultan ve padişahlar, savaş kahramanları, âşıklar, divan şairleri, edebiyatçılar ve seyyahlar, hikâye kahramanları ve fikra kahramanlarının isimleri mısralarda sıkça zikredilir. Yine aynı şekilde yirminci yüzyıl önce yaşamış tarihî yabancı şahsiyetlere, yöneticilere, isimleri belirtilmeden unvanlarıyla anılan hükümdarlara, asker ve komutanlara, sanatçılara ve sporculara yer verilir.

Bu dönemin en geniş şahıs kadrosunu ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere yirminci yüzyılda yaşamış tarihî Türk şahsiyetlerin isimleri oluşturur. Yirminci yüzyılın toplum hayatında önemli bir yeri olan, resmî ve sivil şahıslardan oluşan şahıslar yaptıkları icraatlarla toplum belleğinde bıraktığı izlerle âşık şiirinde yerini alırlar. Kurtuluş savaşı komutanları, mahallî kahramanlar, cumhurbaşkanları, başbakanlar, müsteşarlar, genelkurmay başkanları, siyaset adamları, valiler, rektörler, genel müdürler, kurum müdürleri, işadamları, sanatçılar, âşıklar, şairler ve sporcular bu şahıs kadrosunun elemanlarıdır. Toplum hayatında önemli yer edinmiş bu kişilerden bazıları yaptığı iyi ve güzel işlerle anılmış, icraatları methedilmiş, bazıları ise yanlışlıkları ve kötülükleri ile eleştirilmişlerdir.

Yukarıda belirtilen dinî, tarihî ve efsanevi kadronun dışında âşıkların yaşadıkları yörede tanınmış, hayatlarında önemli yerleri olan sevgililer ve güzeller, çocukları,

akrabaları ve komşuları, nasihat ettikleri insanlar sadece isimleriyle şahıs kadrosunun diğer elemanlarıdır.

Yirminci yüzyıl şahıs kadrosu bu çalışmada dinî şahsiyetler, tarihî şahsiyetler, efsanevi şahsiyetler, sadece isimleriyle anılan şahsiyetler başlığıyla dört bölüm halinde incelenmiştir.

1.1. DİNİ ŞAHSİYETLER

1.1.1. PEYGAMBERLER

Türkçe sözlükte (2005: 1602) peygamber, insanlara Tanrı'nın buyruklarını bildiren, onları Tanrı yoluna dine çağıran kimse, yalvaç, elçi, resul, nebi şeklinde tanımlanır. Nebi kelimesi tüm peygamberler için kullanılırken resul kelimesi ise kendisine kitap indirilen peygamberler için kullanılır. İslam inancına göre ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed (a.s)'e kadar yüz yirmi dört bin peygamber geldiğine dair inancı âşık şiirinde görmek mümkündür:

Yüz yirmi dört bin nebi geldiler

Asrında halka rehber oldular

Muhammed'i Hatem-Mürsel bildiler

İnanmayan Zülfikâr'a Pây oldu

Âşık Fedayi Baba: (Çelebi 1990: 256, 3/1-2-4)

Âşık Fedayi Baba mısralarında yüz yirmi dört bin nebinin geldiğini, yaşadıkları asırda halka rehber olduklarını ve tüm peygamberlerin Hz. Muhammed (a.s)'in son peygamber olduğunu müjdelediklerini dile getirir.

1.1.1.1. KENDİSİNE KİTAP İNDİRİLEN PEYGAMBERLER

İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem ile son peygamber Hz. Muhammed (a. s)’e kadar gelen pek çok peygamberin bazılarında kitap bazılarında suhuf gönderilmiş bazıları ise kendinden önceki peygamberlerin getirdikleri ile amel etmişler ve görevlerini yapmışlardır. Kendisine kitap indirilen peygamberler başlığında, kitap sahibi dört peygamber kastedilmiş peygamberlik sıraları esas alınmak suretiyle, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (a.s)’ in hayat hikâyelerine, karşılaştıkları olaylara ve yaşamlarına dair bazı hadiselerin 20. yüzyıl âşık şiirindeki yansımalarına yer verilmiştir.

Hazreti Musa: M. Asım Köksal’ın, Peygamberler Tarihi (Köksal 2010, II: 7-104) eserinden özetlediğimiz Hz. Musa’nın hayatı kısaca şöyledir: Hz. Musa’nın doğumundan önce, Firavun Velid rü’yâsında Beytûlmakdis tarafından gelen bir ateşin, Mısır evlerini sararak Kıptî evlerini yakıp harap ettiğini, İsrailoğullarına ait evlere ise, dokunmayıp geri bıraktığını görür. Firavun, rü’yâsını sihirbaz, kâhin falcı ve izcilere yorumlatır. Onlar da İsrail oğullarından bir erkek çocuk doğacağını Firavunun mülkünü ve saltanatını elinden alacağını, onu ülkesinden çıkaracağını ve dinîni değiştireceğini söylerler. Bunun üzerine Firavun İsrailoğulları arasında doğan her erkek çocuğunu öldürür. Köle olarak çalıştırılan İsrailoğullarının yaptıkları işlerin ilerleyen zamanda Kıptîlerin üzerinde kalacağı endişesiyle Firavun erkek çocukların bir yıl öldürülüp diğer yıl serbest bırakılmasını emreder. Hz. Harûn erkek çocukların öldürülmediği yıl doğduğundan dolayı serbest bırakılır. Annesi Hz. Musa doğduktan sonra öldürülecek endişesiyle bir sandık içinde Nil nehrine bırakır. O sırada Firavunun zevcesi Âsiye’nin hizmetçileri Nil nehrinden tabutu alıp Âsiye’ye getirirler. Âsiye Hatun bebeği sever ve onu gizlice sarayda büyütür.

Hz. Musa, büyüüp genç olduğu bir zamanda biri kendi kavminden, diğeri Firavunlara mensup iki kişinin kavga ettiğini görür. Kendi kavminden olan adam Hz. Musa’dan yardım ister. Hz. Musa Kıptî’nin göğsüne bir yumruk vurur ve Kıptî ölür. Bunun üzerine korkup Mısır’dan kaçır ve Medyen’e gider. Orada Hz. Şuayb’ın

kızıyla evlenip on sene kaldıktan sonra Mısır'a dönerken Tur dağında Allah ile konuşur ve kendisine peygamberlik görevi verilir. Musa peygamber, Mısır'dan kaçır ve Medyen'de Şuayb peygambere sığınır. On sekiz sene çobanlık yapan Hz. Musa, bu hizmetine karşılık Hz Şuayb'ın kızı Safura'yı ile evlendirilir. Musa peygamberin asasını Hz Şuayb'ın verdiği ve bu asayı büyücülere karşı kullandığı söylenir.

Hz. Musa Mısır'a vardığında Firavun'u hak dine davet eder, Firavun'un kabul etmemesi üzerine İsrailoğullarını örgütleyerek hepsini Mısır'dan çıkarıp Kızıldeniz kıyısına götürür. Firavun'un peşlerine düşüp onları sıkıştırması üzerine Hz. Musa, asasıyla denize vurup onun, on iki yol hâlinde açılmasını sağlar. Her kabile bir yoldan gider. Firavun da onları takip etmek isteyince deniz kapanıp Firavun ve askerleri boğulur.

Hz. Musa, Kenan iline giderken yolda kavmi ona defalarca başkaldırır. Bu hadiselerle üzülen Hz. Musa, Cenab-ı Hakk'ın daveti üzerine Tûr dağına çıkıp kırk gün ibadet eder ve aracısız Hakk'ın kelamını işitir. Mısır'da iken Allah'tan telakki eylediği vahye dayanarak; Mısır'dan çıkışlarından, düşmanlarının helâklerine kadar olanları ve geriye bırakılanları içine alan kutsal kitabı, Tevrat'ı alıp döndüğünde kavmini altından yapılmış bir buzağıya tapar görür. Tevrat'la hükmederek peygamberlik yapar ve 120 yaşlarında vefat eder.

20. yüzyıl âşık şiirinde Hz. Musa'nın adı, kendisine has özelliklerinin yer aldığı hayat kıssasından bazı kesitleriyle anlatılır. Peygamberliğin verilmesi, Tevrat'ın indirilmesi, Tûr dağına yolculuğu, elindeki asası, Hz. Musa'nın isminin geçtiği mısralarda kullanılan önemli kavramlardır.

Seni alan çekmez tasa
Kullandı Hazreti Musa
Hem değenek, hem de asa
Dönerdin yılana baston.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 246, 3/1-2-3-4)

Allah'ım çağırđı dedi ya Musa
 Senden bir alçak kul getir var ise
 Geldi beni buldu elinde asa
 Musa'nın yed'inde hayvan göründüm

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994, 138, 68/5)

Oydu tur dağına varan
 Mevlasına cevap veren
 Denizi ikiye yaran
 Kelimullah sizinledir

Âşık Efkâri (Keskin 2006, 259, 5/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları, Hazreti Musa'nın Allah'ın sesini Tûr dağında perdesiz işitmesini, Hızır'la arkadaşlığını, Firavun'la mücadelesini, mucizelerini, elindeki asasının büyük bir yılanı dönüşmesini, yine asa'sıyla Kızıl denizi yarmasını İsrailoğullarının kurtulmasını, Firavun'u ve yanındakileri helak olmasını vd. olayları şiirlerinde dile getirirler ve Hz. Musa'nın hayatına telmihler yapılır.

Yüzyılın âşıkları “Davet etti Yâradan'ım Musa'yı “Tûr” dağına/ Ne sordu ne söyledi anda “binbir kelâmı” (Gedik 1995:189), “Len terâni cevab, alınca Musa/ Tecelliyi tur-i Sina'da ara.” (Aslan 1978: 187), “Hakkın cemalini görürüm deyi/ Musa gibi, gittim Tur'a aldandım” (Hüseyin 1978:162) sözleriyle Allah'ın Hz. Musa'yı Tur'a davet etmesini ve bu davette onunla konuşmasını dile getirirler.

Musa gibi varıp turda ol hakka eremezsin
 Rabbi erni deyip orda bir cevap veremezsin
 Lenterani dedi sırda sen beni göremezsin
 Turi tecellâ güllerin dermeyen deryaya bak

Âşık Selmani (Selman 1971: 18, 2/1-2-3-4)

Hangi çarmıh tutmuş bizim “İsa”yı
 Bilirsiniz dili yanmış Musa’yı
 Tur Dağı’na götürürken “Asa”yı
 Onun konuştuğu “Sina”sı nedir?

Mahzuni Şerif (Aktaş 2002: 42)

Allah’ın Hz. Musa’yı Tûr dağına çağırması, Tûr dağındaki yakarışı, Allah’ın sesini perdesiz işitmesi, kırk gün ibadet etmesi, Tevrat’ın vahyedilmesi, Tûr dağının (Tûr’i Sina) kutsallığı mısralarda Hz. Musa ile ilgili olaylar olarak dile getirilir.

Ahmak gönlüm ne gezersin yaban da
 Şu iki cihanı sen sende ara.
 Boşa Tur Dağı’nda gezip dolaşma
 Musa’yı çobanı sen sende ara

Mahzuni Şerif (Zaman 2000:127)

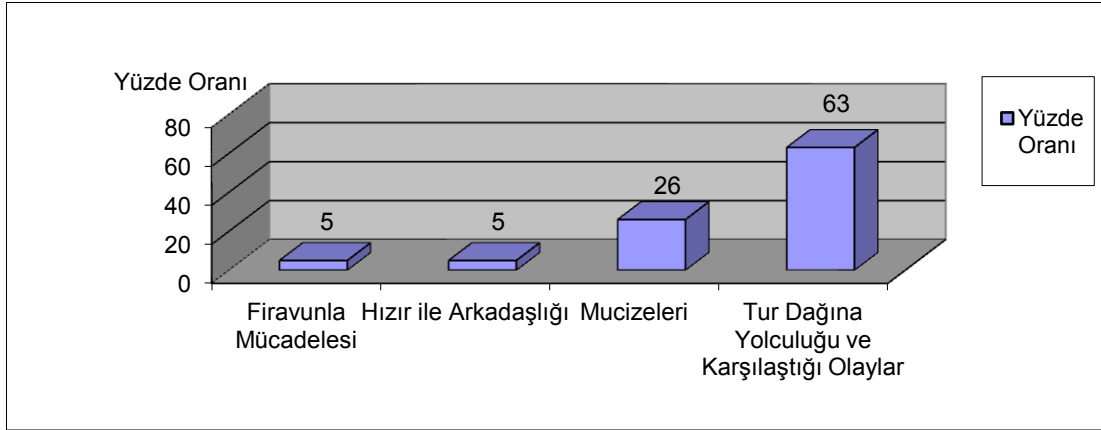
İsa sende Musa sende Tur sende
 Çözülmeleyen gizli gizli sır sende
 Hak'kın büyük hazinesi var sende
 Sende ara sende seni bul gardaş

Âşık Hüdai (Orak 2001: 52, 3/1-2-3-4)

İnsanın güzelliği kendisinde araması gerektiği vurgulanır, Hz. Musa ile bir çobanın yaratıcıyı arama kıssası telmih edilir. İnsanın iki cihanın güzelliklerini uzakta değil kendisinde olduğu hatırlatılır.

Dört kitabın dördü haktır inanın
 Kavgası yok Muhammed’le Musa’nın
 Allah’ın insana verdiği canın
 Birisi dolu da birisi boş mudur?

Mahzuni Şerif (Zaman 2000: 85)

Grafik 1.1. Hz. Musa

Âşık şiirinde, Hz. Musa'nın Tûr dağına yolculuğu ve karşılaştığı olaylar, mucizeleri, Hızır ile arkadaşlığı ve Firavunla mücadelesine yer verildiği olaylar zincirinde Tûr dağına yolculuğu ve karşılaştığı olayların yoğunluğu dikkatleri çeker. (Grafik 1.1)

Hz. Davud: Peygamberler tarihinde (Köksal 2010: 179-201) Hz. Davud'un hayatına dair önemli bölümler şöyle anlatılır: Dört büyük kitaptan biri olan Zebur'un kendisine indirildiği büyük peygamber Hz. Davud, İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Hz. Davûd'a saltanat verildiği gibi, hikmet (peygamberlik) de verilmiş, kendisinde hükümdarlıkla peygamberliği birleştirilmiş, semavi kitaplar arasında yer alan Zebûr indirilmiştir.

Hz. Davûd, halkın durumunu ve devletin icraatını öğrenmek maksadıyla bazı zamanlar kıyafet değiştirerek halkın arasına katılır, halkın kendisi hakkındaki düşüncelerini bizzat duyarak ve görerek öğrenir. Hz. Davûd devletin hazinesinden geçimini sağlamak nefesine ağır geldiği için kendisini ve ev halkını Beytülmal'a muhtaç etmeksizin elinin emeğiyle geçindirecek bir geçim yolu ihsan etmesini, bir sanat öğretmesini Yüce Allah'tan diler. Yüce Allah ona zırh gömlek yapma sanatını öğretir. Hz. Davud, zırh gömlek yapanların ilki olduğu gibi onu giyenlerin de ilki idi. Kur'an da adı on dört yerde geçen Davut Aleyhisselam gür ve kalın bir sesle Zebûr okumasıyla meşhûrdur ki bu gün bile gür ve tok ses için kullanılan davudî ses tabiri buradan gelmektedir. Sanıldığına göre Davûd Aleyhisselam'ın hükümdarlığı, Rum

Kralı Dakyanus ve Eshab-ı Kehf zamanında, Keyhüsrev b. Syavş'ın asrında olmuştur.

Kendisine kitap indirilen peygamberler arasında yer alan Hz. Davud aynı zamanda 20. yüzyıl âşık şiirinde ismi zikredilen peygamberlerden biridir.

Sen EFKÂRÎ'nin nazırı
 Davut, Süleyman veziri
 Yoksa meleklerden biri
 Belkıya seni dediler

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 335, 6/1-2-4)

Efkâri'nin mısralarında ismine tesadüf edilen Hz. Davud için Hz. Süleyman'ın veziri ifadesi kullanılır.

H. İsa: Hz. İsa, İsrailoğullarına gönderilen son peygamberdir. Hakkında Kur'an-ı Kerim'in 22 yerinde geniş bilgi vardır. Hz. İsa, Hz. Meryem'e Cebrail'in üflediği ruhtan bir mucize olarak meydana geldiği söylenir. Hz. Meryem, Beyt-i Makdis'de iken, Allah tarafından kendisine insan suretinde gönderilen Cebrail, ona İsa'nın doğacağını müjdeler. Hz. İsa annesini kınayanlara, daha beşikte iken konuşarak Allah'ın kulu olduğunu, kendisine kitap verildiğini, peygamber olarak gönderildiğini açıklar. Otuz yaşında kendisine vahiy gelir dört kutsal kitaptan biri olan İncil nazil olur. Allah'ın inayetiyle hastaları kötürümleri, anadan doğma körleri, delileri, alacalıları ve diğer her türlü hastalığa tutulmuş olanları iyileştirir. Hz. İsa halkı Allah'a iman ve ibâdete dâvet eder. Havariler hariç, kendisine kimse inanmaz. Yahudiler onu öldürmeye kasteder ve Yahudilerin başkanı adamlarından birini görevlendirerek Hz. İsa'nın yanına girmesini ve onu orada öldürmesini emreder. Allah Hz. İsa'yı semaya kaldırır ve öldürmeye gelen adamı (bir başka rivayette bu adam Hz. İsa'nın bulunduğu yeri gösteren havarilerinden biri olduğu şeklindedir) Hz. İsa'ya benzetir. İsrailoğulları Hz. İsa zannıyla ona benzeyen kendi adamlarını yakalayıp

asarlar. (Köksal 2010: 314-334) Kendisine Mesih de denilen Hz. İsa, Rûhu'l Kudûs lâkabıyla da tanınır. Hayatıyla ilgili pek çok unsur âşık şiirinde yer alır.

Âşık şiirinde “İsa gibi kollarımdan çarmıha/ Gerseler de Müslümanım Türk’üm ben” (Sever 2004: 176” sözleriyle Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesi olayına telmih yapılır; “Gökte gezen İsa mısın?/ Tur da dolaşan Musa mısın?” (Özdemir 2003: 138), “Haça-Kilise'ye, Meryem ana'ya/ Hazreti İsa'ya bağışla beni” (Gedik 1995: 158), “İsterse İsa'yı göğe götürür” (Sever 2004: 182), “Gene nutka geldi İsâ ibni Meryem/ Hayat bulur mürdelerde sağlarda” (Çelebi 1990: 215) mısralarında Hz Musa’nın Tur dağına yolculuğu ve Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesi üzerinde durulur.

Hangi çarmıh tutmuş bizim İsa’yı
Bilirsiniz dili yanmış Musa’yı
Tur Dağı’na götürürken Asa’yı
Onun konuştuğu Sina’sı nedir?

Mahzuni Şerif (Zaman 2000: 42)

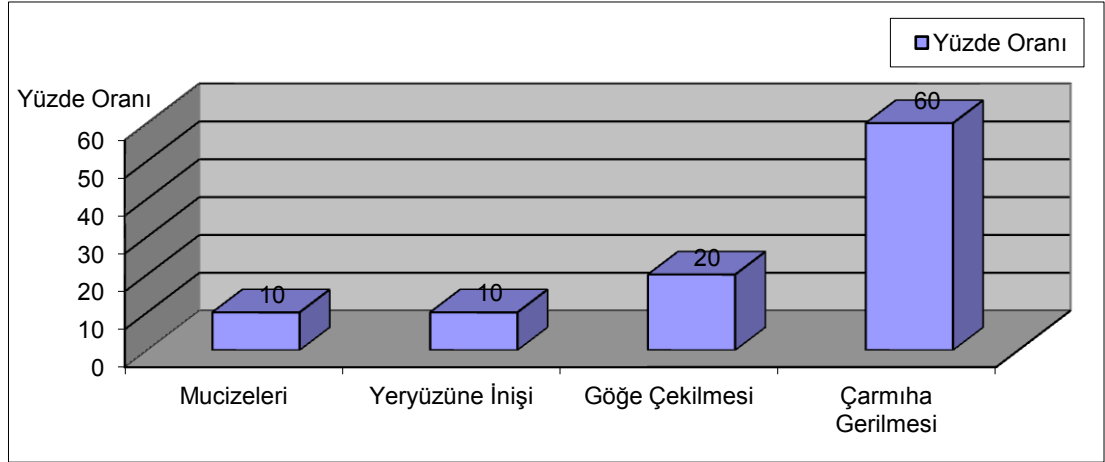
20. yüzyıl âşık şiirinde, Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesi ve babasız doğuşu, Hz. Meryem’in oğlu olması ve Mehdi olduğuna dair hayat hikâyesinden bazı kesitler anlatılır. Bütün peygamberlerin ortak soydan geldiği söylenir, çarmıha gerilmek suretiyle halkına kurban olduğu olaylarına telmih yapılır. Hz. İsa’nın öncesinin ve sonrasının milat olduğundan söz edilir, bazı mucizelerine yer verilir.

Ta ezelden kalktı Fatma’nın göçü
Sebber ile geldi sübberin suçu
Cennet bahçesinde Halil’in koçu
İsa ki İsmail gibi kurbana düştü

Mahzuni Şerif (Aktaş 2002: 228)

Mahzuni Şerif’in bazı mısralarında Hz İsa ve Hz İsmail’in kurban edildiği inancı dile getirilir. Hıristiyanların Hz İsa’yı Allah’a kurban ettikleri inancına

vurgu yapılarak Hz. İsa ve Hz. İsmail'in kurban edilme hadisesi mukayese edilmek suretiyle Allah'ın insanın kurban edilmesine izin vermeyeceği belirtilir.

Grafik 1.2. Hz. İsa.

Hz. İsa'nın hayat hikâyesinde, çarmıha gerilmesi, göğ'e çekilmesi, yeryüzüne ineceğine dair inanç ve mucizeleri dile getirilir, bunlar arasında çektiği çileler ile âşıkların çektiği çile arasında bir bağ kurulur, çarmıha gerilme olayına sıkça vurgu yapılır. (Grafik 1.2)

Hz. Muhammed: Hz. Muhammed (a.s), 571 yılında Mekke'de doğar. Babasının adı Abdullah annesinin adı ise Amine'dir. Peygamberimiz doğmadan önce babasını, altı yaşında ise annesini kaybeder. Önce dedesi Abdulmuttalib'in himayesinde, onun vefatından sonra ise amcası Ebu Talib'in yanında kalır. Bir müddet amcası ile beraber ticaretle uğraşır. Küçük yaşlarından itibaren çevresinde doğruluğu, güvenilirliği ile ün kazanır. 25 yaşında Hz. Hatice ile ilk evliliğini yapar. Kendisine kırk yaşında nübüvvet, kırk üç yaşlarında risalet gelir. Peygamberimizin getirdiği yeni dine inanmayan putperestlere ve atalarının dinine büyük bağlılık duyan Araplar, Müslümanlara ve Müslümanlığa şiddetle karşı çıkar, İslamiyet'i kabul edenlere akıl almaz zulümler ve işkenceler yaparlar. Bu sıkıntılardan dolayı 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret (göç) edilir. Hicret, Hz. Ömer'in halifeliğinden itibaren tarih başlangıcı olarak kabul edilir, hicretten sonra Medine İslam'ın merkezi durumuna gelir.

Mekkeliler, Müslümanların Medine’de de yaşamalarını istemezler. Çünkü eğer orada rahat ederlerse Müslümanlığın her tarafa yayılacağını düşünürler. Bunun için de Müslümanları savaşa zorlarlar. Yüce Allah’ın savaş emri vermesiyle birlikte Mekkeliler ile sırasıyla Bedir, Uhud ve Hendek savaşları yapılır. Bunlardan Uhud savaşının kazananı olmazken, Bedir ve Hendek savaşını Müslümanlar kazanır.

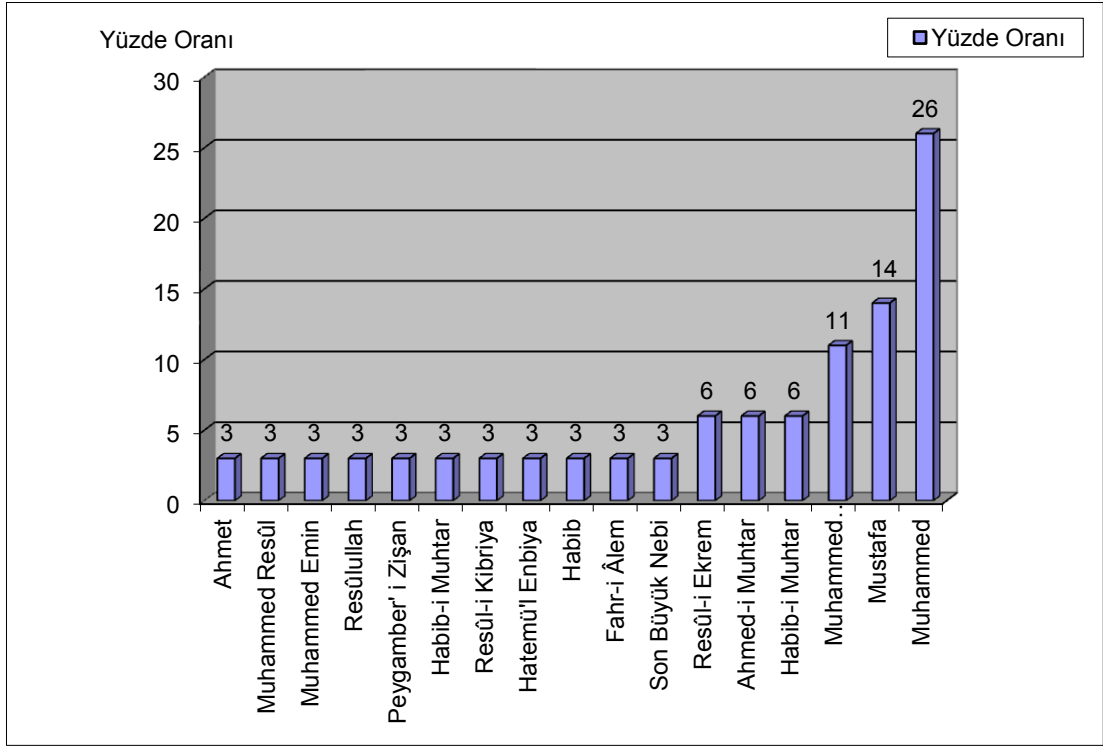
Hendek savaşından bir yıl sonra hicretin 6. yılında Mekkeliler ile Müslümanlar arasında Hudeybiye Barış Anlaşması yapılır. Şartlarına bakıldığında Müslümanların aleyhine olan bu anlaşma maddeleri sonrasında Müslümanların lehine olduğu anlaşılır. Bir süre sonra Mekkeliler bu anlaşmaya uymayacaklardır. Bunun üzerine peygamberimiz 10. 000 kişilik bir ordu ile Mekke’ye yürüyecek, Mekkeliler ise karşı koyma cesareti gösteremeyeceklerdir. Hicretin 8. yılında (630) kan dökülmeden Mekke fethedilecektir. Peygamberimiz hicretin 10. yılında veda niteliğindeki son haccını veda haccını yapar. Son okuduğu hutbe olması nedeniyle bu hacda veda hutbesini okur. Veda haccında kısa bir süre sonra hastalanan Peygamberimiz hicretin 12. yılında 8 Haziran 632’de ebedi âleme göç eder.

Peygamberimizin en büyük davası insanları kavmini Allah’a inanmaya ve O’na kulluk etmeye davetidir. Yaptıkları hizmetler karşılığında her hangi bir beklentiye girmeden hasbice yaşamış, doğduğunda bile müşahitlerin beyanı doğrultusunda “Ümmeti!” diyerek ümmetini talep etmiştir. Yine aynı şekilde yaptığı her icraatını Allah’ın rızasını kazanma çizgisinde yapmış, hiçbir zaman zengin-fakir, zayıf-güçlü ayırımı yapmamış, hüküm vereceği zaman herkese karşı adil olmuştur. Aradan geçen bunca asra rağmen getirdiği öğretilerin hayatın olmazsa olmazları arasında yer alması, öğüt ve nasihatlerinin günümüzün modern eğitim sisteminin temeli kabul edilmesi, getirdiği dinî büyüklüğünün bir göstergesidir. Kendisine sevgilim diye hitap eden Allah pek çok ayetinde onu övmüş, kâinatın yaratılmasının onun hürmetine olduğunu söylemiştir.

Hemen her devirde aklı başında her akıl ve kalem sahibi, kendisinin ibretli hayatını öğrenmiş, düşünmüş ve peygamber efendimize övgü dolu şiirler, naatlar,

sair eserler yazmıştır. Dolayısıyla 20. yüzyıl âşıkları da şiirlerinde peygamberimizin diğer peygamberlerle aynı soydan geldiği, hayatı, mucizeleri, çektikleri sıkıntılar ve benzeri konularla ilgili pek çok mısra da yer vermiş, hatta pek çok şiirlerini sadece onu övmeye ayırmışlardır. Övgüler ve methiyeler bölümünde bu konu ile ilgili geniş bilgi verilecektir. (bkz. Övgü ve Methiyeler)

Kendisiyle ilgili pek çok mısra tespit ettiğimiz Hz. Muhammed (a.s), 20. yüzyıl âşık şiirinde değişik isimlerle anılmıştır. Bu isimler: **Ahmed** (Aslan 1978: 19, 25); **Muhammed** (Kaya 2005: 221), (Yılmaz 2009: 253), (Kafkasyalı 1998,131, 324), (Uğur 2008: 550), (Özdemir 2003: 155), (Gedik 1995: 234), (Zaman 2000: 434); **Muhammed Mustafa** (Gedik 1995: 230), (Kaya 2005: 63), (Çelebi 1990: 131, 288), (Demir 1993: 363), (Keskin 2006: 322), (Kafkasyalı 1998: 273); **Muhammed Resûl**(Zaman 2000:327), (Keskin 2006: 101); **Muhammed Emin** (Başgöz 1994: 91); **Resûlullah** (Yılmaz 2009, 319); **Resûl-i Ekrem** (Kaya 2004: 219), (Aslan 1978: 225); **Peygamber'i Zişan** (Kaya 2005: 52); **Habib-i Muhtar** (Gedik 1995: 221); **Resûl-i Kibriya** (Demir 1993, 412); **Hatemü'l-Enbiya** (Düzgün 1997: 85); **Ahmed-i Muhtar** (Çelebi 1990, 107), (Aslan 1978: 247); **Habib** (Keskin 2006, 134); **Habib-i Muhtar** (Kafkasyalı 1998: 251), (Düzgün 1997: 144); **Fahr-i Âlem** (Çelebi 1990: 288); **Son Büyük Nebi** (Uğur 2008: 151) şeklindedir. Bu isimler arasında Muhammed ve Muhammed Mustafa isimleri daha çok zikredilir.

Grafik 1.3. Hz. Muhammed (a.s) isimleri.

Peygamberimize karşı sevginin ve hürmetin ifade edildiği, O'ndan şefaet ve merhametin talep edildiği mısralarda sırasıyla: Muhammed, Mustafa, Muhammed Mustafa, Habibi Muhtar, Ahmed-i Muhtar, Resul-i Ekrem vd. isimleriyle zikredilmektedir. Bu isimler arasında Muhammed ismi sıklıkla zikredilir. (Grafik 1.3)

Yüzyılın âşıkları şiirlerinde peygamberimizin hayatına telmihlerde bulunmuşlar, doğumundan vefatına kadar hayatına dair pek çok konu ve olaya yer vermişlerdir.

Mekke'den bir güneş doğdu cihana
 Cümle kâinata, bütün insana
 Onu tasdik eden gelir imana
 Doğdu, aydınlattı Mekke güneşi
 Hâşâ Muhammed'in gelmedi eşi.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 83, 1/1-2-3-4-5)

Peygamberimizin Mekke'den bütün cihana ve insanlığa adeta bir güneş gibi doğduğu, onu kabul edenin imana geleceği, doğumuyla tüm insanlığın aydınlandığı, eşinin ve benzerinin dünyaya gelmediği anlatılır.

Demek ki Hak idi Hz. Musa
 Demek Muhammed'in Atası İsa
 En büyük dilinden yazılan yasa
 Âdem yeryüzünde tek bir soy dedi
Mahzuni Şerif (Çankaya 2002:116)

Hz Muhammed (a.s)'in atasının Hz. İsa olduğu ve yeryüzündeki bütün insanların tek bir soydan, Hz. Âdem'den olduğu anlatılır.

Balçıktan yarattı cümle insanı
 Âdem'e halk etti bunca ihsanı
 Rehber etti Peygamber-i zişanı
 İsmi Muhammed'dir mimden ilahi
Âşık Talibî (Kaya 2005: 221, 4/1-2-3-4)

Hatemü'l-Enbiya buyurdu adı
 İzinde gidenler bulur muradı
 Cümle sanatların odur üstadı
 Doğdu, aydınlattı Mekke güneşi
 Hâşâ Muhammed'in gelmedi eşi.
Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 85, 4/1-2-3-4-5)

Peygamberimizin en büyük özelliklerinden biri de rehberlik özelliğidir. Hayatında ve Kur'an'la süslediği ahlakında her meslek ve seviyeden insanın, örnek alacağı fazilet ve güzellikler vardır. Bu yönüyle âşık şiirinde peygamberimizin bu rehberlik özelliğine dikkat çekilir, Allah'ın insanlığa onu bir rehber olarak

gönderdiği, peygamber halkasının sonuncusu olarak izinden gidenlerin muratlarını bulacağı belirtilir.

Ümmetinin hem bu dünyada hem de ahrette mutlu olması adına hayatını pek çok sıkıntılar içerisinde geçiren Peygamberimizi sevmek her mümine farzdır. Kur'an-ı Kerim'de, Allah sevgisinin yanında Hz. Muhammed (a.s)'e sevgi duyulmasını, onu sevmenin ve ona uymanın günahların bağışlanması adına önemli bir fırsat olduğu belirtilir, bu durum bazı ayetlerde açıkça dile getirilir. "De ki: Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah, çok bağışlayıcı ve merhametlidir." (Al-i İmran, 3/31) Bir başka ayette ise Peygamberimize duyulan sevginin her şeyden ve her türlü sevgiden çok olması gerektiği şeklindedir. "Müminlerin, Peygamber'i kendi nefislerinden çok sevmeleri gerekir." (Ahzab, 33/6)

Peygamber Efendimiz bazı hadislerinde kendisine duyulacak sevgiyi şöyle belirtiyor: "Sizden biriniz, beni atasından babasından, evlatlarından ve bütün insanlardan daha fazla sevmedikçe, tam anlamıyla iman etmiş olmazsınız." (Buharî, iman, 8; Müslim, iman, 70) Yine Peygamberimizin bir başka hadisinde, "Allah'ı ve Peygamberini her şeyden çok sevmedikçe tam mü'min olunmaz." (Buharî, iman, 9, 14, edeb, 42; Müslim, iman, 67) "Canımız sana feda olsun Ya Resûlallah" ifadesi, işte bu anlayışın bir yansımasıdır. Peygamberimize sevgi ve saygı duymak, onu rehber kabul edip örnek almak ona bağlanmak, Müslümanların dinî ahlakının bir gereğidir. Bu sevgi ve saygı diğer peygamberler için de geçerlidir.

Resullerle gelir ilahî yasa
 Hazret-i Muhammet, Hazret-i İsa
 Ve Hazret-i Âdem, Hazret-i Musa
 Dördünü de sevdim, dördü de güzel

Ozan Nihat (Uğur 2008: 550, 4/1-2-3-4)

Peygamberimize duyulan sevgi âşık şiirinde dile getirilir, dört büyük nebinin isimleri zikredilerek dördüne de duyulan sevgi mısralarda işlenir.

Bir mim ile yazılıdır ipti fermanım benim
 Bundan başka yoktur asla kula, gümanım benim
 Ümmet oldum Habib'ne âşık-ı biçaresi
 Dilde ikrar, kalpte tasdik, ahd-ü amanım benim
Âşık Efkâri (Keskin 2006: 134, 5/1-2-3-4)

Muhammed Emine iman getirdik
 Çok konuştuk karşısında oturduk
 Allah'ı da davet ettik getirdik
 Kendi hanemize sultanlar gibi
Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 91, 27/3)

Nusverani Adil nerede tahtı
 Süleyman mührünü kimse bıraktı
 Resülü Ekrem'in kanunu haktı
 Her ömrün sonunda bir feryat gördüm
Âşık Veysel (Kaya 2004: 219, 97/3)

Kur'an dile geldi, ayet seslendi,
 Yer gök tasdik etti, bir Muhammed'i.
 Ruhlar bedenleşti, fertler hislendi,
 Güneş tavaf etti, nur Muhammed'i.
Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 248, 4/1-2-3-4)

Söyleyin aslımı anlasın beyler
 Peygamber-i Zişan Ümmetindenim
 Türk'ün ismine verildi ervah
 Atamız Âdem'dir şanlılarındanım
Âşık Talibî (Kaya 2005: 52, 8/1)

20. yüzyıl âşık şiirinde Hz. Muhammed (a.s)’in peygamber olduğuna dair kesin bir iman ve teslimiyet vardır. O’na has sadık bir ümmet olduğu, Resulü Ekrem’in kanununun hak olduğu, Kur’an’ın ondan söz ettiği yer ve göğün O’nu tasdik ettiği anlatılır, Peygamber’i zîşana ümmet olunmakla iftihar dile getirilir.

Kur’an’ı Kerim’de Hz. Muhammed (a.s)’in insanlara, Allah’ın buyruklarını ve yasaklarını iletmesi, hak dini öğretmesi ve ebedî kurtuluş yolunu göstermesinden söz edilir. “De ki: Ey insanlar! Doğrusu ben, göklerin ve yerin hükümranı, O’ndan başka tanrı bulunmayan, dirilten ve öldüren Allah’ın, hepiniz için gönderdiği peygamberiyim. Allah’a ve okuyup yazması olmayan, haber getiren peygamberine - ki o da Allah’a ve sözlerine inanmıştır-inanın; ona uyun ki doğru yolu bulasınız.” (A’râf, 7/158)

Dönemin âşık şiirinde bu niteliklerinin bir gereği olarak Hz. Muhammed (a.s)’e şükran, minnet ve sevgi ifadelerine yer verilir.

Yüzyılın âşıkları, peygamberimize karşı yüreklerinde besledikleri derin saygı ve sevgiyi mısralarına taşır, “Muhabetten var olmuştur Muhammet/ Temeli nur amma Sultan da sudur.” (Kafkasyalı 1998: 324),”Ne der ise desin küfrün mektebi/ Bizim önderimiz son büyük Nebi” (Uğur 2008: 151), “Yüz yigirmi dört bin nebi var amma/ Habib-i Muhtara yaslan da eylen” (Düzgün 1997: 144),”Bize aşkı veren Ehad/ Sevgilimizdir Muhammed” (Gedik 1995: 234) sözleriyle muhabbetten Muhammed (a.s)’in var olduğu ifade edilir.

Şahlar şahı gibi bir şahımız var,
Nur-u Ahmet gibi penahımız var,
Emir ül mümin in ol mahımız var,
Umudu kesmede gümandır gelen.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 19, 8/1-2-3-4)

İki büyük sevdiğim var.
 Yüce Allah ve Muhammet.
 İnananlar etmez inkâr.
 Yüce Allah ve Muhammet.

Murat Çobanoğlu(Kafkasyalı 1998:131,1/1-2-3-4)

Bu dünya yıkılsa hem altüst olsa
 Dönmem birliğinden varımdır Ali
 Hz. Muhammed göz bebeğimdir
 Gerek zarar gerek karımdır Ali

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 253, 1/1-2-3-4)

Hz. Muhammed (a.s)'in, dilde zikir haline gelecek kadar çok sevildiği ve iki büyük sevgiliden biri olduğu, ümmetinin rehberi ve göz bebeği olduğu söylenir.

Peygamberimizin önemli özelliklerinden biri de ümmetine olan düşkünlüğü, şefkati ve merhametidir. Kur'an'ı Kerim peygamberimizin bu özelliğine de dikkat çeker. "Ey inananlar! And olsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir." (Tevbe, 9/128) Şefkat ve rahmet peygamberi olan Hz. Muhammed (a.s), ayette de belirtildiği gibi O, sadece insanlara değil tüm âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. "Biz seni bütün insanlara ancak müjdeci ve uyarıcı olarak göndermişizdir; fakat insanların çoğu bilmez." (Sebe, 34/28)

Hemen her dönemin pek çok sanatçısında peygamber sevgisi eserlerine yansır ve bu eserlerde Hz. Muhammed'den şefaahat diledikleri görülür. 20. yüzyıl âşık şiirinde de peygamberimizden yardım ve şefaahat isteğine sıkça rastlanır.

Binbir ismin müsemmanın hakkı için
 Kazadan belâdan sakla ilâhi
 Fahr-i A'lem Mustafa'nın hakkı için
 Kazadan belâdan sakla ilâhi

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 288, 1/1-2-3-4)

Ne mutlu kim oldu ise
 Cemmati Mustafa'nın
 Sünnetini kıldı ise
 Ol ümmeti Mustafa'nın

Âşık Efkâri (Keskin 1996:322, 1/1-2-3-4)

Yok iken var ettin bunca insanı.
 Öz ismin Mevlâ'ya bağışla beni!
 Sensin âlemlere kılan bir çare,
 Nur-i Mustafa'ya bağışla beni!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:273,4/1-2-3-4)

Müdâmi der: Akıl gönül beraber.
 Olmalıdır akıl, gönül ile yar,
 Yarın Şefi ola, Ahmed-i Muhtar,
 Bize hocalardan, hoca yahşidir.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 247, 6/1-2-3-4)

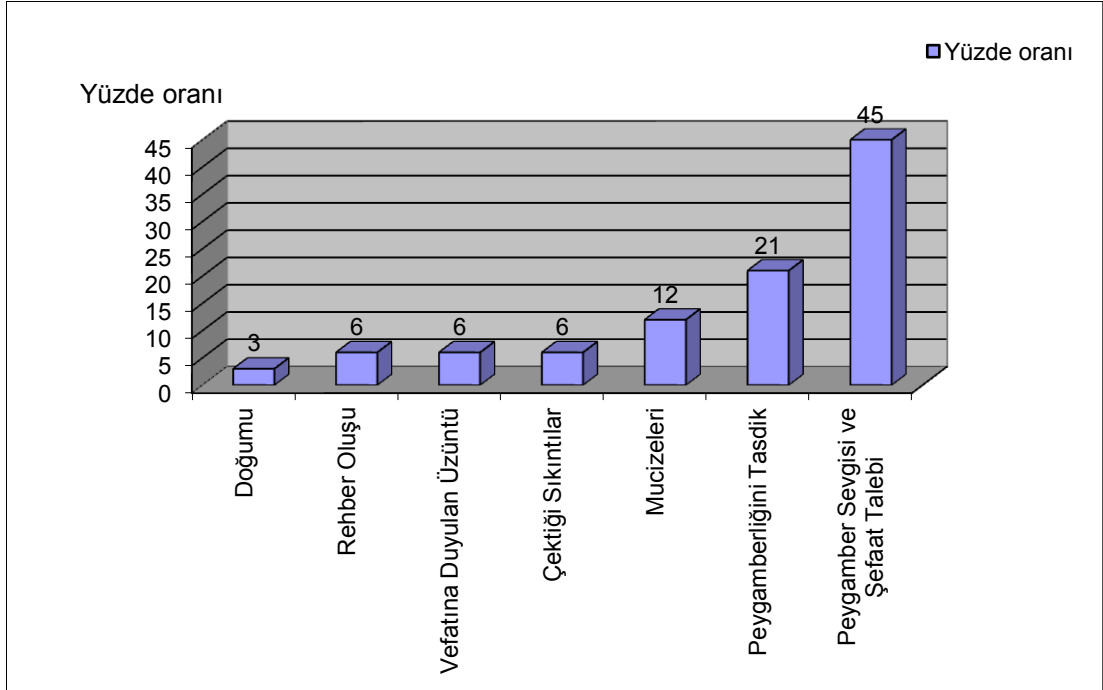
Dua içerikli şiirlerinde onun hürmetine kaza ve belalardan muhafaza istenir. Ona cemaat olabilme arzusu, sünnetini tatbik edebilme iştıyakı, mutluluk kaynağı olarak görülür. Mahşer gününde ise O'nun şefaatine nail olabilme talep edilir, nur-u Mustafa'ya bağışlanabilme ümit edilir.

Dünya faniliğinin anlatıldığı mısralarda Allah'ın en sevgili kulları olan peygamberlerin bile ecel şerbetini içtiği, bu dünyadan ahirete göçtüğü anlatılır.

Yusüfü Züleyha, Süleyman hani
 Muhammet Mustafa Murtaza hani
 Nica yüz bin Veli, Nebiler hani
 Bil cümlesi ecel camın içmiştir

Afşinli Derdiçok (Demir 1993,363, 3/1-2-3-4)

Afşinli Derdiçok, dünyanın gelip geçici bir mekân olduğunu vurguladığı mısralarında dünyada kimsenin bâki kalmadığını, ecel şerbeti içenler arasında Hz. Muhammed (a.s)’in de yer aldığını ifade eder.

Grafik 1.4. Peygamberimizin hayatına dair işlenen konular.

Peygamberimizin hayatını konu alan âşık şiirinde, peygamberimizin peygamberliğini tasdik ve O'nun sevgisi ön plandadır. (Grafik 1.4)

1.1.1.2. DİĞER PEYGAMBERLER

Bu bölümde, dört büyük kitabın indirildiği peygamberler dışında, 20. yüzyıl âşık şiirinde adı geçen diğer peygamberlere yer verilmiştir. Peygamberlerin çalışmamızda yer alış sırası için alfabetik metot uygulanmamış, insanlığa peygamber olarak gönderiliş sırası esas alınmıştır. Dönemin şiirleri içerisinde peygamber isimlerinin hangi sıklıkla kullanıldıkları ile ilgili açıklamalar, her peygamber ile ilgili başlık altında yapılmıştır.

Hazreti Âdem: Semavi dinlerin tamamı tarafından “Allah’ın yarattığı ilk insan” olarak bilinen Hz. Âdem’in, Kur’an-ı Kerimde pek çok ayette zikredildiği görülür. Yüce Allah Hz. Âdem’i yaratmak istediği zaman, yere: “Ben senden bir halk yaratacağım ki, onlardan bana itaat edenler olacak, onlardan bana isyan edenler de olacaktır. İtaat edenleri cennete, isyan edenleri cehenneme koyacağım” der. Cebrail yeryüzüne getirdiği her cins topraktan Hz. Âdem’in hamuru yoğrularak ortaya çıkan kalıba ruh üflenir. Allah meleklerin tamamının Hz. Âdem secde etmelerini ister, sadece şeytan kendisinin ateşten yaratıldığını, Hz. Âdem’in ise topraktan yaratıldığını ileri sürerek secde etmez ve ceza olarak cennetten kovulur. Hz. Âdem, cennette oturup konuşacağı ve kendisi ile sükûnet bulacağı bir kimse istemesi üzerine Hz. Âdem uykuda olduğu bir sırada ona bir elem duyurmadan, sol eğe kemiklerinden birini alıp, yerine et doldurulur ve eğe kemiğinden Hz. Havva yaratılır.

Hz. Âdem ve Hz. Havva cennette yaşarlarken kendilerine yasaklanan meyveyi yemeleri üzerine üzerlerindeki nurdan elbiseleri alınır ve ikisi birden cennetten çıkarılır. Dünyada ayrı ayrı bölgelere indirilen Hz. Âdem ve Hz. Havva, uzun yıllar affedilmeleri için Allah’a yalvarırlar ve sonunda Arafat dağında buluşurlar. Bu buluşmadan sonra Hz. Âdem çocuklarına, peygamber olarak gönderilir ve kendisine yirmi bir sahife (suhuf) indirilir. Cuma günü vefat ettiği, bin yıl ömür yaşadığı, mezarının ise Hindistan’ın Nevz dağında, Mekke’de Kubeys dağındaki Kenz mağarasında, Mekke’deki Hayf mescidinin yanında olduğuna dair rivayetler vardır. (Köksal 2011, C. I: 29-61)

Hz. Âdem kendisiyle ilgili kıssaların hatırlatıldığı şiirlerde adı sıkça zikredilir. Onun önce bedeninin yaratılması ve sonra bedenine ruh üflenmesi, tüm insanlığın atası olması, cennette iken dünyaya gönderilmesi, şeytanın kalbine tesiri, çiftçiliğin meslek olarak ondan miras kaldığı vb. olaylar teferruatlı bir şekilde mısralarda işlenir. Allah'ın ilk yarattığı insan olması yönüyle, âşıkların şiirlerinde yer alan Hz. Âdem, yaratılış ile ilgili tüm hadiseler, inanç öğeleriyle şiirlerde görülür.

Yüzyılın âşık şiirinde Hz. Âdem ile ilgili olarak, insanlığın ilk atası olması konusu üzerinde en çok durulan konudur. Âşıklar mısralarında bütün insanlığın ilk atasının Hz. Âdem olduğunu ve insanların Hz. Âdem'in öz evladı olduğunu pek çok mısradan ifade ederler. (Gedik 1995: 184), (Kaya 2005: 224), (Çelebi 1990: 357), (Keskin 2006: 134), (Kafkasyalı 1998: 134), (Zaman 2000: 504), (Düzgün 1997: 220)

Âdem, Havva hepimizin atası
 Akkrabayız var mı daha ötesi
 Olursa kardeşler dünya kıtası
 Güneşi baş bayrak açmak isterim

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 100, 6/1-2-3-4)

Mısralarında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın insanlığın atası olduğunu vurgulayan âşıklardan biri de Ozan Gülçınar'dır. Gülçınar mısralarında tüm insanların kardeşliğine işaret eder, bu anlayışla dünyanın bir kardeşler kıt'ası olarak görülebileceği ifade eder.

Hz. Âdem'in yaratılış hadisesi âşık şiirinde yaratılışa dair işlenen önemli konular arasında yer alır. Yüzyılın âşıklarından Mahzuni Şerif (Zaman 2000: 155), Âşık Efkâri (Keskin 2006: 338) ve Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 252) Allah'ın ruhlar âleminde, Hz. Âdem'e kendi nurundan üflemesi ve 'ol' emriyle seslenerek Hz. Âdem'i bir balçıktan yaratması olayına telmihte bulunurlar.

İlk insan, ilk nebi Hazret-i Âdem
 Anasız dünyaya geldi bilirim
 Âdem'den halk oldu Hazret-i Havva
 Onu nikâhına aldı, bilirim

Ozan Nihat (Uğur 2008: 569, 4/1-2-3-4)

Ozan Nihat da Hz. Âdem'in ilk insan ve ilk nebi olduğunu, anasız olarak dünyaya geldiğini; Hz Havva'nın da Hz. Âdem'den halk olduğunu ve Hz. Âdem'in onu nikâhına aldığını şiirlerinde işleyen âşıklar arasında yer alır.

Hz. Âdem ilk yaratıldığında bütün meleklerine ona secde etmesini ister. Şeytan hariç bütün melekler Allah'ın emrine itaat eder ve Hz. Âdem'e secde ederler. Bu olay âşık şiirinde konu edilir:

Hep ruhlar Âdem'e uydu,
 Muhabbet cepkeni giydi,
 Hak insanı kutsal saydı,
 Sev insanı gör Huda'yı.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 138, 2/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimî, bütün ruhların ve meleklerin Hz. Âdem'i kabul etmelerini ve Allah'ın emri doğrultusunda bütün meleklerin Hz. Âdem'e secde etmesini mısralarında işler; Allah'ın insanoğluna verdiği kutsiyeti belirtir. Mahzunî Şerif ise Hz Âdem ve Hz. Havva cennette mutlu yaşarken, kendilerine düşman olan şeytan tarafından kandırıldığını dile getirir.

Var olunca Cennet denen sayfiye
 Gizli sızmış şeytan denen hafiye
 İlk şiirde Habil Kabil kafiye
 Hz. Âdemi Hz. Havva'yı redif göndermiş

Mahzuni Şerif (Çankaya 2002: 162)

Mahzunî Şerif, insanlık için felaketlerin başlangıcı olarak insanoğlunun şeytan tarafından kandırılması olayını kabul eder, bu durumu Habil ile Kabil arasında yaşanan ilk cinayetin takip ettiğini söyler.

Yüzyılın âşıklarından, Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 299), Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 157), Âşık Selmani (Selman 1971: 21), Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 33), Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 182), Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 30) ve Mahzuni Şerif (Zaman 2000: 316) mısralarında Hz. Âdem'in, Hz. Havva'nın sözüne uymasını, yasaklı meyve olan buğdayı yemesini ve cennetten çıkarılmalarını mısralarında hikâye ederler.

Havayı çift ettin Âdem özüne
 Âdem gözün'açtı baktı yüzüne
 Âdem uydu Havva'ananın sözüne
 Âdemi Cennetten süren Allah'sın

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 299, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Derdiçok'a göre sevginin ve beşeri aşkın ilk tohumları Hz. Âdem ve Hz. Havva ile atılmış, sevginin ilk temsilcileri de onlar olmuştur:

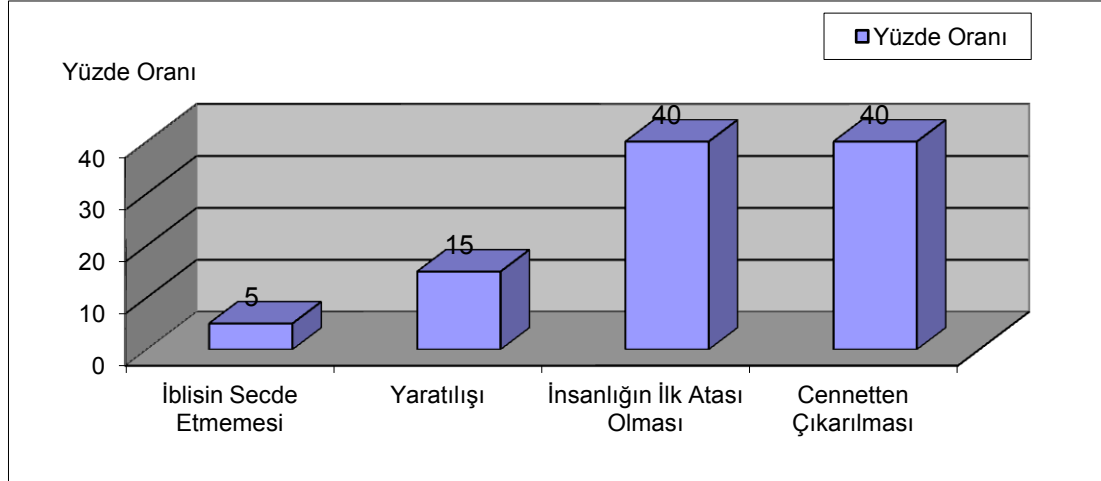
Eskiden var idi, muhubbi sâdık,
 Şimdi değil, eski dünyada ara,
 Muhabbeti bir, birine muafık,
 Bunu Âdem ile Havva'da ara.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 186, 8/1-2-3-4)

Âdemle Havva'dır aşığın piri
 Ateş ile döner sevdanın ferî
 Nicesi gitti de dönmedi geri
 Yazdı tarihlere yaz namesini.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 82, 4/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarına göre Hz. Âdem ve Hz. Havva birbirine sadık muhabbeti birbirine muvafik birer sevdakârlardır. Onlar aynı zamanda âşıkların pîrîdirler.

Grafik 1.5. Hz. Adem.

Hz. Âdem'in hayatına dair konuların yer aldığı mısralarda Hz. Âdem'in cennetten çıkarılması, insanlığın ilk atası olması, yaratılış hikâyesi ve iblis'in kendisine secde etmemesi olayları dile getirilir. Bu olaylar zincirinde Hz. Âdem'in cennet çıkarılması, insanlığın ilk atası olması konuları daha belirgindir. (Grafik 1.5)

Hazreti Şit: Hz. Şit, İslâm âlimleri tarafından Şis olarak isimlendirilmesine rağmen halk arasında Şit olarak bilinegelmiştir. Hz. Şit, Kur'an da adı hiç zikredilmeyen peygamberlerden biridir. Hadisler vasıtasıyla peygamber olduğunu öğrendiğimiz Hz. Şit, Hz. Âdem'in oğlu olup 50 sayfalık bir suhuf ile Allah'ın emirlerini tebliğ etmiştir. Hz. Âdem'in yaratılışından 120 sene sonra doğmuş, 912 sene yaşamıştır. Kâfirlere karşı ilk defa kılıçla savaşan, Kâbe'yi ilk kez taştan inşa eden de odur. (Köksal 2011, C. II: 67-75)

Hz. Şit'in ismine Âşık Fedayi Baba'nın mısralarında tesadüf edilir:

Ervahımız huzuru Hakka dizildi
 Erbâ-i anasırdan hilât düzüldü
 Mayamız Hazreti Şiften süzüldü
 Türk ile Seyyidi fark edenlerdeniz

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 295, 2/1-2-3-4)

Fedayi Baba mısralarında Hz. Şit'in insanlığın atası olduğuna vurgu yapar ve insanlık mayasının ondan süzülerek geldiğini açıklar.

Hazreti İdris: Kur'an'da adı geçen peygamberlerdendir. Hz İdris, Hz Nuh'un üçüncü batından torunudur. Kendisine otuz sayfa vahiy indirilmiştir. Terzilik vasfı olan İdris peygamberin, ilk elbiseyi diktiği söylenir. Âşık şiirinde Hz. İdris terzilik mesleği ile şiirlerde anılır.

Dönemin âşıkları mısralarında "İdris peygamberde de on iki iğne/ Dokunmadan diker de birbirine" (Zaman 2000:468) sözleriyle Hz. İdris'in on iki iğne ile dikiş yapabildiğini, bu işi yaparken de iğnelerin birbirine değmediğini hikâye ederler.

"Rahmetü'l -Rahman"dır onda irade,
 Dileyeni o yetirir murada,
 Emreyledi ona Yaradan Hûda,
 İdris de cennete girdi gelmedi.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:213,5/1-2-3-4)

Dönemin önemli âşıklarından Murat Çobanoğlu ise Yaradanın emriyle Hz. İdris'in cennete girmesine telmihte bulunur.

Hazreti Nuh: Kur'an-ı Kerim'de A'raf, Yûnus, Hûd ve Nûh surelerinde adından söz edilen Hz. Nuh, Hz. İdris'ten sonra insanların yeniden putlara tapmaları üzerine onların başlarına gelebilecek azapla korkutmak, bir olan Allah'a ibadete

dâvet etmek üzere, peygamber olarak gönderilir. Hz. Nuh tebliği ve davet vazifesini, gece gündüz, gizli, açık yapmaya devam eder. Fakat kendisinin bütün bu çabaları sonuç vermemiş, kendisine oğulları Ham, Sam, Yafes ile hanımları ve çok az kişi inanmıştır. Uzun yıllar devam edilen tebliğden sonra çabaları sonuç vermeyince Allah kendisinden, bir gemi yapmasını isteyince o da sudan uzak bir bölgede gemi inşa etmeye başlar. Hz. Nûh, tufan alametlerinin görülmesi üzerine her hayvandan bir çift alarak insanlarla birlikte gemiye girmiş, altı ay kadar süren tufandan sonra gemi bir dağın tepesine oturmuş ve Hz. Nuh ile gemi arkadaşları selamete ermişlerdir. Rivayete göre Hz. Nuh tufandan üç yüz elli yıl daha yaşamış vefatı yaklaştığı sırada yerine büyük oğlu Sam'ı vekil bırakmıştır. (Köksal 2011, C. II: 87-113) Yeryüzündeki insanların Hz. Nuh ve onun üç oğlundan türediği inancından dolayı ona Âdem'i Sâni veya ikinci Âdem de demişlerdir. Bu kadar uzun yıl yaşadığından dolayı halk arasında "Hazreti Nuh ömrü" tabirinin doğmasına sebep olmuştur.

20. yüzyıl âşık şiirinde Hz. Nuh adından sıklıkla söz edilen peygamberler arasında yer alır ve hayatına dair kesitler anlatılır. Bunlar arasında en önemli bölüm ise Tufan hadisesidir.

Nuh ile bir oldu bir gemi çattık
Her cins mahlûk aldık içeri attık
Bir zaman balığın karnında yattık
Hikmet deryas'oldum umman göründüm

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 138, 68/2)

Böyle emretmişti Yaradan Mevlâ,
Mağrip'tan Maşrik'a boş idi dünya,
Her yanı su oldu büyük bir derya,
Nuh'a sen gösterdin tufan Allah'ım!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:224,3/1-2-3-4)

Hız. Nuh'un tufandan önce büyük bir gemi hazırlaması, kendine inananlarla birlikte her cins mahlûktan birer çift canlıyı gemisine alması ve Allah'ın emriyle mağripten maşırık'a boş olan dünyanın tufanla birlikte su ile dolması ve büyükçe bir deryaya dönüşmesi ve Nuh tufanı hadisesinin vuku bulması dönemin âşık mısralarında hikâye edilir.

Nuh'un sefinesin Cebrail düzdü
Süleymanın mührünü Yed'ullah kazdı
İlim deryasında Muhammed yüzdü
Budur tahkik sivalığm cevabı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 299, 3/1-2-3-4)

Artık yıllar döndü biz de dolaştık
Gâhi yaprak açtık gâhi gül açtık
Nuh kaptan olduğu deryaya düştük
Sonsuz dalgalara düştüm o zaman

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 190, 3/1-2-3-4)

İsrafil'i memur eyledin Sur'a,
Hazreti Musa'yı çağırдын Tur'a,
Kaptanlığı verdin Nuh peygambere,
Gemiye yürüttü umman da sudur.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:324,5/1-2-3-4)

Sefinesinin hazırlığında Cebrail'in Hız. Nuh'a yardımcı olması, hazırladığı gemiye Allah tarafından kaptan olarak tayin edilmesi ve sefinesine kaptanlık etmesi âşık şiirinde Hız. Nuh'a dair dile getirilen konulardır.

Şefi getirdi tufan sakın Nuh oldem çıktı karaya
Buyurdu oniki siyam oniki türlü han elzemdir

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 122, 5/1-2)

Tufan hadisesinden bir müddet sonra Hz. Nuh'un yanındakilerle beraber sahili selamete çıkmaları anlatılır. Nuh Tufanı âşık şiirinde tarihî telmihlerin dışında bazı benzetmelere de konu olmasıyla dikkat çeker.

Derd ü gam bahrine düştüm nihayet
Nedamet dalgası başımdan aşar
Gözlerimden akar seylâb-ı hasret
Tufan-ı Nuh gibi taşıkça taşar.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:135,4/1-2-3-4)

Hasret ve özlemlerin, gurbet ve ayrılığın neticesinde akan gözyaşları ile Nuh Tufanı arasında bir benzerlik kurulur, gözyaşının çokluğu Nuh Tufanına benzetilir. Beddua içerikli mısralar da ise sevilmeyen şehirlerin Nuh Tufanına uğraması istenir.

Bize koklatmadın gülü reyhanı
Başından kalkmasın hicran dumanı
Ederim uğrasın Nuh'un tufanı
Kanlar ile aksın selin Ankara

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 33, 5/1-2-3-4)

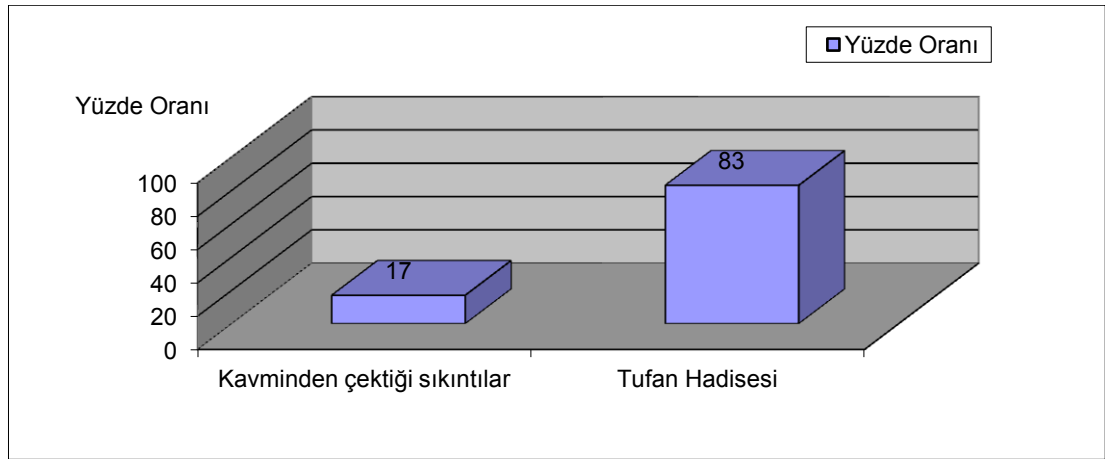
Kul Ahmet, mısralarında kendisini sevdiklerinden ayırdığı için Ankara şehrine bedduada eder, Ankara'nın Nuh Tufanına uğramasını, selinin kanlar ile akmasını diler.

Dönemin âşık şiirinde insanın hayatında ümitsizlik girdabına düşülmemesi öğütlenir, zorluklar karşısında ümitsizliğe düşülmemesi öğütlenir, örnek olarak Nuh Tufanı ve tufan sonrası inananların sahili selamete çıktıkları anlatılır.

Ferman Hûda'nındır emrolsa ondan
 Nuh u Nebiyullâh geçer tufandan
 Çıkar her deryanın yolu bir yandan
 Görünür bir kenar böylede kalmaz.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 33, 5/1-2-3-4)

Kağızmanlı Hıfzı, Nuh tufanının Allah'ın emri ile vuku bulduğunu, Hz. Nuh'un da Allah'ın yardımıyla deryaları aşmasını ve tufanı geçmesini açıklar.

Grafik 1.6. Hz. Nuh.

Dönemin âşık şiirinde, Hz. Nuh'un hayatına dair konular arasında Tufan hadisesi ve sonrasında yaşanan olaylar ön plandadır. (Grafik 1.6)

Hazreti Salih: Hz. Salih, ikinci Âd diye anılan Semud kavmine peygamber olarak gönderilir. Semud kavmini bütün putlardan vazgeçmelerini, bir olan Allah'a hiçbir şeyi şerik koşmaksızın iman ve ibadet etmeye davet eder. Semud kavmi alay edercesine ondan bir kayanın yanına kendileriyle birlikte gelmesini kayanın içinden kendileri için istedikleri vasıfta bir dişi deve çıkarmaları takdirde iman edeceklerini söylerler. Hz. Salih onlardan söz aldıktan sonra Yüce Allah'a dua eder ve bir kadının doğum sancısı durumu gibi kaya titrer ve onların istedikleri vasıfta kayadan bir deve çıkar. Semud kavmi Allah'ın emrine karşı gurur ve kibre düşerler ve azgınlık

göstererek deveyi boğazlarlar. Azgınlık gösteren bu kavme Allah azap gönderir ve helak eder. Yüzyılın âşık şiirinde Hz. Salih ismine devesi ile birlikte tesadüf edilir:

Nuh 950 yaşında dünyadan göçtü
Nemrut ecel şerbetini rüzgârdan içti
Salih'in devesi suyu kuyudan içti
Yahya'yı kesen Harun değimli

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 308, 3/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba Hz. Nuh'un, Hz. Yahya'nın ve Hz. Harun'un isimlerine yer verildiği mısralarında Hz. Salih'ten söz eder ve devesinin kuyudan su içmesini anlatır.

Hazreti İbrahim: Kur'an-ı Kerim'de Bakara, En'am, Enbiyâ, En'am, Saffât, İbrâhîm, Hûd, Zâriyât, Nahl surelerinde hakkında tafsilatlı bilgi verilen Hz. İbrahim, M.Ö XII. yüzyılda yaşamıştır. Ayak izlerine varıncaya kadar, şekil ve şemâilce peygamberimize çok benzediği söylenir. Yüce Allah, Cebrail vasıtasıyla ona dinîni öğretir ve kendisini kavmine peygamber olarak gönderir.

Hz. İbrahim'in kavmi bayram yerine kurban kesmek için bir gün şehri terk ettiklerinde, puthaneye girip bütün putları kırar ve baltayı da en büyük putun boynuna asar. Putperestler teberrük için bıraktıkları yemekleri almaya geldiklerinde bu hali görürler. Kendisini suçlu olarak görmeleri karşısında onlara, kendilerini bile korumakta aciz yaratıkların nasıl yaratıcı olabileceklerini sorar, onları da elleri ile yaptıkları şeyleri de Allah'ın yarattığını söyler. Bu hareketi üzerine Nemrut onun ateşe atılmasını emreder ve Hz. İbrahim bir mancınıkla ateşe atılır. Bu sırada Cebrail, ona bir isteğinin olup olmadığını sorar. O da dileğinin Allah'tan olduğunu belirtir ve Allah'ın kendi halinden haberdar olduğunu ifade eder. Bu teslimiyeti sebebiyle Hz. İbrahim'e Halilullah (Allah dostu) denilmiştir. Ateşin içine atıldığı zaman, Hz. İbrahim, Yüce Allah'a tevekkülü, en yüksek derecede idi. O zaman Yüce Allah

tarafından: “Ey ateş! İbrahim’e karşı, serinlik ve selâmetlik ol!” buyurdu. Ateşten, sıcaklık ve yakıcı tabiatı giderilen ateş bir ışık haline gelir ve zararı ilişmez.

Hız. İbrahim, başta babası Âzer olmak üzere kavmi ve Nemrut’un iman etmemesi üzerine kendisine inananlarla birlikte Babil’i terke edip Kudüs’e oradan da Şam’a gitmiş, Şam’daki şiddetli kıtlık üzerine Mısır’dan geçip ikinci hanımı olan Hız. Hacer’le evlenmiştir. İlk eşi Sare de olduğu gibi Hacer’den de çocuğu olmayınca Hız. İbrahim, Allah’a yalvarır ve bir çocuğu olduğu takdirde onu kurban edebileceğini söylemiş ve Hacer’den Hız. İsmail olmuştur. Daha sonra Sare’den de Hız. İshak doğmuştur. Hız. İsmail belli bir yaşa geldiğinde Hız. İbrahim oğlunu süsleyerek vaadini yerine getirmek üzere kurban edeceği yere götürür. Bu sırada kendisine gökten bir koç gönderilir ve oğlunun üzerindeki kurban hükmünün kalktığı bildirilir. Bu gün Müslümanların icra ettiği kurban ibadeti o günden hatıradır. (Köksal 2011, C. II:141-229) Mekke’ye geldiğinde Allah’tan gelen vahiy üzerine bir yerde konaklar, günümüzde Kâbe’nin bulunduğu yerin ilk temellerini oluşturan bir ev inşa eder.

Yukarıda da açıklandığı gibi Nemrud’un Hız. İbrahim’i yedi yıl zindanda hapsettikten sonra kavminin de yardımıyla büyük bir ateş yaktırır. Yüksek bir binanın üzerinden elleri ve ayakları sımsıkı bağlanmış şekilde mancınıklarla ateşe atılır. “Ateş o kadar büyük ve hararetlidir ki uçan kuşlar, oradan geçecek olsalar hararetinden yanıp kavrulurdu.” (Köksal 2011, C. II: 156) Bu denli büyük ateş, Allah’ın izniyle serin ve selametli olur ve zararı ona ilişmez.

20. yüzyıl âşık şiirinde Hız. İbrahim yukarıda kısaca özeti verilen hayatı ile ilgili bazı kesitler yer alır. Dönemin âşıklarından Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 181), Âşık Efkârî (Keskin 2006: 259), Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 257), Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 195), Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 33, 6/1-3), Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 762) şiirlerinde Hız. İbrahim’in hayatına dair konuları mısralarına taşır ve bu olaylar arasında en önemli konu olarak ateşe atılmasını açıklarlar. Yüce Allah’ın bir kulunu istediğinde ateş koruna attırabileceğini ve bu

ateş yığınınını kendi kudretiyle bir gül bahçesine çevirebileceğini dile getirirler ve Allah'ın kudretine dikkat çekerler.

Kaldı ateş içre İbrahim Halil
Tevekkül babını eyledi delil
Ateşi gülüstan eyledi celil.
Gördüler söndü nar böyle de kalmaz.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 33, 6/1-3)

Halil'e gülistan eyledi narı
Eyyüb'e dert verdi, çektirdi zarı
Yunus'u bir balık attı dışarı
Yusuf'u Mısır'a sultan etmez mi?

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 76, 2/1)

Âşıklar mısralarında Hz. İbrahim'in ateşe atılması karşısındaki metanetini, Allah'a karşı derin tevekkül duygusunu, bunun karşısında Yüce Mevla'nın büyük ateş yığınınını söndürmesini ve bir gül bahçesine dönüştürmesini hikâye ederler.

Ol Nâr-ı Nemrud'a atıldı Hâlil
Ne kaderden küstü, ne oldu melil
Elbette yaradan, bırakmaz zelil
De: Hasben-Allahü ve ni'mel vekil.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 195, 6/1-2-3-4)

Âşık Müdami mısralarında, Nemrud'un Hz. İbrahim'in ateş atılması emrini verdiğiindeki durumunu ve ruh halini ifade eder ve onun kaderine karşı teslimiyetini ve tevekkül halini tablolaştırır. Yaradanına karşı kesin bir teslimiyet duygusu içinde olduğunu anlatır.

Hız. İbrahim ve eşi Hz. Sare'nin yaşları ilerlemesine rağmen çocuk sahibi olamazlar, eşinin de izniyle Hz. İbrahim ikinci evliliğini, Hz. Hacer ile yapar ve ondan Hz. İsmail dünyaya gelir.

Mevla emreyledi, Hacer'i aldı
 Hacer İbrahim'den hamile kaldı
 Dokuz ay dokuz gün hem tamam oldu
 Sanırsın dünyaya bir güneş geldi.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 70, 2/1-2-3-4)

Kim ağladı, kim okudu, kim bildi?
 Birisi yazdırdı birisi sildi,
 Arafat'ta İbrahim Halil'e geldi,
 Kesilmişti amma kurban da sudur.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:324,4/1-2-3-4)

Âşık şiirinde, Hz. İbrahim'in yaşının ilerlemesine rağmen Hz. Hacer'in hamile kalması ve vakti geldiğinde Hz. İsmail'in doğması; Hz. İbrahim, Allah'a verdiği söz gereği oğlu İsmail'i kurban etme hadisesi tahkiye edilir.

Hız. İbrahim, Şam'da bir müddet kaldıktan sonra Mekke'ye gelir. Yüce Allah, kendisinden oğlu İsmail'le birlikte bir beyt yapmasını emreder. Hz. İbrahim'in hayat hikâyesinde yer alan Kâbe'yi inşa etme hadisesi âşık mısralarında dile getirilir:

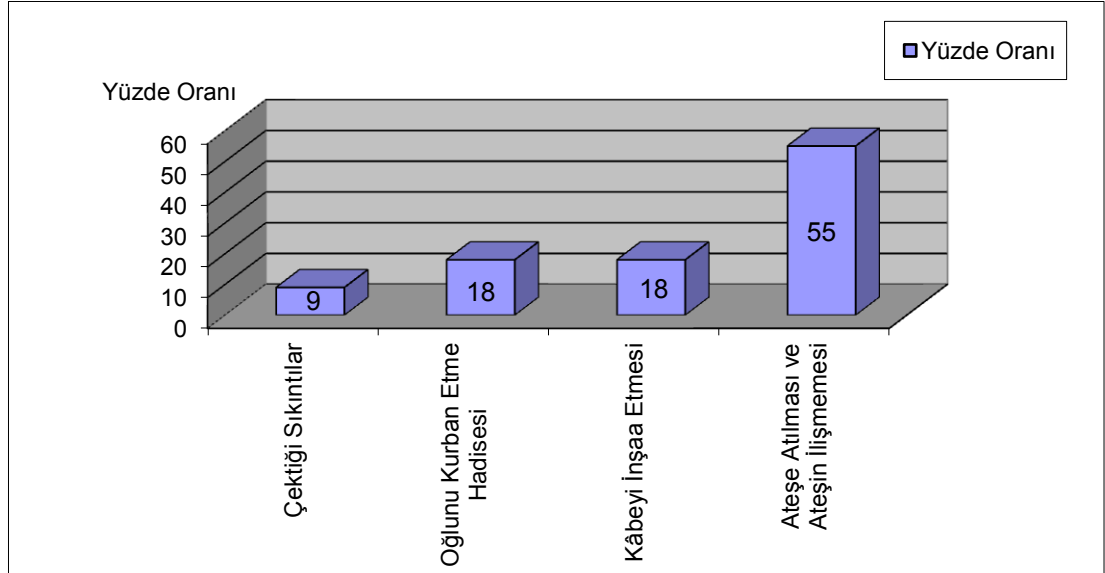
Halil ile bir ev yaptık Allah'a
 Halkı secd'ettidik o Beytullah'a
 İsmail'e imdat geldik vallaha
 Arafat Dağı'nda kurban göründüm

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 138, 68/4)

Müminin kâbesi gönül evidir
 Tavaf eyleyelim Celilullahı
 Hak kâbeyi bünyat eylemek için
 Halk etti İbrahim Halilullahı

Âşık Selmani (Selman 1971: 51, 1/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları mısralarında Hz. İbrahim'in Kâbe'nin (Beytullah'ın) inşasındaki görevine telmihte bulunulur ve mü'minin kâbesinin gönül olduğuna vurgu yaparlar.

Grafik 1.7. Hz. İbrahim.

Âşık şiirinde Hz. İbrahim'in ateşe atılması ve ateşin onan ilişmemesi olayı sıklıkla dile getirilir. (Grafik 1.7)

Hazreti İsmail: Hz. İsmail, seksen altı yaşında iken Hz. İbrahim'in Hz. Hacer'den doğan ilk ve büyük oğludur. Hz. İbrahim'in ilk eşi Hz. Sâre, Hz. Hacer'i kıskanması üzerine Hz. İbrahim oğlu İsmail ile birlikte Hz. Hacer'i Mekke'ye getirip Mescid-i Haram'ın bu gün bulunduğu yerin ve Mescid'in yüksekçe bir mahallindeki zemzem kuyusunun yukarısında bulunan bir ağacın yanına bırakır. Anne ve oğul burada susuzluktan ölmek üzere iken Hz. Hacer Safa ile Merve

tepeleri arasında birini bulabilir miyim ümidiyle yedi kere gidip gelir. Peygamberimiz bu konu ile ilgili olarak “İnsanlar Safa ile Merve arasında sa’y ederler.” buyurmuştur. Bu sırada Cebrail gelir ve ayağının ökçesiyle yeri eşerek zemzem suyunu çıkarır. Ardından da o mevkinin Beytullah’ın yeri olduğunu, Hz. İsmail ile Hz. İbrahim’in onu yeniden inşa edeceklerini söylemiştir.

Hz. İbrahim, Allah’a verdiği söze uymak için Hz. İsmail’i 7-8 yaşlarındayken daha önce Allah’a verdiği sözü yerine getirmek yıllar sonra sahibi olduğu evladı Hz. İsmail’i kurban etmeye niyetlenmiş ve bu Allah’ın buyruğuna boyun eğmesi ve yerine getirmesindeki sadakati üzerine Cebrail vasıtasıyla Allah tarafından bir koç gönderilir.

Hz. İsmail, Mekke’de ve Mekke çevresinde oturan Cürhüm ve Amelika halkı ile Yemen Kabilelerine peygamber olarak gönderilmiş ve 137 yıl ömür sürmüştür. (Köksal 2011, C. II: 175-236) Hz. İbrahim eşi Sare’den çocuğu olmayınca ikinci hanımı olan Hz. Hacer’le evlenir. Yüce Allah’tan çocuğu olmasını diler ve çocuğu olduğu takdirde onu kurban edebileceği vaadinde bulunur.

Halil Mevlasına etti münacat
Lutfundan ihsan et bir oğul evlat
Sevgilimi kurban ederim kudret.
Bu duası yaradana hoş geldi.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 70, 1/1-2-3-4)

Âşık Mevlüt İhsanî, Hz. İbrahim’in münacatını mısralarında dile getirir, Allah’ın lutfu neticesinde bir evlat sahibi olması niyazını, sevgilisi olan evladını kurban etme duasını bu duadan Yüce Kudret’in hoşnutluğunu anlatılır.

Şevk ile doğdu İsmail çünkü Hacer ana’dan
Tabanını vurdu yere izhâr etti zemzemi

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 158, 29/2)

İsmail, Hacer'den geldi cihana
 Halil şükreyledi Gani Sübhan'a
 Büyüdükçe yüzü döndü tabana
 Sevgilini kurban diye düş geldi.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 70, 3/1-2-3-4)

Âşık şiirinde, Hz. Hacer'in Hz. İbrahim'den hamile kalması, Hz. İsmail'in doğumu ve Hz. İbrahim'in çocuk sahibi olması nedeniyle Allah'a şükürü, Hz. İsmail'in çölde aç ve susuz kaldığında Cebrail'in yardımıyla ayağını yere vurması ve vurduğu yerden zemzem suyunun çıkması dile getirilir.

Yüzyılın âşıkları “İsterse İsmail kurban kesilir/ İsterse kestirmez kurban yaratır” (Sever 2004: 181), “Ceddimiz İsmail bıraktı bizi/ Bütün müminlere kurban bayramı” (Keskin 2006: 83), “Mina'ya tedbirle indi cebrail/ Hamd-ü senâ etti duydu İsmail” (Keskin 2006: 83) sözleriyle Yüce Allah'ın en sevgili kulları olan bir peygamberinden evladını kurban etmesini istemesi, O'nun engin merhametinin bir neticesi olarak da İsmail yerine Cebrail vasıtasıyla gökten kurban göndermesi olayından hareketle Hz. İsmail'in kurban hadisesine sık sık vurgu yapılır.

İsmail'in kurban olacak çağı
 Ağlaştı dünyanın taş ile dağı
 Hiç kulu kesermi kulun bıçağı
 Çün koçu kurban var böyle de kalmaz.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 33, 7/1-2-3-4)

Yüzyılın önemli âşıklarından Kağızmanlı Hıfzı Kurban bayramının bize Hz. İsmail'den bizlere kaldığı dile getirir.

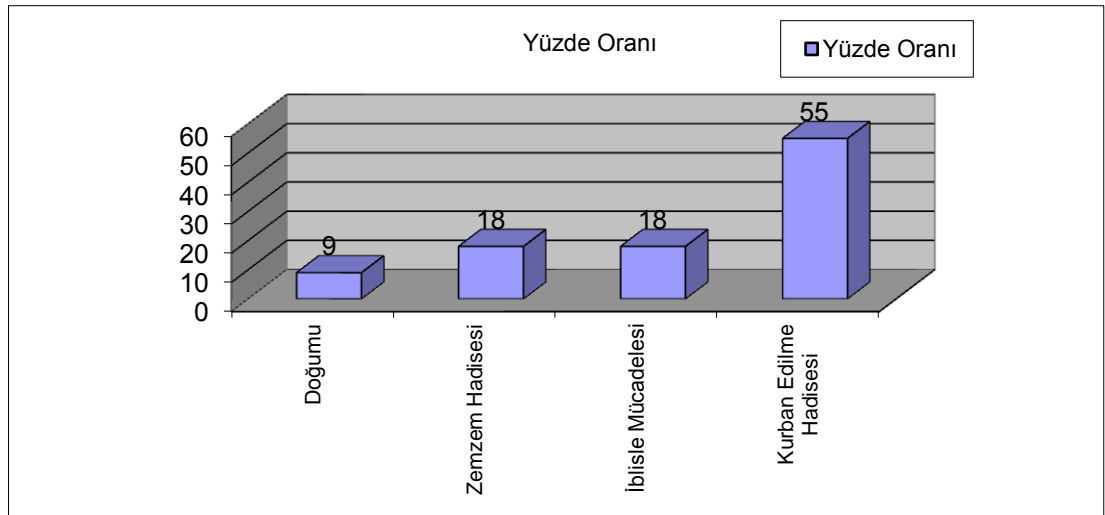
Kurban İsmail'dir Kur'an 'da yani
 Dört kitabın dördü Hak idi hani
 Kim için gözünden vurdu şeytanı
 Halil Nebi metanetle başlamış

Mahzuni Şerif (Çankaya 2002:125)

Hazreti İsmail'in günü geldi
 Kurban derler şanına
 Arafata götürüldüğünde
 Fiske attı şeytan derler

Davut Sulari (Hüseyin 1978: 217, 1/1-2-3-4)

Âşık şiirinde Hz İsmail'in şeytan ile aralarında geçen diyaloga dikkat çekilir. Hz. İsmail'in Allah'a kurban edilmeyi kabul ettiğinde şeytanın onu kandırmaya çalıştığını ancak Hz. İsmail'in şeytanın desiselerine aldanmadığını ve kendini kandırmaya çalışan şeytana taş atarak kör ettiğini dile getirir.

Grafik 1.8. Hz. İsmail.

Hız. İsmail'in hayat hikâyesine dair olaylar arasında kurban edilmesi, iblisle mücadelesi, zemzem hadisesi ve doğumu mısralarda işlenir. Bunlar arasında babası Hz. İbrahim'in onu kurban etmek için niyetlenmesi ve Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla gökten koç gönderilmesi olayları daha sık görülür. (Grafik 1.8)

Hazreti Yakup: Kur'an-ı Kerim'in on beş kadar ayetinde adı geçen Hz. Yakup'un bir diğer adı İsrail'dir. Hz. Yakup ile peygamberimiz arasındaki bütün peygamberler onun zürriyetindedir. Kendisine peygamberlik verildikten sonra Kenan iline yerleşmiş, oğlu Yusuf'un diğer oğulları tarafından kuyuya atılması

üzerine Beyt'ül Ahzen (Hüzünler Evi) denilen kulübesinde yıllarca ağlamıştır. Mısır'da sultan olan Hz. Yusuf'un kıtlık sebebiyle Mısır'a gelen kardeşleri vasıtasıyla babasına gömleğini göndermiş, Hz. Yakup gönderilen gömleği yüzüne sürdüğünde ağlamaktan kör olan gözleri yeniden açılmıştır. (Köksal 2011, C. II: 263-268)

Yüzyılın âşık şiirinde Hz. Yakup'un oğlu Yusuf için figâna düşmesi (Selman 1971: 55), ciğerini dağlaması (Demir 1993: 177), saçını başını yolması (Aktaş 2002: 227), ağlaya ağlaya gözlerini kaybetmesi (Özdemir 2003: 25), bir imtihan unsuru olarak zindana düşmesi (Gedik 1995: 159) dile getirilmiştir.

Yakup Yusuf için düştü feryada

İşte bu sır ifşa oldu her yada

Gemi ihtikatla yüzdü deryada

Ne yelkeni vardır nede küreği

Âşık Selmani (Selman 1971: 55, 2/1-2-3-4)

Hikâyem var hadiseler özünden,

Yakup Yusuf için oldu gözünden,

Saltanatlar hilafetler yüzünden,

Ehli kitap hanedanlar can verdi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 251, 4/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları Hz.Yakup'un oğlu Yusuf'tan ayrı düşmesi nedeniyle ona olan hasretini, ah u figân etmesini, gözyaşı dökmesini ve gözlerini kaybetmesini en veciz sözlerle mısralarına konu etmişlerdir.

Ciğerimi hasret ile dağladım

Bazı duraklandım bazı çağladım

Yakup gibi bir Yusuf'a ağladım

Gözyaşım bulanık akıyor bacım

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 131, 2/1-2-3-4)

Hüdâi'yim duygulandım
 Doldum gözümünden boşaldım
 O Yusuf ben Yakup oldum
 Ali'yi göresim geldi.

Âşık Hüdai (Orak 2001: 50, 3/1-2-3-4)

Âşıkların gurbet hayatında sevdiklerine duyduğu hasret ve özlem, Hz. Yakup'un oğlu Hz. Yusuf'a olan hasret ve özlemiyle teşbih edilir. Bazı mısralarda ise Hz. Ali'ye duyulan özlem ile Hz. Yakup'un oğlu Yusuf'a duyduğu özlem arasında benzerlik kurulur.

Hazreti Yusuf: Kur'an'da adı 27 defa geçen ve Kur'an'ın 12. suresine adı verilen peygamber olduğu söylenir. Hz. Yakup'un 12 oğlundan biridir. Hz. Yusuf, suretçe Hz. Âdem'e benzerdi. Babasının ve halasının Yusuf'u çok sevmesi sebebiyle, üvey kardeşleri onu çok kıskanır, Yusuf'un üvey kardeşleri ona karşı kalplerinde taşıdıkları bu kıskançlık ve kini onu öldürerek babalarının teveccühünü ve sevgisini kazanacağını düşünürler. Babaları Hz. Yakup'un huzuruna çıkarak Yusuf'un kendileriyle birlikte kıra gelmesini ve onu zararlı canlılardan koruyacakları sözünü vererek izin isterler. Sonra onu bir kuyuya bırakarak kurt yedi bahanesiyle babalarının yanına gelirler.

Medyen'den gelip Mısır'a gitmek isteyen bir yolcu kafilesi kuyudan su alacakları bir sırada Yusuf'u bulurlar Mısır'a vardıklarında Mısır Azizi olan Mısır Hazinelei Bakanına köle olarak satarlar. Mısır Azizinin evinde on üç yıl kaldıktan sonra otuz yaşında maliye veziri olur. Mısır kralı tarafında Hz. Yusuf ölen vezirin karısı Rail ile evlendirilir.

Yûsuf daha on yedi yaşında bulunduğu ve kuyuya bırakıldığı sırada İlahî vahy'e mazhar kılınmış, Rabb'i tarafından beğenilip seçilmiş, tâatta ihlâsa erdirilmiş kullardan bir peygamberdir. Hz. Yusuf, babası Hz. Yakup'un vefatından sonra, yirmi üç yıl daha yaşadı ve yüz yirmi üç yaşında vefat eder. (Köksal 2011, C. II: 271-301)

Hz. Yusuf'a kendisine rüyaları yorumlama yeteneği verilmiş, bu bilgi ve yeteneği sayesinde Mısır'a yönetici olmuştur. Kur'an'da toplu olarak bir surede, baştan sona anlatılan tek kıssa onun kıssasıdır.

Gören âşık senden bir ibret almış
Yitirip aklını ummana dalmış
Hazreti Yusuf'tan bir nişan kalmış
Güzeller içinde görmeli gelin

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 310, 2/1-2-3-4)

Hazreti Yusuf'un yüzünde parlayan nübüvvet (peygamberlik) nuru herkesi kendisine hayran bırakan bir güzelliğin sebebidir. Âşık şiirinde sevgilinin güzelliğine vurgu yapılan mısralarda sevgilideki güzellik nişanının Hz. Yusuf'tan kalan bir nişan, bir iz olduğu ifade edilir.

Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kıskanılıp kuyuya atılması ve Mısır'a köle olarak satılmasına (Çelebi 1990: 150), (Hüseyin 1978: 85), (Özdemir 2003: 225) âşıkların mısralarında sıkça telmih yapılır.

İsterse kuyuya Yusuf attırır
İsterse balığa Yunus yutturur
İsterse Yusuf'u köle sattırır
İsterse Mısır'a sultan yaratır

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 181, 5/1-3-4)

Allah'ın gücü, kudreti ve merhametinin belirtildiği bir mısradan Yaradan'ın Yusuf'u köle olarak sattırma kudretinden söz edilir. Âşıklar kendilerine baskı kuran devlet yöneticilerin, ağaların ve olumsuz hadiselerin kendi üzerlerinde baskı kurmalarını karşısında dik dururlar ve Hz. Yusuf gibi kuyuya atılmaktan çekinmezler. İçine düştükler sevdad nedeniyle köle olarak satılmaya razı olurlar:

Dönemin âşıkları “Kardeşi, Yusuf u attı zindana/ Kaderi Mısır'da kul etmedi mi?” (Kafkasyalı 1998: 272), “Yusuf’un misali zindana atsan/ Gene de geçemem oy kara gözlüm” (Zaman 2000: 249) sözleriyle Hz. Yusuf’un zindana atılması ile kaderin onu Mısır’a sultan yapması ile bir bağlantı kurulur. Âşıklar aşklarından dolayı Hz. Yusuf misali zindana bile atılmayı göze alırlar; hiçbir engelin kendilerini aşklarından ve sevdiklerinden koparamayacağını dile getirirler.

Yusuf ile Zeliha hikâyesinin kaynağı Tevrat ve Kur’an’daki Yusuf kıssalarıdır. Arap, İran ve Türk edebiyatlarının da içinde bulunduğu Müslüman Şark Edebiyatında, Yusuf ile Zeliha hikâyesi önemli anlatılardandır. Divan edebiyatında mesnevi şeklinde kaleme alınmış olan bu hikâye, halk edebiyatında âşıklar tarafından anlatıla gelmiş ve birçok rivayeti yazıya geçirilmiştir. Böylece Yusuf ile Zeliha aşkı 20. yüzyıl âşık şiirinde de sıkça işlenen önemli bir aşk temi haline gelmiştir. Yüzyılın âşıklarından Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 77, 236, 314), Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 337), Âşık Müdami (Aslan 1978: 186, 205) Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 142), Afşinli Derdiçok (Demir 1993:151), Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 7) şiirlerinde Yusuf ile Zeliha’nın aşkına telmihte bulunmuşlar, onların birbirlerine olan sadakatlerinden, aşk ve sevdalarından övgüyle söz etmişlerdir.

Kudretinden sormak olmaz Mevlâ'nın hikmetidir,
Züleyha'yı yakan sevda Yusuf un şefkatidir,
Cümle mümin zikir eder, Habib'in himmetidir.
Her adama sultan demem sultanım gizil benim

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:337,2/1-2-3-4)

Çoştı Karadeniz çalkalandı Tuna
Akdeniz göz dikmiş Ege sırtına
Hazret-i Yusuf’u saran fırtına
Züleyha zülfünün telinden geçti

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 142, 3/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarına göre, Yusuf'un şefkati Zeliha'yı yakan büyük bir aşk sebebidir. Hazreti Yusuf'u saran aşk fırtınası, aşğın sevgiliye gönlünü bağladığı bağdan, zülüften (saçtan) bir fırtına misali eser geçer.

Babalarının Hz. Yusuf'a düşkünlüğü nedeniyle kardeşleri Hz. Yusuf'a karşı büyük bir kıskançlık duygusu beslerler; bir gün babalarından oyun bahanesiyle onu kıra götürür ve kuyuya atarlar. Kurt yedi bahanesiyle babalarına Hz. Yusuf'un kanlı gömleğini babalarına getirirler. Hz. Yakup çok sevdiği oğlu Hz. Yusuf'un ayrılığına dayanamaz ve onun kanlı gömleğini yüzüne sürer ve ağlar. Hz. Yakup o kadar ağlar o kadar gözyaşı döker ki artık gözleri görmez olur. Âşık Selmani, bu olayı mısralarında şöyle ifade eder:

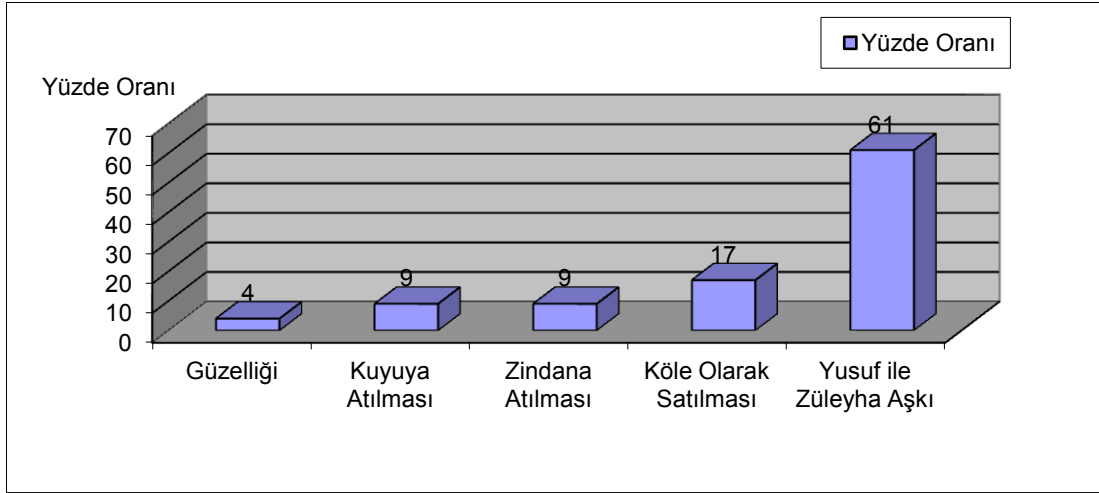
Yakup Yusuf için düştü feryada
 İşte bu sır ifşa oldu her yada
 Gemi ihtikatla yüzdü deryada
 Ne yelkeni vardır nede küreği

Âşık Selmani (Selman 1971: 55, 2/1-2-3-4)

Hikâyem var hadiseler özünden,
 Yakup Yusuf için oldu gözünden,
 Saltanatlar hilafetler yüzünden,
 Ehli kitap hanedanlar can verdi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 251, 4/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları, Hz. Yakup'un oğlu Yusuf için feryada düşmesini, çok ağlaması nedeniyle gözlerinden olmasını, bir babanın evladına karşı hasret ve özlemine duygusal sözlerle hikâye ederler.

Grafik 1.9. Hz. Yusuf

Yusuf ile Zeliha'nın aşkına telmihte bulunulan mısralarda, onların birbirlerine olan sadakatleri, aşk ve sevdaları daha sık dile getirilir. (Grafik 1.9)

Hazreti Eyyüp: Kur'an'da adı dört defa geçen ve sabır kahramanı olarak bilinen peygamberdir. Kaynaklarda Hz Eyyüp'ün başından geçenler şöyle anlatılır: "Allah, Eyyüp peygambere çok mal ve davar verdi. Eyyüp' de Allah'ın verdiği bu nimete şükrederdi. İblis kıskandı ve Allah'a: "Ya Rabbi Eyyüp'ün ibadeti çoktur. Lâkin hangi kul vardır ki, sen bu kadar nimet veresin de o da ibadet etmemiş olsun. Beni onun malı üzerine musallat kıl; ta ki onun bütün malını helak edeyim; o zaman nimetine nasıl küfredeceğini gör." dedi. Allah' da "Ey melun elinden ne gelirse işle" diye İblis'e ruhsat verdi. İblis evvela Eyyüp'ün malını helak etti. Eyyüp sabretti. Sonra yine Allah'ın ruhsatı ile Eyyüp'ün oğullarına ve kızlarına musallat olarak, buldukları damı yıkıp helak olmalarına sebep oldu. Eyyüp yine sabretti. İblis bu defa Allah'ın ruhsatı ile Eyyüp'ün kendine musallat oldu. Bir gün Eyyüp secdede iken, İblis yeraltından gelip ağzına zıl etti. Başından, gözlerinden, dilinden, yüreğinden başka sağ yeri kalmadı. Gövdesi bütün şişti ve büyük derde ve belaya düştü. Eyyüp yine sabretti. Belası arttıkça sabrı da arttı. İblis, son defa olarak Eyyüp'ün karısına da musallat oldu. Onu kocasının hizmetinden ayırmak istedi. Yine muvaffak olamadı. Eyyüppeygambere Allah sonunda merhamet etti ve "Ayağımı yere vur; su çıksın" dedi. Eyyüp ayağını yere vurdu. Yerden latif bir su çıktı. Eyyüp onunla yıkandı ve o sudan içti. Bütün dertlerden kurtuldu." (Levend 1984: 116-117)

Hız. Eyyüb, İslâm akidesine göre Allah tarafından çeşitli imtihanlardan geçirilmiştir. Önce malını mülkünü kaybetmiş, ailesiyle imtihan olmuş sonra da ciddi hastalıklara yakalanarak sıkıntı çekmiştir. Ancak o, içinde bulunduğu her türlü ağır şartlara rağmen daima sabır göstermiş ve Allah'a tam bir teslimiyet içinde olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de onun bu özelliği tüm müminlere örnek olarak gösterilmiştir: "... Gerçekten, Biz onu sabredici bulduk. O, ne güzel kuldu. Çünkü o, (daima Allah'a) yönelip-döner biriydi." (Sâd, 38/44)

Peygamberler, Allah'ın en sevgili kulları olmasına rağmen en ağır imtihanlara tabi tutulanlar yine onlar olmuştur. Bunun en belirgin örneklerinden biri de Hz. Eyyüb'ün hayatıdır. Âşık şiirinde Hz. Eyyüb'ün hayatına dair hastalıkları, sabrı ve Allah'a teslimiyeti dile getirilmiştir. Hz. Eyyüb'ün tenini kurtların yemesi suretiyle her uzvunu pare pare etmesi (Çelebi 1990: 250), Allah'ın dert vermesi suretiyle sıkıntılara düçar kalması; çok ağlaması nedeniyle gözlerinin adeta bir gözyaşı kesesine dönüşmesi (Düzgün 1997: 50), vücuduna kurtların musallat olması ve tenini kemirmesi (Düzgün 1997: 173) Hz. Eyyüb'le ilgili bölümler olarak anlatılır.

Eyyub'a dert verdin yara deştirdin,
İdris'e hülleyi kefen biçirdin,
Zekeriya'yı bir kavakta biçirdin.
Temelli çekirdek orman da sudur.

Murat Çobanoğlu (Düzgün 1997: 324, 6/1-2-3-4)

Çok bekledim suya düştü umutlar
Eyyub'un tenini kemirdi kurtlar
Renk renk oldum şahidimdir bulutlar
Gök ile kuşağın arasındayım

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 173, 2/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu mısralarında Allah'ın kudret ve inayetinin vurgulandığı şiirinde Hz. Eyyüb'ün çok gözyaşı dökmesi, adeta bir imtihandan geçirilmesi

anlatılır. Bu imtihan unsurları arasında Allah'ın Hz. Eyyüp'e dert verip vücuduna kurtları ilâştirmesi, yarasını deştirmesi örneği verilir.

Âşık şiiirinde dert ve musibetlere karşı sabredilmesi, tahammül edilmesi gerektiği vurgulanan mısralarda Hz. Eyyüp'ün sabrı örnek gösterilir.

Derdiyle meşhurdur Eyyup bunca yıl
Her gün yarasından işlerdi fitil.
Müdâmi cümleden bunu ol hak, bil
De: Hasben-Allahü ve ni'mel vekil.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 195, 7/1-2-3-4)

Herkese derdini söylemez heman
Hakkın yazısından etmez eleman
Sadıklar Mevla'dan keser mi güman
Eyüp gibi her emraza şükreder.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 171, 2/3-4)

Dönemin âşıkları derdiyle meşhur olanın Hz. Eyyüp olduğunu söyler ve yarasının büyüklüğünü dile getirirler. Sadık kulların Mevla'dan ümit kesmemesinin tavsiye edildiği mısralarda gelen hastalıklara ve marazlara karşı Hz. Eyyüp gibi şükredilmesi ve sabır gösterilmesi öğütlenir.

İsterse Yakup'u zara düşürür
İsterse Mansur'u dara düşürür
İsterse Eyüp'a yara düşürür
İsterse derdine derman yaratır

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 181, 1/1-2-3-4)

Varmı Eyyup gibi çeken cefayı
 Cefayı çekmeyen bulmaz sefayı
 Akibet bir derde binbir şifayı
 Verir Perverdigâr böyle de kalmaz.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 33, 8/1-2-3-4)

Sordular Eyüp Nebi'den derd ile hâlin nice
 Dedi Hak'kın kahrı bana lütfiyle atâ gelir

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 238, 5/1-2)

Hz. Eyyüp'ün hastalıklarla imtihan edilmesinin dile getirildiği mısralarda derdi veren Allah'ın rahmet ve şefkatini esirgemeyeceği ifade edilir; derdi veren Allah'ın mutlaka hastalığın dermanını da vereceği belirtilir. İnsanların çektiği sıkıntılar olsa da en büyük cefayı Hz. Eyyüp'ün çektiği, cefa çekmeyen asla sefa bulamayacağı, çekilen sıkıntılara ve akıbetlere en büyük şifa kaynağının Allah olduğu anlatılır.

Aşkın beni vurdu derbeder etti
 Eyübden çok çektim cana kâr etti
 Yıktı bu gönlümü virane etti
 Yana yana oldum kül Leylâm Leylâm

Dursun Cevlani (Cevlanî 1951: 77, 2/1-2-3-4)

Seyit olan böyle bir derde düşmüş
 Mihnet buna yüz bin sırrın cem açmış
 Bilgili kâmilidir yan üstü yatmış
 Eyüp peygamberden beter bir hasta

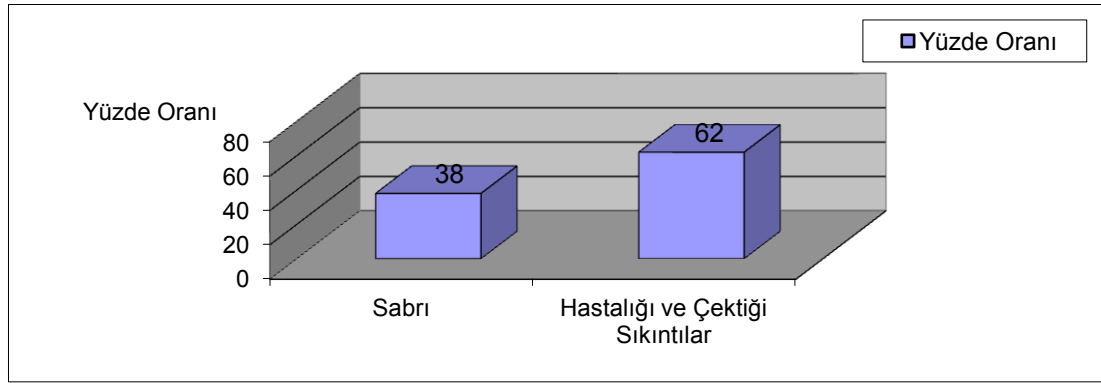
Davut Sulari (Yılmaz 2009: 233, 2/1-2-3-4)

İnsanların derde düşmeleri zor ve hasta durumları ile Eyyüp peygamberin sıkıntıları arasında bir bağ kurulur. Aşk ateşinden çekilen sıkıntılar yine Hz. Eyyüp'ün çektiği sıkıntılara benzetilir.

Hüdâi'yim kalksın perde
 Aşk ateşi yanar serde.
 Eyyüb gibi dertten derde
 Batmayanlar anlamaz ki.

Âşık Hüdai (Orak 2001, 40, 4/1-2-3-4)

Âşık Hüdai, aşk ateşine düşme ile Hz. Eyyüp'ün çektiği sıkıntı arasında bir benzerlik kurar, çekilen sıkıntıları hayra yorar. Eğer bir sıkıntı çekilmişse bu sıkıntıyı rahatlamanın, kurtulmanın bir habercisi olarak görür.

Grafik 1.10. Hz. Eyyüp.

Hz. Eyyüp'ün hayatının konu edildiği mısralarda Hz. Eyyüp'ün çektiği sıkıntılara, hastalıklara ve onun sabrına dikkat çekilmiş bunlar arasında hastalıklarına ve çektiği sıkıntılara mısralarda daha çok dile getirilmiştir. (Grafik 1.10)

Hazreti Yunus: Hz Yunus'un adı Kur'an-ı Kerim'de üç yerde geçmekle birlikte hakkında bir sure ve yirmi ayet yer almaktadır. Musul dolaylarındaki Ninova (Ninevâ) şehri halkına gönderilen Yunus peygamber, İsrailoğullarındandır. Yunus ilahi vahye mazhar olan, âlemlerin üstünde yüksek meziyetler verilen peygamberlerden olup İlyas'dan sonra peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Yunus otuz üç yıl kavmini Allah'a iman ve ibadete davet ettiği halde kendisine iki kişiden başka iman eden olmamıştır. Puta tapan kavmi kendisini yalanlar ve küfürlerinde direnirler. Hz. Yunus kavminin yola gelmesinden ümit kesince kavmine sinirlerir

Dicle kenarında bir gemiye biner. Hz. Yunus'un gemiye binmesiyle birlikte büyük bir fırtına çıkar ve gemi sağa sola yalpa yapar. Gemide kaçak bir köle bulunduğu düşüncesiyle bu olayların başına geldiklerine inanan gemi halkı tarafından önce suçlanır sonra da peygamber olduğunu anladıklarından dolayı suçlamalarından vaz geçerler. Hz. Yunus, Allah'tan izinsiz bir şekilde kavmini terk ettiği için kusurun kendinde olduğunu söylese de gemi halkı onu denize atmak istemez. Sonra bu kişi kur'a ile belirlenir ve kur'ada Hz. Yunus çıkar. Üç kez yinelenen kur'a da yine kendisine çıkınca gemi halkı tarafından suya atılır. Büyük bir balığın kendisini yutmasından sonra Allah'ın izni olmadan şehirden ayrıldığı için pişmanlık duyan Hz. Yunus kırk gün boyunca Allah'tan af diler ve duası kabul olarak balık onu Ninevâ'ya kadar karnında götürüp kendisini hasta bir halde deniz sahiline bırakır. Yüce Allah, açık bir yerde yatan Hz. Yunus'un üzerini bacağı olmayan bir nebat kabak bitirip onun geniş yaprakları ile gölgeler ve kendisine güç kuvvet gelinceye kadar ona süt damlatır. Hz. Yunus'un kavmi yaptıklarından daha sonra pişman olmuş ve halkı ona itaat etmiştir. (Köksal 2011, C. II: 147-159)

Âşık şiirinde adı geçen peygamberlerden biri de Hz. Yunus'tur. Kıssa'da anlatıldığı şekilde gemi halkı tarafından suya atılması, büyük bir balığın kendisini yutması, balığın onu Ninevâ'ya kadar karnında götürüp kendisini hasta bir halde deniz sahiline bırakması olayına telmih yapılır.

Çalışana Mevlâm her zaman yâdır,
Yavrumun duası Mevlâ'ya vardır,
Yunus'u deryadan çıkaran vardır.
Yakınlarda af çıkacak inşallah.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:208,4/1-2-3-4)

Halil'e gülistan eyledi narı
Eyyüb'e dert verdi, çektirdi zarı
Yunus'u bir balık attı dışarı
Yusuf'u Mısır'a sultan etmez mi?

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 76, 2/3-4)

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde Hz. Yunus'un balık karnında dahi olsa onu bir koruyanın olduğu, onu sahili selamete çıkardığı ve Allah'ın dediğinin olacağı anlatılır, Allah'ın gücü ve kudretine dikkat çekilir.

Hazreti Süleyman: Hz. Süleyman, Benî İsrail peygamberlerindedir. Hz. Davud'un oğlu olup babasının vefatından sonra, kendisine krallıkla birlikte, peygamberlik de verilir. Diğer bir ifadeyle babasının peygamberliğine, krallığına, hikmetine ve ilmine varis olur. Hz. Süleyman, kral oluşundan vefatına kadar, Allah'a karşı huşûundan dolayı, başını semaya karşı kaldırmamış, bununla birlikte Allah'a karşı haşyet ve muhabbet duyan bir kalp taşımıştır. Babasının vasiyeti üzerine peygamberimizin Mirac gecesi uğradığı Mescid-i Aksa'yı yedi yılda inşa eden Hz. Süleyman'ın hayatında Allah'ın kudreti ile ilgili pek çok ibret gizlidir. Allah'ın izniyle kuşdilini bilme, hayvanlarla konuşabilme, rüzgârın gücünden faydalanarak uzak diyarlara kısa sürede gidebilme, cinlere, şeytanlara ve diğer görünmeyen varlıklara hükmetme gibi pek çok olağanüstü güce sahip olmuştur. Menkuldur ki, ism-i a'zam yazılı hâtemi (yani yüzüğü) ile dünyaya, hatta bütün mahlûkata, rüzgârlara hükmetmiş, tahtını rüzgârlara taşıtmıştır. (Köksal 2011, C. II: 205-225) Taşı kibrit-i ahmerden olan üzerinde *ism-i azam* yazılı yüzüğü sayesinde bütün hayvanların ona itaat ettiği söylenir ki bu gün kullanılan “Mühür kimdeyse Süleyman odur” sözü de bu gerçeğe dayanmaktadır.

Tecelli edince mülke Süleyman
Vay neye benzedi bak tatlı zaman
Yakışmaz bu dağa bu kara duman
Bozular bulutu yorulur gider.

Âşık Mahzuni (Zaman 2000: 253)

Böyle hüküm vermezdi Süleymanı
 Gölgesi tutuyor bütün cihanı
 Nice devletlerden yücedir şanı
 Şükür ihsanı bol ummana geldim

Âşık Talibî (Kaya 2005: 120, 70/3)

Hz. Süleyman'ın saltanatının genişliği ve büyüklüğü, cihanın pek çok yerini kaplaması, bu yerlerde hüküm sürmesi, geniş bir mülke sahip olması âşıkların dizelerinde dile getirilir.

Sen EFKÂRÎ'nin nazırı
 Davut, Süleyman veziri
 Yoksa meleklerden biri
 Belkıya seni dediler

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 335, 6/1-2-3-4)

Hz. Davud'un oğlu olmakla birlikte veziri olduğu da anlatılan Hz Süleyman zenginliğiyle ve saltanatıyla meşhurdur. Saltanatının büyüklüğü, ihtişamı ve zenginliği âşık şiirine konu olmuştur. Mısralarda insanların zenginliği ve gücü kendilerinde araması gerektiği vurgulanmış, peygamberimizden örnekler verilmiştir.

Sultan Süleyman da olsa
 Bir gün ölür demedim mi?
 Yerdeki karınca bile
 Hak'kı bilir demedim mi?

Âşık Mahzuni (Zaman 2000: 132)

Dünyanın geçiciliği, yüzyılın âşık şiirinin sıkça tekrarlanan konuları arasında yer alır. Bu bağlamda dönemin âşıkları servetin hiçbir işe yaramayacağı fikrini genellikle Hz Süleyman örneği ile ifade ederler. Özellikle ölüm ve dünyanın kimseye kalmayacağı gerçeğinin dile getirildiği mısralarda Hz. Süleyman'ın adı sıkça geçer. Şiirlerde herkesin bir gün mutlaka öleceği, gerçekleri görenlerin Allah'a inanacakları

söylenir ve yerdeki karıncanın bile Allah'tan haberdar olduğu vurgulanır. “Hüküm yetirmişken tâ Kaftan Kana/ Dâvud oğlu Süleyman'ı yedi yer” (Gedik 1995: 213), “Kaftan kafa hükmeden Süleyman gani/ Oda bu dünyada baki kalmamış.” (Çelebi 1998,357), “Nusverani Adil nerede tahtı/ Süleyman mührünü kime bıraktı” (Kaya 2004: 219)mısralarıyla yine aynı şekilde İnsanların nihayet bir gün öleceklerini ve bu dünyada ne kadar zengin olursa olsunlar sonunda bir mezar taşından başka hiçbir şeye sahip olamayacakları hatırlatılır, dünyanın malına aldanmamalarına dikkat çekilir.

İnse cinse akıl fikir erdiren,
Rüzgârlar estiren yeller durduran,
Kuşlar kemiğinden saray kurduran,
Mühre Malik Süleymanlar can verdi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 251, 7/1-2-3-4)

Süleyman hükmederdi cinni ve inse
Baka kim kasrında varmı bir kimse
Sapma başka fikre aklın var ise
Lokman ilim hikmet yazdı bir zaman

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 328, 3/1)

Kurt, kuş dilinden anlayan,
Oldu bir Sultan Süleyman,
Suretin aslım ayan
Sezenler vahdet gördüler.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 181, 3/1-2-3-4)

HUZÜRİ söz söyle iktidarınca
Kemalden kemal var arşa varınca
Süleyman'a söz öğretti karınca
Nasihat eylemek düşmanlık mıdır.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1947:143, 3/1-2-3-4)

Mısralarda Hz. Süleyman'ın insanlara, cinlere akıl erdirmesi, tabiat varlıklarına ve rüzgâra hükmetmesi, kuşdilini bilmesi, karıncadan bilgi öğrenmesi gibi hayatına dair bazı detaylar anlatılır.

Süleyman'ın gerdeği
Belkıs'la toprak olmuş,
Finike'de tutulan düğün
Şimdi inceden bir hatıra
Âşık Mahzuni (Şerif 1994: 92)

Sultan Süleyman'ın makalin dinle
Bal kızın haberin Hüdhüd'denanla
Yeşil Yakut döktü saray önüne
Ahdi vefa etmeden o hanım gelmez
Âşık Fedayi (Çelebi 1990: 236, 3/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşıkları Hz. Süleyman ile Belkıs'ın aşklarından etkilenmiş ve şiirlerinde bu aşkı dile getirmişlerdir. Dönemin âşıkları, artık onların toprak olduğunu, yaşadıklarının ise bir hatıra olarak kaldığını söyler ve aşklarının büyüklüğünü dile getirirler.

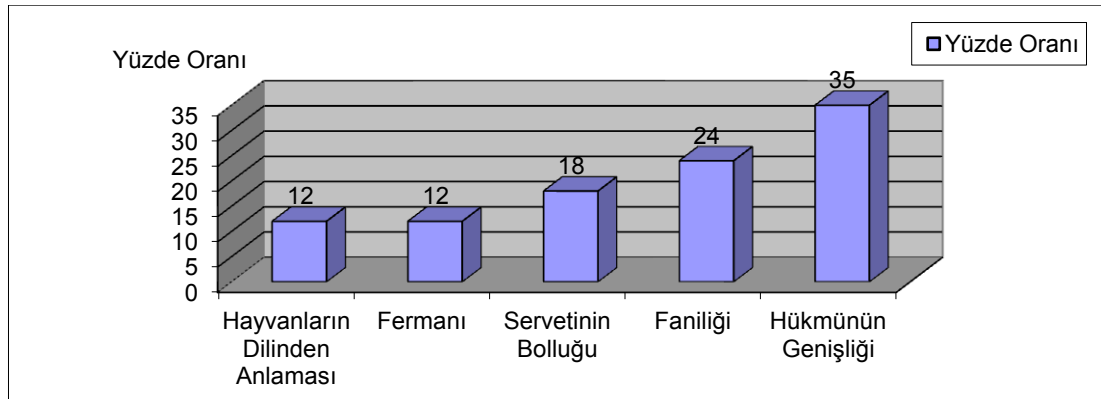
Sen açtın bu yarayı sen saramazsın
Uzatma elini derman olsan da
Bir daha sineme oturamazsın
Sultan Süleyman'da ferman olsa da
Âşık Mahzuni (Zaman 2000: 475)

Âşık Mahzuni şiirlerinde, sevdiğine çok kırdığını ve bir daha gönlündeki tahta oturamayacağını belirtir. Sultan Süleyman gibi güçlü bir hükümdarın bile

fermanının aşkına olan kırgınlığının giderilmesine yetmeyeceğini, kararından dönmeyeceğini ifade eder.

Ben güler dururdum neden çölün mecnunlarına
 Dâd-ı leyla için çöller ‘tahtı Süleyman’ imiş.
 Erem dedim eremedim Hz. Âdem’in esrarına
 Kendinî okuyan kişi bir ‘Ümmül Kur’an’ imiş
Âşık Mahzuni (Aktaş 2002: 13)

Âşıklar bazen de tasavvufu sorgular ve herkesin bu sırta eremeyeceğine işaret eder. Onlara göre çöller sevenler için Sultan Süleyman’ın tahtı gibi görünür, Hz. Âdem’in esrarına ise herkesin eremez ve kendini bilen insanın kıymeti oldukça büyüktür.

Grafik 1.11. Hz. Süleyman.

Hz. Süleyman’ın hükümünün genişliği, dünyanın faniliği, servetinin bolluğu, fermanı, hayvanların dilinden anlaması âşık şiirinde dile getirilen konulardır. Onun hükümünün genişliği ise diğer konular içinde ön plana çıktığı görülür. (Grafik 1.11)

Hz. Zülkarneyn: Hz. Zülkarneyn’in ismi, soyu ve peygamber olup olmadığı hakkında birçok ve çelişkili rivayetler bulunmaktadır. Hz. Ali’ye göre Hz. Zülkarneyn ne bir nebi ne de bir kral idi. O Allah’ın salih bir kuluydu, o Allah’ı sevmiş Allah da onu sevmiştir. Hiç kimseye verilmeyen her türlü sebepler ve

imkânlar ona verilmiş, doğu ve batıda bulunan pek çok beldeye kadar ulaşmış, ayak bastığı her yerin halkına hâkim olmuştur. (Köksal 2011, C. II: 285-286)

İskender-i Zülkarneyn

Çalışmadı buncalayın

Her millet Atatürk deyin

Cemiyet-i akvam ağladı

Âşık Veysel (Kaya 2004: 135, 31/4)

Âşık Reyhani'yem lokmana derman

İsa'ya çarmıktım Musa'ya lisan,

Zülkarneyn'e boynuz Üzeyr'e yorgan

Tam kırık sene mezar oldum yorgunum

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 182, 5/1-2-3-4)

Âşık şiirinde İskender-i Zülkarneyn olarak Aristoteles'in öğrencisi Zülkarneyn şeklinde tanımlanmıştır. "Zülkarneyn" kelimesinin anlamları arasında yer alan boynuz kelimesine vurgu yapılmıştır.

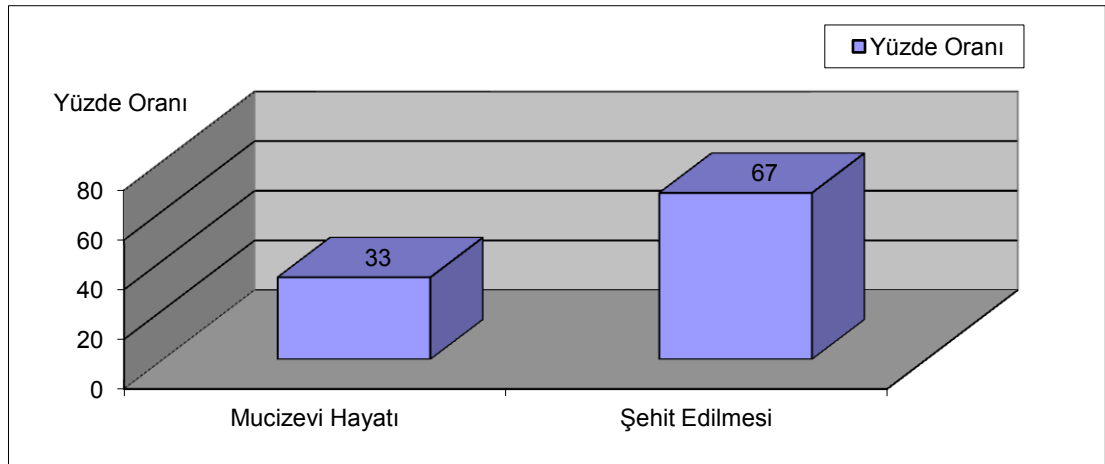
Hazreti Zekeriyya: Kur'an'da adı geçen peygamberlerden biridir. İsrailoğullarının hem peygamberi hem de din bilginleri ve danışmanları başkanıdır. Kendisi yaşlı ve zevceside kısır olduğu halde, Allah duasını kabul etmiş ve ona Yahya adlı bir oğul vermiştir. Hz. Zekeriyyâ, Hz. Meryem'in bakımını da üstlenmiştir. İsrailoğulları Hz. Zekeriyya'ya bir iftira isnat etmiş ve şehit etmişlerdir. (Köksal 2011: 291-298) Âşık edebiyatında Hz. Zekeriyya peygamberin mucizevî hayatından bir anlam çıkarmak gerektiği belirtilir ve insanlar düşünmeye davet edilir.

Âşık Mahzuni Şerif şiirlerinde Hz. Zekeriyya'nın ismine yer verir "Der Mahzunî Şerif bitsin bu acı/ Neydi Zekeriya Nebi'nin tacı" (Aktaş 2002: 42) sözleriyle Hz. Zekeriya'nın diğer peygamberler gibi, kendine has özellikleriyle geçer ve Hz. Zekeriyya'nın acısı dile getirir.

Çobanoğlu kayıp etme şanıım,
 Mevlâm verir kulun her imkânım,
 Zâlimler odundan döktü kanını,
 Hızır Zekerya'yı biçtiği zaman.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:282,3/1-2-3-4)

Dönemin önemli âşıklarından Murat Çobanoğlu mısralarında, Hz. Zekeriyya'nın İsrailoğulları tarafından zalimce şehit edilmesine, bir ağaç kovuğuna konularak bıçkıyla biçilerek şehit edilmesine telmih yapar. Şehadeti ise âşık şiirinde Hz. Zekeriyya'nın hayatına dair öncelikli konular arasında yer alır. (bkz. Grafik 1.12)

Grafik 1.12. Hz. Zekeriyya.

Hazreti Yahya: Kendisi yaşlı ve zevcesi de kısır olduğu halde, Allah Hz. Zekeriyya'nın duasını kabul etmiş ve ona nefine hâkim ve Salihlerden bir peygamber olmak üzere Yahya adlı bir oğul müjdeler. Hz. Yahya, İsrailoğullarının bayramlarında ve toplantı yerlerinde durup va'z eder, onları Yüce Allah'a ibâdete dâvet eder. Babası Hz. Zekeriyya gibi İsrailoğulları onu da şehit eder. (Köksal 2011, C. II: 291-299)

Nuh 950 yaşında dünyadan göçtü
 Nemrut ecel şerbetini rüzgârdan içti
 Salihin devesi suyu kuyudan içti
 Yahya'yı kesen Harun değil mi

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 308, 3/3)

Âşık Fedayi Baba Hz. Nuh'un dokuz yüz elli yaşında dünyadan göçtüğünü, Nemrud'un ecel şerbetini rüzgârdan içtiğini dile getirdiği mısralarında Hz. Yahya'nın şehit edilmesine telmihte bulunur.

1.1.1.3. PEYGAMBERLİĞİ ŞÜPHELİ KİŞİLER

Hızır: Musa peygamber döneminde yaşayan, kendisine ilahi bilgi ve hikmet öğretilen Hızır da tıpkı İlyas gibi hayat suyu içerek ölümsüzlüğe kavuştuğuna inanılan büyük ve ünlü kişidir. Rivayetlerin çoğuna göre adı Hızır, künyesi de Ebu'l-Abbas'tır; geçtiği ya da namaz kıldığı her yerin yeşerdiği söylenir. Türkçede Hızır ve Hıdır biçiminde kullanılır. Kur'an'da Hızır adı geçmez, ancak Kur'an tefsircilerinin çoğu Kehf Suresinde anlatılan olayda Hz. Musa'nın arkadaşıyla birlikte çıktığı yolculukta rastladıkları kişinin Hızır olduğu kanısındadır. (Yıldırım 2008: 375-376)

Hem dinler tarihinde hem edebiyatta hem de sosyal hayatta en çok iç içe olduğumuz kişilerden biri de Hızır'dır. İslam kültür geleneğinde Hızır evliya kullar ve peygamberler arasında yer alır. O aynı zamanda, darda kalanların imdadına yetişen bir kurtarıcıdır. Bu manada "Kul daralmayınca Hızır yetişmez" gibi sözler dilimize yerleşmiş, son zamanlarda hastanelerdeki acil servislerin adına bile Hızır kelimesi eklenmiştir.

Hızır'ın, ab-ı hayat içerek ölümsüzlüğe ulaşması (Çelebi 1990: 307), dar zamanda darda kalanların imdadına yetişmesi (Gedik 1995: 177), (Uğur 2008: 313), yardıma muhtaç kullara Allah'ın Hz. Hızır'ı göndermesi ve onlara yardımcı kılması,

(Aslan 1978: 24), (Çelebi 1990: 274) inancı, 20. yüzyıl âşık şiirinin pek çok mısrasına konu edilmiştir.

Bâd-ı saâba yâre söyle cevâbı
 Âşk; mâşukunu ârzûlar tabi
 Dar günde yetişir Hızır an Nebi
 İniş yokuş düz olsun da geleyim

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 177, 56/2)

Hızır'ın, dar günde yardıma muhtaç kulların yardımına yetiştiği inancı, âşık şiirinde sık vurgulanan bir konudur.

"Bağrı yanıkların" açıktır bâbı
 Âşk; mâşukunu ârzûlar tâbi
 Tutarsa kolumdan "Hızır an Nebi"
 Dere tepe düz olsun da geleyim

Bardızlı Nihan (Gedik 1995: 176, 55/3)

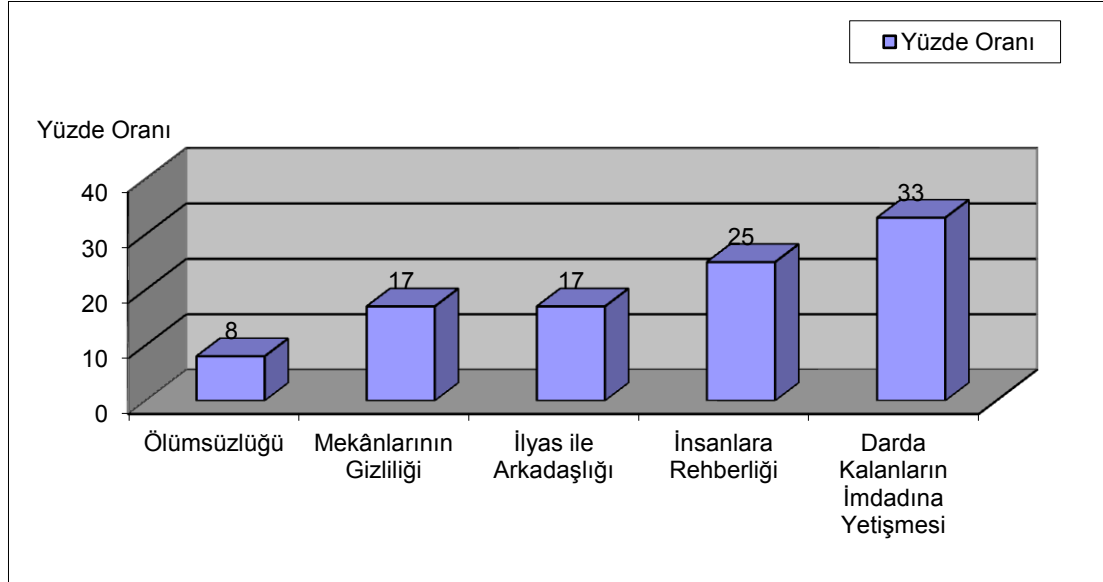
Hızır'ın peygamber ve büyük bir rehber olduğu ve onun yardımıyla tüm engelleri aşılabileceğine dair inancın ifadeleri bu dönem âşık şiiri mısralarında yerini bulur. Ayrıca Hz. Hızır'ın hocalığına ve rehberlik özelliğine (Aslan 1978: 203), kılavuzluğuna (Çelebi 1990: 193) dikkat çekilir.

Hızır'ın hayat suyundan içerek sonsuz hayata kavuşması, çöllerde ve ıssız topraklarda yolunu kaybedenlere, dara düşenlere, yoksullara, çaresiz kalmışlara, ihtiyacı olanlara yardım ettiği inancı, onun izini belli etmediği, sabit bir yerinin olmadığı ve mekânsızlığı inancını netice vermiştir.

Ey Fedayi Arif rumuz sözlüdür
 Evliyalar bakmaz görür gözlüdür
 Hızır-İlyas lâ mekânda gizlidir
 Budur tahkik sivaliğın cevabı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 300, 2/3)

Bu yönüyle Hızır ve İlyas'ın mekânsız bir yerde gizlendiği, izini belli etmediği, bazen rüyalara geldiği, İlyas'ın Hızır olduğu ve atına binerek gezdiği âşık şiirinde işlenmiştir.

Grafik 1.13. Hz. Hızır.

Hz. Hızır'ın hayatına dair konular arasında, darda kalanların imdadına yetişmesi temi ön plandadır. (bkz. Grafik 1.13)

Mehdi: Hidâyete eren veya hidâyete vesile olan, sâhib-üz-zaman. “Hususi ve şahsi bir tarzda Allah'ın hidayetini mazhar olan, kendisine Cenab-ı Hakk tarafından yol gösterilen” manasındadır. Ahirzamanda gelip bütün Müslümanları Hakaik-i İmaniye ve Kur'an'iyeyi câmi eserleriyle uyandıracak, dinlerini takviye ve imanlarını tecdit edecek olan peygamberimizin Âl'inden bir Zât'tır. (Yeğin 1992: 398)

Zamandan şikâyetlerin dile getirildiği dönemin âşık mısralarında (Başgöz 1994: 114), (Kafkasyalı 1998: 154) Hz. Mehdi'den söz edildiği görülür.

Fedayî 'nin şâd olupta gülmesi
Takrir kıldı Evliyalar cümlesi
Umudum var yakın kaldı gelmesi
İntizarım Mehdi devrânı gelmez

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 2365/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Fedayi Baba şiirlerinde ahir zamandan ve Mehdi'nin gelmesinden söz eder.

1.1.2. PEYGAMBER AİLELERİ

Hâbîl ve Kâbîl: Âdem peygamber ile eşi Havva'nın ilk iki oğludur. Aralarında kız kardeşleri Aklîmâ'dan dolayı anlaşmazlık çıkmış; Kâbîl kardeşi Hâbîl'i öldürmüş ve yeryüzünde ilk cinayet işlenmiş olur. Hâbîl dünyada kardeşi tarafından ilk öldürülen kişi olarak tarihe geçmiştir. (Yıldırım 1998: 343)

Ta Âdem'den Habil ile Kabil'e
Sibirya'dan Singapur'a Babil'e
Cezayir'de ben de doğsaydım bile
Bir insanım Çin'de ben vatanlıyım.

Âşık Mahzunî (Zaman 2000:260)

ÂşıkMahzunî dünyadaki tüm insanlara saygılı olduğunu ve hepsini kendi öz vatandaşı gibi gördüğünü dile getirirken bu saygının tarihî derinliklerini Hz. Âdem'le birlikte Hâbîl ve Kâbîl'e kadar götürür.

Hız. Meryem: İmrân ve Hannâ'nın kızı; Hz. İsa'nın annesi. Meryem adı Kur'an'da otuz dört yerde geçer, ayrıca Kur'an'ın on dokuzuncu suresi bu isimle anılır. Kur'an'da ismi anılan tek kadındır. Âşık şiirinin Hz. İsa'nın annesi olduğuna işaret edilen bölümlerinde Hz. Meryem'in ismi geçer. (Çelebi 1990: 215), (Keskin 2006: 315)

Gezdik kal'asını diri Anı'yı,
Anladık vefasız dar-ı faniyi,
Hüzn-ü matem icra meryem anayı,
Bırakmış Yahudi pustların Anı.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 230, 2/3)

Âşık Müdami Ani Kalesinin hüznü hali ile Hz. Meryem'in hüznü arasında bir benzerlik kurar, Hz. Meryem'in hüznü halini hatırlatır ve dünyanın fani olduğu gerçeğini dile getirir.

1.1.3. DÖRT HALİFE (ÇAR-I YAR)

Hız. Muhammed (a.s) zamanında yaşamış, onun görmüş ve sohbetinde bulunmuş müslümanların tamamı ashab (sahabe) olarak bilinir. Bu açıdan bakıldığında dört halife de ashabdandır. Örneğin Hz. Ali hem ashabdan hem ehl-i beytten (âli âbâ) birisidir. Bütün bunlara rağmen Hz. Ali en çok halifeliği ile tarihe mal olduğu için kendisinin adına dört halife başlığı altında yer verilmiştir.

20. yüzyıl âşık şiirinde sık sık kullanılan tabirlerden birisi de *dört halife* (çâr yâr) dir. Peygamberimizin vefatından sonra seçimle iş başına gelen din ve devlet işlerini yürüten dört halife, genellikle dinî duyguların işlendiği şiirlerde gerek isimleriyle gerekse toplu olarak sık sık zikredilmiştir. Âşıklar şiirlerinde (Aslan 1978: 225), (Gedik 1995: 184, 211), (Keskin: 2006, 101, 285), (Düzgün 1997: 109), yer yer dört halifenin isimlerini zikrederler ve onlara bağlılıklarını terennüm ederler.

İlâhi, ism-i azamın aşkına,
 Çaryar, Ashâb-Enbiyâ'nın aşkına,
 Bahasus Al-i Abâ'nın aşkına,
 Yakma onda bizi, hüsrân içinde,
Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 225, 3/1-2-3-4)

Ressûlah'ın yoldaşı
 Ol Hacer-i Esved taşı
 Onların can arkadaşı
 Ömer, Osman, Ali budur
Âşık Efkâri (Keskin 2006: 285, 6/1-2-3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde Resulullah'ın yoldaşı, O'nun can arkadaşları dört halifenin ismi zikredilir, peygamberimize karşı vefalarına vurgu yapılır ve onlar hürmetine şefaât ve kurtuluş niyaz edilir.

Hız. Ebubekir: Peygamberimizin İslam'dan önce ve sonra en yakın sadık dostu Hız. Ebubekir'dir. Bu yönü ile sıddık unvanını almış savaşların hiç birinde peygamberimizin yanından ayrılmamıştır. Peygamberimiz hastalandığında imamlık, ebediyete irtihalinde ise halifelik görevini üstlenmiştir. İki yılı aşkın halifeliği süresince büyük bir gayretle Müslümanları birleştirmeye çalışmış, ilk defa Kur'an'ı bir araya toplatarak bir kitap haline getirmiştir. Hız. Ebubekir vefatından sonra Peygamberimizin yanına defnedilmiştir. Hız. Ebubekir, 20. yüzyıl âşık şiirinde ismi zikredilen halifeler arasında yer alır.

Sizinledir Ali haydar
 Ebu Bekir, Ömer, Osman
 Haktâlâ kılısın muzaffer
 Bu inşallah sizinledir
Âşık Efkâri (Keskin 2006: 260, 5/1-2-3-4)

Âşık Efkari, Türk ordusuna muzaffer olması dileğinde bulunduğu mısralarında dört halifenin ismini zikreder ve onlarla birlikte Hz. Ebubekir'in de kahraman askerlerimizle birlikte onların yanında olduğunu müjdeler.

Hız. Ömer: Müslümanların ikinci halifesi, aşere-i mübeşşereden ve sahabenin en büyüklerindedir. Mekke'de Hattab'ın oğlu olarak 591 yılında dünyaya gelen Hz. Ömer, önceleri koyu bir İslam düşmanı iken 26 yaşında, kırkinci kişi olarak Müslüman olmuş; onun Müslüman olmasıyla birlikte, İslam açıktan anlatılmaya başlanmıştır. Peygamberimiz ona Hak ile batılı ayırmada çok mahir olduğundan Ömer'ül Faruk ismini vermiştir. Hz. Ebubekir vefat etmeden önce Hz. Ömer'in halifeliğine işaret etmiş, onun zamanında İslam orduları Kudüs'ten Tunus'a kadar pek çok bölgeyi fethetmiştir.

Halifeliği döneminde divan ve kadılık müesseseleri kurulmuş, dört bini aşkın cami ve mescit yapılmıştır. Hz. Ömer 644 yılında Basra valisinin kölesi tarafından şehit edilmiştir. Peygamberimiz hadislerinde ondan övgüyle söz etmiş, halifeliği sırasında halk huzurlu bir hayat yaşamıştır. Hz. Ömer adaleti ile de örnek olmuş ve "Hazreti Ömer adaleti" sözü halk arasında günümüze kadar yaşamıştır.

20. yüzyıl âşık şiirinde Hz. Ömer'in Resulullah'ın can arkadaşı olduğu ifade edilmiş, ismi mısralarda (Keskin 2006: 250, 260, 285) sıkça zikredilmiş, adaletinden (Kafkasyalı 1998: 228) övgüyle söz edilmiştir.

Dört Çâr-ı yâr Hak'tan aldı kısmeti,
Ömer adaleti Hakk'm himmeti,
Resul'ün zerresi Ali kuvveti,
Elde Zülfikâra havale ettim.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 228, 6/1-2)

Murat Çobanoğlu mısralarında dört çar-ı yar'ın (dört sevgilinin) Hakk'tan kısmet aldığını, Hz. Ömer'in adaletinin ise yine Hakk'ın bir himmeti olduğunu belirtir.

Hiz. Osman: 574 yılında Mekke'de doğan Hiz. Osman Affan'ın oğludur. Hiz. Ömer'in şehit edilmesinden sonra üçüncü halife olmuş, 82 yaşındayken, Kur'an okuduğu bir sırada şehit edilmiştir. Kur'an onun döneminde çoğaltılıp belli merkezlere gönderilmiştir. Peygamberimizin iki kızı ile evlendiği için Zi'n-nureyn (iki nur sahibi) olarak bilinen Hiz. Osman tüm malını ve mülkünü İslam yolunda harcamış, yüksek ahlak sahibi olması nedeniyle peygamberimiz tarafından övülmüştür. Hiz. Ebu Bekir'in toplayıp cem ettiği Kur'an-ı Kerim nüshalarını teksir ederek mühim merkez ve vilâyetlere göndermiştir.

Hiz. Osman dönemin âşık şiiri şahıs kadrosunun önemli isimleri arasında yer alır. Dönemin âşıkları şiirlerinde (Keskin 2006: 285), (Aslan 1978: 19) yer yer Hiz. Osman'ın adından söz etmişler, onun hafızlığına ve Kur'an'ı güzel okumasına telmihte bulunmuşlardır. (Kafkasyalı 1998: 228).

Hiç bir kimse bilemez onların unvanını,
Nefsine hamal olup da kaybetme imanını,
Hazreti Osman da verdi baksan ona canını.
Yedi tane damla kanı Kur'an'ın üstündedir.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 344, 2/3-4)

Murat Çobanoğlu, Hiz. Osman'ın Kur'an okurken şehit edilmesi olayına mısralarına konu eder, şehadeti ile Kur'an sevgisi arasında bir bağ kurar. Hiz. Osman'ın okurken şehit düştüğü Kur'an üzerindeki yedi damla kandan söz eder, insanların nefislerine aldanmamasını öğütler.

Mahzuni Şerif "Biat eder idin Ali'ler gibi/ Osman mı oldun gözlerini sevdiğim?" (Zaman 2000:158) sözleriyle sevdiği ile arasındaki kırgınlığından söz

eder, Hz. Ali dönemindeki olaylara işaret eder, sevdiğine Hz. Osman gibi mazlum olup olmadığını sorar.

Hz. Ali: Adına dönemin hemen her âşık şiirinde rastladığımız Hz. Ali, yüzyıllar boyunca edebiyat dünyamızın önemli isimlerinden birisi olarak anlatıla gelmiştir. Dört büyük halifeden sonuncusu olan Hz. Ali, peygamberimizin amcazadesi ve damadıdır. İslam dinini kabul eden ilk dört kişiden biridir. Henüz çocukken İslam'ı kabul ettiği ve hiç puta tapmadığı için “kerremallahu veche” olarak anılır. Aşere-i mübeşşereden (cennetle müjdelenmiş on kişiden) olan Hz. Ali'nin künyesi Ebu'l Hasan (Hasan'ın babası), Ebu Turab (toprağın babası) ve Murtaza (seçilmiş) olarak bilinir. Bedir, Uhud ve Hendek Savaşlarının yanı sıra pek çok gazaya katılmış, Hayber kalesindeki bayraktarlığı dillere destan olmuştur.

Peygamberimizin vefatından sonra birçok önemli görevlerde bulunan Hz. Ali Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra H. 656'da halife olmuştur. Kendisini halife olarak tanımayan ve Hz. Osman'ın kanının yerde kaldığını öne süren Şam valisi Muaviye ile yapılan Sıffin savaşından sonra halifenin hakem usulüyle seçilmesinin kararlaştırılmasından sonra Hz. Ali taraftarlarından bu fikri beğenmeyenler ordudan ayrılmıştır. Hariciler adı verilen bu kişilerin suikasti neticesinde 661 yılında şehit edilen Hz. Ali'nin eşi, peygamberimizin kızı Fatma; çocukları ise Hasan, Hüseyin ve Zeynep'tir. Onun etrafında Kesikbaş Destanı, Gazavât-ı Ali, Cenâdil Kalesi, Hayber Kalesi, Kıssai Kahkaha gibi hikâyeler oluşmuştur.

Sefil Selimi'nin kitabı Ali,

Resul Ekrem'in hitabı Ali,

Bütün soruların cevabı Ali,

Ayağı altına sermeli beni Ali.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 273, 1/1-2-3-4)

Hz. Ali'nin ismi âşık edebiyatında değişik vasıflarla ve lakaplarla anıldığı gibi doğrudan Ali veya Hz. Ali ismiyle de anılır. Hz. Ali âşıkların kitabı, Resul-ü Ekrem'in hitabı ve bütün soruların cevabı şeklinde tasvir edilir.

Hz. Ali'nin, peygamberimizin evinin aynası olduğu dikkat edildiğinde yüzünün oradan ışık aldığı belirtilir. (Özdemir 2003: 205), Hz. Ali, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın can arkadaşı ve Resulullah'ın yoldaşı (Özdemir,2003: 285) olduğu, Hızır ve rehber olarak kabul edildiği (Aslan 1978: 203) açıklanır.

İncil, Tevrat, Zebur, Kuran'a baktım
Dört makam içinde makamdır Ali.
Ehli Beyti sevip varımı yaktım,
Muhammet ecdadım ruhumdur Ali.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 259, 4/1-2-3-4)

Sefil Selimi şiirlerinde Hz. Ali'ye olan sevgisini dile getirir, Hz. Ali'nin ismini dört kutsal kitap içerisinde ayrı bir makam olarak gördüğünü belirtir ve aynı zamanda dört makam içinde ayrı bir makamı olduğu söyler.

Esedullah, Allahın aslanı anlamına gelen bir kelime olup Hz. Ali'nin kahramanlığı anlatılırken kullanılan vasfıdır. Onun güç ve kuvvetini anlatma adına yapılan bu benzetme saadet sultanı olarak da tanımlanır. Hayber'in fethinde gösterdiği kahramanlık asırlarca anlatıla gelmiş, dönemim âşıkları da mısralarında bu anlatılara sık sık yer vermişlerdir.

Zel-Ziyade severiz kamudan Ali evlâdı
Rı-Rehber oldu gösterdi bize ezel ustazı
Ze-Ziyaret ederek oldum Pirimin irşadı
Sin-Saadet sultanımdır hem Esedullah Ali

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 130, 3/4)

Bastı gâm leşkere tuttu meydanı
 Ayırır sinemden iş bu gerdanı
 Yetir imdadıma şahi merdanı
 Hayber'in fatihi sanasığındım.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 12, 6/1-2-3-4)

Hz. Ali dönemin âşık şiirinde, güç ve kuvveti yönüyle de adeta efsane bir kahraman haline dönüşmüş, Esedullah (Allah'ın aslanı) ve Hayber'in fatihi nitelemesinde bulunmuş kendisinden medet dilenmiştir.

Hz. Ali'ye olan sevgi pek çok edebî türde görüldüğü gibi bu dönem âşık şiirinde de ana temalardan biri olmuş, her fırsatta Hz. Ali ve âl-i âba sevgisi sık sık dile getirilmiştir. “Bu dünya yıkılsa yerle bir olsa onun sevgisinin devam edeceği” (Yılmaz 2009: 253), “O merhem olmadığı takdirde yaraların kapanmayacağı, her şeyin ona ayan beyan olduğu” (Başgöz 1994: 129), “Güzelliği ve şöhretin onun şanından olduğu” (Yılmaz 2009: 225) dile getirilmiştir. “Aşığın damarındaki iliğin ve kanın Hz. Ali olduğu telefonların bile Ali diye çaldığı” (Yılmaz 2009: 253, 304) teşbihinde bulunmuşlardır.

Tarikatda çâr-ı yârı sevmeyen
 Şehr-i yârı dost Haydar'ı sevmeyen
 Feth-i bâb'da dost Haydar'ı sevmeyen
 Gafil gider âdil şâhı tanımaz

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 236, 6/1-2-3-4)

Hz. Ali'nin sıfatlarından Haydar, Arapça'da “aslan, cesur, gazanfer” gibi anlamlara gelir ve bu kelime Hz. Ali ile özdeşleşmiştir. Haydar-ı kerrar kelimesi ise “Döne döne hamle yapan Ali” anlamına gelir bu dönem âşık şiirinde Hz. Ali için kullanılır. Âşık Müdami mısralarında “Dostumun dostudur Penç Ali-Aba/ Haydari Kerraha çağır dost deyü.” (Aslan 1978: 215) sözleriyle Hz. Al için Haydar-ı kerrar ifadesini kullanır.

Murtazakelimesi, beğenilmiş, seçilmiş, makbul, rağbet gören beğenilen anlamında kullanılan bu kelime âşık şiirinde Hz. Ali'nin lakapları arasında kullanılır. Âşık şiirinde “Damadı Haydar'dır ol şâh-ı merdan” (Kafkasyalı 1998: 251), “Çekti Zülfikarı bindi Döldül'e/ O şah-ı merdanı yedi yer yedi” (Düzgün 1997: 132) sözleriyle Hz. Ali sık sık Aliyyü'l Murtazâ veya sadece murtazâ ismiyle anılır.

Ayrıca kahramanlıklarından dolayı kendisine pek çok sıfat yakıştırılan Hz. Ali'ye mertlerin şahı anlamına gelen şâh-ı merdandır.

Arzu hâlîm verdim şahlar şahına
Beni kınayanlar doymaz ahına
Selamlar gönderdim pîr penahıma
Durduğum adab-ı dardan vazgeçtim

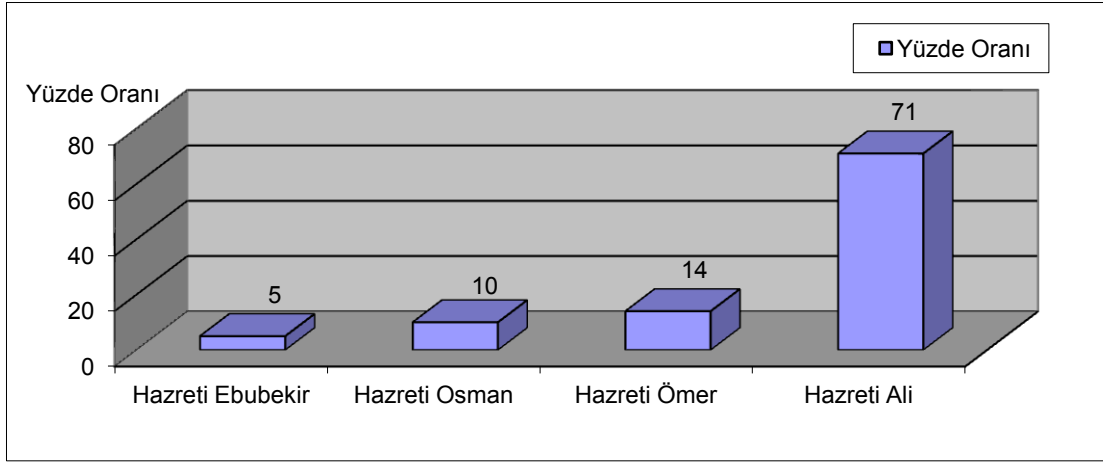
Davut Sulari (Yılmaz 2009: 273, 2/1-2-3-4)

Penah kelime olarak sığınma, sığınılacak yer, dayanılan nokta (Yeğîn 1992: 560) anlamlarına gelir. Hz. Ali'ye *Pir-i Penah* lakabıyla seslenen âşıklar ona selamlar gönderir.

Serhat âşık telin sazın yanında
Şah-ı server o alvazın yanında
Gözbebeğin yaranların yanında
Sularî'siz kalacağın belliydi

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 252, 3/1-2-3-4)

Server reis, baş, seyyid gibi anlamlara gelir ve Hz. Ali reislerin, başların ve seyyidlerin şahı olarak söylenir *Şah-ı Server* şeklinde tanımlanır.

Grafik 1.14. Dört halife.

Âşık şiirinde isimleri mukayeseli olarak verilen dört halife arasında, Hz. Ali'nin isminin yoğun olarak mısralarda yer alır. (Grafik 1.14)

1.1.4. ASHAB (SAHABE)

Hız. Hamza: Abdulluttalib'in oğlu ve peygamberimizin amcasıdır. Kendisinin aynı zamanda peygamberimizin süt kardeşi olduğu da rivayet edilir. İlk önceleri Hâşimilerin, doğmakta olan İslamiyet'e karşı gösterdikleri düşmanlığa Hz. Hamza'da iştirak etmiştir. Sonra Ebu Cehil'in muhalefetine ve fazla ileriye gitmiş olmasına isyan ile ilk vahiy gelişinin ikinci yahut altıncı senesi Müslüman olmuştur. Hz. Hamza cesûr ve bir muhârip olduğundan, şecâati dolayısı ile kendisine "Allah'ın ve Resûlünün arslanı" lakabı verilmiştir. En büyük başarısı Bedir Gazvesi ile başlar. Hz. Hamza'nın icraâtı Uhud Muharebesinde sona erer. (İslam Ansiklopedisi 1993, C.5: 203-204)

Dönemin âşıkları kendilerini onlardan biri olarak görür, Hz. Hamzalara ve Hz. Halidlere eş ve arkadaş olduklarını açıklarlar. Hz. Hamza'ya övgü ve methiyelerde bulunurlar. (Gedik 1995: 184)

Yeryüzünde hükmeyledi kahrıman
 Zaloğlu cihangil Aba Müslüm Han
 Hamza'nın gözünde titredi cihan
 Çok pehlivan bu toprakta yatıyor

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 322, 2/1-2-3-4)

Zaloğlu Rüstem ve Ebu Müslüm ile birlikte Hz. Hamza'nın ismi yiğitlik ve kahramanlık yönleri ile mısralarda isimleri dile getirilir ve cesaretine vurgu yapılır.

Hız. Halid: Peygamberimizin devrinde yaşamış bir kumandandır. Uhud Gazvesinde Mekkelilerin sağ kanadını idare ediyordu ve zamanında müdahale ederek savaşın seyrini değiştirdi. Müslüman olduktan sonra da birçok muvafakiyetler te'min eden bir kumandanlık dehası idi. (İslam Ansiklopedisi 1993, C. 5: 142-143) Peygamberimizin komutanları arasında yer alan Hz. Halid yüzyılın âşık şiirinde adı geçen sahabeler arasında adı geçer.

Bardızlı Nihanî, "Bir zamanlar Meclislerde baş idim/ Hamzalara, Hâlidlere eş idim" (Gedik 1995: 184) mısralarıyla Hamzalara ve Halidlere eş olduğunu dile getirdiği mısradaki Hz. Halid'in adını zikreder.

Hız. Eyüb El Ensari: Peygamberimiz Medine'ye hicret ettiğinde onu evinde altı ay misafir ettiğinden "mihmandar-ı nebi" ünvanı verilen Hz. Eyyüb, Ensarî olarak da anılır. "Asıl adı Hâlid bin Zeyd olan Hz. Eyyüb, Peygamberimizin bayraktarlığını yapmış 669 yılında İstanbul'un Müslümanlar tarafından ilk muhasarası sırasında şehit olup bulunduğu yerde defnedilmiştir. (İslam Ansiklopedisi 1993, C. 5: 123-125)

Fatih'in İstanbul'u almasından sonra kabri Akşamseddin tarafından tespit edilmiş, adına 1458 yılında yaptırılan cami, türbeyi de avlusuna almıştır. İstanbul'da bir semte adı verilen Eyyüb'el Ensari, âşık şiirinde İstanbul'un Bizanslardan alınması olayına telmih yapılır:

Bu şehrin Bizans'ta kalması ayıp
 Çünkü şehit yatar Hazret-i Eyüp
 Fatih'in bu şehre " İstanbul " deyip
 Kostantiniye'yi silmesi gerek

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 156, 5/1-2-3-4)

İstedi buldu yerini
 Peygamberin Ensari'ni
 Ol Eyyub'un mezarını
 Akşemseddin bulan budur

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 283, 3/1-2-3-4)

Hiz. Eyyüb El Ensari'nin İstanbul'da yattığının hatırlatıldığı âşık şirinde, mezar yerinin İstanbul fethedildiğinde Akşemseddin tarafından tespit edildiği dile getirilir.

Ebu Süfyan: Miladî 597-653 yılları arasında yaşamış, Kureyş'in Abd Manaf ailesinden olup, Hz. Muhammed (a.s)'e düşman olan Mekke eşrafının reisidir. Ebu Süfyan Mekkelilerin büyük kervanlarını defalarca sevk ve idare etmişti. Şehrin ileri gelen birçok tüccarları gibi İslamiyet'e düşman bir vaziyet aldı. Bedir Muharebesine istemeyerek sebep olmuş, bu muharebeden sonra Mekkelilerin kumandasını eline aldı. Mekke'nin fethinden sonra Müslüman oldu. (İslam Ansiklopedisi 1993, C. 4: 50-51) Ebu Süfyan'ın ismine Mahzuni'nin bir mısrasında tesadüf edilir.

Mahzuni mısralarında "Allah için Kur'an için söyleyin/ Ebu Sufyan Murtaza'ya eş midir?" (Zaman 2000: 85) sözleriyle Ebu Süfyan'ın Hz. Ali'ye eş olamayacağını söyler.

Veysel Karani: Peygamberimiz zamanında yaşamasına rağmen onu görmeyen bir din büyüğüdür. Yemen'in Karen köyünde doğduğu için *Karenî* olarak anılmıştır. Medine'ye Peygamberimizi görmek için geldiyse de annesinin "bulamazsan geri dön" tenbihine uyararak geri dönmüş ve Hz. Muhammed (a.s) ile görüşmemiştir.

Peygamberimiz eve geldiğinde onun kokusunu duymuş ve hırkasını ona verilmesini vasiyet etmiştir.

Veysel Karani, Hz. Ömer zamanında tekrar Medine'ye gelmiş, hırka-i saadet ona Hz. Ömer'in elleriyle verilmiştir. Veysel Karani Sıffin Savaşı'nda şehit olmuştur. Söz konusu hırka bu gün İstanbul'da Hırka-i Şerif Camiinde mahafaza edilmektedir. Peygamberimizi görenler ashab veya sahabe denilmesine rağmen Karani'nin Peygamberimize olan aşırı sevgisi ve Resulullah'ın kapısından dönmesi sebebiyle onun da ashab başlığı altında değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Veysel Karani, Âşık şiirinde adı zikredilen peygamber sevdalısı Hakk dostlarından biridir.

Bilemezsin insanoğlu bu âlemin işini.
Her yere de sakın vurma dertli olan başını,
Veysel ol Habib için çekmiş idi dişini.
Onun hırkasıyla tacı çobanın üstündedir.

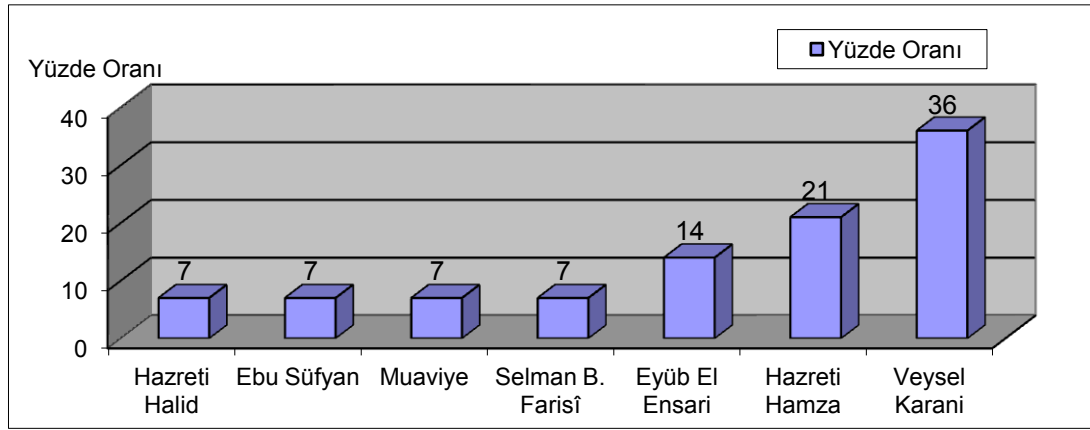
Murat Çobanoğlu (Kafkayalı 1998:344, 3/1-2-3-4)

Veyis Hakk'a âşık, boynunu büktü
Mansur bu devenin başını çekti
Mevlana ney çaldı, Yunus yaş döktü
Âşık dervişandır, saz çalan değil.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 100, 2/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu ve Mevlüt İhsanî'de örneklerine rastladığımız mısralarda nur cemalli pür yâr ve pir olarak adlandırılan Veysel Karani, âşık şiirinde kendisine yetişebilme arzusu dile getirilmiş, onun Peygamberimiz için dişini çektiği, hakka âşık olup boyun büktüğü anlatılmıştır. Peygamberimizden kendisine bırakılan hırkası bir tac gibi önemli olduğu vurgulanmıştır.

20. yüzyıl âşık şiirinde adı geçen diğer sahabe isimleri Muaviye ve Selman B. Farisî'dir. Âşık Fedayi, mısralarında kardeşler arasındaki düşmanlığın sebebi olarak Muaviye'yi görür. (Çelebi 1990: 86) Ali İzzet Özkan'ın mısralarında (Başgöz 1994: 139) Selman B. Farisi'nin çocukluğundan itibaren büyük bir sadakatla önceleri Hıristiyan keşişlerine, Müslüman olduktan sonra da İslamiyet'e hizmet etmesini dile getirir, bu durumu "Hizmet kapısında Selman gördüm" sözleriyle anlatır.

Grafik 1.15. Ashab (Sahabe)

Ashab başlığı altında değerlendirdiğimiz şahıs kadrosu arasında sırasıyla Veysel Karani'ni, Hz. Hamza ve Eyüb'el Ensari'nin isimleri belirgin olarak mısralarda dile getirildiği görülür. (Grafik 1.15)

1.1.5. EHL-İ BEYT (ÂL-İ ÂBA)

Ehli Beyt tabiri Arapça evin fertleri anlamına gelmektedir. Hz. Muhammed (a.s)'in neslinden ve yakınlarından olan kimseler için kullanılır. Bu kişiler Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir. Bu dört kişinin bir diğer adı da Âlî Âbâ'dır. Âlî âbâ Arapça, cübbe ailesi, aba ailesi demektir. Hz. Muhammed (a.s) üzerinde aba bulunurken yanına gelen yakınlarını bu aba altında topladığı ve kendisiyle birlikte toplam beş kişi aba altına girdiği için bir elin beş parmağından hareketle pençe-i âli âbâ veya penç ten-i âli âbâ isimleri de verilmiştir.(Cebecioğlu 1997: 144, 242)

Çalışmamızda Hz. Muhammed (a.s)’in adı peygamberler, Hz. Ali’nin adı dört halife başlığı altında incelendiği için ehl-i beyt tabiri altında diğer üç kişinin adına yer verilmiştir.

Hz. Fatma: Peygamberimizin ilk zevcesi Hz. Hatice’den olan 4 kızından biridir. Peygamberimizin soyunu devam ettiren kızıdır. Lâkabı “beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın “ anlamına gelen Zehra olmakla beraber “iffetli ve namuslu kadın” anlamına gelen Betül lâkabıyla da anıldığı görülmektedir. Hz. Fatıma, konuşması ve hareketleri yönüyle babasına çok benzerdi. Babasının hem hayâ ve edep gibi gizli yönlerine hem de konuşma tarzından yürüyüşüne kadar birçok vasfına sahipti. “Hicretin ikinci senesinin sefer ayında Peygamberimiz amcazadesi Hz. Ali ile kızı Hz. Fatıma’nın nikâhları kıyıldı. Hz. Fatıma’nın evlilik hayatı tam bir saadet ve sukûn içinde geçmiştir. Hz. Fatıma’nın isimleri Hasan, Hüseyin, Muhassin, Ümmü Gülsüm, Zeynep ve Rukiyye’olan 3 erkek ve 3 kız olmak üzere, 6 evladı dünyaya gelmiştir. Bunlardan Muhassin küçük yaşta vefat etmiş, kızlarından nesli inkitaya uğramış; Hz. Fatıma’nın nesli Hasan ve Hüseyin yolu ile teselsül etmiştir. Hz. Fatıma çok sevdiği babasının vefatından altı ay gibi kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Hayatı boyunca şefkatli bir baba olan Hz. Muhammed, kız evlâda karşı derin bir muhabbet beslemeyi tavsiye eden, müteaddit hadisler de rivâyet edilmektedir. Hakkında vârid olan hadîsler dolayısı ile şahsiyeti etrafında kendisini bütün kadınların fevkine çıkaran bir i’zâz ve ibeâl halesi vücuda gelmiştir. Dünyada ilâhî mevhibelere mazhar olan Hz. Fatıma ahrette de saâdet tacını giyecektir. Âdeta Hz. Meryem’e müşabih bazı sıfatların hârikûlade hâllerin sâhibi, hele şî’a arasında tamâmiyle ilâhî bir varlık olan Hz. Fatıma, beşerî noksanlardan tamâmiyle âzâde telakki edilir. (İslam Ansiklopedisi 1993, C. 4: 518-531)

Dönemin âşık şiirinde ehl-i beyte duyulan sevgi ve saygı sürekli olarak işlenmiş, bu mısralarda Hz. Fatıma’nın ismi sık sık dile getirilmiş “enbiyanın rehnüması” (Çelebi 1990: 70), teşbihi yapılmıştır. “Fatma anamız, Zehra bacımız” (Özdemir 2003: 272) sözleriyle anne ve bacı olarak görülmüştür. Hz Ali ile Hz

Fatma'nın eş olarak birbirlerine yakışması, güzel bir çift olmaları (Zaman 2000:195) dile getirilmiştir.

Hatice-i Fâtima'nın hakkı için

Ehlibeyt'i akrabanın hakkı için

Kamu mü'min muhibbanın hakkı için

Kazadan belâdan sakla İlâhi

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990, 288, 3/1-2-3-4)

Peygamberimizin eşi Hz. Hatice'nin de isminin yer aldığı bazı mısralarda Hz. Fatma ve ehl-i beyt hürmetine musibetlerden, kaza ve belalardan sakınma temennisinde bulunulur. Hz. Fatma'nın iki oğlu da şehit edilmiştir. Hz. Hasan zehirlenerek, Hz. Hüseyin ise, Kerbelâ denilen yerde tuzağa düşürülerek, tüm yakınlarıyla beraber öldürülmüştür.

Bu dönem ait bazı mısralarda, “Fadime'den doğan iki güneşe/ Kerbelâ'da tuzak kuran ben miyim?” (Yağız 1999:133), “Hak için şehittir Hüseyin, Hasan/ Hazreti Fatma'dır canından yanan” (Kafkasyalı 1998: 229) sözleriyle Hz. Fatma'nın iki ciğer pasesi Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi ve mecazi olarak Hz. Fatma'nın ciğerinin yanmasından söz edilir.

Hız. Hasan: Peygamberimizin sevdiği torunlarından biri olan Hz. Hasan, Hz. Ali'nin ve Hz. Fatma'nın büyük oğludur. On iki imamın da ikincisidir.

Ehl-i Beyt'e hürmet ve saygı besleyen Küfe halkı Hz. Ali'nin büyük oğlu Hz. Hasan'ı getirerek ona biat ederler. Böylece Hz. Hasan babasından sonra hilafet makamına seçilmiş olur. Şam'da oturan Muaviye, Hz. Hasan'ın halifeliğine karşı çıkar. Bu sırada Muaviye'nin kuvvetli bir ordu ile Hz. Hasan'ın üzerine geldiği haberi yayılır. Hz. Hasan savaştan yana olmadığı halde Küfe eşrafının ısrarları karşısında kırk bin kişilik bir ordu hazırlar ve ordunun başına geçer. Müslümanların savaşmaması için Muaviye'nin kumandanlarından Amr oğlu Abdullah'ın

Muaviye'nin adına yaptığı bütün teklifleri kabul eder. Böylece Müslümanlar arasında yeniden kan dökülmesini önler. Muaviye bununla da yetinmez Hz. Hasan'ın karısı Cu'de'yi oğlu Yezid'evlilik vaadiyle aldatır, kiralık adamı Mervan'ın suç ortaklığıyla Hz Hasan'ı zehirletir. (Çağatay 1993: 413-416)

Âşık şiirinde Peygamberimizin torunlarına olan sevgi sık sık dile getirilmiş bu mısralarda Hz. Hasan adı zikredilmiştir.

Bu günü yarına salan yürek
Post bıyığının her telinde,
Dağlar Hasan Hüseyin kokar
Sarp olan her güzellikte

Mahzuni Şerif (Şerif 1994:108)

Âşık Mahzunî Şerif mısralarında, Hz Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin'in ölümlerine üzüldüğünü, tarihî her şeyi yazdığını, dağların bile peygamberin torunları gibi koktuğunu söyleyen ehl-i beyte olan sevgisini, onların ölümleri karşısında yasını dile getirir.

İmam Hasanımla zehirler içtim
Şah Hüseyinimle kanlarım saçtım
Zeynel Aba ile zindana düştüm
Allah bir Muhammed Ali zikridir

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 319, 2/1)

Âşık şiirinde “Zehir vardı İmam Hasan destinde/ Çarkı felek dönüyordu üstünde” (Hüseyin 1978: 256), “Her Hasan'ın elbet vardır Cu'de' si/ İnsan sevdiğine ağı verir mi?” (Zaman 2000:169) sözleriyle Hz. Hasan'ın çeşitli vaatlerle kandırılmasına, karısı Ca'de tarafından zehirlenerek şehit edilmesine telmih yapılır; sevenlerin talihsizliği ile eşlerinden sıkıntı çekenlerin çektiği sıkıntılar bu olay üzerinden dile getirilir.

Der Fedayi a'lem beyi
 Mahlûkatların yeğreği
 Yerin ve Gök'ün direği
 Şah İmam Hasan-Hüseyin

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 94, 6/1-2-3-4)

Mıslarlarda Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e mahlûkatların yeğreği, yerin ve göğün direği benzetmesi yapılır. Âli âba hürmetine Allah'a sığınılır. İnci tanesi hülâsa-i dürdane tabiriyle inci tanesi, sevgili, kıymetli benzetmesinde bulunulur.

İmam Hüseyin: Hz. Muhammed (a.s)'in Hz. Fatıma'dan torunu, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın ikinci oğludur olan Hz. Hüseyin on iki imamın üçüncüsüdür. Hüseyin, kelime olarak küçük güzel anlamına gelir. Peygamberimiz "Hüseyin benden, ben Hüseyin'denim, Allah Hz. Hüseyin'i seveni sever" buyurmuştur. Hicri 61. yılında Muharrem'in onuncu günü (10 Ekim 680) Kerbâla'da Yezid'in askerleriyle az bir askerle yaptığı savaşta susuz bırakılmış, şehit edilmiştir.

Muharrem ayında şehit edildiği için bu ayda Müslümanlar Hz. Hüseyin ile bütünleşir, onun acısını yaşamaya çalışır ve gözyaşı dökerler. Bu durum, günlük hayata da yansır. Örneğin, ele bıçak ve keskin alet alınmaz, su içilmez, tatlı yenilmez, eğlenilmez hatta erkekler tıraş olmaz. Düğün yapılmaz, müzik dinlenilmez ve gülünmez. Mümkün olduğunca üzüntü dolu bir hal içinde bulunulur. Diğer taraftan Aleviler Muharrem'in on iki günü "matem orucu" adı verilen oruç tutarlar. On üçüncü günü aşure kaynatarak İmam Zeynelabidin'in kurtuluş sevincini paylaşırlar.

Edebiyatımızda Hz. Hüseyin'in şehadetini anlatan "Maktel-i Hüseyin" isimli manzum ve mensur eserler yazılmıştır. 20. yüzyıl âşıkları şiirlerinde Hz. Hüseyin'in ismini hemen hemen bütün şiir örneklerinde Hz. Hasan'la birlikte anmışlar ve onların şehit edilmelerini mısralarına taşımışlardır. Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi ve ona duyulan derin üzüntü sık sık yinelenmiştir.

Muhammed'in soyu Ali'nin canı
 Fatime ananın cesedi kanı
 Seni gördükleri kanlı meydanı
 Ebedi dünyada kurdun şah şehit

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 330, 3/1-2-3-4)

Davut Sularî mısralarında Hz. Hüseyin'i peygamberimizin soyu ve Hz. Ali'nin canı olarak niteler ve şehit edilmesini dile getirir, Şah şehit nitelemesinde bulunur.

Yüzyılın âşık şiirinde Hz. Hüseyin'e olan sevgi aşk boyutuna ulaşmış, mü'minlerin onun aşkı ile boyandığı ve ona adeta yar oldukları (Yılmaz 2009: 231) işlenmiştir. Bu mısralarda Hz. Hüseyin'e duyulan sevgi ve onun şahadetine duyulan üzüntü bu dönem şiirinde coşkulu bir üslupla anlatılmıştır. Mahşer gününde ab-ı Kevser dağıtacağına inanılan Hz. Hüseyin (Çelebi 1990: 94) O var iken kimseye minnetin olmayacağı, yeryüzündeki hiçbir kula zevalinin bulunmayacağı (Yılmaz 2009: 324) ifade edilmiştir.

On iki imamın dağı,
 Gönül ve yüzlerin ağı,
 Muhammed Mustafa bağı.
 Mü'minler yar Hüseyin.

Âşık Sefil Selimi (Yılmaz 2009: 152, 3/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi mısralarında Hz. Hüseyin, On iki imamın iki zirvesinden biri olarak görülmüş, gönül ve yüzlerin akı tanımlaması yapılmıştır. Muhammed Mustafa'nın bağı olan Hz. Hüseyin'in varlığının başka bir kula minnet bıraktırmadığı anlatılmıştır.

Dönemin âşıkları "Hasan-Hüseyin-Zeynel Abâ hürmetine/ İlâhi. Sıdk ile sana sığındım" (Çelebi 1990: 396) sözleriyle Hz. Hüseyin'in hürmetine günahların

bağışlanma istenir, ahrette yine onun hürmetine kurtuluş talep edilerek Allah'a sığınma talebi dile getirir.

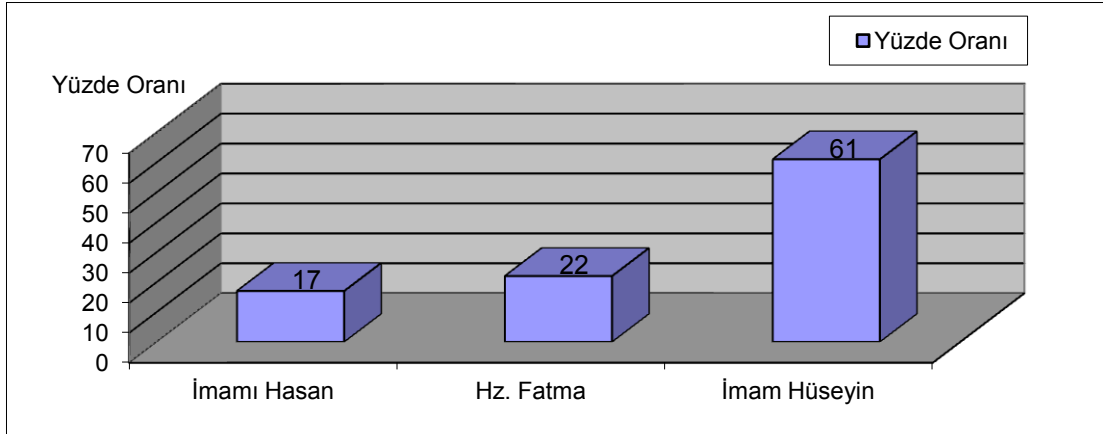
Mahzuni Şerif mısralarında “Bir Âşık görmedim olmasın naçar/ Her Hüseyin’e bir de Mervan bulunur.” (Yağız 1999: 88)sözleriyle her iyinin yanında bir kötünün, bir zalimin muhakkak bulunduğunu dile getirilir ve kara günlerin bir gün geçeceğini ve ümitsizliğe düşülmemesi gerektiğini söyler.

Bektâşi inancında *Dört Kapı Kırk Makam* târîkat mensubunun geçeceği maddi ve manevi aşamalarıdır. *Hacı Bektaş-ı Velî, Makâlât* adlı eserinde tarîkâtinin öğretisini bu şekilde düzenlemiştir. Ona göre kul, Çalap Tanrı’ya Kırk Makam’da erer. Dört Kapı ile kastedilen dört esas: *Şerîat, Tarîkât, Mârifet ve Hakîkât*’tir. Bunların her biri de onar bölümden oluşmaktadır. Toplamı Kırk Makam’dır. (Özcan 2007: 62)

Hayri ihsanın küpesi,
Haydarı Kerrar’ın sesi,
Hasanı Kübranın süsü,
Kırk makamda bir Hüseyin.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 152, 4/1-2-3-4)

Âşık şiirinde ilim kapısı olarak görülen Hz. Hüseyin, Hayri İhsan’ın küpesi, Haydar-ı kerrarın sesi, Hasan-ı Kübranın süsü olarak zikredilir, kırk makamda bir olduğu belirtilir.

Grafik 1.16. Ehl-i beyt (Âl-i âba).

Âşık şiirinde, ehl-i beyt (âl-i âba)'tin isimlerine yer verildiği mısralarda Kerbela olayına, Hz. Hüseyin'in şehadetine sıkça vurgu yapılır ve Hz. Hüseyin'in ismi mısralarda daha sık dile getirilir. (Grafik 1.16)

1.1.6. MEZHEP İMAMLARI

İslam'ın dört mezhep imamların isimleri bu başlık altında değerlendirilmiştir. Mezhep imamları ile ilgili sadece Âşık Sefil Selimi'nin bir mısrasında İmamı-ı Azam Ebu Hanife'nin adına tesadüf edilmiştir.

İmam-ı azamı alalım ele,
 Kırbaçla can verdi çok çekti çile.
 Eba Müslim'e de yaptılar hile;
 Ömrü nasıl bitmiş kime ne almış ki?

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 257, 3/1-2)

Asıl adı Nûman Bin Sâbit olan İmam-ı Azam Ebu Hanife'den söz eden mısralara Âşık Sefil Selimi'de tesadüf edilir, onun çektiği çile ve gördüğü işkenceler anlatılır.

1.1.7. ON İKİ İMAM

Şia inancına göre dinî korumak ve dinin hükümlerini yerine getirmek için peygamberimize halife ve varis olduklarına inanılan on iki kişiye on iki imam (isnâ aşeriye) denilmektedir. Şia düşüncesinin Câferiye (İmâmiye) denilen mezhebinin inancına göre peygamberimiz veda haccından dönerken Gâdiruhum denilen yerde Hz. Ali'yi kendisine vasi ve halife tayin etmiş, on iki imamın geleceğini söylemiş, sonuncusunun da Mehdi olacağını belirtmiştir. Her gelen imam kendisinden sonra gelecek olan imamı ümmete bildirmiştir. Şii inancına göre işleyen bu mezhep, ehl-i sünnet akidesini de benimsemiştir. Şah İsmail tarafından resmileştirilen bu mezhep her devirde bir takım ihtilafa sebep olmuştur.

On iki imam sırasıyla şunlardır: Aliyyü'l Murtâza (Hazreti Ali), Hasanü'l Müctebâ (Hazreti Hasa), Hüseynü's Şehîd (Hazreti Hüseyin), Ali Zeynelâbidin, Muhammed Bâkır, Câferü's Sâdık, Musa Kâzım, Aliyyü'r Rızâ, Muhammed Takıyyüddîn, Aliyyün Nakıyyü'l Hâdî, Hasan'ül Askerî, Mehdî. (Pala 1999: 320-321)

Âşık Müdâmi mısralarında (Aslan 1978: 269) aşkına tüm zemin ve asumanın adeta Hz. Hüseyin için kan ağladığını söylediği ve muharrem ayının üzüntüsünü dile getirdiği şiirinde on iki imamın isimlerini sırasıyla zikreder.

Medet Mürvet dedim kapına geldim

Bir yitik kulunam al kabul eyle

On iki imam on dört masum aşkına

Dileğimi kabul kıl kabul eyle

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 238, 1/1-2-3-4)

On iki' iman bize ata değil mi

Cennet Cehennemden öte değil mi

Hakka karşı isyan hata değil mi

Gizli günahların bildikten kerî

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 408, 2/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Davut Sulari ve Afşinli Derdiçok'un, Allah'tan bağışlanma, dilek ve duaların kabul edilmesi isteğini dile getirdikleri şiirlerinde on iki imam vesile edilir, onlar hürmetine af ve mağfiret dlenir.

Hayat tarihî de sokuyor zora,

İsa peygamberi çektiler dara,

On iki imam da pek çetin yara;

Yer gök yasa batmış, kim ne almış ki?

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 257, 2/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi, şehit edilen on iki imamın mazlumiyeti ve her birinin değişik entrikalarla şehit edilmesi karşısında yer ve göğün yasa büründüğü söyler, onların davası kendi davaları olarak görür.

İmam Zeynel Abidin: Hz. Hüseyin'in oğludur. Milâdi 666 senesinde Medine-i Münevvere'de doğmuş, Muharrem ayının on sekizinde 713 senesinde yine doğduğu yerde şehit edilmiştir. Asıl adı Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Talib künyesi, Ebû Muhammed ve Ebu'l Hasen'dir. Tâbiînin büyüklerinden olan Zeyne'l-Âbidîn aynı zamanda On İki İmam'ın dördüncüsüdür. Lakabı, Şeccâd ve ibadet edenlerin süsü anlamına gelen Zeyne'l-Âbidîn'dir. Bu sıfat kendisine çok ibadet ettiği için verilmiştir. (Sofuoğlu 1997: 40-41)

Yüzyılın âşıkları mısralarında İmam Zeynel Abidin ile ilgili olarak “Zeynel Aba ile zindana düşmesine” telmihte bulunur (Yılmaz 2009: 319), onu “Kur'an'ın sırrı” (Çelebi 1990: 46) ve “Bedende ruh olarak” (Özdemir2003: 329) görürler.

Dönemin âşıklarından Fedayi Baba “Hasan-Hüseyin-Zeynel Abâ hürmetine/ İlâhi, sıdk ile sana sığındım”, (Çelebi 1990: 396), “Ali Zeynel-Aba hakkı/ Bağışla geç günahımdan” (Çelebi 1990: 397) szöleriyle Hak ve rabbani olduğu belirtilerek ıssı sultan ve kâmil insan tanımlaması yapılan Âşık Fedayi Baba’nın şiirlerinde Allah’tan Zeynel Abidin hürmetine af ve mağfiret dilenir. Onun bendesi olanın meydanda baş oynatacağı, istediğinde ona canını seve seve vereceğini söyler.

İmam Muhammed Bakır: Zeyne’l-Âbidîn’in oğludur. Annesi Hz. Hasan’ın kızı Fatıma’dır. Soyu anne ve baba tarafından Hz. Ali’ye dayanmaktadır. İlimle meşgul olmuş, siyasete uzak durmuştur. On iki imamların beşincisi olan Muhammed Bâkır 735 yılında devrin Emevi hükümdârlarınca zehirlenerek öldürülmüştür.

Dönemin âşık şiirinde Muhammed Ba’kır’ın bakire bir kızıdan doğduğu, ilim ve irfan sahibi olduğu (Çelebi 1990: 46, 163) anlatılır. Diğer on iki imamda olduğu gibi İmam Muhammed Bakır’a olan bağlılık ve sevgileri âşık şiirinde sıkça dile getirilir. (Özdemir 2003: 329), (Çelebi 1990: 135, 151, 397). Onun ve diğer on iki imam hürmetine ilahî dergâhtan af ve mağfiret dilenir. (Çelebi 1990: 396)

Muhammed Kur’anım Ali’de Şah’ım
Hasan, Hüseyin’den can esirgemem.
Zeynel Abidin’dir bedende ruhum,
İmam-ı Bakır’dan kan esirgemem.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 329, 6/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi, İmam-ı Bakır’a olan sevgisinin büyüklüğünü ifade ettiği mısralarında onun için seve seve canını feda edebileceğini, kanını bile esirgemeyeceğini dile getirir.

İmam Caferi Sadık: On iki imamın altıncısıdır. Babası Muhammed Bâkır’dan sonra onun yerine imamete geçmiştir. Annesinin soyu Hz. Ebubekir’e dayanır. Hz.

Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra Ca'fer-i Sâdık da babası gibi siyasetle uğraşmamış; kendini ilim yoluna adamıştır. İmam-ı Ebû Hanife, İmam-ı Ca'fer'den ders almış iki yıl kadar onun talebesi olmuştur. Şiilerce imamların en büyüğü ve özellikle Şîf fikhını ve inanç esaslarını tedvin edip belirleyen kişi olarak görülür. Nitekim Şîilerin büyük çoğunluğu kendisinden bir mezhep olarak bahsederken "Ca'feriyye" ismini kullanırlar. (Özcan 2007: 73)

Âşık şiirinde adı sıkça geçen On iki imam arasında yer alan İmam Caferi Sadık'ın ilmi yönünün (Yılmaz 2009: 227, 319) anlatıldığı görülür.

İmam Zeynel Sırrı Kur'an
İmam Ba'kır sahip irfan
Her vakit tahtında sultan
Ca'fer-dir Küntü Kenzullah

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 46, 2/1-2-3-4)

Allah, küntü kenz durumundayken kendi güzelliğini görmek istediği; evreni ve insanı yarattığından söz edilir. Âşık Fedayi, İmam-ı Cafer'in gizli bir hazine olduğunu söyler, din ve imanında ona bağlılığını belirtir ona kiblegah ve secdegah makamı verir. (Çelebi 1990: 397) Sefil Selimi ise kendisinin alınyazısı olduğunu söyler. (Özdemir 2003: 329)

Ba'kır, Ca'fer, Kâzım, Rıza hürmetine
İlâhi sıdk ile sana sığındım

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 396, 1/2-4)

İmam Ba'kır İmam Ca'fer
Rahmet kıldı A'leme

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 145, 3/1-2)

Muhammed Ba'kır, bakire kızıdan geldi zuhura

Ca'fer-i Sadık hükmeyledi hem ba'tına zahire

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 163, 1/1-2)

Âşık Fedayi, İmam Caferi Sadık ve diğer on iki imam hürmetine ilahî dergâhtan af ve mağfiret diler, yüce mevlanın onu âleme rahmet kıldığı söyler onun zahire (görünene) ve ba'tına (görünmeyene) hükmeyletiğini haber verir.

İmam Musa'yı Kazım: Cafer Sadık'ın oğludur. On iki imamın yedincisidir. “Babası tarafından yetiştirilmiş bir zâttı. Hârun Reşit tarafından Bağdat'a getirilmiş ve hapsedilmiş ve burada zehirlenerek öldürülmüştür.” (Bender 1994: 60)

Âşık Fedayi Baba mısralarında Musa'yı Kazım'ı “Horasan şahı, din binası ve mabudu” olarak tanımlar (Çelebi 1990: 46, 135, 145), temiz kalpli insanların hidayetine vesile olduğunu söyler.” (Çelebi 1990: 163) Âşık Sefil Selimi de Musa'yı Kazım'ı alın yazısı olarak görür. (Özdemir 2003: 329).

Muhammed Bakırla girdim kazana

İmam Cafer ilmin saldım cihana

Musa i Kazımdan geldim cihana(meydana)

Allah bir Muhammed Ali zikrimdir

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 319, 3/1-2-3-4)

Davut Sulari mısralarında “Musa i Kazım'dan geldim meydana” sözleri ile Musa Kazım'a bağlılığını ve sevgisini dile getirir.

İmam Rıza: Medine'de M. 765 yılında doğmuştur. 818 yılında Meşhet'te zehirlenerek öldürülmüştür. Zühd ve takva bilgini olarak tanındı ve sevgi ile anıldı. Halife Me'mun onu hilafete veliaht yaptı. Bastırdığı paraların üzerine “Müslümanların imamı” yazdırdı. Kızı Habibe'yi onunla nikâhladı. Tepkiler üzerine Me'mun onu zehirletmiştir. (Kaleli 1995: 143-144)

Yüzyılın âşık şiirinde İmam Rıza'ya “Horasan şahı” olarak tanıtılır ve sevilmesinin gerekliliği üzerinde durulur. (Çelebi 1990: 46, 94) Ona yüz sürmeyi arzulayacak kadar sevginin derinliği mısralarda işlenir. (Yılmaz 2009: 319)

Ba'kır, Ca'fer, Kâzım, Rıza hürmetine

İlâhi sıdk ile sana sığındım

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 396, 1/2-4)

Musa-i Kazım'ma'budum, Ali Rıza'dır maksudum

Selâtim -Savmım sücudum, Dinim İmanım Ali

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:135, 7/1-2)

Cafer-i Sadık'la Musa-yı Kazım,

İmam Ali Rıza alnımda yazım,

Taki'yle Naki'yle yanıyor özüm,

Hasan el Asker'den şan esirgemem.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 329, 7/2)

Yüzyılın âşıklarına göre İmam Rıza, ulaşılmak istenen niyet edilen bir amaç, bağışlanma ve günahattan arınma adına bir ilaç ve alınyazısıdır. Aynı zamanda o, din ziyasıdır.

İmam Muhammed Taki: On iki imamın dokuzuncusudur. İmam Ali Rızâ'nın oğludur. Çocuk yaşta ilimde zamanın ileri âlimleri arasına girmiştir. Halife Me'mun'un kızı Zeynep'le evlenmiştir. Bağdat'ta yirmi beş yaşında bir gençken zehirlenerek öldürülmüştür.

Dönemin âşık şiirinde, Muhammed Taki'ye olan sevgi ve bağlılık belirtilir, imamlığı tasdiklenerek nuru envar bir şah olduğu söylenir. Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 46, 396, 398)

Cafer-i Sadık'la Musa-yı Kazım,
 İmam Ali Rıza alnımda yazım,
 Taki'yle Naki'yle yanıyor özüm,
 Hasan el Asker'den şan esirgemem.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 329, 7/3)

Âşık Sefil Selimi mısralarında İmam Muhammed Taki'nin sevgisiyle özünün yandığı söyler, onun hürmetine sıdk içinde Allah'a sığınmayı talep eder.

İmam Ali'yül El Naki: On iki imamın onuncusudur. Muhammed Tâki'nin oğludur. “Halife Mütevekkil'in emriyle hapiste tutuldu. Semerra'da kırk yaşında 868 yılında ölen Ali el Nakî ikamet ettiği eve defnedildi. Onun halife tarafından zehirletirildiğini ve bu yüzden genç yaşta öldüğünü söyleyenler de vardır.” (Sofuoğlu 1997: 58)

Dönemin âşık şiirinde, Ali'yül El Naki için bir zenginlik bir servet tanımlaması yapılır (Çelebi 1990, 398), onunla sevgisiyle özlerinin yandığı ifade edilir. (Özdemir 2003: 329)

Dönemin âşıklarından Davut Sulari, “İmam Ali el Nakiye uğradım/ İkrar verdim kemer betsim bağladım” (Yılmaz 2009: 319) sözleriyle İmam Ali'yül El Naki'ye ikrar verdiğini söyler, kemer beste içinde ona bağlılığını ifade eder.

İmam Hasan'ül Askerî: On birinci imam'dır. Hasan'ül Askerî, Medine'de M. 846 yılında doğmuştur. Ali el Nakî'nin oğludur. Türkçe, Farsça ve Hintçe'yi bildiği rivayet edilir. İmam Mehdî'den başka çocuğu yoktur. Yirmi sekiz yaşında vefat etmiştir. Halife Mûtemid tarafından zehirletildiği ileri sürülmektedir.

Âşık şiirinde dert ortağı görülen İmam Hasan'ül Askerî 'den can esirgenmediği belirtilir (Özdemir 2003: 329), âşıklardan bazıları dertlerini ona açtıklarını mısralarında ifade eder. (Yılmaz 2009: 319)

Taki, Naki, Şah Askeri

Aça nusret sancağını

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 145, 4/1-2)

Âşık Fedayi Baba bir mısrasında onun nusret sancağını açmasını niyaz eder.

İmam Muhammed Mehdi: On birinci imam, İmam Hasan Askerî'nin ölümünden sonra bir sıkıntı yaşamıştır. “Hasan Askerî geride evlat bırakmadığı için imamlığın boş kaldığını söylemişlerdir.” (Sofuoğlu 1997: 61)

İmam Muhammed Mehdi, yüzyılın âşık şiirinde adı sıkça zikredilen On iki imam arasında yer alır. Zamanın sahibi olarak söylenen İmam Muhammed Mehdi'ye açıktan ikrar verilir (Yılmaz 2009: 319), ta'zimde bulunulur ve imamlığı tasdik edilir. (Çelebi 1990: 46, 135, 145)

On ikinci imam Muhammed Mehdi,

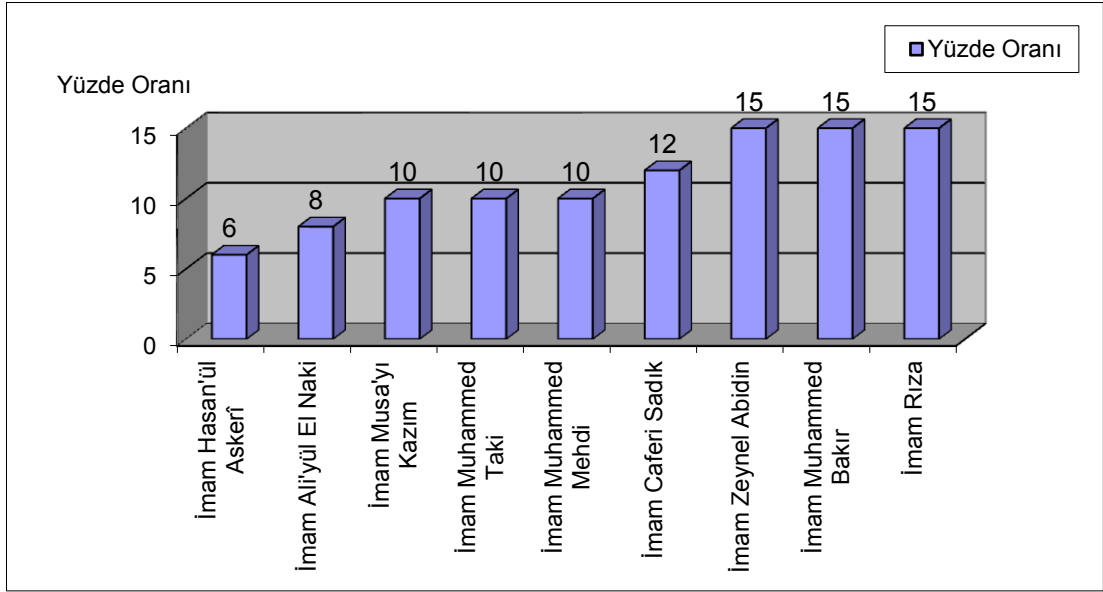
Onu görenlerin açılır bahtı,

Sefil Selimi'nin olursa ahdi,

Hak yüzü görenden ten esirgemem.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 330, 1/1-2-3-4)

Sefil Selimi, İmam Muhammed Mehdi'nin, On ikinci imam olduğunu, onu görenlerin bahtının açık olacağına dair inancını dile getirir.

Grafik 1.17. On iki imam.

Âşık şiirinde, İmam Rıza, İmam Muhammed Bakır ve İmam Zeynel Abidin'in isimleri On iki imam isimlerine yer verilen mısralarda daha sık geçer. (Grafik 1.17)

1.1.8. MUTASAVVIF ŞAHSİYETLER

Bu bölümde dinî kimlikten daha ziyade tasavvufî özellikleri ön plana çıkan kişilere yer verilmiştir. Varlığı, kimliği, eserleri belli şahsiyetleriyle birlikte menkıbevî hayatlarına da yer verilmiştir. Bu isimlere çalışmada tarihî bir kronoloji içerisinde değil, sözlükteki harf sıralamaları esas alınarak yer verilmiştir.

Abdulkadir Geylani: Abdulkadir Geylanî, 1077'de İran'ın Geylan şehrinde doğmuştur. Hz. Muhammed (a.s)'in soyundan olan Abdulkadir Geylanî'nin bu yönüyle ilgili olarak kaynaklarda hem seyyid hem de şerif olduğu ifade edilmektedir. Kâdirî tarikatının kurucusudur. Gavs'ül-Azâm, Kutb-i Rabbâni, Sultân-ı Evliya, Kutb-ı Azâm lakablarıyla anılmaktadır. Geylanî 1166'da Bağdat'ta vefat etmiştir. (Özcan 2011: 80)

Kutbu âlem gerçek kişi
 Pir Abdulkadir Geylani
 Mukaddes sözleri haktır
 Nur Abdulkadir Geylani

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 206, 1/1-2-3-4)

Abdulkadir Geylanî'dir ser sultan.
 Ben senin âşığın Veysel-i Karan,
 Çoban oğlu sizden bekliyor derman,
 O sevdiğim pîre havale ettim.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:229,4/1-2-3-4)

Dönemin âşık şiirinde Abdulkadir Geylanî için Mevla'nın yararı, kutb-u âlem, pîr ve ser sultan tanımlaması yapılır.

Akşemsettin: Fatih Sultan Mehmed döneminin tanınmış mutasavvıflarından; âlim, şair ve tabîb olan Akşamseddin'in asıl adı Şemseddin Mehmed ibn Hamza'dır. Fatih Sultan Mehmed'e hocalık yapması ve İstanbul'un fethine olan katkıları sebebiyle Türk tarihînin önemli sîmaları arasında yer almaktadır. (Güzel 2006: 400)

Dönemin âşık şiirinde Akşamseddin için asil ecdadın talebesi tabiri kullanılır (Özdemir 2003: 201), İstanbul'un fethi öncesi Yüce Allah'a olan niyazı dile getirilir ve onun için ağlayan göz teşbihi yapılır. (Keskin 2006: 282)

Buydu peygamberin bir mucizesi
 Şemsettin Hoca'nın gür tekbir sesi
 29 Mayıs Salı gecesi
 Fetihin şafağı söktü geliyor

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 155, 6/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman mısralarında 29 Mayıs Salı gecesinde fethin şafağı söktüğü bir anda Akşamseddin'in gür sesiyle orduya cesaret vermesinden söz eder.

Beyazıt-ı Bestami: İmam Câfer-i Sâdık'ın ruhaniyetiyle yetişerek tasavvufta yükselen Bâyezîd, İran'ın Bistam kasabasında doğmuştur. Otuz yıl boyunca Şam'da yaşayıp yüzden fazla üstattan ders okumuştur. Yazılı bir eseri olmamasına rağmen menkıbeleri yüzyıllar boyunca halk arasında yaşamış velîlerden olan Bistamî, 874 tarihinde vefat etmiştir. Âbidliğinin derecesini anlatmak babından, namaz kılarken gıcırdadığı anlatılır. (Pala 1999: 60)

Âşık şiirinde Beyazıt-ı Bestami'nin ismine sadece Afşinli Derdiçok'un bir mısrasında tesadüf edilir.

Turnam sizi aşağıdan götürüm
Yine sonra bizim ile getürem
Bayazıt Bestanda biraz yaturam
Duz alup geleceğin Güdeli

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 198, 2/1-2-3-4)

Afşinli Derdiçok, Turnalara seslendiği, hasret ve özlemini dile getirdiği bu mısrasında turnalardan Bâyezîd Bistami'nin kabrinin bulunduğu yere gelmesini ister.

Hacı Bayram-ı Veli: Hacı Bayram Veli'nin asıl adı Numan'dır. Kendisi kuvvetli bir medrese tahsili görmüş, ilim yolunda müderrisliğe kadar yükselmiştir. Hamidüddin Aksarayî (Somuncu Baba)'ye intisap etti. Şeyhinin vefatından sonra onun halifesi oldu ve ilk icraat olarak ilim-tasavvuf-toplum hocalığındaki öncülüğü, birleştirici, bütünleştirici yönleriyle Bayramiyye tarikatını kurdu. Dinî Tasavvufî Türk edebiyatının unutulmaz isimlerinden biri olan Hacı Bayram Veli'nin bu gün elimizde aruzla iki, heceyle de şiir bulunmaktadır. Şathiyye ve İlahî tarzındaki bu şiirlerinin bazıları bestelenmiş olup eskiden tekkelerde zikir sırasında okunurdu. (Güzel 2006: 393-395)

20. yüzyıl âşık şiirinde asil ecdadın bir talebesi olarak nitelenen (Keskin 2006: 201) Hacı Bayram-ı Veli'nin, Horasan gelen pirlere arasında olduğu, Hacı

BayramVeli, Veysel Karanî gibi birçok hanedanın bu topraklarda yattığı anlatılır. (Uğur 2008: 506)

Adı Numan Hacı Bayram
Hakk'ın kulu veli budur
Cennetten açılmış çiçek
O çiçeğin balı budur

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 285, 1/1-2-3-4)

Âşık Efkâri bir dörtlüğünde Hacı Bayram-ı Veli'nin asıl adının Numan olduğu söyler, Hacı Bayram Velî için hakkın veli kulu olduğunu, cennette açan bir çiçek ve bu çiçeğin balı olduğu mısralarında işler.

Hacı Bektaş-ı Veli: Anadolu'da gelişen dinî-tasavvufî Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden biri de Hacı Bektaş Velî'dir. Elde bulunan menkıbeye göre Hacı Bektaş Velî Hoca Ahmet Yesevi'nin talebesi ve halifesi olan, zâhir ve bâtın ilimlere sahip Lokman Parende'nin yanında eğitimine başlar, orada yetişir, olgunluk çağına gelince icâzet namesini alıp irşat göreviyle Anadolu'ya gönderilir. Sulucakarahöyük'e yerleşen Hacı Bektaş Velî çevresindeki bazı insanlarla görüşmeye başlar. Onunla ilgilenen hemen hepsi de kerâmetlerine şahit olarak ona bağlanırlar. Hacı Bektaş Velî'nin şöhreti kısa zamanda yayılır, Anadolu'nun her yanından muhip ve müridler akın akın onu görmeye ve ona bağlanmaya gelirler. Semâlar, Safalar sürdürülür, mescidler kurulur, davetler verilir. Bu arada Hacı Bektaş Velî'nin seçtiği bir "Halifeler grubu" vardır ki Hünkâr bunları Anadolu'nun muhtelif yerlerine irşat hizmetiyle gönderir. Türkistan'da Ahmet Yesevî ile başlayan tasavvuf hareketi, Anadolu'da Hacı Bektâşî Velî ve Yûnus Emre ile hayat bulmuştur. Doğumu gibi vefatı da ihtilafli olan Hacı Bektaş Velî'nin 63 yıl yaşadığı kaynaklarda belirtilir. (Güzel 2006: 292-308)

Hacı Bektaş'ın Orhan Gazi zamanında yaşadığı ve yeniçeri ocağına dua ettiği yolundaki iddialar asılsızdır. Onun Yeniçeriler tarafından pîr olarak tanınması daha

sonraki asırlarda gerçekleşmiştir. İsmi etrafında vücuda gelen Velâyetnâmelerde Yunus Emre ile olan ilişkileri anlatılarak bazı menkıbeler nakledilir. Makâlat adlı eserinin Türkçe tercümeleri mevcuttur. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1979, C. 3: 447)

20. yüzyıl âşık şiirinde adına sıkça rastladığımız mutasavvıf şahsiyetlerden biri de Hacı Bektaş-ı Veli'dir.

Horasan'dan huruç eden
Hacı Bektaş Veli'dir dost
Rum diyarın irşad eden
Hacı Bektaş Veli'dir dost.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 260, 1/1-2-3-4)

Pirdir seyyid ocağında
Çalıştı gençlik çağında
Tapduk Emre'n ocağında
Hacı Bektaş Veli'dir dost.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 261, 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, Hacı Bektaş'ın Horasan'dan çıkıp o dönemde Rum diyarı olarak adlandırılan Anadolu'yu irşad etmek amacıyla Anadolu'ya geldiğini, gençlik dönemlerinde pir ve seyyid ocağı kabul edilen Taptuk Emre'nin ocağında çalıştığını mısralarında telmih eder.

Sen, Yaradan'a yakınsın
Allah'a Bektaş-ı Veli
Sen çağırdın küffar Rum'u
Felaha Bektaş-ı Veli

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 281, 1/1-2-3-4)

Âşık Efkâri ise onun Yaradana yakın olduğunu, küffar-ı Rum'u felaha davet ettiğini ve Anadolu topraklarında yattığını belirterek Hacı Bektaş-Veli'nin hayat hikâyesi hakkında özet bilgiler verir.

Bektâşî anlayışının en yaygın şekilde işlendiği edebî ürün şiirdir. Bektâşî tekkelerinde okunan nefeslerle ilâhî bir boyut kazanan bu şiirler günümüze kadar soluğunu devam ettirerek gelmiştir. Bu anlayışa mensup şairlerimiz Anadolu'nun çeşitli yörelerinde ellerinde sazlarıyla bu düşüncenin zengin örneklerini dile getirmişlerdir. Bektâşî inancının da ana kaynağı durumunda olan bu şiirler aynı zamanda Türk halk şirinin en önemli ve zengin bölümünü oluşturmaktadır. (Özcan 2007: 9)

Bu dönem şiirinde Hacı Bektaş-Veli ile ilgili en çok dikkati çeken imge ona duyulan bağlılık ve sevgi imgesidir. “Evliyalar şahı, Hünkâr Hacı Bektaş, Hacı Bektaş” isimleriyle anılan Hacı Bektaş-ı Veli ile ilgili olarak, “Hacı Bektaş-ı Veli'ye düşman olanın Hz. Muhammed'i sevmesinin mümkün olamadığı” (Orak 2001: 49) söylenir. “Hacı Bektaş'ın peygamber nesli ve Bektaşiliğin pir dedesi olduğu dile getirilir.” (Demir 1993: 197, 235) “Peygamber nesli ve cihan nuru olarak methedilen Hacı Bektaş-ı Veli'den kusuru ve günahından dolayı ondan medet dilenir. (Kaya 2004: 284)

Cevher sözü, gül nefesi

İmamların sülalesi

Bektaşî'nin pir dedesi

Hacı Bektaş Veli'dir dost

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 261, 2/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, onun cevher sözlü ve gül nefesli olduğu, kapısının eşğine yüz sürüldüğü, kurbanlar adandığı anlatır. Ayrıca balık su benzetmesinden hareketle ona olan sevgisini dile getirir.

Muhammed Ali'nin kervan başı o,
 Verese içinde baki kişi o,
 Ehl-i imanların gönül kuşu o,
 Veliyullah Hacı Bektaş-ı Veli.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 264, 3/1-2-3-4)

On iki deryanın bir tek gemisi,
 On iki ilimin bir yük gemisi,
 Veliyullah Hacı Bektaş-ı Veli.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 264, 1/1-3-4)

Yüzyılın önemli âşıklarından Âşık Sefil Selimi mısralarında Hacı Bektaş-Veli için Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin İslam kervanının başı, ehl-i imanların gönül kuşu benzetmesi yapar Allah'ın veli kulu olduğunu söyler. Selimi'ye göre peygamberimizin neslinin bakî varisi ve On iki ilmin sahibi Hacı Bektaş-ı Veli'dir.

Sulucakarahöyük'e yerleşen Hünkâr Hacı Bektâşî Velî'nin kerâmetleri sayesinde müridleri de gittikçe çoğalır. Bu kerâmetler birçok inatçı ve âsi mizaçtaki insanları dahi yumuşatmış ve çevresinde birçok insan halkalanmış bu insanlar kısa bir süre sonra kendisine bağlanır. Hacı Bektâşî Velî'nin kerametleri dönemin âşık şiirine konu olmuş onun olağanüstü özellikleri dile getirilmiştir.

Cümle âlem bilir Hacı Bektaşî
 Yürüttü duvarı söyletti taşı
 Doksanbin evliyanın serçeşme başı
 Bize belgüzardır Hünkâr gülleri

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 327, 3/2)

Dönemin âşıkları şiirlerinde “Mucizeler şahit oldu pirime/ Eşin yok cihanda bir Hacı Bektaş” (Kaya 2004: 284, 149-3)sözleriyle Hacı Bektaş-ı Veli'nin kerametlerine vurgu yapmış, duvarları yürütmesi ve taşları konuşurması gibi

kerametlerinden söz etmişlerdir. Mahzunî Şerif, “Dinle Hacı Bektâş Veli ne demiş/ Derdine dermanı sen sende ara” (Zaman 2000: 412) mısralarıyla Hacı Bektâş Veli'nin eserlerinin okunması ve felsefesinin kavranması gerektiğini, insanları huzur ve mutluluğa götüreceği yolun bu olduğunu söylemiştir.

Hallacı Mansur: Büyük sûfilerden olan Hallac-ı Mansur'un künyesi Ebu'l Mugis Hüseyin b. Mansur Beyzâvî olan Hallâc, Muhamma adlı bir mecusunin torunudur. Oldukça genç yaşlarda Bağdat ve Vasıt'a gitti, burada Sehl b. Abdullah Tusterî ile tanıştı, iki yıl kadar onun hizmetinde bulundu. Bağdat'ta tasavvufun büyük simalarından Cüneyd-i Bağdadî, Ebu'l Hüseyin Ahmed Nuri ve Amr Mekki ile görüştü. Ene'l Hakk sözü yüzünden zindana atıldı. Bir yıl serbest bırakıldıktan sonra kimse tarafından hoş karşılanmayan fikirlerinden ötürü sekiz yıl hapiste kaldı. Değişik isyanlara adı karıştırılan Hallacı Mansur önce uzun süre kamçılanır daha sonra elleri, ayakları ve başı kesilerek gövdesi darağacına asılır. Sonra da yakılarak külleri Dicle Nehrine savrulur. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1981, C. 4: 74-75)

Yüzyılın âşık şiirinde Hallacı Mansur'un “Ene'l-Hak” sözü nedeniyle Bağdat'ta darağacına asılması (Yılmaz 2009: 276), (Kafkasyalı 1998: 287), (Çelebi 1990: 251) olayına telmihte bulunulur.

Neler geldi geçti devran üstünden
Yazıp fetvasını verdi destinden
Nesimi yüzüldü çıktı postundan
Bağdat'ta Mansur'u çektiler dara

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 251, 3/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba mısralarında geçmiş dönemlerdeki dramatik tarihî olayları telmih eder ve Hallac-ı Mansur'un ene'l-hak sözü karşısında darağacına asılmasını hikâye eder.

Hasan Harakani: Yüzyılın âşık şiirinde ismi zikredilen mutasavvıflar arasında yer alır. Âşıklar, Hasan Harakani'nin baş evliya olduğuna vurgu yapılır (Kafkasyalı 1998: 262) ve Kars'ta meftun olduğu söylenir. (Dizdaroğlu 1949: 75), (Gedik 1995: 171) ve Kars'ın Hasan Harkanî ile de meşhur bir şehir olduğuna dikkat çekilir. (Aslan 1978: 219)

İbrahim Ethem: İbrâhîm bin Edhem meşhur âlimlerden ve evliyânın büyüklerindedir. Miladi 714'te Belh şehrinde doğup 779'da Şam'da vefat etti. Babası Edhem, Belh padişahı olması nedeniyle büyük bir servete ve imkâna sahipti. O Allah'a gönül vermiş bütün bunları terk etmiştir. Mübarek sözleri ve kerametleri dilden dile dolaşmış, muhabbeti hep gönüllerde yaşamıştır.

Mevlüt İhsanî şiirlerinde “Allah için terk eyleyen İbrahim Ethem gibi/ Bırakıp tahtı, tacını şöhret ü şandan geçer.” (Düzgün 1997: 34), “Ethem Veli tacı, tahtı terketti/ Gafiller ne bilsin Behlul Dane'dir.” (Düzgün 1997: 182) sözleriyle İbrahim Edhem'i Allah için tacı-tahtı terkeylediğini şan u şöhretten vaz geçtiğini dile getirir.

İbrahim Hakkı: İbrahim hakkı; 1703 yılında Erzurum'un Hasankale kazasında doğmuş, ilim ve tasavvuf çevresinde, ilâhi aşk terbiyesinde yetişmiş, Erzurum'da okumuş, mensup olduğu medeniyetin dillerini ve ilimlerini, derin bir vukufiyetle bu çevrede öğrenmiştir. Kayın babası ve şeyhi olan İsmâil Fakirullah'ın Siirt'in Tillo köyünde bulunan dergâhına yerleşerek onun yerine şeyh olmuş ve 1772'de Tillo'da ölmüştür. (Güzel 2006: 496)

Gel gör İbrahim Hakkı'yı
Hakk'ın veli kulu budur
Hasankale'nin mahsülü
Hem yeşili alı budur

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 294, 1/1-2-3-4)

Âşık Efkâri bir dörtlüğünde İbrahim Hakkı'dan söz eder. Mısralarında Hakk'ın veli kulu ve Hasankale'nin mahsülü olduğunu belirtir, yeşili ve alı sözleriyle onun Hasankale'nin yetiştirdiği önemli bir şahsiyet olmasına vurgu yapar.

Mevlana Celaleddin-i Rumî: Mevlâna'nın asıl adı Muhammed Celâleddin'dir. 1207'de Horasan'ın Belh şehrinde doğar, 1273'te Konya'da vefat eder. İlk tahsilini babası Bahaaddin Veled'den aldı. Daha sonra Seyyid Burhaneddin Tirmizi'den dersler aldı ve kendini en mükemmel bir şekilde yetiştirdi. Mevlana, daha sonraki olgunluk yaşlarında özellikle İslâm Panteizmi'nin Hakikat adını verdiği Allah'a, yani bütün hakikat'e bilgi tefekkür, sanat, heyecan ve bunların hepsinden üstün bir aşk yolu ile varmak isteyen mutasavvıfların en önemlilerinden oldu. 1244'te Şems-i Tebrizî ile tanışması hayatında bir dönüm noktası oldu. Dinî-tasavvufî ve ahlâkî yanı ağır basan ve didaktik bir eser olan Mesnevi'si, Divan-ı Kebîr'inin yanında mensur olarak kaleme aldığı Mecâlis-i Seb'a, Fîh-i Mâ Fîh ve Mektûbât adlı eserleri de vardır. (Güzel 2006: 286-288)

Âşık şiirinde, Mevlana'nın, Horasan'dan gelip Türkiye'yi vatan tutması, Konya'ya gelip yerleşmesi (Uğur 2008: 506), (Düzgün 1997: 45) ve Şems-i Tebrizî'den ders alması (Hüseyin 1978: 256); sevgi saygı dolu bir ömür sürmesi ve ardından bir nam bırakarak dünyadan ayrılışı (Sakaoğlu 1997: 147) hikâye edilir.

Tasavvuf ilminde zirveye çıktı,
Manevî âlemden gelen ışıktı,
Ömür boyu ne usandı, ne bıktı,
Isıttı âlemi eli Mevlânâ.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 147, 2/1-2-3-4)

Halil Karabulut, Mevlana'nın tasavvuf ilminde zirve olması, manevi âlemden süzülen bir ışığa benzetilerek âlemi ısıtması, insanlara hak ve hakikat öğretisinde usanmadan bıkmadan bir hayat sürmesini şiirlerinde anlatır.

Mevlana'nın bir imân ve sevgi kahramanı olması, içinde bulunduğu cemiyetin ihtiyaçlarına cevap verecek mahiyette olması, eserlerinin ihtirasa yer vermeyen bir duygu lirizmi taşıması Anadolu'da asırlar sonrasında da feyz ve ilham veren sevgi, kardeşlik ve hoşgörünün adresi olmuştur. “Ne olursan ol yine gel” sözleriyle insanların olduğu gibi konumlarıyla etmiş, engin sevgi ve hoşgörüsü asırlar boyunca tüm dünyada etkisini sürdürmüştür. İnsanların maşuku Mevlana'nın bu engin hoşgörüsü dönemin âşık şiirinde de dile getirilmiş onun halinin, gönül telinin ruhları coşturduğu, “Ne olursan ol yine gel” sözünün derinliği belirtilerek sözlerinin yere düşmeyeceği anlatılmıştır. (Sever 2004: 103), (Düzgün 1997: 45), (Uğur 2008: 564)

Avrupa, Afrika, hep bütün insan
 Seni görmek için burya atar can
 Yetmiş iki millet, dost ile düşman
 Ziyaretin katar katar Mevlana.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 45, 2/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, Mevlana'nın “Ne olursan ol yine gel” çağrısına tüm dünyanın cevap verdiği, onu görmek için Avrupa, Afrika ve yetmiş iki milletin; dost ve düşman bütün insanların onun ziyaretine gruplar halinde geldiğini söyler:

Âşık şiirinde, Mevlana'nın yolunun hak yolu olduğu, ilim deryasının rahmet ile dolması (Kaya 2004: 110), onun aşk ile coşkunuğu (Keskin 2006: 309), sema edip dönmesi, Allah aşkı ile tutuşup kendinden geçmesi (Uğur 2008: 391, Konya'da sema edenlere erenlerin mey sunması (Özdemir 2003: 167) konu olarak işlenir.

Mevlana'nın 26 bin beyitten oluşan büyük eseri Farsça olmasına rağmen yüzyıllar boyunca Türk şairlerinin üzerinde büyük bir etkisi vardır. Bu etkinin izlerini 20. yüzyıl âşık şiirinde de görmek mümkündür.

Mevlüt İhsanî “Cihana şan veren nurlu mesnevin/ Türklere bu şöhret yeter Mevlana”(Düzgün 1997: 45) sözleriyle Mesnevi'nin cihana şan veren nurlu bir eser

olduğunu, bu eserin Türklere bir şöret olarak yeteceğini mısralarında işler. Âşık şiiirinde insanların rehberlerinin Mevlana olması durumunda dağarcıklarının sevgi ile dolacağı öğütlenir. (Çınar2008: 110). Mevlana'dan himmet etmesi dilenir ondan himmet dilenir (Kaya 2005: 387)

Solmaz rengin, katmer gülden kokuş
Mevlüt der ki renklerinde nakış var
Edebîyat ağacında bir kuş var
Şakır bülbül gibi, öter Mevlana.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 45, 7/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, Mevlana'nın ney çalmasından, kendisini insanlara dinletmesinden, solmaz bir renginin olmasından, katmerli gülden daha güzel kokmasından, eserleriyle edebiyat ağacının bülbül gibi şakıyan bir kuşu olmasından söz eder.

Süleyman Çelebi: 15. asrın meşhur mevlid yazarlarından. Hayatı hakkında kesin bilgi sahibi değiliz. Bazı kaynaklar onu Ahmed Paşa'nın oğlu ve Şeyh Mahmud'un da torunu olarak göstermektedir. Mevlid'ini 1409 yılında bitirmiş adını da Vesîletü'n necât koymuştur. Vesîletü'n necât, Türk-İslâm âleminde, altı asırdan bu yana canlı bir şekilde okunan, dinlenen okuyana ve dinleyene huzur veren, kişileri gerçek anlamda Tanrı'ya bağlayan, toplumda birlik ve beraberliği sağlayan, “dil ve edebîyat yadigârı”, Dînî-Tâsâvvufî Türk Edebiyatının önemli bir eseridir. (Güzel 2006: 408- 409)

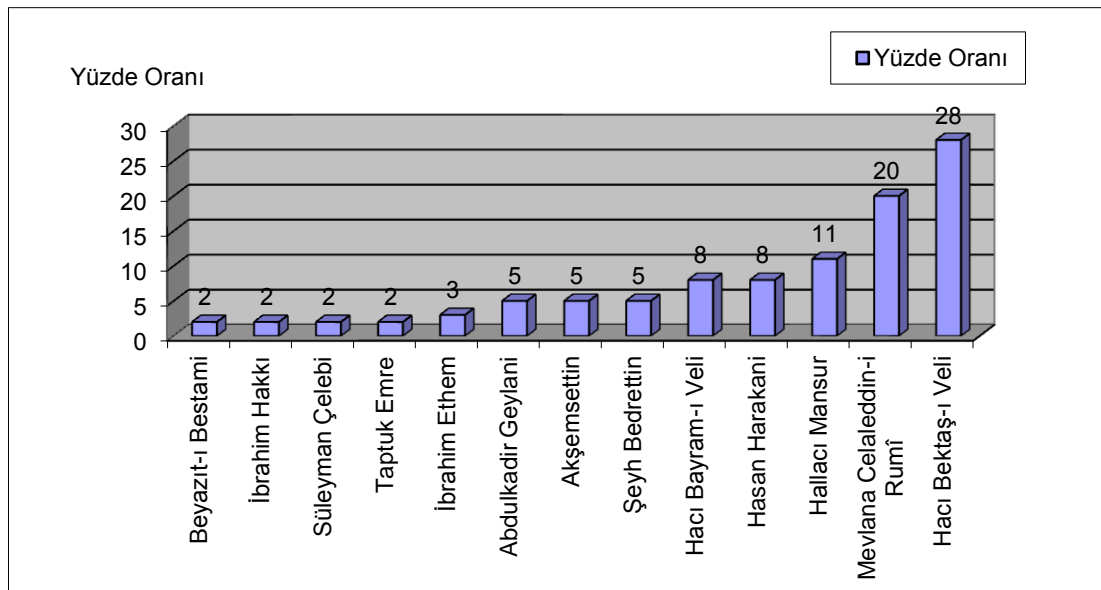
Mahzunî'nin bir mısrasında tesadüf edilen Süleyman Çelebi ile ilgili Peygamberimize yazdığı mevlid'e telmih yapılmış, Süleyman Çelebi'nin peygamberimize olan derin sevgisin ve övgüsünü dile getirilmiştir. (Çankaya 2002:125)

Şeyh Bedrettin: Şeyh Bedrettin, Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedrettin, 1359 Kütahya-Simav’da doğmuş ve 1420 Edime-Serez’de asılmıştır.

Dönemin âşık şiirinde Şeyh Bedrettin’in düşüncelerine ve dünya görüşüne ait bazı unsurlara rastlanır. Bunlar arasında hak ve eşitlik, eş hariç diğer dünyada varolan her şeyin insanların ortak hizmetinde olduğudur. Ayrıca Şeyh Bedrettin’in darağacına götürülüp idam edilmesi de işlenen diğer konular arasında yer alır. (Şerif 1994:116), (Hüseyin 1978: 256), (Başgöz 1994: 126)

Taptuk Emre: Horasan erenlerindedir. Cengiz baskısı sıralarından Anadolu’ya gelmiştir. 1210-15 yıllarında doğduğu sanılmaktadır. Ünlü Yunus Emre’nin mürididir.

Mahzuni Şerif şiirlerinin birinde “Yunus’u yar eden Taptuk Emre’ye/ Kırk yıl dağda gezdi gönül vermeye” (Zaman 2000: 299) sözleriyle Taptuk Emre’nin Yunus Emre’yi yetiştirmesinden ve insanlığa armağan etmesinden söz eder; Taptuk Emre’nin adını mısralarında sevgi dolu sözlerle zikreder.

Grafik 1.18. Mutasavvıf kişiler.

Mutasavvıf şahsiyetlerin isimleri, âşık şiirinin şahıs kadrosu bölümünde ilk olarak Hac-ı Bektaş-ı Veli'nin, sonrasında ise Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin isminin sıkça şiirlere konu olduğu belirgin şekilde görülür. (Grafik 1.18)

Diğerleri: 20. yüzyıl âşık şiiri oldukça geniş bir mutasavvıf şahıs kadrosuna sahiptir. Çalışmamızda bu şahıs kadrosunun tamamına yer veremediğimiz için bu dönem âşık şiirinde yer alan diğer mutasavvıf şahsiyetleri *Diğerleri* başlığı altında işledik. Bu konu ile ilgili detaylı çalışma yapacaklar için alfabetik sıra esas alınarak hangi mutasavvıf hangi şair tarafından ve hangi şiirinde işlediği bir düzen içerisinde aşağıda verilmiştir:

Abdal Musa (Çelebi 1990: 379), **Abdulahhap Gazi** (Özdemir 2003: 197), **Abdulgani Solakzade**(Düzgün 1997: 186), **Abdurrahman Gazi** (Düzgün 1997: 18), **Ahi Evran** (Özdemir 2003: 287), **Ahmed-i Hani** (Yılmaz 2009: 206), **Ahmed Er Rufaî** (Yılmaz 2009: 206), **Ahmet Yesevi** (Özdemir 2003: 287), **Alvarlı Efe (Muhammed Lütfi)** (Düzgün 1997: 218, 186), **Arifoğlu** (Çelebi 1990:167, 190), **Aziz Baba** (Özdemir 2003: 197), **Balım Sultan** (Zaman 2000: 481), (Çelebi 1990: 379, 131), **Beyazıd-ı Bistamî** (Demir 1993: 198), **Buharî** (Aslan 1978: 182), **Derunî Baba** (Çelebi 1990: 234), **Emir Sultan** (Özdemir 2003: 201), **Ergenoş Sultan** (Çelebi 1990: 158), **Gül Aziz Baba** (Çelebi 1990: 180), **Habib Baba** (Düzgün 1997: 186), **Hacı Seyyid Mahmud Hayranî** (Yılmaz 2009: 201, 254), **Halebî** (Aslan 1978: 182), **Hamdullah Baba** (Çelebi 1990: 166), **Hotulca Baba** (Çelebi 1990: 187), **Hubuyar Sultan** (Çelebi 1990: 171, 173), **Hüseyin Gazi** (Çelebi 1990: 181), **İsa Sultan** (Çelebi 1990: 164), **İsmail Fakirullah** (Keskin 2006: 294), **Kızıl Deli** (Çelebi 1990:131, 379) **Molla Fenari** (Özdemir 2003: 200), **Molla Camî** (Aslan 1978: 182), **Muhittin Arabî** (Özdemir 2003: 307), **Seyyid Şeyh Mahmud** (Çelebi 1990: 161), **Somuncu Baba** (Özdemir 2003: 199), **Sultan Şeyh Mahmud** (Çelebi 1990: 178), **Şeyh Çoban** (Özdemir 2003: 197), **Şeyh Hamidî Veli** (Özdemir 2003: 199), **Şeyh Kübra** (Çelebi 1990: 289), **Şeyh Nuri Cemâl** (Çelebi 1990: 204), **Yusuf Sümbül Sinan** (Keskin 2006: 297)

1.1.9. ZALİMLİKLERİ VE KÖTÜLÜKLERİ ÖN PLANA ÇIKANLAR

Bu başlık altında dinler tarihine kötü kimlikleri ile geçen Deccal, Ebu Cehil, Firavun, Karun, Mervan, Nemrud, Şeddat, Yecüc Mecüc, Yezid isimlerine ile PKK terör örgütünün elebaşı Abdullah Öcalan'ın ismine yer verilmiştir. Bu isimler çalışmada tarihî bir kronoloji içerisinde değil, sözlükteki harf sıralamaları esas alınmıştır.

Abdullah Öcalan: Türkiye'de PKK Terör olaylarının elebaşı kabul edilen Abdullah Öcalan dönemin âşık şiirinde Türk halkına yaptığı zulüm ve döktüğü kan ile anılır zulümleri dile getirilir.

Sakın hürriyete saldırmaları
 Hücum borumuzu çaldırmaları
 Türkleri yerinden kaldırmaları
 Apo bölgesinde yatmaları ha

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 152, 3/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman ülkeyi bölmek isteyenlere Türk milletinin hürriyetine saldırmamaları ihtarını yapar, aksi takdirde Türk milleti alacağı bir işaretle cevap vereceği uyarısında bulunur.

Behey Apo denilen lânet, bölücübaşı!
 Emperyalizm uşağı, Batı'nın piyon taşı,
 Her yaptığın kahpelik, kan, ızdırap, gözyaşı
 Zulüm, nefret, kin ektin, merhamet biçemezsin
 Türk Devleti büyüktür, elinden kaçamazsın

Ozan Nihat (Uğur 2008: 530, 6/1-2-3-4-5)

Ozan Nihat ise bölücü başını lanetler, onu emperyalizmin uşağı, Batı'nın piyonu olarak tanımlar ve yaptığı kahpelik neticesinde bu millete kan, ızdırıp, gözyaşı, zulüm ve kin ektiğini bunun karşılığında ise merhamet biçemeyeceğini işler.

Deccal: İslâm kültüründe Ebu Yusuf künyesiyle bilinen ve yalancılığıyla ünlü birinin kıyametin arifesinde, beklenen Mehdi'den önce ortaya çıkarak kırk gün ya da kırk yıl içinde dünyayı küfür ve zulümle dolduracağı, ardından da beklenen Mehdi'nin gelerek onun kötülüklerini ortadan kaldırıp dünyayı adaletle dolduracağına inanılır. (Yıldırım 2008: 236)

20. yüzyıl âşık şiirinde Deccal ismine Âşık Fedayi Baba ve Ali İzzet Özkan mısralarında yer verir.

Sene 1370'de deccal çıkacak
Aradan ud edeb hayâ kalkacak
İnsan meyyal olup ona bakacak
Böyle bir acaib zaman gelecek

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 337, 3/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba "Sene 1370'de deccal çıkacak" sözleriyle Deccal'ın çıkacağı tarih vermiş, acaib zaman olarak nitelenen bu dönemde ar ve hayânın kalkacağını söyleyerek, insanların bu dönemde Deccala meyledeceğini anlatmıştır.

Ali İzzet Özkan ise içinde yaşadığı zamanın ahir zaman olduğunu ve Deccal'ın çıktığını söyleyerek içinde bulunduğu dönemi "Deccal çıktı âhir zaman oldu gel" (Başgöz 1994: 113) sözleriyle Atatürk'e şikâyet eder.

Ebu Cehil: Kur'an'da azgın tiplemesine örnek olarak zikredilecek kadar İslam düşmanı olan Ebû Cehil'in hakkında Alak suresinin ikinci bölümünün 6-19 ayetlerinin indiği zikredilmektedir. Adı Amr b. Hişam olup Peygamberimize ve

Müslümanlara aşırı düşmanlığından dolayı Ebû Cehil lakabı verilmiştir. Âşık şiirinde Ozan Nihat'ın bir mısrasında rastlanır.

Nihat böylesinin tutma kolundan
Geberir, vazgeçmez yolun solundan
Ebu Cehil, Firavunlar yolundan
Yürüyenlerdeki ize ne denir?

Ozan Nihat (Uğur 2008: 176 2/3-4)

Ozan Nihat mısralarında kan döken zulmeden insanların Ebu Cehil ve Firavun'un yolunda olduklarını söyler ve zulümleri eleştirir.

Firavun: Eski Mısır krallarının lakabıdır. Kur'an'da geçen firavun sözcüğüyle kastedilen kişi Musa Peygamber döneminde yaşayan firavundur. Musa zamanında yaşayan ve burada adları verilen iki ayrı firavundan bahsedilir. Tarihsel açıdan II. Ramses (M.Ö 1302-1213) olduğu ve Mısır firavunlarının en despotu olan kabul edilir. Yirmi yıl boyunca insanları çeşitli putlara tapmaya zorlamış, tanrılık iddiasında bulunup kendisine tapılmasını emretmiş ve Yusuf peygamberin dininden olan eşi Âsiye dışında herkes ona inanmıştır. (Yıldırım 2008: 322)

Anlatıldığına göre Firavun kendi büyüklüğünü halka göstermek için yüksek bir kule yaptırır ve bu kulenin en tepe noktasına çıkar. Aklınca Allah'ı vurup öldürecektir. Yayını gerip okunu gökyüzüne doğru fırlatır. Firavun'un bu durumunu gören Allah, onun oynadığı, bu oyuna kendisinin de inanmasını sağlamak ve böylece delaletinde devam etmesi için gökyüzüne fırlatmış olduğu okun ucuna Cebrail vasıtasıyla bir balık tutmuş. Ok balığı delip geçmiş ve kanlı vaziyette yere düşmüş. Oku bu vaziyette ele alan Firavun, orada toplanan halka “Bakın, kulenin üstüne çıkıp ok atarak Musa'nın Allah'ını öldürdüm. Artık sizin için benden başka tanrı yoktur” der. Âşık şiirinde Sefil Selimî bu olaya telmihte bulunur.

Muhammed Mihraca vardı varalı,
 Firavun ok attı balık yaralı
 Yılancık illeti tuttu kralı,
 Yardım sever Şahmeranlar can verdi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 251, 5/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi bu olayı bir mısrasında bu olayı hatırlatarak, Firavun'un ok attığını ve balığın yaralı olduğunu söyler.

20. yüzyıl âşık şiirinde “kibir, gurur, despotluk, isyankârlık, serkeşlik, tanrıtanımazlık, tanrılık iddiasında bulunma” gibi durumlar Firavun'a benzetilir. (Kafkasyalı 1998: 252), (Çelebi 1990: 349), (Keskin 2006: 259). Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Bulgaristan'da Türklere yapılan işkencelere isyan eden Ozan Nihat onlara karşı duygularını bir şiir mısrasında beddua haline getirmiş ve Türklere bu işkenceyi yapanların sonlarının da Firavun'a benzemesini kanlarda boğulmalarını temenni etmiştir. (Uğur 2008: 232)

Firavun suya garkoldu
 Nemrut belasını buldu
 Dev devrildi ejderha öldü
 Adaletin heybetinden

Ali İzzet Özkan (Başgöz 199: 143, 72/4)

Dönemin âşıklarından Ali izzet Özkan ibretlik bir olay olması yönüyle Firavun'un hikâyesinden bir bölüm olan Firavun'un Kızıl denizde boğulmasına şiirlerinde yer verir.

Karun: Kur'an yorumcularına çoğuna göre Karun, İsrailoğulları hakkında olup Musa peygamberin amcasının ya da teyzesinin oğludur. Azgınlar güruhu arasına girmesine neden olarak aşırı mal varlığı ve çok zengin oluşu gösterilir. (Yıldırım 2008: 449)

20. yüzyıl âşık şiirinde Karun, çok fazla mal ve servet biriktiren, ama biriktirdiğinin yararını değil hep zararını görenler için kullanılan bir simgedir. Mal ve mülke meyli olanlar, dünya malına aldananlar, Karun'a benzetilir; onun halinin iyi düşünülmesi ve dünya malının kimseye kalmayacağı öğütlenir. (Başgöz 1994: 61), (Çelebi 1990: 334), (Kafkasyalı 1998: 329), (Aslan 1978: 246)

Aldanma dünya varına.
Dünya kalmadı Karun'a,
Her kulun gizli sırrına,
Eremedim eremem ki.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:148,3/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu dünya faniliğini dile getirdiği mısralarında dünyadan pek çok kişinin gelip geçtiğini, dünyanın mal ve mülkün kimseye kalmadığını öğütler, Karun'u örnek gösterir.

Mervan: Peygamberimizin torununu öldürten kişidir. Hainliğe, sinsiliğe ve zalimliğe örnek olarak gösterilir. Âşık şiirinde Mervan ya da onun takma adı olan Şimir çokça geçer.

Âşık Mahzuni Şerif zamandan şikâyetini dile getirdiği şiirlerinde “Dakika başına Mervan türedi/ Bilmem Şahı Merdan ne zaman olur.” (Yağız 1999: 58), “Şimir’in evini viran edesin/ Bir köşe başında duran edesin.” (Yağız 1999: 68) *sözleriyle* her köşede Mervan türediğini, kötülerin çoğaldığını, masumların ezildiğini söyler. Bir başka şiirinde Mervan (Şimir) gibilerin evinin yıkılmasını, dilenci gibi elden ayaktan düşmesi ilencinde bulunur.

Yetmiş bin kişi söz verdi döndüler
Döndü Mervanı himara kandılar

Ok attılar sanma ki utandılar

Kavmi mervan kavmi süfyan Kerbela

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 231, 3/1-2-3-4)

Davut Sulari, Kerbela’da Mervan kavminin Hz. Hüseyin ve yanındaki masumlara utanmadan ok attıklarını anlatır, yetmiş bin kişi ile verdikleri sözden döndüklerini dile getirir.

Âşık Fedayi Baba Mervan’ın peygamberimizin ehl-i beytine garaz edip dalaştığını (Çelebi 1990: 95) mısralarında ifade eder, Kul Ahmet ise gâvuruyla, müslümanıya Mervan gibilerin karşısında bir olunmasını öğütler. (Hüseyin 1978: 96)

Nemrud: Tanrılık iddiasında bulunmuş Babil hükümdarı. Hz. İbrahim onun döneminde peygamber olarak gönderilmiş ve insanları Allah’ın birliğine inanmaya çağırmıştır. (Yıldırım 2008: 543)

20. yüzyıl âşık şiirinde (Kafkasyalı,1998: 252), (Zaman 2000: 405), (Özdemir 2003: 278) Nemrud, serkeş ve azgın simgesiyle ele alınır. Nâr-ı Nemrud veya Ateş-i Nemrud (Nemrud’un ateşi), başta Hz. İbrahim olmak üzere bütün insanlara hilebazlığı, zulüm ve işkenceyi çağrıştıran bir simge olarak kullanılır. Hz. İbrahim’i Nemrud’un ateşinin yakmadığı olayına telmih yapılır ve hak ile olan özü Allah’ın yakmayacağı müjdesi verilir. Dursun Cevlanî mısralarında, aşk ateşi ile Nemrud’un ateşi arasında benzerlik kurar. (Cevlanî 1951: 15)

İsa ta yanına varmak istedi

Musa cemalini görmek istedi

Alçak Nemrut seni vurmak istedi

Bu şeytan ne bu fitne ne nu kul ne

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 75, 13/2)

Nemrut Allah'a ok attı.
 Tanrılık davası güttü.
 En sonu bir sinek yuttu,
 Allahın dediği olur

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:180,4/1-2-3-4)

Yine dönemin âşık şiirinde Nemrud'un hayat hikâyesine ait onun tanrılık iddiasında bulunması, Allah'a ok atarak Allah'ı öldüreceğini düşünmesi, sonunda küçük bir sineğin onu öldürmesi böylece Allah'ın gücü ve kudretinin büyüklüğü hikâye edilir.

Şeddat: Kaynaklarda Hz. Hud zamanında yaşadığına inanılan Şeddat Âd kavminin ileri gelenlerinden biri olup, tanrılık iddiasında bulunan despot bir hükümdardı. (Yıldırım 2008: 657)

Yüzyılın âşıklarından Müdamî mısralarında, despotluğu, zorbalığı ve kibriyle dikkat çekip bu özellikleriyle şairlerin dizelerine konu olan Şeddâd'ın bahçeleri ve sarayları, yeryüzü cenneti diye nitelenen muhteşem bahçelerinden söz eder. (Aslan 1978: 182, 247). Âşıkların karşılaşmalarda birbirlerini eleştirdiği bölümlerde, Şeddat benzetmesi yapılır. (Kaya 2005: 409), (Kafkasyalı 1998: 252)

Yezid: Emevi hükümdarı Muaviye'nin oğlu olan Yezid Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in katili olarak bilinir. Babasının halifeliği Hz. Hasan'a devredeceğini açıklaması üzerine Şam'dan zehir yollayarak Hz. Hasan'ı zehirletmiş; Kûfe'ye gitmekte olan Hz. Hüseyin ve 72 arkadaşını Kerbelâ çölünde susuz bırakarak dramatik bir şekilde öldürmüştür. Bu sebeple Türk edebiyatında ve 20. yüzyıl âşık şiirinde kötülük timsali şahıslar Yezid olarak anılır.

Hiçbir tarih yazmaz o misli vaka
 Ağlar şehitlere Kur'an'la beka,
 Kâfir Yezit mervan kasetti Hakk'a
 Kerbela o günden savrulur Ali.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 260, 5/1-2-3-4)

Ehl-i Beyitenim Yezit değilim
 Gerçek erenlerim ben yad değilim
 Çok şükür yalancı şahit değilim
 Yüzü kara kâfir insanlar gibi

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 91, 27/2)

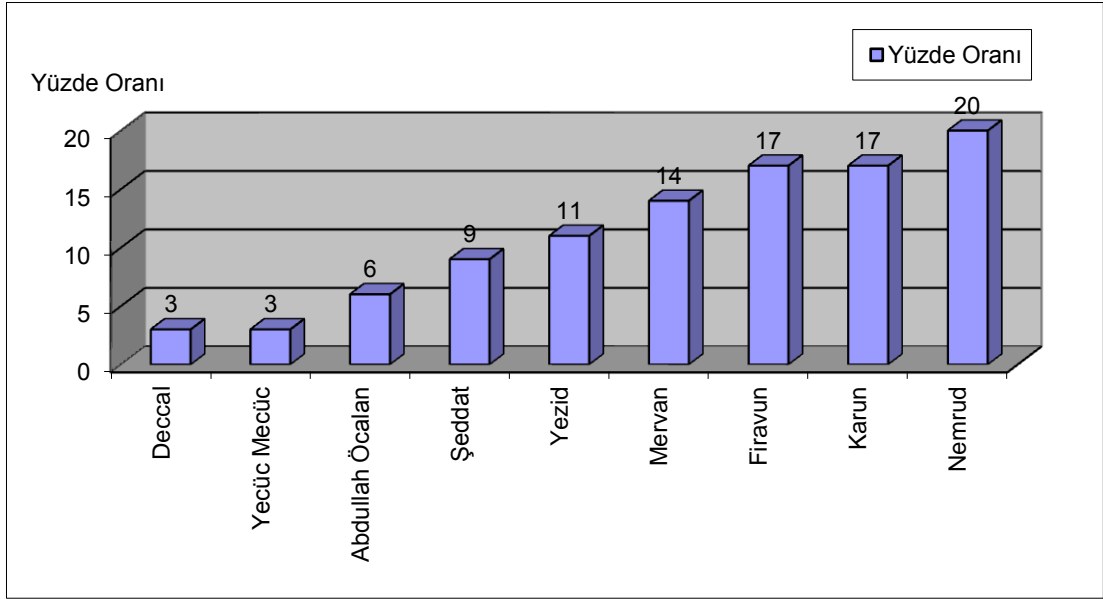
Mü'min olanlar yezide atar lanet taşını
 Göz yaşıdır söndüren Cehennem ateşini

Âşık Fedayi Baba (Çelebi, 1990, 121, 1/1-2)

Kerbela olayı hatırlatılır Yezit gibi zalim ve kötü olan şahıslardan uzak durulmasını istenir. Mü'min olanların Yezid'e lanet edeceği belirtilerek, kendilerinin hakkın yanında olduğu zulme taraf olmadıklarını belirtilir:

Yecüc Mecüc: Kur'an'da adları iki yerde (Enbiya, 3/31) geçen, bozgunculuk çıkarıp çevre kavimlere eziyet eden ve kıyamet alametlerinden sayılan, fakat gerçek mahiyetleri hakkında bilgi verilmeyen iki kabilenin adıdır. "İnanışa göre kıyamet ahir zamanda Mehdi ortaya çıkacak ve onları sürüp denize dökcek tamamı yok olacak ve insanlar onların kötülüklerinden kurtulacaktır" (Yıldırım 2008: 721-722)

Âşık Fedayi Baba'nın kıyamet alametlerinin hatırlatıldığı bir mısrasında yeryüzünün Ye'cüc ve Me'cüc'le dolacağı büyük günahları işleyecek insanların geleceği işlenir. (Çelebi 1990: 337, 4/3-4)

Grafik 1.19. Zalimleri ve kötülerini ön plana çıkaranlar.

Âşık şiirinde zalimlikleri ve kötülükleri ile anılan değişik dönemlerde yaşamış isimler arasında adı sıklıkla geçmesi yönüyle Nemrud'un, Karun'unve Fıravun'un isimlerine tesadüf edilir. (Grafik 1.19)

1.2. TARİHİ ŞAHSİYETLER

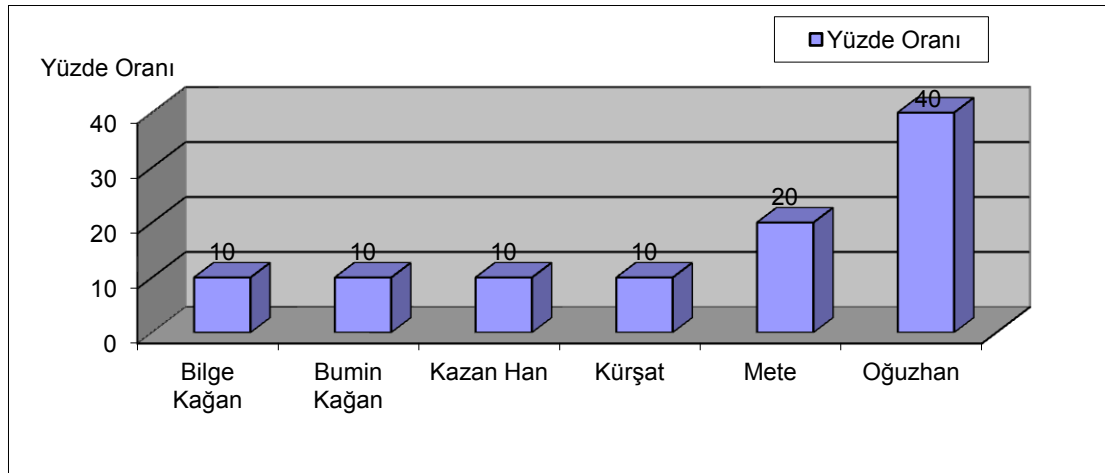
1.2.1. YİRMİNCİ YÜZYIL ÖNCESİ YAŞAMIŞ TARİHİ TÜRK ŞAHSİYETLER

1.2.1.1. SELÇUKLU ÖNCESİ SULTANLAR, DEVLET ADAMLARI VE KAHRAMANLAR

Selçuklu öncesi yaşamış sultanlar, devlet adamları ve kahramanların isimleri dönemin âşık şiirinde şahıs kadrosu olarak yer verildiği görülür. Tarihî olaylara telmihlerin yapıldığı mısralarda onların kahramanlıklarına vurgu yapılır ve örnek şahsiyetler olarak nazara verilir. Onlar gibi olunması öğütlenir ve onlar gibi ecdadımız olması yönüyle de iftihar edilir.

Yüzyılın âşık şiirinde adı geçen sultanlar, devlet adamları ve kahramanlar dönemin âşık şiirinde adlarının sıklıkla zikredilmeleri yönüyle bir sıralama yapılarak aşağıda isimleri ve rastlanan kaynaklara yer verilmiştir:

Atilla (Keskin 2006: 39), (Sakaoğlu 1987, 173), (Aslan 1978: 233), (Düzgün 1997: 172), **Oğuzhan** (Özdemir 2003: 288), (Aslan 1978: 206, 252), (Uğur 2008: 151), **Cengizhan** (Özdemir 2003: 288), (Sever 2004: 175), (Keskin 2006: 39), **Mete** (Sakaoğlu 1987: 174), (Aslan 1978: 208), **Bilge Kağan** (Uğur 2008: 170), **Bumin Kağan** (Aslan 1978: 208), **Kazan Han** (Aslan 1978: 241), **Kürşat** (Uğur 2008: 506) ve Timuçin (Düzgün 1997: 172)

Grafik 1.20. Selçuklu öncesi yaşamış sultanlar ve padişahlar.

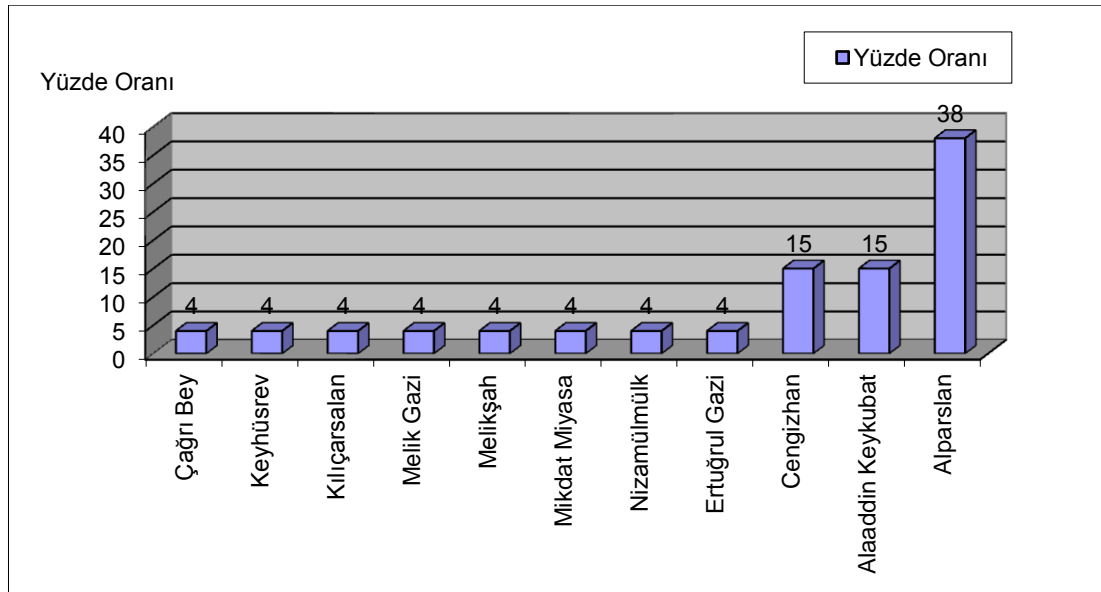
Türk tarihinde Selçuklu öncesi yaşamış sultanlar ve padişahlar arasında Oğuzhan'ın ve Mete'nin daha sık yer verildiği görülür. (Grafik 1.20)

1.2.1.2. SELÇUKLU SULTANLAR, DEVLET ADAMLARI VE KAHRAMANLAR

Yüzyılın âşık şiirinde isimlerine sıkça rastlanan diğer şahıs kadrosunda ise Selçuklu dönemi sultanlar, devlet adamları ve savaş kahramanları yer alır. Onların kahramanlıklarına yer verilen mısralarda örnek şahsiyetler olarak isimleri zikredilir.

Selçuklu Sultanları, devlet adamları ve kahramanların isimleri dönemin âşık şiirinde kullanılma sıklığına göre aşağıda rastlanılan kaynakları ile verilmiştir:

Alparslan (Doğan 2005: 324), (Sever 2004: 175), (Keskin 2006: 39), (Kafkasyalı 1998: 313, 318), (Sakaoğlu 1987: 173), (Aslan 1978: 200, 206), (Uğur 2008: 151), (Düzgün 1997: 54, 212, 214), **Alaaddin Keykubat** (Özdemir 2003: 196), (Yılmaz 2009: 254), (Keskin 2006: 222), (Keskin 2006: 326), **Ebu Müslim** (Hüseyin 1978: 129), (Düzgün 1997: 35), (Özdemir 2003: 257), (Çelebi 1990: 203, 307), **Çağrı Bey** (Aslan 1978: 238), **Dilmaçoğlu** (Keskin 2006: 250), **Keyhüsrev** (Özdemir 2003: 196), **Kılıçarsalan** (Aslan 1978: 209), **Melik Gazi** (Keskin 2006: 224), **Nizamülmülk** (Aslan 1978: 239), **Melikşah** (Aslan 1978: 239), **Server Gazi** (Uğur 2008: 473), **Mahmud Gazi** (Uğur 2008: 474) **Mehmed Gazi** (Uğur 2008: 474) ve **Salduk Beğ** (Aslan 1978: 241)

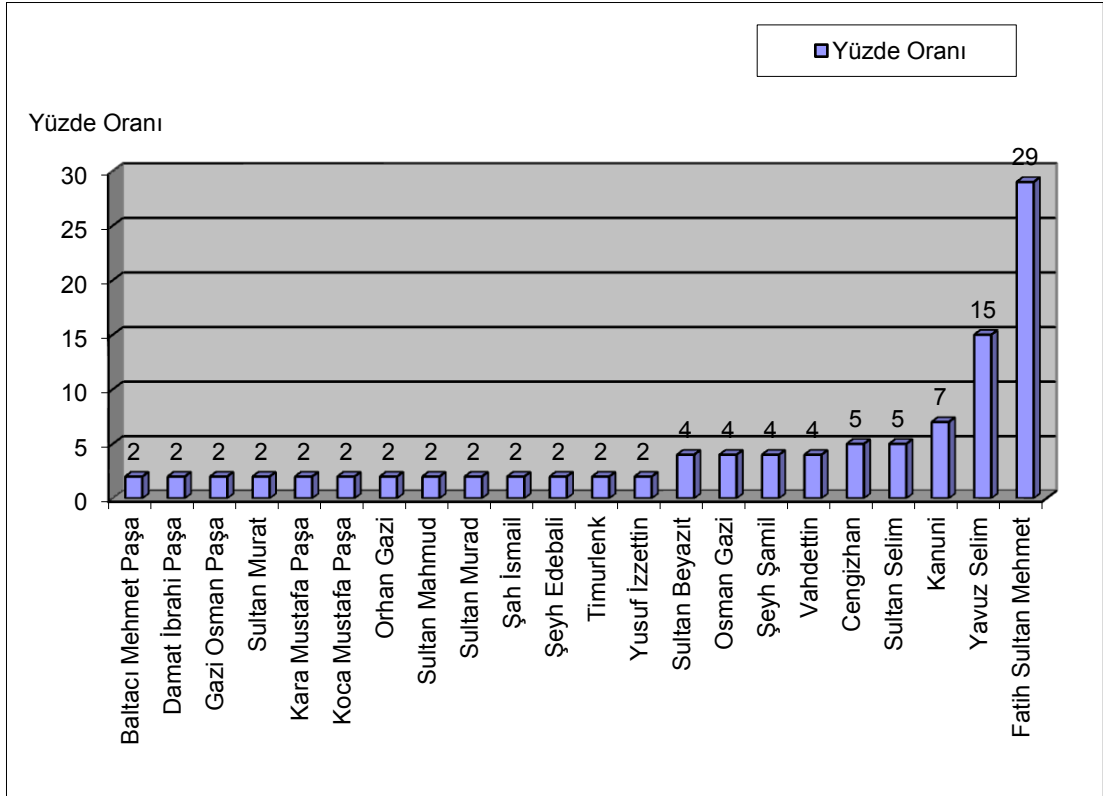
Grafik 1.21. Selçuklu döneminde yaşamış sultanlar ve padişahlar.

Anadolu'nun kapısının Türklere açılmasında ve Türk yurdu olmasında önemli görevler üstlenen Alparslan'dan yüzyılın âşık şiirinde adına sıkça yer verilir, Alparslan'dan övgüyle söz edilir. Âşık şiirinde isimlerine sıkça rastlanılan diğer isimler ise Alaaddin Keykubat ve Cengizhan'dır.(Grafik 1.21)

1.2.1.3. OSMANLI PADİŞAHLARI, DEVLET ADAMLARI VE KAHRAMANLARI

Tarihî olaylara, savaşlara, kahramanlıklara, dünyanın faniliğine, Türk ve İslam kültürüne katkılarına yer verilmiş, övgü ve methiyelerde bulunulmuştur. Osmanlı Padişahları, devlet adamları ve kahramanları, dönemin âşık şiirinde kullanılma sıklığına göre kaynakları ile aşağıda verilmiştir:

Fatih Sultan Mehmet (Çankaya 2002: 41), (Sever 2004: 147, 167, 174, 177), (Çelebi 1990: 160), (Kaya 2005: 323), (Gedik 1995: 163), (Cevlanî 1951: 29), (Keskin 2006: 39), (Sakaoğlu 1987: 173), (Düzgün 1997: 202), (Uğur 2008: 151, 238), (Düzgün,1997: 212, 230), **Yavuz Sultan Selim** (Sever 2004: 174), (Kaya 2005: 324), (Keskin 2006: 39), (Düzgün 1997: 202), (Düzgün 1997: 230), (Uğur 2008: 318), (Düzgün 1997: 214), (Aslan 1978: 209),**Kanuni Sultan Süleyman** (Kaya 2005: 323), (Sever 2004:174), (Düzgün 1997: 230), (Düzgün 1997: 132), **Sultan Selim Han** (Sever 2004: 177), (Keskin 2006: 65), (Sakaoğlu 1978: 150), **Ulubatlı Hasan** (Düzgün 1978, 202), (Sever 2004: 155), (Uğur 2008: 257), **Osman Gazi** (Aslan 1978: 209), (Düzgün 1997, 230), **Barboros Hayrettin Paşa** (Aslan 1978, 206), (Sever 2004: 225), **Şeyh Şamil** (Uğur 2008: 272), (Düzgün 1997: 192), **Sultan Beyazıt** (Çankaya 2002: 92), (Hüseyin 1978: 33), **Baltacı Mehmet Paşa** (Aslan 1978: 254), **Cezayirli Ali Paşa** (Keskin 2006: 231), **Damat İbrahim Paşa** (Kaya 2005: 188), **Ertuğrul Gazi** (Kaya 2005: 323), **Gazi Osman Paşa** (Sever 2004:175), **Hasan Paşa** (Aslan 1978: 239), **Sultan Murat** (Düzgün 1997: 60), **Kara Mustafa Paşa** (Kaya 2005: 191), **Koca Mustafa Paşa** *Âşık Efkâri* (Keskin 2006: 69), **Orhan Gazi** (Kaya 2005: 323), **Sultan Mahmud** (Keskin 2006: 240), **Sultan Murad** (Kaya 2005: 323), **Şah İsmail** (Düzgün 1997: 202), **Şeyh Edebali** (Düzgün 1997: 230), **Timurlenk** (Hüseyin 1978: 33), **Vahdettin** (Hüseyin 1978: 46, 50), **Yusuf İzzettin** (Çelebi 1990: 203), **Genç Osman** (Sever 2004: 175), **Mama Hatun** (Keskin 2006: 247) ve **Turgut Reis** (Aslan 1978: 206)

Grafik 1.22. Osmanlı dönemi yaşamış sultan ve padişahlar.

Osmanlı dönemi tarihî olaylara yer verilen âşık şiirinde üzerinde en çok durulan konu İstanbul'un fethidir. Fethin Fatih Sultan Mehmet ise adından her fırsatta övgüyle sözü edilen Osmanlı padişahıdır. Fatih Sultan Mehmet'ten sonra ismine sıkça rastlanan padişah ise Yavuz Sultan Selim'dir.(Grafik 1.22)

1.2.2. HİKÂYE KAHRAMANLARI

Leyla ile Mecnun: Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında görülen ve mesnevi tarzında yazılan sevgi konulu bir hikâyedir. Hikâyenin kaynağı Arap edebiyatıdır. Hikâyenin konusu asıl adı Kays olan Mecnun'un Leyla için söylediği şiirlerle, bu şiirleri açıklamak için yapılan yorumlar ve bunlara ilave edilen rivayetlerden ibarettir. Hikâyenin esası Mecnun'un kişiliği etrafında toplanır ve olaylar Neced Çölü'nde cereyan eder. Arap edebiyatında onuncu yüzyıldan beri bilinmekte olan Leyla ile Mecnun mesnevisi İngilizce ve Fransızcaya da çevrilmiştir. Halk edebiyatındaki Leyla

ile Mecnunlar, büyük ölçüde Fuzuli'nin Leyla ile Mecnun mesnevisinden alınmıştır. Nesir şeklinde anlatılan hikâyeye bazen hece, bazen de aruzla şiirler ilave edilmiştir. Taş basması eserlerde resimler de yer almaktadır. (Alptekin 2004: 265-267)

Yüzyılın âşık şiirinde (Kaya 2005: 389), (Başgöz 1994: 126), (Yılmaz 2009: 336), (Keskin 2006: 289), (Hüseyin 1978: 259), (Düzgün 1997: 99), (Aslan 1978: 267), (Düzgün 1997: 42, 87), (Zaman 2000: 502) Leyla ile Mecnun aşklarının büyüklüğüne vurgu yapılmış, Mecnun'un Leyla'ya olan aşkı sık sık dile getirilmiştir.

Bu Fedayi sevdi bir hûb muteber

Visaline ermek ola müyesser

Leylâ aşkı ile Mecnun derbeder

Nice zaman sahraları dolandı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 223, 2/1-2-3-4)

Yeşil baş sonalar göllere düştü,

Mecnun Leylâ için çöllere düştü.

Sevdayı sırrımız dillere düştü.

Yokmu namus ile ar eğlen eğlen.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 18, 3/1-2-3-4)

Âşıklar mısralarında Leyla ile Mecnun'un hayat hikâyelerine telmihte bulunmuş, onların yaşadıkları sevdalarına, hasret ve özlemlerine sık sık yer vermişlerdir. Leyla'nın aşkıdan dolayı Mecnun'un derbeder halini, çöllere düşmesini, aşk ateşiyle sahralarda gezmesini dramatik bir üslupla anlatmışlardır.

Âşıklar kendilerini Mecnun'a, sevdiklerini ise Leyla'ya benzetmişler aşk ve sevdalarının derinliğini bu benzetmelerle işlemeye çalışmışlardır. (Uğur 2008: 191), (Demir 1993: 187), (Özdemir 2003: 292), (Sever 2004: 266), (Başgöz 1994: 106),

(Orak 2001: 19), (Kafkasyalı 1998: 222,248, 266), (Düzgün 1997: 135), (Gedik 1995: 159), (Cevlanî 1951: 7), (Aslan 1978: 11), (Aslan 1978:196), (Kaya2003:151)

Sevdiğim seninle bu maceramız
Kıssa-i Mecnun u Leylâ'yı geçti
Ah ü feryadımız hazin sedamız
Gökleri tâ Arş-ı Alâ'yı geçti.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:114, 2/1-2-3-4)

Yusufelili Huzurî sevdiği ile arasındaki sevdanın boyutunu mısralarında açıklar, çektikleri aşk ve sevda sıkıntılarının bir feryat haline dönüşmesinden ve bu feryadın göklere ulaşip arş-ı âlâya erişmesinden söz eder; sevdalarının Leyla ile Mecnun kıssasını geçtiği iddiasında bulunur.

Kerem ile Aslı: Kerem ile Aslı hikâyesi Türkiye'nin dışında, bütün Türk Cumhuriyetleri ve topluluklarında bilinmektedir. Hem sözlü hem de yazılı kaynaklarda nüshaları vardır. Araştırmacıların büyük çoğunluğunun kanaatine göre hikâyenin doğuş yeri olarak Doğu Anadolu ve Azerbaycan gösterilmektedir. (Alptekin 2004: 225-228)

Yüzyılın âşıkları şiirlerinde (Kaya 2005: 389, 396, 409), (Kafkasyalı 1998: 222, 236, 248, 266, 272, 279, 322), (Düzgün 1997, 87, 137), (Düzgün1997: 99, 225), (Başgöz 1994: 134), (Cevlanî 1951: 1), (Kaya 1984: 65) Kerem ile Aslı'nın aşk hikâyelerine sık sık telmihte bulunmuşlar, birbirlerine olan sevgilerini mısralarında işlemişlerdir. Kerem'in derdini dile getirmişler, bir sefa sürememesinin hüznünü mısralarına konu etmişlerdir.

Dönemin âşıkları “Âşıklar derildi hep İsfahan'a/ Kerem orda bayıldı Aslıhan'a” (Kaya 2005: 389), “Kerem Aslı için İsfahan şehrinde/ Pos takınıp kapı kapı dilendi” (Çelebi 1990: 223) sözleriyle sevgilerine duydukları aşk ve sevda ile Kerem'in Aslı'sına duyduğu sevgi arasında benzerlik kurarlar, sevgilerinin

büyükliğini böylece dile getirirler. Âşıklar mısralarında genellikle kendilerini Kerem'in yerine koyar, sevgiliyi ise Aslı'ya benzetirler. Bazen sevgili o kadar güzeldir ki Aslı'nın güzelliği onun yanında yetersiz kalır.

Âşıklar mısralarında yer yer aşk hikâyelerine yer vermişler bu hikâyelerin kahramanları yerine kendilerini, koymuşlardır. Yüreğindeki sevdaları ile Kerem Aslı sevdası arasında benzerlik kurmuşlar, aşk ve sevdalarının büyüklüğüne dikkat çekmişlerdir. (Sever 2004: 83), (Demir 1993: 285), (Uğur 2008: 275, 428), (Demir 1993: 160, 272, 393), (Keskin 2006, 81, 167, 189), (Düzgün 1997: 91), (Özdemir 2003: 359), (Başgöz 1994: 196), (Aslan 1978: 11, 31), (Kafkasyalı 1998: 141,169, 204), (Kaya 1984: 56)

Reyhanî âşıktır sana bakmaya
Savuşurken kıyamına kalkmaya
Va'din mi var Aslı mısın güzelim
Kesiş kızı Aslı mısın güzelim

Âşık Reyhanî (Düzgün1997: 180, 3/1-2-3-4)

Demek ki böyledir sevdanın hali
Aşkı Yaradan'a derdi vebali
Mahzunî tutuşmuş Kerem misali
Aslı Hana doya doya kül düşmüş.

Âşık Mahzuni Şerif (Çankaya 2002:144)

Sen Aslı'sın ben Kerem'im
Senin derdinden veremim
Dermanı yoktur yaremin
Seni çağırırım yar yar

Âşık Hüdai (Orak 2001: 59, 3/1-2)

Dağlara komş'oldum kuşlara yuva
 Mecnûn gibi hayran etti aşk beni
 Kerem gibi yalın ayak yollarda
 Yaktı yaktı büryan etti aşk beni

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 104, 39/1)

Yüzyılın âşıklarından Reyhanî mısralarında sevgilisini Keşiş'in kızı Aslı'ya benzetir, kendisinin Kerem misali aşka düştüğünü ifade eder. Mahzuni Şerif de dermanı olmayan sevda derdinden verem olduğunu söyler. Ali İzzet ise Kerem misali aşk ve sevda uğruna yalın ayak çöllere düştüğünü anlatır.

Ferhat ile Şirin: Ferhat ile Şirin hikâyesi, altıncı ve yedinci yüzyılda yaşayan Sasanihükümdarı Hüsrev Perviz'in hayatı etrafında teşekkül etmiştir. Daha çok Hüsrev ü Şirin adıyla bilinir. Klasik edebiyatımıza, efsanelere, halk hikâyelerine konu olan Ferhat ile Şirin arasındaki aşk macerası bazı anlatmalara göre mutlu bir şekilde biterken, bazılarında hicranla sona ermektedir.

Ferhat Şirin için delmiş kayayı
 Deldiren mi dertli delen mi dertli
 Ziyaret etmeye yalan dünyayı
 Gönderen mi dertli gelen mi dertli

Âşık Mahzuni Şerif (Aktaş 2002:180)

Şirin gördüm Amasıya şehrini
 Orda derler Ferhat ile Şirin'i

Âşık Talibî (Kaya 2005: 394, 2/1-2)

Ferhat ile Şirin'in aşk hikâyesi halkımızı ve halkın yüreğinin aynası olan ozanlarımızı derinden etkilemiştir. Mahzunî'de şiiirlerinde bu aşk hikâyesine değinmiş ve yüreğindeki sevgileri ortaya dökmüştür. Âşık Talibî, Amasya şehrini methettiği mısralarında Ferhat ile Şirin'in aşk hikâyesine telmihte bulunur.

Âşıklar kendisini Ferhat'a, sevgiliyi Şirin'e benzetir, yüreğindeki sevda ile Ferhat'ın sevdası arasında bir bağ kurar. İnsanların Ferhat ile Şirin gibi birbirlerini sevmesini öğütlerler. (Aslan 1978: 187), (Dizdaroğlu 1978: 148), (Aslan 1978: 196), (Özdemir 2003: 292), (Sever 2004: 266), (Hüseyin 1978: 52)

Ayıplamam mecnunun sahradaki kaldığını
Esen yelden Leylâ'sının selâmın aldığını
Namuar şişesinin kırıp taşlara çaldığını
Aşk ile dağlar yaran Ferhat ararsan işte ben.

Âşık Müdamî (Aslan 1978: 267, 1/1-2-3-4)

Kendimi Şirin'e ferhad eyledim
Çıkıp dağ başın çok dad eyledim
Grip dost bağına feryad eyledim
Ben bülbül güle konduramadım

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 198, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları mısralarında Ferhat'ın Şirin'e olan aşkı nedeniyle yollara düşmesi, dağları ve kayaları yarması olayına sık sık telmihler yapar. (Kafkasyalı 1998, 155, 169, 177, 204, 205, 278, 322), (Dizdaroğlu 1978, 120), (Başgöz 1994: 126), (Cevlanî 1951: 14), (Hüseyin 1978: 86, 184, 253, 259), (Düzgün 1997: 87, 130), (Aslan 1978: 267), (Aslan 1978: 42), (Düzgün 1997, 99, 233), (Kaya 2004: 157, 197), (Gedik 1995: 224), (Uğur 2008: 428), (Orak 2001: 57)

Ferhat, Şirin için dağları yarmış
Sitemkâr gül için solmuş, sararmış
Kimler gelin etmiş, duvağa sarmış
Sarıp sarmalayan kollar kurusun.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997:153, 3/1-2-3-4)

Âşık iç derdini kimlere döker?
 Rüzgâra derdini bildiren sevda!
 Mecnun Leylâ için gezdi çölleri,
 Ferhat'a dağları deldiren sevda.

Murat Çobanoğlu(Kafkasyalı 1998:266,4/1-2-3-4)

Kimi hasret gitti nazlı yârına
 Kimi hiç doymadı gülüzârına
 Kimi Ferhat oldu koştu Şirin'e
 Külünk ile dağı deldi savuştu

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 253, 2/3-4)

Dönemin âşıklarından Mevlüt İhsanî, Murat Çobanoğlu ve Kul Ahmet Ferhat ile Şirinhikâyesinin önemli temi olan Ferhat'ın Şirin için Kayaları yarmasını, sevdası nedeniyle dağları delmesini mısralarında dile getirirler.

Köroğlu: Köroğlu Destanı Türk dünyasının tamamında, Türk dünyası ile komşu olan Ermeni, Gürcü, Tacikler ve Farslar arasında anlatılan bir destandır. Geniş bir coğrafyada tanınıp bilinmektedir. Ancak destanın ana hatlarıyla ayrıldığı çizgi Hazar Denizi'dir. Hazar Denizi'nin doğusuyla batısı arasında kesin çizgilerle ayrılan noktalar vardır. Bu ayrılık ise daha çok Köroğlu'nun zuhuru kolunda kendisini göstermektedir.

Köroğlu'nun tarihî kimliği, destanı şahsiyeti, yaşadığı yer ve zaman konusunda değişik bilgiler ve görüşler bulunmaktadır. Tarihî kaynaklardan elde edilen bilgilerden yola çıkarak onun şahsiyetini ortaya koymaya çalışan araştırmacıların yanı sıra, onu Türk milletinin zihninde ve gönlünde oluşmuş efsanevî destan kahramanı olarak gören bu özelliklerini öne çıkaran araştırmacılar günümüze kadar bu konuyla meşgul olmuşlardır.

Köroğlu Destanı'nın Türk kültür hayatında yeri ve etkisi kuşkusuz ki göz ardı edilemez. Âşık şiirinde adı geçen kahramanlar arasında Köroğlu'nun adına sıkça yer

verildiği görülür. Köroğlu isminin geçtiği mısralarda yiğitçe seslenişlerin varlığı dikkatleri çeker. Dağlar ve yaylalarla ilgili bazı mısralarda yine Köroğlu'nun adı zikredilir. Dağlar, (Hüseyin 1978: 36), (Demir 1993: 262), Bolu Dağı (Keskin 2006: 240), Çamlıbel Yaylası ve Tecer Yaylası (Kaya 2004: 197, 251) Köroğlu'nun meskeni olarak görülür, onun elde yalın kılıç merdane mücadelesine telmihte bulunulur.

Gel kardeşim cenk edelim
Şu dağlara yaslanarak
Köroğlu Ayvaz misali
Çamlıbel'den seslenerek

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 107, 1/1-2-3-4)

Isınıyorum buhar buhar,
Çıkıyorum gökyüzüne
Yağmur olup düşüyorum
Bolu Dağları'na
Köroğlu, Ayvaz oluyorum

Mahzunî Şerif (Şerif 1994:116)

Kul Ahmet ve Âşık Mahzunî Şerif yukarıdaki mısralarında halkın gönlünde taht kurmuş Köroğlu'nun yerine kendilerini koyar onların kahramanlıklarını ve yaptıklarını birer örnek olarak dile getirir.

Ayvaz: Dönemin âşık şiirinde Köroğlu ile birlikte onun en yakın dostu olan Ayvaz'dan söz edilir. (Şerif 1994:116), (Kaya 2004: 251). Şiirlerinde Ayvaz'dan söz eden âşıklardan biri de Ozan Nihat'tır.

Ozan Nihat “Kâh Köroğlu, Ayvaz, kâh Dadaloğlu/ Elde yalın kılıç, merdi görürsün” (Uğur 2008: 506)sözleriyle yiğitliklere ve kahramanlıklara vurgu yapar, mısralarında Köroğlu, Dadaloğlu gibi yiğitlerle birlikte Köroğlu'nun yakın dostu Ayvaz'ın ismini zikreder.

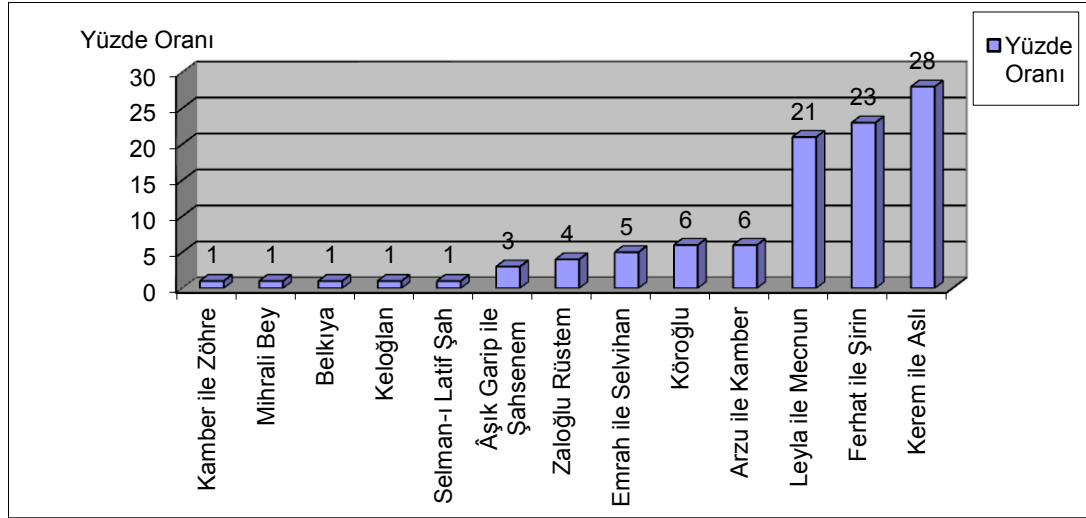
Seyit Battal Gazi: Seyyid Battal Gazi, Türkler arasında Battal Gazi diye benimsenmiş, bir Arap savaşçısıdır. Asıl destan VIII. asırda, Emeviler'in Ruma'a karşı açtıkları savaşlarda büyük şöhret kazanmış Abdullah ibni Amr adlı bir kahraman hakkında söylenmiştir. Öyle sanılıyor ki Rum'a savaş açmış Emevi kumandanlarınınhatırasıyla Rum'da fetihler, yapan ilk Tür kahramanlarının ülküleri birleşince, daha XII. asırda Danişmendliler bölgesindeki Anadolu Türkleri arasında Seyyid Battal hikâyeleri büyük rağbet görmüştür. Onun kahramanlığı etrafında meydana gelen ilk menkıbeler kitabının Arapça'daki adı ise Zelhimme'dir. Zelhimme kitabının birinci kısmında Battal'ın maceraları VIII. asırda Bizanslılarla savaşı ve bir yıl kadar da İstanbul'u muhasara eden Emevi serdarı Mesleme'nin silah arkadaşı Sahsâh'ın başından geçen vak'alar halinde anlatılır. Battal, kendi adı ve kendi maceralarıyla eserin ikinci bölümünü doldurur. Burada, daha birçok destan kahramanları gibi, yalnız yaşadığı asrın değil, daha sonraki asırların ve mesela Abbasiler devrindeki Arap-Rum çarpışmalarının bir kısım vak'aları da onun başından geçmiş gibi gösterilir. Bu destanın, aslında Arap olan kahramanına Türkler, Anadolu gazilerine uygun bir unvanla, Battal Gazi demişlerdir. (Banarlı 1998: 301-302)

20. yüzyıl âşıklarından Sefil Selimi (Özdemir 2003: 257), Battal Gazi'nin öyküsünün kalbi temizlemesinden ve gönlü durulamasından söz eder. Dursun Cevlani Malatya şehrini methettiği mısralarında Battal Gazi'nin Malatya'da yetişmesini dile getirir. (Yılmaz 2009: 353)

Çıktım Şar dağının Dede beline
Boz duman görünür kışla gediği
Ceyhan suyu Elbista'nın kaynağı
Battal Gazi'nin Cennet' dediği

Mahzunî Şerif (Çankaya 2002:157)

Mahzunî Şerif, Türk destanlarında da yerini bulan kahraman bilgili, dindar, cömertlik gibi özelliklere sahip olan Battal Gazi'nin ismini şiirlerinde zikretmiştir.

Grafik 1.23. Osmanlı dönemi yaşamış sultanlar ve padişahlar.

Yüzyılın âşık şiirinde ismine tesadüf edilen diğer hikâye kahramanları şu isimlerden oluşur: **Zaloğlu Rüstem** (Düzgün 1997: 202), (Dizdaroğlu 1949: 66), (Sever 2004: 196,), (Aslan 1978: 196, 252), (Düzgün 1997: 106), **Âşık Garip ile Şahsenem** (Kaya 2005: 389), (Demir 1993: 392), (Kafkasyalı 1998: 271, 311), **Arzu ile Kamber** (Uğur 2008: 129, 166), (Kaya 1984: 56), (Kafkasyalı 1998, 204, 222, 256, 271, 278, 284), **Kamber ile Zöhre** (Düzgün 1997: 87), **Emrah ile Selvihan** (Yılmaz 2009: 223), (Kafkasyalı 1998: 249), (Düzgün 1997: 50, 65, 87), (Düzgün 1997: 99, 225), **Belkiya** (Keskin 2006: 335), **Keloğlan** (Düzgün 1997: 227), **Şahsenem** (Düzgün 1997: 87), **Selman-ı Latif Şah** (Düzgün 1997: 188)

1.2.3. FIKRA KAHRAMANLARI

Nasreddin Hoca: Nasreddin Hoca 605 (1208-1209) yılında Sivrihisar yakınında Hortu Köyünde doğmuştur. Hoca'nın okumuş hatta âlim bir kimse olduğu; tanınmış birer şeyh olan hocalarından veya devrinin atmosferik tasavvuf kültüründen aldığı; Anadolu'da Selçuk Sultanları'nın Moğollara tabi olmak zorunda kaldıkları yıllarda Konya'da ve Akşehir'de hatırı sayılır bir değerde veya mevkide bulunduğu; Nasreddin Hoca fıkralarının, Hoca hakkında söylenen rivayetlerin ve bulunan vesikaların sezdiği mühim noktadır. Hoca Akşehir'de ölmüş ve oraya

gömülmüştür. Onun, duvarı olmadığı halde kapısına kocaman bir kilit asılmış açık türbesi halk içinde ayrı bir nükte kaynağı olmuştur. Nasreddin Hoca fıkraları Batı dillerine de çevrilmiştir. Dünyaca tanınan Türk düşünür ve mizah ustasıdır. (Banarlı 1998: 304-305)

Dönemin âşıkları şiirlerinde vermek istedikleri mesajlarda yer yer Nasrettin Hocanın fıkralarına telmihte bulunmuşlar, onun fıkralarıyla mesajlarını mizahi bir dille vermişlerdir. Mevlüt İhsanî yapılmak istenmeyen bir iş nedeniyle “İpe un serme” ve olmayacak işler nedeniyle “Göle maya çalma” fikrasını mısralarında anlatırlar. (Düzgün 1997: 337), (Özdemir 2003: 244, 351), (Uğur 2008: 337)

Âşık Mahzuni Şerif, şiirlerinde, toplumun çarpık yanlarını da eleştirir. Nasreddin Hoca’da mizah yoluyla aynı işi yapmıştır. Bu nedenle olsa gerek, “Tümden Nasrettin Hocayız/Güleriz güldürürüz” (Şerif 1994: 28) sözleriyle Nasreddin Hoca’ya gönderme yapmıştır. Diğer yandan da “Güleriz ağlanacak halimize” sözüne işaret ederek, hayatın acı yanlarına temas etmiştir.

Sivrihisar’da Hortu durak yerin
Akşehir olmuştur şimdi diyarın
Eşeğin çok inat ondandır zorun
Canım çok sıkma ki kurusun hocam

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 283, 4/1-2-3-4)

Âşık Efkâri mısralarında Nasrettin Hoca’nın memleketi Akşehir ve Sivrihisar’dan, ayrıca eşeğinin inatçılığından söz eder.

1.2.4. ÂŞIKLAR

Âşık şiirinde yirminci yüzyıl öncesi âşıkların isimleri zikredilir, onların ustalığına, üstadlığına vurgu yapılır, hayatlarındaki zorluklara, mücadelelerine,

haksızlık karşısındaki tavırlarına dikkat çekilerek sevgi ve saygı ifadeleri eşliğinde isimleri zikredilir. Bu isimler arasında Dede Korkut, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu, Erzurumlu Emrah, Karacaoğlu, Şeyhoğlu Satılmış, Dertli, Seyranî, Ruhsatî, Bayburtlu Zihnî, Bayburtlu Hicranî, Sosgetli Hicranî, Kurbanî, Erbabî ve Âşık Şenlik yer alır. Dönemin âşık şiirinde ismi en çok zikredilen âşık ise Yunus Emre'dir.

Yunus Emre: Yunus Emre önceleri kendisini irşat etmesi için Hacı Bektâş'a başvurmuş, Hacı Bektâş ise onun olgunlaşması, eğitilmesi işini bir başka önemli halifesi olan Taptuk Emre'ye bırakmıştır. Yunus, Taptuk'un müşittliğiyle eğitilir ve Bektaşî yoluna hazırlanır. (Öz 1997: 309-321)

Dönemin âşıkları, tarihte yer alan başlıca mutasavvıfları şiirinde yâdederek, hayatlarını yola nasıl vakfettiklerini anlatmaktadır. Yunus Emre'nin tüm Anadolu'yu hatta 'yukarı iller' dediği Kafkasları gezmesi, Pir Sultan'ın canını vermesi, Veysel'in çabaları bu günü bizlere hazırlaması bakımında çok önemlidir.

Yüzyılın âşıkları, Yunus Emre'nin Horasan Erenlerinden olduğunu söyler (Çınar 2008: 506), sevgiye tercümanlığını (Özdemir 2003: 288), (Keskin 2006: 287), gönül ehli olmasını (Uğur 2008: 517), mutasavvıf bir şahsiyet olduğunu (Orak 2001: 36), âşıkların piri olmasını (Kaya 2004: 236) dile getirirler. Yine aynı şekilde Yunus'un felsefesinde birlik olunması öğütlenir. (Çınar 2008: 111), Mevlana'ya olan sevgisi (Çınar 2008: 391) belirtilir. Âşıkların piri olması (Kaya 2004: 236) ve Allah'ın cemalini arzulaması (Düzgün 1997: 152) âşık şiirindeki Yunus ile ilgili konulardır.

Dönemin âşıklarından Ozan Nihat şiirlerinde Yunus'u "Kâinatı Yaratan'ın seçkin güzel kulu", "Hak aşığı, ozanların sazlarının teli" benzetmesi yapar, tatlı seher yellere onunla serinlediğinden ve aşk ateşi ile dolu olmasından (Uğur 2008: 518) söz eder. Mevlüt İhsanî, Yunus Emre'nin himmetini Taptuk Emre'den aldığını telmih eder, sevgiyi sevmeyi öğrenme adına ondan hisse alınması öğütler. (Düzgün 1997: 151, 174)

Yedi yüzyıl evvel doğan bir insan.
 Ne güzel yaratmış onu Yaradan,
 Dünyaya tanınmış büyük bir ozan,
 Vatan, Millet, Yunus Emre sevgisi.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:217,2/1-2-3-4)

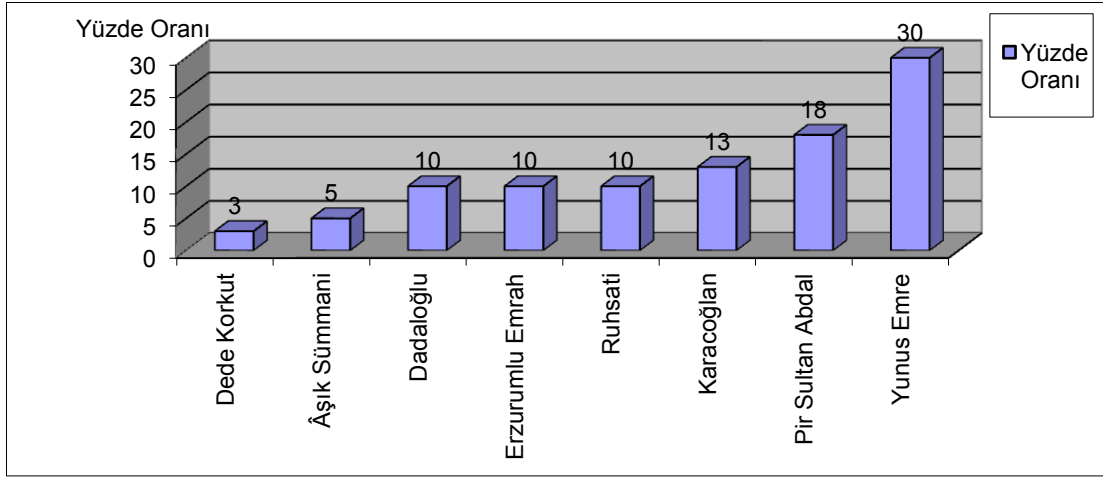
Murat Çobanoğlu Yunus Emre'nin yedi yüzyıl evvel doğduğunu, Yaradan'ın onun güzel yarattığını, dünyayı tanıyan bir ozan olduğunu mısralarında anlatır.

Yunus Emre idi ta ezel baştan
 Sürdü arabayı Hacı Bektaş'tan
 Tapduk pay ayırdı yediği aştan
 Pahası yok devlet maldır Yunus'un.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 152, 4/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, Yunus Emre'nin, Hacı Bektaş-ı Veli'nin dergâhına vardığını yetişmesinde Taptuk Emre'nin büyük payı olduğundan söz eder.

Yüzyılın âşık şiirinde adı geçen diğer âşık isimleri ise şunlardır: **Dede Korkut** (Düzgün 1997: 192), (Özdemir 2003: 288), **Pir Sultan Abdal** (Zaman 2000:138), (Yılmaz 2009: 214), (Yılmaz 2009: 256), (Yılmaz 2009: 126), (Hüseyin 1978: 95, 96,183, 194, 206), (Kaya 2004: 230), (Düzgün 1997: 207, 219), **Dadaloğlu**, (Şerif 1994: 15, 26), (Sever 2004: 266), (Uğur 2008: 506), (Özdemir 2003: 359), (Hüseyin 1978: 36), **Erzurumlu Emrah** (Aktaş 2002: 24), (Hüseyin 1978: 256), (Düzgün 1997: 65), (Düzgün 1997: 79), **Karacoğlu** (Sever 2004: 59, 215), (Özdemir 2003: 359), (Yılmaz 2009: 257), (Hüseyin 1978: 256), **Şeyhoğlu Satılmış** (Hüseyin 1978: 256), **Dertli** (Hüseyin 1978: 256), **Seyrani** (Özdemir,2003: 359), **Ruhsati** (Keskin 2006: 245), (Kaya 2004: 230), (Özdemir 2003: 161, 162, 359), (Kaya 2005: 64), **Bayburtlu Zihni** (Keskin 2006: 258),**Bayburtlu Hicrani**, (Düzgün 1997: 53), **Sosgetli Hicraî** (Düzgün 1997: 53), **Kurbanî** (Düzgün 1997: 87), **Erbabî**, (Düzgün 1997: 143) ve **Âşık Şenlik** (Düzgün 1997: 188)

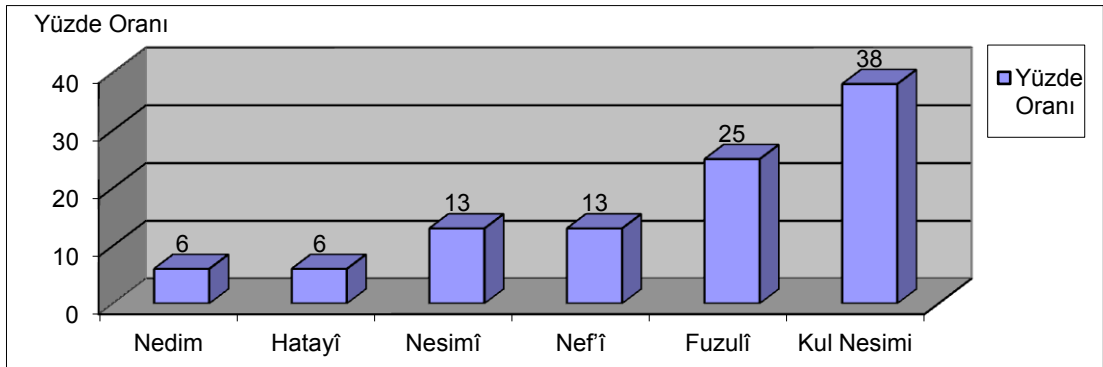

Grafik 1.24. Âşıklar.

Dönemin âşık şiirinde adına sıkça yer verilen âşıklar işleniş yoğunluğuna göre Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan vd. şeklindedir. (Grafik 1.24)

1.2.5. DİVAN ŞAİRLERİ

Yüzyılın âşıkları mısralarında divan şairlerinin isimlerine yer vermişler onları değişik sözlerle methetmişlerdir. Bu şairler arasında **Fuzulî**, (Şerif 1994: 155), (Keskin 2006: 289), (Keskin 2006: 290), (Kafkasyalı 1998: 248), (Özdemir 2003: 288), **Nesimî** (Çankaya 2002: 41), (Hüseyin 1978: 256), **Nef'î-Nedim** (Hüseyin 1978: 256), (Düzgün 1997: 95), **Hatayî**, (Hüseyin 1978: 256), ve **Kul Nesimi**, (Özdemir 2003: 261), (Kafkasyalı 1998: 170, 203, 226), (Özdemir 2003: 359), (Düzgün 1997: 134) nin isimlerine tesadüf edilir.

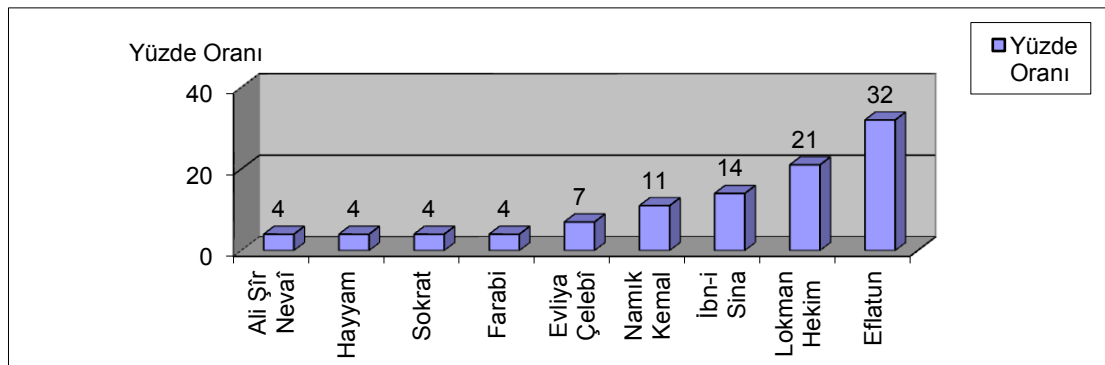
Grafik 1.25. Divan Şairleri

Kul Nesimî ve Fuzilî, dönemin âşık şiirinde ismi ön plana çıkan divan şairleridir. (Grafik 1.25)

1.2.6. EDEBÎYATÇILAR SEYYAHLAR VE DÜŞÜNÜRLER

Âşık şiirinde tarihî şahsiyetlerin yanında edebiyatçıların, seyyahların ve düşünürlerin isimlerine de yer verildiği görülür. Bu isimler arasında Eflatun isminin daha sık kullanılması dikkat çeker.

Yirminci yüzyıl öncesi yaşamış ve dönemin âşık şiirinde isimlerine yer verilmiş edebiyatçılar, seyyahlar ve düşünürlerin isimleri, **Ali Şîr Nevaî**, (Özdemir 2003: 288), **Hayyam**, (Kaya 2004: 237), **Eflatun**, (Düzgün 1997: 167), (Gedik 1995: 214), (Hüseyin 1978: 28), (Kafkasyalı 1998: 234), (Yılmaz 2009: 337), (Dizdaroğlu 1949: 158), (Çelebi 1990: 85), (Başgöz 1994: 152), (Dizdaroğlu 1949: 157), **Sokrat** (Yılmaz 2009: 337), **İbn-i Sina** (Aslan 1978: 186, 206, 209), (Dizdaroğlu 1949: 153), **Evliya Çelebî** (Hüseyin 1978: 256), (Uğur 2008: 260), **Farabi** (Aslan 1978: 209), ve **Namık Kemal** (Hüseyin 1978: 256), (Düzgün 1997: 219), (Özdemir 2003: 288) dir.

Grafik 1.26. Edebiyatçılar, seyyahlar ve düşünürler.

Dönemin âşık şiirinde, yirminci yüzyıl öncesi yaşamış edebiyatçı, seyyah ve düşünürlerle ilgili olarak Eflatun'un ismi ön plana çıkar. (Grafik 1.26)

1.2.7. SANATÇILAR

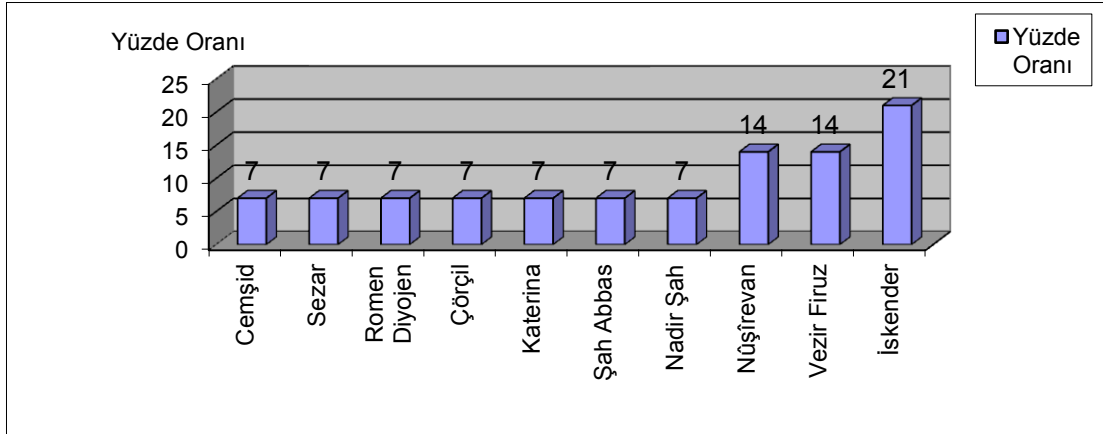
Âşık şiirinde, yirminci yüzyıl öncesi yaşamış sanatçılardan **Mimar Sinan**, (Yılmaz 2009: 250), (Özdemir 2003: 288) ve **Neyzen Tevfik'in** (Kaya 2004: 294) isimlerine yer verilmiştir.

1.2.8. YIRMİNCİ YÜZYIL ÖNCESİ YAŞAMIŞ TARİHÎ YABANCI ŞAHSİYETLER

1.2.8.1. ADLARIYLA ANILAN YÖNETİCİLERİ

Âşık şiirinde tarihin değişik dönemlerinde yaşanan adaletsizliklere, zulümlere, kahramanlıklara vurgu yapılır bu mısralarda yirminci yüzyıl öncesi yaşamış tarihî yabancı şahsiyetlerin isimlerine yer verilir. (bkz. Milli Duygular ve Tarihî Olaylar)

Bu isimler arasında **Cemşid** (Çelebi 1990: 328), **İskender** (Düzgün 1997: 63, 127), (Dizdaroğlu 1949: 115), **Nûşirevan** (Aslan 1978: 230), (Çelebi,1990: 328), **Sezar** (Çınar 2008: 95), **Romen Diyojen** (Sever 2004: 168), **Çörçil** (Şerif 1994: 49), **Katerina** (Aslan 1978: 254), **Şah Abbas** (Aslan 1978: 241), **Nadir Şah**, (Aslan 1978: 242) ve **Vezir Firuz** (Aslan 1978: 219), (Aslan 1978: 241) yer alır.

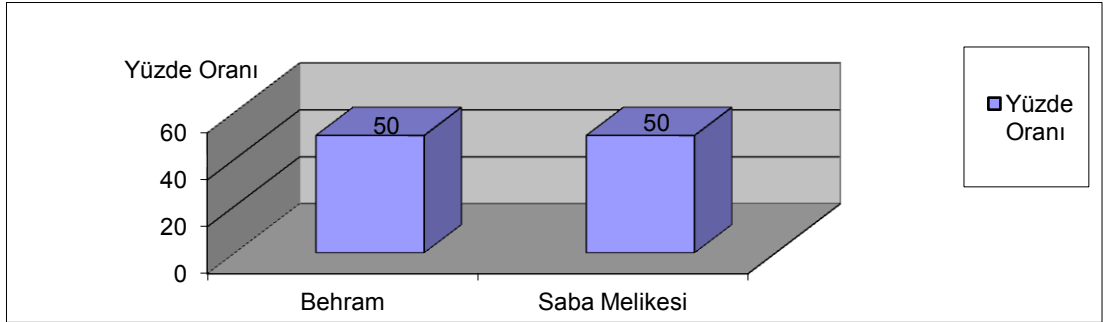
Grafik 1.27. Yirminci yüzyıl öncesi yaşamış tarihi yabancı şahsiyetler adlarıyla anılan yöneticileri.

Yirminci yüzyıl öncesi yaşamış tarihi yabancı şahsiyetler ve isimleriyle anılan yöneticiler başlığında İskender, Vezir Firuz ve Nüşrevan'ın isimleri âşik mısralarında daha yoğun dile getirilir. İlgili mısralarda dünyanın faniliğine vurgu yapılır. (Grafik 1.27)

1.2.8.2. ADLARIYLA ANILMAYAN HÜKÜMDARLAR

Bu bölümde doğrudan ismi söylenmeyen unvanlarıyla ve ülkelerinin isimleriyle anılan devlet yöneticilerine, hükümdarlarına yer verilmiştir. Bunlar arasında Rus Çar'ı, Kenan ilinden gelen sultan, Çin padişahı, Rum tekfurı, Halife-i Rûy-i zemin padişah sözleriyle anlatılır. Bu şahıslarla ilgili bazı çıkarımlarda bulunularak kimin kastedildiği biliniyor olsa da doğrudan isimleri verilmediği için onları da bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda **Sovyet Çar'ı** (Sever 2004: 89), **Kenan ilinden gelen Mısır sultanı** (Çelebi 1990: 314) **Çin Padişahı** (Çelebi 1990: 140), **Türk'ün hakanları**, (Keskin 2006, 36), **Rum tekfurı** (Düzgün 1997: 230, **Halife-i rûy-i zemin padişah**, (Gedik 1995: 168), **Saba Melikesi** (Orak 2001: 30) ifadeleri şahıs ismi verilmeden zikredilen devlet yöneticileri ve hükümdar kavramlarıdır.

Grafik 1.28. Adlarıyla anılmayan hükümdarlar.

Ehram ve Saba Melikesi, yirminci yüzyıl öncesinde yaşayan ve isimleriyle anılan hükümdarlardır. Her iki isimde aynı yoğunlukta mısralara yansıdığı görülür.(Grafik 1.28)

1.2.9. YİRMİNCİ YÜZYILDA YAŞAMIŞ TARİHİ TÜRK ŞAHSİYETLER

1.2.9.1. ATATÜRK

Yirminci yüzyılın Türk ve Dünya tarihî açısından en önemli isimleri arasında yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu, Mustafa Kemal Atatürk dönemin âşık şiirinde ismi en çok geçen kendisinden övgüyle ve minnetle söz edilen kişidir. Doğumundan ölümüne kadar hayatına dair pek çok olayın konu edildiği mısralarda tarihe not da düşülerek Mustafa Kemal Atatürk'le ilgili bilgiler yer alır.

1881 de dünyaya

Selanik'te doğdu geldi Atatürk

Ali Rıza Efendidir babası

Zübeyde Hanımdan oldu Atatürk

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 141, 5/1-2-3-4)

Âşık Abdülvahap Kocaman, Atatürk'ün bin sekiz yüz seksen birde Selânik'te doğduğunu ve Ali Rıza Efendi ile Zübeyde Hanım'ın oğlu olduğunu açıklar; doğum tarihi, yeri ve anne babasıyla ilgili konulara yer verir.

Ali Rıza Bey'in oğlu doğdu,
Oğlunun ismini Mustafa koydu.

Halil Karabulut (Karabulut 2010: 5/1-2)

Bunlar Türkiyeli göçmenlerdendi,
Tertemiz ve asil Türkmenlerdendi.

Halil Karabulut (Karabulut 2010: 5/1-2)

Selânik'te mekân kuran Türklerdi,
Kökü Oğuzlara varan Türklerdi.

Halil Karabulut (Karabulut 2010: 5/1-2)

Kadirlili Âşık Halil Karabulut, Atatürk'ün isminin babası tarafından verildiğini, Atatürk'ün ailesinin Türkiyeli göçmenlerden ve asil Türkmenlerden olduğunu açıklar, köklerinin Oğuzlara dayandığı belirtir.

Abdülvahap Kocaman, Atatürk'ün hayatıyla ilgili bilgilere yer verdiği diğer mısralarında onun mavi gözlü ve afacan bir çocuk olmasından, derslerindeki başarısından bu özelliği nedeniyle ona Kemal lakabının verilmesinden söz eder. Kocaman, Atatürk'ün İstanbul'da okulunu bitirmesi, subay olması ve orduda görev alması gibi hayat hikâyesini şiirlerinde işler. (Sever 2004: 141-142)

Teğmen üst teğmenden kurmay yüzbaşı
Otuz sekizine ermişti yaşı
Yakın idi bir İstiklal Savaşı
Vatan tehlikede bildi Atatürk

Abdülvahap Kocaman(Sever 2004: 142, 5/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman mısralarında, Atatürk'ün sırasıyla teğmen, üsteğmen ve kurmay yüzbaşı rütbelerine erişmesini, otuz sekiz yaşında İstiklal Savaşı'na katılmasından söz eder.

Kocaman Atatürk'ün hayatına dair konulara yer verdiği diğer mısralarında gemi ile Samsun'a çıkması, Kurtuluş Savaşı'nı başlatması, İsmet İnönü, Kazım Karabekir ve Fevzi Çakmak ile beraber vatanın kurtuluşu için gayret göstermesi, başkomutan seçilmesi gibi Atatürk'ün hayat hikâyesine dair bazı olayları mısralarında dile getirir. (Sever 2004: 142-143)

Âşık Talibî, Atatürk'e “Kahraman Atatürk büyük atamız” (Kaya 2005: 333) saygı dolu sözler ile Atatürk'ü metheder. Bardızlı Nihanî “Gazi Paşa Avrupa'da sayıldı” (Gedik 1995: 142) ifadesiyle Atatürk'ün Avrupa tarafından takdir görmesini ve bir lider olarak kabulünü gururla anlatır.

Çağdaş uygar merhalesi,
Cihana düşer şulesi,
Atatürk'ün meş'alesi,
Morul morul moruluyor.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 156, 9/1-2-3-4)

Yüzyılın önemli âşıklarından Sefil Selimi, çağdaş uygarlık yolunda Atatürk'ün öncülüğüne vurgu yapar, onun uygarlık meşalesinin cihanı aydınlatmasından söz eder.

Atatürk'ün ölümü her Türk vatandaşında olduğu gibi dönemin âşıklarını da derinden etkilemiştir. “Ey büyük şanlı kahraman ey büyük ulu Ata/ Milletini öksüz koydun gidiyorsun evlada” (Kaya 2005: 294), “Çıkın Çankaya'da bir katar tutun/ Kemal Atatürk'ün yasına yetin” (Yılmaz 2009: 28) sözleriyle üzüntülerini dile getiren âşıklar şiirleriyle Atatürk için adeta ağıt yaktıkları görülür.

Dönemin âşık şiirinde Atatürk'ün ismi pek çok şiirde ve mısırada vurgulanmış, Âşıklar Atatürk'e olan saygılarını, sevgilerini, hayranlıklarını, övgü ve methiyelerini bu mısralarında dile getirmişlerdir. Atatürk'ün hayatına dair konulara şiirlerinde yer yüzyılın âşık isimleri şunlardır: **Âşık Sefil Selimi** (Özdemir 2003: 287), **Abdülvahap Kocaman** (Sever 2004: 141, 142, 143, 162), **Kul Ahmet** (Hüseyin 1978: 50), **Ozan Gülçınar** (Çınar 2008: 20), **Davut Sulari** (Yılmaz 2009: 261), **Ali İzzet Özkan** (Başgöz 1994: 112), **Âşık Efkâri** (Keskin 2006: 193, 205), **Âşık Hüdai** (Orak 2001: 37), **Âşık İsmetî** (Kaya 1984: 104), **Murat Çobanoğlu** (Kafkasyalı 1998, 321, 309), **Halil Karabulut** (Sakaoğlu 1987: 82), **Halil Karabulut** (Karabulut 2010: 7-112), **Âşık Müdami** (Aslan 197: 231, 250), **Âşık Veysel** (Kaya 2004, 123, 20/2), **Âşık Reyhanî** (Düzgün 1997, 121, 156, 223), **Mevlüt İhsanî** (Düzgün 1997: 223), **Âşık Fedayi Baba** (Çelebi 1990: 195) ve **Âşık Talibî** (Kaya 2005: 120) dir.

1.2.9.2. KURTULUŞ SAVAŞI KOMUTANLARI

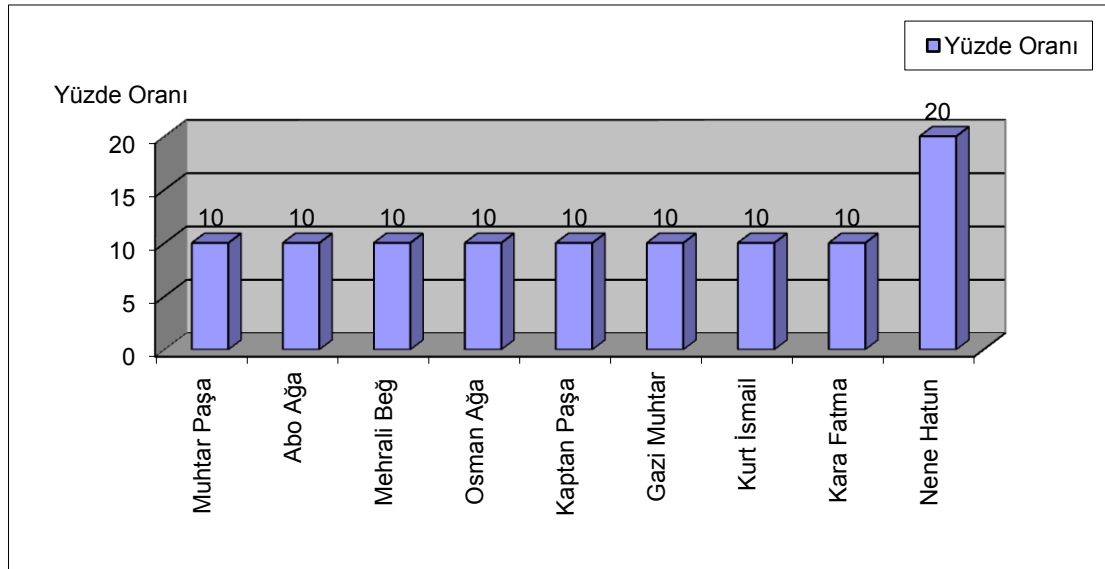
Yirminci yüzyılın önemli tarihi hadiseleri arasında yer alan birinci dünya savaşında ve Kurtuluş Savaşında önemli başarılarla imza atan büyük yararlılıklar gösteren milli mücadele komutanlarının isimlerinden âşık şiirinde övgüyle söz edilir. Kurtuluş Savaşı komutanlarının kahramanlıklarına yer verildiği mısralarda onların methedildiği görülür.

Dönemin âşık şiirinde adı geçen komutan isimleri ise şunlardır: **Enver Paşa** (Kaya 2005: 312), (Aslan 1978: 17), (Düzgün 1997: 60), **Mareşal Fevzi Çakmak** (Sever 2004: 153 (Kaya 2005: 301,314, 327), (Aslan 1978, 206, 251), (Çelebi 1990: 201), **Kazım Karabekir** (Sever 2004: 153), (Gedik 1995: 171, 232), (Kaya 2005: 301, 314), (Aslan 1978: 206, 236, 238, 251), (Keskin 2006: 196), (Düzgün1997: 67), **Halid Paşa'dır.** (Gedik 1995: 232), (Aslan 1978: 238), (Kafkasyalı 1998: 318), (Düzgün 1997: 67)

1.2.9.3 MAHALLİ KAHRAMANLAR

Birinci dünya savaşında değişik cephelerde ve milli mücadelede yer almış, kahramanlıklarıyla vatan ve millet adına yararlılıklar sağlamış mahallî kahramanların isimleri ve kahramanlıkları âşık şiirinin konuları arasında yer alır. Onların kahramanlıklarının örnek alınması öğütlenir.

Mahalli kahramanlardan oluşan âşık şiirinin şahıs kadrosunda, **Muhtar Paşa** (Kaya 1984: 96), **Abo Ağa**, (Dizdaroğlu 1949: 75), **Mehrali Beğ** (Dizdaroğlu 1949: 75), **Osman Ağa** (Dizdaroğlu 1949: 75), **Kaptan Paşa** (Dizdaroğlu 1949: 76), **Gazi Muhtar** (Dizdaroğlu 1949: 76), **Kurt İsmail** (Dizdaroğlu 1949: 76), **Nene Hatun** (Düzgün 1997: 186), (Kaya 1984: 96), ve **Kara Fatma** (Uğur 2008: 166) gibi isimler yer alır.

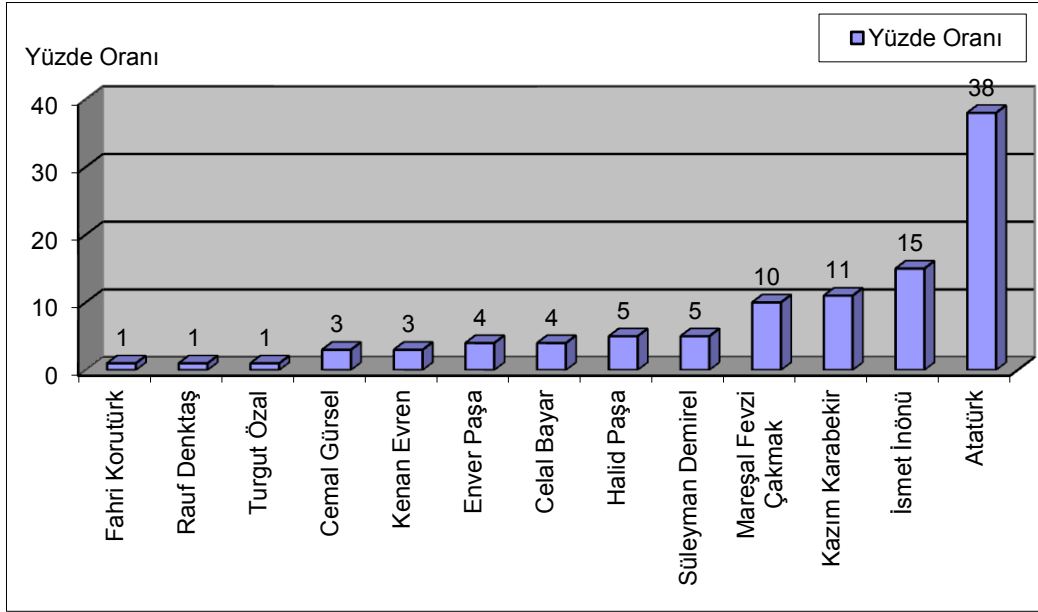
Grafik 1.29. Mahalli kahramanlar.

Erzurum'da Ruslara karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde önemli rol oynayan Nene Hatun, âşık şiirinde ismi geçen mahalli kahramanlar arasında ön plana çıkar. (Grafik 1.29)

1.2.9.4. CUMHURBAŞKANLARI

Atatürk'ten sonra Türkiye Cumhuriyeti yönetim kadrosunda cumhurbaşkanı olarak görev yapmış devlet adamlarımızın isimleri ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurucularından olan ilk cumhurbaşkanları Rauf Denktaş'ın isimleri yüzyılın âşık şiiri şahıs kadrosunda önemli bir yer tutar. Dönemin âşık şiirinde Rauf Denktaş, Turgut Özal ve Süleyman Demirel dışında diğer cumhurbaşkanlarının askeri yönlerine vurgu yapılmıştır. Sadece Süleyman Demirel ile ilgili bir kaç eleştiri mısrasına tesadüf edilse de tüm cumhurbaşkanlarından övgüyle söz edildiği görülür. Dönemlerindeki bazı tarihî olaylarla birlikte isimleri anılan cumhurbaşkanlarının bu tarihî olaylardaki rolüne işaret edilir. (bkz. Milli Duygular ve Tarihî Olaylar)

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde isimleri geçen cumhurbaşkanları, **İsmet İnönü** (Çelebi 1990: 201), (Kaya 2005: 314), (Aslan1978: 238, 251), (Başgöz 1994: 160), (Dizdaroğlu 1949: 99), (Kaya 2005: 238, 241, 272, 294, 302), **Celal Bayar** (Kaya 2005: 304), (Kaya 2005: 336, 337), **Cemal Gürsel** (Yılmaz 2009: 258), (Kaya 2005: 301), **Fahri Korutürk** (Kaya 2005: 314), **Kenan Evren** (Sever 2004: 147), (Düzgün 1997: 149), **Rauf Denktaş** (Kaya 2005: 318), **Turgut Özal** (Uğur 2008: 387) ve **Süleyman Demirel'dir.** (Çankaya 1994: 33), (Sever 2004: 10, 211, 385)

Grafik 1.30. Yirminci yüzyılda yaşamış tarihi Türk şahsiyetler.

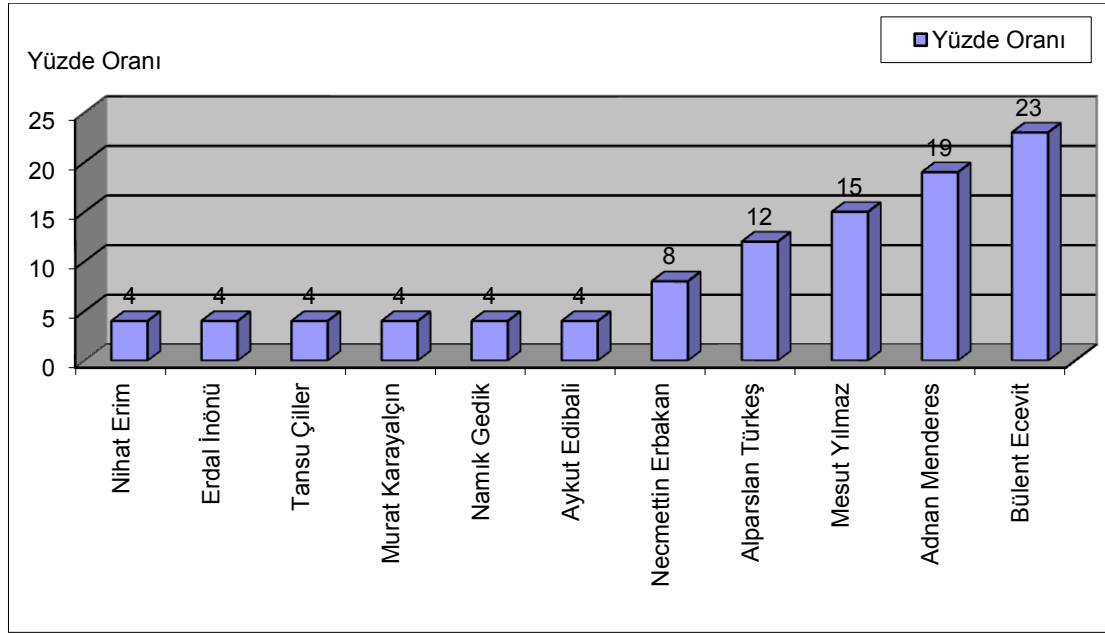
Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, yüzyılın âşik şiirinde yirminci yüzyılda yaşamış tarihi Türk şahsiyetler arasında ismine en çok vurgu yapılan cumhurbaşkanı ve aynı zamanda büyük bir lider olarak yer verilir. Atatürk'ün isminden sonra, İsmet İnönü'nün isminin zikredildiği görülür. (Grafik 1.30)

1.2.9.5. BAŞBAKANLAR VE SİYASİ LİDERLER

Yüzyılın ikinci yarısında ülkenin kaderinde rol oynamış, siyaset dünyasında yaşanan olaylara, ülke yönetiminde aldıkları kararlara göre icraatları eleştirilmiş, methedilmiş veya hicvedilmiş dönemin başbakanları ve başbakan yardımcıları âşik şiirinin şahıs kadrosunda adına tesadüf edilen kişilerdir.

Dönemin âşik şiirine adı geçen başbakan ve başbakan yardımcılarının isimleri, **Adnan Menderes** (Kaya 2005: 279, 280, 336, 337), (Başgöz 1994: 2), **Nihat Erim** (Zaman 2000: 265), **Bülent Ecevit** (Zaman 2000: 211), (Kaya 2005: 315), (Sever 2004: 105), (Keskin 2006: 304), (Kafkasyalı 1998: 232), (Uğur 2008: 388), **Mesut Yılmaz**, (Sever 2004: 105, 217), (Uğur 2008: 387, 529), **Alparslan Türkeş**, (Sever 2004: 207),

(Uğur 2008: 371), **Erdal İnönü** (Uğur 2008: 387), **Tansu Çiller**, (Uğur 2008: 385), **Murat Karayalçın** (Zaman 2000: 393), **Necmettin Erbakan**, (Uğur 2008: 371, 536), **Namık Gedik** (Kaya 2005: 305) ve **Aykut Edibali'dir.** (Uğur 2008: 371)

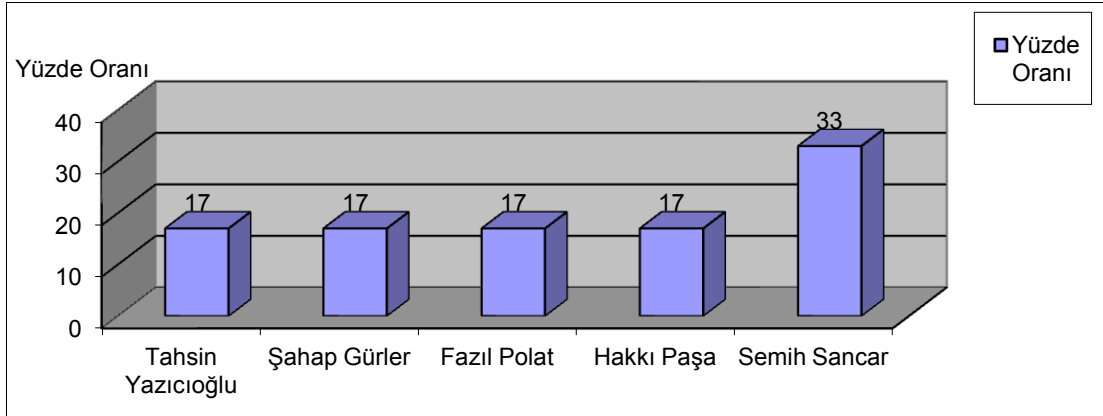

Grafik 1.31. Başbakanlar ve siyasi liderler.

Türkiye Cumhuriyeti başbakanlarının isimlerinin geçtiği mısralarda Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle Bülent Ecevit'in; 1960 ihtilali sonrasında idam edilmesi ve mağduriyeti nedeniyle de Adnan Menderes'in isimlerinin ön plana çıktığı görülür. (Grafik 1.31)

1.2.9.6. GENELKURMAY BAŞKANLARI VE KOMUTANLAR

Âşık şiirinde kahramanlıkları dile getirilen ve cesurluklarıyla methedilen komutan ve genelkurmay başkanlarının isimlerine yer verilmiştir. Bu isimler arasında **Tahsin Yazıcıoğlu** (Gedik 1995: 218), (Kaya 2005: 340), **Şahap Gürler** (Gedik 1995: 218), **Semih Sancar** (Kaya 2005: 315), (Kafkasyalı 1998: 264), **Fazıl Polat** (Kaya 2005: 315)'in isimleri yer alır.

Grafik 1.32. Genelkurmay Başkanı ve Komutanlar.

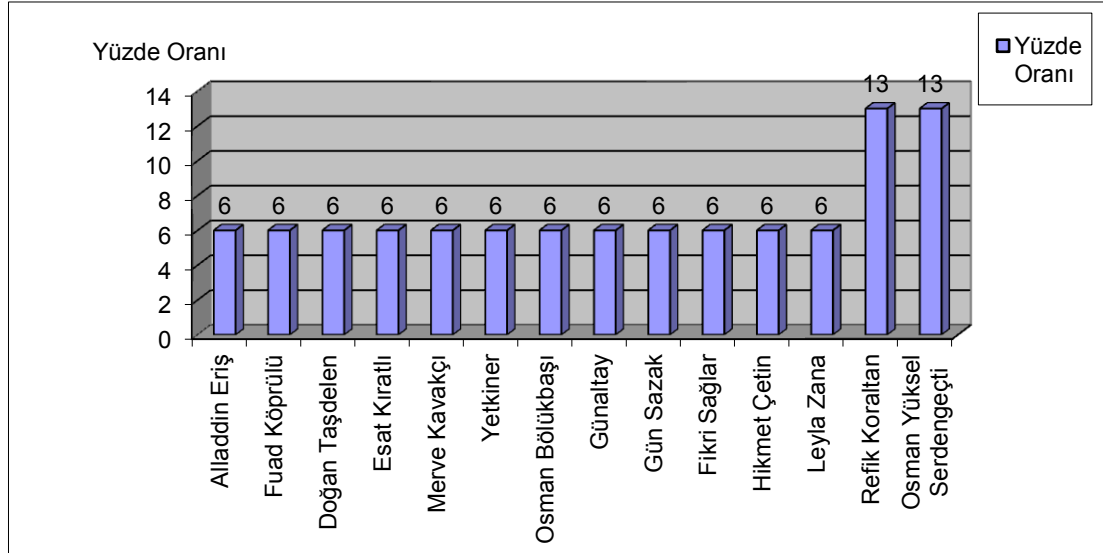
Yirminci yüzyıl âşık şiirinde Kıbrıs Barış Harekâtına ve bu harekâta büyük görevler üstlenen yöneticilere ve komutanlara önemli bir yer verildiği görülür. Kıbrıs harekâtında genelkurmay başkanlığı görevinde bulunan Semih Sancar'ın ismi, dönemin âşık şiirinde daha çok zikredilir, kahramanlığına vurgu yapılır.(Grafik 1.32)

1.2.9.7. DİĞER SİYASETÇİLER

Yüzyılın âşık şiirinde yirminci yüzyılda değişik dönemlerde Türk siyasî hayatında yer almış siyasetçi isimlerinin geniş bir siyasetçi kadrosunu oluşturduğu görülür. Adı geçen siyasetçilerin bazıları eleştirilirken bazılarının ise övüldüğü ve methedildiği dikkatleri çeker. (bkz. Eleştiri ve Şikâyetler, Övgü ve Methiyeler) Bu bölümde âşık şiirinde isimleri tespit edilen siyasetçilerin sadece isimlerine yer verilmiştir.

Yüzyılın siyasî hayatına damgasını vuran ve isimleri dönemin Âşık şiirinde zikredilen siyasetçiler, **Refik Koraltan** (Kaya 2005: 305, 337), **Alaaddin Eriş** (Kaya 2005: 337), **Fuad Köprülü** (Kaya 2005: 337), **Doğan Taşdelen** (Orak 2001: 80), **Esat Kırathlı** (Uğur 2008: 493), **Merve Kavakçı**, (Uğur 2008: 221), **Osman Bölükbaşı** (Keskin 2006: 224), **Şemsettin Günaltay** (Kaya 2004: 169), **Osman Yüksel Serdengeçti** (Uğur 2008: 221), (Uğur 2008: 415), **Gün Sazak**, (Uğur 2008:

158), **Fikri Sağlar** (Uğur 2008, 385), **Hikmet Çetin** (Uğur 2008: 386), **Leyla Zana**'dır.(Uğur 2008: 386)

Grafik 1.33. Diğer Siyasetçiler

Yirminci yüzyıla damgasını vuran diğer siyasetçiler arasında 1965-1969 yılları arasında Adalet Partisi listesinde Antalya milletvekilliği yapan Osman Yüksel Serdengeçti ile Demokrat Parti'nin kurucuları arasında yer alan ve 1950-1960 yılları arasında TBMM Başkanlığı görevini yürüten Refik Koraltan'ın isimlerine sıkça tesadüf edilir. (Grafik 1.33)

1.2.9.8. BÜROKRATLAR

Yüzyılın âşıkları katıldıkları programlarda, buldukları yerin mülkî erkânına, programlarına katılan ve dinleyicileri arasında yer alan daire amirleri ve kurum müdürlerinin isimlerini zikrederler, programlarının “selamlama” ve “hoş geldiniz” bölümlerinde onlar için övücü sözler söylerler. Âşık şiirinde isimlerine yer verilen övgü ve methiyelerde bulunan bürokratlar arasında müsteşarlar, valiler, bölge müdürleri, kurum ve kuruluşların başkanları ve genel sekreterler yer alır.

20. yüzyıl âşıkları yaşadıkları dönemde karşılaştıkları ve sevgilerini dile getirdikleri bürokrat isimleri, dönemin Başbakanlık Müsteşarı Mehmet Perçin (Sever 2004: 221), Adana Valisi Oğuz Kağan Köksal, (Sever2004: 222), Amasya Valisi Kadir Bey (Çelebi 1990: 205), Vali Alparslan Karacan, (Uğur 2008: 351), Mülga Köy Hizmetleri İstanbul 18. Bölge Müdürü Süleyman Kule (Sever 2004: 224), Devrim Kurumu Başkanı Turhan Bey (Kaya 2005: 282), Kars Halkevi Başkanı Doktor Budak (Kafkasyalı 1998: 327), Sivas Halkevi Reisi Nüzhet Çubukçu (Kaya 2004: 293)

1.2.9.9. REKTÖRLER

Âşıkların üniversitelere davet edilmesi edebiyat bölümü öğrencileriyle buluşturulması âşıklarla üniversitelerin birbirini daha yakından tanımalarına imkân sağlamıştır. Bu tür organizasyonlara sahip çıkan üniversite rektörlerinin ilgisi âşıkların dikkatinden kaçmamış onlarla ilgili övgü ve methiyelerini şiirlerinde dile getirmişlerdir. Âşık Addülvahap Kocaman Adana şehri için yazdığı övgü dolu şiirinde dönemin Çukurova Üniversitesi Rektörü Mithat Özsan'ın ismini zikreder. Kocaman mısralarında “İlim yuvamızın büyük babası/ Rektörümüz Mithat Özsan'ı güzel” (Sever 2004: 227) sözleriyle Çukurova Üniversitesinden ilim yuvası nitelemesinde bulunurken dönemin rektörü Mithat Özsan'ı bu ilim yuvasının babası olarak görür ve “Rektörümüz Mithat Özsan'ı güzel” sözleri ile onu metheder.

1.2.9.10. İŞADAMLARI

Dönemin âşık şiirinde eleştiri ve şikâyet konularına yer verildiği mısralarda Türkiye'nin önde gelen tanınmış işadamlarından Sakıp Sabancı'nın Vehbi Koç'un isimlerine tesadüf edilir:

Sevenim saçını yolsa
Her derdine çare bulsa
Bütün dünya onun olsun
Sakıp Sabancı da gider

Mahzunî Şerif (Zaman 2000: 98)

Dünyanın faniliğinin işlendiği âşık şiirinde, yaşadığı dönemin sayılı zenginleri arasında yer alan Sakıp Sabancı örneği verilir. Bütün dünya Sabancı'nın da olsa, vadesi geldiğinde onun da öleceği anlatılır. Gelir seviyesindeki adaletsizliğin ve zengin fakir arasındaki dengesizliği işlendiği mısralarda ise paradan şikâyet edilir:

Zenginin kasası senin mekânın
Fakirin cebinde sıkılır canın
Vehbi Koç-Sabancı baban mı senin
Adalet yerini bulmuyor para

Âşık Hüdai (Orak 2001: 47, 3/1-2-3-4)

Âşık Hüdai paraya niçin hep zenginlerin yanında, fakirlerin uzağında olduğunu sorar, ekonomik adaletsizlikten şikâyet eder.

1.2.9.11. SANATÇILAR, ŞAİRLER VE YAZARLAR

Bu bölümde dönemin âşık şiirinde isimlerine tesadüf edilen sanatçı, şair ve yazarların isimlerine yer verilmiştir. Yüzyılın âşıkları şiirlerinde yirminci yüzyılda yaşamış şiire ve edebiyata gönül vermiş, hizmet etmiş şair ve yazarlardan, onların eselerinden övgüyle söz etmişler ve onların edebiyata olan hizmetlerini dile getirmişlerdir.

Bu isimler arasında yer alan İstiklâl Marşımızın yazarı vatan şairi Mehmet Akif Ersoy'un isminin sıklıkla kullanılması dikkat çeker. Abdülvahap Kocaman ondan "Mehmet Akif sönmez demiş bu şafak" (Sever 2004: 104) sözleriyle Türk ulusuna verdiği cesaret ve kahramanlık duygularını ifade ederken, Mevlüt İhsanî onun vatana ozan ve hatip olduğunu, adının âşığım diyen herkese ve kendisine kâfi olduğunu söyler. (Düzgün 1997: 191)

Cihana sığmayan âşık güneşi
Cennet makberinde yatan Ersoy'dur.
Binlerce âşık var, Mehmed'i, eşi
Vatanın bağrında tutan Ersoy'dur.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 190, 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî ise onu cihana sığmayan aşk güneşine benzetir cennet makberinde ve vatanın bağrında yattığından söz eder.

Yüzyılın âşıklarından Mahzunî Şerif gurbette ölen, çok sevdiği arkadaşı Ahmet Kaya için şiirlerinde ona karşı olan duygularını dile getirmiştir.

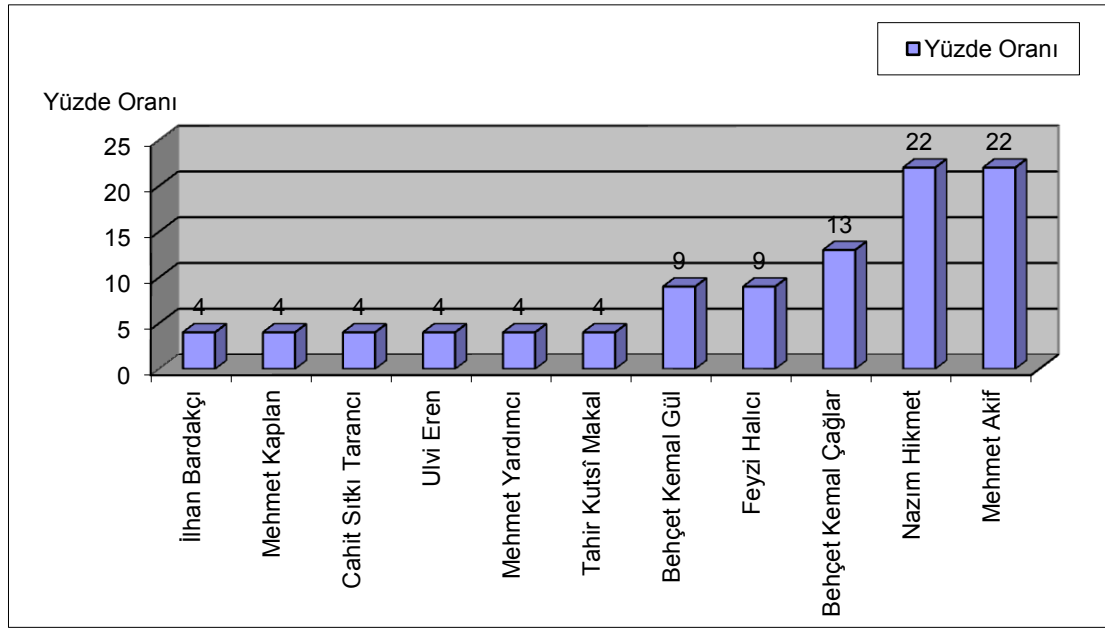
Kolay değil gurbet elin yarası
Yoktur bizim ile onun arası
Bu memleket ata dede mirası
Hemen ümit kesme Ahmet geri gel

Âşık Mahzuni Şerif (Zaman 2000: 229)

Mahzunî bu mısralarında gurbetin zorluklarını, memleket sevgisini işlemiş Avrupa'da yaşayan Ahmet Kaya için memlekette ümit kesmemesini öğütlemiş; ata, dede mirası olan vatanına geri dönme çağrısında bulunmuştur.

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde adı geçen diğer sanatçı, şair ve yazar isimlerinden oluşan şahıs kadrosunun isimleri ise şunlardır: **Mehmet Akif Ersoy** (Sever 2004:

104), (Özdemir 2003: 288, 362), (Düzgün 1997: 190, 191), **Nazım Hikmet** (Şerif 1994: 116), (Başgöz 1994: 99), (Hüseyin 1978: 165, 209, 256), **İlhan Bardakçı** (Uğur 2008: 300), **Mehmet Kaplan** (Keskin 2006: 289), **Behçet Kemal Çağlar** (Cevlanî 1951: 28), (Özdemir 2003: 362), (Kaya 2005: 409), **Cahit Sıtkı Tarancı** (Keskin 2006: 223), **Feyzi Halıcı** (Yılmaz 2009: 246), **Mehmet Yardımcı** (Yılmaz 2009: 247), **Tahir Kutsî Makal** (Uğur 2008: 350)

Grafik 1.34. Şairler ve yazarlar.

Yirminci yüzyılda yaşamış şair ve yazarlar arasında Mehmet Akif Ersoy'un ve Nazım Hikmet'in isimlerinin sıkça zikredildiği görülür. (Grafik 1.34)

1.2.9.12. ÂŞIKLAR

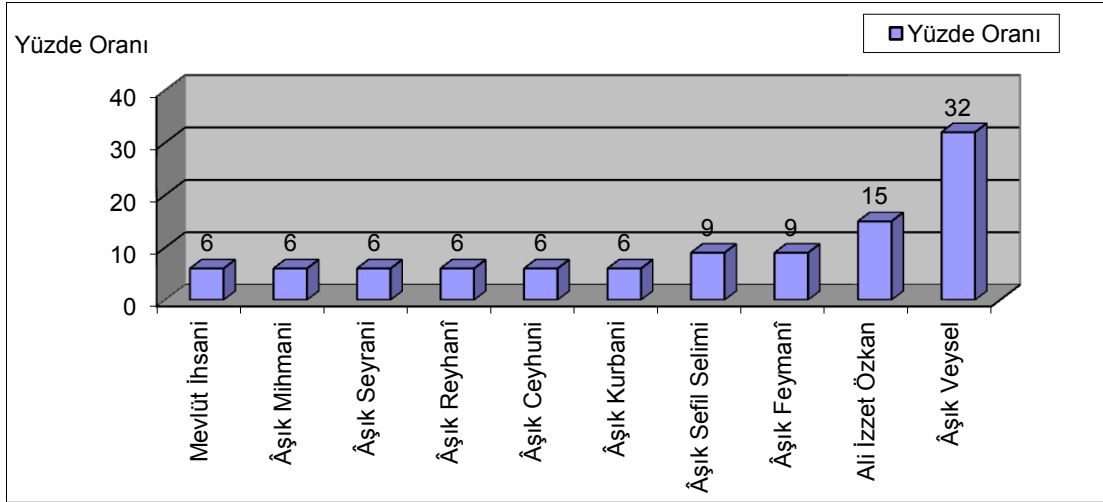
Yaşamları süresince kalp kırmamayı gönül incitmemeyi tüm doğaya ve insanlara sevgi ile bakmayı kendilerine ilke edinen âşıklar, yaşadıkları dönemin sevgi temsilcileri olmuştur. Âşıklar, şiirlerinde bu sevginin tercümanı olmuş her fırsatta yaradılanı yaradandan ötürü sevilmesini öğütlemişlerdir. Her türden meslek sahibi insanlara saygı ve sevgide kusur etmemeye özen göstermişler, şiirlerinde insanları

aziz bir varlık olarak methetmişlerdir. Bu saygı, sevgi ve vefayı kendisini yetiştiren ustalarına ve meslektaşları diğer âşıklara karşı her fırsatta dile getirmişlerdir. Katıldıkları şölenlerde beraberindeki âşıkların isimlerini programın değişik bölümlerinde, birbirlerine mektup niteliğindeki destanlarında, eleştirilerinde zikretmişlerdir, vefat âşıklar için de üzüntülerini hasret ve özlemlerini dile getirmişlerdir. Âşıkların yetiştirdiği şehirlere övgü ve methiyeler de âşıkların isimlerine yer vermişlerdir. (bkz. Sosyo-Kültürel Hayat, Eleştiri ve Şikâyetler)

Bu bölümde şiirleri tahlil edilen âşıkların şiirlerinde isimleri zikredilen yirminci yüzyıl âşıklarının isimlerine ve tespit edilen kaynaklara yer verilmiştir.

Yüzyılın âşik şiirinde adı geçen âşıklar, **Âşık Veysel** (Çankaya 1999: 71), (Sever 2004: 264), (Başgöz 1994: 124, 144), (Keskin 2006: 101), (Kaya 1984: 183), (Hüseyin1978: 256), (Çınar 2008: 36), (Özdemir 2003: 214, 359), (Düzgün 1997: 54), **Âşık Reyhanî** (Kafkasyalı 1998: 311), (Kafkasyalı 1998: 326), (Kafkasyalı 1998: 326), (Uğur 2008: 461), **Ali İzzet Özkan** (Sever 2004: 264), (Cevlanî 1951: 16, 27), (Düzgün 1997: 54), **Sümmani** (Kafkasyalı 1998: 214), (Düzgün 1997: 65), (Gedik 1995: 214), (Kafkasyalı 1998: 323), **Mevlüt İhsanî** (Kafkasyalı 1998: 323, 326), (Düzgün 1997: 54), **Ali Ekber Çiçek** (Yılmaz 2009: 287), **Davut Sularî**(Çankaya 2002: 182), (Düzgün 1997: 54), **Karacakız** (Özdemir 2003: 359), **Âşık Mustafa** (Sever 2004: 261), **Âşık Meydanî** (Sever 2004: 261), **Musa Merdanoğlu**, (Çınar 2008: 63), **Sefil Selimi** (Sever 2004: 264), (Keskin 2006: 245), (Kaya 1984: 106), **Âşık Ali** (Demir 1993: 425), **Âşık Selmani** (Selman 1971, 246), **Âşık Talibi** (Kaya 1984: 106), **Bardızlı Nihani**, (Düzgün 1997: 53), **Mevlüt İhsanî** (Düzgün 1997: 53), **Divanî** (Düzgün 1997: 53), **Dursun Cevlani** (Düzgün 1997: 53), **Arpaçaylı Elvanî** (Düzgün 1997: 53), **Âşık Hasan** (Kaya 2005: 388), **Ali Taş** (Uğur 2008: 106), **Ahmet Günbulut** (Özdemir 2003: 333), **Muzaffer ve Ayşe Çağlayan**, (Uğur 2008: 270), **Halil Karabulut** (Uğur 2008: 271), **Âşık Feymanî** (Uğur 2008: 271, 300), (Sever 2004: 266), **Abdulvahhap Kocaman** (Sever 2004: 300), **Feryal Feryadî**, (Uğur 2008: 299), **Âşık Gül Ahmet Yiğit** (Uğur 2008: 300), (Düzgün 1997: 54), **Sabit Müdami** (Kafkasyalı 1998: 214), **Seyrani** (Kafkasyalı 1998: 216),

(Özdemir 2003: 269), **Âşık Şenlik** (Kafkasyalı 1998: 220), **Devrani** (Kafkasyalı 1998: 262), **Lütfi Azeri** (Kafkasyalı 1998: 326), **Âşık Mihmani** (Kafkasyalı 1998: 323), (Düzgün 1997: 107), **Toruni** (Kafkasyalı 1998: 323), **Rüstem Alyansoğlu**, (Kafkasyalı 1998: 323, 326), **Âşık Firgani** (Kafkasyalı 1998: 323), **Ali Rıza Coşkun** (Kafkasyalı 1998: 323), **Nuri Çırağı** (Kafkasyalı 1998: 323), **Günay Yıldız** (Kafkasyalı 1998: 323), **Ozan Eşref** (Kafkasyalı 1998: 326), **Âşık Firgani** (Kafkasyalı 1998: 327), **Âşık Sadi** (Kafkasyalı 1998: 327), **Âşık Gülistan** Kafkasyalı 1998: 327), (Aslan 1978: 219), **Neşet Ertaş** (Sakaoğlu 1997: 108), (Uğur 2008: 595), **Ozan Arif** (Uğur 2008: 432), **Ali Çatak** (Uğur 2008: 455), **Dursun Cevlanî** (Düzgün 1997: 53), (Aslan 1978: 21), **Elvanî** (Düzgün 1997: 53), **Sosgetli Hicranî** (Düzgün 1997: 53), **Nesimi Çırakman** (Düzgün 1997: 54), **Garip Ozan** (Kaya 1984: 106), **Ervahi** (Kaya 1984: 106), **Püryani** (Kaya 1984: 106), **Pirkinikli Zihni** (Kaya 1984: 106), **Bekir Yıldız** (Kaya 1984: 106), **Âşık Ahmet** (Kaya 1984: 106), **Tüccari** (Dizdaroğlu 1947: 75), **Bahri** (Dizdaroğlu 1947: 75), **Zulali** (Dizdaroğlu 1947: 75), **Huzuri** (Aslan 1978: 211), **Fakiri** (Aslan 1978: 216), **Feryadi** (Aslan1978: 216), **Hicranî** (Aslan 1978: 219), **Bahri** (Aslan 1978:219), **Ceyhuni**, (Aslan 1978: 219), (Dizdaroğlu 1949: 75), **Kurbani** (Aslan 1978: 219), (Dizdaroğlu 1949: 75), **Mihmani** (Düzgün 1997: 54), **Cemal Hoca** (Düzgün 1997: 54), **Gülhani** (Kaya 1984: 106), **Firgani** (Kaya 1984: 106), **Ehrami** (Kaya 1984: 106), **Şah Turna Çağlar** (Düzgün 1997: 54), **Beyhanî** (Düzgün 1997: 54), **Baba İlhan** (Düzgün 1997: 53), **Âşık Bûrhan** (Düzgün 1997: 53) ve **Âşık Ummanî** (Düzgün 1997: 53) dir.

Grafik 1.35. Yirminci yüzyılda yaşamış âşıklar.

Yirminci yüzyılda yaşamış âşıklar arasında Âşık Veysel ve Ali İzzet Özkan çağdaşı âşıkların mısralarında sıkça zikredilmiş, sevgi ve saygıları dile getirilmiştir. (Grafik 1.35)

1.2.9.13. SPORCULAR

20. yüzyılın Türk güreşine büyük hizmetleri olan İsmet Atlı yüzyılın âşık şiirinde adı zikredilen ve methedilen sporcular arasında yer alır.

Bir perdah yaparım çok şatafatlı

Beni takdir eder o İsmet Atlı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 240, 6/1-2)

Koca Yusuf yer titredi şanıdan,

Adını yazdırdı saf al kanından,

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 252, 2/1-2)

Koca Yusuf'ların söylensin yâdı

Eski meşhur pehlivanların adı

Ozan Nihat (Uğur 2008: 480, 2/2-3)

Âşıklar mısralarında güreş yaşamında milli mayoyu 62 kez giyerek dünya şampiyonluklarına imza atan İsmet Atlı ile efsanevi Türk güreşimiz Koca Yusuf'un isimlerini zikreder, onların pehlivanlıklarına telmihte bulunurlar.

1.2.3.14 DİĞERLERİ

Diğerleri başlığı altında ilk bayan kadın pilotumuz ve Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen ile Disk Başkanı Yıldırım Baştürk'ün isimleri âşıkların mısralarında yer alır.

Sabiha Gökçen de Atatürk kızı

Semada geziyor seher yıldızı

Kendi için evlat edindi Gazi

Yaramaz dillerden bir nazar olur

Âşık Talibî (Kaya 2005: 275, 1/1-2-3-4)

Âşık Talibî bir dörtlüğünde Sabiha Gökçen'i Atatürk'ün manevi evlat edinmesinden, "Semada gezen seher yıldızı" nitelemesiyle pilot olmasından ve bazı kişilerin onu eleştirmesinden söz eder.

Bak Baştürk sevincinden kalkmış göbek atıyor

Birçok yerli Pravda ona alkış tutuyor

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 122, 5/1-2)

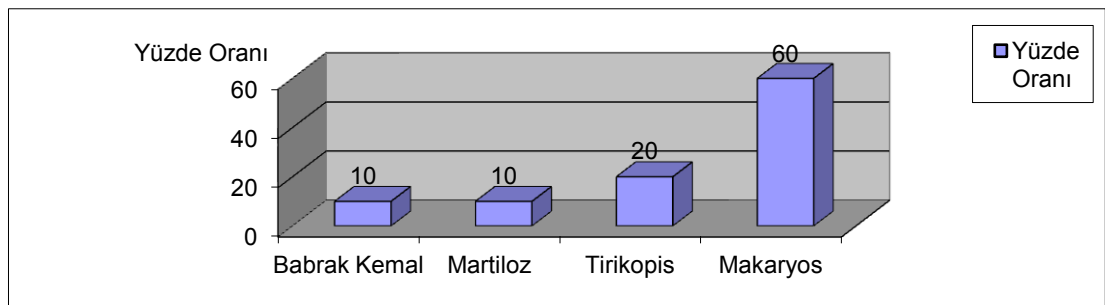
Abdülvahap Kocaman dönemin Disk Başkanı Yıldırım Baştürk'ün bir konuda sevincinden göbek atmasını, birilerinin ise onu alkışlamasını mısralarında eleştirir.

1.2.10. YİRMİNCİ YÜZYILDA YAŞAMIŞ TARİHİ YABANCI ŞAHSİYETLER

1.2.10.1. DEVLET ADAMLARI VE KOMUTANLAR

20. yüzyılın âşıkları Türkiye’de dünyada olan olayları yakından takip etmişler, savaşları, barış ve antlaşmaları şiirlerinde konu olarak işlemişlerdir. (bknz. Milli Duygular ve Tarihî Olaylar) Yabancı ülkelerin devlet adamları ve komutanların isimlerinden mısralarında söz etmişlerdir. Adı geçen bu isimler çoğunlukla masun halklara yaptıkları zulüm ve işkencelerle anılmışlar, bu uygulamaları nedeniyle de âşık şiirinde sık sık eleştirilmişlerdir. (bknz. Eleştiri ve Şikâyetler) Bu bölümde dönemin âşık şiirinde isimlerine tesadüf edilen yirminci yüzyılda yaşamış tarihî yabancı şahsiyetlerin isimlerine ve tesadüf edilen kaynaklara yer verilmiştir.

Yirminci yüzyıl âşık şiirine konu olan yabancı devlet adamları ve komutanları şu şahıs kadrosundan oluşmaktadır: **Rıza Şah** (Gedik 1995: 10), **Lenin**, (Çankaya 2002: 46), (Uğur 2008: 245), (Sakaoğlu 1987: 82, 84), **Mao** (Sever 2004: 105), (Uğur 2008: 141, 245), (Sakaoğlu 1987: 82, 84), **Marks** (Uğur2008: 141), **Humeyni** (Uğur 2008: 162), **Helmut Kohl** (Uğur 2008: 426), **Weinzeker** (Uğur 2008: 426), **Butros Gali** (Uğur 2008: 441), **Babrak Kemal** (Sever 2004: 89), **Makaryos** (Sever 2004: 166), (Sakaoğlu 1987: 127), (Kaya 2004: 257), (Kaya 2005, 318, 319), **Bernard** (Sakaoğlu 1987: 92), **Mirmanof** (Gedik 1995: 232) **Mazmanof** (Gedik 1995: 232), **Tirikopis** (Sakaoğlu 1987: 146) (Aslan 1978: 251), **Martiloz** (Aslan 1978: 248)

Grafik 1.36. Askerler ve komutanlar.

Kıbrıslı Rumların lideri başpiskopos Makarios Enosis, adanın Yunanistan'a bağlanmasını isteyince iki toplum arasında anlaşmazlığın çıkmasına sebep olur ve Türkiye 20 Temmuz 1974'te adaya birliklerini çıkarır. Türk halkının büyük tepkisini çeken Makarios dönemin âşıkları tarafından isminden sıkça söz edilir ve eleştirilir. (Grafik 1.36)

1.2.10.3. SANATÇILAR

20. yüzyıl âşık şiirinde yabancı sanatçı isimleri dönemin âşıklarından sadece Mahzunî Şerif'in mısralarında iki isim yer alır. Bu isimler Michael Jackson, Wolfgang Amadeus Mozart ve Çaykovski'dir.

Binboğa dağında gitarlar tınlar

Yedi kültürümüzü Michael Jackson

Avrupa'dan ithal oldu azgınlar

Evlatlara biraz azar olmalı

Âşık Mahzuni Şerif (Zaman 2000: 502)

Bilmem kaçınıcı Senfonisi

Mozart'ın yahut Çaykoski'nin

Âşık Mahzuni Şerif (Şerif 1994: 43)

Dünya pop yıldızlarından Amerikalı sanatçı Michael Jackson, Mozart ve Çaykovski'nin isimlerini mısralarına taşır ve batı müziği ve batı kültürüne özentiliğini duyulmasını eleştirir.

1.3. SADECE İSİMLERİYLE ANILAN ŞAHISLAR

20. yüzyıl âşık şiirinde konuların daha iyi anlaşılması ve halk kültürünün önemli bir şubelerini teşkil eden sadece isimleriyle anılan şahıslara ait özel adlar bu

bölümde incelenmiştir. Bu başlığın açılmasında, dönemin isimleri üzerine çalışmayı düşünen araştırmacılara faydalı olma amacı güdülmüştür. Dönemin âşık şiirinde karşımıza çıkan şahıs adları, hem aşığın hem de onu koyan ve kullanan insanların kültürel evreni hakkında bize önemli ipuçları vermektedir. Bir toplumdaki isim verme geleneği sosyal ve kültürel hadiseler, dinî inanışlara, gelenek ve göreneklere bağlı olarak sürekli değişiklik göstermekte bir dönemin popüler çocuk isimleri belli bir süre sonra bu isimlere unutulmaya yüz tutmaktadır.

20. yüzyıl âşık şiirinde tespit ettiğimiz isimleri altı başlık altında incelemeyi uygun bulduk. Bu başlıklar: Sevgililerin ve Güzellerin İsimleri, Âşıkların Çocukları, Âşıkların Diğer Akrabaları ve Komşuları ve Diğerleri'dir.

1.3.1. SEVGİLİLERİN VE GÜZELLERİN İSİMLERİ

Bu başlığın adın da anlaşılacağı üzere âşıkların yaşadıkları yörelerdeki güzellerin ve onları aşk ve sevdaya düşüren sevgililerin isimlerinden oluşmaktadır.

Abdülvahap Kocaman'ın şiirlerinde adı geçen ve methedilen güzellerin isimleri: “Gülizar, Döndü, Aysel, Ayşe, Asuman, Fatma, Cemile, Ulviye, Zeynep, Emine, Meryem, Nuriye, Perihan, Selver, Döndü, Müslüme, Sebiha, Hanife, Müzeyyen, Hamiyet, Hatice, Zeliha, Şerife, Huriye, Münevver, Keziban, Dürdane, Makbule, Habibe, Emiş, Hasibe, Meliha, Huriye, Miyasa, Mukaddes, Semiha, Cennet, Aliye, Medine, Nazife, Gülay, Hacer, Sare, Yeliz, Gülsüm, Elmas, Zübeyde, Zekiye, Fatma” dır. (Sever 2004: 70, 71, 72, 265)

Bardızlı Nihanî'nin mısralarında işlediği güzellerin ve sevgililerin isimleri: “Mehrubân” (Gedik 1995,164), “Elif” .(Gedik 1995: 179), Afşinli Derdiçok'ta: “Mihrican” (Demir 1993: 186), “Fadıma” (Demir 1993: 138), “Emine”, (Demir 1993: 166), Âşık Efkâri'de: “Ayla, Gülçin”dir (Keskin 2006: 214, 238), Âşık Hüdayi'de “Zeynep”, (Orak 2001: 93), Ali İzzet Özkan'da: “Hatça, Fatma,

Gülizar”dır. (Başgöz 1994:121, 144, 145), Kul Ahmet’tin mısralarına yansıyan sevgili ve güzel isimleri: “Leyla, Fatma” (Hüseyin 1978,187), Mevlüt İhsanî’de: “Güllüşah, Hatice, Fatma, Ayşe, Meryem, Havva, Elif, Kara Kız, Asiye” dir. (Düzgün 1997: 43, 214, 243, 248), Murat Çobanoğlu’nda: “Zeyno” dur.(Kafkasyalı 1998: 332), Âşık Müdami’de: “Şemsinur” (Aslan 1978: 191), Âşık Veysel’de: “Huri, Gülizar ve Fatma” dır. (Kaya 2004: 181, 261), Âşık Reyhanî’de: “Hatunkız, Mehrican”, (Düzgün 1997: 119, 173) Âşık Talibî Coşkun’da ise: “Keklik Emine, Esme, Advıye, Naile, Naciye, Saniye, Saadet, Medine, Zekihan, Hasibe, Bediriye, Hayriye, Hatice (Kaya 2005: 44, 72, 263, 264, 269, 288) dir.

1.3.2. ÂŞIKLARIN ÇOCUKLARI VE TORUNLARI

20. yüzyıl âşık şiirinde sosyal ve kültürel olaylarla birlikte âşıkların kendi ailevi durumlarıyla ilgili bazı unsurları da görmemiz mümkündür. Bunlar arasında çocuklarının ve torunlarının kişisel özellikleri, karakterleri, meslekleri, geçim zorlukları, hasret ve özlemleriyle birlikte doğrudan isimlerini de söylerler.

Yüzyılın âşıklarından Abdülvahap Kocaman şiirlerinde çocuklarının isimlerini verir, onların karakterleri ve kişisel özelliklerini mısralarında belirtir. Kocaman şiirlerinde “güzel kızım” diye iltifat ettiği kızı Derya’dan ve haline üzüldüğü kızı Müzeyyen’den; oğullarından “dört dörtlük çağın insanı” olarak tanımladığı Mehmet Ali’den, “Adana’da zabıta memurluğu yaptığını belirttiği ve gözü pek olarak tanımladığı” Abdulkadir’den, “saygıdeğer” dediği Mustafa’dan, “yakışıklı ve köy zamparası” diye tanımladığı Selman’dan, “ağırbaşlı olduğunu ve kendi yanında kaldığını söylediği” Muammer’den, “genç yaşta evlenen ve Maraş’ta jandarma subayı olan” Mehmet Akif’ten (Sever 2004: 209-210) söz eder.

Zekiye kızımın her hali normal

Sariye kafadan biraz anormal

Oğlum Şeyh Şamil’im sen sonuna kal

Senin her gününe neşe yazılısın

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 210, 2/1-2-3-4)

Kocaman, bir başka dörtlüğünde ise her hali normal dediği kızı Zekiye'den, kafadan biraz anormal olduğunu söylediği diğer kızı Sariye'den ve oğlu Şeyh Şamil'den söz eder.

Yüzyılın âşıklarından Afşinli Derdiçok kendisinden helallik dilediği küçük sağır kızı Seher'i ve oğlu Hafız'ı (Demir 1993: 26, 27) mısralarına taşır. Âşık Efkâri maarif müdürü torununu İsmet' ten (Demir 1993: 234) söz ederken, Ozan Gülçınar, oğlu Ahmet'ten (Çınar 2008. 10), Murat Çobanoğlu çocukları Ayten, Gülten, Mehmet, Ayşe ve Mahmut'un (Kafkasyalı 1998: 264, 267, 300) isimlerini mısralarında zikreder. Ozan Nihat ise oğlu Serdar'ın (Uğur 2008: 215) ismine yer verir.

1.3.3 ÂŞIKLARIN DİĞER AKRABALARI VE KOMŞULARI

20. yüzyılın âşıkları şiirlerinde âşıklar künyelerini açıkladıkları mısralarda çocuklarının dışında diğer akrabalarından söz eder, kardeşlerinin, babalarının, amcalarının, dedelerinin ve büyük annelerinin isimlerini zikrederler. Bu bağlamda dönemin âşıklarından Âşık İsmetî, ebesi Arzu, annesi Serfinazdan, dedesi Hüseyin'den, babası Mustafa'dan (Kaya 1984: 38), Murat Çobanoğlu, dayısı Mehmet, babası Gülistan' dan (Kafkasyalı 1998: 327), Afşinli Derdiçok, amcası Hacı Kerim' den (Demir 1993: 27), Kul Ahmet, bacası Fidan ve Hatice'den, annesi Satı'dan (Hüseyin1978: 131, 155), Ozan Gülçınar, annesi Nuriye' den, kardeşleri Yusuf, Ali ve Mustafa'dan (Çınar 2008: 7, 9) söz ederler.

1.3.4. DİĞERLERİ

Diğerleri başlığı altında âşıkların sosyal hayatta karşılaştıkları pek çok şahıs isimlerine şiirlerinde yer vermişlerdir. Yüzlerce örneği olan diğer şahıslarla ilgili olarak geniş hacimli bir bölüm tutacağı düşüncesiyle isimlerin tamamına burada yer verilmemiştir. Âşıkların mısralarında yer verdiği isimlerle ilgili olarak:

Davut Sulari İsmail Hoca'dan, Hüseyin Aslan'dan, Haçkar ve Jeli Ana'dan, Hamit Çine'den, Kumru Hanım'dan, (Cevlanî 1951: 214, 234,238, 244, 266), Âşık Efkârî, Hafız, Cengiz, Zihni, Mercan, Tevfik, Harun ve Osman Can'dan (Keskin 2006: 81), Afşinli Derdiçok, Hacı Durmuş, Uzun Hasan, Ahmet Çavuş Kara Hasan, Nakıb'in Oğlu ve Fak'Osman'dan (Demir 1993: 110, 214, 316), Âşık Fedayi Baba, Ceğetli İbrahim Ağa'dan (Çelebi 1990: 176), Âşık Efkârî, Kişmir Oğlu, Şükrü Bey ve Kadir Ağa'lardan (Keskin 2006: 218, 289), Murat Çobanoğlu, Çiftçi Emin ve İhsan Hoca'dan (Kafkasyalı 1998: 289), Halil Karabulut, Ali Saip Bey, Hakkı Karaçalı, İbrahim Çelik'ten (Sakaoğlu 1987,162, 165), Kul Ahmet, Seyfettin, Kenan ve Kemal Beyazıt (Hüseyin 1978: 281, 285), Ali İzzet Özkan, Barış'tan (Başgöz 1994: 90), Âşık Veysel, Mehmet Özbek ve Mehmet Tecer'den (Kaya 2004,161, 164), Ozan Gülçınar Kul Kemal, Sakini ve Mamaslı Kız'dan (Çınar 2008: 68, 70), Kağızmanlı Hıfzı, Salih Ruhan ve Kör Fariz'den (Aslan 1978: 35), Yusufelili Huzûrî, Ali Kazaklı'dan (Dizdaroğlu 1949: 74), Âşık Reyhanî, Ali Dayı ve Mürsel Dede'den (Düzgün 1997: 97, 118), Mevlüt İhsanî, Doktor Beşir Bey'den, Behçet Çavuş'tan, Yetim Hasan'dan, Peştemalı Ali Dayı'dan, Güllü Nine'den (Düzgün,1997: 106, 196, 197, 215), Âşık Sefil Selimi, Ayşe Döne'den, Menşirli'den, Kabak Nuri, Lüle Emin ve Tavşan Bahri'den, Tırmık Rasim'den, Mundar Kasım'dan, Çinko Sait'ten, Holdurların Edi Mehmet'ten (Özdemir 2003: 157), Bardızlı Nihanî, Galip Çavuş'tan, Ahmer Çavuş'tan (Gedik 1995: 140, 141), Âşık Talibî, Mengüç Bey'den, Mahmut Tataroğlu'ndan, Kör Osman'dan, Zırıl Yusuf'tan (Kaya 2005: 62, 65, 70), Bardızlı Nihanî, Fahrettin Efendi'den (Gedik 1995:187) söz eder.

İKİNCİ BÖLÜM

SEVGİYE VE SEVGİLİYE DAİR UNSURLAR

Âşık edebiyatında çoğunlukla beşerî aşk işlenmiş, sevgiliye karşı beslenen duygular, hasret, özlem ve sitemler dile getirilmiştir. Güzelliğiyle aşığın kalbine taht kuran sevgili diğer edebi türlerde olduğu gibi âşık şiirinde de üzerine en fazla şiir yazılan konu olmuş, sevgiliye tutulma ona âşık olma sık sık dile getirilmiştir. Âşık ise böyle bir gönül ilişkisinin ve sevda olayının neticesi olarak ortaya çıkan kişi olmuştur.

2.1. ÂŞIK KELİMESİNİN TANIMI

Gönülden ve yürekte seven kimselere âşık tanımlaması yapılır. Türkçe sözlükte (2005: 136) âşık için bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun (kimse) tanımı verilir. Âşık etmek ise birinin kendisine bağlanmasını, kendisini sevmesini sağlamasıdır. Âşık olmanın sevmek, tutulmak şeklinde tarifleri de yapılır.

Sanatçı kimliği ile âşık, “Daha çok kırsal kesimlerde yetişen, şiirlerinde saz eşliğinde ve hece vezni ile vücuda getiren, halk hikâyesi tasnif edebilen ve anlatabilen sanatçıya verilen addır.” (Türkçe Sözlük 2005: 136) Âşık, sazlı (telden), sazsız (dilden), doğaçlama yoluyla, kalemlle (yazarak) veya bu özelliklerin bir kaçını birden taşıyan ve âşıklık geleneğine bağlı olarak şiir söyleyen halk sanatçısıdır. (Artun 2005: 136)

Bu bölümde âşık edebiyatının başlıca sanatçısı olan âşık ile ilgili yapılmış birkaç tanıma yer verilmiş; âşıkların ifadeleri çerçevesinde âşık kelimesinin tanımına yer verilmiştir. Ayrıca âşıkların bir sanatçı olarak aşığın ne anlama geldiğine ilişkin yorumlarına yer verilmiştir.

Aşk duygusu insanlık tarihiyle birlikte başlamış ve her dönemde yaşayan insanların yoğun olarak taşıdıkları en yoğun duygu olmuştur.

Ateş icat olup duman tütmeden
Aşkın ocağında biz yanıp tüttük
Güller açılmadan bülbül ötmeden
Mânâ âleminde şakıdık öttük

Âşık Hüdai (Orak 2001: 36, 1/1-2-3-4)

Bu tarihi başlangıcı Âşık Hüdâî, mısralarında, ateşin icadından öncesi döneme işaret eder, âşıkların çok eski zamandan beri var olduğunu belirtir ve kendilerini bir âşık olarak maddi âlemin ötesinde manevi âlemde şakıyan bülbüle benzeter.

Aşkın tarifini yazan olmamış
Şeklini resmini çizen olmamış
Ne yazık bu sırrı çözen olmamış”
Ben solarken bende sen tazelenir

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 50, 2/1-2-3)

20. yüzyıl âşıklarından Ozan Gülçınar’a göre aşkın tarifi zordur ve güçtür. Ona göre aşkın resmi çizilemez, sırrına da erilemez. Âşık Hüdai için âşık olmak (Orak 2001: 40), öyle bir duygu öyle bir âlemdir ki tatmayanlar anlayamaz; sözleri ise öyle bir mücevherdir ki tartmak değerini ortaya koymak herkesin haddi değildir.

Âşık kavuşamaz nazlı yarına
Nicesi hasrettir yar diyarına
Gönül hanesinin aşk duvarına
Ağlaya ağlaya taş koymuş, gitmiş.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 200, 2/1-2-3-4)

Âşık, bir ömür boyu gönül verdiği sevgilinin ve çevresindeki ya da hayalindeki güzelin peşinde bir ömür boyu koşan, çoğu zaman da nazlı yârine kavuşamayan kişidir. Âşık, bir ömür boyu yar diyarına özlem duyar, eğer ömrü vefa ederse gönül hanesinin aşk duvarına gözyaşları eşliğinde taş koymaya aşkını yüceltmeye çalışır. Çoğu zaman da çok sevdiği dilberine kavuşmadan bu dünyaya veda eder.

Yüzyılın âşıkları için âşık, maşukunun ruhu canıdır. (Yılmaz 2009: 303) Âşıklar düştükleri gönül ateşinde bazen çaresiz kalır, yâri memnun etme adına elinden geleni yapsa da vefasız yar ona yüz vermez ondan kaçır. (Düzgün 1997: 231) Âşıklar dertlerini kendilerini hiçbir zaman yalnız bırakmayan vefalı dostları olan sazlarına döker dert ve kederlerini onunla paylaşırlar. (Düzgün 1997: 162)

Yorgansız, dөşeksiz dağlarda yattı
Halk için çalıştı, cevherler sattı
Doğruyu söyledi, belaya çattı
Karıştı sellere bizim âşıklar.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 162, 3/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları şiirlerinde, güzellere çok baktıkları açıkça söylenir ancak bu bakışın ardında bir hilenin olmadığı belirtilir. “Güzellere çok bakarız/ Hiyle olmaz gözümüzde” (Ceylani 1951: 12), “Kimisi Leyla'ya, kimi Şirin'e/ Seslendi çöllere bizim asıklar.” (Düzgün 1997: 161) sözleriyle kimisi Leyla'sına kimisi Şirin'ine seslenir, dağlarda yatar, halk için çalışır; doğruluk için mücadele ederler. Onların bu durumunu herkes anlamaz bazen söyledikleri doğrular onların başına belalar açar pek çok sıkıntılara maruz kalırlar. Ancak onlar hallerinden şikâyet etmez gözyaşlarını içine akıtır, “Göz yaşım bağrımı sular/ Âşıkta olmaz uykular” (Düzgün 1997: 236) sözleriyle bağrılarını göz yaşlarıyla suladıklarından ve uykuyu kendilerine uzak gördüklerinden söz ederler.

Dönemin âşıklarından Mevlüt İhsanî mısralarında, âşıkların bir goncayı koklama uğruna onun açılması büyümesi ve serpilmesini beklediğini ancak koklama

talihine eremeden ellere kaptırıldığını ifade eder. (Düzgün 1997: 162) İhsanî, âşıkların, pek çok sıkıntı yaşadığını düşünür (Düzgün 1997: 199), yaşadığı talihsizlikleri, vefasızlıkları feleğin kendilerine gadri olarak görür. (Düzgün 1997: 162)

Sorma âşıkları kimin nesidir
 Âşıklık Mevla'nın hediyesidir
 Ruhun arzusudur, kalbin sesidir
 Ne ölçen hisseder, ne tartan anlar.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 164, 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî mısralarında sıradan kişilikten sanatçı kişiliğe geçmeyi, âşıklığa başlamayı, tasavvufi bir düşünce çerçevesinde açıklar ve âşıklığı Mevla'nın bir hediyesi, ruhun arzusu ve kalbin sesi olarak telakki eder. Âşıklık vergisini ölçmenin ve tartmanın mümkün olmayacağını söyleyen İhsanî, âşıklığın ancak ilahi bir lütuf çerçevesinde değerlendirilebileceği belirtir.

Dönemin âşık şiiri tahlil edildiğinde âşıklar yaşamları süresince hep bir güzelin peşinde koştukları görülür. Ancak bu süreçte aşığın nefsi arzularının tuzağına düşmediği ve bu arzulara baş eğmedikleri dikkatlerden kaçmaz. Hasretleri, özlemleri ve sevgilinin vefasızlığını yüreklerinde gizler, gözyaşlarını içlerine akıtırlar.

Nefsin arzusuna eğilmez başı
 İçin için akar gözünün yaşı
 Garip yolcu gibi görünür dışı
 Mevla'ya bağlıdır özü ozanın

Ozan Nihat (Uğur 2008: 311, 5/1-2-3-4)

Ozan Nihat, omuzlarında sazlarıyla köy köy, kasaba kasaba dolaşan, sanatlarını icra eden bu sanatçı grubuna dışarıdan bakıldığında garip bir yolcu gibi görünmesinden ve onların özlerinin Mevla'ya bağlı olmasından söz eder.

Âşık edebiyatı üzerinde tekke edebiyatının etkisi sürekli ve belirleyici olmuştur. Bu belirleyici unsurlar arasında dil ölçü, nazım şekilleri, anlatım biçimleri ve tema benzerlikleri yer alır. Önceki dönemlerde çok sık rastlanan din, kültür ve düşünce yapısı benzerlikleri bu dönemin âşık şiirine yansır.

Gönül diyarından sevda elinden
Hasret dağlarından çile çölünden
Peygamber izinden Allah yolundan
Yirminci asırda biz geldik gittik

Âşık Hüdai (Orak 2001: 36, 3/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları, kendilerinin gönül diyarından, sevda elinden, hasret dağlarından ve çile çölünden geldiklerini anlatırlar. Ayrıca yaşadıkları yirminci yüzyılda Allah yolunda ve peygamber izinde bulduklarını böylece gelip gittiklerini söylerler.

20. yüzyıl âşıklarına göre, âşıklar bahtsızdır ve çileli bir hayatları vardır. Ezelden beri Mevla'nın bir takdiri olarak kendilerinin paylarına cefa düştüğünü, çile ile dolaştıklarını bin bir belaya maruz kaldıklarını söylerler. (Çelebi 1990: 216)

Şimdiye kadar nice âşık gelip geçe de onların hepsinin bahtı karalı, yüreği yaralıdır; onların yaralarına ise ilaç bulunmaz. (Düzgün 1997: 106, 162) Âşıklar sevdalarından dolayı bazen mecnun gibi çöllerde dolaşmış bazen Ferhat gibi dağları delmiş bazen de ömür boyu zindanlar da kalmıştır. Kimi de Kerem gibi yar diye yanıp kül olmuştur. (Sever 2004: 139) Velhasıl onlar dertli gelmiş dertli gitmişlerdir. (Kafkasyalı 1998: 150)

Yüzyılın âşıklarına göre âşık bazen gerçek bazen hayal gücünün geliştirdiği bir sevgilinin peşinde ömür boyu koşar ona bedenen kavuşmasa da sevgisini hep yüreğinde taşır ondan ayrı kalmaz. (Sever 2004: 115) Aşkından ve sevdasından

dolayı dile düştüğü de olur (Kafkasyalı 1998: 46) ancak aşığın ahı yerde kalmaz. (Demir 1993: 309)

2.2. AŞK VE SEVDA

Âşık olma ve sevdaya tutulma ilk insanın yaratılmasından günümüze kadar insanoğlu tarafından en yoğun yaşanan duyguların başında gelir. “Âşık olmak bütün edebiyatlarda en çok işlenen temalardan biridir. İlahî aşktan, cinsi arzuların belirtilmesine kadar çeşitli; istek, şefkat, acıma gibi dereceleri; tanrı aşkı, vatan aşkı, insan aşkı gibi türleri vardır.” (Kabaklı 1994, C:I: 608) Bu bölümde ele alındığı şekliyle aşk, karşı cinse duyulan aşırı sevgi ve bağlılık duygusudur ve aynı zamanda en eski dönemlerden itibaren sözlü ve yazılı edebiyatın en çok işlediği konusu olmuştur.

“Günlük yaşamda kızla erkeğin bir araya gelememesi, hayali düşsel, idealleştirilmiş bir sevgili tipini ortaya çıkarır. Gelenekte sevgi ve sevgili, soyutluğu ve ulaşılmazlığıyla mistik bir renge bürünüp gizemli bir boyut kazanır. Güzele duyulan tutku aşığın yetiştiği çevreye göre değişerek somut güzelden kopmadan soyutla somut arasında gider gelir.” (Artun 2011: 12) Aşığın hayalindeki güzel adı belli olmayan, ete kemiğe bürünmüş kanlı canlı kendine ait huyu olan bir sevgili olabileceği gibi aynı zamanda soyut bir güzeldir. Âşık sevgilisi için uğrunda ölmeye, amansız çileler çekmeye; ateşlerde yanıp kapısında bir ömür boyu köle olmaya hazırdır. Ancak sevgili acımasızdır, sevne dönüp bakmayan işi gücü düzen ve hile olan taş kalplinin biridir. Bu dönem âşık şiiri aşığın çektiği sıkıntıları, ayrılığın kor ateşini tümü ile duyurabilmek için soyut anlatımı tercih ettiği de olur. Âşık şiirinde seven bir insanın mutlulğundan geleceğe ilişkin umutlarından ziyade çoğu zaman sevip de sevgisine karşılık bulamayan bir insanın acısını dile getirilir.

Erkekle kadın arasındaki sevmenin yanında bir de çatışmanın varlığından söz etmek mümkündür. Halk hikâyelerinde sıkça görülen âşık ile sevgili çatışması motifi

20. yüzyıl âşık şiirinde, âşık sevgilisinin eline silah, mermi ve süngü verir, sevgilinin saçları, aşığı bombardıman eder, sevgili atomla donatılır, âşık ise ordusuyla ihtilal yapan bir komutan şekline dönüşür. (Başgöz 1994: 44)

Sevdiğim seninle bu maceramız

Kıssa-i Mecnun u Leylâ'yı geçti

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 114, 2/1-2)

Ezel ikrar ettim bu ahdi yârim

Sana kul olmakla çok bahtiyarım

Sineme ki kurdun bu tahtı yârim

Tabi hükmetmeye bir sultan gelir.

Mevlüt İhsanî (Kafkasyalı 1998: 186, 2/1-2-3-4)

Aşk ve sevda, âşık şiirinin varlık sebebi ve en önemli konusudur. Âşıkla sevgili arasındaki gönül ilişkisi Leyla ile Mecnun'u aratmaz. Ezelden yâre verilen söz onu sevgiliye kul etse de âşık bundan şikâyetçi değildir. Aşığın gönlüne taht kuran sevgili ona hükmeden bir sultan gibidir.

Seni düşünmemek elimde değil

Gönül sevdiğini anıyor Zeynep

Benim aşkım sade dilimde değil

Vallahi yüreğim kanıyor Zeynep

Âşık Hüdai (Orak 2001: 93, 1/1-2-3-4)

Âşık her an sevgilisini düşünür ve onu düşünmemesinin mümkün olmadığını dile getirir ve gönlünün her an sevdiğini aradığını söyler.

Aşığın sevdası sadece dilinde değil aynı zamanda kanayan yüreğindedir. O çoktan çaresi aşk derdine düşmüş (Dizdaroğlu 1949: 110), gönlünü bağladığı dilber yüzünden ciğeri dağlanmış (Sever 2004: 86), aşkının dilencisi ve divanesi olmuştur.

(Hüseyin 1978: 85) Günde yüz kere hatırlanan sevgilinin (Düzgün 1997: 108) aşkı için her şeyi göze almaya hazır olan âşık sevgisi ecel de olsa içmeye razıdır. (Çınar 2008: 99)

Be, insafsız, merhametsiz, zâlim yâr,
Beni meftun eden, sen değil misin.
Aklımı başımdan edip, tar u mar,
Sonra Mecnûn eden sen değil misin.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 200, 8/1-2-3-4)

HUZÛRÎ karşıdan elpençe durur
Eğri bakışların bahşeder sürür
Güzelim diyerek eyleme gurur
Sevdiğim bu kadar ayak uzatma.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:109, 4/1-2-3-4)

Aşığı meftun eden merhametsiz ve zalim yar, aşığın aklını başından alan ve onu tar u mar eden sevdası sonunda aşığı mecnuna çevirir. Ama o yine de sürür bahşeden eğri bakışları karşısında aşkı ve sevdası için sevgilinin karşısında el pençe durur.

Saçların rüzgârı tel tel biçende
Dudağım dilinden şerbet içende
Gönlümde duygular ateş saçanda
Alevden gömleğe sar beni beni

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 255, 2/1-2-3-4)

Davut Sularî'ye göre sevgilinin saçları rüzgârı tel tel biçer, Sularî sevgilinin dudağından şerbet içmeyi arzular. Gönlünde taşıdığı duyguları ateş saçıp bedenini kaplasa da ateşten gömleğe sarılmaya razı olduğunu söyler.

Âşık, öldüğünde sevgili eğer onu ziyaret eder başucuna gelirse ruhunun yenileneceğinden ve kendisine taze can geleceğinden söz eder. (Düzgün 1997: 186) Âşık, sevgilisini nisan yağmuru ve şubat güneşi olarak görür. (Çınar 2008: 60) Kendisine dünya güzelleri verilse de o gönlünün muradı olarak sevdiğini görür. (Kaya 2004: 120)

Sevdiceğim nedir benim günahım
Aşk'n beni her dem elekten eler
Zemini titretir feryad ü ahım
Mermerde iz yapar, dağları deler.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:139, 4/1-2-3-4)

Âşık mısralarında sevdiğine sitemlerini dile getirir ve kendisinin aşk ve sevdası uğruna çektiği sıkıntıları ifade eder. Düştüğü aşk sebebiyle feryat ettiğini ve feryadının zemini titretip mermerde iz yaptığını ve dağları deldiğini söyler.

“Pervane ateşten sakınmaz canı/ Uğruna koymuşum başı bedeni” (Kaya 2004: 258) sözleriyle nasıl ki pervane gönüllü olarak ateşte yanmak suretiyle hayatına son verirse âşık da sevgili uğruna canını vermeye razı olduklarından söz ederler. Sevgili aşığa yüz vermese de âşık bir gün mutlaka onu elde edeceği inancını taşır ve ondan ümidini kesmez.

Ta küçükten beri düştüm sevdana
Unutma sevdiğim belle sen beni
Yiğit olan yiğit soyundan belli
Bahçe gülü gibi dalla sen beni

Âşık Talibî (Kaya 2005: 74, 1/1-2-3-4)

Âşık Talibî, küçükten düştüğü sevdası için sevgiliden kendisini fark etmesini, unutmamasını ve bilmesini ister. Yiğit olanın soyundan belli olacağını söyler bahçedeki gül gibi kendisini dal kabul etmesini ister.

2.3. SEVGİLİ İSİMLERİ

20. yüzyıl âşık şiirinde sevgili ilahi ve ideal sevgiliden daha çok ete kemiğe bürünmüş günlük hayatında yer alan kişidir. Sevgili tekke âşıklarının aksine sevgiliyi çevresinde aramışlar onların boy-posu, kaş-gözü, ince beli, duduk dili, salınarak yürüyüşü, yürek yakan bakışı vefası iyi huyu v.d özellikleri şiirlerinde sıkça işlenmiş ve benzetmelerle ifade edilmiştir.

Bu dönem âşıklarının şiirlerine konu olan sevgili isimleri hayallerini süsleyen rüyalarında kulaklarına fısıldanan isimlerden günlük hayatta karşılaştıkları güzellerin ve sevgililerin isimleridir.

Bu isimler, Abdolvahap Kocaman'ın şiirlerinde (Sever 2004: 65, 70-72, 87) Döndü, Gülizar, Aysel, Ayşe, Asuman, Fatma, Cemile, Ulviye, Zeynep, Emine, Meryem, Nuriye, Perihan, Selver, Hanife, Müzeyyen, Hamiyet, Hatice, Zeliha, Şerife, Huriye, Münevver, Keziban, Dürdane, Makbule, Habibe, Emiş, Hasibe, Meliha, Huriye, Miyasa, Mukaddes, Semiha, Cennet, Aliye, Medine, Nazife, Gülay, Hacer, Sare, Yeliz, Gülsüm, Elmas, Zübeyde ve Zekiye'dir.

Âşık Sabit Müdamî'de, Şemsinur ve Avşar Kızı (Aslan 1978: 191, 193); Afşinli Derdiçok'ta, Elif (Demir 1993: 159); Âşık Selmanî'de, Gülenaz (Selman 1971: 23); Mevlüt İhsanî'de, Asiye, Elif, Kara Kız ve Güllüşah'tır (Düzgün 1997: 214, 243, 248). Bardızlı Nihanî'de, Mehrubân ve Elif (Gedik 1995: 164, 179); Âşık Talibî'de ise Keklik Emine'dir. (Kaya 2005: 44)

Bu dönem âşık şiirinde yer alan bazı sevgili isimleri ise temsili isimlerdir. Bu isimler Kul Ahmet'te, Leyla ve Fatma (Hüseyin 1978: 187); Âşık Veysel'de ise Huri ve Gülizar'dır. (Kaya 2004: 184)

2.4. SEVGİLİYE DUYULAN HASRET VE ÖZLEM

Hasret çekmek, özlem duymak çok arzu edilip de ele geçirilemeyen şeye yanıp yakılma anlamına gelir. Aynı anlamda kullanılan özlem bir kimseyi veya bir şeyi görme, ona kavuşma isteğidir. Hasret ve özlem duymak ise yürekten istemek ve arzu etmek anlamında kullanılır. Hasret ve özlem aşk şiirinde önemli bir yer tutar. Âşık, sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı genç yaşta köyünü yurdunu terk eder. Eşinden, çocuklarından ve sevdiklerinden ayrı düşen aşığın yüreğini onların hasret ve özlemi bir kor gibi yakar.

Hasret ve özlem duygusu her zaman uzaktaki sevgiliye değildir. Bazen hasreti çekilen, özlemi duyulan sevgili uzakta değildir. Âşıkla ya aynı mahallede yaşayan akrabası veya çocukluk arkadaşı ya da komşu bir köyde karşılaştığı gönlünü çalan dilberdir. Âşık gönül verdiği sevgiliye aşkını söyleyemez onun hasretiyle sinesi yanar aşk ateşiyle her gün adeta bir mum gibi erir.

Âşık edebiyatının diğer dönemlerinde görülen sevgiliye duyulan hasret ve özlem duygusu 20. yüzyıl âşık şiirinin yoğun temaları arasındadır. Bu dönemde seven bir insanın mutlulğundan geleceğe ilişkin umutlarından ziyade, sevip de sevgisine karşılık bulamayan bir insanın acısı hasreti, özlemi dile getirilir.

2.4.1. YAKININDA OLUP DA AŞIĞIN SEVGİSİNDEN HABERSİZ VEFASIZ SEVGİLİYE DUYULAN HASRET VE ÖZLEM

Âşık şiirinde sevgili her zaman gurbette ve uzak diyarlarda değildir. Sevgili mekân olarak aşığın hemen yanı başında yakın komşusu, aynı mahallede veya aynı köyde yaşayan bir akrabası veya aynı yörenin insanıdır. Bu fiziki yakınlık her zaman gönül yakınlığı anlamına gelmez ve sevgili aşığın sevgisinden bihaber olabilir. Bu bağlamda âşık şiirinde, yakınında olup da aşığın sevgisinden habersiz vefasız sevgiliye duyulan hasret ve özlemlerin dile getirildiği şiirlere tesadüf edilir.

Gün boyunca beklediğim canım
 Yoksa güneş batanda mı gelecek
 Dört mevsim devroldu bitti seyranım
 Yolları kar tutanda mı gelecek

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 144, 1/1-2-3-4)

Âşık sevdiğinin gelmesini büyük bir hasret ve özlemle gün boyunca bekler. Onun için zaman o kadar yavaş işler ki bir gün adeta bir yıl hükmündedir. Gelmeyen sevgiliye sitem eden âşık gelmemesinin nedenini sorar, gelmesi için yolların illa ki kar mı tutması gerektiği siteminde bulunur.

Hasretin sineme düşürdü sancı
 Ben miyim muhannet, sen mi yalancı
 Sevdan fakir etti, oldum dilenci
 Kapına boynumu eğdiğim yeter.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 178, 3/1-2-3-4)

Sevdiğinin hasreti aşğın sinesine bir sancı düşürür. Âşık hasret çekilmesindeki sebebin kendisinin muhannetliği mi yoksa vefasız yârin yalancılığı mı olduğunu merak eder. Sevdasıyla fakir adeta bir dilenci durumuna düştüğünü söyleyen âşık sevgilinin kapısında bunca yıl beklediği ve boyun eğmesinin yeteceğini, daha fazla bekletilmemesini ve sevgilisinin dönmesini arzu eder.

HUZÜRÎ çekmekte dert ile mihnet
 Kâr etti canıma âteş-i hasret
 Küstüm ey bivefa etmezem minnet
 Mum yak simden sonra ara sen beni.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:113, 3/1-2-3-4)

Âşık büyük bir ızdırap ve acı çeker bunu kârı ise hasret ateşidir. Kendisine hasret bırakan vefasız sevgiliye artık minnet duymaz artık peşinde koşma sırasının

vefasız sevgilide olduğu artık onun kendisini artık mum yakarak kendisini araması gerektiğini belirtir.

Ben garibi hasret koydun bağına,
Bırakmadın beni gönlüne Zeyno,
Derler Kerem yandı sevda narına,
Ondan beter yandım, külüne Zeyno.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:332,1/1-2-3-4)

Kaç senedir yar yüzüne hasretim
Bir yol bu tarafa bak da göreyim
Gelir geçer kapınızdan bakardım
Oturma ayağa kalk da göreyim

Âşık Talibî (Kaya 2005: 79, 1/1-2-3-4)

Yine sevgiliye duyulan hasret aşığı Kerem gibi sevda narına yakar ancak sevgilinin duyarsızlığı aşığın sevgisine karşılık vermemesi aşığı daha da kahreder ve küle çevirir.

2.4.2. YAYLADAKİ SEVGİLİNİN HASRET VE ÖZLEMİ

Yaylacılık Anadolu göçer kültürünün yaşama biçimlerinden biridir. “Anadolu’da yaşadıkları ve buldukları bölgelere göre “Türkmen, Göçer, Yaylacı” adlarıyla anılan topluluklar bu kültürün temsilcileridir. Bu gün Anadolu’nun büyük bir kesiminde, Akdeniz’in, Karadeniz’in ve Batı Anadolu’nun belli kesimlerinde bu yaşama biçimlerini değişik şekillerde sürdüren göçer hayvancılık ekonomisi ile bütünleşmiş geleneksel topluluklara rastlanır.” (Kutlu 1992: 59) Osmaniye, yaz aylarında sıcak ve nemli iklimin yaşandığı hayvancılığın mevsim şartlarına uygun olarak yapılmasının zor olduğu bu nedenle de yaylalara çıkılan ve yaylacılık kültürünün yoğun yaşandığı iller arasındadır.

Yaylaya gitmişti yayla zamanı
 Gülizar döndü de döndü dönmedi
 Demek ki unutmuş ahdi âmânı
 Yaylacılar geri döndü dönmedi

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 65, 7/1-2-3-4)

Kokusunu arıyorum yellerde
 Boynu bükük bekliyorum yollarda
 Aşkı ile ölüyorum çöllerde
 Üzerimde kuşlar döndü dönmedi

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 67, 1/1-2-3-4)

Kadirli Âşık Abdülvahap Kocaman mısralarında yaz aylarında yaylaya çıkan ve geç dönen Döndü isimli sevgilinin hasret ve özlemini dile getirir. Kocaman, yayla zamanı yaylaya giden ancak dönüş zamanında diğer yaylacılarla dönmeyen Döndü'ye dönmediğinden ve verdiği ahdi yerine getirmediğinden dolayı sitemle birlikte ona duyduğu özlemi ifade eder. Âşık sevdiğinin kokusunu her yerde aradığını boynu bükük yollarda onu beklediğini aşkı ile çöllere düştüğünü ve üzerinden geçen kuşların geri dönmesine rağmen sevgilisinin yayladan dönmediğini açıklar.

2.4.3. GURBETE ÇIKAN AŞIĞIN SEVDİKLERİNE DUYDUĞU ÖZLEM

Âşık şiirinde insanların değişik nedenlerle doğup büyüdüğü yerden uzakta yaşamının, sevdiklerinden ayrı kalmanın üzüntüsünü sıkıntısını ve onlara olan hasret ve özlemini görür. “Âşık edebiyatımızda özellikle bâdeli Âşıkların sevgililerini aramak için yollara düşmeleri ve usta yanında yetişen âşıkların seyahate çıkarak çeşitli illeri dolaşmaları ve buralarda yapılan yarışmalara katılmaları bir âşıklık geleneği olarak onların vatanlarından ayrılıp gurbete düşmelerine vesile olur.” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1979, C. III: 379)

Yaşadıkları dönemin iletişim araçlarının yetersizliği, aşığın sevdiklerinden uzun süre haber alamama onlarla birlikte olamama gibi olumsuzluklar gurbetin olumsuzluklarıdır. Âşık sevdiklerinin yanında bulunamaması ihtiyaçları olduğunda ihtiyaçlarına hemen cevap verememesi gibi vicdani sorumluluk duygusunu yerine getirememesi sorunu aşığı derinden etkiler ve hasret ve özlem duygusunu daha da perçinleştirir.

Viranında baykuşları öttü mü
Dağlarında çiçekleri bitti mi
Koyunları yaylasına gitti mi
Gurbetteyim bilmiyorum ne halde

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 104, 2/1-2-3-4)

İlini yuvasını genç yaşta terk eden âşık köyünde ve sılasında bıraktığı sevdiklerine özlem duyar. Özlem ve hasreti o kadar büyüktür ki köyünün viranında öten baykuşların ötüşmesini, dağlarındaki çiçeklerin büyümesini, koyunların yaylasına gitmesini merak eder. Büyüklerin rahatta ve zevkte, küçüklerin gönlünün şende olup olmadığını hasret cümleleriyle anlatır. Haber alamadığı çocuklarının merakını taşır.

Gurbet gezdim adım adım
Asla olmadı muradım
Sırma saçın hatırladım
Teli koklaya koklaya

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 45, 3/1-2-3-4)

Adım adım gurbet gezen aşığın dünyada sevgilisine kavuşmadan başka muradı yoktur. Sırma saçının kokusunun özlemi, sılada bırakılan güzelin hasreti aşığın bağrında diken olur.

Âşıklar, “Hasretin ateşi sinemi sardı/ Ayrılık kollarımı bağlar, gelemem” (Düzgün 1997: 107), “Yok bir gidip gelen yârin eline/ Hasret kaldım yardan haber veren yok” (Keskin 2006: 148),”Âşık kavuşamaz nazlı yârına/ Nicesi hasrettir yar diyarına” (Düzgün 1997: 200), “Candan özlüyorum yâri/ Ağlıyorum zarı zarı” (Sever 2004: 63) sözleriyle Hasret ateşi sinesini sarar ancak şartlar onu sevgilisine bırakmaz adeta elini kolunu bağlar. Daha taze gül iken başladığı yar yolunu gözleme yıllarca sürer gider. Bazen ümitsizliğe kapılır yar diyarına gidip gelen olmayınca ondan haber alamaz, böylece aşğın nazlı yârine kavuşamayacağı düşüncesine kapılır, yârin diyarına hasret kalır. Candan özlediği yâri için ayrılık acısından dolayı bazen de zarı zarı ağlar.

Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan

Gözletme yolları gel deyi yazmış

Sivrılan köyünden bizim diyardan

Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış

Âşık Veysel (Kaya 2004: 289, 1/1-2-3-4)

Gurbette yaşamak aşğın canına kâr eder. Sıla hasretiyle içi yanan aşğa bazen sevgilinin gönderdiği mektup su serper onunla teselli bulur.

2.4.4. GURBETTEKİ BEY'E DUYULAN HASRET VE ÖZLEM

Ekonomik nedenlerden dolayı beyini gurbete yollayan gözü yaşlı sevgilinin duygularını dönemin âşıkları en güzel şekilde şiirlerinde işlemiştir. Özellikle büyük şehirlere ve Avrupa'ya olan göç hadiselerinin neticesi olarak geride bırakılan eş ve çocukların yaşadığı ayrılık, hasret, hastalık, yoksulluk, gibi durumlar dönemin âşık şiirine konu olmuştur. Ulaşım imkânlarının kısıtlı olduğu bu dönemler kişilerin sevdiklerine memleketlerine ulaşmadan geçirdiği yılların neticesinde geride bırakılan sevgilinin hasret ve özlemi âşık şiirinde dile getirilir.(Düzgün 1997: 132), (Özdemir 2003: 309), (Düzgün 1997: 200, 201)

Yiğidim, erkeğim, efendim beyim!
 Saçlarım ağardı, dökülmeden gel.
 Bulutum, yağmurum, başka ne deyim?
 Güzelliğim çöküp yıkılmadan gel.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 309, 1/1-2-3-4)

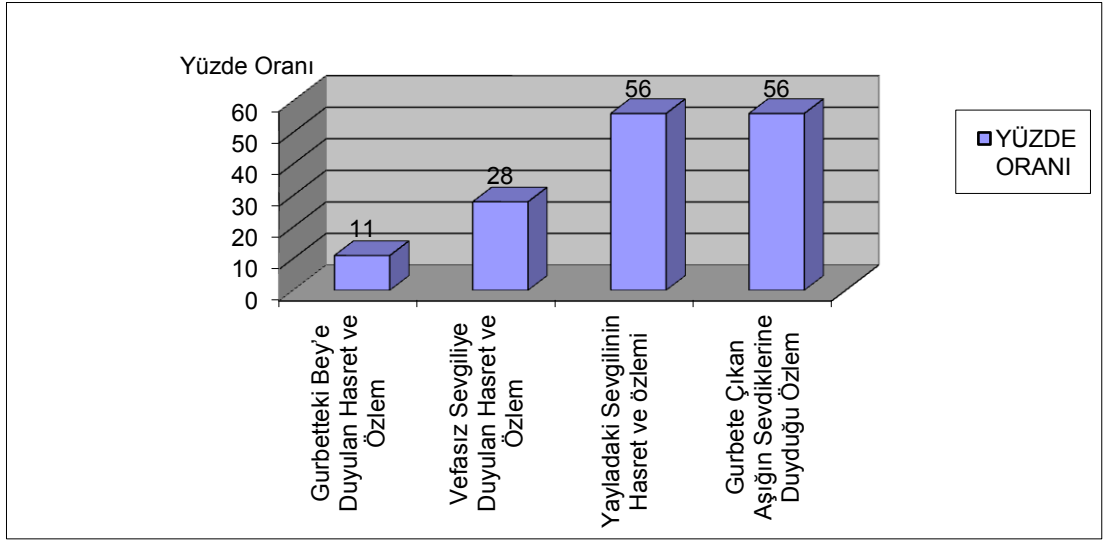
Âşık Sefil Selimi şiirinde gurbete eşini göndermiş bir gelinin duygularını dile getirir. Gurbet yolu gözleyen gelin beyine seslenir ve saçlarının ağarmadan, güzelliği kaybolmadan, güzel bedeni sararıp solmadan ve toprak olmadan bir an önce memleketine dönmesini ister. Selimî devamında (Özdemir 2003: 309) komşularından gidenlerin bazılarının geri döndüğün bazılarının ise gurbette öldüğünü söyler ve gençliğinin artık acılarla hasret ve özlemlerle dolduğunu hatırlatır ve sevgisinin yüreğinden çekilmeden beyine “gel” çağrısında bulunur.

Kocasını Almanya’ya işçi olarak gönderen bir gelinin duygu yüklü hikâyesini ise Âşık Reyhanî’nin “O Gelin” adlı şiirinde görülür:

Elleri koynunda pınar başında
 Almanya’ya doğru bakar o gelin
 Yedi çocuğu var dördü peşinde
 Feleğe dişini sıkar o gelin

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 200, 1/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî mısralarında (Düzgün 1997: 200-201) Bey’ini Almanya’ya gönderen yedi çocuklu bir gelinin yirmi beş yaşında bükülmüş beli ile gurbetçi yolunu gözlemesini ve feleğe sitemini destanlaştırır. Hasret ve özlemlerle beyinin yolunu gözleyen gelinin her geleni yârinden haber getiren postacı sanmasını ve heyecanlanmasını, ekonomik sıkıntılar yaşamasını, Mehmet’inden hatıra kalan mendilini ise gözyaşları ile yıkamasını duygusal bir üslupla anlatır.

Grafik 2.1. Sevgiliye duyulan hasret ve özlem.

Gurbete çalışmaya giden aşğın sevdiklerine karşı özlemi ile yayla zamanı yaylaya giden sevgiliye duyulan hasret ve özlem, dönemin âşık şiirinde sevgiliye duyulan hasret ve özlemin en belirgin sebepleridir. (Grafik 2.1).

2.5. SEVGİLİYE SİTEM

2.5.1. VEFASIZ SEVGİLİYE SİTEM

Âşık şiirinde sevgili genelde güzelliğiyle, kaprisiyle ve aşğa karşı ilgisiz ve vefasızlığıyla ön plana çıkar. Âşık sevgiliden vefa beklemesine karşılık sevgili, aşğın kadir kıymetini bilmez ve sevgisine karşılık vermez. Âşık, gözyaşlarını içine akıtmasına, dünyada yüzü gülmemesine rağmen sevgili habersiz ve umursamaz bir haldedir ve taş kalplidir. Aşğa dert ve gamdan başka bir şey vermeyen sevgili aşğın ciğerini hançeriyle derinden yaralar, kuru bir merhabayı bile çok görür. Bu durum karşısında âşık vefası sevgiliye sitem eder. Âşık şiirinde sevgiliye sitemin pek çok âşık şiirine konu edildiği görülür. Şiirler için bkz.(Düzgün 1997: 47, 175), (Çınar 2008: 19), (Dizdaroğlu 1949: 131), (Hüseyin, 1978: 85), (Demir 1993: 35, 48, 56, 64, 88), (Kafkasyalı 1998: 241)

Ağlaya ağlaya geldim yanına
 Akan göz yaşımı silemedin yar
 Zalimlik düşer mi senin şanına
 Açtın da yaramı bilemedin yar.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997:170,1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, ağladığı halde halini anlamayan, gözyaşını silmeyen ve açtığı yaralardan haberi olmayan yârine sitem eder, sevgilisinin şanına zalimliğin düşmeyeceği uyarısında bulunur.

Benliğini sevdam ile yoğuran
 Vefa bekliyorken cefa doğuran
 Damarlarım iplik iplik eğiren
 Hızı kirmenimde kozu celladım

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 99, 2/1-2-3-4)

Ozan Gülçınar, benliğini sevgilisinin aşkıyla yoğurmasına rağmen, karşılığında vefa beklediğini ancak vefasız sevdiğinden cefa gördüğünü, kendisine ızdırap verdiğini belirtir ve sevdiğini cellada benzetir. Vefasız sevdiğine sitemlerini mısralarında dile getiren diğer bir âşık ise Yusufelili Huzurî'dir.

Taş mıdır yüreğin bilmem ey melek
 Göz yaşlarım çağladıkça gülersin
 Sende hiç yok mudur insaf eylemek
 Hüngür hüngür ağladıkça gülersin

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:131, 3/1-2-3-4)

Koçmak arzularken ince belinden
 Yüz bin cefa gördüm zülfü telinden
 O insafsız bîvefanın elinden
 HUZURÎ hayatım pâyimal oldu.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:152, 3/1-2-3-4)

Huzurî “Taş mıdır yüreğın bilmem ey melek” sözleriyle seslendiğı vefasız sevgilisine, gözyaşlarının çağlayıp hüngür hüngür ağlamasına rağmen onun güldüğünü, sevgilide insafının olmadığını söyler. Huzurî sevgiliyi ince belinden sarmayı, arzuladığını ancak ondan insafsızlık gördüğünü kendisine sıkıntılar yaşattığını anlatır.

Unuttun mu cânan sohbatı, demi,
Yükledin dalıma, derd ile gamı,
Akıbet, perişan kılıb Müdâmi,
Terk-i vatan eden, sen değil misin?

Âşık Müdami (Aslan 1978: 201, 7/1-2-3-4)

Aşka düşüp sığmadım bir yere
Çağlar gibi çağlar aktım o yâre
Bugün de güldürmez o bahtı kara
Ne yazık ki canım yaktım o yâre

Âşık Efkarı (Keskin 2006: 189, 1/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Müdami ve Efkarı de şiirlerinde vefasız sevgiliye sitemlerini dile getirirler. Âşık Müdami sohbet ve demi unutan, kendisine derdi gamı yükleyen ve aşığı perişan eden sevgilinin vefasızlığına vurgu yapar. Âşık Efkarı ise yâre gönül vermesine su gibi sevgiliye çağlayıp akmasına rağmen bahtı kara sevgilinin kendisini güldürmediğinden şikâyet eder.

Bir çift kelâm gelmez oldu dilinden
Ölmüyom ki kurtulayım elinden
Kısmet kalktı geder oldum elinden
Çık sallan bir daha görek küpelim

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 249, 3/1-2-3-4)

Afşinli Derdiçok da şiirlerinde insafsız ve vefasız sevgiliden dertlidir. Sevgilinin kendisini arayıp sormamasından, yüzünü göstermemesinden ve aşığa sıkıntı vermesinden şikâyet eder.

2.5.2. HALDEN ANLAMAYAN UMURSAMAZ SEVGİLİYE SİTEM

Âşık şiirinde sevgiliye sitemin bir başka bölümünü ise halden anlamayan ve aşığa karşı umursamaz tavırlar sergileyen sevgiliye sitemdir.

Ben sana bağlanıp sözüne kandım
Bakıp şu halimi anlarsın sandım
Sen ne söyledinse ben hep inandım
Sen bana bir kere inanmaz mısın?

Âşık Hüdai (Orak 2001: 71, 2/1-2-3-4)

Sen derdime dert katarsın zalim yâr,
Ben yanarım, sen yatarsın zalim yâr,

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 14, 8/ 2-3)

Güzelliğiyle cilvesi ve nazıyla aşığın gönlüne taht kuran sevgili bazı zamanlar umursamaz ve hâlden anlamaz tavırlar sergiler ve bu dutum aşığı üzer. Âşık gönülden sevgiliye bağlanmasına onun sözüne inanmasına yolunda deli divane olmasına, her nefeste ismini anmasına rağmen sevgili aşığa değer vermez, candan sevmez ve onun adını anmaz. Âşık içten içe yanar ancak sevgili bundan habersizdir. Sevgili aşığın yolundan geçmesine rağmen aşığa ne selam verir ne de hâl hatır sorar.

Nazlım sana el ediyom bilmiyon
İşmar etsem işmarımdan almıyon
Gel dediğim yere nedi gelmiyon
Bana göz yaşını sildiricin mi

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 173, 3/1-2-3-4)

Âşık sevgisini bildirmek için el eder işmar eder ancak sevgili bu durumdan habersizdir. Âşık her nefeste sevgilinin ismini anar onun adını seslenir fakat sevgili aşığın bu hâli karşısında umursamaz bir tavır içindedir.

Seslendim de duymaz oldun sesimi.
Senden başka kimse çekmez yasımı.
Sen bir dar misali, ben de Nesimî,
Çekip de derimi yüzme sevdiğim!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:226,7/1-2-3-4)

Âşık sağlığında kendisine yüz vermeyen vefasız yâre sitem eder, sevgiliye seslendiğini ancak onun duymadığını ifade eder. Nesimî'nin darağacında asılmasına telmihte bulunan âşık; sevgiliyi darağacına kendisini ise Nesimî'ye benzetir, sevdiğinden kendisine zulmetmemesini ister.

2.5.3. AYRILIK ACISI ÇEKTİREN SEVGİLİYE SİTEM

Âşık şiirinde aşığa ayrılık acısı çektiren vefasız sevgiliye sitem edilir. Sevgiliye duyulan hasret ve özlem bu ayrılık acısıyla derinlik kazanır aşığı dayanması güç dertlerin yumağına düşürür.

Gel yetiş sevdiğim yeter çektiğim ah
Sen sev dedin sevdim sendedir günah
İstersen gözyaşım döktü zülfü siyah
Arar bu çöllerde pınar derdi yok

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 153, 3/1-2-3-4)

Mutlu sonla bitsin gel de dram
Kollarımız bayram etsin muhannet

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 84,7/ 3-4)

Yürü nazlım virân ettin durağım
 Güzel Allah yakın etse yırağım
 Ayrılığa dayanmıyor yüreğim
 Ellerim koynuma sokturma yeter

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 407, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları kendisine ayrılık acısı çektiren vefasız sevgiliye sitem eder, ayrılığın mutlu son ile bitmesini ister. Aşığın yüreği ayrılığa, hasret ve özleme dayanamadığını ifade eder, sevgilinin bir an önce kendisine dönmesini arzular.

2.5.4. İRTİBATI VE HABERİ KESEN SEVGİLİYE SİTEM

Yüzyılın âşık şiirinde sevgilinin vefasızlığı, halden anlamaması, ayrılık acısıyla yakıp kavurması, aşığı hasret ve özlemiyle dertten derde koyması sevgiliye sitemin sebepleridir. Ayrıca âşıkla irtibatı ve haberi kesen sevgiliye de sitem edilir.

Can evime düşürdün kor
 Arada bir halimi sor
 Bir telefon böyle mi zor?
 Dargın mısın can efendim?

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 23, 3/1-2-3-4)

Selâm merhabayı kesdin, aradan,
 Senin kıymetini, ne bilir nâdan
 Müdâmi'yi osandırıp, dünyadan
 Cana medyum eden, sen değil misin.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 201, 4/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları arasında yer alan Ozan Gülçınar ve Âşık Müdami, kendisiyle irtibatı kesen, arayıp sormayan bir telefon açmayı bile çok gören vefasız sevgiliye sitem eder. Âşık, ayda bir kez olmasa da yılda bir kez aranmaya razıdır. Sevgilinin

göl yüzünü görebilmeyi irtibat kurabilmeyi böylece muhabbet bağından güller derebilmeyi arzular.

2.5.5. SÖZÜNDE DURMAYAN SEVGİLİYE SİTEM

Âşık sözünde durmayan verdiği vaatlere sadık kalmayan sevgiliye sitem eder. Artık âşık için sevgilinin kendisi bir yalan, sözleri ise geçersiz hükmündedir.

Bir haber gönderdim sana sevdiğim,
Diktiğin ağaçlar soldu duydun mu?
Birkaç ay geçmeden dönerim dedin.
Verdiğin vadeler doldu duydun mu?

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:321,5/1-2-3-4)

Âşık mısralarında kendisine haber gönderildiği halde âşıkla irtibata geçmeyen verdiği vaat ve sözde durmayan sevgiliye sitem edilir.

2.5.6. RAKİPLERE GÖNÜL VEREN, AŞIĞIN GURURUYLA OYNAYAN SEVGİLİYE SİTEM

Âşık ile sevgili arasında yer alan kişiler ve diğer varlıklar onun için rakiptir. Sevgili aşığa acı çektirmek için aşığa yüz vermez rakiplerle beraber olur. Bu durum aşığın gururunu incitir ve çevresindeki insanlara karşı küçük düşmesine sebep olur. Yüzyılın âşık şiirinde rakiplerle beraber olan aşığa yüz vermeyen sevgiliye sitem edildiği görülür.

Ben seni severdim, sen de yâd eli
 Seni de götürdü sevdanın seli
 Gönül kemanına zülfünden teli
 Çektin, düzen ettin, çalamadın yar.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 170, 2/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, sevdiğine gönül vermesine ona bağlanmasına rağmen sevgilinin yâd ele gönül verdiğini ve sevdanın seline kapıldığını dile getirir. İhsanî, gönül kemanında düzen tutmayan sevgilin zülûf telinden ve sevgilinin engelinden söz eder.

Yüzbeyüz bakarken yârin yüzüne
 Kapıdan bakarım o yâre şimdi
 Korkum rakiplerin uydu sözüne
 Düştüğ meclisinden kenare şimdi.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:117, 2/1-2-3-4)

Mısralarında sevgiliye sitem eden Yusufelili Huzûrî, her daim yârin yüzüne bakmasına rağmen şimdilerde yârine kapılar arkasından bakabildiğini söyler; sevgilinin sözünde durmamasından ve kendisini bir kenara itmesinden dolayı sevgiliye sitem eder.

Bütün güldürdün elleri
 Kırda düşman belleri
 Güvendiciğın dalları
 Cenab Allah kıra nazlım

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 55,1/1-2-3-4)

Afşinli Derdiçok, kendisini ellere güldüren sevgiliye beddua eder. Bahçedeki güle benzettiği sevgiliyi, güzelliği nedeniyle dile düştüğünü belirtir; güllerini kötüye yoldurmamasını ikaz eder.

2.5.7. TUTARSIZ DAVRANAN SEVGİLİYE SİTEM

Âşık şiirinde sevgilinin tutarsızlığı, davranışlarının ve sözlerinin birbirinden farklı olması sevgiliye sitem sebebidir.

Durmuyorsun asla niye bir telde,
Akıp çağlıyorsun bulanık selde,
Yoksa balık mısın ilahi gölde,
Yüzdürme gel beni verginim güzel.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 311, 4/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi, sevgilinin tutarsız davranışları karşısında şaşkın bir o kadar da kızgındır. Çünkü sevgili binbir renge giren, bir telde ve verdiği sözde durmayan davranışlarında tutarlı olmayan vefasızın biridir.

Demek yalan imiş, verdiğin sözler,
Gönül oğrusuymuş, o cazu gözler,
Nedir o duruşlar, o ekşi yüzler,
Kalbim mahzun eden sen değil misin.

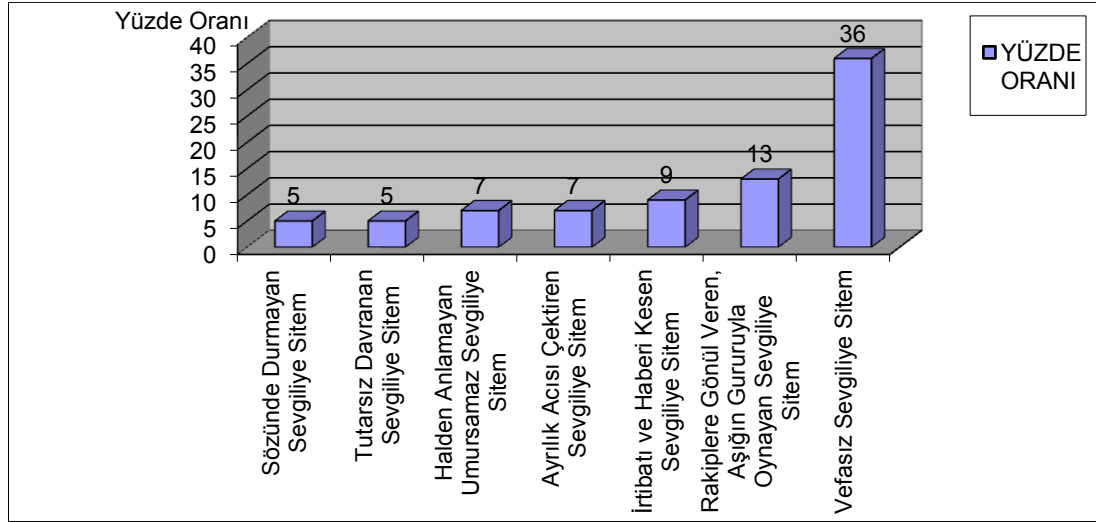
Âşık Müdami (Aslan 1978: 201, 2/1-2-3-4)

Âşık Müdami sevgilinin verdiği sözlerin yalan olduğunu, sözlerinin ise gönül incittiğini duruşuyla ve bakışıyla aşığın kalbini mahzun ettiğini ifade eder.

Yüz bin öğüt versen almıyor sözden
Gayrı ben olmayım yâri güzelin
Güzel olan daim utanır yüzden
Durur ikrarına kırık güzelin

Afşinli Derdiçok (Demir1993: 302, 1/1-2-3-4)

Afşinli Derdiçok sevdiğine yüz bin öğüt vermesine rağmen, öğüt ve nasihatten anlamayan sevgiliye sitem eder ve o yârin sevdiği kendisi olmak istemez. Güzellikle sözünde durmanın aynı anlama geldiğini hatırlatır ve sevgiliye verdiği ikrarında durmasını öğütler.

Grafik 2.2. Sevgiliye sitem.

Sevgiliye sitemin yer aldığı mısralarda sevgilin vefasızlığı en önemli etken olarak mısralarda ön plana çıkar. (Grafik 2.2)

2.6. SEVGİLİNİN METHEDİLMESİ

Bakınız: 9. Bölüm, Övgü ve Methiyeler: Sevgilinin ve Güzellerin Methodilmesi,

2.7. SEVGİLİYE DAİR BENZETME UNSURLARI

2.7.1. SEVGİLİNİN BEDENİNE İLİŞKİN BENZETME UNSURLARI

Bir tek şairin incelendiği kapsamlı çalışmalarda, sevgili ve aşığa ait organların ayrı ayrı değerlendirildiği çalışmalara rastlamak mümkündür.² Bu çalışmada ise yirmi beş aşığın şiirlerinin tahlil edildiği bir çalışmada bu kadar detaya girmek mümkün olmadığı için dönemin âşık şiirinde sevgilinin bedenine ilişkin benzetme unsurlarına örnekler verilmiştir. Bu bağlamda, sevgilinin bedenine, görünümüne ilişkin benzetme unsurlarının âşık şiirinde işledikleri tespit edilmiş; sevgilinin vücut aksamına dair vücut, boy, yüz, saç, ben, beniz, bel, alın, kaş, kirpik, göz, gamze, burun, dudak, ağız, dil, diş, gerdan, sine, göğüs, meme (göğüs), kol, el, bilek, tırnak, parmak vb. mefhumlara yer verdikleri görülmüştür.

2.7.1.1. VÜCUT

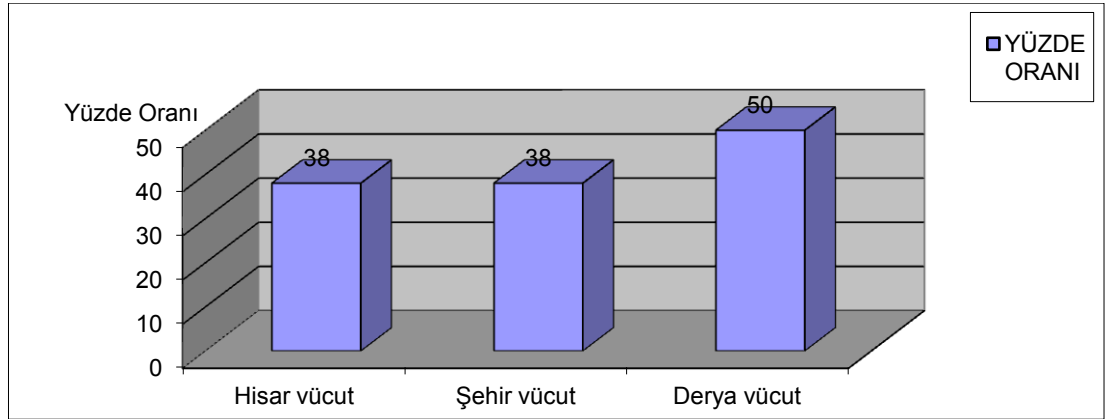
Vücut kelimesinin sözlükteki anlamı gövde, bedendir. Kelime dönemin âşık şiirinde sıkça kullanılmış, kullanımların çoğunda aşığın vücudu söz konusu olmuştur. Âşıkların mısralarında vücut, **deryaya** (Kafkasyalı 1998: 184, 221, 268), **dağa** (Kafkasyalı 1998: 190), **binaya** (Kafkasyalı 1998: 246), **hisara** (Özdemir 2003, 113), kovana (Kafkasyalı 1998: 269) ve **şehre** (Gedik 1995: 153), (Hüseyin 1978: 99); (Düzgün 1997: 63) benzetilmiştir.

Cemali ay, gözler güneş,
Yaktı gitti bu günleri.
Vücut derya, gözler pınar,
Aktı gitti bu günleri.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:150,1/1-2-3-4)

²Konu ile ilgili bkncz. Harun Tolasa, *Abmet Paşa'nın Şiir Dünyası* adlı çalışmada, *Sevgilide Güzellik Unsurları*, 1973, (129-378)

Murat Çobanoğlu, mısralarda sevgilinin aya benzeyen cemalinden, güneşe benzeyen gözlerinin güneşi yakmasından söz eder, sevgilinin vücudunu deryaya, gözlerini ise pınara benzetir.

Grafik 2.3. Sevgiliye dair benzetme unsurları.

Sevgiliye dair benzetme unsurları arasında derya vücut, şehir vücut ve hisar vücut benzetmeleri yapılır. Bu teşbihler arasında sevgilinin vücudu daha çok deryaya teşbih edilir. (Grafik 2.3)

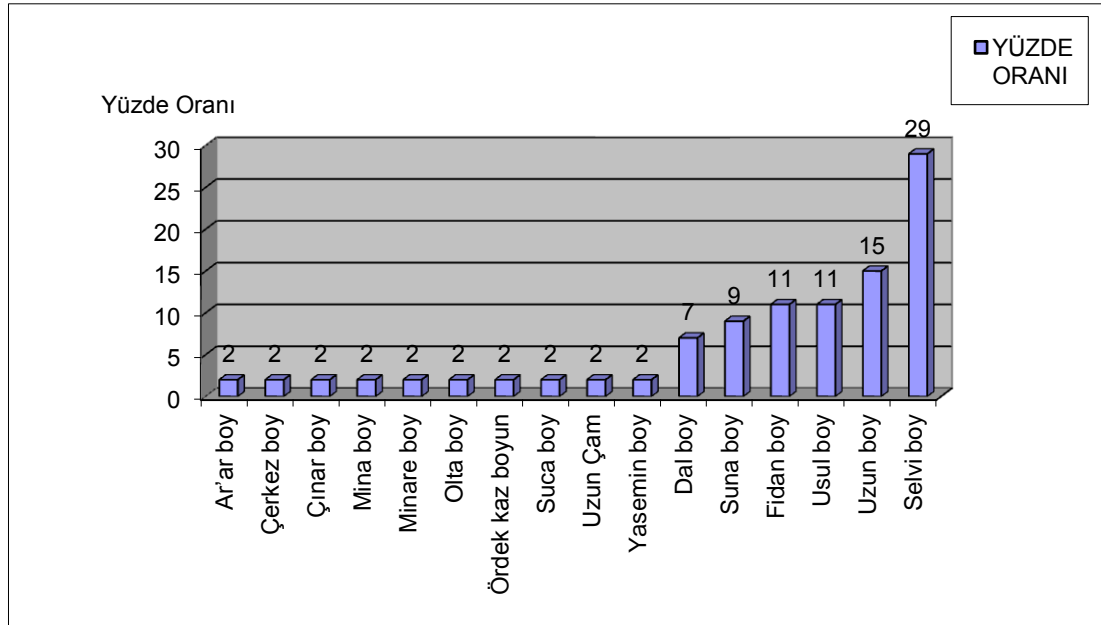
2.7.1.2. BOY

Boy, üzerinde çok durulan güzellik unsurlarından biridir. Sevgilinin uzaktan göze çarpan ilk güzellik unsuru şüphesiz boyudur. Sevgili yaklaştığında, yakından temaşa edildiğinde diğer güzellik unsurları görülmeye başlar.

Âşık şiirinde sevgilinin boyu en çok selviye benzetilir. “Klasik edebiyatta servi, su kenarında olması hasebiyle beraberinde çoğu zaman, çimen gibi unsurlarla birlikte düşünülür. Servinin hafif rüzgârda sallanışı sevgilinin yürüyüşüne benzetilir. Servinin dibine etek veya ayak adı verilir. Böylece sevgilinin eteği veya ayağı ırmaklar, çimenler tarafından da öpülmüş olur. Servi mezarlıklarda daha çok rastlanır. Bunun sebebi rüzgârda sallanırken “Hû” sesini çıkarmasıdır. Bu hâl mezarlıktaki ölüler için bir marifet sebebi olarak düşünülür.” (Pala 1999: 350)

Dönemin âşık şiirinde sevgilinin boyu pek çok mısradaki selviye teşbih edilir. (Demir 1993: 379), (Çelebi 1990, 219), (Ceylani 1951: 19, 22), (Kaya 1984: 57), (Kaya 2005: 72, 69: 269), (Kaya 2004: 113, 297) , (Gedik 1995:152), (Aslan1978: 15), (Düzgün 1978:178), (Çınar 2008: 93, 103), (Kafkasyalı 1998: 175)

Yüzyılın âşık şiirinde sevgilinin boyu selviden başka: **ar'ara** (Dizdaroğlu 1949, 133), **Çerkeze** (Dizdaroğlu 1949: 112), **çınara** (Demir 1993: 95), **dala** (Başgöz 1994: 101), (Kafkasyalı 1998, 175), (Kaya 2004: 113), (Hüseyin 1978: 230), **fidana** (Çelebi 1993: 219, 220), (Keskin 2006: 162), (Kaya 2005, 269), (Kaya 2004: 29), (Düzgün 1997: 242), **Mina dağına** (Kafkasyalı 1998: 279), **minareye** (Başgöz 1994, 157), **oltaya** (Keskin 2006: 120), **ördek kaza** (Aslan 1978), **sunaya** (Kaya 2005: 69, 82, 96, 127, 515), **sucaya** (Aslan 1978: 246), **usul boya** (Sever 2004: 79, 241), (Demir 1993: 33, 175, 204, 395), **uzun çama** (Başgöz 1994: 187) ve **yasemene** (Demir 1993, 228) teşbih edildiği görülür. Ayrıca sevgilinin uzun boylu olduğu vurgulanır. (Başgöz 1994: 144), (Demir 1993: 214), (Kaya 2005: 182, 261, 288), (Dizdaroğlu 1949: 116, 144), (Gedik 1995: 153)

Grafik 2.4. Boy.

Sevgilin ilk dikkat çeken ve göze çarpan en belirgin özelliği boyudur. Âşık şiirinde sevgilin boyu uzunluğu nedeniyle daha çok selvi ağacına teşbih edilir. Ayrıca uzun boy ifadesine de sıkça yer verildiği görülür. (Grafik 2.4)

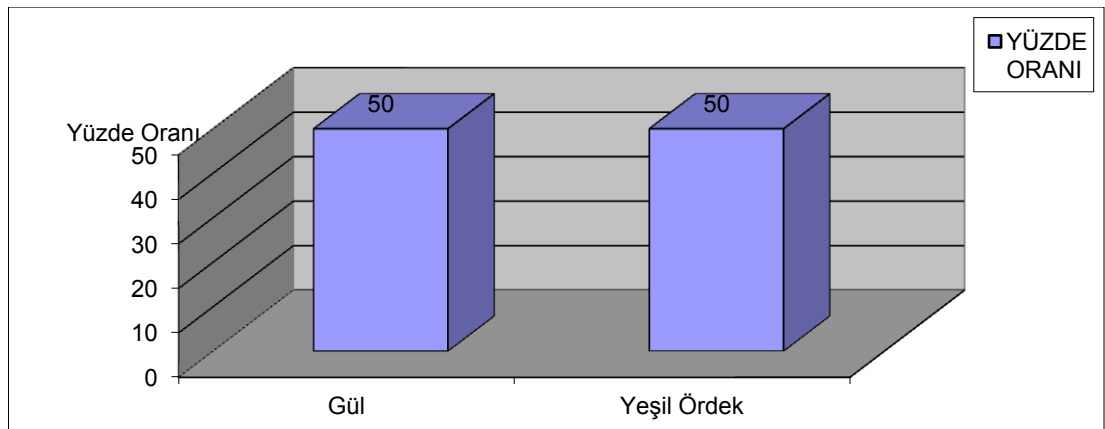
2.7.1.3. BAŞ

Baş sözcüğü, âşık şiirinde benzetme unsuru olarak nadiren kullanılan sevgili uzuvlarından biridir. Sevgilin başı âşık şiirinde güle (Yılmaz 2009: 291) ve yeşil ördeğe (Başgöz 1994: 145) teşbih edilir.

Koç yiğit bakışlı tor gelin gözlü
Gül çiçek kokuşlu buğday benizli
Ak maya gerdanlı turna ağızlı
Yeşil ördek gibi başı Fatma'nın

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 145)

Ali İzzet Özkan sevgiliyi koç yiğit bakışlı, tor gelin gözlü, gül çiçek kokuşlu, buğday benizli, ak maya gerdanlı ve turna ağızlı sözleriyle över, sevgilin başı için yeşil ördek benzetmesi yapar.

Grafik 2.5. Baş.

Yüzyılın âşık şiirinde sevgilinin başı yeşil başlı ördeğe ve güle teşbih edilir. (Grafik 2.5)

2.7.1.4. YÜZ

Âşık şiirinde yüzün en fazla benzetildiği unsur *gül* ve *ay*'dır. Benzetme unsuru mısralarda ay kelimesi yerine *mâh* sözcüğü kullanılır.

Dönemin âşık şiirinde sevgilinin yüzü rengi nedeniyle güle ve goncaya benzetilir, mısralarda sıklıkla gül ifadesine yer verilir. (Demir 1993: 167), (Çelebi 1993: 234), (Başgöz 1994: 79, 118, 173), (Yılmaz 2009: 213), (Düzgün 1997: 146), (Orak 2001, 24), (Kaya 2005: 72, 87, 401), (Çınar 2008: 54), (Gedik 1995: 238), (Düzgün 1997: 92), (Uğur 2008: 238), (Düzgün 1997: 69, 110), (Dizdaroğlu 1949: 152)

Gül yüzün gül güldür gerçek

El görmesin yaşmağın çek

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 69, 2/1-2)

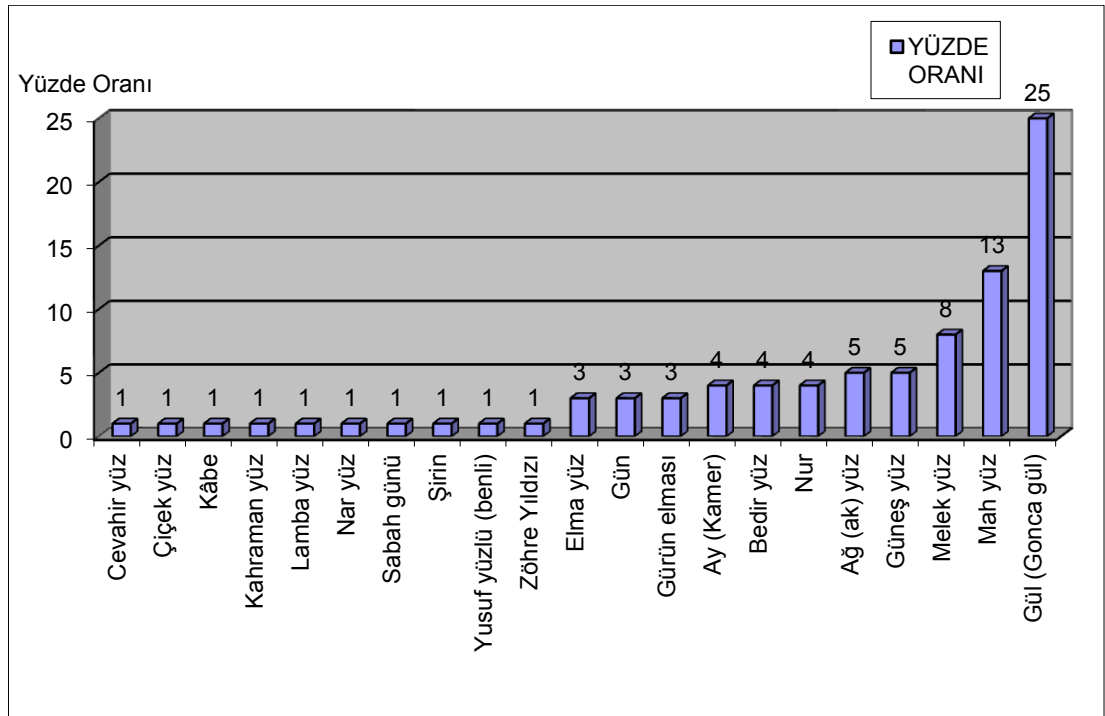
Gül yüzlü yârimle hengâm-ı vuslat

Şimdi hatırımda bir hayal oldu.

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 152, 2/ 3-4)

Sevgilinin yüzü rengi, beyazlığı ve parlaklığı nedeniyle **ağa** (Başgöz 1994: 150), (Kaya 1984: 54), (Düzgün 1997: 101, 110), **aya (kamer)** (Demir 1993: 203, 228), (Başgöz 1994: 106, 165), (Yılmaz 2009: 278), (Düzgün 1993: 89), (Orak 2001: 30), (Kafkasyalı 1998: 150, 227), (Kaya 2005: 80), (Aslan 1978: 32), (Dizdaroğlu 1949: 142), **bedire** (Yılmaz 2009: 278, 306), (Dizdaroğlu 1949: 142), **cevahire** (Başgöz 1994: 146), **çiçeğe** (Çınar 2008: 54), **elmaya** (Demir 1993: 167), (Kaya 2005: 263), **goncaya** (Aslan 1978: 191), **güne** (Başgöz,1994: 106), (Aslan 1978:

202), **güneşe** (Orak 2001: 43), (Aslan 1978: 253), (Dizdaroğlu 1949: 121, 129), **Gürün elmasına** (Demir 1993: 49, 154), **Kâbe'ye** (Dizdaroğlu 1949: 143), **lambaya** (Başgöz 1994: 170), **mâhâ** (Demir 1993: 71, 86, 99), (Başgöz 1994: 100), (Aslan 1978: 188), (Kaya 2004: 118, 190), (Gedik 1995: 175), (Düzgün 1997: 74, 185), **meleğe** (Başgöz 1994: 67), (Yılmaz 200: 278), (Gedik 1995: 209), (Aslan 1978, 26), (Dizdaroğlu 1949: 125, 152), **nara** (Kaya 1984, 57), **nura** (Demir 1993: 69), (Başgöz 1994: 144, 150), **sabah gününe** (Başgöz 1994: 62), **Yusuf yüze** (Demir 1993: 86) ve **Zöhre Yıldızına** (Başgöz 1994: 106) benzetilir.

Grafik 2.6. Yüz.

Dönemin âşık şiirinde, renginin kıvrıllığı ve aydınlığı yönüyle sevgilinin yüzünü pek çok unsura teşbih edilir, bu teşbihler arasında gül ve mah (ay) benzetmesi ön plandadır. (Grafik 2.6)

2.7.1.5. SAÇ

Saç, âşık şiirinde üzerinde en çok durulan güzellik unsurlarından biridir. Saçın sevgilinin güzelliğindeki tartışmasız rolü, aşığın gönlünü cezp edecek hâle sahip oluşu, dönemin âşıklarınca iyi değerlendirilmiş, şiirlerde saç üzerinde sayısız sanatlı söyleyişlere yer verilmiştir. Yüzyılın âşık şiirinde sevgili genellikle sırma saçlıdır. (Sever 2004: 87), (Demir 1993: 49, 51), (Çelebi 1993: 217), (Başgöz 1994: 95, 96, 99, 144, 157), (Ceylani 1951: 14), (Yılmaz 2009: 266, 270), (Özdemir 2003: 355), (Kaya 2005: 74, 172, 236), (Kaya 2004: 218), (Düzgün 1997: 45), (Dizdaroğlu 1949: 127)

Dökmüşsün perçem yüzüne

Halis sırma teldir güzel

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 51, 2/ 3-4)

Sırmalı saçların gece yarısı

Al'İzzet'i bombardıman eyledi.

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 96(31/4))

Talibi der yardım dilek dileyim

Sırma saçlarını ele dolayım

Âşık Talibi (Kaya 2005: 74, 27/5)

Dönemin âşıkları sırma saçtan sonra sevgilinin en çok siyah saçından söz ederler. (Sever 2004: 87), (Demir 1993: 18), (Çelebi 1990: 241), (Başgöz 1994: 141), (Yılmaz 2009: 197, 212), (Keskin 2006: 34, 73, 162), (Kaya 2004: 212), (Gedik 1995: 175, 185), (Aslan 1978: 22), (Düzgün 1997: 139), (Düzgün 1997: 228)

Siyah zülfün yanak ile cengi var

Mâh yüzünde anım üç beş beni var

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 175, 53/2)

Ak gerdanda siyah saçlar ben gibi

Zülûf müdür man yüzüne yayılan?

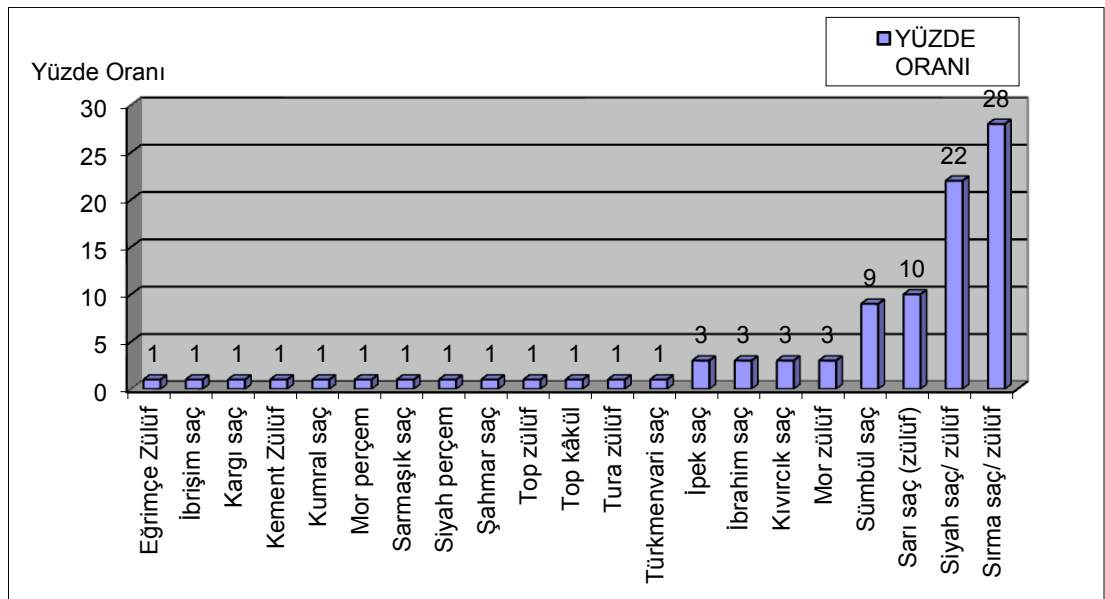
Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 139, 1/1-2)

Kalkar kirpiklerin kaşa yetişir.

Siyah zülûfün birbirine karışır.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 22, 2/1-2)

Âşık şiirinde sevgilinin saç şekli nedeniyle, **eğrimçe zülûfe** (Demir 1993: 328), **ipeğe** (Sever 2004: 270), **İbrahim saça** (Kaya 2005: 269), (Aslan 1978: 136), **ibrişime** (Kaya 2005: 320), **kargıya** (Düzgün 1997: 139), **kemente** (Başgöz 1994:106),**kıvırcığa** (Kaya 2005: 263), (Dizdaroğlu 1948: 129), çiçeklerden ve bitkilerden **sarmaşığa** (Kaya 2004: 181), **sümbüle** (Demir 1993: 173), (Çelebi 1990: 219), (Kaya 1984: 33, 57), (Kaya 2005, 92), (Aslan 1978: 31) **Şahmara** (Düzgün 1997: 139),**topa** (Demir 1993, 69), (Başgöz 1994, 167) ve **turaya** (Demir 1993, 71); rengi yönüyleise **kumrala** (Keskin 2006: 292), ve **mora** (Demir 1993, 71, 76), (Başgöz 1994: 148), **sarı ya** (Keskin 2006: 88, 73), (Kafkasyalı 1998: 138), (Düzgün 1997: 89), (Dizdaroğlu 1949: 128, 137, 149) teşbih edilir.

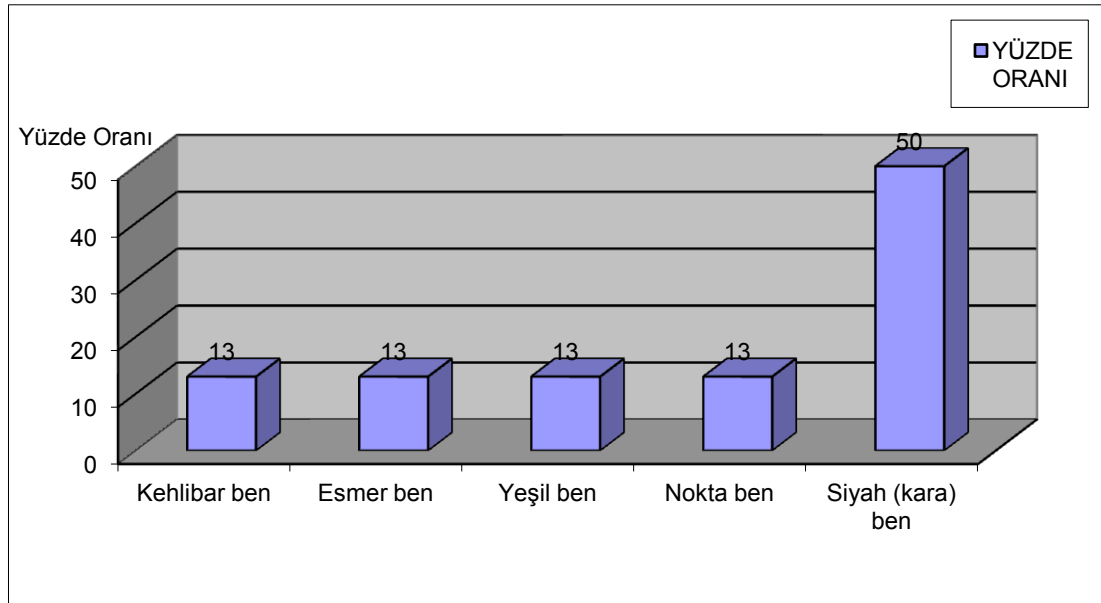
Grafik 2.7. Saç.

Dönemin âşıkları sevgilinin saçını rengi ve şekli nedeniyle pek çok unsura teşbih ederler. Bunlar arasında daha çok altın sarısı renginden dolayı sırma saç; siyahlığı nedeniyle de siyah saç teşbihine yer verilir. (Grafik 2.7)

2.7.1.6. BEN

Ben, vücutta bulunan ufak, koyu renkli leke veya kabarcığa verilen isimdir. Dönemin âşik şiirinde özellikle yüzde ve boyundaki benlerden sık sık söz edilir.

Yüzyılın âşıkları sevgiliyi, **esmer benli** (Başgöz 1994: 125), **yeşil benli** (Başgöz 1994, 152), **nokta benli** (Düzgün 1997, 69), **siyah (kara) benli** (Sever 2004: 86), (Başgöz 1994: 150), (Özdemir 2003,139), (Düzgün 1997, 185)ve **kehlibar benli** (Başgöz 1994: 115) olarak tasvir eder.

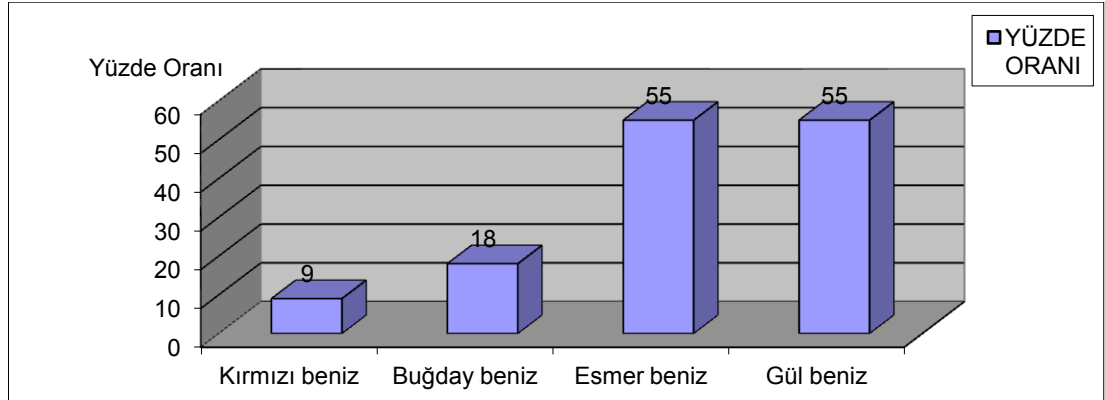
Grafik 2.8. Ben.

Dönemin âşıkları sevgilinin güzelliğini dile getirdikleri mısralarda sevgilinin yüzündeki değişik renkteki ve şeklideki ben'lere dikkat çekmişler, bu benler arasında siyah (kara) bene vurgu yapmışlardır. (Grafik 2.8)

2.7.1.7. BENİZ

Âşık şiirinde sevgili **buğday** (Başgöz 1994: 62, 145), **esmer** (Kaya 2005: 72, 185), **gül** (Başgöz 1994: 72), (Keskin 2006: 163), (Kafkasyalı 1998: 204), (Kaya 2005: 108, 126), (Hüseyin 1978: 75) ve **kırmızı** (Kaya 2005: 269) benizli olarak tasvir edilir. Bunlar arasında gül benzin daha sık kullanıldığı görülür.

Dönemin âşıkları “Ömür böyle gelip gider/ Şu gül benzin solup gider.”(Kaya 2005: 126),”Çok güzelin gül benzini soldurdun/ Yokladım yok imiş imanın dünya!” (Kafkasyalı 1998: 204) sözleriyle sevgilinin güzelliğinin gelip geçici olduğunu, dünyanın ona da kalmayacağını hatırlattığı mısralarında gül benzin bir gün gelip solacağından söz ederler.

Grafik 2.9. Beniz.

Yüzyılın âşık şiirinde sevgili gül, esmer, buğday ve kırmızı benizlidir. Bunlar arasında sevgilinin gül ve esmer benzi daha çok mısralar yansır. (Grafik 2.9)

2.7.1.8. BEL

Âşık şiirinde sevgili daha çok **ince belli** olarak tasvir edilir. (Demir 1993: 228), (Keskin 2006: 73, 223), (Kafkasyalı 1997, 279), (Dizdaroğlu 1949: 144), (Yılmaz

2009, 197, 256, 264, 274, 341), (Özdemir 2003: 90, 139), (Kaya 2005: 96, 261, 263, 290), (Gedik 1995: 198, 203), (Düzgün 1997: 73, 97), (Uğur 2008: 128, 129), (Düzgün 1997: 57, 218, 228)

Boyların yasemin bellerin ince

Azdırdın sinamda yarayı güzel

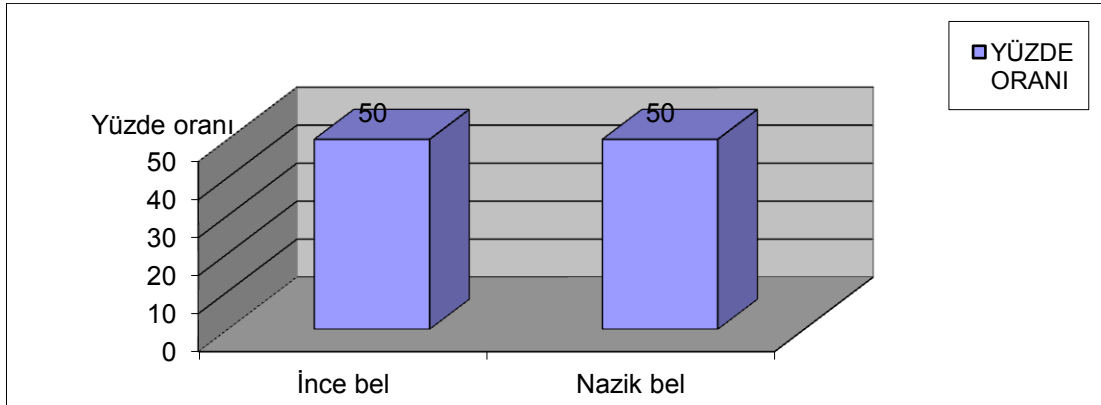
Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 228, 2/1-4)

Uzun boy, ince bel, kapkara kaşlar

Yerden göğe cefa değil ya nedir.

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 144, 2/ 3-4)

Âşık Talibî'nin şiirlerinde ise (Kaya 2005: 261, 362) sevgili nazik belli olarak ifade edilir.

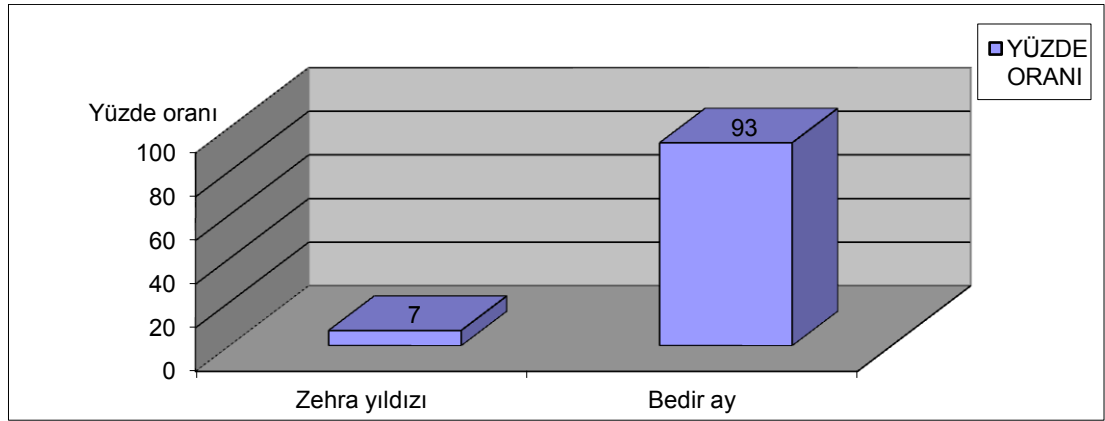

Grafik 2.10. Bel.

Âşıkların mısralarında sevgili hem nazik belli hem de ince bellidir.(Grafik 2.10)

2.7.1.9. ALIN

Alın sevgili de ilk göze çarpan güzellik unsurları arasında yer alır. Dönemin âşıkları sevgilinin alnını güzelliği ve parlaklığı yönüyle **bedire** (Dizdaroğlu 1949: 122) ve **Zehra yıldızına** (Çelebi 1990: 219) benzetmişlerdir.

Grafik 2.11. Alın.

Dönemin âşıkları sevgilinin alnını bedire ve Zehra yıldızına teşbih ederler. Bunlar arasında bedir ay benzetmesi daha yoğun olarak ifade edilir. (Grafik 2.11)

2.7.1.10. KAŞ

İnsanda ilk bakışta fark edilen organlar arasında yer alan kaş, âşık şiirinde rengi yönüyle sık sık tekrar edilen ve sevgilinin güzelliğine dikkat çekilen bölümler arasında yer alır.

Sevgilinin kaşının rengi yönüyle **al** (Aslan 1978: 30), **kara** (Demir 1993: 50, 72, 136), (Yılmaz 2009: 191, 212, 306, 323), (Keskin 2006: 88, 96, 162, 172), (Orak 2001: 72), (Kaya 1984: 57), Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003, 139, 262), Âşık Talibi (Kaya 2005, 80, 96, 261, 263), (Kaya 2004: 113, 193), (Aslan 1978: 32), (Düzgün

1997: 97), (Düzgün 1997: 218), (Dizdaroğlu 1949: 113,132, 142, 144, 146), **kara bulut** (Kaya 2004: 181) kaş olarak tasvir edilir.

Kartal kanadından kara kaşların

Salınıp karşıma durdun güzel yâr

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 306, 3/ 3-4)

On üç, on dördünde taze yaşları

Müjgân kirpikleri, kara kaşları

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 2/1-2)

Bakıp dört köşeyi seyran ederken

Kara kaş altında ela göz olsam

Âşık Veysel(Kaya 2004: 193, 73/1)

Âşık şiirinde sevgilinin kaşı şekli yönüyle ise **hilale** (Sever 2004: 85), (Demir 1993: 191), (Çelebi 1990: 220), (Orak 2001: 43), (Aslan 1978: 201, 259), (Kaya 2005: 90, 228: 271), (Çınar 2008: 101), (Gedik 1995: 199), **kemana** (Demir 1993, 150, 160), (Başgöz 1994: 67, 147, 171), (Kafkasyalı 1998: 233, 279), (Kaya 2004: 268, 249), (Gedik 1995: 138,153), (Aslan 1978: 20), (Düzgün 1997: 138), **kaleme** (Demir 1993: 52, 227), (Çelebi 1990: 217), (Keskin 2006: 145, 151), (Kaya 1984: 33, 54), (Kaya 2004: 255), (Hüseyin 1978: 187), (Dizdaroğlu 1949: 126), **kılıca** (Başgöz 1994: 62, 150, 169), (Orak 200: 75), **yaya** (Demir 1993: 143), (Kayal 2004: 297) teşbih edilir.

Keklik Emine'm de kendin üzdü mü

Hilal gibi kaşlarını süzdü mü

Âşık Talibi Coşkun (Kaya 2005: 90, 42/8)

Unuttun mu beni kaşları keman

Ya bir selam ya bir söz bana gönder

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 171, 98/3)

Gözleri mestane kaştan kalem

Veçh-i kamer zülfü sırmalı dilber

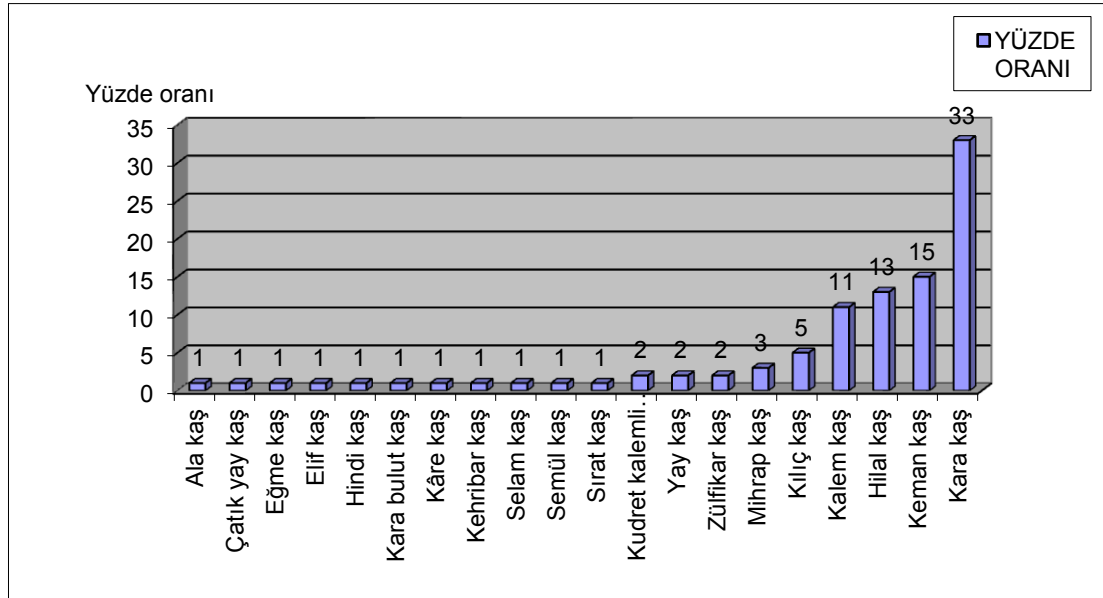
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 217, 1/ 3-4)

Bir buğday benizli kılıç kaşlıma

Hilal kaşlar şimşek çalar baktıkça

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 62, 2/2)

Yüzyılın âşıkları sevgilinin kaşı için ayrıca **çatık yay** (Kafkasyalı 1998: 166), **eğme kaş** (Kaya 2005: 82), **elif kaş** (Düzgün 1997: 69), **hindi kaş** (Yılmaz 2009: 292), **kehribar kaş** (Başgöz 1994: 70), **kudret kalemlili kaş** (Demir 1993: 47), (Kaya 2005: 67), **mihrap kaş** (Yılmaz 2009: 197), (Aslan 1978: 188), (Dizdaroğlu 1949, 143), **selam kaş** (Başgöz 1994: 96), **semül kaş** (Çelebi 1990: 219), **sırat kaş** (Demir 1993: 345), **Zülfikar kaş** (Başgöz 1994: 144, 152) benzetmeleri dikkat çeker.

Grafik 2.12. Kaş.

Âşık şiirinde *kaş* sevgilinin en çok teşbih edilen güzellik unsurları arasında yer alır. Pek çok teşbihe konu olan sevgilinin kaşı daha çok karadır. (Grafik 2.12)

2.7.1.11. KİRPİK

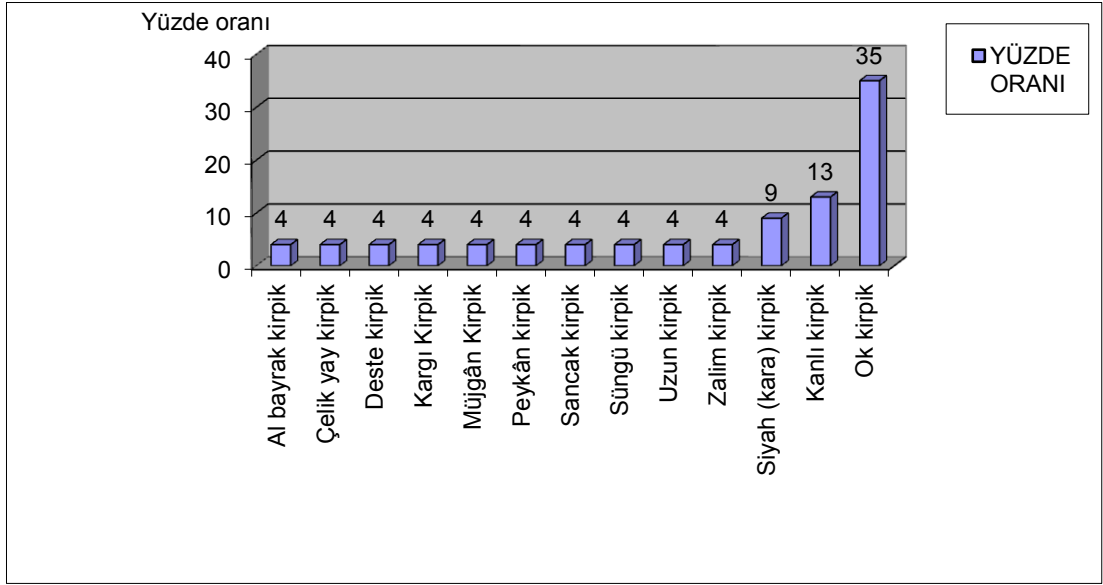
Kirpik, sevgilinin aşığı avlamak istediği hallerde kullandığı organlardan birisidir. Kirpikler gözün üzerinde sıra sıra dizilirler, en üstede kurulu bir yay gibi duran kaşlar yer alır. Sevgili avlayacak bir kalp gördüğü ve âşıktan intikam alıp ona acı çektirmek istediği zaman gözlerinin üzerinde sıralı duran kirpikleri, kaşına alıp atmaya başlar. Bu okların her biri aşığı yaralayan ancak bu yaralanma sebebiyle onu mesut eden birer silahtır. (Peker 2003: 382)

Yirminci yüzyıl silahları arasında yer alan süngü bu dönem âşık şiirinde okun yerine kullanıldığı görülür. Sevgilinin kaşları aşığın kalbini en derin yerinden yaralayan bir süngü halini alır. (Başgöz 1994: 69) Ok, bu yüzyılda da yerini korur ve sevgilinin kaşları süngüyle birlikte aşığı yaralayan bir başka savaş aletidir. (Demir 1993: 136, 143, 227), (Kafkasyalı 1998: 147, 233), (Kaya 2004: 255), (Düzgün 1997: 252), (Uğur 2008: 125)

Süngü kirpiklerin kılıç kaşların
Her baktıkça beni deliyor yar yar
Ayna yanakların sedef dişlerin
Hastalara derman oluyor yar yar

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 169, 96/1)

Yüzyılın âşıkları sevgilinin kirpiğini şekli, rengi ve aşığa acı vermesi yönüyle **uzun** (Özdemir 2003: 139), **al bayrak** (Başgöz 1994: 147), **çelik yay** (Sever 2004: 85), **deste** (Çelebi 1990, 220, 3/ 2), **kanlı kirpik** (Dizdaroğlu 1949: 137, 143, 149), **kargı** (Başgöz 1994: 135), **müjgân** (Düzgün 1997: 183), **peykân kirpik**: Bardızlı Nihanî (Gedik 1995, 206), **sancak** (Başgöz 1994: 165), **siyah** (Dizdaroğlu 1949: 126), **zalim** (Orak 2001, 75) kirpik nitelemesinde bulunurlar.

Grafik 2.13. Kirpik.

Âşık şiirinde ok aşığı derinden yaralayan ona acı ve ızdırap veren sevgilinin kirpiği daha çok ilkel bir savaş aleti olan oka teşbih edilir. (Grafik 2.13)

2.7.1.12 GÖZ

Sevgilinin güzellik unsurlarının başında yer alan göz, dönemin âşık şiirinde de en çok benzetme unsuru olarak kullanılan uzuvdur.

Âşık Sefil Selimî mısralarında, “Gözlerin tarife sığmaz/ Leyla nedir ki yanında!” (Özdemir 2003: 129) sözleriyle sevgilinin gözlerini tariflere sığmayacak kadar güzel olduğundan söz eder. Göz ile ilgili mısralarda dikkat çeken ilk unsur gözün rengidir. Âşıklar sevgilinin gözünde söz ettikleri mısralarda en çok renk unsurunu mısralara dökmüşler, renklerde de ala, ay, deniz, gök, göksel, güneş, ışık, kara, kâinatın nuru, lamba, seher yıldızı, menekşe, mevali, şehla, yeşil, turkuaz, mavi mühür, kömür, siyah sürme göz benzetmesinde bulunmuşlardır. Göz, aynı zamanda aşığı en zora sokan ve aşığı gönülden yaralayan, canına kast’eden sevgilinin uzuvlarından biridir. Dönemin âşık şiirinde sevgili genellikle siyah (kara) gözlüdür. (Demir 1993: 313), (Başgöz 1994: 141), (Cevlani 1949: 22), (Yılmaz 2009: 278, 306,

323), (Keskin 2006: 58, 73, 88, 89, 160, 165, 174), (Orak 2001: 53), (Kafkasyalı 1998: 280), (Özdemir 2003: 139), (Gedik 1995: 138), (Sakaoğlu 1987: 136), (Düzgün 1997: 137, 52), (Dizdaroğlu 1949: 126)

Sevdiceğim seni gördüm görelî
Çıkmıyor hatırımdan kara gözlerin
Öyle kıya kıya baktın yüzüme
Açtım bu sinemdem yâre gözlerim

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 160, 4/1-2-3-4)

Âşık Efkâri mısralarında aklından ve hatırından çıkaramadığı sevgilinin kara gözlerinden söz eder ve sinesinde açtığı yarayı dile getirir.

Âşık şiirinde ayrıca aşkın gönlüne sevda ateşi düşüren sevgilinin **ela gözünden** (Sever 2004: 85, 87), (Demir 1993, 443), (Yılmaz 2009, 264), (Orak 2001: 96), (Kaya 2005: 69, 89, 256, 263, 264), (Sakaoğlu 1987: 136), (Aslan 1978: 7, 32), (Düzgün 1997: 97,138, 252, (Uğur 2008: 123) ve **ala gözünden**(Demir 1993: 24, 50, 76, 81, 395, 407), (Orak 2001: 53), (Kaya 2004: 113, 298), (Gedik 1995: 152), (Aslan 1978: 6, 11), (Dizdaroğlu 1949: 113, 129, 139, 147, 149) sıklıkla söz edildiği görülür.

Ela güz üstünde hilal kaş idi
Ay doğmuş zannettim fener mi bilmem

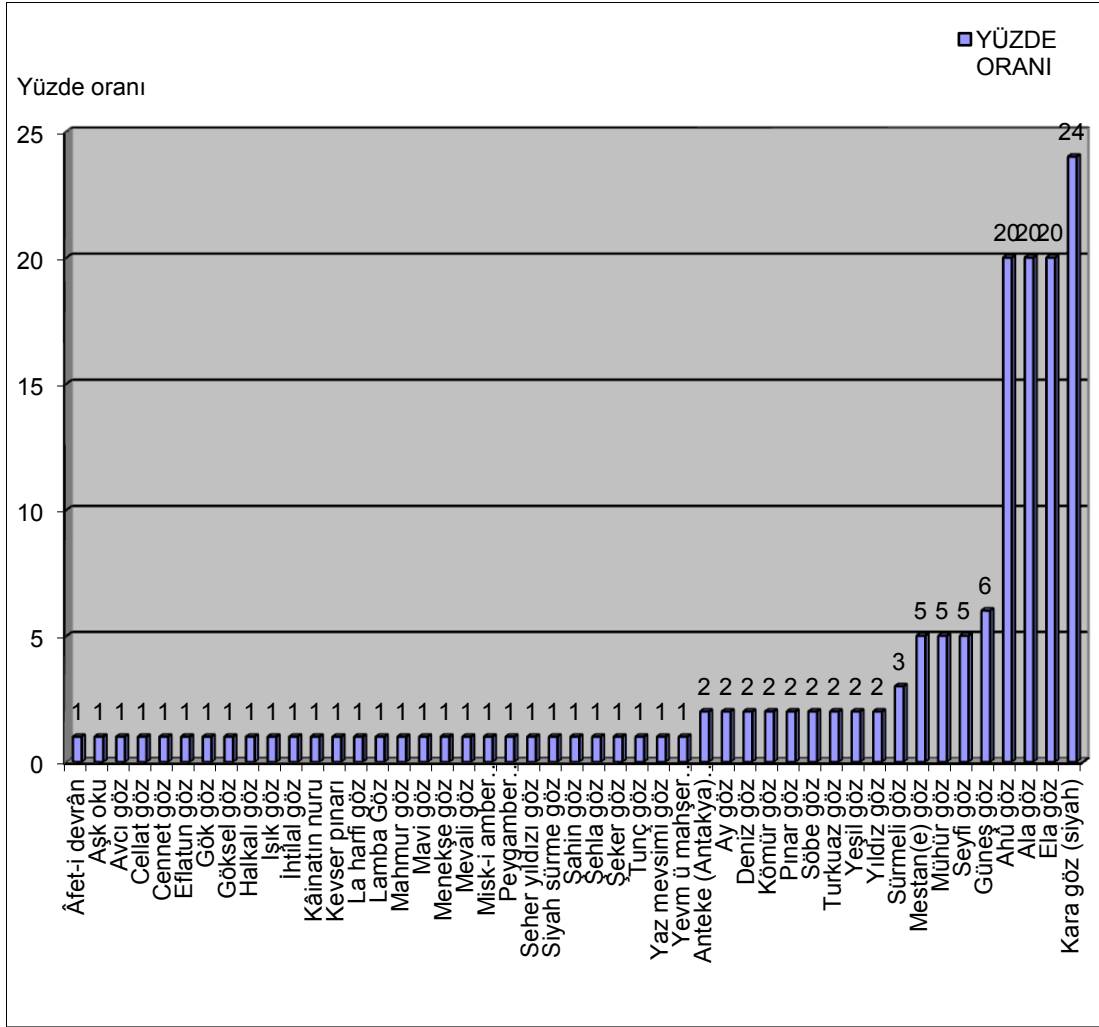
Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 85, 2/1-4)

Ela gözler o bakışlar
Güzel senin mi senin mi?

Âşık Hüdai (Orak 2001: 96, 1/3-4)

20. yüzyıl âşıkları bunlardan başka sevgilinin gözünü şekli rengi ve aşığı derinden yaralaması yönüyle **ahûya** (Çelebi 1990: 222, 3/1), (Cevlani 1951: 22), (Yılmaz 2009: 199, 274), (Orak 2001: 103), (Gedik 1995: 206), (Hüseyin 1978: 187), (Düzgün 1997: 146), **afet-i devrâna** (Gedik 1995: 152), **antekeye (Antakya)**

dolabına (Demir 1993: 42, 159), **aşk okuna** (Düzgün 1997: 128), **avcıya** (Keskin 2006: 75), **aya** (Başgöz 1994: 95, 99), **cennete** (Demir 1993: 345), **cellata** (Kaya 2004: 181), **denize** (Orak 2001: 43),(Çınar 2008: 43), **Eflatuna** (Başgöz 1994: 152), **göğe** (Demir 1993: 443), (Başgöz 1994: 147), **güneşe** (Başgöz 1994: 95, 99, 151), (Kafkasyalı 1998: 150), (Özdemir 2003: 138), **halkaya** (Demir 1993: 227), **ışığa** (Kaya 2004: 181), **ihtilale** (Başgöz 1994: 96), **kâinatın nuruna** (Çınar 2008: 76), **Kevser pınarına** (Başgöz 1994: 145), **kömüre** (Demir 1993: 39), (Başgöz 1994: 119), (Kaya 1984: 33, 54), (Kafkasyalı 1998: 272), **lambaya** (Başgöz 1994: 95), **la harfine** (Düzgün 1997: 69), **maviye** (Kafkasyalı 1998: 138), **mestaneye** (Demir 1993: 296), (Çelebi 1990: 217), (Kaya 2004: 118), (Dizdaroğlu 1949: 133), **menekşeye** (Yılmaz 2009: 349), **mühüre** (Başgöz 1994: 83, 120, 150, 151), **peygamber bakışına** (Başgöz 1994: 169), **pınara** (Orak 2001: 41), (Kafkasyalı 1998: 184), **seher yıldızına** (Kaya 2005: 72), **söbeye** (Demir 1993: 53, 72), **şahin gözüne** (Gedik 1995: 239), **şehlaya** (Sakaoğlu 1987: 136), **şekere** (Dizdaroğlu 1949: 147), **tunca** (Özdemir 2003: 139), **turkuaza** (Çınar 2008: 14, 93), **yaz mevsimine** (Orak 2001: 108), **yeşile** (Orak 2001: 53), (Sakaoğlu 1987: 136), **yıldıza** (Kaya 2005, 96), (Kaya 2004: 297) benzetilir. Ayrıca sevgilinin **sürmeli** gözünden söz edilir, (Demir 1993: 34), sevgilinin gözü siyah sürme çekilidir,(Demir 1993: 49), (Başgöz 1994: 99), (Kaya 2005: 391) ve misk-i amber kokar.(Keskin 2006: 89)

Grafik 2.14. Göz.

Yüzyılın âşık şiirinde göz sevgilinin güzellik unsurları arasında en çok teşbih edilen uzvudur. Aşığı yüreğinden yaralayan sevgilinin gözü daha çok kara göz, ela göz, ala göz ve ahu göz teşbihiyle mısralarda dile getirilir. (Grafik 2.14)

2.7.1.13. YANAK

Âşık şiirinde sevgilinin yanağı şekliyle, rengiyle, kokusuyla, parlaklığı ve güzelliğiyle tasvir edilir. Sevgili daha çok **al kırmızı** (Yılmaz 2009: 212), (Keskin 2006: 73, 119), (Kafkasyalı 1998: 279), (Özdemir 2003: 139), (Kaya 2005: 74, 78, 91, 186, 263), (Kaya 2004: 152, 297), (Gedik 1995: 199, 203), (Aslan 1978: 30),

(Düzgün 1997: 228), (Cevlani 1949: 10) ve **gül** (Demir 1993: 203), (Çelebi 1990: 219), (Yılmaz 2009: 274), (Düzgün 1997: 52), (Dizdaroğlu 1949: 134), (Orak 2001: 43), (Kaya 2005: 287), (Başgöz 1994: 65), (Kaya 2004: 218) yanaklıdır.

Gördüm yanakların gayet kırmızı

Benzeyor bahçede güle sürmeli

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 203, 5/ 3-4)

Al yanağın çukurunda

Var nakışın köylü kızı

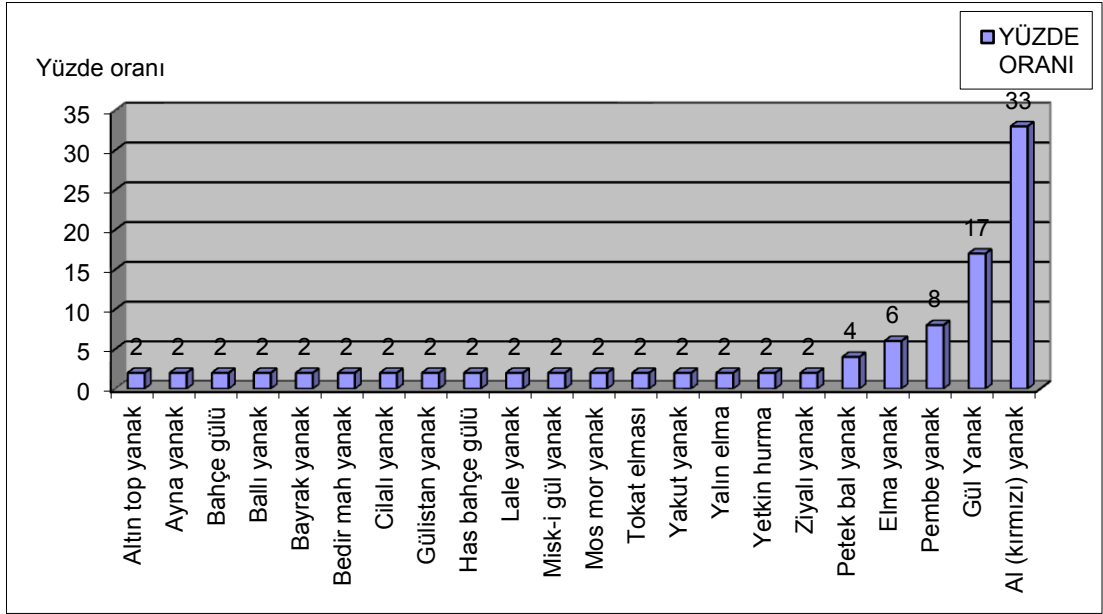
Âşık Efkâri (Keskin 2006: 119(3/3-4))

Yanağı gül olmuş dudağı yaprak

Bazı açılıyor bazı soluyor

Âşık Talibi (Kaya 2005: 287, 5/ 3-4)

Sevgilinin yanağı parlaklığıyla **altın topa** (Başgöz 1994: 150), **aynaya** (Başgöz 1994: 169), **bedir maha** (Aslan 1978: 191) ve **cilalı eşyaya** (Gedik 1995: 175) benzetilir, **ziyalı yanak** (Dizdaroğlu 1949, 121) şeklinde tasvir edilir. Ayrıca rengi yönüyle **bahçe gülüne** (Kaya 2005: 387), **yalın elmaya** (Kaya 2005: 75), **yetkin hurmaya** (Demir 1993: 206), **elmaya** (Keskin 2006: 172), (Düzgün 1997: 233), (Dizdaroğlu 1949: 116), **bayrağa** (Başgöz 1994: 96), **pembe renge** (Kaya 2005: 185, 228, 232), (Düzgün 1997: 72), **mor renge** (Özdemir 2003: 182), **laleye** (Dizdaroğlu 1949: 126), **Tokat elmasına** (Kaya 2005: 184) teşbih edildiği görülür. Tadı yönüyle ise **petek bal yanak** (Sever 2004: 85), (Kaya 2005: 72), **ballı yanak** (Kaya 2005: 391) nitelemesinde bulunulur. Güzel kokması nedeniyle ise **gülistan yanak** (Aslan 1978: 32), **has bahçenin gülü** (Orak 2001: 98) ve **misk-i gül yanak** (Çelebi 1990: 220) kelimeleriyle tasvir edilir.

Grafik 2.15. Yanak.

Dönemin âşık şiirinde sevgilinin yanağı için daha çok al (kırmızı) yanak ifadesinin sık sık kullanılması dikkat çeker. (Grafik 2.15)

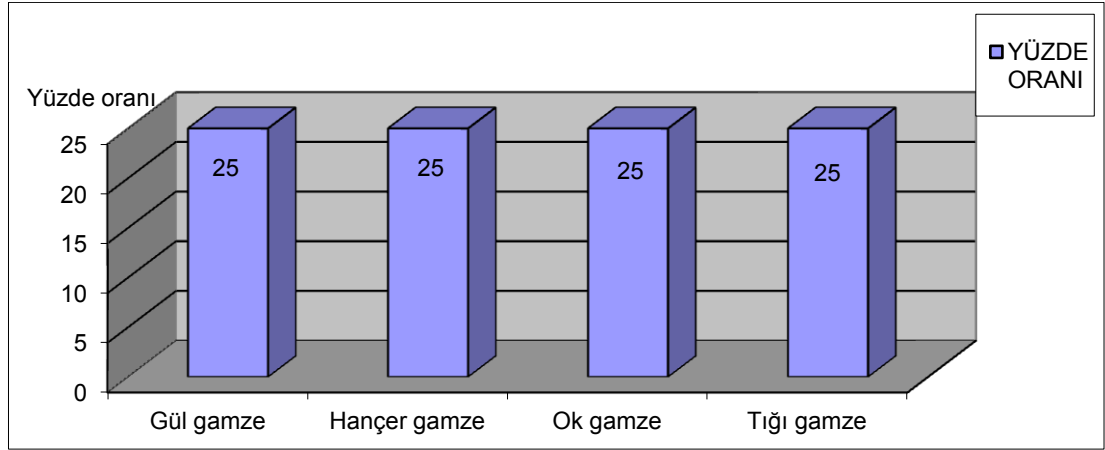
2.7.1.14. GAMZE

Gamze süzgülün bakış veya çenede, yanakta doğal olarak bulunan ve gülündüğü zaman ortaya çıkan küçük çukur olarak tanımlanır. Her iki anlamıyla da gamze aşığı yaralayan bir uzuvdur. Sevgilide ilk göze çarpan güzellik unsurlarından biridir. Dönemin Âşık şiirinde ise gamze dönemin âşık şiirinde aşığı gönülden yaralayan **hançer** (Orak 2001: 75), **ok** (Başgöz 1994: 106) ve **tığ** (Çelebi 1990: 222) dır. Ayrıca renginin sevgiliye kattığı güzellik yönüyle **güle** (Özdemir 2003: 139) benzetilir.

Hançer gamzelerin kesti yolunu
 Saçın büklüm büklüm büktü belimi
 Volkan dudakların dağlar dilimi
 Öldürüyor olsa yine mest eder

Âşık Hüdai (Orak 2001: 75, 2/1-2-3-4)

Âşık Hüdai sevgilinin gamzelerini hançere benzetir ve yolunu kestiğini söyler. Saçlarının ise belini büktüğünü volkana benzeyen dudaklarının ise dilini dağladığını ifade eder. Ancak Hüdai, bu durumdan şikâyetçi olmadığını belirtir ve memnuniyetini dile getirir.

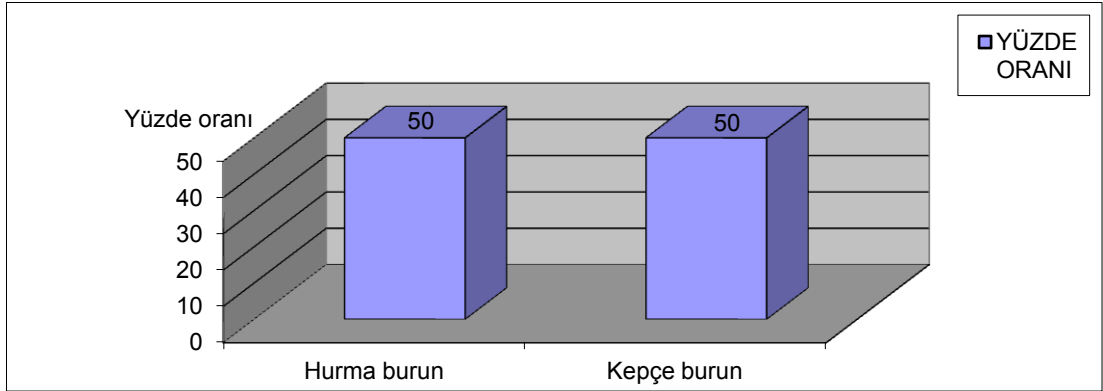

Grafik 2.16. Gamze.

Dönemin âşıkları sevgilinin gamzesi için tığ gamze, ok gamze, hançer gamze ve gül gamze teşbihinde bulunurlar. (Grafik 2.16)

2.7.1.15. BURUN

Burun sevgili için güzellik unsuru bir organdan ziyade aşığın sevgilide hicvettiği organlardan biridir. Sevgilinin burnu **hurmayaya** (Demir 1993: 49) ve **kepçeye** (Kaya 2005: 182) teşbih edilir.

Grafik 2.17. Burun.

Sevgilinin eleştirildiği mısralarda sevgili için kepçe burun, hurma burun benzetmesi yapılır. (Grafik 2.17)

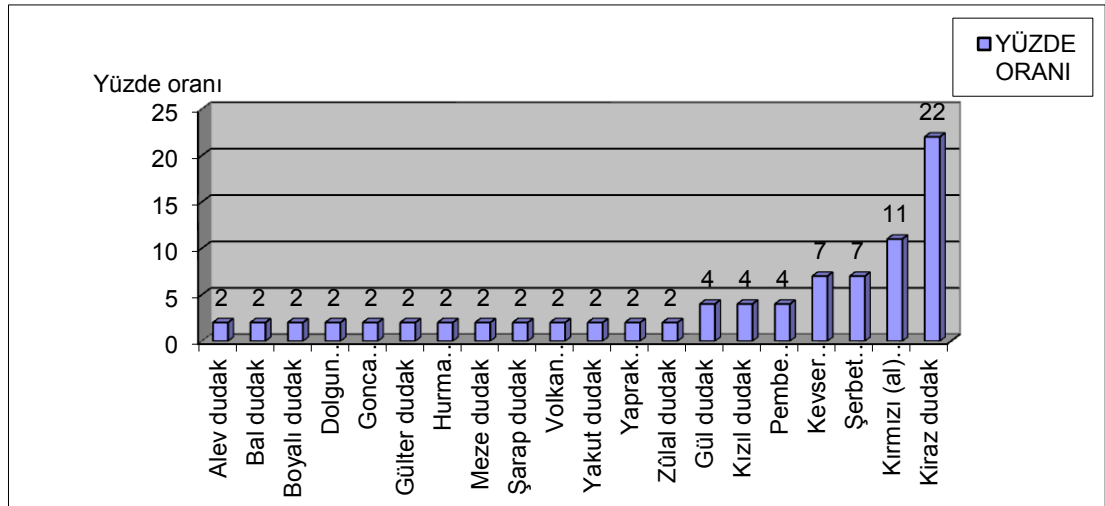
2.7.1.16. DUDAK

Dudak sevgilide asli güzellik unsurları arasındadır. Âşık üzerindeki tesiriyle bağlantılı olarak tadı yönüyle en çok **bala** benzetilir. (Demir 1993: 231), (Başgöz 1994: 148), (Orak 2001: 43), (Aslan 1978:191), (Kaya 2005: 92), (Dizdaroğlu 1949: 144)

Hem rengi hem de dolgunluğu sebebiyle sevgilinin dudağı meyveler arasında **kiraza** teşbih edilir. (Yılmaz 2009: 212), (Keskin 2006: 172), (Orak 2001: 72), (Kaya 2005: 68, 186, 401), (Demir 1993: 49, 318), (Düzgün 1997: 233), (Dizdaroğlu 1949: 121)

Âşık şiirinde dudak rengi yönüyle aleve, goncaya, güle, kiraza, volkana, yakuta ve yaprağa teşbih edilir, sevgilinin dudağı için pembe, kırmızı, al dudak betimlemesi yapılır. Ayrıca aşığın aklını başından aldığı için şaraba, mezeye benzetildiği de görülür.

Âşık şiirinde bu benzetmelerle birlikte sevgilinin dudak rengi yönüyle **aleve** (Düzgün 1997: 137), **goncaya** (Aslan 1978: 15), **güle** (Yılmaz 2009: 263), (Keskin 2006: 95), **gültere** (Dizdaroğlu 1949: 133), **hurmaya** (Kaya 2005: 96), **şaraba** (Yılmaz 2009: 197), **volkana** (Orak 2001: 75) teşbih edilir. İriliği ve dolgunluğu yönüyle **dolgun dudak** (Yılmaz 2009: 264), **yaprak dudak** (Kaya 2005: 287) benzetmesi yapılır. Tadı âşıkta bıraktığı etki yönüyle ise **kevsere** (Aslan 1978: 191), (Dizdaroğlu 1949: 132, 137), **şerbete** (Başgöz 1994: 70, 95), (Dizdaroğlu 1949: 130) benzetildiği görülür. Rengi yönüyle ise **boyalı dudak** (Keskin 2006: 90), **kırmızı (al) dudak** (Dizdaroğlu 1949: 116), **kızıl dudak** (Dizdaroğlu 1949: 139, 149), **pembe dudak** (Yılmaz 2009: 212), (Kaya 2005: 236) ve **zûlal dudak** (Çelebi 1990: 220) tanımlamaları dikkat çeker.

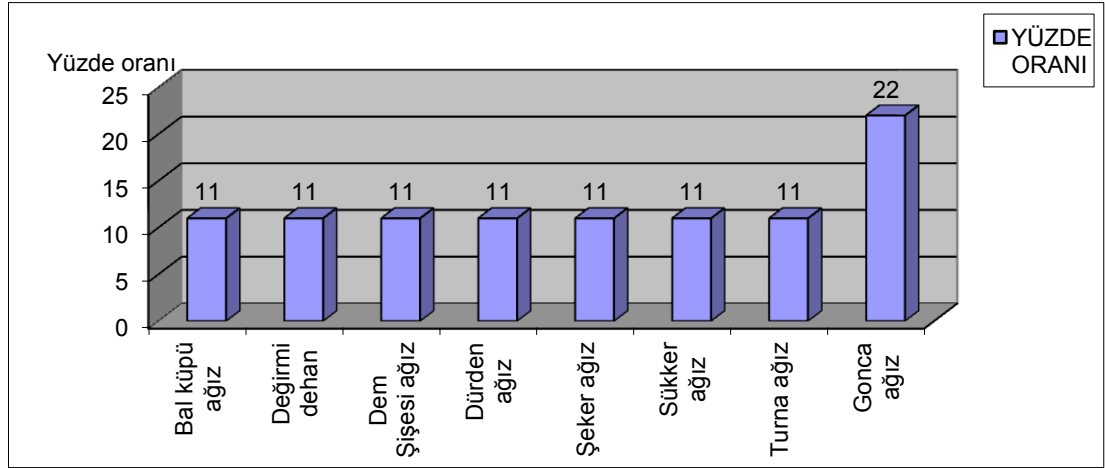
Grafik 2.18. Dudak.

Yüzyılın âşık şiirinde sevgili daha çok kiraz dudaklıdır.(Grafik 2.18)

2.7.1.17. AĞIZ

Âşık şiirinde sevgilinin ağzı güzel kokusu ve rengi sebebiyle **goncaya** (Dizdaroğlu 1949, 116, 127), tadı yönüyle **bal küpüne** (Başgöz 1994, 147) teşbih edilir ve **şeker ağız** benzetmesi yapılır. (Gedik 1995, 173) Küçüklüğü ve aşığı mest

etmesi sebebiyle **dem şişesine** (Başgöz 1994: 76), şekil yönüyle ise **turnaya** (Başgöz 1994: 145) küçüklüğü yönüyle de turna kuşunun ağzına benzetilir. Ayrıca ağız için **değirmi dehan** (Dizdaroğlu 1949: 144), **dürden ağız** (Cevlani 1949: 19), **sükker ağız** (Dizdaroğlu 1949: 133) tanımlaması da yapılır.

Grafik 2.19. Ağız.

Sevgilinin güzellik unsurları arasında ilk göze çarpan unsurlarından biri de sevgilinin ağzıdır. Güzel kokusu ve rengi sebebiyle değişik teşbihler yapılan sevgilinin ağzı daha çok goncaya teşbih edilir. (Grafik 2.19)

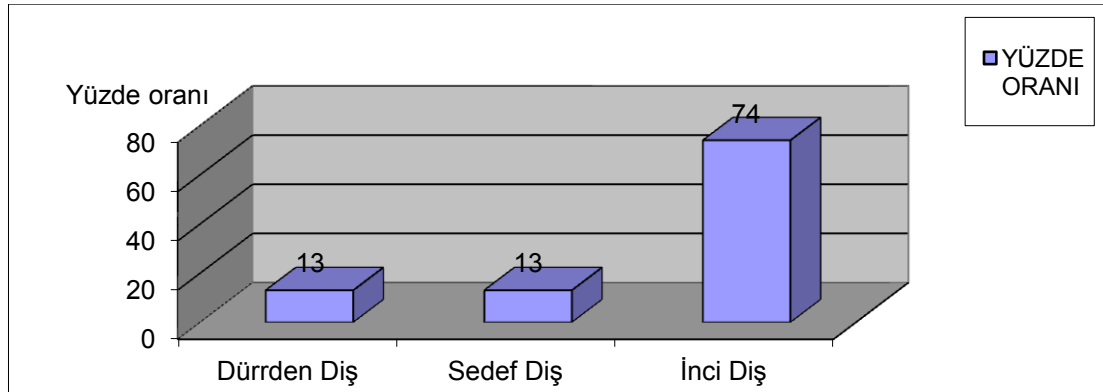
2.7.1.18. DİŞ

Sevgilinin âşık şiirindeki önemli güzellik unsurlarından biri de dişdir. Diş beyazlığı ve parlaklığı yönüyle her zaman çoğu mısralarda **inciye** benzetilir. (Çelebi 1990, 19, 220), (Yılmaz 2009: 306), (Keskin 2006: 172, 227), (Orak 2001: 96, 98), (Selman 1971: 24), (Kaya 2005: 68, 81, 236), (Kaya 2004, 218), (Gedik 1995: 199, 239, 240), (Dizdaroğlu 1949: 121,139, 143)

Melek bakışların, yürüyüşlerin
 Kiraz dudakların, inci dişlerin
 Akıl baştan alır var bakışların
 Kaşların kudretten karalı gelin

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 172, 3/1-2-3-4)

Âşık Efkâri, insanın aklını başından alan güzellik unsurları arasında inci dişlerin de varlığından söz eder. Diş, “dudak ile birlikte düşünüldüğünde dudak değerli taşlardan oluşan bir mücevher sandığı, dişler ise o sandığın içinde sıra sıra dizili değerli taşlar olarak tahayyül edilebilir.” (Peker 2003: 404) Dönemin âşık şiirinde ayrıca **dürden diş** (Demir 1993: 318), (Gedik 1995: 199, 240) ve **sedef diş** (Başgöz 1994: 169), (Gedik 1995: 199, 240) teşbihlerine tesadüf edilir.

Grafik 2.20. Diş.

Yüzyılın âşık şiirinde sevgilinin dişi daha çok inciye teşbih edilir. (Grafik 2.20)

2.7.1.19. DİL

Âşık şiirinde sevgilinin diline tadı yönüyle dikkat çekilir sevgilinin dili **şekere** (Demir 1993: 231, 313), (Başgöz 1994: 147), (Keskin 2006: 227), (Kaya 2005: 78), (Dizdaroğlu 1949: 144), **bal kaymağa** (Çınar 2008: 98), **petek bala** (Çınar 2008: 54) teşbih edilir, sevgilinin **tatlı dilli** olduğu söylenir: (Başgöz 1994: 132), (Yılmaz 2009: 264, 274), (Keskin 2006: 29), (Kaya 2005: 68, 96), (Çınar 2008: 19)

Nasıl anlatayım sevdiğim seni

Dillerin peteğe bala benziyor

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 54, 1/1-2)

Şeker dil, bal dudak, değirmi dehan

Hastalara şifa değil ya nedir.

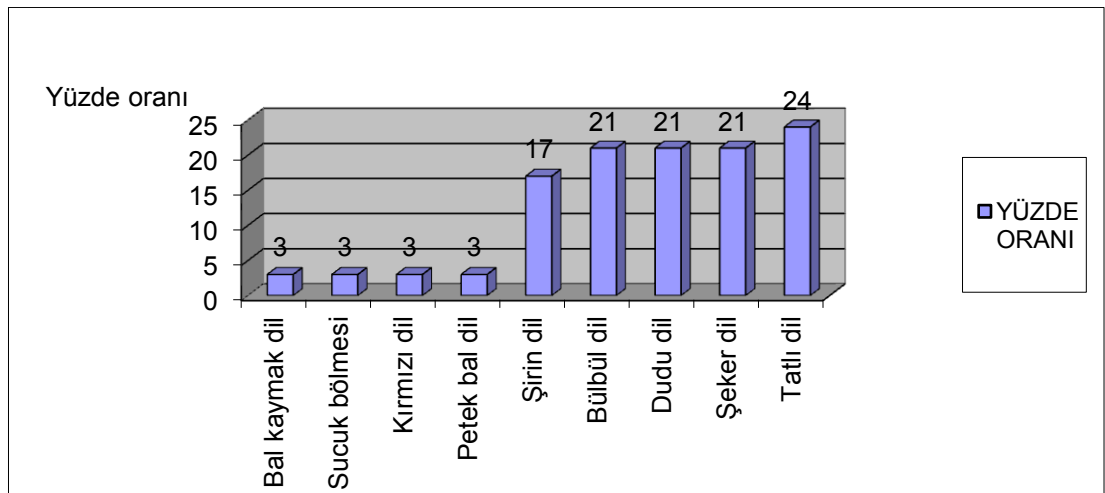
Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 144, 3/ 3-4)

Aşka susamıştır tatlı dilleri

Ve her manada şerbet şeker dilleri

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 264, 2)

Yüzyılın âşıkları sevgilinin dilini şekli yönüyle **sucuk bölmesine** (Demir 1993: 49) teşbih eder, aşığın gönlünü mest eden sözleri sebebiyle sevgilinin dili için **şirin dil** (Demir 1993: 300), (Yılmaz 2009: 195), (Orak 2001: 96), (Aslan 1978: 262), (Aslan 1978: 6), **bülbül dil** (Gedik 1995, 201), **dudu dil** (Başgöz 1994:132), Davut Sulari (Yılmaz 2009: 341), (Aslan 1978: 197, 224), (Kaya 2005: 180), (Kaya 2004: 218) benzetmesi yapılır.

Grafik 2.21. Dil.

Dönemin âşık şiirinde sevgilinin dili için yoğun olarak tatlı dil, şeker dil, dududil, bülbül dil ve şirin dil teşbihi yer alır. (Grafik 2.21)

2.7.1.20. GERDAN

Gerdan, boyun kelimesinin Farsça karşılığıdır. Gerdan kelimesinin kullanıldığı mısralarda boyunun ak olması nedeniyle sıklıkla **ak ve beyaz gerdan** (Sever 2004: 64), (Demir 1993: 86, 204, 218, 254, 396), (Çelebi 1990: 241), (Başgöz 1994: 167), (Yılmaz 2009: 256), (Kaya 2005: 66, 89, 236, 261, 263), (Kaya 2004: 218), (Aslan 1978: 14), (Düzgün 1997: 216, 73, 139, 185) teşbihi yapılır.

Bir değil beş değil hangisin'sayım

Ak gerdanda çifte benler sayılmaz

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 396, 3/ 3-4)

Yâd ellere ak gerdanı saçarsın

Bana niçin görünmezsün benli yar

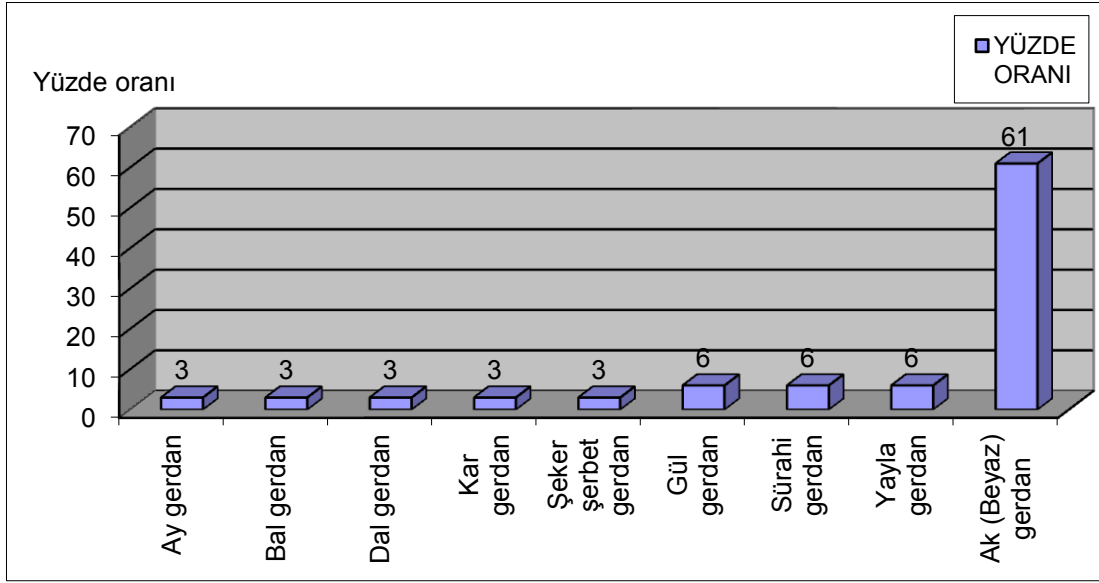
Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 167, 94/1)

Saçın gibi ak gerdana sal beni,

Uyan gözlerine kurban olduğum,

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 14, 7/ 3-4)

Dönemin âşık şiirinde, gerdanın **ak ve beyaz** teşbihinin yanı sıra **ay gerdan** (Sever 2004: 85), (Demir 1993: 205, 306), **bal gerdan** (Demir 1993: 300), **dal gerdan** (Gedik 1995: 199), **gül gerdan** (Başgöz 1994: 147,148), **kar gerdan** (Demir 1993: 50), **sürahi gerdan** (Aslan 1978: 191, 202), **şeker şerbet gerdan** (Demir 1993: 300), **yağla gerdan** (Orak 2001: 75), (Kaya 2004: 248) benzetmeleri yapılır.

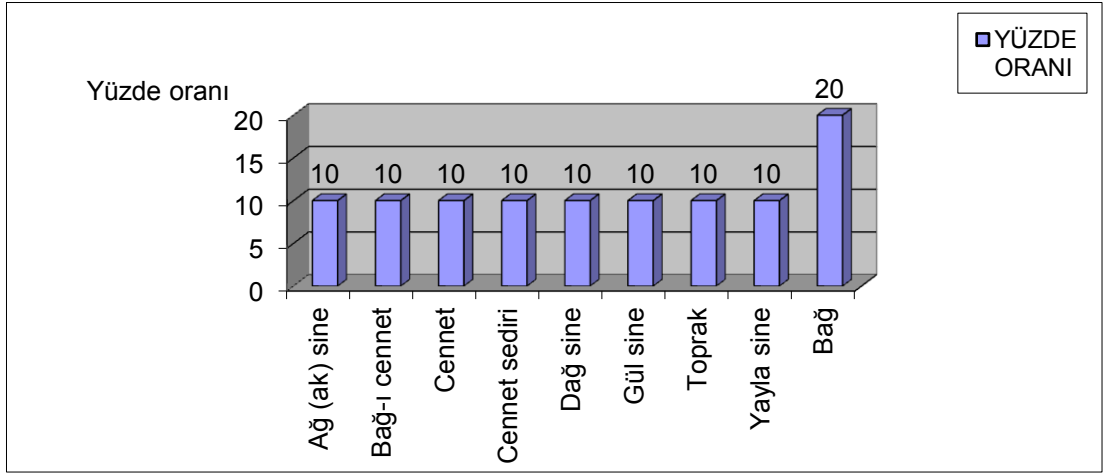

Grafik 2.22. Gerdan.

Dönemin âşık şiirinde gerdan kelimesinin kullanıldığı mısralarda ak olması nedeniyle sıklıklaak ve beyaz gerdan teşbihi yapılır. (Grafik 2.22)

2.7.1.21. SİNE

20. yüzyıl âşık şiirinde *sine* ve aynı anlamda kullanılan, *göğüs*, *bağır*, *koyun*, *döş* gibi kelimelerin sıklıkla kullanıldığı görülür. Âşık şiirinde, sevgilinin sinesi için rengi yönüyle **ağ**, **ak sin e** (Yılmaz 2009: 256) benzetmesi yapılır, sevgilinin sinesinin güzelliği dile getirilir. Sevgilinin sinesi **bağa** (Keskin 2006: 75), (Aslan 1978: 189), **bağ-ı cennete** (Keskin 2006: 99), **cennete** (Orak 2001: 8), cennet sedirine **cennet sedirine** (Yılmaz 2009: 344), **dağa** (Düzgün 1997: 52), **güle** (Keskin 2006: 175), **toprağa** (Düzgün 1997: 91) ve **yaylaya** (Kafkasyalı 1998: 175) benzetilir.

Grafik 2.23. Sine.

Sevgilideki teşbih unsurlarından biri de sevgilinin sinesidir. Sevgilinin sinesi döneminâşık şiirinde sevgili daha çok bağ sinelidir. (Grafik 2.23)

2.7.1.22. MEME (GÖĞÜS)

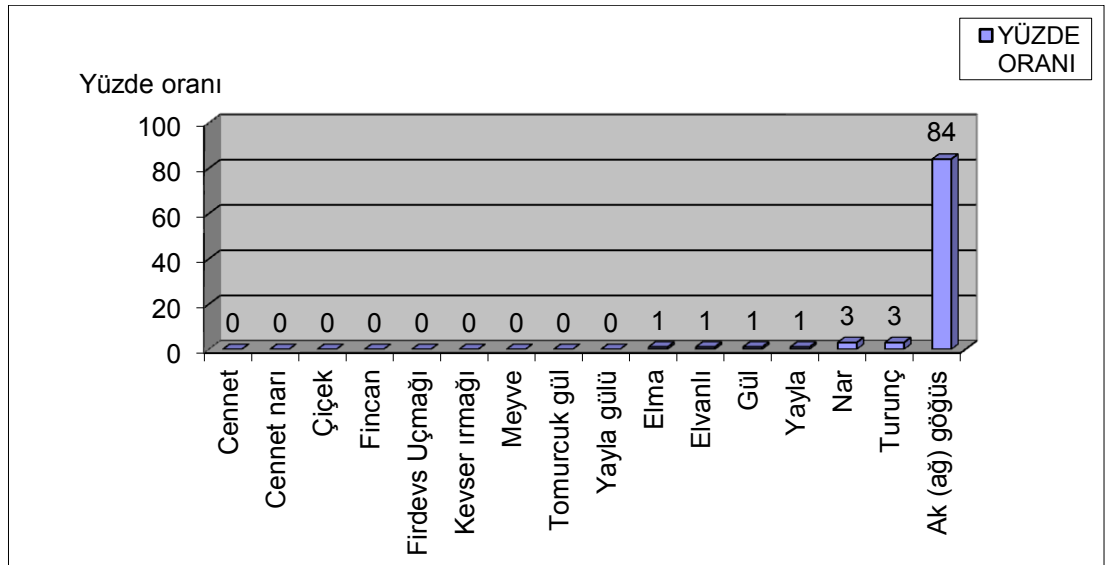
Meme (göğüs) en çok beyaz rengi ile âşık şiirinde konu olmuştur. Âşık, sevgilinin ak göğsüne kavuşmayı arzular. Mısralarda meme (göğüs) için ak ve ağ göğüs teşbihine sıkça rastlanır. (Demir 1993: 23, 36), (Kaya 2005: 66, 52, 74, 263, 402), (Başgöz 1994: 147), (Yılmaz 2009: 284, 327), (Kaya 1984: 57), (Dizdaroğlu 1949: 110, 122, 126, 132, 137, 139)

Gül yüzün gül güldür gerçek
 El görmesin yaşmağın çek
 Ak göğsünde iki çiçek
 Bizim yaylaya benzettim

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 69, 2/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî, sevgilinin yüzünü güle benzettiği mısralarında, sevgilinin yaylaya teşbih ettiği memesi (göğsü) için çiçek benzetmesini kullanır.

Dönemin âşıkları sevgilinin göğsünü **cennete** (Aslan 1978: 203), **cennet narına** (Demir 1993: 49), çiçeğe (Düzgün 1997: 69), **elmaya**(Sever 2004: 85), (Demir 1993: 254), **elvana** (Kaya 2005: 290, 391), **güle** (Demir 1993: 108), (Kaya 2005: 287), (Keskin 2006: 172), **fincana** (Aslan 1978: 191), **kevser ırmağına** (Aslan 1978: 253), **nara** (Sever 2004, 85), (Demir 1993, 42, 50, 97, 231), (Gedik 1995, 203), (Kaya 2004, 181), **turunca** (Demir 1993: 73), (Kaya 2005, 287), (Kaya 2004: 181), (Dizdaroğlu 1949: 122, 132, 139, 144), **tomurcuk güle** (Aslan 1978: 253), **yaylaya** (Düzgün 1997: 69) ve **yayla gülüne** (Kaya 2005: 402) benzettir.

Grafik 2.24. Meme (Göğüs).

Dönemin âşık şiirinde sevgilinin memesi beyazlığı nedeniyle, ak (ağ) göğüs teşbihiyle mısralarda sıklıkla ifade edilir. (Grafik 2.24)

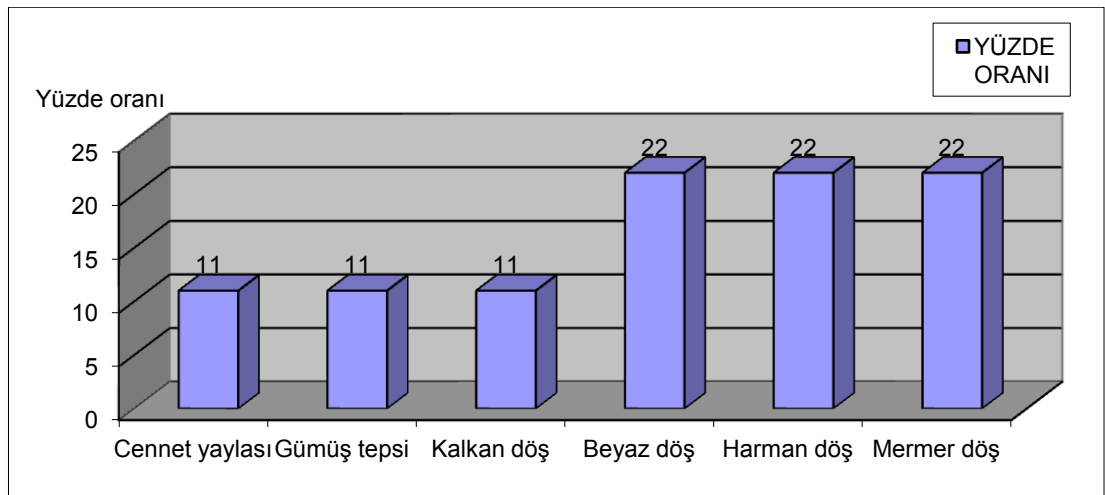
2.7.1.23. DÖŞ

Döş, âşık şiirinde genel olarak sine ile aynı anlamda kullanılsa da sadece sevgilinin döşünden söz edilen mısralara da rastlamak mümkündür. Sevgilinin döşü rengi yönüyle **beyaza** (Kaya 2005: 81, 183), **gümüşe** (Başgöz 1994:150) ve **mermere**(Başgöz 1994: 62,187 teşbih edilir.

İpek gibi elden ele üzölmüş
 Mercan gibi koldan kola düzölmüş
 Yad el değmiş düğmeleri çözülmüş
 Ne kadar da beyaz döşünü gördüm

Âşık Talibi(Kaya 2005: 81, 4/1-2-3-4)

Ayrıca **harman döş** (Başgöz 1994: 128, 152), **kalkan döş** (Başgöz 1994: 96), **cennet yaylası döş** (Başgöz 1994: 145) benzetmesi de yapılır.

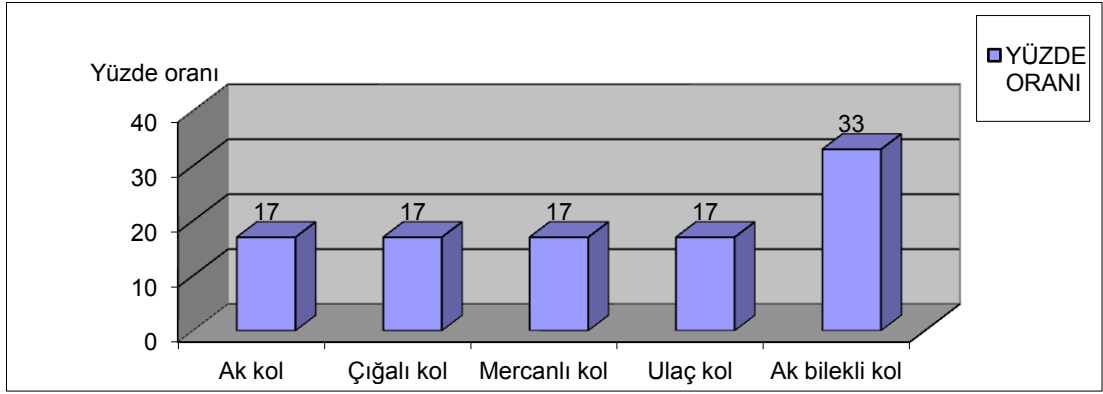

Grafik 2.25. Döş.

Âşık şiirinde sevgilinin döşü, rengi yönüyle daha çok mermere ve beyaza, şekli yönüyle de harman döşe teşbih edilir. (Grafik 2.25)

2.7.1.24. KOL

Kol sevgilinin güzelliğini tamamlayan bir uzuv olarak âşıkların mısralarında dile getirilir, şiirlerde **ak kol** (Kaya 2005: 89), **ak bilekli kol** (Demir 1993: 103, 395), **çığalı kol** (Keskin 2006: 227), **mercanlı kol** (Kaya 2005: 391), **ulaç kol** (Demir 1993: 70) tanımlaması yapılır.

Grafik 2.26. Kol.

Dönemin âşık şiirinde sevgilinin kolu *ak bilekli kol* benzetmesiyle ön plana çıkar. (Grafik 2.26)

2.7.1.25. EL

El, sevgilinin güzellik unsurlarından birisidir. Genellikle sevgili, **ağ (ak)** elli olarak tasvir edilir.(Demir 1993: 46), (Keskin 2006: 174, 223), (Orak 2001: 96), (Kaya 2005: 75, 172, 264), (Gedik 1995: 201), (Uğur 2008: 126), (Düzgün 1997: 57), (Dizdaroğlu 1949: 160)

Gitmez kulağımdan murgu sedâlar

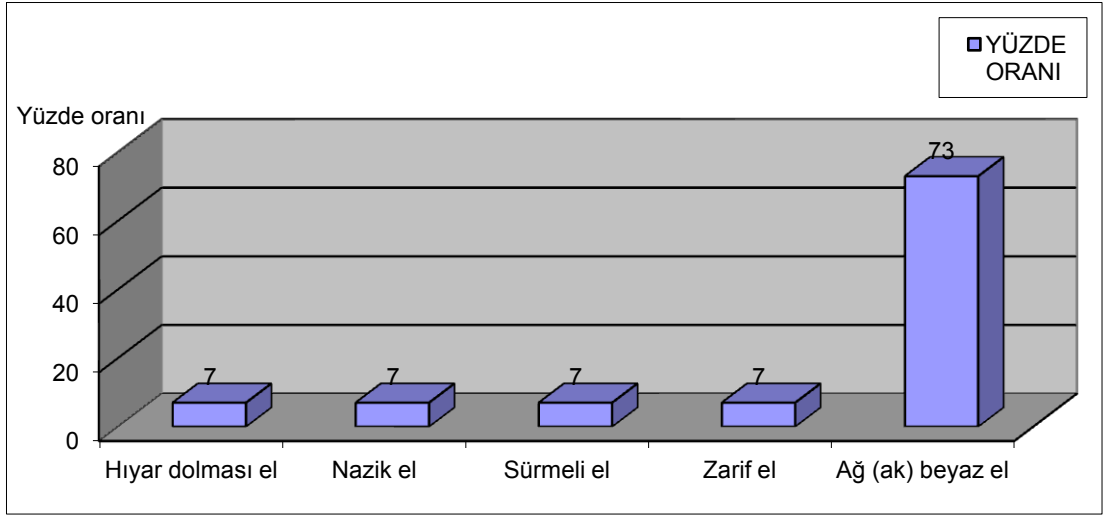
Hani senle kestiğimiz va'deler

Ak ellerden içtiğimiz bâdeler

Hatırma birer birer getirir

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 2012, 5/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarına göre sevgili, **zarif** (Sever 2004: 241), **nazik** (Yılmaz 2009: 314) ve **sürmeli** (Demir 1993: 108) ele sahiptir. Bunlardan farklı olarak sevgilinin iri elleri için **hıyar dolması el** (Kaya 2005, 184) ifadesine rastlanır.

Grafik 2.27. El.

Âşık şiirinde sevgilinin önemli bir güzellik unsuru olarak ağ (ak) beyaz eli mısralarda sıkça dile getirilir. (Grafik 2.27)

2.7.1.26. PARMAK

Parmak, âşık şiirinde sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan organlar arasındadır. Dönemin âşıkları sevgilinin parmaklarının inceliğini, zarifliğini, kibarlığını ve uzunluğunu tasvir ederken **çiğdeme** (Demir 1993: 112), **kaleme** (Sever 2004: 241), (Orak 2001: 96), **şeker kamışına** (Kafkasyalı 1998: 246), (Dizdaroğlu 1949: 137), **kavala** (Demir 1993: 96) teşbih eder ve sevgilinin **ince parmaklı** (Kafkasyalı 1998: 159) olduğunu vurgularlar.

Dermiş başına dernekler
 Sedefden beyaz tırnaklar
 Şeker Kamışı parmaklar
 Kınalanmış elin gördüm

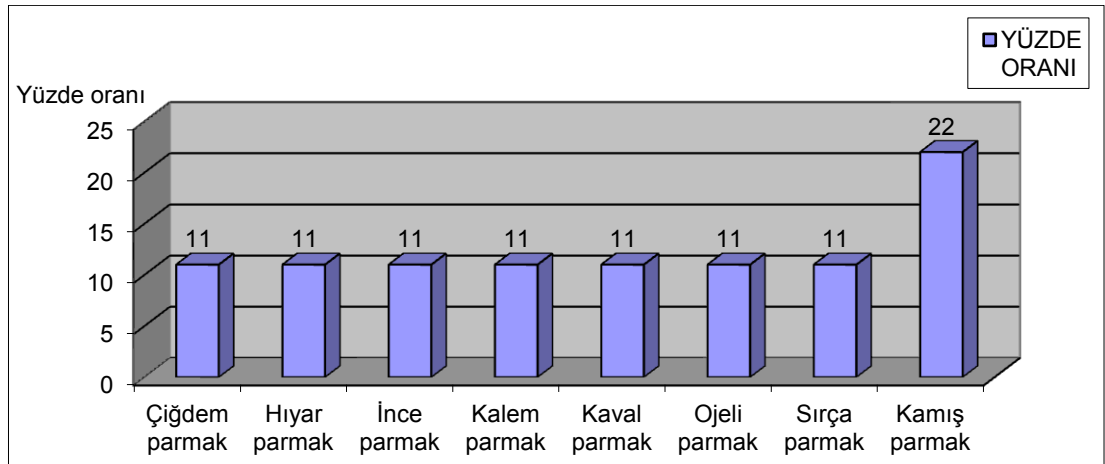
Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 69, 2/1-2-3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde **sırça parmağıyla** (Özdemir 2003: 290) methedilen sevgilibu yüzyıl şiirinde **ojeli parmağıyla** (Düzgün 1997: 243) dikkat çeker. Ayrıca sevgiliye kızgınlığın ifadesine rastlanan mısralarda sevgili **hıyar** parmağıyla gündeme gelir. (Demir 1993: 217)

Gördüm güzel derneğini
Sedef sandım tırnağını
Kaval gibi parmağını
Gören bostan oldu derler

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 96, 3/1-2-3-4)

Afşinli Derdiçok, kaval parmaklı sevgiliden söz ettiği mısralarında görenlerin bostana benzettiğini belirtir.

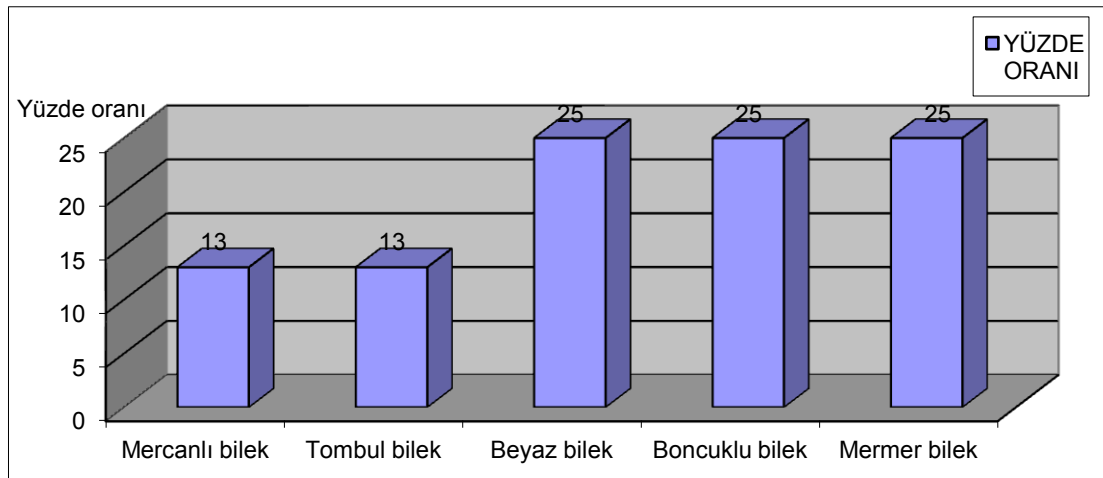
Grafik 2.28. Parmak.

Dönemin âşık şiirinde sevgilinin parmağı için yapılan teşbihler arasında inceliği yönüyle daha çok kamış parmak benzetmesinin yaygın olduğu görülür. (Grafik 2.28)

2.7.1.27. BİLEK

Birkaç aşğın kullanımlarında yer alan *bilek* dönemin âşık şiirinde sevgilinin güzellik unsurları arasında zikredilir. Beyaz rengi yönüyle **mermere** benzetilirken dolgunluğu yönüyle de **tombul** benzetmesi yapılır. Takı takılan bir uzuv olması nedeniyle de **mercanlı bilek**, **boncuklu bilek** tasviri yapılır.

Dönemin âşık şiirinde sevgilinin bileği rengi yönüyle **beyaz** (Düzgün 1997: 78), (Dizdaroğlu 1949: 144), **mermer** (Dizdaroğlu 1949: 133, 137) bilekli, şekli yönüyle **mercan** (Keskin 2006: 59), ve **tombul** (Düzgün 1997: 78) bileklidir. Sevgilinin kolu için boncuklu olduğu söylenir **boncuklu bilek** (Keskin 2006: 227) benzetmesi yapılır.

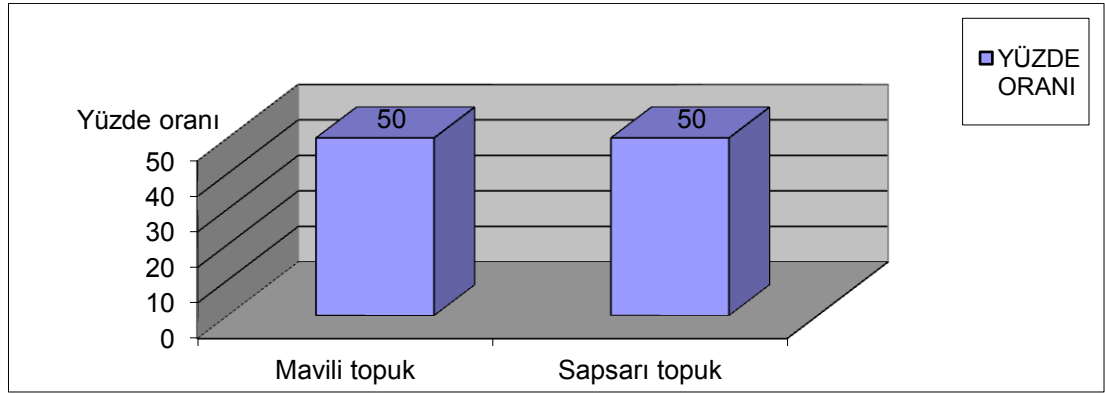

Grafik 2.29. Bilek.

Yüzyılın âşık şiirinde sevgilinin bileği daha çok mermer bilekli, boncuk bilekli ve beyaz bileklidir. (Grafik 2.29)

2.7.1.28. TOPUK

Topuk âşık mısralarında örneğine az rastlanan sevgiliye dair bir uzvudur. İki âşıkta örneğini tespit ettiğimiz topuk rengi yönüyle tasvir edilir **mavili** (Keskin 2006: 227) ve **sapsarı** (Dizdaroğlu 1949: 144) topuklardan söz edilir.

Grafik 2.30. Topuk.

Âşık şiirinde sevgili sapsarı ve mavili topuğa sahiptir. (Grafik 2.30)

2.7.1.29 TIRNAK

Dönemin âşık şiirinde *tırnak*, parlaklığı yönüyle iki âşığın mısralarında (Demir 1993: 69, 96), (Dizdaroğlu 1949: 137) sedefe benzetilmiştir.

2.8. RAKİPLER

Şükrü Elçin, “Türk Halk şiirinde Üç Unsur: Âşık, sevgili, Rakip” adlı makalesinde (1988: 55-60), sözlük anlamlarından başlamak suretiyle âşık, sevgili, rakip üçlüsü ile ilgili uzun değerlendirmelerde bulunmuş, aşk hadisesinin gerek klasik şiir anlayışında gerekse halk şiiri anlayışında âşık, rakip, sevgili üçlüsü

etrafında düşünöldüğünü belirtmiş ve makalesini pek çok şiir örnekleri ile süslemiştir.

Âşık şiirinde aşk, sevgili (maşuk), seven (âşık) ve rakip arasında gelişen bir hadisedir. Hem halk şiirinde hem de klasik şiirde karşımıza çıkan meşhur üçlünün bir ayağı rakiptir. Sevgilinin etrafı dikenlerle sarılmış gül gibi kendisine ulaşmasını engelleyecek mânialarla çevrilidir. Bu mânialardan biri olan rakip âşık ve maşuğun bulunduğu yerde çok kere mevcuttur.

Engel, kötü, düşman, diken, it vs. gibi menfi vasıflarla tasvir edilen ve gayr (el), ağyar (eller) da denilen rakîb, aslında sevgisinde samimi olmayan, sadece idiada kalan, buna rağmen sevgilinin iltifatına mazhar olan sahte aşığı sembolize etmekte. Bu yüzden de o, gerçek aşığın devamlı muhatabı olmaktadır. (Kurnaz 2005: 220)

Rakip âşık şiirinde doğrudan rakip ifadesiyle de yer aldığı ve kendisine beddua edildiği mısralara da rastlamak mümkündür. Yusufelili Huzuri bir mısrasında “Gözlerin kör olsun ey zalim rakip” (Dizdaroğlu 1949: 111) sözleriyle rakip kullanımını doğrudan mısralarına taşır, zalim rakibin gözlerinin kör olması için ilençte bulunur.

20. yüzyıl âşık şiirinde rakib, “adû, ağ yâr, cazı, düşman, el, hoyrat, karaçalı, kara diken, kara çingana, kötü, mihrican, mikrop, muhannet, pis nefes, yabancı, yâd, yâdırğı” gibi adlarla kullanıldığı görülür.

2.8.1. ADÛ

Kelimenin *adû*, *âdû*, *adâ* gibi değişik şekilleri tespit edilmiş, bu şekillerle birlikte her üç kullanımda kelime düşman, hasım anlamında kullanılmıştır. Bardızlı Nihanî “Korkarım adûlar hâlin sezerler” (Gedik 1995: 211) sözleriyle sevgiliyi uyarırken ederken, Âşık Müdami “Yar Nasip oldu, adâ'ya” (Aslan 1978: 256)

mısrasında sevgilinin rakibe yar olmasının üzüntüsünü dile getirir. Âşık Fedayi Baba “Zahimder olmuşum âdû elinden” (Çelebi 1990: 221) sözleriyle rakiplerin elinden çok çektiğini vurgular.

Âşık sevgilinin halini hasımların, düşmanların sezeceği onu fark edeceği korkusunu taşır, bir ömür boyu peşinden koştuğu sevgili ye kavuşamaz yar hasmına nasip olur. Âşık bazen hasım elinden zehir içmişe döner.

2.8.2. AĞYAR

Rakibin kullanılan sıfatlarından bir diğeri de *ağyâr*'dır. Kelime anlamı ise başkaları, yabancılar, eller manalarına gelir.

Dönemin âşıklarından Afşinli Derdiçok “Dargınım ağ yâre eylemem nazar” (Demir 1993: 147) mısrasında sevgili ile arasındaki engellere kırgınlığını söyler. Âşık sevdiğinden bir başkasına nazar eylemediğini, bakmadığını dile getirirken sevgilisine olan sadakatini ifade eder.

2.8.3. CAZI

Rakip için kullanılan cazı kelimesi bazı yörelerde *cadı* anlamında kullanılır. Kimi yerlerde *cazu* şeklinde yorumlandığı da olur. Âşık şiirinde *cazı* şekliyle şeklinde kullanılan kelime başka kelimelerle birlikte kullanılan örnekleri de vardır. Âşık Talibî'nin dört mısrasında (Kaya 2004: 50, 76, 77, 87) rastlanan *cazı* kelimesi rakip, hasım ve düşman anlamlarında kullanılmıştır.

Âşık Talibî'nin şiirlerinde rastladığımız cazı “Beni aldattılar cazı düşmanlar/ Dost olup da yâri kayıramadım” (Kaya 2004: 50), “Emine gibi bir güzel yoğudu/ Kandırmış cazılar vermiş öğüdü” (Kaya 2004: 77) sözleriyle aşığı aldatan düşman,

sevgilisini yanıltarak kandıran ve aşığın elinden alan böylece aşığın aldatarak sevgilisini kendisine yar eden kişi ve rakip olarak karşımıza çıkar.

2.8.4. DÜŞMAN

Düşman kelime itibariyle her ne kadar birbirleriyle savaşan devletler, asker ve sivilleri çağrıştırırsa da âşık şiirinde (Kaya 2004: 94), (Sever 2004: 62) aşığın kötülüğünü isteyen, sevgilisini elinden almak suretiyle ona zarar veren kimse yani rakiptir.

Âşık Talibî'nin mısralarında “Yaylasına vardım Emine'm n'olmuş/ Düşman pençesinin altına almış” (Kaya 2004: 94) sözleriyle düşman kelimesi, sevgilisinin rakibe (düşmana) yar olması, böylece onun pençesinin altına girdiği işlenir.

2.8.5. EL

Elkelimesinin akla gelen ilk anlamları insana ait tutmaya ve iş yapmaya yarayan bir organı ve yabancı, insanın yakınları dışında kalan kimse manalarındadır. 20. yüzyıl âşık şiirinde yaygın olarak kullanılan rakib sıfatlarından biridir ve genellikle *el* şeklindedir.

Eller, sevgili ile aşığın gizli sırlarını öğrenmeleri sebebiyle de gündeme gelirler. Âşık “Sırrımızı ele bildirme aman/ Bir lafı beş eder düşmanlar yaman” (Sever 2004: 62) mısralarıyla sevgilinin kendileri ile ilgili sırları ellere açmamasını öğütler, düşmanların bir lafı beş edeceği uyarısında bulunur.

Bana zehir oldu ele bal oldu

Bana diken oldu ele gül oldu

Âşık Talibî (Kaya 2004: 267, 5/ 3-4)

Kovaldım bir kınalı geyiği
 Ben avında gezdim el aldı gitti
Âşık Talibî (Kaya 2004: 114, 64/3)

Bana derler eller almış yârimi
 Ah çeker de gece gündüz sızlarım
Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 274,1/ 3-4)

Evvel yüze güldün, kaşı hilâlim
 Eli memnûn eden, sen değil misin?
Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 201, 1/1-4)

Canımı kadehte bir busesine
 Ben yâre sunarım yârim ellere
Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 40, 1/1-2)

Bağı bekledi ki açılsın gonca
 Kaptırdı ellere bizim âşıklar.
Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 162,1/ 3-4)

El genellikle karşımıza sevgiliyle birlikte çıkar. Sevgili için canını bile vermeden çekinmeyen âşık sevgilinin ele gülmesi, eli memnun etmesi, ele gül olması hepsinden ötesi ele yar olması aşığı kahreder.

2.8.6. HOYRAT

Kaba, kırıcı ve hırpalayıcı anlamlarında kullanılan *hoyrat* âşık şiirinde rakibe ait sıfatlardan biri olarak karşımıza çıkar. Hoyrat kelimesiyle ilgili dikkat çeken diğer bir nokta ise el kelimesiyle birlikte de kullanılmasıdır.

Gönül kuşu havalardan uçarsa
 Engel hançer urup kanım'saçarsa
 Nazlım sana bu minnetim geçerse
 Yoldurma hoyrata gülümü benim.

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 256, 3/1-2-3-4)

Al'İzzet'im gireceksin kanıma
 Nasıl girdin şu hoyratın koynuna
 Cellat m'oldun hançer çaldın boynuma
 O yarin benlerin sayamadığım.

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 119, 52/3)

Âşık şiirinde sevgilinin hasım ve rakip olan hoyrattan uzak durması gülünü yoldurmaması ona yar olmaması gibi konularda uyarıldığı görülür. Büyük emeklerle kurulan sevda bağımlı bozan bu bağdaki gülleri yolunun hoyrat olduğu ifade edilir.

2.8.7. KARAÇALI

Karaçalı, kurak yerlerde yetişen, çiçekleri altın sarısı renginde, dikenli bir bitki (Türkçe Sözlük 2005: 1076) olan karaçalı âşık şiirinde sevgili ile âşık arasına girerek ilişkileri bozan kimsedir.

Ozan Nihat bir mısrasında “Aramıza girmiş bir karaçalı/ Geçilmez dediler bana sevdiğim” (Uğur 2008: 132) sözleriyle araya giren bir karaçalı (rakip), geçit vermediğinden dolayı aşkın sevgilisine ulaşmada en büyük engel olduğunu söyler.

2.8.8. KARA ÇİNGENE

Çingene, Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde olduğu gibi Türkiye'nin de değişik yörelerde yaşayan bir topluluktur. Âşık şiirinde rakibin sıfatları arasında yer alır.

Âşık Talibî, “Şaşırdım Emine'm şaşırdım yolu/ Bir kara cingene koklattın gülü” (Kaya 2004: 76) mısralarıyla rakip olan bir kara Çingene, gülünü koklattığı için sevgilisine sitemini dile getirir.

2.8.9. KARA DİKEN

Diken, bazı bitkilerin dal, yaprak, meyve kabuğu vb. bölümlerinde ve bazı hayvanların derisinde bulunan sert, ucu sivri ve batıcı çıkıntılardan her biridir. (Türkçe Sözlük 2005: 522) Âşık şiirinde sevgili ile âşık arasına giren rakibin adıdır.

Âşık Müdami mısralarında kara dikenden söz eder “Aramızda kara tiken, olanı/ Yıllarca ağlasın, gülmessin demiş.” (Aslan 1978: 210), “Evvelâ takdirde, yokmuş irâde/ Sora kara tiken, bitti arada” (Aslan 1978: 189) mısralarıyla rakibin sıfatları arasında yer alan kara diken sözcüğünü, tiken şeklinde kullanır, bir beddua söylemi içerisinde araya giren rakibin yıllarca ağlamasını ve gülmemesini diler. Bazen de hiç hesap da yokken sevgili ile arasında bir kara dikenin bittiğini söyler.

2.8.10. KÖTÜLER

Kötü ile ilgili tespit ettiğimiz örneklerin tamamı Afşinli Derdiçok'a aittir. (Demir 1993: 23, 168, 285, 377) Örneklerde *kötü*, sevgilinin gönül vermeye meyyal olduğu rakip olarak karşımıza çıkar.

Geceler yatamama uykudan oldum

Zülfün bir kötüye yoldurdun diye

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 168,1/ 3-4)

Nazlım sana bu minnetim geçerse

Yoldurma kötüye gülümü benim

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 285,3/ 3-4)

Afşinli Derdiçok, sevgilisi ile ilgili bir tedirginlik yaşar ve kötülere gönlünü kaptıracağı endişesini dile getirir, uykularının kaçtığını söyler.

2.8.11. MİKROP

Mikrop sözlük anlamıyla pek çok hastalığa sebep olan tek hücreli mikroskobik canlıların adıdır. Âşık şiirinde kendisinden kötülük ve zarar gelen kimse anlamında kulanda kullanılan rakibin adıdır.

Âşık Talibîmısralarında mikrap kelimesini rakip adı olarak kullanır “Mikroplar elinde türlü kumaşsın/ Ele ipek oldun bize çul oldun” (Kaya 2004: 86)sözleriyle sevdiğine sitemini dile getirdiği bir mısrasında sevgilisinin mikroplar elinde türlü kumaş olduğunu, onlara ipek kadar değerli gördüğünü ancak kendisine yar olmadığı için kendisi için bir çuldan ibaret kaldığını belirtir.

2.8.12. MUHANNET

Halk arasında kullanımı yaygın olan *muhannet* kalleslik yapan, alçaklık yapan kişiler için kullanılır. Tek örneğine Mevlüt İhsanî'nin bir mısrasında (Düzgün 1997: 108) rastladığımız *muhannet* aşığın sevgilisini elinden alan kişidir.

2.8.13. PİS NEFES

Kötü kokan nefes anlamında kullanılan *pis nefes* âşık şiirinde rakibe ait bir sıfattır. Örneğine Afşinli Derdiçok'un bir mısrasında tesadüf ettiğimiz pis nefes ile ilgili olarak “Korkarım ki pis nefese uğrarsın” (Demir 1993: 242) mısrasında sevgilinin eline düşeceği korkusu taşınan *rakibin* adı olarak karşımıza çıkar.

2.8.14. RAKİP

Rakip sözcüğü aynı zamanda doğrudan kullanımıyla sık sık âşık ile sevgili arasındaki rakiptir. Konunun girişinde açıklaması verilen *rakip* âşık şiirinde de değişik anlarda kullanıldığı görülür.

Dönemin âşıkları mısralarında “Bizi koydun rakiplere mal oldun” (Kaya 2005: 86), “Korkum rakiplerin uydu sözüne” (Dizdaroğlu 1949: 117), “Rakip gönderirsin hemdem isterken” (Dizdaroğlu 1949: 124), “Düşmezdim oyuna ben bile bile/ Meğerse rakiple bir imiş yârim” (Çınar 2008, 59) sözleriyle sevgilinin aşığa vefasız davranan onu başkasına (rakibe) gönül vererek rakiple birlikte hareket edip aşığı oyuna getiren ve onu terk eden vicdansız davranan rakipten şikâyet ederler. Bu bağlamda “Hangi sebebe dayanırsa dayansın sevgilinin davranışları aşığın canını fevkalade sıkır. Zira sevgili kendine bin türlü naz eder, çeşit çeşit cefada bulunur, bir kez bile gülmekten imtina ederken; rakibe türlü türlü işveler etmekte, âşıktan habersiz rakiple buluşup işaretle bulunmakta ve aşığa göstermediği güler yüzü rakibe göstermektedir.” (Peker 2003: 233)

Yüzyılın önemli âşıklarından Derdiçok mısrasında “Rakipler elinden ciğerim bizar” (Demir 1993: 147) sözleriyle rakiplerden bezdiğini, usandığını ve bıktığını ifade eder.

Âşık Veysel yar ile bir tenhada buluşma istediğini dile getirdiği mısralarında “Yar ile buluşsak bir تنها yerde/ Duyar irakipler söz olur gider” (Kaya 2004: 258), “İrakipler geldi de girdi araya/ Korkarım yar benden yüz olur gider.” (Kaya 2004: 258) sözleriyle rakiplerin söz edeceği endişesini dile getirir. Araya rakiplerin girdiğini yârın kendisinden yüz olup gitmesinden korkusunu belirtir.

2.8.15. YABANCI

Tanınmayan bilinmeyen kişilere genel anlamda yabancı sözcüğü kullanılır. Âşık şiirinde rakip anlamında kullanılan sıfatlardan biri olan *yabancı* sözcüğünün yâd sözcüğü ile birlikte kullanımına dair örnekleri de vardır.

Yüzyılın âşıklarından Abdülvahap Kocaman “Yabancıyı almasaydın koynuna” (Sever 2004: 84) mısrasında yabancı, sevgilinin rakibi koynuna aldığı rakiptir. Davut Sulari ise “Bilemez değerın yaban yâd eller” (Yılmaz 2009, 333) sözleriyle yaban yad ellerin yani rakibin sevgiliye değer vermeyeceği endişesini dile getirir.

2.8.16. YAD

Âşık şiirinde en çok örneği bulunan ve rakip anlamında pek çok aşığın mısralarında yer alan kelime *yad* sözcüğüdür. Başkaları, eller, yabancı anlamına gelen *yad* kelimesi âşık şiirinde adı sıkça geçen rakiptir.

Sana verdim ben n’edeyim iline
Yadlara yoldurma konca gülünü
Nasıl unuturum tatlı dilini
Evimi başıma yıkar ayrılık

Afşinli Derdiçok (Demir 1993, 209,3/ 1-2-3-4)

Aşığın sevgiliden yad'a yar olmaması, ondan uzak durması için bir takım istekleri vardır. Bu istekler sevgi pınarından yad'ların uzak tutulması, sevgilinin *yad* gözünden irak olması, ona göz değmemesi, gonca gülünü yoldurmamasıdır.

Her gün seni görüyorum rüyada
 Sen benim gülümsün koklatmam yada
 Allah seni verse idi dünyada
 İstemezdim huri melek sevgilim

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 62, 3/ 1-2-3-4)

Âşık sevgilisinden yüz çevirmemesini, al ve yeşil giyerek yad'ların görmemesini belirtir, değilse bağrının yarılıp kahrolacağını söyler. Sevgisini sezdirmemesi yad'lardan kollanmasını ister. Sevgili aşığın gülüdür ve yad'lara koklatmaya hiç niyeti yoktur.

Gelmiş ise bir yad avcı yurduna
 Eyle feryâd ile dâd garip garip
Âşık Efkâri (Keskin 2006: 163,5/ 3-4)

Söyleyin derdimi duymasın âlem.
 Duydum ki yadlara açar dediler.
Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 241,5/ 3-4)

Kimi şiirlerde sevgiliye yad'dan uzak durması, ona söz degeceği tembihine rağmen sevgilinin vefasız davranacağı endişesi vardır. Bardızlı Nihanî “Korkarım yad ilden söz değer sana” (Gedik 1995: 136) sözleri ile bu endişesini dile getirir.

Benim ile kıldın bir ahd-ı ikrâr
 Niçin yâdlar ile seyrân eyledin
Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 192, 83/1)

Mısraları ile sevgilinin, aşığın derdini yad'a açabilecek durumda olduğu endişesini hatırlatır ve sevgiliye güvenmediğini itiraf eder.

Dönemin âşıklarından Mevlüt İhsanî mısralarında sevgiliye güvensizliğini ve sevgilinin yad'lara gönül vermesini sık sık dile getirir. (Düzgün 1997: 153, 170, 200)

Al yeşil giyinip bağrımı yarma
Benden yüz çevirip yadları sarma
Tavus kuşu gibi şişme, kabarma
Sen de benim gibi kul yarım yarım.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 118, 3/1-2-3-4)

İhsanî mısralarında al ve yeşil giyen sevgiliye kendisinden yüz çevirmemesini ve yad'lara gönül vermemesini ister. Âşık sevgiliye gururlanmamasını, çünkü onun da kendisi gibi bir kul olduğunu söyler.

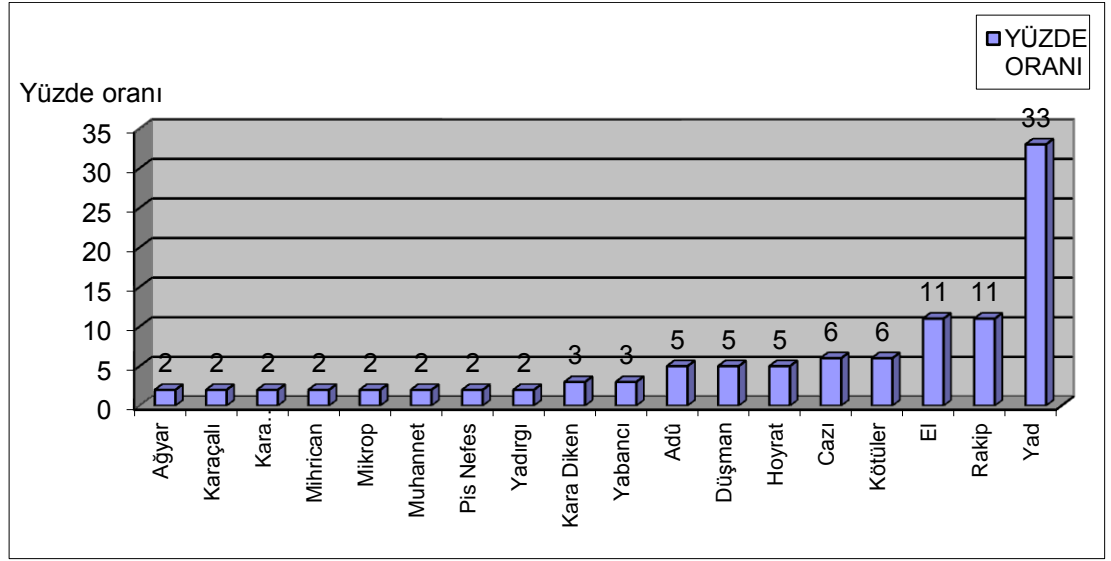
Âşık Hüdai “Yar dediğim yad ellere yaradı” (Orak 2001: 61) sözleriyle sevgilinin yadlardan uzak durması uyarılarına rağmen sevgili yadların sözüne kandığını söyler ve üzüntüsünü ifade eder. Abdülvahap Kocaman ise “Beni koyup niçin yad'ele gittin” (Sever 2004, 81) sözleriyle sevgiliye sitelemlerini dile getirir.

Âşık şiirinde (Aslan 1978: 189, 197), (Kaya 2004: 130), (Kafkasyalı 1998: 282) sevgilinin aşığa göstermediği ilgi ve alakayı *yada* göstermesi, *yadlara yar* olması ve aşığı kalbinden yaralaması, *yadlarla seyran* eylemesi sık sık sevgilinin eleştirildiği konulardır. .

2.8.17. YADIRGI

Kendine yabancı olan ve alışılmayan kişiler için kullanılan *yadırgı* âşık şiirinde rakibe ait bir sıfattır.

Davut Sulari'nin bir mısrasında rastladığımız yadırgı “İnan efendim sevmişem candan/ Yadırgılar bilmesinler vız gelir.” (Yılmaz 2009: 317) sözleriyle âşık ile sevgili arasındaki aşk ve sevdadan haberinin olmamasını istedikleri kişi olarak söz eder.

Grafik 2.31. Rakipler.

Sevgili ile âşık arasındaki en büyük engeli oluşturan *rakiple* ilgili olarak mısralarda sık sık yad ifadesine tesadüf edilir. Diğer sık kullanılan *rakip* sözcüğünün ise *rakip* ve *el* olduğu görülür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİN VE TASAVVUF

Din ve tasavvuf, 20. yüzyıl âşık şiirinde aşk, sevda ve tabiat konularından sonra en çok işlenen konudur. Bu dönem şiirleri tahlil edildiğinde, yüzyıl âşıklarının başlıca inanç, görüş ve düşünce kaynağını din ve tasavvufun oluşturduğu görülür.

“Âşıklar, âşık şiiri geleneği türünde yazdıkları şiirlerin yanı sıra çok sayıda dinî-tasavvufî şiir de yazmışlardır. Âşıkların bu tür şiirlerinde sıkça kullandıkları ifadeler, terkipler, mazmunlar, dinî-tasavvufî edebiyatta çok işlenmiş tekrar edilmiş klişeleşmiş söz ve bilgilerdir.” (Artun 2005: 196-197) Dönemin âşık şiirlerinin çoğunda yeni bir ses, felsefe boyutunda tasavvufî bir derinlik fazlaca görülemez de yirminci yüzyıl sosyo-kültürel yaşamdaki farklılık göz önüne alındığında yine de önceki yüzyılları aratmayacak şekilde dinî-tasavvufî unsurları sıkça işlendiği görülür. Çalışma kapsamına alınan âşıkların çoğu her hangi bir medrese ve din eğitimi almamalarına rağmen din ve tasavvuf konularıyla ilgili bilgileri geleneğin usta çırak ilişkisi içerisinde ustasından, yaşayan âşıklardan, dini içerikli sohbetlerden ve bir kısmı da okudukları dinî içerikli kitaplardan öğrenmişlerdir. Şiirlerinde kelimelerin anlamını göz ardı etmeden, ahenk ve uyumu ihmal etmeden din ve tasavvuf konularını derinlemesine işlemişler, terminolojiye ait kelime ve kavramları başarıyla kullanmışlardır.

Çalışmamızın din ve tasavvuf başlığını verdiğimiz bu bölümünde din ve tasavvuf şeklinde iki ayrı başlık halinde değerlendirildi. *Din* başlığı altında Allah’a iman, ölüm sonrası hayat ve kader inancı, peygamberlere iman, melek ve şeytan, kitaplar, cennet ve cehennem ve ibadete ait unsurları ihtiva eden başlıklara yer verilirken, *Tasavvuf* başlığı altında ise tasavvufî kavramlar, kerametler, ehl-i beyt sevgisi, on iki imam sevgisi ve medet dileme başlıklarından oluştu.

3.1. İMANÎ VE İTİKADÎ KONULAR

İnsanoğlu yaratıldığından itibaren çevresinde yer alan canlı cansız varlıklarla ilgilenmiş, tabiat olaylarını gözlemlemiş ve her dönemde tüm bunların kendi kendine olamayacağını ve bir yaratıcısının varlığını düşünmüştür. İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem ile başlayıp son nebi Hz. Muhammed (a.s)’e kadar gelen tüm peygamber aracılığıyla insanlara bu kâinatın bir yaratıcının olduğu ve bazı sorumlulukları olduğu anlatılmıştır. İnsanoğlunun yaratıcısına karşı görev ve sorumluluklarını içeren kurallar din müessesini oluşturur. Bu müessesenin temelinde öncelikli olarak Allah’a iman mevzusu esas alınır. Din Allah’ı var ve bir kabul etmeyi, O’na her türlü ortaklığı reddetmeyi öğütler; imâni ve amelî hükümlerden oluşan emir ve yasakları tavsiye ve telkin eder. “Kelam ilminde *din* Allah tarafından vazedilip sâliklerini dünya ve ahrette necata yeten itikad ve amellerden ibâret bir müessedir.” (İslam Ansiklopedisi 1993, C. 3: 590-591)

Allah’ı tasdik ve kabul etmeyi tanımlayan imân konusu, âşık şiirinde yer alan dinî ve tasavvufî konuların özünü oluşturur. İslamîyet’i ve dinin bütün emirlerini kabul ettikten sonra gereğinin yerine getirilmesi imanın önemli rükünleri arasındadır. 20. yüzyıl âşık şiirinde âşıkların başta aşk sevdası olmak üzere karşılaştıkları pek çok sorunu ve problemi kalplerinde taşıdıkları kuvvetli iman sayesinde mukavemet ettikleri görülür ve sabra sığınır.

3.1.1. TEVHİD VE ALLAH’A İMAN

Tevhid, sözlük anlamıyla birlemektir. Divan ve dinî tasavvufî Türk edebiyatlarında “Allah’ın varlığına ve birliğine”dair yazılan manzum ve mensur eserlere verilen isimdir. Konu itibarıyla dinî konular, tasavvufî temler işlenir, şer’i olarak Allah’ın varlığı ve birliği, yüceliği ve sıfatları; tasavvufî olarak da kenz-i mahfî ve vahdet-i vücud ele alınır. (Güzel 2006: 611) Âşık şiirinde İslamîyet’in temeli olan tevhid ve Allah’a iman konusu âşık şiirinin de temel konusudur.

Öncelikli olarak Allah'a imanın konu edildiği şiirlerinde şiirlerde Allahın varlığı ve Allah'a iman, Allah sevgisi, ruhlar âlemi, Allah'ın kudreti, kâinatın yaratılışı, insanın yaratılışı ve mükemmelliği, varlıkların Allah'ı zikri, Allah'ın isimleri, nimetlere şükür duygusu, dua ve niyaz temaları âşık şiirinde yer alan konulardan bazılarıdır.

3.1.1.1. ALLAHIN VARLIĞI VE ALLAH'A İMAN

Allah'ın varlığını kabul ve Allah'a iman bahsi 20. yüzyıl âşık şiirinde en çok karşılaştığımız unsurlardan birisidir. Yüzyılın örneklem olarak seçilen âşık şiirlerinde Allah'ın varlığı ve Allah'a iman konusu ile ilgili tespit ettiğimiz dörtlükler kırk sayfalık bir hacmi bulması ve her birinin ayrı ayrı yorumlandığında sayfalar tutacağı görülmüştür. Bu nedenle şiir metinleri tek tek alınması yerine âşıkların konu ile ilgili düşünceleri her bir âşığın konu ile ilgili şiir metinleri her biri ayrı bir paragrafta tahlil edilmek suretiyle konu işlenmeye çalışılmıştır.

Yüzyılın âşıklarından Abdülvahap Kocaman mısralarında sık sık Allah'ın varlığı ve Allah'a iman mevzularını konu eder. (Sever 2004: 188, 203, 204, 206, 135, 190) Kocaman, Allah'ı inkâr etmenin mümkün olmadığını, kâinatta Allah'ı tanıtan pek çok delilin varlığından söz eder ve hayvanları, bitkileri, çiçekleri ve gülleri Allah'ın varlığına delil olarak gösterir. Her şeyi Allah'ın yarattığını, her zerrede O'nun görüldüğünü, gerektiğinde cansız varlıklara can verdiğini belirtir. Kocaman'a göre Allah daima her yerde mevcuttur zaman ve mekân O'na mahsus değildir. Zaman Allah'ın takdiriyle işler. Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın varlığına sadece insanlar değil melekler de inanır, tasdik eder. Yerin ve göğün sahibi Allah ne yaratmışsa temiz yaratmıştır; Allah birdir ve asla inkâr edilemez.

İnsanlar Allah'ı edemez inkâr
Çünkü varlığına pek çok delil var
Hayvanlar bitkiler eylerler ikrar
Çiçekler inanır gül tasdik eder

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 203, 5/1-2-3-4)

Halil Karabulut'a göre (Sakaoğlu 1987: 133, 134, 138, 139) bütün varlığı yaratan bir kudret vardır, yer ve gök O'nun elindedir. Yıldızlardan fezaya bir şehir kuran, güneşe ve aya hareket kabiliyeti veren Allah'tır. Eşi ve dengi olmayan Yüce Allah, her işini bir ahenk içerisinde yaratmıştır ve buna nebatatı türlü türlü renkleri bir nakış gibi işlemesi örnektir. Ayrıca, kâinata her neye nazar edilirse edilsin her varlıkta bir hikmet-i sübhan gizlidir. İnsan yok olmayan bir vardan, vahdet denen bir çardan gelmiştir ve aslı birdir. Yine Karabulut'a göre, Allah yarattığı her şeyi hoş yaratmıştır. İnsan kâinata sevgiyle baktığında ormanda, ovada, denizde, kırdan ve akarsuda bu güzellikleri görecektir.

Bu varlığı yaratan bir kudret var,
Yeri, göğü tutuşundan ibret al-
Hiç kendi kendine dönmez değirmen,
Suyun çarkı itişinden ibret al.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 139, 1/1-2-3-4)

O Halik'ın yoktur eşi ve dengi,
Görmez misin işindeki ahengi,
Bu kadar nebata, bu türlü rengi
Bir kazanda katışından ibret al.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 139, 3/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî'nin mısralarında ise geceyi, gündüzü, gök cisimlerini, tabiat olaylarını yaratan Allah'tır ve bunlardan ibret ve örnek alınması gerekir. Halık'ın eşi ve dengi yoktur, yaptığı işlerde bir ahenk vardır. Yaratılmış bütün bitkilere rengi veren bir kazana katmasında büyük ibretler vardır.

İhsanî'ye göre (Düzgün 1997: 93, 111, 172) dağlar ve denizler Hakk'ın bir hikmetidir. Gündüz güneşin doğması, gece yıldızların görünmesi bu hikmetin tezahürüdür. Yerin ve göğün sahibi O'dur. İsterse O bir zerreden yüz bin cihan yaratacak bir kudrete sahiptir.

Gül cemalin Kâbe gibi görmeyen bilmez seni
 Yüzünü pâyine sürüp ermeyen bilmez seni
 Sen gönüller tahtundasın, ey sevgili bil beni
 El bağlayıp divanına durmayan bilmez seni

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 336, 1/1-2-3-4)

Ayetin benleri ile etsen kendin âşikâr
 Ey dil danem şu sineme saldın gam ile efkâr
 Bu mülkünü hoş donattın ne çeşit yapan mimar
 Teslim edip can canana vermeyen bilmez seni

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 336, 2/1-2-3-4)

Davut Sulari şiirlerinde (Yılmaz 2009: 221, 236), Allah'ın gül cemalini Kâbe gibi görmeden, payine yüz sürmeden, karşısında el bağlayıp divan durmadan insanların bilemeyeceğini anlatır. Allah'ın bu mülkü çeşit çeşit hoşça donatan mimar olduğu, dört kitapta, Hakk'ın birliğinden söz edildiğini, evvel ve ahirde sadece Allah olduğunu vurgular.

O ki biz insanız ayırma sakın,
 Ne sen, ne ben, ne o, hepimiz biriz.
 Bütün kâinatın tektir Mevlâsı,
 Ne sen, ne ben, ne o, hepimiz biriz.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:263,1/1-2-3-4)

Zemin senin, sema senin, yol senin.
 Ağaç senin, yaprak senin, dal senin,
 Bülbül senin, çiçek senin, gül senin.
 Kudretten yetişen bâr güzelindir.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:294,2/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu mısralarında Allah'ın, her yerde hazır ve nazır olduğunu dile getirir. Bütün kâinatın tek Mevlâsı'nın dergâhında bitmez tükenmez hazinesi vardır.

İnsanlar arasında senlik benlik olamaz herkes, Bir olan Allah'a aittir. Zemin ve sema, ağaç ve yaprak, bülbül, çiçek ve gül O'nun kudretinin eseridir.

Çobanoğlu'na göre (Kafkasyalı 1998: 131, 172, 210, 224, 225, 263, 294, 347) Hidayeti bol olan Allah, âlemi en güzel şekilde yaratmıştır ve kudret kalemi O'nun emriyle yazmıştır. Allah, insanı hiçbir zaman terk etmeyecek olan sadık bir yâdır ve dar günde bizi kurtaracak olan yine O'dur. İnananların Allah'ı inkâr edemeyeceğini söyler kendisinin de iman eden bir kul olduğunu ilan eder.

Hak neler yaratmış şirin dünyada
Geceye, gündüze, yıldıza, aya
Her varlık borçludur güne, havaya
Işıktan, rüzgârdan, yelden örnek al.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 93, 5/1-2-3-4)

Hakk'ın hikmetidir dağlar, denizler
Bir çiğirt içinde bir orman gizler
Gündüz güneş doğar, gece yıldızlar
Gafil bu hikmeti görür mü, bilmem.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 111, 3/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî mısralarında kâinattaki varlıkların insanın, dağların, ırmakların, denizlerin, gök cisimlerinin adeta Allah'ın varlığını anlatan birer öğretmen olduğunu anlatır.

Ya Rab makamında gözüm yok,
Gökler senin yerler senin il senin,
Hâşâ senin birliğinde sözüm yok,
Dünya senin ahret senin hal senin

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 149, 78/1)

Yüzyılın âşıklarından Ali İzzet Özkan da mısralarında göklerin ve yerin, dünyanın ve ahiretin sahibinin Allah olduğunu belirtir.

Vermiş her eşyaya birer kemâlat
 Kamu mahlûkata Tanrı bir Huda
 Yaratmıştır çar şeşe cihât
 İns-ü cinin girdigarı bir Hüda,
Âşık Müdami (Aslan 1978: 182, 1/1-2-3-4)

Âşık Müdami'ye göre mevcut her eşyada O'nun adı vardır. Kâinatı, insanları ve cinleri çeşit çeşit yoktan var eylemiştir, her şeye bir kemalat vermiştir.

Aşkımın temeli sen bir âlemsin
 Sevgi muhabbetsin dilde kelamsın
 Merhabasın dosttan gelen selamsın
 Duyarak varırım sen varsın orda
Âşık Veysel (Kaya 1984: 104, 5/2)

Âşık Veysel mısralarında her baktığı yerde bir tane Gaffar olan Allah'ın varlığından söz eder. Çeşit çeşit çiçeklerde, karanlık gecelerde ve aydınlık şafaklarda yine Allah'ın var olduğunu söyler. Âşık Veysel'e göre Allah birdir ve eşi yoktur varlığı her insanda mevcuttur. (Kaya 2004: 65, 104, 237)

Ey Fedayırayıp bul Hak nerde
 Ne arş'ta var ne Kürş'te var ne yerde
 Ne sağdadır ne soldadır ne sırda
 Mü'minin kalbinde Mihman eğlenir.
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 54, 5/1-2-3-4-5)

Âşık Fedayi Baba mısralarında her nereye baksa Allah'ı gördüğünü söyler. O Hakk'ın ne arşta ne kürste ne sağda ve ne solda aramaz ve Allah'ın mü'minlerin

kalbinde olduğunu söyler. Vahidül gaffar sığınan ve özünü Hak'la bir bilen Âşık Fedayi ayrıca ikilik perdesinin kaldırılıp tecellâyı Rahmanın görülmesini öğütler.

Âşık Sefil Selimi şiirlerinde (Özdemir 2003: 314, 353) Yüce Mevla'nın yıldızlarda, bulutta, ayda, güneşte, seste, kanda, canda kısaca tüm zerrede ve dört bir yanda varolduğunu ilan eder.

Her nereye dönsem, gözüken renkte,
Kâinat seyrinde çeşitli cenkte,
Bütün vücutlara yüklenen denkte,
Kervanı terletmiş, yeri yurdu yok.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 303, 6/1-2-3-4)

Selimî'ye göre Allah, her baktığı yerde, kâinatın seyrinde, çeşit çeşit her bir renkte, varlıkların bedeninde, insanoğlunun kalbinde, yer aldığını söyler.

Dönemin âşıklarından Kul Ahmet, hak menziline ermeyi ve birlik bahçesinde güller dermeyi arzulayan âşıklardandır. Ona göre kâinattaki canlılar ve meydana gelen olaylar Allah'ın varlığını ve birliği seslendirir. (Hüseyin 1978: 21, 145, 226)

Hem çiçekte hem güllerde
Mevcuttur bütün kullarda
Dolaşma kumlu çöllerde
Ara sen hakkı sende bul

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 123, 2/1-2-3-4)

Kul Ahmet'e göre çevresindeki çiçeklerde, güllerde ve bütün kullarda, Hakk mevcuttur. Aşığa göre Allah birdir ve Resulü haktır. Yaradan ise kendi gönlündedir.

Benim neyim var âlem'de cesed içre cân senindir
Cümle mevcûdâtın cemi mevcûd-i yeksân senindir

Yedi tamu, sekiz cennet, Hûri vü Gılman senindir
 Yedi zemin, yedi semâ, arş ile Rahman senindir
Bardızlı Nihanî (Gedik 1995, 166, 43/1)

“Kün” deyüp halk eden Sen’sin âlemi baştan başa
 Tâ ezal ruhlar cem’inde verdim ikrâr’ın Senin
Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 189, 79/1)

Bardızlı Nihanî mısralarında âlemde varolan her şeyin O’na ait olduğu, cümle mevcûdâtın, yedi tamu, sekiz cennet, hûri ve gılman’ın, yedi zemin, yedi semâ, arş’ın Rahman’ın eseri olduğunu söyler. “Kün” emriyle bir lahzada âlemi baştan başa yaratan Allah’tır.

Âşık Mahzunî Şerif, her fırsatta, Allah’a olan inancını dile getirmiştir. “Dostlar ben Allah’ı inkâr etmedim” (Yağız 1999: 113) , “İnandım Allah, gel hakkımı bil/Sana kulluk etmek laf ile değil” (Yağız 1999: 126) sözlerinde görüldüğü gibi, Allah’a kulluğun lafla değil, iyi bir insan olmakla, haktan, hukuktan ayrılmamakla mümkün olabileceğini vurgular.

Benimde canımı Allah yarattı
 Yaratanı inkâr etsem olmuyor
 Hiçbir varlık kendi kendin yaratmaz
 Yaratanımı unutsam olmuyor
Âşık Mahzunî Şerif (Yağız 1999:115)

Ozanımız, kendisini Allah’ın yarattığını bu nedenle inkâr etmenin mümkün olmadığını ve hiçbir insanın kendi kendisini yaratamayacağına göre, Allah’a inanmanın gerektiğini söyler.

Mahzunî, “Dolunaya Tül Düştü” kitabında, Tanrı inkârcılığının insanlık tarihi ile başladığını, günümüzde de böyle devam ettiğini belirterek, “...bu görüşün insanlarını

da birlikte yaratan kuvvetin adına Allah diyorum” (Çankaya 2002: 12) sözleriyle inancını dile getirir. Ozanımız bir şiirinde, “Allah yok demekle ne var edilir/Söyleyen dil düşünen baş o işte” sözleri ile inkârcılığın faydasız oluşuna işaret eder. İnsanların tabiata müdahale edemeyeceğini dolayısıyla inkâr etmekle Allah’ın yok edilemeyeceğini ve dağ, taş, gökyüzü kısaca dünyada ne varsa her şeyin Allah’ı yansıttığını vurgular. Allah’ın insanın yoldaşı ve sırdaşı olduğunu, insanı yarattığını, “Kâinatı yapan nakkaş o işte” sözleri ile her şeye muktedir olduğunu şiirinde yazar. (Çankaya 2002: 12-13) Âşık Talibî İslam dininin baki olduğunu, Hak’dan korktuğunu Allah’ın insanları yoktan var ettiğini dile getirir. (Kaya 2005: 240)

3.1.1.2. ALLAH SEVGİSİ

Sevgi, insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygudur. Sevgili ise sevgi ve bağlılık duyulandır. Âşık şiirinde beşeri sevgiden sonra üzerinde en çok durulan sevgi Allah ve peygamber sevgisidir. Allah’a iman konusunu her fırsatta dile getiren âşıklar devamında O kudrete karşı sevgi ve hayranlıklarını söylemeyi de ihmal etmemişlerdir. Allah’ın birliğini anlatan âşıklar Allah’a karşı yürekten bağlılıklarını Allah sevgisini ile dile getirmişlerdir.

Âşık Hüdai şiirlerinde (Orak 2002: 9, 11, 23, 31, 105) ruhlar âleminde ezel ve ebed sultanı olan Allah’a bir söz verildiğini ve o sözden dönülmemesini söyler. Aşk atına binip Hak’ka erenlerin Mevla’ya kavuşacaklarını anlatan Hüdai meyli muhabbette olmayan kimsenin yâri ve Yaradanı duyamayacağını, Haktan ve hakikatten almayan kimsenin de dergâh-ı âli’ye uyamayacağını söyler. Yar ulu Süphan’dır, Yaradan’dır. Ona göre bütün evren sevgiyle semah döner, Allah aşkıyla güneş yanar.

Hüdai’yem hüda’m sensin
Muhabbetim gıdam sensin

Sevdam aşkım sedam sensin

Seni çağırırım yar yar

Âşık Hüdai (Orak 2002: 59, 4/1-2-3-4)

Hüdai'ye göre yâri yaradan olan âşıktır. Yaradan ise aşğın muhabbetidir, gıdasıdır, sevdasıdır ve aşkıdır ve yâridir. Murat Çobanoğlu'na göre (Kafkasyalı 1998: 134) güzeller güzeli, sahların şahı her şeyi yok iken yaratan Kadir Mevla'dır.

Çobanoğlu ilham aldı güzelden,

Hak Mevlâ'dır her işleri düzelten.

El çekmem âşıkım sana ezelden.

Senindir senindir, nur güzelindir.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:294,4/1-2-3-4)

Çobanoğlu mısralarında bir kulun her zaman yârinin Mevlası olduğunu ve O'na ezelden âşık olduğunu vurgular.

Abdülvahap Kocaman, “Onun sevgisiyle açar çiçekler/ Bülbüller zikreder güller zikreder.” (Sever 2004: 205), “Gönlümü kaptırsam Allah aşkına/ Onun aşkı ile dönsem şaşkına” (Sever 2004: 198) sözleri ile Allah aşkı ile yanıp tutuşmak isteyen gönlünü, Allah aşkına kaptırmayı, onun aşkı ile şaşkına dönmeyi arzular. Kocaman'a göre çiçekler O'nun sevgisiyle açar, bülbüller ve güller O'nu zikreder.

Âşık Reyhanî'nin maşuku Yüce Allah'tır. Vursalar da dövseler de müdahale edecek durumda değildir, çünkü O'nun aşkı her aşkın ve davanın önündedir. Allah demeyen bülbülü de gülü de istemez. Yine Allah demediği takdirde ömür ağacının kökten kurumasını çekinmeden ister. (Düzgün 1997: 195)

Sazım düzen tutmaz olsun
 Telim Allah demeyince
 Can canana gitmez olsun
 Yolum Allah demeyince

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 46, 1/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî sazı Allah derse düzen tutacağına inanır. Sevgiliye giden yol Allah derse bir anlamı ifade eder. Âşık Sefil Selimi, Allah aşkına düştükten sonra huzur bulduğunu dile getirir. (Özdemir 2003: 342)

Hakk'a kul olmanın nüvesi aşktır,
 Dünyanın ahretin duası aşktır,
 Mevlana'nın çehresi, yuvası aşktır.
 Âdemi hak bilmek kabahat değil.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 315, 6/1-2-3-4)

Selimi, Hakk'a kul olmanın nüvesini aşkta görür. Mevlana'nın çehresinin ve yuvasının aşktır olduğunu şiirlerinde işler.

Gönülde aşkın pervanesiyim
 Yandı dil derunum göründü püryan
 Bir râna mahbubun müptelâsıyım
 Takatim tak olur görmesem bir ân

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990, 235, 1/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba gönülde Allah aşkının pervanesi bir râna mahbubun müptelâsıdır. O'nu göremediğinde takatinin kesileceğini ifade eder. Onun gönlü hakiki aşkı bulduğundan dolayı mecazi aşkı hiç kabul etmez.

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 90, 15) hem yâri hem de vahdeti seven âşıklar arasındadır. O şiirlerinde insanı ve Allah'ı sevdiğini söyledikten sonra sadece Allah'a kulluk ettiğini yineler.

Mevlüt İhsan söyler dilde
Sevda parlar her gönülde
Akan suda, esen yelde
Aşkın sonu Sübhan'dadır.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 249, 7/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî'ye göre Allah sevgisi her gönülde parlar hatta akan suda ve esen yelde bile hissedilebilir. Âşıklar Allah deyip coşar ve gözleri Allah aşkıyla dolar. Ona göre tüm aşkın sonu Sübhan'a çıkar.

Âşık Veysel'in aşkının temelinde, sevgisinde muhabbetinde ve dilinde, dostun gönderdiği selamda Allah vardır. (Kaya 2004: 104) Dursun Cevlani, Mecnun gibi Leyla'yı ararken Mevlâ'yı bulanlardandır. (Cevlanî 1951: 75) Âşık İsmetî de kalbi riyasız bir şekilde "Allah" diyen ve O'na karşı ahdinde vafalı durmayı arzulayan Âşıklardan biridir. (Kaya 1984: 93) Yusufelili Huzûrî bir kula olsa eğer lûtf-i ilâhi yâr olduğu takdirde yolunun sapmayacağını ve doğru gideceğini söyler. (Dizdaroğlu 1949: 156) Ozan Nihat ef'al, sıfat ve zat Allah'da bulunduğu sürece cananın kendisine yar olamayacağı inancını taşır. Ona göre gerçek sevgili Allah'tır. (Uğur 2008: 244) Afşinli Derdiçok da dost defterine yazılarak Allah sevgisinden mahrum kalmamayı ister. (Demir 1993: 286)

Âşıklar Allah sevgisi konulu şiirlerinde mutlak güzelliğe yönelerek Allah'a ulaşma çabasını işlemişlerdir. Bunlar madde alemindeki güzelliklerden, âşklardan mutlak varlığa, güzelliğe ve hakiki aşka geçme yani mecazi aşktan hakiki aşka geçme çabası vardır.

3.1.1.3. RUHLAR ÂLEMİ (BEZM-İ ELEST)

Türkçe sözlükte (2005: 1663) ruh dinlerin ve dinci felsefelerin insanda vücuttan ayrı bir varlık olarak kabul ettiği öz, tin olarak tanımlanır. Kur'an-ı Kerim'de ise "(Ey Habibim!) Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir. (İsra, 17/85)" ayet mealinde ruhlarla ilgili insanoğlunun bilgisinin sınırlılığına dikkat çekilir. İslam inancına göre ruh, kudret, irade ve kıdem gibi sıfatlardan olmayıp doğrudan doğruya Cenab-ı Hakk'ın zatından gelmekte ve O'nun Rubûbiyetine dayanmaktadır. Ruh maddeden oluşan, atomların bir araya gelmesiyle hâsıl olan bir varlık değildir. Aynı zamanda da yaşadığımız âlemle de alakası yoktur.

Ruhların yaratıldığında, Cenab-ı Hakk'ın; Rabbiniz değil miyim, mealinde: "Elestü Bi-Rabbiküm" buyurduğunda ruhlar: Evet Rabbimizsin meâlindeki: Kalu (dediler) Belâ (evet, Rabbimizsin) diye cevap vermelerini hatırlatmak için, ona dair kalu bela tabiri kullanılmaktadır. (Yeğin 1992: 317)

Âşıklar dinî-tasavvufî şiirlerinde dünya ve evrenin sınırlarını, yaratılışın kaynağını araştırırlar. Varlığın özü ve ötesine ait düşünceleri dile getirirler. (Artun 2005: 198) 20. yüzyıl âşık şiirinde bu bağlamda ruhlar âlemi ve ruhlar âleminde insanoğlu'nun yaratıcısına verdiği söz sık sık hatırlatılır.

Ervahlara emir verdi Yaradan
Nice müddet zaman geçti aradan
İslam fitratında doğdun anadan
Verdiğin ikrara yaslan da eylen.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 144, 6/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî şiirlerinde âlem-i erwahta elestü'de Allah'a söz verildiğini ve bu sözde durulmasını öğütler. Âşık Fedayi Baba, Hz. Ali'ye olan sevgisinin elestü bezm-i ezele kadar dayandığını şiirlerinde dile getirir. (Çelebi 1994: 295)

Elestûde ikrar vermişiz hakka
 Kıyl-ü kâl karışmaz ahti peymanımıza
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 197, 3/1-2)

Elestü hitabından geldim ikrara
 Doğdum Kâl-u Beli Rahman'ı bildim
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 64, 1/1-2)

Âşık Fedayi Baba elestûde Hakk'a ikrar verildiğini, elestü hitabıyla ikrara gelerek ruhların ilk yaratılmasıyla birlikte Allah'ı kabul ve tasdik ettiğini ifade eder. Ozan Nihat (Uğur 2008: 292, 519), âlem-i ervah'ta Allah'ın kullarına “Elestü bi rabbiküm?” diye sorduğunda ruhların diz vurarak Hakk'a evet sen bizim rabbimizsin mealinde “Bela” diye cevap verdiklerini anlatır.

İnsan bir yolcudur, bu yolculuğa
 Âlem-i Ervah'tan çıkması vardır
 Allah'ın emriyle vasıta bulup
 Bir rahm-ı meder akmasın vardır
Ozan Nihat (Uğur 2008: 79, 1/1-2-3-4)

Ozan Nihat yukarıdaki dördlüğünde insanın bir yolcu olduğu şu dünyada yolculuğuna, âlem-i ervahtan başladığını telmih eder.

Kalubela sırdan ermez
 Sularî der eğri varmaz
 Her kul hak divanın varmaz(divanına)
 Sarıl kolun kul Allah için
Davut Sulari 290(2/1-2-3-4)

Davut Sulari, *kalu bela* sırrına eremeyen bir kulun hak divanına varamayacağını söyler. Âşık Müdami (Aslan 1978: 149, 199, 351), ervah-ı ezelde Yüce Yaratıcıya verdiği ahbine tabi olduğunu mısralarında sık sık dile getirir.

Ser'imiz âşk ile ta ebed mestan.
 Olduk âlemler de dillere destan.
 Piyale-i âşkî bezmi eletsen,
 İçip sermest olan mestanesiyiz.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 216, 1/1-2-3-4)

Âşık Müdami, bezm-i elestsene aşk şarabını içip sermest olan âşıklardan biri olduğunu iki ayrı yerde vurgular. Bardızlı Nihanî mısralarında (Gedik 1995: 149) kendilerinin elest bezmin şarâbın içen âşıklar arasında sayar. Âşık Sefil Selimi ise (Özdemir 1992: 342) bozulmamak ve korkmamak için, ta bezm-i ezelde iyi tuzlandığını söyler.

3.1.1.4. ALLAH'IN KUDRETİ

Kudret güç, tâkât, anlamlarında kullanılır. “İlm-i kelamda ise Allah Teâlâya mahsus ezeli ve ebedi bütün kâinatta tasarruf eden sıfattır.” (Yeğin 1992: 342) Âşık şiirinde bütün varlığın kudret eliyle yaratıldığı, her olay ve hadisede Allah'ın kudret elinin bulunduğu anlatılır. Abdülvahap Kocaman'a göre (Sever 2004: 181, 182,192) Allah, yoktan belayı getirme, azmışı yola getirme, meleği kula getirme ve melekten şeytan yaratma gücü ve kudretine sahiptir. Allah istediği takdirde baharı kışa, canlıyı taşa çevirir, insanı kuşa çevirme kudretine sahiptir. Yine O'nun kudreti âlemi birden yok etmeye, milyonlarca cihan yaratmaya yetecek durumdadır. İnsanı yaşatma ve öldürme kudreti Allah'ın elindedir. Yoktan var eden, kolayı zor eden O'dur. Hatta, Vahap'ın ozan olarak yaratılması O'nun takdiriyle olmuştur. Kocaman, Allah'ın kullarının başına bazı musibetler verebileceğini söyler bu musibetlere yıldızların dünyaya düşmesi, denizlerin karaya taşması örneklerini verir. Bir başka dörtlüğünde ise isterse Güneşe ve Aya nur vermeyeceğini, havaya cemre düşürmeyeceğini anlatır.

Kâinattaki olaylar yine Allah'ın kudret eliyle cereyan ettiğine dikkat çeken Kocaman, sonbaharda ağaçların solması, kış vaktinde bazı canlıların ölmesi, ilkbaharda kâinatın yeniden hayat bulması Allah'ın takdiriyledir. Buna yaprakların

dahi inandığını dalların bile tasdik ettiğini işler. Yine bu bağlamda ağaçların yapraklarla donatılması, meyvelerin dala getirilmesi Allah'ın kudreti sayesinde olmaktadır.

İsterse kuyuya Yusuf attırır
 İsterse balığa Yunus yutturur
 İsterse Yusuf'u köle sattırır
 İsterse Mısır'a sultan yaratır

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 181, 3/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman peygamberler tarihinden örnekler vererek Allah'ın kudretine misaller getirir. Kocaman mısralarında (Sever 2004: 181-182) Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasını, Mısır'a sultan olmasını, Hz. Yunus'a bir balığın kendisine hizmetçi kılınmasını, Hz. İsmail'in babasının kurban etmek istemesini ancak Yüce Mevla'nın, Hz. İsmail'i kurban ettirmeyip kurban yaratmasını, Karun'u yere batırmasını, Hz. İsa'yı göğe çıkartmasını, Hz. Musa'nın asasını yılanı çevirmesini Allah'ın kudreti sayesinde yapılan işler olarak açıklar.

İsterse Yakup'u zara düşürür
 İsterse Mansur'u dara düşürür
 İsterse Eyüp'a yara düşürür
 İsterse derdine derman yaratır

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 7/1-2-3-4)

Kocaman'a göre Hz. Yakub'u zara, Mansur'u dara düşüren, Hz. Eyyüp'ün vücuduna türlü türlü yara verip dermanı veren yine O'dur.

İsterse ırmaklar yokuşa akar
 İsterse denizler semaya çıkar
 İsterse Halil'i ateşe yakar
 İsterse ateşten gülşan yaratır

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 181, 2/1-2-3-4)

İsterse buluttan yağmur yağdırır
 İsterse dört mevsim koyun sağdırır
 İsterse babasız çocuk doğdurur
 İsterse bebeği dile getirir

Abdülvahap Kocaman(Sever 2004: 192, 3/1-2-3-4)

Allah'ın gücü ve kudreti ırmakları yokuş yukarı akıtmaya, denizleri semaya çıkartmaya yeter, Hz. İbrahim'i ateşe attırdığı halde ateşten gülşeni yaratan yine O'dur. Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesi, doğar doğmaz konuşması Allah'ın bir kudret mucizesi olarak gelişmiştir.

Neye kadir değil cenabı Allah
 İsterse zamandan zaman yaratır
 Ne eylerse takdirine eyvallah
 İsterse topraktan insan yaratır

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 180, 6/1-2-3-4)

Kocaman'a göre, Cenab-ı Allah her şeye kadirdir. İsterse zamandan zamani yaratır, isterse topraktan insan yaratır. Âşık Müdami'ye göre Allah'ın lütfunden cennet, hışmından cehennem, yedi sema ve yedi yer yaratılmıştır. Kün emriyle bu âlemi düzen Yüce Mevla'dır. Müdami O'nun hikmetine akıl sır ermeyeceğini belirttiği bir mısrasında tohumuna göre fidan yaratmasını örneğiyle açıklar. (Aslan 1978: 182, 190, 239)

Mevlüt İhsanî şiirlerinde (Düzgün 1997: 68, 69) kâinattan örnekler vererek Allah'ın kudretine işaret eden delilleri mısralarında işler. Semanın ve arzın, cennet ve cehennemın yaratılması "Kün" emriyle cihanın oluşması kısaca yeryüzünde ne varsa her şeyin O'nun lutfundan ve nurundan bir eser olarak yaratıldığını belirtir.

Seninle açılır bahçeler, bağlar
 Seninle süslenir ovalar, dağlar

Bulutların oynar, suların çağlar

Lütfün ile gelir cuşa ya Rabbi.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 68, 3/1-2-3-4)

Ağaçların yeşermesi, dalların çiçek açması, bahçelerin bağların, ovaların ve dağların süslenmesi, bulutların hareket etmesi ve suların çağlaması Allah'ın kudretine işaret eden delillerdir.

Allah'ın kudretini şiirlerinde dile getiren âşıklar arasında yer alan işleyen âşıklardan Afşinli Derdiçok, Peygamberler tarihinden örnekler verir (Demir 1993: 299), Hz. Âdem'in Hz. Havva'nın sözüne uyması neticesinde cennetten çıkarılmalarının Allah'ın kudretinin bir neticesi olduğunu belirtir. Yine ona göre Allah'ın kudreti kâinattaki en küçük şeyleri bile görecektir, Allah kara taş üstünde, karanlık gecede, kara karıncayı bile görür.

Cehennemın ataşına yandırın

Mahşer günü nice odlar sındırın

Kimini göçürün kimin'kondurun

Dünyaya bir oyun kuran Allahsın

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 299, 3/1-2-3-4)

Derdiçok'a göre dünyayı bir oyun yeri olarak kuran, tüm canlılara rızkı veren, cehennem ateşini yandıracak olan, mahşer günü kullarını hesaba çekecek ve gizli günahları soracak olan Allah'dır. Mevlüt İhsanî şiirlerinde (Düzgün 1997: 104), Yaradan dilediğinde kâinatın bir anda cennet-i cinana dönebileceğini, çölde fırtınaya, dağda borana hükmünün geçeceğini ve katreden bir umman oluşturabileceğini mısralarında anlatır. Kâinattan örnekler veren Mevlüt İhsanî, semaya dikkatle bakılmasını öğütler, rüzgârı estirip suyu coşturan bir el olduğunu söyler.

Dilerse Yaradan kâinatını

Bir anda cennet-i cinan etmez mi?

Ne çölde fırtına, ne dağda boran
Katreyi derya-yı umman etmez mi?

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 76, 1/1-2-3-4)

Halil'e gülistan eyledi narı
Eyyüb'e dert verdi, çekti zarı
Yunus'u bir balık attı dışarı
Yusuf'u Mısır'a sultan etmez mi?

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 76, 2/1-2-3-4)

İhsanî, Allah'ın gücü ve kudretine Peygamberler tarihinden örnekler verir, Allah'ın Hz. İbrahim'e ateşi gülşen eylediğini, Hz. Eyyüb'e dertle birlikte dermanını da verdiğini, Hz. Yunus'a balığı hizmetçi kıldığını ve Hz. Yusuf'u Mısır'a sultan eylediğini telmih eder.

Allah'ın kudretine karınca örneğini veren Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 264) Allah'ın yerdeki karıncanın izini gördüğünü, tüm mahlûkatın iç yüzünü özünü bildiğini, tüm canlılara Allah'ın rızık verdiğini anlatır.

Halik, yeri göğü alır destine
Kimse güç yetiremez onun kastine
Baharı buz eder döker üstüne
Küllü mahsulleri haşarat eder

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 64,1-2-3-4)

Âşık Fedayi, kâinata nazar kılan, yeryüzünde çok hikmetler gören âşıklardandır. Ona göre Halik, yeri göğü kudret eline almıştır ve kimse O'nun kâinatta koyduğu kurallara güç yetiremez.

Yüzyılın âşıklarından Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 133, 135, 142) insanoğlunun Halik'ın kudretli işlerini anlayamayacağını söyler. Halil Karabulut

âleme gıptayla bakan cereyan eden hadiselerde bir esrar perdesi bulunduğu dile getirir, insanı bir dükkâna benzeterek her şeyin hikmet-i Sübhan ile dolu olduğuna inanır.

Kudretinle yaratırken âlemi,
İltimaslı çaldın bana kalemi,
Verdin güzel sözü, güzel kelâmı,
Dilim ile üstün kıldın sen beni.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 115, 2/1-2-3-4)

Karabulut'a göre Allah, kudretiyle bu âlemi yaratmıştır, aşğa da bir lütuf olarak güzel söz ve güzel kelimeler vermiştir; aşğa dili (âşıklığı) ile diğer insanlardan üstün kıldığını anlatır.

Dönemin âşıklarından Murat Çobanoğlu şiirlerinde (Kafkasyalı 1998: 213, 219, 224, 342) peygamberler tarihinden tablolar sunar, Allah'ın kudretine örnekler verir. Nuh tufanının olması her yanın suyla dolmasını murat buyuran O'dur. Hz. Yunus'un deryadan kurtulması, Hz. İbrahim'in ateşte yanmaması, Hz. Eyyüb'ü derde düşürüp dermanını vermesi Allah'ın kudretiyle olmuş, Hz. İsa'nın semaya çıkması Hak emriyle gerçekleşmiştir. Çobanoğlu'na göre kader kalemi Allah'ın emriyle yazmıştır ve Allah âlemi güzel yaratmış insanlara bol hidayet vermiştir. Bir karıncaya bile can vermenin mümkün olmadığını söyleyen Çobanoğlu, âlemi var etmenin ancak Sübhan'a lâyık bir vasıf olduğunu söyler.

Her işe kadirdir bir ismi Kudret,
Hürmetine var olmuştur kâinat.
Peygamber yücesi Habibi Ahmet,
Cebraili yokla hocası vardır.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:291,6/1-2-3-4)

Çobanoğlu'na göre rızkı, kısmeti, fırsatı ve nusreti veren O'dur. Zemin ve semavat, on sekiz bin âlem, cennet ve cehennem fahr-i kâinat O'nun hikmetinden olmuştur. Âşık Sefil Selimî, Mevla'nın murad buyurmaması durumunda yaprak ve dalın yerinden kımıldamayacağını söyler. (Özdemir 2003: 36)

Kırılmayan şişe, dökülmeyen dem,
Ne mevki, ne makam ne şan ne kıdem,
Her çıbana melhem, her yaraya em,
Mevlana'nın sardığına şüphe yok.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 297, 2/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi her çıbana mehlemi ve her yaraya emi Mevlana'nın sardığından şüphesi yoktur.

Yusufelili Âşık Huzûrî, ibretle baharın seyredilmesini öğütler. (Dizdaroğlu 1949: 140) Âşık İsmetî, Allah'ın kudreti sayesinde dünyanın bir denge içerisinde döndüğünü söyler. (Kaya 1984: 118) Âşık Talibî ise karları eritip yaz edenin, otları kurutup güz edenin, suları dondurup buz edenin Allah'ın kudreti sayesinde olduğunu şiirlerinde işler. (Kaya 2005: 217)

3.1.1.5. KÂİNATIN YARATILIŞI

Yüzyılın âşık şiirinde kâinatın yaratılmasına dair en çok üzerinde durulan ve tekrarlanan konu “Kün emriyle ol deyince” kâinatın olmasıdır. Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerine telmihte bulunan dönemin âşıkları Yasin suresi'nin 82. ayetinde yer alan “Bir şeyi yaratmak istediği zaman Onun yaptığı “Ol” demekten ibarettir. Hemen oluverir.” (Yasin, 36/82) ayeti ile ilgili bölümler mısralarda yer alır.

Yüzyılın âşıklarından Abdülvahap Kocaman kâinatın yaratılışını “O “ol” dedi oldu bütün kâinat/Hep emrinde canlı cansız mahlukat”(Sever 2004: 206); Âşık

Müdamî “Kün emriyle bu âlemi düzen var” (Aslan 1978: 190); Murat Çobanoğlu “Kün emriyle Mevlâm kurdu dünyayı” (Kafkasyalı 1998: 228, 7/2); Âşık Fedayi Baba “Kün emriyle cem-i eşya vâir oldu/ Her ervah huzuru hakka derildi (Çelebi 1990: 64) ve Bardızlı Nihanî “Kün” deyüp halk eden Sen’sin âlemi baştan başa/Tâ ezel ruhlar cem’inde verdim ikrâr’ın Senin” (Gedik 1995: 189) sözleriyle bu âlemi ve kâinatı “kün” emriyle yaratanın biri olduğunu söylerler ve O Bir’in ise Allah olduğunu işaret ederler.

Var ettin âlemi kün söyleyince,
Şu koca âlemi var eyleyince,
Seni gördü her şey mutlak ilk önce,
Zamanın güneşli anın güneşli.

Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003: 266, 1/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimî mısralarında Yüce Mevla’nın âlemi “Kün” emriyle var eylediğini, her varlığın ilk önce O’nu gördüğünü dile getirir.

20. yüzyıl âşık şiirinde kâinatı Hakk’ın yarattığı dile getirilir. (Düzgün 1997: 254) Allah kâinatı habibi hürmetine, peygamberimizin hürmetine (Düzgün 1997: 32), Cuma günü yaratmasından (Çelebi 1990: 304) söz edilir.

Pek mahir ustası varmış,
Boşlukta bir bina kurmuş,
Ne bozulmaz düzen vermiş.
Bu değirmen nice döner,
Gündüz döner, gece döner

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 101, 4/1-2-3-4-5)

Halil Karabulut, Allah’ın, boşlukta bir bina gibi kâinatı kurduğunu ve bozulmaz bir düzen veren mahir ustası olduğundan söz eder.

3.1.1.6. İNSANIN YARATILIŞI VE MÜKEMMELLİĞİ

Âşık şiirinde dinî ve tasavvufî konular arasında insanın yaratılışı önemli bir bölüm oluşturur. İslam inancına göre ilk insan Hz. Âdem'dir ve insanın topraktan yaratılmıştır. İnsanoğlu yaratılmış tüm canlılar içerisinde en mükemmellidir.

Âşık Mahzunî, hiçbir şey değilken, topraktan yaratılarak insan edildiğini söyler. “İçime girince gittin” sözüyle yaratma sırasında, Allah'ın Hz. Âdem'e nurundan üflediği zaman ki, hali anlatır. (Yağız 1999: 100)

Der Hüdâî akıl, ilim, fen sende
Dünya sende, ahret sende, han sende
Allah sende, Kur 'an sende, din sende
Sende ara sende seni bul gardaş

Âşık Hüdai (Orak 2001: 52, 4/1-2-3-4)

Âşık Hüdâî, insanda Hakk'ın büyük hazinelerinin gizli olduğunu, aklın, ilmin ve fennin insanda gizli olduğu belirtir ve bunları insanın kendisinde aramasını öğütler.

Halil Karabulut, Hak katından ruhsat alıp dünyaya geldiğini, nebatattan insana ettik intikal ettiğini sonra babadan anaya inzal olunduğunu, anne rahminde değişik dönemler geçirilerek sonrasında dünyaya geldiğini anlatır. Onu yapan mucidin karma bir yapıda yarattığını mevcudunun bir olduğunu, vücudunun ise fâni ve baki olmak üzere iki parçadan oluştuğunu dışının hâke, içinin ise Hakk'a bağlı olduğunu anlatır. (Sakaoğlu 1987: 80, 94, 96, 122)

Sırr-ı İlâhîde olunup imâl,
Bir tohumdan çıktım bir ağaç misâl,
Büyüyüp, gelişip bulunca kemâl
Çiçek açıp, meyve dökmeye geldim.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 93, 3/1-2-3-4-5)

Karabulut'a göre insanın evvelden yok iken Hak'tan destur alıp dünyaya geldiğini, Sırr-ı İlâhîde imal olunup bir ağaç misali tohumdan çıktığını, tekrar O'na dönmek üzere kesrette vahdetten bir damla olarak bu dünyaya akıp geldiğini mısralarında işler.

Âşık Müdâmi Aslan 1978: 252, 259), Hakk'ın önce öğle yerini yarattığını sonrasında Âdem Peygamberi yarattığını söyler. Müdamî'ye göre insan ahsen-i takvim suretinde Allah'ın isimlerine tecelli ve Mevla'nın bir sanat eseri olarak yaratılmıştır.

Topraktan yarattı Hak cümle naşı
Kimi doğru oldu, kimi de asi
Aşığı mest eden aşkın şuası
Sönmeyen közü var inceden ince.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 51, 2/1-2-3-4)

Âşık İhsanî, Hakk'ın insanoğlunu topraktan yarattığını, insanların ise kiminin Allah'ın emirlerine itaat ederek doğru insanlar olduğunu kiminin ise karşı gelerek asi olduğunu dile getirir.

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 57, 101), Vahidül Cebbar olan Allah'ın önce nurundan Hz. Âdem'i en güzel şekilde yarattığını söyler.

Âdemin balçığı tâif kürede karıldı
Budur tahkik sivalığm cevabı
Yetmişüç iklimden toprak derildi
Budur tahkik sivalığm cevabı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 299, 1/1-2-3-4)

Suyun meskenetten Mikâil çekti
 Kararken İsrail Nûr maya ekti
 Azrail Nakkaş kalıbın döktü
 Budur tahkik sivalığm cevabı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 299, 2/1-2-3-4)

Âşık Fedayi, Hz. Âdem'in balçığının tâif kürede karıldığını, yetmişüç iklimden toprağının derildiğini, suyunun meskenetten Mikâil'in çektiğini, toprağının karılırken İsrail'in nûr maya ektiğini, Azrail'in nakışlı kalıbını döktüğünü hikâye eder.

Âşık Talibî (Kaya 2005: 217, 224), ilk atamızın Hazret-i Âdem olduğunu, kâinata hayat verip balçığı adam eylediğini söyler, tüm insanların topraktan (balçıktan) yaratıldığına işaret eder.

Ta devr-i Âdem'den haki türaptan
 Hepimiz halk olduk ondan ilahi
 Bir katre meniden ana rahminden
 Sen bizi halk ettin kandan ilahi

Âşık Talibî (Kaya 2005: 221, 1/1-2-3-4)

Herkesin Allah tarafından devr-i Âdem'den haki türaptan halkolduğunu, bir katre meniden ve ana rahminden insanları halkettiğini anlatır.

Yüzyılın âşıklarından Âşık Selmani de (Selmanî 1971: 35, 41) Mevlâ'nın insanları yoktan var ettiğini, Hz. Âdem'e şekli verip dünyaya gönderdiğini şiirlerinde işler. Selmanî insanı tarif ettiği bir şiirinde insan binasının iki direkli olduğunu, taşı ve temelini balçıktan kurulduğunu, şeklinin Tuba ağacına benzediğini ve bu binanın üç yüz altmış altı damardan teşekkül ettiğini anlatır.

İnsanın yaratılışı ile ilgili olarak dönemin âşıkları, Allah'ın insanı bir balçıktan ihsan ettiğini, insanoğlunun ilk atasının balçıktan halk olunduğunu; (Keskin 2006: 314, 338) Hakk'ın cümle naşı topraktan yarattığını ifade ederler. (Düzgün 1997: 51)

Dönemin âşıkları, etten kandan kemikten oluşan bedeninin her varlıktan daha mükemmel olduğunu, bedeninin topraktan yaratıldığını (Kaya 2004: 84) hepimizin Âdem'in öz evlatları olduğunu (Düzgün 1997: 220) ruhların yetmiş bin yıl evvel halkolunduğunu anlatırlar. (Kafkasyalı 1998: 228) Yaratan'ın, insanı yaratmış özel yarattığını, hepsi birbirinden güzel ayrı ayrı azalar verdiğini (Uğur 2008: 81); Âdem ve Havva'nın hepimizin atası olduğunu, bu nedenle herkesin akraba olduğuna vurgu yaparak daha ötesinin olmadığı, insanlığın bir Âdemden geldiğini (Hüseyin 1978: 199) dile getirirler. Ayrıca insanı Allah'ın ne güzel yarattığına işaret ederler. (Dizdaroğlu 1949: 149)

3.1.1.7. VARLIKLARIN ALLAH'I ZİKİRİ

İslam inancına göre canlı ve cansız pek çok varlık kendi lisan-ı hâlleri ile Allah'ı zikir ve tesbih eder. Bununla ilgili Kur'an-ı Kerimde pek çok ayette kâinatta her şeyin Allah'ı tesbih ettiğine, Allah'a dua ettiğine, övgü ile tesbih ettiğine dair beyanlar bulunur. “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır.” (El-İsrâ Suresi, 17/44) “Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmektedir. O, Aziz'dir, Hakîm'dir.” (El-Hadid Suresi, 57/1) Yine Kur'an'da Allah korkusundan yarılan, dağlardan yuvarlanan taşlardan bahsedilir. Gök gürültüsünün hamd ile Allah'ı tesbih ettiği anlatılır.

Tabiat ilimlerinde meydana gelen gelişmeler Kur'an'da geçen ayetlerin daha iyi anlaşılmasına vesile olmuştur. Bu bağlamda ayet meallerinde geçen cansız sanılan pek çok şeyin, insanların fark edemedikleri bir canlılığa işaret etmesi, atom çekirdeğinin etrafında elektron ve nötronların düzenli ve sürekli bir şekilde hareket etmesi Allah'ı tesbih olarak kabul edilebilir.

Peygamber mu'cizeleri, hayvanların konuşmaları ve Allah'ı zikretmeleriyle ilgili olarak insanlara en üst örnekleri vermektedir. M. Asım Köksal (2011: 215),

Allah'ın, Hz. Süleyman'a bütün hayvanların dilini öğrettiğini, bir dişi karıncanın diğer karıncalara yuvalarına girmelerini, zira Hz. Süleyman'ın ordusunun gelmekte olduğunu, bilmeyerek kendilerine zarar verebileceğini bildirdiğini, bunu da Hz. Süleyman'ın duyduğu ve bu vesileyle Allah'a hamd ettiğini anlatır.

20. yüzyıl âşık şiiri konuları arasında hayvanlar âleminin kendi dilleri ile konuşması, varlıkların Allah'ı tesbih ve zikretmeleri ile ilgili dinî ve tasavvufî konulara sıkça rastlanır. Yüzyılın âşıklarına göre kâinattaki her şey, canlı ve cansız bütün varlıklar Allah'ın emrindedir. Allah yaratmış olduğu bu varlıklar üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunur. Her şey onun emrinin karşısında bir teslimiyet içerisindedir. Onların tesbihleri, zikirleri bu teslimiyetin bir tezahürü olarak görülebilir.

Dönemin âşıklarından Abdülvahap Kocaman'a göre (Sever 2004: 205) bulutlar Allah'a âşıktır ve O'nun için gözyaşı döker; yağmurlar ve seller Allah'ı zikreder. Yine aynı şekilde nehirler Allah diyerek akar; denizler, bülbüller ve güller, Allah'ı zikreder.

Her mülkün sahibi herkesten yüce

Canlı cansız onu anar gizlice

Onun emri ile gündüz ve gece

Melekler zikreder kullar zikreder

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 206, 1/1-2-3-4)

Kocaman, Allah'ın sevgisiyle çiçeklerin açmasını, canlı ve cansız varlıkların O'nu insanların anlamayacağı bir şekilde, gizlice anmasını belirtir.

Kağızmanlı Hıfzı şiirlerinde İshak kuşunun Hakk'ın adını zikretmesinden sadalı kuşların hü çekip ötüşmesinden bahseder. (Aslan 1978: 23) Çiçeklerin Rahmana inandıklarını söyleyen âşık onların ağlayarak gece gündüz Allah'ı zikrettiklerini şiirlerinde işler. (Aslan 1978: 29)

Saf tutmuş namazda kıyam ediyor,
 Yel estikçe secdesine gidiyor,
 Susandıkça ab-ı rahmet yuduyor,
 Gözün dikmiş asumane çiçekler,

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 28, 1/1-2-3-4)

Âşığa göre çiçekler de Allah'ı zikreden varlıklardır. Çiçekleri saf tutmuş kıyamda bekleyen insanlara benzeten Kağızmanlı Hıfzı yel esip onların eğilmesini secdeye gitmeleri şeklinde tanımlar.

Hak Hak der kâinat, dağlar ve taşlar
 Seherde mahlûkat zikire başlar
 Allah Allah diye ötüşen kuşlar
 Üstüme konsunlar, dal eyle beni

Ozan Nihat (Uğur 2008: 227, 4/1-2-3-4)

Ozan Nihat, kâinatın, dağların ve taşların lisanı halleriyle Hak Hak dediğini, seherde mahlûkatın zikre başladığını, kuşların Allah Allah diye ötüştüğünü anlatır. Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 191) mısrasının birinde “Kuşlar bizim ilde tekbir okurdu” sözleriyle kuşların Allah'ın yüceliğini haykırdığını söyler.

Mânayı burcundan baksan âleme
 Hakikatta birdir hiç yâd görünmez
 Her eşya dilince söyler kelime
 Hasılsız turabda irad görünmez

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 280, 1/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba, âleme mânayı burçtan bakıldığı takdirde her eşyanın kelime kelime O'nu söylediğinin anlaşılacağını belirtir. Bir başka mısrasında ise sudaki balığın, havadaki kuşun Hakk'ın emrine bakmasını anlatır. (Çelebi 1990: 69)

Dağ taş göz göz hem coşar kaynar
 Sular Allah diye çağlar sabahtan
Âşık Talibî (Kaya 2005: 142, 91/2)

Her seher vaktinde ayrılır yollar
 Cümle kuşlar öter zikreder diller
Âşık Talibî (Kaya 2005: 142, 91/3)

Âşık Talibî mısralarında, suların Allah diye çağladığını, seher vaktinde cümle kuşların öterek Allah'ı zikrettiğini söyler.

Sular da Hak için durmadan çağlar,
 Mevlâ'yı zikreder sahralar dağlar
Murat Çobanoğlu(Kafkasyalı 1998: 265(3/1-2)

Kuşlar niyaz eder uçtuğu zaman.
 Sular da zikreder coştugu zaman.
Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 282, 1/2-4)

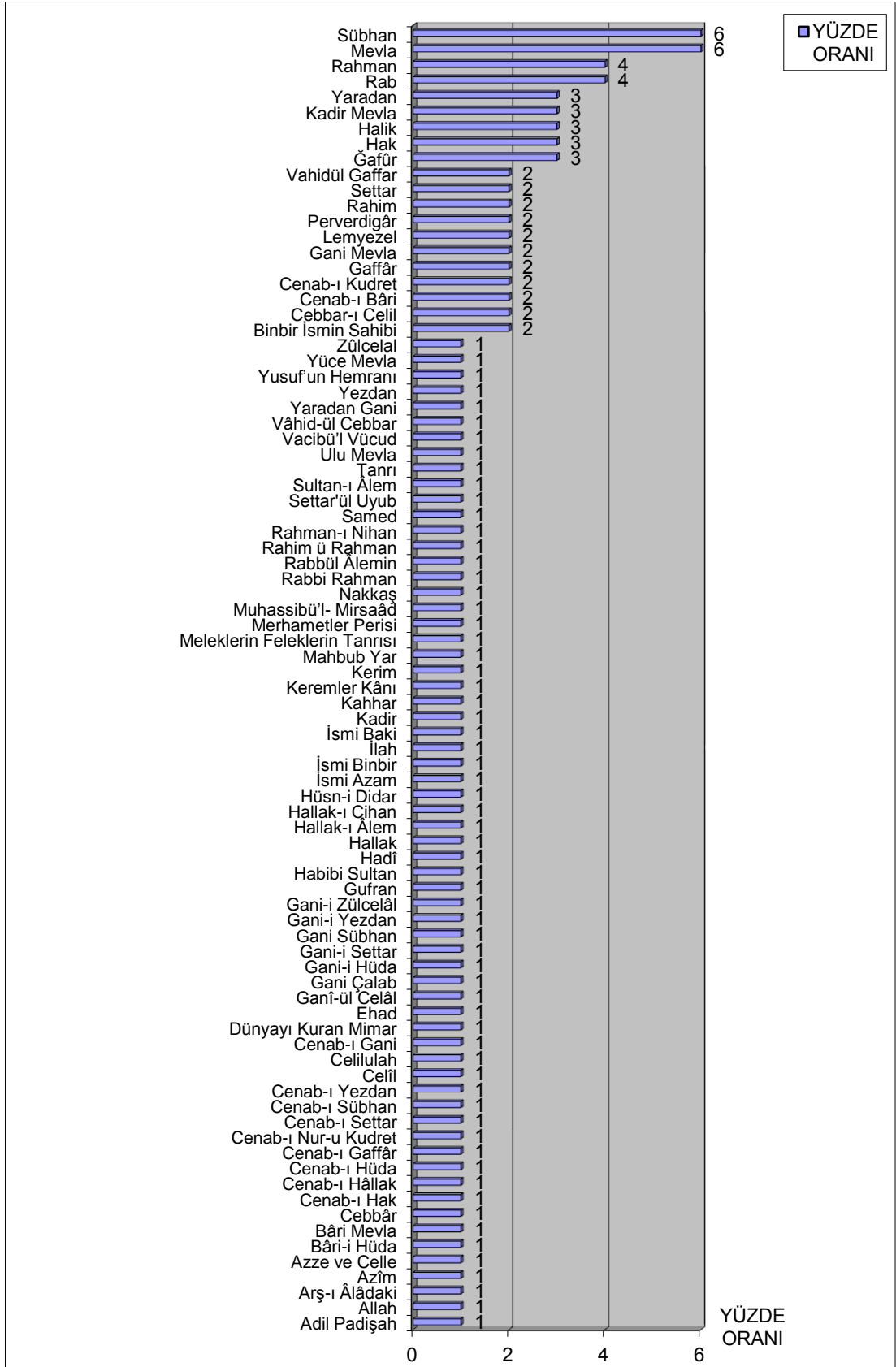
Murat Çobanoğlu'na göre sular Hakk'ın cemalini gördüğü için durmadan çağlar ve Allah'ı zikrederek O'na doğru akar. Sahralar ve dağlar Mevla'yı zikreder, kuşlar uçarak Allah'a niyaz eder. Kul Ahmet bir mısrasında (Yılmaz 2009: 222) "Aşka gelmiş hu sekiyor şu dağlar" sözleriyle varlıkların Allah'ı zikrettiğini vurgular.

3.1.1.8. ALLAH'IN İSİMLERİ (ESMA-İ HÜSNA) VE SIFATLARI

Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere dini konuları ihriva eden pek çok kitapta, Allah'ın değişik isimlerine rastlamak mümkündür. Cenab-ı Hakk'ın güzel isim ve sıfatlarını ihtiva eden Allah'ın isimlerine *Esmâ-i Hüsnâ* adı verilir. Buna göre Allah'ın doksan dokuz güzel isminden söz edilir.

20. yüzyıl âşık şirinde geçen Allah'ın isim ve sıfatları şu şekilde geçer: **Adil padişah** (Aslan 1978: 11), **Allah** (Çelebi 1990: 38), (Başgöz 1994: 121), (Aslan 1978: 12), (Yılmaz 2009: 200), (Kaya 2004: 267), (Demir 1993: 147), (Kaya 2005: 225), (Kafkasyalı 1998: 224), **Arş-ı Âlâdaki** (Demir 1993: 274), **Azîm** (Kaya 2004: 295), **Azze ve Celle** (Aslan 1978: 236), **Bâri-i Hüda** (Kaya 2005: 315), **Bâri Mevla** (Kafkasyalı 1998: 338), **Binbir İsmi Sahibi** (Gedik 1995: 184, 70/2), (Çelebi 1990, 397), (Demir 1993, 147), **Cebbâr** (Kafkasyalı 1998: 217), **Cebbar-ı Celil** (Kafkasyalı 1998: 242), (Düzgün 1997: 71), **Cenab-ı Bâri** (Düzgün 1997: 167), (Cevlani 1951: 30), (Keskin 2006: 143), (Keskin 2006: 323), **Cenab-ı Hak** (Düzgün 1997: 143), (Düzgün 1997: 149), **Cenab-ı Hâllak** (Gedik 1995: 178), **Cenab-ı Hüda** (Düzgün 1997: 167), **Cenab-ı Gaffâr** (Düzgün 1997: 144), **Cenab-ı Nur-u Kudret** (Gedik 1995, 138, 6/2), **Cenab-ı Settâr** (Kafkasyalı 1998: 288), **Cenab-ı Sübhan** (Düzgün 1997: 71), **Cenab-ı Yezdan** (Gedik 1995: 162), **Celîl** (Aslan 1978: 195), **Celilulah** Âşık Selmani (Selmanî 1971: 51), **Cenab-ı Gani** (Aslan 1978: 214), (Düzgün 1997: 80), **Cenab-ı Kudret** (Gedik 1995: 222, 225, 226), **Dünyayı Kuran Mimar** (Kaya 2004: 287), **Ehad** (Gedik 1995: 234), **Gaffâr** (Düzgün 1997: 231), (Kafkasyalı 1998: 224, 335), **Ğafûr** (Kaya 2005: 225), (Başgöz 1994: 149), (Kaya 2004: 295), (Orak 2001: 30), (Çelebi,1990: 162), (Keskin 2006: 190), **Ganî-ül Celâl** (Aslan 1978: 235), **Gani Çalab** (Düzgün 1997: 152), **Gani-i Hüda** Kafkasyalı 1998: 187), **Gani-i Settâr** (Kaya 2005: 342), **Gani Mevla** (Aslan 1978: 211), (Çelebi,1990: 399), (Kaya 2005: 72), **Gani Sübhan** (Düzgün 1997: 70), (Kafkasyalı 1998: 345), **Gani-i Yezdan** (Kaya 2005: 197), (Kafkasyalı 1998: 144), **Gani-i Zülcelâl** (Gedik 1995: 169, 219), **Gufran** (Uğur 2008: 219), (Çelebi 1990: 374), **Habibi Sultan** (Kafkasyalı 1998: 242), **Hadî** (Aslan 1978: 247), **Hak** (Kaya 2004: 267, 135), (Kaya 2005: 108), (Aslan 1978: 236), (Kafkasyalı 1998: 338), (Gedik 1995: 234), **Hallak** (Gedik 1995, 157), **Hallak-ı Âlem** (Aslan 1978: 210), **Hallak-ı Cihan** (Çelebi 1990 : 264), **Halik** (Çelebi 1990: 264, (Kaya 2005: 61), (Kafkasyalı 1998: 136), 217), (Özdemir 2003: 155), **Hüda** (Keskin 2006: 78), (Kaya 2005: 61) (Kafkasyalı 1998: 211, 240), (Sever 2004: 76), (Aslan 1978: 182), (Başgöz 1994: 149), (Aslan 1978: 12, 33), (Düzgün 1997: 99), (Orak 2001: 44), (Cevlani 1951: 21), (Özdemir 2003: 199, 259), (Gedik 1995: 184) **Hüsn-i Didar** (Düzgün 1997: 61), **İsmi Azam** (Aslan 1978: 225), **İsmi Binbir** (Gedik 1995: 154.), **İlah** (Keskin 2006: 310), **İsmi Baki** (Keskin

2006: 94), **Kadir** (Özdemir 2003: 320), **Kadir Mevla** (Aslan 1978: 210), (Düzgün 1997: 69, 162), (Düzgün 1997: 30), (Kaya 2005: 69), (Kafkasyalı 1998: 232), **Kahhar** (Aslan 1978: 208), (Çelebi 1990: 264), **Keremler Kâni** (Gedik 1995: 151), **Kerim** (Kaya 2004: 295), **Lemyezel** (Düzgün 1997: 132), (Gedik 1995: 143), (Gedik 1995: 198), **Mahub Yar** (Düzgün 1997: 61), **Meleklerin Feleklerin Tanrısı** (Başgöz 1994: 96), **Merhametler Perisi** (Başgöz 1994: 96), **Mevla** (Keskin 2006: 94), (Kaya 2005: 225), (Yılmaz 2009: 206), (Kaya 2004: 295), (Kafkasyalı 1998: 211, 217, 240,, 335), (Gedik 1995: 154, 217), (Uğur 2008: 135), **Muhassibü'l-Mirsaâd** (Aslan 1978: 190), **Nakkaş** (Çankaya 2002: 13), **Perverdigâr** (Düzgün 1997: 161), (Kafkasyalı 1998: 335), (Gedik 1995: 227), **Rab** (Düzgün 1997: 36), (Başgöz 1994: 116, 149), (Sakaoğlu 1987: 95), (Kafkasyalı 1998: 212), (Özdemir 2003: 161), (Gedik 1995: 138), **Rabbi Rahman** (Gedik 1995: 144, 161), **Rabbül Âlemin** (Uğur 2008: 201), (Özdemir,2003: 150), **Rahim** (Uğur 2008: 219), (Çelebi,1990: 162), (Keskin,2006: 190), **Rahim ü Rahman** (Uğur 2008: 338), **Rahman** (Uğur 2008: 219), (Sever 2004: 130), (Aslan 1978: 29), (Kafkasyalı 1998: 224, 242, 263), (Özdemir 2003: 303), (Hüseyin 1978: 120), **Rahman-ı Nihan** (Çelebi 199: 264), **Samed** (Düzgün 1997: 41), (Çelebi 1990: 278), **Settar** (Kafkasyalı 1998: 224), (Gedik 1995: 156), **Settar'ül Uyub** (Çelebi 1990: 130, 276), **Sultan-ı Âlem** (Çelebi 1990: 162), **Sübhan** (Düzgün1997: 35), (Çelebi 1990: 197, 374), (Başgöz 1994: 202, 203), (Kaya 2004: 295), (Kafkasyalı 1998: 220), (Sakaoğlu 1987: 133), (Özdemir 2003: 35, 303), (Gedik 1995: 144), (Yılmaz 2009: 334), **Tanrı** (Keskin 2006: 134), **Ulu Mevla** (Cevlani 1951: 15), **Vacibü'l Vücut** (Özdemir 2003: 199), **Vâhid-ül Cebbar** (Çelebi 1990: 76), **Vahidül Gaffar** (Çelebi 1990: 196), (Çelebi 1990: 374,), (Çelebi 1990: 336), **Yaradan** (Düzgün 1997: 172), (Keskin 2006: 134), (Kafkasyalı 1998: 212), (Özdemir 2003: 140), (Gedik 1995: 138), **Yaradan Gani** (Aslan 1978: 208), **Yezdan** (Gedik 1995: 144), **Yusuf'un Hemranı** (Aslan 1978: 12), **Yüce Mevla** (Gedik 1995: 186), ve **Zülcelal** (Aslan 1978: 259), (Çelebi 1990: 215) dir.

Grafik 3.1. Allah'ın isimleri (esma-i hüсна) ve sıfatları

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde Cenab-ı Hakk'ın güzel isim ve sıfatlarını ihtiva eden *esma-i hüsnası* arasında *Sübhan* ve *Mevla* isimleri daha sık kullanıldığı görülür. Bu isimleri, kullanılma sıklığına göre *Rahman* ve *Rab* isimleri takip eder.

Âşık şiirinde, Allah'ın isim ve sıfatlarının kullanımıyla ilgili araştırma yapacak kişiler için bu isim ve sıfatların âşıkların hangi şiirinde, kaçınıcı dörtlüğünde bu şiirlerin hangi kaynakta yer aldığına dair aşağıda detaylı bilgi verilmiştir.

3.1.1.9. NİMETLERE ŞÜKÜR DUYGUSU

Şükür, verilen her hangi bir nimetten dolayı, bu nimete verene karşı saygı ve minnettarlık duymaktır. İnsanın verilenleri bir nimet olarak bilmesi, bildiğini dile getirmesi ve bu nimetlerden dolayı Allah'a sena etmesi ve O'nu övmesi şükür kelimesinin bir başka izahıdır. Şükür insanda kadir bilme, vefakârlığı geliştirir, pekiştirir, nimete karşı gelmeyi engeller. Bu yönüyle ahlaki değeri büyüktür.

Şükür ile teşekkür arasında bir bağ vardır. Sosyal hayatta karşılaştığımız her hangi bir iyilik karşısında iyiliği yapana karşı teşekkür ediliyorsa dini anlamda da insanın istifadesine sunulan nimetler karşısında Allah'a karşı şükredilmesi gerekir. Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde şükür ile ilgili ayetlere rastlanır: “Öyle ise siz beni (ibadetle) anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin; sakın bana nankörlük etmeyin!” (Bakara Suresi, 2/152), “Artık, Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yeyin, eğer (gerçekten) yalnız Allah'a ibadet ediyorsanız onun nimetlerine şükredin.”, (Nahl Suresi, 16/114) “Eğer siz iman eder ve şükrederseniz Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.” (Nisâ Suresi, 4/147)

20. yüzyıl âşık şiirinde şükür duygusu üzerinde durulan önemli konular arasındadır.

Şükür olsun sana ulu Yaratan,
İlim ile üstün kıldın sen beni.
İnsan yaptın, ayırt ettin hayvandan,
Halim ile üstün kıldın sen beni.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987:115, 1/1-2-3-4)

Öncelikli olarak canlılar içerisinde mükemmel bir varlık olarak yaratılması, ilim ile üstün kılınması eşrefi mahlûk olarak diğer canlılar arasında seçkin ve üstün bir varlık olması yönüyle Allah'a şükredilir.

İnsan duyguları içinde en kıymetli olan ve diğer duyguların da kıymetini artıran en değerli nimet akıldır. Akı olmayan bir insanın, diğer duygularına ait işlevlerini yerine tam getiremez. Bu nedenle duygular içinde akıl, en başta gelen büyük bir nimettir. Âşık şiirinde aklın insana verilmesi büyük bir nimet olarak görülür ve karşılığında insanın akı veren Yüce Allah'a şükretmesi öğütlenir.

Yüzyılın âşıklarından Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 98, 99), mısralarında akı, yaratıcının kendi hazinesinden kullarına bir ihsan olarak verdiğini söyler. Akı, kudretin yazdığı bir ferman olarak tanımlar ve dünya güneşine benzetir. İhsanî'ye göre Hz. Âdem'e verilen en yüce eser, insana bahşedilen en yüce varlık, pahasız cevher, vücut sarayının sultanı akıldır.

Gördüğü nesneden hisseler kapan
Vasıtasız varıp Allah'a tapan
Yıldızlara çıkıp atomlar yapan
İlim deryasında kaptandır akıl.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 99, 3/1-2-3-4)

Akıl eksikliğini, dünya darlığı olarak gören İhsanî, gördüğü nesnelere hisse kapan, vasıtasız Allah'ı bulan, bilim ve fenle ilgili yeniliklere imza atan insanın, akıl sayesinde ilim deryasının kaptan konumunda görür

Âşık şiirinde Allah'ın kullarına bahşettiği bin bir çeşit nimetler karşısında şükut ifadesini içeren mısralara rastlanır. Bu bağlamda, Âşık Âşık Talibî “Yâ Rabbi çok şükür nimetlerin var” (Kaya 2005: 224) sözleriyle şükür duygusunu mısralarına taşıırken, Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 308) hakkın sonsuz kudreti neticesinde çeşit çeşit nimetlerle serfiraz kılındığını şiirlerinde anlatır.

Benim için binbir nimet var yaptın,

Cümle mahlûklardan bahtiyar yaptın

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 115, 3/1-2)

Halil Karabulut ise insanın cümle mahlûklardan farklı ve bahtiyar yarattığını kendisi için çeşit çeşit nimetler verdiğini söyler.

20. yüzyıl âşıkları değişik sıkıntılar yaşasa da pek çok problemlerle uğraşsa da şiirlerinde bazen şikâyetlere rastlansa da genel olarak bir tevekkül duygusu hâkimdir ve hallerine içinde buldukları durumlara şükrederler, sabrederler.

Ne evim ne ocağım ne mekân ne de yurdum var

Dağlardan dahi ziyade yer gök çekmez derdim var

Şükür olsun Allahıma ezberimle virdim var

Lütfen ahıfğanımı gülüzare sunda gel

Âşık Selmani (Selmanî 1971: 17, 2/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 227) ve Âşık Selmani (Selmanî 1971: 17) haline şükreden âşıklar arsında yer alır. Âşık Selmani mısralarında halinden memnuniyetini dile getirir, sıkıntılı da olsa içinde bulunduğu duruma ve sahip olduğu imkânlarla şükür duygusuyla mukabele eder.

Âşık şiirinde Allah'ı bulma O'na kulluk şuuruna erme ve O'na yönelip gönül verme şükür gerektiren bir duygudur.

Unutmuşken ecdadımı, atamı,
 Artık doğru yolu gördüm şükrolsun
 Düşünerek buldum kendi hatamı
 Gerçeğin sırrına erdim şükrolsun

Ozan Nihat (Uğur 2008: 140, 3/1-2-3-4)

Ozan Nihat, mısralarında Türk'e ve İslam dinine ait gerçekleri özellikle gizleyen gayri millî bir eğitim çarkından geçen ve genç yaşta cemiyetin kucağına terk edilen, bu ara karanlık mihrakların kuvvetli propaganda ve telkinleriyle batılın kucağına düşürülmeye çalışılan bir Türk gencinin yeniden Hakk'a dönüşüne şükür duygularını dile getirir.

20. yüzyıl âşıklarından bazıları şiirlerinde âşıklık sanatını kendilerine verdiği için Allah'a şükür duygularına yer vermişlerdir.

Cenabı mevlâdan erdi inayet
 Dahi çocuk iken saza alıştık
 Kudret ilminden okuduk ayet
 Çok şükür kelâma söze alıştık

Âşık Selmanî (Selmanî 1971: 5, 1/1-2-3-4)

Âşık Efkârî mısralarında “Yaradan'a şükür olsun, beni bir şâir eyledi” Âşık Efkârî (Keskin 2006: 150 sözleriyle Allah'a teşekkürünü belirtir. Âşık Selmanî de Cenabı Mevlanın bir inayeti olarak çocukken saza alıştığını, kudret ilminden ayet okuduğunu, kelama ve söze alıştığını söyler ve şükreder.

Hamdolsun Mevla'ya yar seni buldum
 Ne mutlu bana ki esirin oldum

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 195, 4/1-2)

Âşık Reyhanî'nin mısralarında olduğu gibi bazen de gönül verdiği sevgiliyle karşılaştığı için Mevla'ya şükredilir.

3.1.1.10. DUA VE NİYAZ

Dua, yalvarma yakarma anlamlarına gelir. “Dua Allah’a karşı rağbet, niyâz, tazarrûdur. Allah’ın rızasını, hidâyet ve istikamete muvaffakiyeti dilemek, yalvarmaktır.” (Yeğin 1992: 108) Dua, zayıftan güçlüye, küçükten büyüğe bir yöneliştir. İnsanın acizliğini anlaması, gücünün yetmediğine kavuşabilme ümidiyle ve kendisine verileceği inancıyla Allah’a yalvarmasıdır. Dua eden insan bütün benliğiyle kendisini manevi bir atmosferde bulur, beklentilerine kavuşma yolunda ilk adımı attığı gibi, korktuğu şeylere karşı da kendini emniyete almış olur. Dua aynı zamanda bir ibadettir, ibadetin özü ve esasıdır.

Dua Kur’an’da ve hadislerde anlatıldığı gibi edebi metinlerde de sıkça rastlanan bir türdür. Klasik edebiyatta ve dinî-tasavvufî Türk edebiyatında karşılığı münacaâttır. Münacaât kelime manası itibariyle; fısıldama, kulağa söyleme; Allah’a dua etme mevzulu manzume, şiir manalarına gelir. (Güzel 2006: 631)

20. yüzyıl âşık şiirinde âşıkların bir acizyet içerisinde Allah’a istek ve taleplerini, ümit ve arzularını şiir mısralarında dile getirdikleri görülür. Dua başlığı altında değerlendirmeyi uygun bulduğumuz bu şiir metinleri adeta semalar ötesine Yüce Allah’a gönderilmek üzere yazılmış birer beyaz dilekçe gibidir. Âşık şiirinde en çok haramlardan ve günahlardan uzak güzel bir yaşam geçirme ve vefat ettiğinde ahirete imanlı gidebilme dua ve niyazı vardır.

Yüzyılın âşıklarından Âşık Müdami (Aslan 1978: 211, 212, 225) kıyamet günü İsrail sur’unu üflediğinde, ölenlerin dirileceğini, amel defterlerinin dağıtılacağını söyler, meleklerin kendisine defteri sağ elinden verilmesini böylece imtihanı geçebilmeyi diler. Müdami, Cehennem kükreyip dehşet saçtığında Allah’tan Hz.

Muhammed (a.s)'in kendisini ümmeti olarak tanınmasını, Sırat köprüsünden selametle geçirmesini, kuş gibi semalarda uçurmasını niyaz eder. İsmi azamı, dört halifeyi, ehl-i beyti ve peygamberleri şefaatçi yapar Allah'tan af ve mağfiret diler. En büyük korkusu olan ahirette hüsrân içinde bırakılmak ve cehennem ateşinde hapsolmaktır. Bu nedenle bağışlanmak ve affedilmek ahirette Kevser havuzundan içebilmek onun en büyük temennisidir.

Âşık Müdâmi (Demir 1993: 98, 139, 363) vadesi tamam olup eceli geldiğinde, ahirete imanla göçmeyi; münker ve nekir meleklerine kolayca cevap verebilmeyi ister. Afşinli Derdiçok da, ahir ömürde, son nefeste ahirete imanla gidebilmeyi arzulayan âşıklardan biridir.

Derdiçoğ'um tatlı canı verince
 Ceset varıp kara yere girince
 Münker-nekir gelip sual sorunca
 Orda dolaştırma dilimi Felek

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 213, 5/1-2-3-4)

Derdiçok, Azrail tatlı canı alıp, cesedinin kara yere girdiği ve münker nekir meleklerinin hesap sorduğu bir anda Feleğin dilini dolaştırmamasını ister. Kadırlılı Âşık Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 199, 200), fani âlemden Allah'ın huzuruna imanlı ve günahsız bir kul olarak gidebilme arzusu vardır.

Kocaman “Son nefeste Allah dedirt sedasın/ Kelimeyi şahadet ver yarabbi” (Sever 2004: 189) sözleriyle ömrünün sonunda, son nefesinde bir şahadet getirebilmeyi mutluluk sayar.

Bardızlı Nihanî'nin (Gedik 1995: 230) mahşer gününde yüzü Hakk'ın divanına yüzü ak bir şekilde gidebilme duası vardır. Mahşer günü Rabbim kim? nebin kim? soruları sorulacağını söyler böyle bir zamanda suâllere doğru cevap verenler arasında olabilmeyi ümit eder ve mekânının cennet olmasını arzular.

Dönemin âşık şiirinde Allah'a yapılan yalvarma ve yakarışlar arasında kendilerini hataya düşürücü her türlü tuzaklardan ve yollardan uzak kalabilme isteği vardır. "Senden niyazım bu ey gani mevlâ/ Masiyet yolundan kaçanlardan et." (Aslan 1978: 211), "Dilimizi sakla kötü sözlerden/ Kelli nazardan fena bakan gözlerden" (Sever 2004: 189), "Kusuru cürmümüz bertaraf eyle/ Nefsimiz mağlup et Men-Aref eyle" (Çelebi 1990: 399) ,"Dilimi riyardan koru/ Elimi kavgadan koru" (Sakaoğlu 1987: 85) mısralarında bu isteklerin başında elin ve dilin kötülüklerden korunması talebi dikkat çeker.

İnsan hayatı boyunca bazı konularda hata yaptığı olur ve hatasını telafi etme onu düzeltme yollarını arar. Dini yaşantı çerçevesinde de hata ve günahlar işler ve bunun özrü olarak da Allah'a tövbe eder O'ndan af ve mağfiret diler. Tövbe, insanın günahına pişmanlık duyması ve Allah'tan af dilemesi demektir. Tövbe eden insan, Allah'a dua edip yalvarmış olur.

Kur'an-ı Kerim'de "O'ndan mağfiret dileyin, sonra O'na tövbe edin! Çünkü Rabbim yakındır; duaları kabul edendir" (Hûd Suresi, 11/61) buyrulmaktadır. Burada "tövbe edin" emrinden sonra Allah'ın duaları kabul eden olduğunu bildirmesi, tövbe edip af ve mağfiret dilemenin de dua anlamına geldiğini ifade eder.

Âşık şiirinde yapılan hatalardan, kusurlardan ve eksik amellerden dolayı bir pişmanlık duygusu, Allah'tan af ve mağfiret talebi vardır. Sosyal yaşamda her ne kadar insanlar hatalarını itiraf etmek istemeseler de âşıklar hatalarını söyleyeme cesaretini gösterebilecek kadar büyük bir erdeme sahiptirler. Âşıklar mısralarında kendilerini hatalı, kusurlu, ameli az ve günahkâr bir kul gibi görürler ve Yüce Mevla'dan af ve tövbe talebinde bulunurlar. Âşık için O'ndan başka dost, O'nun kapısından başka gidilecek kapı yoktur.

Dönemin âşıklarından Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 142, 149) günahlarının deryadan az, topraktan çok olduğunu söyler, gideceği başka bir kapısının olmadığını

belirterek Allah'ın Gafur ismine sığınır. Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 36) hayatında pek çok isyanı olduğunu söyler ve O'nun rahmetini ve ihsanını talep eder. Suçunun ve günahının çok olduğunu söyleyen âşıklardan biri de Abdulvahhap Kocamandır. Kocaman (Sever 2004: 118), günahkâr bir kul olduğunu söyler ve Allah'tan günahlarına kefarete talebinde bulunur. Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 235), görünen ve görünmeyen bütün günahlarından af edilme niyazında bulunur. Halil Karabulut da (Sakaoğlu 1987: 168) kendini büyük bir günahkâr olarak görür ve Ulu Tanrıdan af diler.

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 130, 162, 393), kudret kaleminin hayıra yazmasını azaba düşür bırakılmamasını niyaz eder. Allah'a yakarıştaki bulunduğu bir dörtlüğünde Allah'ın Gafur ve Rahim isimlerine sığınmış bir halde O'nun kapısına fakir ve mücrim bir kul olarak geldiğini kendisinin bağışlanmasını istediğini söyler.

Niyyeti hayıra diyek Bismillah

Tevbe günahlarımıza Estağfirullah

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 393, 1/1-2)

Âşık Fedayi, eliyle ve diliyle pek çok hata işlediğini bu duruma Allah'ın malum olduğunu mısralarında işler ve günahlarının bağışlanıp geçilmesini ister.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 11-12) için en büyük sığınak Allah'tır. Hıfzı, Settar'ının huzuruna yüzü kara olarak geldiğini, ancak O'nun rahmetinden hiçbir zaman ümidini kesmediğini söyler günahlarından ötürü zulümden münezzehtir adil padişah ve şahların şahı olarak tanımladığı Yüce Allah'ın dergâhından ayrılmayacağını söyler, O'ndan af ve mağfiret diler.

Hatalarında ve günahlarından dolayı Allah'tan af dileyen âşıklardan biri de Murat Çobanoğlu'dur. Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 152) kendisinin bir dua edip haram yediğini, gönül kırdığını, günahının çok olduğunu, dile getirir, ölüp kabre

konulduğu zamanda kendisinin hatalarından ve günahlarından Yaradan'ın af etmesini talep eder.

Ben bir dua edim, siz deyin âmin.

Cümlemizi affeyesin Yaradan.

İsyanımız fazla amelimiz yok,

Cümlemizi affeyesin Yaradan.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:333,5/1-2-3-4)

Çobanoğlu, kendisinin ettiği duaya “âmin” denilmesini ister, Yaradan'ın herkesi affetmesini talep eder. İsyanının çok olduğunu itiraf eden Çobanoğlu amelinin azlığını dile getirir af ve mağfiret diler.

Dönemi âşık şiirinde Allah'tan af ve mağfiret dilenirken en çok tekrar edilen istek ise günahların affedilmesi ve cennete gidebilme aynı zamanda Allah'ın rahmetine nail olabilme isteğidir. Dünya ve ahret hayatında darda ve sıkıntıda kalmama adına âşık hem kendisi için hem de sevdikleri için Allah'tan rahmet beklentisi vardır. Âşık için tek gidecek kapı el açılacak yegâne güç, rahmeti istenecek tek kudret Allah'tır.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 211, 225, 273) ümmeti için yaş döken Hz. Muhammed (a.s)'in olduğunu mısralarında belirtir, öz ismi Mevlâ'ya ve nur-u Mustafa'ya bağışlanması dileğinde bulunur. Allah'ın ismini çağırmanın darda kalmayacağını söyleyen Çobanoğlu, Ol nur-u Kâbe'ye bağışlanmayı ve günahlarından arınmayı ister. Allah'ın rahmet dergâhından bol bol nasiplenmeyi umar.

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 189), Allah'tan rahmetini esirgememesini diler. Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 162), Allah'ın rahmet dergâhından ret olunmama niyazında bulunur. Ellerinini, boş malûl bir şekilde Allah'ın kapısına

geldiğini söyleyen Âşık Talibî (Kaya 2005: 219), dilek çanağının doldurulmasını ister.

20. yüzyıl âşıkları, “Senden niyazım bu hey bari Huda/ Evvela sapdırıp yoldan ayırma.” (Aslan 1978: 183), “Biz günahkâr kuluz hem de asiyiz/ Sen bizi ayırma dinden ilahî” (Kaya 2005: 221), “Anaya babaya isyankâr etme/ Sen bizlere doğru yol ver Allah'ım!” (Kafkasyalı 1998: 225) mısralarıyla Huda'ya olan niyazlarından biri de Allah'ın kendilerini Hak yoldan ve Hak çizgisinden ayırmamasını kendi rızasından şaşırtmamasını talep ederler.

Ölmeden nasibet bulayım yârim,
Duam müstecep et perverdiğarım

Âşık Müdami (Aslan 1978: 84, 1/1-3)

Sana sığınmışım ey bari hûda,
Âşık, maşuktan eyleme cuda

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 12, 3/1-2)

Nedeyim istememe dünya malını
Kadir Mevlâm bu güzeli ver bana

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 131, 5/3-4)

Yârab dertli gamlı bir zamanımdır
Sevdiceğim yâri benden ayırma.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1987: 108, 1/1-2)

Şehr-i Medine'de yatan âşkına
Kavuştursun baba, anaya sizi

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 163, 38/4)

Âşık şiirinin özünde sevgiliye ve sevilenlere duyulan aşırı bağlılık onlara duyulan özlem ve kavuşma isteği vardır. Çoğu zaman bu istek ve arzularına ulaşmada engellerle karşılaşan âşık bu engellerin bertaraf edilmesi sevdiğine kavuşabilmesi için dua eder. Aşığı sevgiliye ve sevdiğine kavuşturacak olan yegâne güç Allah'tır.

Âşık şiirinde dua ve yakarışlar arasında kaza ve belalardan uzak kalma önemli istektir. Dua içerikli bu şiirlerde âşıklar kendilerine, sevdiğine, yaşadığı çevreye ve ülkesine isabet edecek her türlü arzî ve insani bela ve musibetlere karşı emin olabilme yönüyle Allah'tan dua ve talepte bulunurlar. Yirminci yüzyılda yaşanan deprem olayları nedeniyle kaza ve bela olarak ismi zikredilen durum depremdir ve büyük bir musibet olarak görülür; bu musibetten korunması için Allah'a dua edilir.

Zelzele devam ediyor dört yıldır
Ağlatma Allah'ım sen bizi güldür
Üstümüzden karanlıkları kaldır
Bizi mahrum koyma günden ilahi

Âşık Talibî (Kaya 2005: 222, 2/1-2-3-4)

Âşık Talibî, yaşadığı dönemde dört yıldır devam eden bir depremden söz eder, memleket üzerindeki bu karanlıklı felaketlerin kaldırması ve iyi günlerden mahrum bırakılmaması adına Allah'a dua eder.

Varlık için gözü yaş olanlara
Sinesi küp gibi boş olanlara
İçi dışı küfri taş olanlara
İslah oku ile okla ya Rabbi

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 126, 4/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî mısralarında, Allah'ı tanımayan ve bilmeyenlerin O'nu tanıma bahtiyarlığına erişmesi ve hidayete ermesi için dilekte bulunur; kalbi katılaşmışların ıslahını talep eder.

Ya ilahi bir niyazım var sana
Aşığı beladan sakla ya Rabbi
Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 126, 1/1-4)

Kazadan Hıfzetsin, el bari ilah,
Temennimiz, cavidana yakışır,
Âşık Müdami (Aslan 1978: 207, 6/3-4)

Âfetten saklasın Cenâb-ı Yezdan
Halkı afiyetle yaşasın her an
Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 78, 7/1-3)

Gelmiş-gelecek kazayı belâyı affeyle
Hacatımız kabul eyle Yaratan
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 399, 2/3-4)

Dönemin âşıkları yukarıdaki dua içerikli mısralarında, bela ve musibetin mü'min insanlardan, yaşanan beldelerden uzak durmasını isterler. Bu istekte, Allah'ın binbir ismi, Kur'an'ı, Hz. Muhammed (a.s)'i ve diğer peygamberleri, evliyaları, mezhep imamlarını ve mutasavvıf şahsiyetleri dualarına şefaathçi yaparlar.

Dönemin âşık şiirinde ayrıca aşığın içinde bulunduğu müşkül durumundan ve halinden kurtulma dileği (Düzgün 1997: 54, 98, 324), başta terör belası olmak üzere Türk Milleti'nin her türlü felaketten korunması ve yüceltilmesi arzusu, Türk ordunun her zaman muzaffer olması ve Türk yurdunun selameti (Sever 2004: 189, 190), şeytanın şerrinden uzak kalabilme arzusu (Düzgün 1997: 126), (Kaya 2005: 376), namerde muhtaç kalmama ve Allah'ın kullarını fakirlikle imtihan etmemesi isteği

(Kaya 2005: 376), (Aslan 1978: 183), başkalarının eline bakacak şekilde kimseye muhanete muhtaç kalmama isteği ve dile düşme endişesi (Kaya 1984: 159), (Hüseyin 1978: 95), münkirlerin hilesinden ve tuzaklarından uzak kalabilme arzusu (Çelebi 1990: 395), sağlık ve afiyet içerisinde bir yaşam sürebilme isteği (Demir 1993: 270), (Keskin 2006: 101), (Uğur 2008: 135), (Hüseyin 1998: 171), hacca gidebilme ve kutsal beldeleri görebilme (Sever 2004: 189), (Kaya 2005: 388), helal kazanç ve bol rızık talebi (Demir 1993: 232), (Sakaoğlu 1987: 85), (Kafkasyalı 1998: 225, 240), yurdumuzda gözü olan düşmanların kahrolması ve emellerine ulaşamaması talebi ve tarihe mal olmuş Türk büyüklerinin ahirette mekânlarının cennet olması (Aslan 1978: 208, 241), kardeşlik duygusu içerisinde birlik, beraberlik ve barış içerisinde yaşama arzusu (Sever 2004: 189), (Gedik 1995: 144) istek ve talebinde bulunulur.

Yüce Mevlam, benim senden dileğim

Kula kul olmayan kul eyle beni

Hayır, şer sendendir, hepsi hoş bildim

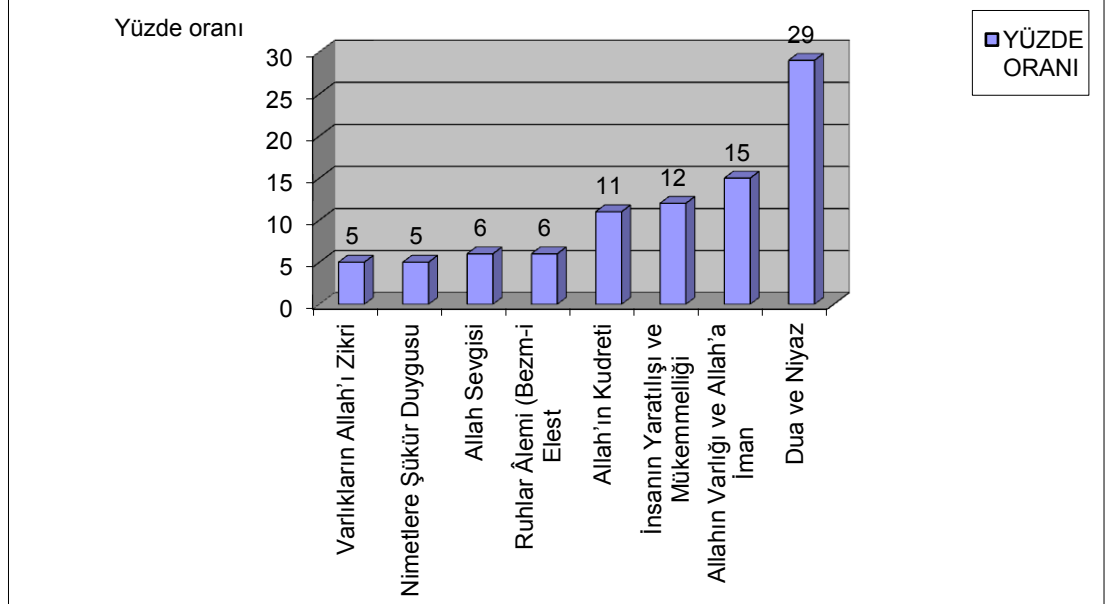
Neylersen güzeldir, al, eyle beni

Ozan Nihat (Uğur 2008: 227, 1/1-2-3-4)

Ozan Nihat, kula kul olmayan bir kul olabilmeyi, yaptıkları her türlü işte, yaşadıkları olumlu ya da olumsuz her türlü hadisede Allah'ın rızasını talep eder. Hayır ve şer her şeyi O'ndan bilir ve O'nun ne eylerse güzel eyleyeceğini dile getirir.

Yüzyılın dua içerikli mısralarında ayrıca cennete kavuşabilme ve O'nun gül cemalini, hüsn-ü didarını görebilme (Çelebi 1990: 190, 226), (Gedik 1995: 230), gurbette kalanların sevdiklerine sağ selamet içerisinde bir an önce kavuşabilmeleri (Gedik 1995: 207), dertlilere devaya, hastaların şifaya ve yaraların ilaca kavuşabilmesi (Gedik 1995: 230), (Kafkasyalı 1998: 225), sadakatli bir eş, itaatkâr bir evlat, saadetli hayat, hayırlı servet ve mal talebi (Karabulut 1987: 85), (Kafkasyalı 1998: 225), ahlaklı kardeş, gevezelik etmeyen arkadaş, iyilik sahibi komşu ve yoldaş, lekesiz bir isim, hayırlı hısım, hasımsız bir dünya, kolayından bir

ölüm ve ahrette tutunacak bir el (Sakaoğlu 1987: 85) istek ve duası sık sık tekrar edilir.

Grafik 3.2. Tevhid ve Allah'a iman.

Tevhid ve Allah'a iman konusunun işlendiği şiirlerde Yüce Mevla'dan taleplerin yer aldığı dua ve niyaz konularının mısralarda sık sık dile getirildiği görülür. Allah'ın varlığı ve Allah'a iman, İnsanın yaratılışı ve mükemmeliği, Allah'ın kudret ve inayeti âşık şiirinde üzerinde yoğun olarak durulan diğer tevhid ve Allah'a iman konularıdır. (Grafik 3.2)

3.1.2 ÖLÜM SONRASI HAYAT VE KADER İNANCI

Ölüm sonrası hayat ve kader inancı bölümünde, dünyanın faniliği ölüm gerçeği, kadere İman ve ölüm sonrası hayata ait unsurlar işlenir.

3.1.2.1. DÜNYANIN FANİLİĞİ VE ÖLÜM GERÇEĞİ

Yirminci yüzyıl âşık şiirinin en hacimli bölümlerinden biri de dünyanın faniliği ve ölümdür. İnsan hayatının şüphesiz acı iki gerçeğini oluşturan bu iki unsur dönemin âşık şiirinde geniş yer bulur. Hayatın sonu olan ve İslam inancına göre bir mekân değişikliği kabul edilen ölüm, âşıkların ruh dünyasının ışığında oldukça güzel işlenmiş ve adeta mısralarında bu kavramlar en güzel şekilde anlamlarını bulmuştur.

Dünyanın faniliği ve ölüm gerçeğinin sıkça vurgulandığı âşık şiirinde üzerinde durulan önemli bir konu da insan ömrünün kısalığı, dünya hayatının geçiciliği ve her kim olursa olsun bir gün mutlaka ölüm gerçeğiyle karşılaşacağı anlatılır. Başta peygamberler olmak üzere nice hükümdarların, sultanların, kahramanların, ağaların ve beylerin gelip geçtiğini ancak dünyanın kimseye kalmadığı söylenir. İnsanların kaç yıl yaşarsa yaşasın bir gün ölümün kapısını çalacağı belirtilir ve dünya hayatına adlanılmaması öğütlenir.

Âşık Reyhanî, yüz yirmi dört bin peygamberi ve pek çok sultanı yerin yediğini söyler. İnsanın bu dünyada aldanmamasını, saray ve köşkü de olsa bir gün onu terk edeceği gerçeğine işaret ederek Sultan Süleyman örneğini verir.

Bin yaşadı Hazret Âdem hani ya
Dokuz yüz el (li) Nuh yaşadı fani ya
Dört yüz elli Şit yaşadı hani ya
Sayısız insanı yedi yer yedi

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 132, 4/1-2-3-4)

Reyhanî, uzun seneler yaşamış Hz. Âdem, Hz. Nuh ve Hz. Şit örneklerini vererek dünya hayatının faniliğine vurgu yapar.

Âşık Veysel (Sever 2004: 287, 293), dünya hayatının fani olduğunu, dünyanın herkesi oyaladığını, Hz. Âdem'den bu yana nice insanların gelip geçtiğini söyler. Başka bir dörtlüğünde ise nice kahramanların, nice sultanların, padişahların ve ozanların dünyaya gelip gittiğini “hani ya nerde onlar” sözüyle onların da birer fani olduğunu dile getirir.

Âşık Fedayi Baba, dünya faniliğini şiir mısralarına taşıyan âşıklar arasında yer alır. Şiirlerinde Hz. Süleyman'ın ismini verir ve peygamberleri örnek göstererek hiçbirinin dünyada vefa bulmadığını, baki kalmadığını ifade eder. (Çelebi 1990: 357)

Ağa-beyler Padişahlar ekseri

Cümlesi kor gider burada kalmaz

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 212, 3/3-4)

Âşık Fedayi, ağaların, beylerin ve padişahların da aynı şekilde burada kalmadığını hepsinin de çekip gittiğini anlatır.

Âşık Efkâri, mısralarında dünyanın fendine aldanmamayı öğütler ve diğer âşıklar gibi o da peygamberleri, enbiyaları ve evliyaları örnek göstererek insan hayatının faniliğini işler. (Çelebi 1990: 357)

Davası bitmez âleminin dünyayı mal etse de

Dünyaya kim sahip olmuş ahiri viranedir

Samur giyen zevk ü safa edenler bir gün için

Şâh -ı sultan olsa bile dönecek uryanedir

Âşık Efkâri (Çelebi 1990: 137, 4/1-2-3-4)

Efkâri, insanoğlunun her ne kadar mal mülk kazansa da sonunun virane olacağı uyarısında bulunur ve insanın samur kürk de giyse, şah-ı sultan da olsa sonunda kıyafet de olmak üzere hiçbir şey götüremeyeceğini söyler.

Dünyanın temelinden yalan olduğunu mısralarına taşıyan dönemin âşıklarından biri de Murat Çobanoğlu'dur. Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 186), bu dünyada kimsenin ebedi kalmadığını, gelenin gittiğini ve gidenin gelmediğini söyler ve Sultan Süleyman örneğini verir.

Çobanoğlu mısralarında “Aldanma dünya varına/ Dünya kalmadı Karun'a” (Kafkasyalı 1998: 148) sözleriyle dünya varına aldanmamayı öğütler ve dünya faniliği Karun örneğiyle açıklayarak dünyanın Karun'a bile kalmadığını söyler.

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 126, 196), dünyada ebedi kalının olmadığını, günler geçtikçe insan ömrünün talan olduğunu söyler ve dünyanın faniliğine işaret eder. Dünya hayatına aldanıp insanın doğru yoldan şaşırmasın diye bu dünyanın bir boş'tan ibaret olduğunu anlatır

Senin vâden yeter bir gün
Acel gelip öter bir gün
Sayılı gün biter bir gün
Bir Allah'a yalvaralım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004, 183, 7/1-2-3-4)

Bir gün gelip insanın vadesinin yeteceğini, sayılı günlerin biteceğini söyleyen Kocaman, Bir olan Allah'a yalvarılmasını öğütler. Âşık Hüdai (Orak 2001: 90), şiirlerinde insan yaşlılığını güz mevsimine, ölümü ise kış mevsimine benzetir.

Yüzyılın âşıklarına göre, sonu yalan ve viran olan dünyaya bel bağlanılmamalıdır. (Demir 1993: 362, 385) Onlara göre dünya fanidir, burada kimse eğlenmez ve gelen gider. (Uğur 2008: 373) “Hep biliriz dünya yalan, bir fert yok ki baki kalan” (Kaya 2005: 358), “Dünya baki insandır fani” (Yılmaz 2009: 27), “Göçmektir konmanın sonu” (Sakaoğlu 1987: 130), “Pencere misali bu fani dünya, geldikte bir kere bakılır gider “Dünyada taç ile tahta aldanırdı çokları, hanı taçlar hanı tahtlar hanı saray-konaklar” (Selmanî 1971: 11-39), “Kimlere kalmış bu âlem bir gün de viran olur!” (Kafkasyalı 1998: 345), “Üç günlük dünyada var mıdır kalan”

(Düzgün 1997: 154), “Gençliğimin baharını kaybettim, ömür mevsiminden güz kaldı şimdi” (Orak 2001: 90), “Dünya dedikleri mezarlık imiş” “Dokunma keyfine yalan dünyanın” (Yağız 1999: 139) sözleriyle dünyanın faniliğine dikkat çekerler.

Âşık İSMET, senin sonun n’olacak?

Vaden tekmil olup günün dolacak,

Belki, başucunda nişan olacak,

Taşın var dünyada, taşın” dediler!.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 112, 4/1-2-3-4)

Âşık İsmetî, kendi kendine sonunun ne olacağını sorar ve cevabını yine kendi verir. İsmetî cevabında vadesinin tamamlanıp gününün dolacağı belki de nişan olarak baş ucunda bir taşın olabileceğini söyler:

Kağızmanlı Hıfzı göre, günde yüz bin katar gelip geçen bu fani dünyadan insanın bekaya göçmesi hakır. (Aslan 1978: 25) Ozan Nihat “Şu yalan dünyada kalan görmedim, zamanı gelince göçer gidermiş” sözleriyle dünyanın faniliğini anlatır. (Uğur 2008: 395)

Niceler bu mülke konup göçtüler

Evliya-Enbiya ahkâm açtılar

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 250, 2/1-2)

Âşık Fedayi, mısralarında evliya ve enbiyalar başta olmak üzere nice insanların bu mülke konup göçtüğünü dile getirir

Sevgiliye sitemin yer aldığı âşık mısralarında, dünyanın faniliği, güzelliklerin geçici olduğu söylenir ve sevgiliye bu güzelliklerin bir gün kendisine veda edeceği anlatılır. Öyle bir zaman gelir ki gözler görmez olur, sırma saçlar yerde sürünür ve son olarak ölüm memuru kapıyı çalar. (Başgöz 1994: 86), (Orak 2001: 90)

Gözün görmez dilin durur
 Sırma saçlar yerde sürür
 Ölüm memuru çağırır
 Kaçamazsın tutar birgün

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 157, 86/2)

Ali İzzet Özkan bir zaman geldiğinde sevgilinin gözlerinin görmeyeceğini, sırma saçlarının yerde sürüneceğini ve ölüm memurunun çağrısından kaçamayacağını dile getirir.

Dönemin âşıklarından Müdami'nin mısralarında, “Buna dâr-i fani derler, her gelen göçüp gider/ Arife bir imtihandır, ey Huzûri makberin.” (Aslan 1978: 267) sözleriyle öncelikle insan imtihanda olan kişi, dünya hayatı ise bir imtihan yeri kabul edilir. Müdami'ye göre bu fani dünyaya gelen ahrete geçer ve dünyada baki kalan kimse yoktur

İnsan ömrünün bir sermayeye benzetildiği 20. yüzyıl âşık şiirinde bu sermayenin her gün azaldığı ve bittiği hatırlatılır böylece dünya hayatının faniliğine ve ölüm gerçeğine dikkat çekilir. Dönemin âşıklarından Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 155), gecelerin sabaha dönüşmesi, vaktin öğle ve akşama ermesi güneşin batması, her vakti geldiğinde ezanın okunması aşığın ömür sermayesinin tükendiğini gösteren delilleridir.

Şu dünyada ne iş etsem,
 Bittikçe ömrüm bitiyor,
 Yolcu olsam, yola gitsem,
 Gittikçe ömrüm bitiyor.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 155, 1/1-2-3-4)

Âşık, bir başka yerde ise dünyada her ne iş yaparsa yapsın sonunda ömrünün bittiğini, ömür sermayesinin azaldığını dile getirir. Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı

1998: 275, 280) dünyanın bir yalan olduğunu, şahlara ve sultanlara kalmadığını söyler kara gözlü sevgilisini uyarır ve ona da dünyanın kalmayacağını söyler.

Çobanoğlu sanma düştün rahata.
 Bir gün bineceksin cansız bir ata.
 İnsanoğlu benzer bak bir saata.
 Bir gün dakikalar sayı tükenir.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:247,7/1-2-3-4)

Tabutu cansız ata benzeten Çobanoğlu, insanı ise saate benzetir ve dakikaların tükenmesi ile insan hayatından eksilen gün arasında bir benzerlik kurar.

Abdülvahap Kocaman, dünyanın faniliğini “Nerde baban nerde deden, aynı yere sende giden” (Sever 2004: 184) sözleriyle anlatır; Kul Ahmet ise bu dünyanın fâni olduğunu gelenler kalmadığını (Hüseyin 1978: 281) ifade eder. Kağızmanlı Hıfzı ömrünü bir bahara, cismini ise bir yaprağa benzeterek, bir gün ömrünün gazel olup al yaprağa dönüşeceğini ifade eder. (Aslan 1978: 25) Âşık Sefil Selimi de tüm canlıların bir gün öleceğini yalan dünyada bir tek canlının bile kalmayacağını şiir mısralarında işleyerek, dünyanın faniliğine ve ölüm gerçeğine dikkat çeker. (Özdemir 2003: 188)

Yolun yokuşlayıp, belin bükülür,
 Saçların ağarıp, dişin dökülür,
 Ölümün beklenir, kahrın çekilir,
 Kışın var dünyada, kışın” dediler.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 112, 3/1-2-3-4)

Âşık İsmetî ise hayat yolunda yaşlılık gelip çattığında, saçların ağarması, dişin dökülmesi adeta ölümün habercisidir. Dünyanın faniliği ve ölüm gerçeğini işleyen şiirlerde genellikle dünya bir hana insan ise bir yolcuya benzetilir. Bu şiirlerde doğum ve ölüm iki ayrı kapıdır, dünya ise bir konaklama yeri bazen de bir sinemadır.

Şiirlerinde dünya-han benzetmesine şiirlerinde sık sık yer veren şairlerin başında Âşık Veysel gelir. Veysel, “Can kafeste durmaz uçar, dünya bir han konan göçer” “Dünya dedikleri bir büyük handır, az yaşa çok yaşa sonu virandır, bir gün göçün çeker ömür kervanın” sözleriyle dünya hayatının geçiciliğine ve faniliğine dikkat çeker. (Kaya 2004: 145, 229)

Dünyaya geldiğim anda

Yürüdüm aynı zamanda

İki kapılı bir handa

Gidiyorum gündüz gece

Âşık Veysel (Kaya 2004: 119, 2/1-2-3-4)

Âşık Veysel meşhur “Uzun ince bir yoldayım” şiirinde dünyayı yine iki kapılı bir hana benzetir ve hayat yolunda gece ve gündüz yürüdüğünü belirtir.

Yine aynı şekilde dünyayı hana ve misafirhaneye, insanı ise yolcuya benzeten Halil Karabulut’a göre (Sakaoğlu 1987: 79, 93, 130) hayat kısacık bir yoldur ve bu yol çok hızlı bir şekilde tükenmektedir. Ona göre dünya bir sinemadır ve bu sinemayı izleyen gider. Karabulut bir benzetme içerisinde ömür güneşi gurup etmeden bu dünyada birkaç gün misafir olduğunu, geçici bir çadır kurarak bir iki gün ateş yakmaya geldiğini söyler.

Yapısına baktım bir han yapısı,

İçinde her ne var konuk hepsi,

Daima açıktır iki kapısı,

Durmadan çıkılır, girilir gördüm.

Halil Karabulut (Sakaoğlu1987:135, 4/1-2-3-4)

Karabulut dünyanın yapısını hana, tüm insanları ise handa kısa bir süreliğine konaklayan konuğa benzetir. Doğum ve ölüme telmihte bulunur ve iki kapısının her daim açık olduğuna işaret eder.

Davut Sulari mısralarında (Yılmaz 2009: 236) dünya kapıları olan bir han, âdemoğlunun ise kervan olduğunu söyler. Dünya hanının kapısını açanların, hana misafir olanların ecel şerbetini mutlaka bir gün içeceğini ve bu dünyadan göçeceğini söyler. Murat Çobanoğlu için dünya hancı, kul da yolcudur ve bu dünyaya gelenler zamanını bekler. (Kafkasyalı 1998: 179, 216) Ona göre kader bir köprü, insanlar ise bir yolcudur ve herkes bir gün mutlaka o yoldan geçecektir.

Öyle bir devri dünyadır gelenler göçmektedir.

Bugün dünya yarın ahret her gelen kervandadır.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 342, 4/3-4)

Dünya hayatı öyle bir devri daim yaptığını gelenlerin göçtüğünü mısralarında işleyen Çobanoğlu, insanın bu gün dünyaya eğlenen bir kervanda olduğunu ve bu kervanın yarın ahrete yol alacağı ihtarında bulunur.

Gelen gider, konan göçer akibet bu dünyaya

İki kapılı han gibi bir misafirhanedir.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 35, 1/3-4)

Âşık şiirinde insanoğlunun bu dünyada köşkü de sarayı da olsa eğlenme süresinin kısa olacağı vade tamam olduğunda herkesin iki kapılı bir han ve misafirhane olan bu dünyayı terk ederek mezara göç edeceği anlatılır, dünyanın faniliğine ve ölüm gerçeğine işaret edilir.

Ölüm tüm canlı varlıklarda görülen hayatî fonksiyonların bir daha tekrarlamamak üzere sona ermesidir. İslam akidesine göre ölüm dünya hayatının bitip ahret hayatının başlaması demektir. Yine aynı şekilde ölümden önce yapılanların hesabı ölümden sonra verileceği inancı vardır. Bu sebeple Kur'an-ı Kerimde ve birçok hadiste ölümün en büyük öğüt ve nasihat olduğu anlatılmaktadır. "Mutasavvıflar ölümü *fena* ile *beka* arasındaki perdenin kalkışı olarak görürler. Mevlana ölüm gecesini şeb-i aruz (düğün gecesi) olarak vasıflandırır. Bu bakımdan

İslam'da ölüm “Hakk’a yürüyüş” olarak algılanır. Ölüm kesinlikle bir yok oluş değildir. Yok olan bedendir, ruh ölüm hadisesi ile bedenden ayrılır.” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1990, C. 7: 179)

Ölümün dramatik yönü ise çok eski dönemlerden itibaren sanat eserlerinde ve edebi metinlerde dile getirilen bir husus olmuştur. Ölüm teminin işlendiği şiirlere halk edebiyatında *ağıt*, divan edebiyatında *mersiye* adı verilir. Yirminci yüzyıl âşıkşiirinde ölüm karşısında takınılan tavır insanın sevdiklerinden ve bu dünyadan ayrılmasının verdiği acının duygular üzerindeki etkisi şeklinde görülür. Dönemin âşık şiirinde ölüm temi sık işlenen bir unsur olarak görülür. Klasik edebiyatta ölümün çehresi korkunç olarak görülmemesine rağmen yirminci yüzyıl âşık şiirinde ölümün soğuk yüzü ve insanlarda bıraktığı derin üzüntünün mısralara yansımalarının bir sonucudur. Bu durum Batı etkisinde gelişen edebiyatın bir sonucu olarak görülebilir. “Batı tesirinde gelişen edebiyatımızda duygu yerini “hayatın güzelliği ve yaşama sevgisine” terk etmiş, yüceltilen bu duyguların ölüm ile sona ermesi, kişinin sevdiklerinden ve hayattan kopması büyük bir felaket olarak algılanmaya başlamıştır.” Dönemin âşık şiirinde yer alan ölümün pek çok haneyi tarumar ettiği inancı (Düzgün 1997: 187) ölümün bir felaket olduğu düşüncesini özetler gibidir.

Yıkar ocakları demez zamansız,
Yetimi fakiri koyar amansız,
Yanar ocak amma tüter dumansız.
Çeneleri bağlar ah ölüm ölüm!

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 372, 5/1-2-3-4)

İhtiyara, gence güzele bakmaz,
Tuttuğu yakadan elini çekmez,
İsmi var cismi yok ortaya çıkmaz,
Yürekleri dağlar ah ölüm ölüm!

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 372, 5/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Sefil Selimi'ye göre ölümün yüzü soğuktur, ocakları zamansız yıkar, fakiri amansız koyar, tuttuğu yakadan elini çekmez, yürekleri dağlar, ihtiyar genç demeden herkesi alıp götürür.

Abdülvahap ister ulu han olsun
İster yaşlı ister bir civan olsun
Dünyaya hükmeden kahraman olsun
Akibetin iki taşdan ibaret

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 196, 6/1-2-3-4)

Korlar musalla üstüne
Sorular cümle dostuna
Sevap için namazına
Saf saf olup geçer bir gün

Âşık Talibî (Kaya 2005: 144, 93/6)

Dünyanın faniliğinin yer aldığı âşık mısralarında sık sık ölüm gerçeğine dikkat çekilir. Ölümün hak ve gerçek olduğu, ondan saklanmanın ve kaçmanın mümkün olmadığı, altından saraylarda da yaşansa da, ağa ya da paşa olursa da sonunun boş olduğu, er ya da geç ecel şerbetinin içileceği, musalla taşına konularak namazına durulacağı, sonunda mezara konulacağı gerçeği dile getirilir.

Âşık mısralarında, bu dünyada insan hangi makamda, hangi görevde ve hangi imkânlarda olursa olsun kaderinde herkesin mutlaka ölüm olduğu ve ölümden kaçışın mümkün olmadığı belirtilir. Afşinli Derdiçok peygamber isimlerinden örnekler vererek onların da ecel şerbeti içtiğini söyler. (Demir 1993: 363) Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 30, 127) insan hayatını sessiz gemiye, ölümü ise bir limana benzetir. Sultan Süleyman da olsa kesesine bir şey koyamayacağını, ahiret hazırlığının zamanında yapılmasını öğütler, ölüm gerçeğini anlatır. İhsanî yine aynı şekilde Sultan Süleyman'ı ve İskender'i örnek göstererek bütün ruh sahiplerinin öleceğini söyler.

Ey Reyhanî nedir göttüğün gaye
 Beş arşın bez olur sana sermaye
 Gün geçtikçe ölen olur hikâye
 Bir varımış bir de yoğumuş gibi

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 129, 6/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî ise insanın dünyadaki sermayesinin sadece beş arşın bezden ibaret olduğunu dile getirerek insan hayatını bir hikâyeye benzetir.

Âşık Mahzunî'ye göre, hayatın iki büyük gerçeği doğmak ve ölmektir. Mahzunî Şerif, “Ölümde bir ilim, doğmak da ilimve “Sanki ömrüm bir bilmece” (Yağız 1999: 97, 191) sözleriyle insan hayatının özünü yani, ölüm ve doğum kavramlarını özetler. Herkesin mutlaka ölecek olması gerçeği, Mahzunî Şerif'in şiirlerinde “Nice oldu”, “Bu devran kimseye baki değil”, “Toprak olur ağa paşa” söyleyişlerinin yanında, “İster cennet olsun ister olmasın /Beni yaratana kavuşacağım/ O verdi o alır tatlı canımı/ Beni yaratana kavuşacağım” (Zaman 2000: 313) ifadeleriyle, birçok şiirinde yer almıştır. Dünya tarihinde anılan meşhur kişileri isim isim şiirlerinde belirterek, bu kişilerin dahi öldüğünü, kendisinin de öleceğini, dünyanın faniliğini geniş olarak şiirlerinde işler.

Yusufelili Huzûrî “Vefasız dünyaya aldanma zinhar, Padişah ta olsan âhir ölüm var” (Dizdaraoğlu 1949: 89) sözleriyle bu gerçeği açıklar. Âşık Selmani “Padişahı âlem olup isterse ünün olsun, bir top kadar bezden başka elde varın ne senin” (Selmanî 1971: 16) sözleriyle insanın sonunda bir kefen bezinden başka mezara götüreceği başka bir şeyin olmadığını anlatır. Mevlüt İhsanî, bu dünyayı arakasında ecel önünde mezar olan bir ulu pazara benzetir. (Düzgün 1997: 208)

Dört tane misafir gelir seni götürür yola.
 Altından sarayın olsa sonu kabristan olur.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 345, 6/2-4)

Çobanoğlu, insanın sonunda ölüm gerçeğiyle karşılaşacağı, sarayları da olsa sonunun kabristan olacağı uyarısında bulunur.

3.1.2.2. KADERE İMAN

Kader insanın alın yazgısıdır ve İmanın altı esasından biridir. Kader “ Cenâb-ı Hakk’ın kâinatta olmuş ve olacak her şeyin evsâfını ve havassını ve sâir geleceğini ve geçmişini ezelden bilip, levh-i mahfuzunda takdîr ve yazmasıdır. (Yeğin 1992: 313) Diğer bir ifadeyle kader, takdir, kısmet, kudret, ilahi hüküm anlamlarına gelir. Allah, ilmiyle, kâinatta olmuş ve olacak her ne varsa, varlık ve yokluğunu, geçmiş ve geleceğini bilip takdir ve tayin etmesidir.

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde yer alan kalu bela’da (ruhlar âleminde) insanın alnına ne yazılmışsa yazılanların başa geleceği, kaderde ne varsa bozulmayacağı, kaderinden kimsenin dönemeyeceği yani Allah’ın dediğinin olacağı sözleri onların kadere olan teslimiyetlerinin ifadesidir.

Dönemin âşık şiirinde kader konusunda kesin bir teslimiyet söz konudur. İnsanların başına gelen olaylar kaderlerinin bir neticesidir ve yazılanlar mutlaka yaşanacaktır. Murat Çobanoğlu kadere kesin teslimiyeti öğütleyen âşıklarından biridir. Çobanoğlu’na göre (Kafkasyalı 1998: 177, 200, 219, 234, 248, 253, 255, 274, 281) kadere itiraz olmaz ve yazılanlar bir gün mutlaka başa gelir. İnsanın kaderinde ne varsa onu görecektir ve bundan kurtulmaya da imkân yoktur. İnsana her şeyi veren de alan da Hakk’tır. Herkes kaderine razı olmalı ve her şey takdire bırakılmalıdır.

Hidayetin boldur ne güzel âlem.

Senin emrin ile yazmıştır kalem

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 224, 5/1-2)

Çobanoğlu'na göre her işi Hakk'ın klemi yazmıştır ve bu işleri hidayeti bol olan Kudret klemi tayin etmiştir.

Abdülvahap Kocaman kadere olan inancını “Allah'ın dediği olur, yazılanlar başa gelir” (Sever 2004: 205) sözleriyle dile getirir. Âşık Reyhanî ise “Kaderde yazılan bozulmaz bilin” (Düzgün 1997: 220) mısrasıyla tembihte bulunur. Âşık Efkârî öğrencilere nasihatinde “öğrenciler biz kadere bağlıyız” ifadeleriyle onlara kader konusundaki düşünceleriyle ilgili görüşlerini belirtir ve bahtının karalı, derdinin ise belâ yazılı olduğunu söyler. (Keskin 2006: 26, 49, 162) Mevlüt İhsanî'ye göre (Düzgün 118, 127) kader haktır ve kimse kaderinden dönemez; aynı şekilde ölüm de bir kaddedir. Kağızmanlı Hıfzı ise (Aslan 1978: 33) “Her ne ise haktır Kalu Belâ'dan, kalem böyle çalmış Arşî Âlâ'dan” sözleriyle kalu belâ zamanında arşî-âlâda kaderinin yazıldığını anlatır.

Âşık Müdami de mısralarında sevgilinin aşkıyla derbeder olmasını kaderine bağlar. (Aslan 1978: 256) Haktan gelen kaza ve belâya sabrı öğütleyen Âşık Fedayi Baba'da şiirlerinde (Çelebi 1990: 206, 216, 238, 250), kadere iman konusunda bir teslimiyet görülür.

Bozulmaz takdirin yazdığı yazı

Kaderin hikmetine olmalı razı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 278, 4/1-2)

İnsanların başına her ne gelmişse Mevlanın bunu ezelden takdir ettiği için geldiği ilahî takdirin değişmeyeceği, hükm ile muktezasını işlettiği anlatılır.

Böyledir mukadder böyledir takdir

Şu beyaz dünyanın karası çoktur

Tercan'da zâyatın hesabı yoktur

Eli koynunda bir bayan ağlıyor

Âşık Talibî (Kaya 2005: 244, 4/1-2-3-4)

Âşık Talibî, başa gelen her türlü bela ve musibetin Hakk'tan geldiğine inanan bunları Allah'ın kullar için verdiği kader ve alın yazısı olarak yorumlar.

3.1.2.3. ÖLÜM SONRASI HAYAT VE AHİRET İNANCI

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde ölüm sonrası hayata ve ahiret inancına sık sık vurgu yapılır, ahret seferinin gerçek olduğu belirtilir. Ölümden sonraki hayat, bu hayatın yaşadığımız dünya ile ilişkisi başlangıcından bugüne dinî düşünce sistemleri ile açıklanmıştır. İslamî inanca göre insanların son ikamet edecekleri yer olan ahret, dünya hayatından sonra başlayacak olan insan hayatıdır. İslam dininde ahrete inanmak, dinin altı esasından biridir. Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde “Bakara: 1/4, 46, 62, 123, 177, 282; Âl-i İmrân: 3/9, 25; Nisa: 4/38, 39, 59, 162; En'âm: 6/113 v.d.” ahiretten ve oradaki hayattan bahsedilir. Ahiretin başlangıcı yeniden diriliş (ba's) tir. Ölümden sonra diriliş düşüncesi, bir bakıma dünya hayatının neden ve niçinlerine getirilen önemli açıklamadır.

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde ölüm sonrası hayat ve ahiret inancı önemli konular arasındadır. Dünyanın faniliği ve ölüm gerçeğinin bir devamı kabul edebileceğimiz bu bölümde insanın ölümüyle birlikte ruhun bedenden ayrılması, musalla taşında cematten hakkı olanların olup olmadığının sorulması, mezara konulması, sorgu sual melekleri (münker ve nekir) nin insanı hesaba çekmesi, kıyametin kopması, mahşer meydanının kurulması, hesap ve kitapların görülmesi, sıratın geçilmesi, cennet ve cehenneme yolculuk v.d konular yer alır.

Âşık şiirinde ölüm bir hasat zamanıdır ve Mevla'nın vermiş olduğu emaneti geri almasıdır. Ölümle birlikte ruh bedenden ayrılır ve beden camid bir varlık olarak ortada kalır. Eş, dost ve akraba tarafından mezara konulan da bu camid vücuttur. (Uğur 2008: 79) Âşık Talibî'nin dediği gibi “İnsanlar ölse de ruhlar ölmez” (Kaya 2005: 374)

Ey Fedayî bunda konan göçtüler
 Ecel şerbetini herkes içtiler
 Kimi alâ'ya kimi esfele düştüler
 Gerçek ölmez don değişti Hay oldu

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 256, 5/1-2-3-4)

Âşık Fedayi'nin mısralarında yer aldığı gibi Bu dünyaya konanlar bir gün ecel şerbetini içmiş halde mutlaka ahirete geçer; kimi alâ'ya kimi ise esfeli safiline düşer. Ancak gerçekte insan ölmez sadece don (şekil) değişir.

Cansız beden tabut içerisine konulmuş şekilde musalla taşına getirilip cenaze namazı kılındığında imam cemaate “Mevtayı nasıl bilirdiniz? Hakkınızı helal ediyor musunuz?” diye sormasını Âşık Reyhanî “Ağzına sessizce kilit vurulur/ Musalla taşında sual sorulur.” (Düzgün 1997: 141) sözleriyle dile getirir.

Cenaze mezara indirildikten sonra okunan dualardan ve yapılan merasimlerden sonra imamın kabirdeki mevtaya bazı seslenmelerinden oluşan telkin hadisesiâşık şiirinde yansımaları bulur. Âşık Müdâmi “İmam telkin verir, son neticeden” (Aslan 1978: 224) sözleriyle mısralarında ölüm sonrası hayatın diğer basamağına dair bilgi verir.

Münker ve Nekir kabirde ölüleri sorguya çeken ve icâp ederse cezalandıran iki meleğin isimidir. “Kabirde kâfir ile mü'minler, günahkârlar kadar salihler de sorguya çekilirler. Bunlar kabirlerinde doğrularak, bu suâllere cevap verirler. Bunun üzerine ölü kıyamet gününe kadar yalnız bırakılır. Günahkârlar ve kâfirler ise doğru cevap veremeyecektir. Bundan dolayı melekler Allah'ın dilediği müddetçe onları cezalandıracaktır.” (İslam Ansiklopedisi, C.8: 806)

Âşık şiirinde, ölü kabre konulduktan sonra sorgu sualin olacağı Münker ve Nekir meleklerinin mevtayı hesaba çekeceği konusu sık sık tekrar edilir. Bir gün gelip kendilerinin de hesaba çekileceği böyle bir günde kendilerinin rahat cevap

verebilme istek ve arzusu mısralarda yer alır. Münker ve Nekir'in sorgu ve sualine vazih bir şekilde cevap verebilme isteği pek çok âşık tarafından dile getirilir. (Demir 1993: 275, 438) Âşık Müdâmi mezarı, kara yerden bir ev olarak tanımlar ve musalla taşından kabre varınca münker ve nekir meleklerinin sual soracağını böyle bir zamanda fasih (açık ve güzel) bir şekilde cevap verebilmeyi talep eder. (Aslan 1978: 211, 224)

DERDİÇOĞ'um tatlı canı verince
 Ceset varıp kara yere girince
 Münker-nekir gelip sual sorunca
 Orda dolaştırma dilimi Felek

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 213, 5/1-2-3-4)

Afşinli Derdiçok, ölüp kara toprağa girdiğinde münker ve nekir meleklerinin hesap sorduğu sırada Felekten dilini dolaştırmamasını ister. Ozan Nihat'a göre (Uğur 2008: 80) sorgu sual Berzah'ta başlar, insanların bu dünyadan elinin dolu ya da boş gittiği orada belli olur. Eğer kul kötü işler yapmışsa kabirde azap çeker. Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 173) "Sual melekleri Rabbim kim, nebin kim diye sorarlar" mısrasıyla münker ve nekir meleklerinin kabirde insanı hesaba çekeceğini dile getirir.

Yakasız gömlek giyince,
 Asü mezara girince.
 Melekler sual sorunca,
 Affeyle Yaradan bizi!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:152,4/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu ise mısralarında hesap sorulacağı mahşer günü için Yaradan'dan af ve mağfiret diler.

Kıyamet, kelime olarak kıyam kökünden gelmekte ve kalkma ayağa kalkma gibi anlamları ifadeetmektedir. İslam inancına göre kıyamet meleği İsrâfil'in Sûr'u üflemesiyle her taraf sular altında kalacak ve kıyamet günü yeryüzündeki tüm canlı varlıkların sonu olacaktır. Dünyanın yıkılıp harap olacağı kıyamet günü dünya hayatının sonu ve mahşer meydanına tüm insanların dirilip toplanacağı zamanın başlangıcıdır. "Kelam âlimleri tarafından geri dönme, yani ölümden sonra hayata dönem zamanının öncesidir." (İslam Ansiklopedisi, C. 6: 276) Kur'an-ı Kerimde pek çok ayette kıyamet'in alametleri "Kehf, Enbiyâ, Neml, Kehf Suresi, 18/97, 98; Enbiya 21/96, 97; Neml Suresi 27/82), dehşeti "Lokman 31/33, Mürselât 77/8-11, Abese 80/33-42", vuku şekli, "İbrahim 14/48, Tûr 52/9-10, Vâkıa 56/1-7" vakti geldiğinde insanların durumu "Rûm 30/55-57" ile ilgili durumlar Kur'an'da detaylı şekilde anlatılır.

Dönemin âşık şiirinde Allah'ın emri ile İsrâfil'in Sûr'u üflemesi, ölenlerin kalkıp dirilmesi, amel defterlerinin sağdan ve soldan verilmesi vb. durumlar izahlı şekilde işlenir. (Aslan 1978: 211), (Düzgün 1997: 164)

Emrolup İsrâfil, üfleyince sur,
Dünya harap olur, yağar çok yağmur,
Yedi-Damu, Sekiz-Cennet, Gılman-Hur,
Ölüpde dirilir, bir an içinde.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 224, 8/1-2-3-4)

Âşık Müdâmi, İsrâfil'in sûr'u üflemesi ve kıyamet kopmasıyla birlikte dünyanın harap olacağını, çok yağmurun yağacağını, yedi-damu, sekiz-cennet, gılman ve hurilerin bir an içinde ölüp de dirileceğinden söz eder.

Kıyametten sonra, insanların tekrar dirilip toplanacakları, birbirlerini görecekleri gün mahşer günü, toplanacakları yer ise mahşer meydanı olarak adlandırılır. İslâmî inanışta büyük buluşma ve hesap günü olarak kabul edilen mahşer günü, amel defterlerinin açılacağı insanların dünyada yaptıklarından hesaba

çekileceği herkesin birbirinden hakkını alacağı v.b hesapların görüleceği önemli bir zamandır.

Üç günlük ömründe adabın nedir?

Düşün günahın ne, sevabın nedir?

Mevla hesap sorar, cevabın nedir?

Mahkeme-i Kübra kurduğu zaman

Ozan Nihat (Uğur 2008: 292, 5/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Ozan Nihat, ulu divan ve mahkeme-i kübra olarak da tanımlanan hesap günü ve mahşer işlenen önemli dinî konular arasında yer alır.

Âşık şiirinde mahşer günü mahşer divanının kurulacağı (Aslan 1978: 224) tüm insanların divâna yani Allah'ın huzuruna varacağı (Kafkasyalı 1998: 263), (Başgöz 1994: 135), mizan terazisinin kurulacağı hesapların görülüp herkesin birbirinden hakkını alacağı (Başgöz 1994: 135), (Derdiçok 1993: 409), (Kaya 2005: 92) belirtilir. Dönemin âşıklarına göre mahşer gününde, haram yere harcanan mallar, düşünülmeden konuşulan sözler, dikkatsiz çalınan sazlar hesap soracaktır. (Kafkasyalı 1998: 219)

Haşır başlar teraziler kurulur

Amellerden bir bir hesap sorulur

Hayır ve şer hep önüne serilir

Ne varsa ortaya dökmesi vardır

Ozan Nihat (Uğur 2008: 80, 2/1-2-3-4)

Denizlili Âşık Ozan Nihat ölüm sonrası hayata dair konuları mısralarında işler; haşır günü terazilerin kurulması, amellerden bir bir hesap sorulması, hayır ve şer her ne varsa insanların önüne serilmesi ve ortaya dökülmesini dile getirir.

20. yüzyılın âşık şiirine göre, mahşer günü sorgucu melekler, insanın ruhlarını ve azalarını hesaba çekecektir. (Selman 1971: 43) Ahirette insan, mizan, sırat ve nâr olmak üzere üç unsurdan korkar. (Çelebi 1990: 226)

Dönemin âşıklarına göre mahşer gününde, cehennem'in kükreyip dehşet saçtığı bir anda, Hz. Muhammed (a.s) sancağını eline alacak bu çetin günde ümmetine şefaah edecektir. O gün aynı zamanda seven sevdiği ile haşrolacaktır. (Çelebi 1990: 78), (Aslan 1978: 211) Mahşer günü aynı zamanda bu dünyada birbirine kavuşamayanlar için bir kavuşma günüdür. (Kaya 2005: 346), (Gedik 1995: 148, 172) Ayrıca mahşer gününde atasına isyan edenler cezalandırılacak, zina işleyenler ise arasatta kalarak ne cennete ne de cehenneme gidecektir. (Demir 1993: 409, 438)

Kırk yıl sonra hitap gelir yürürüz,
Canlı, cinli, Arasat'a varırız
Günah sevap ne kılınısak, görürüz.
Seyyat, Hesenât, Mizân içinde.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 225, 1/1-2-3-4)

Murgi cân kafesten terki kılınca
Bu sıfat bu suret tebdil olunca
Esvel suretine girip kalınca
Elli bin yıl devreder insanı bulur

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 77, 5/1-2-3-4)

Haşrolma kıyametten sonra yeniden ölümlerin yeniden dirilmesidir. Yirminci yüzyıl âşık şiirinde ölümün hak olduğu kadar ölümlerin de bir gün mutlaka dirileceği inancı vardır. Mahşer günü sorgu sual tamamlanıp günah ve sevap görüldükten sonra ruhların tekrar bedene gireceği çürüyen bedenlerin aslına döneceği dönemin âşıkları tarafından belirtilir.

Sırat Köprüsü: Halk arasında *kıldan ince kılıçtan keskin* olarak adlandırılan sırat köprüsü “çeşitli inanışlarda cehennem üzerine kurulmuş bir köprüdür. Cennete

girmeyi hak kazananlar, dünyada yaptıkları iyilikler ve kötülüklerin karşılaştırılması sonucu iyilikleri oranında rahatlıkla oradan geçip cennete giderler. Bazıları için geniş bir vadi, rahat yürünebilir bir yolken bazıları için de incecik ve yürünemeyecek kadar dardır. Günahkârların ayakları sırat üzerinden kayıp cehenneme düşerler.” (Yıldırım 2008: 619)

Âşık şiirinde haşir mevzuundan sonra ahiret hayatına dair sırat köprüsü ile ilgili konular karşımıza çıkar. Murat Çobanoğlu, sırat yolunun kıldan ince bir yol olduğunu söyler. (Kafkasyalı 1998: 291) Ozan Gülçınar ise sıratı ilimle geçmek ister. (Çınar 2008: 100) Âşık Müdâmi mısralarında, Sırat köprüsünden selâmetli ve kuş gibi semadan uçacak bir şekilde geçmek için dua eder. (Aslan 1978: 211) Ahirette insanın üç korkusundan söz eden Âşık Fedayi, bunlardan birisinin de sırat olduğunu söyler. (Çelebi 1990: 226) Yine aynı şekilde Âşık Talibî, sırat köprüsünden geçmenin güç olduğunu mısrasında işler. (Kaya 2005: 221) Afşinli Derdiçok ise sıratta günahının ağır geleceği endişesini taşır. (Demir 1993: 291)

Haşirden Sırat'a yol alır koşar
Müminse Cennet'te huzurla yaşar
Günahkâr olanlar geçemez düşer
Kızgın ateşlerin yakması vardır

Ozan Nihat (Uğur 2008: 80, 3/1-2-3-4)

Ozan Nihat, bütün insanların haşirden Sırat'a yol bulup koşacağını, mü'minin Cennet'te huzurlu yaşayacağını, günahkârların ise Sırat'ı geçemeyip kızgın ateşlere düşerek yanacağını şiirlerinde hikâye eder.

Hesap Sonrası/ Cennet ve Cehennem: İslam inancına göre mahşer sonrası haşirden Sırat'a devam eden ahiret yolculuğunda iyiler mükâfatlandırılır Cennet'e girer; Allah'a inanmayanlar ve büyük günah işleyenler ise cezalandırılır Cehennem'e gönderilirler. Cennet “Allah'a inanan ve O'na ibadet ve ıreat edenlerin, iman ve İslamîyet'e ihlâs ve sadakatle hizmet edenlerin ahirette fazl-ı ilahî ile gidip ebediyen

kalacakları mekân ve meskendir.” (Yeğin 1992: 81) Cehennem ise “Allah’a inanmayanların ve O’na ibadet ve itaat etmeyenlerin öldükten sonra gidecekleri azap ve ceza âlemi” dir.” (Yeğin 1992: 77)

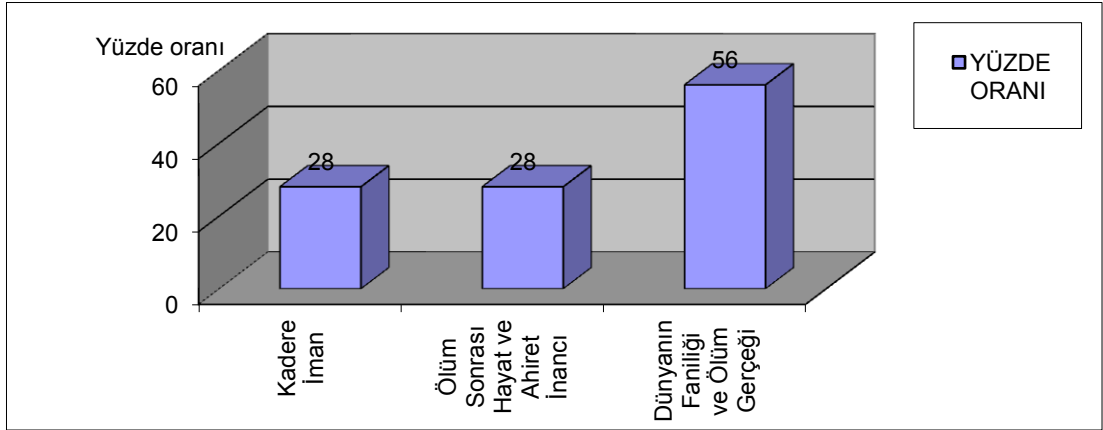
Yüzyılın âşıklarına göre, haşirden sonra Sırat’tan geçileceği, mü’minlerin cennette huzurla yaşayacağı, günahkâr olanların ise Sırat’tan geçemeyeceği ve kızgın ateşlere düşerek yanacaktır. (Uğur 2008: 296) Onlara göre, insanda üç korkudan biri Cehennemdir ve mahşer günü Allah’ı zikredenler cennet’e gidecektir. (Çelebi 1990: 74, 226)

Âşık Mahzunî, ‘Vasiyetim’ isimli şiirinde ölümü ve cenaze işlemlerinin nasıl yapılmasını istediğini ayrıntılı olarak anlatır. Onun şiirlerinde, ölüm sonrası ile ilgili fikirlerinde tasavvuf felsefesinin izleri görülür.

Ben Mehdi değilim, amma erenler
Bugün ölür yarın gene gelirim.
Ya bir ceylan canda ya bir çiçekte
Değişerek başka sene gelirim.

Âşık Mahzunî Şerif (Çankaya 2002: 11)

Mahzunî Şerif, ölümden çok unutulmaktan korktuğunu şiirlerinde sıkça ifade eder. Ruhunun öldükten sonra Allah’a kavuşmasını; bedeninin ise, madde olarak sürekli dönüşüme uğramasını ister.

Grafik 3.3. Ölüm sonrası hayat ve kader inancı.

Ölüm sonrası hayatın ve kadere imanın dile getirildiği mısralarda üzerinde en çok durulan konu dünyanın faniliği ve ölüm gerçeğidir. (Grafik 3.3)

3.1.3. PEYGAMBERLERE İMAN

Allah'ın emirlerini ve yasaklarını kullarına bildirmek üzere elçi seçtiği büyük insanlara peygamber denir. Peygamberlerin hepsi de birer fitrat timsali, yüksek ahlak örneği, iffet ve namus abidesi, emniyet kahramanı ve sadakat numunesidirler. Bunlar üstün karakterleri, ciddi tavırları, hep güven vadeden hâlleri, değişmeyen doğrulukları ile her zaman parmakla gösterilen insanlar olmuşlardır. Peygamberlere iman, Allah'ın insanları doğru yola iletmek, emir ve yasaklarını ona duyurmak için gönderdiği Peygamberlere inanmak, peygamberlik müessesesinin varlığını kabul etmek, Kur'an'da peygamber olarak zikredilen şahısların Peygamber olduklarını tasdik etmek demektir. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette genel olarak peygamberlerin, özel olarak da son dinin tebliğcisi Hz. Muhammed (a.s)'in bildirdiklerine teslimiyet gösterip uymanın önemi anlatılır.

Peygamberlere iman onları kabul ve tasdik, peygamber sevgisi, peygamberlerden şefaath dileme, sünnetler, mucizeler ve hadisler âşık şiirinin konuları arasında yer alır. Kendilerine kitap indirilen peygamberler başta olmak üzere

Kur'an'da adı geçen diğere peygamberleri kabul ve tasdik âşık şiirinde geniş yer tutar.
(bkz. Şahıs kadrosu, Peygamberler)

Resullerle gelir ilahî yasa
Hazret-i Muhammet, Hazret-i İsa
Ve Hazret-i Âdem, Hazret-i Musa
Dördünü de sevdim, dördü de güzel

Ozan Nihat (Uğur 2008: 550, 4/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Ozan Nihat, resullerin ilahî yasaları getirdiğini telmih eder, Hazret-i Muhammed (a.s)'e, Hazret-i İsa'ya, Hazret-i Âdem'e ve Hazret-i Musa'ya olan sevgisini ifade eder.

3.1.3.1. HZ. MUHAMMED SEVGİSİ

Tarihi boyunca milletimiz Hz. Muhammed (a.s) ile derin bir iletişim kurmuş, ona olan sevgisini her alanda göstermiştir. İsmi anıldığında ona saygı ve sevginin bir gereği olarak selat-ü selam getirilmesi, günlük yaşantısında ona ait davranışları örnek alması ve hayatına uygulaması, eşlerinin ve çocuklarının isimlerini kız çocuklarına isim olarak vermesi, sanat eserlerinde bu sevgiyi işlemesi peygamberimize olan sevginin izleri olarak görülebilir. “Doğumdan, sünnet törenlerine, evlenmelerden ölümlere kadar uzanan bütün geçiş dönemlerinde okunan mevlidler, çocuklara verilen Hz. Muhammed (a.s)'in isimleri ona duyulan sevginin açık delilleridir.” (Özcan 2011: 52) Yine aynı şekilde ona ait eşyalara karşı gösterilen derin muhabbet, kutsal zaman dilimlerinde onun adına düzenlenen merasimler bu sevginin bir tezahürüdür.

Devlet adamlarından âlimlere, şairlerden mutasavvıflara, müelliflerden sanatkârlara kadar her kesimden insanımız, ona derin muhabbetlerle örülü sevgilerini daima ifade etmişlerdir. Hayatın her türlü haline şiirler terennüm eden âşıklar en

güzel şiirlerini ise ilahî aşk peygamber sevgisi üzerine yazmışlardır. Halkın hissiyat ve heyecanının sözcüsü olmuş ve Peygamberimize “Dilber”, “Şah-ı Hûban”, “Efendim” gibi ifadelerle hitap ederek muhabbetlerini dile getirmişlerdir. “Halkın duygularını en yalın şekilde yansıtan halk şairleri de bu samimi sevgiye tercüman olarak bu sevgiyi şiirleştirmişler, Hz. Muhammed (a.s)’in ismiyle şiirlerini güzelleştirmişlerdir. (Özcan 2011: 52) Yirminci yüzyıl âşık şiirinde aynı güzelliği Hz. Muhammed’e olan derin muhabbet ve sevgiyi görmemiz mümkündür.

Kur’an-ı Kerim’de ve tasavvuf kitaplarında âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (a.s)’in ruhunun ilk yaratılan varlık olduğu ve Onun ruhunun, Allah’ın zatının nurundan yaratıldığı anlatılır. (Tevbe Suresi, 9/33; 61/8)

Cümlesinden evvel idin, neden geldin sonradan
Yüz yigirmi dört bin nebi geldi geçti sıradan
Cümlesinden hub yaratmış, seni sevmiş Yaradan
Dikildi mağrip, maşrıka bayrağın dilber senin.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 33, 2/1-2-3-4)

Sensin tâ ezelden cânlar cânânı
Sen için halk etti cümle cihânı
Sendedir Mevlânın âziz nişânı
Nübüvvet lâyıktır sevdiğim sana

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 135, 1/2)

Ruhum seni sevdi ezel-be-ezel
Nurundan halk etti gani-lemyezel
Yüzyirmidört bin güzelden güzel
Sadâkat lâyıktır sevdiğim sana

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 135, 1/4)

Dönemin âşık şiirinde cihan yok iken peygamberimizin ruhunun yaratıldığı, tüm peygamberlerden önce Onun ruhu yaratılmasına rağmen yüz yirmi dört bin

nebinin sonuncusu olarak sonradan geldiği bu nedenle tüm insanlığa rahmet olarak gönderildiği anlatılır.

Türk kültür tarihinde Hz. Muhammed (a.s.)'in doğumu müslümanlar arasında yüzyıllardan beri büyük bir coşku ile kutlanmakta, Peygamberimiz derin bir saygı ile anılmaktadır. Süleyman Çelebi tarafından yazılan ve asıl adı “Vesiletün'necat” olan Mevlid kitabı O'nun doğumunu, üstünlüğünü ve mucizelerini en güzel şekilde dile getiren bir eserdir.

Gelişin gözüm üstüne
Hoş geldin canım merhaba.
Azizim ruhu revanım
Eş şirin canım merhaba.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978, 34, 1/1-2-3-4)

Kağızmanlı Hıfzı şiirlerinde mevlid üslubuna benzer bir anlatım kullanır ve mısralarında “Gelişin gözüm üstüne/Hoş geldin canım merhaba” sözleriyle peygamberimizin doğumuyla ilgili sevinç ifadelerini kullanır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed (a.s.)'in yeryüzünde yaşayan bütün insanlar için, hatta bütün âlemler için rahmet olarak gönderildiği ifade edilir. (Enbiya Suresi, 21/107) Hadis-i Şerifte ise Hz. Muhammed (a.s), her peygamberin kendi kavmine gönderildiğini, kendisinin ise bütün insanlara gönderildiğini haber verir. Yine kutsî bir hadis-i şerifte “Levlâke levlâke lema halaktü'l eflâk-Eğer Sen olmasaydın varlığı yaratmazdım.” beyanları yer alır.

Levlâke levlâk buyruldu habibinin methine
Kâinatı var eyledi Muhammed hürmetine

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 34, 4/1-2)

Dedi sensiz dünya kurmazdım haşa!

O sevdiği yâre havale ettim.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 228, 4/1-2)

Senden ziya aldı tâbân

Yüzün hürmetine cihan.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 231, 4/1-2)

Hadiste ifade edilen “Eğer Sen olmasaydın varlığı yaratmazdım” sözüne âşık şiirinde telmih yapılır, kâinatın Hz. Muhammed ’in hürmetine yaratıldığı ifade edilir.

Yüz yigirmi dört bin nebi var amma

Habib-i Muhtara yaslan da eylen.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 144, 5/3-4)

Serveri enbiya. Fahri kâinat,

O Habibi Ekrem sultan üstündür.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 333, 1/3-4)

Âşık şiirinde peygamber sevgisinin yer aldığı bölümlerde gönderilen yüz yirmi dört bin nebi arasında Peygamberimizin yerinin farklı olduğu belirtilir ve Onun için *server-i enbiya, fahri kâinat* tabiri kullanılır.

Allah’ın insanoğluna ihsan ettiği ulvî duygulardan biri de sevgidir. Müslüman başta Allah’ı ve Resulünü sonrada Allah dostlarını seven kişidir. Bu durum Kur’an-ı Kerim’de “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok merhametli ve bağışlayıcıdır” (Al-i İmran Suresi, 3/31) öğüdü yer alır. Âşık şiirinde aşk ve sevgi konusunda önemli bir bölümü oluşturan Peygamber sevgisi çalışma kapsamına alınan dönemin hemen her aşığı tarafından şiirlerinde dile getirilmiş hemen her fırsatta Hz. Muhammed (a.s)’e olan derin muhabbet ve saygı tekrar edilmiştir.

Nur-u Muhammed'e âşık olduğunu söyleyen Murat Çobanoğlu Yüce Allah'ın ve Hz.Muhammed (a.s)'in iki büyük sevdiği olduğunu belirtir. "Muhabbetten var olmuştur Muhammet" sözleriyle Hz. Muhammed (a.s)'in muhabbetten var olduğunu mısralarında işler. (Kafkasyalı 1998: 131, 172, 324)

İbtidâ olmuşum âşık haline bu güzelin
 Muhabbetten halk olan cemâline bu güzelin
 Sevdüğinden gani Mevlâm kendine yâr eylemiş
 Şeker-i sükkâr ezilmiş diline bu güzelin

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 195, 88/1)

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 184, 189, 190), peygamberimizin canlar canı ve iki cihan sultanı olduğunu söyler, iki cihân serverinin ruhuna yüzbin selâm gönderir. Peygamberimizin sevdasının kendi gönlünü yaktığını, yine Onun misk ü amber gibi güzel koktuğunu şiirlerinde dile getirir.

Âşık Hüdai (Orak 2001: 49, 107), muhabbet ve Muhammed kelimeleri ile peygamber sevgisini dile getirir; Hz. Muhammed (a.s)'i muhabbette görmeyenin hakiki anlamda peygamberi sevmiş olamayacağını söyler.

Kağızmanlı Hıfzı " Gönül sultanım merhaba", "Hıfzı'yım meylim sendedir, Gönül sana hediyedir" mısralarıyla, Hz. Muhammed'e olan sevgisini mısralarına taşır. (Aslan 1978: 34) Âşık Selmani "İki cihan dostu ol hak resulün, Dört adını sayan gerçek âşıktır" mısralarıyla Peygamberimizin dört ismine işaret ederek gerçek aşığın bu dört ismini bilenler olduğunu vurgular. (Selmanî 1971: 44) Sefil Selimi ise burakların, peygamberimizin emrine hazır olduğunu, meleklerin onunla huzur bulduğunu ve Onun her iki cihanda emsalsiz bir nazır olduğunu söyler ona olan sevgi ve muhabbetini dile getirir. Bir başka dörtlüğünde ise Hz. Muhammed (a.s)'in insanların hürmetinde yaşadığını anlatır. (Özdemir 2003: 156, 248)

Sana kurban olsun benim
 Özüm Muhammet Mustafa
 Benim canım ciğerimsin
 Gözüm Muhammet Mustafa

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 196, 7/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Abdülvahap Kocaman da peygamber sevgisini tüm benliğiyle yaşadığını mısralarında ifade eder.

Âşık şiirinde Hz. Muhammed (a.s)'in, dilinin Kevser bağının rıdvanı ve Hatem'ül Enbiya olduğu, aynı zamanda Yüce Mevla tarafından methedildiği anlatılır. Peygamberimize ait izlere, söylediği sözlere, sürmeli gözlere ve keman kaşına hayranlığı dile getirilir, Onun güzelliğine dikkat çekilir. (Aslan 1978: 34) Dönemin âşık şiirine göre bütün dünya güzelliği toplanıp bir araya gelse Onun güzelliğini netice veremez çünkü Hz. Muhammed (a.s), Allah'ın sevgilisi olduğu için yücelerden yüce bir konuma sahiptir. (Düzgün 1997: 33)

Özellikle Divan edebiyatında şairlerin sevgili için kullandığı “dilber” tabiri bilindiği üzere güzel kadın anlamındadır. Bu sözcüğün; -özellikle-Erzurum ve çevresinde bazı saz şairleri ve mutasavvıflar tarafından Allah, Hz. Muhammed, Kur'an-ı Kerim ve bazı din büyükleri için kullanıldığı tespit edilmiştir. (Daşdemir: 2010)

Dönemin âşıklarının gönülleri o kadar peygamber sevgisiyle doludur ki dünya malını değil kabrini ziyaret edebilmeyi, el bağlayıp huzurunda divan durmayı, makamına ve ayağının tozuna yüz sürmeyi arzular cennette cemalini görmeyi murad ederler. (Aslan 1978: 34, 228), (Sever 2004: 197)

3.1.3.2. PEYGAMBERLERDEN ŞEFAAT DİLEME

Şefâat, insanların peygamberleri ve hak dostlarını vasıta kılarak Allah'ın sonsuz rahmetinden ve mağfiretinden yararlanmasıdır. “Âhiret günü bir kısım günahkâr mü'minlerin afvedilmeleri ve iteatli mü'minlerin de yüksek mertebelere ermeleri için Peygamber Aleyhisselâtu Vesselâm ve sâir büyük zâtların Allah Teâladan niyâz ve istirhamda bulunmalarıdır. (Yeğin 1992: 652-653) Şefaata insanlarda ümit ruhunu canlandıran ve İslam'ın en yüce öğretilerinden biridir.

Âşık şiirinde Kağızmanlı Hıfzı, Bardızlı Nihanî gibi dönemin âşıkları Hz. Muhammed (a.s)'in kendilerini ümmeti olarak kabul etmesini, mahşer gününde herkesin nefsinin kurtarma peşine düştüğü bir anda peygamberimizin kendilerini hatırlamasını ve şefaata etmesini “Ümmetimin sana geldim ey Habib/ Umarım şefaata güman günüdür.” (Aslan 1978: 24), “Her nebi çağırır nefsi-nefsine/ Şefâat lâyıktır sevdiğim sana” (Gedik 1995: 135) sözleriyle dile getirirler.

3.1.3.3 SÜNNETLER

Sünnet, “lûgat mânası, işlek yol olup, geniş mânada Allah'ın yolunu veyahut da insanın âdet hâline getirdiği iyi ya da kötü davranış ve hareketini ifâde eder.” (İslam Ansiklopedisi 1993, C. 11: 242) İstilahî manada ise “Peygamber Aleyhisselâtu Vesselâmın sözü, hal ve takriri. Müslümanların ittibânda ve dinlenmesinde maddî ve manevî pek çok fazilet bulunan, tatbikinde mühim sevaplar, terkinde mühim zararlar bulunan İslâmî emirler” (Yeğin 1992: 652) dir.

Âşık şiirinde, peygamberimizin sünnetlerinden örnekler verilir ve sünnete ittiba etmenin sünnet namazları kılmanın faziletleri anlatılır. Âşık Efkârî, Peygamberimizin sünnetini kılanları, mutlu kişiler olarak görür. (Keskin 2006: 322) Abdülvahap Kocaman ise abdest öncesi misvak kullanmanın sünnet olduğuna işaret eder. (Sever

2004: 134) Âşık Talibî, “Abdesti tez aldım sünnet diye” (Kaya 2005, 141) sözleriyle abdestin tez alınmasının önemini işler.

Ozan Nihat mısralarında “Davete icabet sünnettir elbet/ Hadis-i Şerif’i bilmez miyim dost” (Uğur 2008: 557) sözleriyle davete icabet edilmesinin sünnet olduğunu belirtir, konu ile ilgili hadis-i şerife telmihte bulunur.

3.1.3.4 HADİSLER

“Hadis kelimesi aslında, umûmi olarak, dinî veya gayrı dinî mâhiyette, tebliğ veya rivâyet mânasına olup, sonradan hususileşerek, Peygamberin ve sahabelerin fiil ve kavillerine müteallik hâber manasını almıştır.” (İslam Ansiklopedisi 1993, C. 5: 47) Hz. Muhammed (a.s)’e ait olan her söze, her fiile veya davranışlarına hadis adı verilir. Başka bir tanımla Hadis “Her söylenişinde yeni haber gibi dinlenmeğe lâyık, Peygamberimizin sözü, emri ve hareketi” (Yeğin 1992: 184) dir.

“Komşusu aç iken kendisi tok yatan bizden değildir”

Komşular aç iken ben tok yatmasam

Fazla şımarıpta göze batmasam

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 200, 1/1-2)

“Konstantin bir gün mutlaka fetholunacaktır. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan ve onun askeri ne güzel askerdir.”

Tüm dünyanın bunu bilmesi gerek

Peygamberin methettiği askerin

Bu müstesna şehri alması gerek

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 156, 4/1-2-3-4)

“Temizlik imanın yarısıdır.” (İmam Nevevî, Riyâzu’Sâlihîn,
2011: 22)

Temizlik imanın yarısı ise
O zaman imanın eşi temizlik

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 134, 4/3-4)

“Beşikten mezara ilim öğreniniz.”

İlim öğrengsen beşikten mezara

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 116, 7/1)

“Beşikten mezara yet bul” diyoruz,

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 287, 1/2)

“İlim Çin’de de olsa gidip alınız.”

“İlim Çin’de ise git al” diyoruz,

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 287, 1/1)

**“Kimin evinin önünden bir dere geçse ve o dereye günde beş kez
girip çıkrsa”**

Beş vakit namazı kıalarsan şayet

Beş sefer abdestin beşi temizlik

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 134, 2/3-4)

“Beş şey gelmeden beş şeyin kıymetini bilin.”

Yatağa düşmeden olmadan hasta

Sağlığın sıhhatin kıymetini bil

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 126, 21/3-4)

İhtiyarlık ölüm gelmezden önce

Gençliğin hayatın kıymetini bil

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 125, 25/3-4)

“İşî ehline veriniz.”

Bir Hadisi Şerif vardır

İşî ehline veriniz

Ozan Nihat (Uğur 2008: 424, 1/1-2)

“Dünya ahiretin tarlasıdır, burada ne ekersen orada onu biçersin.”

Dünya, Ahiret’in tarlası imiş

Bu tarlaya tohum saçmaya geldim

Ozan Nihat (Uğur 2008: 519, 4/3-4)

Burda ne ekersen orada biçen

İnanma bu sözden gayri yalana

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 51, 2/3-4)

“Seven sevdiğiyle haşrolacaktır.”

Seven sevenle haşrolun haber verdi Hayr’ü-I Beşer

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 106, 3/1)

“Ahir zamanda insanlar azacak.”

Demiş Nebiyullah, insan azacak

Defteri dinden isimleri kazacak

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 330, 3/1-2)

“Cömertler cenneti satın alacak, Cennet cömertler yurdudur.”

Cömertler Cenneti satın alacak

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 409, 1/1)

“Sınırdaki bir dakika nöbet tutan hac sevabı kazanır.”

Bir saat nöbette kalsa.

Eğer hulus ile olsa,

Elli yıl ibadet kılrsa,

Ecrin bulmaz sâl ü mah'ta.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 225, 4/1-2-3-4)

Bir saat ayakta karakol durun

Bin sene Hacılar sevabın görün

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 405, 2/1-2)

“Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.”

Ene Medinetül İlm-ü ve A'liy-yün bâ'büha

Beyan etti Mustafa Şah-ı Mürtezadır ilim

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 71, 1/3-4)

“Ey habibim sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım”

Levlâke levlâk buyruldu habibinin methine

Kâinatı var eyledi Muhammed hürmetine

Mevlüt İhsanî(Kafkasyalı 1998: 34(4/1-2)

Fazilet sahibi emreden Hûda,

Buyurdu “levlâke” nur kıyam etti.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 217, 5/1-2)

Hürmetine var olmuştur kâinat.

Peygamber yücesi Habibi Ahmet

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 291, 6/2-3)

3.1.3.5. MUCİZELER

“Mucize peygamber olduğunu ileri süren kimsenin, bu iddiayı kâbul etmeyen kimselere karşı (meydan okuma üzere) elinde bulunan ve eşyânın alışılmış düzeninden inhirâf eden öyle bir şeydir ki, bu kimselerin bir benzerini yapmalarını imkânsız kılan bir mâhiyet taşımaktadır. Mûcize, resûllerin sıdkını göstermek husûsunda Allah’ın şehadetidir.” (İslam Ansiklopedisi 1993, C. 8: 445)

Yüzyılın âşık şiirinde peygamber sevgisinin konu edildiği onların hayatına dair konuların dile getirildiği mısralarda mucizelere de yer verilir:

“Ayın ikiye bölünmesi”

Yalın ayak hem de yaya

Ol parmak salladı aya

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 323, 1/1-2)

Bir işaret verdi gökteki aya,

Ondaki mühüre havale ettim.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 228, 3/3-4)

İşareti böldü semada ayı

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 228, 37/1)

“Doğumunda görülen mucizeler”

Geldi Amine Hatun'dan nice oldu mucizat

Kâbe ile secde etti cümle ağaç, yerde ot

Hep yüz üstü yere düştü çok kilise, nice put

Kadem basınca cihana ayağın dilber senin.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 33, 3/1-2-3-4)

“Hz. Musa'nın asasının yılan olması”

İsterse Musa'yı Tur'a getirir

İslerse asa'dan yılan yaratır

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 182, 1/3-4)

Seni alan çekmez tasa

Kullandı Hazreti Musa

Hem değenek, hem de asa

Dönerdin yılana baston.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 246, 3/1-2-3-4)

“Hz. İsa’nın doğduğunda konuşması”

İsterse babasız çocuk doğdurur

İsterse bebeği dile getirir

Abdülvahap Kocaman (Sever 2003: 193, 2/1-2-3-4)

“Hz. İbrahim’in ateşe atıldığında ateş yığınının gül bahçesine dönüşmesi.”

İsterse ateşi gülşen yaptırır

İsterse kâfiri puta taptırır

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 194, 2/1)

“Hz. Süleyman’ın kuş dilini bilmesi”

İstersen Süleyman kuşdili bilir

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 194, 3/1)

“Hz. İsa’nın ölü bir insan ile konuşması”

İsa’yı Ruhullah seyyah gezerken

Bir kabiristana uğradı yolu

Gördü bir âdemi mezar kazarken

Bir kafa çıkarmış içi nem dolu

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 343, 51/1-2-3-4)

Dedi ol kafaya nedir bu hâlin

Çürümüş bozulmuş resmi kıbalin

Bana bildir dünya ahret ahvalin

Nutka gelip kafa dedi Ey Ulu

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 343, 52/1-2-3-4)

Bende Şu Dünyaya Ağniya İdim

Kin-Kibir Ehil Tüvyana İdim

Nasihât Dinlemez Süfyana İdim

Yılan Akrep Yedi Bu Cismi Dili

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 343, 3/1-2-3-4)

Dedi (Nedir Beynindeki Karınca
 Ki Taaccüp Ettim Onu Görünce)
 Dedi Mesken etti T'yi bulunca
 Ben idim Allah'ın günahkâr kulu

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 343, 54/1-2-3-4)

İlâhi nice dur halimiz bizim
 Ölünce mâr olur malımız bizim
 Koğu kıybet söyler dilimiz bizim
 İçimiz muasiyet küfr ile doldu

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 344, 51/1-2-3-4)

“Hz. Muhammed (a.s)’in miraca çıkması”

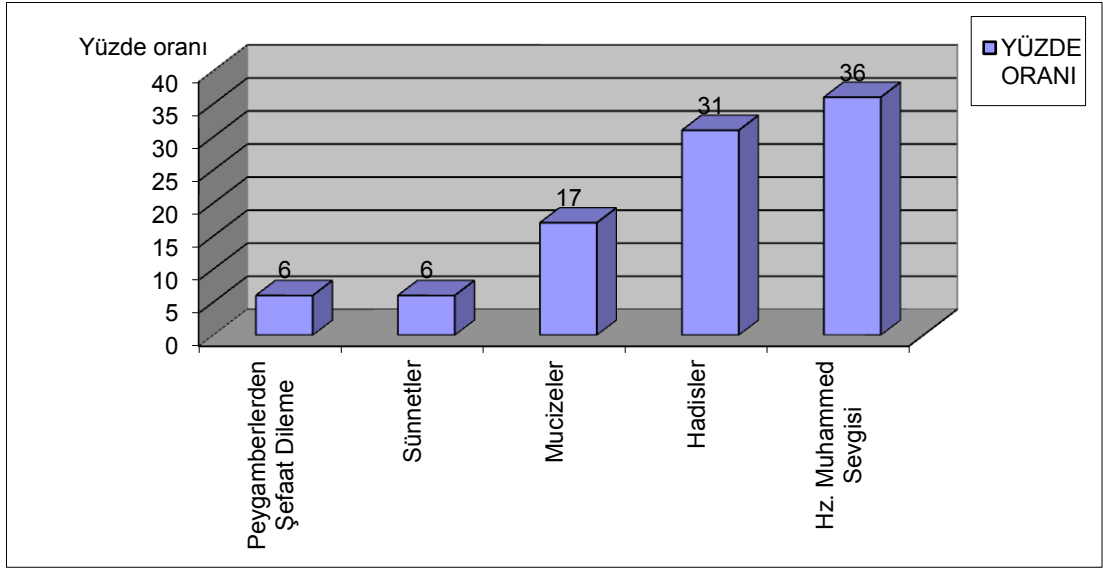
Ya rabbi, ondan şefaât
 Mihracına oldu davet
 Şereflendi hem samavat
 Bu daveti Mustafa’nın

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 323, 2/1-2-3-4)

“Kuru hurma dalının meyve vermesi”

Elinde arının balı
 Meyve verdi hurma dalı
 Gelmez bir daha emsali
 Merhameti Mustafa’nın

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 323, 3/1-2-3-4)

Grafik 3.4. Peygamberlere iman.

Âşık şirinde yer alan peygamberlere iman bahsinin en yoğun teması Hz. Muhammed (a.s)’e duyulan sevgidir. Yine aynı şekilde peygamberimizin sözlerini ihtiva eden hadisleri ise mısralarda sıkça dile getirilen öğüt ve nasihatlarıdır. (Grafik 3.4).

3.1.4. MELEK VE ŞEYTAN

3.1.4.1. MELEKLER

İslam inancına göre Allah’ın emirlerini yerine getirmekle görevlendirilmiş, nurdan yaratılmış fitratları sâfi ve masum varlıklara melek adı verilir. Meleklerin dişilik ve erkeklikleri olmayan bu nurani varlıklar yeme, içme ve uyuma gibi özellikleri yoktur. Cebrail, Azrail, İsrail ve Mikail isimli dört büyük meleğin dışında münker, nekir, kiramen katibîn, rıdvan gibi isimleri ve görevleri belli olan melekler de vardır.

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde pek çok mısrasında isimleri zikredilmeden *melek* kelimesi kullanılmış, *melek* sözcüğü en çok sevgili bahsi ile alâkalandırılmıştır.

Yüzyılın âşıkları “Dünyada meleksin, Huri’sin belli” (Uğur 2008, 563), “Huri melek midir soyun”(Yılmaz 2009: 223), “Benziyon Huri meleğe” (Demir 1993: 107), “Huri misin melek misin bilinmez” (Kaya 2004: 181), “Melek misin peri misin sürmeli” (Demir 1993: 186), “Hürü Melek idi haddi zatında” (Ceylani 1951: 19), “Cennetten mi çıktın ey melekzade” (Dizdaroğlu 1949: 134), “Ey Fedayı Melek midir bu dilber” (Çelebi 1990: 220), “Hûri, melek midir yâr senin soyun” (Gedik 1995: 136), “Huri mi melek mi, gılman mı soyun” (Düzgün 1997: 178) sözleriyle sevgili ve güzeller için sık sık melek ve huri teşbihi yapılır.

20. yüzyıl âşık şiirinde âşıkların büyük bir kısmında melek kelimesinin gerçek anlamıyla da kullanıldığı görülür. Bunda dönemin âşıklarının aldığı dinî bilgilerinin derecesi de etkili olmuştur.

Özellikle Âşık Efkâri, Abdulvahap Kocaman ve Sefil Selimî’de bu durum daha belirgindir. Melek kelimesinin geçtiği bu mısralarda “Hikmet sual olmaz yarap kim nedir/ Huri, Gılman, Melek, kederli bedir” (Özdemir 2003: 260), “Onun emri ile gündüz ve gece/ Melekler zikreder kullar zikreder.” (Sever 2004: 206), “Hazır bekler iki melek/ Hazır durur seher vakti.” (Keskin 2006: 311) sözleriyle onların Allah’ı zikir etmelerini dile getirirler.

Meleklerle ilgili detaylı bilgilerin fazlaca yer verilmediği âşık şiirinde meleklerin gökte bulunduğu inanca dair bilgilere rastlanır. “Yerde insan ağlar, gökte melekler” (Aslan 197: 17), “Gökteki melek duacı” (Yılmaz 2009: 207), “Meleklerdiynar semada” (Keskin 2006: 260) sözleriyle bu inanca dair ifadelerin kullanıldığı görülür.

Yetmiş bin melaikiyle
Gelmiş oldun bu cihana

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 203, 1/1-2)

Davut Sularî ise melaik tabirini kullanır ve yetmiş bin melaikeden söz eder:

Melekler arasında adı zikredilen Huri cennette âhû gözlü çok güzel kızlarının adıdır. Hurilerin ceylan gözlü oldukları, gözlerinin akının karasından çok olduğu anlatılır. Onların safran, misk anber, kâfur gibi güzel maddelerden yaratıldıklarını; hilal kaşlara, parlak yüzlere, tatlı sözlere sahip olduklarını rivayet eden pek çok kaynak vardır. Hurilerin güzelliklerinin edebi metinlerde çok fazla işlenmesi *huri* kelimesinin zamanla sevgili yerine kullanılmasına sebep olmuştur.

20. yüzyıl âşık şiirinde pek çok âşık “Cismi cennet, kendi huri” (Aslan 1978: 253), “Hurilerin misli gibisin güzelim” (Düzgün 1997: 180), “Derdiçoğ’um yârim cennet hûrisi” (Demir 1993: 217), “Ey Fedayı Melek midir bu dilber/Yoksa Huri’midir ver bize haber” (Çelebi 1990: 220), “Aslın huri midir ey ciğer pare” (Dizdaroğlu 1949: 116), “Cennetteki Huri misin sürmeli” (Demir 1993: 186), “Cennetten mi çıkmış huri gılmanlar” (Kaya 2005: 290), “Başka bir dünyayı cennet bilenler/ Huriyi gılmanı burda sarıyor” (Hüseyin: 1978: 190), “Kaşı karam Cennetteki hürüsün” (Demir 1993: 133), “Hûri, melek midir yâr senin soyun” (Gedik 1995: 136), “Huri mi melek mi, gılman mı soyun” (Düzgün 1997: 178), “Cennetteki hurilerden/ Seni daha güzel gördüm” (Kaya 1984: 56,) sözleriyle sevgiliyi huri’ye benzetmiş ondan *huri* ismiyle söz etmişlerdir.

Âşık şiirinde *huri*, sevgiliye benzetme unsuru dışında cennet varlığı melek ismi olarak sözlük anlamıyla da mısralarda yer alır. Dönemin âşıkları “Gökteki melekler sana hizmetçi” (Gedik 1995: 239), “Allah seni verse idi dünyada/İstemezdim huri melek sevgilim” (Sever 2004: 62), “Münis derler Cennet’teki Hürkiye/İkramı izamı senden öğrensin.” (Aslan 1978: 203), “Yetmiş huri almak cennete girmek/Kaçabilir misim Hamza Efendi” (Keskin 2006: 153), “Yolunu gözetir nice bin hûri” (Gedik 1995: 222) sözleriyle huri sözcüğünü melek anlamında ifade ederler.

Gılman: *Gılman* kelimesi henüz bıyığı çıkmamış delikanlı, köle, esir, hizmetçi gibi anlamlara gelmektedir. Cenette hizmet eden gençlere de *gılman* adı verilir.

Gılman kelimesi dönemin âşık şiirinde sevgili anlamında kullanılmış çoğu zaman da huri kelimesi ile birlikte zikredilmiştir.

Sanki huri gelmiş Mahbub-i Gılman

Leblerin lebime verdin güzel yâr

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 306, 2/3-4)

Ya Huridir ya da Gılman

Göreni yakarsın güzel

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 173, 50/2)

Başka bir dünyayı cennet bilenler

Huriyi gılmanı burda sarıyor

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 190, 1/1-2)

Bazı şiirlerde ise huri ve gılman kelimesi birlikte kullanılmış, âşıkların cennetteki talepleri arasında huri ve gılman meleklerinin kendilerine nasip edilmesi vardır.

Kim yalvarmaz Allah'ına beş vakit

Cennet köşkü huri gılman var iken

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 142, 71/2)

Müdâm, medihkârın olsun

Huri gılmân yârin olsun,

Âşık Müdami (Aslan 1978: 241, 1/1-2)

Bu baht bende iken girsem cennete

Huri, gılman, zevk ü safa tükenir.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 99, 3/3-4)

Hikmet sual olmaz yarap kim nedir

Huri, Gilman, Melek, kederli bedir

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 260, 7/1-2)

Cinlerin çok güzel ve alımlı olduğuna inanılan dişilerine *peri* adı verilmektedir. *Peri* kelimesi tıpkı *melek*, *huri*, *gilman* kelimelerinde olduğu gibi zamanla *sevgili* kelimesinin yerine kullanılır olmuştur. Hatta *peri* ismini bayanlara ad olarak da vermiş, söz gelimi *Gülperi* ismini kullanmakta hiçbir mahzur görmemiştir.

20.yüzyıl âşık şiirinde muhtelif yerlerde *peri* kelimesini *sevgili* yerine kullanmışlardır: “Ben Âdem sen *peri* kızı/ Aşk pazarının yıldızı” (Keskin 2006, 335), “Melek misin *peri* misin sürmeli” (Demir 1993: 186)

Cebrail: Cebrail dört büyük melekten biridir. Kur’an-ı Kerim’de üç yerde adı geçmektedir. (Bakara Suresi, 1/97-98; Tahrir Suresi, 66/4) Cebrail’in görevi Allah ile Peygamberleri arasında elçiliktir. Allah’tan aldığı emir ve hükümleri peygamberlere bildirir. Bütün kitap ve vahiyler Cebraîl vasıtasıyla inmiştir. Peygamberimize Hira dağında *Oku* emrini o getirmiş Kur’an-ı Kerim O’nun vasıtasıyla inmiştir. Cebrail (a.s) her şekle girebilme özelliğine sahiptir.

Dönemin âşık şiirinde Cebrail, Cibril, Cebrail-i Emîn gibi adlarla anılmıştır. Cebrail en çok üzerinde durulan özelliği Peygamber Efendimize rehberlik etmesi (Kafkasyalı 1998: 291), vahiy getirmesi (Uğur 2008: 551) ve mirac’da O’na yol arkadaşlığında bulunmasıdır. (Kafkasyalı 1998: 345).

Sideretül-müntahâ seyrângahında

Cebraîl’ dirdelil gider râhında

Arşın beyanında mi’raç evinde

Ziyaret layıktır yâ Resul sana

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995, 135, 1/3)

Bardızlı Nihanî Hz. Muhammed'in sidretül-müntahâ'ya yolculuğuna, Cebrail'in yol arkadaşlığına ve mirac olayına talmihte bulunur.

Hz. İbrahim' eşi Hacer'den çocuğu olmayınca, Allah'a yalvarır ve bir çocuğu olduğu takdirde onu kurban edebileceğini söyler dualarının kabul olması üzerine Hacer'den Hz. İsmail olmuştur. Hz. İsmail belli bir yaşa geldiğinde İbrahim Aleyhisselam oğlunu süsleyerek vaadini yerine getirmek üzere kurban edeceği yere götürür. Bu sırada kendisine gökten bir koç gönderilir. (Köksal 2011: 141-229) Gökten koçu getirdiğine inanılan Cebrail'le ilgili bu olay âşık şiirinde dile getirilir:

Mevlam emreyledi, uçtu Cebrail

Benim için kurban geldi İsmail

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 71, 6/1-2)

Allah idi İsmail'e kurban gönderen

Cebrail'dir yeryüzüne endüren

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 308, 1/2-3)

Gökten duyuldu sedası

Cebrail koçun havası

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 217, 2/2-3)

Âşıklar, Allah'ın emriyle Cebrail'in İsmail için yeryüzüne kurban getirmesi olayına telmihte bulunurlar. Yüzyılın âşık şiirinde, Nuh tufanında Hz. Nuh'un sefinesini Cebrail'in hazırlamasından (Çelebi 1990: 299), Cebrail'in, Peygamberimizin veziri olmasından (Gedik 1995: 190) ve peygamberimize dört emanet getirmesinden (Hüseyin 1978: 49) söz ederler.

Dört Büyük Melek: Âşık şiirinde meleklerden genel olarak söz edilir ve dört büyük melek tanımlamasına rastlanır.

Yönler tayin olmuş neden dördünen

Dört melek varmış kitapla inen

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000: 259-260)

Âşık Mahzunî dört kitapla inen dört büyük melekten söz eder ve dört semavî kitaba telmihte bulunur.

Azrail: Allah'ın kendisine verdiği emirle canlıların ruhlarını almakla görevli olan ölüm meleğidir ve dört büyük melekten biridir. Kur'an-ı Kerim'de ve Hadis-i Şeriflerde Azrail adıyla değil de doğrudan anlamı olan Melek'ül-Mevt "ölüm meleği" (Secde Suresi, 32/11) terimi kullanılmaktadır. Azrail'in can alma görevini üstlenmesi ile ilgili bir de rivayet vardır. "Rivayete göre Allah, Âdem peygamberi yaratacağı sırada dört büyük meleğe sırasıyla dünyanın çeşitli yerlerinden toprak getirme görevini vermiş, toprak getirmeye giden meleklerin üçü toprağın yalvarışlarına dayanamadıkları için elleri boş dönmüşlerdir. Azrail ise Allah'ın emrini tereddüt etmeden yerine getirmiş, onun bu kararlığı yüzünden kendisine can alma görevi verilmiştir." (Pala 1999: 52)

İslam inancına göre kader planında insanların ömür süresi bellidir ve her nefis günü geldiğinde ölüm gerçeğiyle karşılaşacak ve ölümü tadacaktır. Azrail, Allah tarafından insanların canını almakla görevlendirilmiş ölüm meleğidir. Bu durum âşıkmsralarında "Emir Hak'tan canlar alır Azrail" (Kafkasyalı 1998: 234), Ey "Azrail, al canımı, sen canana dokunma."(Düzgün 1997: 29), "Azrail el atıyor canıma (Kaya 2004: 296), "Doldu müddet canım alır azrâil" (Gedik 1995: 8) sözleriyle özetlenir.

Can veriyom ölüm döşeğindeyim

Azrail canımı almadan yetiş

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 194, 116/1)

Azrail çökerse sinen üstüne,
Gelir baş ucunda durur götürür.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 253, 3/3-4)

Dili dönmez cevap vermez dostuna
Mübarek Azrail düşmüş kastına

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 129, 1/1-2)

Azrail baş ucunda duruyor
Ecel geldi veriliyor borçları

Âşık Talibî (Kaya 2005: 227, 6/3-4)

20. yüzyıl âşıklarından Çobanoğlu, Reyhanî ve Talibî şiirlerinde Azrail kelimesini sözlük anlamıyla kullanırlar. Âşıkların mısralarında Azrail insanların her an peşinde olan, ölüm döşeğinde yatanların başucunda bekleyen, müddeti dolanların sinesinin üstüne çökerek canını alan ve her an can almaya hazır bir ölüm meleği olarak anlatılır.

Meleklerden, Cibril vahiy getirir
Mikail, İsrail arşta oturur
Azrail ruhları Hakk'a götürür
Dördünü de sevdim, dördü de güzel

Ozan Nihat (Uğur 2008: 551, 2/1-2-3-4)

Talibide bu gün olurum hasta
Azrail çağırır kulağım seste

Âşık Talibî (Kaya 2005: 103, 54/6)

Azrail'in gözü bende
Her nefeste yoklar beni

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 29, 4/3-4)

Yüzyılın âşıklarına göre Azrail ruhları Hakk'a götüren, her nefes alışta insanları yoklayan, tatlı canlara el atan insanları, ahrete yolculuğu kulaklara seslenen, insanları sevdiklerinden ayıran melek'ül mevttir.

Umarım ki yetmeyesin sanına

Azrail kasteyle canına

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 309, 3/1-2)

Azrail beddualarda adı zikredilen melek olup kişilerin canını almasını için ondan yardım istenir. Afşinli Derdiçok sevgiliye bedduada bulunduğu mısrasında Azrail'in ismini zikreder ve Azrail'den sevdiğinin canını almasını ister.

Yollarım bekleyen, günlerim sayan

Azrail gözüme Ferhat görünür

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 37, 2/3-4)

Ozan Gülçınar, hayatının tükenmesi ve ölüme yaklaşması Azrail'in ömrünün tükenmesi için gün sayması ile Ferhat'ın Şirin'e kavuşması ve Ferhat'ın sevdiğine kavuşma için gün sayması arasında bir teşbihte bulunur.

Dönemin âşıklarına göre Azrail oyunbaz bir oyuncudur ve oyun sırasında fark ettirmeden karşısındakini üten (yenen) bir oyuncudur.(Selmanî 1971: 61) ve Azrail'in yüzü hiç gülmez. (Sakaoğlu 1987: 125) Haklı ve haksızın birbirine karıştığı bir dönemde onun hakemliğine müracaat edilir ve Azrail'den haklı ile haksızı birbirinden ayırması istenir. (Özdemir 2003: 31)

Azrail olsan da sana kimse can vermez

Bizde Ahret'e gidecek hal mi kaldı vay.

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000: 439)

Gurbet türküsünü çaldım söyledim

Bir gün Azrail'e dostluk eyledim

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000: 335)

Âşık Mahzunî Azrail'i genel olarak can alıcı olma özelliği ile anlatır ve zalimlerle Azrail arasında benzerlik kurar. Bazı şiirlerinde ise Azrail ile dost olacak kadar yalnız ve çaresiz olduğunu söyler.

İsrafil: Dört büyük melekten biri olan İsrail, Âdem Peygambere ilk olarak secde etmesiyle bilinir. İsrail, kıyamete kadar levh-i mahfûza bakacak ve diğer üç meleğe ne yapacaklarını haber verecektir. Kıyamet günü *sûra* üfürdüğünde bütün canlılar ölecek *sûra* ikinci üfürüşünde ise herkes dirilecektir.

20. yüzyıl âşık şiirinde İsrail ismine sadece Ozan Nihat'ın bir mısrasında rastlanır. Ozan Nihat mısrasında (Uğur 2008: 551), Mikail'in ve İsrail'in arşta oturduğunu söyler.

Mikâil: Hem günlük hayatta hem de âşık şiirinde diğer meleklerle göre adı daha az anılan Mikâil rızıkların taksimi ve tabiat olayların gibi görevlerden sorumludur. İsrail de olduğu gibi ismine sadece Ozan Nihat da tesadüf edilmiştir. Ozan Nihat (Uğur 2008: 551) mısrasında, Mikail'in ve İsrail'in arşta oturduğundan söz eder.

Münker ve Nekir: İnsanları kabirde sorguya çekecek olan meleklerin adıdır. Bu iki meleğin insana Rabbin kim? Kitabın ne?, Kıblen neresi?, Peygamberin kim? vb. sorular soracağına, dünyada dinin emirleri doğrultusunda yaşayanların bu sorulara kolayca cevaplayacağına, inanmayanların ve günahkarların ise dillerinin tutulup cevap veremeyeceklerine inanılır. Bu sebeple defin sırasında imamlar, ölüye telkin vermek suretiyle bu soruların cevaplarını seslenir.

Suâl melekleri bıyık burarlar

Rabbim kim, nebin kim diye sorarlar

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 173, 49/3)

Münkir, nekir sual sorar, inceden

Cevabım kolay et lisan içinde,

Âşık Müdami (Aslan 1978: 224, 6/3-4)

Münker-nekir gelip sual sorunca

Orda dolaştırma dilimi Felek

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 213, 5/3-4)

Melekler kabirde sual sorarken

O zaman döndersin Mevlâ'm dilimiz

Âşık Talibî (Kaya 2005: 225, 5/3-4)

Melekler sual sorunca,

Affeyle Yaradan bizi!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 152, 4/3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde bu sorgucu meleklerin isimleri münker ve nekir olarak geçtiği gibi melek veya sorgucu ifadeleriyle de anılırlar. Dönemin âşıkları kabre konulup münker ve nekir sorguya çektiği zaman sorulan sorulara kolay cevap verebilmeyi ve affedilmeyi isterler.

Kirâmen Kâtibîn: İslamî inanca göre melekleri insanların sağ ve solunda bulunup yapılan iyi ve kötü davranışları tespit edip yazan meleklerin adıdır. İnsanların sağında bulunan meleğin iyilikleri solunda yaşayan meleğin ise kötülükleri yazdığına inanılır. Bu meleklerin varlığı ve adı Kuran-ı kerim'de değişik ayetlerde zikredilmektedir. (Kaf Suresi, 50/ 17,18; Zuhru Suresi f, 43/80; İnfitâr Suresi, 82/9-12)

Âşık şiirinde adı sıkça geçen melekler arasında kirâmen kâtibîn melekleri de yer alır:

İki melek sağ ü solda
Sevap günah defter elde

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 235, 2/2-3)

Al'İzzet bu sözü kimse çözemaz
Kiraman kâtibi vasfin yazamaz

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 112, 47/4)

Mahşer günü canı sorma âleme
Kirmen kâtibi de yazar kaleme

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 438, 3/1-2)

Kiraman kâtibi yazmış künyede
Gök kubbede vardır çölü Seyat'ın

Dursun Cevlani (Ceylani 1951: 21, 1/3-4)

Âşık şiirinde suâl melekleri şeklinde tanımlaması yapılan kirâmen kâtibîn melekleri insanın sağ ve solunda bulunduğu sevap günah defterine insanların amellerini yazdığı anlatılır.

Rıdvan: *Rıdvan* cennetin kapısında bekleyen büyük meleğin adıdır ve âşık şiirinde adı geçen melek isimlerinden biridir.

Cennette Rıdvan olsa kardeşin
Zebani elinden kurtulamazsın

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 245, 2/3-4)

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde *Rıdvan* ismine sadece Âşık Müdâmi'de ve Âşık Fedayi Baba'da tesadüf edilir. Âşık Fedayi, mısrasında ahrette mahşer gününün çetinliğini dile getirir ve Cennette insanın kardeşi Rıdvan meleği de olsa zebanilerin elinden ve hesap vermektan kurtulmanın zor olduğunu ihtar eder.

Malik: Yedi cehennem kapısında duran ve zebanileri idare eden meleğe *Mâlik* adı verilmektedir. 20. Yüzyıl âşık şiirinde *Mâlik* adının geçtiği tek mısra tespit edilmiştir. *Rıdvan* ismiyle birlikte anıldığı bu mısrada Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 182), malik ismini de hazine adı olarak tanımlar.

Zebani: Cehennemlikleri cehenneme atmakla görevli meleğe *zebani* denilmektedir. Cehennem bekçileri olan *zebaniler* azap melekleri diye de adlandırılır. Kur'an-ı Kerim'de altı ayrı surede *zebani* ismine atıfta bulunulur. (Zümer Suresi, 39/71, 73; Duhân Suresi, 43/47-50; Mülk Suresi, 67/8; Müddesir Suresi, 74/31, Alak Suresi, 96/18)

Dönemin âşık şiirinde iki aşığın şiirinde *zebani* ismine rastlanır. Bu âşıklar arasında yer alan Derdiçok (Demir 1993: 394) zebanilerin gıybet edenleri ateşe atacağını söyler ve gıybet yapmanın olumsuzluğuna dikkat çeker.

Cevap veremezsen münker-nekire

Zebaniler topuz ile vuracak

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 438, 32/3-4)

Rızayı Hak ile olmazsa işin

Zebani elinden kurtulamazsın

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 245, 2/1-4)

Âşıklar mısralarında münker ve nekir'e cevap veremeyenlere topuz vurarak cezalandıracağı, Hak rızası gözetmeyenlerin zebani elinden kurtulamayacağı anlatılır.

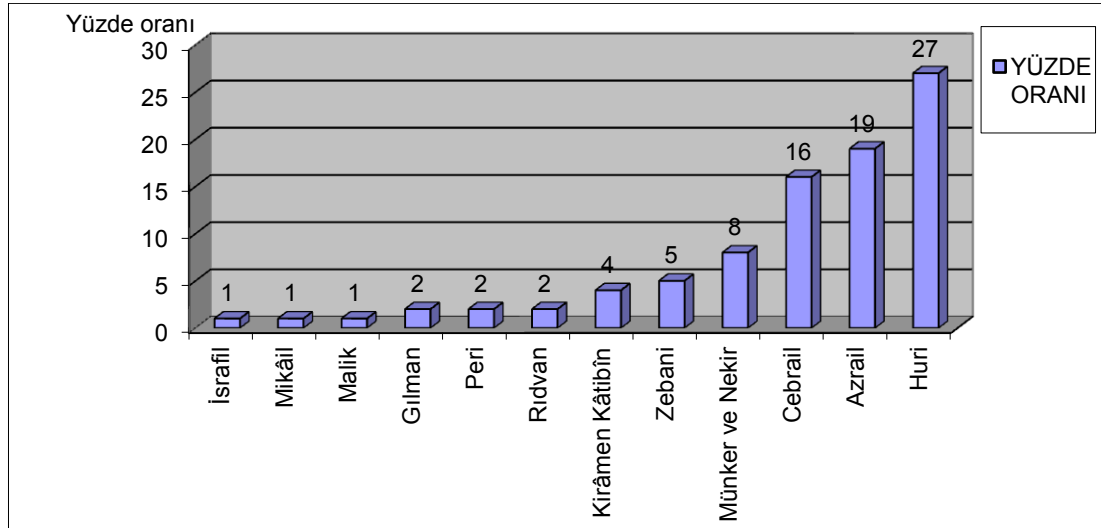
İzandan mizandan yoksun insanlar,
Zebani kesilmiş başıma benim.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 360, 1/1-2)

Zebaniler kılıç çalsa,
Sev insanı gör Huda'yı.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 138, 3/3-4)

Âşık Sefil Selimi ise iz'andan mizandan yoksun insanları zebaniye benzetir; zebaniler engel bile olsa insan sev sevgisini öğretir.

Grafik 3.5.Melekler.

Meleklerden söz edilen şiir mısralarında melek için genel anlamda huri ifadesi geçer. Ayrıca, Azrail ve Cebrail de adı sıkça zikredilen melek isimleri olarak görülür. (Grafik 3.5)

3.1.4.2. ŞEYTAN

Bu bölümde, *Şeytan*, *iblis*, *iblis-i lâin* gibi isimlerle anılan Şeytan ve Şeytana benzetilen kişiler, onlara ait davranış ve huylar incelenmiştir. Şeytan, Âdem peygamberin Hz. Havva ile birlikte cennetten çıkarılmasına sebep olan asi melektir.

Ali İzzet Özkan mısralarında “Secde sücut âdemedir vallaha/ Şeytan secdetmedi Safiyullaha” (Başgöz 1994: 133) sözleriyle Şeytanın kendisinin ateőtten yaratılmasını bahane ederek balçıktan yaratılan Hz. Âdem’e secde etmediğini ve cennetten kovulduğunu telmih eder. .

Hz. Âdem yaratılmadan evvel meleklerin hocası konumunda olan Şeytanın asıl adı *Azazil*’dir. Kendisi kovulduktan sonra Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın yasak meyveyi yiyerek cennetten kovulmalarına sebep olmuştur. (Onay 2000: 399-400)

Âdem Havva ile beraber idim
Cennet kapısından içeri girdim
İblisin sözüyle buğdayı yedim
Zararı öğrendim kârın içinde

Âlık Selmani (Selmanî 1971: 21, 3/1-2-3-4)

Âlık Selmani mısralarında Hz. Havva’nın iblisin sözüne uyararak yasaklı meyve olan buğdayı yemesi olayına telmihte bulunur.

Şeytan cennetten kovulduktan sonra Allah’a kendisini kötü kullarını azdırmak için kendisini kıyamete kadar yaşatması için yalvarmış ve mühlet istemiştir.

Tanrı bizi bir yarattı
Kendi ruhundan ruh kattı
Seri Şeytana bıraktı
Kardeş olup barışalım

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 126, 2/1-2-3-4)

Kul Ahmet Allah'ın insanları yaratıp kendi ruhundan ona üflemesi ve seri bırakması olayına telmihte bulunur şeytanın oyunlarına düşmemeyi ve kardeşliği nasihat eder.

Dinî an'ane göre, Hz. Âdem ile Hz. Havva'ya yasak meyveyi yedirmek suretiyle insana ilk kötülüğü yapmış ve Tanrı'dan onları kıyamet gününe kadar doğru yoldan saptırma mühletini almıştır. (İslam Ansiklopedisi 1993, C. 11: 492) Bu bağlamda Şeytan Allah'ın emirlerine itaat eden, emir ve yasaklarına uyan mü'minlere bir şey yapamayacağı; nefesine hâkim olamayan ve onun esiri olanları ve cahilleri kıyamete kadar mühlet aldığı üzere yoldan çıkaracağı ve onları aldatacağına inanılır.

Şeytanın elinden kaçamazsın sen

Şu nefsin gözleri kör olmayınca

Ozan Nihat (Uğur 2008: 244, 2/2-4)

Kızıl şeytan gelininen, kızınınan

Cahiller aldanır, kanar korkarım.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 117, 3/3-4)

Kimseyi uydurma şerr-i şeytana

Aşığı beladan sakla ya Rabbi

Âşık Reyhanî (Düzgün 1990: 126, 1/3-4)

Çağır DERDİÇOĞ'um Mevlâya çağır

Uyma kör şeytana nefsin kayır

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 233(5/1-2)

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde nefsi kör olanların şeytanın elinden kaçamayacağı, bazılarının şeytandan ilhamını aldığı anlatılır ve şeytanın bu hilesine düşülmemesi nefsin desiselerine aldanmama ve şeytana uyulmama öğütlenir.

Dönemin âşık şiirinde şeytana ait bazı özellikler belirtilir ve bazı insanlarda bu özelliklerin bulunabileceği hatırlatılarak bu özellik ve davranışlardan uzak durulması öğütlenir. Allah'ı tanımayan ve imandan yoksun olanlar (Kafkasyalı 1998: 252), ikiyüzlü olanlar ve ikilik çıkarıcılar (Hüseyin 1978: 161), zulmeden ve kan dökenler (Kaya 2005: 330) kötü komşular (Sever 2004: 119), gurur ve kibirli olanlar (Gedik 1995: 226) için şeytan benzetmesi yapılır.

Her yüze güleni sanma yâr olur
Zaman şeytanından, kaç âdem oğlu.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 213, 8/3-4)

Ne kavga tükenir ne dövüş durur
İnsanda hırs nefis şeytan var iken

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 142, 71/1)

Âşık Müdami, her yüze gülenin yâr olmayacağını söyler yalancı yüzler uzak durulmasını öğütler ve onları zamanın şeytanı olarak görür. Ali İzzet Özkan ise kavga ve dövüşlerin hırs, nefis ve şeytandan kaynaklandığını belirtir.

Seherde zikr et Sübhân'ı

Ayık ol erkânın tanı

Men eder basar yorganı

Zâlim şeytan seher vakti

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 167, 44/3)

Yine âşık şiirinde zamana aldanmak İblisin tuzağıdır, insanın imanını sessizce çalan hırsızdır. İbadete etmeye ve Hakk'ın huzuruna varmaya en büyük engel yine şeytandır.

Âşıklara göre Âdemoğlu için en büyük engel şeytandır (Orak 2001: 32) ve ondan şefaata umulmaz. (Aslan 1978: 245) Severken ayrılmayı şeytanın sözüne uyma olarak görürler ve şeytana kahrederler. (Çınar 2008: 117)

Âşık Talibî, mısralarında “Evvel “Bismillah” den ağzımız açın/ “Şeytana lanet” den belâdan kaçın” (Kaya 2005: 371) sözleriyle “Bismillah” diyerek insanların konuşmasını ve şeytandan, lanetten ve beladan kaçınılmasını öğütler.

Peygamber tarihinde Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’i kurban etme olayı anlatılır. Hz. İbrahim, bir oğlu olduğu takdirde onu Allah’a kurban olarak vereceği vadinde bulunduğu ve vaadini yerine getirme olayından ve şeytanla aralarında geçen konuşmadan söz edilir. Buna göre baba oğul Şı’b Vadisine doğru yöneldikleri bir zamanda, şeytan bir adam suretine girer, Allah’ın emrini yerine getirmekten vaz geçirmek için sırasıyla Hz. İbrahim’i, Hz. İsmail’i ve Hz. Hacer’i vaz geçirmek için uğraşır. (Köksal 2011: 186-187) Bu olay 20. yüzyıl âşıklarından Mevlüt İhsanî ve Davut Sulari tarafından şiirlerinde işlenir.

Beraber atası gittiler yaya
Yürüdüler Arafat'a, Mina'ya
Şeytan haber verdi Hacer Ana'ya
Hakk'ın emri dedi, geri boş geldi.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 70, 6/1-2-3-4)

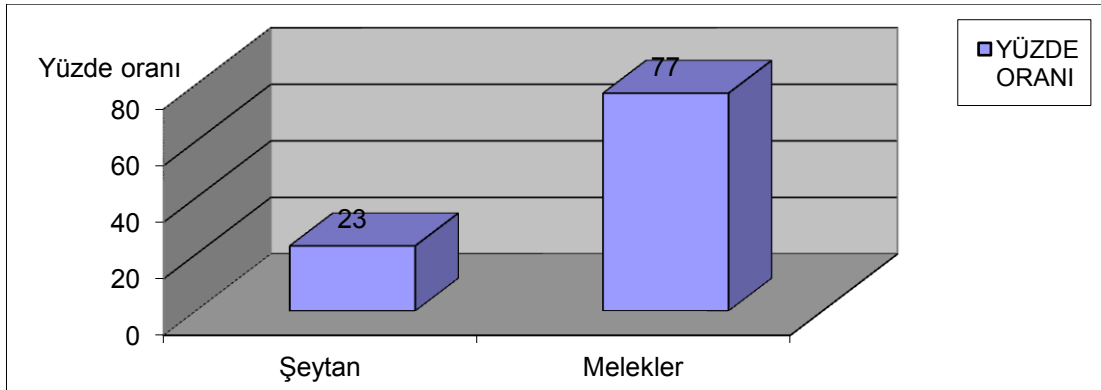
Vardı İsmail'e çattı özünü
Hiç bakmadı, reddeyledi sözünü
Bir taş attı, kör eyledi gözünü
Bu acı şeytana çok ateş geldi.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 71, 61/1-2-3-4)

Hazreti İsmail'in günü geldi
 Kurban derler şanına
 Arafata götürüldüğünde
 Fiske attı şeytan derler

Davut Sulari/(Yılmaz 2009: 217, 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, Hz. İsmail'in kurban hadisesinde şeytan ile Hz. İbrahim'in eşi Hacer'in arasında geçen olayı mısralarında işler. Şeytanın Hacer Ana'yı ve Hz. İsmail'i şüphe ve tereddütlere düşürme ve Allah'ın emrine karşı gelmeye çalışmasını; Hz. Hacer'in ve Hz. İsmail'in bu desiselere düşmeyip şeytanla mücadelesi olayına telmihte bulunur. Davut Sulari de benzer olaya değinir ve Hz. İsmail'in Arafat'ta şeytanı taşlaması hadisesini şiirlerinde dile getirir.

Grafik 3.6. Genel melek ve şeytan

Dönemin âşıkları şiirlerinde daha çok cennetin güzelliklerinden ve cennet yaratıkları olan meleklerden söz ederler. (Grafik 3.6)

3.1.5. KİTAPLAR

3.1.5.1. KUTSAL KİTAPLAR

Kur'an-ı Kerim'de her topluma peygamber ve uyarıcı gönderildiği (Fatır Suresi, 35/25) ve peygamberler vasıtasıyla çok sayıda kitaplar indirilmiş olduğu (Bakara Suresi, 2/213) beyan edilir. İndirilen çok sayıda kitapların isimleri Kur'an'da ayrı ayrı anılmaz. İsmi geçen kitaplar yalnız, Hz. İbrahim ve Hz. Musa'ya indirilen suhuf lar ile Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an'dır. Hadislerde ise toplam yüz sahife indirildiği, bunlardan ellisinin Hz. Şit'e, Otuzunun Hz. İdris'e, Onunun Hz. İbrahim'e ve onunun Musa'ya ve onunun da Hz. Âdem'e indirildiği belirtilir.

20. yüzyıl âşık şiirinde Zebur, Tevrat, İncil ve Kur'an'ın kastedildiği dört büyük kitap olan kutsal kitaplar sıkça işlenir. İslam inancına göre kutsal kitapların hak olduğuna inanılır ve imanın altı esasından biri olarak da *kitaplara iman* kabul edilir. Bu yönüyle Müslümanlar diğer din mensuplarından ayrılırlar. Kutsal kitapların tamamına inanılması ve sevilmesi gerektiği dönemin âşık şiirinde ön plana çıkan konular arasındadır.

Su kadar ihtiyaç yemek kadar ihtiyaç,

Anamızdan kutsal kitap sevgisi.

Her türlü sevgiden ağır gelir tart,

Manamızdan kutsal kitap sevgisi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 281, 1/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi kutsal kitap sevgisini su ve yemek kadar ihtiyaç görür; bu unsurlar tartıldığında her türlü sevgiden daha ağır geleceğini vurgular.

Tevrat, Zebur, İncil, Kur'an gelince
 Yani insanlığı dörde bölünce
 Hiç aklım ermiyor böyle bilince
 Mevsimler geçerken yükü dördümüş.

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000: 259)

Âşık Mahzunî, kutsal dört kitabın ismine yer verdiği bir dörtlüğünde din başlığı altında yapılan ayrımcılığa karşı çıkar. Bütün insanların ortak noktada, yani Tanrı inancında birleşmesini ister.

Mahzunî Şerif bir başka şiirinde ise din kitaplarında Allah'dan nasıl bahsedildiğini karşılaştırarak, düşüncelerini söyler. Allah'ın, Tevrat'ta kumandan, Zebur'da Hükümdar ve kağan, İncil'de baba olarak geçtiğini; emirler veren olgun, kanat açıp uçabilmesi, bağışlayıcı özellikleriyle işlendiğini ama Kur'an'da nedense kızgın, sert, üzgün olarak görüldüğünü ve bunun kendisi için zor bir durum olduğunu söyler. Tanrı'nın daha bağışlayıcı olmasını ister. (Şerif 1994: 81)

Dört kitap: Âşık şiirinde dört kitap tâbiri ile Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an isimleri ve kitaplara iman mevzusu sık sık konu edilmiş, kutsal kitap sevgisi şiirlerde dile getirilmiştir. (Çelebi 1990, 261), (Yılmaz 2009: 221), (Kaya 2004: 40), (Özdemir 2003: 259), (Düzgün 1997: 217, 254), (Yılmaz 2009: 289)

Dönemin âşıklarından Ozan Nihat "Kur'an, İncil, Tevrat, Zebur, dört kitap/ Dördünü de sevdim, dördü de güzel" (Uğur 2008: 550) kutsal dört kitabın ismini mısralarında zikreder ve dördüne de olan inancını ve sevgisini dile getirir.

Yüz dört kitap: Âşık şiirinde dört kutsal kitapla birlikte ellisi Hz. Şit'e, otuzu Hz. İdris'e, onu Hz. İbrahim'e, onu Hz. Musa'ya ve onu da Hz. Âdem'e indirildiği belirtilir. Ayrıca kitapların ismine yer verilen mısralarda yüz dört suhuf, yüz dört kitap olarak zikredilir. (Çelebi 1990: 73, 249), (Başgöz 1994: 130)

Yedi kat yer, yedi kat gök arşın, kürsün arası
 Sekiz cennet, yedi cahim, yedi mizan darası
 Yedi derya, ay ile gün ol fatiha suresi
 Yüz dört kitap bunda mevcut nur-ı Kur'an'dan geçer.
Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 34, 3/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî yedi kat yer ve göğün; sekiz cennet, yedi cahim ve yedi mizan darasının, yedi derya, ay, gün ve fatiha suresinin; yün dört kitabın Kur'an'da yer aldığını belirtir.

3.1.5.2. KUR'AN-I KERİM

Kur'an, kelime olarak okumak anlamında bir mastardır. Ancak dünyada en çok okunan ve okunacak kitap olduğu için ism-i mef'ul anlamında kullanılmıştır. Mushafın tamamına Kur'an denildiği gibi, bir kısmına hatta bir ayetine de Kur'an denir. Kur'an-ı Kerim'in başka adları da vardır; fakat en yaygın olanı Kur'an'dır. Diğer adlarından bazıları şunlardır: Kitâb, Furkan, Zikr, Tenzîl. Meşhur olan sıfatlar arasında da şunlar sayılabilir: Mubîn, kerîm, nûr, hüdâ, rahmet, şifâ, mev'ıza, büşrâ, beşîr, nezîr, azîz. (Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli 2010: 7)

Kur'an bir hidayet ve i'caz kitabıdır. O, insanlığı doğru yola iletmek üzere gönderilmiş eşsiz bir mucizedir. Peygamberimize 23 yıllık peygamberlik süresi içinde Arap dilinde, Cebrail vasıtasıyla ve vahiy yoluyla indirilmiştir. Semavî kitapların sonuncusu olan Kur'an-ı Kerim 6666 ayet ve 114 süreden meydana gelmiştir.

20. yüzyıl âşık şiirinde (Keskin 2006: 259) Kur'an'ın, Cebrail vasıtasıyla peygamberimize indiriliş şekline dair ifadeleri görmek mümkündür. Bu bağlamda mısralarda Kur'an'ın peygamberimize yirmi üç yılda indirildiği açıklanır.

Bilirim Cebrail gökten havaca indi
 Gündüz değil Muhammed'e gece indi
 Ayet ayet harfi Kur'an hece endi
 Yazarken manasını o sezmedimi

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 303, 2/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba mısralarında, Cebrail'in Peygamberimizin yanına gece geldiğini ve Kur'an'ı ayet ayet, hece hece getirdiğinden söz eder.

Yüzyılın âşık şiirinde “Senin ihsanıdır ayet-i Kuran” (Kaya 2005: 217), “Senin kelâmındır Kur'an Allah'ım!” (Kafkasyalı 1998: 224) ve “Delilimiz Kur'an, gönderen sensin” (Kafkasyalı 1998: 217) sözleriyle Kur'an'ın Allah kelamı olduğu ve Allah'ın kullarına bir ihsanı olduğu açıkça ifade edilir. “Biad gerektir Guran'a” (Yılmaz 2009: 226) sözleri ile de Kur'an'a uyulması tavsiye edilir:

20. yüzyıl âşıklarına göre Kur'an insanları doğru yola sevk eden, dünyanın faniliğine dalan kullar için önemli bir rehberdir. (Uğur 2008: 265) Dönemin âşıkları aynı zamanda Kur'an ehli olduklarını (Yılmaz 2009: 289) ve ondan güç kudret aldıklarını (Özdemir 2003: 349) şiirlerinde sık sık dile getirirler.

Dünyadan faniye taşan
 Yanılıp yolundan aşan
 Hük-m-i Kur'an Azümüşşan
 O rehberdir diyanette

Âşık Talibî (Kaya 2005: 357, 4/1-2-3-4)

Âşık Talibî dünya hayatında fani hayatı talep edenlere, yanılıp yolunu şaşırarlara, Kur'an'ı Azümüşşan'ın rehber olduğunu telmih eder.

Böyle yazıyorsa Kur'an
Münkirdir şüpheli soran
Dünya suyla dolduğu an
Ürgüp'te baca mı vardı

Âşık Mahzunî Şerif (Çankaya 2002:124)

Âşık Mahzunî, Kur'an'a olan inancının tam olduğunu belirtir. Bu konuda şüpheli yaklaşanları münkir olmakla suçlar. Hz. Nuh'a işaret ederek inkârcıların Allah tarafından cezalandırıldığını söyler.

Son nefeste ahirete imanla Kur'an'la gidebilme istek ve arzusu bütün mü'minler de olduğu gibi dönemin âşıkları için de Allah'a yapılan en önemli dua ve niyazdır.

Kubbeyi kuşatan her yönü saran,
Yer yüzünde insan ahrette Kur'an

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 294, 4/1-2)

Rahmetini esirgeme bizlerden
Kur'an'ından şefaata ver yarabbi

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 189, 5/3-4)

Hakk'ın emaneti çekilir tenden
Ya Rab nasip eyle Kur'an'ı bana"

Âşık Talibî (Kaya 2005: 367, 4/3-4)

Hakk kelâmı güzel Kur'an aşkına.
Cümlemizi affeylesin Yaradan.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 333, 6/3-4)

Âşık Şiirinde son nefeste imanla, Kur'an'la ölebilmek, ahirette Kur'an'la olabilmek niyazı vardır. Mısralarda Kur'an hürmetine Yaradan'dan af ve mağfiret talep edilir ve Kur'an'ın kendileri için şefaathane olması istenir.

Dinî ve edebî metinlerde Kur'an'ın kutsallığı ve yüceliği ile ilgili değişik övgü ve methiyelerin yapıldığı, hayranlıkların dile getirildiği görülür. Bu bağlamda âşık şiirinde de Kur'an'la ilgili değişik benzetmeler yapılmış, Kur'an'a olan sevgi, saygı ve hayranlıklar dile getirilmiştir.

Âşık şiirinde “Kur'an'dır cihanın medeniyeti” (Düzgün 1997: 84) sözüyle dünyanın medeniyetinin Kur'an olduğu söylenir. Kur'an'ın satırları adeta birer çiçeğe ve kendisi de gül bahçesine benzetilir. (Düzgün 1997: 120) Yine onlara göre Kur'an Hakk'a yönelenler için bir kıblegâhtır. Aynı zamanda Kur'an iki cihan ilmi, irfan deryası (Uğur 2008: 219) ve mü'minlerin manevi gıdasıdır. (Uğur 2008: 364)

Karanlık gecenin nurlu mahıdır

Hakk'a dönenlerin kıblegahıdır

İlahi nur kitapların şahıdır

Hazret-i Kuran'a gelin şaşmayın

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 199, 42/1-2-3-4)

Reyhanî'nin mısralarında kitapların şahı olarak görülen Kur'an ilahi bir nur, karanlık geceleri aydınlatan bir ay ışığıdır.

Âşık şiirinde Kur'an'la ilgili bazı detaylı bilgileri de görmek mümkündür. Bununla ilgili olarak Kur'an'ın otuz cüzden oluştuğu (Çelebi 1990, 36), yüz on dört surenin ve altı bin altı yüz altmış altı ayetin ve on dokuz çatının yer aldığı (Çelebi 1990: 36, 38, 68) bilgilerine yer verilir. Aynı şekilde Kur'an'ın yedi kat yerden, yedi kat gök ten, arşın ve kürsün arasından, sekiz cennetten, yedi cahimden, yedi mizan darasından, yedi deryadan, ay ile gündün söz ettiği belirtilir.

Hepimiz bir, kardaş diyor,
Kur'an size, Türk Gençliği.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 233, 7/3-4)

Müminler zafer kılan
Kitabullah sizinledir

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 259, 6/2-4)

Ali kimdir, Muhammed kim,
Dersen aç ta Kur'an'a bak

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 142, 3/1-2)

Kur'an'da herkesin kardeş olduğu, mü'minlere zafer vaat edildiği, cihadın emredildiği söylenir, Hz. Muhammed (a.s) ile Hz. Ali hakkında bilgilerin yer aldığı işlenir:

Der Hüdâi akıl, ilim, fen sende
Dünya sende, ahret sende, han sende
Allah sende, Kur'an sende, din sende
Sende ara sende seni bul gardaş

Âşık Hüdai (Ocak 2001: 52, 4/1-2-3-4)

Kul Ahmet'im rahman; sende
İncil Zebur Kur'an sende

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 123, 4/1-2)

Âşık Hüdai ve Kul Ahmet insanın mükemmel bir varlık olduğunu işledikleri bazı şiirlerinde pek çok kutsalın insanda yer aldığını ifade ederle aynı şekilde Kur'an'ın da insanda saklı olduğunu söylerler.

İkra diyor oku benim kitabım
Oku öğren sen Kur'an'dan örnek al

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:173, 6/3-4)

Hastalanıp şayed yetişse ecel
Kur'an okumağa molla tükenir.

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 99, 2/3-4)

Âşık şiirinde varlığın gerçek anlamını görebilme yaratılışın gayesini kavrayabilme, hikmet sırlarını çözebilme adına “Kur'an oku, manasını tam anla” (Uğur 2008: 228) sözleriyle Kur'an okunması ve manasını öğrenilmesi öğütlenir. Hakk ile yaren ve dost olmayı arzulayanların Kur'an'ın özellikle seher vaktinde okumalarını tavsiye ederler. (*Gedik 1995: 167*)

Tevcidir “Kur'a'nın temeli bendi”
Kur'an ile lezzetlenmiş Kağızman

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 193, 86/3)

Bardızlı Nihanî, Kağızman'ın Kur'an'la lezzet bulduğunu söyleyerek Kur'an'ın şehirlere manevi tesirini belirtir.

Kur'an dile geldi, ayet seslendi,
Yer gök tasdik etti, bir Muhammed'i.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 248, 4/1-2)

İncil, Zebur, Tevrat bunlar fesholdu,
Bismillah yazılı Kur'an üstündür.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 333, 3/3-4)

Hak dinin kitabı Kur'an,
Ulu ölmez, evrenseldir.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 154, 11/1-4)

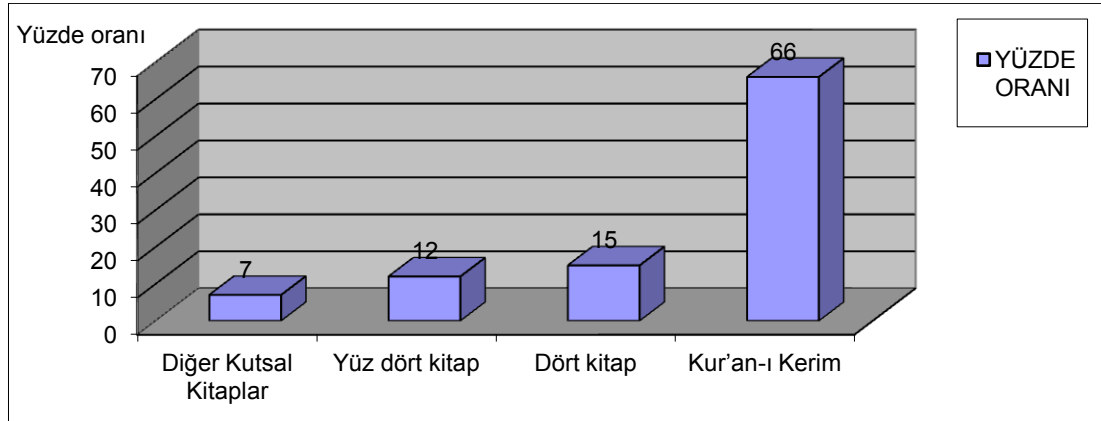
Kur'an, âşık şiirinde peygamberimizin peygamberliğini tasdik eden büyük delillerden biri olarak görülür. Dönemin âşıklarına göre Kur'an'ın gelmesiyle diğer kutsal kitapların hükmü kalkmıştır. Kur'an kendinden önceki kutsal kitapları kuşatacak bir hüviyettir ve onlardan üstündür. Yine aynı şekilde Kur'an evrenseldir, tüm insanlığa gönderilmiştir.

Hazreti Osman da verdi baksan ona canını.

Yedi tane damla kanı Kur'an'ın üstündedir.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 344, 2/3-4)

Murat Çobanoğlu İslâm tarihinde yaşanan bir olaya Hz. Osman'ın Kur'an okurken şehit edilmesine hadisesine telmihte bulunur, Kur'an için canını feda etmesini ve şehit edilmesini anlatır, Kur'an üzerinde yedi kan damlasının bulunduğunu söyler.

Grafik 3.7. Kutsal kitaplar.

Dönemin âşık şiirinde kutsal kitap isimlerinin yer aldığı mısralarda Kur'an-ı Kerim isminin sıkça geçtiği görülür. (Grafik 3.7)

3.1.5.2.1. HARFLER

Kur'an-ı Kerim'in harflerini oluşturan Arap alfabesi yirmi sekiz harften oluşur. Âşık Fedayi "Yirmi sekiz harftir Allah kelâmı" (Çelebi 1990: 304) mısrasında Kur'an harflerinin sayını belirtir. Halk arasında elif-ba diye de adlandırılan Arap harfleri ile ilgili şiirlere âşık şiirinde rastlamak mümkündür. Tür ya da şekil olduğu konusu tereddütlü bir konu olan Kur'an-ı Kerim'de yer alan harfler âşık şiirinde belli bir sıra halinde olacak şekilde Elifname adı verilen şiir örneklerini görmek mümkündür. "Elifname Arap alfabesindeki harf sırasına uygun düşecek tarzda genellikle dize başlarına ilgili harfleri ve bu harflerle başlayan kelimeleri getirmek suretiyle değişik biçimlerde oluşturulan şiirlere verilen addır." (Kaya 2010: 300)

20. yüzyıl âşık şiirinde de Elifname tarzında şiirlere sıkça rastlanır. (Düzgün 1997: 139, 151, 195), (Yılmaz 2009: 347), (Aslan 1978: 6), (Çelebi 1990: 49, 55, 57, 61, 71, 75, 81, 279), (Sakaoğlu 1987: 79), (Kafkasyalı 1998: 154, 258) Ayrıca Elifname'nin dışında belli bir sıralama dışında Arap harflerinin yer aldığı mısralardan oluşan şiirler de vardır. Bu şiir örneklerinde en dikkat çeken harf eliftir. "Elif Arap alfabesinin ilk harfi olup ebced hesabında l'in karşılığıdır. Tasavvuf düşüncesinde Allah'ı ifade eder. Noktasızdır ve kendisinden sonra başka harfle bitmez, yani onda kesret yoktur." (Kaya 2010: 299)

Evvelâ Eliften başlar okutur
Cim'i Lâm'dan dersin verir şakıtır
Hattı üstüvada yedi ayet bakıdır
Yirmisekiz harftir anın hecesi

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 75, 2/1-2-3-4)

Elifin e'sinde ba noktası
Ta'nın tanesinde bulsam seni ben beni
Cim'in cemalinde hı hanesinde
Ha'nın hülyasında bulsam ben beni

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 136, 1/1-2-3-4)

Ey Fedayı tahkiki hak kimdedir
 Sim kelâmullah ba'bı Mim'dedir
 Burhanı ilâhî keşfi Cim'dedir
 Bilir isen ilmi lügat olursun

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 262, 3/1-2-3-4)

Âşıkım “elife, “mim” ile “dal”a,
 Şefaat sahibi muhtarımız var.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 286, 6/3-4)

Kimse bilmez ne hayâle vuruldum
 Emsâli lâ bir Cemâ'le vuruldum
 İki Mim, bir Hâ, bir Dal'a vuruldum
 Bunun için; diyâr diyâr gezerim

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 179, 60/2)

3.1.5.2.2. BESMELE

Besmele, Bismillahirrahmanirrahim'in kısa söylenişi olup “Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla”manasına gelir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan yüz on üç süre besmele ile başlar ve kendisinin de başlı başına bir ayet olduğu söylenir. Halk arasında Besmele ile başlanılan her işin rast gideceği ve neticesinin bereketli olacağı inancı vardır. “Âşıkların hece vezni ile ortaya koydukları ve besmeleyi konu ettiği şiirlere Besmelename denir.” (Kaya 2010: 156)

Esirgeyen bağışlayan Allah'a
 Melekler inanır kul tasdik eder

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 203, 3/1-2)

Bismillah Kur'anı okuyup dinle
 Errahmanir-râhiym Rahman'a erdim
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 36, 1/1-2)

Senden sormaz mı ki Allah
 Ağzından düşmez Bismillah
Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000:382)

Evvela aşkın kitabın açtım bismillah ile
 Bir camı canan elinden içtim bismillah ile
 Âşık anlar safi budur dediler pirlere bana
 Yazıldım aşk defterine geçtim bismillah ile
Âşık Efkâri (Keskin 2006: 133, 1/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde Besmelenin anlamının verildiği ve her işe başlarken Besmele çekilmesinin öğütlediği mısralara yer verildiği görülür.

3.1.5.2.3. AYETLER

Kur'an surelerini oluşturan ilahi söze ayet denir. “Kur'an'da ister hakiki ister takdiri olsun, bir başlangıcı ve bir maktayı olan ve bir sure içinde olan cümledir. Kur'an'ın ayetleri nüzûllerine göre mekkî ve medenî olmak üzere iki kısma ayrılır.” (İslam ansiklopedisi 1993, C. 2: 64) Ayet, Kur'an cümlesi, Kur'an'ın herbir bölümünü oluşturan, numaralandırılmış paragraf diye tarif edebiliriz.

20. yüzyıl âşık şiirinde ayet sözcüğü şeklinde kullanımlara rastlanırken çoğu zaman da ayetin kendisine veya manasının verildiği mısralara rastlamak mümkündür.

Kelam-ı Kadim içinde “küllü nefsin mevti” var
Hiç kimsenin gücü yetmez her harfi bin manadır.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997, 35, 5/3-4)

Kur’an-ı Kerim’de yer alan “Her can ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz” (Ankebut Suresi, 29/57) ayeti, dönemin âşıklarından Mevlüt İhsanî’nin mısralarında konu edilir. (Düzgün 1997: 32, 35) Bu mısralarda dünyanın faniliği anlatılır ve ölümün hak olduğu vurgulanır.

Kur’an’ın ilk emri ve Alak Suresi’nin ilk ayeti olan “İkra!” hitabı (Alak Suresi, 96/1), okumanın önemini anlatıldığı ve ilim öğrenmenin nasihat edildiği âşık mısralarında yer alır:

İkra diyor oku benim kitabım
Oku öğren sen Kur’an’dan örnek al

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 173, 26/3-4)

Allah’ın ilk emri oldu okumak

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 196, 3/1)

Yüzyılın âşık şiirinde geçen ve işaret edilen diğer ayetler şunlardır:

Veleyalin Asri diye Hak kasem içer bu aye.

(Fecr Suresi, 89/1)

Âşık Müdami (Aslan 1978: 268, 2/1)

Kün emriyle bu âlemi düzen var

Nûn vel-kalem yesturûnlar yazan var

(Yasin Suresi, 36/82), (Kalem Suresi, 68/1)

Âşık Müdami (Aslan 1978: 190, 3/1-2)

De: Hasben-Allahü ve ni'me'l-vekil

(Al-i İmran Suresi, 3/173)

Âşık Müdami (Aslan 1978: 195, 3/4)

“Zelemmâ”dan, sen betersin,

Sem yel essin başan dünya.

(Araf Suresi, 7/23)

Âşık Müdami (Aslan 1978: 221, 6/3-4)

İnandım kullumen aley hafana

(Rahman Suresi, 55/26)

Âşık Müdami (Aslan 1978, 229, 3/1)

Fi Ahsen-i Takvim Hak dediği cem

Veçhin Fatiha-tül Kitab okunur

(Tin Suresi, 95/4)

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 42, 3/3-4)

Hilkati Ahsen-i takvim

Kamu'dan âlâ'dır insan

Haber verdi elif lam mim

Allem'el esma'dır insan.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 259, 7/1-2-3-4)

Hepimiz bir, kardaş diyor,

Kur'an size, Türk Gençliği.

(Hucurat Suresi 49/10)

Âşık Müdami (Aslan 1978: 233, 7/3-4)

“Cihâd farz” dedi Allah'ın

(Tevbe Suresi, 9/41).

Âşık Müdami (Aslan 1978: 255, 8/1)

Çürüyen beden aslına

Dönecektir elbet bir gün

(Yasin Suresi 36/12)

Ozan Nihat (Uğur 2008: 579, 3/1-2)

Yüce Tanrı şöyle emir buyurmuş

Cümle mahlûk hepsi bana kul demiş

(Zariyat Suresi, 51/56)

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 190, 3/1-2)

“Kün” deyüp halk eden birdir cihanı

“Feyekün” etmeye kadirdir anı

(Bakara Suresi, 1/117; En'am Suresi 6/73; Nahl Suresi 16/40; Yasin Suresi 36/82)

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 214, 4/1-2)

La Taknetû Min Rahmeten buyurdun

(Zümer Suresi, 39/53)

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 378, 2/1)

Fedayî'nin isyanı çok hakka yarar âmeli yok

Lâ taknetûhaktan rahmeti ümidini kesmedi

(Zümer Suresi, 39/53)

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 257, 5/1-2)

Kâf-Kelimi nutku haktan getirdi vahyi Cebrail

Lâm-Lemyelid velem yû'led oku ihlâsı ey sâil

(İhlâs Suresi, 112/3)

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 131, 1/1-2)

Kâf-Kelimi nutku haktan getirdi vahyi Cebrail

Nun-Nasr-un minallahi sahibi Seyfullah Ali

(Saff Suresi, 61/13)

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 131, 1/1-4)

Bismillah Kur'anı okuyup dinle

Errahmanir-râhiym Rahman'a erdim

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 36, 1/1-2)

Yâ Eyyühelleziyne Amentü bir Allah

(Bakara Suresi, 2 /153; Mücâdele Süresi, 58/9, 11, 12;

Saff Suresi, 61/2, 12, 13, 14)

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 393, 1/1)

Elif-Lam-Mim Zalikel Kitab buyurdu

La Reybe Fihyişarettir A'leme Rahmetullah

(Bakara Suresi, 2/1, 2),

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 81, 2/1-2)

Yasin Vel Kur'anül hakiym innekeleminel mürseliyn

(Yâsin Suresi, 36/1, 2, 3)

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 81, 5/1)

Kafan çalışırrsa temiz ol gayet

Bunda hadis vardır hemi de ayet

(Mâide Suresi, 5/6, 100; Enfâl Suresi, 8/37; Tevbe

Suresi, 9/108; Müddesir Suresi, 74 /4)

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 134, 2/1-2)

3.1.5.2.4. SURELER

20. yüzyıl âşık şiirinde, Kur'an'da yüz on dört surenin olduğu belirtilir ve bu surelerden Al-i İmran, Yasin, Fatiha, İhlâs, Tebbet ve Tâhâ'nın isimleri zikredilir.

Yedi derya, ay ile gün ol fatiha suresi

Yüz dört kitap bunda mevcut nur-ı Kur'an'dan geçer.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 34, 3/3-4)

Bin İhlâs okusan yüz bin de Tebbet

Gene iş aşırın hemen paradır.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 89, 3/3-4)

Benziyorsun ey efendim

Taha'ylan Ali İmrana

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 203, 2/3-4)

Dillerimi yasak etme Yasin'e

Unutanın bundan büyük yası ne

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 195, 3/1-2)

Delilim "Kulhu vallah"tır, o da Kuran'ı bilir.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 345, 3/1)

Bir fatiha hibâ ettim canına

İncittimi seni yer Arif oğlu

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 167, 1/3-4)

Geçenler ruhuna oku "Yasi'ni"

Çıkanlar mükâfatın gör gecelerde

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 147, 16/1)

Yoldan gelip geçen fatihâ versin,
Felek dilencisi mallarım yoktur.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 31, 1/3-4)

Yüzyılın âşıklarından Fedayi Baba İhlâs suresinin okunuşu mısralarında işler, Hz. Ali'ye övgü ve methiyelerde bulunur. Kur'an okunmasını öğütler.

Kulhüvallahü ehad'sin. Tahkik Allahüs-sâmed'sin
Lemyelid'Velemyu'ledsin, Mir'i Kur'an-ım Ali

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990, 135, 2/1-2)

Velem yekünlehu zâtın, Küfüvven ehad'dir methin
Kimse bilmez mahiyyetin, Gene-i Mihmanım Ali

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990, 135, 3/1-2)

3.1.5.3. DİĞER KUTSAL KİTAPLAR

Dönemin âşık şiirinde Kur'an'ı Kerim dışındaki kutsal kitalardan Tevrat, Zebur ve İncil'in isimlerinin zikredildiği görülür.

İncil'den üç duâ edyim târif
Büyük münâcâttır bilirse ârif
Ziyâret-gahız'dırKudüs-ü şerif
Rütbesi Ulyâ'ya bağışlan beni

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 158, 30/4)

Bardızlı Nihanî mısralarında İncil'den üç dua tarifinden söz eder. Bu duanın bilindiği takdirde arif için büyük münâcât olduğu, Rütbe-i Ulyâ'ya bağışlanmayı diler.

İncil-Tevrat-Zebur-Kur'an dört kitapta ismi okunur
 Evvel İslâmîliğin rüknü Şehadet Ali'den kıldı
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 56, 3/1-2)

İncil, Tevrat, Zebur, Kuran'a baktım
 Dört makam içinde makamdır Ali.
 Ehli Beyti sevip varımı yaktım,
 Muhammet ecdadım ruhumdur Ali.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 259, 4/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba ve Âşık Sefil Selimi şiirlerinde dört kutsal kitabın ismini zikreder, Hz. Ali'nin dört kitapta isminin okunduğunu ve dört makam içinde Hz. Ali'nin makam olduğunu dile getirirler.

3.1.6. CENNET VE CEHENNEM

3.1.6.1. CENNET

Cennet, İslam'a inanıp iyi işler yapmış olanlar için Allah tarafından vaat edilen ebedi mekânın adıdır. "Allah'a inanan ve O'na ibadet eden iteat edenlerin, imân ve islâmiyete ihlâs ve sadakatle hizmet edenlerin, Kur'an'a bir Hizbül Kur'an olarak mücâhidane bir sûrette hizmetkâr olan mücâhidlerin ebediyen içinde kalacakları mekân ve meskendir." (Yeğin 1992: 81) İslam inancına göre müminler ahiret'te, içinde gönül hoşnutluluğuyla yaşayacakları bu yerde ebedî kalacaklardır. Günahkâr müminler, günahlarının cezalarını cehennem'de çektikten sonra cennete girip orada sonsuz yaşayacaklardır.

Yüzyılın âşık şiirinde cennet kavramı sıkça tekrar edilen kavramlar arasında yer alır. Bazı kullanımları ölüm ötesi hayata dair mü'minler için bir mükâfat yeri

olarak işlenirken bazı kullanımlar ise teşbih amaçlı vatana, sevgilinin geldiği yere, ana kucağına benzetilir.

Kimler yanar ise Hakk'ın aşkına
Gider layık olur cennet köşküne

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 100, 3/1-2)

Cennetine girmek için
Bir Allah'a yalvaralım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 183, 2/2-4)

Kim yalvarmaz Allah'ına beş vakit
Cennet köşkü huri gılman var iken

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 142, 71/2)

Yüzyılın âşık şiirinde cennet, insanların dünya hayatını İslâm hükümleri doğrultusunda geçirdikleri emir ve yasaklarına riayet ettikleri takdirde, Allah'ın kendileri için hazırladığı bir mükâfat yeri olarak görülür.

Müminin bayramı sırat geçende,
Cennettedir gamlı gönüller şadı.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 190, 5/3-4)

Haşirden Sırat'a yol alır koşar
Müminse Cennet'te huzurla yaşar

Ozan Nihat (Uğur 2008: 80, 3/1-2)

Haydi, dolaşalım yüce dağlarda
Dost beni bıraktı ah ile zarda
Ötmek istiyorum viran bağlarda
Ayağıma Cennet kiralansa da

Âşık Mahzunî Şerif (Çankaya 1994: 68)

Âşıklar mısralarında cennete gidebilme arzunu, yalvarış ve yakarışını sıkça ifade ederler. Sırat köprüsünden geçebilmeyi bayram bilir, gamlı gönüllerin mutluluğa erme yeri olarak cenneti adres gösterirler.

20. yüzyıl âşık şiirinde (Dizdaroğlu 1949: 74), (Aslan 1978, 200, 208, 231, 253), (Düzgün 1997: 57, 115, 158, 185, 198, 218), (Sever 2004: 149), (Keskin 2006: 37, 71, 210, 276), (Kafkasyalı 1998: 292), vatanın her bir köşesi, şehirler ve köyler doğal güzelliği, insana huzur ve mutluluk vermesi özelliği ve modern görünümüyle cennete benzetilir.

Cennet gibi dağ ovası bayırı

Güzel Anadolu'm güzel Türkiye'm.

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 265, 4/2-4)

Vatan sevgisini tarif edemem

Bana cennet gibi ana vatanım

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 114, 1/1-2)

Cennet'e benzeyen yeşil bağların,

Uğruna ölmeli, ötesi var mı?

Âşık İsmetî (Kaya 1987: 88, 1/3-4)

Vatanımın her bir yanı cennettir,

Biraz da dolaş sen gel bizim ele!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 205, 2/3-4)

Yeşil ve çimenli yaylalar cennete benzetilen ve cennetle özdeşleştirilen diğer mekânlar arasındadır. Âşık Efkârî “Köylülerin cennet yeri yayladır.” (Keskin 2006: 46), “Yeşil çimenleri cennete benzer/ Yiğit çobanların yeri yayladır.” (Keskin 2006: 57) sözleri ile yaylanın köylüler ve çobanlar için önemini belirtir, yaylayı yeşil çimenleri ile cennete benzetir.

Herkese cennettir kendi hanesi

Çoluğu cocuğu hem de anası

Âşık Talibî (Kaya 2005: 135, 84/5)

Cennet dedikleri ana kucağı

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 43, 1/1)

Dönemin âşık şiirinde annenin varlığı, ana kucağı, kişinin kendi hanesi, çoluk çocuğu insana huzur ve mutluluk vermesi yönüyle cennete teşbih edilir.

Sevgilinin geldiği mekân cennette (Dizdaroğlu 1949: 116, 134), sevgili ise cennet varlıkları olan huri ve meleğe benzetilir. (Demir 1993: 186), (Kaya 2005: 69, 75, 266)

Beş vakti eda et, terk etme sünnet

Bizlere yapılmış cehennem cennet

Âşık Talibî (Kaya 2005: 225, 3/1-3)

Yüzyılın âşıklarından Talibî, mısralarında ibadet edenlerin, Hakk'ın yolundan gidenlerin, beş vakti eda eden namaz kılanların, sünneti terk etmeyenlerin, Hakk kelamı söyleyen dillerin cennete gideceğini müjdeler.

Hakikatte bağlansalar pirine

Cennet kapısını açar çobanlar

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 156, 7/3-4)

Bir kadından razı olsa kocası

Yeri cennet olur hem neticesi

Âşık Efkâri (Keskin 2006, 187, 2/1-2)

Gülçınar'a iki taşın arası
Kabirden öteye cennet görünür

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 37, 3/3-4)

Âşık Efkâri, talebenin pir ve müşidine gönülden bağlanmasının ve kocasının kadınından razı olmasının mükâfat yeri olarak cennetti görür. Ozan Gülçınar ise iki taşın arası her ne kadar kabir olsa da, ötesinin cennet mekânı olduğundan söz eder.

Dönemin âşıkları, din yolunda şehit olanların (Gedik 1995: 222), Hakk yolunda ömür geçirenlerin (Düzgün 1997: 162), (Çelebi 1990, 122) mükâfatlarının cennet olacağını dile getirir.

3.1.6.2. CEHENNEM

Cehennembütün hak dinlerin, bütün peygamberlerin ihbâratıyla umum evliya ve asfiyanın ulemai muhakkikinın tasdikleri ve müşahedeleriyle, İslâm mütefekirlerinin ittifakıyla Allah'a inanmayanların ve Ona ibâdet ve iteat etmeyenlerin öldükten sonra gidecekleri, azab ve ceza âlemidir. (Yeğin 1992: 77) Cehennem ise dünya hayatında ömrünü küfür ve Allah'a isyan ile geçirenlerin cezasını çekeceği azap yurduudur.

Âşık şiirinde cehennem, Allah'a şirk koşanların, yoldan çıkanların, Allah'ın emir ve yasaklarına uymayanların gideceği yer olarak tasvir edilir. Ahirete dair konuların dile getirildiği şiirlerde cehennemin şiddetinden ve sualin çetinliğinden söz edilir. (Düzgün 1997: 154) Mahşerde günü kulun günahının ağır geldiği zamanda cehennem ateşinden uzak kalma ümit edilir. Mahşer günü cehennemim kükreyip dehşet saçtığı bir anda peygamberimizin ümmetine şefaet edeceği dile getirilir. (Aslan 1978: 211)

Erenlerden gelen sesi duymazsan
 Ana baba sözlerini saymazsan
 Ayetlere, hadislere uymazsan
 Yuvan bir cehennem, nar olur oğul

Ozan Nihat (Uğur 2008: 307, 2/1-2-3-4)

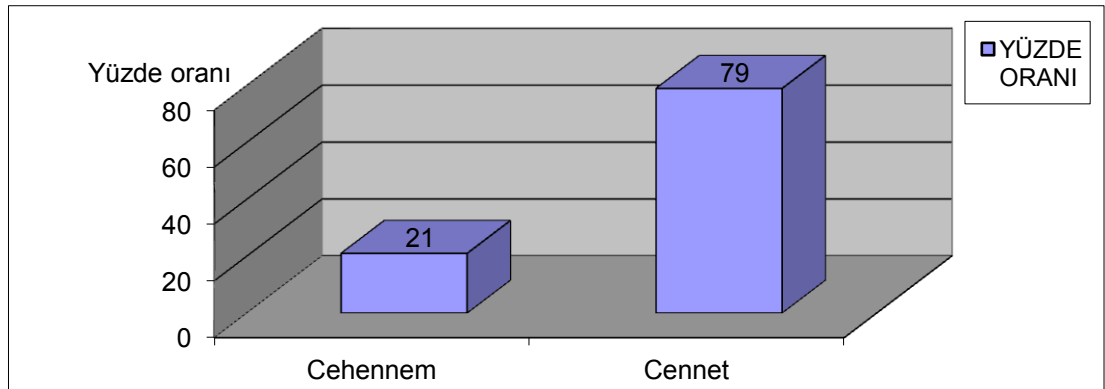
Ozan Nihat cehennemden uzak kalmayı mısralarında öğütler; cehennemi erenlerin sesine kulak vermeyenlerin, anne baba sözüne itaat etmeyenlerin, ayet ve hadislere ilgisiz kalanların, ölüm ötesi hayatta cezalandırılacakları yer olarak şiirlerinde belirtir.

Âşıklar “Cehennemden beter hasretin nârı” (Gedik 1995, 191), “Cehennem narından sevda müşküldür” (Aslan 1978: 197) sözleriyle, sevgiliden ayrı düşmenin, hasret ve özlem çekmenin, cehennem narında yanmaktan çetin olduğunu dile getirir.

Cehenneme döndüm nar gibi oldum
 Aşkın değirmeni bedenim benim

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 275, 1/2-3)

Davut Sulari, cehennem ateşi ile aşk ateşi içinde yanma arasında bir ilişki kurar cehennemi aşk eteşine teşbih eder.

Grafik 3.8. Cennet ve cehennem.

Yüzyılın âşıkları için cennet sevgilinin geldiği mekân ve aynı zamanda bir mükâfat yeridir. Bu bağlamda dönemin âşık şiirinde cennete gidebilme arzusu mısralarında sıkça dile getirir, dünyadaki güzellikleri cennete teşbih edilir. Her ne kadar bir ceza yeri olarak tanımlanan cehennemle ilgili mısralara tesadüf edilse de cennetle ilgili konular daha sık dile getirildiği görülür. (Grafik 3.8)

3.1.7. İBADET

3.1.7.1. NAMAZ

Namaz İslâm dininin beş temel esaslarından biridir. Namaz muayyen vakitlerde, Kur'an'da emredildiği şekliyle ve peygamberimizin tarifleri ışığında yapılan bir ibadettir. Allah'a karşı kulluk vazifeleri arasında yer alan, aynı zamanda namaz bir dua ve bir şükür ifadesidir. Namaz dinin direği, müminlerin Allah katında yükselebilmesi adına da bir mirac olarak kabul edilir. İslam'ın emirleri doğrultusunda müminlerin hayatında beş vakit namaz başta olmak üzere, Cuma namazı, bayram namazı, cenaze namazı, teheccüd namazı, evvabin namazı, kuşluk namazı vb. namazlar da yer alır.

İslâm dini beş temele dayanır

Şüphesiz bunların başı namazdır

Namaz kılan insan nura boyanır

İbadetin temel taşı namazdır

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 198, 3/1-2-3-4)

Yüzyılın önemli âşıklarından Abdülvahap Kocaman göre, İslâm dinî beş temele dayanır ve bunların başı ise namazdır. Namaz kılan insanın nura boyanacağını dile getirir, ibadetin temel taşı olarak namazı adres gösterir.

Kocaman'a göre (Sever 2004, 198-199) namaz kalbin nuru, dinin direği, müminlerin cennet durağı ve insanın Allah'a karşı kulluğunun gereğidir. Namaz insanın kalbini parlatır, nefsi uslandırır, manevi gıdayla ruhları besler. Mısralarında namazın terk edilmemesi uyarısında bulunan Kocaman namaz kılan her kim olursa Allah'a yakın bulunacağından ve güzel ahlakın timsali olacağından söz eder.

Yüzyılın âşık şirinde beş vakit namazın insanın boynunun bir borcu olduğu (Sever 2004: 190) hatırlatılır; namaz kılınması, Allah'a secde edilmesi (Sever 2004: 182), vakitten vakite ibadet edilmesi (Aslan 1978: 246), namazın camide cemaatle kılınması (Sever 2004: 128) öğütlenir.

Gedersen gelinmez bir irak yol var

Ne emmi ne dayı ne dahi el var

Kaldır ol elleri Allaha yalvar

Beş vakit namazı kıldıktan kerî

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 409, 4/1-2-3-4)

Afşinli Derdiçok'a göre ahiret yolculuğu geri dönüşü olmayan irak bir yoldur. Yalnız çıkılan bu yolculukta kimse yanında olmayacaktır. Bu nedenle ahiret yolculuğunda yalnız ve çaresiz kalmamak için Allah'a yalvarmalı ve beş vakit namaz kılınmalıdır.

Âşık şirinde insanın namaz vakti girdiği halde müsait vakti olmasına ve ihlâs ile namaz kılma imkânı bulunmasına rağmen namaz kılmıyorsa bu kişilerin kendilerine yazık ettiği söylenir. (Uğur 2008: 229) Dünya varının boş olduğu telmih edilir ve seher vakti felaha erme adına namaz kılınması öğütlenir. (Keskin 2006: 310) Beynamaz bir insanın ise her şeyden mahrum kalacağından söz edilir. (Demir 1993: 409)

Evme bir gün indirirler kabire

Musallada namazımı kılınlar

Âşık Talibi(Kaya 2005: 57(13/7)

Bir gün musallada garip kalırım

Namazıma tabi olur musunuz

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 248, 2/3-4)

Ölümün ve dünya faniliğinin sık sık sile getirildiği âşık şiirinde, insanın ne kadar dünyaya telaşesine düşerse düşün bir gün öleceği ve musallada cenaze namazının kılınacağı uyarısı yapılır.

Yüzyılın âşık şiirinde namazla ilgili bazı bilgilendirmeler de yer alır. Buna göre peygamberimiz, mirac'dan beş vakit hac ve namazla gelmesi (Düzgün 1997: 84), beş vakit namaz içinde on yedi farzın olması, namazın on iki şartının bulunması (Kafkasyalı 1998: 339), teravih namazının yirmi rek'at olması (Sever 2004: 202), vb. bu bilgiler arasındadır.

Namaz kıldım hafız oldum

Rütbe taktım asker kaldım

Sizin gibi dünyaya geldim

Beni yanlış anladınız

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000:333)

Dönemin âşıkları bazı mısralarında kendi ibadet yaşamlarıyla ilgili bilgilere de yere verir. Âşık Mahzunî, namaz kıldığını ve Kur'an okuduğunu söyler. Allah'a inancının tam olduğunu bildiren şairimiz, bazı insanların kendisini yanlış anlamasına üzüntü duyar.

3.1.7.2. ORUÇ

İslam'ın beş temel esaslarından biri de oruçtur. Dönemin âşıkları mısralarında (Sever 2004: 190, 202), (Uğur 2008: 349, 466) oruç ibadeti ile ilgili bazı konulara yer verirler; orucunun güzelliğinden, Allah için tutulmasının öneminden, kıyamette insan için büyük bir ümit kaynağı olmasından söz ederler.

Mümin isen ramazan tut
Onda vardır her bir umut
Kıyamette olur umut
Gelen şehir-i ramazandır.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 19973: 251, 1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, Ramazan ayının feyiz ve bereketini dile getirdiği şiirinde mümin olan insanların Ramazan ayında oruç tutmasını öğütler; ahiret günü için orucun insana bir umut olacağı müjdesini verir.

3.1.7.3. ZEKÂT

Zekât, temizlik, iyi ve düzgün olmak, artmak, övmek, bereketli olmak, mânalarına gelen bu kelime, fıkıh istilâhı olarak da, zengin sayılan bir müslümanın sâhib olduğu mallarının, muayyen miktarını, muayyen bir zaman sonra İslâmın târifine göre, hak kazanmış olan Müslümanlara, Allah'ın emrini ifâ edip, rızasını kazanmak için, tamamen temlik ve vermekten ibârettir. (İslam Ansiklopedisi 1993 C. 13: 495)

Yoksullar sevinir zekât verince
Zekâtı verilen mal daha iyi

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 128, 3/3-4)

Ehli kanaat ol tamahın azalt

Zekâtı çıkmadık maldan hazer et

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 248, 5/3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde, zekât verildiğinde yoksulların sevindiği, zekâtı verilen malın makbul olduğu söylenir. Kanaat ehli olunması, tamahın azaltılması, zekâtı verilmeyen maldan uzak durulması, yıldan yıla zekât verilmesi öğütlenir, zekâtsız namaz ibadetinin yerini bulmayacağı söylenir.

Mısralarında akıl ile nefsin neler istediğini işleyen Müdamî, nefsin olumsuzlukları ve yanlış olanı istediğini, aklın ise doğru ve güzel olanı talep ettiğini söyler.

Akıl derki; binme şu nefsin atına,

Nar'dan helas için, varmı beratın,

Zekâtsız kabul olmaz sel'atın,

Taksim et yetime, ac'a yahşidir.

Âşık Sabit Müdamî (Aslan 1978,246, 7/1-2-3-4)

Müdamî, aklın nefse nasihatinde, nefsin arzu ve istekleri karşısında metanetli olunmasını, cehennem ateşine düşer kalmayacak şekilde bir hayat yaşamayı, namazla birlikte zekât ibadetinin de ihmal edilmemesini öğütler.

3.1.7.4. HAC

Hac, İslam'ın beş temel esaslarından biri de hacdır. Peygamberimizin mirac hadisesinden sonra müminler üzerine farz olmuştur.

Allah'a davet etti, gezdi miracı

Beş vakit namazı, getirdi haccı

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 84, 5/1-3)

Mevlüt İhsanî, Allah'ın davetiyle peygamberimizi miraca çıktığını söyler, beş vakit namazın ve hac'cın mirac'dan müminlere hediye olarak getirdiğini dile getirir.

Mekke Medine Kâbe'nin kibleşi

Din İslâm üstüne düşer gölgesi

Hazret-i Muhammed'in türbesi

Eğri göz ile yan bakan çalına

Âşık Talibî (Kaya 2005: 388, 6/1-2-3-4)

Âşık şiirinde haccın devlet eliyle organize edildiği, haccın karayolu ile yapıldığı dönemlerde Bağdat ve Basra gibi büyük şehirlere uğranıldığını ve ziyaretlerin yapıldığını söyler dönemin sosyo-kültürel hayatına dair bilgiler verir.

Hac ibadetini yerine getirmiş hacca gitmiş yüzyılın âşıkları arasında yer alan Ozan Nihat mısralarında (Uğur 2008: 252-253) hac ibadeti yapabilmesinin, Allah'a karşı hac borcunu eda edebilmesinin mutluluğundan ve hacı olmanın güzelliğinden söz eder. Beytullah'ı tavaf etmenin, Mekke'de dünya dair dert ve elemin unutulmasının, ilahî feyz ile dolmanın önemine değinir. Mescid-i haramda kalıp fani âlemin unutulmasının güzelliğini dile getirir.

Ozan Nihat, mahşer yerini andıran Cebeli Rahme'de hata yapılmaması konusunda uyarır, orada yapılan duaların boş dönmeyeceğini dile getirir. Arafat'ta vaktin iyi değerlendirilmesi ve bolca ibadet edilmesini öğütleyen ozanımız, hacca tekrar gidebilmeyi Mescid-i nebeviye bir kez daha varabilmeyi dua ve niyaz eder. (Uğur 2008: 253)

Yedi Mescitler' e, Hendek' e varıp

Uhud, Bedir şehitlerini görüp

Cennet-ül Baki' nin önünde durup

Derin tefekküre dalmak ne güzel!

Ozan Nihat (Uğur 2008: 253, 4/1-2-3-4)

Âşık Ozan Nihat Yedi Mescitler' e, Hendek' e varıp Uhud, Bedir şehitlerini görüp Cennet-ül Baki' nin önünde durup derin tefekküre dalmanın güzelliğini vurgular.

Âşık şiirinde Kâbe aynı zamanda bir teşbih unsurudur. İnsan vücudu ve gönlü kutsallığı yönüyle, haccın en önemli ziyaret ve ibadet yeri olan Kâbe'ye benzetilir. (Özdemir 2003: 240), (Çelebi 1990: 59) Ayrıca, parasız kimseye değer verilmediğinden, parası olmayanın yoldan çevrilmesinden ve her şeyin para olarak görülmesinden şikâyet edilir. (Hüseyin 1978: 228), (Sever 2004: 185)

Devlet eliyledir hac seferleri

Bu bir nezâketi cumhuriyetin

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 38, 1/3-4)

Âşık Efkâri cumhuriyet nimetlerini dile getirdiği mısralarında hac seferlerinin devlet eliyle yapılmasından söz eder.

Ceddimiz ismail bıraktı bizi

Bütün müminlere kurban bayramı

Eskimez eskimez her zaman taze

Ermez nihayete kurban bayramı

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 83, 5/1-2-3-4)

Âşık Efkâri'nin mısralarında hac mevsiminin önemli sevinç günleri arasında yer alan kurban bayramının tarihi süreci hakkında bilgiler verilir ve Hz. İsmail'in kurban edilmesi olayına telmih yapılır.

Âşık şiirinde hac ile ilgili adından söz edilen kutsal unsurlardan biri de Hacer'ül esved taşıdır. Hacer'ül Esved, Kâbe'nin doğu köşesinde, bir buçuk metre kadar yükseklikte bulunan ve Cennet yâkutlarından kabul edilen, parlak ve siyah renkli taşın adıdır. Dönemin âşık şiirinde Hacer'ül esved üzerine ikrar verilir

(Kafkasyalı 1998: 337) ve hacıların hac'da ona yüz sürmesi ibadetinden söz edilir.
(Sever 2004: 134)

Çıkıp Arafata münacaat kılmak
Kurban zecreyleyip Mina'ya gelmek
Şeytanı taşlamak cehaleti yenmek
Hakikatte Kâbe veçhi âdemdir

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 59, 5/1-2-3-4)

Altı zevait dokuz tekbiri tamam
Okur hutbesini bitirir imam
Makam-ı âlâya aksedar heman
Çıkar Arafat'a kurban bayramı

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 84, 1/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba'nın mısralarında hacda yapılan ibadetlerle ilgili bilgilerin yer alır. Kurban kesme, Arafat'ta vakfeye durma, şeytan taşlama, tekbirler getirme, Beytullah'ı tavaf etme zikredilen ibadetler arasındadır.

İnsan bir mihrapdır gönüller Kâbe,
Çalış, kırmayasın üzülür gider.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 287, 4/1-2)

Gönül gurbet elde hacılık nedir?
Silayı azmeyle vatan var imiş,

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 32, 6/1-2)

Âşık şiirinde hac kelimesinin yer yer sözlük anlamı dışında kullanıldığı görülür. Bu bağlamda gönül Kâbe'ye gurbet hayatı ise hacca benzetilir.

3.1.7.5. KURBAN

Kurban, sözcük olarak Allah'a yaklaşma anlamını ifade eder. Dinî vecibeler arasında yer alan kurban Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'den günümüze gelen önemli ibadetler arasında yer alır. Tarihî vak'a olarak: "İlk eşi Sare de olduğu gibi Hacer'den de çocuğu olmayınca Hz. İbrahim, Allah'a yalvarır ve bir çocuğu olduğu takdirde onu kurban edebileceğini söylemiş ve Hacer'den Hz. İsmail olmuştur. Daha sonra Sare'den de Hz. İshak doğmuştur. Hz. İsmail belli bir yaşa geldiğinde Hz. İbrahim oğlunu süsleyerek vaadinî yerine getirmek üzere kurban edeceği yere götürür. Bu sırada kendisine gökten bir koç gönderilir ve oğlunun üzerindeki kurban hükmünün kalktığı bildirilir. Bu gün Müslümanların icra ettiği kurban ibadeti o günden hatıradır." (Köksal 2010, C.I: 141-229)

Âşık şiirinde (Kafkasyalı 1998: 324), (Kaya 2005: 357), (Başgöz 1994: 124, 138), (Aslan 1978: 33) Hz. İsmail'in kurban edilmesi olayına telmih yapılır, kurbanın güzelliğinden söz edilir.

Hazreti İsmail'imin günü geldi
Kurban derler şanına
Arafata götürüldüğünde
Fiske attı şeytan derler

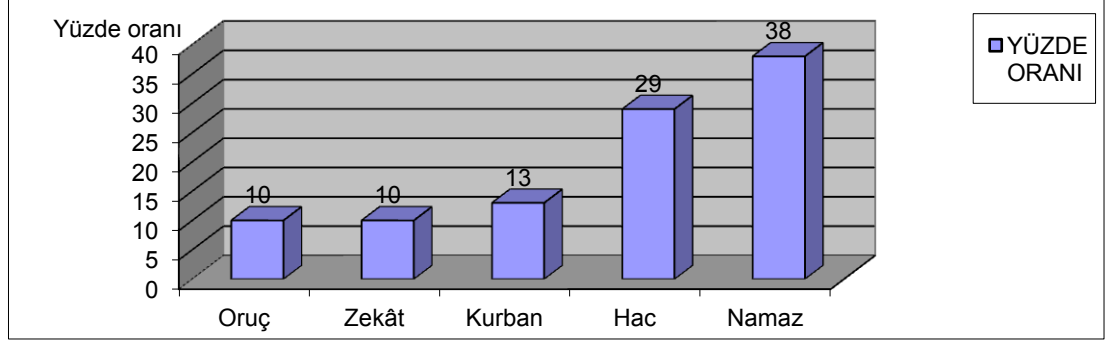
Davut Sulari (Yılmaz 2009, 217, 1/1-2-3-4)

Çobanoğlu der usulen,
Var mı gidip geri gelen?
Bayramda Hakk'a kesilen.
Kurbandan tatlı var mıdır?

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:172,7/1-2-3-4)

Kurban, âşık şiirinde Hz. İsmail günü olarak zikredilir. Arafat'ta şeytanın Hz. İsmail'e vesvese verip Allah'ın emrine karşı gelmesini istediğinde Hz. İsmail'in taş

atarak şeytanı kovması olayına telmih yapılır. Bayramda kesilen kurbandan daha güzel daha tatlı bir olay olmadığına dikkat çekilir.

Grafik 3.9. İbadet.

İbdetlerin konu edildiği mısralarda namaz ve hac ibadetine daha sık vurgu yapıldığı görülür. (Grafik 3.9)

3.1.8. KUTSAL İÇECEKLER

Yüzyılın âşık şiirinde adı sıkça geçen kutsal içecekler kevser ve zemzemdır. Kevser, İslâm dinine göre, cennette var olduğuna inanılan kutsal nehirin adıdır. Zemzem ise Mekke'de Harem'i Şerif'te bulunan kuyu ve bu kuyunun müslümanlarca kutsal sayılan suyudur.

Âşık şiirinde cennet'te zemzem, kevser, bal ve bembeyaz süttten oluşan dört kol ırmağın akmasından, tavaf edildikten sonra zemzemin içilmesinin güzelliğinden (Çelebi 1990: 59) söz edilir. Cennette Kevser ırmağından içenler zümresinden olabileme ümit edilir. (Aslan 1978: 212) Mahşerde peygamberimizin ab-ı kevser havuzundan söz edilir. (Düzgün 1997: 251). Kevsere kanmanın ise mümkün olmayacağını dile getirirler. (Özdemir 2003: 137)

Cennet'te ırmaklar tam dört kol akar
 Zemzem akar, Kevser akar, bal akar
 Birisinden bembeyaz süt bol akar
 Dördünü de sevdim, dördü de güzel

Ozan Nihat (Uğur 2008: 551, 3/1-2-3-4)

Cenneti âlâda dört ırmak Kevser
 İki tatlı iki acıymış meğer

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 334, 3/1-2)

Dönemin âşıklarından Ozan Nihat'ta göre cennette dört koldan süt ve bal akan ırmaklardan biri de zemzemdır. Ozanımız bu ırmakların dördünün de güzel olduğunu belirtir ve dördüne de sevdiğini söyler. Davut Sulari'nin mısralarında da Cenneti âlâda dört ırmak Kevser ırmağıdır. Bunlardan ikisi tatlı ikisi de acıdır.

Şevk ile doğdu İsmail çünkü Hacer ana'dan
 Tabanını vurdu yere izhâr etti zemzemi

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 158, 2/3-4)

Zemzemin ilk çıkış hadisesine telmihte bulunan Bardızlı Nihanî, Hz. İsmail'in ayağının tabanını yere vurmasıyla zemzemin çıkmasını mısralarında işler:

Kevser ırmağında saki olan yar,
 Bir bardak dem ikram etmez mi ola?

Âşık Şefil Selimi (Özdemir 2003: 170, 6/1-2)

Âşık şiirinde, zemzem ve kevser kutsal içecek özelliklerinin dışında değişik anlamlar verildiği görülür. Bu bağlamda sevgili kevser ırmağının sâkisidir. Yine yârin kendisi için kevser benzetmesi yapılır (Düzgün 1997: 146) aşığın köyünün suyu kevsere teşbih edilir (Kaya 2005: 69, 22/1), sevgili ve sevgilinin göğsünden kevser kaynağı olarak söz edilir. (Aslan 1978: 253), (Başgöz 1994: 124)

Yoruldu ayağım koşup durmaktan,
 Su içirdi bana Kevser ırmaktan.
 Sıktırdı eliyle sırça parmaktan,
 İnliyorum ben de kulu olarak.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 290, 5/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi peşinde koşmaktan yorulduğu yârin eliyle sırça parmağıyla kevser ırmağından su içirdiğini dile getirir.

Dönemin âşık şiirinde kutsal içecekler arasında geçen bir başka su ise ab-ı hayat suyudur. Mitolojik metinlerde bengi su, hayat suyu ya da dirlik suyu şeklinde de geçer. Birçok söylencede içen kişiye ölümsüzlük kazandırdığına inanılan efsanevi sudur. Kutsallığı ise Hz. Hızır'ın adıyla birlikte kullanılmasından kaynaklanır. Anlatılara göre bu suyu ilk içenler Hz. Hızır ve Hz. İlyas olmuştur.

Hak ilhamı duydum âşık sesinden
 Bade nûş etmişim Pirlers tasından
 Çar iklim yedi derya hülâsasından
 Hızır Abuhayat suyunu ol ezmedimi

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 304, 2/1-2-3-4)

Âşık Fedayi, mısralarında ab-ı hayat suyundan söz eder. Pirlers tasından bade içtiğini dile getiren Âşık Fedayi Hz. Hızır'ın yedi iklim yedi deryada ab-ı hayat suyunu ezdiğini belirtir.

3.1.9. KUTSAL ZAMAN DİLİMLERİ

İslam inancına göre cenab-ı hakkın insanlara lütfettiği, sayısız nimetlerden biri de zamandır. Zaman, insanların en kıymetli hazinesi ve sermayesidir. Bazı zaman aralıkları da vardır ki diğer vakit aralıklarına nazaran ayrı bir kutsiyet verilir. Âşık

şiiirinde bu vakitlerin ve gecelerin isimleri zikredilir, değeriendirilmesi konusunda öğütlerin verilir.

3.1.9.1. SEHER VAKTİ

Seher vakti, ikinci fecrin doğumu öncesi vakittir. Yani takvimlerde imsak diye bildirilen saat gelmeden önceki zaman aralığıdır. Bu vakitte uyananlar, namaz ve dua ile Allah'a sığınanlar, günahlarına tevbe ve istiğfar ederek gözyaşı dökenler, Kur'an'da takdir edilmiştir. (Al-i İmran Suresi, 3/17)

Âşık şiiirinde kutsal zaman dilimleri arasında seher vaktinin önemine işaret edilir. Seher vaktinde kiblegâha yönelerek dua için gözyaşlarıyla kalkan ellerin boş dönmeyeceği dualarının kabul olacağı ve bu vakitte Allah'ın rahmetinin talep edilmesi ifade edilir. (Keskin 2006: 310, 311)

Seher vaktinde Allah'ın dergâhına varılması, kiblegâha dönülmesi, ellerin kaldırılması, gözyaşı dökülmesi, istiğfar edilmesi, Allah'ın rahmetinin talep edilmesi öğütlenir.

Gel istiğfar et de yalvar

Ol Allah'a seher vakti

Bir istersen bir cevap ver

Var dergâha seher vakti

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 310, 1/1-2-3-4)

Her seher vaktinde ayrılır yollar

Cümle kuşlar öter zikreder diller

Âşık Talibî (Kaya 2005: 142, 91/3)

Seher vaktini kutsal zaman aralıkları içinde kabul eden yüzyılın âşıkları seherde yapılan ibadetlerin, zikirlerin önemini mısralarında dile getirir; varlıkların bu vakitte Allah'ı zikretmesinden söz ederler.

Reddolunmaz olan istek

Hazır bekler iki melek

Açılmıştır Asr-i felek

Hazır durur seher vakti

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 311, 2/1-2-3-4)

Âşık Efkâri, mısralarında seher vaktinde dileklerin birleştiğini, meleklerin yeryüzüne indiğini, bu zamanda iki meleğin hazır bulunduğunu, bu kutsal zaman diliminde dileklerin Mevla'ya ulaştığını ve kalkan ellerin boş dönmeyeceğini açıklar.

3.1.9.2. AKŞAM VAKTİ

Âşık şiirinde akşam vakti de kutsal zaman aralıkları arasındadır. Yüzyılın önemli âşıklarından Murat Çobanoğlu mısralarında akşam vaktini kutsal bir zaman olarak işler. Çobanoğlu'na göre akşam vakti, evliyaların ve erenlerin zikre daldığı, ağaçların akşam olunca boyun bükerek Hakk'ı zikretmesinden söz eder. (Kafkasyalı 1998: 265)

Sular da Hak için durmadan çağlar,

Mevlâ'yı zikreder sahralar dağlar,

Herkes kismetini Mevlâ'dan arar,

Uçan canlı iner akşam olunca.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:265,3/1-2-3-4)

Çobanoğlu mısralarında akşam vaktinde suların, sahraların Allah'ı zikrettiğini ve herkesin Mevlâ'dan kismetini aradığını söyler.

3.1.9.3. GECELER

İslam inancına göre insan için verilen her zaman aralığı kutsaldır ve değerlidir. Her günün gecesini de bu bağlamda ibadetle geçirilmesi gereken zaman aralıkları arasında yer alır.

Âşık şiirinde gecenin bereketi ve gece ibadetinin önemine dikkat çekilir. Mâtemdem ve gâmdan kurtulmanın yolunun gece ibadetinden geçtiği anlatılır, zikir ile devrân-ı demde bulunmanın önemi belirtilir. Allah'ın huzuruna varılıp boyun büküldüğünde Gâvs-ı Azam'ın yardımının yetişeceği inancı dile getirilir. (Gedik 1995: 148) Hakikat dervişlerinin gece yatmadığı ve Allah'ı zikrettiği söylenir. (Düzgün 1997: 93)

Kazanmak istersen Hakk rızâsını
Abdest al divan'a dur gecelerde
Geçenler ruhuna oku “Yasi'ni”
Çıkanlar mükâfatın gör gecelerde

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995, 147, 16/1)

Sana her şey gece yatar
Çok şeyler var gece yatmaz
Hakk'ın cemalini görmüş
Akarsular gece yatmaz

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997, 93, 1/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşıklarından Bardızlı Nihanî, Hakk'ın rızasının kazanılmasının geceleri abdest alınarak Allah'ın huzuruna varılmasıyla mümkün olacağını mısralarında işler, geçmişlerin ruhuna Yasin suresinin okunmasını öğütler ve mükâfatının verileceğini söyler. Âşık Reyhanî ise çoğu varlığın gece yatmadığını dile getirir ve suları örnek göstererek Allah'ı zikretmesinden söz eder.

Önemli kutsal geceler arasında yer alan Ramazan ayının 27. gecesine tesadüf eden gece Kadir gecesidir. Âşık şiirinde bin aydan daha yüce kabul edilen Kadir gecesinde Kur'an'ın bu gecede nazil olmaya başladığı gece olarak gösterilir ve tatlı ay olarak belirtilen Ramazan ayı içerisinde yer alan Kadir gecesinin peygamberimizin gecesi olduğu söylenir. (Kafkasyalı 1998, 344) Ramazan ayının müminlerin bayramı ve Kadir gecesinin ise bin aydan daha hayırlı olduğu ifade edilir. (Sever 2004: 202), (Uğur 2008: 552)

Açtık dilek kapıların muradın veren bu gece
 Bir günahkâr mahzun kuldur sana yalvaran bu gece
 Cihân çıktı bir zulmetten gelmiştir Kur'ân bu gece
 Çeker elini dünyadan murada eren bu gece

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 190, 3/1-2-3-4)

Âşık Efkâri, mısralarında Kadir gecesinde dilek kapılarının arkasına kadar açıldığını, isteyenlere muradının verildiği ve yalvaran günahkâr mahzun kulların duaların kabul olduğu, dünyadan ellerini çektiği ve muradına erdiği bir gece olarak işler.

Âşık şiirinde adı geçen mübarek geceler arasında nurlu bilmece olarak adlandırılan (Uğur 2008: 552) Beraat ve Regaib gecelerinin adı geçer. Beraat gecesini, Şaban ayının 14. gününü 15. gününe bağlayan kutsal geceler arasında yer alır. Berat, Arapça'da temize çıkma anlamına gelir. Bereketli ve feyizli bir gece olması günahların affi ve kulların temize çıkması sebebiyle Beraat gecesini adını alır. Receb ayının ilk Cuma gecesine ise Regaib gecesini denir. Regaib kelimesi ragibetler (ihسانlar, ikramlar) anlamına geldiği için bu gecede Allah'ın kullarına ikram ve iltifatları olduğu inancı vardır.

Halk arasında perşembeyi cumaya bağlayan gece cuma gecesini olarak kabul edilir. İslam inancına göre kutsal zaman aralıkları arasında cuma gecesinin önemi

büyüktür. Yüzyılın âşıklarına göre (Demir 1993:183, 342) bu gecede yapılan ibadetler ve dualar daha makbuldür.

Mirac, sözlük anlamı itibariyle yükselme anlamındadır. Peygamberimizin Mescid-i Aksa'da semanın katlarına Burak'la yolculuk ettiği, Yüce Mevla ile perdesiz görüştüğü, beş vakit namazla ve hac gibi ibadetleri müminlere hediye olarak getirdiği gecedir. Dönemin âşıkları mısralarında mirac gecesinde yaşanan olayları telmih eder ve bu geceyi aşğın maşuğa kavuştuğu gece olarak tasvir ederler.

Afşinli Derdiçok “Resulü Kibriya miraç edince/ Perdenin ardından bakan kim idi” (Demir 1993: 412) sözleriyle peygamberimizin Mirac'da Allah ile görüşmesi olayını telmih eder. Âşık Fedayi Baba ise “Altıbin altıyüz altmış altı ayet/ Ahmed'e bahş olundu Mi'rac gecesi” (Çelebi 1990: 75) sözleriyle Kur'an'ın bu gecede bahş olduğunu anlatır.

Allah'a davet etti, gezdi miracı
Bütün günahlara orda ilacı
Beş vakit namazı, getirdi haccı
Doğdu, aydınlattı Mekke güneşi
Hâşâ Muhammed'in gelmedi eşi.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 84, 5/1-2-3-4-5)

Mevlüt İhsanî peygamberimizin Allah'ın davetiyle miraca çıktığını, bütün günahlar için miracın bir ilaç olduğunu, bir ibadet olarak beş vakit namazı ve haccı mü'minlere hediye olarak getirdiğini açıklar ve peygamberimize methiyelerde bulunur.

Aşğın maşuğa koşması Miraç
Hikmetin mantığı aşması Miraç
Şirkten ve riyadan uzak insanın
Rahmet deryasında coşması Miraç

Ozan Nihat (Uğur 2008, 586, 4/1-2-3-4)

Mısralarında mirac sözcüğünü açıklayan Ozan Nihat, miracı aşğın maşuğa koşması, hikmetin mantığı aşması, şirkten ve riyadan uzak insanın rahmet deryasında coşması olarak tanımlar.

3.1.9.4 AYLAR

20. yüzyıl âşık şiirinde adı geçen kutsal ayların en önemlisi Ramazan ayıdır. Ramazan ayı Hicri takvime göre yılın dokuzuncu ayıdır. Kur'an ve oruç ayı olarak bilinen Ramazan ayında, Kur'an nâzil olmuş, bu ay içinde Kur'an'da bin aydan daha hayırlı olduğu açık bir şekilde bildirilen Kadir gecesi bu ayda yer almıştır. Kadir gecesi ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur. "Biz onu (Kur'an'ı) Kâdir gecesinde indirdik. Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır." (Kadr Suresi, 97/1, 3) Diğer semavî kitaplar, Tevrat, Zebur ve İncil bu ayda indirilmiştir. İslam'ın rükünlerinden biri olan oruç ibadeti bu ayda yapılır, Kur'an'ın bu ayda indirilmesi nedeniyle de bin aydan daha hayırlı görülür. "Ramazan, sonsuz rahmet sahibi olan Rabbimizin eşsiz lütuflarının dünya semasına sağanak sağanak yağdığı zamandır. İnzal buyurduğu Kur'an-ı Kerim ve diğer semavî kitaplarla insanı muhatap alan Allah'ın akıl ve gönül dünyamızı aydınlattığı andır. O gaflet ve günah kirinden arınılan ve her yıl inanan her bir ferde ayrı ayrı yeniden can verircesine manevi bir ruh üflenen vaktin adıdır." (Kara vd. 2008: 29)

Ozan Nihat'ın mısralarında Ramazan ayı on iki ayın incisi, üç ayların üçüncüsü, mümin için fırsatlar öncüsü kabul edilir âşıkların mısralarında Ramazan ayının gelişi sevinçle karşılanır. (Uğur 2008: 348)

Hak'tan rahmet harmanısın
Gönlümüzün dermanısın
On bir ayın sultanısın
Sefa geldin ey Ramazan!

Ozan Nihat (Uğur 2008: 349, 1/1-2-3-4)

Âşık Ozan Nihat'ın mısralarında Ramazan ayı Hakk'tan rahmet harmanı olarak görülür ve on bir ayın sultanı benzetmesi yapılır.

Dönemin âşıklarından Abdülvahap Kocaman ve Murat Çobanoğlu Ramazan ayının bereketine ve önemine mısralarında sıkça vurgu yaparlar:

Ramazan ki tatlı aydır ikramı verir Hüdâ,
Ol Habib'e nazil oldu sultanın gecesidir

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 344, 7/3-4)

Bu ayda şeytanlar bağlanmış bekler
Yeryüzüne iner bütün melekler
Kabul olur tüm tövbeler dilekler
Kurtuluş fermanı ramazan geldi

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 202, 4/1-2-3-4)

Çobanoğlu ve Kocaman Ramazan ayının, Hüdâ'nın kullarına ikramlarında bulunduğu, şeytanların bağlandığı, bütün meleklerin yeryüzüne indiği, tövbelerin ve dileklerin kabul olduğu, kötü düşüncelerin kalpten atıldığı, Allah için oruç tutulduğu ve sevap harmanının yayıldığı tatlı bir ay olarak mısralarında işlerler. Ramazan ayını on bir ayın sultanı ve mü'minlerin mutlu günleri olarak tasvir ederler; Kadir gecesinin de bu ayda yer aldığına dikkat çekerler. (Kafkasyalı 1998: 344), (Sever 2004: 202)

Sevap hanesini doldurmak için
Yetimleri mutlu oldurmak için
Fakiri doyurup güldürmek için
Yoksullara el uzatmak ne güzel

Ozan Nihat (Uğur 2008: 349, 5/1-2-3-4)

Ozan Nihat mısralarında, Ramazan ayının sosyal hayattaki rolüne yer verir, bu ayda yetimlerin mutlu edildiğini, fakirlerin doyurulup gözetildiğini, yoksullara el uzatıldığını anlatılır.

Âşık şiirinde Ramazan ayında yapılan ibadetler ve uygulamalar hakkında bilgilere yer verilir. Bu ibadet ve uygulamalarla ilgili olarak Ramazan ayında sahur vakti oruca niyet edilmesi (Sever 2004: 20), teravih namazının kılınması (Sever 2004: 202), yoksula ve fakire sadak verilerek sevindirilmesi (Sever 2004: 203) vb. ibadetlerin yapılmasından ve güzelliğinden söz edilir (Uğur 2008: 349) bu ayı ibadetle geçirenlerin mükâfat alacakları müjdesi verilir.

Bu mübarek aya açalım kucak
Hep oruç tutalım köşe ve bucak
Ey Vahap Kocaman hava çok sıcak
Tam hasat zamanı ramazan geldi,

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 203, 2/1-2-3-4)

Müminlerin ağız tadı
Gelen şehir-i ramazandır
İki cihanın imdadı
Olan şehir-i ramazandır.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 251, 1/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman mısralarında Ramazan ayına kucak açılmasını, oruç tutulmasını öğütler bu ayı sevap kazanma yönüyle bir hasat mevsimi olarak görür. Dönemin bir başka aşığı Mevlüt İhsanî ise Ramazan ayını mü'minlerin ağız tadı olarak yorumlar, iki cihanda kurtuluş adına bir ümit olduğunu söyler.

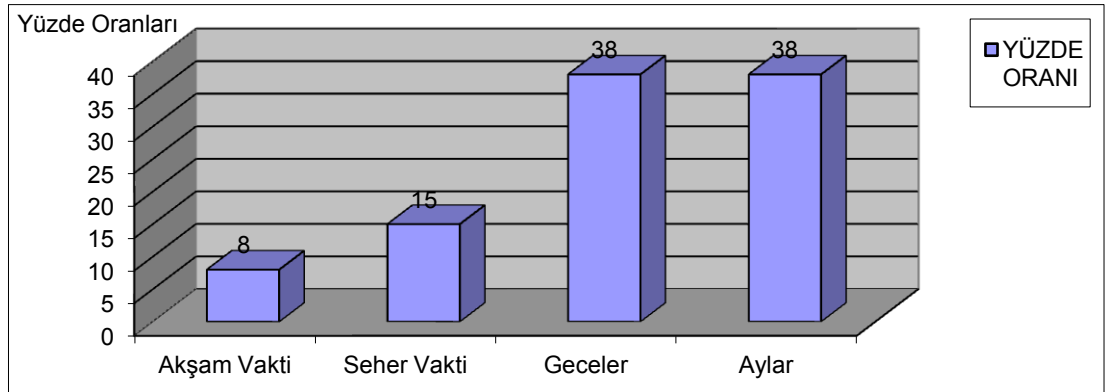
20. yüzyıl âşık şiirinde adı geçen kutsal aylardan bir diğeri ise Hicri senenin ilk ayı olan Muharrem ayıdır. “Şehrullahi’l-Muharrem” olarak meşhur olan, “Allah’ın ayı Muharrem” olarak bilinen Muharrem ayı, bu ayda vuku bulan hadiseler ve

Muharrem 10. günü olan Âşura günüyüzyıl âşık şiirinin önemli konuları arasında yer almıştır. Dönemin âşık şiirinde Muharrem aylar arasında ayrı bir yeri olduğu, âşura gününde diğer günler içinde daha mübarek ve bereketli bir konumu olduğu belirtilir. Âşık Müdamî mısralarında Allah'ın on peygamberine on bulunduğu on değişik ikram ve ihsanından söz eder, Kerbela olayına telmihte bulunur. (Aslan 1978: 268, 269)

Mâhi Muharremde her kim oruçtur
İndallahta günahları ihraçtır
Tutmayanlar münafıktır hariçtir
İmam Hüseyin'in matem efsaldir

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 98, 1/1-2-3-4)

Yüzyılın önemli âşıklarından Fedayi Baba, bu ayda oruç tutmanın faziletinden ve Hz. Hüseyin için gözyaşı dökülmesinin öneminden söz eder.

Grafik 3.10. Kutsal zaman dilimleri

Dönemin âşık şiirinde, kutsal zaman dilimleri arasında Ramazan ve Muharrem ayları öncelikli olmak üzere kutsal aylara; Kadir gecesi ve Cuma gecesi öncelikli olmak üzere de kutsal gecelere daha sık yer verilir. (Grafik 3.10)

3. 2 TASAVVUF

Türk edebiyatının İslamiyet'ten önce ve İslamî dönem genel tasnifi içinde yer alan dinî-tasavvufî Türk edebiyatı işlediği konuları itibariyle, halkın dilini, duygusunu, düşüncesini, zevkini, milli ve dinî inancını esas alarak halk-cumhur sentezinde her zümreye hitap ederek bütünleştirici bir rol oynamaktadır. Bu edebiyat, milli birlik ve beraberlik ülküsünü vermek istediği mesajları, toplumun anlayacağı ve kabullenebileceği bir anlatım tarzı içinde ulaştırmaya çalışmaktadır. (Güzel 2006: 17)

Orhun kitabeleriyle başlayan milli birlik ve beraberlik mesajları, Ahmet Yesevi'nin didaktik öğütleri, Yunus'un insanlık sevgisi 20. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde coşkunluğa ulaşır muhabbet şelalesine dönüşür.

İrfan sofrasının altın tasıyız
 Muhabbet suyunun şelâlesiyiz
 Hüdâi Yunus'un şelâlesiyiz
 Tasavvuf ilmini biz tamam ettik

Âşık Hüdai (Orak 2001: 36, 4/1-2-3-4)

Mısralarında milli birlik ve beraberlik mesajları veren Âşık Hüdai âşıkları irfan sofrasının altın tası, muhabbet suyunun şelalesi olduklarını dile getirir ve tasavvuf ilmini âşıkların tamama erdirdiklerini söyler.

Yirminci yüzyılda, ülkede pek çok kurumda köklü değişikliklerin yaşaması, tekke ve zaviyelerin kapatılması dinî tasavvufî halk edebiyatı temsilcilerinin azalmasını netice vermiş bu edebiyata dair pek çok dinî ve tasavvufî konu dönemin âşık şiirinin önemli konuları arasında işlenmiştir. Şiirlerde tasavvufa dair pek çok terim âşıkların mısralarında kullanılır olmuştur.

3.2.1. KAVRAMLAR

Âlem-i Mana: Mana âlemi. Aklın, eşyanın mahiyetini ve aralarındaki münasebeti okuyup idrak etmektir. Eşya, mana ve akıl üçlüsünün cevelan ettiği âleme “manalar âlemi” diyebiliriz.

Âşık şiirinde Âlem-i mânâ kavramına tesadüf edilir ve sevgilinin görüldüğü âlem olarak mısralarda işlenir.

Der “Nihâni” derdim edem netice
Bakamadım yâr boyuna doyunca
Âlem-i mânâ’da gördüm bu gece
Bu rüyamı hayr’a yor bâd-ı sabâ

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 136, 3/4)

Bardızlı Nihanî, Âlem-i mânâ’da yâri gördüğünü söyler ve yârin boyuna doya doya bakamadığı üzüntüsünü ifade eder. Diğer bir şiirinde ise odalarda yalnız gezen cananı gece Âlem-i mânâda gördüğünü dile getirir.

Arif Olmak: “Arif, Arapça irfan sahibi anlamındadır. Allah’ı gerçek yönüyle bilen kişi. Âlim gibi bilen manasına gelirse de ondan farklıdır. Âlim, ilmi bir tahsil ve çalışma sonucu elde eder. Arif ise, irfana, ilham ve hal ile ulaşır. Cenab-ı Hakk’ı keşf ve müşahade yoluyla bilen kişi. Bu bakımdan ümmi bir insana da arif denilir, ancak âlim denemez. Arifler için, ehl-i yakın, ehl-i din, veli, kutb ve genel olarak “arif-i billah” tabiri kullanılır.” (Cebecioğlu 2009: 60-61)

Arif ol her aybı kendinde ara
El aybını görmek nadanlık mıdır.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 143, 2/3-4)

Arifler menzili üç meratıptir

Bir münacat bir Tefekkür bir nıya

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 226, 5/3-4)

Dönemin âşık şiirinde arif olup insanın her kusuru kendinde araması, el ayıbını görmemesi öğütlenir, arif ü dânâlardan, arifler bezminden ve menzilinden söz edilir.

Bir Hırka Bir Lokma: “Çok azla yetinmeyi, fakra surf olarak da bağlanmayı ifade eder. Hindistan'da Sühreverdüliğin bazı kolları, zenginliğe, varlıklı olmaya, kalpte fakr duygusunu korumak şartıyla karşı çıkmamış, hatta savunmuşlardır. Aynı görüşte olan diğer tasavvuf disiplinlerindeki bir takım şeyhler de, malın cepte olması, ancak kalpte bulunmaması gerektiğini söylemişlerdir. Hz. Peygamber (a.s), bir yaşam modu olarak fakrı tercih etmekle birlikte, zenginliği de yasaklamamıştır. Zira müminin dünyadan unutmaması gereken bir nasibi vardır. Ancak “mallarınız ve evlatlarınız sizin için bir fitnedir.” (Tegâbün/15) âyetinin esprisini de geri plana atmamak icâbeder. Doğru olanı, kişinin malı esir almasıdır. Yoksa malın kişiyi değil... “Bir lokma” sözü çalışmayı değil, insanın hırsını sınırlamak için söylenmiştir.” (Cebecioğlu 2009: 106)

Küsün tut elinle bu pendî sana derim ey ehli dünya

Seraser bu konanın varlığı hep renci ana

Abdal ol terkeyle dânın, yörü Baka'dan yana

Hemen bir lokma bir hırka, bakisi küllühüm heba

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 366, 1/1-2-3-4)

Âşık şiirinde dünya varına meyledilmemesi, kanatkar olunması ve dünya faniliği dile getirilir ve bir hırka bir lokma anlayışıyla kanaatkâr bir hayat yaşanması öğütlenir:

Cahil: Hak bilgisinden yoksun, Allah'ı ve dinini tanımayan veya İslam'ın buyruklarından habersiz, cehalet içinde bulunan insan sözleriyle cahili tanımlayabiliriz.

Tükenmez dünyanın kara kedisi
 O'nun için bitmez gönlümün yası
 Vız gelir cahilin dedikodusu
 Dostlar ne korkutur ne de yıldırır beni
Mahzuni Şerif (Zaman 2000:137)

Âşık Mahzunî için, dedikodu gibi bilgisizlik ürünü davranışlarıda yapan ve Alevîlik'i anlamayanlarda cahildir.

Cem Olmak: “Cem, Arapça, bir araya gelmek, toplamak, biriktirmek gibi manaları vardır. Tasavvufî bir terim olarak şöyle açıklanır: Öncesiz (kadîm) ile sonradan olan (hadis) arasındaki ayrılığın ortadan kalkmasıdır. Zira cem halindeyken, ruh basireti, Allah'ın zât cemâlini müşahedeye doğru çekilir. Eşyaları ayırddedici akıl, kadim olan zât nurunun kendisine galip gelmesiyle örtülü kalır. Hak geldiğinde bâtil kaybolduğu için, hudûs ile kıdem arasını ayırdetmekten uzaklaşır. Bu hale cem adı verilir.” (Cebecioğlu 2009: 121-122)

Gerçekler ervahı cevlân ederler
 Yeri göğü arşı seyran ederler
 Bir yerde cem olup devran ederler
 Yüce belde yatar er İsa Sultan
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 164, 4/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba mısralarında din ve tasavvuf büyüklerinden İsa Sultan'ı örnek verirerek onların ruhlarının yeri ve göğü seyran ettiklerini bir yerde cem olduklarını söyler.

Cihad: “Arapça, söz ve fiille bütün kuvvetini sarfetmek manasınadır. Nefs-i Emmare ile harbetmek, büyük cihad, dış âlemde gözle görülen düşmanla savaş da, küçük cihaddır. Bu sözü biz şöyle izah ederiz: Mânâ sonsuz, madde sonludur. İç âlemde yani sonsuz mânâ âlemindeki savaş sonsuz ve bu sebepten büyük; dış âlemde yani sonlu madde âlemindeki harp sonlu ve bu yüzden de küçüktür.” (Cebecioğlu 2009: 130-131)

Cihad, Allah yolunda yapılan savaşa verilen isimdir ve Müslümanlara farzdır; inkâr eden dinden çıkar. Bir kısım Müslümanlar bu farzı işlediği zaman üzerlerinden farz borcu düşereceğine inanır. Genel seferberlik durumunda her Müslüman’ın savaşa çıkması gerekir. Müslüman inancına göre, savaş Allah için ve Allah yolunda yapılmalıdır.

Anadolu İslamıym çok şükür
Cihat duran şeriata karşıyım
Her güzel inancın şeriati var
Başlar vuran şeriata karşıyım.

Mahzuni Şerif (Zaman 2000:311)

Mahzuni Şerif mısralarında Anadolu İslamı tabirini kullanır ve Anadolu İslamı olduğuna şükreder. Mahzunî kan dökülmesine ve başların vurulmasına karşı olduğumu dile getirir.

Çile: “Farsça, kırk anlamına gelen çihil'den düzenlenmiş bir terim. Bir şeyh nezaretinde derviş, karanlık bir hücrede yalnız başına kırk gün süre ile az uyumak, az yemek, az içmek ve mümkün mertebe sürekli ibadetle meşgul olur ki bu olaya, çile denir. Bu, nefsi eğitmek için belirli bir süre halktan uzak kalıp olgunlaşmayı elde etmek için yapılır. Tasavvuftaki çile, ömür boyu değildir, sadece kırk gündür.” (Cebecioğlu 2009: 146)

Boz Kaya'dan pınar akar
 Ondan içen çile çeker
 Azgın yaramı kim sarar
 Sardım sarmaz olaydım

Mahzuni Şerif (Zaman 2000:107)

Tasavvufa göre, zevk ve safadan el çekerek “çilehane” denen bir yerde kırk günlük süre boyunca ibadet etme anlamında kullanılır. Mahzuni Şerif şiirlerinde çile, daha çok bu dünyada insanların çektiği sıkıntılar anlamında kullanılmıştır.

Dâr: “Arapça ev, Farsça idam sehbası manasınadır. Tasavvufta Bektaşîlik ıstılahları arasında geçer. Muhibbin, can feda etmek üzere meydanda ikrar verdiği yerin adıdır. Meydânın tam orta yerine dar denir. Biat ve tarikat talkini töreni gibi merasimler, burada icra olunur.” (Cebecioğlu 2009: 150) Dede'nin huzurunda duran insanın kendi nefsi ile baş başa kalarak yaptığı bir hatayı veya işlediği bir suçunu toplum önünde itiraf etmesidir. Yani hak mahkemesidir.

Nesimî hak idi kolay yenmedi
 Mansur enel hakla dardan inmedi
 Pir Sultanım serin verdi dönmedi
 Âşıkların Haktan çarktığı nerde

Mahzuni Şerif (Çankaya 2002:112)

Dönemin âşıklarından Mahzuni Şerif mısralarında dâr kavramını kullanır ve Hallac-ı Mansur'un dâr'a çekilmesi olayını telmih eder.

Dergâh: “Farsça. Kapı, eşik, kapı yeri, sığınılacak yer, makam, tekke gibi mânâları vardır. Tarikat mensubu şeyhlerle, dervişlerin ikâmetgâhı olan büyük tekkelere dergâh denir. Hürmeti arttırmak için şerif sıfatı eklenerek Dergâh-ı Şerîf de denilir. Kelime hafifletilerek “dergeh” şeklinde de telaffuz edilir.” (Cebecioğlu 2009: 158)

Sakin ol divane burası dargah
 Ağla kapısında budur padişah
 Kapan eşiğine ey ruy-u siyah
 Durma hesret gözler alkan günüdür.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 24, 7/1-2)

Kağızmanlı Hıfzı divaneye dergâhta sakın olması için uyarır ve Allah'ın ümit kapısında gözyaşı dökmesi için tavsiyede bulunur.

Derviş : “Farsça. Fakir, dilenci, dünyadan yüz çeviren, kendini Allah'a veren kişi. Tarikat mensublarının çoğu fakir olduğu için, bu isimle anıldığı ileri sürülür. Ancak, hakikî derviş, kimseden birşey istemez ve istememesi tarikat kuralıdır. Mevleviyye ve Rıfâiyye tarikatlarından öğrendiğimiz kadarıyla, bir derviş üst üste üç gün açlık, çekmeden, bir başka kimseden yiyecek isteyemez. Derviş kelimesi, kapı eşiği mânâsına da gelir. Dervişin, kapı eşiği gibi başkalarından gelen ezalara tahammülü olması gerekir. Bu espriden dolayıdır ki dervişler, herkesin ayak basıp ezdiği kapı eşiğine basmazlar, hattâ tekkeye veya türbeye girerken eşiğe saygı göstermek üzere, onu öper, sonradan üzerine basmadan atlayıp içeri girerler.” (Cebecioğlu 2009: 159-160)

Yüzyılın âşıkları derviş sözcüğünü mısralarında sık sık zikrederler, Hakikatin dervişlerinin gece yatmayıp zikre başladığından (Düzgün 1997: 93), Âşık Ruhsati'den posta bürünmüş dervişan olarak söz edilir. (Özdemir 2003: 161) Açlığın bir dervişanlık özelliği olduğu ifade edilir. (Hüseyin 1978: 51)

Destur: “Farsça izin anlamına bir kelimedir. Bir yere girilirken, izin istemek üzere kullanılan bir ifade. Halk arasında “savulun, yol verin” anlamında da kullanılırdı. Bektaşîlerde nefes (ilahî) okuyacak can (yani derviş) önce “destur” der, baba (şeyh) nin “eyvallah” demesini beklerdi. Baba “eyvallah” demedikçe okuyamazdı.” (Cebecioğlu 2009: 164)

Nasıl bir âşıktı dersiniz eğer,
 Pirden destur almış Ruhsati baba,
 Kıymetini bilen azmış meğer,
 Dünyaya bir gelmiş Ruhsati baba,
Âşık Sefîl Selimi (Özdemir 2003: 161, 1/1-2)

Bana destur vermiş pirlere erenler
 Bu gün açmış yolum aşkı verenler
 Âşık EFKÂRÎ'yi gelip görenler
 Sözüm dersin hem irşada gelsinler
Âşık Efkârî (Keskin 2006: 199, 2/1-2)

Dönemin âşık şiirinde “destur” bir yere girilirken bir işe başlarken büyüklerden ve pirlere izin alma anlamında kullanılmıştır.

Dost: “Farsça bir kelime olup, Türkçe’de de aynı anlamda kullanılır. Karşıt anlamlısı “düşman” kelimesidir. Tasavvufta ilâhî sevgi demektir. Aynı yolda olan kişilere, sufiler dost der. Ancak gerçek dost, Allah’tır ki, bu yüzden “dost Allah’tır” denmiştir.” (Cebecioğlu 2009: 172) Mutasavvurlara göre hakikî ve biricik dost Allah’tır; tek gerçek aşk da Allah aşkıdır. Allah’tan başkasına bağlanmak, Tevhid inancının özü denilen “vahdet” fikrine aykırıdır.

Tahammül dünya’nın başıdır başı
 Dost için akıttım gözümde yaş
 Halk’a öğrettini yapmayan kişi
 Dört kitap okudum dese de kör bana
Mahzunî Şerif (Zaman 2000: 81)

Âşık Mahzunî dünya hayatında tahammülün önemini şiirlerinde işler ve dost için döktüğü gözyaşından söz eder.

Dört Kapı-Kırk Makam: “Bektâşi inancında Dört Kapı Kırk Makam tarikat mensubunun geçeceği maddî ve manevî aşamalardır. Hacı Bektaş Velî Malâkât adlı eserinde tarikatın öğretisini bu şekilde düzenlemiştir. Ona göre kul, Çalap Tanrı’ya Makam da erer. Dört Kapı ile kastedilen dört esas: Şerîat, Tarîkât, Mârifet ve Hakîkât’tir. Bunların her biri de onar bölümden oluşmaktadır. Toplamı Kırk Makamdır.” (Özcan 2009: 62)

Dönemin âşıkları şiirlerinde tarikat yolunun “Dört kapı kırk makam” aşamalarına sık sık mısralarında yer verilir. (Çelebi 1990: 5, 57, 340)

Dört kapı kırk makam haktır diyenler
Kırkıdan birine girsin görelim
Hak’tan gayrı nesne yoktur diyenler
Hak yolunda başın versin görelim
Mahzuni Şerif (Zaman 2000:185)

Dört kapı kırk makam ayn-ı erkânı
Şeriat-Tarikat şer’in beyanı
Marifet-Hakikat sırrı irfanı
Kudreti ilâhî Şah-ı Evliya
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990, 143, 4/1-2-3-4)

Âşık şiirinde “Kırk Makam”ı uygulamanın zorluğuna işaret edilir, Allah yoluna girmenin söylendiği kadar kolay olmadığı belirtilir. Ayrıca insanın doğru yola varmasının bir emek göstermesiyle elde edileceği anlatılır ve “Dört kapı kırk makam” hakkında kısa bilgiler verilir.

Edeb Erkan: “Edeb, Arapça, iyi ahlak, güzel terbiye, utanma, zarafet, usluluk, insanlara kavlen, fi’len güzel davranışta bulunmaktan ibarettir. Cürcanî’ye göre, hatanın her çeşidinden sakınmayı bilmektir. Edeb’den, şeriat, hizmet ve Hakk’ın edebi anlaşılır, ilki, dinin zahirine, şekli unsurlarına tam anlamıyla riayet etmek,

ikincisi hizmette ileri gitmekle birlikte yaptıklarını görmemek (yani kendine mal edip ucube düşmemek), üçüncüsü Allah'a ve kendine ait olanı bilmektir. Mutasavvıflar, genelde iki türlü edeb kabul ederler: Birincisi şeklî, zahirî edeb ki; ameli riyadan, münafıklıktan, yağcılıktan korumaktır. İkincisi de batınî edebdir ki; kalpteki şehvet, itiraz, irâdede zayıflık vs. gibi olumsuz şeyleri temizlemekten ibarettir. Edebler sünnetleri güçlendirmek içindir. Sünnetler vacibleri, vacibler de farzları güçlendirir. Farzlar ise imanı korumak içindir.” (Cebecioğlu 2009: 180-181)

Davut Sularî' yem mana yetiren

Misafiri olup kalbe oturan

Cümle müşkül işlerini bitiren

Edep, erkân ile yol değil ya ne

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 241, 3/1-2-3-4)

Edep alıp yol erkânı sevmeyen

Münkir gider bir “Allah’ı” tanımaz

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 237, 3/3-4)

Âşık şiirinde mana yetirmeyi, kalbe yer etmeyi ve müşkil işleri halledebilmeyi edeb erkân ile olacağı işlenir. Allah’ı tanımanın önemli yolunun ise edep ve erkânla mümkün olacağı belirtilir.

Enel Hak: “Ben Hakk'ım” anlamında bir ifade olup Hallâc-ı Mansur tarafından söylenmiştir. Erzurumlu İ.Hakkı'nın ifade ettiği gibi; “Söyleyen Nasır (yani Allah) idi. Mansur Andan tercüman olur” şeklinde anlaşılmalıdır. O'nun, bu sözü Hakk'tan rivâyeten söylediği kaydedilmekle birlikte, fena halinde iken söylediği veya kendisinin bâtil olmadığını ifade etmek için serdettiği de nakledilir. Kasas süresindeki ağaç kökünün “muhakkak, Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım” sözünü anlayan, Hallac'ın “ene'l-Hakk” sözünü anlar.” (Cebecioğlu 2009: 191-192)

Âşık Reyhanî, mısralarında “Nesimi erkân u ahkâma uymuş/ Ene’l-Hak sırrını kendinde duymuş” (Düzgün 1997: 134) sözleriyle Nesimi’nin ene’l hak sözüne telmihte bulunur.

Eren: Allah'a ulaşan kişi (vâsıl) ye denir. Âşık şiirinde eren elinden dolu içilen kişi olarak mısralarda yer alır.

Söyler isem âşıkların kuluyum

Erenler elinden içtim doluyum

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 208, 2/3-4)

Davut Sularî’yem gördüğüm dedim

Erenler cemine arzuhal verim

Hakkında birliğinde bir kater gördüm

Ey dost deyip anı sürdü Hüseyin

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 298, 6/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları erenlerin elinden dolu içmekten ve erenlerin cemine arzuhalde bulunmaktan söz edilir.

Erkan: “Erkân Arapça’da temeller, esaslar, direkler anlamlarına gelir. Manevî eğitim gören sâlikin, her yerde ve her an, daima kendisini gören, her hareketini bilen Allah’ı düşünerek ve buna bağlı olarak ağzından çıkan sözlere, yaptığı hareketlere dikkat ederek, edeb üzere bulunmasıdır. Direkler manasına gelen “erkân” sözü de, tasavvuf okulunun usûlü ile ilgili bir terimdir. Her sûfinin, bu konuda da bilgili olması ve ona göre hareket etmesi, kendisinden beklenir. Edeb ve erkân konusunda hatalı davrananlara “edeb, erkân bilmez” ifadesi kullanılır. Halk arasında da lafını sözünü bilmez, patavatsız, laubali davranışlı kimseler için yine bu tabirin kullanıldığını görmekteyiz.” (Cebecioğlu 2009: 181)

Âşık Şiirinde “Oniki erkân kuşat etti Tamamet/Bey'at ettim ol Hazret-i Hünkâr'a” sözleriyle (Çelebi 1990: 67) Hünkâr Hacı Bektaş'ı Veli'nin on iki erkânına işaret edilir.

Gavvas: “Arapça, yardım etme, imdada yetişme demektir. Bunun yerine “kutub” da kullanılır. En yüksek manevî makamdır. Kutub, mazhar-ı hakikat-ı Muhammediyye ve cami-i esmâ-i İlâhiyyedir. Yani ilâhî isimleri kendisinde toplayan, Hz. Muhammed'in hakikatine vâsıl olan kişidir.” (Cebecioğlu 2009: 225-226)

Der “Nihâni”;bu sözümde bilen yok

Gevvas olup derinlere dalan yok

Kâmil kelâmından hisse kapan yok

Mezâd-ı meydanda lâ'l dolandırır.

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 212, 7/1-2-3-4)

Bardızlı Nihanî zamandan şikâyetini dile getirdiği mısralarında olgun ve bilge kişileri kastederek insanlara yardım eden onlara yol gösterenlerin yokluğuna işaret eder “Gevvas olup derinlere dalan yok” sözüyle bu kişilerin yokluğundan dert yakınır.

Halvet : “Arapça, yalnız kalıp, تنها bir köşeye çekilmek demektir. Tasavufta ise, zihinsel konsantrasyonu ve bazı özel zikirlerle riyazetleri gerçekleştirmek üzere, şeyhin müridini, karanlık, dış dünyadan soyutlanmış bir yere, belirli bir süre için koyması. Allah ile gizlice konuşmak, kalbi yanlış inançlardan ve kötü huylardan temizlemek, kurtarmak da halvet olarak değerlendirilir.” (Cebecioğlu 2009: 249)

Peri misli gibi güzellikte ber kemal,

Seni seven bu dünyada neyler mal,

Nakşi pencereden gösterdi cemal,

Benzer halvet olmuş sedası güzel,

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 9, 5/3-4)

Kağızmanlı Hıfzı, sevgiliyi methettiği mısralarında sevgiliyi periye benzetir, onun sevgisi olduğu zaman dünya malının önemsiz olduğunu söyler. Hıfzı, Sevgilinin gül cemalini görmek ile tasavvufî bir terim olan halvet olma arasında bir benzerlik kurar.

Hırka: “Arapça, bir kelime olup, Türkçemizde de kullanılmaktadır. Bez anlamındadır. Tarikat cihazlarından biri de, hırkadır. Dervişler hırkayı, genellikle zikir sırasında giyerler. Önü açık, yakasız, genişçe, kolludur. Mevlevîlerde resmî giysidir.” (Cebecioğlu 2009: 270)

Dönemin âşık şiirinde derviş ve hırka sözcüklerine mısralarında sıkça yer verilir. “Her hırka giyinen dervişan olmaz/Dervişe dervişlik yolundan gelir.” (Sakaoğlu 1987: 183) sözleriyle derviş olmak için sadece hırka giymenin yeterli olmadığını, dervişlik edeb ve erkânının da bilinmesi gerektiği söylenir.

Hikmet: “Arapça, hikmet; felsefe, adalet, ilim, hilim, Peygamberlik, Kur'an-ı Kerim, incil, veciz söz anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Amel ve bilgi bütünleşmesinden meydana gelen ilim. İnsan'ın, gücü oranında, dış âlemdeki (afâktaki) nesnelere hakikatim olduğu gibi bilip, ona göre hareket etmesinden bahseden ilme hikmet denir. Bu ilim, tabiî, riyazî ve ilâhî olmak üzere üçe ayrılır. Söz ve davranıştaki isabet, olanı olduğu gibi bilmek de, hikmet olarak değerlendirilir.” (Cebecioğlu 2009: 276) Hikmet kelimesini; bilgelik, üstün akıl ve yüksek ilim, niteliği tam olarak kavranılamaz, sebep ve netice, herkesin veya her aklın özüne ve hakikatine erişemediği İlah'i sırlar olarak açıklayabiliriz.

Bu kadar gafil mi Hz. Hüda?
Kendi kullarını yaksın beyhuda
Bin hikmet gizlidir bir içim suda
Bunca evliya'nın bağı taş mıdır?

Mahzuni Şerif (Zaman 2000: 85)

Kırk yıldır bu yolda çok da daşlandım

Hikmet kazanında piştim haşlandım

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 275, 2/1-2)

Yüzyılın âşık şiirinde, insanların Allah'ın hikmetine dikkat etmesi, hikmet çeşmesinden kabını doldurması, hikmet kazanında pişip olgunluğa erişilmesi öğütlenir.

Himmet Almak: “Himmet, Arapça, azim, enerji, istek, arzu, meyi, şevk gibi anlamları olan bir kelimedir. Bir olgunluk hali veya kulun bir şeyi elde etmek üzere kalbinin bütün gücüyle Hakk'a yönelmesidir. Allah'ın icabeti sonucu vuku bulur; tesir Allah'tandır, kul ise duacı olarak vasıtaadır.” (Cebecioğlu 2009: 278)

Yüzyılın âşıkları din ve tasavvuf ehlinden himmet aldıklarını şiirlerinde ifade eder kendilerinin olgunluğa ermelerinde hakikati bulmalarında bu himmetin önemini belirtirler. (Özdemir 2003: 349), (Çelebi 1990: 160)

Kalb: “Tasavvufî olarak kalb; insanın mahiyeti, madde ile mânânın birleştiği yer, akıl, ruh, Allah'ın tecellî ettiği mahal, İlâhî latîfe gibi çok yönlü manaları ifade eder. Biyolojik manadaki kalb, insanda olduğu gibi, hayvanlarda da bulunur. İkinci anlamdaki kalb ise, sadece insanda bulunur ve insanı hayvandan ayıran özelliktir. Mutasavvıflara göre; manevî kalbin maddî kalbe bir nevi taalluku (bağlantısı) vardır. Ve bu kalp, insanın hakikatidir. Bu latîfe, idrâk edicilik ve bilicilik özelliklerine sahiptir. Muhatab, mütâleb ve muâteb olan işte budur. Türkçe'de kalbe, gönül denir. Can tabiri de kullanılır. “Kalbe bakıcı”: Bayramî melamîlerinde, irşada izinli kişilere verilen addır. Kalple ilgili bazı atasözleri şu şekildedir: Kalp bir sırça kadehtir, çabuk kırılır. Kalp kalbe karşıdır. Kalpten kalbe yol vardır.” (Cebecioğlu 2009: 341-342)

EFKÂRÎ der, gerek kemale ermek
 Kalp gözü olmalı kusuru görmek
 Yetmiş huri almak cennete girmek
 Kaçabilir misim Hamza Efendi

Âşık Efkâri (Keskin 2006, 153, 2/1-2)

Âşık Efkâri mısralarında Hamza Efendi isimli birine kemale ermenin ve kusuru görmenin kalp gözü ile mümkün olduğunu hatırlatır.

Kâmil: Kâmil insan, tasaavufî anlayışta, insanları kurtuluşa eriştirmede rehberlik eden, Tasavvufta en son mertebeye ulaşmış kişi olarak açıklayabiliriz.

Kâmil meclisinde derin ol derin
 Seni değıştirmez bir tek aferin
 Başın kesilse de serin ol serin
 İkrar alıp ikrar vermesi güzel

Mahzuni Şerif (Zaman 2000:192)

Bir kâmil mürşide ikrar vermezsen
 Cümle taat emeklerin hebadır
 Fehmeyleyip hakkı burda görmezsen
 Dercedip cihanı hemen aradur

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 347, 1/1-2-3-4)

Dönemin âşık şiirinde, insanların kurtuluşa erebilmesi için “Kâmil” olmaları istenir. Ayrıca bir kâmil insana ikrar vermenin, onun sözünü dinlemenin önemi vurgulanır. Kâmillerin yolundan ve kâmil meclisinden söz edilir.

Keramet: “Azizlik, şeref, küp veya desti kapağı, itibar, kerim, cömertlik, gibi anlamları içeren Arapça bir kelimedir. Peygamberlerden ortaya çıkan olağanüstü

olaylara mucize denirken, benzeri, durum veliler için söz konusu olunca, buna da keramet denir.” (Cebecioğlu 2009: 365)

Kırk evliya kerameti var idi.

Vahiy idi, fikrin, düşün Atatürk.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 234, 2/3-4)

Âşık Müdami Atatürk’ü methettiği mısralarında keramet sözcüğüne yer verir; onda kırk evliya kerametinin olmasından söz eder.

Kesret: “Arapça, çokluk demektir. Vahdetin zıddıdır. Varlıkların varlıklarını kendilerinden bilmek, onları müstakil varlıklarla var görmektir. Mevcudatın varlığını, Allah'tan bilmeye de, vahdet denir. Her varlıkta Allah'ın gücünü görmek, kesrette vahdeti görmek demektir.” (Cebecioğlu 2009: 366)

Vahdetten kesrete sır olduk indik,
Nebadatlarda nice gizlendik, sindik,
Her safhada ayrı bir yurt edindik,
Sanmayın, kuş gibi uçarak geldik.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 122, 2/1-2)

Halil Karabulut şiirlerinde kesret sözcüğü sık sık telafuz edilir insanın yaratılışını “Kesretten vahdetten bir damla idim, Tekrar aslıma akmaya geldim”, “Vahdetten kesrete sır olduk/Nebadatlarda nice gizlendik” sözleriyle ruhlar âleminden anne rahmine, oradan dünyaya geliş serüvenine telmihte bulunur.

Kırklar: “Tasavvufî gelenekte kırk sayısının bir özelliği vardır. Bu da, Hz. Musa 'nın Tur Dağı'nda, Allah ile olan kırk günlük münâcâtıyla temelini bulur. Hiyerarşik veliler zümresinde, kırklar da, dünyanın hükümrânlığına iştirak ederler” (Cebecioğlu 2009: 372) Alevî Müslümanlığın doğru kavranıp tanıtılabilmesinde, cem ayinlerinin dayandığı ana kaynağının tespiti gerekir. Bu ana kaynak da Kırklar

meclisidir. Kırklar meclisi, Alevî Müslümanlığının örgütlenmesinin ilk çekirdeği olup aynı zamanda Hz. Muhammed (a.s) tarafından, ilim şehrinin kapısı olarak nitelendirilen, Hz. Ali'nin ilminin de giriş kapısıdır. Alevî cem ayini de Kırklar Cemi'ni sembolize eder.

Âşık şiirinde Alevîlik'le ilgili birçok konuyu ele alınmış ve Hz Ali'ye duyulan derin sevgi anlatılmış; “Kırklar”a ve Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Kebelâ hadisesine sıkça yer verilmiştir. (Çelebi 1990: 139), (Orak 2001: 14), (Düzgün 1997: 104), (Gedik 1995: 175)

Bugün ben kırkları gördüm

Ulu kervan yola doğru

Eğildim yüzümü sürdüm

Kerbelâ'da çöle doğru

Mahzuni Şerif (Zaman 2000: 313)

Âşık Mahzunî, mısralarında kırkları gördüğünü ve onların yoluna yüz sürmesini dile getirir.

Kutbu Devran: “Arapça, değirmen taşının miline denir. Büyük değirmen taşı, milin (kutbun) etrafında döndüğü gibi, kâinat denen bu kozmoz da idare bakımından kutbun etrafında döner. Bu yönüyle kutub, manevî derecesi büyük, veli bir kuldur ve âlemin ruhu olarak değerlendirilir.” (Cebecioğlu 2009: 385)

Kutub-u devran

Rayihi irfan

Hükm eden Sultan

Sensin yâ Ali

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 140, 6/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba Hz. Ali'yi methettiği mısralarında Hz. Ali'den kutbu devran olarak sözeder.

Ledün İlmî: “Arapça'da zaman veya mekân zarfı olup, yanında, -de, -da mânâlarını ihtiva eder. Gayb ilmi, sırlara vâkıf olma anlamında kullanılan tâbir. Kehf suresinde “...ona katımızdan bir ilim öğrettik...” (Keyf/65) âyetiyle bu ilme işaret olunur. Tahsil yapmadan, çaba göstermeden, Allah tarafından vasıta olmaksızın kula öğretilen bu ilme “İlm-i Ledünnî”, İlâhî bilgi, denir. (Cebecioğlu 2009: 397)

Halil der maddeyi koyup,
Mânâ şerbetinde doyup,
İlm-i ledünden okuyup
Yazanlar vahdet gördüler.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 182, 2/1-2)

La Feta İlla Ali: Arapça olarak “Hz. Ali'den başka genç yoktur” anlamına gelir. Bu sözün devamı “La seyfe illâ Zü'l-fikâr velâ fetâ illâ Ali” (Zülfikâr'dan başka kılıç, Hz. Ali'den başka genç yoktur) dir. Cebrail aleyhisselâm'ın, Uhud gazvesinde gösterdiği gayret sebebiyle Hz. Ali hakkında, söylediği rivayet edilir. Bu söz Halife Nasır Lidinillah tarafından kurulan Fütüvvet örgütünün sembolü haline gelmiştir. Tasavvufta kahramanlık, cömertlik, affedicilik vb. güzel huyları kendinde toplayan olgun kimseler için, fazilet hedefi, Hz. Ali olmuştur.” (Cebecioğlu 2009: 390)

La Feta İlla Alisânına olmuştur nazil
Mazharı hem Kudretullah sahip Zülfikâr Ali
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 132)

Âşık Fedayi Baba, Arapça olarak “Hz. Ali'den başka genç yoktur” anlamına “La Feta İlla Ali” ifadesine sıkça yer verdiği görülür.

Meclis: Meclis, bir imama uyup namaz kılan Müslüman'lar topluluğu olarak tanımlayabileceğimiz gibi, bir yere toplanmış insan kalabalığı, bir din ve tarikâte bağlı olanlar, bir ülkede yaşayan dini azınlıklar anlamında da kullanılır.

Kâmil meclisinde derin ol derin
Seni değiştirmez bir tek aferin
Başın kesilse de serin ol serin
İkrar alıp ikrar vermesi güzel

Mahzuni Şerif (Zaman 2000:192)

Mahzuni Şerif, öğüt ve nasihat içerikli mısralarında kâmil meclisinde bilgili ve ağırbaşlı olamayı işaret ederek derin olmayı öğütler. Zor şartlarda olsa bile ağırbaşlılığı terk etmemeyi tavsiye eder.

Menzile Ermek: Hedeflenen yere ulaşmak anlamına gelen bu ifade genellikle Allah'a ulaşma Onun birliğine erebilme anlamında kullanılır.

Kul Ahmet'im bir menzile erelim
Birlik bahçesinde güller derelim

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 21, 4/1-2)

Yüzyılın âşıklarından Kul Ahmet bir menzile ermeyi ve birlik bahçesinde güller dermeyi mısralarında öğütler.

Mey: “Farsça, şarap demektir. Kuvvetli aşk ve bunun verdiği şevk. Sûfiler bu durumda iken amellerinde kusur yapmazlar.” (Cebecioğlu 2009: 433)

Dönemin âşık şiirinde mürşit elinden içilen (Keskin 2006: 216) ve sofinin sunduğu meyden (Dizdaroğlu 1949: 120) söz edilir.

Mürşid: “Arapça, doğru yolu gösteren, uyaran, irşad eden demektir. Gerçek mürşid Hz. Muhammed'dir. Diğer mürşidler, O'nun manevî mirasını elde etmeğe muvaffak olmuş kişilerdir. Cürcânî, mürşidi, doğru yolu gösteren, sapıklıktan önce Hak yola ileten kişi, olarak tanımlar. Tasavvufî terim olarak, tarikat lideri anlamına da gelir. Aynı anlamda olmak üzere postnişin, şeyh, seccâdenişin, ifadeleri de kullanılır. Mürşid olan kişinin, Allah'ın ahlâkını tahakkuk ettirmiş olması, yani, en azından fena makamına ulaşması şarttır. Her mürşid, kâmil olmayabilir. Bu yüzden mürşidin kâmil olmayanları da bulunabilir. Mürşidin en makbulü, hem “kâmil” (kendi olgun), hem de mükemmil (başkasını olgunlaştıran) olanıdır.” (Cebecioğlu 2009: 455)

Mürşit sözcüğü âşık şiirinde sık sık tekrar edilen sözcükler arasında yer alır. Âşık şiirinde mürşid müşkülleri halleden (Başgöz 1994: 140), rehberlik eden (Yılmaz 2009, 331), kendisiyle müşerref olunan (Aslan 1978: 205) kişidir.

Pir: “Farsça, ihtiyar, yaşlı kimselere pîr denir. Tasavvuf liderine de pîr adı verilmiştir. Bu kelime üstad, mütehassıs gibi anlamları da ihtiva eder: “O, bu işin pîridir” gibi. Büyük adamlar için kullanıldığı da olmuştur. Eskiden tarikat kurucusu şeyhlere de, pîr denirdi.” (Cebecioğlu 2009: 502)

Dönemin âşıkları şiirlerinde tasavvuf ehli olan ervah-ı pîrlerden ders alıp okuduklarını (Aslan 1978: 192), pir tasından bâde içtiklerini (Aslan 1978: 215), onlardan ruhsat aldıklarını (Yılmaz 2009: 331), himmetlerini talep ettiklerini (Demir 1993: 82), kendi ellerinden tutmalarını arzuladıklarını (Aslan 1978: 24), divanlarında el bağlayıp durduklarını (Orak 2001: 105), açıklarlar. Ozanlar pirinden ayrı ayrı kalamayacağını, halk ozanlarının her an pîrlere yaklaşmayı arzuladıklarını (Sever 2004: 114) belirtirler. Hac-ı Bektaş-ı Veli'den âşıkların piri olduğu sık sık tekrar ederler. (Demir 1993: 235), (Düzgün 1997: 261)

Hep bütün dervişler pirlər
 Sen gelirken sevinirler
 Paklar kalbi koymaz kirler
 Mübarek Ramazan Ayı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 200, 7/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman, kalbi parlatıp herhangi bir kir bırakmayan ramazan ayının gelmesine dervişlerin ve pirlerin sevinmesini dile getirir.

Pir-i Mugan: “Farsça, baş keşiş demektir. Kamil mürşid veya kutb-ı âlem yerinde kullanılan bir tâbirdir. Meyhaneci anlamına da gelen bu kelime, aşk şarabı sunan, Allah sevgisini insanlara öğretmeye çalışan mürşidler için de, kullanılmıştır.” (Cebecioğlu 2009: 502)

Âşık şiirinde ise pir-mugan tekkede insanlara Allah sevgisini aşlamaya çalışan kişi olarak (Aslan 1978: 211), (Gedik 1995: 161) söz edilir. Ayrıca pir-i mugan aşığın ders aldığı kişi olarak da (Keskin 2006: 80) mısralarda yer alır.

Post: “Farsça, hayvan derisi demektir. Tüylü hayvanların, özellikle koç, kurt vs. gibi hayvanların derisi tuzlanıp kurutulur, bu şekilde post yapılırdı. Şeyhlik makamına post denirdi. Birtakım postlar da, makam temsil ederdi.” (Cebecioğlu 2009: 504)

Devrişanlar gibi abdal postunda
 Âşıklar misali aşkın mestinde
 Her gece bir garip yatak üstünde
 Gözlerimden akan yaşın belli mi

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 135, 2/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî aşığın hali ile postuna bürünen derviş arasında bir benzerlik kurar. Her gece düştüğü sevda yüzünden akan gözyaşı selinden söz eder.

Rind. “Farsça rind, kayıtsız, laubali, akıllı, münkir vs. gibi özellikleri olan kişi anlamına gelir. Dışı melam, içi selim olan kişiye rind denir. Batı'da dünyaya önem vermeyen, Bohem tarzı hayat sürdürenlerle, rindler, arasında en önemli fark, rindlerin iç estetiğe önem vermeleri, kalblerini her türlü pislikten temizlemeyi hedef edinmeleridir.” (Cebecioğlu 2009: 519)

Dönemin âşıklarından Yusufelili Huzûrî “Uymalı adamın içi dışına/ Kalbi bozuklara rindan denilmez” (Dizdaroğlu 1949: 154) sözleriyle kalbi temizliğin rindanelerin özelliği olduğunu belirtir.

Rehber: “Farsça, kılavuz, yol gösterici demektir. Mevlevîlerde rehber, tarikatçı (ser-tarik) iken, diğer tarikatlarda aşçıbaşdır. El alacak kişiyi, şeyhin huzuruna götürən kişiye, rehber denir. Rehbersiz yol alınmaz: Maneviyatta yol almak için, bir yol göstericinin gerekliliğini anlatır.” (Cebecioğlu 2009: 514)

Fıkıh ilmi yedi ilim dediler

Biri Rehber, biri Pir, biri Mürşit

On iki ilimden dört kapı açar

Biri Rehber, biri Pir, biri Mürşit

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 331, 1/1-2-3-4)

On iki ilimden söz eden Sularî, on iki ilmin dört kapısından birini açanın rehber olduğunu söyler.

Sofu. “Arapça, sûfî kelimesinin bozulmuş şekli. Samimi dindar kişilere sofû denirken, şekilci, ham tipli dindarlara da aynı tâbir kullanılır.” (Cebecioğlu 2009: 577)

Sofular duaya, soysuzlar şere
 Pirlar mürşitlere, talipler pir'e
 Sadıklar arife, ahkâmlar köre
 Âşıklar gözünde yaşa güvenir

Mahzuni Şerif (Zaman 2000:175)

Âşık Reyhanî'yim bahtım muhannet
 Sofuların olsun safa-yı cennet

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 206, 5/1-2)

Sofi ne mey sundun rindane sıfat
 Gaile-i kayd-ı safadan geçtik

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 120, 2/1-2)

Dönemin âşık şiirinde şekilci, ham tipli dindarlara için sofı tâbirinin kullanıldığı dikkat çeker.

Şeri'at: “Arapça, yol, su kanalı demektir. Dinin zahirî (dış şekil) yönüne ait kaideleri veya dinin hukuk kuralları. Tasavvufa da, batinî hukuk veya batinî fıkıh denir.” (Cebecioğlu 2009: 607)

Evvel şeriat'da hakk tarikat'da
 Muhabbet lâyıktır sevdiğim sana

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 135, 1/1)

Bardızlı Nihanî şeriat ve Hakk tarikatta sevdiğinin muhabbete layık olduğundan söz eder.

Tarikat: “Arapça, yol demektir. Bu kelime bir bakıma metot, usûl anlamına gelir. Şeyh denilen bir öğretmen nezâretinde, istekli (mürîd veya tâlib) nin, Allah'a

ulaşma, yani sürekli Allah tefekkür ve bilincini (ihsan) kazanma konusunda takip ettiği usule veya metoda, tarikat adı verilir.” (Cebecioğlu 2009: 627)

şeriat babında göze perdeyim,

Tarikat yolunda yanar kordayım,

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 349, 1/1-2)

Zikr-i Hâk hakikatında

Feyz-i ilim hikmetinde

Rufayi tarikatında

Kolum ;”Allah”diyer, gider

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 196, 89/4)

Kara Höyük'te alıç ekti

Halkı tarikata çekti

Postu serdi, güller dikti

Hacı Bektaş Veli'dir dost.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 260, 2/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi tarikat yolunda aşk ateşinin korunda yandığını söyler. Bardızlı Nihanî, mısralarında Rufayi tarikatından söz eder, Mevlüt İhsanî ise Hacı Bektaş-ı Veli'nin, halkı kendi tarikatına çektiğini dile getirir

Üçler: “Evliya hiyerarşisi içinde yer alan bir grub da, “üçler”dir. Bunlar ricâl-i gaybden üç büyük velîlerdir. Bunlar, celâl değil, cemâl ile muamele ederler. Bunlar, Allah'a, darda kalan kulları için yardım etmesi duasında bulunurlar. Ancak bu dua hali, ihsan mertebesinde ve sürekli, kesintisizdir. Allah bunların dualarını kabul ile ihtiyaç durumunda olan, gariblerin, yoksulların, yolda, darda kalmışların sıkıntılarını giderir. Bu olaylarda sıkıntılarını gideren Allah'tır, üçler değildir. Üçler sadece, gözyaşıyla samimiyetle sıkıntılarını giderilmesi için sürekli dua halinde bulunan, Allah'a manen yakınlık durumundaki kişilerdir. Üçler bir kutub ve imaman (iki imam) dan oluşur. Kutbun sağındaki imamın Allah indinde ismi Abdürreb, solundaki

ise Abdülmelik'tir. Kutub'un adı ise Abdullah olup, kutbu'l-aktab veya gavs-i a'zam'dır. Kutub vefat edince, yerine soldaki Abdülmelik geçer.” (Cebecioğlu 2009: 774)

Aşkın ocağında kül olan şem'i
 Bu ateşe düşen yanar encamı
 Üçlerin dergâhı, kırkların demi
 Eder sevenleri pervane bülbül.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 104, 4/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî mısralarında üçlerin dergâhının ve kırkların deminin sevenleri pervane ettiğini dile getirir.

Vahdeti Vücut: “Arapça, varlığın birliği demektir. Allah'tan başka varlık olmadığına idrak ve şuuruna sahip olmak, bilmek. Şuhudî tevhiddeki sâlikin her şeyi görmesi geçicidir, birlik bilgide değil, görmededir. Vahdet-i vücûdda ise, bu birlik bilgidedir. Vahdet-i vücûd zevkle elde edilir, yaşanarak bilinir. Kitap okunarak öğrenilen bir felsefe sistemi değildir. Vahdet-i vücudu zevken elde eden sâlik, gerçek varlığın bir olduğunu, bunun da Hakk'ın varlığından ibaret bulunduğunu, Hak ve O'nun tecellîlerinden başka hiç bir şeyin bulunmadığını bilir. Her şey, o Bir'in çeşitli şe'nlerinden görünüşlerinden, tecellîlerinden ibarettir.” (Cebecioğlu 2009: 683)

Eğer dostum sen Enel Hak dediysen,
 Kamilsin demektir irşat et beni.
 Vahdet-i vücuttan lokma yediysen,
 Sofranda katreyim al da yut beni.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 278, 6/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından, Sefil Selimi, vahdet-i vücud felesefesini kavramanın vahdet-i vücuda erebilmenin önemini mısralarında işler.

Yediler: “Veliler hiyerarşisinde yer alan yedi büyük veli. Bunlar, Hz.İbrahim'in kalbi yani ruh yapısı üzere şekillenmiş olup, insanlara rıfk ve hilm ile muamelede bulunurlar. Bunlara Ricâl-i ula veya Ricâl-i Me'aric-i ula da denir.” (Cebecioğlu 2009: 712)

Geder yedilere kurban keserim

Verse muradımı güzel hak benim

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 234, 1/3-4)

Afşinli Derdiçok, dileği yerine geldiği takdirde yediler adı verilen ve kutsal kabul edilen mekânda kurban keseceğini dile getirir.

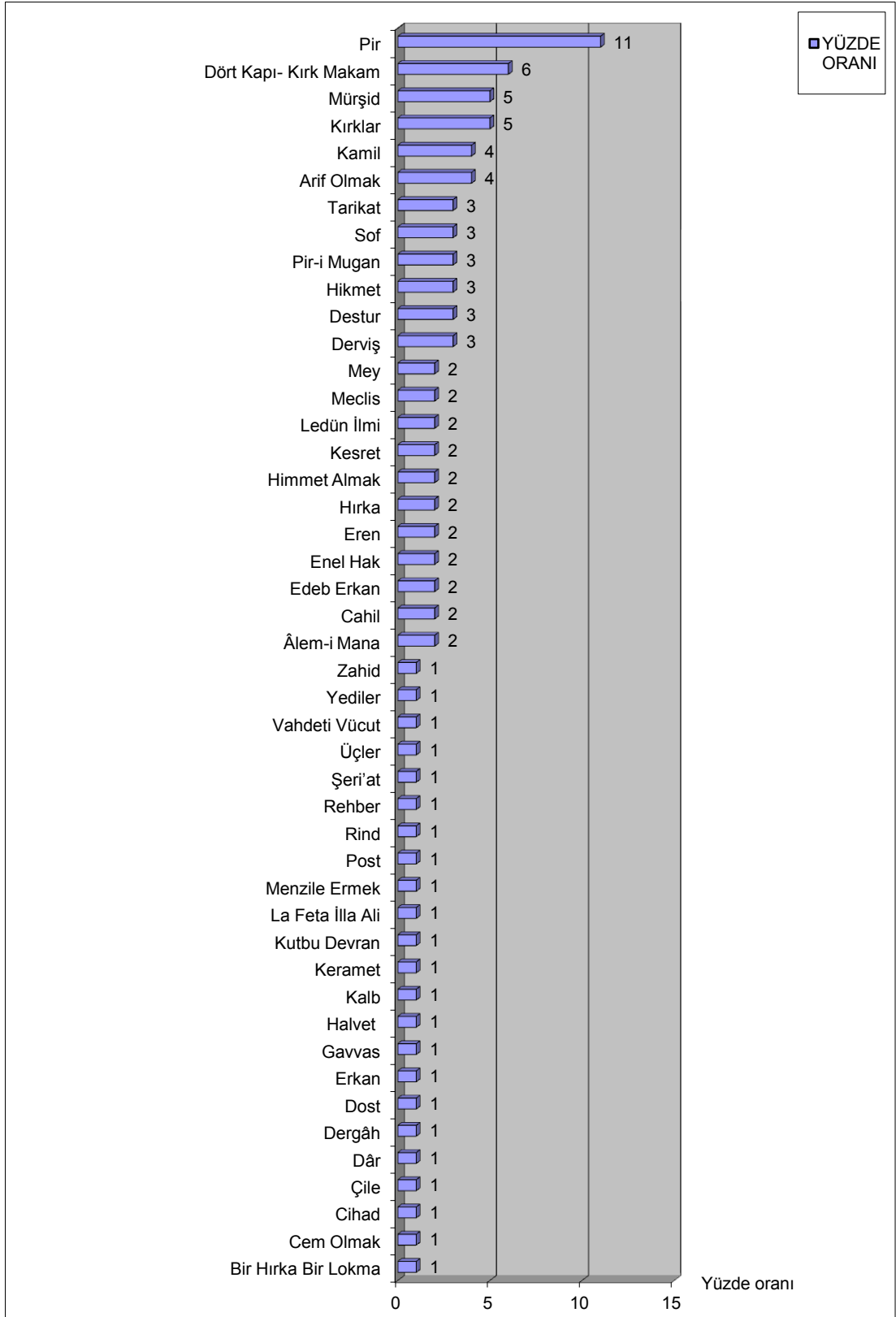
Zahid: “Kendisini dünyadan çeken ve dinî hayata veren âhirete yönelen kişiler için kullanılır bir tâbirdir. Dünyaya gönül vermemek de zühddür. Mevlânâ'nın para gönülde değil cepte olduğu müddetçe, zengin kişilerin de zâhid sayılacağını ileri sürmesi, bu terime yüklenen enteresan bir tanımdır. Zühd çeşit çeşittir: 1. Dünyadan yüz çevirme, 2. Halktan yüz çevirme, 3. Haram ve şüphelilerden yüz çevirme, 4. Helâllerden yüz çevirme (yani haramdan kaçınmanın da ötesinde, helâl konusunda bile perhizkâr bir tutum içinde olmak)” (Çelebioğlu 2009: 717)

Öyle bir zahidi, görsem can fedâ

Bu da yüzyıl evvel geçmiş ebada,

Âşık Müdami (Aslan 1978: 186, 4/1-2)

Âşık Müdami, mısrasında can feda edebilecek bir zahide olan özlemini ifade eder.

Grafik 3.10. Tasavvuf kavramlar.

Yüzyılın âşık şiirinde tasavvufî terimlerle ilgili olarak “pir” kavramının sık kullanımı dikkat çeker. “Dört kapı kırk makam, mürşid ve kırklar” kavramları sıkça karşılaşılan diğer tasavvufî terimlerdir.

3.2.2. EHL-İ BEYT SEVGİSİ (ÂL-İ ÂBA SEVGİSİ)

Ehl-i Beyt Sevgisi (Âl-i âba), Arapça, evin ferdleri anlamındadır. Hz. Peygamberin neslinden ve yakınlarından olanlara denir. Bunlar, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir.”Türk milleti yapısında bulunan yiğitlik/Alplik gereği Hz. Ali'ye karşı farklı bir sevgi beslemiştir. Türk toplulukları arasında Hz. Ali'nin kahramanlıkları destanlaştırılarak anlatılmış, bu sevgiden edebî türler doğmuş ve bu muhabbet nesillerden nesillere aktarılagelmiştir. Kur'an'a peygamberin ehl-i beytine karşı sevgi istemesinin emredilişi, buna karşılık Hz. Muhammed'in nimetleriyle sizi donattığı için Allah'ı sevin, beni de Allah sevgisi için sevin, ehl-i beytimi de benim sevgim için sevin, şeklindeki hadisiyle başta Hz. Ali olmak üzere ehl-i beyte karşı duyulan sevgi kutsallık kazanmıştır.” (Özcan 2009: IX)

Ali'den almışam bre bu ilmi hekmet

Ali'den öğrendim sahibi rahmet

Ali'den öğrendim işte ilmi sekavet

Hakikî Kur'an-ı Ali'den öğren

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 281, 3/1-2-3-4)

Fedayı dervişin görki nesi var

Ne malı ne mülkü ne akrabası var

İmam Hüseyin' gibi efendisi var

İmam Hüseyin'in bendesiyim men

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 100, 2/1-2)

Cennet bağının gülleri

Şah imam Hasan-Hüseyin

Dalda öten bülbülleri

Şah imam Hasan-Hüseyin

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 93, 1/1-2-3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde başta Hz. Ali olmak üzere, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e karşı büyük bir sevgi ve hayranlığın ifadesi olan mısralara yer verilir. Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hüseyin, evliyanın enbiyanın serveti, iki cihanın afitabı envarı, Dört kapının kırk makamının rehberi ve on iki imamın kaynağı olarak görülür; Hz. Hasan ve Hüseyin, cennet bağının gülleri ve dalda öten bülbülleri olarak teşbih edilir.(Çelebi 1990: 93, 100, 101, 102), (Yılmaz 2009: 281)

3.2.3. KERAMETLER

Velayet-nâme; tarikat şeyhlerinin, tanınmış velilerin sağlığında olduğu gibi, ölümünden sonra da müritleri veya sevenleri tarafından dile getirilen, şeyhin hayatı başta olmak üzere, kerametleri, olmuş ve olağanüstü hadiseleri anlatan eserlerdir. (Güzel 2006: 680)

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatında önemli bir tür olan ve hareket noktası da velayet-nâmeler olan velilere ait kerametler dönemin âşık şiirinin konuları arasında yer alan önemli tasavvufî unsurlardır. Bunlara örnek Hacı Bektaş Velî, Somuncu Baba, Ergonaş Sultan, Hacı Seydi Mahmut Hayrani Veli, Sultan Şeyh Mahmud-u Veli ve Arifoğlu'na ait kerametler örnek olarak gösterilebilir.

Güvercin donuna girdi

Yola yeşil perde gerdi

Üçlere hüner gösterdi

Hacı Bektaş Veli'dir dost.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 261, 5/1-2-3-4)

Senin sağlam tarikatın
 Kuru duvar oldu atın
 Saysam bitmez alâmetin
 Billaha Bektaş-ı Veli

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 281, 2/1-2-3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde Hacı Bektaş Veli'nin kerametlerine dair, taş kalpli insanların kalbini yumuşatması, karlı dağlarda gül bitirmesi, cansız duvarı yürütmesi, elindeki bir taşın on taşa dönüşmesi, güvercin donuna girmesi anlatılır.(Düzgün 1997: 260-261), (Keskin 2006: 281)

Bir ekmekle bir orduyu doyuran,
 Mum ışığı Allah şevki buyuran,
 Fakiri yoksulu sevip kayıran,
 Temelin matlubu alamet sizde.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 200, 7/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi Somuncu Baba'nın bir ekmekle bir orduyu doyurması kerametini mısralarında işler.

Desturi pir dedi kalktı yürüdü
 Ayağının altında taşlar eridi

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 159, 7/1-2)

Âşık Fedayi Baba, Hacı Bektaş Velinin müritlerinden Ergonaş Sultan'ın ayağını bastığı taşları eritmesi kerametinden söz eder.

Âşık Fedayi Baba 1922'de, Tokat'ın Kızıl köyünde meftun olan Arif Oğlu'nun kabrini ziyaret eder. Arif Oğlu'nun kabri başında ona ithafen bazı şeyler söyler ve sorular sorar. Arif oğlu da kabrinden seslenir ve keramet göstererek Fedayi Babaya sorularını yanıtlar. Pancar toplayan bir kadın da bu olaya şahit olur ve köye döndüğü

zaman Fedayi Baba'dan bu diyalogu tekrar etmesini ister. Fedayi Baba da unuttuğunu söyler. Bunun karşılığında kadın, orada ezber ettiği beyitleri aynen söyler. (Çelebi 1990: 167-168) Âşık Fedayi ile Ergonoş Sultan Sultan arasında geçen diyalogdan bazı bölümler şöyledir:

Kaç yıl oldu sen dünyadan göçeli

Câ'mı ecel şerbetin İçeli

Vahdet iklimine paripal açalı

Suâlime cevap ver Arif oğlu

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 167(2/1-2-3-4))

Onyediyıl oldu ben dünyadan göçeli

Câm-1 ecel şerbetini içeli

Vahdet iklimine paripal açalı

Hacı Bektaş nazan âşık Fedayi

Âşık Fedayi Baba(Çelebi 1990: 168, 2/1-2-3-4)

Davut Sulari, Hacı Seydi Mahmut Hayrani Veli hazretlerinin kış ayında bağı bostan eylemesinden söz eder:

İmdat ile Keykubat' a sen yettin

Yeryüzünde mucizeler yarattın

Kış ayında bağı bostan eyledin

Hacı Seydi Mahmut Hayrani Veli

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 254: 2/1-2-3-4)

Sultan Şeyh Mahmud-u Veli Hazretleri, Tokat'ın Erbaa ilçesine bağlı Keçeci köyünde yatmaktadır. Horasanpirlerindedir. İmamRızaevlâtlarındandır. Hacı Bektaşî Veli' hazretlerinin amcaoğludur. Kerametleri dille tabir olunmayacak kadar çoktur. (Çelebi 1990: 178-179)

Horasandan nişan attı yürüdü
 Nefesinden dağlar taşlar eridi
 Buldu nişanını mescid çevirdi
 Sultan Şeyh Mahmud'u tavaf eyledim

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 178, 4/1-2-3-4)

Çıkardı Zemzemi serap eyledi
 İçenlere şifa feyz âb eyledi
 Merkadin mescide mehrab eyledi
 Sultan Şeyh Mahmud'u tavaf eyledim

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 178, 5/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba mısralarında Sultan Şeyh Mahmud-u Velî hazretlerinin kerametlerini anlatır onun Horasan erenlerinden olduğunu, nefesinin kuvvetli olduğunu, yerini işaret ederek mescide çevirdiğini ve zemzeme benzer ve kendisine kutsallık atfedilen bir suyu çıkardığı gibi bazı kerametlerinden söz eder.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT

4.1. GELENEK VE GÖRENEKLER

Gelenek ve görenekler bir milletin kültüründe yer alan, geçmişten günümüze nesilden nesile aktararak sürdürülen her türlü alışkanlıkları, bilgi, töre, davranış ve ananeleri ifade eder. Görenek ise her neslin kendisinden öncekilerde gördüğü şekilde uyguladıkları alışkanlıkları ve davranışları ifade eder.

Bir milletin varlığını sürdürebilmesi ve kültürel kimliğini koruyabilmesi, kültürel zenginliklerini yaşatabilmesine bağlıdır. Bu bağlamda her ferdin milletine ait geçmişten devraldığı kültürel mirasını tanıması, yaşatması bu mirasa yeni terkipler kazandırarak sonraki kuşaklara aktarımı bir zorunluluktur. Tek kültürlülüğe doğru gidilen günümüz dünyasında milletlerin yok olmaması, tarihi ve kültürel varlığını sürdürebilmesi, bireylerinin somut ve somut olmayan kültürel mirasını benimsemesi, koruması, yaşatması ve gelecek kuşaklara en iyi şekilde aktarmasıyla mümkün olacaktır.

Âşıklar yaşadıkları toplumun ve dönemin bir sözcüsü, gelenek ve göreneklerin kuşaktan kuşağa aktarımında görev alan gönüllü kültür elçileri olmuşlardır. Onlar halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmişler, Türk kültürünün korunmasında kültür taşıyıcıları olarak görev yapmışlardır. Âşıklar böylece yaşadıkları toplumun sosyo kültürel hayatına dair pek çok konuyu şiirlerinde işlemişler gerek yaşadığı dönemde gerekse sonraki dönemlerde Türk sosyo-kültürel hayatına dair pek çok kültürel değerlerin tanınmasına ve şiir metinleriyle de sonraki kuşaklar tarafından da öğrenilmesine katkı sağlamışlardır.

20. yüzyıl âşık şiirinde konu edilen bazı gelenek ve görenekler, kültür ve sanat hayatı, dönemin yaşam tarzı, uğraşı ve meslekler başta olmak üzere pek çok konuda

bilgiler yer alır. Bu bölümde geçiş dönemlerine ilişkin uygulamalar, bayramlar, tören ve kutlamalar, halk inanmaları, yöresel yemekler, oyunlar, giyim-kuşam ve kullanılan araç ve gereçlerle ilgili bölümlere yer verilecektir.

4.1.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİNE İLİŞKİN UYGULAMALAR

İnsan hayatının da önemli geçiş evreleri vardır. Bu evreleri doğum, evlilik ve ölüm şeklinde tanımlamak mümkündür. Halka ait inançların, kültürel değerlerin, adet ve törenlerin etkisiyle şekillenen bu evreler ve uygulamalara ait zenginlikler âşık şiirinin önemli konuları arasında işlendiği görülür.

4.1.1.1. DOĞUM

Bir aile için en büyük mutluluklarının başında bir çocuk sahibi olabilme mutluluğu gelir. Bu mutluluk annenin hamile kalmasıyla başlar ve doğumda da artarak devam eder. Doğum yapan kadın, toplum içinde saygınlığını artırdığı gibi akraba ve aile içindeki durumunu da sağlamlaştırmış olur. Doğum anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya güç kazandırır. “Ailenin ocağını tütürecek” inancı, Türk halk kültüründe bir ailenin çocuk sahibi olabilmesinin ne denli önemli olduğunu anlatır durumdadır.

Ebe nine gelip, cesedim yuydu,
Validem emzirdi, aç karnım doydu.
Gelip üç beş kimse, adım koydu,
Sardılar kundağa, o an içinde.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 222 3/1-2-3-4)

Doğunca dediler bir ad söyleyerek
 Sabah namazında dilek dileyerek
 Getirin kundağı bunu beleyek
 Getirdiler bezimi beşiğimi

Âşık Talibî (Kaya 2005: 60, 16/2)

20. yüzyıl âşık şiirinde bebeğin doğumuyla ilgili yapılan bazı uygulamalar hakkında bilgilere rastlanır. Bu bilgiler arasında çocuğun doğumuna yardımcı kadınlardan ebe ninelerin varlığından, çocukların tekne ve teşt adı verilen kaplar içerisinde yunmasından, sabah namazında dilek dileyerek bebeğe isim verilmesinden söz edilir.

Annelerin çocuklarını uyuturken ezgi ile söyledikleri manzum veya mensur sözlere ninni denir. “Muhtelif türkü, mani, ilahî, destan ezgilerinin veya irticalen meydana getirdikleri, ölçülü ölçüsüz söz ve tekerlemelerle çocuğu oylayan ninniler, hece vezni ve sade bir dille söylenir.” (Elçin 2001: 274)

Çok makam var amma, tatlıdır hoştur,
 Annenin çaldığı nen mübarektir,

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 178 1/1-2)

Nennilerle beşiğinde
 Belediğim oğul canım

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 762/3-4)

Halil Karabulut pek çok makam içerisinde annenin söylediği ninniye mübarek görür; Ozan Gülçınar ise bebeğin ninnilerle beşiğe belenmesini bir anne duygusuyla dile getirir.

Kirvesözlük anlamıyla sünnet olan çocuğun bütün masraflarını üstlendikten sonra sünnet sırasında çocuğu kucağına alarak elini, kolunu tutan ve bütün hayatı

boyunca çocuk üzerinde babasına yakın hak taşıyan kimsedir. (Türkçe Sözlük 2005:1187)

Geçti benim ömrüm yamadır yama
Benim sabahlarım benzer akşama
Yolun uğrar ise eğer Çorum'a
Düğün kirvelerime selam et

Mahzuni Şerif/(Aktaş 2002: 53)

İnsanların yardımlaşması ve dayanışması adına önemli bir uygulama olan kirvelik, Mahzunî Şerif'in mısralarında dile getirilir. Kirvelik gibi insanların kaynaşmasını ve dayanışmasını sağlayan geleneğe vurgu yapılır.

4.1.1.2. OKULA BAŞLAMA VE ÖĞRENİM HAYATI

İnsan hayatının bir diğer geçi dönemi çocuğun okula ve öğrenim hayatına başlamasıdır.

Dönemin âşık şiirinde bu evreye dair “Öğretmen yedi yaşta okula merhabadır” (Sever 2004: 127) sözleriyle çocukların yedi yaşında okula başlamasından, beş sınıflı mekteplerden (Dizdaroğlu 1949: 104), okuryazar oranının yüksekliğinden, köy enstitülerinden ve kırsal alanlarda öğretmenlik mesleğine olan ilgiden (Dizdaroğlu 1949: 104) söz edilir.

4.1.1.3. ASKERLİK

Türk kültüründe “vatan borcu” olarak görülen askerlik âşıkların şiir konularından biridir. Gerek kendi askerlikleri ile ilgili gerekse askere gönderilenlere karşı duygularını dile getirdikleri şiirlerde askerlik konuları yer alır.

Dönemin âşıklarından Âşık Talibî'nin mısralarında “Yiğirmide getirdiler künyeyi” (Kaya 2005: 61) sözleriyle künyeyi alma ve askerliğe başlama yaşının yirmi olduğu anlaşılır. Askerde alınan cezaların askerlik süresini uzatmaya sebep olduğu ve âşığın dört sene askerlik yaptığı görülür. (Kaya 2005: 16)

Güle güle uğurladık askere
Gidip bekleyesin vatanın oğul
Anan niçin kınaladı ellerin
Sırtı kınalanır kurbanın oğul.

Mevlüt İhsanî (Erzurum 1997: 102 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî ise bir mısrasında askere gönderilen kişilerin eline kına yakılması âdetine telmihte bulunur:

4.1.1.4. EVLİLİK

Türk halk kültüründe sosyal hayatımıza yön veren zenginliklerden biri olup temeli kanunlarla belirlenmiş olan evlilik kurumu ve kurumun resmileştirildiği düğün törenleri insan hayatının geçiş dönemlerinden birini oluşturur. Evlilik iki insanın kendi gönül rızalarıyla aralarında anlaşıp genellikle ailelerinin onayını alarak kurdukları resmi ve kutsal bir müessesedir. “Evlenme, kadınla erkeğin aile kurmak için yasaca birleşmeleridir. Kızın veya erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasıdır. Aileler arasında dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirler, düzenler. Evlenme törenleri bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uyarlanarak gerçekleştirilir. Evlenme, tören, töre, adet, gelenek, görenek ve inanma bakımından zengin bir tablo çizer.” (Örnek 2000: 185)

20. yüzyıl âşık şiiri konuları arasında dönemin evlilik adetlerini ve düğün merhalelerini görmemiz mümkündür. Bu merhaleler arasında dünürçüler aracılığıyla kız istenmesi, söz kesilmesi (Düzgün 1997: 148), başlık parasının talep edilmesi,

davullu zurnalı ve yemekli düğünlerin yapılması (Uğur 2008: 214), (Keskin 2006: 69), kız kınasının yakılması (Dizdaroğlu 1949: 160), (Kafkasyalı 1998: 226), çehiz düzülmesi (Aslan 1978: 30) yöresel kıyafetli yaren ve seğmenlerle gelinin alınması (Uğur 2008:122), gelinin at ile götürülmesi (Dizdaroğlu 1997: 153), (Demir 1993: 307), geline duvak örtülmesi (Düzgün 1997: 153) yer alır.

Baktım ki tolanmış seğmen geliyor

Ciğerimi delik delik deliyor

Kapısında çifte davıl çalıyor

Eline kınalar yakmış gediyor

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 358, 2/1-2-3-4)

Afşinli Derdiçok mısralarında sevdiğinin başkasına gelin gitmense üzüntüsünü dile getirir ve sevdiğini kapısında çalınan çifte davuldan ve gelin götürmeye gelen seğmenlerden söz eder.

Âşıkların bazı mısralarında 20. yüzyıldaki evliliklerde başlık parası uygulamasının varlığı görülür. Başlık parası dönemin evliliklerinde kızın babasına oğlan evi tarafından verilen paranın adıdır. Âşık şiirinde evlilik bölümü içersinde en çok üzerinde durulan konunun başlık parası olduğunu görürüz.

Başlığın parası on bin'e çıktı

Bekârsın cebinde pulun olmazsa

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:236 4/1-4)

Yeni hazırladım başlık parası,

Sayacam babanın eline Zeyno.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 332 3/3-4)

Paran yokta niçin düğür gelirsin
 Tarlayı satarsan para bulursun
 On bin hazır ise kızı alırsın
 İster darıl ister bize küs diyor

Âşık Selmani(Selman 1971:137, 2/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları sevdiklerini babasından alabilmek için başlık parası hazırlama zorunluluğunu ve başlık parasının on bin lira olduğundan söz ederler.

4.1.1.5. EMEKLİLİK

Emeklilik ile ilgili bir mısraya Davut Sularî’de tesadüf edilir. Sularî mısrasında “Duydum emekliye ayrılmışsınız/Bazı mektup tellen sor Hamit Çine” (Yılmaz 2009: 244) sözleriyle Hamit Çine isimli dostunun emekliliğinden söz eder. Emekliliğin yirminci yüzyıl sosyal hayatının önemli bir uygulaması ve hayata dair bir geçiş evresi olduğunu dile getirir.

4.1.1.6. YAŞLILIK

Yaşlılık insan hayatının en zor dönemlerinden olup insan sağlığının bozulmaya başladığı, rahatsızlıkların ve hastalıkların arttığı, güç ve takatin azaldığı bir dönemdir.

Dönemin âşıklarından Ali İzzet Özkan mısralarında yaşlılıktan şikâyet eder ve yaşlılığın zorluklarını anlatır

Kocadın Al’İzzet kocadın Özkan
 Saçların ağardı gözler boz duman
 Dağdan dağa sıçrar idin bir zaman
 Şimdi de bir arkı geçemez oldun

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994:136 66/3)

Dahi ben ne idim belim büküldü
 Kara perçem top kâkülüm döküldü
 Kelpetenler ile dişlerim söküldü
 Canımdan usandım beni kınaman

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994:141 70/2)

Ali İzzet Özkan kendisine seslendiği mısralarında artık kocadığını, saçlarının ağarıp gözlerinin göremez olduğunu gençlik çağındaki çevikliğinden artık eser kalmadığını, belinin büküldüğünü, saçlarının ve dişlerinin döküldüğünü dile getirir ve yaşlılığın insan üzerindeki olumsuz etkisinin tasvir eder. Yaşlılığın zorluklarını şiirlerinde yoğun olarak dile getiren dönemin âşıklarından biri de Murat Çobanoğlu'dur.

Gençlik elden gitti oldun ihtiyar.
 Ömür mevsim gibi olur sonbahar,

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:201 1/1-3)

Gönül binasından taşlar döküldü,
 Yaşım ilerledi belim büküldü,

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 296, 5/1-3)

Çobanoğlu, gençliğin elinden gittiğini ve yaşlandığını söyler, ihtiyarlığı sonbahara benzeter. Kendisinin yaşlanmasına rağmen yılların aynı kaldığını, saçının ağardığını, gönül binasından taşların döküldüğünü ve yaşının ilerleyerek dişlerinin döküldüğünü söyler. (Kafkasyalı 1998:177, 201, 296)

Altmışa basmaya kıl payı kaldı,
 Güç yetmez yaşlılık dönüşündeyim

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 65 4/1-2)

Âşık Sefil Selimi de altmış yaşına yaklaştığını, güç yetmez yaşlılık dönemine yaklaştığını belirtir ve yaşlılığın zorluklarına vurgu yapar.

4.1.1.7. ÖLÜM

Ölüm insan hayatının bu dünyaya ait son evresi olup hayatının sona ermesi, ahiret yolculuğunun başlamasıdır. Ölüm teması âşık şiirinde nasihatlerin yer aldığı ve sevgiliye uyarıların yapıldığı mısralarda üzerinde sıkça durulan bir konudur. Âşık şiirinde insan hayatına dair son evreyi oluşturan ölüm ve sonrası ile ilgili merasim ve uygulamalarla ilgili önemli bilgileri görürüz.

Dönemin âşıklarından Abdulvahap Kocaman'ın vasiyet niteliğindeki şiirinde (Sever 2004: 138), bu uygulama ve merasimlere dair bazı izlere tesadüf edilir. Abdulvahap Kocaman, gurbet elde ölüm kendisine geldiğinde cenazesinin eve getirilmesini, vakit müsaitse bir miktar yatağında yatırılmasını, cenazesinin evinin önünde naşının yunmasını, cenazesinin evinin önünden kaldırılmasını ister. Ayrıca bayramlarda mezarının ziyaret edilmesini, Kur'an okutulmak suretiyle hatırlanma arzusu bizlere dönemin halk kültüründe ölüm ve sonrasına dair bazı uygulamalar hakkında bilgi verir.

Ehli bulunmazsa beni siz yuyın
 Birin yursa kalanınız su koyun
 Selavat getirin rahmet okuyun
 Gelenlere yemek yedirin oğlun

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 138 4/1-2-3-4)

Kocaman, cenazesinin salâvatlar eşliğinde rahmetler okunarak, omuzlarda götürülmesini, definden sonra gelen gidene yemekler verilmesini vasiyet eder.

Anadolu'da "kırkını verme, altını üstünü verme, hayatını verme" deyiimiyle adlandırılan ölenin ardından yemeğinin verilmesi olayına, Âşık Reyhanî bir mısrasında (Düzgün 1997: 129) telmihte bulunur, dönemin uygulamaları hakkında bilgi verir.

İslam dininde ölünün mezara indirilmesiyle birlikte Münker ve Nekir meleklarının gelerek bazı sorular sormak suretiyle onu sorgulayacağı inancı vardır. Vefat edenin bu sorulara rahat cevap verebilmesi düşüncesiyle defin işlemi tamamlandıktan sonra imam ölüye seslenir ve bazı telkinlerde bulunur.

İmam telkinine kulak vermeden

Nasıl öldüğümü bilir misiniz

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 248, 1/3-4)

İmam telkin verir, son neticeden,

Mezarımda otlar biter, yoncadan,

Âşık Müdami (Aslan 1978: 224, 6/1-2)

20. yüzyıl âşıklarından Reyhanî ve Müdami mısralarında ölen kişinin sorgu sual meleklerine rahat cevap verebilmesi düşüncesiyle yapılan telkin uygulamasından söz eder.

Dönemin âşıkları şiirlerinde ölüm sonrasında cenazenin çenesinin bir bezle bağlanması (Başgöz 1994: 194, ölünün kefenlenmesi (Aslan 1978: 224) ve ardından sâla verilerek Kur'an okutulması (Özdemir 2003: 286), (Düzgün 1997: 128) gibi dönemin bazı uygulamalarına dair bilgiler verirler.

Açılır mezarım, eşerler kuyum,

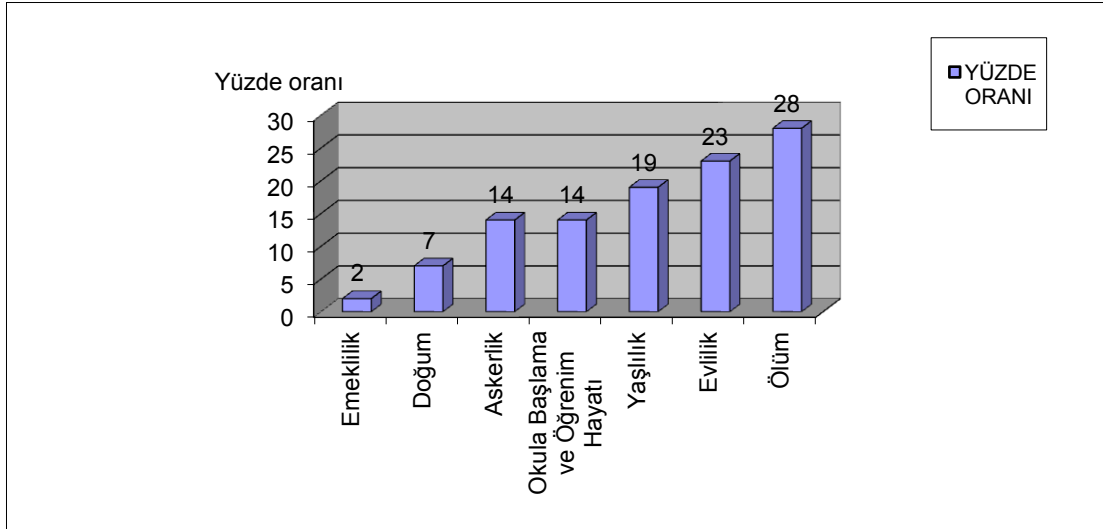
Biçilir kefenim, ölçerler boyum,

Yuyulur cesedim, alınır suyum.

Defnederler mezaristan içinde.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 5/1-2-3-4)

Âşık Müdami, öldüğünde kendisi için mezar kazacaklarını, boyuna göre bir kefen biçeceklerini, cesedini yıkayıp mezara defnedeceklerini dile getirir.

Grafik 4.1. Geçiş dönemleri

İnsan hayatında yer alan, geçiş dönemleri ile ilgili ölüm evresinin mısralarda daha sık dile getirilmiştir. (Grafik 4.1)

4.1.2. BAYRAMLAR TÖRENLER KUTLAMALAR

Yaşadığı kültürel ortamla iç içe olan âşıklıklar buldukları sosyal çevrenin kültürü ile yoğrulmuş ve sosyal çevreleriyle anlam ve önem kazanmışlardır. Halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmişler onların hislerine tercüman olmuşlardır. Bu bağlamda İnsan hayatına dair mutluluğun ve huzurun simgesi haline gelen bayramlar, törenler ve kutlamalar âşıkların şiirlerinde konu edilmiş dönemlerine dair bayramlar, törenler ve kutlamalarla ilgili bir bilgi kaynağı olmuştur.

4.1.2.1. DİNİ BAYRAMLAR

Dinî veya millî bakımdan özel değeri olan ve milletçe kutlanan gün veya günlere bayram denir. İslam dininde bayramlar ramazan ayının sonunda kutlanan, hicri takvimde şevvalayının birinci gününe rastlayan ramazan bayramı, hicri takvimde zilhicce ayının onuncu gününe rastlayan ise kurban bayramı olarak kabul

edilir. Bayramlar halk arasında dini duyguların yoğun olarak yaşandığı yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik örneklerine sıkça rastlanıldığı, hısım, dost ve akrabaların ziyaret edildiği özel zaman dilimleridir. Bu yönüyle 20. yüzyıl insanının bayram algısını, bayram günlerinde icra edilen tören ve uygulamaları âşık şiirinde görmek mümkündür.

Âşık şiirinde dini bayramlar, küskünlerin ve dargınların (Zaman 2000: 123), kanlı ve kinlilerin barıştığı, (Sever 2004: 201), (Aslan 1978: 22) kardeşlik ve sevgi duygularının yoğun olarak yaşandığı, herkesin dostluk kaygısına düştüğü güzel günler olarak (Düzgün 1997: 57) anlatılır.

Baktım eller yâri ile yarışır
Top top olmuş gözeleri karışır
Bayram gelir küskün olan barışır
Belki sarılmaya kol beni gözler

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 354, 4/3)

Afşinli Derdiçok, bayram geldiğinde küskün olanların barıştığını, sevenin sevdiği ile beraber olduğu güzel günler olduğunu şiirlerinde işler.

Âşık Reyhanî mısralarında bayram günlerinde ellerle kınalar yakılır ve fakir, yetim ve dullar yoklanır. Bu günlerde insan birkaç satır mektupla da olsa hatırlanmak istendiğinden söz eder. (Düzgün 1997: 57)

Yurdun her tarafı cennet
Tatlı sohbet hoş muhabbet
Misafire şeker şerbet
Saklanır bayram günleri

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 57, 4/1-2-3-4)

Reyhani'ye göre bayram günlerini bir neşeye beş yüz neşenin eklendiği, yurdun her tarafında tatlı sohbetlerin hoş muhabbetlerin yapıldığı, misafire şeker şerbetlerin ikram edildiği güzel günler olarak işler.

Âşık şiirinde gerek dini bayramlar içerisinde kurban bayramının daha çok işlendiği görülür. Bunda kurban bayramının dayandığı kurban motifinin Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek istemesi olayının etkili olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca kurban bayramında kurban kesilmesi, etinin üçte birinin fakirlere dağıtılması ve onların sevindirilmesi, kurban bayramında hacıların Arafat'ta vakfeye durmaları ve kurban kesmeleri gibi konular da kurban bayramının âşık şiirinde sıkça zikredilen bir bayram olmasını sağlamıştır.

Davut Sularî, kurban bayramının dört bin beşyüz yıl evvel peygamberimiz vasıtasıyla Müslümanlara farz kılındığını, o günden bu güne bir kardeşlik yumağının dünyayı sardığından söz eder. Sularî'ye göre bayram günü âlem için eğlendiği küslerin barıştığı, kurbanların kesildiği gündür. (Yılmaz 2009: 209, 250)

Her Müslüman kurban keser yarışır
Kurban bayramında küsler barışır
Kardeşler bayramda her gün sarışır
Hakikat beyandır kurban bayramı

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 250, 2/1-2-3-4)

Sularî'ye kurban bayramında her Müslüman adeta birbirleriyle hayırda yarış edercesine kurbanını keser, küsler barışır ve kardeşlik duyguları derinleşir.

Mina'ya tedbirle indi cebrail
Hamd-ü senâ etti duydu ismail
Ondan kaldı bize geliyor her yıl
Gider kıyamete kurban bayramı

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 83 6/1-2-3-4)

Âşık Efkari, kurban bayramının Hz. İsmail'den günümüze kadar devam ettiğini, babası Hz. İbrahim'in kendisini kurban edeceği sırada Mina'ya Cebrail vasıtasıyla bir koç indirilmesi olayına telmihte bulunur.

4.1.2.2. MİLLÎ BAYRAMLAR

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, milletçe gurur ve onuru, kahramanlık duygularını yaşadığımız milli bayramlarımızdır. Milli hislenişlerin ve tarihi olayların işlendiği âşık şiirlerinde bu bayramların ismi zikredilir ve tarihi önemine vurgu yapılır. Bu bayramlar arasında Cumhuriyet bayramına ve Cumhuriyet yönetimine sıkça vurgu yapılması dikkatlerden kaçmaz.

Âşık şiirinde milli bayramların tarihi ile ilgili telmihler yapılır. Egemenlik bayramında eski acıların hatırlanması öğütlenir (Özdemir 2003: 231), TBMM'nin açıldığı günle ilgili olarak "İstiklal müjdesinin saçıldığı gün" olarak söz edilir. (Uğur 2008:154) Cumhuriyet bayramında Ata'nın yad edilmesi istenir. (Uğur 2008:569) Türk milletinin egemenlik bayramının kutlu olması temennisinde bulunulur. (Özdemir 2003: 233)

Millî bayramlarda yüzlerce bayrak

Süslenir taklarla bilumum sokak

Merasimler şaşaalı hem parlak

Toplanır gençlerle kibar Örtülü.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:105,5/1-2-3-4)

Yusufelili Huzûrî milli bayramlarda, cadde ve sokakların bayraklarla süslendiğini, şaşaalı merasimlerle dosta güç, düşmana korku verildiğini mısralarında dile getirir, Türk halkının bayram kutlamalarına ilişkin uygulamaları mısralarında işler.

4.1.2.3. ÖĞRETMENLER GÜNÜ

1928’de yeni Türk alfabesinin kabulü ve Atatürk’e “Ulus Okulları Başöğretmenliği” ünvanının verilmesi nedeniyle 24 Kasım 1981 yılından itibaren ülkemizde “Öğretmenler Günü” olarak kutlanmaktadır. Bu kutlamalardaki amaç Türk öğretmenin toplumdaki önemini ve değerini belirtmek, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki sevgi, saygı ve dayanışma bağlarını kuvvetlendirmek emekli öğretmenleri saygı ile anmak ve vazifeye yeni başlayan öğretmenlerde mesleklerinin yüceliğini kavratmaktır.

Çok gıtrak patlattı, okuttu bizi.
Kulağımda çınlar hala her sözü
Geçen gün rastladım, yaşardı gözü;
Öğretmenle gün güneyiz bu günde.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 193 3/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Âşık Sefil Selimî ”Öğretmenle gün güneyiz bu gün” sözleriyle öğretmenlik mesleğinin yüceliğine ve öğretmenler gününe vurgu yapar ve mesleğin kutsallığını dile getirir.

4.1.2.4. AĞAÇ BAYRAMI

Ormanı, ağacı, tabiatı korumak; bunun memleketimiz ölçüsündeki değerini ve önemini öğrencilere benimsetmek amacıyla, okullarımızda her yıl mart ayının sonunda orman haftası düzenlenir. Bu hafta boyunca orman, ağaç, ormanın ve ağacın önemi, yurdun iklimi, toprağı, suyu ve doğal güzellikleri bakımından ağacın ve ormanın önemi üzerinde durulur; çevrenin ağaçlandırılması adına çalışmalar yürütülür.

Ağaç Bayram'oldu Nisan Bir idi
 Herkesi bir sevinç aldı yürüdü
 Topraklar kabardı karlar eridi
 Evvel bahar nurlandırırdı yerleri

Âşık Talibî (Kaya 2005: 100, 51/1)

Âşık Talibî bir şiirinde o zamanlar köy olan Ankara'nın Sincan ilçesinde kutlanan bir ağaç bayramına katılmasından söz eder ve mısralarında ağaç dikmeyi öğütler. (Kaya 2005: 100)

4.1.2.5. MAHALLİ KURTULUŞ GÜNLERİ

20. yüzyıl Türk milleti adına pek çok cephede savaflara girildiği, binler insanını vatan savunmasında şehit verdiği sonunda da kendi gücü ve ordusu ile düşmanları yurttan kovmayı başardığı bir yüzyıl olmuştur. Yaşanan o zorlu ve çetin günlerin bir daha yaşanmaması, çekilen sıkıntıların unutulmaması, milli duyguların canlı tutulması adına işgale uğramış şehirlerimizde “Kurtuluş günleri” düzenlenir. Kurtuluş günlerinde düşmanın yaptıkları zulüm ve işkenceler inden söz edilir, halkımızın ve ordumuzun kahramanlıkları dile getirilir, yöreyi kurtarıfları anlatılır. Bu programların en önemli konukları arasında ise âşıklar yer alır. Onlar bu kahramanlıkları şiirleriyle destanlaştırırlar, halkın coşkulu duygularına tercüman olurlar.

Bunu isbet eder yirmi üç şubat
 Sabredenler bulur elbet selamet
 Size büyük bayram işte yedi mart
 Durma bu gün oyna, gül, Ardanuç'lu

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 197 3/1-2-3-4)

Âşık Efkarî, 7 Mart'ta Artvin'in Rus işgalinden kurtuluşuna dair duygularını dile getirir ve bu tarihin Ardanuçlular için önemine değinir. 7 Mart'ın sevinç ve

eğlenme günü olduğunu söyleyen Efkarî bu tarihin unutulmamasını ve nesilden nesile öneminin anlatılmasını öğütler.

4.1.2.6. PANAYIRLAR

Panayır, belli zamanlarda ve genellikle küçük yerleşme birimlerinde kurulan, sergi niteliğini de taşıyan büyük pazarlardır. (Türkçe Sözlük 2005:1566) Son yıllarda sayıları gittikçe artan ve yörelerin halk ürünlerinin, geleneksel sporların adı verilen bu panayırarda sünnet merasimleri, sportif etkinlikler, güreş müsabakaları, yarışmalar, sahne programları ve konserler yer alır, alışverişler yapılır.

Yılda iki panayır olur
Her taraftan insan gelir
Herkes isteğini alır
Muntazamdır şehir Amasya

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:207, 3/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Fedayi Baba her taraftan insanların gelmesiyle şehirlerinde düzenlenen iki panayırdan ve insanların panayırdaki alışverişlerinden söz eder.

On iki köy kadın erkek birlikte
Çıkar bu yaylada kalır üç gece
Eski anane pancarcıdır eğlence
Gelin kızla bezenir Kürdevan Dağı

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 60, 5/1-2-3-4)

Âşık Efkarî ise on iki köy halkının kadın ve erkeğiyle birlikte Kürdevan dağına yaylalara çıktığı ve orada üç gün eğlencelerin de yer aldığı pancar panayırını dile getirir.

4.1.2.7. NEVRUZ-HIDIRELLEZ

Türk dünyasında yıl başı olarak kabul edilen ve yeni-yıl, yıl-başı, yeni-gün anlamlarında anılan Nevruz, Farsça nev (yeni), ruz (gün) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Gece ve gündüzün eşit olduğu miladi 22 Mart, hicri 9 Mart gününe rastlamaktadır. Güneşin koç burcuna girdiği bu gün, Anadolu’da Sultan-ı Nevruz, Nevruz Sultan, Mart Dokuzu, Mart Bozumu gibi adlarla anılır. (Artun 1995: 4-5) Çeşitli kültürlerde olduğu gibi ülkemizde de cemrelerin düşmesiyle birlikte kış mevsiminin sona ermesi, toprağın uyanması ve doğanın yeniden canlanması ve mevsim geçişleri değişik törenlerle kutlanır.

Hıdırellez geleneği bir bayram olarak bütün Türk milletinin topluca katıldığı, bir takım törenleri yerine getirdiği bir bahar bayramıdır. Oldukça eski bir devire inan bu kutlamalar, babadan oğla günümüze kadar intikal etmiştir. Hıdırellez’den sonra yazın geldiği inancını yaşatan Türk toplumu Hıdırellezle birlikte artık karakışın geride kaldığını görmekte ve gelecek günlerin tabiatın canlandığı, yeşerdiği bahar ve yaz günleri olduğunu vurgulamaktadır. İşte böyle bir günü, bir dönüm noktasını “bahar bayramı” olarak bütün imkânlarıyla, duygularıyla, sevinciyle kutlamaya çalışmaktadır. Yüzyıllardır kültürümüz içinde var olan ve günümüzde de canlı bir şekilde hayatını devam ettiren Hıdırellez geleneği, halkın ortak ürünleri olan: maniler, ninniler, atasözleri, bilmeceler vb. ürünlerin yanı sıra halk şairlerinin şiirlerine de yansımış, âşıkların tellerinde türkü, dillerinde koşma, semai ve destan olmuştur. (Yakıcı 1991: 21)

Şubatta cemile, var kocakarı
 Bütün etrafa da çektirir zarı
 Nevruz bayramından sonra baharı
 Gireriz neşeli yıla efendim.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 123, 3/1-2-3-4)

Çiğdem biter al kırmızı donu var

Gök navruzun derelerde şanı var

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 174, 101/2)

Üzüntünün kavuştuğu gün bu gün

Hızır-İlyas, kavuştuğu gün bu gün

Gönüllerin seviştiği gün bu gün

Selam size, hoş geldiniz yârenler!

Ozan Nihat (Uğur 2008:352, 4/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde nevruzu çetin kış dönemlerinde sonra bahara erişilen ve yeni bir yıla girilen böylece bahar bayramı olarak kutlanan gün olarak tanımlandığı görülür. Nevruz, al kırmızı çiçeklerin açmaya başladığı gün olarak işlenir. Nevruz ayrıca üzüntülerin kalkıp yerine gönüllerin seviştiği, Hızır ile İlyas'ın birbirine kavuştuğu gün Hıdrellez kültür bayramı olarak tanımlanır.

4.1.2.8. YILBAŞI

Yeni bir yılın başlangıcına yılbaşı adı verilir. Ülkemizde yılbaşı her yıl Aralık ayının 31. günü öğleden sonra başlayan ve 1 Ocak akşamı sona eren resmi tatil günüdür. Yılbaşı aynı zamanda âşık şiirinde insanlar arasında yeni bir yılın iyi geçmesine yönelik dileklerde bulunulduğu, sağlık, mutluluk ve başarı dolu yılların temenni edildiği özel günün adıdır.

Bir yaşımı daha aldı götürdü,

Size umut veren yeni yılbaşı.

Her canlıya başka hayat getirdi,

Arkamızdan vuran yeni yılbaşı.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 236, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Sefil Selimî yılbaşını insanın bir yaşını daha alıp götürün, her canlıya başka hayatlar veren ve insanı arkadan vuran, acımasız birine benzetir. Selimî'ye göre her geçen yıl Azrail insanların kapısını çalmak için biraz daha yaklaşmaktadır.

Aylar günler döne döne

Geçti gitti koca sene

Sağ olanlar gördü gene

Yeni yılınız kutlolsun

Ozan Nihat (Uğur 2008: 346, 2/1-2-3-4)

Ozan Nihat mısralarında, ayların, günlerin çabucak geçerek koca bir senenin tükendiğini hayatta kalanların ise yeni yıla erişmesini anlatır ve yani herkesin yeni yılını kutlar.

4.1.2.9. DİĞER KUTLAMALAR

Bu bölümde âşık şiirinde konu edilen yerli malı haftası, keşkek günü, doğum günü kutlamaları ile ilgili konulara yer verilmiştir. Bu kutlamalardan bir olan yerli malı haftası öğrencilere tutumlu davranmayı, yerli malları korumayı, toplumun refahı ve mutluluğu için yatırımlar yapma bilinci kazandırma amaçlanır.

Yurdunda, yerli havası,

Bu hafta, yerli haftası,

Yerli gey, kundura, mesi.

Naylon bize ne gelişir.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 264, 5/1-2-3-4)

Âşık Müdami şiirlerinde, yerli malı haftasını yurdun yerli havası olarak tanımlar ve yerli üretilen ürünlerin tüketilmesini öğütler.

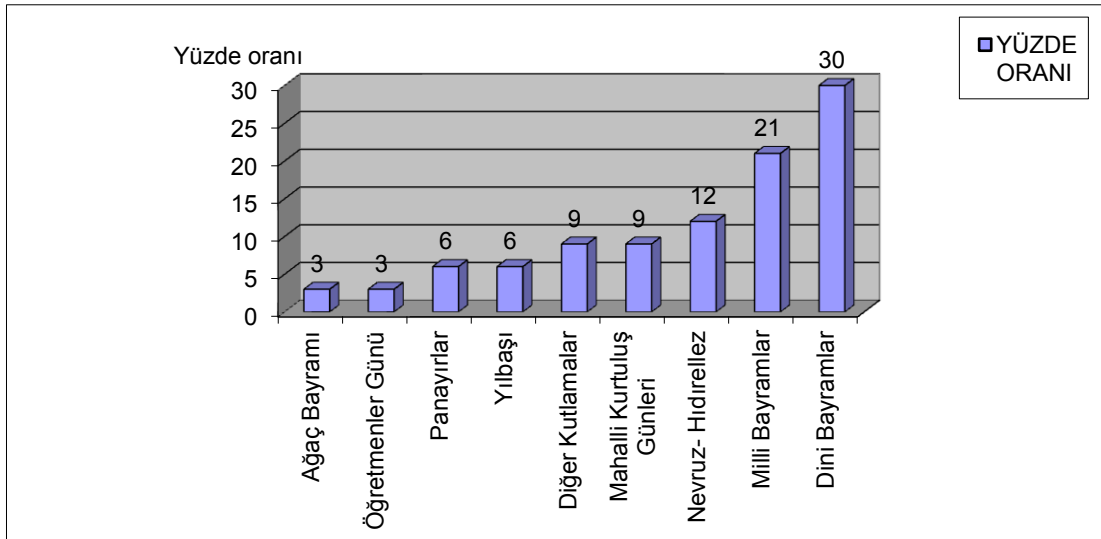
Aynı günde doğmuş, öğrendim, Ayla
 Toplanıp kutlayın pastayla, çayla
 Arkadaşlarına çok selam söyle
 Doğum günün kutlu olsun Neslihan

Ozan Nihat (Uğur 2008,592 3/1-2-3-4)

Denizli Lisesi Keşkek Günü'nde
 Bir araya gelen dostlar ne güzel
 Birlik, beraberlik, sevgi yönünde
 Kenetlenmiş olan dostlar ne güzel

Ozan Nihat (Uğur 2008: 475 5/1-2-3-4)

Ozan Nihat mısralarında başka kutlama programlarını dile getirir ve eğitime destek amacıyla düzenlenen keşkek günlerinden, doğum günü kutlama programlarından söz eder.

Grafik 4.2. Bayramlar törenle ve kutlamalar.

4.1.3. HALK İNANIŞLARI

İnsanoğlu yüzyıllardan beri çok şeye inanma ihtiyacı duymuştur ve inandığı şeyin mantıklı olmasını önemsememiştir. O, gördüğüne, duyduğuna, yetişme sürecinde çevresinden edindiği halk kültürüne bağlı kalarak, inancından ödün vermeksizin inanmıştır. İnsanoğlu için inanmanın mantığı değil, inanmanın verdiği mutluluk hep ön planda yer almıştır. (akt. Artun 2005: 239)

Her toplumun kendi karakterini kendisinin ortaya çıkardığı yoğurduğu, geliştirdiği ve değiştirdiği; kendi kültürünün adeta mimarı olduğu bilinmektedir. Bu anlatılarda veya hikâyelerde halkın inandığı, sosyo-kültürel olarak kabul ettiği olağanüstü durumları, iletişim biçimlerini ve halkın onları nasıl algılayışlarını, yorumlayışlarını ve bu süreçteki mantık yürütmelerinin nasıl şekillenip geliştiğini ve değiştiğini görmek mümkündür. Bir başka ifadeyle halkın neye nasıl inandığını ve bunun toplumsal kültüre etkisini görmenin en kestirme yolu memoralardan geçer. (Çobanoğlu 2003: 10)

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde dönemin halk inançlarına dair büyü-fal, muskacılık, nazar değmesi ve sayılarla ilgili inanmalara dair bilgiler yer alır.

4.1.3.1. BÜYÜ-FAL

Dönemin âşık şiirinde faldan kaçma(Kaya 1984: 75), fincan ile fal bakma (Keskin 2006: 269), fal açtırma (Sakaoğlu 1987: 126), Çingen karısı falı (Uğur 200: 214) gibi büyü ve falcılıkla ilgili ifadeler mısralara tesadüf edilir. Böylece dönemin âşık şiirinde yer alan bu ifadelerin varlığı yirminci yüzyıl halk inanışlarına dair bilgi verir.

4.1.3.2. MUSKACILIK

Muska Kur'an-ı Kerim'de mevcut bulunan bazı ayetlerden yararlanılarak, insanların manevi rahatsızlıklarından kurtulup şifa bulması, kimi zaman istenilenin yaptırılması amacıyla yapılan, insana zarar vermek (büyü gibi) için üçgen veya rulo şeklinde katlanıp, yedi kat muşambaya, deriye, bal mumuna, sarılarak, boyuna, bele ya da bir yere asarak, konularak uygulanan yazılardır. Dönemin âşık şiirinde “Döğüşen çiftlere muska yazardım” (Sever 2004: 235) sözleriyle dövüşen çiftlerin barışması, “Efendim nazlı yâr düşmüş bir derde/Ben sana bir bir muska yaz deyu geldim” mısralarıyla (Demir 1993: 276) derde düşen yârin derdinden kurtulması ve “Sağına soluna muska takarım/Sen güzelsin belki sana göz olur” mısralarıyla (Demir 1993: 357) sevgilinin nazardan korunması için muska yazdırma inancını ifade eden sözlere yer verildiği görülür.

4.1.3.3. NAZAR DEĞMESİ

20. yüzyıl Türk halk kültüründe nazar değmesine dair inancın var olduğunu dönemin âşık şiirinde görmemiz mümkündür:

Güzellere değer gözüm

Nazar Niğde'de Niğde'de

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 223, 6/3-4)

Hep gözlerde nazar oldum

Dertli dertli gezer oldum

Ozan Nihat (Uğur 2008: 131, 4/1-2)

Dönemin âşıkları mısralarında yaşadıkları döneme dair, nazar değmesi inancı ile ilgili ifadeler yer verdikleri görülür. Âşıklar güzellere nazarlarının değdiğini ve gözlere nazar olduklarını şiirlerinde dile getirirler.

4.1.3.4. SAYILAR

Âşık şiirinden, halk inançlarından tasavvufa, deyim ve atasözlerinden, halk anlatılarına kadar bir çok alanda kullanılan sayılar, halkın ve araştırmacıların her zaman merak ettiği bir konu olmuş, bu sayıların aynı rakamlar etrafında teşekkül etmesinin akla gelen ilk gerekçesi olarak dinsel inanışlara bağlı olduğu böylece dinsel değerler yüklenen sayı ve simgelerin sosyal hayata yansımaları olarak kabul görmüş olmasıdır.

Mitolojik dönemden günümüze kadar halk kültürü ürünlerinin çoğunda olduğu gibi halk anlatılarında da kimi sayılara özel anlamlar yüklendiği görülür. Bu sayılar taşıdığı anlamlardan ötürü” kutlu” sayılırlar. Özel anlamlar yüklenen ve kutlu sayılan sayılar arasında “üç”, “dört”, “beş”, “yedi”, “dokuz”, “kırk”, vb. yaygın olanlarıdır. (Durbilmez 2007: 177)

Sayılar âşıklar tarafında çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Özellikle yüklendiği kültürel ve manevi değerler, sayının Âşık şiirindeki kullanımına da yön vermiştir. Türk kültüründe sayılar inanç biçimlerini doğrudan etkileri ve bu etkinin izleri edebiyatta, sanatta, müzikte, hak oyunlarında kendini gösterir.

Halk edebiyatının pek çok ürününde sayılarla ilgili kabullere ve uygulamalara rastlamak mümkündür. Biz bu bölümde destanlarda geçen sayı motiflerinden birkaç örnekle asıl konumuz olan 20. yüzyıl âşık şiirinde geçen sayılar ve bu sayılara yüklenen anlamlar ve kabuller işlenecektir.

Halk edebiyatının pek çok ürününde sayılarla ilgili kabullere ve uygulamalara rastlamak mümkündür. 20. yüzyıl âşık şiirinde özel anlamlar yüklenen ve kutlu sayılan bu sayılara sıkça rastlanır. Matematiksel anlamlarından sıyrılarak özel anlamlar yüklenen bu sayıların sosyo kültürel hayatta yüklendiği anlamları, karşıladığı simgeleri ve sembolleri hayata yansımaları yönüyle tespit edile bu sayıların

çoğunlukla, üç, dört, beş, yedi, dokuz, kırk olduğu; bununla birlikte on iki, yirmi dört, on sekiz bin sayılarının da sık sık zikredildiği görülür.

Üç Sayısı: Üç sayısı, geleneksel kültürümüzde ve dönemin âşık şiirinde en çok işlenen sayılardan biridir. Oğuz destanın İslamî varyantında, Karaha'nın oğlu Oğuz, üç gün üç gece annesinin sütünü emmez ve üç gün boyunca annesinin rüyasına girer. Oğuz, civarda insanlara rahatsızlık veren canavarı planının üçüncü safhasında yakalar. Oğuz'un eşlerinden üçer çocuk doğar. Uluğ Türük, rüyasında bir yay ve üç ok görür. Satug Bugra Han Destanında, peygamberimiz mirac esnasında Cebrail'e yakınlarındaki kişilerden birini tanımadığını söyleyince, Cebrail, bu kişinin üç yüz yıl sonra ortaya çıkıp İslamiyet'i yayacak olan Satuk Buğra Han olduğunu söyler. (Kaya 2010: 545)

Üç sayısı Alevi toplum için de çok önemli olup üçler sözü ile Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali ifade edilir.

Ülkemize geldi üçler

Secde kıldı dağlar taşlar

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 324, 1/1-2)

Toplandı yanıma, yüzler üç yüzler,

Sundular bir kadeh, fincan içinde.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 223, 7/3-4)

Âşık Fedayi bu önemi ülkemize geldi üçler, secde kıldı dağlar taşlar, sözleriyle mısralarında işler. Âşık Müdami ise kendisine kadeh sunan üç yüz velinin kadeh sunmasından söz eder.

Dört sayısı: Dört sayısı, İslam felsefesinde ve halk inanışlarında bazı temel unsurları nitelendirmek için kullanılır. Bunlardan bazıları dört unsur, dört kitap, dört mezhep, dört halife ve peygamberimizin dört ismidir.

İki cihan dostu ol hak resul in
Dört adını sayan gerçek âşıktır

Âşık Selmani (Selman 1992: 44, 1/1-2)

Âşık Selmani, peygamberimizin dört ismini sayabileni gerçek âşık olarak tanımlar.

Bektaşilikte tasavvuftan gelen şeriat, tarikat, marifet, hakikat kavramları, dört kapı ifadesiyle anlatılır.

Dört kapı kırk makam üzüre kurdu ahkâm binasın
Şeriat-Tarikat-Marifet-Hakikat Ali'den kaldı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 56, 6/1-2)

20. yüzyıl âşık şiirinde deyişlerde en çok kullanılan kavram, dört kapı kavramıdır. Âşık Fedayi mısralarında Hz. Ali'nin ahkâm binasını şeriat, tarikat, marifet ve hakikatten oluşan dört kapı kırk makam üzerine kurduğunu açıklar.

Âşıkların bazı mısralarında ise “Vücudun evinde dört kapı vardır” mısrasıyla (Çelebi 1990: 73) “Vücudun dört kapısından” ve “Güzelin olmalı, dört yeri beyaz” (Aslan 1978: 187) mısrasıyla da güzelin beyaz dört uzvundan söz edilir.

Beş sayısı: İslam inancında önemli bir yer tutan beş sayısı çoğu kaynaklarda beş vakit namaz, İslam'ın beş şartı olarak gösterilir. Beş sayısı aynı zamanda Peygamberimizle birlikte, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in yer aldığı ehl-i beytin de simgesi olarak görülür.

Göç destanında, gökten inen mavi ışık sayesinde kayın ağacı şişer ve içinden beş çocuk çıkar. Uygurlar göç sonrasında Beşbalık denilen yeri kendisine mesken edinirler. (Kaya 2010: 545)

Gönül derki, madem dünya beş gündür,

Âşık Müdami (Aslan 1978: 246, 4/1)

Tam beş kıta ile geldik yüz yüze

Geriye çevirdik Çanakkale'de

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 149, 7/3-4)

DERDİÇOĞ'um kavlimiz var beş güne

Çıka oturaydım yârin köşküne

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 239, 1/1-2)

20. yüzyıl âşık şiirinde ömür süresinin azlığı beş günle simgelenir, dünya üzerindeki beş kıtadan söz edilir ve sevgiliyle beraber geçirilen ya da olması arzulan günün sayısı da beştir.

Yedi sayısı: Yedi sayısı Orta Asya Türk boylarından günümüze kadar Türk halk inançları ile günlük yaşamlarından en çok sözü edilen sayılardandır. Yedi sayısı Anadolu'da ve bütün Türk boylarında en çok sözü edilen sayılardandır. Örneğin, Göç destanında, Bugu Tigin, 7 yıl 7 ay aynı düşü görür. (Kaya 2010: 545)

Yüzyılın âşıkları yılları, yaşadıkları bazı olayları, yedi sayısı ile ifade ederler. Kağızmanlı Hıfzı, mısralarında yedi yıldır avlağında gezdiği avının yedi yerden yaralı olduğunu (Aslan 1978: 5) hasret gittiği sevdiğinden yedi yıldır ayrı kaldığını, olduğunu (Aslan 1978, 11, 12) dile getirir.

Dönemin âşık şiirinde sık sık yedi kat yerden söz edilir. (Aslan 1978: 24), (Aslan 1978: 182), (Çelebi 1990: 38), (Dizdaroğlu 1949: 125), (Çelebi 1990: 41, 272, 279, 289, 337)

Yedi tamu eski Türklerde cehenneme verilen addır. Âşık şiirinde cehennemin yedi kapısı olduğu dile getirilir (Aslan 1978: 26)

Emrolup İsrafil, üfleyince sur,
 Dünya harap olur, yağar çok yağmur,
 Yedi-Damu, Sekiz-Cennet, Gılman-Hur,
 Ölüpde dirilir, bir an içinde.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 224 8/1-2-3-4)

Âşık Müdami kıyamet meleği İsrafil'in emri aldıp sur'u üflemesiyle birlikte dünyanın harap olup çok yağmur yağacağını ifade eder. O gün yedi-damu, sekiz-cennet, gılman ve hurilerin önce öleceği, sonra dirileceği bilgisini verir. Dönemin âşıklarından Derdiçok bir mısrasında "Dünya yedi kere boşaldı durdu" (Demir 1993: 412) dünyanın yedi kere dolup boşaldığını ifade eder. Bir başka mısrasında ise "Uruh çıkıp musallaha varınca/ Yedi yerden komşu hakkın soracak" (Demir 1993, 438) sözleriyle insan öldüğü ve ruh bedenden ayrıldığında yedi yerden sorgu sual sorulacağını dile getirir.

Yedi nokta bir elifin hesabı
 Bil Ali'dir yedi ismin hesabı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 133 1/1-2)

Âşık Fedayi Baba, Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzerine indirildiğini "yedi nokta bir elifin hesabı" sözleriyle dile getirir. Kur'an-ı Kerimde geçen Ashab-ı Kehf olayı, Yedi Uyurlar olarak bilinir.

Geder yedilere kurban keserim
 Verse muradımı güzel hak benim

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 234, 1/3-4)

Yedi zevaidle kılar imamı
 Kızılbaş, milleti Şa ...nın.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 83, 1/3-4)

Dönemin âşıklarından Derdiçok, Yedi Uyurlarda kurban kesme âdetine telmihte bulunur ve âşık şiirinde yedi sayısının bir başka kullanımına örnek verir.

Âşık şiirinde dünyada bulunan yedi denize işaret edilir. (Çelebi 1990: 255) Dönemin âşıklarına göre aşkın göz yaşları yedi deryayı geçmiş (Dizdaroğlu 1949: 114), yedi denizi mevceye getirmiştir. (Aslan 1978: 234)

Size derim size gerçek erenler

Yedi dağın arkasını görenler

Âşık Hüdai (Orak 2001: 11 2/1-2)

Âşık Hüdai yedi dağdan söz eder, gerçek erenleri yedi dağın arkasını gören kişiler olarak görür.

Kırk Sayısı: Türk tarihinin bilinen en eski dönemlerinden günümüze Kırk sayısının kutsallığına inanılmış, İslamiyet’le birlikte bu inanış daha kuvvetlenerek günümüze kadar devam etmiştir.

Oğuz destanında, Oğuz düzenlediği şölende kırk sıra ve kırk masa yaptırır. Ordugâhının sağına ve soluna kırk kulaç uzunluğunda iki ağaç diktirir. Köroğlu destanında, Köroğlu, Ayvaz’ı kaçırap kırk yiğidinin arasına katar. (Kaya 2010:545) Manas destanında kırk sayısı kırk yiğit,, kırk savaşçı, kırk gelin, kırk güzel, kırk kulaç vs. biçimlerinde görülür. Dede Korkut’ta kırk yiğit, kırk namert, kırk er, kırk otağ, kırk gün, kırk gece gibi ifadelerle sıkça rastlanır. Kutadgu Bilig’te kırk sayısı insanın olgunluk yaşı olarak gösterilir ve bu yaşla ilgili uyarılarda bulunulur

Halk inanışlarında da kırk sayısının çeşitli kullanım şekilleri mevcuttur. Doğumdan sonra anne ile çocuğun kırkının çıkması beklenir. “Kırk gün dolduktan sonra kırklama töreni yapılır: çocuğun ve anasının yerine göre değişen ayrıntılı bir takım kurallara uyularak yıkanmalarıdır bu. Örneğin: kırk hamamında çocuk son kurna suyuna bir altın, ya da bir anahtar kırk defa batırıldıktan sonra yıkanır.”

(Boratav 1999:154) Anadolu’da ölen bir kişinin ölümünün kırkinci gününde *kırk aşu* adı verilen yemeği verilir ve kırk Yasin suresi okutulur. Türk halk kültüründe, halk inanışlarında örnekleri çoğaltılabilecek kırk sayısı 20. yüzyıl âşıkları tarafından, çeşitli amaçlarla kullanılmışlardır.

Alevilik Bektaşilik geleneğinde dört kapı kırk makamla kulun Allah’a yaklaşacağı inancı vardır. İnanışa göre bu kırk makamdan birisi dahi eksik olursa ibadet tam olmaz.

Yaratan, Âdeme ayak-el vermiş

Dört kapı kırk makam, ahkâm yol vermiş

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 364, 3/1-3)

Dönemin âşık şiirinde Âşık Fedayi Baba şiirlerinde dört kapı kırk makamınHz. Ali’den kaldığını, dört kapı olarak şeriat, tarikat, marifet ve hakikat olarak belirtir bunun da kırk şubesinden söz eder. (Çelebi 1990,56, 76, 340, 364)

Kırk sayısı tasavvufta sık sık tekrar edilmiş, özellikle dünyayı idare eden ve kırklar olarak bilinen halk erenlerinden çokça söz edilmiştir. Kırk sayısı âşıklar tarafından çeşitli amaçlarla kullanılmış, kırk sayısına yüklenen kültürel ve manevi değerler, sayının Âşık Edebiyatı’ndaki kullanımına da yön vermiştir. “Alevi-Bektaşî âşıklar Kırklar, Kırklar Meclisi, Kırk Budak vb. Alevi-Bektaşî kültürüyle alakalı kavramları şiirlerinde sıklıkla kullanmışlardır.” (Güvenç 2009: 93)

Dönemin âşık şiirinde de kırklara karışmak (Çelebi 1990: 229, 260), kırklara yoldaş olmak (Aslan 1978: 255), kırklara gelmek (Çelebi 1990, 139), kırk evliya kerametine sahip olmak (Aslan 1978: 234) sözleriyle kırk hak erine, hak dostuna vurgu yapılmıştır.

Âşık şiirinde kırk sayısı zaman aralığı olarak kutsallığı mısralara yansımıştır. Ölen bir kişinin ardından kırk gün yas tutulması (Aslan 1978: 235), mahşer gününde

Allah'ın emriyle kırk yıl sonra ruhların cesede tekrar dönmesi ve Hakk'a yürümesi (Aslan 1978: 224, 225) bu zaman aralığının ifadeleridir.

Kırk gün anda oldum, münkalibi,
Kırk günde oldum, bir nısıflı can.
Bir melek âzami, düzdü kâmekân
Verdi ruh taâla, mihman içinde.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 222, 1/1-2-3-4)

Âşık Müdami'nin mısralarında, mahşer günü ruhların cesede dönme sürecinde kırk günün vurgusu yapılır.

Âşık şiirinde “Hüdâi feyz aldım kırklar ceminden/ İçen mest olmaz mı birlik deminden” (Orak 2001: 14) mısralarıyla kırklar ceminden feyz alındığı dile getirilir. “Gördüm bir değirmen dönüyor çarkı/ Kırk yerde tartarlar verirler narkı” (Çelebi 1990: 79) mısralarıyla dünya bir değirmene benzetilir.

Bir baş Mete, bir başı Atatürk'lü
Cihan da on altı devlet kurdum, ben.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 174 1/3-4)

Yirmi dört boyum var, yirmi dört ad'ım,
Yirmi dört dal bir bedenden kaynadım

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 173 1/1-2)

Diğer Sayılar: Yirminci yüzyıl âşık şiirinde on altı, yirmi dört, yetmiş iki, yemiş üç, doksan dokuz, on sekiz bin, otuz altı bin, seksen bin, doksan bin ve yüz yirmi dört bin sayıların dinî ve kültürel kullanımlarına ilişkin örnek mısralara yer verildiği görülür.

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde ayrıca tarihte kurulan on altı Türk devletinden, yirmi dört Türk boyundan söz edilir.

Yetmiş iki millet Kürdistan da bir
Bütün her gönüle girmek muradım

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 145, 3/3-4)

Âşıklar giyerler tacı hırkayı
Tân etmezler yetmiş iki fırkayı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 216, 3/1-2)

HUZÛRÎ (yi) gençlettin ihtiyar iken
Yetmiş iki derde devalı, güzel.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 122 4/3-4)

Kerbelânın şühedası yetmiş üç
Hiçbiri eylemedi Hâlikine suç

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990, 863/1-2)

Yetmiş iki millet, yetmiş iki fırka, yetmiş iki derde derman sevgiliden söz edilir ve Kerbela'da şehit edilen yetmiş üç şehit dönemin âşık mısralarında kullanılan sayılar arasında yer alır.

Adın tespîh eder dilimde her gün
Doksan dokuz kere sayardım canyar

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 8, 2/3-4)

Onsekiz bin âlemleri ararsan
Bulamam sevdiğim DERDİÇOK gimî

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 185, 4/3-4)

On sekiz bin âlem sende

Nüshayı kübradır insan.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 259, 8/3-4)

On sekiz bin âlem şark ile garbı

Dünyayı bir gözle görmek muradım

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 145, 2/3-4)

Seksen bin Evliya Rûm erleri

Doksanbir dir Horasan'ın Pir'leri

Otuzaltıbin gayip erenleri

Mürvetir Erenler el-âmân Mürvet

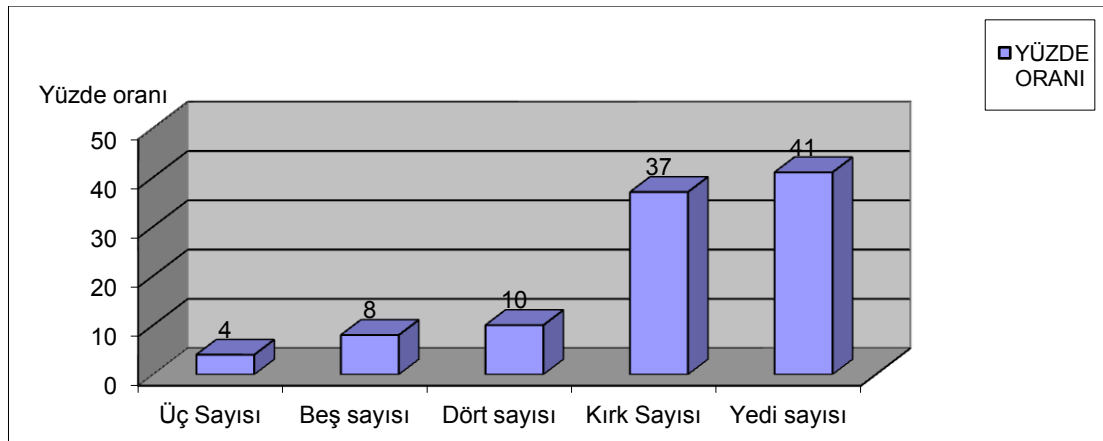
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 378, 6/1-2-3-4)

Yüzyirmidört bin nebi geldiler

Muhammed'i hatem-Mürsel bildiler

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 279, 3/1-2)

İslam dininde kutsal kabul edilen Allah'ın doksan dokuz ismi, on sekiz bin âlem, otuz altı bin eren, seksen bin ve doksan bin evliya, yüz yirmi dört bin peygamber yüzyılın âşık şiirinde sıkça kullanılan sayılar olarak görülür.

Grafik 4.3. Sayılar.

4.1.3.5. KIZ ÇOCUĞUNA BAKIŞ

Dönemin sosyo-kültürel hayatında kız çocuğunun ocak yakmayacağı ve bir gün ele gideceği inancına dair bazı bilgilere Âşık Talibî'nin bir mısrasında tesadüf edilir.

Kız evladı ocak yakmaz

O da bir gün ele gider

Âşık Talibî (Kaya 2005: 145, 94/4)

Talibî'nin mısralarında kız çocuğuna bakış hakkında kısa bir bilgi verir ve kız çocuğunun bir gün evden ayrılacağını ve baba ocağını yakamayacağını ifade eder.

4.1.3.6. DİĞER İNANIŞLAR

20. yüzyıl âşık şiirinde dönemin sosyo-kültürel hayatında yer alan inanışlardan bir diğeri ise Cuma günü gelin gelmeyeceği inancıdır.

Düşün be Lazan'ın oğlu

Cuma günü gelin gelmez

Âşık Talibî (Kaya 2005: 251, 3/3-4)

Âşık Talibî Lazan'ın oğlu'nin mısralarında belirttiği gibi Cuma günü gelin gelmeyeceği uyarısında bulunur.

4.1.4. YÖRESEL YEMEKLER

Yöresel halk ürünleri ülke ekonomisine büyük gelir sağlayan, ülke tanıtımına katkısı bulunan önemli ürünler arasındadır. Dünyada yetiştirilen birçok yerel ürün

yetiştığı ve üretildiği yörenin adı ile tanınmaktadır. Ürünlerin tanınmasında ve kalitesinin bilinmesinde, yetiştikleri yerin doğal, beşeri ve çevre koşullarının etkisiyle birlikte yöre insanının bilgi, beceri, deneyim ve tecrübeleriyle geleneklerinin birleştirilmesi de önemlidir. Bu birleşenler bir araya gelerek bu tipik ürünleri yöresel ürün olarak adlandırılmasını sağlamaktadır. Ülkemizin doğal, tarihi ve ekonomik zenginlikleri kadar yöresel yemekleri de âşık destanlarının öncelikli konuları arasındadır.

20. yüzyıl âşıkları yaşadıkları yöreler başta olmak üzere gezdikleri ve gördükleri yörelerin yemeklerini ve ürünlerini şiirlerinde konu olarak işlemişler ve methetmişlerdir. Dönemin âşık şiirinde Sinop'un, Niğde'nin ve Amasya'nın elması, (Kaya 2005: 394), (Keskin 2006: 223), (Kaya 2004: 106) Kozova'nın üzümü, Sivas'ın kıyması, Zile'nin pekmezi (Kaya 2004: 106), Mersin'in kaymağı ve yağı, Arpaçay'ın, Çıldır'ın, Göle'nin Ardahan'ın yağı ve peyniri (Kafkasyalı 1998, 320), Emlek'in taze yağı, Erzurum'un kaymağı (Kaya 2004: 106), Kars'ın lor peyniri, çökeleği, yoğurdu ve yağı, (Keskin 2006: 9), Şarkışla'nın bazlama ekmeği (Özdemir 2003: 325), Gaziantep'in çiğ köftesi (Kaya 2004: 106), Adana'nın çiğ köftesi, kebabı, içli köftesi ve şalgamı (Keskin 2006: 221), Feke'nin zerde pilavı (Keskin 2006: 229), Saibeyli'nini ayrıntı (Keskin 2006: 229) ve Tosya'nın pirincinin meşhur olduğu (Keskin 2006: 252) dile getirilir ve bu ürünler methedilir:

Adana'da ramazana başlarsan
Başta kebab çiğ köfteyi unutma
İçili köfte çok meşhurdur şehrin
Turunç sıkıp hep yemeği unutma

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 221, 1/1-2-3)

Feke'nin yahnisi zerde pilâvı
Karataş'a uğra avlarsın avı
Pozantı'dan döner çakarsın kavı
Toroslardan bir kuş gibi geç de git

Âşık Efkarî (2006: 229, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Âşık Efkarî mısralarında Adana'nın kebabı, çiğ köftesi ve içli köftesiyle; Fek'e'nin ise zerde pilavı ile meşhurluğuna dikkat çeker.

20. yüzyıl Türkiye'sinde hayvancılığa ve tarımsal ekonomiye dayalı yiyecek ve içecek kültürü ne dair pek çok bilgiyi dönemin âşık şiirinde görmemiz mümkündür. “Yiyecek ve içeceklere dair destanlarâşıkların mahalli veya ulusal mutfakta yer alan çeşitli yemeklerin ya sadece genel olarak ismini vererek güzelliğini methettikleri veya malzemesi ve yapılışıyla da ilgili bilgi vererek övdükleri yemekleri içecekleri anlatan destanlardır.” (Çobanoğlu 2000: 82)

Türk mutfağında yemek çeşitleri oldukça fazla olmasına rağmen dönemin âşık şiirinde adı geçen yemeklerin tahıl ve sebze ağırlıklı yemekler olması dikkat çeker. “Hayvancılık yakın zamana kadar temel geçim kaynağıydı. Tarım buğday, hububata dayalı ekonomi Anadolu mutfağının oluşmasında önemli etkenlerdir.”(Artun 2005: 295) Yüzyılın âşık şiirindeleğen böreği, tereyağlı bayram çöreği (Uğur 2008: 477), evelik kabak yemeği (Aslan 1978: 23), tirşik çorbası, içli köfte (Sever 2004: 229), aşura aşı (Dizdaroğlu 1949: 70), sekmez lapası (Dizdaroğlu 1949: 79), zeyrek lapası (Özdemir 2003: 286), bulgur pilavı aşı (Hüseyin 1978: 205), (Özdemir 2003: 324), pirinç aşı (Demir 1993: 417), pırasa turşusu (Keskin 2006: 230), lahana turşusu (Kaya 2005: 99) Anadolu mutfağının mutfak kültürü örnekleri arasında yer alır.

Hayvancılığa dayalı bir ekonominin ağırlığı yiyecek ve içecek kültürünü şekillendiren önemli bir etken olmuş, süt, yoğurt, peynir, yağ ve kaymak gibi süt ürünleri çokça tüketilmesine imkân vermiştir. Halkın önemli tüketim maddeleri haline gelen süt ürünlerinin isimleri âşık şiirinde sıkça tekrar edilen önemli besin maddeleri olarak karşımıza çıkar.

Çiçek, çimen oymak oymak

Olur mu bahara doymak

Yağlı peynir, taze kaymak

Yağlar yavaşça yavaşça.

Mevlüt İhsanî (Erzurum 1997: 215, 4/3-4)

Kars'ımın yok ise bahçesi bağı,
 Boldur koyun, kuzu, peyniri yağı
 Serhat dedikleri Cennet otağı,
 Çobanoğlu'ndandır destanı Kars'ın.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 320 4/1-2)

Dönemin âşıkları mısralarında hayvansal gıdaları mısralarında sık sık dile getirmişler yörelerin meşhur yağlı peynirinden, taze kaymağından, peynir ve yağından söz etmişlerdir.

Kaysı armut hoşaf olur yemeğe
 Pestil yesek pek yakışır damağa

Âşık Talibî (Kaya 2005: 99, 50/8)

Öğlene pekmez omacı
 Beni candan osandırdı.

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 109, 4/3-4)

Türk mutfak kültüründe yemeklerin meyvelerin kurutularak kurusuyla hoşaf yapıldığına ve bazı meyvelerin şiresi çıkarılarak kurutulduğuna tanık olunur. Bu tür meyve ve meyve kurularının yöresel yiyecekler olarak tüketildiği âşık şiirinin mısralarında görülür:

Sütlü haşıl yiyen gelirmiş cana,
 Fazla nohut yeme dokunur sana!
 Etlı hıngeli ye, can verir cana,
 Ölüye can verir heybetine bak!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:307,5/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu, Kars mutfağını konu edindiği şiirinde (Kafkasyalı 1998: 307-308) Kars yöresinin, etli patates, bulgur pilavı, hoşaf, karnıyarık, makarna,

fasulye, patates ezmesi, karışık domates, biber dolması, sütlü haşıl, nohut, etli hıngel, sulu köfte, erişte pilavı, yeşil fasulye, bezelye, tavuk haşlama, pirzola, kuşbaşı, şiş köfte, lahana dolması gibi baklava ve kadayıf tatlılarından söz eder ve bunları veren Yaradan'a şükredilmesini öğütler.

4.1.5. OYUNLAR

Oyun, "1. Vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence: Tenis, tavlada, dama, çelik çomak bale oyundur. 2. Kumar. 3. Şaşkınlık uyandıran hüner. 4. Tiyatro veya sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi 5. Müzik eşliğinde yapılan hareketlerin bütünü. 6. Seslendirmek veya sahnede oynanmak için hazırlanmış eser, temsil, piyes. 7. Bedence veya kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma. 8. Güreşte rakibini yenmek için yapılan türlü biçimlerde şaşırtıcı hareket. 9. Teniste, tavlada, taraflardan birinin belirli sayı kazanmasıyla elde edilen sonuç. 10. Hile, düzen, desise, entrika anlamlarında kullanılır. (Türkçe Sözlük 2005: 1526)

Bu bölümde âşık şiirinde yer alan oyunları üç başlık halinde, çocuk oyunları, yetişkin oyunları ve spor dalları şeklinde tasnif edilmiştir.

4.1.5.1. ÇOCUK OYUNLARI

Henüz erinlik çağına girmemiş insana çocuk adı verilir. Bu yaş değişkenlik gösterse de bebeğin yürümeye ve konuşmaya başlaması ve bedensel ihtiyaçlarını kendisinin karşılayabilmesiyle başlar ve erinlik dönemine kadar devam eder. Çocukların hoşça vakit geçirdikleri, sosyal ve kültürel bazı kuralları öğrendikleri eğlenceler çocuk oyunlarını oluşturur.

Çocuklandım uçurtma aradım

Yaptım düzenlendim uçuramadım

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 64, 1/1-2)

Körebe, saklambaç, yüsük oynarken

Arada bir mızdıgımız günler hey!

Ozan Nihat (Uğur 2008: 477, 6/3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde uçurtma, körebe, saklambaç, yüsük oyunlarından söz edilir dönemin geleneksel çocuk oyunları hakkında önemli bilgiler yer alır.

4.1.5.2. YETİŞKİN OYUNLARI

Değişik tanımları verilen oyun maddesinde yer alan yetişkinlerin oyunları ile ilgili pek çok oyun çeşidi dönemin âşık şiirinde yer alır. Bu oyunlara ilk örnek müzik eşliğinde oynanan köçek oyunu (Demir 1993:111), halay (Demir 1993: 157), (Keskin 2006: 58), (Kaya 2005: 283, 394) Erzurum barı (Keskin 2006: 58), (Düzgün 1997: 102), (Başgöz 1994: 67), (Kafkasyalı 1998: 145), ve Aydın zeybeği (Kaya 2005: 397) örnek olarak gösterilebilir.

Bazıları Aydın tarafın över

O memleketlerde bilmem ki ne var

Zeybek oyununu onlar pek sever

Efeleri şal kuşanır beline

Âşık Talibî Coşkun (Kaya 2005: 397, 8/1-3)

Türkmen kızı bar oynuyor

Ellerini ata ata

Dikçe dikçe sıcıyor

Bülbül gibi öte öte 67(6/1)

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 67/6, 1)

Yüzyılın âşık şiirinde Aydın'ın zeybek oyunu ve Erzurum'un bar oyununun isimleri zikredilir ve oyunların kıyafetleri ile ilgili detaylar işlenir.

Oyun Türkçe sözlükte (2005: 1526), bedence veya kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma verilen isimdir. Âşık şiirinde dönemin yetişkin oyunları arasında cirit (Düzgün 1997: 84), (Kaya 2005: 55) ve güreş (Düzgün 1997: 143) isimlerine yer verilir.

Batılılaşma hareketleri ile birlikte eğlence alışkanlıklarımızda, oyunlarımızda bazı değişimler yaşanmış, Fransa başta olmak üzere bazı Avrupa ülkelerine karşı bir hayranlık dönemi yaşanmıştır. Bu dönemin etkisiyle birlikte sosyal hayatımızın eğlenceleri arasına giren dans 20. yüzyıl âşık şiirinde adı geçen yetişkin oyunları (Kaya 1984: 133), (Yılmaz 2009: 295), (Özdemir 20003: 157), (Başgöz 1994: 108), (Kaya 2005: 354) arasında adından söz edilmiştir. Yine bu etkileşimin bir sonucu olarak danslı ve özel giysili bir gece eğlencesi olan baloya da sıkça yer verilmiştir. (Özdemir 20003: 258), (Kaya 2005: 347), (Kaya 2005: 347), (Dizdaroğlu 1949: 105)

İlanımın harfleriyle hecesi,
Düşüme giriyor balo gecesini,
Barın pisti, kamarası, locası,
İmarıma tuğla katmış olmaz ki.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 20003: 258, 3/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi mısralarında düşüne giren bir balo gecesinden söz eder, barın pisti, kamarası ve locasının kendisinin kültürel değerlerine bir katkı sağlamayacağını söyler.

20. yüzyıl âşık şiirinde vakit geçirmeye yarayan belli kuralları olan eğlence türlerine örnek olarak ayrıca tavla (Düzgün 1997: 163), (Aslan 1978: 244), dama (Özdemir 2003: 258) ve satranç (Düzgün 1997: 131) oyunlarının ismine de tesadüf edilir.

Batılaşma hareketleriyle birlikte sanat dnyamıza gire bazı sahne sanatlarının sosyo-kltrel hayatımızda yer aldđını grrr. “Tiyatro ve sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi” (Türkçe Sözlük 2005: 1526) olarak tanımlanan bu oyunlar âşık şirinde piyes, tiyatro ve müsamere isimleriyle işlenir. (Düzgün 1997: 96), (Kaya 2005: 269), (Dizdaroglu 1949: 105)

Şans ve talih oyunları olarak değerlendirilen oyunlar arasında yer alan spor toto ve spor loto oyunları da dönemin yetişkin şans oyunları olarak mısralarda (Uğur 2008: 338), (Düzgün 1997: 226) adından söz edilir. Yine aynı şekilde kumar oyunlarından poker âşık şiiirinde adı geçen yetişkin oyunları arasında adı geçer “Pokere başladı büyüklerimiz” (Keskin 2006: 319) sözleri ile poker oyunu eleştirilir.

Semah eder nefes söyler saz ile

Mengi oynar dürlü dürlü naz ile 187

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 187, 110/4)

Alevi ve Bektaşi topluluklarında yaygın olan ve müzik eşliğinde uygulanan tören nitelikli semah oyunu dönemin adı geçen oyunlardandır.

Bilardosu, fırılđaęı,

Basra, bezik tümü, kumar,

Âşık Müdami (Aslan 1978: 244 8/1-2)

Sivas Palas’ında bir oyun gördüm

Baylar bu oyuna derilir her gün

“Bilardo” dediler ismini sordum

Ortaya bu oyun kurulur her gün

Âşık Talibi (Kaya 2005: 370, 1/1-2-3-4)

Bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan bir oyun çeşidi olarak bilardo dönemin âşık şiiirinde kumar olarak adlandırılır ve oyun ve kuralları hakkında bilgi verilir.

4.1.5.3. SPOR DALLARI

Dönemin revaçta olan spor dalları ile ilgili bilgilerin yer aldığı âşık şiirinde bu spor dallarının güreş, futbol olduğu görülür, Sivas Sporun ve Denizli Sporun isimlerine yer verilir:

Bir zamanlar ben de güreş tutardım

Pehlivanım diye çalım satardım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 240, 2/1-2)

Ata sporumuz güreş dalında

Cihana duyuldu ünün Denizli

Ozan Nihat (Uğur 2008: 475, 3/3-4)

Türk bayrağı gibi formamız vardır

Sivasspor derler takımımıza

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 186, 2/1-2)

Şu birinci lige mesken

Tutun Horozlarım, tutun

Ozan Nihat (Uğur 2008: 522, 5/3-4)

Abdülvahap Kocaman bir zamanlar ben de güreş tutardım mısralarıyla güreş sporunun yaşadığı dönemdeki sporlar arasında yer aldığını belirtir. Âşık sefil Selimî Sivas Spor için Ozan Nihat ise Denizlispor için mısralarında övgü ve methiyelerde bulunur.

4.1.6. GİYİM VE KUŞAM

Entari ve fistan tek parçadan oluşan uzun ve düz giysilere verilen addır. Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen kollu veya yarım kollu, yakalı giysinin adıdır. Mintan ise uzun uzun kollu bir gömlek çeşididir. Ceket altına giyilen kolsuz ve kısa giysiye ise yelek adı verilir. Âşık şiirinde dönemin giyim kuşamları arasında sevgilinin giydiği al, kızıl ve pembe entarinin (Sever 2004: 77), (Dizdaroğlu 1949: 133) allı fistanın, yeşil gömleğin (Kaya 2005: 89), (Dizdaroğlu 1949: 144), acem basmasının (Kaya 2005: 394) adı geçer. Ayrıca yelek, mintan (Keskin 2006: 119) ve yen adı verilen (Demir 1993: 267) giysilerin varlığından söz edilir.

Şal, kadınların omuzlarını örtmek için kullandıkları geniş atkıya verilen isimdir. Çuha, tüysüz ince ve sık dokunmuş yün kumaştır. Kutnu kumaş ise pamuk veya ipekle karışık dokunmuş, kalın ve ensiz bir kumaş türüdür. 20. yüzyıl âşık kirman şal (Gedik 1995: 212), çuha, şal (Aslan 1978: 243), kutnu kumaş (Düzgün 1997: 191) giysilerinden ve ham maddelerinden söz edilir.

Başa giyilen ve takılan giysileri arasında yazma, yaşmak (Düzgün 1997: 153), (Keskin 2006: 63, 261), (Kaya 1984: 63), (Sever 2004: 79) renkli ince ipekli bir yazma çeşidi olan vala (Gedik 1995: 203), (Cevlani 1951: 8) ızar (Demir 1993: 37, 426), peçe (Kaya 2005: 397), şapka (Düzgün 1997,259), poşu (Demir 1993: 76), fes (Demir 1993: 241) ve fotin (Kaya 2005: 219), mısralarda adı geçen dönemin giysileri olup sevgilinin güzelliğini tamamlayan giyim aksesuarları olduklarından söz edilir. Yine dönemin bir başka giyim çeşidi olan saya ise Derdiçok'un "Geymiş yeşil atlaz saya" (Demir 1993: 37) sözleriyle Anadolu'da çeşitli giysilere verilen ortak isim olan sayanın sevgilinin üzerine giydiği yeşil atlaz sayanın varlığından söz edilir. Ayrıca ayak giysisi olarak kundura, çarık, mes ve sarı lalinin dönemin giyim ve kuşamları arasında yer aldığı görülür. (Kaya 2004: 103), (Aslan 1978: 264), (Yılmaz 2009: 195)

Bar başında tutan gelin
 İyi hopla iyi salın
 Ayağında sarı lalin
 Bizden kaçar öte öte

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 67, 6/4)

Ali İzzet Özkan Bar oyununda başı tutan genlin ayağındaki sarı lalin ayakkabı ismini mısralarında işler.

Önlüğüyle fesi, zıvga yeleşti,
 Tacının tahtının tuğu teleği,
 Aşiret fistanı çocuk beleşti,
 Ebeler ebesi yurdu Elbeyli

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 267, 2/1-2-3-4)

Kundaktaki bebeğini büyütün
 Büyüsün de çepkenimi giyitsin

Âşık Talibî (Kaya 2005: 339, 4/1-2)

Âşık Sefil Selimî bir şiirinde Elbeyli yöresinin geleneksel kıyafetleri ile ilgili olarak önlük, fes, zıvga yeleşti ve fistan gibi giysilerin adını verir, Talibî Coşkun ise çepken giysisinin adından söz eder.

Sosyo kültürel değişmeye dair destanlar, Tanzimatın ilanından itibaren resmen takip edilen batılılaşma politikaları gereği meydana gelen sosyo-kültürel değişimlerin âşık tarafından olumsuz bulunan yönlerini konu edinen destanlardır. Bu tür destanların konuları arasında giyim ve kuşamda alışılmışın dışında yeni modalar takip etmesi ve lükse düşkün olmaları nedeni ile batılılara benzeyerek “gavurlaşma” alametleri gibi motifler etrafında oluşturulurlar.” (Çobanoğlu 2000: 82) Tanzimatla birlikte bazı geleneksel kıyafetler, yerini batı tarzı giyim ve kuşama bırakmıştır. 20. yüzyıl âşık şiirinde bu değişimin izlerini âşıkların mısralarında görmek mümkündür. Özellikle kadınların giyim ve kuşamında daha hızlı bir değişim yaşanmıştır.

Sır saklamam sıtır örtmem

Tankolardan ötür örtmem

Âşık Veysel (Kaya 2004, 209, 87/4)

Tırnaklarımıza oje yakındık

Mini etek giydik dizde adalet

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 319, 2/1-4)

Devir çok değişti gafil olmayın

Kadınların pantolonuna gülmeyin

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 214, 4/2-3)

Elbiseyi uydur kıravat takın

Âşık Talibî (Kaya 2005: 347, 2/3)

Dönemin âşıkları yirminci yüzyılda artık fistan, cepken yelek, uzun entari, yazmalı fes, sırmalı poşu, mor valâ ve sarı lalin gibi kıyafetlerin yerini pantolona, mini eteğe, tanko ötürü kıyafetlerin aldığını söyler erkeklerin kıravat taktıklarından söz ederler.

4.1.7. KULLANILAN ARAÇ VE GEREÇLER

Türk mutfağında malzemelerine göre başta madeni kaplar olmak üzere cam, ahşap, taş, pişmiş toprak, deri ve çeşitli bitkilerden kaplar üretilmiş ve kullanılmıştır. Bu kaplar kullanıldıkları yerlere göre değişik büyüklükte; üretildikleri şehirlere göre değişik formlarda tasarlanmıştır. Kullanılan madeni kapların hemen hemen hepsini bakır kaplar oluşturmaktadır. Bakır kaplar üzerinde yapılan değişik çalışmalar sonunda şu kap türleri belirlenmiştir: Bakraç, güğüm, havan, ibrik, kazan, kepeçe, lenger, sahan, sefer tası, sini, tas, tava, tencere, tepsi ve diğer kaplar. Bu madeni kapların yanı sıra, muhtelif malzemededen yapılmış fıçılar, küpler, çuvallar, torbalar, kutular, terekler, dolaplar, zahire sandıkları, el değirmenleri, süt ve su güğümleri,

yayıklar, tuluklar, kâseler, vb araç gereçler mutfaklarda kullanılmıştır. (Koz 2003: 402)

20. yüzyıl günümüze göre tarım ve hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı yayla, köy ve kır yaşantısının daha revaçta olduğu bir dönemdir. Bu nedenle insanların hayatının bir parçası haline gelen araç ve gereçler de bu hayatı yansıtır niteliktedir. Dönemin sosyo-kültürel hayatını şiirlerinde işleyen âşıklar bu dönemde kullanılan araç ve gereç isimlerine mısralarında yer verirler.

20. yüzyıl âşık şiirinde adı geçen geleneksel Türk mutfağına ait araç gereç isimleri kazan (Düzgün 1997: 50), (Dizdaroğlu 1949: 70) tava, tuluk (Sever 2004: 56), külek (Kaya 2005: 143), (Başgöz 1994:155), (Düzgün 1997: 78), (Demir 1993:112) bakraç (Düzgün 1997: 73), helke (Kaya 2005: 69, elek (Aslan 1978: 23), saç, sahan (Dizdaroğlu 1949: 93), kazan, çömlek (Dizdaroğlu 1949: 70), (Kaya 2005: 128) testi (Uğur 2008: 317, 478), hamur teknesi (Keskin 2006, 301), (Düzgün 1997: 166), heldirgeç, evrengeç, oklova (Özdemir 200: 324) ve fındandır. (Gedik 1995: 237)

Sosyo-kültürel yaşamda tarımla ve ormanla iç içe olan Anadolu insanının kullandığı araç ve gereçler tarım ve çiftçilik hayatına dönüktür; aynı zamanda da âşık şiirinde isimleri sıkça geçen araç gereç isimleridir.

20. yüzyıl âşık şiirinde adına sıkça tesadüf edilen araç gereçler çapa (Düzgün 1997: 105), orak (Keskin 2006: 120), (Özdemir 2003: 326), (Uğur 2008: 478), (Kaya 2005: 246) gözer (Özdemir 2003: 301), kazma, (Kaya 2004: 249), kürek, yaba, nacak (Düzgün 1997: 186), (Hüseyin 1978: 66) balta (Başgöz 1994: 186), çekiç, ağaç rendesi (Düzgün 1997: 166), kara saban (Hüseyin 1978: 245), (Kaya 2005: 100) tırpan (Hüseyin 1978: 152), tırmık, yaba (Keskin 2006: 46), (Kaya 1984: 121), (Demir 1993: 417) kalbur (Kaya 2005: 56), (Sever 2004: 73), ağaç hızarı (Özdemir 2003: 301), (Başgöz 1994: 187) öküz boyunduruğu (Aslan 1978: 182), kirmen (Çınar 2008: 99), heybe (Düzgün 1997: 115) ve gaz yağlı fenerdir. (Kaya 1984: 47).

Mevlüt İhsan senden yaptı araba
 Sensiz saban olmaz, olur haraba
 Sendendir küreğim, sendendir yaba
 Doyurursun aç karnımı ormanlar.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 166, 6/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî ormanları methettiği şiirinde ormanın önemini vurgu yapar tarım araçlarından saban, kürek ve yabanın isimlerinden söz eder, orman ağaçlarıyla yapıldığını söyler. Ayrıca ormanın aç insanlara iş ve aş sağladığını belirtir.

Gelişen teknolojiyle birlikte kullanılan tarım araç ve gereçlerinde de bir takım yenilikler olmuş, insan ve hayvan gücü ile çalışan aletlerin, araç ve gereçlerin yerini makinalar almıştır. Bu yüzyılda karasabanın yerine tarım traktörleri, orak ve tırpanın yerine ise biçerdöverler geçmiştir. Bu bağlamda geleneksel tarımdan modern tarıma geçişin izlerini 20 yüzyıl âşık şiirinde görmek mümkündür.

Bu sıra gitgide değişir zaman
 Biçerdöver çıktı kalmadı saman

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 237, 5/1-2)

Kimi pulluk koşar kimi makine
 Kimi eski çifti kullanır gine

Âşık Veysel (Kaya 2004: 260, 129/6)

Âşık şiirinde 20. yüzyılın modern tarım aletlerinin kullanıldığı görülür. Âşıklar mısralarında biçerdöver, pulluk ve makinelerin tarımda kullanıldığından söz ederler.

Bazı teknik ve teknolojidaki gelişmeler sosyo-kültürel hayata yeni imkânlar sunmuş 20. yüzyıl insanı hayatını kolaylaştıran teknolojinin nimetleriyle tanışmıştır. Bunlar arasında kahve ocağı (Düzgün 1997: 186) ve cereyanlı soba (Düzgün 1997:

184) nın isimleri geçer ve bu teknolojik aletlerin hayatı kolaylaştırmasından ve rahatlığından söz edilir.

Yılar boyu hizmetin var
Yardım ettin bana baston
Hakkını edemem inkâr
Layıksın destana baston.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 245, 1/1-2-3-4)

Halamın gelinlik kına tasını,
Abdest ibriğini namaz mesini,

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 302, 2/1-2)

Ayrıca dönemin âşık şiirinde baston, abdest ibriği, kına taşı gibi günlük hayatta kullanılan araç gereç isimlerinin yer aldığını görmek mümkündür.

Âşıkların mısralarında yer alan dönemin sosyo-kültürel hayatının bir parçası haline gelmiş, hammaddesi pamuk, yün ve ketenden yapılmış olan araç ve gereçlerin ise halı, kilim (Özdemir 2003: 267), minder, keçe (Keskin 2006: 122), (Dizdaroğlu 1949: 96), heybe (Yılmaz 2009: 271), (Hüseyin 1978: 230) çuval, çul (Orak 2001: 112), haral (Sakaoğlu 1987:162), çadır, cibinlik ve mitil yorgan (Kaya 2005: 116) olduğu görülür.

Çadırım, kırdı, yaylada,
Cibinliğimdir ovada,
Gelinlik çeyiz eşyada,
Dantelim, desenim, pamuk.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 158, 3/1-2-4)

Kadirli Âşık Halil Karabulut pamuğu methettiği şiirinde hammaddesi pamuktan yapılmış kır ve yayla hayatına dair kullanılan araç gereç isimlerini

mısralarında zikreder. Karabulut yaşadığı döneme ilişkin kullanılan malzemelerden ve giyimden söz eder; çadır, cibinlik ve gelinlik isimlerine yer verir.

4.2. TARIM VE HAYVANCILIĞA DAYALI UĞRAŞILAR

Konu edindiği meslekleri veya mesleği “esnaf destanları”nda olduğu gibi tamamen zemmetmek yerine halkın, köylünün veya aşığın dünya görüşüne göre olabildiğince objektif ölçülerle ortaya koymağa çalışarak övdüğü veya yediği destanlardır. (Çobanoğlu 2000: 64)

4.2.1. ÇİFTÇİLİK VE HAYVANCILIK

20. yüzyıl Türkiye’inde geçimini büyük bir oranda topraktan sağlayan, çiftçilik ve hayvancılıkla geçinen bir toplum yapısı vardır. Çiftçilik ve hayvancılıkla iç içe olan Türk halkı toprağa, bitkilere ve hayvanlara ait pek çok konuyu sanat eserlerine, edebiyatına ve şiirlerine yansıtmışlardır.

Hayata dair ne varsa pek çok konuyu şiirlerinde işleyen âşıklar dönemin meslek yaşantısına ve yaşam tarzına dair konuları şiirlerine taşır. Çiftçilik ve hayvancılık bu konuların başında gelir. Çiftçinin tarlasını herketmesi (Sever 2004: 58), çift sürmesi, tohum ekmesi (Sever 2004: 229), ellikle, orakla ve tırpanla buğday biçmesi (Sever 2004: 228), (Keskin 2006: 120, 318, 46) güzün harman kaldırması (Sever 2004: 229), gündüz tarlada gece harmanda çalışması (Düzgün 1997: 119) mısralarda dile getirilen köy hayatına dair konulardır.

Bir ay hernik eker bir ay herket eder

Seksen gün üstüne çayıra gider

Biçimi harmanı tam kırk gün eder

Bire on gösterir harmanın Alvar

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 218, 3/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî mısralarında çiftçinin tarlasını birer ay aralıklarla hernik ve herk edildiğini seksen gün süresince çayır ve ot biçimi yapıldığını harman edilmesinin kırk gün sürdüğünü ve ürünlerin bire on verdiğini anlatır.

Harmancılar harmanları savurur
 Buğdayları samanından ayırır
 O samanla at öküzün kayırır
 Buğdaylarla ambarı doldurur
 Bir horaya tohumunu kaldırır

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 46, 3/1-2-3-4-5)

Âşık Efkarî köy hayatını şiirlerinde sık sık dile getiren dönemin âşıkları arasında yer alır. Efkarî mısralarında yaz ayında çiftçinin ürününü harman etmesini ve ambarını doldurarak kışa hazırlık yapmasını anlatır.

Tarım ve çiftçilerin hayatlarına ilişkin konularla birlikte kır ve çoban hayatına dair konular da âşık şiirinin önemli temleridir. Çobanın koyun ve sürülerini gezdirmesi (Kaya 2005: 68), çobanlık hayatına dair özlem duyması (Sever 2004: 238), sevgilinin süt sağması (Düzgün 1997: 193, 233) bu konulardandır.

4.2.2. AVCILIK

Abdülvahap Kocaman'ın avcılar hakkında yazdığı bir şiirinde avcılığı bir tutku bir hastalık haline getiren insanları eleştirir ve avcılığın olumsuzluklarından söz eder.

Avcılıktan çok adamlar vuruldu
 Kimi öldü gitti kimi dirildi
 Avlanmak yasaktır emir verildi
 Sıkı emirlerden cayan avcılık

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 98, 7/1-2-3-4)

Kocaman'a göre avcılık insanı soyan, işinden gücünden eden aç ve susuz bırakan bir meslektir. Avcılıkta kimi insanların vurulduğu, kimilerin ise öldüğünü anlatır. Abdülvahap Kocaman, memlekete özlemini dile getirdiği bir başka mısrasında ise tavşan avlamayı ve keklik vurmaya özlediğini söyler. Âşık şiirinde ayrıca av hayatından ve avcılıktan sıkça söz edildiği görülür. (Kaya 2005: 202), (Düzgün 1997: 170), (Kafkasyalı 1998: 285), (Gedik 1995: 206)

4.2.3. YAYLACILIK

Bahar aylarının gelmesiyle birlikte havalar ısınmaya, yüce dağlardaki karlar erimeye, bitkiler çiçek açmaya, kâinat uyanmaya başlar. Bahar mevsimi çobanlar için ise sürülerini alarak yeşil yaylalara çıkmanın zamanıdır. Yayla özellikle küçükbaş hayvaneler için bereketli bir otlak alanı, yaz sıcağından bunalan insanlar için soğuk suları ve serin havasıyla insanlara esenlik veren bir mekândır. Hayvancılık mesleği ile uğraşanlar için yaylacılık ayrı bir uğraşı ve geçim alanıdır.

Âşık şiirinde bahar ayı ile birlikte yaylacıların kabileler halinde yaylaya göçmesi (Orak 2001: 46), (Sever 2004, 228), (Yılmaz 2009: 271), (Demir 1993: 214) hayvanların sürüler halinde yaylaya götürülmesi ve yaylaların şenlenmesi (Düzgün 1997: 157) malların yaylalara gidişi dönemin yaylacılık ve kır hayatıyla ilgili olarak işlenen konulardır.

İlçe Andırın'a yol senden geçer
Halkın temiz yiyip temiz su içer
Ahalin yaz ayı yaylaya göçer
Bütün asilzade kişin Kadirli

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 228, 3/3-4)

Eriyince yüce dağların karı
 Serin yaylalara göçer Yörükler
 Bulunca buz gibi akan pınarı
 Yanına çadırı açar Yörükler

Ozan Nihat (Uğur 2008: 524, 3/1-2)

Dönemin önemli âşıklarından Abdülvahap Kocaman Kadirli'yi ve ahalisini methettiği şiirinde yaz ayı geldiğinde halkının yaylaya göçünü mısralarına taşır. Yörüklerin hayatına dair bazı kareleri şiirlerine konu eden Ozan Nihat dağların karı erimesiyle birlikte yörüklerin serin yaylalara göçtüğünü buz gibi akan pınarların yanına çadırlarını kurduklarını dile getirir.

Dadaş koyunları katar önüne
 Gelin yağ peyniri alır yanına
 O zaman belenir çam dumanına
 Yedi ay lal olur dilin Eyerdağ

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 114, 4/1-2-3-4)

Ne zamanki yaylara ulaşır
 Süt içinde yağ ekmeğe bulaşır
 Koyun yan yana ki meleşir
 Sanki semalara uçar çobanlar

Âşık Efkarî (Keskin 2006:156, 5/1-2)

Âşık şiirinde çam dumanına belenen dağlarda sürüsünü önüne katan yaylalara ulaşan çobanlar yağ ve peynirini yanına alan gelinler, meleşen koyun ve kuzular bir kır tablosunu oluşturur.

Yayla hayatında çoban, sürülerine rahat otatabileceği geniş arazilere, bol ve bereketli yaylaklara kavuşur. Sütün, yoğurdun, yağın ve peynirin bereketlendiği

yayla hayatında geniş, bereketli çayır çimen ve otlak alanlarını bulduğu, çimenlerle buluştuğu, süt, yağ ve peynirin bol ve bereketli hale geldiği bir yaşam vaktidir:

Al yeşil renklerden dağların tacı

Yaylaya çekilir sunanın göçü

Talibî Coşkun (Kaya 2005, 103, 54/4)

Yaylaya çıkmıştır bütün güzeller.

Gelini bir yanda kızını bir yanda.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 331, 5/3-4)

Yaylaya gitmişti yayla zamanı

Gülizar döndü de döndü dönmedi

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 65, 7/1-2)

İste derler geldi bahar ayları

Nazlım yaylara göç ederm'ola

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 137, 2/3-4)

Güzelleri yaylasına çıkarken

Dönüp dönüp yar yoluna bakarken

Âşık Hüdai (Orak 2001,336, 1-2)

Yayla vakti herkes için bir sevinç ve mutluluk zamanı iken âşıklar için hasret ve özlemin başladığı ayrılık vakti olarak görülür. Sevgililer ve güzeller yayla zamanı süresince yayladan dönmezler. Bu sürede yayladaki sevgilinin yolu gözlenir, onu görebilme adına yaylaya gidebilme fırsatları kollanır.

Sizler üç burda sürüp devranı

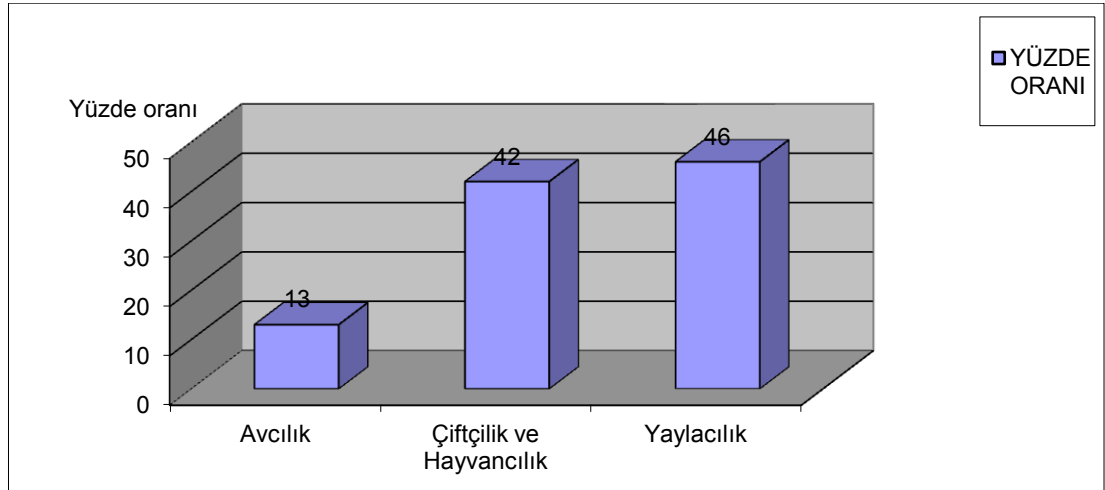
Bozular dağların biter seyranı

Eylülde yollanır göçü kervanı

Bu sefası sona erer yaylanın

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 59, 6/3-4)

Âşık Efkari'ye göre eylül ayı yayladan ayrılma vaktidir. Bu ayda bütün yaylacıların göçü toplanır ve geri dönüş hazırlıkları yapılır. Yaylalarda koyun da kuzu da olmasa âşıklar için yayla bir aşktır ve bir sevdadır.

Grafik 4.4. Tarım ve hayvancılığa dayalı uğraşlar.

4.3. MESLEK ERBABI

Çalışmamızın meslek erbabı bölümünde 20. yüzyılda âşık şiirinde adı geçen meslek isimlerinden hareketle dönemin meslek gruplarının bir sınıflandırılması yapılmıştır. Bu gruplandırmanın konu başlıkları, kolluk kuvvetleri, devlet memurları, din adamları, güzel sanatlarla ilgili meslekler, hizmet erbabı, esnaflar, diğer bu gruplandırmaya girmeyen ve âşık şiirinde ismi zikredilen diğer meslek grupları ve benzetme amacıyla kullanılan meslek isimleri şeklinde belirlenmiştir.

4.3.1. ASKER

Askerlik Türk tarihinin ilk dönemlerinden günümüze en önemli mesleklerden biri olagelmiştir. “Her Türk asker doğar” sözü, asker ocağına peygamber ocağı yakıştırması, Mehmetçik sözcüğünün köken itibarıyla peygamberimizin ismine

dayandırılması askerin ve askerliğin ne denli kutsal olduğunu gösterir niteliktedir. 20. yüzyılın tarihi olaylarına bakıldığında ise işgallerin, savaşların, kahramanlıkların ve destanların yazıldığı bir dönem olması askeri her zaman Türk milleti gözbebeği olarak görmüş erden generale kadar görevli bulunan herkesi sinesine basmıştır. Bu nedenle 20. yüzyıl âşık şiirinde ismine sıkça rastlanan mesleklerin başında asker gelir. Jandarma, zabıt ve bahriyeli subay isimleri asker mesleği içerisinde zikredilir. Dönemin âşıkları “Ya bir nefer olsam ya da candarma” (Demir 1993: 320), “Mukaddes vatanın genç subayları” (Gedik 1995: 187) sözleri ile Türk milletinin askerlik mesleğine olan sevgisini dile getirir.

Gece gündüz yağmur çamur demeden
Karanlık gecede gezer jandarma
Bir bayrak altında bir ruh bir beden
Zorları yasayla bozan jandarma

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 157, 6/1-2-3-4)

Bu dünyanın nizamım tarih boyu yaşatan
Türk’ün şanlı ordusunun bir koludur jandarma
Görev yapar gece gündüz yağmur çamur demeden
Yurt sevgisi hizmet aşkı dopdoludur jandarma

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 159, 2/1-2)

Abdülvahap Kocaman jandarmayı methettiği mısralarında gece gündüz yağmur çamur demeden ülke insanının huzuru için çalışan, bir bayrak altında tek bir ruh ve tek bir beden olarak yaşamamıza hizmet eden jandarmanın ayrıca yasaları koruyucu yönüne dikkat çekilir. Kocaman, “Jandarma Marşı” şiirinde jandarmanın tarih boyunca şanlı Türk ordusunun bir kolu olmasını, yurt sevgisi ve hizmet aşkını belirtir, dönemin önemli bir meslek grubu olduğuna dikkat çeker.

4.3.2. POLİS

Şehirde kamu düzenini, huzur ve güvenliğini sağlayan kolluk kuvveti polislerdir. Huzurun, emniyetin ve güveninin temsilcisi olan polisler sosyal hayatın en önemli meslek grupları arasında yer alır. Polis, 20. yüzyıl âşık şiirinde askerden sonra adı sıkça zikredilen, övgü ve methiyelerde bulunan kolluk kuvvetidir.

Genel olarak “polis” sözcüğü âşık şiirinde sözlük anlamında kullanılır, halkın asayiş ve düzeninin sağlama konusundaki görevlerine vurgu yapılır. Polisin kolluk görevi ile ilgili görevleri dile getirilir ve polis sevgisi işlenir. Âşıkların mısralarında polisin toplumdaki kargaşa yaşandığı dönemlerde tedbir aldığı (Kaya 2005: 304), halkın kurallara uyması konusunda önlemler alması (Kaya 2005: 352), suçluları sorgulayıp ifade alması (Kaya 2005: 126), hırsızları yakalaması (Özdemir 2003: 190) görevlerine yer verilir.

Adaletin gücü, devletin gücü
Cefakâr vefakâr Türk polisleri
Halkın emniyeti, başının tacı
Cefakâr vefakâr Türk polisleri

Ozan Nihat (Uğur 2008: 514, 4/1-2-3-4)

Ozan Nihat polisliği ve özel harekât polislerini methettiği şiirinde (Uğur 2008: 514) onları adaletin ve devletin gücü, halkın emniyeti ve başının tacı, zora göğüs geren, milletin derdine ortak olan kolluk kuvveti olarak anlatır ve özel harekât polislerinin görev zorluklarından söz eder.

Aşkın polisleri tuttu yakamı
Ne alır canımı ne de el çeker

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 172, 99/1)

Ali izzet Özkan ise polis kelimesini gerçek anlamı dışında kullanır ve sevgiliyi aşkın polisine benzetir.

4.3.3. ZABITA MEMURU

Belediye hizmetlerinin güvenliğini, çarşı ve pazarın denetimini sağlamakla görevli resmi üniformalı kişilere zabıta denir. Görevleri arasında güvenlik tanımına yer verilmesi zabıta mesleğini kolluk kuvveti başlığı altında değerlendirmeyi uygun bulduk.

Âşık şiiirinde “çarşı ağası, belediye çavuşu” isimleriyle de anılan zabıta mesleği, esnafa verdiği sıkıntılarla ve esnafa yazdığı cezalarla adından söz edilir. (Kaya 2005: 196, 208), (Düzgün 1997: 18)

“Zabıtayım” diye kurulur gezer
Benim zannediyor hep çarşı pazar
Canı sıkıldı’na bir ceza yazar
Dükkânı kitletir levha astırır

Âşık Talibî (Kaya 2005: 207, 4/1-2-3-4)

Âşık Talibî, kendisine ve halka sıkıntı veren, ceza verip dükkân kapatan, kendisine verilen yetkiyi kötüye kullanan bir zabıtanın şikâyet eder.

4.3.4. GARDİYAN

Gardiyan ceza evlerindeki düzeni ve tutukluların yasalara uygun şekilde davranmalarını sağlamakla görevli kimselerdir.

Gardiyanlık işçin istida verdim

Şu on beş kuruşluk pul boşa gitti

Âşık Talibî (Kaya 2005: 113, 63/2)

Akşam olur kapıları kitlersin

Demir perdeleri çekme gardiyan

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 174, 1/1-2)

Âşık Talibî ve Kul Ahmet mısralarında gardiyan mesleğinden ve onların görevlerinden söz eder.

4.3.5. HÂKİM /SAVCI

Hâkim, hukuk kuralları içerisinde millet adına karar veren millet ve egemenliği yürüten kanun adamıdır. Savcı ise “devlet adına ve yararına davalar açan, kamu haklarını ve hukuku yerine getirmek üzere yargıç katında sanıkları kovuşturan görevlidir.” (Türkçe Sözlük 2005: 1711)

Dönemin âşık şiirinde hâkimlerin ve savcılarının makam olarak kardeşliğinden (Sever 2004:162) verdikleri kararlardan, suçluları cezalandıran ulu bir makam olarak tanımlanır. (Kaya 2005: 54) Âşıkların eleştirilerinden onlar da nasibini alır ve para karşılığında verdikleri yanlı kararları yönüyle (Düzgün 1997: 226), (Hüseyin 1978: 228) ve adaletli hükümlerini geç vermeleri nedeniyle eleştirilirler. (Uğur 2008: 396)

Para olmayınca dost dosta varmaz

Parasız hâkimler bir soru sormaz

Parasız avukat dâvaya girmez

Bütün düzen yasa irfan paradır

Kul Ahmet/(Hüseyin 1978: 228, 5/1-2-3-4-5-6)

Şiirlerinde paraya verilen değeri ve her şeyi para olarak değerlendiren Kul Ahmet hâkimlerin parasız soru sormadığını avukatın ise parasız mahkemeye girmedğini söyler hâkim ve avukatı eleştirir.

4.3.6. AVUKAT

Hak ve yasa işlerinde isteyenlere yol göstermeyi, mahkemelerde, devlet dairelerinde başkalarının hakkını aramayı, korumayı meslek edinen ve bunun için yasanın gerektirdiği şartları taşıyan kimselere avukat denir.

Avukatlar âşık şiirinde şikâyet edilen ve eleştirilen meslek grupları içinde yer alan mesleklerden biridir. Yüzyılın âşıkları “Avukatlar beni yordu/ Haklı davam haksız oldu” (Kaya 2005: 73), “Hâkimi savcıya kaş göz ettiren/ Avukatta olan plan paradır” (Düzgün 1997: 226) sözleriyle avukatların parasız iş yapmalarını eleştirirler.

4.3.7. DOKTOR

Âşık şiirinde doktorluk mesleği hem methedilen hem de eleştirilen meslek grupları arasında yer alır. Âşıklar hasta oldukları zamanlarda doktorların kendilerine karşı tavır ve tutumlarındaki veya başka hastalara karşı olan yaklaşımlarındaki olumsuzlukları eleştiri güzellikleri ise methederler. Bazı mısralarda sağlık hizmetlerinin niteliğinden ve doktorların tedavilerinden memnuniyetlerini dile getirirlerken (Keskin 2006: 37), (Kaya 2005: 43), (Gedik 1995, 219) bazı mısralarda ise doktor yokluğundan ve hastalıklar karşısında doktorların tecrübesizliğinden, yanlış teşhislerinden yakınır. (Kaya 2004: 252), (Düzgün 1997: 95), (Kaya 2005: 47) Âşıklar bazı mısralarında ise doktorlara seslenir içine düştükleri sevda derdinin dermanını öğrenmek ister. (Kaya 1984: 131), (Orak 2001: 79)

Hastane fakirlere kapanmış

Doktor par'istiyor derman tükenmiş

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 166, 93/3)

Bir zengini on beş doktor bekliyor

İlaçsız bir fakir ölmüş kim kime

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 109, 3/3-4)

Ağır hasta olsan hekime varsan

Yârene bir ilaç sürmez parasız

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 201, 123/3)

Dönemin âşıkları hastanelerin fakirlere kapalı olduğunun sitemini dile getirir, bir zengini onbeş doktor beklemesine rağmen parası olmayanın yüzüne bakılmadığından, parasız ilaç verilmediğinden şikâyet ederler.

Âşıklar mısralarında “İlaç kabul etmez aşkın yarası/ Hekim’de Lokman’da yoktur çaresi” (Aslan 1978: 26) ve “Hekimler derdime derman bulamaz/ Bir değil beş değil derd kucak kucak” (Kaya 2004: 173) sözleriyle bedenî dertlere derman bulan doktorun, aşk ve sevda derdine derman bulamayacağı söylenir.”Yüz bin hekime başvurdum/ Sana çare yok dediler.” (Özdemir 2003: 152) mısrasında yüzbin hekime başvurulsa da aşk derdine derman bulmasının nafiye olduğu söylenir.

Açma tabip yaralarım, değme bana, dokunma

O yar vurmuş hançerini, aksın kana dokunma

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997,29, 1/1-2)

Benim gibi yar yoluna öleni

Doktorlar derdime “Verem” diyorlar

Talibî Coşkun (Kaya 2005: 129, 78/2)

Azgın yaralarım sanma ki dinmiş

Doktorlar da sarmasınlar vız gelir

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 317, 2/3-4)

Yukarıdaki mısralarda aşığın gönül yarasına sevgiliden başka ilaç kâr etmeyeceği ifade edilir. Yâr yolunda ölen için doktorlar verem teşhisi koysalar da aşığa göre yârin hançer yarasına doktor derman bulamaz, akan kanını saramaz. Bu gerçekten hareketle âşık doktordan aşk yarasına dokunmamasını ister.

4.3.8. HEMŞİRE

Âşık şiirinde “Ak melekler” olarak methedilen hemşirelerin şefkatinden, mesleklerinin kutsallığından, onların kardeş ve bacı özelliklerinden söz edilir (Kaya 2004: 261). Bazı mısralarda ise hastalara olumsuz davranışları dile getirilir, iğne yapmaları nedeniyle cellata benzetilir. (Uğur 2008: 305)

Şefkatiniz şifa verir

Kutsal hizmeti hak görür

Yoksa bu kalbimiz durur

Ak melekler Ak melekler

Âşık Hüdai (Orak 2001: 84, 2/1-2-3-4)

Âşık Hüdai hemşirelerin şefkatli olmaları yönüne dikkat çeker ve bu şefkatli özellikleri nedeniyle hastalara şifa verdiği olan inancını dile getirir. Kutsal meslek olarak gördüğü hemşireleri ak melek olarak mısralarında metheder.

4.3.9. ÖĞRETMEN

Dönemin âşık şiirinde en çok adı geçen ve methedilen meslek öğretmenliktir. Dönemin önemli âşıkları arasında yer alan Abdolvahap Kocaman şiirleriyle

öğretmenlik mesleğinin önemine dikkat çeker, kutsallığına vurgu yapar. Kocaman öğretmeni tanımladığı mısralarında öğretmenler için eğitimin fedakâr bekçisi, milli dilin ve kültürün tek bekçisi, kalemiyle barışın destekçisidir ve vatansever nesillerin yetiştiricisi olarak tanımlar. Ona göre öğretmen her devirde saygı gören, gönülleri sevgi ile ören, gece gündüz çalışıp eğitime emek veren kişidir. (Sever 2004: 126)

Öğretmen nesillere ilim-irfan ışığı
 Öğretmen uygarlıkta bilgi-kültür beşiği
 Öğretmen yeryüzünde fedakârlık örneği
 Öğretmen mesleğinde hizmet görev aşığı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 126, 5/1-2-3-4)

Kocaman'a göre öğretmen nesillerin ilim-irfan ışığı, uygarlıkta bilgi-kültür beşiği, yeryüzünün fedakârlık örneği ve mesleğinin hizmet aşığıdır.

Âşık Veysel "Öğretmenler iz gösterir yol yapar" (Kaya 2004: 246) mısrasıyla öğretmenliğin rehberlik özelliğine dikkat çeker; Reyhanî'ye göre ise (Düzgün 1997: 196) her çarenin tutanağı öğretmendir.

4.3.10. POSTACI

Postacı insanların birbiriyle iletişim kurabilmesi, haberdar olabilmesi, hasret ve özlemlerin iletilebilmesi için çalışan 20. yüzyılın da en önemli mesleklerinden biridir. Teknik ve teknolojinin geliştiği, iletişim araçlarının yaygınlaştığı günümüzde her ne kadar artık kimse postacıdan dört gözle mektup beklemese onların sosyal hayatımızdaki önemi hâlâ devam etmektedir. Yüzyılın âşık şiirinde adından söz edilen mesleklerden biri de postacıdır.

Gurbetçi görünce yarası kanar
 Nerden ses gelirse o yana döner
 Kapıdan geçeni postacı sanar
 Fırlayıp dışarı çıkar o gelin

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 200, 3/3-4)

Âşık Reyhanî mısralarında postacı için gurbete çalışmaya giden sevgiliden haber getirecek ümidiyle yolu gözlenen kişi olarak söz eder.

4.3.11. KÂTİP

Kâtiplik mesleği dönemin âşık şiirinde geçen mesleklerde biridir. Mısralarda mahkeme kararlarını yazan zabıt kâtiplerinden (Kafkasyalı 1998, 237), (Kaya 2005, 336) yazı yazmada ve yâre mektup yazmada yardımcı olan kişilerden kâtip olarak söz edilir. (Hüseyin 1978: 89, 229), (Aslan 1978: 251)

Al kâtip kalemi yaz bu selamı
 Mektup yâre selamımı ulaştır

Âşık Veysel (Kaya 2004: 268, 136/1)

Âşık Veysel, mısralarında kâtipten kalemini eline alıp yâre selam yazmasını ister.

4.3.12. MÜBAŞİR

Âşık Talibî bir mısrasında “Mübaşir yüzünden aldı peçeyi/Al dudağı inci dişini gördüm.” (Kaya 2005: 81) sözleriyle mahkemede sevgilisi Keklik Emine’nin yüzünden peçeyi alan mübaşirin davranışını dile getirir.

4.3.13. DİN GÖREVLİLERİ

20. yüzyıl Türkiye'sinde pek çok tarihi olaylar yaşanmış sosyal ve kültürel alanda yenilikler yapılmış, inkılâplarla bazı kurumlarda değişimler olmuştur. Bu bağlamda tekke ve zaviyelerle birlikte halifelik de kaldırılmış din işlerinin yürütülmesi için diyanet işleri başkanlığı kurulmuştur. 20. yüzyıl âşık şiirinde din adamlarından genellikle müftü, imam, hoca, müezzin ve hafız gibi meslek isimlerinden söz edilmiş, çalışmamızda bu meslekler alfabetik sıraya göre verilmiştir.

4.3.13.1. HAFIZ

Hıfzeden koruyan anlamlarındaki hafız kelimesi, Kur'an-ı baştan sona okuyan ve ezberleyen kimseler için kullanılır.

Şehirlerin manevi yönünün dile getirildiği âşık şiirinde şehirlerde Kur'an okuyan hafızlardan söz edilir. (Kaya 2005: 242), (Düzgün 1997: 186)

4.3.13.2. İMAM

İmamın namazda kendisine uyulan kimse, ön ayak olan kimse, bir mezhep kuran kişi, Hz. Ali'nin soyundan gelen zevat gibi anlamları vardır.

Dönemin âşık şiirinde imam sözcüğüyle camide namaz kıldırın din görevlisi kastedilir, görevlerinden söz edilir. (Kaya 2005: 210), (Başgöz 1994: 194), (Düzgün 1997: 92) Afşinli Derdiçok "Bu imamlık beni yendi/Gâh ağladı gâhı dindi" (Demir 1993: 92) sözleriyle imamlık görevinin zorluklarına dikkat çeker.

İmam telkinine kulak vermeden

Nasıl öldüğümü bilir misiniz

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 248, 1/3-4)

Âşık Reyhanî, öldükten sonra mezar başında imamın ölüye değişik telkinler vermesine telmihte bulunur.

4.3.13.3. MÜEZZİN

Müezzin ezan okuyan anlamında, selâ veren ve namaz aralarında yüksek sesle okunacak duaları okuyan kimsedir. Âşık şiirinde (Keskin 2006: 310), (Gedik 1995: 160) müezzinlerin ezan okuma, cemaatin camiye davet edilmesi gibi görevlerinden söz edilir.

4.3.13.4. MÜFTÜ

Müftü kelimesi fetva veren kişi anlamına gelir. Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak il ve ilçelerdeki en büyük dinî amire verilen isimdir. Âşık şiirinde müftü böbürlenen, hüküm veren anlamlarında temsili meslek adı olarak kullanılmış (Kaya 2005: 370), hükümet kapısında parasız iş yapmayan meslek isimleri arasında zikredilerek eleştirilmiştir. (Dizdaroğlu 1949: 87)

4.3.14. SANATÇILAR VE SANATKÂRLAR

Yüzyılın âşıkları mısralarında, 20. yüzyıl sosyal hayatında, eğlence ve sanat hayatında güzel sanatla iştigal eden sanatçılardan ve sanatkârlardan söz etmişlerdir. Bu bağlamda mısralarında heykeltıraş (Düzgün 1997: 59), kemancı (Düzgün 1997: 172), sazende (Düzgün 1997: 233), şair (Başgöz 1994: 113) ve yazar (Çınar 2008, 44) gibi meslek isimlerine yer vermişler dönemin meslek grupları hakkında bilgi edinmemize imkân sağlamışlardır.

4.3.15. HİZMET ERBABI

Bu başlık altında, diğer meslek sahiplerinden farklı olarak emeği ile geçinen, hizmet sunarak para kazanan veya geçimini sağlayan kişilere yer verilmiştir. Bunlar arasında rençber çiftçi ile eş anlamında kullanılan bir sözcük olsa da tarımda çalışan mevsimlik işçiler de göz önünde bulundurularak bu başlık altında değerlendirilmeyi uygun gördük.

4.3.15.1. ÇOBAN

Âşık şiirinde kır hayatının baş aktörü kavalıyla, keçisiyle, koyun ve kuzusuyla çobandır. Çoban bazen kendi sürülerinden sorumlu olduğu gibi bazen de köyün veya ağasının sürülerinden sorumludur, hizmet veren kişidir.

Dönemin âşık şiirinde çoban, kavalının acı nağmeleriyle sürüsünü otlatan (Sever 2004: 55), (Düzgün 1997: 216) yağmur dolu demeden dağlarda gezen (Keskin 2006: 57), döşeği keçesi olan, dağlardaki çiçeklere sevdalı kişidir. (Düzgün 1997: 145)

Şiirlerinde kır hayatına ve çobanlık mesleğine sıkça yer veren Âşık Efkâri yüce dağları, yeşil yarıları çobanın meskeni olarak görür. Davarını yaylaya sürmesini ister buzlu suların, gök pınarların onun hizmetinde olduğunu söyler.(Keskin 2006: 122)

Çobanlar hürmetli biri birine
Keçesi hazırdir döşek yerine
Hakikatte bağlansalar pirine
Cennet kapısını açar çobanlar

Âşık Efkâri(Keskin 2006: 156, 7/1-2-3-4)

Çobanların birbirlerine karşı hürmetli olduğunu söyleyen Efkârî hakikatle pirlere bağlandıkları takdirde cennet kapılarının onlara açılacağı inancını dile getirir.

4.3.15.2. GARSON

Dönemin âşık şiirinde diğer meslek grupları arasında garsonluk mesleğinin ismine tesadüf edilir. Mısralarda garsonların müşterilerine çay hizmetinde bulunmalarından söz ederler. (Aslan 1978: 244), (Kaya 2005: 183, 352)

4.3.15.3. HADEME

Hademeler resmi kurumların temizlik işleriyle ilgilenen kişilerdir. Âşık Veysel bir mısrasında “Hademeler çalışırlar işinde” (Kaya 2004: 126) sözleriyle hastanelerde temizlik işleriyle uğraşan hademelerden söz eder.

4.3.15.4. HAMAL

Sırtıyla yük taşıyarak geçimini sağlayan hamallık mesleği makineleşmeyle birlikte eski önemini yitiren mesleklerden biridir.

Kahve köşesinde birini gördüm;
Yine de “Çok şükür, Hak!” dedi, durdu.
Hamallık edermiş, işini sordum,
“Derdimi sorarsan, çok dedi, durdu

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 139, 1/1-2-3-4)

Âşık İsmetî ‘nin şiirinde hayatına şükreden kanaat abidesi bir hamaldan söz edilir. Davut Sularî “El yükün sırtına da alma/ Olmazsın sen hamal da gülüm”

(Yılmaz 2009: 214) mısrasında sevgiliye el yükünü sırtında taşımamasını öğütler. Âşık Veysel “Hamal isen iskelede mağzada/Mebus-vari manto alma avrada” (Kaya 2004: 276) sözleriyle hamallık mesleğini zikreder ve herkesin gelirine göre giderini ayarlamasını öğütler.

4.3.15.5. İŞÇİ

Âşık şiirinde dünyanın tanıdığı Avrupa’daki Türk işçilerinden (Keskin 2006: 37) ve Çukurova yöresinde çalışan mevsimlik işçilerin varlığından (Sakaoğlu 1987: 157) söz edilir.

Her taraftan millet bura geliyor
Tarlaları işçi ile doluyor
Kimi sağ kalıyor kimi ölüyor
Her adama karın olmaz Adana

Âşık Talibî (Kaya 2005: 175, 15/1-2-3-4)

Âşık Talibî Adana şehri ile ilgili düşüncelerini işlediği şiirinde Adana’ya gelen mevsimlik işçilerin tarlalarda çalışmasından ve onların olumsuz çalışma koşullarından söz eder.

4.3.15.6. KÂHYA

İsmine günümüzde ismine pek rastlanmayan kâhyanın yerini köylerde bekçiler almıştır. Âşık şiirinde Talibî Coşkun’un bir mısrasında tesadüf edilen kâhya mesleğiyle ilgili olarak usül bilmeyen kâhyaları eleştirdiği görülür. (Kaya 2005: 251, 375)

4.3.15.7. KAPICI

Kapıcılığın bir meslek olarak 20. yüzyılın sosyal hayatında yer aldığı Mevlüt İhsanî'nin bir mısrasında dile getirilir, yaptıkları işin önemine işaret edilir. (Düzgün 1997: 109)

4.3.15.8. RENÇBER

Rençberlik dönemin âşık şiirinde adına sıkça rastlanan meslek grupları arasında yer alır. Çiftçiliğin yanı sıra rençber adını sıkça zikreden dönemin âşıkları kendi işini yapan ve tarımla uğraşan rençberleri şiirlerine sıkça konu yaparlar. (Sever 2004, 57), (Çelebi 1990: 201), (Başgöz 1994: 81), (Keskin 2006: 66, 100, 175), (Düzgün 1997: 115), (Özdemir 203: 275), (Gedik 1995: 235), (Kafkasyalı 1998: 237), (Başgöz 1994: 63)

4.3.16. ESNAFLAR

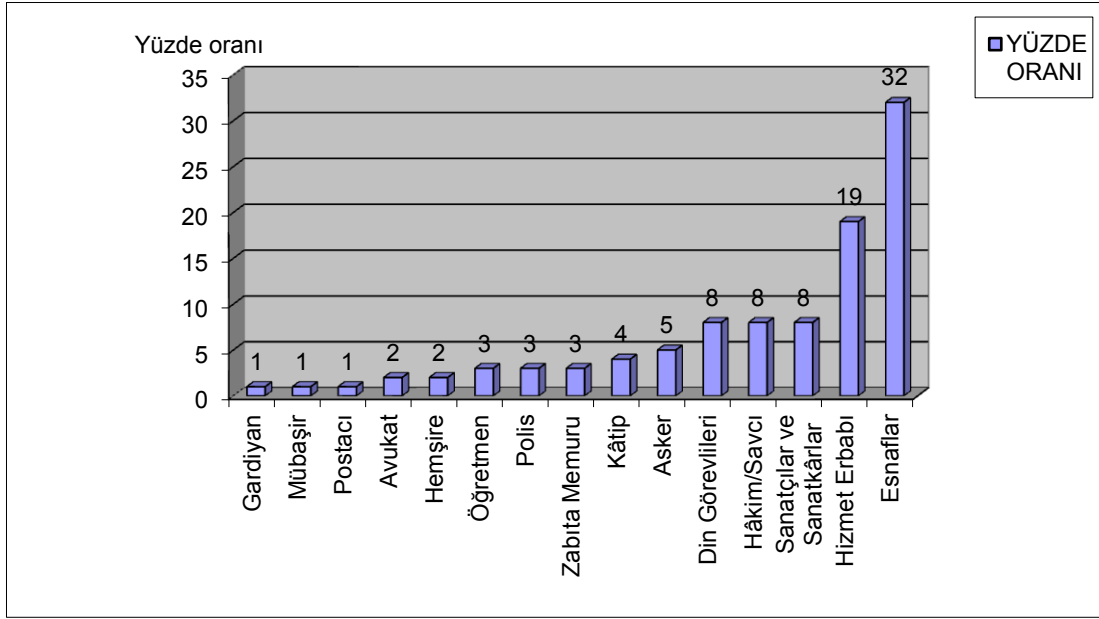
Bir sanatla veya dükkân işleterek geçinen meslek sahiplerinin genel adı esnaftır. Dönemin değişik bazı esnaf meslekleri 20. yüzyıl âşık şiirine konu olmuştur. Söz konusu bu isimlerin çoğu hayatta karşılaşılan ve sosyal hayatımızın bir parçası haline gelen meslek isimler olduğu görülecektir. Bu yönü ile güncel bilinen meslekler olması ve çalışmamızın hacmini şişirmeme adına bu bölümde mesleklerle ilgili tespit edilen meslek isimlerine yer verilecektir.

Yüzyılın âşık şiirinde adı geçen meslekler alfabetik sıraya göre şöyledir: Aşçı (Dizdaroğlu 1949:121), bakkal (Kaya 2005: 280), berber (Dizdaroğlu 1949: 118), bıçakçı (Uğur 2008: 45), boyacı (Dizdaroğlu 1949: 99), demirci (Dizdaroğlu 1949: 157), dokumacı (Düzgün 1997: 134), fırıncı (Dizdaroğlu 1949: 85), (Çelebi 1990: 207), hamamcı(Yılmaz 2009: 341), (Aslan 1978:189), kahveci (Kaya 2005: 352),

(Dizdaroglu 1949: 85), kalaycı (Sakaoğlu 1987: 159), (Özdemir 2003: 191), (Kaya 2005: 150), kantarcı (Demir 1993: 324), kasap (Dizdaroglu 1949: 99), (Sakaoğlu 1987: 132), (Düzgün 1997: 252), (Özdemir 2003: 368), kitapçı (Uğur 2008: 342), manav (Uğur 2008: 161), maragoz (Kafkasyalı 1998: 230), motorcu (Sakaoğlu 1987: 159), müteahhit (Düzgün 1997: 20), otelci (Hancı) (Dizdaroglu 1949: 85), (Kaya 1984: 44, 132), (Aslan 1978: 189), sarraf (Düzgün 1997: 140), (Özdemir 2003: 218), (Kaya 1984: 145, 175), (Dizdaroglu 1949: 115), (Yılmaz 2009: 302, 314), seyyar satıcı (Kaya 2005: 207), sınıkçı (kırıkçı) (Özdemir 2003: 171), (Kaya 2005: 47), sünnetçi (Uğur 2008: 448),tatlıcı (Kaya 2005: 352), tellal (Düzgün 1997: 226), (Gedik 1995: 160), tellak (Hüseyin 1978: 284), terzi (Dizdaroglu 1949: 145), tüccar (Gedik 1995:153, 156), (Başgöz 1994: 81)

4.3.17. DİĞERLERİ

Diğerleri adını verdiğimiz çalışmamızın bu bölümünde esnaf grubu başlığı altında değerlendirmedığımız âşık şiirinde adı geçen diğer meslek gruplarının ise devlet memuru, sanatçı, gazeteci, pilot, astronot, mühendis vb. meslekler olduğu görülür. Bu meslekler alfabetik sıraya göre ambar memuru (Başgöz 1994: 63), artist (Sakaoğlu 1987: 100), astronot (Hüseyin 1978: 219), (Sakaoğlu 1987: 89), fen memuru (Keskin 2006: 317), gazeteci (Düzgün 1997: 242), gümrükçü (Özdemir 2003: 368), mühendis (Özdemir 2003: 257), (Çınar 2008: 9), pilot (Kaya 2005: 318), (Hüseyin 1978: 272), sihirbaz (Çelebi 1990: 293) ve şahna (Başgöz 1994: 63) dır.

Grafik 4.5. Meslek erbabı.

Âşık şiirinde adı geçen meslek erbabı arasında esnaf mesleği ile hizmet erbabının daha çok mısralarda zikredildiği görülür.

4.4. BENZETME AMACIYLA KULLANILAN MESLEKLER

Bu bölümde adı geçen meslekler sözlük anlamında kullanılmayıp değişik özellikleri vurgulanmış, bazı kişilerin adı geçen meslek erbabına benzetilmesi dile getirilmiştir. Âşık anlatmak istediği konuyu daha etkili ve tesirli ifade etmek, ruh halini şiirlerine yansıtabilmek için bazı şahıslar ile meslek gurupları arasında bir teşbih yaptığı görülür. Benzetme ilgisi kurulan bu meslekler arasında avcı, bahçıvan (bağban), bezirgân, cellât, hancı, kaptan, kaptan, saki, sarraf, tellal gibi meslekler yer alır.

4.4.1. AVCI

Âşık şiirinde avcı, benzetme ilgisi kurulan meslekler arasında yer alır. Sevgili av hayvanlarından kuşa (Kafkasyalı 1998: 218), keklığe (Yılmaz 2009: 193), geyiğe

(Aslan 1978: 189), sunaya (Kafkasyalı 1998: 275) turnaya, ceylana (Kafkasyalı 1998: 150, 274) teşbih edilir, âşığın da kendisi için de avcı (Kafkasyalı 1998: 274), (Hüseyin 1978: 97) teşbihinde bulunduğu görülür.

Gündüzüm gecem yok, arzum da; bir can.

Âşık maşukuna feda eder can.

Ben bir avcı oldum sen de bir ceylan,

Tezsen de faydası yok bundan sonra

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:203)

Dönemin âşıklarından Murat Çobanoğlu gece gündüz demeden koştuğu yârinden söz eder, maşukuna canını feda edebileceğini itiraf eder; mısralarında kendisini avcıya, sevdiğini ceylana benzetir, avcının ceylanı takip etmesi ile kendisinin sevdiğini takibi arasında benzerlik kurar.

4.4.2. BAHÇIVAN (BAĞBAN)

Âşık şiirinde sevgili güle, nergize, meyveli bağa ve bahçeye (Kafkasyalı 1998: 253) teşbih edilirken âşık için de bağban ve bahçıvan (Yılmaz 2009: 305) benzetmesi yapılır. Ayrıca vefasız sevgili, rakip ve diğer engeller için bağban (Kaya 2005: 182), (Cevlani 1951, 8), (Keskin 2006: 264), (Kafkasyalı 1998: 220) benzetmesi yapılır. Bazı mısralarda ise âşık kendisi için bağban ifadesini kullanır. (Düzgün 1997: 58), (Kafkasyalı 1998: 161) Bahçıvanın (bağban) geçtiği mısralarda ayrıca tabiattaki güzelliklerin, bağların ve bahçelerin sahibinin ve yaratıcısının olduğuna işaret edilir, yaratıcı için bahçıvan benzetmesi yapılır. (Sever 2004: 56)

Gözümde hasretin, bağrımda diken

Yüreğimden ılgıt ılgıt kan gelir

Nice yol gözettim taze gül iken

Ne âşığım bülbül, ne bağban gelir.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 186, 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî sevdiğine olan hasret ve özlemini, çektiği aşk acısını dile getirdiği mısralarında sevgili için bülbül ve bağban teşbihi yapar.

4.4.3. BEZİRGÂN

Bezîrgân, diğer anlamıyla tüccar âşık şiirinde ismine tesadüf edilen meslek grupları arasında yer alır. Murat Çobanoğlu'nun mısralarında “Yüce dağ başını duman bürümüş/ Bîçâre bezîrgân yola hasrettir.” (Kafkasyalı 1998: 295), “ Bezîrgân candan usanmış/ Yola dolana dolana.” (Kafkasyalı 1998: 139) sözleriyle mısralarında bezîrgândan söz eder, sevgilinin nazından ve vefasızlığından yorulan aşığı bezîrgâna benzetir.

4.4.4. CELLÂT

Âşık şiirinde cellat mecazi olarak adı geçen meslek adıdır. Âşıklar sevgilinin acımasızlığını, aşığa eza ve cefa vermesini dile getirdikleri mısralarda sevgili cellata benzetirler. “Kızıl kına yakmış beyaz destine/Cellât olmuş yiğitlerin kastına”, (Düzgün 1997: 228), “Nasıl girdin şu hoyratın koynuna/Cellât m'oldun hançer çaldın boynuma”(Başgöz 1994: 119) sözleriyle sevgilinin cellat misali acımasızlığına işaret ederler.

Adalet aradım aşk kitabında
Sevmenin bedeli zillet görünür
Sevda mahkûmuyum dar ağacında
Dostlar tanık, yarda cellât görünür

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 37, 1/1-2-3-4)

Ozan Gülçınar mısralarında aşk kitabında adalet aradığını ancak sevmenin bedeli olarak zillet gördüğünü dile getirir. Kendisini dar ağacındaki sevda mahkûmuna, dostları tanığa, sevgiliyi de cellata bezetir.

4.4.5. HANCI

Âşıklar seyahatleri sırasında konakladıkları hanlardan, muhatap oldukları hancılardan sık sık söz eder, onların kişisel özelliklerini tasvir ederler. Dönemin âşıklarından Murat Çobanoğlu mısralarında “Sen bir hancı ben bir yolcu/ Yola dönderdin sen beni” (Kafkasyalı 1998, 149) sözleriyle sevgil için hancı, âşık için ise yolcuya teşbih eder.

4.4.6. KAPTAN

Âşık şiirinde teşbih amacıyla adı geçen diğer meslek isimlerinden biri de kaptandır. Âşıklar “Göz yaşım sanki bir derya/Kaptan olmaya razıyım” (Kafkasyalı 1998: 161) sözleriyle sevgilinin göz yaşları içinde yer alamaya çalışan bir kaptan olmak isterler. Dönemin âşıklarından Müdâmi, “Müdâmi bu yolda, Murat almağa/Kaptan gerek, bu deryaya dalmağa” (Aslan 1978: 189) mısrasıyla sevda yolunda murat alabilmenin aşk deryasında kaptan olmakla mümkün olacağından söz eder.

4.4.7. SAKİ

Âşık şiirinde sevgili için saki teşbihi yapıldığı görülür. (Keskin 2006:174), (Gedik 1995: 180) Bazı mısralarda ise aşk ateşini söndürmesi adına derman talep edilen kimse olarak karşımıza çıkar. (Dizdaroğlu 1949: 111)

4.4.8. SARRAF

Sarrafi yüzyılın âşık şiirinde adı sıkça geçen ve teşbih amaçlı kullanılan mesleklerden biridir. (Keskin 2006: 264), (Kaya 1984: 120), (Kafkasyalı 1998: 218)

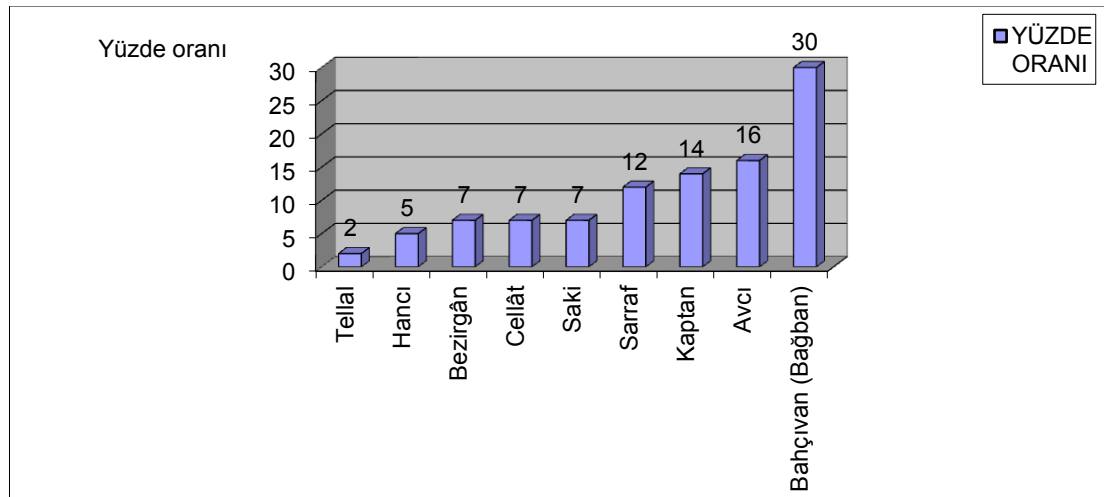
Nihat, Hasan, Ali, Davut'a, Nuh'a
 Kavuşmak istiyom gardaş bir daha,
 Sarrafım velâkin biçemem baha,
 Saklarım gönlümde çaldırdı deme.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 207, 6/1-2-3-4)

Sefil Selimî mısralarında kendini insan sarrafi olarak tanımlar, insanların kıymetini iyi bilmesinden söz eder.

4.4.9. TELLAL

Tellal, herhangi bir şeyi, bir olayı veya bir şeyin satılacağını duyurmak için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağırarak kimsedir. (Türkçe Sözlük 2005: 1944) Âşık şiirinde “Ben olmuşum tam tellali bu aşkın/ Bazen oyalanıp tav yapıyorum” (Keskin 2006: 199) mısralarıyla âşık sevgisine telallalı olduğunu söyler.

Grafik 4.6. Benzetme amacıyla kullanılan meslekler.

Benzetme amacıyla kullanılan meslekler arasında bahçıvan (bağban) mesleğinin sıkça adı geçen meslek adı olduğu görülür. (Grafik 4. 6)

4.5. DÖRT MEVSİM

Mevsim destanları, mevsimleri ve mevsimlerin özelliklerini ve insanoğlu açısından bu özelliklerin iyilik ve kötülüklerini anlatan destanlardır. Bu destanlardan Kış mevsimini konu edinenler soğuk olması başta olmak üzere ortaya çıkan çeşitli zorluklar ve yokluklar dolayısıyla kış mevsimini yerme eğilimi karşısında, ilkbahar ve yaz mevsimleri daima sıcaklığı ve meydana gelen güzellikler zikredilerek övülmüştür.” (Çobanoğlu 2000: 62)

Sonbahar gelince yaprak döker gül
Bütün kış boyunca yas çeker bülbül
İlkbaharda açar menekşe sümbül
Bunlara cesaret güneşten gelir

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 59, 1/1-2-3-4)

Âşık şiirinde sonbahar ağaçların ve güllerin yapraklarını döktüğü, kış ise bülbülün yas çektiği mevsim olarak işlenir. İlkbahar menekşe ve sümbülün açtığı ve güneşten cesaret aldığı mevsimdir.

Yamaçta çiçekler, güller açıldı
Göründü baharda nişane bülbül
Ağaçlar uyandı, dallar açıldı
Artık kavuşursun gülşene bülbül.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 104, 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî için bahar yamaçta çiçeklerin açtığı, güllerin açıldığı, bülbülün nişanesinin görüldüğü, ağaçların uyandığı ve dalların açıldığı zaman dilimidir.

Yüzyılın âşıkları dört mevsimi şiirlerinde sık sık dile getirmiş, mevsimlerin kendilerine dair güzellikleri ve her mevsimde yapılan işleri mısralarında açıklamışlardır. Âşık şiirinde dört mevsim arasında bahardan ayrı bir övgüyle söz

edilmiş bu övgü yoğunluğunu yaz ve sonbahar takip etmiştir. (Sever 2004: 59, 227), (Düzgün 1997: 82, 157, 171)

Kışın şiddetinden her yan iniler
Yandı da yasladı kara dağları
Yaz ayları geldi, çiçekler açtı
Etti allı gelin kara dağları.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 64, 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî kışa ait duygularını dile getirdiği mısralarında kışın şiddetinden söz eder ve her yanın kışın soğuşundan inlediğini söyler. İhsanî, yaz aylarından çiçeklerin açıldığı dağların adeta geline döndüğü mevsim olarak söz eder. Dönemin âşıkları dört mevsim içerisinde kışı sıkça işler ve kışa ait zorlukları dile getirirler. (Düzgün 1997: 93, 107, 124), (Özdemir 2003: 202)

4.5.1. İLKBAHAR (BAHARİYE)

İlkbaharı konu alan şiirlere bahariye denir. Bahariye konulu Şiirlerde dağlar, kuşlar, ağaçlar ve insanların coşkuları konu edilir. (Kaya 2010: 136) Mevsimlerin en güzeli olması itibarı ile sevgiliye, sevgilinin güzelliğine benzetilen bahar tabiatın kış uykusundan uyandığı, toprağın tohumdan çıktığı, çimenlerin yeşerdiği başta gül olmak üzere, lale sümbül, menekşe vb. çiçeklerin açtığı, kuşların bağ ve bahçelere gelmeye başladığı, akarsuların coştığı bereketli bir mevsimdir. Bu yönü ile ilkbahar, 20. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde en çok işledikleri mevsimdir.

Dönemin önemli âşıklarından Abdulvahap Kocaman, şiirlerinde bahar temasına sık sık vurgu yapan şairler arasında yer alır şiirlerinde dört mevsimi över. Abdulvahap Kocaman'ın dört mevsimi övdüğü şiirinde, ilkbaharın ayrı bir süsü ve kendisine mahsus ayrı bir övgüsü olduğunu söyler. Kocaman'a göre kimisi masmavi, kimisi sapsarı renkte olan çiçekler de baharı sever, arılar her bir çiçeğe konarken, her

ağaçtan yavru kuşların sesi gelir. Bu mevsimde yılan kavını, tüylü hayvanlar ise tüyünü atar. Kuşlar yuvasını yapar, kirpi evini tutar böylece her canlının bir hanesi oluşur. Çoban kavalı eşliğinde keçiler otlamaya koyulur, koyunlar ise kuzularını emzirmeye bu mevsimde başlar. Kocaman'a göre bahar mevsimi aynı zamanda bütün canlıların aşk ile dolduğu, üreyip çoğaldığı mevsimdir. Bu mevsimde dağlar al yeşile bezenirken, karlar erir ve sular coşarak çağlar, bahçeler ve bağlar ise meyveye durur. Kelebeklerin uçtuğu, papatyaların açtığı ve yaylacının yaylasına göçtüğü mevsim yine bahar mevsimidir. Çiftçinin tohumunu toprağa attığı, köylünün bostan ekip otunu dövdüğü, rençberin ise yüzünün güldüğü ay bahar aylarıdır. Göçmen kuşların yuvaya döndüğü, cemrenin suya, havaya ve toprağa düştüğü, toprağın bereketlenip ağaçlara suyun yürüdüğü her nereye bakılsa canlılığın görüldüğü bir mevsimdir. (Sever 2004: 55-57)

Havalar ısınır toprak uyanır
 Tabiata hayat gelir baharda
 Kırlar çeşit çeşit renge boyanır
 Canlılara bayram olur baharda

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 56 6/1-2-3-4)

Kuşların sesiyle dolar dört köşe
 Bülbülü coşturur güldeki neşe
 Papatyalar lale sümbül menekşe
 Çimenler içinde kalır baharda

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004,57 2/1-2-3-4)

Kocamana göre bahar mevsiminde havalar ısınır, toprak uyanır ve tabiata hayat gelir. Bahar mevsiminde tabiat rengârenk bir hal alır. Canlılar için bahar mevsimi bayram olur her köşe kuşların sesiyle dolar. Güldeki neş'eden dolayı bülbülün coştığı mevsimdir. Papatyalar, lale, sümbül ve menekşe bahar geldiğinde çiçekler içinde kalır.

Yüzyılın önemli âşıklarından Mevlüt İhsanî, şiirlerinde bahar ayın gelmesinin mutluluğunu belirten, mısralarında ilkbahara sevgisini işleyen âşıklardandır. İhsanî şiirlerinde bahar ayının gelmesiyle birlikte çiftçinin tarlasını ektiğini, çiçeklerin ovaları sardığını söyler. (Düzgün 1997: 215, 249)

Afşinli Derdiçok “Geldi bahar yaz ayları/ Kur’ ağaçlar sulanıyor” (Demir 1993: 90) sözleriyle bahar ayları geldiğinde kuru ağaçların sulandığı söyler. Derdiçok mısralarında çayların coşarak aktığı, telli turnanın, yeşil ördeklerin ve kazların geldiği, sevgilinin yaylaya göç ettiği mevsim olarak dile getirir. (Demir 1993: 137, 227, 275, 336)

Gel uyan sevdiğim bahar erişti
Bülbüllerin ötmesine az kaldı
Güneş sığağından goncalar açtı
Soğukların bitmesine az kaldı

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 66, 1/1-2-3-4)

Kul Ahmet’e göre baharın gelmesiyle birlikte bülbüllerin gülüne secdeye iner ve goncaların açar, soğukların bitmesine ise az kalır.

Dağlar atlas giydi zemin bezendi
Her eşya kendüyü buldu düzendi
Yağdı rahmet bahar-mevsim kazandı
Coşkun coşkun akan seller öğünsün

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 218, 4/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba bahar aylarında, bahçelerde, bağlarda elvan elvan çiçekler açtığını, yeryüzüne rahmetin saçıldığını, dağların çiçeklerle süslendiği, âlemin şenlendiğini dile getirir.

Mart ayında sarı çiğdem açılır
 Nisan gelir çayır çimen seçilir
 Mayıs sonu yaylalara göçülür
 Güzellere eda verir o çağlar

Âşık Veysel (Kaya 2004: 240 114/3)

Âşık Veysel için bahar mevsimi sarı çiğdemlerin açtığı, yaylara göçün başladığı mevsimdir.

Ezelbahar yaz ayları yetişti,
 Yine döndün bahtavara cındağı
 Süsen, sümbül birbirine karıştı,
 Lâle nergiz, çimnenzâra Cındağı.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 190, 6/1-2-3-4)

Âşık Müdami yaz ayları geldiğinde süsen ve sümbül içeceğinin birbirine karıştığı lale nergisin çimen zara döndüğü bir mevsim olarak anlatır.

Bahar mevsimini şiirlerinde sıkça işleyen Murat Çobanoğlu için bahar bülbülün beklediği mevsimdir. Bahar mevsiminin arzusunu ise çiçeklerin açmasıdır. Çobanoğlu'na göre baharda çiftçi tohumunu ilaçlar, turnalar gelmeye başlar. Yine baharda seller coşup dereler çağlar ve baharda âşıklar yârin gelmesini bekler. (Kafkasyalı 1998: 189, 223, 285)

Hazırlanmış herkes yükler kervanı.
 Çıkacak yaylaya baharı bekler.
 Kaval çalar bizim köyün çobanı,
 Koyunlar meleşir baharı bekler.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:289,4/1-2-3-4)

Bahar ayı geldiğinde yaylacılar için göç zamanıdır ve herkes yükünü hazırlar. Çoban ve koyun baharın gelmesini bekler.

Kazanırmış çok çalışan insanlar,
 Yeşerir tarlalar güzel bostanlar.
 Filiz verir bahçedeki fidanlar,
 Ağaçlar açmaya baharı bekler.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:289,6/1-2-3-4)

Çobanoğlu'na göre bahar mevsimi, çalışan insanların kazandığı, tarlaların ve bostaların yeşerdiği bahçelerdeki fidanların filiz verdiği, ağaçların açmayı beklediği mevsimin adıdır.

Âşık Hüdai de diğer âşıklarla aynı duyguları paylaşır ve bahar aynın gelmesini mısralarında coşkulu duygularla dile getirir. Hüdâî 'ye göre (Orak 2001: 34, 47) baharın gelmesiyle çayır çimen yürür, dağlar yeşillerini giyer, kuru çaylar geçit vermeyen sellere döner. Karaçalılar gül açar, her şakıyan kuş bülbüle döner, gülü gören bülbül ise figana başlar.

Hüdâî zamanın geçer boşuna
 Kuşlar bile hep kavuştu eşine
 Şimdi bu mevsimde dağlar başına
 Yar ile kaçmanın zamanı geldi

Âşık Hüdai (Orak 2001: 46, 4/1-2-3-4)

Hüdâî'nin mısralarına göre bahar mevsimi, kuşların bile eşine kavuştuğu sevgili ile aşığın yaylaya kaçışın vaktidir.

Dönemin âşıklarından Talibî Coşkun'a göre (Kaya 2005: 98, 103, 130) bahar mevsimi, güllerin eriştiği, sevgililerin buluştuğu, vişne ve kirazların eriştiği, ağaçların dikildiği, çiğdemlerin seçilip suların coşarak aktığı bir mevsimdir.

Bizde başlar ilkbaharın ilk çağı,
 Çalılar tınsırır, açar yaprağı,
 Derenin, tepenin, kırmın toprağı,
 Burcu burcu tüter bizim ellerde.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 107, 3/1-2-3-4)

Çukurova âşıklarından Halil Karabulut ise, yörelerinde ilkbaharın başlamasıyla birlikte çalılardan yaprak açmasından, derelerin, tepelerin ve kırmın burcu burcu kokmasını dile getirir.

Yusufelili Huzurî mısralarında “Lale sümbül açtı, geldi nevbahar/Yemyeşil görünür çimenli dağlar” (Dizdaroğlu 1949: 138) sözleriyle, ilkbahar için nevbahar ifadesini kullanır ve bu mevsimde dağların yeşile bürünmesinden, lale sümbülün boy göstermesini dile getirir. Âşık Reyhanî ise “Bahar gelsin şu dağlara gideyim/ Belki derdimize çare bir çiçek” (Düzgün 1997, 145) sözleriyle derdine derman çiçeği bulmak için bahar ayında dağlara çıkmayı ümit eder.

Evvel bahar yaz ayları gelince
 Uyana uykudan yatan çiftçiler
 Zirâat’a aç kurt gibi girişe
 Yüce Mevlâsına tapan çiftçiler

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 219, 6/1-2-3-4)

Bardızlı Nihanî, aç kurtlara benzettiği çiftçilerin, uzun bir kış mevsiminden sonra baharla birlikte ziraat işlerine başladığını, Yüce Mevla’ya ibadette bulduklarını söyler.

4.5.2. YAZ

20. yüzyıl âşık şiirinde bahardan sonra en çok arzulanan mevsim yaz mevsimidir. Dönemin âşıklarına göre, doğanın tüm canlılığını koruduğu yaz mevsiminde de çiçekler açar (Hüseyin 1978: 84), dağlar türlü türlü renge boyanır (Başgöz 1994: 161), güller deste deste açar (Düzgün 1997, 113, nergizler allanır (Başgöz 1994: 174), yeşil otlar biçilir (Kaya 2005: 6), yaylaya göç bu mevsimde de devam eder. (Keskin 2006: 66) Güzeller yollara dökülür (Kaya 2005: 187), sonalar seyre çıkar (Gedik 1995, 148) ve kazlar bu mevsimde göç eder. (Başgöz 1994: 161)

Yaz gelince herkes denize koşar

Hep bütün plajlar dolar ve taşar

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 58, 7/1-2-3)

Abdülvahap Kocaman mısralarında üç tarafı denizlerle çevrili ülkemizde yaz mevsimini artık denize girmenin, plajların dolma zamanının vakti olarak görür.

4.5.3. SONBAHAR

Sonbahar âşık şiirinde ismine az rastlanan bir mevsimdir. Daha çok heyecan ve coşkunun, sevincin ve mutluluğun sanatçısı olan âşıklar hayata hep ümitle sevgiyle bakmışlar; hüznün ve ayrılığı, gurbet ve hasretlik duygularını yer yer mısralarına taşısalar da hayata küsmemişler ve karamsarlığın, ümitsizliğin sanatçısı olmamışlardır. Bu nedenle daha çok hüznün, ayrılıkların, karamsarlığın ve ümitsizliğin sembolü görülen sonbahar mevsimine âşık şiirinde nadiren rastlanır.

Eyyâm-ı yaz gidip güze dolandık

Bakarım etrafa kar oldu dağlar

Bozuldu bostanlar yeni inandık

Çekildi bülbüller boş kaldı bağlar

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 208, 7/1-2-3-4)

Güzün bağlar sökülüyor

Güzel yaprak dökülüyor

Talibî Coşkun (Kaya 2005: 137, 86/2)

Bardızlı Nihanî ve Talibî Coşkun'un mısralarında tesadüf edilen sonbahar mevsimi bağların sökülüp bostanların bozulduğu, yaprakların döküldüğü, bülbüllerin çekilip bağların boşaldığı, etrafa karların yağmaya başladığı bir mevsimin adıdır.

4.5.4. KIŞ

20. yüzyıl âşık şiirinde kış, mevsimler içinde ayrı bir yer tutar. Bahar ve yaz ayları gibi eğlence mevsimi olmadığı için dönemin âşıkları bu mevsimi şiddetli soğukların başladığı, tabiatın tüm canlılığını yitirdiği, fakir insanların odun kömür derdine düştüğü, koçların sürüye katıldığı, karın devamlı yağdığı bu nedenle dağların geçit vermediği yazın çalışanların ise sıcak evinde oturduğu bir mevsimdir. (Kaya 2005: 101, 127, 379), (Demir 1993: 256), (Başgöz 1994: 127), (Kaya 1984: 30, 101), (Kafkasyalı 1998: 314, 322)

Dumanlandı dağlar tutuldu kışlar

Sular buz bağladı durdu akışlar

Tüysüz yetim gibi kaldı ağaçlar

Yaprağı dökülen dağlar ağlasın

Âşık Talibî (Kaya 2005: 127, 76/4)

Mısralarında kış mevsiminin zorluklarını dile getiren Âşık Talibî dağlara dumanın çökmesiyle gelen kış mevsimde suların buz bağladığı, akışının durduğu, ağaçların yaprak dökerek tüysüz yetime döndüğünü söyler.

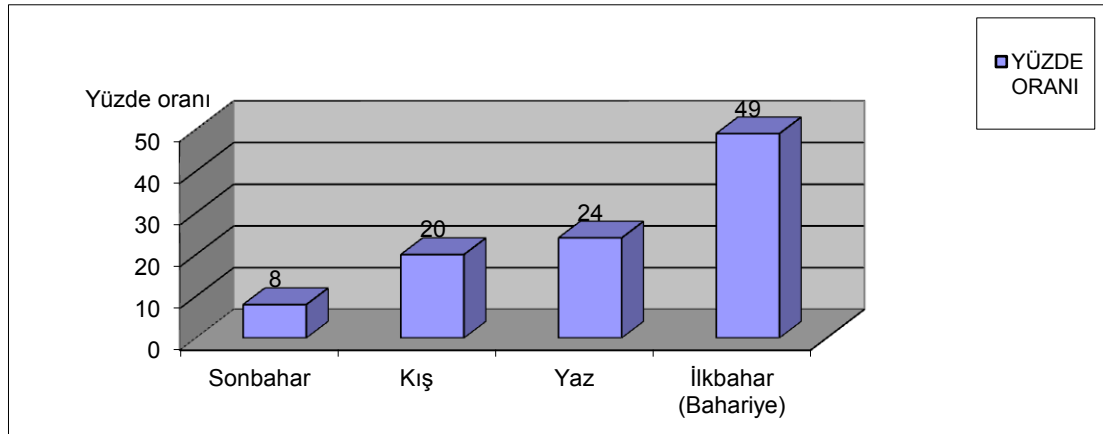
Şikâyet değildir bilin hâlimi.
 Neler çektim bu yıl kışın elinden!
 Vakitsiz çalıştım soğuklar bastı.
 Neler çektim bu yıl kışın elinden!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:314,1/1-2-3-4)

Her taraf bunaldı kış erken çöktü
 Kurtları kuşları hep kırdı döktü
 Nice fukaranın belini büktü
 Yakacağa para yetmiyor bu yıl

Âşık Talibî (Kaya 2005: 379, 5/1-2-3-4)

Yaşadıkları çetin kış mevsimlerinin zorluklarını mısralarında işleyen dönemin âşıkları kışın kurtları ve kuşları kırıp dökmesinden, fukaranın belini bükmesinden söz eder ve kışın zorluklarından çektikleri çileyi dile getirir.

Grafik 4.7. Dört mevsim.

Dört mevsimler ilgili mısralarda adından en çok söz edilen mevsim ilkbahar (bahariye) mevsimidir. (Grafik 4.7)

4.6. ÂŞIK EDBİYATI VE SANAT ORTAMI

4.6.1. ÂŞIK KELİMESİNİN TANIMI

Âşık kelimesinin günümüze kadar pek çok tanımı yapılmış, gelenek çizgisi içerisinde tarihi gelişimi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Burada âşık kelimesi ile ilgili yapılan tanımlardan daha ziyade bu bölümde geleneğin temsilcisi âşıkların şiirlerinde âşık kime denir? sorusuna cevap niteliğinde olan âşıkların kendileri için yaptıkları tanımlara âşık sözcüğü ile ilgili getirdikleri yorumlara yer verilmiştir:

Mevlüt İhsanî şiirlerinde âşık sözcüğünü tanımlayan âşıklar arasında yer alır. İhsanî'ye göre (Düzgün 1997: 100, 161, 162, 164, 187, 199) âşık saz çalan değil derviş olandır. Onların künyesi rafta saklanır ve her zamm dereceleri arka saftadır. Âşıklar destan söyler, yiğitleri metheder, yoları çetin ve tozlu olsa da aşkın arkasından giderler. Bunca âşık gelip geçmesine rağmen çoğunun yüzü gülmemiş ve sevdiklerine kavuşamamışlardır. Bazen dağları mesken tutmuş, hak için çalışıp her zaman doğrunun yanında olmuşlar ancak belaya çatismaktan da kendilerini kurtaramamışlardır. Âşıkların bahtı karalı ve yüreği yaralı olmuş, dertlerini ancak sazlarının teline dökmüşlerdir.

Sorma âşıkları kimin nesidir

Âşıklık Mevla'nın hediyesidir

Ruhun arzusudur, kalbin sesidir

Ne ölçen hisseder, ne tartan anlar.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 164, 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî mısralarında âşıklığı Mevla'nın hediyesi, ruhun arzusu ve kalbin sesi olarak tanımlar. Ona göre güzeli sevip birine âşık olan kişiye âşık denir. Âşıklardan kimisi Leyla'nın kimisi ise Şirin'in peşinde çöllere düşer ve pirlirine boyun eğerler.

Denizlili Ozan Nihat âşık sözcüğü yerine ozan sözcüğünü kullanır. Beşeri aşktan çok hak aşkı ile yanıp tutuşan kişiler olarak gördüğü ozan onun için sözü vaaz gibi olur ve nasihat içeriklidir. Belki sazı güzel çalamazlar ancak saz söze vasıtaadır aslolan sözdür. Ozanın başı nefis arzularına eğilmez, özleri Mevlaya bağlıdır. Onlar aşk ve sevdaları için içten göz yaşı döker, dışları bir garip yolcu gibi görünür. Çile mektebinde okuyup yetişen ozanların kalpleri her zaman Hakk diye vurur gaflette değildir. Kur'an'ın ve sünnetin yolunda yürür, güzeli ve çirkini de görecektir şekilde kalpleri mana âlemine açıktır. Ozanlar her şeyi akıl süzgecinden geçiren, kılı kırka bölecek şekilde hayatını tanzim eden ve diyar diyar gezen sanatçılardır. (Uğur 2008: 311-312)

Halkın dertlerini öğrenir bilir
Sevinci kederi arayıp bulur
Mazlumun yanında yerini alır
Zalimlerle olur kozu ozanın

Ozan Nihat (Uğur 2008: 312, 3/1-2-3-4)

Ozan Nihat mısralarında âşık kelimesini, halkın dertlerini öğrenip bilen, sevinci kederi arayıp bulan, zalimin karşısında duran mazlumun yanında olan, menfaat ve şan şöret peşinde koşmayıp, doğrudan şaşmayan bu nedenle de yüzleri hiç gülmeyen halkın sesi soluğu olan kişilerdir.

Cenabı mevlâdan erdi inayet
Dahi çocuk iken saza alıştık
Kudret ilminden okuduk ayet
Çok şükür kelâma söze alıştık

Âşık Selmani (Selman 1971: 5, 1/1-2-3-4)

Âşık Selmani âşıklığa başlamasını Mevla'nın bir inayeti olarak görür, kudret ilminden okuduğunu kelama, söze ve saza alıştığını şiirlerinde söyler ve bundan

dolayı şükreder. Farz, sünnet, cennet, cehennem ve kanaat gibi kavramları o dönemlerde öğrendiğini dile getirerek âşıkların eğitim dönemlerine dair ipuçları verir. Selmanî, elifin manasını bilmeyenin, âşıklık dersini hecelemeenin, kalp aynasını temizlemeenin hiçbir zaman âşık olmayacağından söz eder.

Abdülvahap Kocaman âşık sözcüğü yerine halk ozanı terimini kullanır. Kocaman'a göre (Sever 2004: 113, 114, 138, 139) halk ozanı sonu hapis olsa da gerçekleri söylemekten geri durmaz. Namert sofrasına oturup karın doyurmaz, zulmü alkışlayıp zalimi kayırmaz, çıkar için el etek öpmez, Onlar ancak vatanın ve milletin kölesidirler. Halk ozanının özü de sözü de birdir, izzeti nefesine laf getirmez. Onlar her zaman doğruyu söyler, kimse onları susturamaz. Kocaman, halk ozanlığını Allah'ın bir vergisi olarak görür, ozanların aşk ile gezip ve yorulmadıklarından söz eder.

Ozan halkın dili halkın sözüdür
Halkın kulağıdır halkın gözüdür
Halkın rehberidir halkın özüdür
Halkla haşır neşir halk ozanları

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 114, 7/1-2-3-4)

Kocaman'a göre halk ozanlığı, halkın dili, kulağı, gözü ve rehberidir. Onlar her zaman halkla beraber onlarla haşır ve neşirdir. Abdülvahap Kocaman mısralarında hikâye kahramanlarına telmihte bulunur ve onlardan “Kimi çöl dolaşmış” (Sever 2004: 139) sözleriyle Mecnun'a, “Kimi dağ delmiş” sözleriyle Ferhat'a, “Kimi ömür boyu zindanda kalmış” sözleriyle Yusuf'a işaret eder.

Kul Ahmet'e göre (Hüseyin 1978: 184) âşıklık kıldan incedir ve âşıklar halkı için canını vermekten çekinmezler. Âşıkların soyu Pir Sultan'a dayanır ve fermanan korkmazlar.

Nice Süleymanı tahtan düşürdük
 Nice kervanları dağdan aşırdık
 Nice çiğ olanı yaktık pişirdik
 İçimizde yanar nâr gelir gider

Kul Ahmet (Hüseyin 1978:195, 2/1-2-3-4)

Kul Ahmet'e göre onlar nice sultanları tahtından indirmiş, nice kervanları dağdan aşırılmış, nice fitratları olgun hale getirmişlerdir.

Sözüyle ve sarı telli sazıyla öğünen gönülleri hoş edip eğleyen âşıklardan biri de Âşık Hüdâî'dir. İnsanları hakir görmediklerini söyleyen Hüdâî, kendisinden söz ettiği mısralarında âşıklığı tanımlar. Hüdâî'ye göre (Orak 2001: 23, 28, 32, 44, 86, 104) aşığın meşrebi, dini, inancı ve imanı aşktır. Mana âleminden süzülerek peygamber izinden ve Allah yolunda yirminci asırda bir âşık olarak geldiğini mısralarında dile getiren Hüdâî âşıkların alın yazılarının çile ve cefa olarak yazıldığını bu sebeple fani dünyada yüzlerinin gülmeyeceğinden söz eder bunu Yaradan'ın bir takdiri olarak görür.

İrfan sofrasının altın tasıyız
 Muhabbet suyunun şelâlesiyiz
 Hüdâî Yunus'un şelâlesiyiz
 Tasavvuf ilmini biz tamam ettik

Âşık Hüdâî (Orak 2001: 36 4/1-2-3-4)

Âşık Hüdâî mısralarında yâri yaradan olan âşıkları irfan sofrasının altın tası, muhabbet suyunun şelalesi, tasavvuf ikliminin de tamamlayıcısı olarak görür. Hüdâî'ye göre (Orak 2001: 40) âşıklık âleminin tatmayanlar, mücevher değerindeki sözlerini tartmayanlar âşıkları anlaması mümkün değildir.

Benden sorulursa âşık olanlar
 Mânen pir elinden içen âşıktır
 Meclis olup değerini bulanlar
 Kendi cenazesin kılan âşıktır

Davut Sulari (Yılmaz 2009, 316, 1/1-2-3-4)

Âşık sözcüğünü mısralarında tanımlayan âşıklardan Davur Sularî, manen pir elinden dolu içenleri, âşık meclislerinde rüştünü ispatlayanları âşık kabul eder. Allah'ın bir kudreti olarak üzerlerine aşkın donunu giydirdiğini söyleyen Sularî, aşkın her an Hakk'a niyazda bulunan yeri geldiğinde de ağır söz söylemekten çekinmeyen kişiler olarak tanımlar.(Yılmaz 2009: 303, 316)

Âşıkları dertli bülbüle benzeten Murat Çobanoğlu “Temelinden yetişmeyen/Âşık olamaz olamaz.” (Kafkasyalı 1998: 185) sözleriyle temelden yetişmeyenler âşık olamayacağı gerçeğine işaret eder.

20. yüzyılın âşıklarının bazılarına göre âşıklık ruhlar âleminde onlara verilmiş bir payedir. (Aslan 1978: 216) Asırlar boyunca hisselerine cefa düştüğünü söyleyen âşıklar hayatları boyunca ah çektiklerini dile getirmişlerdir. Reklam olmayı istemediklerini belirten âşıklar ahraz dillerin tercümanı olduklarını (Düzgün 1997: 175) sözlerinde yalan karıştırmadıklarını (Cevlani 1951: 12), hayatları boyunca da güzellerin peşinde koştuklarını (Cevlani 1951: 12), mısralarında işlerler.

4.6.2. BADE İÇME

Bade içme âşıklık geleneğinde, âşıkların yetişmesinde ve mesleğe girmesinde önemli bir geçiş evresidir. Âşıkların, âşıklığa başlamasında, yetişip usta âşık olmasında böylece sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçmesinde bade motifi âşıklık geleneğinde en önemli unsurlardan biri olarak kabul edilir. “Halk hikâyelerinde, hikâyeye kahramanını âşık olmaya ulaştıran rüya motifinde âşık pir elinden bade

içerek Tanrı'nın ve sevgilinin aşkını sağlamakta, böylece toplumda kendisine müstesna bir yer sağlayacak saz şairi olmak için gerekli bütün bilgi ve hünnerleri kazanmaktadır.” (Günay 2008: 129)

Âşıklık geleneğinde oldukça önemli görülen bade içme motifi ile ilgili ifadeler 20. yüzyıl âşık şiirinde rastlamak mümkündür. Badeli âşıklar geleneğinin son halkalarından olan Bardızlı Nihanî badeli aşık olduğunu ve başından geçen hadiseyi şöyle anlatır. “Bir Gün dolaşmak üzere Oğuz dağındaki ormana girer, ağaçların arasında tek başına kalmış bir şehit mezarı görür. İçi burkulur, korkuyor mu, coşuyor mu kendisi de anlayamaz. İki rekât nafîle namaz kılayım da havfım geçsin diye düşünür, namazı tamamlayamadan kendisinden geçer. Kapağı açılan mezardan ruhlar çıkar, Mustafa'ya dolu sunarlar ve senin adın Nihanî derler.” (Günay 2008: 150) Âşık Nihanî yaşadığı bade olayından bazı kesitleri mısralarında şöyle dile getirir:

Der "Nihâni": kaldım âh u zârında
Kul olup kalaydım yâr diyarda
Kırklar meclisinde Pir bâzarında
Ak eller kınalı bâdeli gördüm

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 175, 53/3)

Rüyasında âh u zâr içinde kaldığını söyleyen Nihanî kırklar meclisinde pir pazarında ak ellerden ve kınalı bâdelerden söz eder.

İşhar-ı Şikârım türbe-i Zamal
Bu sırrı esrarı bana gösterdi
Canda olan varım Cebbarr u Celâl
Bir muannet yarı bana gösterdi

Âşık Reyhanî (Günay 2008: 175, 1/1-2-3-4)

“Sık sık Zamal türbesine giden, rüyasında Hatunisimli kıza âşık olan.” (Günay 2008: 174-175) Reyhanî hayat hikâyesinde yer alan rüya motifine dair bazı noktaları dile getiri, Zamal türbesine gitmesinden ve âşıklığından söz eder.

20. yüzyılın badeli âşıklarından Âşık Reyhanî'nin hayat hikâyesi de Âşık Nihanî'nin rüya motifine benzer. “Reyhanî

Sandım Pirim bâde verdi tasından,
Kadehi destinde sâki göründü.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 215, 1/3-4)

Ervah-ı Pirim der: “Al iç evladım,
Arslan yatağından, şikâr evladım,

Âşık Müdami (Aslan 1978: 223, 8/1-2)

Şiirlerinde bade terimine yer veren Âşık Müdami'nin rüya motifinin hikâyesi şöyledir: “Müdami, rüyasında kendini mahşerde görür ve pirlere huzuruna varır. Pirlere biri elini omzuna koyar: “Geç kaldın, biçare seni çok bekledik, sen vefasızlık ettin, buda senin kısmetine kaldı” deyip kalabalıktan bir kız çeker getirir. Müdami uyandığında, babasının sorduğu dualar yanında artık saz çalıp deyiş söylemeye başlamıştır.” (Günay 2008: 153)

Dönemin badeli âşıklarından Murat Çobanoğlu'nun mısralarında da bade olayına vurgu yapılır. Çobanoğlu, “Yayla göçlerini taşıdıkları bir günde çok susar, bir kayanın dibinde su içmek için eğildiğinde uyuyakalır. Bir sedirde oturan üç dervişten biri Çobanoğlu'na su verir. Çobanoğlu verilen suyu içer, içi büsbütün yanmağa başlayınca bunun bade olduğu aklına gelir. Önde duran derviş, mühürlü bir ferman okutur. Çobanoğlu'nu da aralarına alarak Kur'an'dan ayetler okurlar.” (Günay 2008: 166)

Murat Çobanoğlu sır oldu beyan,
 Üç beş âyetinden okuttu Kur'an,
 Aşk badesi verdi bilmedim o an,
 Uyanır uyanmaz cihanı gördüm.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:231,5/1-2-3-4)

Çobanoğlu bu durumu “Aşk badesi verdi bilmedim o an/Uyanır uyanmaz cihanı gördüm.” mısralarıyla bade olayını dile getirir.

Dönemin badeli âşıklarından olan Âşık Efkârî aynı zamanda bir hikâyenin de kahramanıdır. “Hikâye kahramanlarından Belkiya, Âşık Efkari’ye Kasımoğlu pınarında üç nar yedirir ve onu imtihan eder. Hile ile imtihanı kazanan Belkiya, Âşık Efkari’yi kendisine ömrü boyunca köle olmasını ister.” (Günay 2008: 183)

Bilmez idim uyunuştum
 Kasımoğlu pınarında
 Bir dolu verdiler içtim
 Kâsımoğlu pınarında

Âşık Efkari (Günay 2008: 183, 1/1-2-3-4)

Bade verip nar saydıran
 Belkiya seni dediler
 Üç tanesini yediren
 Ol aşk cananı dediler

Âşık Efkari (Keskin 2006: 335 1/1-2-3-4)

Âşık Efkârî Belkiya’nın Kasımoğlu pınarında üç nar yedirmesini ve onu imtihan etmesini hile ile imtihanı kazanmasını üç nar yedirmesini mısralarında işler.

20. yüzyıl âşıklarından pek çok âşık şiirlerinde bade, pir ve sevgili kavramlarını mısralarında değişik yönlerle işler, bade motifi ile ilgili konulara

değirirler. Bu âşıklar arasında Yusufelili Huzurî (Dizdaroğlu 1949: 135), Abdulvahap Kocaman (Sever 2004: 216), Kul Ahmet (Hüseyin 1978, 35, 237), Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 273), Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 42), Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 208), Dursun Cevlanî (Yılmaz 2009: 316), Davut Sularî (Yılmaz 2009: 257), Sefil Selimî (Özdemir 2003: 311) ve Âşık Hüdaî (Orak 2001: 92) gibi isimler yer alır.

Pir elinden dolu içen kim imiş
Kudret kitabımı açan kim imiş
Bezirgen Sularî geçen kim imiş
Alan varsa o da Davut Sularî

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 257, 4/1-2-3-4)

Davut Sulari mısralarında pir elinden dolu içtiğini, kudret kitabını açtığını dile getirir.

4.6.3. ÂŞIKLIĞA BAŞLAMA VE USTA ÇIRAK İLİŞKİSİ

Âşıklık geleneği içerisinde iki önemli unsur oldukça önemsenir. Bunlardan ilki rüyada bade içme, ikincisi ise bir ustanın yanında çiraklık devresini geçirmedir. Bu bağlamda “Âşık adayının kuşaktan kuşağa aktarılan âşıklık geleneğinin kabulleri çerçevesinde âşıklığa yönelmesi, başlaması ve yetişmesi usta çirak ilişkisi içerisinde bir eğitim süreci gerektirir.” (Artun 2005: 55)

On yedide yavaş yavaş saz çaldım
Gâhî devam ettim, gâhî az çaldım
Yirmisinde bir ustadan ders aldım
Derdim ile ayar ettim telimi.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 78, 4/1-2-3-4)

Yirmi yıl eyledim dünyaya meydan,

Üstadım babamdır adı Gülistan

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 239, 4/1-2)

Dönemin âşıkları şiirlerinde kendi usta çırak ilişkilerinden söz etmişler, çıraklıkları döneminde aldıkları âşıklık eğitimi, eğitimdeki ustaları ile ilgili konulara değinirler.

4.6.4. ÂŞIKLARIN SEYAHATLERİ

20. yüzyıl âşıkları gezdikleri, gördükleri ve ziyaret ettikleri şehirleri mekânları şiirlerinde işlemişlerdir. “Bu tür destanlarda âşıklar gezip gördükleri yerleri bu yerlerin tabii güzelliklerini evliya makamı veya türbe gibi kutsal mekânları, aşğın uğradığı yerleşim yerlerinin insanların hallerini, bu yerleri ve güzellikleri hakkında stereotipleri, ahalinin ve ileri gelenlerinin aşığa karşı olumlu ya da olumsuz tutumlarını anlatırlar. Bunlardan başka bu tür destanlarda âşıkların yolculuk esnasında başlarından gelip geçen ve anlatmağa değer buldukları diğer olaylar yer alır.” (Çobanoğlu 2000: 63)

Sene binüçyüz tarih elli bir

Hubuyar sultanı tavaf eyledim

Cümle muhiplere oldu destigir

Hubuyar sultanı tavaf eyledim

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 171, 1/1-2-3-4)

Yüzyılın önemli âşıklarından Fedayi Baba, erenlerden Hubuyar Sultan’ın türbesini ve Tokat’ın Kızıl köyünde yatmakta olan Arifoğlu’nun türbesini ziyaret eder; onlara karşı sevgi, saygı ve hürmet dolu duygularını dile getirir.

Fedayi uygur'da uygunluk eder
 Rah-ı Evliyanın izinden gider
 Gerçek olan kâinatı seyreder
 Elveda sizlere muhib kardeşler

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 176, 5/1-2-3-4)

Fedayi Baba Uygur köyünü ziyaret edip ayrılırken köylüye armağan ettiği şiirinde Uygur köyünün maneviyatından söz eder ve onlara sevgilerini dile getirir.

Eş'âr'a yedi gün eyledim devam
 Yanaşıp trene durduk bir eyyâm
 Vardık Erzincan'a hâsıl-ı kelâm
 Yıkılmış şehirin yok bir kenarı

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995,155, 28/10)

Âşık Nihanî mısralarında (Gedik 1995: 155), Bardız köyünden başlayıp Erzurum, Erzincan, Sivas ve Hüseyin'ya varan bir yolculuğunu anlatır. Bardız'dan yolculuğunda genç ve ihtiyar herkesin kendisini uğurlamasından, tren yolculuğundan, geçtikleri yüz otuz tünelden, yolculuğu süresince karşılaştığı kişilerden, konakladığı yerlerden, deprem nedeniyle yıkılan Erzincan şehrinde, Sivas'ın bağlarından ve nihayet Ankara'ya ulaşıp verdiği bir eserden söz eder.

Yarış için gene Kars'a gittim ya
 Boşuna uğraştım, boşuna döndüm
 Epeyce ter döktüm, gayret ettim ya
 Olmadı, kaşına kaşına döndüm

Ozan Nihat (Uğur 2008: 566, 4/1-2-3-4)

Ozan Nihat Âşıklar bayramı için gittiği Kars'a gidişinden, katıldığı yarışmada derece alamamasından ve yaşadığı hayal kırıklığından söz eder.

Kampa davet etti Çoruh Halkevi
 Severeekten koştum ettim icabet
 Her nasılsa Kars'tan gelen olmadı
 O gün Bülbülân'da eyledim rahat.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:151, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Yusufelili Huzurî, Çoruh Halkevi'nin kendisini bir kampa davet etmesi nedeniyle Çoruh'a yaptığı bir uzun ve zahmetli bir seyahatinden söz eder.

Bezergân'dan geçtik İran yoluna.
 Türlü türlü âlem gördük efendim!
 Makü dedikleri şehre uğradık,
 Birkaçına selâm verdik efendim!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:311,1/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu mısralarında İran'a yaptığı yolculuğundan uzun uzun söz eder. Bezergân, Makü, Tahran, Tebriz ve Şiraz şehirlerini ziyaretlerini, kaldıkları otel ve misafirhaneleri, yolculuktaki çaresizliklerini, güzel karşılanmalarını anlatır. (Kafkasyalı 1998: 311-312)

Ayrıldım memleketimden
 Sığınp Mevlâ'ya geldim
 Geçtim bir çok vilayetten
 Sevdiğim Konya'ya geldim

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 326, 1/1-2-3-4)

Âşık Efkarî memleketinden ayrılp birçok vilayetten geçerek Konya'ya ziyaretini, başka bir şiirinde ise Adana ve Mersin'e ziyaretlerini anlatır. Mersin şehrinin tarihi geçmişinden söz eder. (Keskin 2006: 211, 326)

20. yüzyıl âşıklık geleneği içerisinde önemli bir yeri olan gezginci âşıklardan biri de Âşık Talibi Coşkun'dur. Kendisini, yaşadığı zamanın Evliya Çelebi'si olarak adlandıran Talibi Coşkun, âşıklık geleneğinin yoğun olarak yaşatıldığı Sivas'ta yetişmiş, pek çok şehir dolaşmıştır. Sürekli dolaşan Talibî, Evliya Çelebi'yi rüyasında gördüğü ve sürekli dolaşmak için ondan icazet aldığını söylemiştir. Adının sıkça anılmasında, kendi deyimiyle 67 il, 455 ilçe, 10 bin köy ve nahiye gezmesinin büyük rolü olmuştur.

Sular çağlar hep dereler seslenir
 Yeri yayla küheylanlar beslenir
 Güller şavkı verir bülbül seslenir
 Üç gece eğlendim Pınarbaşı'da

Âşık Talibî (Kaya 2005: 170, 1/1-2-3-4)

Talibî Coşkun seyahat destanlarında çetin yolculuklarından, pek çok köy ve şehir isminden söz etmiş, bu şehirlerin doğal güzelliklerini, tarihi mekânlarını, insanların özelliklerini vb. şiirlerinde işlemiştir:

4.6.5. ÂŞIKLARIN YAŞAM ZORLUKLARI

Âşıklar, kendi hayatlarıyla ilgili başlarından geçen ve türlü sebeplerle anlatmağa değer buldukları olay olayları şiirlerinde anlatırlar. Bu olaylara bakıldığında en belirgin bölümünü yaşam zorlukları oluşturur. Çalışmamıza alınan âşıkların çoğu köy ve kasabalarda yaşayan, hayatlarını yetiştikleri köy çevresinde olduğu kadar kasaba ve şehirlerde de geçirirler. Ekonomik olarak bu durum onların yaşantısında önemli bir farklılık oluşturmaz. Her birinin hayat hikâyelerine bakıldığında çoğu dar gelirlidir ve mütevazı bir hayata sahiptirler. Çoğunun sosyal bir güvencesi olmadığı gibi düzenli bir gelirleri de yoktur. Onların en büyük gelir kaynağı sazları ve sözleridir. Katıldıkları programlarda aldıkları bahşişler, davet edildikleri festival, şenlik vb organizasyonlarda aldıkları yüksek olmayan ücretlerdir. Meslekleri gereği çok gezmeleri, günler ve haftalar süren zaman diliminde

ailelerinden ayrı kalmaları, gurbetteki sağlıksız yaşam şartları, hanlardaki elverişsiz konaklama imkânları, yolculuk meşakkatleri âşıkların yaşam zorluklarını oluşturur.

Bu yıllık da Ankara'da kışlayım

Kiralık ev aramaya başlayım

Yeter gayri şu hanları boşlayım

Altımıza serdik kara çulları

Âşık Talibî (Kaya 2005: 361, 1/1-2-3-4)

Âşık Talibî'nin Ankara Samanpazarı'nda kiralık olarak tuttuğu bir gecekonduda başına gelen olaylar, âşıkların gurbetteki yaşam sıkıntılarını özetler niteliktedir.

20. yüzyıl âşıklarından Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 11), Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 116, 227), Âşık Müdamî (Aslan 1978: 195), Âşık İsmetî, Murat Çobanoğlu (Kaya 1984: 160) ve Ali izzet Özkan (Başgöz 1994: 92) vb. âşıklar fakirliklerini, mal, mülk ve servetlerinin olmadığını, tedavi parası bile bulunmadıklarını, ellerinde olan paralarını da başkalarına kaptırdıklarını şiirlerinde anlatırlar.

Ben garibim sahibim yok ilim yok,

Fakir düştüm devletim yok, malım yok,

Pek hastayım tutarım yok, halım yok,

Dostlara evlada bir nefesliyim.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 11, 5/1-2-3-4)

Kağızmanlı Recep Hıfzı fakirliğini ve kimsesizliğini mısralarına taşır. Hıfzı, hasta olduğunu, maddi imkânının bulunmadığını ve takatinin olmadığını bu mısralarında dile getirir; dönemin âşıklarının yaşam zorlukları ve maddi imkânsızlıklar içerisinde bir hayat geçirdiklerine örnek teşkil eder.

Neyin vardır diye sorma hâkim bey
 Bir sazımdan başka elde malım yok
 Bunca yıl çalıştım hep beyler aldı
 Halı şöyle dursun bile çulum yok,

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 116, 1/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Kul Ahmet, mısralarında hâkime verdiği cevapta tek sermayesinin sazı olduğunu, çalıştığını ancak onu da ağa ve beylerin aldığını dile getirir, yaşadığı hayatın zorluklarına işaret eder.

Hastalandım derman diye dilendim,
 Ezildim de elek elek elendim,
 Aç karınla kapı kapı dolandım,
 Bulamadım bir iş, nerede kaldı?

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 160, 3/1-2-3-4)

Âşıkların yaşam zorlukları içinde bir hayat geçirdiklerini mısralarında en güzel yansıtan âşıklardan biri de Âşık İsmetî'dir. İsmetî hastalandığında, aç ve işsiz kaldığında kimsenin yardımcı olmadığını mısralarında ifade eder.

4.6.6. HASTALIKLARI VE YAŞADIKLARI TALİHSİZ OLAYLAR

Her insan gibi 20. yüzyıl âşıkları hayatlarında bazı sıkıntılı vak'alar, hastalıklar ve talihsiz olaylarla karşılaşmış bu sıkıntılarını şiirlerle dile getirmişlerdir. Âşıkların yaşadığı hastalıklar ve yaşadıkları talihsiz olaylar 20. yüzyıl âşık şiirinin önemli konuları arasında yer almıştır.

Hele seçmemiştim sağ ile solu
 Elime verdiler bomba kapsülü
 Patladı elimde, bilmedim dolu
 Yaktı gözlerimi, kesti elimi.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 78, 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî on yaşında yaşadığı bir talihsiz olayı dile getirir bir bomba kapsülünün elinde patlamasından ve gözlerini yakmasından söz eder.

Gezdim İstanbul'u İzmir Ankara
 Şadırvanlı Han'da kaldı bu para
 Bu nasıl dalgadır bu ne dubara
 Kapı kilitli cüzdan cepte para yok

Âşık Veysel (Kaya 2004: 180, 64/2)

Türkiye'nin pek çok şehrini gezmiş gezginci âşıklardan Âşık Veysel, Tarsus;'ta olduğu bir zamanda kaldığı Şadırvanlı Han'da parasını çaldığından şikâyet eder.

Felek bana bir köz kırptı
 At ellendi eğer saptı
 Yana çaldı oynak kır at
 Ayağıma birden çarptı

Âşık Talibî (Kaya 2004: 253, 5/1-2-3-4)

Âşık Talibî 'nin egeri bağlanmamış bir ata bindiğinde atın kolanın kopması sonucu, attan düşmesi ve bacağını kırması ve uzun süre yatmak zorunda kaldığı adeta hapis hayatı yaşadığını anlatır.

Karakollar etrafımı aldılar
 Teftiş edip bir hanede buldular
 Amasya'nın hapisine saldılar
 Yetiş Şahı Merdan elden al bizi

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 150 3/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba ise mısralarında göz altına alınarak Amasya hapishanesine düşmesinden söz eder, Hz. Ali'den medet ister.

Benim şu son kaset kayboldu, yitti
Kapısına vurduk mühür dediler
Çabucak ortadan sıvıştı gitti
Sordum, okus pokus sihir dediler

Ozan Nihat (Uğur 2008: 335, 1/1-2-3-4)

Ozan Nihat'ın Ortaokul birinci sınıfındayken babasının sakat kalması, kendisinin kırk yaşından sonra kalp hastası olması ve kasetinin kaybolması olayı mısralarında ifade ettiği yaşadığı talihsiz olaylardandır.(Uğur 2008: 288, 29, 335)

Kul Ahmet'in hapse konulması ve hapishanede kolunun kırılması (Hüseyin 1978: 28), Âşık Nihani'nin ameliyat geçirmesi (Keskin 2006: 140), Murat Çobanoğlu'nun çiban yarasıyla ızdırap çekmesi (Kafkasyalı 1998: 211), Derdiçok'un ağır diş ağrısı (Demir 1993: 342) âşıkların yaşadıkları hastalık ve talihsiz olaylardır.

4.6.7. ÂŞIKLARIN ÖLÜMÜNE DUYULAN ÜZÜNTÜ

Âşık şiirinde, sevilen insanların ölümü karşısında duyulan üzüntüyü dile getiren, ölen kişinin yapığı güzel davranışları, yiğitliğini ve gençliğini, geride bıraktıklarının durumunu dile getiren acıklı olaylar ağıt olarak tanımlanır. “Ağıt terimi ile bir törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu alan ve metni de bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü anlaşılmaktadır.” (Boratav 1982 C. II: 471)

20. yüzyıl âşık şiirinde ölen aşığın arkasından duyulan üzüntüyü dile getiren şiirler, dönemin âşık şiiri konuları arasında yer alır. Bu şiirler ağıt olarak yakılmamış olsa da, ölen aşığın ölümüne duyulan derin üzüntüyü dile getirmesi, âşıkların

hayatlarına ve sanatlarına göndermelerin yapılması bakımından ağıtla bir ilgi kurulabilir.

Yüzyılın âşıklarından Âşık İsmetî ve Mevlüt İhsanî, Âşık Veysel'in ölümüne duydukları üzüntülerini şiirlerinde dile getirirler.

Duydum göç eylemiş, üstadım, dostum,
Dertlerin çıktı mı, düşünden Veysel?
Hatıralar ile yaşamak kastım,
Mekân tutmuş, mezar taşından Veysel.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 183, 1/1-2-3-4)

Mevlüt ihsanı de söylesin sazda
Eşsiz turaç gibi baharda, yazda
Sivralan köyünde, şanlı Sivas'ta
Sordum toprağında yaralarını.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997,62, 4/1-2-3-4)

Âşık İsmetî, üstadım dostum diye saygısını ve sevgisini ifade ettiği Âşık Veysel'in ahirete göç etmesine üzüdür, ölümüyle dertlerinin azalıp azalmadığını mısralarında ona sorar, onun hatıralarıyla avunacağından söz eder. Mevlüt İhsanî ise eşi olmayan turaç kuşuna benzettiği Veysel'le ilgili olarak mezarının bulunduğu Sivas'ı ve Sivralan Köyü'nü mısralarında zikreder, yaşadığı hayat zorluklarına, dost diye sarıldığı kara toprak şiirine telmihte bulunur.

Kazası Posof'tur köyü Varzına,
Sana rahmet olsun Usta Müdâmî!
Baş eğerdin kaderine yazına,
Sana rahmet olsun Usta Müdâmî!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:214,6/1-2-3-4)

Yüzyılın önemli âşıklarından Murat Çobanoğlu, Âşık Müdamî ve Âşık Şenlik'in ölümlerine duyduğu üzüntüyü mısralarında işler, onların ardından rahmet dileklerinde bulunur.

Bin dokuz yüz elli altı yılına,
Ulaşmadan çok bir, fani yağ olmuş,
Sordum Çoruh, Artvin, Yusufeli'ne,
Mürşidim Huzuri hani? Yoğ olmuş.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 211, 1/1-2-3-4)

Dönemin Âşık şirinde, ölen aşığın ardından duyulan üzüntüleri dile getiren şiiirlere başka bir örnek ise Âşık Müdamî'nin Yusufelili Huzurî'nin ardında yazdığı şiiiridir. Bin dokuz yüz elli altı yılında her fani gibi Yusufelili Huzurî'nin öldüğünü “Mürşidim Huzuri hani? Yoğ olmuş” sözleriyle dile getirir.

4.6.8. BİRBİRLERİNE OLAN SEVGİLERİ

Yaşamları süresince kalp kırmamayı gönül incitmemeyi tüm doğaya ve insanlara sevgi ile bakmayı kendilerine ilke edinen âşıklar yaşadıkları dönemin sevgi temsilcileri olmuştur. Âşıklar, şiiirlerinde bu sevginin tercümanı olmuş her fırsatta “yaradılanı yaratandan ötürü sevilmesini” öğütlemişlerdir. Her türden meslek sahibi insanlara saygı ve sevgide kusur etmemeye özen göstermişler, şiiirlerinde insanları aziz bir varlık olarak methetmişlerdir. Bu saygı, sevgi ve vefayı kendisini yetiştiren ustalarına ve meslektaşları diğer âşıklara karşı her fırsatta dile getirirler. Âşık karşılaşmalarında ilk olarak yaşlı ve tecrübeli aşığa saza ve söze başlama önceliği verilir, taşlama ve atışmalarda mümkün olduğunca saygı çizgisi korunmaya çalışılır. Aşığın ustasına olan sevgi ve saygısı ustasının ölümünden sonra da devam eder. “Çırak ustasının ölümünden sonra meclislerde, sohbetlerde onun şiiirleriyle söze başlar, adını yaşatır izinden gider.” (Kaya 1984: 40)

20. yüzyıl âşık şiirinde âşıkların birbirilerine olan sevgilerini dile getirdiği mısraların örneklerine sıkça rastlamak mümkündür. Âşık Reyhanî'nin Mevlüt İhsanî ve Âşık Mihmani'ye karşı duygularını hasret ve özlemlerini şu sözlerle dile getirir:

Çoştı didelerim nemlidir nemli kaş
Sen orda yaralı ben burada gamlı
İhsanî haberin salma sitemli
Bilirsin dayanmam ah u zarlara

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 103, 2/1-2-3-4)

Durma Hollanda'da âşık Mihmani
Zaman başka zaman oldu gel hele
Artık bu hasretlik sıkıyor canı
Göz yaşlarım revan oldu gel hele

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 107, 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî'nin Âşık Nihanî ve Âşık Şenlik'e duyduğu hasret ve özlemi şu mısrala ifade eder:

Âşıkların olur bahtı karalı
İlaç olmaz yüreğinden yaralı
Haydi yeter oldu Bardız Dereli
Seni yar diyarı Afgan gözetir.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 187, 5/1-2-3-4)

Çıldır'ın aşığı, yurdun ışığı
Tarihte en büyük ozan Şenlik'tir
Seneler geçse de yemeği bitmez
Aşk ile kaynayan kazan Şenlik'tir.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 188, 1/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu yedi yüzyıl evvel doğan bir insan olarak tanımladığı Yunus Emre'ye karşı duygularını ve dünyaca tanınmış büyük bir ozan olmasına telmihte bulunur, sevgisini ifade eder.

Yedi yüzyıl evvel doğan bir insan.
Ne güzel yaratmış onu Yaradan,
Dünyaya tanınmış büyük bir ozan,
Vatan, Millet, Yunus Emre sevgisi.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:217,2/1-2-3-4)

Dursun Cevlanî'ni Ali İzzet'e olan sevgi ve saygısını şu mısralarla dile getirir:

Sordun mu ki Ali İzzet'in halini
Çeker mi sevdanın kalmakalini
Cevlâni istemem Dünya malını
Ararım dünyada eş garip garip

Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 16, 3/1-2-3-4)

Ozan Gülçınar'ın Âşık Mihmanî ve Âşık Veysel'e olan saygı ve hayranlığını dile getirdiği mısralarda şöyle seslenir:

Gurbet ellerinde garip gezerken
Sıla kokusuyla esti Mihmani
Gönlüm dergâhına girip gezerken
Serdi başköşeye postu Mihmani

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 70, 1/1-2-3-4)

Koca Veysel kılavuzum pirimdir
Çok bakıp görenden öte görendir
Sardın ya bağrına sadık yârindir
Şad olur bağrında yatan Şarkışla'm

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 97, 3/1-2-3-4)

Mısralarıyla dile getirir, birbirlerine olan yoğun özlem duygusunu, hasretlerini, sevgilerini, saygı ve hürmetlerini bu mısralarda dile getirirler.

4.6.9. İSTEK VE TALEPLERİ

Âşıklar şiirlerinde kimseye el avuç açmadıklarını, minnet ve zillet altında yaşamaktansa onurlarıyla yaşama isteklerini mısralarında sık sık tekrar ederler. Bu nedenle dönemin âşık şiirinde maddi anlamda kimseden herhangi bir taleplerine rastlamak mümkün değildir. Onların en büyük istekleri sevgi ve kardeşliğin, huzur ve mutluluğun olduğu bir dünya arzusudur.

Dönemin âşıklarından Abdulvahap Kocaman bir mısrasında “Benim emeklilik sizden muradım/Bunun tam zamanı Demirel Baba” (Sever 2004: 213) sözleriyle dönemin başbakanı Süleyman Demirel’den emekliliğini talep ettiği görülür.

4.6.10. VASIYETLERİ

Vasiyet, bir insanın ölmeden önce geride bıraktığı, istek ve taleplerinden oluşan yazılı bir kâğıt ya da sözdür.

Dönemin âşık şiirinde vasiyet niteliğinde yer alan şiirlerde âşıklar ölümünden hemen sonra yapılacak işlemlerle, ölümünden sonra kendilerinin unutulmaması adına yapılmasını arzuladıkları merasimlerle ve mezar yerleri ile ilgili konulara değinirler. Vasiyet niteliğindeki şiirlere en güzel örneklerden biri Abdulvahap Kocaman’ın çocuklarına vasiyetidir. (Sever 2004: 139, 238)

Gurbet elde bana ölüm gelirse
 Cenazemi eve getirin oğlum
 Zaman iyi olur mümkün olursa
 Beni yatağına yatırın oğlum

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 138, 5/1-2-3-4)

Kocaman bu vasiyet niteliğindeki şiirinde eğer gurbette ölürse cenazesinin eve getirilmesini, bir müddet yatağına yatırılmasını ister.

Abdülvahap Kocaman çocuklarının sırayla bir müddet yanında oturmalarını, evinin önünde cenazesinin yıkanmasını, salâvatlar getirilerek ve rahmetler okunarak mezara defnetmelerini, sonrasında yemeğini vermelerini, Ayrıca torunlarından münasip görülen birine isminin konulmasını, kızlarına miras olarak fazla hisse verilmesini, yoksul ve muhtaçların eli boş gönderilmemesini vasiyet eder. (Sever 2004: 139, 238)

Bayramlarda mezarıma toplanın
 El gördülük değil içerden yanın
 Bir Kur'an okutun rahmetle anın
 Çocuklara şeker getirin oğlum

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 138, 6/1-2-3-4)

Bayramlarda bütün çocuklarının mezarını ziyaret etmelerini isteyen Kocaman ziyaretlerinde kur'an okutmalarını ve çocuklara şeker dağıtmalarını arzular.

Dönemin vasiyet niteliğindeki şiirlerinde Âşık Hüdaî'nin ustasından sazını iyi korumasını (Orak 2001: 106), Âşık Veysel'in herkesin ölüm gelip çatacağı ana kadar ilim öğrenmesini ve okuma gayreti içinde olmalarını (Kaya 2004, 253) Talibî Coşkun'un mezarının Tonus köyü'ne kazılmasını (Kaya 2004: 409) Ozan Nihat'ı ise öldüğünde dost ve yaranlarının toplanarak kendisini dualarla gömmelerini (Uğur 2008: 457) vasiyet ederler.

4.6.11. KÜNYELERİ

Bir kimsenin adı soyadı, uyruğu, ülkesi, doğumu, mesleği, vb. özellikleri gösteren kayıta künye adı verilir.

20. yüzyıl âşık şiirinde âşıklar kendileri ile ilgili şiirlerinde künyeleri hakkında bilgi verir. Bu bilgiler arasında doğum tarihlerinden, anne, baba, büyük anne ve büyük babalarından, sülale isimlerinden, il, ilçe ve köy isimlerinden, namlarından söz ederler:

Âşık Reyhanî künyesini:

Sümmani'nin bir kenarı
Emrah'ın aşkının narı
Hakkı'ların torunları
Erzurumlu Reyhan benem

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 65, 3/1-2-3-4)

Sözleriyle ve “Ben Azeri Türk'üm eski soydanım” (Düzgün 1997: 175) ifadesiyle açıklar. Abdülvahap Kocaman ise “Kadirli ilçemdir Adana ilim/Hürriyet bağının lalesiyim ben” (Sever 2004: 113) sözleriyle memleketine vurgu yapar. Yüzyılın önemli âşıklarından Mevlüt İhsanî:

Bin üç yüz kırk dörtte geldim anadan
Yazdırdılar tarih ile yılımı
Dokuz ay, bir sene geçti aradan
Mevla yürü dedi, açtı dilimi.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 77, 1/1-2-3-4)

Mısralarıyla hicri olarak bin üç yüz kırk dörtte doğduğunu ve nüfusa böyle katlettiklerini dokuz ay bir sene gibi bir sürede yürüdüğünü ve konuşmaya

başladığını şiirlerinde konu eder. Künyesini şiirlerinde dile getiren diğer bir aşığımız ise Mahzunî Şerif'tir:

Tevellüdüm merak ise milad-ı otuzdokuz
Kasımın onyedisinde Zeynel babadan geldim.
Döndü anaya rahmolmuş, Ehl-i Beyt meftunuyuz
Ben faninin acısına, seyrü sefadan geldim.

Mahzuni Şerif (Zaman 2002: 504)

Âşık Mahzunî bin dokuz yüz otuz dokuzun kasım ayında doğduğunu, babasının Zeynel, annesinin ise Döndü Hanım olduğunu söyler, soyunun ehl-i beyte dayandığını açıklar.

“Yörük’üm, Türkmen’im, Denizli ilim
Acıpayam, Gölcük Köyü’ndenim ben
Neslim Oğuz nesli, Türkçedir dilim
Bozokların Kayı boyundanım ben.”

Ozan Nihat (Uğur 2008: 358, 3/1-2-3-4)

Denizli'nin Acıpayam ilçesi Gölcük köyünden olan Ozan Nihat Oğuz neslinden Bozokların Kayı boyundan geldiğini, Yörük ve Türkmen olduğunu mısralarında belirtir şiirlerinde kimliğine dair bilgiler verir.

Yüzyılın âşıklarında Âşık İsmetî (Kaya 1984: 38), Âşık Müdami (Aslan 1978: 216), Âşık Talibî (Kaya 2005: 324), Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 72) ve Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 333) mısralarında kimliklerine dair bilgi veren dönemin diğer âşıklarıdır.

4.6.12. DÜNYA GÖRÜŞLERİ

Sözlük anlamıyla dünya görüşü evrenin ve hayatın anlamını, amacını, değerini, insan varlığını ve davranışlarını kavramaya çalışan genel düşüncedir.

Dönemlerinin sevgi ve barış temsilcisi 20. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde kavga, savaş, vurmak, kırmak ve öldürmek gibi temalara rastlanmadığı gibi tam tersine, onların şiirlerinde sevgi ve hoşgörü, yaradılanı, yaratandan ötürü sevme felsefesi, gönül incitmeme, kalp kırmama dünya görüşlerinin temelini oluşturur. Bununla birlikte gördükleri adaletsizlikleri, yanlış uygulamaları, haksızlıkları ve zulümleri de eleştirmekten protesto etmekten de geri durmazlar. Onlar zalimlere karşı meydan okurken oldukça sert, fakirlik, yoksulluk ve yetimlik gibi konularda dertli ve duygusaldırlar. Olaylar karşısındaki tavır ve tutumlarını açıkça ifade eden âşıklar dünya görüşlerine dair düşüncelerini mısralarında dile getirir.

Dönemin âşıklarından Yusufelili Huzûrî dünya görüşü ile ilgili düşüncelerini dile getirdiği mısralarında ırk ve soyla uğraşmadığını, dilinin, dininin ve kalbinin bir olduğunu ve sık sık düşünce değiştirmedeğini söyler.(Dizdaroğlu 1949: 70)

Gencin görünüşte eski çağlıyım
 Dıştan zayıf içeriden yağlıyım
 Kalenderim fakat dine bağlıyım
 Nikâhsız, âyinsiz gerdek olamam.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949, 71, 3/1-2-3-4)

Vahşetten uzak olduğunu, medeniyete candan bağlılığını belirten Huzurî, görünüşte eski çağlı gibi olsa da kalender olduğunu, dine bağlılığını, vicdanını para ile satamayacağını ifade eder.

Bir şah olsam hükmeylesem cihana
 Başta haksızlığı yıkar giderdim
 Okullar yapardım bütün insana
 Cehaleti kökten yakar giderdim

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 154, 1/1-2-3-4)

Dönemindeki haksızlıkları, adaletsizlikleri eleştiren Kul Ahmet şiirlerinde insan sevgisini, eğitim sevdasını, kardeşlik ve barış özlemini, Allah inancı ve ehli beyt sevgisini mısralarında görmek mümkündür:

Gerçek yolu koyup eğri gidemem
 Tam bir milliyetçi kalesiyim ben

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 114, 2/3-4)

Hak yolu isterim solcu değilim
 Kominist basının belâsıyım ben

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 114, 4/3-4)

Çukurova âşıklarından Abdülvahap Kocaman, yalan söylemediğini, haram yemediğini, milliyetçi bir çizgide olduğunu, solcu ve komünist olmadığını, kadere bağlılığını, hak yolu talep ettiğini, şiirlerinde belirtir ve dünya görüşünü ortaya koyar:

4.6.13. MAHLAS ALMALARI

Mahlas kelimesi Arapça isim olup anlamı saflık, halislik, gönül temizliği olan “halas” kelimesinden gelir. Sözlük anlamı, kurtulacak yerdir. Âşıklık geleneğinde âşıkların asıl adlarının yerine kullandıkları takma adlara mahlasdenir. “Şairin mahlas almasına tahallüstenir. Şairlerin hepsi, hemen hemen bütün şiirlerinde mahlasını kullanır. Şöhretini de bununla sağlar. Öyle ki şairin mahlası zamanla asıl adını unutturur. Şairler mahlaslarını, tac beyiti veya mahlas beyiti dediğimiz son beyitte

veya son dörtlükte söyler. Âşıklar mahlaslarında, isim ve soy isimlerini, birileri tarafından kendilerine verilen mahlasları, kendi istekleriyle alınan mahlasları şiirlerinde mahlas olarak kullanır.” (doğankaya. com/ Mahlas)

Âşıklık geleneğinde mahlas alma ve mahlas kullanma geleneği, 20. yüzyıl âşık şiirinde de yoğun olarak yaşıatılan bir gelenek olup dönemin âşıkları mahlaslarından ve mahlas alma hikâyelerinden söz eder:

Cümle erenler bir araya geldiler
Aslımı zatımı sorup bildiler
Hulusi kalbime nazar kıldılar
Koydular ismimi oldum Fedaya

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 246, 5/1-2-3-4)

Böylece yazdılar deftere bizi
Ol Hakk’ın emrine hem oldum razı
EFKÂRİ koydular mahlâsımızı
Efsânemi, dilden dile yazdılar

Âşık Efkari (Keskin 2006: 162, 6/1-2-3-4)

Dönemin önemli âşıkları arsında yer alan Âşık Fedayi Baba mısralarında erenler tarafından kalbine nazar kılındığını ve Fedaya mahlası verildiğinden söz eder. Âşık Efkâri de mısralarında mahlas alma olayını hikâye eder.

4.6.14. ÂŞIKLAR KAHVESİ

Âşıklık geleneğinin yaşıatıldığı, âşıkların sanatlarını icra ettikleri halkla i içe oldukları önemli mekânların başında kahvehaneler gelir. “Kahvehaneler yakın zamanlara kadar insanların serbest vakitlerini değerlendirdikleri bir mekân olmaktan başıka, müdavimlerini kültürel açıdan besleyen, duygu yönünü tatmin eden sözlü

kültür geleneğinin geniş kitlelere ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan bir müessese konumundaydı.” (Düzgün: e-dergi.atauni.edu.tr) 20. yüzyıl âşıklarından Murat Çobanoğlu şiirlerinde böyle bir âşık kahvesinin adresini verir ve işlevinden söz eder:

Mahallemiz Kaleiçi Mahlesi,
Çobanoğlu Halk Ozanlar Kahvesi,
Ozanlar Sokağı kırk numarası,
Misafiri sever insanımız var.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:239,5/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu mısralarında kendisinin adı verilen Çobanoğlu halk ozanları kahvesinin adresini verir. Bu mekânda insanların misafirperver olduğunu dile getiren Çobanoğlu kahvenin Kaleiçi mahallesinde Ozanlar Sokağında ve kırk numarada olduğunu belirtir.

4. 6.15. ÂŞIKLAR BAYRAMI

İlki 1931’de Ahmet Kutsi Tecer’in öncülüğünde Sivas’ta sonrasında ise Feyzi Halıcı’nın emekleriyle Konya’da düzenlenen Âşıklar bayramı ile âşıklar yeni imkânlarla buluşmuş, Âşık Veysel başta olmak üzere pek çok âşık ismi halk tarafından tanınmaya âşıklık geleneğinin ismi duyulmaya başlamıştır.

Halıcı, geçmişten aldığı güçle 1966 yılında Konya’da Âşıklar bayramını başlatmıştır. Bu tarihten sonra Konya Âşıklar bayramı kalıcı ve eğitici bir okul olmuştur. Konya’da toplanan âşıkların ortaya koydukları eserler, atışmalar ve türküler yeni çalışma ve çabaların olumlu örneklerini teşkil etmiştir. Her âşık yeni bir eseriyle yarışmaya katıldığından Türk halk edebiyatının zenginleşmesinde bu bayramların büyük rolü olmuştur. Yüzlerce âşık bu ocakta yetişmiş aldıkları beratlarla memleketlerinde bir asker edasıyla karşılanmıştır. (Yemiş 2010: 113-114)

20. yüzyıl âşıklarından Davut Sularî (Yılmaz 2009: 246), Âşık Reyhanî(Düzgün 1997: 178, Âşık Selmani (Selman 1971: 7), Âşık Hüdai (Orak 2001:105) ve Âşık Efkâri (Düzgün 1997: 289) mısralarında değişik dönemlerde katıldıkları Konya Âşıklar Bayramından, bayram etkinliklerinden ve Feyzi Halıcı'nın âşıklar bayramına verdiği emeklerinden söz ederler.

Rahvan-at, güvecin yarışmasına
Gül şöleni diken barışmasında
Konya yemekleri karışmasında
Kimlere onurdu Feyzi Halıcı.

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 246, 6/1-2-3-4)

Davut Sularî Konya'da geleneksel olarak düzenlenen rahvan at yarışması, gül şöleni vb. etkinlikleri mısralarına konu eder ve Feyzi Halıcı'nın etkinliklerdeki emeğine vurgu yapar.

Bayram için yine geldik Konya'ya
Derdini dökecek dil vara vara
Nazar eyle coşan ırmağa çaya
Ummana dökülür sel vara vara

Âşık Hüdai (Orak 2001: 105, 1/1-2-3-4)

Konya Âşıklar Bayramı'na katılan Âşık Hüdai mısralarında bayrama dair duygularını mısralarında işler.

4.6.16. ÇALGILAR

20. yüzyıl âşık şiirlerinin taranması sırasında elde edilen veriler değerlendirildiğinde bilinen çalgıların yanı sıra hayli değişik çalgı isimlerinin de şiirler içerisinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlara hem dönemin sosyo-kültürel

hayatında kullanılan algılar hakkında bilgi vermek hem de halk edebiyatı araştırmacılarının ve müzikle uğraşanların kolayca ulaşmalarını sağlamak amacıyla algılar adlı bir bölüm oluşturulmuştur.

Dönemin aşık Şiirinde isimleri tespit edilen algılar sayıca fazla olmadıkları için nefesli, vurmalı, telli vs. gibi sınıflara ayrılmadan alfabetik sıra içerisinde verilmişlerdir. Alfabetik sıra dâhilinde isimleri verilen algıları hakkında kısa bir bilgi paragrafı ve o çalgının isminin geçtiği mısralardan örnekler yer almaktadır.

Bando: Türkçe sözlükte *bando*, türlü üflemeli ve vurgulu çalgılardan oluşan ve genellikle geçit törenlerinde kullanılan mızıkacılar topluluğu veya takımı, mızıkanın adıdır. (Türkçe Sözlük 2005: 196)

Bütün Millet ağlayarak merasime bakıyor
Şu bandolar çalındıkça gözyaşları akıyor
Åık Talibî (Kaya 2005: 294, 3/1-2)

Bandolar çalınır etraf seslenir
Bayraklar dikilir Şehir süslenir
Şenlikler yapılır bayram kutlanır
Őereflenir her lkesi Samsun'un
Åık Talibî (Kaya 2005: 202, 2/1-2-3-4)

Dönemin aşıklarından Åık Talibî'nin mısralarında tesadüf edilen bando Atatürk'ün ölüm yıldönümünde ve katıldığı bir milli bayramda grdğu bando algısından söz eder.

Cura: Saz Şairlerinin çaldığı küçük hacimli telli saza verilen ad. Toroslarda alınan bulgari de cura ailesine girer. (Kaya 2010: 194)

Dönemin âşık mısralarında ismine tesadüf edilen cura ile ilgili olarak Âşık Hüdaî “Âşıklar çağrılmış er meydanına/Sen de al curanı çal varı vara (Orak 2001,105) mısralarıyla er meydanına çağrılan aşığın curası ile birlikte bu çağrıya icabet etmesini; Ozan Nihat ise “Nihat’ım, derdimi döktüm curama” (Uğur 2008: 182) sözleriyle curasını dert ortağı olarak görür.

Çöğür: Geniş yerlerde ve meydanlarda çalındığı için meydan sazı da denir. “Yeniçeriler tarafından sefer sırasında çalınan saz”dır. (Kaya 2010: 204)

Dönemin âşık şiirinde adı geçen çalgılar arasında yer alan “Elimde çöğürdür de tamburdur sazdır” (Yılmaz 2009: 353) sözleriyle çöğür Davut Sularî’nin bir mısrasında tesadüf edilir rastlanır.

Davul: Bir kasnağın iki tarafına gergin bir şekilde deri geçirilerek yapılan, çubuk ve tokmak ile çalınan vurmali çalgıdır. Zurna eşliğinde düğünlerde çalınan davul 20. yüzyıl âşık şiirinde adı geçen çalgılar arasında yer alır; sevginin, sevincin, kavuşmanın ve mutluluğun sembolü olarak işlenir. (Uğur 2008: 124), (Kaya 1984: 133), (Keskin 2006: 79), (Kaya 2004: 239), (Düzgün 1997: 102)

Baktım ki tolanmış seğmen geliyor

Ciğerimi delik delik deliyor

Kapısında çifte davul çalıyor

Eline kınalar yakmış gediyor

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 358, 2/3-4)

Afşinli Derdiçok, ellerine kına yakarak giden başkasına gelin olan sevdiğinin ardından üzüntüsünü belirttiği mısralarında, gelin almaya gelen seğmenlerden ve sevdiğinin kapısında çalınan davullardan söz eder.

Âşık Talibî’nin bir mısrasında “Geceler yarı bölündü/Sahur davulu çalındı” (Kaya 2005: 138) sözleriyle Ramazan ayında halkı sahura kaldırmak için bir uyandırma aracı olarak davul çalındığını söyler.

Cazlar dolmuş millî çalgı yerine

Davullar, zurnalar, sazlar ağladı

Ozan Nihat (Uğur 2008: 219, 2/3-4)

Ozan Nihat, milli çalgılardan davulun, zurnanın ve sazın yerini günümüzde cazın aldığını söyler bu konudaki eleştirisini dile getirir.

Def: Def, bir kasmağa geçirilmiş deriden ibaret olan, kasmağın etrafına ziller takılan musîkî aletinin adıdır. Halk arasında ismi *tef* diye de zikredilir.

Âşık şiirinde def bir oyun çalgısı olarak adı geçer. (Keskin 2006, 58), (Hüseyin 1978: 23)

Gitar: Türkçe sözlükte (2005: 764) gitar, genellikle altı telli, telleri iki parmak arasında çekilerek çalınan bir çalgıdır.

Gitar çıktı çalındı caz

Neyden kurtulduk çok şükür

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 86, 1/3-4)

20. yüzyıl âşıklarından Âşık Reyhanî gitarın ve cazın çıkmasıyla geleneksel çalgılarımızdan neyin unutulmasına duyduğu üzüntüyü hicveden bir üslupla dile getirir.

Kaval: Çobanların çalgısı da olarak bilinen kaval, Türk millerinin bilinen en eski üflemeli çalgısıdır. Dönemin âşık şiirinde tespit ettiğimiz kaval kelimesi kır hayatının bir enstrümanı olarak çoban, koyun, kuzu kelimeleriyle birlikte kullanılmıştır. Âşıklar mısralarında kaval nağmeleri, koyun kuzu seslerini dile getirmiş şiirlerinde güzel bir kır tablosu tasviri yapmışlardır.

Âşık şiirinde kaval nağmeleriyle çobanın sürüyü otlatmasından (Sever 2004: 55), kaval çalmasından (Kafkasyalı 1998: 289) söz edilir, kavaldan kırlarda ve dağlarda

çalınan önemli bir entrüman olduğu söylenir. Ayrıca çobanın yanık sesiyle birlikte kavalın acı acı inlemesi dile getirilir ve kaval çalgısının kır ve çoban hayatındaki yeri ve önemine dikkat çekilir. (Kaya 2004: 230, 240), (Düzgün 1997: 94, 216),

Yüce dağlar yeşil yarlar senindir
Sürüyü yaylağa sür çoban kardeş
Yayla suyu gök pınarlar senindir
Şu yanık kavalın vur çoban kardeş

Âşık Efkarî (Keskin 2006,157, 4/3-4)

Kaval çalgısına mısralarında yer veren Âşık Efkarî mısralarında, dağları ve yeşil yaylaları mesken edinen çobandan sürüsünü yaylaya sürmesini yanık kavalını çalmasını ister.

Mevlüt İhsanî bir mısrasında “Mevlana ne dedi çaldı kavala” (Düzgün 1997: 82) Mevlana’nın kavalı ney olarak tanımlamasına telmihte bulunur.

Murat Çobanoğlu kavalın, sevgililer arasında özel bir yerinin olduğunu mısralarında dile getirir.

Sevdiği oğlanın kaval sesine.
Kulak verir bir kız çobana dağlar,

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 322, 2/3-4)

Çobanoğlu, çobana gönül veren sevgilinin gönül verdiği çobanın kaval sesine kulak vermesinden, kaval sesinin ise sevgilinin gönlünü hoş etmesinden söz eder.

Keman: Dört telli çenenin altına dayayarak çalınan çalgıdır. 20. yüzyılın modern çalgıları arasında yer alan keman âşık şiirinde adı sıkça geçen bir çalgıdır. İsmi çoğunlukla ud ve saz çalgılarıyla birlikte anılır. (Başgöz 1994: 118), (Kaya

2005: 58, 199), (Keskin 2006: 65), (Sakaoğlu 1987: 165), (Düzgün 1997: 172), (Kaya 2004: 239), (Kaya 2004: 239)

Kopuz: Oğuz Türklerinin kullandığı telli çalgıya verilen ad. Kopuz şimdi bağlama olarak adlandırılan sazın atası olarak nitelendirilir. Altayla hâlâ kopuzu kullanmaktadır. Bu kopuzun gövdesi yarım armut şeklinde olup bir sapa bağlıdır. Gövdenin üstü tahta, sırtı ise yılan derisi ile kaplıdır. Telleri at kılındandır. Günümüzde Kırgızlar komuz adını verdikleri sazı çalmaktadır. (Kaya 2010: 443)

Yüzyılın âşık şiirinde Ozan Nihat “Kopuzulan Cenk türküsü çalın” (Uğur 2008: 179) sözleriyle kopuz cenk türkülerinin ve kahramanlıkların sembolü görülen bir çalgı isimi olarak tanımlanır. Mevlüt İhsanî ‘nin mısralarında tesadüf edile kopuz sözcüğü ise “Vatanın inleyen telidir gençlik.” (Düzgün 1997: 90) mısrasıyla kopuz vatanın inleyen gençliğine teşbih edilir.

Ney: Ney, kamıştan yapılmış musiki aletinin adıdır. Kendi asıl vatani olan kamışlık ve sazlıktan koparılması nedeniyle vatanından ayrılmasının hasret ve özlemin neticesi olarak feryat ettiğine inanılır, bu nedenle vuslat ateşiyle feryat etmeyi sembolize eder.

O kavuşmuş maşukuna
Düşmüş Allahın aşkın
Eş bulunmaz o çoşkuna
Sarı kamış neyde bulur

Âşık Efkari (Keskin 2006: 287, 4/1-2-3-4)

Allah aşkıyla yanan hak dostlarının çoşkunluğu, âşık maşuk ilişkisi asli vatanından koparılması nedeniyle feryat ettiğine inanılan neye teşbih edilir.

Mevlana ney çaldı, Yunus yaş döktü
Âşık dervişandır, saz çalan değil.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 100, 2/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, Mevlana'nın, sesiyle insanı etkilediği için neye çok değer verdiğini mısralarında ifade eder Mevlana'nın ismi ile neyi birlikte mısralarında işler. İhsanî aşığın saz çalan değil dervişan kişi olduğu belirtir.

Saksafon: Bandolarda ve caz topluluklarında kullanılan bir tür üflemlî çalgıdır. Dönemin âşık şiirinde Davut Sularî bir mısrasında (Yılmaz 2009, 314) eğlence çalgısı olarak saksafon'un adından söz eder.

Santur: Santur, kanuna benzeyen, tokmaklarla çalınan bir tür telli çalgının adıdır. (Türkçe Sözlük 2005: 1699) Bir çalgı aleti olarak santursözcüğü yüzyılın iki aşığında Âşık Talibî ve Davut Sularî'nin mısralarında tespit edilmiştir. Santur kelimesinin geçtiği her mısradaki saz kelimesine yer verilmesi dikkat çekicidir. Davut Sularî, güzellerin santur, saksafon ve saz eşliğinde saf saf eğlenmesini söyler. (Yılmaz 2009: 314) Âşık Talibî Mersin, Samsun ve Denizli gibi gezdiği şehirlere dair verdiği bilgiler arasında çalgılı kahvelerden ve santurlu sazlı eğlencelerden söz eder. (Kaya 2005: 185, 203, 399)

İzmir civarına yakın Denizli
Güzelleri çoktur esmer benizli
Şenlikler yapılır santurlu sazlı
Herkes sevdiğini takar koluna

Âşık Talibî (Kaya 2005: 398, 1/1-3)

Dönemin Evliya Çelebisi olarak bilinen Âşık Talibî, Denizli şehrine dair duygularını dile getirdiği mısralarında Denizli'nin güzellerinin esmer benizli ve çok olduğundan, santurlu sazlı şenliklerin yapıldığından söz eder.

Saz: Saz kelimesinin üç değişik anlamını verdikten sonra örnekleri incelemenin daha faydalı olacağına inanıyoruz. Saz, genel anlamıyla, her tür çalgı aletinin adıdır. Saz Türk halk müziğinde bağlama, cura gibi telli müzik aletlerinin genel adıdır. Saz gövdesi ayrılarak yapılmış, telli, uzun saplı, perdeli çalgının adıdır.

Kiraz kabuğundan yapılmış tezene denilen mızrapla çalınır. Daha çok dut ağacı kütüğünden yapılanları tercih edilir. Cura (Bulgari), çöğür (meydan sazı), bozuk, divan, karadüzen gibi çeşitleri vardır. (Kaya 2010: 645) Sazın âşık edebiyatında önemli bir yeri vardır. Bu önem halk tarafından saz çalmanın âşıklığın bir vecibesi olarak görülmesinden kaynaklandığı görülür.

Saz, âşık şiirinde âşıkların şiirlerini terennüm ettiklerinde çalınan bir çalgı olarak adı zikredilir. Aynı şekilde bağlama, cura gibi telli, uzun saplı, perdeli ve tezene ile çalınan çalgı olarak âşık mısralarında adı sıkça geçen bir çalgı çeşidi olduğu görülür. (Düzgün 1997: 227), (Yılmaz 2009: 257), (Keskin 2006: 75), (Orak 2001: 106), (Aslan 1978: 264), (Kaya 2004: 177), (Çınar 2008: 20), (Kaya 2005: 394)

Saz, dönemin âşık şiirinde “Aşkımı bir sarı tele söyledim/ Bağrıma bastığım saz üzdü beni (Gedik 1995:161), “Bende dertlerimi döktüm sazıma” (Çınar 2008: 21),” Teline vurarak dertler dökerek/ Bir sazı severim bir muhabbeti (Hüseyin 1978: 90, “Dert döktü tellere bizim âşıklar.” (Düzgün 1997: 162), “Gizli dertlerini saza anlatmış/ Sazının sesini derdine katmış” (Düzgün 1997: 62) sözleriyle aşığın derdini dile getirdiği, sarı tele döktüğü, gizli dertlerini anlattığı vefalı bir dost ve sır arkadaşıdır.

Âşık şiirinde “Aşığın dert ortağı sazı” (Kafkasyalı 1998: 169), “Ancak bildim dert ortağı sazımı” (Kafkasyalı 1998: 283) mısralarında yer aldığı şekliyle saz aşığın dert ortağı, “Bağrıma yaslandın kolumda yattın/Sazım, senden başka dost bulamadım.” (Özdemir 2003: 339), “Sazımı bağrıma bastım/ Gâh söyledim, gâhî sustum (Düzgün 1997: 265) sözleriyle aşığın bağrına yasladığı ayrılmaz dostu “Hislerime cevap verdim saz ile” (Düzgün 1997, 177) sözüyle de aşığın hislerinin tercümanıdır.

Âşıklar şiirlerinde küçük yaşlarından itibaren sazı eline aldıklarını (Sever 2004: 59), saz elinde gurbette diyar diyar gezdiklerini, arkadaş olduklarını (Sever 2004: 139),

(Başgöz 1994: 123), (Düzgün 1997: 124) çalınan sazdan gıda aldıklarını (Hüseyin 1978: 192), hasret mektuplarını sazları eşliğinde yazdıklarını (Uğur 2008: 158), sevdikleri yar ile sazlarını ayrı tutmadıklarını (Kafkasyalı 1998: 236), (Keskin 2006: 158) gönülleri onunla hoş eylediklerini (Orak 2001: 32) dile getirirler.

Ben gidersem sazım sen kal dünyada

Gizli sırlarımı Âşıkâr etme

Lal olsun dillerin söyleme yâda

Garip bülbül gibi ah ü zar etme

Âşık Veysel (Kaya 2004: 160, 49/1-2-3-4)

Âşık Veysel, vasiyet niteliğindeki mısralarında sazına seslenir, öldüğünde sazının dünyada kalmasını, gizli sırlarını aşıkâr etmemesini sazından ister. Yâd ele bu sırları söylememesini yineleyen Veysel sazının dillerinin lal olmasını, garip bülbül gibi ah ü zar etmemesini talep eder.

Murat Çobanoğlu mısralarında “Ben sazımla vatanıma kurbanım” (Kafkasyalı 1998: 303) sözleriyle vatanla birlikte âşık olduğu, yoluna kurban olduğu ikinci unsur sazıdır. Âşık Cevlanî “Cennetten bir huri bana verseler/ Hiç değişmez ismin sazımda güzel” (Cevlani 1951: 268) sözleriyle sevgilinin ismi daima sazında ve telinde olduğunu vurgular. Âşık Hüdai “Gönlüme teselli sazımdır benim/ Ben bu sazımdaki tele aşığım (Orak 2001: 54) sözleriyle gönlünün tesellisi olarak sazını görür ve sazındaki sarı tele aşkını dile getirir.

Dönemin âşıkları öldüklerinde sazlarına sahip çıkılmasını isterler ve geride kalan sazları için taleplerini dile getirirler.

Sırtında kırık saz bir akşam vakti

Güneşle beraber battı söyleyin

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 203, 2/3-4)

Mevlüt İhsanî 'de bu aynı yara

Göç ettin, sazını astın duvara

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 112, 7/1-2)

Âşık şiirinde sazın duvara asılması, sırtında bir kırık sazla göç edilmesi, bu dünyaya veda edip ahiret yolculuğuna çıkılması anlamında kullanılmış, aşığın geride bıraktığı tek miras yine sazı olmuştur.

Sazım düzen tutmaz olsun

Telim Allah demeyince

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 46, 1/1-2)

Çobanoğlu dikkatli çal sazını,

Teller bir gün hesabını soracak.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 219, 6/3-4)

Kul Ahmet'in kırık sası

Telleri birlik çağırır

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 226, 4/3-4)

Âşıklık geleneğinde sazın dikkatli çalınması öğütlenmiş, birliğe ve kardeşliğe çağırması istenmiş ve tellerinde Allah ismi geçmeyen sazın düzeninin bozulması istenmiştir.

Mehter: Mehter takımında görevli olan kimselere *mehter* adı verilir. Mehter takımı ise kös, nakkare, zil, zurna ve borulardan kurulan askerî mızıkanın adıdır. Abdulvahap Kocaman milli ve manevi duyguları dile getirdiği şiirinde tekbirlerle yerlerin ve göklerin tekbirlerle inlemesinden, fetih müjdesinden ve askeri coşturan mehterin çalınan güzel marşlarından söz eder.

Tekbirle inlesin yerler ve gökler
 Ehli İslâm fetih müjdesi bekler
 Susmasın askeri coştursun mehter
 Güzel marşlarını çalması gerek

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 157, 2/1-2-3-4)

Spor sarayını millet kuşattı
 İçini süsletti zümrüt döşetti
 Devrimcilere iyi gece yaşattı
 Mehter davul zurna ziynetleri var

Âşık Talibî (Kaya 2005: 283, 4/1-2-3-4)

Âşık Talibî ise devrimcilerin bir spor salonunda gerçekleştirdiği gecede mehter, davul ve zurna sesine vurgu yapar.

Tanbur: Yüzyılın âşık şiirinde adı geçen çalgılardan biri de tanburdur. Dönemin âşıkları “Hüdai’yim aldı ah-u zar beni/ Ne tanbura eğler ne de tar beni” (Orak 2001: 22) mısralarında aşka düşmüş gönlünün ah-u zar halini ne tanbura ne de tar çalgısının eyleyemeyeceğinden söz eder. “Âşk ile mecnunlar, dağlara düşüp/ Çalar tanburasın, saz eyyamıdır.” (Aslan 1978: 205) mısralarında tanbur aşk ile dağlara düşen mecnun misali âşıkların bir çalgısı olarak zikredilir. “Kırıldı ellerim tutmaz tezene/ Düzensiz tamburam teller ötmüyor.” (Demir 1993: 359) sözleriyle ise düştüğü aşk derdi nedeniyle çaresizliğini, düzensizliğini tanbura ile teşbih eder.

Trampet: Trampet iki değnek ile çalınan küçük davuldur. Genelde resmi törenlerin ve merasimlerin çalgısıdır.

Bütün Millet ağlayarak merasime bakıyor
 Şu bandolar çalındıkça gözyaşları akıyor

Âşık Talibî (Kaya 2005: 294, 3/1-2)

Dönemin âşıklarından Talibî On Kasım Atatürk'ü anma merasimlerinde çalınan bandolardan söz eder, milletin hüznünü dile getirir.

T(1)rampetler muzıklar çalındı
Yarelerim göz göz oldu delindi
Âşık Talip bu bayramda bulundu
Çağırdım o zaman “Paşa Merhaba”

Âşık Talibî (Kaya 2005: 272, 6/1-2-3-4)

Âşık Talibî bulunduğu bir milli bayramda, bayramların resmi çalgısı olan trampet ve muzikaları mısralarında işler, milli coşkuyu dile getirir.

Ud: Dönemin çalgıları arasında ud çalgısı yüzyılın çalgıları arasında yer alan ve ismi âşık şiirinde tesadüf edilen çalgılar arasındadır.

Saratlı köyünde kaynar
Çoluk çocuk kumar oynar
Çalınır sazları naylar
Udlarının teli sarhoş

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994:195, 117/5)

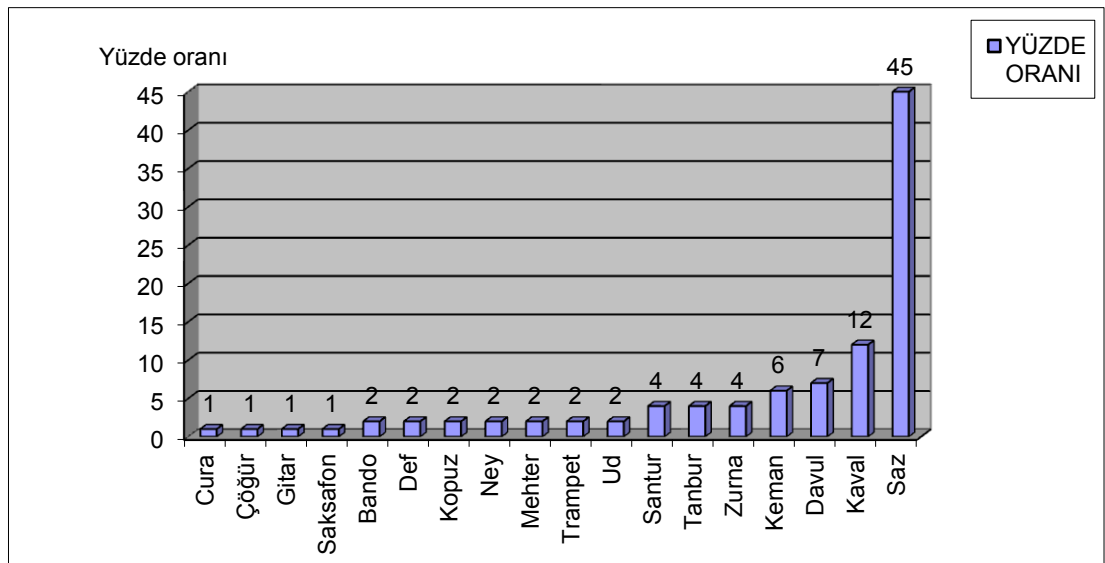
Ali İzzet Özkan, Saratlı köyünün sosyal hayatına dair bazı konuları dile getirdiği şiirinde çoluk çocuğun kumar oynamasından, çalınan saz ve udlardan ve içki kullanımından söz eder.

Âşık Talibî mısralarında “Şimdi gülüp oynayacak zamanla/ Sahnede çalınır udlar kemanlar” (Kaya 2005: 199) sözleriyle ud çalgısının dönemin çalgıları arasında yer aldığına dair bilgi verir.

Zurna: Türk halk müziğinde çalınan üflemeli çalgılardan biridir. Gövdesi erik yahut ardıçtan olup üzerinde sekiz delik bulunur. Genellikle düğünlerin, güreşlerin,

festivallerin ve eğlencelerin davulla birlikte vazgeçilmez açık hava çalgılarından biridir.

Yüzyılın âşık şiirinde davul ile birlikte anılan zurna türkülerin, düğünlerin enstrümanı olarak söz edilir. (Düzgün 1997: 102), (Kaya 2004: 239), (Kaya 2005: 100), (Keskin 2006: 79)

Grafik 4.8. Çalgılar.

Âşıklık geleneğinin en önemli çalgısı olan saz dönemin en önemli çalgısıdır. (Grafik 4.8)

4.7. ÂŞIK ŞİİRİNDE ADI GEÇEN RENKLER

Âşık şiirinde adı geçen renkler başlığı altında, 20. yüzyıl âşık şiirleri içerisinde geçen renklerle ilgili bilgi verilmiştir. Alfabe sırasına göre dizilmiş alt başlıkların altında renklerin şiirde hangi konuları anlattığı, hangi renklerin daha çok tercih edildiği, hangi benzetmelerde kullanıldığı vb. değerlendirmeler yapılmıştır.

Renkler, tarihin en eski dönemlerinden beri insanlığın dikkatini çekmiş şeyleri tarif, tasnif ve bildirme hususlarında yardımcı unsurlar olarak kullanılmışlardır. Renkler, varlığın tanınmasında en az şekil kadar önemli olmuşlardır. Ancak renklerin sadece dış dünya ile ilgili olmadığı, insanın iç dünyası ile de çok önemli bağları olduğu keşfedilmiştir. İnsanların ruh dünyası ile renkler arasında bir ilgi olduğu ortaya çıkmıştır. İnsanların iç ve dış dünyaları ile bu kadar dolu olan renklerin zaman içinde belli simgesel değerlere ulaşması kaçınılmazdı. Bu simgesel değerler, bütün insanlığın benimsediği ve aynı anlamda algıladığı açılımlara sahip olsa da, bazı kültürler ve geleneklerde tamamen farklı algılanmıştır. (Yıldırım 2006: 130)

20. yüzyıl âşık şiirinde en çok karşılaştığımız renkler al (kırmızı), al-yeşil, sarı, kara (siyah) ve yeşildir.

Ak (Beyaz): Temizliğin, saflığın ve masumiyetin simgesi olarak görülen ak (beyaz) renk âşık şiirinde adı sıkça geçen renkler arasında yer alır.

“Ak göksünden ilik düğme/ Çözer nazlanı nazlanı” (Demir 1993: 36), “Emine’nin ağ göğsüne/ Baş koyupta yatamadım” (Kaya 2005: 52),” Saadetin ak gerdanı parlıyor/ Oynadıkça ak memeler terliyor (Kaya 2005: 263), “Beyaz göğsün içi benzer gülzâra” (Dizdaroğlu 1949: 126) sözleriyle sevgilinin göğsü ak rengiyle aşğın her zaman dikkatini çeker. Aşğın baş koyup yatacağı yer sevgilinin göğsüdür. Sevgili altınını incisini ak göğsüne takar aşğın aklında ise ak göğüsteki ilikler vardır.

Âşık şiirinde ak kelimesinin bir başka teşbih edildiği yer sevgilinin alnıdır. “Ağ alnına al kırmızı sararsan” (Demir 1993: 326) sözleriyle ak sözcüğü bir güzellik unsuru olarak sevgilinin alnı ak olarak tasvir edilir. Ak renk, giyim kuşamın anlatıldığı mısralarda sıkça işlenir. Âşıklar sevgiliyi anlattıkları bazı şiirlerinde “Dâîma gözeller geyinir beyaz” (Demir 1993: 392) sözleriyle onun üzerindeki elbiselerin beyaz rengine dikkat çekerler.

“Beyaz yere baksa eder simsiyah” (Dizdaroğlu 1949: 86) beyaz yer anlamında nezih ve temiz bir mekân, “Güzelin olmalı, dört yeri beyaz” (Aslan 1978: 187) mısrasında geçen güzelin beyaz yeri ifadesiyle güzellik unsuru, “Şükür Hak'ka, verdi ak gün” (Aslan 1978: 242) mısrasında geçen ak gün tabiriyle ise huzurlu ve mutlu gün dile getirilir.

“Hep seçmişsin beyaz ile sarıyı” (Hüseyin 1978: 104) sözleriyle tercih edilen değerli nesnelere ve varlıkları simgelemek için âşık şiirinde ak (beyaz) rengin tercih edildiği görülür. “Her çiçekte her çimende rengim var/ Yeşilim beyazım allarım sarhoş” (Hüseyin 1978: 237) mısrasında ise sözlükteki beyaz renk anlamıyla ak gülden, çiçek ve çimenlerin beyazından söz edilir:

Al (Kırmızı): Kırmızı renk 20. yüzyıl âşık şiirinde en sık kullanılan renklere dendir.

Aşk dünyamı bin bir renge boyadı

Maviler, yeşille, allar kıskanır

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 78, 4/1-2)

Ozan Gülçınar mısralarında al renk aşğın aşk dünyasını renklendiren ve sevgilinin kıskandığı bir renk olarak zikredilir. Dönemin âşık şiirinde kırmızı en çok gül ile birlikte kullanılır.

SELMANİ der baldan tatlı dilim var

Ak ile kırmızı iki gülüm var

Âşık Selmani (Selmani 1971: 25, 3/1-2)

Selmanî mısralarında sevgilinin bahçesinde ak ile kırmızı renklere oluşan güllerden söz eder.

Kırmızı, Afşinli Derdiçok'un “Al yeşil kırmızı bir mendil olsam” (Demir 1993: 137), “Kırmızı mendili bağlatıp çözme” (Demir 1993: 143), “Kırmızı bağlanmış dost

kalem kaşa hey” (Demir 1993: 386) mısralarında mendil kelimesiyle adı sıkça kullanılır, kalem kaş üzerine bağlanan kırmızı mendil, sevgiliye dönük sevgi ifadesi adına bir sembol haline getirilir.

Kırmızı dönemin âşık şiirinde sevgili ile ilgili karşımıza sık çıkan kelimelerdendir. Sevgilinin yüzü (Demir 1993: 426), (Aslan 1978: 187), yanağı (Gedik 1995: 73), ve gözleri (Orak 2001: 53) al kırmızıdır.

Doğa ve tabiatın güzelliğinin dile getirildiği mısralarda “Her çiçekte her çimende rengim var/Yeşilim beyazım allarım sarhoş” (Hüseyin 1978: 237), “Ağaçlar kız gibi giysin alları” (Orak 2001: 91) sözleriyle çiçeklerin renginin kırmızı olduğu ve ağaçların kız gibi allar giyindiği ifade edilir.

Giyelim karalar, dökelim allar.

Yok mazi, asırda, eşin Atatürk.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 234, 7/1-4)

Âşık Müdami Atatürk’ün ölümüne duyduğu üzüntüsünü dile getirdiği mısralarında “giyelim karalar dökelim allar” sözüyle al sözcüğünü kanlı göz yaşına teşbih eder.

Âşık şiirinde al rengi aynı zamanda özgürlüğün, kurtuluşun, sevincin ve mutluluğun rengidir.

Der Hıfzı nusreti verdi yaradan,

Giyindik alları, çıktık karadan,

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 20, 2/1-2)

Kağızmanlı Hıfzı mısralarında özgürlüğün, kurtuluşun ve bağımsızlığın sevinç ve mutluluğunu “al giyinme” sözüyle dile getirir.

Sevgilinin giyim kuşamının anlatıldığı pek çok mısradaki kırmızı kelimesi kullanılmıştır. Âşıklar muhtelif mısralarda sevgilinin kırmızı giyiminden söz ederler. (Demir 1993: 173), (Orak 2001: 66), (Aslan 1978: 7), (Cevlani 1951: 2)

Al-Yeşil: Renklerden al ve yeşil kelimeleri âşık şiirinde bir arada al yeşil tabiri ile sıkça kullanıldığı için al-yeşil başlığı altında incelenmiştir.

Âşık şiirinde al ve yeşil sıklıkla bahar rengi olarak işlenir.

Dağlar ne dağlarsınız

Baharda ağlarsınız

Yazın al yeşil giyer

Kışın ak bağlarsınız

Âşık Hüdai (Orak 2001: 13, 1/1-2-3-4)

Al yeşil geyindi dumanlı dağlar

Olur şad-ı revan çimenli çağlar,

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 24, 1/1-2)

Birden al yeşile bezenir dağlar

Karlar erir sular coşarak çağlar

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 56, 2/1-2)

Baharın gelmesi, karların erimesiyle birlikte dağların, bağların ve yer yüzünün rengi al yeşil renge boyanır, al ve yeşil elbiselerini giyerler.

Dönemin âşıklarına göre sevgilinin süsü, ziynetli kıyafetleri al yeşil renk tonundadır. (Dizdaroğlu 1949: 138), (Aslan 1978: 189), (Demir 1993: 242), (Sever 2004: 87). Dursun Cevlani “Güzeller giyinir toyda bayramda/ Karışır yeşille alları Karsın” (Cevlani 1951, 9) sözleriyle Kars güzellerinin toyda bayramda giydiği, fiyakalı gezdiği özel kıyafetleri al ve yeşil renkte olduğunu belirtir.

Türkü gafletten uyardı,
 Al yeşil renge boyattı
 Çok hüner madde gösterdi,
 Cumhuriyet bayram günü

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:198, 1/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba'nın mısralarında gelişmişlik, medeniyet ve cumhuriyetin getirdikleri al ve yeşil renkle teşbih edilir.

Al yeşil kırmızı bir mendil olsam
 Yâr beni yüzüne peç eder m'ola

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 137, 5/3-4)

Sen benim aşkımsın hem dileğimsin
 Al yeşil benekli kelebeğimsin

Âşık Hüdai (Orak 2001: 53, 2/1-2)

Afşinli Derdiçok, al yeşil bir mendil olup yârin yüzüne peçe olabilmenin düşünüyüşünü kurarken, Âşık Hüdai ise sevgiliyi al yeşil benekli bir kelebeğe benzetir.

Âşık şiirinde “Kimi yeşillenir kimi allanır/ Kimi batmış kızıl kana çiçekler.” (Aslan 1978: 27) mısrasında olduğu doğanın rengi çoğunlukla al kırmızı tasviriyle öne çıkar, çiçeklerin al ve kırmızı iken çiçeklerin rengi de yer yer al kırmızı olarak işlenir.

Kahpe felek beni çarktan geçirdi,
 Yashyım yeşilim allarım yoktur.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 30, 8/3-4)

Ayrılık, hüznün ve karamsarlığın rengi olan kara renginin zıddı olara al yeşil rengi görmek mümkündür. Kağızmanlı Hıfzı mısralarında yasta olan birinin al ve yeşil halinden söz edilmesinin imkânsızlığını dile getirir.

Ala: Sözlükte karışık renkli, çok renkli, alaca anlamlarına gelir. Yüzyılın âşık şiirinde ala rengi Afşinli Derdiçok mısralarında sıklıkla kullandığı dikkat çeker. Derdiçok “Görünce aklım alıyor/ Ala gözler süzgün güzel (Demir 1993: 50), “Dayanamayam derdine/ Ala gözü sürme gelin” (Demir 1993: 76), “N’olsam DERDİÇOĞ’um daha ben n’olsam/ Ala gözlü yâri arasam bulsam (Demir 1993: 137) mısralarıyla sevgilinin ala renkli gözlerinden söz eder.

Ala aynı zamanda beyaz ile siyah rengin bir karışımı olarak erimeye yüz tutmuş karın rengi olarak tasvir edilir. Derdiçok “Nerden baksam ala karın görünür/ Derdime bir derman sal Nurhak dağı” (Demir 1993:199) mısralarıyla, Nurhak dağının zirvesinde eksik olmayan ala karlardan söz eder.

Boz: Açık toprak rengi olan boz rengi âşık şiirinde nadiren rastlanan renklerden biridir. Yusufelili Huzurî’i bir mısrasında rastladığımız “Anasından doğma kör olan âdem/ Yeşilden, sarıdan, bozdan ne anlar” (Dizdaroğlu 1949,135) mısrasında, doğumundan kör olan birinin boz rengini de tanıyamayacağını söyler.

Ela: Türkçe sözlükte (2005: 620) ela gözde sarıya çalan kestane rengidir. Âşık şiirinde Derdiçok “Dikkat etsem göremeyom gözleri gök elâ mı” (Demir 1993: 443) mısrasıyla sevgilinin ela gözlerinden söz eder, gözlerinin rengini merak eder.

Elvan: Çeşitli renklerin bir arada olduğu, çeşit çeşit renklerin oluşturduğu renk cümbüşü elvan rengin izahıdır.

Kimiler eynine elvan giyinmiş,
Hoş geldiniz bu seyrana çiçekler.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 29, 2/3-4)

Kağızmanlı Hıfzı elvan kelimesine mısralarında yer verir ve çiçeklerin rengârenk oluşunu üzerlerine elvan giyinmiş nitelemesiyle verir.

Kara (Siyah): Dikkat çekici bir özellik olarak siyah saç, güzelliği ortaya çıkaran siyah rengiyle göz kamaştırıcı özelliğiyle öne çıkmaktadır. Güneş gibi aydınlık, beyaz yüzün, gelincik çiçeğini ve gülü kıskandıran al al yanakların albenisini ortaya çıkaran siyah renktir. Bir bulut ya da peçe gibi yüzün üzerine inen siyah saçlar, güzelliği kat kat arttıran bir özelliğe sahiptir. Şairlerin bu sebeplerle siyah renge ayrıcalık tanıdıklarını tahmin etmek güç değildir. Sevgilinin güzelliğini taçlandıran siyah saçın bu renge önem verilmesini bir tür zorunluluk haline getirdiği söylenebilir.” (Kaplan, 2011: 27)

Arapçada bir kara anlamında olan Leylâ ismi, gece kökünden türemiş ve kara anlamıyla renk adı gibi kullanılmıştır.

20. yüzyıl âşık şiirinde sevgilinin saçlarının anlatıldığı mısralarda siyah rengin zülüfe, perçeme, kara saça, siyah saça, siyah perçeme teşbih edilir. Dönemin âşıkları mısralarında siyah renkle ilgili olarak sevgilinin siyah zülüfünden (Dizdaroğlu 1949: 112), (Yılmaz 2009: 197), (Aslan 1978: 22) kara ve siyah perçeminden (Başgöz 1994: 141), (Yılmaz 2009: 284), kara ve siyah saçından (Başgöz 1994: 141), (Yılmaz 2009: 212) sık sık söz ederler.

Siyah saçlar ak topuğa uzalı

Doğan güneş gibi yanar yayladan

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 34, 3/3-4)

Siyah saçlar ak gerdanı peçeler

Örüldükçe ak gerdanda dem çalar

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 73, 2/1-2)

Ak gerdanda siyah saçlar ben gibi
Zülûf müdür man yüzüne yayılan?

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 139, 1/1-2)

Dönemin âşıkları sevgilinin ak topuğuna kadar uzanan siyah saçını yaylada yanan doğan güneşe benzetir. Âşıklara göre, siyah saçları sevgilinin gerdanını örtecek ve örülecek kadar uzundur. Sevgilinin ak gerdanda yer alan siyah saçları ise bene benzer.

Ozan Gülçınar “Pembe düşlerimin siyah incisi” (Çınar 2008: 56) sözleriyle sevgiliyi düşlerinin siyah incisine benzetir. Âşık Hüdai de “Hayalimdeki renk gözlerindedir/ Yeşilim siyahım alımsın benim” (Orak 2001: 53) sözleriyle hayalindeki göz rengi olarak sevgilinin siyah gözüne vurgu yapar.

Giyelim karalar, dökelim allar.
Ebedî hatıra, kurduğun yollar,
Çürüsün emeği, yitiren diller.
Yok mazi, asırda, eşin Atatürk.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 234, 7/1-2-3-4)

Âşık Müdami bir mısrasında, “giyelim karalar” ifadesiyle karalar giymek deyimine yer vermiş, Atatürk’ün ölümüne duyduğu derin üzüntüsünü dile getirmiştir:

Kağızmanlı Hıfzı Gâhî yeşillenir, gâhî allanır/ Gâhî bir renk alır kapkara gönül.” (Aslan 1978: 10) sözleriyle sıkıntılı ve istenmeyen durumlar kara rengiyle tanımlanmıştır.

Kızıl: Parlak kırmızı rengin tanımı olan kızıl rengi 20. yüzyıl âşık şiirinde nadir kullanılan bir renktir ve çoğunlukla çiçek ve gülün rengi olarak mısralarda adı geçer. Kağızmanlı Hıfzı “Kimi batmış kızıl kana çiçekler.” (Aslan 1978: 3), “Ruhum

kızıl gülden kokusun alsa” (Aslan 1978: 3), Kızıl gül açılır hoş nefesinden (Aslan 1978: 8) mısralarıyla çiçeklerin ve güllerin kızıl rengini şiirlerinde işler.

Mavi: Mavi, dönemin âşık şiiri içerisinde oldukça az sayıda örneğini tespit ettiğimiz bir kelimedir.

Çiçek öylesine sever baharı

Kimisi masmavi kimi sapsarı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 55, 2/1-2)

Yaylada bin çeşit çiçekler açar,

Maviler başkadır, sarılar başka.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 136, 1/1-2)

Abdülvahap Kocaman ile Âşık İsmetî mısralarında çiçeklerin mavi renginden söz ederler. Ozan Gülçınar “Denizler mavilenir” (Çınar 2008: 14) mısrasıyla çağdaşı diğer âşıklardan farklı olarak denizlerin maviliğinden söz eder.

Mor: Mor, kırmızı ile mavinin karışmasıyla elde edilen rengin adıdır. Dönemin şiirleri içerisinde en çok çiçekleri nitelediği görülür. Genel anlamda çiçeklerin (Aslan 1978: 29), menekşenin (Başgöz 1994, 163), “Düzgün 1997: 88), sümbülün (Düzgün 1997: 125) mor rengi üzerinde durulur. Kimi mısralarda mor yamaçlardan (Orak 2001: 109), kimi mısralarda ise sevgilinin mor kekilli kaşından (Demir 1993: 76), mor perçeminden (Demir 1993: 50, 326) söz edildiği görülür.

Pembe: Pembe dönemin âşık şiirinde örneğine az rastlanan bir renktir. Ozan Gülçınar’ın bir mısrasında tesadüf ettiğimiz pembe, “Pembe düşlerimin siyah incisi” (Çınar 2008: 56) sözleriyle düş rengi olarak görülür.

Sarı: Sarı kelimesi 20. yüzyıl âşık şiirinde genellikle doğanın rengini tasvir etmede kullanıldığı görülür ve çoğunlukla çiçek sözcüğüyle birlikte kullanılır. (Sever 2004: 55), (Kaya 1985: 136)

Sarışın saçların gönlüm yuvası.

Kanlı kirpiklerin neştere benzer

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 137, 1/1-2)

Aynalara çoktan beri dargınım

Benzim sarı saçım aka boyanmış

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 115, 2/3-4)

Sarı rengin saç rengini tasvir için de kullanıldığını gösterir mısralara rastlamak da mümkündür. Ozan Gülçınar, saçlarının sarı renginden söz ederken Yusufelili Huzurî, sevgilinin sarışın saçlarını gönlünün yuvasına benzetir.

Tecellâyı Rızâ bârı, Biri yeşil biri sarı

Bil ebem kuşağı nuru, Ali ile Muhammed'dir

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 134, 6/1-2)

Âşık Fedayi Baba'nın bir mısrasında sarı regi, Peygamberimize ve Hz. Ali'ye benzetilir.

Rengârenk giyinir bukalmun gibi

Kâh yeşil, kâh sarı, kâh da ahmeri

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 112, 5/3-4)

Yusufelili Huzurî, sevgiliyi bukalamuna benzeterek her gün yeşil, sarı ve ahmeri renkten oluşan değişik rekli elbiseler giydiğinden söz eder.

Bilinen sezilen gerçekler varken.

Gözlerim sarıya düşüyor gardaş.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 173, 1/3-4)

Âşık şiirinde derdin, üzüntünün ve kederi de rengi sarıdır:

Turkuaz: Âşık şiirinde örneğine çok az rastlanan *turkuaz* rengi, yüzyılın âşık şiirinde sevgilinin göz rengidir. Ozan Gülçınar “Gökyüzü esinlenir/ Turkuaz gözlerinden” (Çınar 2008: 14) sözleriyle âşıklık geleneği içerisinde sevgilinin göz rengine teşbih olarak sevgilinin turkuaz renkli gözlerinden söz eder.

Yeşil: Yeşil, tabiat rengi olması nedeniyle âşık şiirinde adı mısralarda sıklıkla geçen renkler arasında yer alır.

Yüzyılın âşıklarına göre, otların ve çiçeklerin (Sever 2004: 57), (Aslan 1978: 3) dağların (Dizdaroğlu 1949: 138), (Orak 2001: 46) ormanların (Çınar 2008: 14), (Orak 2001: 109), sonaların (Aslan 1978: 18) ve aşk dünyasının (Çınar 2008: 78) yeşil rengi dile getirilir. Aşığın hayalindeki sevgili gözünün rengi de yeşil olduğu ifade edilir. (Orak 2001: 53)

Halil der, özledik onu,

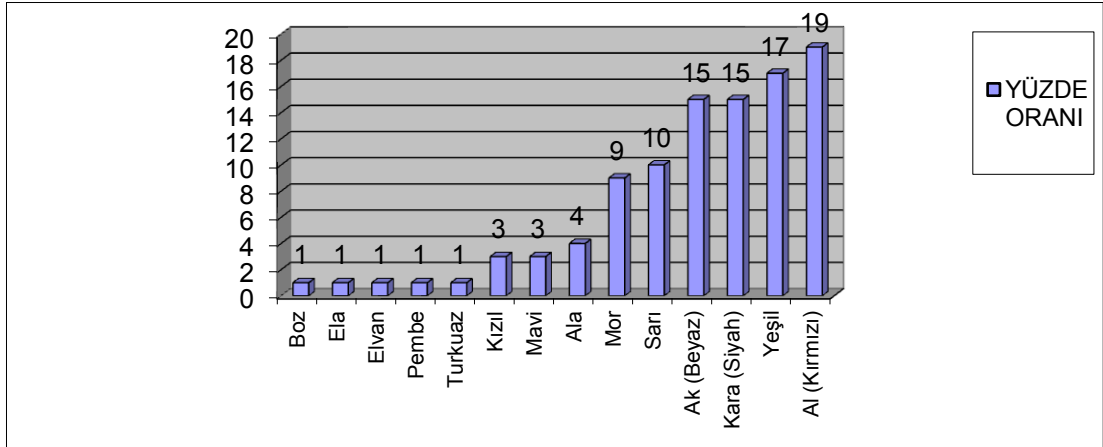
Gelmez mi bu kışın sonu,

Ey Allah'ım yeşil donu,

Biçiver de bahar gelsin.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 91, 4/1-2-3-4)

Kadirliili Âşık Halil Karabulut bahar özlemini dile getirdiği mısralarında Allah'tan kışın sona ermesini ister ve “yeşil donu biçiver” sözüyle de etrafın yeşillenmesini temenni eder.

Grafik 4.8. Âşık şiirinde adı geçen renkler.

Yüzyılın âşık şiirinde adı sıkça geçen renk isimleri sırasıyla al (kırmızı), yeşil, kara (siyah), ak (beyaz), sarı ve mordur. (Grafik 4.8)

4.8. DEYİMLER/ATASÖZLERİ/VECİZELER/TERİMLER VE DÖNEMİN DİLİ

4.8.1. DEYİMLER

Deyim, Türkçe sözlükte (2005: 517) genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım ve tabir olarak tanımlanır. Türkçe, deyimler bakımından oldukça zengin bir dildir. Öyle ki bir deyimın açıklamasını başka bir deyimle yapmak mümkündür.

Âşıklar şiirlerinde günlük konuşma dilinde sık kullanılan deyimlerden yararlanırlar. Âşık edebiyatında yaygın kullanımları nedeniyle her yörede rastlayacağımız deyimlerin dışında yöresel deyimlere de rastlıyoruz. Âşıklar deyimleri güzellemeler de bir öğüt vermektten çok genel bir durumu belirleme amacıyla ve özel bir durumu anlatmak için kullanırlar. Deyimler bazen duygu yoğunlaştırmak için kullanılırlar. Âşıklar deyimleri kullanarak bir anlatım zenginliği sağlarlar. Aynı zamanda bağlı bulunduğu kültürün sözlü geleneğinin bir yönünü de tanıtırılar. (Artun 2011: 22-23)

20. yüzyıl âşık şiirleri tarafımızdan incelendiğinde içerisinde deyim geçen mısraların onlarca sayfalık bir yekün oluşturduğu görülmüştür. Hayli zahmetli bir çalışma sonucunda bu deyimlerden örneklem olarak seçtiklerimiz alfabe sırasına göre yerleştirilmiş, daha sonra İsmail Parlatır ve Ömer Asım Aksoy'un "Deyimler Sözlüğü" eserlerinde bu deyimlerin yer alıp almadığı tek tek kontrol edilmiştir. Böyle bir konu başlığı açmamızdaki amacımız, deyimler konusu ile ilgili detaylı bir araştırma yapmak, her deyimi tek tek tahlil ederek eserlerde yer alan deyimlerle 20. yüzyıl âşık şiirinde yer alan deyimleri karşılaştırılması olmayıp; 20. yüzyıl âşık şiirinde deyimler konusunun varlığı ve dönemin âşık şiirinde önemli bir bölümü oluşturmasıdır.

20. yüzyıl âşık şiirinde tespit ettiğimiz deyimler aşağıda alfabe sırasına göre dizilmişler, her başlık altında o deyimi kullanan âşıklardan örnekler verilmiştir:

“Adı karışmak (Bir işe)” (Parlatır 2007: 27)

Benim altun adım pula karıştı

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 194, 3/3-4)

“Ağına düşürmek” (Parlatır 2007: 33)

Sıkı yapışmazsak eğer bağına,

Kıbrıs düşer Yunanlının ağına

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 127, 5/1-2)

“Ah çekmek” (Parlatır 2007: 49)

Küçücükten düştüm ah ile zâra

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 226, 5/2)

Saldın beni ahu zara hey felek

Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 17, 1/2)

“Akıl almaz” (Parlatır 2007: 53)

Akla sığmaz hayaldüşerin Anı.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 229, 8/4)

“Atı alan Üsküdarı Geçti” (Parlatır 2007: 113)

Bir söz var.”At alan Üsküdar geçti”

Âşık Müdami (Aslan 1978: 189, 7/1)

“Akla karaya seçmek” (Parlatır 2007: 52)

Ak ile karayı seçemiyorum.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 74, 3/4)

“Aşk ferman dinlemez” (Parlatır 2007: 373)

Bu aşk dinlemiyor ferman

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 63, 1/1)

“Akli başından gitmek” (Parlatır 2007: 57)

Aklımı basımdan çaldında gittin

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 69, 2/4)

“Aklını başına almak” (Parlatır 2007: 61)

Ey Fedayi aklın başına topla

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 370, 3/1)

Aklım başına deren ağlıyor

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 138, 4/4)

Aklını başına derem

Âşık Fedayi Baba(Çelebi 1990: 268 1/3)

“Anasından doğduğuna pişman ” (Parlatır 2007: 91)

Beni doğduğuma pişman eyledin

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 83, 2/2)

“Aralarından su sızmamak” (Parlatır 2007: 97)

Hani aramızdan su sızmazken

Araya ayrılık sokulur muydu?

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 89, 1/1-2)

“Arap saçı gibi” (Parlatır 2007: 101)

Arapsaçı gibi karmakarşık

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 117 2/3)

“Aşğa Bağdat sorulmaz” (Parlatır 2007: 112)

Bilirsin âşika Bağdat sorulmaz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 215, 5/1)

Âşika Bağdat sorulmaz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 78, 6/2)

Neden âşıklara Bağdat sorulmaz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 115, 1/3)

“Ayranı yok içmeye” (Parlatır 2007: 134)

Paltosu yamalı miskin mi miskin

İçmeğe bulunmaz bir tas ayranı

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 68, 2/3-4)

“Bahtı kara” (Parlatır 2007: 142)

DERDİÇOĞ’um der ki vay bahtı kara

Afşinli Derdiçok (Demir 1993:226, 5/1)

“Baş başa vermek” (Parlatır 2007: 150)

Kocaman der başı başa çatalım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 62, 5/1)

“Başına çalmak” (Parlatır 2007: 154)

Bundan sonra beni al çal başına

Sana kaldım gözün aydın ayrılık

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 38, 5/3-4)

Çaldırdın başıma taş garip garip

Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 16, 1/4)

“Başına çorap örmek” (Parlatır 2007: 154)

Kendi başımıza kendimiz çorap

Örmeyelim vatandaşlar, aman ha!

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 83, 4/3-4)

Elinle başına çorap öfersin

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 166 7/2)

“Bel bağlamak” (Parlatır 2007: 169)

Sonu yalan dünyaya bel bağlamam

Afşinli Derdiçok (Demir 1993:362, 1/1)

“Belini bükmek” (Parlatır 2007: 169)

Cevlanî bu keder belimi büktü

Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 18, 5/1)

“Belini kırmak” (Parlatır 2007: 170)

Kahraman Mehmetçik Kuzey Irak'ta

Terörün belini kırdı çok şükür

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 105, 5/3-4)

“Beş para etmez” (Parlatır 2007: 175)

Yüzü bir arada beş para etmez
Neticesiz dalga bugün git yârn.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 86, 3/3-4)

Önde geden suna benim olursa
Bana beş par etmez ondan geriniz

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 392, 4/3-4)

“Beyni sulanmak” (Parlatır 2007: 178)

Beni ne zannettin ey beyni sulu

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 102, 5/1)

“Bıçak kemiğe dayanmak” (Parlatır 2007: 180)

Niceler kana boyandı

Bıçak kemiğe dayandı

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 76, 3/1-2)

Bıçak kemiğe dayandı

Yeter artık beyler yeter

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 217, 1/3-4)

“Boynu bükük” (Aksoy II, 1988: 660)

Böyle boynu bükük koyan sevgilim

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 83, 2/1)

Yaktın ey sevgilim sen beni yaktın

Köşelerde boynu bükük bırakım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 83, 6/1-2)

“Burnundan/fitil fitil gelmek” (Parlatır 2007: 217)

Anamdan emdiğim sütü burnumdan,

Getirdinsen yokluk, getir bakalım

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 162, 1/1-2)

“Can evinden vurmak” (Parlatır 2007: 226)

Beni can evimden vuran

Cahilin yüz karasıdır

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 216, 4/2-4)

Can evimden vurulurum

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 17, 2/3)

“Cana can katmak” (Aksoy II, 1988: 678)

Dönüp insana bakışışın

Kâr ediyor cana güzel

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 46, 2/3-4)

“Canından bezmek/bıkmak/usanmak”(Parlatır 2007:230)

Keşke gitmez ola idik Ceyhan'a,

Tatlı canımızdan bezdik, görseniz.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 162, 1/3-4)

“Ceviz kırmak” (Parlatır 2007: 239)

Kırılıp cevizler, geçiyor kırkı

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 148, 2/1)

“Ciğeri sızlamak/dağlanmak/kebap olmak” (Parlatır 2007: 241)

Fırağın ateşi ciğerim dağlar

Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 17, 3/1)

“Çalım satmak” (Parlatır 2007: 247)

Sizler saraylarda çalım satarken

Dağ bağında çadır direkler bizim

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 152, 2/3-4)

Günü akşam eder çalım satarak,
Bir geveze saat, bir de kel horoz.

Halil Karabulut (Dizdaroğlu 1949: 140, 3/3-4)

Pehlivanım diye çalım satardım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 240, 2/2)

O çalım satana veli demeyin

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 136, 2/1)

“Çamur atmak” (Parlatır 2007: 247)

Milletime çamur atmasınlar haaa

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 151, 3/4)

“Dara düşümek” (Parlatır 2007: 276)

Hak düşürdü dara beni

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 38, 1/2)

“Defteri dürülmek” (Parlatır 2007: 280)

Der Halil'im, hainlerin vatanda

Defterini düre düre kurtardık.

Halil Karabulut (Dizdaroğlu 1949: 146, 2/1-2)

Kendini yenilmez kahraman sanma

Senin de defterin düren bulunur

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 46, 1/1-2)

“Dert yanmak” (Parlatır 2007: 290)

Kimi görse ona derdin yakınır

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 76, 1/2)

“Dil dökmek” (Parlatır 2007: 295)

Gizli diller döken göz var.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 136, 4/4)

“Dile düşmek” (Parlatır 2007: 296)

Düştü DERDİÇOĞ’um gene dillere

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 168, 5/1)

Düşmesin ellerle dilegözlerin

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 67, 1/4)

Her ne zaman olsa düşersin dile

Aman nazlım aman bildirme ele

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 173, 2/1-2)

Dillere düşürdü, dillere beni.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 66, 3/4)

“Dili yanmak” (Parlatır 2007: 300)

Kırk yıl yanmış dili Kars'ın...

Âşık Müdami (Aslan 1978: 242, 4/4)

“Dillere destan olmak” (Parlatır 2007: 300)

Gönlümü kaptırdım aşkın seline

Destan ettin beni elin diline

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 38, 4/1-3)

Eyleme dillere destan sevdiğim

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 296, 1/2)

“Dize getirmek” (Parlatır 2007: 306)

Top yekûn milletler saldırdı bize

Hepsini orada getirdik dize

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 149, 7/1-2)

“Dizlerinin bağı çözülmek” (Parlatır 2007: 307)

Korkuludan dizimin bağı çözülür

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 240, 3/2)

“Dudak bükmek” (Parlatır 2007: 314)

Beni her gördüğü yerde

Dudak büken Havza gelin

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 72, 6/1-2)

“Dut yemiş bülbüle dönmek” (Parlatır 2007: 317)

Sosyalistler dut yemiş bülbül gibi susarlar

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 123, 4/2)

“Dümen çevirmek” (Parlatır 2007: 319)

Kaş göz oynattılar fiskos ettiler

Arada bir dümen döndü dönmedi

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 66, 5/3-4)

“Dünya başına dar gelmek” (Parlatır 2007: 320)

Dünyayı başıma dar etme nazlım

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 279, 1/2)

“Eli dar/darda olmak” (Parlatır 2007:341)

Param yoktur elim dardır bu sıra

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 24, 1/4)

“El etek öpmek” (Parlatır 2007:339)

Ozan çıkar için el etek öpmez

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 15, 5/3)

Etekler öperek mevki kapmadık

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 78, 4/2)

“Etme bulma dünyası” (Parlatır 2007:361)

Herkes ettiğini çeker demişler

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 283, 4/4)

“Ekmeğine yağ sürmek” (Parlatır 2007: 331)

Hain düşmanların ekmeğine yağ

Sürmeyelim vatandaşlar, aman ha!

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 83, 2/3-4)

“Felekten bir gün/gece çalmak” (Parlatır 2007: 371)

Ben seni sineme sardığım zaman

Şu felekten bir gün çalak sevgilim

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 62, 4/3-4)

Şu felekten bir gün çalmaz sevdalı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 75, 4/4)

“Feleğin çemberinden geçmek” (Parlatır 2007: 371)

Nice çemberlerden dolaptan geçtik

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 50, 1/3)

Yollarına lime lime ulandım

İğnenin gözünden geçtim de geldim

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 115, 6/3-4)

“Gemi azya almak” (Parlatır 2007: 388)

Makariyos gema almış azyı

Halil Karabulut (Dizdaroğlu 1949:127, 3/1)

“Gelen ağam giden paşam” (Parlatır 2007: 386)

Gelene ağam der gidene paşam

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 131, 6/3)

Gelen ağam, giden dayım.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 34, 2/3)

“Göğüs germek” (Parlatır 2007: 395)

Göğüs gerdim sıcağına,

Pıştim, sonra âşık oldum.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 32, 1/3-4)

“Gömlek eskitmek” (Parlatır 2007:396)

O kadar gömlek eskittim

Yine adam olamadım

Âşık Hüdai (Orak 2001: 29, 4/3-4)

“Gönül yıkmak” (Parlatır 2007: 401)

Bu hususta benim gönlümü kırdın

Açık konuş yârim neyimi gördün

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 68, 6/1-2)

Sevenlerin hatırını saymayıp

Gönül kırdım ise özür dilerim

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 129, 3/3-4)

“Göz atmak” (Parlatır 2007: 405)

İstersen bir göz at tarih yaşına

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 140, 6/1)

“Göz dağı vermek” (Parlatır 2007: 421)

Şımarık Bizans’a verip gözdağı

Arılık kapatmalı şu orta çağı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 155, 2/1-2)

“Göz değmek” (Parlatır 2007: 405)

Dillerdeydi göze geldi sevdamız

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 62 7/2)

Sakin yol üstüne çıkma

Tokanırsın göze güzel

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 47, 4/3-4)

“Göz koymak” (Parlatır 2007: 409)

Kimse göz koyamaz Türk vatanına

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 140, 3/1)

Yurda göz koyanın dersini verdi

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 178, 6/1)

Göz koydular varlığıma varıma

Âşık Hüdai (Orak 2001: 61, 4/1)

Yurda göz koyanın ağzın yırtarım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 114, 1/1)

“Gözü pek”(Aksoy II, 198: II 822)

Abdulkadir gözü pekini gözü pek

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 209, 6/1)

“Gözü doymak” (Parlatır 2007: 414)

Köyleri misafirperver, gözü tok

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 78, 1/1)

Çok sallanma belki sana göz olur

Afşinli Derdiçok(Demir 1993: 224, 2/2)

“Hapı yutmak” (Parlatır 2007: 444)

Vücut denen nazik yapı,

Yıkılırsa yuttun hapı

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 105, 2/1-2)

Türkün karakteri ayrı bir yapı

Kim bize çatmışsa yutmuştur hapı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 180, 3/1-2)

Bana kalırsa hapı yuttuk elhamdülillah

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 260, 3/2)

“Hatırını saymak” (Parlatır 2007: 451)

Büyüğünden saymaz hatır

Kötü kokan Havza gelin

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 73, 4/1-4)

“Hatırını kırmak/yıkmak” (Parlatır 2007: 451)

Kâmillerin hatırını yıktımsa

Fakir yerdim ise özür dilerim

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 130, 1/2-4)

Hergün benim hatırımı

Suçun ne ki yıktın Felek

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 45, 3/3-4)

“Havanda su dövmek” (Parlatır 2007: 454)

Boşa su dövecek havanımız yok

Abdülvahap Kocaman(Sever 2004: 113, 4/4)

“Hor bakmak/görmek” (Parlatır 2007: 471)

Ana bacı kardeş bana hor baktı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 82, 2/1)

“İmanı gevremek” (Parlatır 2007: 498)

İmanım gevretti, tahta kurusu.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 214 1/4)

“İşkembeden atmak” (Parlatır 2007: 512)

Benden cevap işkembeden atana

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 102, 2/1)

“Kan ağlamak” (Parlatır 2007: 535)

Kan ağladım, boyun burdum o yâre

Yusufelili Huzûri (Dizdaroglu 1949: 111, 4/2)

İçerim kan ağlar dillerim lal'dır

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 183, 5/3)

Gönüller perişan millet kan ağlar

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 241, 2/3)

Hüdâi kan ağlar kimin nesine

Âşık Hüdai (Orak 2001: 69 3/1)

Üç tek yavru boynu buruk kan ağlar

Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 17, 3/3)

“Kanına girmek” (Parlatır 2007: 537)

İster bir avuç kanıma,

Gireler ishak kuları.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 37, 5/3-4)

“Kana boyamak/bulamak” (Parlatır 2007: 535)

Niceler kana boyandı

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 76, 3/1)

“Karalar giymek/bağlamak” (Parlatır 2007: 545)

Zavallı HUZÜRİ ne yaptı sana

O karalar bağladıkça gülersin.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 131, 5/3-4)

Analar hep yas tutuyor

Kara bağlaya bağlayı

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 64, 2/3-4)

Düğünde bayramda kara bağladım

Âşık Müdami (Aslan 1978: 187, 7/1)

Benim için kara bağlamasınlar

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 138, 7/1)

Kimiler yas tutmuş karalar bağlar

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 21, 1/1)

Giyelim karalar, dökelim allar.

Yok mazi, asırda, eşin Atatürk.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 234, 7/1-4)

Dertli yüreğim dağıtma

Alnıma kara bağlatma,

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 52, 2/1-2)

Özüm ‘ataşa dağlarım

DERDİÇOK kara bağlarım

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 65, 5/1-2)

Var söyle yârime kara bağlaya

Benim gimi ciğerini dağlaya

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 213, 4/1-2)

Her gün böyle karaları bağlarım akşam sabah

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 441, 4/4)

Cümlemiz kara bağlayalım

Eyvah göçtü Türk atası

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 200 2/2-4)

Hısım akrabalar hep kara bağlar

Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 17, 3/4)

“Kaş göz etmek” (Parlatır 2007: 551)

Odun Bazarı'nda nâgehân çattı

Aldırış etmedim kaş göz oynattı

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 119, 1/1-3)

“Keçileri kaçırmak”(Parlatır 2007: 557)

Elliymi altmışı geçince yaşı

Biraz keçileri kaçırdı deyin

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 245, 2/3-4)

“Köşeyi başını tutmak” (Parlatır 2007: 595)

Köşeleri tutmuş maymun zirzoplar

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 33, 4/3)

“Kol kanat olmak/germek” (Parlatır 2007: 585)

Vatana millete kol kanat gerdi

Takdireşayandı Mustafa Kemal

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 170, 2/2-4)

Vatana millete kol kanat gerdi

Ülkücüler bir kumandan kaybetti

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 207, 4/2)

“Kılık kırk yarmak” (Parlatır 2007: 571)

Hak’tan aldığımı halka satarım

Kılı kırka böler ince tartarım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 113, 7/1-2)

Kılı kırka böler, ibret alırım

Âşık İsmetî (Kaya 1984, 104, 6/2)

“Kulağma küpe olmak” (Parlatır 2007: 599)

Küpe olsun her kulağa, batakcı.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 225, 6/2)

Kulağında küpe olsun başında tac cevabı.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 266,2/4)

Sözümü küpe yap kulağına tak

Dünya gidişine kafanı yorma

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 116, 2/3-4)

“Kulak asmamak” (Parlatır 2007: 599)

Ehlullah nutkuna kulak asmayan

Kanaat mülküne kadem basmayan

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 294, 4/1-3)

“Kulak vermek” (Parlatır 2007: 601)

Kulak vermezana baba sözüne

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 75, 6/1)

Her arzuya kulak verip eylene,

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 104, 2/3)

Kulak verdim dört köşeyi dinledim

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 362, 2/3)

Sakın kulak verme nadan sözüne

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 227, 2/4)

“Kuş gibi uçup gitmek” (Parlatır 2007: 605)

Kafesteki güvercini uçurma

Komşuyum kızını ele kaçıрма

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 111, 3/1-2)

“Kuyusunu kazmak” (Parlatır 2007: 609)

Birbirine kuyu kazanlar gördüm.

Halil Karabulut (Dizdaroğlu 1949: 97, 2/4)

“Lafta kalmak” (Parlatır: 2007: 619)

Güzel günler mazimizde

Hatıralar dilde kaldı

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 24, 1/3-4)

“Mayası bozuk” (Parlatır: 2007: 634)

Bugün bir berberin eline verdim

Mayası bozukmuş yırtık yakalı.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 118, 6/1-4)

“Murat almak” (Parlatır: 2007: 648)

Senden murat aldıMikdat Miyasa,
Gözle o devranı bulasın Anı.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 228, 1/3-4)

Bir murat almadım ben güle güle

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 73 2/1)

“Murada ermek” (Parlatır: 2007: 648)

Ciğerimi dağladınca
Muradına erdin güzel

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 48, 3/1-2-4)

Sabır başı selâmettir

Sabret murada eresin

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 270, 6/3-4)

“Nam vermek” (Parlatır 2007: 655)

Siz de tarihe, nam yazın yavrular.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 204, 2/4)

“Nârına yanmak” (Parlatır 2007: 657)

Yanmışam aşkın narına
Verdiği kavil yerine

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 63, 3/2-3)

“Nam salmak” (Parlatır 2007: 655)

Vermiştir cihana bir nam Kayseri

Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 26, 3/3)

“Ocağı sönmek” (Parlatır 2007: 674)

Nice ocak sönüp geçti

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 175, 4/3)

“Ocağı tütme” (Parlatır 2007: 674)

Tütmeyen ocağın tütecek birgün

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 179, 1/4)

“Ok yaydan çıkmak” (Parlatır 2007: 676)

Ne fayda bir kerre ok çıktı yaydan

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 80, 5/1)

“Palavra atmak/savurmak/sıkmak” (Parlatır 2007: 704)

Kuytu köşelerde palavra atan

O sahte borazan ben değilim ben

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 103, 1/3-4)

“Sabır taşı” (Parlatır 2007: 736)

Sabır taşı olacağım

Seni bekleyi bekleyi

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 17, 1/1-2)

“Sırta kadem basmak” (Parlatır 2007: 764)

Gayri bize basma kadem

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987:125, 4/2)

Hidayet râhına kadem basmadık

Masiyyetten Hayr'a kulak asmadık

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 399, 3/3-4)

“Soyup soğana çevrimek” (Parlatır 2007: 779)

Soydun soğana, çevirdin

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 221, 2/3)

“Söz olmak” (Parlatır 2007: 782)

Her gün gönlüm ister seni görmeğe

Korkarım arada söz olur diye

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 62, 1/1-2)

“Top atmak” (Parlatır 2007: 843)

Topu attık müflis mumunu yaktık.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 120, 7/4)

“Toz kondurmak/kondurmamak” (Parlatır 2007: 845)

Yalnız ben sana toz konduramadım

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 56, 1/4)

“Türkü yakmak” (Parlatır 2007: 850)

Güzelleri yaylasına çıkarken

Yamaçtan yamaca türkü yakarken

Âşık Hüdai (Orak 2001: 33, 6/1-3)

“Yağ çekmek”(Parlatır 2007: 887)

Haksızlara gel yağ çekme gardiyan

Kul Ahmet (Hüseyn 1978: 174, 3/4)

“Yan bakmak” (Parlatır 2007: 894)

Türkler yan bakanın okur canına

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 140, 3/3)

Yan bakan olursa vurur Ardahan

Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 13, 3/5)

“Yaraya tuz biber ekmek” (Parlatır 2007: 899)

Tabibim yarama tuz basar bağlar

Bir deli sevdanın eline düştüm

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 41, 2/3-4)

“Yasa gömülmek”(Parlatır 2007: 902)

Kıbrıs'ta soydaşın yasa büründü

Çaresine bak Mehmet'im çekinme

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 163, 5/3-4)

Geymem kara yas donunu

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 62, 1/3)

“Yere geçmek” (Parlatır 2007: 913)

Gecenin yerin dibine

Canlar sıkın Havza gelin

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 73, 7/3-4)

“Yufka yürekli” (Parlatır 2007: 929)

Bir yufka yürekli özü var imiş

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 60, 3/1)

“Yükünü tutmak” (Parlatır 2007: 933)

Gayrimeşru yoldan yükünü tutup

Barlarda milyonu sayanları vur

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 224, 1/3-4)

“Yüz vermek” (Parlatır 2007: 947)

Ben baktıkça o yıldı yüz verdi

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 66, 2/1)

Yüz vermesen ışık söner gözümde

Âşık Hüdai (Orak 2001: 93, 3/2)

4.8.2. ATASÖZLERİ

Bir fikri, öğüdü daha çok mecaz yolu ile kısa ve kesin olarak anlatan, eskiden beri söylenegelmiş özlü sözlere atasözü denir. Daha geniş tanımı ile atasözü, “atalarımızın uzun gözlem ve tecrübeler sonunda vardıkları hükümleri hikmetli düşünce, öğüt ve örneklemeler yolu ile veren; bir çoğu mecazi anlam taşıyan; yüzyılların oluşturduğu biçimle kalıplaşmış bulunan; daha çok sözlü gelenek içinde nesilden nesile geçerek yaşayan, anonim nitelikteki özlü sözdür. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 1, 1986: 1977)

Türk halk edebiyatının en önemli ürünleri arasında yer alan atasözleri Türk halkının yaşama biçimini, düşünüş tarzını göstermesi bakımından önemlidir. Dönemin sosyo-kültürel yaşantısına dair pek çok konuyu içinde barındırması yönüyle de ayrı bir önem taşırlar.

Yirminci yüzyıl âşıkları öğüt ve nasihat konulu şiirleri başta olmak üzere şiirlerinde sık sık atasözlerine başvurmuşlar verecekleri mesajları ve anlatacakları konuları atasözleri ile dile getirmişlerdir. Yüzyılın âşık şiirinde yer alan atasözlerinden bazı örnekleri alfabetik bir sıra dahilinde aşağıda yer verilmiştir:

“Aç tavuk kendini darı ambarında görür”

Aç tavuk rüyada darı görüyor

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 238, 1/2)

“Ağaç yaprağıyla güzeldir/gürler” (Parlatır 2010, 65)

Ağaca ululuk dalından gelir.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 183, 2/4)

“Akıllı köprüyü arayınca kadar deli suyu geçer”

(Parlatır 2010, 75)

Aklı olan hesap edene kadar
Deli olan yahu köprüyü geçti.

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 145, 6/3-4)

“Arsız neden arlanır, çul da giyer sallanır” (Parlatır 2010: 103)

Eski sözdür: “arsız gülegen olur”

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 24, 2/1)

“Bir dana bir nahır malı lekeler”

Eskilerden kalma darb-ı meseldir:

“Bir dana bir nahır malı lekeler”.

Âşık Müdami (Aslan 1978:204, 7/3-4)

“Bostancıya tere satılmaz”

Bir darbimeseldir çok yanlış

Derler bostancıya tere satılmaz.

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 157, 2/3-4)

“Bugünün işini yarına bırakma” (Parlatır 2010: 149)

Bugünün işini koyma yarına

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 21, 6/1)

“Derisi patlayan davul dövülmez”

Derisi patlayan davul dövülmez

Kul Ahmet (Hüseyin 1978:283, 6/2)

“Düşmanın karınca da olsa hor görme”

Düşmanın karınca olsa hor görme,

Kedinin aslana karşı kast'olur.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 149, 3/3-4)

“Eceli gelen it /köpek, cami duvarına siyer/işer ” (Parlatır 2010: 201)

Eceli gelmiş it dağda kurt arar

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 151, 2/3)

“Ele verir talkını kendi yutar salkımı” (Parlatır 2010: 211)

Meclis kürsülerinden ele verip telkini

Kendi salkım yutanlar neden susuyor sunuz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 122 6/3-4)

“El kazanı ile aş kaynamaz” (Parlatır 2010: 212)

Elin gözüile Leylâ sevilmez

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 283, 6/3)

“Irmağa coşkunluk selinden gelir”

Irmağa coşkunluk selinden gelir.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 183, 1/2)

“İyi dost kara günde belli olur” (Parlatır 2010: 343)

Ata sözü var ya hani;

“İş düşerse, dostun, dostun tanı.”

Fırsat kulun mehengidir.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 128, 4/2-3-4)

“Kendi düşen ağlamaz” (Parlatır 2010: 385)

Bir misal var.”Kendi düşen ağlamaz”

Âşık Müdami (Aslan 1978:202, 2/3)

“Keskin sirke kabına /küpüne zarar” (Parlatır 2010: 387)

Sirkenin keskini küpüne zarar

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 151, 2/2)

“Meyvesiz ağaçtan yemiş alınmaz”

Meyvesiz ağaçtan yemiş alınmaz

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 183, 4/2)

“Öğüt vermekle deli uslanmaz”

Öğüt vermiyenin deli uslanmaz

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 194, 4/2)

“Ser ver sır verme”

Atalar demiş ki, ser ver, sır verme,

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 149, 3/1)

“Suya düşmekler demir paslanmaz”

Suya koymayınan temür ıslanmaz

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 194, 4/1)

“Tek taştan duvar olmaz” (Parlatır 2010: 513)

Taş kendi kendine olamaz duvar

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 183, 1/3)

“Tırnağın varsa başını kaşı” (Parlatır 2010: 517)

Tırnağın var ise başını kaşı

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 250, 3/3)

“Topal eşekle kervana karışma” (Parlatır 2010: 520)

Topal eşek cins at ile yarışmaz

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 283, 2/2)

“Ummadığın taş, baş yarar” (Parlatır 2010: 525)

Ummadık taş düşer başım yarar

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 151, 2/1)

“Yalancının mumu yatsıya kadar yanar” (Parlatır 2010: 542)

Yalancının mumu yatsıda söner

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 211, 3/3)

“Yiğit lâkabıyla anılır” (Parlatır 2010: 558)

Bir yahşi ad bırak, cihana gönül,

Yiğid ölür, namı kalır meydanda

Âşık Müdami (Aslan 1978: 182, 4/2-3)

“Yuka suya inci için dalınmaz”

Yuka suya inci için dalınmaz,

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 183, 4/1)

“Ziyankârın ömrü kısa olur”

Derler ki ziyankâr ömrü kısadır.

Âşık Müdami (Aslan 1978:204, 7/2)

4.8.3. ÖZDEYİŞLER (VECİZELER)

Özdeyişler (Vecizeler), ünlü kişilerin, devlet adamlarının, sanatçıların söylemiş oldukları kısa fakat anlamca zengin olan sözleridir. Dönemin âşık şiirinde milli konuların işlendiği mısralarda Atatürk’e ait pek çok özdeyişe yer verilmiştir:

“Ne mutlu Türküm diyene”

30 Ağustosunu dinle destandan.

Ne mutlu Türk'üm de bu yana seyret.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 249, 1/1-2)

“Türk öğün çalış güven”

Öğün çalış güven dedi

İlimizde Atatürk var

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 144, 4/1-4)

"Övün, güven, çalış", çalışıp yarış

Böyle vermiş misal, Mustafa Kemal.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 104, 4/3-4)

Çalış öğün demiş atan

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 110, 1/1)

“Ya istiklal ya ölüm”

Ya istiklâl ya ölümdü yokunuz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 142, 6/3)

Parolamız “Ya istiklal ya ölüm”

Savaş meydanında Kıbrıs yazılı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 166, 2/3-4)

Her yanda bu tanın ismidir Kemal.

Çağırıldı: "Ya ölüm. Ya da İstiklâl"

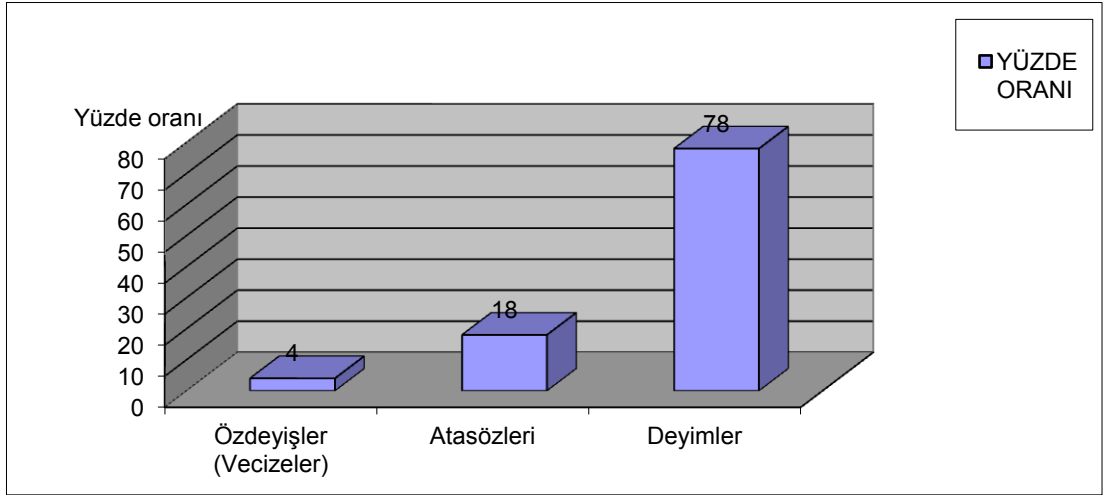
Âşık Müdami (Aslan 1978: 249, 3/1-3)

“Yurtta sulh cihanda sulh”

İnsanlığa hizmet etmek şerefim

Cihanda sulh vatanda sulh hedefim

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 219, 4/2-3)

Grafik 4.9. Deyimler atasözleri vecizeler.

Âşıklar anlatımlarına katarak büyük bir zenginlik sağladığı deyimlerin mısralardaki yoğun kullanımı dikkat çeker. (Grafik 4.9)

4.9. SOSYAL VE EKONOMİK YAŞAMDAKİ YENİLİKLER

4.9.1. BİLİM VE TEKNOLOJİDE YAŞANAN GELİŞMELER

Yirminci yüzyılda bilim ve teknoloji alanında önemli gelişmeler yaşanmış, yaşanan bu gelişmeler ve yenilikler hayatın hemen hemen her alanında kendisini hissettirmiştir. Şehir merkezlerinde sanayi alanları kurulmuş, silah sanayisinden, gıda sektörüne, otomotiv sanayisinden giyim sanayisine kadar pek çok alanda fabrikalar yaygınlaşmış teknoloji kullanılır olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler âşık şiirinin önemli konuları arasında yer almış, yeniliklerden ve gelişmelerden övgüyle söz edilmiştir.

Ülkenin değişik yörelerinde kurulan sanayi bölgeleri, silah ve tekstil fabrikaları, barajlar, asfalt yollar, zirai donatım, yüksek katlı binalar, teleferik sistemi, telefon, televizyon, elektririk, mikroskop, telefon ve pil yüzyılın önemli

buluşları ve kullanılan modern teknoloji ile yapılan imarlar yirminci yüzyıl âşık şiirinde sözü edilen önemli konular arasında yer alır.

Adana'mız bir sanayi bölgesi

Dört tarafı mağmur her yanı güzel

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 226, 4/3-4)

Adana'dan çıkar pamuğun hası

Fabrikalar dokur kumaşı bezi

Âşık Talibî (Kaya 2005:175, 17/1-2)

Ne büyük varlıktır GAP projesi

Doğuyu, batıyı inetti sesi

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 115, 4/1-2)

Bir tüfek sanayi usta el işler

Konya'da olmayan var Üzümlü'de

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 230, 6/2-4)

Yüzyılın âşık şiirinde Adana'nın bir sanayi bölgesi olduğuna vurgu yapılır, pamuğun en iyisinin burada çıkarıldığı ve tekstil fabrikalarının dokuma yapmasından söz edilir. 20. yüzyılın en önemli projeleri arasında yer alan GAP Projesinin ülkenin hem doğusu hem de batısı açısından önemi işlenir. Konya Üzümlü'de tüfeklerin usta ellerde işlendiği dile getirilir.

20. yüzyılın önemli buluşu ve teknolojisi arasında yer alan elektrik, televizyon, telefon teleferik âşık şiirinde sosyal hayattaki yeri ve önemi nedeniyle mısralarda sık sık adı geçer.

Dağların başında ışıklar yandı

Ceryanında cumhuriyet yazılı.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 59, 2/3-4)

Elektrik ile gecesi gündüz
Göklere akseder ziyası Kars'ın.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 77, 7/3-4)

Türkiye'yi gören bir cennet sandı
Dikildi direkler teller uzandı

Âşık Efkari (Demir 1993: 37, 3/1-2)

Cumhuriyet'in methedildiği mısralarda en ücra yerlere kadar elektriğin götürüldüğü, her tarafa elektrik tellerinin çekildiği elektrikle gecelerin gündüze döndüğü böylece Türkiye'nin adeta bir cenneti hatırlattığı dile getirilir.

Mikroskopla kusur aradık, baktık
Bir tek hata göremedik vesselam

Ozan Nihat (Uğur 2008: 341, 3/3-4)

Bu gün vesaitler asfaltta gezer
Yüzde doksan oldu okuyup yazar
Zirai donatım veriyor düzen
Çiftçiye himmeti cumhuriyetin

Âşık Efkari (Keskin 2006: 36, 5/1-2-3-4)

Âşık şiirinde yer alan yolların asfalt olması, okur yazar oranının yüzde doksana ulaşması, zirai donatımla tarıma ve çiftçiye gereken önemin verilmesi dönemin sosyal hayatındaki yenilikler olarak görülebilir.

Hem elektrikler teleferikler
Hele trafikler hayatı bekler

Âşık Efkari (Demir 1993: 37, 3/1-2)

Telefonlar televizyon pikaplar

Bunları siz yapmadınız ağalar

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 231, 1/3-4)

Elektriğin hayata etkileri, teleferiğin ulaşımda kullanılıyor olması, televizyon ve telefon gibi teknolojinin hayatın içinde yer alması âşık şiirinde döneme ilişkin teknolojik yenilikler olarak dile getirilir.

4.9.2. KEŞİFLER

21 Temmuz 1969 yılında Amerika'nın ayı keşfi yüzyılın önemli tarihi olayları arasında yer alır ve âşık şiirinde yüzyıl için füze çağı tanımlaması yapılır. (Sakaoğlu 1987: 89), (Başgöz 1994: 93), (Yılmaz 2009: 318), (Kaya 2004: 285), (Kaya 1984: 87), (Kafkasyalı 1998: 197)

Dönemin âşıklarından Halil Karabulut yüzyılın keşifleri arasında yer alan ayın keşfini, keşefe dair bilgileri mısralarında tarih de düşerek dile getirir.

Tarih bin dokuz yüz altmış dokuzda

Üç Amerikalı feth etti ay'ı,

Yirmi bir Temmuz da bastı ayağı,

Hayrette bıraktı bütün dünyayı.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 89, 1/1-2-3-4)

Karabulut şiirinde bin dokuz yüz altmış dokuz yılının yirmi üç temmuzunda üç Amerikalı'nın aya ayak batığını telmih eder. Bu olay sırasında yaşananlara dair bilgiler veren Karabulut, astronotların uzayın yapısını incelediğini, aya bayrak diktiklerini, böylece ayı kendilerine tapuladıklarını anlatır.

4.9.3. İLETİŞİM ARAÇLARI VE YENİLİKLER

4.9.3.1. MEKTUP

Birbirinden uzak ta bulunan kişi ve kurumlar arasında haberleşmeyi sağlayan bir yazı türüdür. Mektuplar, insanların bilgi, görüş ve düşüncelerini birbirlerine bildirmek, istek ve dileklerini iletmek için sık sık kullandıkları bir araçtır.

Mektubun geçmişi ilk çağa kadar uzansa mektupların haberleşme aracı olmaktan çok bütünüyle şahsi konulara yer vermesi, birbirinden ayrı düşmüş insanların hasretlerini, duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesi yani bir edebiyat türü olabilmesi, ancak 15. yüzyıldan sonradır. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. 6, 1986: 234) Mektup, dünya sanat ve edebiyat tarihi boyunca pek çok sanatçının büyük ölçüde rağbet ettiği bir tür olmuştur.

Nitekim 20. yüzyıl âşıkları da mısralarında sıkça mektuptan söz etmişler sevgili ile aralarında en saf en içten duygularını mektup ile dile getirmişlerdir.

Yatamıyom karış kuruş düşlerden

Ha n'olur bir mektup yaz bana gönder

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 171, 98/1)

Teze mektup aldım Mehrûbânımdan

Esen yeller ile selâm söylemiş

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 165, 42/1)

Aldım kalemi başladım harfe

Yere mektup koydum gümüşten zarla

Âşık Talibî (Kaya 2005: 90, 42/1)

Asker mektup yazar dosta

Allı gelin bekler posta

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 266, 3/2-3)

Dönemin âşıkları sevgilisinin durumundan merakını giderebilmesi için yârden mektup yazmasını ister. Yâre mektupla duygularını dile getirir, askerdeki beyinden ancak mektupla haberdar olunur.

Çiçek kadar güzel gül kadar zarif.

Dosttan gelip, dosta giden bir mektup.

Ne tarif edilir, ne olur tarif,

Dosttan gelip, dosta giden bir mektup.

Âşık İsmetî (Kaya 2005: 81, 1/1-2-3-4)

Âşık İsmetî, mektupla konulu şiirinde dosttan dosta gelip giden mektubun çiçek kadar güzel, gül kadar zarif görür. İsmetî'ye göre yine dosttan dosta gönderilen mektup gurbette garibin kardeşi, aşığın sırrı, maşuğun da sırdaşdır. Mısralarında mektubun kimine müjdecî, kimine veda anlamına geldiğini belirten âşık yine mektubun gönüle sevinç, ruhlara gıda verdiğini belirtir.(Kaya 1984: 81)

Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan

Gözletme yolları gel deyi yazmış

Sivralan köyünden bizim diyardan

Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış

Âşık Veysel (Kaya 2004: 289, 152/1)

Âşık Veysel gül yüzlü yârdinden hasret ve özlemleri dile getiren bir mektup aldığından söz eder; mektubun âşıkla sevgili arasındaki iletişimine dikkat çeker.

4.9.3.2. TELGRAF

20. yüzyıl âşık şiirinde yüzyılın modern iletişim araçları arasında telgrafın yer aldığı görülür. Dönemin âşıkları “Ecnebi milletler çektiler teller/Geçmiş olsun size aziz Türk derler” (Sever 2004: 108), “Duyuldu karalı haber Bolu’dan/Yıldırım telgraf geldi validen” (Kaya 2005: 231), “Zelzeleden batmış güzel Merzifon/Ne telgraf kalmış ne de telefon” (Kaya 2005: 236) mısralarıyla ülkede yaşanan deprem olaylarının ülke geneline telgraflarla kısa sürede haber verildiği dile getirilir.

4.9.3.3. TELEFON

Yüzyılın en modern ve en hızlı iletişim araçlarından biri de telefondur.

Telefon, telgraf, telsizi, düşün,
Bir anda görülür bir aylık işin

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 184, 4/1-2)

Bir uçtan bir uca haber yetiren
Telefon misali telden gideriz

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 262, 2/3-4)

Beş sınıflı mektep, telefon, radyo
Halkın terakkiye koşar Örtülü.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 104, 3/3-4)

Âşık şiirinde telefon hızlı bir iletişim aracı olması yönüne işlenir; ülkenin gelişmişlik göstergelerinden birinin telefon olduğuna vurgu yapılır.

O zalim yar benden kesti selâmı
Ne bir mektup yazar ne de tel çeker

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 172, 99/1)

Duydum emekliye ayrılmışsınız

Bazı mektup tellen sor Hamit Çine

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 244, 1/3-4)

Telefonum nazlı yârin elinden

Aranırda yine çalar mı bilmem

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 99, 4/3-4)

Telg(1)raf telefon mektup gelince

Selam yaz dostlara nutma dediler

Âşık Veysel (Kaya 2004: 261, 130/6)

Dostlara ve sevgiliye sitemin yer aldığı âşık mısralarında telefonda söz edilir.

4.9.3.4. TELSİZ

Telsiz, âşık şirinde sözü edilen dönem dair iletişim araçları arasında yer alır.

Telefon, telgraf, telsizi, düşün,

Bir anda görülür bir aylık işin.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 184, 4/1-2)

Halil karabulut mısralarında iletişimin önemine değinir; mektuba telmihte bulunarak bir ayda sağlanan iletişimin telsiz sayesinde bir anda görüldüğünden söz eder.

4.9.3.5. RADYO

20. yüzyılın en önemli haber kaynakları ve iletişim araçların arasında radyonun ayrı bir önemi vardır. Yüzyılın âşık şiirinde, ülkede ve dünyada cereyan eden olayları günün belli saatlerinde de olsa radyodan öğrenildiği mısralarda söz edilir.

Yayınlar yapıyor bunca radiyon

Bu haksız savaşlar ilân olur mu

Âşık Talibî (Kaya 2005: 332, 6/3-4)

Iradyolar her taraftan dinliyor

Can dayanmaz şu hastalar inliyor

Âşık Talibî (Kaya 2005: 243, 3/1-2)

Dönemin âşıkları özellikle Kore ve Kıbrıs Barış Harekâtlarıyla ilgili savaşların durumu, askerlerimizin son hali ile ilgili önemli bilgileri, ülkede olan depremler gibi büyük tabii afetleri dönemin en modern iletişim araçlarından olan radyodan öğrendiklerini dile getirirler.

Saat bir de radyo, verdi yayını,

Beka mülke, sefer kıldı maraşal.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 235, 1/1-4)

Yine ülkenin önemli şahsiyetlerinin ölüm haberinin radyodan öğrenildiği mısralarda ifade edilir.

“Radyoda Neşed'in sesi/ Verir yaşamak hevesi” (Sakaoğlu 1987: 108) mısrasında sanatçıların sesinin ve sözünün radyo aracılığıyla geniş halk kitlesine ulaştırıldığı, dile getirilirken “Bi hayırlı habar deye sılamdan/ Iradyo, gazeteye

yokleyyon ninem” (Uğur 2008: 205) mısrasıyla gurbetçinin sıladan haber aldığı bir iletişim olduğu söz edilir.

“Kimler dolmuş Türk’ün radyolarına/ Yaptıkları yayın Türk zararına” (Uğur 2008: 157) mısrasıyla yapılan bazı yayınların milletin zararına olduğundan; “İradyo denilen milletin malı/ Neşriyatlar tarafsızca olmalı” (Kaya 2004: 100) sözleriyle yanlı yayın yapan radyo ve gazetelerin varlığında şikâyet edilir.

4.9.3.6. GAZETE

Görsel iletişim ve haberleşme araçları arasından biri olan gazetenin, dönemin iletişim ve haberleşme araçları arasında yer aldığı dönemin âşık şiirinde yer alır (Kaya 2005: 249), (Kaya 2005: 320) yerel basın isimlerinden örnekler verilir. (Uğur 2008: 437)

Yalan değil gazeteler yazıyor

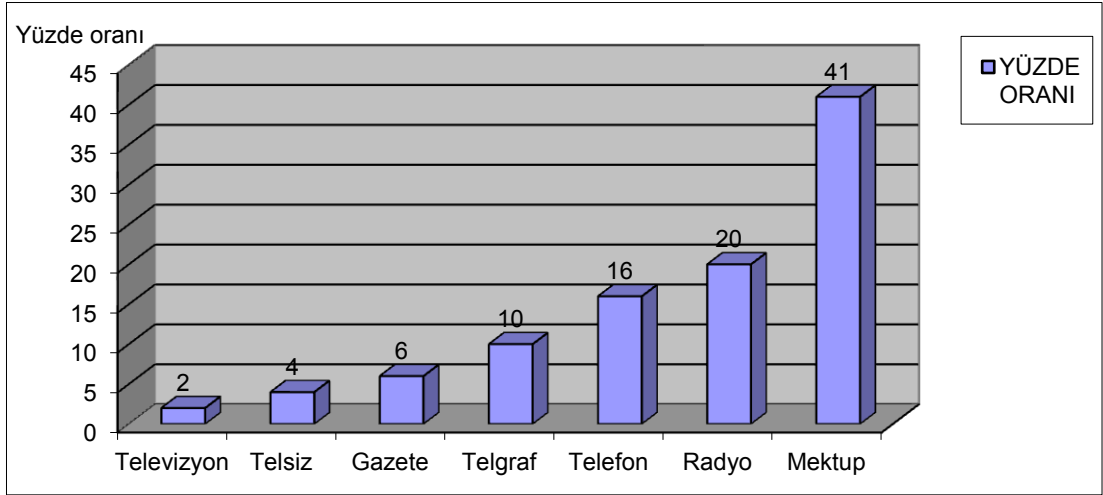
Bu işler tarihe geçti Yunanlar

Âşık Talibî (Kaya 2005: 320, 2/3-4)

Âşık Talibî gazeteyi dönemin önemli iletişim araçlarından biri olarak zikreder ve Yunanlılara dair bazı bilgileri insanımızın gazetelerden öğrendiğini ifade eder.

4.9.3.7. TELEVİZYON

Yüzyılın en önemli teknolojileri arasında yer alan televizyon âşık şiirinde adı zikredilir “Televizyon yolu tuttu/Köylü köyünü unuttu” (Düzgün 1997: 86) bazı değerleri unutturması yönüyle de eleştirilmekten nasibini alır.

Grafik 4.10. İletişim araçları.

Mektup âşık şiirinde zikredilen 20. yüzyılın en önemli iletişim aracı olarak görülür. Onu sırasıyla radyo, telefon, telgraf vd. takip eder. (Grafik 4.10)

4.9.4. TAŞITLAR VE KULLANILAN ULAŞIM ARAÇLARI

4.9.4.1. OTOMOBİL

Yüzyılın âşık şiirinde seyahat destanları önemli bir bölümü oluşturur. Seyahat destanlarında sıkça vurgulanan unsurlar arasında ulaşım araçları önemli bir yer tutar. Taşıtlar arasında motorlu taşıtlar, özellikle de otomobil ismi önemli bir yer tutar. Otomobil sözcüğünün yanı sıra taksi, jip ve kamyon gibi karayolu ulaşım araçlarının isimlerine tesadüf edilir. (Hüseyin 1978: 205), (Başgöz 1994: 196), (Kaya 2004: 194), (Sakaoğlu 1987: 162), (Sever 2004: 65)

Motorlu vasıta eyledi akın,
Yollarla bağlandı şehirler bakın,
Şimdi yırak yoktur, hep oldu yakın,
İster havadan git, ister karadan.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987, 184, 3/1-2-3-4)

Kadirli Âşık Halil Karabulut 20. yüzyılın ulaşım imkânlarından söz ettiği mısralarında şehirlerin yollarla birbirine bağlandığını, motorlu vasıtalar sayesinde artık uzakların yakın hale geldiğini havadan ya da karadan bu ulaşım imkânlarından yararlanılabileceğini ifade eder.

4.9.4.2. TREN

Hızlı tren seferlerinin gün geçtikçe arttığı günümüzde demiryolu ulaşımı rağbet gören bir ulaşım çeşidi olmuştur. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bulunduğumuz günümüzde ulaşım hayatında demiryolu ulaşımı karayolu ulaşımına nazaran hem ekonomik hem de zaman yönüyle tasarruf sağlamaya başlamıştır.

Yirminci yüzyılın âşıkları gezilerinde, ulaşımında hem ekonomik hem de güvenli olduğu için treni tercih etmişler, uzun tren yolculuklarında, yol güzergâhlarında yer alan yörelerin güzelliklerini, yöre insanların karakterlerini ve yolculuk anılarını mısralarına taşımışlardır. (Sever 2004: 96), (Düzgün 1997: 105), (Gedik 1995: 155), (Kaya 2005: 180, 204, 399), (Çelebi 1990: 195, 199), (Kaya 1984: 171), (Kafkasyalı 1998: 197), (Cevlani 1951: 23), (Aslan 1978: 214), (Kaya 2004: 302), (Özdemir 2003: 318), (Düzgün 1997: 58)

Giydim elbiseyi bindim trene

Veda ettim eşe dostu yârene

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 96, 4/1-2)

Tirene bindim de gidiyom gayrı

Şen ol Konya senden ayrıldım bu gün

Âşık Talibî (Kaya 2005: 204, 1/1-2)

Gurbet elin gene geldi kokusu,

Öt bakalım, kara tren öt hele.

Ciğerime batar çatal çakısı,
Tüt bakalım, kara tren tüt hele.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 171, 1/1-2-3-4)

Âşık şiirinde tren gurbet konusunun yoğun olarak işlendiği mısralarda âşıkları sevdiklerinden ayıran hasret ve özlem duygularını yoğunlaştıran, sevdikleri ile aşığın arasındaki mesafeleri çoğaltan bir ulaşım aracı olarak adından söz edilir.

4.9.4.3. GEMİ

Dönemin âşık şiirinde ulaşım araçları arasında yer alan gemi ismine tesadüf edilir. Üç tarafı denizlerle çevrili bir deniz ülkesi olmamamıza rağmen dönemin âşık şiirinde ismine sıkça rastlanılmayan gemi daha çok benzetme amaçlı mısralarda tesadüf edilir.

Ayrıca Mersin, İstanbul, Samsun şehirlerin hakkında bilgilerin yer aldığı, şehirlerin methedildiği şiirlerde şehirlerin limanlarından ve deniz aşırı gemilerden söz edilir. (Kaya 2005: 185, 335, 387, 390), (Kaya 2004: 185), (Düzgün 1997: 58)

Allah ne güzellik vermiş Mersin'e
Kulak vurun vapurların sesine

Âşık Talibî (Kaya 2005: 387, 5/1-3)

Gemilerin gelir peşi peşine
Sevgi muhabbetin derin İstanbul

Âşık Veysel (Kaya 2004: 185, 68/3)

Dönemin âşık şiirinde Mersin ve İstanbul'da iskeleye yanaşan ve peşi peşine gelen vapurların varlığı dile getirilir.

4.9.4.4. UÇAK

Yüzyılın âşık şiirinde uçak (Kaya 2004: 182), (Kaya 2005: 334), (Sever 2004: 107), (Özdemir 2003: 318), (Sever 2004,136), tayyare (Düzgün 1997: 58), (Kaya 2005: 294), (Kaya 2004: 136), (Çelebi 1990: 199) Türk kuşu (Kaya 2005: 275), (Başgöz 1994: 77) ifadeleriyle tanımlanan hava taşıtları yüzyılın hava ulaşımı ve savunma gücü hakkında bilgilere yer verilir. Bu yenilikler Cumhuriyetin bir kazanımı olarak görülür ve sağladığı faydalardan söz edilir:

Avrupa As(ı)ya ayrı bir kıta
 Bir yıllık yol idi deveye ata
 Uçaklar sığdırdı beş on saate
 Daha neler çıkar dur belli değil

Âşık Veysel (Kaya 2004: 182, 66/3)

Âşık Veysel, Avrupa ile Asya kıtalarının bir zamanlar at ve deveyle bir yıllık yol iken günümüzde uçak ile beş on saate düştüğünü söyler yirminci yüzyılın önemli bir ulaşım teknolojileri arasında yer alan uçağın adını zikreder.

4.9.4.5. TARIM ARAÇLARI

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde tarım işlerinde kullanılan hayvan gücü ile çalışan araçların 20. yüzyıl sosyal hayatında sıkça kullanılmasına telmihte bulunurlar ve şiirlerde adında sıkça söz ederler. Âşıklar mısralarında “Kağınının kıcırdar demiri/Beni candan osandırdı” (Demir 1993: 109), “Bizim köyler kağni araba koşar” (Yılmaz 2009: 295) sözleriyle dönemin tarım aracı olarak kullanılan kağnıdan; “Kağnilarda olur zelveyle dayak/ Kele, bacı, heye şivesi kıyak” (Özdemir 2003: 324) mısralarıyla kağnının donanımlarından; “Boş kağniyla çıkamıyor yokuşu/ Dermanı kesilmiş cinli boz öküz (Kaya 2005: 249) sözleriyle ise kağniyi çeken öküzden söz ederler. Halil karabulut “Beğenmediceğim atlı araba/ Kul olayım tekerdeki türaba”

(Sakaoğlu 1987,163) mısrasıyla at arabasının tarım aracı olduğuna dair telmihte bulunur.

Yirminci yüzyılda tarımda modernleşmeyle birlikte geleneksel tarımla birlikte modern tarım hayatına geçişler yaşanmış, insan ve hayvan gücüne dayalı işlerin yerini makinalar almıştır.

Traktör tarlada, motor teklerken

Çiftçi bir derdine bin dert eklerken

Ozan Nihat (Uğur 2008: 468, 5/1-2)

Biçer döğer oldu hep o alanlar

Sarp kayalar orman oldu gel hele

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 108, 3/3-4)

Sosyo-kültürel yaşantıdaki bu değişim âşık şiirine yansımış bazı şiirlerde kağnıdan, at arabasından söz edilirken bazı şiirlerde ise traktörden, biçer döverden söz edilmiştir.

4.9.4.6. HİZMET ARAÇLARI

Bilim ve teknikte hızlı gelişmelerin yaşandığı yirminci yüzyılda taşıtlar hayatın her alanında yer almaya başlamış, insan yaşamının ayrılmaz parçası olmuştur. Bu gelişmeler ve yenilikler hizmet araçlarına da yansımış, ambulans ve itfaiye araçlarının yüzyılın sosyo-kültürel hayatında yerini almıştır.

İtfaiye imdada yetişti

Alevler içine giren ağlıyor

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 135, 3/3-4)

Abdülvahap bu kazaya şaşıyor

Can kurtaran gelmiş ölü taşıyor

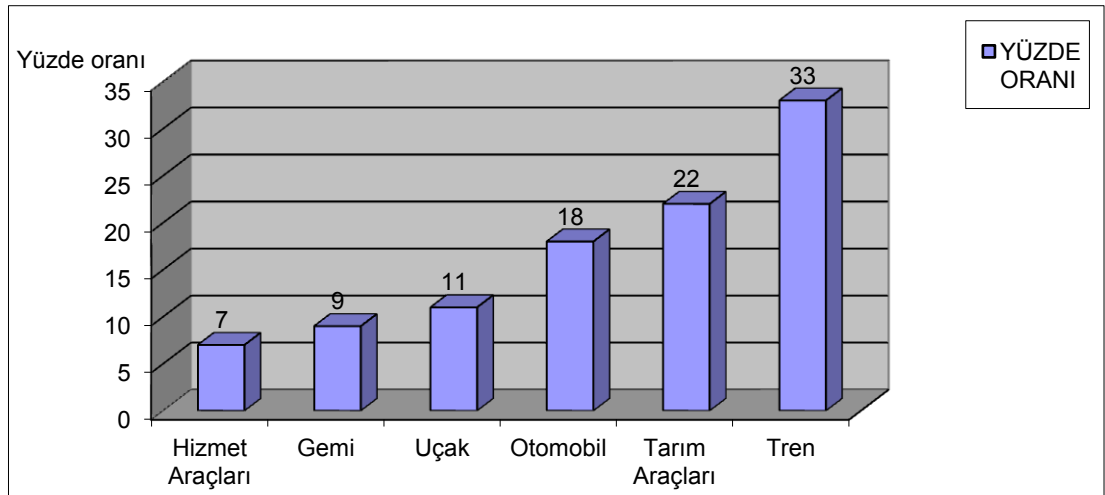
Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 138, 4/1-2)

Al' İzzet'i bir haksız elinden

Yardım etvay yetiş imdat yolundan

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 85, 22/5)

Yüzyılın âşıkları mısralarında halka hizmet eden, kamu hizmeti gören itfaiye ve cankurtarandan söz eder, işlevlerini dile getirirler.

Grafik 4.11. Adı geçen taşıtlar ve ulaşım araçları.

Dönemin aşık şiirinde adı geçen taşıtlar ve ulaşım araçları arasında en çok trenden söz edildiği görülür. (Grafik 4.11)

BEŞİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE VE CANLILAR

5.1. DOĞAL ÇEVRE

Âşıklar, sosyo-kültürel hayatta buldukları ortamı, yaşadıkları doğal çevreyi çok iyi gözlemleyen; duyduklarını ve gördüklerini kendi yorumları eşliğinde şiirlerine taşıyan halk sanatçılarıdır. Şiirlerinde hayata dair pek çok olayı ve unsuru işleyen âşıklar doğal çevreye ve canlılara dair pek çok konuyu mısralarında dile getirmişlerdir.

20. yüzyıl âşık şiirinde sık sık dile getirilen tabiat unsurları arasında başta dağ olmakla birlikte sular, tepeler, ovalar, yaylalar, tarlalar, çayırlar, çimenler, bahçeler; bitkiler, hayvanlar, kuşlar ve tabiat olayları gibi unsurları bulunur. Doğal kaynaklar, bitkiler, hayvanlar ve gök cisimleri gerçek anlamlarının yanı sıra Türk halk kültüründe bu unsurlara atfedilen anlamlarıyla da kullanılır. Bu bağlamda büyük ırmaklara, göllere ve yüce dağlara kutsiyet atfedilir. Irmaklar, göller ve yüce dağlar bazen kin duyulan bir düşman bazen sevgiliden ayrılık sebebi, bazen de derde derman olması beklenen ve bir kurtarıcı el olarak sembolleşir.

Doğal unsurları şiirlerinde işleyen ve onlara değişik anlamlar ve semboller yükleyen âşıklardan biri de Kul Ahmet'tir. Kul Ahmet şiirlerinde (Hüseyin 1978: 21, 81, 221) güneş, bulut, yağmur, ırmak, tayfun, lodos, maden, dağ, bağ, deniz, okyanus kelimelerini başarıyla kullanır.

Güneş gibi karanlığı boğalım
 Bulut gibi şimşekleri çakalım
 Yağmur gibi gökyüzünden yağalım
 Dönelim ırmağa sele yavaşça

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 21, 3/1-2-3-4)

Kul Ahmet yaşadığı dönemin sıkıntılarını aşmayı tabiat unsurlarıyla teşbih eder güneşin karanlığı boğmasına, bulut gibi şimşekleri çakmasına, yağmur gibi gökyüzünden yağmasına benzetir.

İlkbahar gelince açılan gülün
Verimli toprağın temiz havanın
Gül dalında feryat eden bülbülün
Figanını Karacaoğlan söylemiş

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 59, 4/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman ise Karacaoğlan'ı anlattığı bir şiirinde onun şiir konularından örnekler verir Karacaoğlan'ın şiirlerinde yer alan doğal unsura dikkat çeker.

5.1.1. DOĞAL KAYNAKLAR

5.1.1.1. TOPRAK

Dünyanın yaratıldığı dört etken arasında hava, su, toprak ve ateşten biride topraktır.

Hava, ateş, su ve toprak tek tek yaşamın simgeleri oldukları halde tek tek değil ancak dördü bir arada oldukları takdirde yaşam sürdürülebilir. Bu kültlerden biri olmadan yaşam olmaz.

Toprak, su kaynaklarını, madenleri ve tüm cevherleri içinde saklayan hazine olup içindeki yararlı maddeleri bir ana sütü gibi vererek üretimive çoğalmayı sağlayan doğurgan bir ana görevi üstlenen bir külttür.

Halil Karabulut bir mısrasında “Ak, kızıl, siyah, Arabî/Dışımız aynı türabı” (Sakaoğlu 1987: 103) sözleriyle insanların ten renkleri farklı farklı olsa da aslında herkesin bir topraktan yaratıldığını aynı topraktan olduğunu söyler.

20. yüzyıl âşık şiirinde bütün canlıların onda doğduğu, âşıkların ondan murat aldığı, vefalı bir dost olduğu sık sık dile getirilir. “Analık verilmiş kara toprağa” (Sakaoğlu 1987: 166), “Senden doğdum, sende aldım muradım/ Bütün canlılara anadır toprak” (Düzgün 1997: 89), “Âşık oldum, güzel kimdir, aradım/ Sonunda fark ettim sunadır toprak.” (Düzgün 1997: 89) mısralarıyla toprak anaya, “Dost dost diye nicesine sarıldım/ Benim sadık yârim kara topraktır” mısrasıyla da sevgiliye benzetildiği görülür. “Kara toprak vefalıdır/ Sarar bir gün saklar beni” (Çınar 2008: 29) sözleriyle de vefalı bir dostu teşbih edildiği görülür.

Dönemin âşıklarından Âşık İsmetî şiirlerinde (Kaya 1984: 110), toprağın canlılara ve canlıların yaşadığı mekânlara ev sahipliği yaptığını belirtir. İsmetî’ye göre türlü türlü madenler, bostanlar bahçeler, yeşil fidanlar, çiçekler, arılar ve ballar, bülbül ve güller, inişler, yokuşlar, dostu giden yollar topraktır.

Yayla nerde, yolcu nerde, han nerde?
 Hep sendedir, bağı ezik boz toprak.
 Sumbul nerde, bülbül nerde, can nerde?
 Hep sendedir, bağı ezik boz toprak.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 110, 1/1-2-3-4)

İsmetî’ye göre yaylalar, yolcular, onların konakladıkları hanlar, sümbüller, bülbüller ve canlar topraktır.

20. yüzyıl âşık şiirinde toprakla ilgili sık sık vurgulanan konu ise insanın gideceği son menzil olarak kara toprak anlatılır. En son yuva, en son varılacak menzil ve hesabın görüleceği yer topraktır. Murat Çobanoğlu şiirlerinde (Kafkasyalı 1998: 159, 172, 180, 297) toprağı bu anlamda işler: “En son toprak benim yuvam”,

“Kara toprak açar kucak”, “Çobanoğlu etme merak/ En son yeri kara toprak”, “Kara toprak insanları yoğurur/ Vadesi geleni bir bir çağırır.” sözleriyle anlatır.

Yusufelili Âşık Huzûrî’de (Dizdaroğlu 1949: 69, 110) “Aslım kara toprak işim dünyada” sözleriyle aslının bir gün kara toprak olduğunu belirtir ve son menzilin de mezarının da torakta bulunduğunu söyler.

Halil der ki, varacağım,
Bu hesabı göreceğim,
Ben kendimi vereceğim,
Borçluyum kara toprağa.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 109, 5/1-2-3-4-5)

Halil Karabulut ise varacağı, hesap vereceği ve kendisini teslim edeceği yeri toprak olarak görür.

20. yüzyıl âşık şiirinde insanın yaşaması adına gerekli olan tüm ihtiyaçların karşılandığı sırlı bir hazine toprak olarak işlenir. Dönemin âşıklarından Halil Karabulut şiirlerinde (Sakaoğlu 1988: 109), çırılçıplak geldiği dünyada, odununu kömürünü yaktığını, altını ve akçasını topraktan ondan taktığını toprak sayesinde adam olduğunu buna karşın toprağı bel ile bağrını kazdığını onun düzenini bozduğunu yıllarca toprağın sırtında gezdiğini ve toprağa çok şey borçlu olduğunu anlatır.

Yedim ekmeğin aşını,
Giydim türlü kumaşını,
Ev yaptım kerpiç, taşını,
Borçluyum kara toprağa.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 109, 2/1-2-3-4-5)

Karabulut mısralarında topraktan söz ederken onun ekmeğini aşını yediğini, kumaşını giydiğini, toprağından, taşından ve kerpicinden ev yaptığını kısaca her şeyini topraktan aldığını dile getirir.

Bazı otlak, bazı ahır yaptılar,
Ekmeyi, biçmeyi tehir yaptılar,
Bir zaman üstüme şehir yaptılar,
Kaç yıkıldım, kaç kuruldum ben»dedi.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 169, 5/1-2-3-4)

Karabulut bir başka şiirinde ise toprağın dilinden insanoğlunun toprak ile ilişkisini dile getirir. Toprağın dile geldiği bu mısralarda toprak, insanoğlunun kendisi üzerinde ekip biçmesinden, orman olup sökülmesinden, çamur haline getirilip kerpiç olarak ev yapılmasından, otlak olarak kullanılmasından, hayvanlara barınak yapılmasından ve üzerine şehirler kurulmasından söz eder.(Sakaoğlu 1987: 169)

Dönemin âşıkları her mahsulün toprakta yetiştiğini (Çelebi 1990: 269), bütün imkânının toprakta olduğunu (Kafkasyalı 1998: 182) toprağın koyun, kuzu, süt verdiğini, yemek, ekmek ve et verdiğini (Kaya 2004: 266) şiirlerinde anlatır.

5.1.1.2. SU

İnsanoğlu ilk çağlarda, yeryüzündeki temel maddeleri aramış ve suyu buldukları dört temel maddenin anası kabul etmiştir. Su tüm kültürlerde olduğu kültürümüzde de insan yaşamını ve yerleşimini belirleyici öğelerden biri olmuştur. Aynı şekilde geleneksel kültürümüzde de başlangıçta yalnızca su olduğu ve ilk canlıların su aracılığıyla yaratıldığı kabul edilmiştir. Dinsel ve büyüsel pratiklerde, adet ve inanmalarda önemli bir araç kabul edilmiş, halk inanmalarında suyun arıtıcı niteliği ve bollukla ilişkisi yönüyle de etrafında değişik kültürler oluşmuştur. İnançta ve ibadette suya kıymet ve kutsiyet veren halkımız, pek çok türküsüne, mani ve

deyişine suyu konu yapmış; üzerine nice destanlar ve ağıtlar söylenmiş, şiir ve hikâyeler yazılmıştır.

Âşıklar yurdun dört bucağında dereli, çaylı, çeşmeli, pınarlı, selli türküler söylemişlerdir. Kimileri halen âşığının adı ile ünlenirken kimileri de son dörtlükler söylemeden okuna okuna anonim türkü olarak yüreklere yer etmiştir.

Su aslında cansızdır, ancak canını cansız olanlardan alan diğer yaşayanlar gibi su olmadan can ve canlı da olmamaktadır. Bu bakımdan dünyada var olan her şeyin yaratıcısının onları insanlara yararlı olsun diye yarattığını düşünüp, mutlaka olumlu bir nedeni vardır diye değerlendirerek, suyu da korumak gerekir. Canlıların hayatta kalmalarını sağlayan başlıca gıda su olduğu için halk ona hayat adını vermiştir. Su, her yerde devadır. İlaç bile su ile içilir.

20. yüzyıl âşık şiirinde aziz görülüp her şeyin sudan yaratıldığı bildirilmiş fakat suyun neden yaratıldığından söz edilmemiştir. Tıpkı ruh gibi o da gizli bir hazinenin içinden çıkmış gibidir. Buna göre kâinattaki tüm canlıların yaşam kaynaklarından biri de sudur. Susuz yaşamın olmayacağı bilinen bir gerçek olsa da susuzluğun zorluğu, damlaların değeri ve kıymeti dönemin âşık şiirinde bu gerçek ayrı bir anlam kazanarak işlenmiştir. Âşık Reyhanî, Murat Çobanoğlu ve Abdolvahap Kocaman suyun canlılar için önemini şöyle ifade eder:

Çiçekler kurudu, yağmur yağmadı,
Su su su kardeşim, yandım tutuştum.
Susuzluk derdini yıllarca çektim,
Su su su kardeşim, yandım tutuştum.”

Âşık Reyhanî (Yardımcı 2006:180)

Yağmur yağmadığını ve çiçeklerin kurduğunu, susuzluk sıkıntısını çok çektiğini mısralarında işleyen Reyhanî suyun önemini dile getirir.

Canlılara hayat veren üç şey şu

Biri hava biri toprak biri su

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 58, 3/1-2)

Su olmazsa vallah kâinat kurur,

Ekinin yüzünü güldüren sudur.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 250, 6/1-2)

Yüzyılın âşıklarına göre canlılara hayat veren üç şeyden bir sudur. Ekinin yüzünü de güldüren sudur. Eğer su olmazsa kâinatta her varsa hepsi de kurur.

Kâinatın ve insanın yaratılmasında, insanın dünyaya gelmesinde en büyük vesilelerden biri de su dur. Muhabbetten varolan Hz. Muhammed (a.s)' in temeli nur olsa da dünyaya gelmesinde en büyük nur kaynağı da sudur. Kur'an-ı Kerim'de "Biz insanı bir damla sudan yarattık" (Alak 96/2) ayetiyle de ifade edilen insanın bir damla sudan olması âşık şiirine konu edilir.

Yüzyılın âşıkları mısralarında "Bütün ay güneşin tek bir nur ile/Kalemin yazdığı ferman da sudur." (Kafkasyalı 1998: 324), "Muhabbetten varolmuştur Muhammet/Temeli nur amma Sultan da sudur" (Kafkasyalı 1998: 324), "Kesrette vahdetten bir damla idim/Tekraren aslıma akmaya geldim." (Sakaoğlu 1987: 94), "Bir katre su iken, peder sümbülde/Atıldım bir demde rahm-ı madere" (Aslan 1978: 221) sözleriyle insanın bir damla sudan yaratıldığını mısralarında dile getiriler.

Nice kayalardan çıkar da gider.

Yüksek dağ olsa da yıkar da gider,

Dere tepe demez akar da gider,

Her yana sesleri bildiren sudur.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:250,5/1-2-3-4)

Güneş ısıtınca su buhar olur
 Buhar göğe çıkar bulut var' olur
 Bulut bazen yağmur bazen kar olur
 Tabiata rahmet güneşten gelir

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 58, 6/1-2-3-4)

Yaz gelip de bezenince şu dağlar
 Bir suyu severim bir tabiatı

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 90, 4/3-4)

Âşık şiirinde su, kaya diplerindeki kaynaklarından çıkarak ya da havaların ısınması ve baharın gelmesiyle birlikte dağlardaki karlar erimesi sonucu dereleri ve nehirleri oluşturur ve menziline doğru yol alması; yine havaların ısınmasıyla suların buharlaşması bulut olması ve bazen yağmur bazen de kar olarak yağmasıyla bir döngü içerisinde yer almasıyla anlatılır. Nisan da yağın yağmur suları ise çiftçiler için rahmet olarak görülür:

Âşık Yaşar Reyhanî bir başka şiirinde helal lokmanın önemine dikkat çeker. “Kirli su yoktur, kirlenmiş su vardır” sözünde ifade edildiği gibi “Durulmuş suyu bulatma/Selden gelir bela gardaş” (Yardımcı 2006: 357) mısrasıyla temiz ve durulmuş suyun bulandırılmamasını öğütler, aksi takdirde suyun insanlara zarar vereceği endişesini taşır; sel olarak bir bela ve musibete dönüşeceğini söyler. İnsanda var olan aşk duygusunun sular da olduğu bazı âşıkların şiirinde yer almıştır.

Birden al yeşile bürünür dağlar
 Karlar erir sular aşk ile çağlar

Abdülvahap Kocaman (Sever 2008: 56, 2/1-2)

Çukurova âşıklık geleneğinin önde gelen âşıklarından Âşık Abdülvahap Kocaman'a göre karların erimesi, dağların yeşile bürünmesi suyun aşk ile çağlaması için yeterli görmüş, tabiat insana benzetilerek suya insani duygular yüklemiştir:

Her sabah her sabah suya giderken
 Yar yolunda toprak olsam toz olsam
Âşık Veysel (Çelik 2008: 351)

Su içtiğin kurnalardan
 Sakınırım kıskanırım”
Ali İzzet Özkan (Başgöz 1979: 120, 4/1-2)

Âşık şiirinde su bazen Âşık Veysel'in dizelerinde yer aldığı gibi aşkın sevgilisini görmesine imkân veren bir mekân bazen de Âşık Ali İzzet Özkan'ın mühür gözlüsünü kıskandığı bir eldir bir yabancıdır:

Emmimin kızı aç kapıyı gireyim
 Hasta mısın halin hatırın sorayım
 Susuz değil misin bir su vereyim
 Çaylarda çalkanan sellerin hani
Kağızmanlı Hıfzı (Çelik 2008: 312)

Efkârî der sağalmıyor bu yare
 Son nefeste ben vermiştim su yare
Âşık Efkarî (Keskin 2006: 51, 6/1-2)

Su, yârden istenen küçük bir arzu, ölüm döşeginde yatan sevgiliye ulaştırılıp takdim edilmek istenen ve verilen değerli bir hediye olarak mısralara yansır.

Dönüyor bir dolap çarkı belirsiz
 Çağlayan bir su vardı belirsiz
ÂşıkVeysel(Kaya 2004: 219, 5/1-2)

Dünya hayatının belirsizliği, yaşamın faniliği ve gelip geçici olmasının temsilleri suyla ifade edilir. “Dünyada tükenmez murad var imiş” mısrasıyla

başlayan şiirinde Âşık Veysel, dünyayı dönen belirsiz bir çarka, hayatı da belirsiz akan bir çağlayana benzetir.

Nisan yağmuruyla yağdın dünyama
İliklerime dek içtim de geldim

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 115, 4/1-2)

Âşık şiirinde su sevgili üzerine yağın aşk damlalarına benzetilir. Âşık bu damlalardan kanan kana içer.

Vücudumuzun önemli bir bölümü su olduğu ve dörtte üçü su olan bir evrende yaşadığımız halde suyu gereği gibi tanımadığımız önemli bir gerçektir.

Bir damla su kâinata yetermiş,
İçtim amma, kanmadığıma yandım.
Yıllarca deryanın içinde kaldım,
Bir damla su olmadığıma yandım.”

Âşık Yaşar Reyhanî (Yardımcı 2006: 257)

Âşık Reyhanî için bir damla su kâinata yeter ancak kendisi yıllarca deryanın içinde kalmasına rağmen o deryada bir damla su olamamanın pişmanlığını yaşadığını söyler.

Doyulmıyan başka başka lezzet var
Ormanlardan geçip akan sularda

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 317, 4/1-2)

EFKÂRÎ der, bütün dertler defolur
İç, sulardan günahların refolur

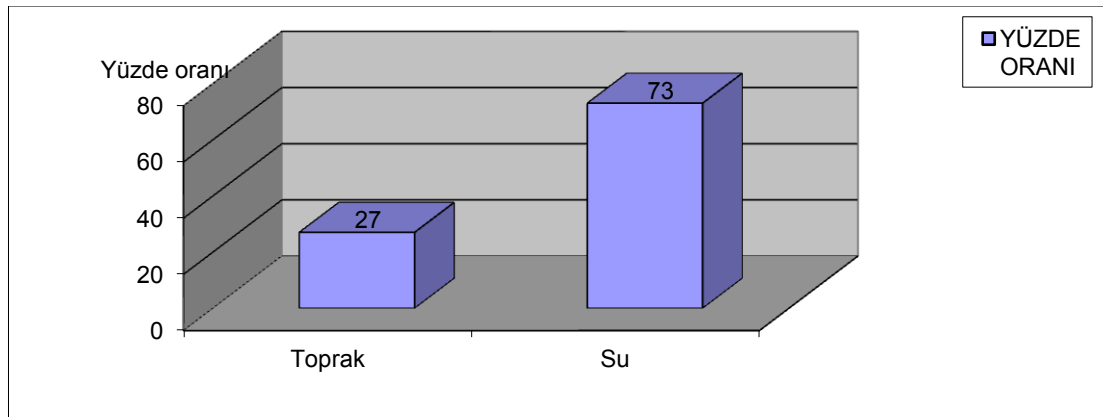
Âşık Efkarî (Keskin 2006: 317, 6/1-2)

Bütün yaraların sensin ilâcı
Nice yürekleri deldiren sudur.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 250, 4/1-2)

Dönemin âşıklarından Âşık Efkarî ve Murat Çobanoğlu'nun şiirlerinde su, doyulmayan lezzet kaynağı, dertlerin dermanı, bütün yaraların ilacı ve merhemi olarak açıklanır.

Su konulu şiirlere eserlerinde sıkça yer veren Murat Çobanoğlu suyun İslam tarihinde yer alan bazı olaylardaki önemine değinir. Bu bağlamda “Arafat'ta İbrahim Halil'e geldi/ Kesilmişti amma kurban da sudur.” (Kafkasyalı 1998: 324), mısrasında Arafat'ta Hz. İbrahim'e gelen kurbanın kesilmesinde suyun varlığına işaret eder. “Kaptanlığı verdin Nuh peygambere/ Gemiye yürüttü umman da sudur.” (Kafkasyalı 1998: 324), sözleriyle Hz. Nuh'un gemisini yüzmesini sağlayan etkenin su olduğunu belirtir. Çobanoğlu, “Zekeriya'yı bir kavakta biçirdin/ Temelli çekirdek orman da sudur. (Kafkasyalı 1998: 324) mısrasında ise Hz. Zekeriya'nın kesildiği ağacın yetişmesine sebep olanın da su olduğunu açıklar.

Grafik 5.1. Doğal unsurlar.

Âşık şiirinde, doğal unsurlar arasında yer alan su ve toprakla ilgili olarak toprağa nazaran suyun daha sık kullanıldığı görülür. (Grafik 5.1)

5.1.1.3. AKARSULAR

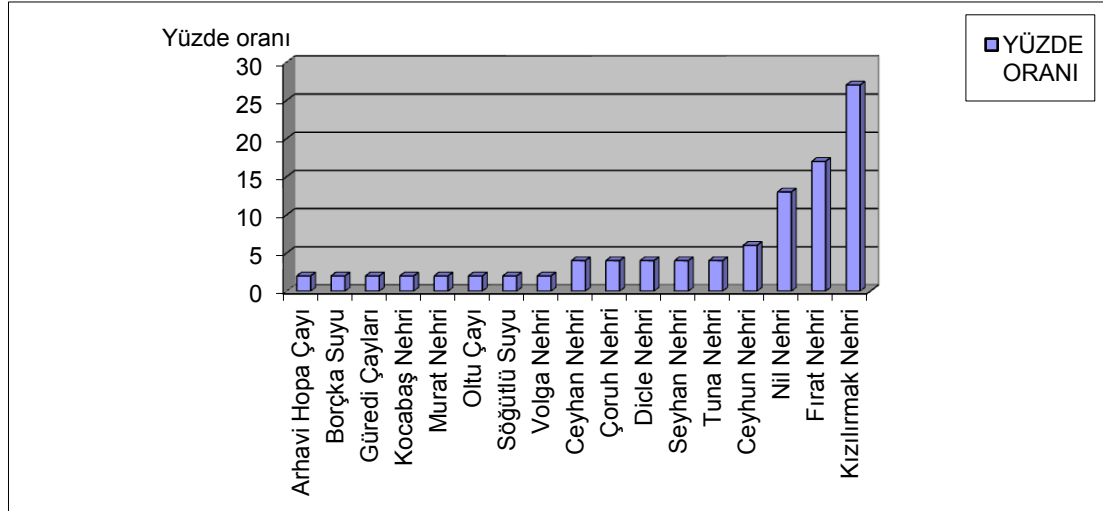
Çağlayan sular ve akıntılı seller, âşık şiirinin en önemli konuları ve motifleri arasındadır. 20. yüzyıl âşıkları yurdun dört bucağında dereli, çaylı, çeşmeli, pınarlı, selli şiirler yazmışlar derin duygularını dile getirmişler tele dökmüşlerdir. Efsaneye göre Fırat sularını gökten almış. Bu kaynağın suyunda olağanüstü güçlerin olduğuna inanılarak çeşitli efsaneler oluşturulmuştur.

Türkiye’de ve komşu ülkelerde yer alan nehirler ve akarsular Âşık şiirinde isimleri konu edilen doğa unsurlarıdır. 20. yüzyıl âşık şiirinde adı geçen akarsuların doğduğu kaynaklar takip ettiği güzergâhlar, doğal güzelliği ve ülke gelişmişliğine olan katkısı yönüyle anlatılır. Ayrıca, akarsular aşk ateşini söndüren bir kaynağa, gözyaşları ırmağa benzetilir. Durgunluğu ve hırçınlığı ile insan arasında bir ilişki kurulur. Kızılırmak ve Fırat dönemin âşık şiirinde adı sıkça geçen nehirlerdir.

Yüzyılın âşık şiirinde adı geçen çay ve nehir isimleri alfabetik sıraya göre şunlardır:

Arhavi Hopa çayı (Keskin 2006: 66), **Borçka suyu** (Keskin 2006: 66), **Ceyhan nehri** (Sever 2004: 227), (Cevlani 1951: 20, **Ceyhun nehri** (Dizdaroğlu 1949: 114), (Aslan 1978: 237), (Demir 1993: 208), **Çoruh nehri** (Aslan 1978: 251), (Keskin 2006: 67), **Dicle** (Kafkasyalı 1998: 196), (Keskin 2006: 295), **Fırat**(Sever 2004: 266), (Kaya 2004: 220), (Hüseyin 1978: 75), (Çınar 2008 82), (Aslan 1978: 193), (Kafkasyalı 1998: 196), (Keskin 2006: 295), (Cevlani 1951: 20), **Güredi çayları** (Demir 1993: 137), **Kızılırmak** (Başgöz 1994: 91), (Kaya 2004: 175),(Kaya 2004: 176), (Hüseyin 1978: 64), (Hüseyin 1978: 99), (Hüseyin 1978: 139, 153, 256, 286), (Çınar 2008: 15, 41, 104), (Keskin 2006: 274), **Kocabaş nehri** (Keskin 2006: 232),**Murat nehri** (Cevlani 1951: 20), **Nil nehri** (Dizdaroğlu 1949: 114), (Çınar 2008: 119), (Aslan 1978: 237), (Kafkasyalı 1998: 273), (Keskin 2006: 295), (Cevlani 1951: 20), **Oltu çayı** (Başgöz 1994: 159), **Seyhan nehri** (Cevlani 1951: 25), (Keskin

2006: 210), **Söğütlü suyu** (Demir 1993: 177), **Tuna nehri** (Sever 2004: 147), (Aslan 1978: 193) ve **Volga nehri** (Sever 2004: 147) dir.

Grafik 5.2.Akarsular

Âşık şiirine konu olan akarsu isimleri arasında Kızılırmak'ın ismi daha çok zikredilir. (Grafik 5.2)

5.1.1.4. MADENLER VE DEĞERLİ TAŞLAR

Sözlüklerde, yeryüzünün sertleşmiş ve katılaşmış tabakalarında bulunan maden, tuz ve oksitlere göre değişik renkte ve değişik bileşimdeki çok sert cisim olarak tanımlanan taş, taş deyip geçmemek gerekir.

Anadolu'nun çeşitli kültürlerindeki taşla ilgili inançlar incelendiğinde tarih öncesi devirlerde taşın önemli bir yeri olduğu görülür. Sümer, Akad, Babil gibi kültürlerde yer alan ve önemli işlevler yüklenen taş, Anadolu'da, Hititlerde ve daha sonraki kültürlerde hep vardır.

Taşla ilgili inanma ve uygulamalar o kadar çeşitlidir ki örneğin mezar başına mutlaka iki taş dikilir. Bunlardan baş kısmındakinin ölüm, öbür dünya;

ayakucundakinin ise hayat, bu dünya için olduğuna inanılır. Mezarlıkta dua okurken kabrin ayakucunda durularak dua okunur. Bu şekilde bu dünyadan, öbür dünyadakine iyi niyet dilekleri gönderildiğine inanılır.

Taşlardaki canlılığa ve gizil güce inancın bir uzantısı olarak tüm Türk boylarında kutsal sayılan “yada taşı”üzerine geleneksel kültürümüzde sayısız efsane ve menkıbe oluşmuştur. Taş, kimi zaman “sırt taşı”gibi şifa kaynağı olarak düşünülmüş, kimi zaman da “dilek taşı” gibi umut simgesi olmuştur. Hastalık, şifa için taş taşındığı, suyuyla yıkanıp, kaynatılıp içildikten başka, taşın okşandığı, gömüldüğü, gizlendiği, büyüde, yeminde, ilençte, duada kullanıldığı görülmektedir. (Tanyu 1987: 19)

Dünya durdukça duran taşlar, en kalıcı belgelerdir. Çünkü taşlar biçimlendirilerek oluşturulan eserler ve insan eli ile üzerine işlenen izler, tarihe ışık tutan geçmişten geleceğe uzanan sağlam köprülerdir. Türk kültürünün ana belgelerinden Orhun yazıtlarında taş aracılığıyla, tarihimizin, kültürümüzün ve medeniyetimizin ilk önemli belgelerine ulaştığımız gerçeği bunlardan ilk akla gelenlerdir.

Türk halk kültüründe bu denli önemli bir yere sahip olan taşlar 20. yüzyıl âşık şiirinin de önemli konuları arasında yer alır. Bu çalışmada bir kült olarak halkın taşa yüklediği genel anlamdan çok bir sınırlama yapılarak madenlerin ve değerli taşların âşık şiirindeki yeri, benzetme özelliği ve benzetme unsurları üzerinde durulmuştur.

Has taşlar kıymetin takdir eylerim

Çaygara taşına mehenk olamam.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 69, 6/3-4)

İsmail'in kurban olacak çağı

Ağlaştı dünyanın taş ile dağı

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 33, 7/1-2)

Taş sözcüğünün geçtiği mısralarda taşın hem gerçek anlamı kullanılmış hem de taşa insani duygular yüklenerek ona duygusal bir varlık konumu verilmiştir.

Madenler Türk milletinin diğer milletlere göre çok daha önce tanıştığı varlıklardır. Türkler altını, demiri, tuncu, çeliği ilk olarak işleyen milletlerdendir. Günümüzde bazı milletlerin henüz tarih sahnesine çıkmadığı dönemlerde, Türkler madenlerle uğraşmakta, onları işleyip günlük hayatta kullanmaktaydılar. Bu sebeple madenler Ergenekon, Oğuz Kağan gibi destanlarda temel öğelerden olmuş ve destanlar devrinden itibaren milli ve bedii unsurlarımızı oluşturmuştur.

Madenlerle bu denli iç içe olan kültürün insanları olan âşıklar maden isimlerine sıkça yer vermişlerdir. Maden sözcüğünü mısralarında kullanan âşıklar “Maden ile dolu dağlar gibiyiz” (Hüseyin 1978: 276) sözleriyle kendilerini maden dolu dağa benzetmiş, “Madeni olan bir dağı/Has olur onun toprağı” (Kafkasyalı 1998: 198) mısralarıyla madeni olan dağın has toprağı olacağından söz etmişler, “Maden yüklü, koca koca dağları/Yatıranın, iki gözü kör olsun.” (Kaya 1984: 87) dizelerinde ise maden yüklü dağları yatıranlara beddua etmişlerdir.

Altın: Altın dönemin âşık şiirinde adı sıkça geçen madenlerin başında gelir. Çoğu kez maden anlamıyla kullanılan altın sözcüğü takı anlamıyla değerli bir maden olarak mısralarda yerini bulur.

Âşıklar mısralarında bakırın altının yerini tutamayacağını vurgulamışlar(Orak 2001: 112), altının topraktan çıkarıldığına telmihte bulunmuşlar ve toprağa sevgilerini dile getirmişler (Sakaoğlu 1987: 109), altının kıymetini ise ancak sarrafların bileceğini söylemişlerdir. (Kaya 1984: 120)

Âşık şiirinde altın madeni ile ilgili olarak, “Altına kaplansa tilki yavrusu/Şecaat kazanıp aslan olur mu.” (Dizdaroğlu 1949: 10) mısrasında altına kaplanma ifadesi kullanılır, bir şeyin aslı ne ise değişmeyeceği belirtilir; “Düşer mi kıymetten geçmekle bin yıl/Söz olur ki halis ayar zer gibi.” (Dizdaroğlu 1949: 115) mısrasında

yer bulan halis ayar zer sözleriyle bir şeyin yıllar geçse de kıymetini yitirmeyeceği dile getirilir.

Altın çoğu mısrada ise benzetme unsuru olarak kullanılır. Âşık Müdâmi mısralarında “Altın yüzük üste, kaştır gelinler” (Aslan 1978: 205) sözleriyle gelinleri altın yüzük üzerinde kaşa benzetir. Afşinli Derdiçok, “Altun idim nazlım dönderdin tuca” (Demir 1993: 304) sözleriyle kendisini altın değerinde gören aşığı, vefasız sevgilinin tunca benzettiğini söyler, vefasız sevgiliden dert yakınır. Derdiçok bir başka mısrasında ise “Altun ol karışma tuca/Yere düşer paslanırsın (Demir 1993: 81) sevgiliden altın değerinde olmasını tunç değerine düşmemesini öğütler. Âşık Hüdai “İrfan sofrasının altın tasıyız” (Orak 2001: 36) sözleriyle âşıkları irfan sofrasında yer alan altın tas teşbihinde bulunur.

Bakır: Bakır madenine dönemin âşıklarından Kul Ahmet’in ve Âşık Hüdai’nin mısralarında rastlanır. Kul Ahmet “Beyleri biz adam ettik/ Bakır döven tokmak gibi (Hüseyin 1978: 77) sözleriyle kendilerini bakır döven tokmağa benzetir ve beyleri adam ettiklerinden söz eder. Âşık Hüdai ise “Altının yerini tutar mı bakır” (Orak 2001: 112) mısrasında altının yerini bakırın tutamayacağını belirtir.

Cevher (Gevher)/ Mücevher: Cevher kelimesinin değerli taş ve elmas anlamları vardır. Örnek mısralardan anlaşılacağı üzere kelime hem değerli taşlar için hem de elmas için kullanılmıştır.

Âşık şiirinde insan inciye, elmasa, yakuta ve mücevherlerle dolu bir pazara teşbih edilir. (Kaya 1984: 77) Âşık cevherle dolu benliğinin taşa çalınmasından şikâyet eder. (Demir 1993: 193) Şehirlerin methedildiği ve değerinin ifade edildiği mısralarda ise Çoruh mücevher taşına teşbih edilir. (Aslan 1978: 267)

HUZÛRİ ehline kıymetli her iş

Demirci ne bilir gevher ne imiş

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 157, 2/1-2)

YusufeliliHuzûrî bir mısrasında gevher madeninden söz eder ve her işin kendi ehline göre değerli olduğunu ve demircinin gevherden anlamayacağını anlatır.

Çelik: Abdülvahap Kocaman'ın bir mısrasında rastlanan çelik sertliğinden hareketle imanlı göğse benzetilir.

İmanlı göksümüz serttir çelikten
Birer siper kurduk Çanakkale'de

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 149, 3/2-4)

Kocaman, Çanakkale'de Türk milletinin çelikten sert bu imanlı göğüsle siper kurulduğundan söz eder.

Demir: Demir milletimizin ilk dönemlerinden beri işlemekte mahir olduğu madenlerin başında gelir.

Demir misin taş mısın?
Feryadımı duyda gel

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 19, 31/1-2)

Dönemin âşık şiirinde Ozan Gülçınar'ın iki mısrasında rastladığımız demir, yârin sırrına ermekle demiri eğmek eş tutulmuş feryadını duymayan vefasız sevgili ise yüreğinin katılığı yönüyle taşa ve demire benzetilir.

Elmas: Elmas en değerli taşlardandır. Dönemin âşık şiirinde “Elmas küpe taka idim kulağa (Demir 1993: 334) mısrasında takı çeşidi, hem de “İnci, elmas. yakut mücevher dolu/ Pazarım dünyada pazarım dostum.” (Kaya 1984: 77) mısralarında insanın değeri ve kıymeti anlamında elmas sözcüğü kullanılır. Ayrıca âşık şiirinde “Ne bilir cevheri âcemi sarraf/ Elması taş görür lâl'i lekeler.” (Aslan 1978: 205) sözleriyle acemi sarrafların ve “Her şeyi bilirim der ariflik satar/ Elması cevahiri lâli

tanımaz” (Çelebi 1990: 359) sözleriyle de her şeyi bildiğini iddia eden ariflik taslayan kişilerin elmasın değerini bilemeyeceğinden söz edilir:

Gümüş: Gümüş milletimizin aşına olduğu diğer bir maden çeşididir.

Girdik haznesine olmuş virane,

Hani altun, gümüş, tunçların Anı.

Âşık Müdami (Aslan1978: 229, 3/3-4)

Âşık şiirinde ise Âşık Müdami'nin Ani harabeleri karşısında üzüntüsünü dile getirdiği şiirinde gümüş sözcüğüne rastlanır:

İnci Mercan: İnci sedef isimli yaratığın içinde oluşan iri, parlak ve yuvarlak bir taştır. “Klasik edebiyattaki inanişâ göre nisan yağmurlarının yağdığı sırada su zerine çıkan sedef, kapağını açar ve içine yağmur damlası düşer. Bu damla denizdeki tuzlu suya alışımlı olan hayvanı rahatsız edince sedef, bir sıvı salgılamaya başlar. Bu sıvı zamanla katılaşıp inciye oluşturur.” (Peker 2003: 833) Âşık şiirinde genellikle inci kelimesi ile birlikte kullanılan mercan ise ılık denizlerde yaşayan bir deniz canlısıdır. Kalkerli bir iskelet yapısına sahiptir ve bu kırmızı renkli kalker tabakası genellikle süs eşyalarında kullanılır.

Kul Ahmet “İnci yoktur her daldığın göllerde” (Hüseyin 1978: 274) mısrasında her dalınan gölde inci olmadığını “Gel gönlü dalalım, derinliklere/ Derinlerden inci çıkar demişler” (Hüseyin 1978: 283) sözleriyle de incinin derinliklerden çıkacağını söyler, tasavvufi anlamda gönül derinliğine işaret eder.

Doğu evsâkı turnadır.

Her taşı, lâl-ı mercandır

Âşık Müdami (Aslan 1978: 257, 3/1-2)

Âşık Müdami'ye göre Doğu illerinin dağı ve taşı kıymetlidir ve her taşı mercandır:

İlm ü hikmet denizine
Dalmak ister bu gönlümüz.
O denizden inci mercan
Bulmak ister bu gönlümüz.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 111, 1/1-2-3-4)

İnci, elmas. yakut mücevher dolu,
Pazarım dünyada pazarım dostum.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 77, 4/3-4)

Bir yerde kurulur pazar
Kimi inci mercan düzer

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 226, 3/1-2)

Yüzyılın Âşıkları mercan kelimesini mısralarında mecazî anlamda da kullanmış, şiirlerinde ilim hikmet denizinde yer alan dinî bilgiler inci mercana benzetilmiş, insan benliğinde inci, elmas, yakut ve mücevherlerle dolu bir pazar olarak tanımlanmıştır.

Kömür: Kömür dönemin âşık şiirinde nadir rastlanan bir madendir. Âşıkların yaşadıkları dönem düşünüldüğünde kömürün sosyal yaşamda çokça kullanılan bir maden olmasına rağmen şiirlerinde yer vermemesi renginden ve çağrıştırdığı anlamdan olsa gerekir.

Çıkan madeni işlense,
Kömürü kokdur, Posof'un.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 243, 6/3-4)

Âşık Müdâmi bir mısrasında kömürü gerçek anlamıyla kullanmış Posof'un kömüründen söz etmiştir.

Mermer: Mermer, beyaz renkli, dayanıklı ve uzun ömürlü bir madendir. Yusufelili Huzûrî ve Âşık Müdâmi mermer kelimesini hem gerçek anlamıyla hem de benzetme unsuru olarak mısralarında kullanmıştır. Yusufelili Huzûrî “Kolların bembeyaz mermerdir bilek” (Dizdaroğlu 1949: 121), “Ağ bilekler aynı mermere benzer.” (Dizdaroğlu 1949: 137) mısralarıyla sevgilinin kollarını ve bileklerini rengi nedeniyle mermere benzetmiş, “Zemini titretir feryad ü ahım/Mermerde iz yapar, dağları deler.” (Dizdaroğlu 1949: 139) mısralarında ise feryadının ve ahının mermere iz yapabileceğini dile getirmiştir.

Şair Müdâm, her kese dert dökülmez,
Mermerin üstüne, fidan dikilmez, ihsan
Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 213, 9/1-2)

Âşık Müdâmi ise rast gele kişilere dert anlatmanın faydasızlığı sebebiyle belirlemek amacıyla mermere fidan dikmeye benzetmiştir.

Sedef: Sedef inci yapan hayvanın adıdır. Bu hayvanın nisan ayında su zerine çıkarak yağmur suyundan yuttuğu ve bu damladan inci meydana geldiği inancı edebiyatımızda yaygındır. Âşık şiirinde teşbih amacıyla mısralarda yerini alan sedef Yusufelili Huzûrî'nin mısralarında “Parmakların kâmiş, tırnaklar sedef” (Dizdaroğlu 1949: 137) sözleriyle sevgilinin tırnaklarını sedefe benzettiği görülür.

Tunç: Tunç madeni âşık şiirinde gerçek ve gerçek ve mecaz anlamlarıyla kullanılmış bazı mısralarda “tuc” şeklinde söz edilmiştir.

Altın sarf edemez doğru bir kişi
Eğri tunç gezdirse hemen satılır.
Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 144, 4/3-4)

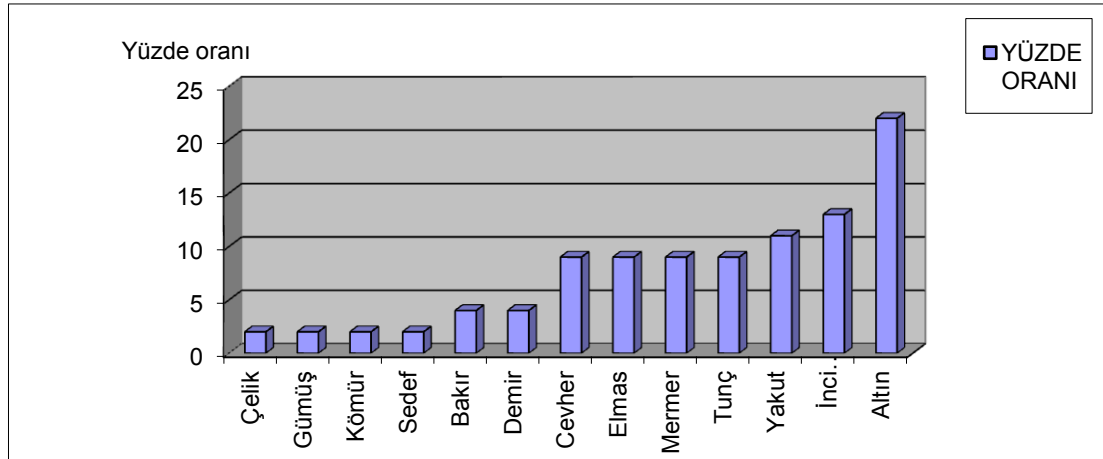
Altun ol karışma tuca

Yere düşer paslanırsın

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 81, 4/3-4)

Mısralarıyla tunç madeni genellikle altın madeni ile birlikte kullanılmış altının değeri karşısında değersizliğin sembolü olarak şiirlerde ifade edilmiştir.

Yakut: Yakut, kırmızı, mavi ve sarı renklere olabilen değerli bir taşın adıdır. Genellikle kırmızı olanı meşhurdur ve şiirlerde adı geçen değerli bir taştır. Dönemin âşık şiirinde Âşık Fedayi Baba ve Âşık İsmetî şiirlerinde yeşil yakut taşı olarak değerli bir taş olarak (Çelebi 1990, 236), (Kaya 1984: 86) hem de insanı yakut değeriyle (Çelebi 1990: 359), (Kaya 1984: 77) ifade ederler.

Grafik 5.3.Madenler ve değerli taşlar.

Âşık şiirinde adı geçen madenlerle ilgili olarak hem gerçek anlamıyla hem de teşbihli kullanımlarıyla altın madenine yoğun şekilde mısralarda yer verilir. (Grafik 5.3)

5.1.2. HAVA-RÜZGÂR

Hava ve rüzgâr başlığı bölümünde, pek çok edebi metine konu olan sabah yeli, seher yeli, bad-ı saba gibi rüzgârlar konu edilmiştir.

5.1.2.1. SEHER YELİ

Âşık şiirinde sabah yeli olarak da adı geçen seher yeli sabahları esen hafif rüzgârın adıdır.

Gönül şüphelendi seher yelinden,
Belki eser geçer zülfün telinden.
Hıfzı bir haber sor canan elinden,
Nâme dolandırır seher yelleri.

Kağızmanlı Hıfzı(Aslan 1978: 8, 7/1-2-3-4)

Âşık şiirinde sevgilin saçını okşayan ona değip geçen seher yeli sevgiliye bu kadar yakındır. Bu yakınlık Kağızmanlı Hıfzı'nın mısralarında görüldüğü gibi âşık için kıskançlık konusu olsa da seher yeli vasıtasıyla sevgiliye bir name gönderebilme adına da bir fırsat görülür.

Estikça körükler bu âşkın narı,
Arşa direklenir siyah buharı,
Uçurur dergâha âh ile zârı,
Hakka dayandırır seher telleri.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 8, 3/1-2-3-4)

Kağızmanlı Hıfzı'ya göre estikçe aşkın narını körükleyen, Hakk'a ah ile zârları ulaştıran bir vasıtaadır. Ona göre seher yeli ayrıca “Yâri uyandırır seher yelleri.” (Aslan 1978: 8) sözleriyle yâri tatlı uykusundan uykusundan uyandıran bir uyarıcı,

“Bülbülü yandırır seher yelleri” (Aslan 1978: 8) sözleriyle de bülbülü aşk ateşine yandıran bir kor ve “Âlemi eşyayı âb-ı rahmete/ Elbet boyandırır seher yelleri.” (Aslan 1978: 8) sözleriyle de âlemi ve eşyayı rahmet boyasıyla boyayan kutsal bir esinti olarak dile getirilir.

Sabah seherinde esen bu rüzgâr.

Bir haber getirdi acıdan acı.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 269, 1/1-2)

Çobanoğlu için sabahın seherinde esen bu rüzgâr acı haber getiren bir habercidir.

5.1.2.2. BAD-I SABA

Doğudan esen hafif ve hoş bir rüzgâr olan bad-ı saba klasik edebiyatta da sıkça rastlanan bir imge olup sevgilinin nefesini tasvir için kullanılır.

Bâd-ı saba bir mevla'yı seversen

Benden birkaç söz ulaştır o yâre

Saba ben söyleyem sen al kaleme

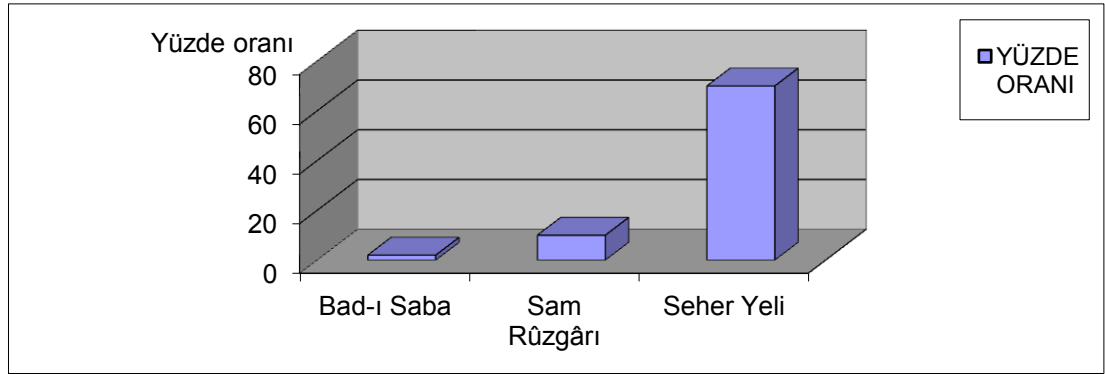
Arzularım yaz ulaştır o yâre

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 189, 4/1-2-3-4)

Âşık şirindebad-ı saba aşğın sevgiliye selamını ve arzularını ulaştırmasını istediği bir elçi olarak işlenir.

5.1.2.3. SAM RÜZGÂRI:

Türkiye'nin güney bölgelerinde esen sıcak bir rüzgârdır. Kavurucu özelliğiyle bilinen sam yeli ifadesine Murat Çobanoğlu'nun bir mısrasında rastlanır. Çobanoğlu "Sam rüzgârı değmiş açan yaprağa/ Gelme bülbül gelme, gül yorgun yorgun. (Kafkasyalı 1998: 283) sam yelinin gül yaprağına değdiğini ona zarar verdiğini dile getirir ve sam yeli değen yaprağa gülün gelmemesini ihtar eder.

Grafik 5.4.Rüzgârlar

Sabahları esen hafif rüzgâr olarak bilinen seher yeli, âşık şiirinde sık sık dile getirildiği görülür. (Grafik 5.4)

5.1.3. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

5.1.3.1. DAĞLAR

Türk kültür coğrafyasında büyük ırmaklara, göllere ve yüce dağlara kutsiyet atfedilir. Irmaklar, göller ve yüce dağlar bazen kin duyulan bir düşman bazen sevgiliden ayrılık sebebi, bazen de derde derman olması beklenen ve bir kurtarıcı el olarak sembolleşir.

Anadolu sahasına bakıldığında Türk kültür ve tarihinde dağın kutsallığı ve önemi Orta Asya'da olduğu gibi canlılığını korumaktadır. Zirveleri gökleri deler gibi yükselen ve başları bulutlar içinde kaybolan dağlar, sanki Tanrı ile konuşur ve ilgi kurar gibi görünmüşlerdir. Bu nedenle Orta Asya'daki dağların çoğu Tanrı ile ilgili adlar almışlardır.

Dağlara, tepelere dinler tarihi içinde verilen öneme temasla Anadolu'da böyle dağ ve tepelere Kısmet tepesi, kısmet taşı, Kısmet dağı denilmektedir.(Şakir 1962: 86)

20. yüzyıl âşık şiirinde dağlar hem bir doğal unsur olarak hem de kendisine yüklenen anlamlarla birlikte kullanılmış ve bazı benzetmelerle dağlara insan huviyeti kazandırılmıştır. Âşık Hüdâî şiirlerinde bir doğal unsur olarak dağların güzelliklerini işlemiş, baharda derlerin dolup çağlamasını onların göz yaşı olarak görmüş dağların yaz mevsiminde al yeşil kışında ak bağladığından söz etmiştir. (Orak 2001: 13)

Yücesinde mor bulutların oynuyor
Eteğinde billur sular kaynıyor
Her derde bir başka türkü söylüyor
Esen rüzgârıdır sazı dağların

Âşık Hüdâî (Orak 2001: 33, 2/1-2-3-4)

Hüdâî, dağların çiçeğini nakış nakıştır işlenmiş bir halıya benzetir. Yücesinde mor bulutların oynadığından, eteğinde billur suların kaynağından söz ederek kelimelerle adeta güzel bir tabiat resmi çizer.

Dağları gözlemleyip mısralarına taşıyan şairlerden biri de Murat Çobanoğlu'dur.

Seyrettim senin hâlini,
Başı büyük duman dağlar.
Koyunlar kuzular otlar.
Seni gezer çoban dağlar.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:169,1/1-2-3-4)

Çobanoğlu'na göre dağlar çiçeklerin süsüyle bezenir, kış basınca her tarafı karlanmış bir şekilde geçen kervanlara yol vermez, zirvesin her daim duman olur boran olur. Koyunlar kuzular onda otlar, çobanlar onun üzerinde gezer.

Murat Çobanoğlu'nun şiirlerinde (Kafkasyalı 1998: 158, 169, 223, 322) dağlara kişilik özelliği de kazandırıldığı görülür. Çobanoğlu'na göre aşığı dârâ düşüren, yâre hasret koyan vicdansız dağlardır. O, sevgilisine bağlılığını ispat için Süphan Dağı'nı şahit göstermiş, yaşlı halini duman çöken dağlara benzetmiştir. Çobanoğlu dağları Kerem'in Aslı'sı için yürüdüğü, Mecnun'un sevdası için sürüdüğü bir yol şeklinde tanımlamış, Ferhat Şirin için dağları yardığından söz etmiştir.

Ferhat'ın yolun bağlattın,
Kerem'i nâra dağlattın,
Çobanoğlu'nu ağlattın.
Sen olasın viran dağlar.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:169,3/1-2-3-4)

Ona göre Ferhat'ın yolunu bağlatan, Kerem'i nâra dağlatan ve kendisini de ağlatan yine dağlardır.

Kul Ahmet'e göre ise sular dağlar koynundan doğar ve denizlere akar.
(Hüseyin 1978: 36)

Dağlar birbirine bakar
 Çiçek açar güller kokar
 Çeşit çeşit maden çıkar
 Dağlar koynunda koynunda

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 36, 3/1-2-3-4)

Kul Ahmet'e göre yine dağların koynunda çiçekler açar güller kokar ve çeşit çeşit madenlere çıkar.

Engin ovaların çayır çimeni
 Gül açtı gülmedi yüzü dağların
 Hiç gitmiyor başlarından dumanı
 Gelmedi baharı yazı dağların

Âşık Hüdai (Orak 2001: 33, 1/1-2-3-4)

Âşık şiirinde dağlara insan hüviyeti verilerek onların duygusallığından söz edilir. Buna göre dağların başı her zaman dumanlıdır bu nedenle üzerinde gül açmaz, yüzü gülmez ve dağlara bahar yaz gelmez. Bazen de bir derviş kılığına bürünüp Allah'ı zikreder:

Âşık Hüdâî, dağları sevgiliye ve dosta varmaya en büyük engel olarak görür. Hiç birinin kendisine arka olmadığından söz eder bu nedenle dağlara kırgınlığını dile getirir. Hüdâî, dağlar dururken sahralarda ve çöllerde yolunun olmayacağını anlatır. Ne zaman dağların sözü edilse aklına özgürlüğün geldiğini belirtir. (Orak 2001: 33, 63)

Deli gönül şu dağlarda konuktur
 Zirveleri sevdamıza tanıktır
 Âşıklar misali içi yanıktır
 Özünde ateşi közü dağların

Âşık Hüdai (Orak 2001: 33, 3/1-2-3-4)

Âşık Hüdâî, mısralarında dağların zirvesi onun sevdasının tanığıdır ve âşıklar misali onların da içi yanık olduğunu dile getirir.

Her kervana geçit vermez bellerin
Binbir koku saçar gider yellerin
Dağlar sizi met etmeyen dillerin
Mutlak sahibine zeval yaklaştı.

Âşık Mahzuni Şerif (Çankaya 1994: 66)

Âşık Mahzuni bir şiirinde Anadolu'nun ve köylerin sorunlarının yanında güzelliklerinden söz eder, dağların ve bin bir çeşit güzel koku yayan kırların güzelliğini över.

20. yüzyıl âşıklarından Kul Ahmet, dağ ismi belirtmeksizin genel ifade olarak dağ kelimesini kullanır.

Nice taze civan, babayiğitler
Ateş almış can yakıyor şu dağlar

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 222, 3/3-4)

Köroğlu Dadal'lar gelir
Dağlar koynunda koynunda

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 36, 5/3-4)

Kul Ahmet mısralarında (Hüseyin 1978: 36, 107, 222) dağ kelimesini âdeta bir haykırış, bir hesaplaşma, bir özgürlük unsuru olarak düşündüğü dikkatleri çeker. Ona göre dağlar koynunda özgürlüğe giden bir yol vardır ve orada yüce divanlar kurulur.

Sizin yaylanızda beyler oturmuş
 Hüküm sürüp nice ferman yetirmiş
 Sizi yiyen yemiş, biten bitirmiş
 Aç perişan kalmış kulların dağlar

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 189, 2/1-2-3-4)

Şairimiz çoğu zamanda dağlara sitem eder. Kul Ahmet'e göre dağlar ağaların beylerin zevk ü sefa sürdüğü mekânlardır, dağlar onlara yardım ettiği kadar, zenginlerin tarlasını ovasını suladığı kadar aşığı yardımcı olmamakta, yüzüne gülmemekte hatta yolunu kesen bir eşkıya kılığına bürünüp acı yellerini estirmektedir. (Hüseyin 1978: 189)

5.1.3.1.1. KUTSALLIK ATFEDİLEN DAĞLAR

Arafat: Mekke civarındaki kutsal kabul edilen dağlardan biri de Arafattır. Hac sırasında Kurban bayramı arefesinde mü'minlerin Arafat'ta vakfeye durmaları Hac ibadetinin bölümlerinden biridir.

20. yüzyıl âşık şiirinde “İsmail'e imdat geldik vallaha/ Arafat Dağı'nda kurban göründüm (Başgöz 1994: 138) “Arafat'ta İbrahim Halil'e geldi/ Kesilmişti amma kurban da sudur.” (Kafkasyalı 1998: 324) mısralarıyla Arafat dağından söz edilir, Arafat'ta Hz. İsmail'in kurban edilmesi olayına atıfta bulunulur.

Altı zevait dokuz tekbiri tamam
 Okur hutbesini bitirir imam
 Makam-ı âlâya aksedar heman
 Çıkar Arafat'a kurban bayramı

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 84, 1/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Efkâri Mekke’de haccın gereklerinden olan Arafat dağında kurban bayramı günü hacıların vakfeye durmasını, tekbir getirmelerini ve imamın hutbe okumasınıve orada yapılan ibadetleri mısralarında işler. Ali İzzet Özkan ise Arafat dağını dini bir mekândan farklı olarak “Aynamsın kıblemsin Arafat dağım/ Güzeller mürşidi yüzler ağım” (Başgöz 1994: 189) sözleriyle sevgiliye teşbih eder.

Tur: Tûr, Sina çölündeki bir dağın adıdır. Hz. Musa kendisine inananlarla birlikte Mısır’dan ayrılırken bu dağda Allah ile görüşmüştür. Hz. Musa Allah’ın cemalini görmek isteğini belirttiğinde Allah bir dağa tecelli etmiş ve dağ paramparça olmuş, bunun üzerine Allah bir ağaç vasıtasıyla Hz. Musa ile konuşmuştur.

20. yüzyıl âşık şiirinde Hz. Musa’nın hakkın cemalini görebilme arzusuyla Tûr’a gitmesi varması olayına telmih edilir.

Cebel-i Feyz: Âşık şiirinde adı geçen kutsal dağlardan biri de Cebel-i feyz dağıdır.

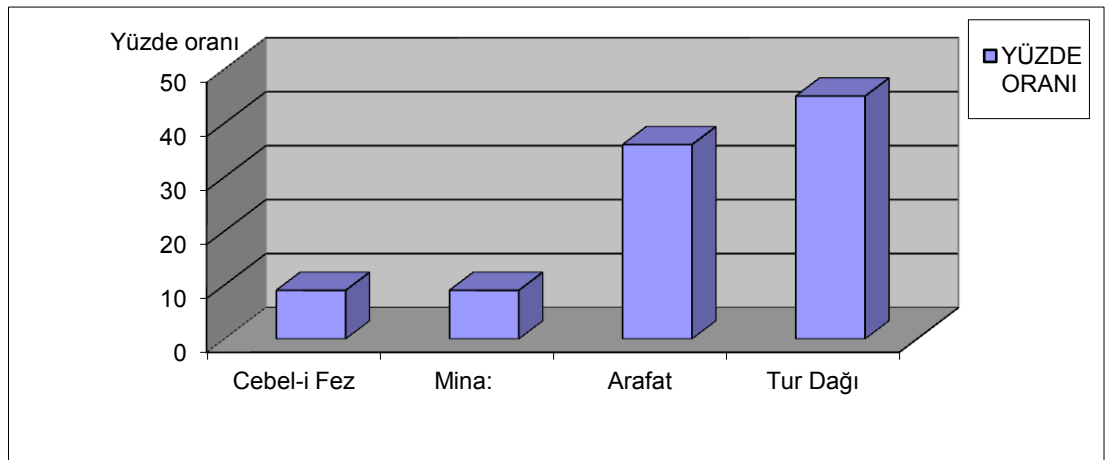
Gülleri solmaz bağının
Mürşidi aşk ocağının
Cebel-i feyz dağının
Aşılmayan beli budur

Âşık Efkari (Keskin 2006: 286, 2/1-2-3-4)

Efkâri mısralarında mürşidi aşk ocağının gülleri solmaz ifadesiyle orada yer alan güzelliklerin bitmeyeceğini dile getirir. Bu feyz ocağını Cebel-i feyz dağının yüksek zirvesi olan beline benzetir.

Mina: Minakelimesine Âşık Müdami’nin bir mısrasında rastlanır. Müdami “Sürahi gerdanın, benzer minâya” (Aslan 1978: 202) sözleriyle sevgilinin gerdanını Mina dağına teşbih eder.

Tur Dağı: Hz. Musa'nın Yüce Mevla ile görüştüğü kutsal dağın adıdır. Âşık şiirinde “İsterse Musa'yı Tur'a getirir (Sever 2004: 182) sözleriyle Allah'ın kudretine işaret edilir ve Hz. Musa'nın Tur dağına yolculuğu anlatılır. “Hakkın cemalini görürüm deyi/ Musa gibi, gittim Tur'a aldandım” (Hüseyin 1978: 162), “İşte Tur Dağı'na varan/Mevlasına cevap veren (Keskin 2006: 266) sözleriyle Hz. Musa'nın Tur dağında yaşadığı olaylara ve yüce Mevla ile görüşmesine telmih yapılır.

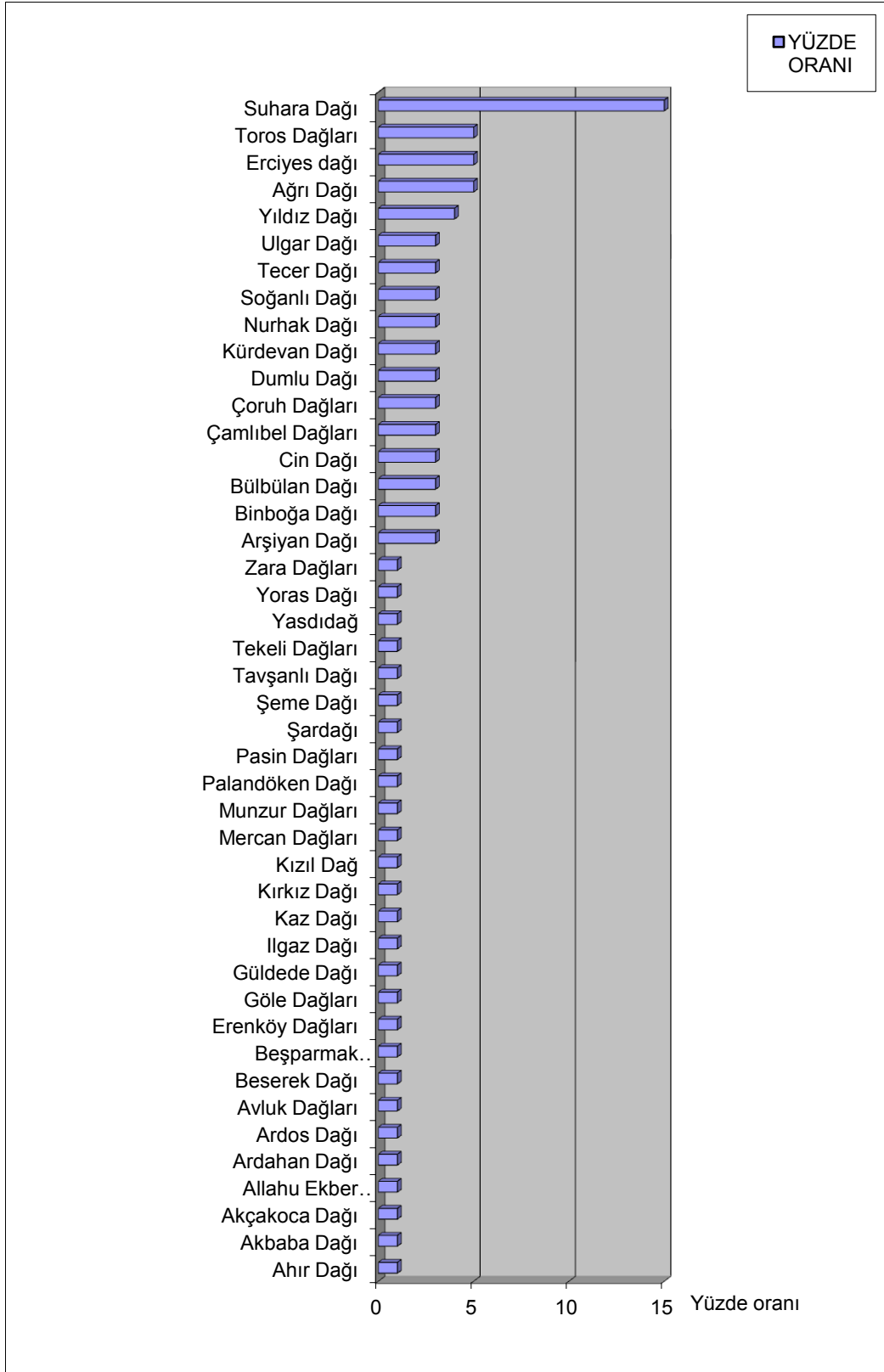
Grafik 5.5.Kutsallık atfedilen dağlar

Kendisine kutsallık atfedilen dağlar arasında Tur dağı ve Arafat dağı, mısralarda adı sıkça geçen kutsal dağlardır. (Grafik 5.5)

5.1.3.1.2. DİĞERLERİ

Dönemin Âşık şiirinde adı geçen değişik konularla adı anılan diğer dağ isimleri alfabetik sıraya göre şöyledir: **Ağrı dağı** (Aslan 1978: 5), (Dizdaroğlu 1949: 98), (Kafkasyalı 1998: 195), **Ahur dağı** (Demir 1993: 420), **Akbaba dağı** (Cevlani 1951: 27), **Akçakoca dağı** (Sakaoğlu 1987: 114), **Allahuekber dağları** (Dizdaroğlu 1949: 106), **Ardahan dağı** (Keskin 2006: 195), **Ardos dağı**(Cevlani 1951: 27), **Arşiyen dağı** (Aslan 1978: 243, 247), **Avluk dağları** (Sever 2004: 239), **Beserek dağı**(Kaya 2004: 143), **Beşparmak dağları** (Sever 2004: 164), **Binboğa dağı**, (Demir 1993: 186,

322), **Bülbülan dağı** (Dizdaroğlu 1949: 151), (Aslan 1978: 247), **Cin Dağı** (Aslan 1978: 190, 191), **Çamlıbel dağları** (Kaya 2004: 197), **Çoruh dağları**(Keskin 2006: 66), (Keskin 2006: 67), **Dumlu dağı** (Kaya 2004: 146), (Cevlani 1951: 11), **Erenköy dağları**(Keskin 2006: 336), **Erciyes dağı**(Sever 2004: 77, 262), (Hüseyin 1978: 191),(Cevlani 1951: 28), **Göle dağları** (Keskin 2006: 154), **Güldede dağı** (Başgöz 1994: 144), **İlgaz dağı** (Kaya 2004: 305), **Kaz dağı** (Keskin 2006: 232), **Kırkız dağı**(Kaya 2004: 206), **Kızıl dağ** (Kaya 2004: 176), **Kürdevan dağı** (Keskin 2006: 60), **Mercan dağları** (Cevlanî 1951: 27), **Munzur dağları** (Orak 2001: 82), **Nurhak dağı** (Demir 1993: 199), (Hüseyin 1078: 97), **Palandöken dağı** (Cevlani 1951: 11), **Pasin dağları** (Cevlani 1951: 11), **Sahara dağı** (Keskin 2006: 218), **Soğanlı dağı** (Aslan 1978: 17), (Cevlani 1951: 23), **Suhara dağı** (Aslan 1978: 247), **Şardağı** (Demir 1993: 342), **Şeme dağı** (Kaya 2004: 143), **Tavşanlı dağları** (Kaya 2004: 176), **Tecer dağı** (Kaya 2004: 230, 251), **Tekeli dağları** (Demir 1993: 262), **Toros dağları** (Sakaoğlu 1997: 99), (Orak 2001: 12),(Hüseyin 1978: 113), (Sever 2004: 226), **Ulgar dağı** (Aslan 1978: 214), (Aslan 1978: 243), **Yasdıdağ** (Başgöz 1994: 67), **Yoras dağı**(Keskin 2006: 220), **Yıldız dağı** (Kaya 2004: 71, 230) , (Çelebi 1990: 183) ve **Zara dağları** (Kaya 2004: 175) dir.

Grafik 5.6. Diğerleri.

Suhara dağı olarak ifade edilen Artvin Sahara dağı d6nemin  şık Şiirinde ismine en çok rastlanılan dağdır. Kullanım sıklığına g6re Suhara dağını, Toros dağları, Erciyes dağı ve Ağrı dağı izler. (Grafik 5.6)

5.1.3.2. OVALAR

Âşık Şiirinde ova Şekliyle kullanıldığı gibi ülkemizde yer alan bazı ova isimlerine de yer verilmiştir.

Tatlı bir g6r n m 6ker ovaya
G6men kuşlar hemen d6ner yuvaya
Cemre düşer yere suya havaya
Toprağa bereket dolar baharda

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 56, 7/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman bahar ayının güzelliklerini dile getirdiği mısralarında bahar ayında ovanın güzel g6r n me kavuştuğu, g6men kuşların yuvasına d6nd ğu, cemrenin havaya ve suya d Őt đu, toprağın bereketle dolduğunu açıklar.

D6nemin  şık Şiirinde “G6z n  sevdiğim Çukurova’nın/ D6rt yanını Karacaoğlan s6ylemiŐ” (Sever 2004: 59), “Bu gün Türkiye’nin pamuk ambarı/ Çukurova’sından geçer g6r rs n” (Keskin 2006: 219) mısralarıyla Çukurova’dan s6z edilmiş Türkiye’nin pamuk ambarı olduğu anlatılmıştır. Dursun Cevlani turnalara seslendiği mısralarında “Pasin ovasında edin niyazı/ Enin Ilıcada yunun turnalar (Cevlani 1951: 27) s6zleriyle Pasinler ovasını mısralarına taşır. Murat obanoğlu mısralarında Harran ovasından s6z eder “Güneydoğu'nun yuvası/ G lecek Harran Ovası” (Kafkasyalı 1998: 196) s6zleriyle GAP Projesiyle birlikte Harran Ovası’nın yüzünün g leceği müjdesini verir.

5.1.3.3. ÇÖLLER

Âşık şiirinde çöl kuruluk, gurbet, anlamlarında kullanılmış, “Mecnun az mı dolanmıştır?/ Çöle sor âşığı bilir. (Kafkasyalı 1998: 177) sözleriyle Mecnun’un çölde gezdiğinden söz edilmiştir. Gurbet akşamlarının hüznünün dile getirildiği mısralarda ise “Fidanıdım, bahçeyidim, bağ idim/ Şimdi çöl eyledi gurbet akşamı.” (Kafkasyalı 1998: 270) sözleriyle yalnızlık ve gurbet hüznü çöle teşbih edilir.

Dönemin âşık mısralarında Kerbela (Çınar 2008: 88), (Başgöz 1994: 91) ve Necef çöllerinin (Çelebi 1990: 254) adı mısralarda zikredilir.

5.1.3.4. YAYLALAR

Yaylacılık çok eski yıllardan günümüze kadar devam eden gelenektir. Bu geleneğe ev sahipliği yapan yaylalar 20. yüzyıl âşık şiirinde önemli bir doğal unsur olarak yerini almıştır. Türkiye fiziki yapısı yönüyle dağlık alanların ve yaylaların zenginliğiyle dikkat çeker. 20. yüzyılın son çeyreğine kadar Türk sosyo-kültürel yaşantıda yoğun olarak çiftçilik ve hayvancılığa dayalı bir toplum olmasının bir sonucu olarak âşıklar şiirlerinde yayla hayatına dair pek çok şiir örnekleri vermişlerdir. Bu nedenle kendine has coğrafya ve iklime sahip ülkemizde halkın zengin kültürü içinde yayla yaşantısı çok önemli yer tutar.

20. yüzyıl âşıklarından Murat Çobanoğlu, mısralarında yayları gezme arzusunu dile getirir ve yaylaları gördükçe gönlünün hoş olduğunu; pek çok aşığın yaylalarda dolaşarak derdine derman aradığından söz eder. (Kafkasyalı 1998: 285)

Nice bin avcılar nice bin ceylan.

Senin üzerinde gezer çok çoban.

Senin çiçeklerin yaraya derman.

Sen derman olursun göze yaylalar.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:285,3/1-2-3-4)

Yine Çobanoğlu ona göre nice çobanlar, avcılar ve ceylanlar yaylalarda gezer, yayla çiçekleri ise yaraya derman olur.

Şiirlerinde yaylaları konu edinen Âşık Sefil Selimî mısralarıyla adeta bir yayla resmi çizer yaylaya ait güzellikleri birer birer anlatır. Selimî, aynı zamanda yaylaları bir sevgiliye benzetir ve yayla resmini çiçeklerle, yemişlerle, koyun ve kuzularla, suların akışı ve aman vermez kışıyla tamamlar. Selimî, karlı yaylaları başına ak düşmüş insana, davarların sıra sıra dizilmesini yaylaların kaşına benzetir ve yellerinin serin esmesinden söz eder. Yine bir başka dördlüğünde körpe otlarıyla kuzuları beslediğinden türlü çiçekleriyle yamaçları süslemesinden, köylere uzanan yollarından söz eder. Selimî'ye göre çimen oluklarından suların akması, kara taşların altından yemişlerinin çıkması, gece ay ışığında kuşlarının ötmesi yaylaların ayrı bir güzelliğidir. Onun için yayla kardan belik belik saçları olan ve kolları aşığın boynuna dolanan bir sevgilidir. Yaylanın suları, yalakların taşına dolar ve madımaıkları pilav aşına karıştır. (Özdemir 2003: 322, 323)

Serin eser yelin gülün kokusuyla,
Şarkı söyler dağlar su akışıyla,
Ünlüdür yaylalar soğuk kışıyla,
Sefil Selimi'ye balların yaylam.

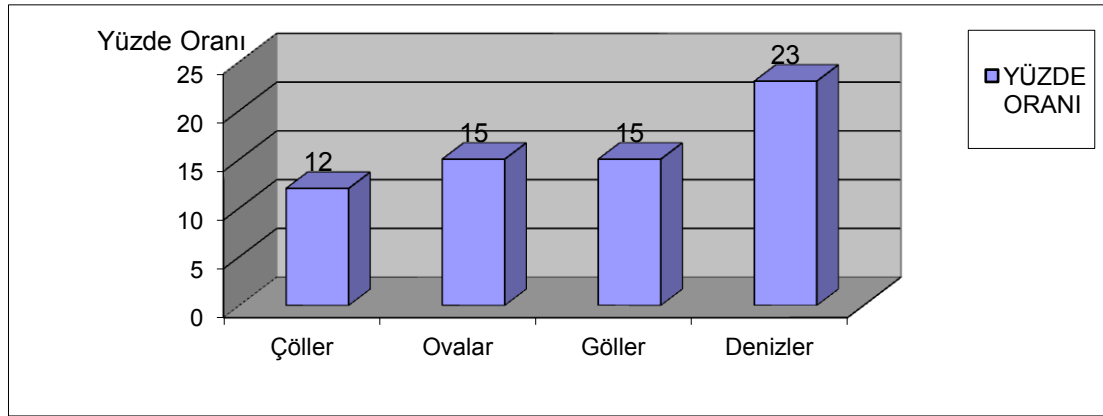
Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 323, 2/1-2-3-4)

Sefil Selimi'ye göre serin esen yelin getirdiği gül kokusu, şarkıya benzetilen suların akışı, ün yapan soğuk kışı bal hükmündedir.

Dönemin âşıklarından Âşık İsmetî için yayla, mavi ve sarıları ile bin çeşit çiçeklerin açtığı yerdir. (Kaya 1984: 136)

Âşık şiirinde âşıkların yaşadıkları yayla isimleri başta olmak üzere ülkemizdeki pek çok yayla isimlerini görmemiz mümkündür. Âşıkların mısralarına konu olan yayla isimleri arasında **Artvin yaylaları** (Keskin 2006: 68), **Bingöl yaylaları**

(Cevlani 1951: 11), (Keskin 2006: 227), **Bülbülan yaylası** (Keskin 2006: 196), **Canik yaylaları** (Keskin 2006: 230), **Germeç yaylaları** (Kaya 2004: 179), **Göksun yaylası** (Demir 1993: 351), **Kürdevan yaylası** (Keskin 2006: 68), **Nalbant yaylası** (Kaya 2004: 179), **Tecer yaylası** (Kaya 2004: 251), **Topçam yaylası** (Çelebi 1990: 183), **Toros yaylaları** (Keskin 2006: 301) ve **Ulubey yaylası** (Keskin 2006: 230) yer alır.

Grafik 5.7. Çöller, ovalar, göller, denizler.

Âşık şiirinde üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olmamızın da etkisiyle çöller, ovalar, göller ve denizler başlığında denizlerin isimleri sıkça işlendiği görülür. (Grafik 5.7)

5.1.4. DENİZLER

20. yüzyıl âşık şiirinde ülkemizi çevreleyen üç büyük denizin ismine yer verilir. “Düşmanlar yeneriz sanmıştı bizi/ Mezarları oldu Ege denizi” (Sever 2004: 11), “Hazin hıçkırığın ulaştı bize/Yeter tökme yaşın şu Akdeniz’e” (Keskin 2006: 304), “Akdeniz’le çevrilidir çevresi/ Gel gör her yanında Kıbrıs yazılı” (Sever 200: 166) sözleriyle Ege denizi ve Akdenizin Kurtuluş savaşı’na ve Kıbrıs çıkarmasına tarihi şahitlik etmesinden söz edilir.

Bu aşkın zerresi düşse suyuna
Koca Karadeniz yanar oy canım

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 61, 5/3-4)

Ozan Gülçınar'a göre çektiği sevda, onu öyle yakmış öyle kavurmuştur ki bu sevdanın ve aşkın bir zerresi suya düşse Karadenizi bile yakacak durumdadır.

5.1.5. GÖLLER

20. yüzyıl âşık şiirinde ülkemizde yer alan irili ufaklı bazı göllerin isimlerine tesadüf edilir. Aynı zamanda sevgiliye bedduaya yer verilen mısralarda “Köyün dönsün kavm-i Lût'un gölüne.” (Dizdaroğlu 1949: 69) sözleriyle sevgilinin yaşadığı köyün Lut gölüne dönmesi arzulanır.

Semerkantler, Buharalar ilimdi,
Baykal, Balkaş, Aral, Hazar gölümdü,
Büsbütün Türkistan benim elimdi,
O yerlerde çok saltanat sürdüm ben.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 172, 2/1-2-3-4)

Halil Karabulut milli hislenişlerin yer aldığı mısralarda Türk yurdunun sınırlarının genişliği dile getirilir Baykal, Balkaş, Aral, Hazar gibi göllerin bir zamanlar Türk Eli olduğundan söz edilir.

Dönemin âşıkları Türkiye'de yer alan irili ufaklı göl isimlerinin isimlerini mısralarında zikreder ülkenin doğal güzelliklerine vurgu yaparlar. Bu göller arasında Tuz gölü (Keskin 2006, 272), Abant gölü (Keskin 2006, 241) ve Durna gölü (Keskin 2006: 154) nün isimlerine tesadüf edilir

5.2. BİTKİLER

5.2.1. BAĞ, BAHÇE, GÜLŞEN VE DİĞER KAVRAMLAR

20. yüzyıl âşık şiirinde bağ, bahçe, gülşen, gülistan kelimeleri çoğunlukla gerçek anlamlarıyla kullanıldığı görülür. Çiftçilik ve tarım hayatına dayalı bir toplumun içinde yetişen âşıkların pek çoğu şiirlerinde gezdikleri bahçelerden, sebze ve meyve yetiştirilen bağlardan ve bostanlardan, etrafa güzel kokular saçan bülbüllerle dolu gülşenlerden söz ederler; adı geçen bu kavramları doğadaki anlamlarıyla kullanırlar.

Âşık şiirinde geçen bağ, bahçe, gülşen klasik şiirde yer alan sevgiliyle sarmaş dolaş gezilen bir yer olmayıp, içinde meyveler yetişen bağ, bahçe, bostan ve gülşendir. Âşıklar, mısralarında sık sık meyve ve sebze yetişen bağ ve bahçelerden söz eder. “Meyveler yüklenir bahçeler bağlar (Sever 2004: 56), “Yetişir bağların ayvası narı” (Aslan 1978: 33), “Bağlardaki ayva nar sizin olsun” (Kaya 2005: 128), “Koyunlu yaylalar, meyveli bağlar/ Her birinde yüz bin mana vatanım.” (Düzgün 1997: 114) mısralarıyla meyve yetişen bağların varlığından söz ederler.

Âşıklar “Bakımsız bağlarda olmazmış yemiş” (Uğur 2008: 51), “Bostanım kurudu yağmurum yağmaz” (Düzgün 1997: 232) ifadeleriyle sevgisizliği, mahrumiyeti ve yalnızlığı bakımsız bağa teşbih ederler. Hasret ve özlem ifadelerinde “Yamaç tarla bostan oldu gel hele” (Düzgün 1997: 107) mısrasıyla bir zaman aralığı olarak dile getirilir, sevgiliden ayrılık vaktinin uzunluğuna vurgu yapılır.

Bahçesinde sebze olur

Armut-Kiraz bol bulunur

Çeşit-çeşit elma verir

Şen mâmur ol Diveköyü

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 185, 5/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba, ziyaret ettiği Dive köyünün güzelliklerini dile getirdiği mısralarda bol sebzesi ve meyvesi olan bahçelerin olduğunu belirtir.

Yüzyılın âşık şiirinde aynı zamanda bağ ve bahçeleri yeşerten güce işaret edilir “Seninle açılır bahçeler, bağlar/ Lütfün ile gelir cuşa ya Rabbi.” (Düzgün 1997: 68) sözleriyle bahçe ve bağların Allah’ı zikretmesinden söz edilir. Bağ ve bahçeler bir seyran yeri (Hüseyin 1978: 97) olarak görülür, gül ve bağların seda verdiği belirtirler. (Kaya 2004: 274) Âşıklara göre bağ ve bahçelerin zevki doyumsuzdur. (Kaya 2005: 182) Âşıklarda, yeşil yapraklı bir bahçeye sahip olabilme arzusu da vardır. (Kaya 1984: 86)

Al yeşil irenkten açılır güller

Ne şirin görünür bağlar sabahtan

Âşık Talibî (Kaya 2005: 142, 91/3)

Âşık Talibî mısralarında içinde al ve yeşil renk güller açan bağların sabahın ilk ışıklarında güzel görünmesini dile getirir.

Âşıkların yaşadığı ve gezdiği kasaba ve şehirlerde gördükleri bağ ve bahçelerin güzellikleri şiirlerinde dile getirmiş, güzellikleri yerleşim yerlerinin adıyla birlikte bağ ve bahçeleri methetmişlerdir. Yaşadığı zamanın Evliya Çelebi’si olarak adlandıran, gezginciliğiyle tanınan Talibi Coşkun şiirlerinde ziyaret ettiği şehirlerin doğal güzelliklerini, bağ ve bahçelerini, çeşit çeşit güllerle bezenmiş parklarını şiirlerinde işler. (Kaya 2005: 58, 185, 189, 192, 204, 205, 206, 211, 214), Talibî’nin ziyaret ederek meyvesiyle bostanıyla bağ ve bahçelerini şiirlerine konu ettiği ve methettiği yerler arasında Hacılar Köyü, Suşehri, İlbiz Pınarı, Yeşilhisar, Meram, Yahyalı, Hisarcık, Adana’yı ve Mersin’i görürüz.

Hisarcıĝ'ı gördüm bir dere boyu
 Bağları şerefli şirindir köyü
 Ab-ı hayat gibi akıyor suyu
 Bahçelerde açılıyor gülleri

Âşık Talibî (Kaya 2005: 189, 2/1-2-3-4)

Âşık Talibî ziyaret ettiği Hisarcık ilçesinin yerleşim durumunu, bağ ve bahçelerini mısralarında işler. Talibî'ye göre Hisarcık dere boyunda kurulu, şirin köylerinde ve güzel bağları olan, ab-ı hayat gibi akan sularıyla bahçelerinde açan gülleriyle bilinen bir şehirdir.

Yine aynı şekilde Sivas'ın, bahçe ve bağları, Yolüstü köyünün ve Niğde'nin yeşil bağları (Keskin 2006: 54, 223), Malatya'nın gülistan bağları (Cevlanî 1951: 24), Kars'ın bağ-ı cennet gülü ve Ani'nin solmuş gülistanı, kurumuş bağı (Aslan 1978: 227, 241), Toros eteklerinin turfanda bağı ve bostanı (Sever 2004: 226) Kemaliye'nin bahçeleri ve bağları, Örtülü'nün cennette benzeyen bağ ve bahçeleri âşıkların mısralarında methedilir.

Renk renk her bahçede açmış gülleri
 Ruhu okşar zevk u saf ası Kars'ın.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroĝlu 1949: 77, 6/3-4)

Yusufelili Huzûrî Kars'ı methettiĝi mısralarında Kars'ın renk renk çiçeklerin yer aldığı bahçelerinden söz eder.

Kaldı ateş içre İbrahim Halil
 Ateşi gülüstan eyledi celil.

Kaĝızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 33, 6/1-3)

“İbrahim'im” dedim ateşe tıktı,
 Gülşenler içinde gördüler beni.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 277, 6/3-4)

Dönemin âşıkları Nemrud'un Hz. İbrahim'i ateşe atmasıyla birlikte Allah kudret ve inayetiyle ateş ortasında, içinden ırmaklar akan gülşene ve gülistana dönüşmesi olayını mısralarında anlatırlar.

Bülbül gül ilişkisi hem klasik edebiyatta hem de halk edebiyatında işlenen önemli temler arasında yer alır. Benzer durum 20. yüzyıl âşık şiirinde bağ, bahçe, gülşen ve gülistan kelimelerinin pek çok örneğinde bülbül ile birlikte zikredilmesi dikkat çeker. “Bülbül muhabbete gider bağlara” (Uğur 2008: 293) mısrasında ifade edildiği şekliyle bülbül sevgilinin bağında bostanında gülşeninde gülistanında ona olan aşkı anlatmak için muhabbet için bağlara gider. “Ağaçlar uyandı, dallar açıldı/ Artık kavuşursun gülşene bülbül. (Düzgün 1997, 104) mısralarında ise ağaçların uyandığı, dalların açtığı vakit bülbülün gülşene kavuştuğu vakittir. “Gel bülbül figan et güller açıldı/ Elvan elvan bahçelerde bağlarda (Çelebi,1990: 215) dizelerinde ise bahçelerde güllerin açma vakti bülbülün güle aşk nağmelerini fısıldadığı zamandır. Âşık vurgun olduğu canana taşıdığı yüreğindeki aşk ateşini “Canan vurgunuyam dertli bülbülem/ Gülşanda açılan gül söndüremez. (Cevlani 1951, 20) sözleriyle anlatır, bu aşk ateşini gülşende açılan gülün söndüremeyeceğinden söz eder.

Soğuk vurup bahçeler kurduğunda (Özdemir 2003: 339) bağlar harap olduğunda (Demir 1993: 103), âşıkla maşuk birbirinden ayrı düştüğünde, gülün devri geçip gülşen ağladığında (Gedik 1995: 152) şeyda bülbüller bağdan ve gülşenden ayağın keser artık ötmez olur. (Kaya 2005: 127) Bülbülün her ağaca konması (Kaya 1984: 118) güllerin ve gül bahçelerinin yaşaması için bir hayat kaynağıdır. Âşık sevgilisinin ayrılmasını bülbülün gülzardan ayrılmasıyla bir tutar:

Bahçeler kurumuş bülbüller ötmez

Dalından ayrılan güller ağlasın

Âşık Talibî (Kaya 2005: 127, 76/5)

Bağlar ikimizden ayrı kalalı,

Gül bülbüle bülbül güle gücendi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 249, 2/3-4)

Ne gülistan olur, ne gül açardı;

Bülbül, her ağca konmuş olsaydı

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 118, 1/1-2)

Yüzyılın âşıklarına göre kuruyan bahçesinde yer alan güllerinin dalında bülbüller ötmez, aşığın bağlarda ayrı düşmesiyle bülbül ve gül birbirine gücenir, bülbül her ağca konmuş olsa ne gül bahçesinden ne de gülün açmasından söz edilebilir.

Dönemin âşık şiirinde bağ bahçe ve gülşen, “Çık, salın sevgilim bağ-ı gülşanda” (Aslan 1978, 202) mısrasında belirtildiği şekliyle sevgilinin salınıp gezdiği yer, “Seyreyle sevdiğim seyrangah bağlar, (Aslan 1978: 24,) mısrasıyla bir seyrangâh yeri, “Süslenir dilberler, iner bağlara”(Gedik 1995: 198) “Yâr ile gezdiğim bahçeyi bağ (Aslan 1978: 16) sözleriyle dilberlerin süslenip indiği gezinti yeridir.

Sevgilinin kalbi, gönül dünyası bağa benzetilir. (Düzgün 1997: 81) Âşık yârin gönül bağında bülbüldür ya da ezel bahçesinin gülüdür. (Aslan 1978: 18) Yârin gönül dünyasında has bahçesinde güllere sevgili sorulur (Kaya 2004: 124), çayırdan çimende izini arar. Bu gülleri dermeyi sevgilinin gönlünü çalmayı arzular ancak bağbancı buna izin vermez. (Cevlanî 1951: 8)

Dönemin âşık şiirinde sevgilinin gönlü gibi aşığın kendisi de gönül dünyası da bahçeye bostana ve bağa benzetilir. Sevgili aşkı gönül bahçesinde ve has bahçesindeki güldür ya da gönül bağında gonca güldür. (Düzgün 1997: 236), (Çınar 2008: 29), (Kaya 1984: 45, 80), (Cevlanî 1951: 31), (Uğur 2008: 212), (Düzgün 1997: 47), (Düzgün 1997: 50, 72, 170), (Yılmaz 2009: 306), (Başgöz 1994: 158),

Sevgilinin ayrıldığı terk ettiği yerler, yurt ve yuvalar, ayrıldığı mekânlar, kimsesizlik ve yalnızlık duygusu işlenir “O yardan buradan gidince/İssiz kaldı

bağları” (Yılmaz 2009: 192), “Gönül ne beklersin viran bağları/Dostun bahçesinden gül açtı gitti”. (Düzgün 1997: 87), “Dört etrafı mor sümbüllü bağ idim/Dolu döğmüş bostan oldum ne yapım” (Gedik 1995: 183), “Bülbül ötmez oldu virandır bağlar” (Hüseyin 1978: 241) sözleriyle sevgilinin ayrıldığı mekânlar viran bağlara benzetilir. Sevgilinin ve sevilen insanların ölmesi, gülşenlerin figan ile dolmasına bağ ve bahçelerin solmasına sebep olarak görülür. Bülbülün ötmediği bağlar virandır ve bu sebeple güller her zaman ağlar.

Aşığın yüreğindeki sevgi, sevgili ve sevgilin bulunduğu ortam bağa, bağdaki ve has bahçedeki goncaya, güle benzetilir. (Özdemir 2003: 139), (Çınar 2008: 54), (Demir 1993: 107, 365), (Başgöz 1994: 79), (Kaya 2005: 92), (Düzgün 1997: 97, 162), (Yılmaz 2009: 237), (Hüseyin 1978: 142)

Yedisinde okul çağı
Gül gibi açar yaprağı
Ananın, babanın bağı
Taze açmış gülsen olur.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 256, 5/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî'nin mısralarında çocuklar annenin babanın bağına, taze açmış gülşene, oğul ise “Oğuldur babanın bahçesi, bağı” (Düzgün 1997: 71) sözleriyle oğul babanın bahçesine bağına benzetilir:

İş gören görmedim yerli yerinde
Her şey intizamsız her şey usulsüz
Akl-ı tam bulunmaz binde birinde
Çimenler çiçeksiz bahçeler gülsüz

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1978:159, 1/1-2-3-4)

Ülkedeki düzensizlikler, yerli yerinde gitmeyen işler, intizamsız ve usulsüz uygulamalar Yusufelili Huzûrî ‘ye göre çiçeksiz çimenlerle ve gülsüz bahçelerle tasvir edilir.

Kul Ahmet mısralarında “Dert ile geçti çağlarım/ Soldu al yeşil bağlarım (Hüseyin 1978: 44) sözleriyle bağ ve bahçe kelimelerini insanın verimli ve gençlik dönemlerine teşbih eder; “Bağ-ı bahçemize kara yel esti/ Daha fidan iken soldurdu bizi (Hüseyin 1978: 89) mısralarıyla da huzurlu geçen zamana benzettir.

Dönemin âşıklarından Kul Ahmet’in ve Âşık Hüdâî’nin şiirlerinde insanların kavgasız ve dövüşsüz bir arada yaşadığı, kardeşliğin, sevginin ve hoşgörünün hâkim olduğu bir toplum hayalini mısralarında dile getirir ve bu hayalin temelini oluşturan fikir ve düşünce sistemi bahçeye ve bağa benzetilir. (Hüseyin 1978: 124, 159, 226, 238, 276), (Orak 2001: 78), (Düzgün 1997: 198)

Âşık şiirinde gülşen “Ömür gülşenine, değmiş, sam yeli” (Aslan 1978: 220), “Felek bir top vurdu, yıkıldı binam/ Dağıldı gülşenim, tar u mar oldu.” (Aslan,1978: 200) mısralarıyla insanın ömrüne ve “Şu kâinat bahçesini/ Gezenler vahdet gördüler.” (Sakaoğlu 1987: 181), “Dünya bahçe, insan bir kuş/ Öter acele acele. (Sakaoğlu 1987: 79) sözleriyle de dünya gülşene, bağa ve bahçeye benzetilir.

Ne güzeldir bahçeleri parkları

Çoktur işçin irençperin Adana

Âşık Talibî (Kaya 2005: 175, 18/1-4)

Âşık Talibî mısralarında Ankara, Adana gibi şehirlerde rastladığı gençlerin ve sevgililerin gezdiği yapay park ve bahçelerin şirinliğinden ve güzelliğinden söz eder.

5.2.2. ÇİÇEKLER

20. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde sıklıkla kullandıkları unsurlardan arasında çiçekler yer alır. Çiçekler başta sevgiliye ait güzellik unsuru olmak üzere, sıra ve dağ tasviri gibi değişik anlamlarda kullanılır. Ülkemizde yetiştirilen çiçek isimlerinin (gül, gonca, lâle, menekşe, sümbül, nergis vd.) adına sıkça rastlanılan âşık şiirinde çiçeklerin bazıları sadece kokularıyla, bazıları da hem renk hem de kokularıyla söz konusu edilirler. Dönemin âşık şiiri çiçekler başlığı altında tahlil edildiğinde karşımıza en çok çıkan çiçek şüphesiz güldür. Bu pencereden bakıldığında yüzlerce mısradaki gül kelimesine yer verilmesi 20. yüzyıl âşık şiirine bülbül gül şiiri benzetmesini yapsak abartmış olmayız. Çiçek, kelime olarak genel manada bir anlam taşısa da Kağızmanlı Hıfzı ve Âşık Reyhanî başta olmak üzere yüzyılın pek çok âşığı çiçek kelimesinin adından mısralarında söz etmişlerdir. Gülden sonra birbirine yakın kullanım oranlarıyla dikkati çeken ve her birinden onlarca örnek mısra tespit ettiğimiz çiçekler gonca, lale, sümbül, menekşedir.

Aşağıda, 20. yüzyıl âşık şiirinde kullanılan bütün çiçekler alfabetik sırayla verilmiştir:

Bağ Çiçekleri: Ali İzzet Özkan'ın bir mısrasında rastladığımız bağ çiçeği “Burcu burcu kokar bağ çiçekleri (Başgöz 1994: 161) mısrasında burcu burcu kokması dile getirilir.

Bar Çiçeği: Kağızmanlı Hıfzı, “Açılır Abrel ayında/ Ağaçlarda bar çiçeği. (Aslan 1978: 38) mısrasıyla nisan ayının İngilizcesini telafuz eder ve bar çiçeğinin nisan ayında açan bir çiçek olduğunu belirtir.

Çiçek: Genel manada bütün çiçeklerin ortak adı olan bu kelime başta Kağızmanlı Hıfzı ve Âşık Reyhanî olmak üzere âşıklarımızın şiirlerinde sıkça geçmekte, özellikle tabiat tasvirinde kullanılmaktadır.

Misafirim gölgenizde kalayım,
 Bir tek yaprağına kurban olayım,
 Kıyamam koparıp satın alayım,
 Ne vereyim bu gülşene çiçekler.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 28 (3/1-2-3-4))

Kağızmanlı Hıfzı mısralarında (Aslan 1978: 28) zeminin al yeşile boyanmasını çiçeklerin nakışlanıp bin elvana dönüşmesinden söz eder. Kendisini dünyada bir misafire benzeten Hıfzı, çiçeklerin tek yaprağına bile kurban olabileceğini ve çiçek sevgisiyle dolu, çiçeği dalından koparıp satın alamayacak kadar da hassasiyetinin bulunduğunu mısralarında işler. Çiçekler cennetlerden bir nişane kabul eden âşık mısralarında bazı çiçek isimlerini zikreder.

Kavalın bir acı inlemesi var
 Çobanı düşürmüş zara bir çiçek

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 145, 2/3-4)

Âşık Reyhanî bir mısrasında bir çiçeğin çobanı derde düşürdüğünden ve onun acı acı kaval nağmeleri terennüm etmesine sebep görür.

Türk halk kültüründe ve halk hekimliğinde otlar ve çiçekler her zaman bir şifa kaynağı olarak görülmüş günümüzde ise alternatif tıp alanında bitkilerle tedavi müracaat edilen iyileştirme ve tedavi yöntemi olarak kullanılmaktadır.

Çiçekten buldular ölümüne çare,
 Bir destesi bin dermana çiçekler.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 29, 6/3-4)

Belki derdimize çare bir çiçek
 Açılan yarımı sara bir çiçek

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 145, 1/2-4)

Âşıklar mısralarında çiçeklerden şifa kaynağı olarak ölüme çare (burada uzun ömürlü ve sağlıklı bir yaşam kastediliyor), bir deste çiçeğin bin derman bulundurması, dertlere ve gönül yaralarına derman olması anlatılır.

Saf tutmuş namazda kıyam ediyor,
Yel estikçe secdesine gidiyor,
Susandıkça ab-ı rahmet yuduyor,
Gözün dikmiş asumane çiçekler,

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 28, 1/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Kağızmanlı Hıfzı mısralarında çiçekleri gece ve gündüz Allah'ı zikreden bir zâkire ve pervanelerin etrafında pervaz ettiği bir yıldız benzettir.(Aslan 1978: 28)

Dönemin âşıkları ayrıca çiçeği bir teşbih unsuru olarak “Herkesin çiçeği elinde deste/Gelip koklamaya gülüm yok benim” (Düzgün 1997: 129) sözleriyle sevgiliye, “Çiçektir, çimendir, gülşendir, kadın” (Düzgün 1997: 146) mısrasıyla kadına ve “Her âşik bir çiçek, her âşik gonca” (Uğur 2008: 449) ifadesiyle âşığa “Sarı çiçek gibi koptum dalımdan/ Ayırdı felek ah, gonca gülümden (Uğur 2008, 124) sözleriyle de duygusal bir varlık olan insan benzetilir.

Çiğdem: Çiğdem bahar çiçeği olarak bilinen narin bir bitkidir. Tespit ettiğimiz örneklerde tabiat tasvirleri içerisinde sarı ve al rengiyle, çiçeklerin hası olduğu söylenir. Kızların güzelliği ile çiğdemlerin çiçekler arasındaki farklılığı arasında benzerlik kurulur ve seçilişleri yönüyle işlenir.

Dönemin âşıklarına göre çiğdemlerin bitmesi, sökün ayının gelmesinin işaretidir. (Başgöz 1994: 163) Onlara göre çiğdemler sarı rengi yönüyle dağları sarı bir renge büründürür. (Yılmaz 2009: 305) Bağbancının hasret kaldığı çiçekler arasında çiğdem adı da vardır. (Orak 2001: 18) Kızların güzelliği ile çiğdemlerin güzelliği arasında bir benzerlik vardır her ikisinin de buldukları ortamda seçilmeleri kolaydır. (Kaya 2005: 261)

Çiğdem güzellerin hası
 Cana neşe verir sesi
 Muhabbeti konuşması
 Bülbülün diline benzer

Âşık Hüdai (Orak 2001: 98, 3/1-2-3-4)

Âşık Hüdâî'ye göre çiğdem güzellerin hasıdır. Bülbülün diline benzeyen sevgilinin muhabbeti konuşması ve sesi ise cana neşe verir.

İlkbahar gelince çiğdem seçilir
 Çoşkun sular akar güller açılır
 Güz ayı gelince ekin biçilir
 Düven de harmana ne güzel uymuş

Âşık Talibî (Kaya 2005: 103, 54/5)

Âşık Talibî mısralarında, ilkbahar ayının gelmesiyle birlikte çiğdemlerin seçilmesinden söz eder. Talibî'ye göre bu mevsimde sular çoşkun bir halde akar ve güller açılır, güz ayı gelince ise ekinler biçilir ve harman edilir.

Çiğdemli çiçekli bizim köy gibi
 Kokar gelir bir gözleri sürmeli

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 99, 34/1)

Ali İzzet Özkan ise sevgiliyi çiğdemli çiçekli güzel kokan kendi köyelerine teşbih eder.

Gül: Dikenli yapraklı, kırmızı, sarı, pembe renklerde bir çiçek cinsi olup yabanisi olacağı gibi ıslah edilerek bahçelerde yetiştirilen çeşitleri de bulunmaktadır. Ülkemizde de pek çok çeşidine rastlanan nadide çeşitleri ile bahçelerin vazgeçilmez güzellik kaynağı olan gül çeşitli milletlerin edebiyatlarında olduğu gibi bizim edebiyatımızda da âşıkların şiirlerine ilham kaynağı olmuştur. 20. yüzyıl âşık şiirinde

gül çoğunlukla tabiat tasviri bağlamında ele alınmış gülün rengine ve kokusuna dikkat çekilmiştir. Gül sevgilinin timsali kabul edilmiş, aşk ve sevda gül ile sembolleştirilmiş, sevgilinin yüzü, teni ve teri güle benzetilmiştir. Yine dönemin âşık şiirinde kötülükler ile gül dalındaki diken, terk edilmiş âşık ile harabede biten gül arasında benzerlik kurulmuş, Tasavvuf ehli ve yetiştirdiği müritleri gül ile tasvir edilmiştir. Yine aynı şekilde ülke ve insanlar; insanın geçlik çağı ve sağlıklı günleri güle benzetilmiş, Peygamberimizin ter kokusu ile gül kokusu arasında gül koktuğu düşünülmüştür.

20. yüzyıl âşık şiirinde gül çoğunlukla tabiat tasviri olarak işlenir. Gül kelimesi sıklıkla ovalarda, dağlarda, çayırarda ve çimenlerde açan bir çiçek ismi olarak mısralarda dile getirilir.

Yüzyılın âşıkları “Kara çalı deme ağ gül gülü var” (Özdemir 2003: 218), “Gülü yetiştirir dikenli çalı” (Kaya 2004: 304), “Çiçe vurmuş domur domur/ Gül sevilir sabahleyin” (Düzgün 1997: 244), “Reyhani’yim gül severim” (Düzgün 1997: 58), “Gül açtı gülmedi yüzü dağların” (Orak 2001: 33), “Dedim “Bir gül alsam güzel kokuyor”/ Bahçıvanlar duydu yan yan bakıyor” (Kaya 2005: 182) sözleriyle tabiatta yer alan çiçekler arasında ismini gülü zikreder ve gülün güzelliğine dikkat çekerler.

Âşıklar, doğa konulu şiirlerinde bazı dağ, ova, yayla, köy ve şehir isimlerinden söz ederken buraların doğal güzelliklerden park ve bahçelerinden ve yetiştirilen güllerinden bahsetmeyi de unutmazlar. Bu bağlamda âşıklar Isparta’nın (Düzgün 1997: 116), Bursa Mustafa Kemal Paşa’nın (Kaya 2005: 246), Erzurum Alvar Köyü’nün (Düzgün 1997: 218), Osmaniye’nin (Kaya 2005: 212), Hisarcık’ın (Kaya 2005: 189), Suşehri’nin (Kaya 2005: 192) dağlarını, bahçelerini ve ovalarını süsleyen güllerden, nazik çiçeklerinden söz ederler, şehirlerin ve köylerin güzelliklerini methederler.

Yaz gelende açar gül deste deste
 Çiçeğin koklarsa ey olur hasta
 Yağmurun mürekkep rüzgârın posta
 Habercidir esen yelin Eyerdağ

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 113, 2/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî Eyerdağı'nın güzelliklerini dile getirdiği mısralarında yaz gelince Eyerdağı'nın deste deste güllerin açtığını, çiçeklerini koklayan hastaların iyileştiğini söyler. Reyhanî Eyerdağı'nın yağmurları için mürekkep, rüzgârına ise postacı benzetmesi yapar.

Baharın ayının gelmesiyle birlikte havaların ısınması ve karların erimesi, nisan yağmurlarının başlaması goncaların açılmasına habercidir. Âşık şiirinde ilkbahar gelince güneş çıkınca, açılan gülden, erken açan goncadan ve gülden söz edilir. (Sever 2004: 59), (Kaya 2005: 130, 183), (Düzgün 1997: 225), (Hüseyin 1978: 66, 120)

Gül aynı zamanda kıskan bir çiçektir ve sümbülü kıskanır. Âşık “Bir çoban kızından bunu soralım/Gül niye kıskanır mor menekşeyi?” (Düzgün 1997: 88) sözleriyle gülün kıskançlığını merak eder ve bir çoban kızından sebebini öğrenmek ister.

Gül aynı zamanda güzel kokusuyla tanınan bir çiçektir. Âşıklar “Bahçelerde güller açar/ Etraflara koku saçar (Uğur 2008: 127), “Gonca gülün kokusuna meftunum/ Kokuları soldurmaya kıyamam (Kaya 2004: 190), “Bahar geldi konca güller kokuyor/ Dayanamam dertli sinemi yakıyor (Demir 1993: 172) sözleriyle gülün güzel kokusundan, kokusuyla âşıkları kendine meftun etmesinden ve aşığın sinesini bu güzel kokusuyla yakmasından söz eder.

Genel olarak türküler ve âşıkların saz eşliğinde söyledikleri şiirlere deyiş adı verilir. (Artun 2005: 225) Âşık deyişlerinin yine vaz geçilmez çiçeği güldür.

Söylenen her söze deyiş denilmez

Ak ile kırmızı gül katmayınca

Âşık Selmani (Selman 1971: 36, 4/3-4)

Dönemin âşıklarından Selmanî bir mısrasında deyişlerin deyiş olabilmesi için deyişlere gül kelimesinin katılmasından söz eder.

Âşık şiirlerinde gül çeşit çeşit rengeyle zikredilir ve âşık şiirinde önemli bir tabiat tasviri olarak mısralarda yer alır. Bahçelerde, kırlarda rengârenk açan gülün (Dizdaroğlu 1949: 77) beyaz, kırmızı (Yılmaz 2009: 305), sarı (Aslan 1978: 30), (Kaya 2004: 274), al yeşil (Kaya 2005: 142) ve kızıl (Aslan 1978: 13) renkleri dile getirilir, sarı renkli gülün kullanım sıklığı dikkat çeker.

Âşık şiirinde gül (sevgili), bülbül (âşık) münasebeti gerek klasik şiirde gerekse âşık şiirinde sıkça rastlanan bir benzetmedir. Gülün nazlanıp açılmaması, aşığa yüz göstermemesi, bülbülün feryadına kulaklarını tıkaması, arada diken olan rakip ve ağyarla birlikte bulunması, gül-bülbül remizleri ile âşık maşuk münasebetini ifade etmeye zemin hazırlar.

20. yüzyıl âşık şiirinde sevgili ve güzeller için gül bir teşbih unsurudur. Âşık şiirinde klişeleşmiş tabiri ile “gül yüzlü sevgili”dir. “Yaban gülü müsün sarp kayalarda” (Yılmaz 2009: 252) mısrasıyla sevgili yaban gülüne, “Güzel kızlar pek alışkın cilveye/ Her birisi benzer yayla gülüne (Kaya 2005: 398) sözleriyle yayla gülüne, “Zalım nedi bana hoyun bakıyon/ Bir tâze tomurcuk güle benzersin” (Demir 1993: 433) sözleriyle tomurcuk güle, “Gönlümün bağında gonca gülüm var” (Cevlani 1951: 31) mısrasıyla da gonca güle teşbih edilir.

Gül, sevgilinin yüz güzelliğine dair en önemli unsurlarından biri yüz (surat) dır. Bu bağlamda sevgilinin yüzü ile gül rengi arasında bir benzerlik kurulur. Âşık şiirinde sevgili için sıklıkla gonca gül, gül benzetmesi yapılır ve sevgili gül yüzlü yar

olarak tasvir edilir. (Orak 2001: 30), (Kaya 2005: 225, 348), (Gedik 1995: 129, 153, 184), (Kaya 2005: 176)

Ayrıca “Sine bağlarında beyaz gül açtı” (Aslan 1978: 189), “Gördüm koynundaki bahçen sekili/ Çevresinde gül, ireyhan ekili” (Demir 1993: 154), “Domurcuk gül ak gerdanda açılır/ Burcu burcu kokar gülü kızların” (Kaya 2005: 261) sözleriyle sevgilinin göğüsleri ve saçları güle teşbih edilir. “Yetişmiştir taze gül gibi tenin” mısrasıyla (Dizdaroğlu 1949: 130) sevgilinin teni ile gül arasında benzerlik kurulur. Ayrıca sevgilinin yüzü gül olunca, gül dibinde biten sümbülde sevgilinin saçları olur.

Bahar gelir bir gül olur açardım
Kırmızı renk gül kokusu saçardım,
Ozan Nihat (Uğur 2008: 134, 5/1-2)

Dedim güzel bana taze gül gerek
Dedi yanağımda ter kalmamıştır
Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 142, 1/1-2)

Sarıyom kokuşun yayla çiçeği
Gülde misin gülde misin gülde mi
Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 206, 1/1-2)

Yüzyılın âşıklarına göre sevgilinin kokusu ve yanağındaki teri gül kokar. Yayla çiçeği de sevgilinin kokusunu hatırlatır. (Sever 2004: 85), (Düzgün 1997: 52), (Orak 2001: 43), (Uğur 2008: 134)

Âşık şiirinde zalimler, kötülükler ve rakipler gül dalındaki dikene (Aslan 1978: 229), (Hüseyin 1978: 163) terk edilmiş âşık ise harabede biten güle (Demir 1993: 208) teşbih edilir.

Çağlar boyunca çeşitli milletler tarafından sanat eserlerinde bir unsur olarak kullanılan gül, ilaç olarak da kullanılmıştır. Âşık Hüdai mısrasında “Nasıl hastayım bilmedim/ Gül yarar mı doktor bana (Orak 2001: 79) sözleriyle doktordan gülün hastalığına bir yararının olup olmayacağını sorar.

Yaz gelende açar gül deste deste
 Çiçeğin koklarsa ey olur hasta
 Yağmurun mürekkep rüzgârın posta
 Habecidir esen yelin Eyerdağ

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 113, 2/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî ise Eyerdağı'nın çiçek ve güllerinin koklandığında hastaların iyi olacağını ifade ederek gülün bir şifa kaynağı olduğundan söz ederler.

Dönemin âşık şiirinde gül remzi ile gül dini-tasavvufî bir unsur olarak peygamberimizin bir remzi olarak kullanılmış özellikle gülün kokusu peygamberimizin ter kokusuna benzetilmiştir.

Hey erenler bir gül açmış Hicaz'dan
 Yaprağı Muhammed, dehası Ali

Mahzunî Şerif (Zaman 2000: 434)

Âşık Mahzunî ise bir mısrasında peygamberimizin Hicaz'da görünmesi ile bir gül açılması arasında bir ilişki kurmuştur.

Mevlüt İhsanî'nin mısralarında Hacı Bektaş Veli'nin “Kırşehir'i gül döşedi” (Düzgün 1997: 261), “Postu serdi, güller dikti” (Düzgün 1997: 260) sözleriyle bir tasavvuf ehli olarak talebe yetiştirmesine telmihte bulunur ve yetiştirdiği müritleri güle teşbih edilir.

İslamî inançta ve Alevî-Bektaşî inancında, Hz. Muhammed (a.s) güle, pir ise bülbüle benzetilir. Bülbülün güle olan aşkı, Hz. Muhammed (a.s)'e olan sevgiyle bütünleştirilerek, ifade edilir. Gül suyu Hz. Muhammed (a.s)'in terini sembolize ettiği için önem atfedilir. Âşıkların şiirlerinde, bu benzetmelerden yola çıkılarak yazılmış birçok ifade ile karşılaşmak mümkündür.

Sultanı Enbiya Ekrem-i Resul

Alın teri misk-i güle gizlendi

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 252, 3/3-4)

Gül odur ki bağın içinde bite

Muhammed'in teri candan ötürü

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 334, 4/3-4)

Muhammed terini sildi gülünen

İnsandır hakiki gül sevdiğim gül

Âşık Selmani (Selman 1971: 25, 1/1-2)

Yüzyılın âşıkları şiirlerinde enbiyaların sultanı resul-ü ekrem'in alın terini misk kokan güle teşbih ederler. Peygamberimizin terini gül ile sildiğini dile getiren Âşıklar gülün kokusunu peygamberimizden aldığı inancını mısralarında ifade ederler.

Gurbet elde bitti soldu güllerim

Ayrılık binamı yıkıyor bacım

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 131, 5/2-4)

Hangi bir bahçeyi gezip dolaşsam

Güller bana yabancadır neyleyim

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 142, 2/3-4)

Görürdüm hürmeti yarenden, dosttan

Olurdu her yanım gülle, gülistan

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 209, 3/1-2)

Edebiyatımızda gül unsuru, batı tesirine girildikten sonra güle yeni anlamlar yüklenildiği görülür. Bu farklılığa örnek olarak Kul Ahmet'in ve Mevlüt İhsanî'nin mısralarında geçlik çağı, insanın sağlıklı dönemi, huzurlu ortam, yurt ve yurтта yaşayan insanlar güle benzetilir.

Gül ile Bülbül: Gülün en fazla münasebet halinde bulunduğu unsur bülbüldür. “Güle âşık olmasıyla bilinir. Efsaneye göre bülbül güle âşık olur. Devamlı yanına gelerek yanık yanık öter. Gül, onun vefalı ve aşkına sadık olup olmadığını anlamak için dallarına konmasına izin verir. Bülbül gülün dalına konar ve yine yanık nağmelerle öter. Öyle ki gülün dikenini göğsüne batar. Kırmızı kanı gülün üzerine akar. Gül kızılığını bülbülün kanından alır. Bülbül böylelikle acı çeken, vuslat için ağlayıp inleyen vefalı ve aşkına sadık aşığı, gül de nazlanan sevgiliyi sembolize eder.” (Kaya 2010: 176)

Bu efsane 20. yüzyıl âşık şiirinde âşıklar tarafından sevgiliye olan aşklarını dile getirmek isteyen aşığın serencamı olarak vafedilir. Dönemin âşıklarının “Âşık bülbül maşuk güldür” (Yılmaz 2009: 201), “Ben bülbülüm, yar açılrsa gül gibi” (Aslan 1978: 197), “Ben bülbüldüm, sen gül iken” (Düzgün 1997: 234), “Sen kime âşıkşın diye sordular/ Dedim; ben bülbülüm güle aşığım” (Orak 2001: 54) mısralarında sık sık âşık bülbüle, sevgili ise güle benzetilir.

Dönemin âşıklarına göre bülbülün en büyük derdi ve davasının sevgilisi gülü arzulaması ve ona kavuşabilmesidir. (Yılmaz 2009: 236), (Düzgün 1997: 232) Bahar mevsimi ve nisan ayını, bülbül ile gülün birbirine kavuştukları zaman dilimidir. (Yılmaz 2009: 241) Baharda güller açılır, güle yangın olan bülbüller bu ayda ötüşmeye başlar. (Orak 2001: 46), (Kaya 2005: 192) Bülbül güle gülizar gibi figan eyler ve naz eder. (Orak 2001: 30) Yine bülbül gülün sebebine boyun eğer ve adeta

güle secde eder. (Düzgün 1997: 30) Birbirine kavuştuklarında ise bülbülün feryad-ı figanı azalır ve zevki çoğalır. (Düzgün 1997: 171)

Şeyda bülbül feryad ile ötüşme
Menekşe, nergize, güle neler var
Aşkın ateşine yanıp tutuşma
Arzun bahar amma hele neler var.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 169, 1/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî mısralarında Şeyda bülbüle seslenir menekşe, gül ve nergiz için feryad edip ötmesini istemez. Gülün baharı arzuladığını bilen âşık, bahar haricinde de başka mevsimlerin olduğu tesellisini verir.

Gül ile bülbülün aşkını, birbirlerine olan naz ve niyazını, ayrı düştüklerinde feryad-ı figanını pek çok âşık mısralarında görmek mümkündür. (Uğur 2008: 166), (Düzgün 1997: 104), (Hüseyin 1978: 254, 282), (Aslan 1978: 9), (Gedik 1995: 159, 211), (Çelebi 1990: 216), (Düzgün 1997: 213)

Kuşların sesiyle dolar dört köşe
Bülbülü coşturur güldeki neşe

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 57, 2/1-2)

Gel bülbül figan et güller açıldı
Elvan elvan bahçelerde bağlarda

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 215, 1/1-2)

Altın kafes huzur vermez bülbüle
Konmak ister bağda açılan güle

Ozan Nihat (Uğru 2008: 428, 1/1-2)

Bahçenizde güller biter
Dalında bülbüller öter

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 220, 3/1-2)

Âşıklara göre güldeki neşe ve güzellik bülbülü güle çeker ve onun güzel ötmesine en büyük etkendir. Bahçelerde ve bağlarda elvan elvan çiçeklerin açması bülbülün figan etmesi için yeterlidir. Bülbül altın kafese konulsa da orada huzur bulamaz onun huzurlu ve mutlu olacağı yer açılan gülün dalı, bağ ve bahçelerdir.

Bülbülsüz goncalar, sahipsiz bağlar

Sam vurdu, kuruttu, yel üzdü beni

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 81, 2/2-4)

Bahçeler kurumuş bülbüller ötmez

Dalından ayrılan güller ağlasın

Âşık Talibî (Kaya 2005: 127, 76/5)

Gülün devri geçti, gülşenler ağlar

Şeydâ bülbül kesti bağdan ayağı

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 152, 24/2)

Ömür gülşenine sam yeli esmiş,

Gonca sararınca, bülbül de susmuş

Âşık Müdami (Aslan 1978: 211, 2/1-4)

Sevdiğin sen bana dargın olalı

Gül bülbüle bülbül güle gücendi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 249, 2/1-4)

Sam yeli değdiğinde her taraf kurduğunda aşığa göre goncalar bülbülsüz, bağlar sahipsiz kalır. Bahçeler kurduğunda ise bülbüller ötmez, gülün devri geçince gülşenler ağlar şeyda bülbül ise ayağını bağdan keser. Yine aynı şekilde ömür gülşenine ise sam yeli esince gonca sararır ve bülbüller susar. Bülbülün uçması gülden ayrılması gülün solması için bir nedendir.

Bülbül gibi gülden güle

Garip garip öttün ömrüm

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 141, 5/3-4)

Sever bir gül gibi mahbubesini,

Düştü bülbül gibi bir zara gönül.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 9, 7/3-4)

Kurtar şeydâ misâl feryad elinden

Gönül bülbülünü gülden ayırma.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 183, 7/3-4)

Âşık şiirinde gül ve bülbül bir teşbih unsuru olarak bazı mısralarda aşığın gönlüne benzetilir

Kar Çiçeği: Kar çiçeği, “Süsengillerden, beyaz ve pembe çiçekler açan soğanlı bitkidir.” (Türkçe Sözlük 2005: 1084) Âşık şiirinde adına tesadüf edilen bitkiler arasında yer alır. Kağızmanlı Hıfzı’nın bir mısrasında “Sonudur şehri-i Şubatın/Şükür bitmiş kar çiçeği” (Aslan 1978: 38) sözleriyle kar çiçeğini şubat ayının sonu olarak görür ve kışın bittiğinin habercisi kabul eder.

Lale: Lale, zambakgillerden bir çiçeğin adıdır. Soğandan yetişir ve ilkbaharda çiçek açar. Her sapta tek bir çiçek bulunur. Çeşitli renkte laleler olduğu gibi, alacalı olanları da vardır. Lâlenin Türkler tarafından Orta Asya’dan getirildiği söylenirse de, ana vatanı hakkında kesin bilgiye sahip değiliz. Türk kültür tarihinde her zaman önemli bir yeri olan lâle zevki günümüzde de devam ettirilmeye çalışılmakta, İstanbul’da her yıl lâle bayramları düzenlenmektedir.” (Türkçe Sözlük 2005: 1084)

Âşık şiirinde lâle adına, gül kadar adına sıkça rastlanmasa da, şekli ve rengi nedeniyle çeşitli teşbihlerle adı anılmıştır. Âşıklar özellikle mısralarında utangaçlığın sembolü olarak gördükleri lalelerden ve kırmızı renkli lalelere tutkunluktan söz eder.

Tabiat tasvirlerinde çoğunlukla sümbül çiçeği başta olmak üzere menekşe ve gül çiçekleriyle birlikte tabiat tasviri olarak lale ismine yer verilmiştir.

Âşıklar mısralarında, “Laleden sümbülden gülden söyledik” (Sever 2004: 225) sözleriyle bir araya geldiklerinde muhabbetlerinin ve deyişlerinin konuları arasında çiçeklerin ve lalelerin olduğunu söylerler. “Asil olan, ecdadını unutmaz/ Yaz’da kış’da lâlesini kurutmaz.” (Aslan 1978: 183) mısralarıyla lalenin tarihi olarak geçmişine telmihte bulunurlar ve ecdadın unutulmaması ve lalenin kurutulmaması öğütlenir.

Lale bir bahar çiçeğidir. Baharda çiçek açar ve baharı müjdelir. Dönemin âşıkları “Buna mevsim bahar derler/ Açılmış lâle-sümbül-güller” (Çelebi 1990: 232), “Dağlarında biter lale sümbüller/ Hoş olur baharı yazı Samsun’un” (Kaya 2005: 201), “Evvel bahar yaz ayları gelince/ Biter; lâle sümbül, gül zamanıdır” (Gedik 1995: 198), “Papatyalar lale sümbül menekşe/ Çimenler içinde kalır baharda” (Sever 2004: 57) sözleriyle lalenin açma mevsimi olan bahara mevsimine sık sık vurgu yaparlar. Pek çok canlı için büyük önemi olan bahar mevsiminin baharda çiçek açan lâle için de önemi büyüktür. Bu nedenle âşıklar mısralarında bahar ayının gelmesinin lâle çiçeğinin açma vakti olduğunu mısralarında sıkça dile getirirler.

Dönemin âşıklarından Mevlüt İhsanî ve Kağızmanlı Hıfzı lâlenin rengini mısralarında belirten âşıklardır. Mevlüt İhsanî, lalenin ayva sarısı ve pembe renginden (Düzgün 1997: 108, 125), Kağızmanlı Hıfzı ise utangaçlığı nedeniyle lalenin kızarıklık renginden söz eder. (Aslan 1978: 8) Kul Ahmet ise Hz. Hüseyin’in ve yanındakilerin Kerbela’da şehit edilmesiyle dökülen kanları ile lâlerin kana boyanması teşbihi yapar. (Hüseyin 1978: 49)

Lale sümbül mor menekşe gül yârim

Sen bir çiçek olsan ben bir yaz olsam

Âşık Veysel (Kaya 2004: 193, 73/3)

Seni gören âşık, alamaz kendin
Seraser nakışlı, lâleli gelin.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 202, 4/1-4)

Sevgili ve sevgilinin yanağı ile yüzü laleye benzetilir. Âşık Veysel sevgiliyi mor menekşeye, güle ve lâleye benzetirken, Âşık Müdami ise sevgili için lâleli gelin tâbirini kullanır.

Al yanağı sandım lâle
Cihâna salmış velvele
Altun kemer uymuş bele
Kimin böyle balası var

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 203, 4/1-2-3-4)

Beyaz göğsün içi benzer gülzâra
Gören güllerini düş olur sûra
Yanaklar lâledir kirpikler kara
O kalem kaşların yay, karagözlüm.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:126,4/1-2-3-4)

Bardızlı Nihanî sevdiğinin al yanağını lâleye benzetir ve sevgilinin güzelliği nedeniyle cihanın velveleye kapıldığını söyler. Sevgilinin beline taktığı altın kemerin uygunluğundan söz eder. Yusufelili Huzûrî de sevgilinin yanağını lâleye benzeten âşıklardandır. Huzûrî, mısralarında sevgilinin beyaz göğsünü gül bahçesine, yanaklarını lâleye, kaşlarını kaleme ve yaya teşbih eder.

Tarihten sordun mu Çanakkale'yi
Uğruna soldurduk yüz bin laleyi

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 145, 4/1-3)

20. yüzyıl âşıklarından lale benzetmesini sıklıkla mısralarında işleyen Mevlüt İhsanî bir mısrasında Çanakkale’de şehit olan binlerce genç insanımızı solan lâleye benzetir.

Menekşe: Dağlarda, taşlık yerlerde, çalı ve duvar diplerinde yetişen hoş kokulu, mor renkli bahar çiçeğidir. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. 6, 1986: 258) Âşık şiirinde söz konusu edilen gül, lâle, sümbül gibi çiçeklerden sonra menekşe de çok kullanılan doğal bir unsurdur. Rengi, kokusu, sapının inceliği ve eğri duruşu, deste deste toplanışı, dayanıklı olmayışı, تنها yerlerde bulunuşu, bahar gelince açışı, vb. gibi yönleri üzerinde durulur.

Menekşe âşık şiirinde öncelikle doğal bir unsur olarak tabiat tasvirlerinde bahar zamanında açmasıyla şiirlere konu olan bir çiçektir.

Menekşe çiçeği de diğer çiçekler gibi bahar çiçeğidir. Âşık şiirinde “Papatyalar lale sümbül menekşe/ Çimenler içinde kalır baharda” (Sever 2004: 57), “Buna mevsim bahar derler/ Açılmış lâle-sümbül-güller” (Çelebi 1990: 232) sözleriyle menekşenin baharda açan bir çiçek olması vurgulanır. Kağızmanlı Hıfzı, ölüm döşeginde yatan sevdiğine üzüntüsünü dile getirdiği mısrasında “Kara yerde mor menevşe biter mi?/ Uyan garip bülbül, güllerin hani?” (Aslan 1978: 6) sözleriyle mor menekşenin kuru topraklarda, kara yerlerde bitmeyeceğini söyler. Âşık Veysel ise Tecer yaylasını methettiği mısralarında “Açmış menevşeler yeşil çemenli/ Her zaman gönlümün yaylası Tecer” (Kaya 2004: 251) sözleriyle yeşil ve çimenli otların, menekşenin yaylalarda yetişmesinden söz eder. Mevlüt İhsanî “Tomurcuk menekşe, açılır güller/ O zaman şad olur köhne gönüller.” (Düzgün 1997: 159) mısralarıyla menekşe ve güllerin açmasıyla köhne gönüllerin şad olduğunu açıklar.

Menekşeler mor olsa da,
Herşey tamam var olsa da,
Yalan dünya yar olsa da,
Hiç kimseye kalmaz imiş.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 51, 3/1-2-3-4)

Âşık İsmetî mısralarında çoğunlukla mor menekşe tamlamasıyla mısralarda yerini alan menekşe çiçeğinin rengine vurgu yapar, dünyanın faniliğini söyler.

Âşık şiirinde sevgilinin çiçeğe benzetilmesine âşıkların sevgili tasvirinde sıkça görülen bir durumdur. Bu durum menekşe çiçeği için de geçerlidir. Âşık için “Sensin meneksem sümbülüm” (Sever 2004: 79), “Lale sümbül mor menekşe gül yârim (Kaya 2004: 193), “Salına salına gelen sevdiğim/ Endamı menekşe ray hası güzel (Düzgün1997: 96) sözleriyle ya menekşeye benzetilir; “Kars'ta güzel gördüm şavk u ziyası/ Menekşe, nergisten, reyhandan güzel (Düzgün 1997: 97) mısralarıyla ya da menekşede daha güzel olduğu iddia edilir.

Sarıçiçek mor menekşe başında

Kokar burcu burcu gül Nurhak dağı

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 200, 2/3-4)

Saçar kokusunu menekşe zambak

Hakiki bir duygu vefalı dosttan

Âşık Veysel (Kaya 2004: 226, 102/3)

Menekşe kokusuyla da âşık şiirinde anılan bir çiçektir. Dağlar burcu burcu gül ve menekşe kokar, vefalı dosttan menekşe zambak koku saçar ve duyulan kokunun menekşe kokusu olması arzulanır:

Bir çoban kızından bunu soralım

Gül niye kıskanır mor menekşeyi?

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 88, 1/1-2-3-4)

Bülbül menekşeye fısıldaştı mı

Güller sana ne söyledi, bilemem.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 108, 2/3-4)

Menekşe hasedinden soldu karanfil

Lâle örneklerle eller öğünsün

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 218, 3/3-4)

Menekşe çiçeği, Mevlüt İhsanî'nin ve Âşık Fedayi Baba'nın mısralarında kıskançlığın ve hasedin sebebi bir çiçek olarak işlenir. Mevlüt İhsanî'nin bülbülün menekşeye fisildamasından ve gülün bunu kıskanmasından söz eder, Âşık Fedayi Baba ise menekşe hasedinden karanfilin solmasını mısralarında anlatır.

Al'İzzet çiçeğe vurulmuş gezer

Mor menekşe gibi kırılmış gezer

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 175, 101/7)

Dağlar sizin ne karanlık ardız var

Mor menevşe boyun eğmiş, derdiz var

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 272, 2/1-2)

Yedi yıldır hasretini çekerim

Menekşe misali boynum bükerim

Görelî gözümde kan yaş dökerim

Çekiben bu ahı sana sığındım.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 12, 2/2)

Dünya için çekme elem, bir neşeyi ara, bul

Hayat, sağlık kitabında bu menşei ara, bul

Bülbül güle boyun eğer gülünün sebebine

Ol Mevla'ya boyun eğer menekşeyi ara, bul.

Mevlüt İhsanî (Düzgün1997: 30, 1/1-2-3-4)

Yapısı gereği menekşenin eğik duruşu âşık şiirinde onun boynu eğik ve derdi olan bir çiçek olarak şiirlerde işlenmesine sebep olmuştur. Mevlüt İhsanî ise menekşenin Mevlaya karşı saygı ve hürmetinden dolayı boyun eğdiğini söyler.

Nergis: Nergis, yaprakları sarı, göbeği açık yeşil çiçeği olan, soğanlı bir süs bitkisidir. Tabiat tasviriyle birlikte âşık şirinde adı geçen nergis “Koyağında sümbül nerkis biterse” (Demir 1993: 190), “Sarı nergis biter bizim ellerde.” (Sakaoğlu 1987: 107) sözleriyle tabiatı süsleyen diğer çiçekler arasında adı zikredilir. “Nergisim sümbülüm gülümsün benim” (Orak 2001: 53) sözleriyle sevgiliye benzetilir. Kokusu yönüyle “Nergisleri anar terin” (Aslan1978: 265), “Kokusu sendedir gülün nergizin” (Orak 2001: 43) mısralarıyla sevgilinin teri nergisi andırır.

Nergis çiçeğinin sallanışı ile aşka gelme arasında ilişki kurulur “Haziranda mavi nergis allanır/ Cümle çiçek aşka gelir sallanır” (Başgöz 1994: 174) sözleriyle bitkilerin Allah’ı zikretmesine işaret edilir.

Sümbül: Sümbül, zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 cm yükseklikte, çiçekleri kuvvetli kokulu bir türlü renkli, çok yıllık bir süs bitkisidir. (Türkçe Sözlük 2005: 126) Sümbül 20. yüzyıl âşık şirinde diğer çiçekler görüldüğü gibi tabiat tasviri yapılırken dağları ovaları ve bağları süsleyen bir çiçektir.

Âşık şiirinde sümbül dağlarda biten, yaylaları süsleyen, tabiatın rengârenk bir tablo haline gelmesini sağlayan önemli çiçekler ve renkler arasında yer alır. Dönemin âşıkları şiirlerinde sık sık bir çiçek olarak sümbülden sözlük anlamıyla söz ederler. (Kaya 2005: 58, 104, 201, 289, 390), (Başgöz 1994: 79), (Demir 1993: 190), (Yılmaz 2009: 288), (Aslan 1978, 190), (Kaya 1984: 110), (Orak 2001: 65)

Dönemin âşık şiiri mısralarında “Nergisim sümbülüm gülümsün benim” (Orak 2001: 53) sözleriyle sevgili;“Kokusu sendedir gülün nergizin” (Orak 2001: 43) mısralarıyla sevgilinin kokusu; “O kadar güzel ki cananın yüzü/ Onu lâle sümbül gül tarif etmez (Orak 2001: 99) mısralarıyla sevgilinin yüzü; “Dedim kokun neden gülden sümbülden (Sever 2004: 85) sözleriyle ise sevgilinin kokusu sümbül çiçeğine benzetilir.

Zambak (Susen): Zambak (Susen), Beyaz, mor ve sarı gibi değişik renklerde bulunan Türkçede zambak olarak bilinen bir çiçektir. (Yıldırım 2008: 645)

Âşık şiirinde lâle, nergiz ve sümbülle birlikte dağları süslemesiyle, bağların vazgeçilmez çiçeği olması ve güzel kokusuyla anlatılır. (Kaya 2004: 226), (Aslan 1978: 9)

Süsen, sümbül birbirine karıştı,
Lâle nergiz, çimnenzâra Cindağı.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 190, 6/3-4)

Âşık Müdami, Cindağı'nın güzelliklerini dile getirdiği mısralarında süsen, sümbül, lâle ve nergizin birbirine karışmasından söz eder.

Reyhan: Reyhan, fesleğen çiçeğinin adıdır ve âşık şiirinde adı geçen çiçekler arasında yer alır.

Yetmiş serpuşların nergiz reyhanı,
Tudiye bir misal dil sazı dilber.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 32, 2/1-4)

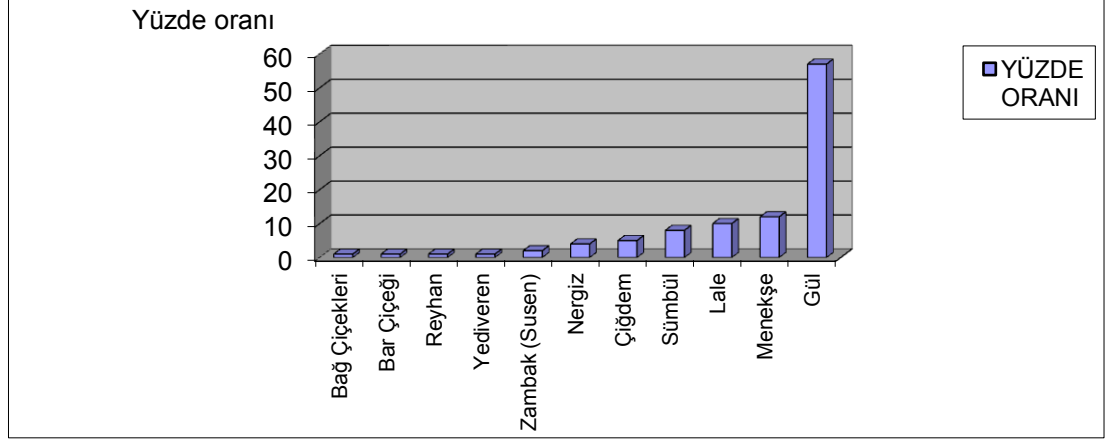
Kağızmanlı Hıfzı'nın bir mısrasında işlenir ve nergiz çiçeğiyle birlikte adı geçer ve sevgilinin güzelliği dile getirilir.

Yediveren: Yılda birkaç kez veya çiçek açan (asma, gül vb.) çiçeklere verilen isimdir.

Yediverenim patlamış,
Gülleri neşe saçıyor.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 108, 1/3-4)

Halil Karabulut'un bir mısrasında tesadüf edilen yediveren çiçeği, patlayıp tomurcuğa durması ve güllerin neşe saçmasıyla birlikte kullanılmıştır.

Grafik 5.8. Çiçekler.

Gül, klasik şiirde olduğu gibi dönemin âşık şiirinde de en önemli çiçektir. Mısralardaki kullanım sıklığı dikkate alındığında ve diğer çiçeklerle mukayesesi yapıldığında belirgin şekilde ön planda olduğu görülür. (Grafik 5. 8)

5.2.3. AĞAÇLAR

Servi: Âşık şiirinde selvi olarak adı geçen servi her zaman yeşil kalmasıyla bilinen bir ağaç türüdür. Boyunun uzun ve gövdesinin düzgün olması için alt kısımlarındaki dallar sürekli olarak budanır.

Âşık şiirinde selvi “Gördüm yeşillendi selvi ağacı” (Uğur 2008: 139), “Yüksektir selviler, salkımdır söğüt” (Düzgün 1997: 93) mısralarında yeşilliğiyle, yüksekliğiyle zikredilir ve bir selvi çeşidi olan salkım söğüdün adı mısralarda geçer.

Uzun boyuyla ün kazanan bu ağaç, âşık şiirinde daha çok sevgilinin boyunu betimleme için kullanılır. Yüzyılın âşıkları “Boyu da benzer selviye” (Kaya 2005: 72), “Selvi gibi uzun uzun uzarsın/ Çatlatma sen beni gerginim güzel.” (Özdemir

2003: 311), “Boyu selvi kaddi yardan ayrıldım” (Cevlani 1951: 19), “Ya selvi yasemin dal mısın gelin” (Demir 1993: 301) mısralarıyla sevgilinin boyunu selviye teşbih ederler.

Âşık Talibî insanların kardeşliğine vurgu yaptığı bir mısrasında “Ayrı değil bir selvinin dalıyız” (Kaya 2005: 134) sözleriyle aynı selvinin dalları olduğumuzu vurgular.

Söğüt: Örneklerine sadece üç âşıkta tespit edebildiğimiz söğüt kelimesini en çok Mevlüt İhsanî kullanmıştır. Salkım söğüt (Düzgün 1997: 93, 162), aşlanıp bar veren söğüt (Düzgün 199: 140) tasvirleriyle âşık mısralarında yer alır.

Orman Ağaçları: Orman ağaçları başlığı altında incelediğimiz bu bölümde âşık şiirinde çam ağacı öncelikli olmak üzere ardıç, gürgen, sarıçam, meşe gibi ağaçların ismine yer verilmiştir. Bu ağaçlar sözlük anlamlarının yanı sıra gür oluşlarıyla, ormanın süsü olması yönüyle de işlenir. Âşık şiirinde ardıçlı, gürgenli, çam ormanlarından (Düzgün 1997: 115), Sarı çamlardan (Başgöz 1994: 199), ormanı süsleyen meşeliklerden (Çınar 2008: 33), semaya set çekmiş çam ağaçlarından (Çelebi 1990: 183), verem hastalığına şifa veren çam kokularından (Sakaoğlu 1987: 153) söz edilir.

Çevre yanı dağ-taş ile çam-meşe

Gayet seyrangâhtır Hotulca Baba

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 187, 2/1-4)

Evlâd himmet eder ardıç dalından

Yüce belde yatar er İsaSultan

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 165, 1/3-4)

Tarih boyunca “ağaç” ve “evliya” arasında kurulan ilişki dikkat çeker. Anadolu’da tek olan meşe ve ardıç ağaçlarını ziyaret etmek, ayin yapmak, ağaç

dalarına dilek çaputları asmak, yaygın pratikler olarak varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda, dönemin âşıklarından Âşık Fedayi Baba, Hotulca Baba ve İsa Sultan türbelerini ziyaretini konu alan şiirlerinde çam, meşe ve ardıç dallarının kutsallığını işler.

Çınar: Anadolu’da bir kült haline getirilen çınar ağacı âşık şiirinde daha çok sözlük anlamıyla kullanılır.

Güzelleri selvi gibi uğrürür

Boyları benziyor çınar dalına

Âşık Talibî (Kaya 2005: 387, 6/1-3-4)

Nefsine aldanmaz, olmaz gölgesi

Yaslan hayâ olan çınara kızım.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 120, 3/3-4)

Aşkınla yeşeren bir dal çınardım

Hızır gibi biçip gittin sen beni

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 95, 2/3-4)

Koca çınar idim, yüceden yüce,

Kurudum, çürüdüm çalıya döndüm.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 91, 1/1-2)

Dönemin âşıklarından Talibî Coşkun bir mısrasında sevgilinin boyunu çınara benzetir. Mevlüt İhsanî çınarı hayâ ve edep abidesi bir kimliğe büründürür. Ozan Gülçınar ve Âşık İsmetî ise mısralarında kendilerini çınara benzetir.

Ceviz: Ceviz ağacına, Mevlüt İhsanî’nin bir mısrasında tesadüf edilir. Ceviz kabuğunu doldurmaz sözüne benzer bir kullanımla “Ceviz ağacından kalınca

sözüm.” (Düzgün 1997: 135) sözünün ceviz ağacında kaldığını, sözünün dinlenilmediğinden şikâyet eder.

Ağaç: Ağaç daima hayatın ve ebediliğin timsali olarak benimsenmiş, Eski Türk kavimlerinden günümüze kadar uzanan süreçte bir kült unsuru olarak kabul edilmiştir. Maddi özelliğinden çok temsil ettiği büyük bir gücün varlığına olan inanç, ağaç kültürünün oluşmasında en büyük etken olmuştur.

Halil Karabulut söyle ağaç aramızdaki fark nedir? adını verdiği şiirinde, ağaç ile insan arasındaki benzerliğe dikkat çeker.

İkimiz de destur alıp ol Hak'tan,
Gelmedik mi evvel meydana yoktan
Sen de, ben de besleniriz topraktan.
Söyle ağaç, aramazda fark nedir?

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 80, 2/1-2-3-4)

Bu benzerlikleri, her ikisinin de Hakk'tan destur alarak yoktan var edilmesi ve topraktan beslenmeleri, ölümün her ikisinin için de hak olması şeklinde açıklar. Ağacın dalına karşın kendisinin kolunun olduğu, ağaçta kuşlar ötmesi karşılığında ise dilinin bulunduğu değinerek her ikisinin de ırkına ait meyve vermesini açıklar. Her ikisinin de bir tohumdan filiz verip yeşerdiğini, büyüyüp kemale erdiğini söyler ve aralarındaki farkı ise ağacın sabit kalıp kendisinin yürümesi şeklinde açıklar. (Sakaoğlu 1987: 80)

Sırr-ı İlâhîde olunup imâl,
Bir tohumdan çıktım bir ağaç misâl,
Büyüyüp, gelişip bulunca kemâl
Çiçek açıp, meyve dökmeye geldim.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 80, 3/1-2-3-4)

Halil Karabulut insan ağaç benzerliğine dikkat çektiği bir başka dörtlüğünde ise Sırr-ı İlâhîde yaratılarak tohum misali bir ağaçtan çıktığını, büyüyüp gelişerek çiçek açıp meyve dökmeye geldiğini anlatır.

İslam inancına göre ilk yaratılan insan Hz. Âdem'in sol eye kemiğinden Hz. Havva yaratılmıştır. İnsanlığın ilk anne ve babası kabul edilen Hz. Âdem ile Hz. Havva ilk aşkın da temsilcileridir. Âşık Hüdai bu olaya telmihte bulunur “Nasıl ki ağaçtan çıkar bir ışkın/ Örneği ondadır ilk doğan aşkın” (Orak 2001: 48) sözleriyle ağaçtan çıkan ışkın ile ilk doğan aşk arasında benzerlik kurar. Hüdai ağacı aynı zamanda insan ömrüne benzetir “Gazel döktü şu ömrümün ağacı/ Yaprağım dalımdan ayrı duruyor.” (Orak 2001: 18) mısrasında ömür ağacı ifadesini kullanır.

Kalem olup her lisandan okuyor

Ana sesi ciğerimi yakıyor

Dallarında çeşitli kuş şakıyor

Türlü türlü seda verir ağaçlar

Âşık Veysel (Kaya2004: 239, 113/6)

Âşık Veysel, ağacın insan hayatındaki yerine değinir, çalgı aletlerinden kavalın, kemanın, davulun, zurnanın hammaddesinin ağaçtan yapıldığını söyler. Ayrıca Veysel, ağacın kalem olup her lisanı okumasında, dallarında türlü türlü kuşların ötüşmesiyle dile gelmesinden söz eder. (Kaya 2004: 239)

Dut Ağacı: Âşık şiirinde dut ağacı kelimesinin iki yerde kullanıldığı görülür. Ali İzzet Özkan mısralarında dut ağacı sözcüğünü sözlük anlamıyla kullanır, “Anlatsam halimi dut ağacına/Sökülür kökünden kırılır düşer” (Başgöz 1994: 176) sözleriyle sağlamlığıyla bilinen dut ağacının dertlerini taşımayacağını dile getirir. Âşık Veysel “Bahçede dut iken bilmezdin sazı” (Kaya 2004: 125) sözleriyle dut ağacından yapılmış sazına seslenir.

Tûba Ağacı: Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Tûba ağacı cennette bulunan bir ağaçtır. “Tûba ağacı cennette ya da cennette bulunan ve dallarıyla tüm adn bahçelerini kaplayan bir ağaçtır. Kökü Hz. Muhammed'in ya da Hz. Ali'nin sarayında olacak ve cennetliklerden her birinin köşkünün üzerinde ondan bir dal sarkacak; farklı kokular ve değişik tatlarda meyveleri olan bu ağaçtan cennette bulunanlar yemek istediklerinde, ağacın dalları o kişiye doğru yaklaşacak ve meyveleri bu şekilde alınıp yenilecektir.” (Yıldırım 2008: 687)

Âşık şiirinde “Cennette Tuğba 7770 budaktır” (Çelebi 1990: 303) mısrasıyla Tûba ağacının cennet ağacı olduğu ve 7770 budağının olduğu işlenir. “Sevâbı alanlar koşup kaçıyor/Konmaya şeceri Tûbâ'ya gitti (Gedik 1995: 160) sözleriyle ise sevap kazananların ona doğru koşacakları bir ağaç olarak dile getirilir.

O bina Ademdir iki direkli
Balçıktan kurulmuş taşı temeli
Tubaya misaldir benzeri şekli
Üç yüz altmış altı damar kaneli

Âşık Selmani (Selman 1971: 41, 1/1-2-3-4)

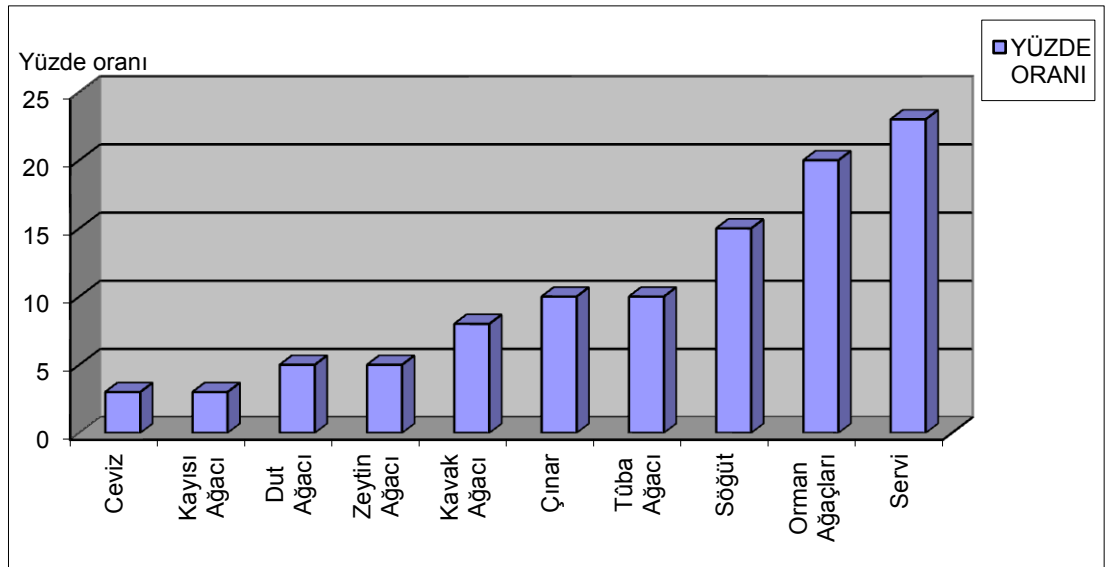
Âşık Selmani insanı, temelinin balçıktan kurulu, iki direkli bir binaya teşbih eder. İnsanda yer alan üç altmış damar ile tuba ağacının dalları arasında bir bağ kurarak insan şekli ile tuba ağacının şeklini birbirine benzeter.

Kavak Ağacı: Kavak ağacı, söğütliğillerden, sulak bölgelerde yetişen, boyu bazı türlerinde 30-40 m'ye değin çıkan, kerestesinden yararlanılan bir ağaç çeşididir.

Âşık şiirinde kavak ağacı sözlük anlamıyla birlikte benzetme unsuru olarak adı geçer ve “Hiçbir şey bilmezsen dik biraz kavak” (Kaya 2004: 286) mısrasıyla kavak ağacı dikilmesi tavsiye edilir. Davut Sulari'nin mısralarında Şepke'nin kavaklarından söz edilir. (Yılmaz 2009: 192)

Zeytin Ağacı: Barışın sembolü olarak da bilinen zeytin ağacına Ozan Gülçınar'ın iki mısrasında (Çınar 2008: 39, 68) tesadüf edilir. Kul Kemal ve Sakini isimlerinden birini zeytine diğerini ise dalına benzeten Gülçınar ayrıca sevgilinin ellerine zeytin dalı benzetmesinde bulunur.

Kayısı Ağacı: Halil Karabulut bir mısrasında (Sakaoğlu 1987: 108) kayısı ağacını sözlük anlamıyla kullanır ve kapısında bulunan kayısı ağacından söz eder.

Grafik 5.9. Ağaçlar.

Ağaçların konu edildiği şiirlerde, sevgilinin boyuna teşbih edilmesi yönüyle servi (selvi) ağacının mısralardaki kullanım sıklığı dikkat çeker. Orman ağaçları ve söğüt ağacı da adından sıkça söz edilen ağaçlardır. (Grafik 5. 9)

5.2.4. ORMANLAR

Dört mevsim yağış alabilen ülkemizde ağaçlıklarla örülü geniş orman alanlarına sıkça rastlamak mümkündür. Karadeniz bölgesi başta olmak üzere Akdeniz, Marmara ve Ege bölgelerinde geniş ormanlık alanlar ülkemizin adeta süsüdür. Tabiata ait pek çok unsuru şiirlerinde işleyen güzelliklerini metheden

âşıklar, şiirlerinde ormanın güzelliğine ve önemine dair pek çok konuyu mısralarında dile getirirler.

20. yüzyılın âşıklarından Âşık Veysel ormana duygularını dile getirdiği şiirinde, ormanın Güneşten aldığı enerji ile havayı temizlediğini ve insana sağlıklı bir yaşam sunduğunu, taşları toprağa çevirerek meyve ve çiçekleriyle dağları süslediğini ve seli önlediğini anlatır. Orman ürünlerinden yaralanan insanoğlunun onu evinin yapısında ve araç gereç olarak sofrasında kullandığını, tabut ve beşiğin de orman ağacından yapıldığından söz eder. (Kaya 2004: 170)

Orman memleketimin süsü

Hem ufağı hem irisi

Her dalında bir kuş sesi

Ormandaki varlığa bak

Âşık Veysel (Kaya 2004: 170, 57/2)

Âşık Veysel'e göre orman memleketin süsüdür ve her dalında bir kuş sesi vardır.

Ormanı şiirlerinde en güzel resmeden âşıklardan bir diğeri ise Âşık Efkarî'dir. Efkarî için orman, güzellerin seyrana çıktığı maniler söyleyip nağmeler düzdüğü bir seyrân yeridir. Sarı bülbülün çağrılılarıyla çam dalını süslediği, gelen gençlerin heveslerini aldığı, sevgilinin gezerek yorulduğu çimenlerle serili bir mekândır. (Keskin 2006: 318)

Ne rahmetler vardır duman içinde

Orman korucudur zaman içinde

Ada ada yeşil orman içinde

Süt çimende, bal çiçekte gizlidir

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 318, 3/1-2-3-4)

Âşık Efkarî için dumanında rahmet vardır, bal çiçekte süt çimende bulunsa da bütün bunlar ise ormanda gizlidir.

Ormanın önemini şiirlerinde vurgulayan Ozan Gülçınar, Âşık Veysel'in mısralarını andıran sözleriyle ormanı şiirlerinde metheder. İnsan hayatındaki yerini anlattığı mısralarında, sofraların kaşığının, çocukların beşiğinin, kapıların eşığının ve çatısının ormandan sağlandığı belirtir. (Çınar 2008: 87)

Bezenirmiş binbir türlü çiçeğe
Gün doğarmış nice börtü böceğe
Çekerek yağmuru kızgın sığağa
Doğa dengesini sağlarmış orman

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 87, 1/1-2-3-4)

Ozan Gülçınar, ormanı çiçeğiyle, börtü böceğiyle tanımlar. Ormanın, yağmurun oluşmasındaki ve doğanın dengesindeki rolüne dikkat çeker, erozyonu önlemedeki katkısını dile getirir.

Gülçınar'ım için için kanyor
Ormana kıyana insan deniyor
Canım tutuşuyor özüm yanıyor
Şu görünen çıplak dağlarmış orman

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 87, 4/1-2-3-4)

Son zamanlarda ülkemizin önemli sorunlarından biri haline gelen orman yangınları ülkesine sevdalı her Türk insanı gibi Gülçınar'ın da içini kanatır.

Halil Karabulut mısralarında ormanın çam kokulu temiz havasından, veremliye şifa vermesinden, ormanları mekân eyleyen kuşların sedasının ise insana neşe vermesinden söz eder. Karabulut'a göre verir, insanoğlu beşikten mezara kadar her ihtiyacını ağaçla karşılar. (Sakaoğlu 1987: 153)

Gel vatandaş tahrip etme ormanı,
Ormansız yurt çoraklaşır, çöl olur.
Rahmet iner orman olan toprağa,
Verim artar, bereketi bol olur

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 153, 1/1-2-3-4-5)

Karabulut “Gel vatandaş tahrip etme ormanı” sözleriyle ormanların tahrip edilmemesini, aksi takdirde ormansız yurdun çoraklaşıp çöl olacağı gerçeğine işaret eder ve ormanların korunmasının önemini belirtir.

Ormanları şiirlerine konu yapan Âşık Hüdai ise “Mevsim mevsim yazdır orman, Türkü türkü sazdır orman, Türkü türkü sazdır orman. Pınar pınar gözdür orman, Yudum yudum hazdır orman, Yer yer bir denizdir orman, Kitap kitap sözdür orman, Serin servi nazdır orman” (Orak 2001: 109) sözleriyle orman sevgisini şiirlerinde işler.

Yeryüzünün kimyageri
Ana toprağın cevheri
Dünyamızın akciğeri
Damar damar özdür orman

Âşık Hüdai (Orak2001: 109, 5/1-2-3-4)

Ormanı yeryüzünün kimyageri olarak tanımlayan Hüdâî, ana toprağın cevherinin ve dünyanın akciğerinin orman olduğunu mısralarında belirtir.

5.2.5. MEYVELER

Âşık şiirinde hayata dair pek çok konu işlenir. Şair meşrebi elverdiği ölçüde, meramını anlatmak için her konuyu mısralarına taşır, anlatımını etkili kılmak için de kültürü ve bilgisi dâhilinde, konuştuğu dile ait her şeyi, kendini sınırlamadan şiirin

malzemesi olarak kullanabilir. Bu bağlamda yüzyılın âşıkları şiirlerinde meyveleri de şiirlerinde dile getirdiği konular arasında kullandıkları görülür.

Âşık şiirinde meyveler tatları, renkleri, şekilleri ve sulu sert vs. gibi yapılarıyla kimni zaman geçek özellikleriyle konu edilmiş kimi zaman bu özellikleri vasıtasıyla benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

Halk şairi, kimi zaman “destan” tarzında müstakil olarak meyveleri konu alan şiirler söylemiş, bunlara meyve destanları denmektedir, kimi zaman da benzetme veya tasvir unsuru olarak şiirlerinin içinde meyveleri kullanmışlardır. (Gürsoy2006: 130) Bu meyveler arasında alıç, armut, ayva, badem, ceviz, çilek, dut, elma, erik, fındık, fıstık, hurma yer alır.

Alıç: Ülkemizde altı alt türü bulunan alıcın Anadolu’da türlerine göre kısmî farklılıklar gösteren bu ağaç ile meyvesine “alış, aloç, aluç, eloç, geyik diken, halıç, kızlar yemişi, kuş yemişi vb. gibi adlar verilir. (Gürsoy 2006: 370)

Kara Höyük'te alıç ekti

Hacı Bektaş Veli'dir dost.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 260, 2/1-4)

Gelini, kızı, karıyla

Armut alıç yerler onlar

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 113, 3/2-4)

Âşık şiirinde Hacı Bektaş-ı Veli'nin Karahöyük'e alıç ektiğinden ve insanların alıç yediklerinden söz ederler.

Armut: Armut, âşık şiirinde fazla kullanılmamakla beraber, zikredildiği mısralarda sulu ve yenilebilir bir meyve olmasından (Uğur 2008: 137), (Kaya 2005: 98) armuttan hoşaf yapılmasından (Kaya 2005: 99) söz edilerek bir meyve olarak

günlük kullanımlarıyla dile getirilmiştir. Bazı mısralarda ise armuduyla meşhur şehirlerin isimleriyle birlikte ismine yer verilmiştir. (Çelebi 1990: 174, 208)

Ayva: Ayva, gülgillerden, çiçekleri iri ve pembe, yapraklarının altı tüylü, orta yükseklikteki ağaçtır. (Türkçe Sözlük 2005: 165)

Âşık şiirinde ayva bir güz meyvesi olarak adından söz edilir. “Ayva güzün olur, çilek baharda.” (Düzgün 1990: 53) mısralarıyla bir son bahar meyvesi olduğu dile getirilir. Âşıklar mısralarında “Yetişir bağların ayvası narı” (Aslan1978: 33), “Bağlardaki ayva nar sizin olsun” (Kaya 2005: 128), “Tiren düdük çaldı yanaştı Çorlu/ Bağları var mı ola ayvalı narlı” (Kaya 2005: 400) sözleriyle sık sık bağda yetişen ayvalar dile getirilir.

Âşık şiirinde ayva renginin sarılığı, şeklinin yuvarlaklığı, üzerindeki havları, sertliği, altındaki çukuru sebebiyle çeşitli unsurlara benzetilmiştir. “Lalelerin rengi ayvalaştı mı” (Düzgün 1990: 108) sözleriyle sarı rengi simgeler; “Gel gönül uğrama her bir bahçeye/ Her bahçede elma ayva nar olmaz” (Hüseyin 1978: 274) sözleriyle gönül verilmeyecek güzele, “Var idi koynunda iki meyvesi/ Elma mı ayva mı o nar mı bilmem” (Sever 2004: 85) mısralarıyla ayva sevgilinin göğsüne teşbih edilir.

Badem: Badem klasik şiirde daha çok oval şekliyle konu edilmesine, göz, dudak, gümüş, kayık, ok temreni, ten gibi unsurlarla çeşitli benzetmelere vesile olmasına rağmen döneminâşık şiirinde sözlük anlamıyla kullanıldığı görülür. Bu bağlamda örnek olarak Âşık Talibî “Bilmediğim meyveleri demedim/ Çilek badem çokları yemedim” (Kaya 2005: 99) mısrası örnek verilebilir.

Ceviz: Âşık şiirinde sözlükteki anlamıyla kullanılan diğer meyvelerden biri de *cevizdir*. Âşık Fedayi Baba gezdiği yerler arasında yer alan Ceğet’in ceviz ve elmasının bolluğunu mısralarında işler. (Çelebi 1990: 174)

Çilek: Âşık şiirinde sözlük anlamıyla kullanılan meyveler arasında yer alan çileğin yetişme mevsimi olarak bahar ayı işaret edilir ve yaban çiçeğinden söz edilir.

Mevlüt İhsanî “Ayva güzün olur, çilek baharda” (Düzgün 1990: 53) mısrasıyla çileğin bir bahar meyvesi olduğuna dikkat çeker. Bir başka mısrasında “Karşiki yamaçtan yaban çileği/ Yazmaya kuşburnu düğlemedik mi?” (Düzgün 1990: 73) sevgiliyle gezdiği kırlarda ve bayırlarda yaban çileği topladıklarından söz eder. Davut Sulari ise “Çilek, şeftalisi dal eğer bağlar/ Var mı bunda çürük sözü Ketselin (Yılmaz 2009: 294) mısrasıyla Ketsel’in çileğinin ve şeftalisinin bol olduğunu belirtir.

Dut: Dönemin âşık şiirinde dut meyvesine Âşık Talibî “Dutun iyisi sandıkta satılır” (Kaya 2005: 99) mısrasıyla dutun iyisinin sandıkta satıldığını telmih eder.

Elma: Türk halk kültüründe türemenin ve bereketin sembolü olarak kabul edilir. Âşık şiirinde yuvarlaklığı, renginin kırmızı, sarı veya yeşil oluşu, tadı, sulu olması yönüyle pek çok nesne için teşbih unsuru olmuştur. “Ben bir garip yolcu, sen bir ak elma” (Düzgün 1997: 178) sözleriyle sevgiliye, “Var idi koynunda iki meyvesi/ Elma mı ayva mı o nar mı bilmem” (Sever 2004: 85) mısrasıyla sevgilinin göğsüne, “Yanak elma, dudak kiraz” (Düzgün 1997: 233) sözüyle sevgilinin yanağına ve “İrenği Gürün elması/ Yüzlüm beri gel beri gel (Demir 1993: 49) mısrasıyla da sevgilinin yüzüne teşbih edilir.

Elmanın sözlük anlamında bir meyve olarak kullanılması âşık şiirinde sıkça rastlanan bir durumdur. Dönemin âşıklarından Ali İzzet Özkan “Allah ne güzel yaratmış/ Sarı dalda bir elmayı” (Başgöz 1994: 89) mısrasıyla Allah’ın yarattığı güzel meyveler arasında elmanın isminden söz eder.

Elma yetiştirildiği yerlerle de mısralarda konu edilir ve bu şehirlerin meşhur elmalarından söz edilir. Bu yerler arasında Amasya (Çelebi 1990: 208, Sinop (Kaya 2005: 394) ve Gürün (Demir 1993: 49) adı sık sık geçen şehirler arasında yer alır.

Erik: Erik meyvesine Âşık Talibî'nin bir mısrasında tesadüf edilir. Talibî “Erik meyvelerin mayhoşudur/ Aman çok yiyip de varma ziyana” (Kaya 2005: 98) sözleriyle eriğin tadından söz eder.

Fındık: Âşık şiirinde fındık, herhangi bir benzetme unsuru olmaksızın adı geçen yiyecekler arasında yer alır ve ülke ekonomisine katkısı dile getirilir. (Kaya 2005: 99, 399), (Düzgün 1997: 48, 59, 110)

Fıstık: Âşık Talibî'nin bir mısrasında tesadüf edilen fıstıkla ilgili olarak “Fıstık dedikleri peynirden tuzlu” (Kaya 2005: 99, 50/11) sözleriyle fıstığın peynirden daha tulu olduğu belirtilir.

Hurma: Diğer meyvelere nazaran âşık şiirinde ismine nadir rastlanan meyvelerden biri de hurmadır. Dönemin âşıkları “Mekke minaresi Bağdat hurması/ Dünya güzeldir huyu Hatça'nın” (Başgöz 1994: 144) mısrasıyla sevgilinin boyu uzunluğu yönüyle hurma ağacına teşbih edilir. “Dalda hurma mısın köylü güzeli (Demir 1994: 202) mısrasında ise sevgilinin güzelliği hurmaya teşbih edilir.

Nar: Âşık şiirinde nar bir teşbih unsuru olmaktan öte sözlük anlamıyla adı bir meyve olarak sıkça zikredilir. (Aslan1978: 33), (Kaya 2005: 176, 181), (Uğur 2008: 444), (Düzgün 1997: 67, 96, 163), (Orak 2001: 30)

Âşık şiirinde nar, şekli ve iriliği yönüyle sevgiliye ve sevgilinin göğüslerine teşbih edilir. Nitekim dönemin Âşıklarından Abdülvahap Kocaman bir mısrasında “Var idi koynunda iki meyvesi / Elma mı ayva mı o nar mı bilmem” (Sever 2004: 85) mısrasında sevgilinin göğüslerini elma ve nara teşbih ettiği görülür. Âşık Kul Ahmet her gördüğüne gönül bağlanmayacağını dile getirdiği mısrasında “Gel gönül uğrama her bir bahçeye/ Her bahçede elma ayva nar olmaz” (Hüseyin 1978: 274) sözleriyle sevgiliyi elmaya, ayvaya ve nara benzetir.

Karpuz: Âşık Talibî ve Ozan Nihat mısralarında karpuzu sözlük anlamıyla mısralarında kullanmışlar; Ozan Nihat Ankara'nın nar gibi kırmızı karpuzlarından söz etmiş (Uğur 2008: 161), Âşık Talibî kavun ve karpuz yenildiğinde serinlik verdiğini, insanın yüreğini soğuttuğunu dile getirmişlerdir. (Kaya 2005: 99) Talibî bir başka mısrasında pazarda satılan Ürgüp ve Yarpuz karpuzundan söz etmiştir. (Kaya 2005: 95) Âşık Reyhanî ise “Sır saklamak güzel amma/ Kapalı karpuz olursun.” (Düzgün 1998: 80) mısrasıyla sır saklama davranışı ile karpuz arasında kapalılık yönüyle bir ilişki kurmuştur.

Kavun: Kavun dönemin âşıkları tarafından fazla konu edilmemiştir. Çalışma kapsamına alınan âşıklar arasında Âşık Talibî'nin iki mısrasında kavuna tesadüf edilmiş “Kavun karpuz yesek, yürek soğudur.” (Kaya 2005: 99) sözleriyle sıcak yaz gününde insana serinlik veren yürek soğutan kavun meyvesinden söz edilmiştir. Talibî bir başka mısrasında pazarda satılan Ürgüp ve Yarpuz karpuzundan söz etmişlerdir. (Kaya 2005: 95)

Kayısı: Kayısı bir meyve olarak âşık şiirinde adı geçer. Davut Sulari Malatya'nın meşhur şeker pare kayısından söz ederken (Yılmaz 2009, 353); Âşık Talibî ise kayısı ve armudun yemeğe hoşaf olduğunu belirtir. (Kaya 2005: 99)

Kiraz: Kiraz sevgilinin dudağına benzetilen meyveler arasında yer alır. Dönemin Âşık şiirinde aşğın gönlünü çelen ve gözünü etkileyen sevgilinin dudakları kiraza teşbih edilir. Mevlüt İhsanî “Yanak elma, dudak kiraz/ Nar kadına yakışmaz mı?” (Düzgün1997: 233) mısrasıyla dudak kiraz benzetmesini yapar. Âşık Müdami ise “Dört yer kara, dört yer kırmızı kiraz/ Güzel huyu çeşm-i hevranda ara” (Aslan 1978: 187) sözleriyle sevgilinin kiraza teşbih ettiği sevgilinin kırmızı dört uzvundan söz eder.

Kiraz şekli ve rengi yönüyle sevgilinin değişik unsurlarına benzetilen kiraz âşık şiirinde daha çok adından bir meyve olarak söz edilir. (Kaya 2005: 98), (Çelebi 1990: 185)

Muz: Âşık şiirinde nadir rastlanan muz mısralarda sözlük anlamıyla kullanılır ve güzel söz tatlı dilden akan muza benzetilir:

Son doğan çocuklar şımarık oldu

Onunda sebebi muzdur bilirem

Âşık Reyhanî(Düzgün 1997: 168, 1/-4)

Bal akıyor tatlı dilden muz gibi

Ali İzzet Özkan(Başgöz 1994: 187, 110/6)

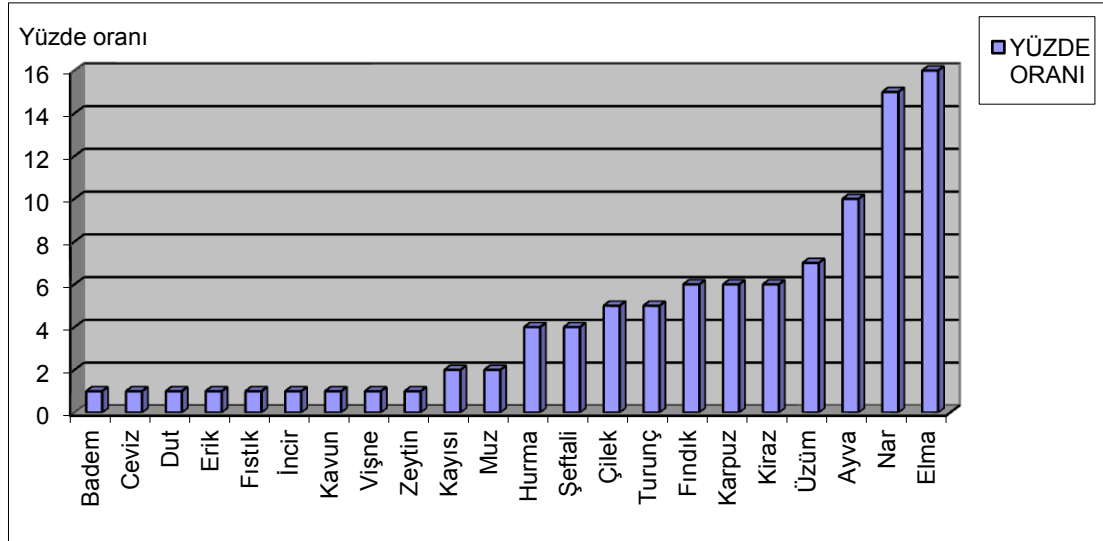
Şeftali: Şeftali, âşık şiirinde rengi yönüyle rengi sevgilinin yanağına benzetilir. Âşık “Yanaktan şeftali, dudaktan buse/ Sevdığım, ikramın az gelir bana” (Düzgün 1997: 44) sözleriyle sevgilinin şeftaliye benzettiği yanağından ve dudağından öpücük almayı arzular. Afşinli Derdiçok da şeftali meyvesini mısralarında sevgilinin değişik uzuvlarına teşbih eder: “Nen’eksilir bir şeftali verince/ Yüzlerime ak memene sürünce” (Demir 1993: 204) sözleriyle sevgilinin al yanağını şeftaliye benzetir. Davut Sulari mısralarında şeftaliliyi herhangi bir teşbih unsuru olmaksızın Ketsel’in dal egecek kadar çok olan şeftalilerinden söz eder. (Yılmaz 2009: 294)

Turunç: Turunç başlığı altında incelediğimiz bu bölümde limon ve portakal meyveleri işlenmiştir. Âşık şiirinde yoğun olarak sözlükteki anlamıyla kullanılan turunç yetiştirilen şehirlerin adıyla da mısralarda zikredilir. Bu bağlamda limonuyla, portakalıyla methedilen Kıbrıs’ın turunçlu bağlarıyla da methedilir. (Düzgün 1997: 48). Âşık Talibî “Portakallar narlar gelir dört yoldan” (Kaya 2005: 176) mısrasıyla pazarlarda satılan Dört Yol portakallarını dile getirir.

Üzüm: Üzüm döneminin âşık şiirinde herhangi bir benzetme unsuru olmadan doğrudan sözlük anlamıyla kullanılması dikkat çeker. Mısralarda üzümün tüketiliş özellikleri, yetiştirildikleri yerler ve meyveler arasındaki önemi dile getirilir. (Düzgün 1997: 59), (Kaya 2005: 98, 99, 394), (Çelebi1990: 208), (Yılmaz 2009: 242)

Vişne: Vişne, Âşık Talibî'nin bir mısrasında kiraza benzerliğini dile getirir. (Kaya 2005: 98) Talibî vişnenin baharda satıldığından söz eder, kiraz yamağı yakıştırmasında bulunur.

Zeytin: Mevlüt İhsanî'nin bir mısrasında tesadüf edilen zeytinle ilgili olarak Kıbrıs'ın fındığı, zeytini ve üzümünün meşhurluğuna dikkat çeker. (Düzgün 1997: 48)

Grafik 5.10. Meyveler.

Âşık şiirinde hem gerçek anlamında hem de benzetme unsuru olarak kullanılan meyveler arasında elma, nar ve ayva meyve isimlerinin çoğunlukta kullanıldığı görülür. (Grafik 5.10)

5.2.6. SEBZELER

Yüzyılın âşıkları şiirlerinde dönemlerinde yetiştirilen ve besin maddesi olarak tüketilen sebzelerin isimlerine yer vermişler, sebzeleri herhangi bir benzetme unsuru olmaksızın sözlük anlamıyla mısralarında işlemişlerdir. Dönemlerindeki besin kültürü hakkında bilgi edinmemize katkı sağlayan âşıklar sebze isimlerinden yer yer mısralarında söz etmişlerdir. Bu sebzelerin isimlerinin zerzevat (Çelebi 1990:

188), ak kabak ve domates (Çelebi 1990: 188), zavrak fasulye, biber, patlıcan (Çelebi 1990: 188), havuç, lahana, soğan (Düzgün1997: 142), kabak (Dizdaroğlu 1949: 92), (Özdemir 2003, 191) patates, ıspanak, pırasa (Kaya 2004: 138) ve turp (Özdemir 2003: 357) olduğunu açıklamışlardır.

5.2.7. ÇAYIR, ÇİMEN, OT VE DİĞER BİTKİLER

Bitkiler genel başlığı altında çayır, çimen, ot ve diğer bitkilerismiyle ele aldığımız bu bölümde genel manada ot isimlerinden başka tek yıllık otsu bitkilere ve diğer başlıklar altında değerlendirmedığımız bitki isimlerine yer verilmiştir.

Arpa: Bir tarım bitkisi olan arpa âşık şiirinde “Çayır, çimen, arpa buğday biçildi/Yeni yıl ekinler ekilmeden gel.” (Özdemir 2003: 309) mısralarıyla sevgili yolunun gözlendiği bir zaman dilimi, “Sırtlarında getirdiler hep arpayı keveni/ Çokları kış yarısında tükettiler samanı” (Kaya 2005: 354) çiftçilerin bir uğraşısı ve hayvanların yiyeceği yönüyle ele alınır.

Çayır Çimen: Âşık şiirinde çayır sözcüğü genellikle çimen sözcüğüyle birlikte kullanılır. “Sılanın etrafı bir çayır çimen” (Kaya 2005: 122), “Çiçekler süsledi çayır çimeni” (Düzgün 1997: 158), “Çayır çimen turnaların vatani” (Kaya 2005: 101), “Dağlar zümrüt gibi çayır-çimendir” (Kaya 2005: 197) mısralarında her iki kelime de genellikle dağların, yaylaların, köylerin tasvirinde kullanıldığı görülür. Dönemin âşıklarından Ali İzzet Özkan “Mart ile nisan aralarında/ Göverir çayırın çimenin dağlar” (Başgöz 1994: 161) sözleriyle mart ve nisan aylarında dağların çayır ve çimen bürüdüğünü dile getirir dağların yeşillenme tarihini belirtir.

Çalı: Ağaç ile ot arasında benzer bir yapıda olan dikenli bitkilere çalı adı verilir. Âşık şiirinde karaçalı ifadesine sıkça rastlanır ve çoğunlukla gül sözcüğüyle birlikte kullanılır. Âşık şiirinde çalı “Bir garip var idi boynu bükülmüş/Bağrına gül diye çalı dikilmiş (Uğur 2008: 132, “Her yerde bitiyor bir kara çalı” (Yılmaz 2009:

257) mısralarıyla rakibe; “Kara çalı gül olamaz demiştim” (Yılmaz 2009: 252) sözleriyle vefasız sevgiliye teşbih edilir. Güzelliklerin olduğu yerde kötülüklerin ve çirkinliklerin olmayacağı “Gül yerinde kara çalı biter mi” (Yılmaz 2009: 329) mısrasıyla gül ve çalı sözcükleri bir arada kullanılır. Çalı aynı zamanda her hangi bir unsura teşbih edilmeksizin âşık mısralarında çiçeksiz ve dikenli bir bitki olarak adı geçer. (Kaya 1984: 89), (Kaya 1984: 127), (Sakaoğlu 1987: 107)

Diken: Âşık şiirinde diken sevgilinin etrafındaki ağyarın, sevgiliye ulaşmada yollara engellerin genel adıdır. “Evvelâ takdirde, yokmuş irâde/ Sora kara tiken, bitti arada, (Aslan 1978: 189), “Aramızda kara tiken, olanı/ Yıllarca ağlasın, gülmesin demiş.” (Aslan 1978: 210), “Etrafında çakır diken/ Bitti, benden uzaklaştı.” (Düzgün 1997: 234) mısralarında diken âşık ile sevgili arasına giren rakip olarak karşımıza çıkar.

Diken sevgili ile âşık arasında biten bir kara diken ya da çakır diken olarak rakip anlamında mısralara konu olur. Aynı zamanda aşığa hasret çektiren özlem içinde koyan, aşığa huzur yerine hep sıkıntı çektiren, göze batan vefasız sevgili dikene teşbih edilir. “Gül bahçelerime ihsansız güzel/ Kara diken ektirirsin ne acep” (Başgöz 1994: 158), “Yıllarca göğsümü dikene vurdum” (Gedik 1995: 161) mısralarında sevgili aşığın gönül dünyasına sıkıntı vermesini kara diken ekmesi olarak temsil eder. Diken sadece aşığa sıkıntı vermez, bülbül de dikenden rahatsızlık duyar. Dönemin âşıklarından Ali İzzet Özkan “Zavallı bülbülün belini büken/Birisi uykudur birisi diken” (Başgöz 1994: 80) sözleriyle bülbülün belini büken etkenler arasında dikenden söz eder.

Âşıklar şiirlerinde diken sözcüğünü pek çok mısralarında sözlük anlamıyla kullanmışlar gülün kıymetinin dikenle daha iyi bilineceğinden söz etmişlerdir. (Düzgün 1997: 93), (Düzgün 1997: 141)

Isırgan Otu: Isırgan otuna Ozan Gülçınar'ın bir mısrasında tesadüf edilir ve “Isırgan otunu sandım sarmâşık/Bilemedim can evimde büyüttüm.” (Çınar 2008: 101) sözleriyle vefasız sevgili, ısırgan otuna benzetilir.

Keven: Dikenli bir bitki olan keven âşık mısralarında yakacak çeşidi ve hayvan yiyeceği olarak kullanılan bir bitki çeşidi olarak mısralarda yerini alır. Âşık Reyhanî annesine özlemini dile getirdiği bir mısrasında “Arkan ile kuru geven taşırdın” (Düzgün 1997: 205) sözleriyle annesinin zor yaşam koşullarına dikkat çeker. Âşık Talibî de “Sırtlarında getirdiler hep arpayı keveni/ Çokları kış yarısında tükettiler samanı” (Kaya 2005: 354) mısralarıyla çetin geçen kış mevsiminde hayvanlara yem için keven hazırlığından söz eder.

Kızılık: Sonbaharın habercisi olan kızılık, eylül ve ekim aylarında meyve veren, havalar soğuduğun da yapraklarını döken, tohumuna çekilen bir bitkidir.

Dönemin âşıklarından Halil Karabulut'un mısralarında “Derelerin kızılıcığı/ Açıver de bahar gelsin” (Sakaoğlu 1987: 91) sözleriyle kızılık bitkisinin adından söz edilir, kızılıkların açılması baharın müjdecisi olarak görülür. “Mart gelirken Şubat gider ayakta/ Kızılıklar gelin olur koyakta” (Sakaoğlu 1987: 107) mısralarında ise kızılık bitkisi geline teşbih edilir.

Kuşburnu: İnsan sağlığına pek çok faydası olan ve soğuk havaların vaz geçilmez içeceği kuşburnudan âşık şiirinde bir dağ bitkisi olarak görülür. (Düzgün 1997: 73), (Kaya 2005: 128)

Ot: Âşık şiirinde otkelimesi sözlük anlamıyla kullanılır, mezar başında biten boz ottan (Düzgün 1997: 206) ve temmuz ayında tabiatı süsleyen yeşil otlardan (Başgöz 1994: 174) söz edilir.

Şeker Kamışı: Şeker kamışı bitkisine Âşık Talibî'nin bir mısrasında tesadüf edilir. “Sazlığında biter şeker kamışı/ Pek çoktur zenginin sarın Adana” (Kaya 2005: 175) mısrlarıyla Adana'da sazlıkları şeker kamışı bitkisi yetişmesinden söz edilir.

Şeker Pancarı: Şeker pancarı bitkisi dönemin âşık şiirinde adından söz edilen bitkiler arasındadır. Yusufelili Huzurî “Alan yok satanın toprak başına/ Bir bahaya gider şap ile şeker.” (Dizdaroğlu 1949: 146) sözleriyle yaşadığı dönemdeki şeker pancarının ucuzluğundan şikâyeti dile getirir. Mevlüt İhsanî ise Çukurova'nın ve Konya'nın şeker pancarına vurgu yapar (Düzgün 1997: 116); köyüne özlemini dile getirdiği bir mısrasında ise “Yemlik, pancar topladığım/ Köyüm düştü hatırıma.” (Düzgün 1997: 219) sözleriyle geçmişe duyduğu özlemi ifade eder, köyünde yemlik ve pancar topladığı günleri yâd eder.

Maydanoz/Tere: Yusufelili Huzurî dönemindeki bazı uygulamalardan şikâyetini dile getirdiği ve bir atasözüne atıfta bulunduğu iki mısrasında maydanoz ve tere bitkisinden söz eder.

Benzemiyor madanoza, tereye
Bazen dertlileri düzer sıraya
Mikrop gibi girmiş her daireye
Tehlikeli, fena bugün git yarın.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 84, 3/1-2-3-4)

Yusufelili Huzurî, devlet dairelerindeki hantallığa dikkat çektiği mısralarında devlet memurlarının “Bu gün git yarın gel” sözleriyle işlerin yavaş işletilmesinden, ağırdan almasından şikâyet eder ve bu durumun maydanoza da tereye de benzemediğini ve topluma zarar veren bir mikrop olduğunu vurgular.

Bir darbimeseldir çok yanlış
Derler bostancıya tere satılmaz.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 157, 2/3-4)

Huzûrî mısralarında “Bostancıya tere satılmaz” atasözüne telmihte bulunur, herhangi bir işin erbabına akıl verilmeyeceğini öğütler.

Pamuk: Pamuk 20. yüzyıl âşık şiirinde adı sıkça geçen bitkiler arasında yer alır. Dönemin Çukurova âşıkları başta olmak pek çok âşık pamuğu şiirlerine konu etmişlerdir. Âşık şiirinde pamuğun diğer bitkiler arasındaki durumu hakkında bilgi verilmiş (Düzgün 1997: 59) sosyal yaşamdaki kullanım alanları ve faydaları, ekonomik değeri ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. (Kaya 2005: 174), (Aslan 1978: 252) Ayrıca hangi şehirlerde yetiştirildiği mısralarda dile getirilmiştir. (Sever 2004: 227), (Düzgün 1997: 116), (Kaya 2004: 107)

Ekmek ile sudan sonra,
En sevdiğim benim pamuk,
Çünkü ömrüm müddetince
Koruyor bedenim pamuk.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 157, 1/1-2-3-4)

Halil Karabulut mısralarında pamuğu ak altına benzetir ve ekmek ile sudan daha çok sevdiğini söyler. Karabulut, pamuğun faydalarını ve kullanıldığı yerleri mısralarında bir bir anlatır.

Halil Karabulut’a göre pamuk, kutsal bir çiçektir. İnsanın doğumundan ölümüne kadar, kundakla başlayıp kefenle son bulan insan hayatının her safhasında kullanılır. Pamuk sanayinin baş maddesi, işçilerin ise işlediği hammaddedir. Giyimde kuşamda, eve serilen savanda, oturlan minderde, lambadaki fitilde pamuk vardır. Haral, heybe, torba, çuval, peşkir, peştamal hepsinin hammaddesi pamuktur. Çadır, cibinlik, gelinlik ve çeyizlik eşya pamuktan yapılır. Aynı zamanda malın küspesi ve yemi, binek hayvanlarının koşum takımı pamuktan yapılan malzemeler arasında yer alır. Yemeğin yağı, yaranın sargısı, pamuğun bir başka faydasıdır. Eğitime katkısı olan pamuk, temizliğin sembolü ve tarlaların kokusuz gülşenidir. (Sakaoğlu 1987: 187)

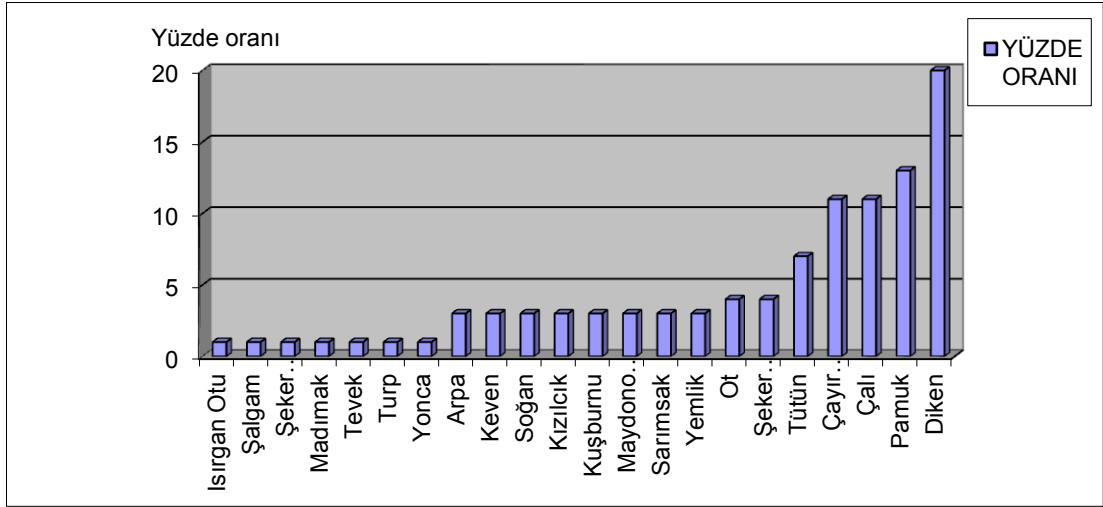
Pıtırac: Dikenli bir bitki olan pıtırac âşık şiirinde adına en az rastlanan bitkilerdendir. Halil Karabulut'un mısralarında “Yollarda pıtırac koymadık, yolduk” (Sakaoğlu 1987: 162) sözleriyle biten dikenli pıtırac bitkisinin adına yer verir.

Tevek: tevek bitkisinin adına Âşık Sefil Seliminin bir şiirinde tesadüf edilir, Şarkışla'nın methedildiği mısralarlarda “Tevek sende, meyve sensin Şarkışlam” (Özdemir 2003: 323) sözleriyle Şarkışla'nın yetişen bitkileri arasında adına yer verilir.

Tütün: Yaprakları içilen bir tarım bitkisi olan tütünâşık şiirinde adına yer verilen bitkilerden biridir. Mısralarda Samsun ve Bafra tütününün adına yer verilir (Kaya 2004: 107), (Kaya 2005: 399); tütün içmenin dönemin zenginlerin bir hevesi olduğu söylenir. (Aslan1978: 35)

Yemlik: Yemlik, bahar ayında tarlalarda ve yeşillik alanlarda yetişen yenilebilen bir ot çeşididir. Dönemin âşıkları “Sordum gelin gelir Tercan elinden/ Yemlik toplar Sarıkaya yolundan” (Yılmaz 2009: 327), “Yemlik, pancar topladığım/ Köyüm düştü hatırıma.” (Düzgün 1997: 219) mısralarıyla yemlik toplayan gelinden söz edilir, memlekete duyulan özlemler arasında adı zikredilir.

Yonca: Âşık şiirinde mezar üzerinde biten bir ot çeşidi olarak sevgiliye sitemin yer aldığı mısralarda yer verilir. (Aslan 1978: 194)

Grafik 5.11. Çayır çimen ot ve diğer bitkiler.

Âşık şiirinde, çayır çimen ot ve diğer bitkiler arasında sevgilinin etrafındaki ağyarın, sevgiliye ulaşmada yollara engellerin genel adı olan diken ayrı bir yeri vardır. Bu yönüyle de mısralarda sıkça dikenden söz edilir. (Grafik 5.11)

5.2.8. TAHILLAR VE BAHARATLAR

Bu bölümde dönemin âşık şiirinde tespit ettiğimiz ve diğer başlıklar altında değerlendirmedığımız taneli bitkilere ve baharatlara yer verilmiştir. Dönemin şiirinde tohumlu bitkilerin özel adları arasında arpa, bulgur, buğday (ekin), çavdar, darı, kıska, mısır, pirinç yer alırken bazı mısralarda tahıl ifadesi olarak karşımıza çıkar. Dönemin şiirlerinde, tohumlu bitkilerin öze adlarının yanı sıra az da olsa genel manada tane ve tohum kelimelerinin kullanıldığı görülür.

Arpa: Arpa, buğdaygillerden, taneleri ekmek ve bira yapmakta kullanılan, hayvanlara yem olarak verilen bir bitkidir. Dönemin âşık şiirinde adına sıkça yer verilir.

Bilmediler yolu düşecek sarpa

Ne buğday koydular ne de bir arpa

Kul Ahmet (Hüseyin1978: 200, 3/1-2)

Evvel buğday eker sonra arpayı

Döner sapan ile taşlar çiftçiler

Âşık Veysel (Kaya 2004: 259, 129/3)

Bir tarafta çeçler var buğday arpa

Fakirler geliyor elinde torba

Âşık Talibî (Kaya 2005, 372, 2/1-2)

Yüzyılın âşıkları buğdaygiller grubunda yer alan ve tarlaya ekilen arpa bitkisini mısralarında işlerler.

Bulgur: Kaynatılıp kurutulduktan sonra kabuğu çıkarılan kara buğdayın adıdır ve âşık şiirinde adından söz edilen bitkiler arasındadır.

Pirince giderken bulgurdan olduk,

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 164, 2/3)

Halil Karabulut, “Midyata pirince giderken evdeki bulgurdan olma” deyiimiyle bulgur tahılından mısralarında söz eder.

Buğday (Ekin): Buğdaygillerin örnek bitkisi ve bunun unundan ekmek yapılan tanesidir. Dönemin âşık şiirinde adından sıkça söz edilen bitkisidir.

Yeri karıştırır taşları dider;

Tarla sürer, ekin eken karınca.

Sefil Selimî(Özdemir 2003: 163, 5/3-4)

Anbar memurları toz toprak kattı

Temiz arpa buğdaya bile bile

Ali İzzet Özkan(Başgöz 1994: 63, 3/4)

Âdem ile zar u feryad eyledim
 Aldandım Havva'yla buğdayı yedim
Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 182, 2/1-2)

Ekinleri biçip çifti süremen
 Tenbel köşesine postun attın
Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 156, 85/4)

Ekin bitirmezse bir nadas tarla
 Danesinde şüphe vardır, şüphe var.
Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 168, 4/3-4)

Çâr anâsırdan yarattı ibti beni Âdemi
 Ekletti buğday danesin nerye bastı kademi
Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 157, 29/1)

Bilmediler yolu düşecek sarpa
 Ne buğday koydular ne de bir arpa
Kul Ahmet (Hüseyin1978: 200, 3/1-2)

Evvel buğday eker sonra arpayı
 Döner sapan ile taşlar çiftçiler
Âşık Veysel(Kaya 2004: 259, 129/3)

Ekin firik ıgış ıgış yellenir
 Bulur ırgatların çiftler çiftçiler
Âşık Veysel (Kaya 2004: 260, 129/7)

Bir tarafta çeçler var buğday arpa
 Fakirler geliyor elinde torba
Âşık Talibî (Kaya 2005: 372, 2/1-2)

İblisin sözüyle buğdayı yedim

Âşık Selmani (Selman 1971: 21, 3/3)

Buğdayları temiz hastır

Şen mamur ol Diveköyü

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 185, 3/2-4)

Ekinler kurudu, otlar çürüdü;

Bizim kötü kötü kötü haylarımızdan,

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 140, 1/1-2)

Dönemin âşıkları ekin (buğday) bitkisini çiftçilerin tarlaya ektiği buğdaygiller arasında yer alan ekin bitkisinin ekiminden, değirmende öğütülmesinden söz ederler. Âşıklar, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennette yasaklı buğdaydan yemesi ve sonucunda cennetten çıkarılmalarını telnih ederler.

Çavdar: Buğdaygillerden taneli bir bitki olup dönemin âşıklarından Ali İzzet Özkan'ın bir mısrasında ismine tesadüf edilir.

Topbaş ekin kısa saplar

Uzunum çavdar getirdi.

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994, 97, 32/4)

Ali İzzet Özkan ekinler arasında uzun boylu çavdar bitkisinden söz eder, çavdarların ekinlerin boyunu geçtiğini dile getirir.

Darı: Tohumları buğday gibi tüketilen, besin maddesi olarak kullanılan bitkidir. Âşık şiirinde bir tarım bitkisi olarak ismine tesadüf edilir.

Değirmen düzelmez, bozulmuş peri

Çuvallar delinmiş, dökülmüş darı.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 53, 3/1-2)

Mevlüt İhsanî, değirmende öğütölmüş, çuvallara konulmuş ancak çuvalların delinmesi sonucu dökölen darılardan söz eder, dönemin kültürel hayatına dair değirmen gibi bazı kavramları mısralarında işler.

Kıska: Soğan üretiminde tohum olarak kullanılan tarım bitkisidir. Kıska bitkisinin adına Afşinli Derdiçok'un bir mısrasında "Tarlaya ekerler kıska" (Demir 1993, 106) sözleriyle toprağa ekilmesinden söz edilir.

Mısır: Buğdaygillerden, kalın gövdeli yaprakları büyük, yüksek boylu bitkidir.

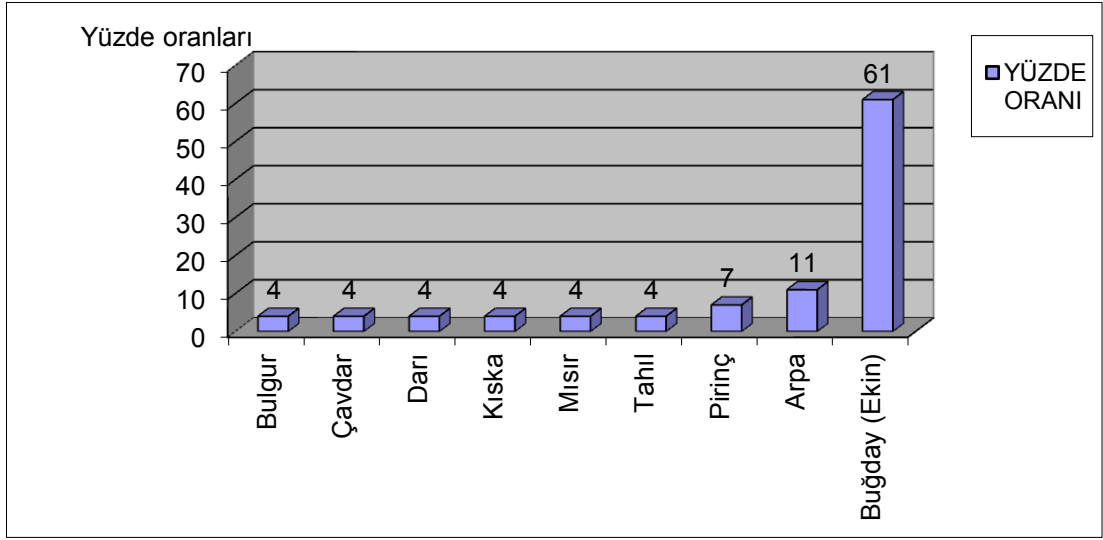
Kendisine büyük paylar seçmişler

Hep domuzlar girmiş hazır mısıra

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 24, 5/1-2-3-4)

Kul Ahmet dönemine dair şikâyeti dile getirdiği mısralarında "Hep domuzlar girmiş hazır mısıra" sözleriyle çevresine zarar veren kişilerden söz eder.

Pirinç: Buğdaygillerden bol sulu ortamda yetişen bitkidir. Dönemin âşıklarından Halil karabulut Midyata bulgura giderken evdeki pirinçten olma" (Sakaoğlu 1987: 164) deyimini içinde pirinç bitkisinin ismini kullanır, Âşık Müdami "Şark elinin, birincisini/ Panbuğunu, pirincini" (Aslan 1978: 252) sözleriyle yetiştirilen pamuk ve pirinçten söz eder.

Grafik 5.12. Tahıllar ve baharatlar.

Aşık şiirinde Tahıllar ve baharatlar bölümünde adına sıkça yer verilen bitki buğday (ekin) dir.

5.3. HAYVANLAR

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren insanoğlu ile hayvanlar âlemi arasındaki ilişki günümüze kadar gelmiştir. Bu ilişki dünya üzerinde yaşam olduğu sürece de devam edeceğe benzemektedir. İnsanoğlu yeryüzüne geldiği ilk andan itibaren çevresiyle ilgilenmiş karşılaştığı canlı ve cansız pek çok varlığa değişik anlamlar yüklemiştir. Hayvanlar âlemi bu varlıklar arasında yer almış farklı şekilleri ve insan için değer ifade eden güçleri ile insan bu varlığın izahına çalışmış, yer yer onlarla mücadeleye girmiştir. Hayvanlara atfedilen kıymet ve değer hayatın hemen her alanına yansımış, milletlerin sanatlarına edebi eserlerine konu olmuştur.

Türk halk kültüründe hayvanlar âlemine dair pek çok konu mitolojide, masallarda, halk hikâyelerinde, fıkralarda ve âşık şiirlerinde işlenmiş pek çok sanat eserine damgasını vurmuştur. Bilinen özelliklerinin ötesinde farklı özellikleriyle âşık şiirine konu olan hayvanlar bu bölümde dört ayaklılar, kuşlar, deniz canlıları ve

sürüngenler başlığı altında incelenmiş, dönemin âşıklarının gözüyle hayvanlar âlemine farklı bir pencereden bakılmıştır.

5.3.1. DÖRT AYAKLILAR

20. yüzyıl âşık şiirinde yer alan “dört ayaklılar” başlığında incelediğimiz hayvanların sayısının fazlalığı ve evcil hayvanların çokluğu dikkat çeker. Bu durum, çalışma kapsamına alınan âşıkların çoğunun tarıma dayalı, yaylacılığın ve hayvancılığın yoğun olarak yaşandığı sosyo-kültürel çevrenin içerisinde bulunmalarının doğal bir yansıması kabul edilebilir. Alfabetik sıraya göre incelenen ve tahlil edilen dört ayaklı hayvanlar sırasıyla aslan, at, ayı, beygir, boğa, camuş, canavar, ceylan, çakal, deve, domuz, ejderha, eşek, fare, fil, geyik, inek, kaplan, katır, keçi, kedi, koç, koyun-kuzu, köpek, kurt, manda, maymun, öküz, porsuk, sansar, tavşan, tazi ve tilki şeklinde incelenmiştir. Bu hayvanlar içerisinde başta koyun ve kuzu, olmak üzere ceylan, kurt, at, inek ve tilki gibi hayvan isimlerinin âşıkların dizelerinde sıkça işlendikleri tespit edilmiştir.

Aslan: Sözlükte aslan, kedigillerden, erkekleri yelesi, Afrika’da ve Asya’da yaşayan, koyu ve sarı renkli güçlü bir memeli türü olarak tanımlanır. Âşık Talibî aslanı gerçek anlamıyla bir hayvan türü olarak mısralarında işler. Talibî “Gazi çiftliği’ne yazdım destanı/ Kapıda beslenir çifte aslanı” (Kaya 2005, 285), “Bir aslan diz çökmüş suratı azgın/ Dişini sırtmış yaman soluyor (Kaya 2005, 285) sözleriyle Ankara’da bulunduğu bir zamanda, Atatürk Orman Çiftliğini ziyaretinde gördüğü kapıda beslenen, diz çökmüş halde suratı azgın aslanlardan söz eder.

Şerefli kırkbirin arslan erleri

Bu vatan sizlerden hizmet bekliyor

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 217, 4/1-2)

Âşık şiirinde askere giden gençler, cephelerde kahramanlık destanı yazarlar yiğitlik ve cesaretleri yönüyle aslana benzetilir.

Dönemin Âşıklarından Âşık Müdami'nin mısralarında aslan, “Kapıcın ejdarha, nöbetçin arslan/Âleme bir dehşet salasın Ani” (Aslan 1978:227) ve Mevlüt İhsanî'nin “Kars'ın kalesini arslanlar bekler.” (Düzgün 1997: 67) mısrasında Ani Kalesinin duvarlarını süsleyen aslan figürü kalenin bekçisi temsiliyle dile getirilir.

Bin türlü hile ile haklının haksız güçlünün zayıf yere konulması tilkinin aslana karşı koyması (Orak 2001: 95), yerini kurda bırakması (Düzgün 1997: 197), keçinin aslana boynuz vurması (Kaya 1984: 179), aslanın tilkiye boğdurulması (Başgöz 1994: 155) sözleriyle anlatılır.

Aslan, öğüt niteliğinde mısralarda da adına tesadüf edilen hayvanlar arasındadır. “Konak kapısında, köpek olmaktan/ Aslanın yattığı in mübarektir.” (Sakaoğlu 1987: 178) mısralarıyla doğrunun ve haklının yanında yer alma; “Aslan yatağında tilki yatar mı” (Yılmaz 2009: 329), “Arslanın yurduna tilki konar mı” (Başgöz 1994: 73) mısralarıyla güçlü ve kuvvetlinin mekânında dürüst olmayan insanların barınamayacağından söz edilir. “Düşmanın karınca olsa hor görme/ Kedinin aslana karşı kast'olur.” (Sakaoğlu 1987: 149) sözüyle düşmanın küçümsenmemesi öğütlenir, “Tilkiye dost çoktur, arslana hasım” (Düzgün 1997: 53) yiğit ve doğru kişilerin hasmının çok olacağı ikazında bulunulur.

Davut Sulari “Âşık aslan gibi yatar pusuda/ Kelamı balyozdur taşlar âşıklar” (Yılmaz 2009: 303) sözleriyle aşığın benzetme unsuru olarak kullanır, aşığın yeri geldiğinde cesurca sözünü esirgememesini aslana benzetir; “Aslan eniğiydim kaplan dölüydüm” (Yılmaz 2009: 243) sözleriyle yine kendisi için aslana eniği benzetmesinde bulunur.

At: Âşık şiirinde koyun ve kuzudan sonra karşımıza en fazla çıkan dört ayaklı hayvan atdır. Türk tarihinde ve Türk kültüründe her zaman önemini korumuş olan at

20. yüzyıl âşık şiirinin de önemli motifleri arasında yer almıştır. Bununla birlikte At binenin kılıç kuşananın, at binicisine göre kişner, at ölür nalı kalır, yiğit ölür namı kalır sözleriyle pek çok atasözü ve deyişe konu olmuş, âşık şiirinde de gerçek anlamının yanında kahramanlığın ve yiğitliğin sembolü olarak işlenmiştir. Hem anlatım hem de kelime çeşitliliği ile sayfalarca örnek mısramı tespit ettiğimiz bu at bahsinde öncelikle gerçek anlamı dışındaki kavramları işlenmiş, ardından mısralarda yer alan alan at türleri ile ilgili mısralara konu edilmiştir.

Arık sakat katır bir kaç nalsız at
 Cephaneimiz deyneke karavana kıt
 Bari şükürcelek üç beş oruç tut
 Kutlu olsun eğemenlik bayramı

Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003: 231, 5/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi egemenlik bayramı ile ilgili bir şiirinde mağduriyet ve imkânsızlıklar içerisinde kazanılan Kurtuluş savaşını şu mısralarda dile getirir.

20. yüzyıl âşık şiirinde atın hızlı koşması kanat açıp uçmasına teşbih edilmiş (Yılmaz 2009: 234), asil atların dağların ve insanların dağları naralarıyla inletmelerinden söz edilmiştir. (Düzgün 1997: 64)

Âşık şiirinde karşımıza çıkan atların en ünlüsü Arap attır. Dönemin âşıklarından Âşık Talibî şiirlerinde “Arap taya bindim deryan eyledim” (Kaya 2005: 391), “Urfa’da Arap tayları yetişir” (Kaya 2005: 392), “Aslı Arabistan tayım var benim” (Kaya 2005: 55) mısralarıyla Arap taylarının Urfa’da yetiştirildiğini dile getirir ve bu cins atlarının değerinden söz eder. Âşık Veysel, “İstemem dünyanın saltanatı/ Süslü giyimini Arap atını” (Kaya 2004: 271) mısrasıyla süslü Arap atı ile dünya saltanatını aynı değerde görür ve dünyanın her türlü güzelliğini istemediğini ifade eder. Mevlüt İhsanî şiirlerinde Arap atının pahalılığını belirtirken (Düzgün 1997: 203); Âşık Reyhanî ise Erzurum’un Kehlan atlarıyla meşhurluğuna dikkat çeker.

Âşık şiirinde at ile ilgili özlü sözlere ve deyimlere sıkça rastlamak mümkündür. “Binme bilmediğin atı/ Şahlanır rüzgârdan katı” (Düzgün 1997: 83) sözleriyle kesin bilgi sahibi olunmayan işlere kalkışılmaması; “Bir söz var At alan Üsküdar geçti” (Aslan 1978: 189) sözüyle bir işte geç kalınması; “Beslesen himarı, arap at olmaz” (Aslan 1978: 213) sözüyle de bir şeyin aslı ne ise değişmeyeceği açıklanır.

Bir kıza bindirmişler gider atınan

Yine aktı gözlerimden yaş gelin

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 307, 1/1-2)

Gelin olup bindiğin gün atlara

Su veren pınarlar, göller kurusun.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 153, 2/3-4)

Eski düğünlerde gelinin at ile götürülmesi geleneğinin de hatırlatıldığı âşık şiirinde atın Türk kültür hayatı içerisinde yer aldığı farklı bir yönü de dile getirilir:

Rahvan-at, güvecin yarışmasına

Konya yemekleri karışmasında

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 246, 6/1-3)

Türk milletinin hayatında bu denli öneme sahip olan atın bu kültürün bir vazgeçilmezi haline gelmesine örnek olarak Konya’da Rahvan at ve güvercin yarışması düzenlenmesi yine âşık belirtilir.

Ayı: Ayı, memelilerin etobur takımından beş parmaklı tabanlarına basarak yürüyen yurdumuzda boz türü bulunan iri gövdeli bir hayvandır. (Türkçe Sözlük 2005: 158) Âşık şiirinde “Gül dalında, armut arıyor ayı/ Gülü bulur, yere çalar, gider hey!” (Kaya 2005, 120), “Ayıya elmayı emanet etmem/ Burnunu yerlere sürüp dursa da.” (Özdemir 2003: 165) sözleriyle kabalığın ve güvensizliğin sembolü olarak

işlenmiş; “Elmanın iyisini ayılar yutar” (Kaya 2005: 77) sözüyle ehil olmayan kişilerin nimetlerden yararlanması yadırganır.

Beygir: Âşık şiirinde iyi ile kötünün bir birine karışması temsilinde yer verilen beygir sözcüğüne Âşık Sefil Selimi’nin bir mısrasında “Kedi beygir oldu, tayla yarıştı/ Bir köşeden etme seyir Azrail.” (Özdemir 2003: 312) sözleriyle zamandan şikâyeti dile getirir.

Boğa: Boğa sözcüğüne zamanın bazı düzensizliklerine eleştirinin yapıldığı mısralarda ismine tesadüf edilir. (Düzgün 1997: 53), (Hüseyin 1978: 282)

Canavar: Masallarda adı geçen ve yırtıcılığıyla bilinen canavar, âşık şiirinde adı geçen hayvanlardan biridir.

Kaplanın tüyleri ipekten düzgün
Bir aslan diz çökmüş suratı azgın
Kara canavarda maymuna kızgın
Dişini sırtmış yaman soluyor

Âşık Talibî (Kaya 2005: 285, 3/1-2-3-4)

Senin köşklerine canavar dolsun
Ceset ile dolsun çölün Ankara

Kul Ahmet (Hüseyin1978: 33, 6/2-4)

Âşık Talibî’nin, Atatürk Orman Çiftliğinde gördüğü yırtıcı hayvanların ismine yer verdiği mısralarda aslandan söz eder. Kul Ahmet Ankara’ya beddua ettiği bir şiirinde Ankara’nın köşklerine canavar dolmasını diler.

Ceylan: Ceylan, âşık şiirinde adı sıkça geçen hayvanlar arasındadır. Gözlerinin güzelliği ile tanınan, ince bacaklı, zarif bir hayvan olup ahu, karaca, gazal adıyla da bilir.

Dönemin âşık şiirinde “Bir güzele gönül verdim bağlandım/ Ceylan oldu çaktı beni izine” (Düzgün1997: 112), “Aylar geçti bir ceylanı izlerim/ Ararım bulamam iz üzdü beni”(Gedik 1995: 161), “Eşsiz ceylan gibi çöllerde kaldım/ Tezdim yine bulamadım arzumu” (Düzgün 1997: 238), “Ceylanım kayboldu geçti bağımдан/ Kement atıp fakat tutamıyorum” (Yılmaz 2009: 276), “Bir ceylan yitirdim gezer izlerim” (Gedik 1995: 157) mısralarıyla âşık bir avcı sevgili ise ceylandır. “Yaralı avcıyım ceylanım kaçak” (Düzgün 1997: 130); “Eşinden ayrılan, yaralı ceylan” (Aslan 1978: 210) sözlerinde ise aşğa teşbih edilen avcı yaralı, bazı mısralarda ise sevgiliye teşbih edilen ceylan yaralıdır.

Ceylana teşbih edilen sevgili “Ağa ceren gimi çölde gezersin” (Demir 1993: 143) “Ceylansın çölde gezersin” (Yılmaz 2009: 216) sözleriyle kimi zaman çölde; “Ceylan oldun yâd ellerde gezersin” (Kaya 2005: 76) mısralarında sevgiliye teşbih edilen ceylan kimi zaman yâd elde “Tezgin ceylan gibi dağlardan aştn” (Düzgün 1997: 170) sözleriyle ise kimi zaman dağda gezer; âşık kaybettiği ceylanının bir ömür izini sürer. Ayrıca ceylanın gözlerinin güzelliğine atfen sevgili ve kadın ceylan bakışlı olarak anlatılır. (Uğur 2008: 238), (Düzgün 1997: 146) Bazı mısralarda ise ceylan sözlük anlamıyla adından söz edilir, bir av hayvanı olarak adı dile getirilir. (Yılmaz 2009: 279), (Kaya 1984: 117), (Kaya 2005: 123), (Düzgün 1997: 139)

Çakal: Çakalkelimesine Âşık Müdami'nin bir mısrasında “Çakal nedir kapa, arslandan hisse/ Bu bir darb-ı mesel, hisse'den, kıssa” (Aslan 1978: 237) sözleriyle darb-ı mesel haline gelmiş bir söze tesadüf edilir ve çakalın aslandan hisse alması öğütlenir.

Deve: Deve her ne kadar çölde yaşayan bir hayvan bilirse de Anadolu'da özellikle Yörüklerde ve konar göçer Türkmen aşiretlerinde yüzyıllardır süregelen bir deve kültürü oluşmuş durumdadır. Bu kültür o kadar güçlüdür ki içinde bulunduğumuz 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bile Toroslarda deve kervanları ile hâlâ yaylalara göçen ailelere rastlamak mümkündür. Âşık şiirinde “Yüz bin deve gelir gider katarım/ Nerde akşam olur orda yatarım” (Dizdaroğlu 1949: 95), “Develer

çekilir nice yüz katar” (Kaya 2005: 209) mısralarında katar katar giden develerin adı geçer, “Deve, koyun, biraz da mal/ Sazı Türk’ün kültüründe.” (Düzgün1997: 226) sözleriyle devenin Türk kültüründeki yerine vurgu yapılır.

Âşık Sefil Selimi develerin hörgüç yapısındaki mükemmelliği mısralarında dile getirir (Özdemir 2003: 261), Dursun Cevlanî, sevgiliyi sürüden ayrılmış akça mayaya yani ak renkli dişi deveye benzetir (Cevlani 1951: 10), Âşık Fedayi Baba ise Hz. Salih’in devesine telmihte bulunur. (Çelebi 1990: 308)

Domuz: Türk milletinin inancı gereği nefret ettiği hem sofrasından hem de sosyal hayatından uzak tuttuğu domuz edebiyatında da nadir görülen hayvanların başında gelir. Bu nedenle olacak ki dönemin âşık şiirinde de ismine az rastlanır. 20. yüzyıl âşık şiirinde domuzsözcüğüne Kul Ahmet’in şiirlerinde ve Mevlüt İhsanî’nin bir mısrasında tesadüf edilir.

Kul Ahmet domuz sözcüğünün geçtiği şiirlerinin hemen tamamında domuz kelimesini teşbih amaçlı kullanmış, memleketi soyanları, fakirin hakkını sömürenleri, zulmedenleri ve gençlere kıyanları domuza teşbih etmiştir. (Hüseyin1978: 24, 93, 101,102, 119, 133, 224)

Bütün memleketi soymuş
Bizi böyle geri koymuş
Halkın kumaşını giymiş
Domuz gibi sırtına bak

Kul Ahmet (Hüseyin1978: 119, 3/1-2-3-4)

Kul Ahmet mısralarında memleketi soyanları, fakirin hakkını sömürenleri, halka ait olanları kendisine almış hak gasp edenleri domuza benzetir.

Mevlüt İhsanî, “Domuz değil, kuzu yiyen/ Selam söyle, çalkan Aras” (Düzgün 1997: 259) mısralarında sözleriyle Aras nehrine seslenir, Aras’ın kötülere değil de iyi insanları yuttuğunu ifade eder. kötülere domuz sözcüğüyle teşbih eder.

Ejderha: Ejder olarak da bilinen ejderha kanatlı, diken kuyruklu, ağzından ateş saçan dev kertenkeleye veya yılanla benzetilen efsanevi bir canavardır. Âşık dizelerinde genellikle olumsuz teşbihlerde adı geçen ejderha; her ağzını açmış yutarcasına bekleyen ölüm feleğine (Kaya 2005: 144), bankaları hortumlayan ve servetleri yiyen hırsızlara (Özdemir 2003: 317), işi sahtekâr ve hile olan kötü insanlara (Çelebi 1990: 79), acımasızlığı yönüyle hayata (Uğur 2008: 361) ve görünümü yönüyle kara trene (Kaya 1984: 31) teşbih edilir.

Kapılar kitlendi, ocaklar söndü,
Yedi başlı denen ejderha indi,
Banka hortumlandı servetler yendi,
Omzunu silkti, kırttı vekil.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 317, 3/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi yaşadığı zamandan şikâyetini dile getirdiği mısralarında ekonomik krize dikkat çeker ve bu dönemde bankaları hortumlayan ve halkın servetini gasp eden modern hırsızları ejderhaya benzetir.

Dev adımlı mavi gözlü ejderha
Altın saçlı güneş yüzlü ejderha
Gerçek sözlü barış izli ejderha
Sulh etti yurtları cihan' Atatürk.

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 112, 47/3)

Ali İzzet Özkan ejderha sözcüğünü olumlu anlamda kullanan âşıklardan olup Atatürk’e dev adımlı, mavi gözlü, altın saçlı, güneş yüzlü, gerçek sözlü ve barış izli bir ejderha benzetmesinde bulunur.

Eşek: Âşık şiirinde “Beslesen himarı, arap at olmaz” (Aslan 1978: 213) sözleriyle himar sözcüğüyle bir şeyin aslının değişmeyeceği vurgulanmış, eşek, eşşük sözcük kullanımlarıyla da gerçek anlamında mısralarda adından söz edilmiştir. (Özdemir 2003: 153), (Hüseyin 1978: 132)

Fare: Fare ve sıçan kelimesi âşık şiirinde değişik durumların varlığı dile getirilmiştir. “Farelerin oynaması” (Kaya 1984: 132) sözüyle konaklanan hanların bakımsızlığı, “sıçanların rafa girmesi” (Hüseyin 1978: 23) sözüyle halkın fakirliği anlatılır. Farelerin toprağı oyması ve ürünleri yürütmesi “tarladan vergi almasına” (Başgöz 1994: 97) teşbih edilmiş, çiftçiye verdiği sıkıntı dile getirilmiştir.

Fil: Fil âşık şiirinde hayalciliğin bir sembolü olarak mısralarda işlenir. (Düzgün 1997: 44), (Kaya 1984: 179) Nasreddin Hoca'nın fil fıkralarına telmihlerde bulunulur. (Düzgün1997: 37)

Geyik: Diğer milletlerde olduğu gibi, Türk milletinin de kendince kutsal saydığı hayvanlar vardır. Bunlardan biri de geyiktir. Geyik tıpkı bozkurt gibi bazı Türk boylarının sembolü olmuştur. Bu bakımdan Türk mitoloji ve efsanelerinde geyik motifine sıkça rastlanır. Geyik motifi dilimizde, edebiyatımızda, halımızda, kilimimizde; velhasıl bütün sosyal hayatımızda farklı renk ve şekiller alır.” (Aytaş 2012: 12)

20. yüzyıl âşık şiirinde benzetme unsuru olarak geyik, sevimli, çevik, hassas ve içli bir hayvan olarak mısralarda işlenir. Geyik fiziki özelliği yönüyle ince zarif bir vücuda sahip ve aynı zamanda ürkekliğiyle dikkat çeken bir hayvandır.

Kara taştta ela geyik sesi var

O geyiğin ıssız taştta nesi var

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 145, 2/1-2)

Eşinden ayrılmış bir geyik meler

Dağlar seda verir iniler durur

Âşık Veysel (Kaya2004: 281, 146/2)

Dertli ala geyik, yaralı ceylan

Ara yaylaları, ara dağları.

Mevlüt İhsanî (Düzgün1997: 64, 4/3-4)

Âşıklar mısralarında, avcısından kaçması, avcuyu peşinden sürükleyerek onu dermansız bırakmasından söz edilir. Çoğu zaman ceylan kelimesiyle iç içe kullanılan geyik yaralı ve yanık melemesiyle insanın yüreğini sızlatması dile getirilir.

Dönemin âşık şiirinde “Her yanda nam almış Kars güzelleri/ Yayla maralıdır ince belleri (Düzgün 1997: 97), “Sevdiğim dağlar maralı/ Küsmüş ceylanım gidiyor” (Düzgün 1997, 255), “Körpe maral idin dağlarımızda” (Aslan 1978: 6) sözleriyle sevgilinin ince ve narin bir vücuda sahip olması, körpeliği, hassas bir yapıya sahip olması yönüyle âşık şiirinde geyik güzellere ve sevgiliye benzetilir.

İnek: Âşıklar yetiştikleri ve çoğu zaman sanatlarını icra ettikleri toplumun yaşantısına dair konuları şiirlerinde işlerler. Bunlar arasında köy hayatı ve hayvancılığa dair unsurlar önemli bir bölümü oluşturur. Fakirlik ve kıtlığın konu edildiği şiirlerde ineklerin aç kalmasından (Başgöz 1994: 82), (Düzgün1997: 204), süt vermemesinden (Düzgün 1997: 108), ucuz paraya satılmasından (Kaya 1984: 35) söz edilir.

Sevgilinin, allı gelinin ve sarı kızın methedildiği sevgiliye aşkın ve sevdanın dile getirildiği mısralarda sevgilinin inek sağması onun güzel hasletleri arasında ifade edilir. (Sever 2004: 56), (Düzgün1997: 78), (Düzgün1997: 219)

Kaplan: Kaplan sözlük anlamının yanı sıra yiğitliğin ve kahramanlığın sembolü olarak dönemin âşık şiirinde yerini almıştır. (Sever2004: 244), (Gedik 1995: 218), (Aslan 1978: 237), (Yılmaz 2009: 243), (Kaya 1984: 179), (Kaya 2005: 285)

Kedi: Zamandan şikâyetin yer aldığı şiirlerde “Koca köpek uyku tutmuş ürmüyor/ Uyuz kedi arslan oldu gel hele (Düzgün 1997: 108), “Kediler uyanıp, kaplan uyursa/ Bu da büyük dertmiş doğru değil mi” (Kaya 1984: 179), “Kedi beygir oldu, tayla yarıştı” sözleriyle haksızın haklı, doğru insanların mazlum hale getirilmesi kedinin aslan ya da kaplan olmasıyla teşbih edildiği görülür.

Keçi: İnatçılığı ile edebî metinlere konu olan keçi dönemin âşık şiirinde keçilerin çobanın kaval nağmeleriyle otlamasından (Sever 2004: 55) ve ormana zarar vermesinden (Sakaoğlu 1987: 154) söz edilir.

Koç: Âşık şiirinde koç ve kurban ifadeleri birlikte anılmış Hz. İsmail’in kurban edilmesi olayında yaşanan “gökten koçun gelmesi ve bıçağın Hz. İsmail’i kesmemesi” hadiselerine telmih edilmiştir. (Yılmaz 2009: 217), (Aslan 1978: 33), (Başgöz 1994: 124)

Koyun/ Kuzu: Koyun, Türk kültüründe göçebelik döneminden yerleşik hayata uzanan süreçte etiyle, sütüyle, yünüyle insana her zaman fayda sağlamış havyalar arasındadır. Köy hayatında insanın en büyük zenginlikleri arasında yer almış, şehir hayatına göç eden köylünün en büyük özlemlerinden biri olmuştur.

İnsan hayatında derin izler bırakan faktörlerin başında ayrılık gelir. Bunun üzerine “Ölüm ile ayrılığı tartmışlar, ayrılık bir dirhem fazla gelmiş.”, “Ayrılık ateşten gömlektir.”, “Ölüm Allah’ın emri, ayrılık olmasaydı.” gibi pek çok söz söylenmiştir. Şehre göçmüş olan insan geçmişte yaşanan günlere özlem duyar. Bunlar arasında kuzuların yoncalığa salındığı günler, koyun kuzu güdülen günler geçmişin hatırlanmasında ki önemli faktörlerden biridir. (Kaya 2012: doğankaya.com)

Âşık şiirinde Türk sosyo-kültürüne dair bilgilerin verildiği mısralarda toplum hayatında önemli yeri olan koyun ve kuzudan söz edilir (Düzgün 1997: 226) Dönemin âşıklarından Âşık Reyhanî memleketine hasret ve özlemine dile getirdiği mısralarda “Koyunları yaylasına gitti mi/ Gurbetteyim bilmiyorum ne halde” (Düzgün 1997: 104) sözleriyle koyunların yaylaya gidip gitmediğini merak eder. Reyhanî “Koyunlar kuzular sahipsiz otlar/ Matemli yaylalar virane yurtlar” (Düzgün 1997: 140) mısralarıyla yalnızlığı, terk edilmişliği sahipsiz kalan koyun ve kuzu teşbihiyle dile getirir.

Afşinli Derdiçok şiirlerinde derdine derman olmasını istediği Nurhak Dağlarının eteklerinde gezinen mor koyunlardan söz eder. (Demir 1993: 199) Âşık Sefil Selimi “Körpe otla kuzuları beslersin/ Köylere uzanır yolların yaylam” (Özdemir 2003: 322) mısralarıyla yaylaların körpe otlarla kuzuları beslediğini söyler ve yaylalara olan sevgisini dile getirir. Kul Ahmet “Kuzular koyunlar meleşir durur/ Kardaş kalk gidelim vatana doğru” (Hüseyin 1978: 254) sözleriyle koyun ve kuzuların meleştiği memleketi ifade eder. Mevlüt İhsanî de “Koyunlu yaylalar, meyveli bağlar/ Her birinde yüz bin mana vatanım.” (Düzgün1997: 114) mısralarıyla vatanında yer alan koyunların, yaylaların, meyveli bağların varlığından söz eder; her birinde ayrı bir anlamın varlığına dikkat çeker.

Koyunun kurt ile karşılaştırılması Türk tarihinin ilk yazılı belgeleri olan Göktürk yazıtlarına kadar uzanır. Bilge Kağan babasının askerlerini kurda, Çin askerlerini ise koyuna benzetmiştir. İslam tarihinde ise Hz. Ömer’in adaletine vurgu yapıldığı belgelerde ise koyunun kurt ile gezdiğinden söz edilir.

20. yüzyıl âşık şiirinde “İsterse koyunlar kurt ile yaşar” (Sever 2004: 193), “Pekey bir zamandır işidin, duyun/ Bu sâyede otlar kurt ile koyun” (Gedik 1995: 142), sözleriyle Allah dilediğinde ve İslamîyet hakkıyla yaşandığında ve aynı duygu ve düşüncede bir olduğunda koyunun kurt ile yaşayacağı işlenir.

Âşık şiirinde “Bir kuzu koyundan ayrı ki durdu/ Yemez mi dağların kuşuyla kurdu” (Aslan1978: 6), “Sürüden ayrılmaz cins olan davar” (Kaya 2005: 86) “Sürüden ayrılanı kurt kapar” atasözünün anlamına gelen bazı mısralarda sürüden kopmamanın önemi belirtilirken topluluktan ayrılmanın bedelinin ağır olacağını açıklar.

Âşıklar mısralarında iyi zamanı koyunun kurtlardan seçilmesi sözüyle (Hüseyin 1978: 245), idareci ve yöneticilerin ihmaliyle halkın zorluklar yaşaması ve sıkıntı çekmesini, kurtların koyunları yemesi olarak dile getirilmiştir. (Hüseyin1978: 241), (Başgöz 1994: 155)

Koyun ve kuzu doğanın ve tabiatın önemli bir elemanı olarak hayatın içinden bir hayvan türü olarak mısralarda adından söz edilir. Âşıklar koyun ve kuzunun yaylalarda, çiftliklerde beslenmesini, koyunların kuzulamasını, koyunun kuzusunu emzirmesini, yaylada kırdada, dağda ve bayırda çobanın onu otlatmasını sık sık mısralarında işler, kır hayatına dair kareler şiirlerine yansıtılır. (Aslan1978: 188), (Kaya 2005: 394), (Düzgün1997: 141), (Sever 2004: 55), (Kaya 1984: 88), (Kaya 2004: 266)

Koyun ve kuzunun meleşmeleri hayvanlardaki sevgi ve şefkatin en güzel örnekleri arasında yer alır. Kuzusunu kaybeden bir koyunun acı acı melemesi, ayavrusunu kaybeden bir anneye, nnesini arayan kuzu ise ağlayan bir çocuğa teşbih edilir. (Sever 2004: 226), (Düzgün 1997: 124, 134), (Çelebi 1990: 232), (Yılmaz 2009: 223), (Hüseyin1978: 44, 245, 282), (Düzgün 1997: 134), (Hüseyin 1978: 282)

Âşık şiirinde benzetme unsurları arasında yer alır. “Yar bir kuzu ben bir koyun (Düzgün 1997: 70), “Kınal’emlik kuzu gimî”(Demir 1993: 81), “Sürüden seçilmiş emlik kuzusun” (Kaya 2005: 82), “Sen bir kara koyun ben de bir kuzu” (Yılmaz 2009: 272), “Al’İzzet’im koyun gibi melerim/ Bir körpe kuzu yitirdim ararıma (Başgöz1994: 137) mısralarıyla âşık kendisini koyuna sevgiliyi ise kuzuya teşbih

eder. “Ben bir çoban oldum, sen de bir koyun/ Otuz yıl her yanda yaydığım yeter (Düzgün 1997: 178) mısralarında âşık, çobana sevgili ise koyuna benzetilir.

Koyun gibi kuzusuna melerdi

Eşref kapısıdır, duadır ana.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 43, 2/1-4)

Ak koyunum kuzularım meliyor

Her saat her zaman seyranım gitme

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 73, 12/3)

Kuzusun yitirmiş koyun misali

Gönül kuz (u) su ıssız dağlarda meler.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu1949: 139, 5/3-4)

Sensiz garip mahsun yetim Öksüzüm

Gönlüm emlik kuzu peşinde meler

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 35, 2/3-4)

Anası yok kuzu gibi meleşir

Beyhude dönersin pervane gönül

Âşık Reyhanî (Düzgün1997: 188, 2/2-4)

Âşık şirinde anne ile insan gönlü koyuna teşbih edilir; yetim ve öksüz çocuklar için emlik kuzu (anne sütüne muhtaç küçük yavru) ya benzetilir.

Neden mahzunlanır yaylalar güzün

Üstünde göç eder koyunla kuzun.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 157, 4/1-2)

Güz mevsimi geldiğinde koyun ve kuzuların da artık göç vakti gelmiştir. Mevlüt İhsanî için yaylaların mahzunlaşması koyun ve kuzuların yaylalardan ayrılmasına bağlar.

Köpek: Köpek doğadaki konumuyla, benzetme unsuru ve olumsuzlukların temsiliyle âşık şiirinde adı geçen hayvanlardan biridir. Abdülvahap Kocaman “Dalıyorsun köpek gibi/ Çakır diken Havza gelin” (Sever 2004: 73) sözleriyle sevgili kırıcı davranışları ile köpeğin saldırması arasında benzerlik kurar, sevgiliden şikâyet eder. Âşık Reyhanî, zamandan şikâyetini dile getirdiği şiirinde “Koca köpek uyku tutmuş ürmüyor/ Uyuz kedi arslan oldu gel hele” (Düzgün 1997: 10) sözleriyle ayakların baş, başların ayak olmadığından şikâyet eder. Mevlüt İhsanî “Çoban köpeği seslerken/ Köyüm düştü hatırıma.” (Düzgün1997: 219) mısralarıyla çobanın köpeğe seslenmesi bile köye duyulan özlemin bir sebebi olarak dile getirilir.

Köpek adının geçtiği bazı mısralar öğüt niteliğindedir. Buna göre ininde yatan aslan konak kapısında yatan köpekten iyidir. (Sakaoğlu 1987: 178) Toplumdaki düzensizlikler kaplanın çokluğu ve köpeğin fazlalığı (Düzgün 1997: 53) sözleriyle anlatılmış toplumda faydasız insanların varlığına dikkat çekilmiştir. Köpeğe güven olmayacağı gerçeği ise “Arasa iti ile ava gidilmez” (Demir 1993: 269) sözüyle anlatılmıştır.

Kurt: Erken devir Türklerinde en önemli hayvan sembollerinden birisi kurttur. Türklerde türenilen varlık olarak sayılan kurtlar daha ziyade Gök menşeli olarak kabul edilmiştir. Erkek kurt resimleri, kaya resimlerinde (petroglifler), şaman ve kamaletleri ve elbiselerinin üzerinde yer almıştır. Zamanla kurt, devlet, hükümdarlık ve yiğitlik gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. (<http://www.yasarkalafat>)

Türk mitolojisinde ve halk kültüründe önemli bir yer tutan kurt motifi 20. Yüzyıl âşık şiirinde yiğitlik ve kahramanlık sembolü olarak işlenir. (Kaya 1984: 90), (Düzgün 1997: 212), (Aslan 1978: 252), (Düzgün 1997: 122)

Âşık Reyhanî yaşadığı köyün sosyal hayatına dair bilgi verdiği mısralarında “Gündüz köyde gezer tilkiler kurtlar/ Hele gelin görün bizim köyleri” (Düzgün 1997: 140) sözleri ile köyünün şaşkıncu halini dile getirir; doğanın bir parçası olarak kurdun köyde gündüz tilki ile gezdiğinden söz eder.

Manda: Çoğunlukla evcil olan manda halk arasında camış, camız, kömüş adları ile anılır. İri cüssesi ve kuvvetli yapısıyla mısralarda adından söz edilen manda (Özdemir 2003: 255), köye duyulan özleminde sebepleri arasında adı zikredilir (Düzgün1997: 218); sevilmeyen ve nefret edilen kişilerden manda yakıştırması yapılır. (Kaya 2005: 126). Cahil kişiye nasihat verme ile mandaya fiske vurma eylemi arasında ilişki kurulur cahile nasihatın kâr etmeyeceği vurgulanır. (Düzgün 1997: 224)

Maymun: Âşık Talibî, bir mısrasında maymun sözcüğüne yer verir (Kaya 2005: 285), Yusufelili Huzûrî de “Halk eğlen sin diye şebek olamam.” (Dizdaroğlu 1949: 72) sözleriyle halkı eğlendiren bir maymun olamayacağını belirtir, ciddiyetini dile getirir.

Öküz: Geleneksel tarımda, makinenin kullanılmadığı dönemlerde çiftçinin tarla sürme, tahılını harman etme ve hasadını kaldırabilen işlerini hayvan gücüyle yapıldığı ve bunlar arasında öküz hayvanının gücünden yararlandığı bilinir. 20. yüzyılın âşıkları hayatın bu gerçeğinden hareketle şiirlerinde öküz hayvanının ismini mısralarına taşımışlar “Fidan boynuz kırmızı, mor öküzle/ Çimeni toprağa katan çiftçiler (Gedik 1995: 220), “Çayır çimen bürüyünce dizleri/ Öküzün boynunu boşlar çiftçiler (Kaya 2004: 259) sözleriyle tarım ve çiftçilik yaşamında özellikle de çiftçiye olan yardımını şiirlerinde dile getirmişlerdir.

Bazı mısralarda ise öküz kelimesinin benzetme unsuru olarak kullanıldığı görülür. Kul Ahmet bir şiirinde yoksulların hakkını yiyen haksız kazanç elde eden insanları “Yoksulların ekinine girmişler/ Ekini yedikçe şişti öküzler” (Hüseyin1978:

200) sözleriyle halkın emeğini sömürenleri, yoksulun hakkını gap edenleri öküzle benzetir.

Abdülvahap Kocaman “Öküzlerle İstanbul’a çektiren/ Fatih Sultan Mehmet Han’dan örnek al (Sever 2004: 174) sözleriyle tarihi bir hatırlatmada bulunur İstanbul’un fethinde Fatih Sultan Mehmet Han’ın, Tophane’den Kasımpaşa sırtlarına yerleştirilen kızaklarla topların öküzlerle çekildiğini bir mısrasında işler.

Porsuk: Porsuk, su kıyılarında kazdığı deliklerde yaşayan, ot ve etle beslenen pis kokulu bir memeli hayvandır. Dönemin âşık şiiri içerisinde örneğine Âşık Sefil Selimî’nin bir mısrasında rastlanmıştır. Selimî, bu mısrada “Kokmuş bir porsuğa kurşunlar atmam” (Özdemir 2003: 165) sözleriyle insanın kötülüğünü anlatır ve onlardan nefretini dile getirir:

Sansar: Sözlükte türlü etçil hayvanların ortak adı olarak tanımlanan sansar kelimesi Âşık Sefil Selimî’nin bir şiirinde tesadüf edilmiş, “Tavşan sansar aslan ile elleşti/ Zehiri yiyeni kayır Azrail. (Özdemir 2003: 312) sözlerinde sansar hayvanın ismine yer verilmiş zamandan şikâyeti dile getirmiştir.

Tavşan: Dönemin âşık şiirinde Abdülvahap Kocaman memlekete özlemini dile getirdiği bir mısrasında özlenen hayat kareleri arasında ava gitme ve tavşan avlamadan söz eder. (Sever 2004: 229)

Âşık Sefil Selimi zamandan ve ahlaki yozlaşmayı dile getirdiği şikâyet konulu bir şiirinde tavşanın, sansarın ve aslanın elleşmesi benzetmesini yapar. (Özdemir 2003: 312)

Her gün adım adım gittiğim yerde

Tavşan gibi izlenmekten usandım

Ozan Nihat (Uğur 2008: 262, 1/1-2)

Ozan Nihat, tavşan gibi izlenmekten usandığını dile getirir, kendisini tavşana polisleri ise tazıya teşbih eder.

Tazı: Avcının avdaki eli ayağı, gözü kulağı olan tüfeği ve *tazısı*dır. Âşık Sefil Selimi elindeki fırsatı kaçırmamasını ve pişmanlığını dile getirdiği bir mısrasında yanında tazısı ve tüfeği olmayan ve avını kaçıran avcı misaline benzetir. (Özdemir 2003: 306) Ozan Nihat ise polisi tazıya kendisini ise tavşana benzeterek takip edilmekten usandığını dile getirir. (Uğur 2008: 335)

Tilki: Yüzyılın şiirleri içerisinde pek çok mısra da karşımıza çıkan tilki hile ile tilki arasında bir bağ kurulur ve insanların kurnazlığı dile getirilir.

Bilmem nedir şayeleri şeyleri
Ölçmesinler mezhepleri boyları
İçsin meyi dem çeksinler neyleri
Tilki derisini def etmesinler

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 219, 2/1-2-3-4)

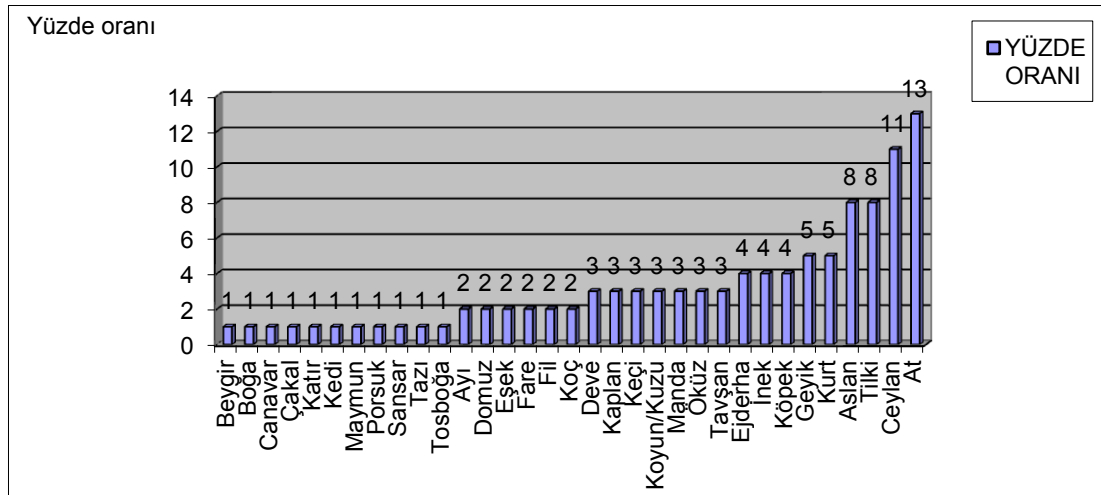
Âşık Reyhanî, “Tilki derisini def etmesinler” sözü ile bir işin zora koşulmasını ve zorlayıcı davranışlarda bulunulmasını eleştirir.

Ayrıca zamanın düzensizliğinin anlatıldığı mısralarda haklının ve güçlünün haksız ve yanlışlıklar içerisinde olanlar karşısında aciz bırakıldığından şikâyet edilen mısralarda tilkinin aslana boğdurulması benzetmesiyle anlatılır.

Âşık Hüdai, zamandan şikâyetini dile getirdiği mısralarda “Tilkinin aslana karşı koyması/ Yaralar yaralar yaralar beni” (Orak 2001: 95), “Alçak felek kalles felek kel felek/ Aslanı tilkiye boğduran sensin” (Başgöz 1994: 155) sözleriyle haksızın haklı gözükmemesi, bazı ayak oyunları ve hilelerle güçlü ve doğru olanı alt etmesine isyanını ifade eder, bu durumun kendisini yaralamasından söz eder, feleğe isyan eder.

Tilki âşık şiirinde kurnazlığın, fırsatçılığın, hak etmeyi şeyleri bazı hilelerle elde etmeye çalışan kişilerin teşbih edildiği bir hayvandır. (Demir 1993: 416), (Özdemir 2003: 165), (Düzgün 1997: 156) Tilki, milli hislenişlerin dile getirildiği mısralarda yurda gözgünü diken düşmanlara teşbih edilir “Nice düşman cephesini bozanız/ Tilki meydan okuyamaz kurda hey.” (Düzgün 1997: 212) sözleriyle yurda göz dikenlere meydan okunur.

Tosboğa: Tosbağa ismine Abdülvahap Kocaman’ın bir mısrasında tesadüf edilir, “Tosbağadan yoldan sapar/ Sırrım çeken Havza gelin” (Sever 2004: 73) tosbağadan korkan Havza gelinden söz edilir.

Grafik 5.13. Dört ayaklı hayvanlar.

Türk tarihinde ve Türk kültüründe her zaman önemini korumuş olan at 20. yüzyıl âşık şiirinin de önemli motifleri arasında yer almış mısralarda adından sıkça söz edilmiştir. Ceylan ise sevgiliye teşbih edilmiş tilki ise kurnazlığın sembolü olarak yoğun şekilde şiirlere konu olmuştur. (Grafik 5.13)

5.3.2. KUŞLAR

Türk kültür coğrafyasında yaşayan hayvanlar içerisinde kuşların farklı ve önemli bir yeri vardır. Kuşlarla ilgili İslâmiyet öncesi inanç birikimini İslâmî rivâyetlerle de zenginleştiren Türkler; mîmârisinden halk danslarına, kıyâfetlerinden mezar taşlarına, deyim ve atasözlerinden sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerine kadar bütün kültür alanlarında kuşlardan esinlenmiş ve yararlanmışlardır.

Sekiz bini aşkın farklı türü barındıran kuşlar dünyasının, özellikle müstesnâ özelliklere sahip olan veya Anadolu'da bulunan ve bilinen bazı üyeleri, diğer hemcinslerine nazaran Türk kültür atlasında daha fazla önemsenmiştir. Çok sık anılan ve pek çok yönüyle dil-kültür malzemesi olan bu kuşlardan bazıları mitolojik çağrışımlarıyla (ankâ, hümâ, kaknüs vd.), bazıları olağanüstü özellikleriyle (papağan, ebâbil, semender vd.), bazılarıysa etraflarında geniş inanç ve rivâyet hâleleri oluşturulan doğal fizyolojik nitelikleriyle (akbaba, baykuş, güvercin, doğan, karga, kartal, kaz, keklik, kumru, leylek, şahin vd.) dikkat çekmektedir. (Ceylan/<http://www.hbv.dergisi.gazi.edu.tr>)

Kuşlar, 20. yüzyıl âşık şiiri içerisinde adından en çok bahsedilen hayvanlardır. Çoğunlukla gerçek anlamda kuş isimlerine rastlanan dönemin âşık şiirinde az da olsa hayali kuş isimlerine rastlanır. Kuş isminin hiçbir özel ada bağlanmadığı onlarca örneklerle de karşılaşırız. Bu örneklerden bazıları gerçek anlamında, bazılarında ise mecaz anlamıyla kullanılmıştır.

Anka: Anka, ismi olup da cismi olmayan, Kafdağı'nda yaşadığına inanılan, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan, kendisinde her kuştan bir alamet bulunduran, boynu uzun olduğu için Anka adıyla adlandırılan bir kuştur. Efsaneye göre Anka dişidir. Allah bu kuş için bir erkek yaratır ve çoğalırlar. Sonra Necid ve hicaz taraflarına yayılırlar. Anka o yöredeki hayvanları birer birer alıp götürdükten

sonra sıra insanlara gelir. Ress ashabı o kuşu peygamberleri Hanzale bin Safvan'a şikâyet eder. Saffan'ın duasına müteakip Anka, nesli ile birlikte ölür.

Başka bir rivayete göre anka, cennet kuşuna benzer yeşil bir kuştur ve bu yüzden adına Zümrüdüanka denmiştir. İranlılar, Anka'ya üzerinde otuz kuştan birer alamet bulundurduğu için simurg veya sireng adını vermişlerdir. Si, Farsça'da otuz demektir. Simurg, İran'ın efsanevi kahramanlarından Rüstem'i beslemesiyle de bilinir. (Yıldırım 2008: 626-627)

İsmi var cismi yok ankaya döndü

Ne eylik, ne bahşiş, ne caba kaldı

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 117, 5/1-2)

Âlemi serçe miktarı kendini Anka gözetten

Gururuna mağlup olan Yunanlılardan değiliz

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 196, 3/1-2)

Mitolojilerde adı geçen “anka kuşu” ile ilgili iki mısra da karşımıza çıkan anka kuşundan Yusufelili Huzûrî, adı var cismi yok şekliyle tanımladığı anka kuşunu, Âşık Fedayi, “başkalarını serçe görüp kendini ankagören” ifadeleriyle birilerini küçük görüp kendisini büyük gören insanları anlatırken bu kişiler için için anka benzetmesi yapar.

Ankut Kuşu: Ankut (Angut) kuşu, tüyleri kiremit renginden, evcilleştirilebilen bir dalıcı ördek türüdür. Âşık şiirinde göçmen kuşlar arasında ismi zikredilen ankut kuşu “Şubat ayı kısa, martta ilkbahar/ Ankut kuşu gelir göle efendim.” (Düzgün1997: 124) mısralarıyla baharın müjdecisi kuşlar arasında adı zikredilir.

Balaban: Yüzyılın âşık şiirinde balaban kuşu ismine Davut Sulari'nin bir mısrasında tesadüf edilir “Taş attım çaya düştü/ Çaydan balaban uçtu” (Yılmaz 2009: 191) sözleriyle balaban kuşundan söz edilir.

Baykuş: Geceleri ortaya çıkan bir kuş olarak bilinen baykuş, Anadolu'nun pek çok bölgesinde uğursuzluk sebebi olarak görülür. O genellikle viranelerin ve ören yerlerinin kuşudur. Yüzyılın âşıkları pek çok mısırada sakinlerinin gurbete çıkmasıyla terk edilen viran yurtlarda (Düzgün 1997: 104), viranelerde (Düzgün 1997: 219), (Kaya 1984, 72), (Kaya 2004: 240) viran bağlarda (Kaya 2005: 232), ören yerlerinde (Orak 2001: 69) ve harabelerde (Kaya 2005: 233), mezar başlarında (Düzgün 1997: 206), (Kaya 1984: 3) öten bir kuştur.

Dönemin âşık şiirinde baykuş teşbih unsuru kuşlar arasında yer alır. Dönemin önemli âşıklarından Abdülvahap Kocaman dünyada öldürülen masum insanlar karşısında suskunluğu tercih edenleri baykuş gibi suskun kalmakla itham eder. (Sever 2004: 123)

Culuk: Evcil kümes hayvanları arasında yer alan culuk (hindi), Âşık Sefil Selimi'nin bir mısrasında ismine rastlanır. Selimî "El etek öpemem ayağa düşemem/ Culluk da değilim kubarıp şişemem, (Özdemir 2003: 269) sözleriyle tüylerini kabarttığından olduğundan büyük görünen culuk âşık şiirinde gururlanmaya ve böbürlenmeye teşbih edilir

Doğan: Küçük kuşlar ve zararlı sürüngenlerle beslenen ve yırtıcı bir kuş olan doğan, yakalanıp alıştırıldıktan sonra kuş avında da kullanılır. Dönemin âşık şiirinde Âşık "Karada kurt oldum, havada doğan" (Kaya 1984: 90) mısrasıyla kendisini, "Gezişi benzeyor esir doğana" (Demir 1993: 393), "Duruşun benzeyor ispir doğana" (Demir 1993: 134) mısrasıyla sevgiliye teşbih edilir.

Dudu Kuşu: Papağangiller arasında yer alan dudu kuşu, taklit yapabilen, konuşkan bir kuş türüdür. Halk arasında, çok konuşan ve tatlı dilli olan insanlar için "dudu dilli, dudu kuşu" benzetmeleri yapılır.

Dudu kuşu gibi kafeste kaldık,

Her bir gamlı günde bir yaş kocaldık,

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan1978: 19, 4/1-2)

Âşık şiirinde kafesteki dudu kuşu ile özgürlüğü sınırlandırılan insanlar arasında bir ilişki kurulur.

Göçmen Kuşlar: Baharın müjdecisi göçmen kuşlar dönemin âşık şiirinde adı geçen kuşlardır. Dönemin âşıkları “Göçmen kuşlar hemen döner yuvaya/Toprağa bereket dolar baharda” (Sever 2004: 56), “Şubat ayı kısa, martta ilkbahar/Döner yaylalara hep göçmen kuşlar” (Düzgün 1997: 124) sözleriyle göçmen kuşlarının dönmesiyle toprağa bereket dolacağı inancını dile getirirler ve göçmen kuşların şubat ve martta yaylalara döndüğünden söz edilir.

Güvercin: Güvercin dönemin âşık şiirinde “Beyaz bir güvercin olsam/Uçup gelsem yârim sana (Çınar 2008: 26) sözleriyle özgürlüğün, masumiyetin bir simgesi olarak işlenir. “Güvercin donuna girdi/ Hacı Bektaş Veli'dir dost.” (Düzgün1997: 261) mısrasında ise mitolojik bir motif olan Hacı Bektaş-ı Veli'nin don değiştirmesi olayına telmihte bulunulur.

Anadolu'nun yerli dervişlerinden biri olan Hacı Bektaş Anadolu'ya gelirken güvercin donuna girer. Doğrul Baba da, atmaca donuna girer ve Hacı Bektaş'ı yakalamak ister. Hacı Bektaş adam donuna girip, atmacanın boğazından tutup kendisine teslim ve biat ettirir. (Ögel 2006, C. II: 557)

Horoz: Yüzyılın âşık şiirinde horoz, kurban edilen (Sever 2004: 234),vakit belirten (Düzgün 1997: 49) ve ömrün tükenmesini haber veren (Sakaoğlu 1987: 140, 156) ve uzun ötmesiyle adından söz edilen bir kanatlıdır.

Ozan Nihat, rengin solmasın diye
Türebelerin ıssız kalmasın diye
Efeler uykuya dalmasın diye
Horozların uzun öter Denizli

Ozan Nihat (Uğur 2008: 474, 3/1-2-3-4)

Denizlili âşık Ozan Nihat mısralarında horozların uzun uzun ötmesinin sebebini, âşıkların renginin solması, türbelerin ıssız kalmaması ve efelerin uykuya dalmaması sebebiyle olduğunu söyler.

Bunlar imiş meğer ömrüm tüketen,
Bir geveze saat, bir de kel horoz.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 140, 1/3-4)

Canan ile can sohbeti kılayım,
Her gece horazlar ötene kadar.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 31, 5/3-4)

Halil Karabulut mısralarında horozu ömrü tüketen bir zaman makinasına teşbih eder. Kağızmanlı Hıfzı ise gece geç vakte kadar, her gece horozlar ötene kadar sevgili ile sohbeti etmeyi arzular.

Hüdhüd Kuşu: Hüdhüdün, ibibik, ipek kuşu, çayır kuşu gibi isimleri vardır. İnanışa göre çok uzaklardaki suyu havadan görebilme yeteneğine sahip bu kuş Hz. Süleyman'a hizmet ettiği dönemlerde bir gün su aramak için çok yükseklere çıktığında Sebe ülkesini görmüş, Hz. Süleyman'a haber vermiş ve o da Hüdhüdü Belkıs'a elçi olarak yollamıştır. (Pala 1999: 194)

Sultan Süleyman'ın makalin dinle
Bal kızın haberin Hüdhüd'denanla

Âşık Fedayi Baba (Çelebi1990: 236, 3/1-2)

Hüdhüd kelimesine Âşık Fedayi Baba'nın mısralarında tesadüf edilmiştir. Aşağıdaki örnekte Hüdhüd kuşunun Sultan Süleyman'a Belkıs'ın haberini vermesinden söz edilir.

İshak Kuşu: Türkçe Sözlükte bataklık baykuşu olarak tanımlanan İshak kuşuna Kağızmanlı Hıfzı'nın şiirlerinde tesadüf edilir. Hıfzı mısralarında “Yaz baharda ishak kuş öter mi?/Uyan garip bülbül, güllerin hani?” (Aslan 1978: 6), “Selâm söylen her turnalar geçende/ Haber edin ishak kuşlar uçanda” (Aslan 1978: 30), “Her ötüşte bin dert yazar/ Karalar ishak kuşları.” (Aslan 1978: 36), “Uzun mübarek geceler/ Ereler ishak kuşları.” (Aslan 1978: 36) sözleriyle Hıfzı'ya göre yaz ve bahar mevsiminde ishak kuşunun ötmesi yadırganır, ishak kuşunun dertli ötmesinden, karalar basmasından ve uzun mübarek gecelerde Hakk'a ermesinden söz edilir.

Karabatak: Karabatak ismine, Yusufelili Huzûrî'nin bir mısrasında rastlanır. Huzûrî mısralarında karabatağın bataklığa dalması ile insanın dert bataklığına saplanması arasında bir benzerlik kurar. (Dizdaroğlu 1949: 120)

Karga: Karga kelimesini kullanan saz şairleri, kelimeyi bazen gerçek bazen de mecazi anlamda kullanmışlardır. Karga ile ilgili olarak hem etinin yenmemesinden hem tarla ve bahçelere zarar vermesinden hem de güzel ötememesinden söz edilir. Ayrıca güzel sesinin olmaması, yersiz ve yurtsuz olması (Düzgün 1997: 189), çöplüklere konması (Düzgün 1997: 233), bülbülle benzememesi ve ona eş olamayacağı (Düzgün 1997: 119) dile getirilir.

Yüzyılın âşık şiirinde siyasilerden ve mebuslardan şikâyetlerini dile getirilen mısralarda “Bütün hep yediğin alnımın teri/Karga gibi konma hakkıma mebus” (Hüseyin 1978: 236) sözleriyle halkın hakkını yiyen mebuslar kargaya benzetilir. Ayrıca mısralarda “Nedir böyle talavuzun/ Karga mıdır kılavuzun (Başgöz 1994: 10) sözleriyle karganın kılavuzluğuyla ilgili deyimlere telmihler yapılır.

Kartal: Kartal kelimesi, örneklerde gücün ve iktidarın sahibi olması bakımından şiirlere girmiştir. Âşıklar, milletin hakkını yiyen, yolsuzluklarla halkın emeğini sömüren idarecilerden “Karga kartal gibi gelip kondular/ Tüm bütçeyi midelere gömdüler” (Hüseyin 1978: 224) sözleriyle şikâyetlerini dile getirirler.

Kaz: Âşık şiirinde benzetme unsuru kuşlar arasında yer alan kaz zayıflık ve güçsüzlüğün sembolü olarak işlenir. (Hüseyin 1978: 89)

Keklik: Keklik, adı anıldığında insanda güzel duygular çağrıştıran bir kuştur. Ötüşünün güzelliği ile bilinir. Boynunun altındaki renkler, kınalı keklik diye anılmasına bir vesiledir. Âşık şiirinde çoğu zaman sevgili ile keklik arasında yürüyüş bakımından bir münasebet kurulur. Âşık şiirinde keklik, “Kadınlar keklik kuş her dala konar” (Kaya 2005: 266) sözleriyle kadınlara, “Güzeller içinde eşin yok senin/ Keklik gibi nazlı nazlı sekersin” (Dizdaroğlu 1949: 130) mısralarıyla sevgilinin yürümesine teşbih edilir. Bir başka şiirde ise sevgili keklige benzetilir “Gezme yârim keklik gibi kayada/ Sakın tellerini yoldurma yâda” (Kaya 2004: 226) sözleriyle sevgiliye rakipten uzak durmasını öğütlenir.

Kırlangıç: Sıcak ve ılıman iklimlerin kuşu olan kırlangıç, sinek avlayarak geçinen ötücü bir kuş çeşididir.

Gökyüzünde kırlangıçlar dem tutar
Yolunda taşı hoş bizim köylerin
Sarplarında mor kayalar yan tutar
Baharı kışı hoş bizim köylerin.

Âşık Mahzunî Şerif(Zaman 2000: 497)

Âşık Mahzunî, mısralarında kırlangıçların gökyüzünde dem tutmasından söz eder onların ötüşmesini sohbet etmeleri ile benzeştirir.

Duysa ki bir lokma vardır belaşa
Haber vermez peder ilân kardaşa
Gayret eder cümleden tez ulaşa
Çabık uçar kırlangıcın kuşundan

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 416, 5/1-2-3-4)

Afşinli Derdiçok “Gayret eder cümleden tez ulaş/Çabık uçar kırlangıcın kuşundan” sözleriyle kırlangıç kuşunun çevikliğini belirtir.

Halil Karabulut ise “Nerdesin cici kırlangıç/ Uçuver de bahar gelsin.” (Sakaoğlu 1987: 91) mısrasıyla kırlangıcın bahar aylarının habercisi kuşlar arasında adını zikreder.

Kumru: Kumru ile ilgili değişik halk inanışları vardır. Efsaneye göre yağ erittikleri tavayı devirince elleri ayaklarına dolaşan iki kardeş, üvey annelerinin şerrinden Allah'a sığınmışlar, Allah da dualarını kabul edip onları kumruya dönüştürmüştür. Kuş olmadan önce tandır başında telaşla koşuştururlarken boyunlarına geçen uçayağın izi de kumru bedenlerinde siyah bir halka olarak yaşamaktadır. (Sakaoğlu 1989: 87)

Âşık şiirinde kumru “Kumrular dem çeker derelerinde/ Dudular seslenir tepelerinde” (Başgöz 1994: 161), “Kuğul kuğul ötüşüyor kumrular” (Kaya 200: 228), “Kumru öter öter nameler döker” (Kaya 1984: 76) mısralarıyla çıkardıkları sesleri dile getirilir karşılıklı ötüşmelerine dikkat çekilir.

Kuzgun: Halk arasında iri yapılarıyla ve leş yemeleriyle bilinen kuzgun âşık şiirinde tarlalarda yaşamasından ve leş yemesinden söz edilir. (Demir 1993: 243), (Demir 1993: 111), (Özdemir 2003: 165), (Özdemir 2003: 354), (Çelebi 1990: 214)

Leylek: Hakkında pek çok efsanenin ve inanışın halen yaşamakta olduğu leylek, göçmen bir kuştur. Milletimiz leyleği bir kuş olarak görmekten ziyade onu kutsal bir yaratık olarak kabul eder. Çünkü o kutsal topraklara gidip gelmektedir. Bu sebeple Anadolu'nun birçok yöresinde leylek hacı bilinir, hacı baba olarak adlandırılır. Ayrıca bir yerde leyleğin görünmesi yazın geldiğinin de müjdesidir.

Bulut kalktı, gün döşendi ovaya
 Sıcak bastı, leylek indi yuvaya
 Telli turnam fazla çıkma havaya
 Şahin vurur, kanadını parçalar.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 156, 2/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî'ye göre mart ayında bulutların kalkması, güneşli günlerin çoğalmasıyla birlikte göçmen kuşlar yaylaya döner ve leylekler yuvasına gelir

Kul Ahmet, kuru göleklerin suların dolmasıyla birlikte leyleklerin ovaya indiğini “Ovalara indi hacı leylekler (Hüseyin 1978: 66) sözleriyle dile getirir. Bir başka mısrasında ise gururlanan vekilleri leyleğe benzetir “Vekil oldum diye fors etme bize/ Leylek gibi hemen şakıma mebus” (Hüseyin 1978: 236) sözleriyle şikâyetlerini dile getirir.

Ördek: Ördek, sulak yerlerde, göl ve bataklık kenarlarında yaşayan perde ayaklı su kuşlarıdır.

Âşık şiirinde ördek sözlük anlamıyla birlikte, sevgili yeşil başlı gövel ördeğe ve yeşil başlı sunaya (Sever 2004: 72), (Demir 1993: 82), (Kaya 2005: 394), (Aslan1978: 206) (Düzgün 1997: 92) teşbih edilir.

Sakarca: Bir kaz çeşidi olan sakarca küçük yapısı, renkli tüyleri, pembe gagası ve turuncu ayaklarıyla dikkat çeken bir kuş türüdür. Nehirlerde, göllerde, su birikintilerinde, otlaklarda ve çayırılık alanlarda yaşar. Dönemin âşık şiirinde ismine, Afşinli Derdiçok'un “Sakarca zaptetmiş yeşil gölünü” (Demir 1993: 365) mısrasında tesadüf edilmiştir. .

Serçe: Serçe, yurdumuzun hemen hemen her bölgesinde insanlarla iç içe yaşayan ve belki de en çok ve en iyi bilinen bir kuştur. Boynunun altında halka bulunanlar erkek diğeri ise dişidir. Serçe küçüklüğü ile dikkati çeker. Yüzyılın

âşıklarından Âşık Talibî “Serçeye şahin tutulmaz” (Kaya 2005: 64) mısrasıyla serçenin küçüklüğüne dikkat çeker. Halil Karabulut “Sen bir şahin, ben bir serçe” (Sakaoğlu 1987: 125) sözleriyle sevgili şahine Âşık ise kendisini serçeye teşbih edilir.

Sona (Suna): Ördekler arasında bir tür olan sona (suna), sulak alanlarda yaşayan yeşil başlı, göğüs kuşağı kızıl, gagası ve bacakları pembe olan renkli bir kuş türüdür. Baharı müjdeleyen ve yaz mevsimini şenlendiren kuşlar arasında yer alır.

Yüzyılın Âşıklarından Bardızlı Nihanî mısralarında yaz geldiğinde seyre çıkan sonalarda söz ederken (Gedik 1995, 148), Kağızmanlı Hıfzı, yeşil baş sonaların göllere konmasını anlatır. (Aslan 1978, 18) Mevlüt İhsanî ise uçmalarıyla birlikte gönlüne köz, bağına yara koyana ve yaylaları boş bırakmayan sunalardan söz eder (Düzgün 1997: 138), (Düzgün 1997: 157)

Şahan: Şahankuşunu, aşıkşiiirinde hak ve adalet kavramları ile adından söz edilir. Bu bağlamda şahan payını kuzgunun yiyemeyeceği (Demir 1993: 243) ve şahan yuvasına baykuşun tüneyemeyeceği (Başgöz 1994: 73) anlatılır.

Şahin: Âşık şiirinde adına sıkça rastladığımız şahin, yırtıcı bir kuştur. Gagası kıvrık, tırnakları kuvvetli ve kanatları uzundur. Başı büyük, gözleri iri ve göğsü geniştir. Yüksekten aşağıya hızla inmesiyle, avının etrafında dönmesi ve doğruca avının üzerine atılarak avını avlamasıyla meşhurdur. Savaşçı bir geleneğe sahip olan Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan şahin, eskiden olduğu gibi günümüzde de şahin veya şahan şeklinde isim veya soy isim olarak kullanılmaktadır. Dönemin Âşıkları sevgiliyi şahine teşbih ederler. (Sakaoğlu 1987: 125), (Hüseyin 1978: 129)

Tatlı nezaketi, şahin bakışı

Hoş ahu gözlüdür, ceylandır kadın.

Mevlüt İhsanî (Düzgün1997: 146, 3/3-4)

Benim yârim güzellerden kıymetli
 Tor şahin bakışlı aslan heybetli
Âşık Veysel (Kaya 2004: 213, 91/2)

Dönemin âşık şiirinde kadının tatlı nezaketi ve şahine benzeyen bakışından ve aslan heybetinden söz edilir.

Dönemin âşıklarına göre şahin sarp kayalarda yaşar (Düzgün 1997: 156), (Düzgün 1997: 53) yavrusunu korur (Uğur 2008: 188), turna kuşunu avlaması ona zarar verir. (Düzgün 1997: 65)

Tavuk: Günlük hayatta en fazla içi içe olduğumuz ancak 20. yüzyıl âşık şiirinde fazla örneğine rastlamadığımız tavuk ismine üç âşığımızda tesadüf edilir ve sözlük anlamıyla kullanıldığı görülür. (Sever 2004: 268), (Kaya 1984: 123), (Sakaoğlu 1987: 139)

Tavus Kuşu: Tavus kuşu çok güzel bir kuş olmasına rağmen dertli bir kuştur. Bir efsaneye göre tavus, cennette bir kuş iken şeytanın cennete girmesine aracılık etmiş, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yasak meyveyi yemesinden sonra da cennetten çıkarılıp Bâbil'e indirilmiştir. Her yanı süslü iken ayakları çıplak kılınmış, böylece cenneti hatırladıkça ve ayaklarını görünce ah etmesinin yolu açılmıştır. Tavus kuşunun ötüşü, "âh!" kelimesidir.

Çık, salın sevgilim bağ-ı gülşanda,
 Menekşe yelpaze, senden öğrensin.
 Tavus nezaketi, cilvesi sende,
 Güzeller fantezi, senden öğrensin.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 202, 9/1-2-3-4)

Âşık şiirinde, sevgiliyi yürüyüş itibarıyla tavus kuşuna benzetir. Tavus kuşu, ağır ağır ve salına salına endamını göstererek yürüyen bir kuştur.

Turaç: Çukurova âşıklarının mısralarında ismine tesadüf edilen turaç ilkbaharı müjdeleyen asil bir kuş olarak adından söz edilir. (Sever 2004: 226-227), (Sakaoğlu 1987: 107)

Turna: Turna, âşık şiirinde ardında barındırdığı mitolojik, mistik, fizyolojik ve tarihî-folklorik çağrışımlarla Türk kuşlarının en önemlilerinden biri olup kuşlar âleminde önemli bir yere sahiptir.

Çok iri, uzun bacaklı, uzun boyunlu, kısa kuyruklu, sürücül kuşlardır. Gagaları kalın ve düzdür. Gençleri kahverengidir. Sesi gür, çığlıksız ve trompet tonundadır. Ağır kanat vuruşları ile sürüler halinde “V” oluşturarak uçarlar. Tek tük ağaçlık sulak yerler, bataklıklar, sulak alanlar etrafındaki ekili tarlalar ve çayırlarda yaşarlar. Hububat taneleri ve böceklerle beslenirler. Çiftleşme esnasında enteresan dans gösterileri yaparlar. (Ceylan, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr>)

Âşıklar, sevgililerine turna ile selam göndermişler, sevgiliden gelen haberleri de yine turnadan dinlemişlerdir. Onun hem güzel bir görüntüye sahip olması hem de göçebe bir kuş olması, , insanların ona hep iyi gözle bakmasını sağlamıştır. Ayrıca edebiyatımızda şanslı olmayı, iyi talihi ifade eden “turnayı gözünden vurmak” diye bir deyim de vardır. Sevgili, kimi zaman bunun uzunluğu ile kimi zaman da sesinin güzelliği ile turnaya teşbih edilmiştir.

Âşık şiirinde sevgili, zarif yapısı, kısa boyu, tiz sesi, gözünün gerisindeki alımı beyaz süsü, tüylerinden ötürü tellisıfatıyla anılan turnaya benzetilir.

Afşinli Derdiçok şiirlerinde sevgiliye sık sık turna benzetmesi yapar. “Bu kadar nazlanma hey güvel turna/ Süzülüp enmem mi göle Fadıma” (Demir 1993: 138) mısralarıyla sevgiliyi nazlanangüvel turnaya teşbih eder. “Telli turnam ayrı düşmüş eşindem/ Almış irengini tavuz kuşundan” (Demir 1993: 354) sözleriyle eşinden ayrı düşen sevgiliye turna benzetmesi yapılır, renkli giyimi ise tavus kuşunun arasında bir ilişki kurulur.

“Yolunda kurban olmalı/ Turnam senin sunam senin” (Kaya 2004: 233), “Sarı turnam tel tel olmuş kanadın/ VEYSEL’in dilinde tespittir adın” (Kaya 2004: 204) “Yorgun turna mısın köylü güzeli” (Demir 1993: 202) mısrasıyla sevgiliye ve köylü güzeline turna yakıştırması yapılır. Kağızmanlı Hıfzı ölüm döşeginde yatan sevgili içinsöylediği ağıtında “ Katardan ayrıldın şahin mi vurdu?/ Turnam teleklerin, tellerin hani?” (Aslan1978: 6) mısralarıyla sevgilinin solgun ve bitkin halinin sürüsünden ayrılan ve şahin tarafından avlanarak telekleri yolunan turnaya teşbih eder. “Turnam gökyüsünde ışılar telin” (Demir 1993: 191) sözleriyle ışıl原因an teleklerine dikkat çekilir.

Dönemin âşıkları sazından dökülen nağmelerle turnaların ötüşmesini birbirine benzettir. Âşık Veysel sazına seslendiği mısralarında“Sazım bu sesleri turnadan m’aldın/ Peñçe vurup sarı teli inletme” (Kaya 2004: 125) sözleriyle sazına, sarı telinden çıkan sesleri turnadan mı aldığını sorar.

Dursun Cevlani mısralarında sevgili ile arasında bir elçi, bir postacı konumunda gördüğü turnaya “Telli Turnam benden intizar götür/Mektup yazım yara vermeden gitme” (Ceylani 1951: 14) sözleriyle telli turnadan sevgiliye intizar götürmesini mektubunu sevgiliye ulaştırmasını ister. Dönemin Âşıklarından Ozan Nihat da “Turnam selam söyle nazlı Suna’ya” (Uğur 2008: 135) sözleriyle sevgili yârine selam gönderir.

Eğlenin turnalar halımı sorun
Sinemde yaram çok bir merhem sarın
Kalem kaşlı yârdan bir haber verin
Gelir deyu değetler mi yolunu

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 376, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Afşinli Derdiçok şiirlerinde turnalardan kendi halini hatırını sormasını arzular, sinesindeki yaraya merhem olmalarını ister. O da çağdaşı âşıklar gibi kalem kaşlı yârdan haber getirmesini talep eder.

Kağızmanlı Hıfzı mısralarında, turnanın fiziksel yapısına dair bilgiler de verilir. Onun ağır gövdesi nedeniyle dala konamadığından, şahinden korkması nedeniyle de yere inememesinden söz eder. (Aslan 1978: 27)

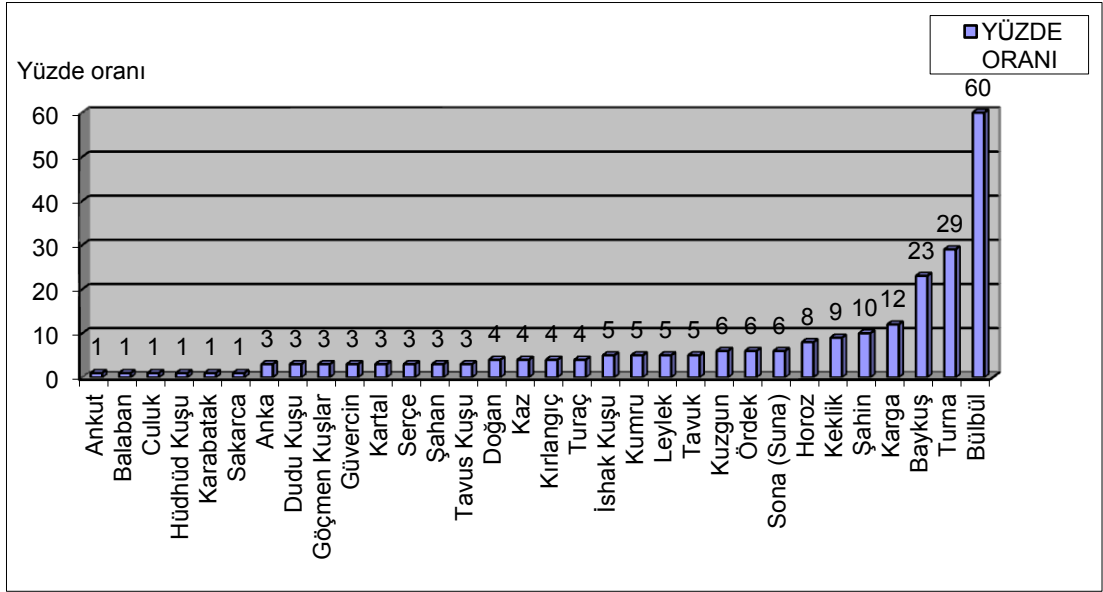
Doldu feleklere feryad-u figan
Ne zalim çığırışır gelen turnalar
Adamı dayanır can mı dayanır,
Kata taş demiri delen turnalar,

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 26, 8/1-2-3-4)

Çıkardıkları seslerin yürekler parçalayan sesleriyle feryadı figan ettikleri bu feryatları sebebiyle de yüreklerin dayanmadığı adeta kata taşı ve demiri deldiği anlatılır.

Telli turnanın gelmesi bahar ayının müjdecisi göçmen kuşlar arasında yer alan turnaların katar katar uçuşları ve semadaki süzölmeleri Âşıkların dikkatlerinden kaçmamıştır. (Demir 1993: 146) .

Renklerinde hâkim olan gri ve kül rengi, turna sürüsünün gökyüzüne yükselen bir dumana benzetilmesine zemin hazırlar. Turnanın kanadı boz, sarı ve yeşil renk ile tasvir edilir. (Yılmaz 2009: 301). “Havadaki turnalardan/ Sakınırım kıskanırım” (Başgöz 1994: 120) sözleriyle sevgilinin rakipten kıskanılması dile getirilir.

Grafik 5.14. Kuşlar

Yüzyılın âşık şiirinde kuşlar arasında bülbülün mısralarda işlenişi daha yoğundur. (Grafik 5.14)

5.3.3. SÜRÜNGENLER

Kirpi: Kirpi, Abdülvahap Kocaman'ın bir mısrasında tesadüf edilen kirpi “İlkbahar gelince cana can katar/ Kuşlar yuva yapar kirpi ev tutar (Sever2004, 55) sözleriyle bahar tasvirleri arasında yer alır ve yuva yapan bir canlı olmasından söz edilir.

Yılan/ Çıyan/ Akrep: Âşık şiirinde adı en çok geçen sürüngenler arasında yılan, çıyan ve akrep isimlerinden söz edilir. Âşık şiirinde kötü insanlardan, insanların arasını açanlardan ve nifak sokanlardan yılan olarak söz edildiği görülür. (Kaya 1984: 151), (Kaya 2005: 131), (Hüseyin 1978: 31)

Dönemin âşık şiirinde zararlı alışkanlıklar ve kötü insanlar yılan benzetilir ve bu zararlı alışkanlıklardan uzak durulması öğütlenir.

Ozan Nihat mısralarında “Kim alet olursa nefsin oynuna/ Yılan yerleştirmiş olur koynuna” (Uğur 2008: 189) sözleriyle nefsin arzularına esir olanların kötü arzu ve emelleri nedeniyle koynuna yılan yerleştirdiğini söyler. Mevlüt İhsanî mısralarında “Kadınlar hem dosttur, hem de düşmandır/ Koyunda büyütür yılan yiğitler.” (Düzgün1997: 175) sözleriyle kötü kadınların yılan kadar tehlikeli olduğuna inanır.

Yüzyılın âşık şiirinde, yılan sözlük anlamıyla doğanın bir unsuru olarak soğuk bir canlı olması özelliğiyle dile getirilir. (Düzgün 1997: 64), (Özdemir 2003: 357), (Düzgün 1997: 144), (Düzgün1997: 206), (Sever 2004: 132)

Kullandı Hazreti Musa

Dönerdin yılana baston.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 246, 3/2-4)

Denize düşenler kurtulmak için

Yılana sarılır dememişler mi?

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 75, 1/3-4)

Mevlüt İhsanî mısralarında, Hz. Musa'nın asasının yılana dönüşmesinden söz eder ve “denize düşen yılana sarılır” sözünü mısralarında işler.

Düştüm muhabbete eyledim devran,

Sandım yüreğimi emdi şahmaran,

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 10, 9/1-2)

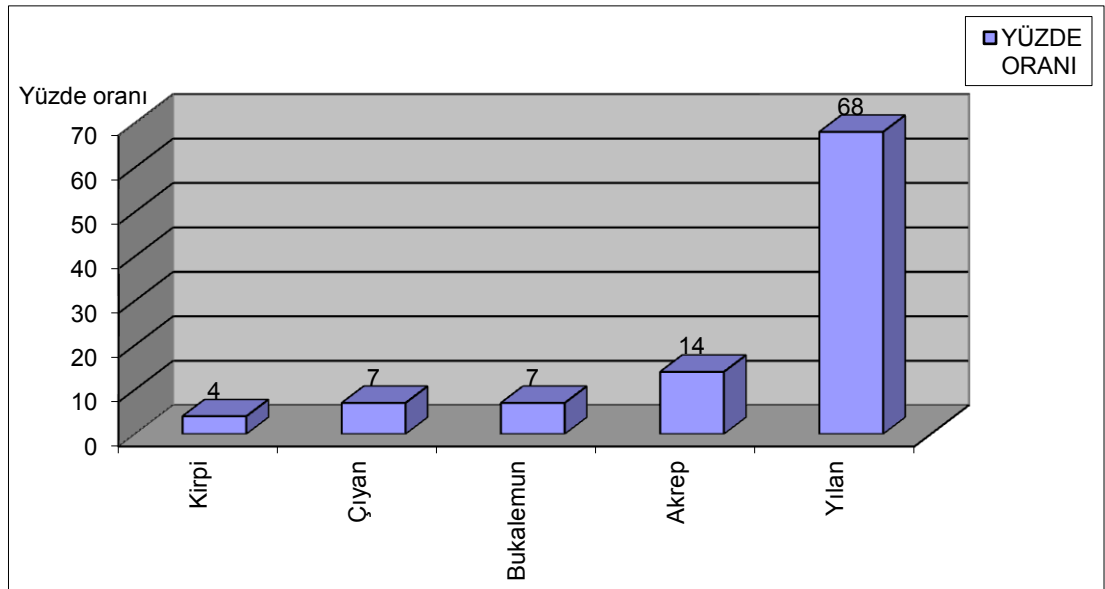
Bir şahmar gibiyem şehirim vardır

Yolunda sürünen mar gibi oldum

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 275, 5/3-4)

Kağızmanlı Hıfzı ve Davut Sulari'nin iki mısrasında yılanın bir türü olan şahmaran, kan emici özelliği dile getirilir.

Bukalemun: Sık sık renk değiştirme özelliğine sahip olan *bukalemun*, “Dilim bir, dinim bir, kalbim de öyle/ Bukalmuna benzer çiçek olamam.” (Dizdaroğlu 1978: 70), “Bukelemun gibi değişmem renk” (Özdemir 2003: 293) sözleriyle döneklığın, çizgi değiştirmenin sembolü olarak âşık şiirinde ele alınır.

Grafik 5.15. Sürüngenler.

Âşık şiirinde kötü insanlardan, insanların arasını açanlardan ve nifak sokanlardan yılan olarak söz edilir ve diğer sürüngenler arasında adından dah çok söz edilir. (Grafik 5.15)

5.3.4. BÖCEKLER

Arı: Arı, çalışkanlığıyla tanınan zar kanatlılar takımına ait tüm böcek türlerine verilen isimdir. Âşık şiirinde doğanın önemli bir parçası olan bu küçük canlılar, çalışkanlıklarıyla, insana faydalarıyla, yaptıkları bal ile ve bahar mevsimi ile ele alınır. Dönemin âşık şiirinde adı çokça geçen böcek türüdür.

Kadirlihi âşık Abdülvahap Kocaman bahara methiyeler düzdüğü mısralarında çiçekten çiçeğe koşan ve zerre zerre kovanına bal taşıyan arılardan söz eder. (Sever 2004: 57), (Sever 2004: 58) Mevlüt İhsanî mısralarında ormanı metheder ve kovandaki arılardan derman aldığını dile getirir. (Düzgün 1997: 67) Afşinli Derdiçok ise şifanın yüzbin çiçekten nasiplenen arının yaptığı balda aranıldığı takdirde insanların şifa bulacağını belirtir. (Demir 1993: 356)

Her şeyin kıymeti kendi çapında,
Has arıya sinek sözde hısımdır.
Eşşek arıları bala hasımdır.
Halis arı gibi bal yapar mı ki?

Âşık Sefil Selimi (zdemir 2003: 255, 2/1-2-3-4)

Her şeyin kendi çapında bir kıymetinin olduğunu söyleyen Âşık Sefil Selimi, sineğin has arıya hısımlığını, eşek arılarının ise bala düşman olduğunu ve halis arı gibi bal yapamayacağından söz eder.

Zamandan şikâyetin yer aldığı mısralarda arı masumiyetin ve mağduriyetin simgesidir. Yaşanılan dönemden ve bazı insanlarda memnuniyetsizliklerin yer aldığı mısralarda arı sözcüğüne yer verilir. Âşık şiirinde “Arılara yasak, gllerin dalı” (Uğur 2008: 255) sözleri ile hak ve mal sahibi kişilerin doğal haklarından mahrum bırakılması teşbih edilir, adaletsiz uygulamalardan şikâyet edilir. “Arı baldan şikâyetçi” (Düzgün 1997: 49), “Arılar acıdan öldü/ Sinekler bala sarıldı” (Hseyin1978: 67), Arı gibi her çiçeği dolaştık/ O hazır yediğin bal halkımındır (Hüseyin 1978: 208) sözleri ile zamandan şikâyet dile getirilir, insanların içindeki buldukları ortamdan memnuniyetsizlikler ifade edilir; adaletsiz uygulamalara dikkat çekilir. “Kovana boş girer yabancı arı/ Emek hırsızları bal hırsızları” (Orak 2001: 112) mısralarında ise emek smrclerden şikâyet edilir.

Söylemedim namusumu, arımı
 İnsanoğlu gam, kederden arı mı
 Oğul için çok besledim arımı
 Kovan mı hileli, ballar mı bozuk?

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 92, 7/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî mısralarında oğul vermesi için arıyı çok beslediğini ancak kovanın mı hileli yoksa balların mı bozuk olmasına şaşkınlığını dile getirir ve yaşadığı zamandan şikâyet eder.

Ayrıca âşık arıya sevgili ise çiçeğe benzetilmiştir. Dönemin âşıklarından Âşık Hüdai “ Sen kime âşıksın diye sordular/ Arıyım çiçeğe bala aşığım (Orak 2001: 54), “Sen bir çiçek ben bir arı/ Benim dünyamda sen varsın” (Orak 2001: 94) sözleriyle aşığı arıya sevgiliyi ise çiçeğe benzetir.

Böcek: Eklem bacaklılar sınıfından canlılara verilen ad. Günümüzde tanımlanmış hayvanların yüzde doksanı bu sınıfa girer. Böcekler, dünyada en çok çeşitliliğe (tür sayısına) sahip olan hayvanlar olarak da bilinmektedir.

Âşık şiirinde çoğunlukla zararlı haşerat anlamında kullanılan böcek sözcüğü, baharın bir remzi olarak mısralarda işlenir. (Düzgün 1997: 87, 124), (Başgöz 1994: 157), (Demir 1993: 109), (Uğur 2008: 162)

Çekirge: Sıçrayıcı özellikleriyle bilinen *çekirge* Mevlüt İhsanî'nin bir mısrasında “Çekirge dik durur, yılan da kelep” (Düzgün 1997: 50) sözleriyle çekirgeden söz eder, fiziksel özelliğine dair kısa bilgi verir.

Karınca: Karıncalar, zar kanatlılar grubunda yer alan, çalışkanlığın sembolü olarak görülen ve sosyal yaşam gösteren böcekler arasında yer alan karınca dönemin âşık şiirinde arıdan sonra adı sıkça işlenen canlıdır.

Bakın karıncalara da,
 Hem dahi anlara da,
 Kardeş kardeş bir arada
 Yaşayınız güle güle.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 120, 3/1-2-3)

Misale bak, al hissenden vazgeçme,
 Bir böcektir, dağlar söker karınca,
 Ne cazip iş görür, her işten seçme,
 Mehengi meydana döker karınca.

Sefil Selimî (Özdemir 2003: 163, 3/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları mısralarında karıncaların kardeşliğinden, dayanışmasından, çalışkanlığından, erzak hazırlığından ve yaşama azminden söz edilir; onların bu halinden örnek alınması öğütlenir. “Mümkün ise karıncayı incitme/ Vicdanını sızlatan şey suç oğlum.” (Sakaoğlu 1987: 152) mısralarında karıncanın bile incitilmemesi vicdanı sızlatan suçlardan uzak kalması tembih edilir.

Allah’ın güç ve kudretine işaret edilen mısralarda karıncayı görme örneği verilir “Kara taş üstünde karanlık gece/ Kara karıncayı gören Allahsın” (Demir 1993: 299) sözleri ile Allah’ın kâinattaki en küçük şeyleri bile gördüğü anlatılır. “Süleyman'a söz öğretti karınca” (Dizdaroğlu 1949: 143) mısralarında ise Hz. Süleyman’a söz öğretmesiyle de adına mısralarda yer verilir.

Dönemin âşık şiirinde, toplum hayatında küçük insanlara karınca benzetmesi yapılır. (Düzgün 1997: 44) Birkaç mısradan da olsa karıncaların zararlı bir canlı olduğu işlenir. (Başgöz 1994: 157), (Düzgün 1997: 225)

Kelebek: Böceklerin, pul kanatlılar veya kelebekler takımının kanatlı fertlerinin genel adı kelebek olarak tanımlanır.

Kelebek de böceklerin ailesi

Ne mutlu ki bir çiçeğin delisi

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 145, 3/1-2)

Kelebekler pırıl pırıl dolaşsın

Kızlar pınarlara geçilsin de git

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 245, 5/2-4)

Sen benim aşkımsın hem dileğimsin

Al yeşil benekli kelebeğimsin

Âşık Hüdai (Orak 2001: 53, 2/1-2)

Âşık şiirinde sözlük anlamıyla birlikte ateş etrafında pervaz eden kelebek ile mürşidi etrafında ilim öğrenmek için halkalanan mürid arasında benzerlik kurulur, güzelliği yönüyle sevgiliye benzetilir.

Sinek: Çift kanatlılar arasında yer alan sinek böcektakımından eklem bacaklıların ortak adıdır. Yüzyılın âşıklarından, Halil Karabulut, ak sinekdestanında, bin dokuz yüz yetmiş dört yılında, Çukurova'nın sinek istilasını ve çevreye verdiği zararlarından söz eder. (Sakaoğlu 1987: 99-100)

Sebze, bostan ne var ise kemirdi,

Pamuklan gazel etti, somurdu,

Her birisi kartal oldu, semirdi,

Savaşta galebe çaldı ak sinek.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 99, 4/1-2-3-4)

Mısralarında özellikle çiftçilerin gördüğü zararları dile getiren Karabulut, zehir ilacı satanların bu işten faydalandığını, fakir insanların ise daha da mağdur hale geldiğini, gündemi meşgul ettiğini tarihe not eder. (Sakaoğlu 1987: 100)

Gökten kaybolunca günün sarısı,
 Sivrisinek olur, yaban arısı,
 Hancı para ister, gece yarısı
 Böyle bir zamanlar hey gidi anlar!

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 44, 3/1-2-3-4)

Tekmesi, boynuzu, kuyruğu ile
 At sineği kovanların bu devir

Ozan Nihat (Uğur 2008: 503, 1/3-4)

Dönemin âşıkları, mısralarında, misafir kaldığı hanın sineklerinden şikâyet eder ve kötü insanları kara sineğe benzetirler.

Örümcek: Eklembacaklılar grubunda yer alan örümcek âşık şiirinde “Duvarlardan örümcekler yürüsün/Belaya uğrasın başın İstanbul (Kaya 2005: 193) mısralarıyla duvarların örümcek bürümesi sözleriyle adı bedduada geçer. “Örümcek misali dokuyan bilir/ Hikmet kitabını okuyan bilir” (Düzgün 1997: 131) mısralarında ise örümceğin ağ örerken gösterdiği emek ve gayretle kâinat kitabını okuyabilme adına gösterilen emek arasında bağ kurulur. “Gâhî örümcekten ince tel olur/ Zerreden kırılır, mudara gönül.” (Aslan 1978: 10) sözleriyle gönül inceliği ile örümcek ağın inceliği birbirine benzetilir.

Tahta Kuruşu: Kan emici böcekler grubunda yer alan tahta kuruşu, yüzyılın âşık şiirinde adından şikâyet edilen böceklerdendir. Dönemin âşıkları şiirlerinde askerde (Sever 2004: 242), tren yolculuklarında (Aslan 1978: 214), misafir kaldığı hanlarda ve otellerde (Kaya 2005: 116) kendilerini rahatsız eden, uyku uyutmayan ve canlarını acıtan tahtakurusundan sık sık şikâyetlerini mısralarında dile getirirler.

Aç kurt gibi daldı, tahta kurusu,
 Göksüm oldu, bütün tırnak yarası,
 “Han parası” dersin, gece yarısı,
 Hanında yatılmaz hey hacı dayı!

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 132, 2/1-2-3-4)

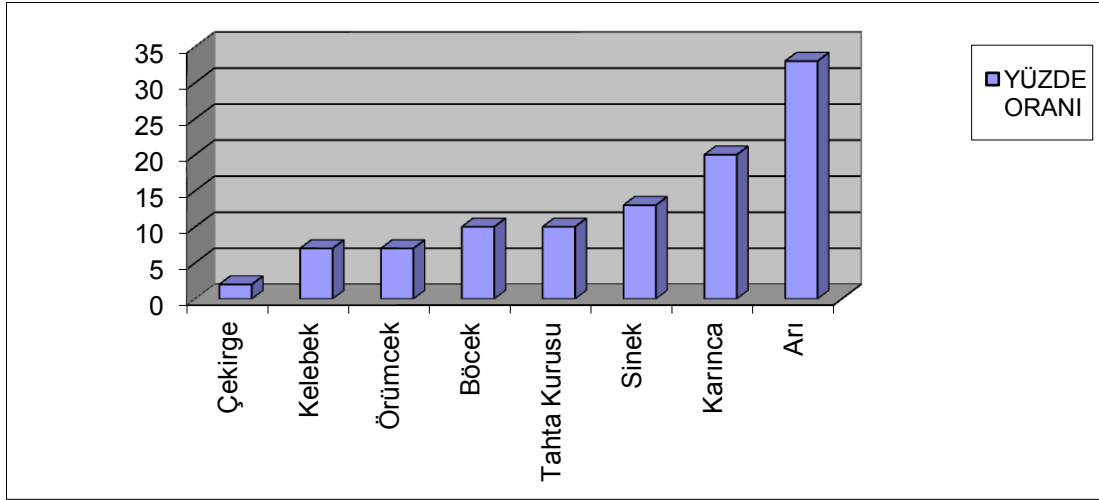
On beş gün tirende, esnayı rahda,
 Cana çengel attı, tahta kurusu,
 Üzdü damar kanım, bu cin-i sahda,
 İmanım gevretti, tahta kurusu.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 214, 1/1-2-3-4)

Bakarsın vücuttan, geçmiş bir kola,
 Katlanılmaz derttir, püsküllü belâ,
 Vücûdum benzetti, kabartma yolu,
 Yaptı tiren hattı, tahta kurusu.

Âşık Müdami (Aslan1978: 214, 4/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Âşık İsmetî ve Âşık Müdami kaldıkları handa, tren yolculuklarında vücutlarına ilişen, kaşınmaktan vücutlarını yara eden ve damarlarındaki kanı emen tahta kurundan şikâyet ederler, tahta kurusu için katlanılmaz dert ve püsküllü bela olduklarını söylerler.

Grafik 1.16. Böcekler.

Dönemin âşık şiirinde, böceklerle ilgili olarak arasında insanlara faydalı olması ve çalışkanlığıyla arıdan sıkça söz edilir. Arıdan sonra ise ismine sıkça tesadüf edilen böcek ise karıncadır. (Grafik 1.16)

5.3.5. BALIKLAR VE DENİZ CANLILARI

Üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olmamıza rağmen 20. yüzyıl âşıkları en az mısralarında en az deniz canlılarından ve balıklardan söz etmişlerdir. Bunda Türk milletinin hayat felsefesinin ve zevklerinin etkisi büyüktür. “Türkler, karaların hâkimi olmakla uğraşmışlar, denizlerin sadece üzerinden geçmişler ve hâliyle denizlerdeki yaratıklarla fazla ilgilenmemişlerdir.” (Peker 2003: 594)

Sularda neşeden oynaşır balık
Hava nemli olur rüzgârsa ılık
Her nereye baksan görün canlılık
Ağaçlara yürür sular baharda

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 57, 6/1-2-3-4)

Dönemin âşık şiirinde balık tabiatın önemli bir parçası ve bir deniz canlısı olarak getirilir. Abdülvahap Kocaman bahar ayının gelmesiyle birlikte tabiatın

canlılığını dile getirdiği bu ayı, balıkların suda neşeyle oynadığını, havanın nemli rüzgârın ise ılık estiğini, her tarafta bir canlılığın dikkat çektiğini ve ağaçlara suların yürüdüğü bir mevsim olarak işler.

Dönemin âşıkları bazı mısralarında sevgiliyi balığa, kendisini ise balık avcısına teşbih eder. “Balık olsan takla dönsen deryada/ Düşürsem toruma hız ile seni” (Kaya 2004: 160), “Yoksa balık mısın ilahi gölde/ Yüzdürme gel beni verginim güzel. (Özdemir 2003: 311), “Balık gibi yüz gez aşk denizinde/ Batma dalışına kurban olduğum” (Çınar 2008: 101) sözleriyle aşk denizinde yüzen balığa benzettiği sevgiliyi tuzağa düşürerek avlamak istediklerini dile getirirler. Dönemin bazı Âşıkları ise Âşık için balık teşbihinde bulunur. “Ben âşık değilim yoksul ozanım/Bazı yalçın dağım bazı sazanım” (Yılmaz 2009: 316), “Maşuk şirin sudur âşık balıktır.” (Aslan 1978: 12) mısralarında sevgili suya âşık ise balık olarak işlenir.

Sevgilinin güzelliğini metheden Âşık Hüdai “Dalgalı saçların deniz gözlerin/Aldatır balığı gölden ayırır” (Orak 2001: 4) sözleriyle dalgalı saç ve denize benzeyen gözleriyle balığı bile sudan vazgeçirebileceğini belirtir.

Âşık Reyhanî balığı dünyadaki nasip olarak görür “Avcı oldum bir ot attım deryaya/ Balık tutmaz parça parça ağlarım” (Düzgün 1997: 172) sözleriyle dünyadaki nasipsizliğinden şikâyet eder. Âşık Fedayi Baba ise kâinatta Allah’ı zikreden canlılar arasında balığın isminden söz eder “Suda balık, havada kuş Hakkın emrine bakar” (Çelebi1990: 69) mısrasıyla sudaki balıkların Allah’ın emriyle hareket ettiklerini ifade eder. Âşık Müdami de mısralarında balıkla ilgili farklı bir konuya değinir “Yanar feryadımdan deryada balık.” (Aslan 1978: 193) sözleriyle dert ve kederinin sudaki balıkları bile yakacak ölçüde olduğunu açıklar.

“Sakın muhannetle gitme uzağa/ Seni balık gibi düşürür ağa (Düzgün 1997: 202), “Yar cemali aklım çeldi/ Balık gibi ağı düştüm. (Özdemir 2003: 149) mısralarında ise balık gibi ağa ağa takılma, ağa düşme ifadeleriyle beklenmedik bir

anda, şaşkın bir halde iken beklenilmeyen bir durumla karşılaşma, tuzağa düşme, anlamlarında balık sözcüğünün kullanıldığı görülür.

Mevlüt İhsanî Ali İzzet Özkan şiirlerinde ve Hz. Yunus'un denize düşmesi ve balığın karnındaki seyahatine telmihlerin yapıldığı mısralarda balıktan söz edildiği görülür. (Düzgün 1997: 76), (Başgöz 1994: 149)

Âşık Hüdai mısralarında balık ile insan, su ile vatan arasında bir ilişki kurulur, “Balık susuz olmaz insan vatansız” (Orak 2001: 37) balık nasıl ki susuz yaşayamazsa insanında vatansız yaşayamayacağına dikkat çekilir.

5.3.6. DİĞERLERİ

Yarasa: Yarasa, bir kuş türü olmasına rağmen uçan tek memeli hayvandır. Yarasa, geceleri karanlıkta ortaya çıkan ve gündüzleri in, mağara ve virane gibi loş ışıklı yerlerde barınan bir kuştur. Onun bir kuş çeşidi olmakla birlikte yakından bakıldığı zaman tüylerinin olmadığı ve daha çok fareyi andırdığı görülecektir. Yarasa, incelediğimiz şiirler arasında sadece Sefil Selimi bir mısrasında tesadüf edilir.

Her hayvandan azgın orman sıçanı

Yarasalar gibi, al kanı içeni,

Dost dediği kula yara açanı,

Nefsini yenemez ben miyim siz mi?

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 269, 1/2-3-4)

Yarasa kelimesini kullanan Âşık Sefil Selimi, zararlı dostları yarasaya benzetmiş nefsinin yenemeyenlerle yarasa arasında bir ilişki kurmuştur.

Sülük: Küçük tatlı su canlılarından sülük, kan emici özelliği yönüyle, hep birilerinin sırtından geçinen, emek sömürsü insanlara benzetilir. Ozan Nihat “Vücuduma sülük gibi sardınız/ Yeter ulan, nedir benle derdiniz (Uğur 2008: 158) sözleriyle bu tür insanlara isyan eder.

Kurbağa: Âşık şiirinde sözlük anlamıyla adından söz edilen kurbağa çıkardıkları ses ötmeleri olarak görülür; Davut Sularî'nin bir mısrasında bir mısrasında göllerde öten yeşil kurbağalardan söz edilir. (Yılmaz 285: 2009)

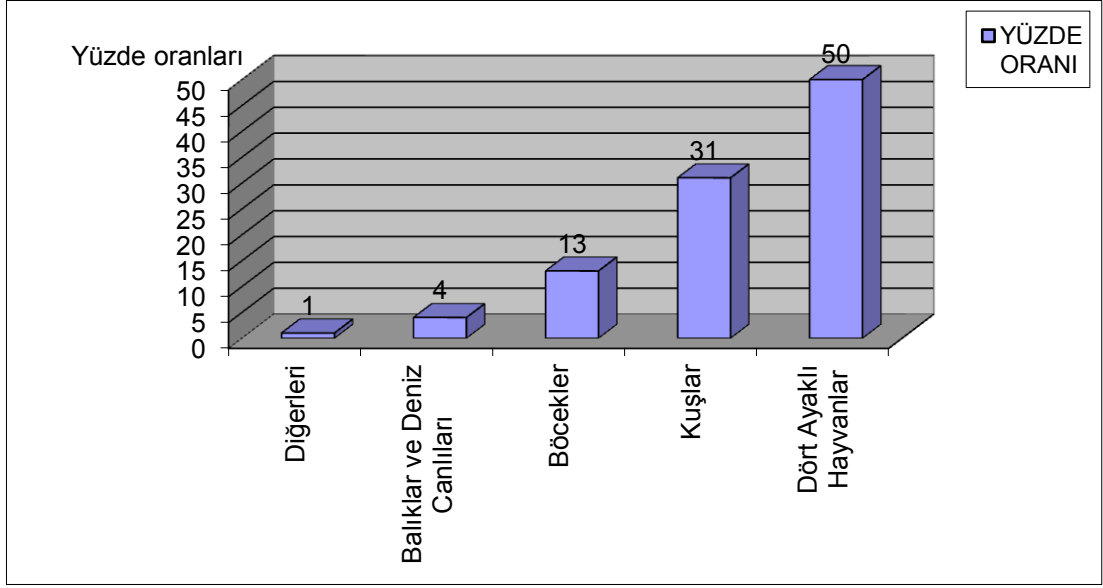
Kötebek: Ozan Nihat'ın bir mısrasında tesadüf edilen kötebek, gizlilik özellikleri yönüyle adından söz eder:

Yılan, cayan, fare, kötebek durup
Homokratik fitne örgütü kurup
Hepsi birden kafa kafaya verip
Lağımlarda görüşüpba dedile

Ozan Nihat (Uğur 2008: 499, 2/1-2-3-4)

Ozan Nihat, yer altında yaşayan canlılar arasında yaşayan kötebek ile illegal faaliyetler yürüten ve ülkeye zarar veren örgütler arasında bir benzerlik kurar.

Orman sıçanı: Orman sıçanı, âşık şiirinde “Her hayvandan azgın, orman sıçanı” (Özdemir 2003: 269) sözleriyle her hayvandan daha azgın olduğuna işaret edilir, vahşi bir hayvan olduğu vurgulanır.

Grafik 5.16. Hayvanlar.

ALTINCI BÖLÜM

MİLLİ DUYGULAR VE TARİHİ OLAYLAR

Şiirlerinde aşk ve sevdaya, din ve tasavvufa, sosyal hayata ve sosyal sorunlara, öğütlere, eleştirilere vb. konulara şiirlerinde sık sık yer veren 20. yüzyıl âşıkları; bu konuların en önemli halkalarından kabul ettiğimiz milli duyguları ve tarihi olayları da şiirlerinde konu olarak işlemişlerdir. Bu bölüm milli duygular ve bu duygu yoğunluğunun oluşmasında en büyük etken olarak gördüğümüz tarihi olaylar olmak üzere iki bölümde incelenmiştir.

6.1. MİLLİ DUYGULAR

6.1.1. VATAN VE MEMLEKET SEVGİSİ

Vatan genel anlamda bir insanın doğup büyüdüğü veya yaşadığı yer olarak tarif edilir. Genel kabuller içerisinde bu tanımın gerçek payı olmasına rağmen Türk vatan anlayışını tarihi çerçeve ve milli ülküler içinde düşünmekte ve değerlendirmekte fayda vardır.

Türkçede bu güne kadar vatan kavramı için peç çok tanım yapılmış, dar ve geniş mânâda: yurt (çadır), ev, aile, ocak, oba, il arazi, vilâyet, diyar, memleket, ülke, bir kimsenin doğup büyüdüğü yer gibi adlar kullanılmıştır.

Üzerinde yaşadığı toprak parçasını eğer uğrunda ölen varsa, altında kefensiz yatanı bulunuyorsa vatan kabul eden, ona cennetlik ve analık payesi veren inancınve ülkünün sevdalısı olan milletimiz için bu tanımlar yeterli gelmeyecektir. Türk halkı *vatan* kelimesini en duru, en berrak sözcüklerle tanımlamış, kültür ve tarih zemininde vatana yeni anlamlar ve yeni kavramlarla ifade etmiştir. Edebiyatçılardan tarihçilere, bilim adamlarından sade vatandaşa kadar pek çok insanın vatan nedir?

Sorusunakendi bakış açısı ve üslubuyla; vatan sevgisi ile ilgili düşüncesini ise kendi dünya görüşüyle cevaplandıracaktır. Ancak vatan sözcüğünü en saf ve en berrak ifadelerle dile getiren; şiirlerinde vatan sevgisini destanlaştıran âşıklar, bu cevaplar arasında şüphesiz vatan sözcüğünü “derinliğiyle, genişliğiyle ve yüksekliğiyle” (Elçin 1990: 6) en güzel şekilde yanıtlayan kişiler olduğu görülecektir. “Âşıklar geleneksel değerleri destanlarıyla güncelleştirerek tekrar edip güçlendirmiş olurlar.” (Çobanoğlu 2000: 119)

İffetim izzetim cevherim özüm

Şad olur gerçeği gördükçe gözüm

Eğer ben ölürsem sana son sözüm

Herşeyin üstünde vatan var oğul

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 160, 3/1-2-3-4)

“Benim iki sevgilim var/ Biri vatan biri millet” (Düzgün 1997: 88) diyen Âşık Reyhanî’de vatan millet ile birlikte iki sevgiliden biridir. Toprakları altında pek çok kefensiz yatana vardır ve bayraktaki iki renkten biri de vatana temsil eder. Reyhanî iffeti izzeti ve şerefi saydığı vatan ve vatan sevgisini dünyadaki her şeyin üzerinde tutar ona kutsiyet atfeder.

Dünyada en fazla sevilen şeyler

Biri vatan biri anadır ana

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 26, 1/1-2)

Kul Ahmet’e göre dünyada en fazla sevilen iki varlık ana ile vatandır. Âşık, dünyada sahip olduğu malı mülkü tüm varlığı olarak vatana görür ve Yaratıcıdan vatanında ölmeyi diler.

Mevlüt İhsanî mısralarında doğusunda dağları, batısında deniziyle, camileri ezanlarıyla, âdeti, töresi, yıldızı ve ayı ile nurlu bir cennet yolu ulu vatana (Düzgün 1997: 115) karşı olan aşkını ve sevdasını dile getirir. “Ben aşığım vatanıma, yurduma

Vatanımın kuzusuna, kurduna” (Düzgün 1997: 109) sözleriyle vatana olan aşkını yineleyen İhsanî pek çok mısradan vatana olan sevgisini dile getirir.

Mevlüt İhsanî vatan sevgisini şiirlerinde her fırsatta destanlaştırır. Ona göre vatan sevgisi tarif edilemez. Cennete benzettiği vatan uğruna yüz kez ölse yüz kez dirilse yine de onun uğruna ölebileceğini söyler.(Düzgün 1997: 114)

Çiçekli ovalar, dumanlı dağlar
Koyunlu yaylalar, meyveli bağlar
Pınarlar coş verir, ırmağı çağlar
Her birinde yüz bin mana vatanım.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 114, 4/1-2-3-4)

İhsanî’ye göre vatan kavramında çiçekli ovaları, dumanlı dağlarıyla, koyunları gezen yaylaları ve meyveli bağlarıyla, coşan pınarları, akan ırmaklarıyla her birinde yüz bin mana vardır.

Yine İhsanî’ye göre vatan, adetleriyle, töresiyle, ezanlarıyla, camileriyle, ovalarıyla, bağlarıyla, dağları ve yaylalarıyla, dört mevsim yaşanan iklimiyle, çeşit çeşit sebze ve meyveleriyle cennetten bir köşedir. (Düzgün 1997: 36,116, 145, 147, 210, 225)

Âşık Nihanî mısralarında “Vatan hizmetine arzumanım var” (Gedik 1995: 216), “Vatan, millet dine, fedâ canımız” (Gedik 1995: 216) sözleriyle vatan sevgisini, vatana hizmet arzusunu dile getirir; vatana, millete ve dine canını seve seve feda edeceğini söyler.

Ozan Nihat, “Nihat der olmalı ilk önce “Vatan”/Gerçek bir ozanın gönlünde yatan (Uğur 2008: 175), “Karış karış sınır çizdik kan ile/Bu mukaddes vatan bizim, yurt bizim” (Uğur 2008: 389), “Güzel yurdum, yiğitlerin otağı/ Her yöresi evliyalar yatani” (Uğur 2008: 221) mısralarıyla gerçek bir ozanın öncelikli sevgisi vatan

olduğu, yiğitler otağı, evliyalar yatağı olan bu mukaddes vatanının sınırlarının karış karış kan ile çizildiğini dile getirir.

Gurbette çok gezdiğini (Kafkasyalı 1998: 255) dile getiren yüzyılın âşıklarından Murat Çobanoğlu dünyada her türlü sevgiyi tattığını ancak vatan sevgisinden daha tatlı sevgi görmediğini (Kafkasyalı 1998: 172), mısralarında belirtir.

Güzelliği bana sormak istersen.
Her zaman dünyada vatan güzeldir.
Dünyanın varını verseler bana
Yine ben söylerim vatan güzeldir.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:292,5/1-2-3-4)

20. yüzyılın vatan sevdalısı âşıklarından Murat Çobanoğlu için her zaman dünyadaki güzel, hiçbir dünya varlığı ile değişilmeyecek olan vatandır.

Her nefes aldıkça havam ordadır,
Anam, babam, yârim, yuvam ordadır,
Dünyayı verse de canım ordadır,
Yine ben söylerim vatan güzeldir.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:292,7/1-2-3-4)

Kan ile yoğrulmuş bu bir temeldir.
İlelebet kalır vatan bizimdir.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 293, 1/3-4)

Aldığı nefesi, çok sevdiği sevgilisi, anne ve babası cennet otağı olarak gördüğü Anadolu'da yaşar. Çobanoğlu her bir temeli kan ile yoğrulmuş toprağıyla ilelebet Türk yurdu olarak kalacağından söz eder.

Vatan sevgisini pek çok şiirine konu eden Sefil Selimî vatan aşkını her fırsatta mısralarında dile getirir. Selimî mısralarında vatan varken hiçbir derdin olmayacağını (Özdemir 2003: 156), hayattan da önce vatanın geldiğini (Özdemir 2003: 233), Avrupa'nın tamamını verseler bile onun küllüğüyle bile değişmeyeceğini söyler ve canından kutsal saydığı vatani her şeyden efdal görür. (Özdemir 2003: 362)

Toprağın mübarek suyun zemzemdir,
İklimlerin şifa, tozların emdir.
Senden ayn kalmak yastır matemdir,
Vatanım, bayrağım, Kemal'im, dinim.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 362, 6/1-2-3-4)

İzah edemezsin ne yazarsan yaz,
Nutkun acze düşer, kelim gelir az,
Valhasıl kabrimi kaz, döşüne kaz
Sefil Seliminin cenneti yurdum.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 370, 6/1-2-3-4)

Ona göre vatanın toprağı mübarek, suyu zemzem gibidir. İklimleri şifa ondan ayrı kalmak ise yas ve matemdir. Sefil Selimî mısralarında vatan mefhumunun, M. Akif'e milli hissi verdiğini, Behçet Kemal'in ruhuna girdiğini, Mevlana'yı bağrına sardığını söyler. Selimî her ne yazılırsa yazılsın vatan sevgisinin izah edilemeyeceğini nutkun aciz, kelamın ise az kalacağı kanısındadır.

Şiirlerinde milli duyguları ve milli heyecanları sık sık konu eden Abdulvahap Kocaman, vatani canından aziz tutar, kendisini vatanın kölesi olarak görür. Yurdumuzda göz olanlar için arslan kesilir ve ağızlarını yırtacağını haykırır (Sever 2004: 114) "Canımızdan aziz tuttuk vatani/ Türklerin vatana helaldir kanı" (Sever 2004: 180) sözleriyle vatan için akıtılan Türk kanının kutsallığından söz eder.

Kocaman Basma ha toprak diyerek
 Bu yere abdestsiz basmamak gerek
 Bu yer öyle aziz öyle mübarek
 Bak kefensiz şehit Mehmet yaşıyor

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 141, 4/1-2-3-4)

Bu toprakta damla damla kan verdik
 Terörizme tam 30 bin can verdik
 Şehit olduk gazi olduk şan verdik
 Öyle çok ucuza satmasınlar haa

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 152, 2/1-2-3-4)

Kocaman, şiirlerinde tarihe göz atıldığında bu vatan için binlerce şehit verildiğini, her bir karış toprağının şehit kanı ile yoğrulduğunu, teröre otuz bin can verildiğini dile getirir ve vatan toprağına abdestsiz basmamayı öğütler.

Davut Sularî, Avrupa ve Asya'da çok devlet gezdiğini, dağlarıyla, ovalarıyla, çiçekleriyle, süslü kırları ve köyleriyle daha güzel bir memlekete rastlamadığını şiirlerinde ifade eder. Toprağında nice velilerin, sultanların ve hanedanların, kahramanların ve pehlivanların yattığını söyler. (Yılmaz 2009: 322, 340)

Davut Sularî'yim vatan şairi
 Cennet gibi dağ ovası bayırı
 Tüm halkımız Türk'tür, yok ayrı gayrı
 Güzel Anadolu'm güzel Türkiye'm.

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 265, 4/1-2-3-4)

Mısralarında kendisini vatan şairi olarak tanımlayan Sularî, ülkemizin dağını ovasını ve bayırlarını cennete teşbih eder, Türkiye'de yaşayan halkın Türk olduğunu; ayrılık ve gayrılığın olmadığını şiirlerine konu eder.

Âşık İsmetî pek çok şiirinde olduğu gibi “Uğrunda ölmeli ötesi var mı?” diye seslendiği şiirinde vatan sevgisini en güzel kelimelerle ifade eder. İsmetî şiirinde vatan ecdad yadigârıdır ve şehit yatağıdır. (Kaya 1984: 88, 96)

Bağrı şehit dolu yüce dağların,
Uğrunda ölmeli, ötesi var mı?
Cennet'e benzeyen yeşil bağların,
Uğrunda ölmeli, ötesi var mı?

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 88, 1/1-2-3-4)

İsmetî de dönemin diğer Âşıkları gibi vatanın, bağrında şehitler yatan dağlarına, cennete benzeyen bağlarından, berrak sularına, sürmeli koyununa, mübarek yüzüne sevdalıdır. (Kaya 1984: 88)

“Bu vatana feda olsun varımız” (Kaya 2005: 134), “Bu vatan uğruna bir canımız var” (Kaya 2005: 326) mısralarıyla vatani için canını seve seve vermeye, feda etmeye hazır olduğunu dile getiren Âşık Talibî “Vatan kalbimizin gonca gülüdür/ Kimse uzanamaz Türk’ün malıdır” (Kaya 2005: 327) sözleriyle vatan, kalbindeki bir gonca güldür, kimsenin eli ona uzanamaz.

Annem beni vatan için büyüttü
Kucağımda seve seve uyuttu
Vatana millete emanet etti
Sıdk ile çalışak vicdanımız var

Âşık Talibî (Kaya 2005: 327, 5/1-2-3-4)

Talibî annelerin çocuklarını vatan için büyüttüğünü ve ona emanet ettiğini açıklar ve vatan için sadakat ile çalışılması gerektiğini öğütler.

Âşık Mahzunî Şerif “Türkiye’ m” isimli şiirinde, memleketini o kadar çok sevdiğini, toprağına kurban olduğunu, dört mevsimi yaşayan bu cennet vatanın her bir ilini ayrı ayrı sevdiğini belirtir. Ozanımız, “Benim memleketim yok senden

başka” mısrasıyla memleketin önemini vurgular. Ozanımız, Türkiye’de birçok farklı kültürden gelen insan olduğunu ve bunların birlikte mutlu bir şekilde yaşadığını söyler.

Ben memleketimin insanına
 Seni çok sevdim dedim.
 Dönmedim.
 İğrenmedim attığı tükürükten,
 Sevdim dedim

Âşık Mahzunî Şerif (Şerif 1994:114)

Mahzunî memleketin insanlarına olan sevgisini belirttiği mısralarında sevgisini yineler, kendisine karşı yapılan haksızlıklara karşı hoşgörülle karşılık verdiğini yine de onları sevdiğini söyler.

Severim bayrağı hakka tapanı
 Mukaddes toprağı cennet vatani

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 44, 1/1-2)

Türk evladı Türk oğluyum
 Vatan aşkıyla doluyum

Âşık Veysel (Kaya 2004: 205, 84/4)

Ne yazık ki yurt uğrunda ölmedim
 Durmaz akar gözlerimin yaşı

Âşık Veysel (Kaya 2004: 146, 39/6)

Vatan, anamızdır; kurban yolunda,
 Can fedâ olmalı, sağ ve solunda,

Âşık Müdami (Aslan 1978: 200, 6/1-2)

20. yüzyılın âşıklarında mısralarında sık sık vatan sevgisini işler vatan aşkı ile dolu olduklarını ifade ederler.

6.1.2. MİLLET SEVGİSİ

Millet, çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, ülkü, duygu, gelenek ve görenek birliği olan insanların oluşturduğu topluluk olarak tanımlanır.

Milliyetçilik mensup olduğu milleti sevmektir. Milletlerin yaşayabilmelerinde devamlarında, yükselmelerinde en önemli, en kuvvetli öge kişilerin mensup oldukları kütleye bağlı olmalarıdır. Milliyet duygusunun çekirdeği, kişinin mensup olduğu topluma duyduğu bağlılıktır. Tarih boyunca milletlerin, millet olarak yaşamasını sağlayan, dağılmasına, diğer milletler içinde erimesine, yok olmasına engel olan, kişilerin mensup oldukları topluma olan ruhi bağlılık hissidir. (Taneri 1997: 84)

Türk milleti, Orta Asya'dan Anadolu'ya, tarihinin ilk dönemlerinden günümüze süren tarihi süreçte şanlı mazisini kahramanlıklarla süslemiş, insanlık adına pek çok hizmetlerde bulunmuş bir millet olarak hiçbir zaman esareti kabul etmemiş, zillet içerisinde yaşamaktansa izzetiyle ölmeyi tercih etmiştir. 20. yüzyıl bu yönüyle incelendiğinde tarih sayfalarına altın harflerle kahramanlık destanları yazılan, pek çok dünya ülkesine karşı bağımsızlık mücadelesi verilen bir yüzyıl olmuştur.

Türküm, baş eğmeyi bilmem, malûmdur,
Esaret ve zillet bana ölümdür,
Vatan, bayrak, namus kutsal malımdır,
Can verdimse bunlar için verdim ben.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1978: 172, 3/1-2-3-4)

Türklüğüyle gurur duyan, esaret ve zilleti kendisine ölüm gören Halil Karabulut'un mısralarında, bu bağımsızlık mücadelesine dair izleri görmek mümkündür.

20. yüzyıl âşık şiirinde yüzyıl içerisinde yaşanan tarihi olaylara, seferberliklere, savaş sonrası yaşanan sıkıntılara, kazanılan zaferlere kahramanlık duyguları içinde bu olaylara telmihler yapılmış, Türk milletine olan sevgi terennüm edilmiştir. İnsan sevgisi, barış, kardeşlik, hoşgörü gibi evrensel temaları şiirlerinde işleyen âşıklar, şiirlerinde millet sevgisine dair en güzel örnekleri vermişler milli duyguları devamlı zinde tutulmasına büyük katkı sağlamışlardır.

Âşık Mahzunî, birçok şiirinde memleket sevgisini işler. “Dolunaya Tül Düştü” isimli şiir kitabında (Çankaya 2002: 31) memleket sevgisini şöyle anlatır: Milliyetçilik bende bir ırk anlayışı biçiminde değildir. Sadece doğduğum ülkenin içinde yaşayan bütün insanları bende olan özel sevgisi nedeniyle, ben ülkemin milliyetçisiyim. Amma ırkçısı değilim. Burada yaşayan bütün yığınların adına Türkiye’mi çok seviyorum.” Abdülvahap Kocaman da mısralarında Türk milletinin asilliğine dikkat çeker “Türk ırkının yoktur eşi dünyada/ Ezip geçer bir güç karşı koysa da” (Sever 2004: 157) mısralarıyla Türk insanının gücüne ve kuvvetine dikkat çeker.

Ceddimiz Asya’dan gelmiş,
Şark’a, garba pençe salmış,
Şanımızla, cihan dolmuş,
Bu şan size Türk gençliği.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 232, 2/1-2-3-4)

Âşık İSMET der ki, nice devletim,
Dünyada bir uçdan uca devletim,
Beş bin yıllık tarih, koca devletim,
Kırk günlük kurulan koyden değilim

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 90, 4/1-2-3-4)

Dönemrin âşıklarından Müdamî şiirinde ceddimizin Orta Asya'dan gelmesi, doğu ve batıya göçlerin ve seferlerin olması böylece cihanın Türk şanıyla dolması gibi tarihî olaylara ve milli hislenişlere dikkat çeker. Âşık İsmetî ise Türklerin tarih sahnesinde nice devletler kurduğu, dünyanın bir ucundan diğer ucuna beş bin yıllık koca bir devlet olduğunu söyler ve köklü bir millet olduğumuzu tarihe not düşer.

Yüzyılın âşıklarından Abdülvahap Kocaman millet sevgisini şiirlerinde sıkça dile getirir. Kocaman şiirlerinde Türk milletinin yüceliğinden, dünyaya nam verdiğiinden, dünyadaki eşsizliğinden söz eder; Türk ve Müslüman olduğu için Allah'a şükreder. (Sever 2004: 175)

Bende vatan millet aşkı ziyade
 Duyan duymayana etsin ifade
 Aslım yitiren bir haramzade
 Sorsalar da Müslüman'ım Türk'üm ben

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 175, 6/1-2-3-4)

Vatan ve millet aşkını sık sık tekrar eden Kocaman, düşman önünde hiçbir zaman başını eğmeyen bir millete mensubiyetiyle övünür şartlar ne olursa olsun mısralarında Müslüman Türk kimliğini vurgular.

Âşık Talibî mısralarında “Asla geri kalmaz Türklerin sözü/ Ecdadı kahraman yiğittir özü (Kaya 2005: 302), “Ecnebiyi Türk'ü hesaba döksek/ Her hususta Türklük bin katlı yüksek” (Kaya 2005: 402) sözleriyle millet sevgisini dile getirdiği mısralarda ecdadın kahramanlığından, diğer milletlere nazaran pek çok konuda Türklüğün yüceliğinden söz eder.

Türküm, bilir beni dostlar, düşmanlar,
 Her milletten daha önce vardım ben.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 172, 1/1-2)

Kâhi «Kaan», kâhi «Hakan» dedirdim,
 Kâh «İmparator», kâhi «Sultan» dedirdim,
 Altı yüzyıl «Âl-iOsman» dedirdim,
 Cihangirlik rütbesine erdim ben.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 173, 6/1-2-3-4)

Kadirlili Âşık Halil Karabulut, her milletten önce Türklerin varolduğunu işlediği mısralarında tüm dünyada kendi sözünü dinleten bir ecdada sahip olmanın gururunu anlatır, tarihte “Kaan, Hakan, Sultan ve Âl-i Osman” sözleriyle cihangirlik rütbesine erişen ecdada sevgilerini dile getirir.

Türk milletine sevgisini aşk derecesinde belirten Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 79), “Bir Türk bir dünyadır sözüne göre/ Şanınla her yerde her zaman övün” (Düzgün 1997: 207) sözleriyle “Bir Türk dünyaya bedeldir” sözüne atıfta bulunur, milli birlik ve beraberliğe vurgu yapar.

Mısralarında vatan sevgisine sık sık vurgu yapan Âşık İsmetî, şiirlerinde “Köküm yerli kaya, koca dağ gibi/ Söküp atılacak soydan değilim.” (Kaya 1984: 90), “Kimler soruyormuş benim soyumu?/ Emsali bulunmaz zor demek benim.” (Kaya 1984: 93) mısralarında millet sevgisine yer verir ve Türk tarihinin köklü geçmişinden, emsali bulunması zor bir millet olmasından söz eder.

Dönemin pek çok âşık şiirinde görüldüğü gibi Ali İzzet Özkan, Âşık Fedayi, Âşık Veysel, Bardızlı Nihanî ve Âşık Müdami gibi dönemin âşıkları da şiirlerinde Türk olmasından ötürü mutluluğunu dile getirir ve Türk olmaları nedeniyle övünçlerini mısralarında açıklarlar. Bu bağlamda Ali İzzet Özkan “Şehit torunuyum gazi oğluyum/Türk’üm ne mutluyum iller içinde” (Başgöz 1994: 71) sözleriyle şehit torunu ve gazi oğlu olduğunu belirtir. Âşık Fedayi Baba “Aslımız Türk, neslimiz Türk, Türk milleti derler bize/Birimiz bin kâfirden dönenlerden değiliz” (Çelebi 1990: 196) sözleriyle Türk olmakla övücünü dile getirir. Âşık Müdami ise “Hamdülillah hırkamız Türk aslı Türk ecdadımız” (Aslan 1978: 266) Türk aslından

ve Türk ecdadının torunu olmaktan ötürü şükreder. Yine millet ve ecdad sevgisini mısralarında sık sık tekrar eden Âşık Veysel “Ben bir Türk oğluyum VEYSEL’dir adım/ Korkmaz yılmaz ulu Türk’tür ecdadım” (Kaya 2004: 146) mısralarıyla Türk oğlu olmasından korkmaz ve yılmaz ulu bir ecdadı olmasından dolayı gururunu ifade eder.

6.1.3. BAYRAK SEVGİSİ

İlk çağlardan günümüze her millet kendilerini temsil eden sembollerini kullanmışlardır. Bayrak, zamanla halkın ve devletin milletlerin devletleri temsil eden en önemli simgesi milli sembolü haline gelmiştir. Orta Asya’dan dünyanın dört bucağına yayılan Türk boyları, bayrakların gölgesinde toplanmış, zaferden zafere onun gölgesinde koşmuşlardır. Onun uğrunda nice canlar verilmiş, başarı ve zaferler onun dalgalanan saçaklarında görülmüştür.

Milli duyguları en güzel şekilde şiirlerinde dile getiren âşıklar Türklüğü, vatan ve bayrak aşkını mısralarında işlemişlerdir. Yüzyılın âşıkları en içli mısralarında, canlarını verecek ölçüde al kırmızı bayrağı sevdiklerini haykırılmışlar, bağımsızlığın ve milli hâkimiyetin sembolü olan bayrak konusunu ve bayrak sevgisini şiirlerinde sık sık dile getirmişlerdir.

Şiirlerinde bayrağı bir sevgili olarak anlatan Ozan Nihat “Şanlı Türk bayrağı manada “Yüce”/ Dilimizde iki mukaddes hece” (Uğur 2008: 480) sözleriyle dilindeki kutsal iki hece olduğunu söyler. Bir başka mısrasında ise “Namusumuz bayrak, arımız Bayrak/ Sevdığımız, nazlı yârimiz Bayrak (Uğur 2008: 481) sözleriyle bayrağı namus ve ar, sevilen nazlı bir yâr olarak açıklar. “Nihat’ın gönlünde yatansın ey yâr!/ Ay yıldızlı bayrak vatansın ey yâr!” (Uğur 2008: 373) mısralarıyla ise bu yârin kendi gönlünde yattığını ve ay yıldızlı bayrağın vatan olduğunu seslendirir.

Halil Karabulut “Vatan, bayrak, namus kutsal malımdır/ Can verdimse bunlar için verdim ben.” (Sakaoğlu 1987: 172) sözleriyle vatan, namusla birlikte bayrağı da kutsal malı olarak görür. Abdülvahap Kocaman da “Nerde dalgalansa şanlı al bayrak/ Orda namus şeref iffet yaşıyor” (Sever 2004: 141) bayrağın dalgalandığı sürece namus, şeref ve iffetten söz edilebileceğini dile getirir.

Sendedir hürriyet sendedir gurur
Dünyalar durdukça başında durur
Sendedir İstiklal sendedir sürür
Açıl düşman görsün seni al bayrak

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 143, 4/1-2-3-4)

Al bayrağım sana emanetim var
Sen sakla sen koru kolla yavrumu

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 34, 1/1-2)

Töreyi ayakta tutansın ey yâr
Ay yıldızlı bayrak, vatansın ey yâr

Ozan Nihat (Çınar 2008: 372, 4/1-2)

Yüzyılın Âşıklarına göre milletimizin kutsal değerlerinden biri olarak işlenen bayrak, özgürlüğün ve hürriyetin sembolüdür, mensubu olduğu halkının da gururudur. Bağımsızlık bayrakla belirlenir, onun gölgesinde insanlar kendini emniyette ve huzurda hisseder. Askere gönderilen Mehmetçiklerin emanet edildiği bir emniyet iklimi, töreyi ayakta tutan büyük bir güçtür.

Bayrağın al rengi, ay ve yıldızı âşık şiirinde sık sık dile getirilen bir husustur. Halk inancına göre I. Kosova Savaşı sonrasında Türk askerlerinin kanının bir çukurda birikmesi ve o an yerdeki kanın üzerine bir ışık parçası şeklinde görülen hilal ile yıldızın esrarengiz ve göz kamaştırıcı duruşuyla Türk bayrağının oluştuğuna inanılır.

Dönemin âşıkları “Bayrak yaptık şehitlerin kanından” (Düzgün 1997: 121), “Rengin şehitlerin kanı al bayrak (Düzgün 1997: 143), “Ey şehidin rengi Türk’ün bayrağı (Düzgün 1997: 179), “Ay yıldızın alı, kanımız bizim/ Bayrağa fedadır canımız bizim(Çınar 2008: 480), “Şehitler kanıdır ayı yıldızı.” (Kafkasyalı 1998: 238), “Parlayan ay yıldız, gök meşalesi/ Gül vatana, gül çehrelî gül bayrak” (Düzgün 1997: 56), “Elvân sancağının al renktir özü/ Ayetle bezenmiş ayı yıldızı” (Gedik 1995: 169) mısralarıyla bayrak sevgisini şiirlerinde işler, bayrağın al renginin şehitlerin kanından, ay ve yıldızı ise göklerden aldığı inancını dile getirirler.

Yüksel bayrak yükselmeye layıksın
Arslan cephesinin önü al bayrak
Senin bir bakışın dünyaya bedel
Yurdun ziya veren gönül al bayrak

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 143, 1/1-2-3-4)

Yüceden bakarsın, nerede ucun
Geçtin okyanusu, Kore'de ucun
Mavi gökler senin, dünya avucun
Şanlı Türk'ün bayrağıdır, bayrağı.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 56, 3/1-2-3-4)

Yaşasın milletim bayrağım yurdum
Dilerim Allah'tan sonuna kadar

Âşık Veysel (Kaya 2004: 253, 124/7)

Dönemin Âşıklarına göre Türk bayrağı milletimizin şeref ve onurunu simgeleyen, kötü günde, iyi günde, uluslar arası birlikteliklerde göklerde bizi temsil simgemizdir. Dalgalanması düşmana korku, dosta güven verir. Âşık şiirinde bayrak, Türklüğün sönmeyen şerefi kabul edilmiş, bakışı dünyaya bedel görülmüş, dünyanın pek çok yerinde dalgalandığından söz edilerek onun daima yükselmesi istenmiştir.

6.1.4. TÜRKÇE SEVGİSİ

Dil, her ne kadar bir anlaşma aracı olarak tanımlansa da, milletlerin gelişmesine rehberlik eden, geçmişiyile geleceği arasında köprü görevi gören bir kültür mirasıdır. Dil milleti oluşturan bireyler arasında tam bir birleştirici unsur görevini üstlenir. Onları duygu düşünce, hayal ve en önemlisi dış dünyayı algılaması açısından birbirine yaklaştırır. Dil sayesinde ortak duygu, düşünce ve ideallere sahip olan bireyler arasında ortak bir şuurda oluşur. Bu şuur ferdi şuurun çok ötesinde milli bir şurudur. Dilin önemini kavrama, farkına varma ve işlevsel olarak özüne uygun kullanabilme kadar korunmasında büyük önem taşır. Diline sahip çıkan milletler kendi kültürel değerlerinden kopmaz, başka güçlerin egemenliği altına girmezler. Bu nedendir ki dilin titiz bir şekilde korunması, yozlaştırılmadan sonraki nesillere aktarılması çok önemli bir husustur.

Âşıklar şiirlerinde, yetiştikleri dönemin ve sosyal çevrenin dilini şiirlerinde başarıyla kullanmış eserlerinde halkın kullandığı yaşayan Türkçeyi şiirlerinde işlemişlerdir. Âşıklar, halkın kullandığı berrak ve duru kelimelerle ses bayrağı haline getirdikleri Türkçeye sevdalarını her fırsatta dile getirmişlerdir. “Halk edebiyatı (anonim, âşık, tekke) mensubu olan ismi bilinen veya bilinmeyen sanatkârlar “söz”ü “saz”a koşarak söylemişlerdir. Müzik eşliğinde söylenen “söz”lerin “dinleyici çevre” sinin anlayabileceği cinsten olması kadar doğal bir şey olmaz. Dolayısıyla halk şairinin ait olduğu dönemdeki “yaşayan Türkçeyi kullandığını söyleyebiliriz.” (Görkem 2001: 155-161)

Dönemin âşıklarından Abdulvahap Kocaman Türkçe ve dil sevgisini şiirlerinde sıkça konu eder. Kocaman, Türkçe’yi Türk olmanın bir kaidesi olarak görür. (Sever 2004: 176-177)

Duygu düşünceler daha ziyade
 En güzel Türkçemde billur ifade
 Nazımda nesirde ilmi sahada
 Edebi sanatın yoludur Türkçem

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 176, 6/1-2-3-4)

Dini duyguları gönlümde bulan
 Milli hislerime tercüman olan
 Her kelimesini bir ezgiden alan
 Türk dünyasının saf balıdır Türkçem

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:177, 2/1-2-3-4)

Duygu ve düşünceler Türkçeyle en güzel şekilde dile getirilir, nazımda, nesirde ve ilmî sahada Türkçe milli kültürün bir abidesidir. Kocaman'a göre dini duyguları Türkçe ile insan gönlüne en güzel şekilde yer eder, milli hislere en iyi Türkçe tercüman olur. Türkçe her kelimesini bir ezgiden alır, geniş anlatım gücü ve deyimlerle doludur ve bu yönüyle dünyanın en zengin dilidir.

Türkçe sevgisini mısralarında işleyen Âşık Talibî'nin "Türkçe sözler kolay gelir dilime/ Ne kadar kıymetli Türkçe kelime" (Kaya 2005: 150) sözleriyle Türkçe sözlerin söylenmesi dile kolay geldiğini ifade eder. Talibî, "Türk evladınız Türkçe konuşalım", "Türkçe söylemesi ne kadar kolay" (Kaya 2005: 150)sözleriyle de Türkçe kelimelerin kıymetinden ve söylenmesinin kolaylığından söz eder Türkçe konuşulmasını öğütler.

6.1.5. ÜLKÜ SEVDASI

Ülkü, sözlükteki ilk anlamıyla amaç edinilen, ulaşılmak istenen idealdir. (Türkçe Sözlük 2005: 2056) Âşıklar, dönemindeki saygın konumlarıyla, duygu yoğunlukları ve ideal kişilikleriyle aynı zamanda bir ülkü insanıdır. Âşıklar, insan ve doğa sevgisini, dinî duygu ve düşünceleri, vatan ve millet sevgisini dile getirdikleri

gibi şiirlerinde aynı zamanda hayallerinden, ulaşmak istediği ideallerinden söz ederler. Onlar mısralarında “Türklüğü korumak için yemin içtik/ Onun için bu formayı biz seçtik” (Özdemir 2003: 187) sözleriyle öncelikli hayallerinin Türklüğü korumak olduğundan söz ederler. “Laik demokrasi yaşar ülkemi/ Devrimleri korumaktır ilkemiz” (Özdemir 2003: 321), “Göğüs verip vatan için yürümek/ Anayasamızı daim korumak” (Kaya 2005: 343) mısralarıyla Türkiye’nin her zaman ilerlemesi, laikliğin, demokrasinin, devrimlerin ve anayasanın korunması olduğunu açıklarlar.” Tasada kıvançta birlik oluşturmanın da âşık şiirinde bir ülkü olarak ifade edildiği görülür. (Düzgün 1997: 150)

Vatanımda birlik, cihanda barış
Okumaya gayret, sanatta yarış
Uyuma, usanma, yurt için çalış
Yürü, bu, Ata'nın yoludur gençlik.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 90, 3/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî’ye vatanın birliğini, bilimde ve sanatta yarışır bir konumda olabilme ülküsünü dile getirir ve bunun için de Türk gençliğinden okumamasını, gayreti göstermesini, çok çalışılmasını ve sanatta yarışır bir durumda olunmasını öğütler. Vatana hizmetin artık topla tüfekle olmadığını, kalemle ve yüreğini ortaya koyarak büyüklü küçüklü vatana hizmet etmekle olduğunu belirtir.

Türkistan Kerkük’e erişilmedikçe
Tunus Cezayir’e kavuşmadıkça
Ülküler zafere erişmedikçe
Beklenecek ay ve yılımız var mı

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 120, 2/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî, bayraktaki kanı gençliğin bilmesini istediği mısralarında, şehitlik ve gazilik felsefesinden söz eder. Türkistan’ın Kerkük’e erişmesi, Tunus’un Cezayir’e kavuşması, Ülkülerin zafere erişmesi onun ülkü sevdaları arasında sayılabilir.

Verdiğimiz söze sadık kalarak
 Yaratılış gayemizi bilerek
 Türk İslam yolunda birlik olarak
 Davranın Hak yolda sefer günüdür!

Ozan Nihat (Uğur 2008: 149, 3/1-2-3-4)

Türk İslam ülküsü denen yar için
 Şanlı bir destandır dünümüz bizim
 Millî devlet, güçlü iktidar için
 Açıldı çok şükür önümüz bizim

Ozan Nihat (Uğur 2008: 511, 1/1-2-3-4)

Ozan Nihat “Hedefimiz Turan’dır, Turan yolumuz rehber sünnet ve Kur’an” (Uğur 2008: 177) sözleriyle ülküsünü dile getirir ve Türk İslam felsefesinden söz eder. Ozan Nihat şiirlerinde hayalini ve özlemlerini şöyle sıralar: Camilerde ezanların okunması, tekbir seslerinin yükselmesi, insanların yaratılış gayelerini bilmesi, Türk İslam anlayışının benimsenmesi ve bu yolda birlik olunması, vatan, millet, bayrak ve devlet için insanların canını seve seve verebilmesi, milli devletin oluşması ve güçlü iktidarın kurulması şeklinde sıralamak mümkündür. (Uğur 2008: 149, 511)

Hürriyetle ile doğdum kardeşim,
 Adaletle ömür boyu yoldaşım,
 Cesaretle adım birdir, adaşım,
 Bu üçünden ayrılmayan merdim ben.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 172, 4/1-2-3-4)

Halil Karabulut, mısralarında hayalini kurduğu üç kelimedenden söz eder ve bu kelimelerin hürriyet, adalet ve cesaret olduğunu söyler.

6.1.6. TÜRK BÜYÜKLERİ SEVGİSİ

Bir toplumu toplum yapan değerlerin başında o toplumun geçmişine sahip çıkması ve o toplumun bir yerlere gelmesini sağlayan toplumun ileri gelenlerine ve büyüklerine sahip çıkması onları sevmesi gerekir. Bir milletin kendi büyüklerine sahip çıkması ve sevmesi aynı zamanda millet olmanın en büyük vasıflarından biridir. Tarihi olayların konu edildiği 20. yüzyıl âşık şiirinde, Türk büyüklerine karşı saygı ve sevginin en güzel örneklerini görmek mümkündür. Milli duyguların en yoğun bölümlerinden birini oluşturan Türk büyükleri sevgisinin işlendiği mısralarda, önce millet sevgisini, büyüğe benzeme duygusunu sonra da millete hizmet etme aşk ve iştiyakını görürüz. Bu şiirlerde ayrıca tarihi kahramanlara ve Türk sultan ve padişahlara sevgiler dile getirilir, onlar hakkında övgü ve methiyeler düzülür.

Yüzyılın âşıkları “Tanrıya bin şükür, anayurdumdan/ Mete, Bumin, Alparslan’lar yaratmış.” (Aslan 1978: 208), “Altaylardan geldim Oğuzlardanım/ Sanki Alparslan’ım ve Cengiz Han’ım” (Sever 2004: 175), “Türk oğluyum Oğuzlardan soyum var/ Fatihlerden Yavuzlardan huyum var” (Sever 2004: 147), “Ecdadım, Oğuz, Atilla/ Bunun bir, misâline yaz” (Aslan 1978: 252), “Türkler unuttur mu Keykubatları/ Yitmez eserleri çok sanatları” (Keskin 2006: 222), “Din’in gayretin’den, şecaatinden/ Kılıçarslan, Osman, Sultanlar yaratmış. (Aslan 1978: 209), “Fatih’ler, Yavuz’lar, onun evladı/ Ata gibi kumandalar yaratmış” (Aslan 1978: 209) mısralarıyla Türk büyüklerinden Atilla’ya, Alparslan’a, Cengiz Han’a, Alaaddin Keykubat’a, Kılıçarslan’a, Osman Gazi’ye, Fatih Sultan Mehmet’e, Yavuz Sultan Selim’e karşı hayranlıklarını dile getirirler ve sevgilerini ifade ederler.

Bir milletim dallı, budaklı, köklü,
Tarihim var şeref yüklü, şan yüklü.
Bir baş Mete, bir başı Atatürk’lü
Cihan da on altı devlet kurdum, ben.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 174, 1/1-2-3-4)

Ey yıldırım Gazi Kemal Paşa'mız
 Fedakârımız kahramana geldim
 Yedi düvel içinde söylenir namın
 Bir ruhsat umarım ferman geldim

Âşık Talibî (Kaya 2005: 120, 70/1)

Okur Türk'üm, yazar Türk'üm
 Köyüm, kentim, pazar Türk'üm
 Ey kahraman Atatürk'üm
 Mustafa Kemal içimde.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 223, 4/1-2-3-4)

Türk toprağın kanla yoğurdun aldın
 Bütün düşmanların korkuya saldın
 Şan şöhret sahibi ancak sen oldun
 Milletten terk ettin varın Atatürk

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 262, 2/1-2-3-4)

Atilla, Alpaslan, Süleyman benim,
 Bizansı deviren Mehmet Han benim,
 O Mustafa Kemal Kahraman benim,
 Dün yedi düvelden hesap sordum ben.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 173, 5/1-2-3-4)

Çekersen palamı dökülür al kan
 İstiklal, Malazgirt, işte Çaldıran
 Atatürk, Yavuzlar, Fatih, Alparslan
 Bıraktı mı çakalları yurda hey.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 212, 4/1-2-3-4)

Kimin hatdinedir Türke yan bakmak
 Yahut ki yurduna burnunu sokmak

Kazım Karabekir İnönü Çakmak

Zafer meşalesi yakan Türkleriz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 177, 6/1-2-3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde Türk tarihinin ilk dönemlerinden günümüze tarih sahnesinde Mete'den Atatürk'e uzanan çizgide önemli görevler üstlenmiş tarihi kahramanlara karşı sevgi ve hayranlıklar dile getirilir.

6.1.7. KARDEŞLİK DUYGUSU BİRLİK VE BERABERLİK

20. yüzyıl dünya çapında büyük savaşların yaşandığı, imparatorlukların yıkılıp yeni devletlerin kurulduğu ve dünya siyasi haritasının yeniden çizildiği bir yüzyıl olmuştur. Türk tarihi açısından kahramanlıkların, destanların yazıldığı, binlerce insanımızın vatanı için toprağa şehit düştüğü, aynı zamanda gözyaşının dinmediği bir yüzyıl olmuştur. Özellikle yüzyılın ikinci yarısından sonraki dönem kutuplaşmaların, sağ ve sol çatışmalarının, terör eylemlerinin, din, medeniyet ve mezhep çatışmalarının yoğun yaşandığı bir dönem olmuştur. Tüm bu olumsuzlukların üstesinden gelinebilmesi, dünyanın yaşabilir bir hal alması, ancak birlik ve beraberliğin, kardeşliğin, insanlığın ortak paydası haline getirilmesiyle mümkün olacaktır.

Âşıklar, yaşadıkları dönemde şiirlerinde, öğüt ve nasihatlerinde sevgi barış, kardeşlik, huzur ve emniyet konularını sık sık şiirlerinde dile getirmişler böylece birlik, beraberlik ve kardeşçe yaşama konusuna büyük katkı sağlamışlardır. Onlar şiirlerinde yüz yılın âşık şiirinde birlik ve beraberliğin sağlandığı, kin ve nefretin olmadığı barış ve kardeşliğin hâkim olduğu bir dünya özlemi görülür.

Okulların sırasında
 Vatandaşın arasında
 Türk ve İslâm töresinde
 Nişanında kardeşlik var

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 162, 4/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Abdülvahap Kocaman şiirlerinde sevgi, barış ve kardeşliği şiirlerinde sembol haline getirir. Anadolu'nun karış karış her köşesinde kardeşliğin yaşandığını söyler. Türk İslam töresinde, hadislerde ve veciz sözlerde, adaletin simgesinde, beş vakit ezan sesinde, Atatürk'ün ilkesinde kardeşliğin varlığından söz eder. Kocaman, hangi konumda ve makamda olursa olsun kardeşliğe ihtiyaç duyacağına mısralarında dikkat çeker.

Ne isen falan filan ne ben Reyhanî
 Sen beni kendinden çok yakın tanı
 Böyle kurtaralım ulu vatani
 Milli beraberlik milli bütünlük

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 156, 4/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî insanların arasında dil, din ve ırk ayırımı yapılmamasını ve birlik olunmasını, şiirlerinde öğütler.

Nedir kavga nedir bu kin
 Mademki insanız bugün
 Her yan olsun bayram düğü
 Kardeş olup barışalım

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 126, 6/1-2-3-4)

Şiirlerinde kavgalardan, ikiliklerden ve ayrımcılıklardan ve dünyadaki savaş ve kavgalardan şikâyet eden Kul Ahmet mısralarında kardeşliği ve barış içinde yaşamayı nasihat eder.

Barışsız bir yurttta beşik sallanmaz
 Bostan çiçek açmaz, ağaç dallanmaz
 Yiğit güvey olmaz, gelin allanmaz
 Ana barış, oğul barış, kız barış.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 198, 5/1-2-3-4)

Artık dökmeyelim kanlar
 Gülsün, yaşasın insanlar
 İmzaya gelsin başkanlar
 Bu yıl barış yılı olsun.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 247, 2/1-2-3-4)

Birlik ve beraberliği, barış ve kardeşliği şiirlerinde sıkça dile getiren Mevlüt İhsanî, Türk illerinin Doğusuyla, Batısıyla, Çerkez'ıyla, Laz'ıyla, herkesin kardeş olduğunu söyler. İhsanî şiirlerinde yurt toprakları üzerinde yaşayan insanların soy, din ve kader birlikteliğine işaret eder ve kardeşin kardeşe kurşun atmamasını, silahların susmasını, savaşların bitmesini, barış antlaşmalarının imzalanmasını ister; barış ve huzur dolu bir ülkeye özlemlerini dile getirir. (Düzgün 1997: 109, 110, 198, 247)

Ozan Nihat mısralarında Türk İslam birliğine vurgu yapar, soydaş milletler ile bağların kuvvetlendirilmesini ister ve Türk kardeşliğine vurgu yapar. Yaratandan dolayı birlik olunmasını öğütleyen Ozan Nihat, Bosna Hersek, Karabağ, Çeçenistan, Kırım ve Kerkük başta olmak üzere İslam âleminin kan ağladığını söyler zulümlerin bir an önce durmasını ve dünyada barış ve kardeşliğin tesis edilmesini ister. (Uğur 2008: 149, 345, 416, 527, 458)

Türk yurdunda Türk'üm diyen herkesin: Yörük, Türkmen, Çeçen, Kürt, Laz ve Çerkez'in bir olduğunu hatırlatır. Ayrıca Türkiye'de herkesin kardeş olduğunu ayrı gayrının olmadığını Türklerin ve Kürtlerin aynı boydan geldiğini, hısım akraba olduğunu belirtir. (Uğur 2008: 151)

Türk, Kürt, Çerkez, ayrı yok

Yurtta ayrı gayrı yok

Bölünmenin hayrı yok

Birlik olma vaktidir

Ozan Nihat (Uğur 2008: 427, 4/1-2-3-4)

Kıblemiz Beytullah, yönümüz birdir

Allah bir, kitap bir, dinimiz birdir

Kürt, Türk ayırlamaz dünümüz birdir

Bu yol kardeşlik ve birlik yoludur

Ozan Nihat (Uğur 2008: 370, 5/1-2-3-4)

Bir ve beraber olmanın pek çok nedeni olduğunu söyleyen Ozan Nihat, kiblenin, yaratanın, kutsal kitabın, tarihin bir olduğundan hareketle Türklerin ve Kürtlerin birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu şiirlerinde işler.

Hedef alıp dövüştüğün kardaşın

Seni yaralıyor attığın taşın

Topluma zararlı yersiz savaşın

Hepimiz bu yurdun evlatlarıyız

Âşık Veysel (Kaya 2004: 309, 170/3)

Sulh sever milletiz cihanda hürüz

Görürüz her şeyi zannetmen körüz

Âşık Veysel (Kaya 2004: 256, 127/2)

Âşık Veysel, kardeş kavga ve dövüşlerin kimseye fayda sağlamayacağı, topluma zarar verdiği uyarılarında bulunur, hepimizin bu yurdun evlatları olduğumuzu söyler, Türk milletinin barışsever bir millet olduğunu hatırlatır.

Kardeşlik duygusu, birlik ve beraberlik dönemin âşıklarından Murat Çobanoğlu'nun da şiirlerinin önemli bir bölümü oluşturur.

Aynı beden, aynı başız,
 Aynı gözüz, aynı kaşız,
 Türkler hepimiz kardeşiz,
 Türkiye'm Cennet gibidir.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:176,4/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu mısralarında, Türkleri bir bedenın uzuvlarına benzetir, Türklerin kardeşliğine işaret eder, Türkiye'yi cennete benzetir. Çobanoğlu, bütün kâinatın yaratıcısının tek olduğunu söyler ve ayrımcılığa karşı çıkar.

İkiliği yok et, insan ayırma,
 Kötülüğü öldür cehli kayırma,
 Nefisi benliği kibri doyruma,
 Sevgiye saygıya yer ver özünde.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 195, 3/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimî şiirlerinde ayrımcılığa karşı çıkar, herkes ne yapılırsa yapılsın bu milleti bölmeye kimsenin gücünün yetmeyeceğini işler. Selimî mısralarında insanları Bir'liğe çağırır, alevi suni, dindar kâfir ayırımı yapılmamasını, ikiliğin ortadan kaldırılarak kötülüğün yok edilmesini öğütler.

6.1.8. KAHRAMANLIK DUYGUSU

Ulusal bir savaşta düşmanlara karşı büyük yararlıklar gösteren kişilerin yaptıklarını anlatan destanlara Milli Kahramanlara dair destanlar adı verilir. (Çobanoğlu 2000: 73)

Örneğin Çanakkale'de kırılıp dökülmüş, cenazeleriyle düşman önüne atılmış, Akif'in "Kimi Hindu kimi yam yam, kimi bilmem ne bela", sözleriyle tanımladığı düşmanlarını canı pahasına yurdundan temizlemiştir. Milli mücadelede ülkeyi işgal edenlerin hakkından gelmiş ve pek çok imkânsızlıklara rağmen inancıyla, milli

duygularıyla işgalci güçlere karşı vatan savunmasını yapmışlar, düşmanı “geldikleri gibi gitmelerini” de öğretmesini bilmişlerdir. Esareti hiçbir zaman kabul etmemiş esaret altında yaşamaktansa ölümü tercih etmiş “ya devlet başa ya kuzgun leşe” felsefesiyle hareket etmiştir.

Türk milletinin kahramanlıklarını şiirlerinde destanlaştıran Abdülvahap Kocaman şiirlerinde tarih sahnelerinden kesitler sunar, mısralarında Türk’ün kahramanlığına vurgu yapar. Kocaman millet olarak üç kıtada at oynattığımızı, Balkanlar’ı Türk toprağı haline getirdiğimizi, şarktan garba hükmettiğimizi mısralarında işler. Abdülvahap Kocaman şiirlerinde, Türk milletinin, yedi iklim dört köşede ulu cihanda yüceliğini herkese duyurmasından, Çanakkale’de, doğu, güney, batı illerinde, Kıbrıs’ta ve Kore’de düşmana karşı kahramanca mücadele edilmesinden ve yurda göz koyan düşmana gerekli dersin verilmesinden söz eder. (Sever 2004: 160, 164, 177, 178)

Yurda göz koyanın dersini verdi
Millet böylelikle zafere erdi
Milyonlara karşı koydu bir ferdi
Esarete karşı çıkan Türkleriz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 178, 6/1-2-3-4)

Türkler bir çoşarsa gelemen karşı
Allah Allah derse inletir arşı
Hem de söylüyerek İstiklâl Marşı
Sancağı kalene çekmemiz gerek

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 167, 1/1-2-3-4)

Kocaman, zaferlerle çıkılan savaşlar neticesinde Türlerin yiğitlik damgasını tarih sahnesine vurduğunu, böylece dünyanın Türk’ün şanını kabul ettiğini mısralarında dile getirir. Kurtuluş savaşında hürriyetin kolay kazanılmadığını,

geliniyle kızıyla bir kahramanlık destanı yazılarak yurdun kurtarıldığını anlatır. (Sever 2004: 148, 167, 178)

Yüzyılın âşıklarından Mevlüt İhsanî, “ölürsek şehit, kalırsak” gazi mefkûresini şiirlerine konu eder, savaşlarda gösterilen kahramanlıklara telmihte bulunur. Geliniyle, kızıyla bu milletin cepheye koşması, imanından aldığı kuvvetle pek çok imkânsızlıklar içerisinde silahsız ve mermisiz düşmana karşı mücadele edilmesini mısralarına taşır. İhsanî şiirlerinde İstiklal savaşında vatan uğruna yüz binlerce şehidin verildiğini, 30 Ağustosta zafere erişildiğini, Türklerin yenilmez gücünü tüm dünyaya bir kez daha gösterildiğini söyler. (Düzgün 1997: 114, 145, 212, 223)

Mevlüt İhsanî Kurtuluş Savaşı’nda bir avuç insanla pek çok mahrumiyet içerisinde silahsız ve mermisiz kahramanca bir mücadele verildiğini dile getirir. Türkün yenilmez gücünü tüm dünyanın gördüğünü ve tarihin kayıtlarında yer aldığını belirtir. (Düzgün 1997: 189)

Karaların arslanıyız, kılıcımız kanlıdır
Denizlerin kaptanıyız, ordumuz pek şanlıdır
İhsanî'yim mevt olsak da göğsümüz imanlıdır
Ta ezelden bu hünere alışan biz Türkleriz.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 36, 5/1-2-3-4)

İhsanî Türk askerini karaların aslanına, denizlerin kaptanına teşbih eder, göğsündeki imanıyla Türk ordusunun şanından söz eder.

Şu Kıbrıs'ta Rumlar Türk'e saldırmış,
Neymiş maksatları, görmek farz oldu.
Suçsuz kardeşleri vurmuş, öldürmüş,
Katillerden hesap sormak farz oldu.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 127, 1/1-2-3-4)

Sıkı yapışmazsak eğer bağına,
 Kıbrıs düşer Yunanlının ağına,
 Biz var iken onlar kime sığına,
 Üstlerine kanat germek farz oldu.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 127, 5/1-2-3-4)

Halil Karabulut, Kıbrıs'taki Türklere karşı Rumların yaptığı zulümlere karşı tavrını ve düşüncelerini şiirlerinde dile getirir, Türk askerinin soydaşı Kıbrıs Türklerinin imdadına koşması gerektiğinden, Rumlar ile işbirlikçisi Yunanlılara karşı Kıbrıs adasında gerekli hesabın görülmesinin zamanının geldiğinden söz eder.

Âşık Talibî, vatanî görev için silah başına çağrılan Türk gençlerinin vatan aşkını şiirlerine konu eder. (Kaya 2005: 326 -328)

Asker oldum ben ayrıldım ilimden
 Vatanın silahı düşmez elimden
 Ben kahraman Türk'üm korkmam ölümden
 Şehitler semtinde mezarımız var

Âşık Talibî (Kaya 2005: 327, 4/1-2-3-4)

Asker olan Türk gencinin hislerine mısralarında dile getiren Talibî, asker olup ilinden ayrılan, kutsal vatan görevini hakkıyla ifa etmeye çalışan ve ölümünden korkmayan kahraman Mehmetçikten övgüyle söz eder.

Şiirlerinde Türk askerinin savaşlardaki kahramanlığını dile getiren Çobanoğlu, bir erin yüz bin düşmana yeteceğinden, Türk devletinin karşısında kimsenin duramayacağından söz eder. (Kafkasyalı 1998: 262, 303)

Meydana girince kükremez mi er?
 Türkün evlâdında doludur hüner.
 Bir erimiz yüz bin düşmana yeter.
 Bu devletin karşısında kim durur?

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:325,4/1-2-3-4)

Çobanoğlu bu mısralarda, kadınıyla erkeğiyle zaferlerin kazanıldığını ifade eder (Kafkasyalı 1998: 303), Türk insanının kahramanlık yönüne dikkat çeker.

Bugün Ardahan'ın bu kurtuluşu
 Bir anda elele verir Ardahan
 Koçak yiğitlerin coşudur coşu
 Her an sağı solu görür Ardahan
 Bakan olursa vurur Ardahan

Dursun Cevlani (Ceylani 1951: 13, 1/1-2-3-4-5)

Ardahan'ın kurtuluşu nedeniyle duygularını mısralara döken Dursun Cevlanî, Ardahan'ın tarihte zor savaşlar yaşamasından söz eder, bu şehre göz koyan düşmanlara karşı Ardahanlıların aslanca yurdunu koruduğunu, düşmana gerekli cevabı vermesini anlatır.

İsmi tarihlerde, anılır şanla,
 Kılıcın kabzası, boyanmış kanla,
 Erkekçe döğüşmüş, kahbe düşmanla,
 Bu millet uğruna Vatan uğruna.

Âşık Müdamî (Aslan 1978: 185, 7/1-2-3-4)

Kahramanlık temasını, şiirlerinde önemli bir konu olarak işleyen Âşık Müdamî, Rum ve Ermenilerin yaptıkları zulme karşı Türklerin gerekli cevabı verdiğini, yaşama hakkını gasp etmeye kalkışan kahpe düşmanlara karşı, erkekçe dövüşerek vatanını kurtardığını şiirlerinde anlatır.

Şanlı Türk'ler yalın kılıç takmışlar
Orta Asya'dan, Malazgirt'ten akmışlar
Altiyüzbîn haçlı orda yıkmışlar
Polatkanlar, çelik tunçlar bizimdir

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 39, 3/1-2-3-4)

Lefkoşe Serdarlı Kuzcuk Magosa
Üç koldan ordumuz gelmişti coşa
Aslanlar cengidir bakın savaşa
Kaçan çapulcular sarıldı Kıbrıs

Davut Sularî (Yılmaz 2009: 325, 2/1-2-3-4)

Emri nerdi dedi: asker ileri
Kahraman Türk oğlu döner mi geri
Düşmanın bağına asıl hançeri
Hiç aman vermeden yedi mart

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 193, 1/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Âşık Efkarî, yalın kılıç takıp Orta Asya'dan Malazgirt'e akan, altiyüzbîn haçlı ordusu karşısında polatkan ve çeliktunç haline gelen Türklerin kahramanlıklarından; Davut Sularî, Kıbrıs'ta Rumlara karşı mücadele veren Mehmetçiğin Rumlara hadlerini bildirmesinden, Âşık Efkârî, yedi mart Artvin'in kurtuluşunda Türk askerinin Ruslara karşı aman vermezliğinden, Âşık Fedayi Baba ise bütün dünya düşman olsa Türk milleti için bir ehemmiyeti olmadığından şiirlerinde söz ederler.

6.1.9. SEFERBERLİK DUYGULARI

Askeri seferberlikle ve askere alma ile ilgili destanlar, özellikle Osmanlı Devleti zamanında ilan edilen askeri seferberlikleri ve askere almaları, seferberliğin ilanı, askere alınacak olan kuraları ve mevcut uygulamaları konu edinen destanlardır.

Er sevkıyatı ile ilgili destanlar, askere sevk edilenlerin oluşturduğu büyük kitle ve bu kitlenin daimiliğinin potansiyeli ve bu olayın halka tesiri âşıkların gözünden kaçmamış ve bu sebeple askerlerin askerlik şubelerinden kura ve dönemlerine göre sevk ve birliklerine teslim oluşlarıyla ailelerinden uzakta gurbette geçirecekleri yıllar göz önüne alınarak pek çok destan yazılmıştır. Bu destanların neredeyse tamamı askere giden bir erin ağzından anne ve babası başta olmak üzere geride kalan sevdiklerine durumunu anlatan ve onlardan kendisine mektup yazmalarını isteyen destanlardır. (Çobanoğlu 2000: 71)

Genç, ihtiyar bütün koştı hizmete,
Kimi asker oldu, kimisi çete,
Yedi düvel ile yedi cephede
Kanlı cenge gire gire kurtardık.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 145, 1/1-2-3-4)

Elleri koynunda durur eşikte
Bir türkü söylerdi anam eskiden
Küçük torununu koymuş beşikte
Bir türkü söylerdi anam eskiden

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 192, 1/1-2-3-4)

Seferberlik emri geldi okundu
Allah Allah der de kakar gederim
Bütün millet birbirine dokundu
Çantayı boynuma takar gederim

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 258, 1/1-2-3-4)

Hakk'emanet ettim kuzular sizi
Yanar gurbet elde DERDİÇOK
Ya şehit oluruk yoksa bir gazi
Çoşkun sular gimi akar gederim

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 259, 5/1-2-3-4)

Pek çok cephede savaşa giren Türk milletinin seferberlik ilanıyla cephelere çağırılması, Mehmetçiklerin uzun seneler cepheden cepheye koşması, esir düşmesi, gidenlerin geri dönmemesi, Hakk'a emanet edilen eşlerin ve çocukların hüznü, anne ve babaların bir ömür boyu yüreklerinde taşıdıkları evlat hasreti, döneme ait âşık şiirinin önemli temaları arasında yer almıştır.

6.1.10. ESARET ACISI

Askerî mağlubiyetler ile ilgili destanlar, uğranılan bir askeri mağlubiyetin sebeplerini ve sorumlularının ülkenin yöneticisine şikâyet edildiği ve çoğunlukla cezalandırılmalarının beklenildiği destanlardır. Ayrıca uğranılan bir askeri mağlubiyet neticesinde işgal edilen vatan toprağının işgal neticesi karşılaştığı durumlar da yöneticilere yönelik dile getirilir ve duruma son vermek üzere harekete geçmeleri istenir. (Çobanoğlu 2000: 72)

Rusların 1878'de işgal ettiği Türk toprakları arasında yer alan Kars, Ardahan ve Artvin'i verilen kahramanca mücadeleler sonunda 1922'de geri alınmış oldu. Dönemin âşıkları, geçen bu esaret yıllarını matemlerle, hüznüyle dolu yılları şiirlerinde işlemişler, esaretin acısını dile getirmişlerdir.

Artvinli Âşık Efkarî Ardanuç'un ve Artvin'in otuz beş yıllık Rus esaretini, sancağı indirildiği günden itibaren geçen matem dolu yılları, sazın ve kemanın çalmadığı hüznü seneleri, gelin, kız tüm herkesin karalar bağladığı yaslı günleri, mısralarında tek tek anlatır. (Keskin 2006: 197, 206)

Yad elerde kalıp ey canım Artvin
Kurumadan iki gözün ağladı
Matem tutdu dağların hep bağların
Bayırın ağladı düzün ağladı

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 206, 1/1-2-3-4)

Tam otuz beş yılda her gün ağladın
 Esarete göz yaşını çağladın
 Düğün derneklerde kara bağladın
 Çalmadı kemanın sazın ağladı

Âşık Efkari (Keskin 2006: 206, 5/1-2-3-4)

Otuz beş yıl hep ağladığını dile getiren Efkâri, kırk yıl annesini yitirmiş bir yavru gibi kurtuluş gününü beklediğini mısralarında duygu yüklü kelimelerle anlatır. Esaretin acısını mısralarına taşıyan dönemin bir diğer aşığı Âşık Nihanî'dir.

Bu esirlik bizi yaktı mahv etti
 Sahipsizler müşkül hallerde kaldı
 Köyler nâhak yere toplandı gitti
 Onlar gitti nâmı dillerde kaldı

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 152, 25/1)

Düşmanlar bize çok itâb ettiler
 Yaktı derûnumu kebâb ettiler
 Nice bin ülkeyü hârab ettiler
 Gördükçe gözlerim sellerde kaldı

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 152, 25/4)

Esaretin korkunç yüzünü şiirlerinde kelimelerle ifade eden Nihanî, pek çok insanın sahipsiz kalmasını, gidenlerden haber alınamadığını, anne babaların ciğer parelerinin her birinin bir yad elde kaldığını, düşmanın ülkeyi harabeye çevirdiğini, memleketlerindeki insanların kiminin esir alındığını kiminin ise başka yerlere göç etmek zorunda kaldığını anlatır.

Âşık Talibî, Balkanlarda ve Kıbrıs'ta yaşanan esaretlerden, zulümlerden, katliamlardan ve dökülen kanlardan söz eder, esaretin acısını şiirlerinde dile getirir. (Kaya 2005: 311-313)

Aman Allah aman bu nasıl asır
 Otuz bin askeri aldılar esir
 Eski Paşalar da çok idi kusur
 O zaman millete oldu isyanlar
 Onmasın onmasın zalim balkanlar

Âşık Talibî (Kaya 2005: 311, 4/1-2-3-4-5)

Bin dokuz yüz altmış üçün yılında
 Çok kanlar döküldü Kıbrıs yolunda
 Urumlar köylerde çete halinde
 Dinsiz düşmanlardan aman olur mu

Âşık Talibî (Kaya 2005: 333, 2/1-2-3-4)

Âşık Talibî mısralarında, Balkan Savaşlarında çıkan isyanları, otuz bin askerin esir edilmesini, o dönemdeki paşaların kusurlu davranmalarını tarihe not düşer. Talibî şiirlerinde ayrıca bin dokuz yüz altmış üç yılındaki Kıbrıs Savaşında Rum köylerinde çetelerin çok kan döktüğünü dile getirir, acımasız katliamlara dikkat çeker.

6.1.11. ORDU VE MEHMETÇİK SEVGİSİ

Askerlik bir kültür unsuru olarak Türk kültüründe önemli bir işleve sahiptir. “Alper Tunga’dan başlayan, Oğuz Kağan’ın düşünce ve söyleminde, güneşin doğduğu yer ile battığı yer arasındaki dünyayı oğulları arasında paylaşırmasıyla devam eden mitolojik yapılanmanın askerliğin Türkler arasında güç kazanmasında etkili olduğu söylenebilir.” (Yakıcı 2007: 220) “Her Türk asker doğar” sözünü söylem haline getirip, asker doğmayı ilke edinen, asker olmayı kutsal bir görev olarak kabul eden Türk insanın ömrünün önemli bir bölümü cephelerde ya da asker ocaklarında geçmiştir.

M. Fuat Köprülü, kültürel tarihi sürecinde sürek avlarını takiben düzenlenen şölenlerde, savaşlardan sonra zafer günlerinde kurulan ziyafetlerde ozanların kahramanlık ve cengâverlik destanları okuduklarını belirtir. Âşık tarzı edebiyatın 16. Asrın sonlarından başlayarak kahvehane eksenli, az çok ladinî bir karaktere sahip bir edebiyat olarak ortaya çıktığını belirten Özkul Çobanoğlu, ozan-baksımın Yeniçeri Ocağının kuruluşunda “ordu şairi” olarak ön plana çıkan Bektaşî tarikatı mensuplarının tesiriyle şekillenmesinden söz eder, ordu ve âşık kavramlarının kültürel tarihindeki kader birlikteliğinden söz eder. (Çobanoğlu 2007: 36-37)

Gerek âşıklık geleneğinin oluşumundaki yeniçeri ocağının etkisi, gerek ordu mensubu şairlerin gelenekte önemli bir yerinin olması gerekse Türk milletinin ordu ve askere bakışının bir yansıması olarak âşık şiirinde ordu ve Mehmetçik sevgisi şiirlerinin önemli konuları arasında işlenir.

Düşmanlara karşı korur ülkeyi
Vatan için feda eder her şeyi
İçten dıştan gelen her tehlikeyi
Daha yaklaşmadan sezer ordumuz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 173, 1/1-2-3-4)

Ordumuzda disiplinin incesi
İç barışı sağlar savaş öncesi
Demokrasimizin tek güvencesi
Değmesin sana nazar ordumuz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 173, 2/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman ordu ve Mehmetçik sevgisine şiirlerinde önemli bir yer verir; askerliğin kutsallığını, Mehmetçiğin kahramanlığını, cesaretini, disiplinini dile getirir, huzurun, barışın ve demokrasinin güvencesi olduğunu söyler.

Bunu Peygamber kurmuştur.

Sahabe asker olmuştur.

Rivayet öyle gelmiştir,

Aman çıkma kal düz rah'ta,

Âşık Müdami (Aslan 1978: 255, 2/1-2-3-4)

Bir saat nöbette kalsa.

Eğer hulus ile olsa,

Elli yıl ibadet kılsa,

Ecrin bulmaz sâl ü mah'ta.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 255, 4/1-2-3-4)

Ordu ve Mehmetçik sevgisini şiirlerinde işleyen Âşık Müdami, askerlik ocağının kutsallığında söz eder. Müdamî mısralarında Mehmetçik ocağını peygamberimizin kurduğunu telmih eder, sahabelerin de asker olduğunu hatırlatır. Bir saat nöbetin elli yıl ibadet hükmüne geçmesini, vatani korumanın onlar için bir namus görevi olmasını şiirlerinde terennüm eder.

Kara günler geçer, açılır eyyam,

Kars ile Kağızman kurtulur taman.

Şad olur sevinir hep ehli İslâm,

Albayrak elinde aslandır gelen.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 19, 5/1-2-3-4)

Kağızmanlı Hıfzı mısralarında Moskoflara karşı kahramanca mücadele veren askerleri metheder, şiirlerinde asker ve ordu sevgisinin en güzel örneklerini işler.

Cumhuriyet kâfînât'a şây oldu

Kola kuvvet verip kavi yay oldu

Sâyesinde çok fakirler bay oldu

Arslan ordumuza muhabbetim var

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 216, 4/1-2-3-4)

Askerlik için canını feda etmeye hazır olduğu belirten Âşık Nihanî, askerliğin ihlâslı bir kalple, hakkıyla yapılmasını öğütler ve orduya karşı sevgisini dile getirir.

Her biri Mustafa Kemâl olur da,
Asla geri dönmez, geri askerim.
Vatana, millete sadık kalır da,
Olur gönüllerin yâri askerim.

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 113, 1/1-2-3-4)

Ozan Gülçınar, ordu ve Mehmetçik sevgisi temalı şiirlerinde, Mehmetçiğin dünyaya şan vermesini, vatana millete sadakatini, dünyaya nam salmasını, vatan ve namus uğruna hiç çekinmeden canını vermesini dile getirir, her bir Türk askerini kahramanlığı yönüyle Mustafa Kemal'e benzetir.

Bir zafer zamanı Girne önünde
Haykırdı Mehmetçik aslan donunda
Türkler hep böyledir zafer gününde
Görünce kükreriz biz düşmanları

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 123, 2/1-2-3-4)

Karaların arslanıyız, kılıcımız kanlıdır
Denizlerin kaptanıyız, ordumuz pek şanlıdır
İhsanî'yim mevt olsak da göğsümüz imanlıdır
Ta ezelden bu hünere alışan biz Türkleriz.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 36, 5/1-2-3-4)

Bütün millet sever Türk ordusunu
Kalplerinde taşır hem sevgisini

Âşık Talibî (Kaya 2005: 307, 5/1-2)

Biz ordumuzla iftihar ederiz
 Şu kara günlerden kurtardı bizi
Âşık Talibi (Kaya 2005: 302, (7/3-4))

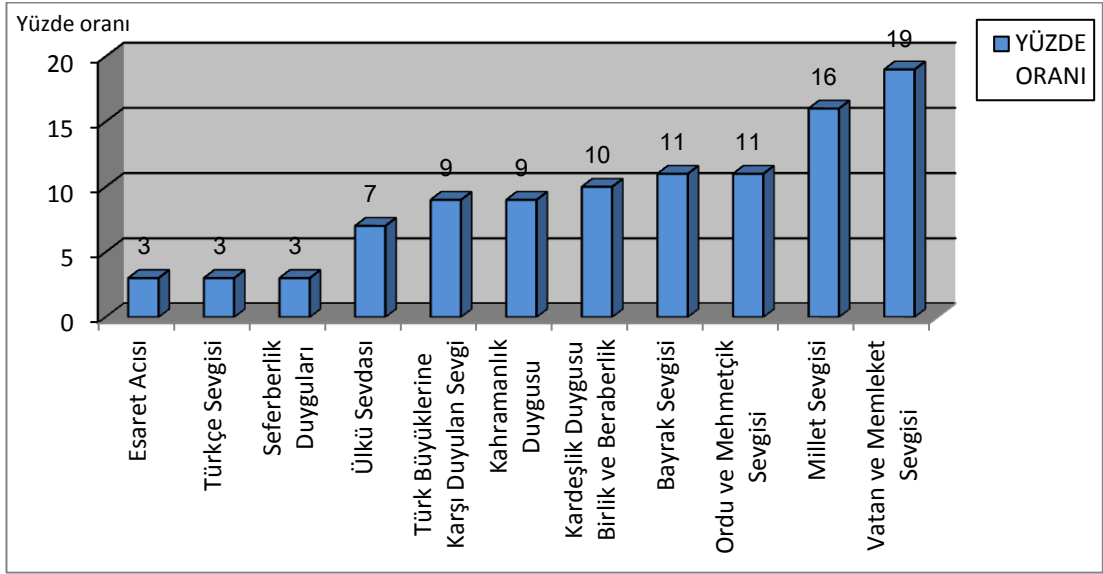
Tarihler yazıldı şehit kanından
 Türkler vatan için geçer canından
 Mehmetçikler kaçmaz er meydanından
 Sağ kalır mı? Kahramana çatan hey!
Âşık Selmani (Kaya 2005: 42, 4/1-2-3-4)

Kıbrıs'a yürüdü Türkün askeri,
 Düşman karşısında duran ordumuz.
 Allah sesi her tarafı bürüdü.
 Can verdi vatana aslan ordumuz.
Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:264,1/1-2-3-4)

Hergün kalbimizde yaşar
 Sevgisi haddinden taşar
 Günde zafer için koşar
 Kore'de arslanlarımız
Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 29, 2/1-2-3-4)

Şanın yüksek Türk ordusu
 EKBER Allah sizinledir
 Eshâb-ı kirâm hepisi
 Resulullah sizinledir
Âşık Efkari (Keskin 2006: 259, 1/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları şiirlerinde sık sık tarihten örnekler verir, Türk askerinin Kore ve Kıbrıs harbinde gösterdikleri kahramanlıklarından söz ederler. Ordu ve Mehmetçik sevgisini dile getirir, peygamberimizin ve arkadaşlarının her daim onlarla olduğu müjdesini veririler.

Grafik 6.1.Milli duygular.

Milli duyguların konu edildiği şiirlerde vatan ve memleket sevgisi ile millet sevgisi ön plandadır. (Grafik 6. 1)

6.2. TARİHİ OLAYLAR

Tarihi olaylar bölümünde, âşıkların tarih konulu şiirlerinden hareketle, dönemin tarihi olaylarının âşık şiirine yansımaları ele alınacaktır. İki ana başlık altında incelenecek olan bu bölüm âşık şiirine konu olan tarihi olaylar 20. yüzyıl öncesi ve 20. yüzyıl olarak tahlil edilecektir.

Âşıklar şiirlerinde geçmişte ya da döneminde yaşanan tarihi olaylar karşısındaki duygu ve düşüncelerini şiirlerinde dile getirmişlerdir. “Büyük tarihî hadiseler karşısında halk kitlesinin birden bire coşup kabaran sevinçlerini veya ümitsizliklerini, büyük şahsiyetler hakkındaki sevgilerini veya nefretlerini terennüm eden ve hadiseleri safvetle hikâye eden bir takım destanlar ve türküler vardır ki; dar manasıyla tarihi bir vesika mahiyetini gösterir.” (Köprülü 2004: 49)

Bilimsel çalışmalarda her ne kadar edebi eserlerde anlatılan olayların tarihi bir belge gibi değerlendirilemeyeceği düşüncesi kabul görse de çalışma konumunuz olan 20. yüzyıl tarihi olaylarının döneminin çok yakın bir dönem olması nedeniyle sözlü tarihi olarak kabul edilen âşık şiirinde geçen sözlü tarihi olaylar, yazılı tarihi olaylarla örtüşmektedir. Hatta âşıklar şiirlerinde bizzat tarih dönemin tarihi olaylarına canlı şahitliklerini, tanıklıklarını destanlarıyla belgelerler.

6.2.1. YİRMİNCİ YÜZYIL ÖNCESİ TARİHİ OLAYLAR

“Yirminci Yüzyıl Öncesi Tarihi Olaylar” başlığını kullandığımızda bu dönemin tarihî derinliği açısından, çok geniş bir dönem olduğunun farkındaydık. Ancak konumuz yirminci yüzyıl olması nedeniyle, öncesini bir başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük.

6.2.1.1. SİFFİN SAVAŞI

Sıffin savaşı ile ilgili malumata Âşık Mahzunî'nin bir şiirinde rastlanır.

Kur'an'ı mızrağa diken
Kimdi öğren gardaşım sen
Ehl-i Beytten dönemem ben
Kim kuşak kuşattı sana

Kimdi Muhammed'le Ali
Nasıl ayırırsın deli
Ortada bir münkir eli
Bir ikilik kattı sana

Âşık Mahzuni Şerif (Çankaya 2002: 149)

Mahzunî Şerif bu şiirinde Müslümanlar arasında ayrılık çıkararlara, sitem eder, Hz Ali devrinde yaşanan Sıffin savaşına telmih yapar, insanların gerçekleri öğrenmelerini, düşmanlarını ayırt etmelerini ister.

6.2.1.2. KERBELA OLAYI

Yüzyıllar önce pek çok tarihi olay yaşanmasına rağmen acıları hala devam eden olayların başında şüphesiz ehl-i beyti sevenleri, ona gönül verenleri derinden üzen Kербela olayları gelir. Kербela savaşı veya Kербela olayları 10 Ekim 680 (10 Muharrem 61) tarihinde bu günkü Irak sınırları içindeki Kербela şehrinde, bir tarafta Peygamberimizin torunu Hz. Hüseyin ve yanındaki İslam'ın ve insanlığın kurtuluşu için saf tutmuş 73 kişi, diğer tarafta ise 120 bin kişiden oluşan Emevi Halifesi 1. Yezid'e bağlı ordu arasında cereyan etmiştir. Savaşın sonunda Hz. Hüseyin Yezid'in askerleri tarafından hunharca şehit edilmiştir. Hz. Hüseyin'in şehadet günü Aşure Günü'nde yâd edilir.

İslam tarihinin önemli olaylarında Kербela Olayı 20. yüzyıl âşık şiirinin de önemli konularındandır.

Kerbelânın şühedası yetmiş üç
Hiçbiri eylemedi Hâlikine suç
Mü'mine farz oldu Muharrem oruç
Sabreder su içmez Mü'min kanası

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 86, 3/1-2-3-4)

Yetmiş üç ihvanı şehit ettiler
Aldılar başları şama gittiler
Yezidiler şad olup düğün ettiler
Yezit çaldı tabi asayiş nahnnı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 87, 5/1-2-3-4)

Âşık Fedayi, şiirlerinde Kerbela olayına sık sık telmihlerde bulunur, olaylarla ilgili konuları işler. Kerbelada Yezit tarafından yetmiş üç masumun şehit edilmesini dile getirir Yezit'e lanet okur. Muharrem ayında oruç tutulmasının mü'mine farz olmasını belirten Fedayi Baba Kerbela'nın başta Hz. Zeynep ve peygamberimizin torunu Kasım olmak üzere tüm müminler için çok çetin ve acı bir olay olduğunu anlatır. (Çelebi 1990: 86 87)

6.2.1.3. KARSIN ANADOLU TOPRAKLARINA KATILMASI

Alparslan amcası Tuğrul Bey'in 1068 vefatı üzerine ikinci Selçuklu Sultanı olarak tahta çıkar. İlk seferini Gürcistan ve Doğu Anadolu üzerine yapar. "1068'de Tiflis'i fetheden ve bir müddet bu şehirde kalan Alparslan, Kars'a gelir. Şavşat, Oltu, Kars ve Ani Kalelerini ele geçirir. Akıncılarını Trabzon yakınlarına kadar yollar. Bu sırada bir kısım Gürcüler Müslümanlığı kabul ederler." (Öztuna 1964 C. II: 62)

Sene bin altmış dört koptu bir tufan.
Ser aldı kılıçlar oynadı kalkan,
Hamd ü sena etti bütün Müslüman,
Düşmana kurt gibi daldı Alparslan.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:313,4/1-2-3-4)

Sebepsiz hiçbir şey, gelmez vucûda,
Alparslan'dan armağandır, Kars, Vatan,
On altı ağustos bin altmış dörtte,
Bizans'tan alınmış, mukaddes Vatan,

Âşık Müdamî (Aslan 1978: 200, 3/1-2-3-4)

Doğu Anadolu Âşıklık Geleneğinin önemli temsilcilerinden Murat Çobanoğlu, Âşık Müdamî Kars'ın ve Ani Kalesi'nin Alparslan tarafından ele geçirilmesini 16 Ağustosa 1064 tarihini de belirterek şiirlerinde işlerler.

Kan ile açıldı Ani kapısı.
 Nice güçle yapılmıştı yapısı.
 Ser çekmişti Fetiye'nin Camisi.
 Orada namazın kıldı Alparslan.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:313,3/1-2-3-4)

Şerefli islâmla, yaptırdı cami.
 Fethiyye, isminde mabedin namı,
 İlk cuma namazı, icrası tamı,
 Bizans'ın Zünnârın kesti, Alparslan....

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 239, 5/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları dokuz yüz yıl önce Ani Kalesinin fethederek şanlı Türk bayrağını kalenin burçlarına astığını, fetihde çetin mücadelelerin yaşandığını, fethin anısına Fethiye isimli camiyi yaptırarak ilk cuma namazını bu camide kıldığını tarihi bir vesika niteliğindeki şiirlerini terennüm ederler.

6.2.1.4. MALAZGİRT SAVAŞI

20. yüzyıl âşık şiirinde yirmi yüzyıl öncesi tarihi olaylar içerisinde en çok işlenen tarihi olay Malazgirt Savaşı ve Anadolu'nun kapısının Türklere açılması olayıdır. Malazgirt Savaşı Türk tarihinin kader savaşlarından biridir.

Büyük Türk ordusunu kökünden halletmeyi, Suriye'yi, Filistin'i, Mısır'ı, İran'ı ve Irak'ı da topraklarına katmayı kararlaştıran Roma İmparatoru Romen Diogenes, 13 Mart 1071'de İstanbul'dan hareket eder. Roma İmparatorun ordusunda 200 bin kişiden teşekkül Franklar, Normanlar, Slavlar, Gürcüler, Abhazlar, Ermeniler, hatta Peçenek ve Uzlar gibi İslam olmayan ücretli Avrupalı Türk askerleri de vardır. 50 bin kişiden oluşan Türk ordusunda Süleyman Şah gibi Türk Prensleri, Artuk Bey gibi en ünlü Türk komutanları buluyordu. Alparslan vuruşma gününü Cuma'ya tesadüf ettirmiş, Abbasi halifesi hakan'dan aldığı buyruk ile O gün Türk ordusunu muzaffer

kılması için bütün İslam âleminin camilerinde Cuma namazı hutbesinde okunmak üzere bir dua metni yayınlamıştı. 26 Ağustos Cuma günü, Van Gölü'nün 45 km kadar kuzeyinde Murat suyu yakınlarında karşı karşıya gelir. Bizanslıların tamamen yabancı oldukları Türklerin bozkır taktiği ve Alparslan'ın dahi stratejisi, Peçenek ve Uzlar'ın Türkler safına geçmesi sonunda Bizans ordusu bozguna uğrattılır, Bizans imparatorları yaralı halde esir alınır. (Öztuna 1964: 64-67)

Malazgirt Savaşı ve Alparslan'ın kahramanlığı 20. yüzyıl âşık şiirinde önemli tarihi olaylardan biri olarak görülür.

26 Ağustos 1071 yılında

Türk'ün Anadolu'ya imzasıdır Malazgirt

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 168, 4/1-2)

Elli binlik askerin yüz binlik bir orduyu

İki saat içinde imhasıdır Malazgirt

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004, 168, 7/1-2)

Asırlardır Bizans'ın elinde kalan yurdum

Türk olmağa başlangıç safhasıdır Malazgirt

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 168, 9/1-2)

Hem İslâm tarihinin hem de Türk tarihinin

Zaferle süslü altın sayfasıdır Malazgirt

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 169, 1/1-2)

Bu savaş bir istila macerası değildir

İslâm dinini yayma davasıdır Malazgirt

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 169, 3/1-2)

Abdolvahap Kocaman şiirlerinde Malazgirt'in tanımını şiirin gizemli gücü eşliğinde yapmaya çalışır. Ona göre, Malazgirt bir tevhid yağmurunun damlası, Fetihler zincirinin halkası, Türk'ün Anadolu'ya imzası, Alparslan'ın hak yolunda şehitlik sevdasıdır. Kocaman'a göre Malazgirt, elli bin kişiden teşekkül Türk askerinin, yüz bin kişilik Bizans ordusuyla girdiği İslam ile küfrün kavgası, Bizanslıların Türk gücü karşısında imhası ve iflasıdır. Asırlardır Bizans'ın elinde kalan yurdun, Türk olmaya başladığı ilk safhasıdır. Ayrıca Malazgirt esir düşen Bizans askerlerine, İslam'ın hoşgörüsünün tanıtıldığı bir fırsat anıdır. Kocaman'a göre Malazgirt hem İslam hem de Türk tarihinin zaferlerle süslü altın sayfasıdır. Malazgirt, güzel Anadolu'yu bizlere vatan yapan kahraman ceddimizin mirası aynı zamanda İslam dinini yayma davasıdır.

Şanlı Türk'ler yalın kılıç takmışlar
Orta Asya'dan, Malazgirt'ten akmışlar
Altıyüzbini haçlı orda yıkmışlar
Polatkanlar, çeliktunçlar bizimdir

Âşık Efkari (Keskin 2006: 39, 3/1-2-3-4)

Malazgirt Meydanı, Ahlat Ovası
Başladı öl-kalım muharebesi
Gökleri inetti Ya Allah sesi
Zaferin timsali namlar bizimdir

Âşık Efkari (Keskin 2006: 40, 2/1-2-3-4)

Malazgirt Savaşını mısralarında dile getiren Âşık Efkari, Orta Asya'dan Malazgirt önlerine kadar gelen Alparslan'ın emrindeki Türk kuvvetleri ile 13 Mart 1071'de İstanbul'dan hareket eden altı yüz bin kişilik Haçlı ordusunun Malazgirt Meydanı'nda, Ahlat ovasında verdiği ve sonunda Bizans'ın esaretiyle sonuçlandığı mücadeleyi anlatır.

Aylardan ağustos, günlerden cuma
 Düşman her taraftan geçti hücumu
 Hala izi belli bak avucuma
 Zafer sancağını tutanı öğren.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 145, 6/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Mevlüt İhsanî de şiirlerinde Malazgirt savaşının tarihine ve gününe telmihte bulunur, zor ve çetin bir savaş olduğundan söz eder, tarihteki kahramanlıklardan ibret alınmasını öğütler.

6.2.1.5. OSMANLI'NIN KURULUŞU

Son dönemlerde Osmanlı'nın kuruluş tarihiyle ilgili bazı tartışmalar yaşanmakta, Halil İncik gibi ünlü tarihçiler tarafından Osmanlı Beyliği'nin devlet statüsünü 1302 yılında Yalova'da Bizans'a karşı yaptığı Bafeus Savaşı'nda kazanıldığı öne sürülmektedirler. Henüz netlik kazanmayan bu görüşler hariç tutulduğunda genel kabul Osmanlı Devleti'nin 1299'da söğütte kurulduğu şeklindedir. Hammer'in Büyük Osmanlı Tarihi eserinin 1. Cildinde (1998: 7) Osmanlı hanedanının başlangıcı ve bu hanedanın birinci padişahı Sultan Osman'ın saltanatı adı verdiği ikinci kitapta kuruluşla ilgili şu bilgilere yer verilir:

Bilecik'in alınmasından cesaret alan Osman Bey, Nilüfer'in babasına ait müstahkem bir mevki olan Yar-Hisar üzerine yürüdü. Turgud Alp İnegöl'ü zaptederken Osman Beğ'de Yar-Hisar'ı aldı. Yedinci hicri asrın son senesinde (Miladın onüçüncü asrı nihayeti) (699/1299) meydana gelen bu üç fetihten itibarendir ki Osman'ın hükümeti genişlemeğe başlamıştır. Selçuklu Devleti'nin sukutunu da bu tarihten itibaren etmek lazım geleceğinden, Osmanlı hanedanının müstakil olarak saltanatı, işte asıl bu seneden başlar.

Osmanlı Devleti 1299-1923 yılları arasında varlığını sürdürmüş, Doğu Avrupa, Güneybatı Asya ve Kuzey Afrika'ya kadar topraklarını genişletmiş ve 16. yüzyılda

dünyanın en güçlü devleti haline gelmiştir. Osmanlı Devleti, Türk devletleri içerisinde en uzun süre yaşaması ve en geniş sınırlara ulaşması, kültür ve uygarlık alanlarında en ileri seviyede olması, hoşgörü ve adalet anlayışıyla pek çok etnik ulusu bünyesinde barındırması yönüyle tarihteki yerini almıştır.

Tarihe ve tarihî kahramanlarına karşı her fırsatta sevgisini ve hayranlığını terennüm eden 20. yüzyıl âşıkları Osmanlı'nın kuruluşuna dair konuları da şiirlerinde dile getirmişlerdir.

Osmanlılar Orta Asya'dan gelmiş
Bursa'nın Söğüt'te misafir kalmış
Sonra Urumlar'la savaşa dalmış
Zafer meydanları savaşları var

Âşık Talibî (Kaya 2005: 323, 1/1-2-3-4)

Âşık Talibî şiirlerinde Türklerin, Orta Asya'dan gelerek Bursa Söğüt'te misafir kalmasını, Rumlarla savaşını, Osman Gazi'ye beylik imtiyazının verilmesini, Bursa topraklarında Osmanlı devletinin kurulmasını anlatır.

Osman Gazi'nin Şeyh Edebâli'ye misafir olduğunda bir rüya görür. Edebâli'nin göğsünde birden bire bir hilal zuhur eder. Gözle görülecek kadar büyük olan bu hilal bedir halini alır ve Osman Gazi'nin göğsüne girer. Ondan sonra yanlarında bir ağaç çıkar, büyür ve üç kıt'a ufuklarının nihayetini alacak şekilde karaları ve denizleri kuşatır. Osman Gazi ile Mal Hâtun'dan zuhur edecek sülâlenin kudret ve şanını tahmin ettirmekte olan bu rüyanın tâbiri genç muharibin Edebâli'nin kızıyla izdivacına engel olan müşkilatı ber taraf etti." (Hammer C. 1, 1998: 66-67)

Söğüt Türk'ün yüreğidir
Fidan yükseldi Söğüt'te.
Dilek Hakk'ın dileğidir
Osman yükseldi Söğüt'te.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 230, 1/1-2-3-4)

Edebali rüya gördü
 Kendi rüyasını yordu
 Seslendi, kızını verdi
 Sultan yükseldi Söğüt'te.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 230, 2/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, şiirlerinde Osman Gazi'nin gördüğü bu rüyayı telmih eder Edebali'nin ve kızını Osman Bey'e vermesini, Rum Tekfuru'nun dize getirilmesini, Osmanlı'nın Söğüt'te kurulmasını hikâye eder. (Düzgün 1997: 230)

6.2.1.6. İSTANBUL'UN FETHİ

İstanbul'un Fethi, Orta çağın kapanıp Yeni çağın açılması olarak kabul edilen tarihî bir dönüm noktasıdır. Osmanlı dönemine kadar İstanbul Müslümanlar tarafından yirmi iki kez kuşatılmış ancak alınamamıştır. Peygamberimizin “Konstantiniyye (İstanbul) elbette feth edilecektir. Onu feth eden kumandan, ne güzel kumandandır! Onu feth eden asker ne güzel askerdir!” hadisi fethin dinî boyutunu oluşturmuştur. Fetih hem Türk tarihi açısından hem de İslam âlemi açısından büyük önem taşımaktaydı.

Fatih Sultan Mehmet “Bayezid'in Asya yakasına yaptırdığı Anadolu Hisarı'nın karşısına Avrupa yakasında Rumeli Hisarı'nı yaptırır. Edirne'de büyük bir topun yapımını başlatır. 12. 000 asker toplatarak 350 gemi hazırlar. 23 Nisan 1453 gecesi donanmasının bir kısmını karadan geçirerek Haliç'e ulaştırır ve 24 Nisan günü şafağında Haliç'te bu gemileri gören Bizanslılar şaşkınlığa düşerler. Bir ay sonra da son saldırıya geçmeden önce Basileus'a onurlandırıcı bir imtiyaz tanınır ama o imparator vakur bir edayla bunu reddeder. Bunun üzerine Türkler toplarının açtığı bir gedikten akın akın kente girerler. Fatih Sultan Mehmed at üstünde Ayasofya Kilisesi'ne girer (29 Mayıs 1453) ve dua okutur. Böylece orta çağ son bulur ve yeniçağ başlar.” (Roux 2008: 349-350)

Fetih hazırlığı sürdü seneler
 Savaş için genç doğurmuş analar
 İhtiyar dedeler yorgun nineler
 Hasta yatağından kalktı geliyor

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 155, 3/1-2-3-4)

Kocaman ay Mayıs günlerden Salı
 İstanbul olacak Türk'ün öz malı
 Bizans ya esir ya teslim olmalı
 Ya da savaşarak ölmesi gerek

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 157, 5/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman'ın şiirlerinde fetih hazırlığının senelerce sürmesi, günü geldiğinde ise kadın, erkek, yaşlı, genç herkes bu fethi iştirak etmesi, Türk insanının İstanbul'un fethi karşısında gösterdiği destansı kahramanlıklar hikâyeye edilir.

Topların birini kırk öküz çekip
 Edirne'den yola çıksın bin ekip
 En kestirme yolu ederek takip
 Kostantin önüne gelmesi gerek

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 156, 6/1-2-3-4)

Edirne'de savaş topu döktüren
 Öküzlerle İstanbul'a çektiren
 Koca Bizans surlarını yıktıran
 Fatih Sultan Mehmet Han'dan örnek al

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 174, 3/1-2-3-4)

Hammer'in de tarihe not düştüğü gibi (C. 1, 1998: 541) 1453 Şubatının ilk günlerinde Büyük Top Edirne'den hareket ettirir. Topu elli çift öküz çeker ve muvâzenesini te'min için iki tarafında ikişer yüz kişi yürür. İstanbul'un fethinde

önemli rol oynayan Edirne'den getirilen bu büyük topa Kocaman'ın mısralarında yer verildiği görülür.

İstanbul kuşatmasında Haliç'in ağzının zincirlerle kapatılmış olması nedeniyle Osmanlı donanması Haliç'e giremez. Buna mukabil Bizans'a yardıma gelen Venedik, papalık ve Ceneviz gemileri Osmanlı donanmasını yarar ve Haliç'e girer. Fatih Sultan Mehmet tüm bu gelişmeler üzerine yeni bir projeyi hayata geçirir ve 23 Nisan gecesini, askerlerinin olağanüstü gayretleriyle yağlı kızaklar üzerinde gemileri karadan (Kasımpaşa sırtlarından) Haliç'e indirterek kuşatmanın seyrini değiştirir.

Surlar vardı İstanbul'u kuşatan
Yiğitler saldırdı dört bir köşeden
Kalyonlar çekildi Kasımpaşa'dan
Leventler Haliç'ten çıktı geliyor

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 155, 4/1-2-3-4)

Sonraki günün şafağında Haliç'te gemileri gören Bizanslılar şaşkınlığı Kocaman'ın mısralarında dile getirir.

“Kostantin mutlaka fetholacaktır”
Tüm dünyanın bunu bilmesi gerek
Peygamberin methettiği askerinin
Bu müstesna şehri alması gerek

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 156, 4/1-2-3-4)

Savaşın tüm hızıyla devam ettiği sıralarda Eğrikapı surlarında, Ulubatlı Hasan peşinde 30 arkadaşıyla birlikte yukarı tırmanır sancağı surlara dikmesi ve orada şehit olması, Peygamberimizin İstanbul'un fethini müjdeleyen hadisi, sahabelerden Eyüb El Ensari'nin İstanbul'da şehit olarak yatması olaylarına telmihte bulunulur. (Sever 2004: 155)

Buydu peygamberin bir mucizesi
 Şemsettin Hoca'nın gür tekbir sesi
 29 Mayıs Salı gecesi
 Fetihin şafağı söktü geliyor

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 155, 6/1-2-3-4)

29 Mayıs Salı gecesi tekbir sesleri eşliğinde İstanbul'un tekbir sesleri eşliğinde fethedilmesi dönemin âşık şiirinde destansı bir edayla anlatılır.

6.2.1.7. VİYANA KUŞATMASI

1656-1710 yılları arasındaki dönem bir sadrazam hanedanlığı olan dönemdir. Bu yıllarda 1663'te Avrupa'yı korkudan titretecek bir ordu Silezya'ya gönderilir. XIV. Louis bir haçlı ruhuyla harekete geçer, iki kere kuşatmaya uğramış olan Avusturya kralına yardım için soyluları toplar. Sonradan Rusların da katıldığı bu birlik karşısında Osmanlı ordusu dağılır. (Roux 2008: 403)

Tarihe “Viyana Bozgunu” olarak geçen bu olay dönemin âşık şiirinde de işlenir. Âşık Müdami şiirlerinde “Mehmet, sıyırılmış kılıcı/ Bak arslanca, gelişine.” (Aslan 1978: 254) mısralarıyla Baltacı Mehmet Paşa'nın kahramanlığını dile getirir, “Mehmet de, Baltacı amma/ Katerina ile aldanma” (Aslan 1978: 254) sözleriyle Rus Kraliçesi Katerina ile Baltacı Mehmet arasında geçen tarihî olaylara değinir.

Bizleri masum, sananın,
 Dersi yeter, Viyana'nın
 Yurda göz diken Yunan'ın,
 Bak denize doluşuna.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 254, 7/1-2-3-4)

Âşık Müdâmi, Türk insanını masum ve mazlum sananların aldandığını, Viyana önlerinde tüm dünyaya karşı büyük bir ders verildiğini belirtir; yurda göz diken Yunanlılara ise Kurtuluş Savaşı'nda verilen mücadeleyi ve onların yurttan kovulmasını telmih eder.

Abdülvahap Kocaman, mısralarında “Altaylar’dan Viyana’yı kuşatan/ Dünya nizamını kurup yaşatan” (Sever 2004: 174) sözleriyle Türk milletinin Altaylar’dan başlayan tarihî yolcuğuna, Viyana kuşatmasına ve dünya nizamını kurup yaşamasına dikkat çeker; “Plevne’den Gazi Osman Paşa’dan/ Tarih oku şu destandan örnek al” (Sever 2004: 175) sözleriyle Plevne Savaşı’na ve Gazi Osman Paşa’nın gösterdiği kahramanlıklarına işaret eder, tarih okunmasını ve tarihten örnek alınmasını öğütler.

6.2.1.8. OSMANLI RUS SAVAŞI VE KARS’IN İŞGALİ (93 HARBİ)

Özkul Çobanoğlu destanların işlevlerine yer verdiği eserinde (2000: 114) destanların işgal altında kalmış vatan topraklarında yaşayan Türklerin morallerini yüksek tutmak, düşman propagandalarına karşı propagandalarla cevap vermek, düşmanın milis teşkilatları oluşturmalarını tehdit etmek ve karşı gizli milis teşkilatları oluşturmada mahalli milli mukavemet unsurları tarafından da kullanılmak gibi görevlerini dile getirir.

Yüzyılın âşıkları destanlarıyla gerek halka gerekse Mehmetçiğe moral vermişler, tarihî olaylara telmihte bulunmuşlardır. 1878 Türk-Rus savaşı sonucu Rusların işgal altında kalan Kars, Ardahan, Batum vilayetleri çevresinde cerayan savaşlar, mağduriyet ve mazlumiyetler ve Türk askerinin ve halkın kahramanlığı bu destanlarda dile getirilmiştir.

Doksanüç harbinin esiri şunlar
 Ayaklı kitaplık birkaç dil anlar
 Çarpışmış cephelerde feth etmiş onlar.
 Yaşlı canlı tarih bay genç evlâdım.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 335, 4/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimi, gençlere öğüt niteliğindeki şiirinde doksan üç harbinde esir düşmüş ihtiyarları gösterir, cephelerdeki mücadelelerine, fetihlerine, kısaca yaşadıkları tarihî olaylara dikkat çeker, yaşayan ayaklı tarih olduklarını söyler.

DOKSANÜÇ'te çekmiş yası:
 MOSKOF Kırmış pek kıyası,
 Hicret etmiş, kalan nâsı,
 Kırk yıl yanmış dili Kars'ın...

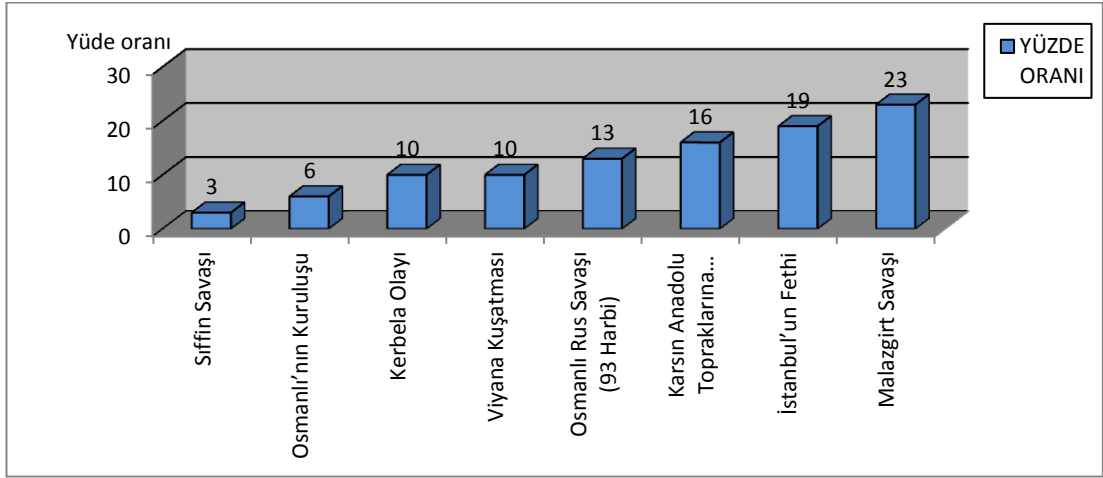
Âşık Müdami (Aslan 1978: 242, 4/1-2-3-4)

Âşık Müdami, Kars'ın tarihî sürecinde yaşadığı işgalleri ve Rus zulmünü şiirlerinde sık sık tekrar eder. Müdamî Kars'ın dört kez Ruslar tarafından işgalinde ve doksan üç harbinde Kars'ın yaşadığı Rus zulmünü ve sonrasında yaşanan Ermeni zulmünü dile getirir.

Karadağ, Yahniler belendi kana,
 Türk evlâdı fırsat vermez düşmana.
 Tarihleri yazılmıştır her yana,
 Açın yazılıdır yaprağı Kars'ın.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:318,3/1-2-3-4)

Kars'ın yaşadığı işgalleri ve zulümleri mısralarına taşıyan bir diğer âşık Murat Çobanoğlu'dur. Karabağ'da yaşanan katliamları mısralarında hatırlatan Çobanoğlu, Türk evladının düşmana geçit vermediğini, kahramanca mücadelesini şiirlerinde işler.

Grafik 6.2.Yirminci yüzyıl öncesi tarihî olaylar.

Anadolu'nun kapılarını Türklere açan Malazgirt savaşı ve İstanbul'un fethi yirminci yüzyıl öncesi yaşanan tarihî olaylar arasında en önemli tarihî olaylar olarak mısralarda dile getirilir. (Grafik 6.2)

6.2.1.9. DİĞER TARİHİ OLAYLAR

Diğer tarihî olaylar başlığında diğer başlık altında tahlil edilmeyen dönemin Âşık şiirinde sadece adı geçen savaşlar ele alınmıştır.

Plevne'ler, Çanakkale, Budin'ler

Yitmez bitmez yüce şanlar bizimdir

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 39, 2/3-4)

İznik'te, Varna'da, Niğbolularda

Saf saf, tümen tümen haçlı kırdım ben.

Halil Karabulut(Sakaoğlu 1987: 173, 4/3-4)

Plevne'den Gazi Osman Paşa'dan

Tarih oku şu destandan örnek al

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 175, 1/1-2)

Bir daha Timurlenk -Beyazıt gelsin

Ceset ile dolsun çölün Hüseyin

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 33, 6/3-4)

Kırım Kafkas Varna ile Çaldıran

Cephelerden cephelere saldıran

Türk'ün şeref bayrağım kaldıran

Yavuz Selim kahramandan örnek al

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 174, 5/1-2-3-4)

Çağlar boyu tükenmedi çilemiz,

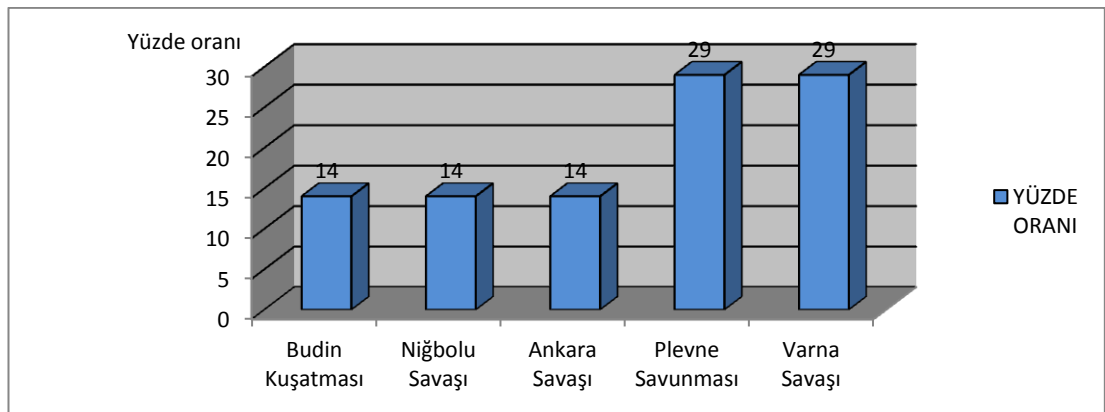
Malazgirt, Çaldıran, Çanakkale'miz

Sende oymağımız, sende sılamız

Bölenmiş toprağım kana vatanını.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 114, 2/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları 20. yüzyıl öncesi tarihi olaylarla ilgili olarak şiirlerinde Plevne, Budin, Varna, Niğbolu, Ankara, Çaldıran savaşlarına yer vermişler, kahramanlıkla örgülü mısralarla tarihi öğütlerde bulunmuşlardır.

Grafik 6.3.Diğer tarihî olaylar.

Varna savaşı ve Plevne savaşı diğer tarihî olaylar arasında dönemin âşık şiirinde adından en çok söz edilen tarihî olaylardır. (Grafik 6. 3)

6.2.2. YİRMİNCİ YÜZYIL TARİHİ OLAYLARI VE HATIRLATMALAR

Bu bölümde mümkün tarihi kronoloji doğrultusunda âşık şiirinde yoğun olarak geçen dönemin tarihi olayları tahlil edilmiştir. Çanakkale savaşının ilk tarihi olay olarak ele alındığı bu bölümün sonunda devrimlere, inkılâplara yer verilmiştir. Buradaki amacımız, bir tarihçi edasıyla dönemin tarihi olayları ile ilgili detaylı bir bilgi vermekten, olayları tahlil etmekten ziyade konu ile ilgili âşık şiirlerinin tahlili öncesi tarihi olaylar hakkında telmihte bulunmak kısa bilgiler vermektir.

Özkul Çobanoğlu (2000: 112), destanların fonksiyonları açısından özelliklerini açıklarken destanların bilinen en eski fonksiyonlarından birini orduda askerlerin morallerini yüksek tutulması, milli hedeflere yönelmelerinin sağlanması aynı zamanda geçmişte aynı ilkeler ve ülküler için fedakârlık yapan, çalışan insanların “kahramanların” adıyla, sanıyla yaptıklarıyla hatırasının yâd edilmesi ve yaşatılması işlevinden söz eder.

Bu bağlamda 20. yüzyıl bağımsızlık mücadelesinin verildiği, kahramanlık destanlarının yazıldığı, bir dönem olmuştur. Bu yüzyılda başta Çanakkale olmak üzere, Balkanlar’da, Doğu’da, Güney’de ve Batı’da verilen mücadeleler âşık şiirinin en önemli tarihi kayıtlarıdır.

6.2.2.1. ÇANAKKALE SAVAŞI (1915-1916)

20. yüzyılın tarihî olaylarına ışık tutması açısından dönemin önemli tarihçileri arasında yer alan Fahir Armaoğlu Çanakkale savaşını önemli detaylarıyla anlatır. Armaoğlu’na göre (2010: 147-150) Türk-Alman planına karşılık, İngiltere de Osmanlı Devletini hassas noktalarından vurmak için ilk önce Güney Irak’da ve ondan sonra da Çanakkale’de iki cephe açar. İngiliz Bahriye Bakanı Winston Churchill Çanakkale Boğazı’nın donanma ile zorlanması böylece Boğazların ve İstanbul’un ele geçirileceği düşüncesini müttefik güçlere kabul ettirir. İngiliz Fransız

donanması, 19 Şubat 1915'ten itibaren, dış denizden Çanakkale Boğazı'nın iki tarafındaki Türk tabyalarını bombardımana başlar. Zaman zaman çok şiddetli olan bombardımanlar 18 Mart'a kadar devam eder. Nihayet, 18 Mart 1915 günü müttefik donanması Çanakkale Boğazı'na girerek, boğazı geçme teşebbüsünde bulunur. Fakat bu teşebbüs onların bir felaketi olur, akşam güneşi batarken yedi müttefik gemisi Boğaz'ın sularına gömülür ve müttefikler geri çekilmek zorunda kalır.

Çanakkale Savaşı tarihte önemli bir yer tuttuğu gibi 20. yüzyıl şiirinde de önemli bir yeri vardır. Çanakkale'yi şiirlerinde destana dönüştüren Abdülvahap Kocaman tarihte düşerek Çanakkale'de bir vatan kurtarıldığını mısralarında işler.

1915 / 18 Mart'ta

Müthiş bir harp gördük Çanakkale'de

Milletimin gözü kalmadı artta

Bir vatan kurtardık Çanakkale'de

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 148, 5/1-2-3-4)

Bu zafer mal' oldu üç yüz bin cana

Altın harfle yazdık şanlı destana

Yurdumuzu paylaşacak düşmana

Nasıl kan kusturduk Çanakkale'de

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 149, 6/1-2-3-4)

Kocaman Türklere kefen biçilmez

Boğazlar düşmana asla açılmaz

Tarihlere Çanakkale geçilmez

Damgasını vurduk Çanakkale'de

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 150, 2/1-2-3-4)

Kocaman'ın şiirlerinde Çanakkale müthiş bir harp, tarih önünde ateş ve kan ile verilen bir imtihandır. Beş yüz bin insanın karadan saldırmasına karşılık, Türk milleti

dillere destan bir mücadele vermiştir. Boğazları geçmek için ittifak ve pusu kuran haçlı ruhu ile oluşturulmuş müttefik güçlerinin hesabının görüldüğü yer Çanakkale'dir. Kocaman'a göre Çanakkale savaşı, top yekün milletlerin saldırdığı, beş kıt'a ile yüz yüze geldiği, üç yüz bin insanımızın şehit verildiği, Mustafa Kemal'in öncülüğünde İngiliz ve Fransızların köşeye kısıtılıp denize döküldüğü, tarihe Çanakkale geçilmez mührünün vurulduğu bir savaştır.(Sever 2004: 148-150)

6.2.2.2. BALKAN SAVAŞLARI

Yüzyılın önemli tarihçileri arasında yer alan Fahri Armaoğlu 20. Yüzyılın Siyasî Tarihi eserinde Balkan savaşları ile ilgili şu detayları aktarır. Rusya'nın 1870'lerden itibaren Pancermen Blokuna karşı takibe başladı. Panislavizm politikası dolayısıyla Balkanlardan kuzey-güney doğrultusunda inmeye çalışması, Balkan yarımadasında bir Avustralya-Rusya Mücadelesini ortaya atmakla beraber, öte yandan Avustralya Macaristan'ın Bosna-Hersek topraklarını alarak Adriyatik Denizine çıkmak istemesi, 19. yüzyılın sonlarına doğru kendisine, yine Adriyatik Denizine Bosna-Hersek üzerinden çıkmak isteyen Sırbistan'la çok daha şiddetli bir çatışma içinde sokmuştur. Bu çatışma o kadar şiddetli olmuştur ki, I. Dünya savaşı neredeyse 1914 yılında değil 1908 yılında çıkacaktı. (Armaoğlu 2010: 80)

Balkan Harbi çetin bir savaş idi
Cepheler görünmez her yan kış idi
Silahlar döküldü eller üşüdü
Karlara karıştı hep eldivenler
Onmasın onmasın zalim Balkanlar

Âşık Talibî (Kaya 2005: 311, 1/1-2-3-4-5)

Hastalar döküldü ilaç yetmiyor
 Süngü yaraları derin bitmiyor
 Karlar çok yağdı da eller tutmuyor
 Yolların üstünde öldü hayvanlar
 Onmasın onmasın zalim balkanlar

Âşık Talibî (Kaya 2005: 311, 2/1-2-3-4-5)

Yüzyılın âşıklarından Âşık Talibî, Balkan Harbi'nde yaşanan olayları, Balkan savaşlarında askerlerimizin hem çetin kış şartlarına hem de düşmana karşı verdiği mücadeleyi mısralarında bir tarihçi edasıyla anlatır.

Urus'un askeri geldi dayandı
 Şu zalim Balkanlar ona güvendi
 Edirne'miz al kana boyandı
 Cendek ile doldu bütün ormanlar
 Onmasın onmasın zalim balkanlar

Âşık Talibî (Kaya 2005: 311, 3/1-2-3-4-5)

Talibî, mısralarında Ruslar'ın Bulgaristan ve Yunanistan'la birlikte düşman safında yer almasından, otuz bin askerimizin esir düşmesinden ve Enver Paşa'ya bağlı birliklerin yardıma gelmesinden söz eder.

Alamanya birden ayağa kalktı
 İbdi Lehistan'a parmağı taktı
 Otuz milyonluk bir düveli yıktı
 Zalime kalır mı mazlumun âhı

Âşık Talibî (Kaya 2005: 297, 5/1-2-3-4)

Alaman'a karşı koydu Fransız
 Mağlup oldu tayyaresiz tirensiz
 Yalnız kaldı hem yoldaşsız yarensiz
 Kendi kafasını yardı çomağı

Âşık Talibî (Kaya 2005: 298, 3/1-2-3-4)

O dönemde yaşanan tarihî ve siyasî olayları şiirlerinde anlatan Talibî, Almanya'nın güçlenip kuvvetlenmesini, Lehistan'a olan ilgisini, otuz milyonluk bir düveli yıkmasını anlatır. Ayrıca Talibî mısralarında, Fransızların İngiltere'den, İtalyan askerini geriye çekme isteğini, Amerika'nın savaşlarda boy göstermeye başlamasını, Macaristan'a desteğini, Hindistan'ı sömürge haline getirmesini, Fransızlar'ın Almanya'ya karşı koymasını belirtir. (Kaya 2005: 297, 298)

6.2.2.3. İŞGALLER

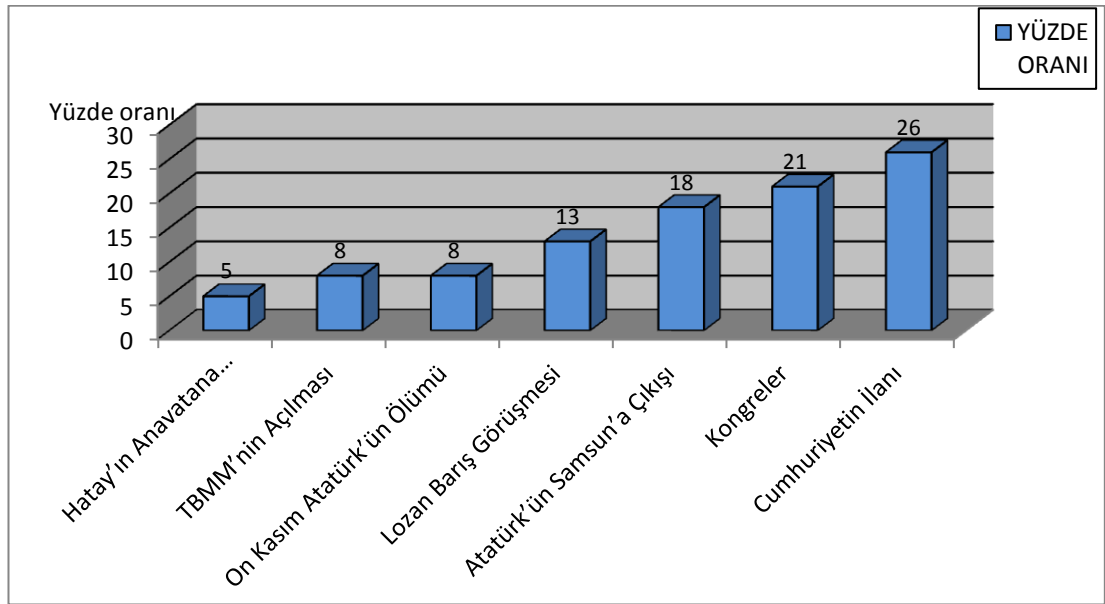
Mondros Ateşkes Antlaşmasını müteakip Anadolu'nun pek çok şehri itilaf devletleri tarafından işgale uğramış, Anadolu'nun işgal altındaki şehirlerinde pek çok acı olaylar yaşanmıştır. Dönemin âşık şiirinde Adana, Mersin bölgelerini Fransızlar tarafından işgali konu edilir. "17 Aralık 1918'de Fransızlar mersin'e asker çıkarmış ve yine aynı tarihte Fransız Suriye İşgal Ordusu Komutanı General Hamlin Adana'ya girmiştir. Çukurova'nın işgali üzerine birçok acı olay yaşanmış ve bu olaylar nedeniyle bölge Fransızlarla birlikte İngilizlerin bir yıl kadar ortak işgalinde kalmıştır.1 Kasım 1919 tarihinden itibaren ise Maraş, Antep, Urfa ile birlikte tümüyle Fransız işgali altına girmiştir. (Yavuz 1994: 8)

Benim bu konuşmam tarihi sözler
 Şehrimiz zaptetti çok Fransızlar
 Bütün kan ağladı gelinler kızlar
 Kör olsun gözü küffarın Adana

Âşık Talibî (Kaya 2005: 177, 29/1-2-3-4)

İngiliz Fransız Alaman Urus
 Günde telef eder binlerce nüfus
 Bu kadar milletler hep suçlu suçsuz
 Ataş almış oylum oylum yanıyor
Âşık Veysel (Kaya 2004: 275, 142/1)

Yüzyılın âşıkları işgal ve esaret yıllarını, katliamlar ve Anadolu insanı için geçen sıkıntılı ve zorlu yılları şiirlerinde dile getirir; Fransızların, İngilizlerin, Rusların ve Almanların binlerce Anadolu inansına kıyım yapmalarını tarihe not düşerler.

Grafik 6.4. Yirminci yüzyıl tarihî olaylar ve hatırlatmalar.

Cumhuriyetin ilanı, yirminci yüzyılda yaşanan tarihî olaylar ve hatırlatmalar arasında âşık şiirinde üzerinde en çok durulan konudur. (Grafik 6.4)

6.2.2.4. CEPHELER

6.2.2.4.1. DOĞU (KAFKAS CEPHESİ) CEPHESİ

Güney Kafkasya ve Kuzey İran'a girip Rusların arkasını çevirmek için, Başkomutan Enver Paşa, 20 Aralık 1914 de, 150. 000 kişilik bir Türk kuvvetine Sarıkamış-Ümraniye istikametinde taarruz emri verdi. Bu cephede Rusya'nın da 160. 000 kişilik bir kuvveti buluyordu. Bu taarruz 22 Aralık 1914'den 19 Ocak 1915'e kadar devam ettiyse de yüksek dağlar, yolsuzluk, soğuk, açlık ve tifüs sebebiyle Türk kuvvetleri 90. 000 kişilik bir kayıp vermesine rağmen, Rus cephesinin arkasına düşemedi ve plan gerçekleşemedi. (Armaoğlu 2010: 148)

Tarihe "Sarıkamış Faciası" olarak geçen bu olay yüzyılın âşık şiirinde işlenen önemli tarihi olaylardan biridir. Sarıkamış, Türk askerinin düşmandan çok kışın zemherisinin soğuşunda, aç ve susuzlukla, çetin arazi koşullarıyla mücadele ettiği silahındaki mermiyi bile ateşleyemeden şehit düştüğü bir savaşın adıdır.

Soğanlı'da nice alaylar dondu
Pervâne olup Kars uğruna dondu
Nice bin hânenin ocağı söndü
Gine derler zulmün çoğu daldadır

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 223, 4/1-2-3-4)

Karlarda yatanlar şerefli şânlı
Kimisi vurulmuş nur yüzlü kanlı
Kimisi nevcivân tâze nişânlı
Boynu buruk melûl gözü yoldadır

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 223, 5/1-2-3-4)

Kışın zemheride dağları sardı,
 Yıldırım gülleler binalar yardı,
 Dediler ser çekti İran'a vardı,
 Bakûyu Tiflis'i alandır bugün.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 17, 6/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Âşık Nihanî ve Kağızmanlı Hıfzı bu savaşı destanlarında işler, mısralarında nice nevcivânların kana bulanmasına, alayların soğuktan donmasına, nice hanelerin sönmesine sebep olan bir savaş olarak anlatır.

6.2.2.4.2. GÜNEY CEPHESİ

Milli mücadelede Güney Cephesi; Maraş, Urfa ve Antep şehirlerimizdeki mücadeleleri kapsamaktadır. Güney Cephesi'ndeki savaşlar Fransızlara ve Ermenilere karşı verilmiştir. Güney Anadolu'da işgal faaliyetlerine başlayan Fransızlar, 7 Aralık 1918'de Antakya'yı, 11 Aralık 1918'de ise içinde gönüllü Ermenilerin de bulunduğu bir Fransız taburuyla Dört Yol'u işgal ederler. 19 Aralık 1918'de Dört Yol halkı, Fransızlara karşı direnişe geçer ve Milli Mücadelenin ilk kurşunu burada atılır. Fransızlar, 30 Ekim 1919 tarihinde Maraş'ı işgal eder, Fransızların Mısır ve Suriye'den getirdiği Ermeniler Türklere saldırır ve taşkınlıkta bulunurlar. İngilizlerin çekilmesinden sonra Antep'i Fransızlar devralır. Fransızlar Maraş ve Urfa'da olduğu gibi Antep'te de Ermenilerle işbirliği yaparlar. Güney Cephesi'nde savaşlar, Kuva-i Milliye birlikleri tarafından kazanılır.

Büyük savaş oldu eski bir asır
 Düşmanlara kaldı hep Halep Mısır
 Maraş Antep ahalisi hep cesur
 Bunlar çok gördü eski savaşları

Âşık Talibî (Kaya 2005: 299, 5/1-2-3-4)

Mersin Adana'ya girmiş Fransız

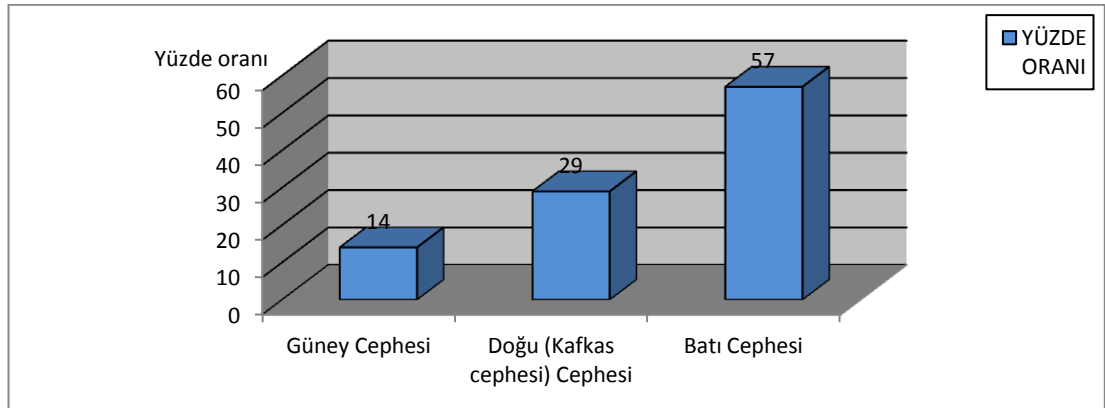
Urfa, Antep, Maraş kalmış amansız

Halil Karabulut (Karabulut 2010: 28, 7/1-2)

Bölge halkının kendi imkânlarıyla işgalcileri kendi topraklarından çıkarması, bağımsızlık mücadelesindeki ortaya konulan kahramanlıkları, cesaretleri 20. yüzyıl âşıklarından Âşık Talibî ve Halil Karabulut'un şiirlerinde destanlaşan konular arasındadır.

6.2.2.4.3. BATI CEPHESİ

Bknz. Kurtuluş Savaşı

Grafik 6.5. Cepheler.

Yüzyılın âşıkları mısralarında en çok Batı cephesinden söz etmişler ve Batı cephesinde verilen kahramanca mücadeleyi mısralarında destanlaştırmışlardır. (Grafik 6. 5)

6.2.2.5. ATATÜRK'ÜN SAMSUN'A ÇIKIŞI

Atatürk'ün İstanbul'dan Anadolu'ya geçişi, milli mücadeleyi başlatması yüzyılın önemli olayları arasında yer alır. “Halife tarafından Anadolu'daki birlikleri terhis etmekle görevlendirilen Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1919'da onu karşılamaya hazır eski bir taşra ili olan samsun'a hareket eder ve bağımsızlık hareketini başlatır.” (Roux 2008: 449)

Atatürk Samsun'a çıktığı zaman
Gönülden sevindi bahtiyar oldu
Ulusun önderi büyük kahraman
Arka çıktı milletine yar oldu

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 171, 1/1-2-3-4)

O gündü Atatürk Samsun'a çıktı
Bütün Samsun halkı peşine aktı
Bir kongreyi ta sivasta bıraktı
İlk olmuştur cesareti Samsun'un

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 213, 3/1-2-3-4)

On Dokuz Mayıs'la Yirmi Üç Nisan,
İlk ışığı aldı bunlardan vatan

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 303, 7/1-2)

On dokuz Mayıs yetişti,
Güven size Türk gençliği,
Atatürk Samsun'a çıktı,
Hayran, size Türk gençliği.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 231, 8/1-2-3-4)

Dünya tarihinde var fotoğrafı
 Dillerde söylenir sözü Samsun'un
Âşık Talibî (Kaya 2005: 201, 2/3-4)

On dokuz Mayıs'ta parlayan zafer
 İptida Samsun'a bastı ayağı
 Ne mutlu Samsun'a zafer kapısı
 Her an için hatırlarız bu çağı
Âşık Veysel (Kaya 2004: 141, 35/1)

On Dokuz Mayıs'ta Samsun'a geçti
 Milli Mücadele bayrağını açtı
 Düşmanın içine bir korku saçtı
 Ölüm darbeleri vurdu Atatürk
Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 93, 3/1-2-3-4)

Kurtuluş mücadelesinin ilk adımı sayılan 19 Mayıs 1919 tarihi, dönemin âşık şiirinde işlenen tarihi konular arasında yer almış, bu mısralarda milletin azim ve kararlılığına vurgu yapılmıştır. Samsun şehrinin tarihteki önemine işaret edilen mısralarda Atatürk'ün Üçüncü Ordu'ya müfettiş olarak görevlendirilmesi anlatılır.

6.2.2.6. KONGRELER

Mustafa Kemal Atatürk, Samsun'a çıkışından itibaren Kurtuluş mücadelesini başlatmış, elinde her hangi bir maddi güç olmamasına rağmen millete olan inancıyla Milli Mücadelenin ilk kıvılcımlarını tutuşturur. Milli bilincin oluşması, milli direnişin örgütlenmesi için Havza ve Amasya'da genelgeler yayımlar; Amasya, Erzurum ve Sivas'ta kongreler düzenler. Milli mücadelenin teşkilatlanmasında, milli sınırlar içerisinde bulunan vatan parçasının bütünlüğünün tüm dünyaya ilan edilmesi yönüyle Kurtuluş Savaşı sürecinde önemli adımlardan biri olur.

Bütün Türk milleti girmişti yasa
 Sarmıştı vatanı bir kara tasa
 Amasya'ya Erzurum'a Sivas'a
 Kongre yapmaya geldi Atatürk

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 143, 1/1-2-3-4)

EFKÂRİ anlatır Sivas İli'ni
 Koklamalı koncasını gülünü
 Sivas kurtarmıştır Anadolu'nu
 Büyük kongreye yol burada verdi

Âşık Efkari (Keskin 2006: 244, 3/1-2-3-4)

Sivas'tan başlıyor Erzurum hattı
 Dağları delmenin zamanı geldi

Âşık Talibî (Kaya 2005: 150, 99/4)

Tokat'tan Sivas'tan doğru Erzurum
 Kurdu kongreyi düzeldi durum

Âşık Veysel (Kaya 2004: 141, 35/4)

Kongreye bütün ülke katıldı.
 Sivas'ta, devlete temel atıldı

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 105, 3/1-2)

Atatürk'ü karşıladı Erzurum
 Orda görüşüldü her türlü durum
 Her türlü mesele yapıldı yorum
 Her şey aydınlandı âşıkardı oldu

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 171, 4/1-2-3-4)

Erzurum'dan sonra Ata Sivas'ta
 Çünkü Türk milleti kalmıştı yasta
 Anadolu baştan başa hep hasta
 Bu yüzden vatana hizmetkâr oldu

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 171, 5/1-2-3-4)

Sivas Erzurum'un kongresinde,
 Var ismi yurdumun her köşesinde.
 Şehrinde, köyünde, mahallesinde...
 Sana duacıdır her can Atatürk!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:309,4/1-2-3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde Amasya, Sivas ve Erzurum şehirlerinin kuruluş Savaşındaki tarihi önemine vurgu yapılır, yayımlanan genelgeler ve yapılan kongrelere telmihte bulunulur.

Kadirlili Âşık Halil Karabulut şiirlerinde Atatürk'le tarihe bir yolculuk yapar, şiirlerinde Amasya, Erzurum ve Sivas Kongrelerinin tarihleri verilir, kongrelerde alınan kararlar anlatır.

Erzurum'da da bir kongre açıldı
 Ve Mustafa Kemal başkan seçildi

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 31, 2/1-2)

Dokuz yüz on dokuz Eylül'ün dördü
 Sivas en şerefli günü gördü

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 33, 4/1-2)

En mühim kararlar alındı burada
 Kurtuluş çaresi arandı yurda

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 33, 5/1-2)

Manda ve himaye fikri atıldı

Milli mücadele yolu tutuldu

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 33, 6/1-2)

Halil Karabulu, yurdun işgal yıllarında sıkıntılı halini dile getirdiği mısralarında, yirmi dört haziran bin dokuz yüz on dokuz tarihinde Mustafa Kemal'in Amasya'ya gelerek kurtuluş yollarını gösteren bir tamim yayınladığını söyler. Karabulut, tarihlerini de vererek sırasıyla Erzurum ve Sivas'ta düzenlenen kongrelerden ve alınan kongre kararlarını belirtir. Bu kararların en önemlileri arasında yer alan "Manda ve Himayenin Reddedilmesi"ne dikkat çeker.(Sakaoğlu 1987: 33)

6.2.2.7. TBMM'NİN AÇILMASI

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgal edilmesi üzerine 19 Mart 1920'de bir genelge yayımlayarak Ankara'da bir meclisin açılacağını bildirir. TBMM, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden seçilen milletvekilleri ile Ankara'da toplanmasından sonra 23 Nisan 1920'de açılır. Bu önemli tarihi gün dönemin âşık şiirlerinde sevinç ve mutluluk ifadelerinin yer aldığı mısralarla işlenir.

Bin dokuz yüz yirmi, yirmi üç nisan,

Ankara'da açıldı ilk Mebusan

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 34, 6/1-2)

Ezel ikrâr ahd ü peyman bizimdir

Bundan böyle dem ü devrân bizimdir

Düşman hep mahv olur, vatan bizimdir

Ankara Meclisi merdâne döndü

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 233, 3/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları, şiirlerinde TBMM'nin açılması ile ilgili tarihî bilgiler verir, TBMM için uygun yer olarak Ankara'nın kararlaştırıldığı, her il ve ilçeden temsilciler gönderilerek yirmi üç nisan bin dokuz yüz yirmi üç tarihinde meclisin açıldığını söyler.

6.2.2.8. KURTULUŞ SAVAŞI

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda mücadele verdiği cephelerde önemli zarar uğrar ve Mondros Ateşkesi'ni imzalayarak savaştan çekilir. İtilaf Devletleri, bu ateşkestten sonra yurdumuzu haksız bir şekilde işgal etmeye başlar. Osmanlı ordusunun terhis edilmesi işgalleri kolaylaştırır ve korumasız kalan Türk halkı, bu haksız işgallere karşı harekete geçerek milli mücadeleyi başlatır.

Türk milli kurtuluş mücadelesinin temel amacı, tarih içindeki ömrünü tamamlayarak savaşa beraber yıkılan, dağılan ve her taraftan istilaya uğrayıp Batı sömürgeciliğinin iştahına konu teşkil eden Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı ve yıkıntılarında Türk olan kısmı kurtarıp yepyeni ve milli bir devlet ortaya çıkarmaktır. (Armaoğlu 2010: 379) Neticesinde bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu Kurtuluş Savaşı Türk tarihinin son İstiklal Mücadelesi olmuştur. Bu yönü ile yüzyılın âşıkları, vatan sevgisi ile dolu yürekleriyle, milliyetçi ruhları ve iman dolu kalpleriyle Türk'ün bağımsızlık mücadelesini şiirlerinde işlemişlerdir.

Abdülvahap Kocaman'a göre(Sever 2004: 179)Kurtuluş Savaşı Atatürk'ün liderliğinde büyük küçük, kadın erkek top yekün verilen bir mücadele sonunda kazanılmıştır.

İstiklal uğruna biz bu savaşı
Atatürk'ü başta gördük kazandık
Büyük küçük asker ettik her yaşı
Kadın erkek harbe girdik kazandık

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 179, 2/1-2-3-4)

Kaç yıl sürdü bu kanlı savaş
 Görmemişiz sıcak ekmek sıcak aş
 Cephelerde yalın ayak açık baş
 Böyle mücadele verdik kazandık

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 179, 6/1-2-3-4)

Kocaman, mısralarında uzun yıllar süren bu savaşın her yönden imkânsızlıklar içerisinde verilen bir mücadele olduğunu; yılmadan verilen bir mücadele sonunda düşmanın yurttan çıkarıldığını anlatır.

“Atatürk’le Tarihe Yolculuk” adlı eserinde “Türk milleti ve Atatürk hayranıyım” sözleriyle Atatürk’e hayranlığını dile getiren Halil Karabulut, şiirlerinde İstiklal Harbinde bu vatanın nasıl kazanıldığını anlatır:

İstiklâl Harbi'nde biz bu vatani
 Kara günler göre göre kurtardık.
 Etten kale olduk her cihetinde,
 Göğsümüzü gere gere kurtardık.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 144, 1/1-2-3-4)

Urfa, Antep, Maraş, Adanalarda,
 İzmir, Eskişehir, Karahisar'da,
 Otuz Ağustos'ta Dumlupınar'da
 Başlarına vura vura kurtardık.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 145, 5/1-2-3-4)

O günler için kara gün yakıştırmayı yapan Karabulut, Türk milletinin etten kale olup, göğsünü gere gere bu vatani düşmandan kurtarmasını; Ankara’yı hedefleyen düşmanı Otuz Ağustos’ta Dumlupınar’da başına vura vura yurttan çıkarmasını, Akdeniz’e sürmesini söz eder:

Dumlupınar Sandıklı cephesi
 Dağları yıkıyor topların sesi
 Kahraman askerin hücum etmesi
 Cihan sele gitti al kanımızdan

Âşık Veysel (Kaya 2004: 223, 101/6)

Âşık Veysel Dumlupınar, sandıklı cephelelerinde verilen mücadeleleri anlatır, Türk askerinin kahramanlığına dikkat çeker.

Yununlular zaptetti her bir cepheyi
 Kana boyadılar Tınaztepe'yi
 Sonradan düşmanlar yedi sopayı
 Bazı şehit düştü devlet subayı

Âşık Talibî (Kaya 2005: 344, 5/1-2-3-4)

Âşık Talibî ise mısralarında İnönü ve Sakarya savaşlarında verilen mücadelede Atatürk'ün komutanlığına vurgu yapar, savaşların çetinliğinden söz eder.

6.2.2.9. LOZAN BARIŞ GÖRÜŞMESİ

İlk olarak Doğu Cephesi, ardından Güney Cephesi ve son olarak da Mudanya Ateşkesi ile Batı Cephesi'ndeki Yunan işgali sona erdirilmiştir. İtilaf devletleri Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın ardından, barış görüşmelerini yapmak üzere TBMM ve İstanbul hükümetlerini Lozan'a davet eder.

Lozan'a çağrıldı iki hükümet
 Hemi saray, hem de yeni hükümet

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 46, 2/1-2)

Öyleyse onun dedi bütün hak,
Yalnız çağrılmalı idi muhakkak.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 46, 5/1-2)

Halil Karabulut iki hükümetin birlikte Londra Konferansı'na çağrılmasını, bu çağrı karşısında Atatürk'ün tepkisini şiirlerinde dile getirir.

İsviçre'de bir barış konferansının toplanması söz konusuydu. Mustafa Kemal heyetin Türkiye'yi temsil eden tek heyet olacağından emin olmak için 1 Kasım 1922 günü Saltanatın Kaldırılmasının oylanarak kabul edilmesini sağladı. 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'yla Türkiye'nin aşağı yukarı bugünküyle aynı olan sınırları içinde varlığı tanınıyor, kapitülasyonlar kaldırılıyor ve ülkenin uluslar arası topluluk içine girmesi onaylanıyordu. (Roux 2008: 452) Atatürk Lozan görüşmelerine Dışişleri Bakanı İsmet İnönü başkanlığındaki heyetin katılmasını ister.

Toplantının günü geldi toplandı,
Bizden yine İsmet Paşa yollandı

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 47, 1/1-2)

Karabulut, mısralarında Lozan'a Atatürk tarafından İsmet Paşa'nın görevlendirildiğini ve orada alınacak tutum ve kararları önceden kendisiyle paylaştığını anlatır ve İsmet İnönü'nün gayretlerini dile getirir.

Yirmi dört Temmuz dokuz yüz yirmi üç,
Günü imzalandı alındı sonuç.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 47, 8/1-2)

Bir daha tanındı yeni hükümet,
Aksaklar düzlendi buldu sükûnet.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 47, 9/1-2)

İrahat yok Lonra'da Lozan'da
 Avrupa As(1)ya hep kızıl kanda
 Hamdolsun çok şükür şöyle zamanda
 Her taraftan Türk'e rahat deniyor

Âşık Veysel (Kaya 2004: 275, 142/1)

Kervan yeri cehennemde görüldü,
 Lozan adlı muahede kuruldu,
 İşte o gün Türk'ün hakkı verildi,
 Sulh terazisinde mizana seyret.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 251, 1/1-2-3-4)

Yüce Şef imizdir sulhu yaratan
 İsmet İnönü'ye herkes medyundur.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 99, 5/3-4)

Lozan sulhu bizi sağlığa attı
 Sevr paçavrasını tarihe kattı
 Her nerede Türk var ise uyattı
 Hepisi birlikte sıtkı bütündür.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:100, 4/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşıklarına göre Türk devleti bağımsızlığını tüm dünyaya kabul ettirmiş, Lozan Barış görüşmeleri ile cephede kazanılan askeri zaferlerin ardından siyasi bir zafer kazanılmıştır. Lozan Barış Görüşmeleri'nde Türk heyetine başkanlık eden İsmet İnönü büyük bir başarı kazanmıştır.

6.2.2.10. CUMHURİYETİN İLANI

Türkiye Büyük Millet Meclisi 29 Ekim 1923 günü yeni yönetim sistemi olarak Cumhuriyet'i ilan eder. Cumhuriyet'in ilanı 20. yüzyılın âşık şiirinde tarihi konular arasında işlenir.

Bin dokuz yüz yirmi üçte bizlere
Mustafa Kemal'in hatıraları
Yirmi dokuz ekim güldü yüzlere
Mustafa Kemal'in hatıraları

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 121, 1/1-2-3-4)

Sene, 1923 idi
İlan oldu cumhuriyet dediler
Bu habere sevinmemek güç idi
Kalktı artık mecburiyet dediler

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 153, 3/1-2-3-4)

Bin dokuz yüz yirmi üç senesi
Yirmi dokuz Ekim günü gecesi

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 50, 4, 1-2)

İlan etti kurdu Cumhuriyeti
Cihana duyurdu Cumhuriyeti

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 50, 5/1-2)

Cumhuriyet'in ilan tarihinin de yer aldığı şiirlerde Mustafa Kemal'in hatıraları yâd edilir, sevinç ve mutluluk tarihi olduğu söylenir.

6.2.2.11. KURTULUŞ GÜNLERİ

Umutsuzluğun kol gezdiği, açlık, sefalet, yokluk ve yoksulluk içerisinde, inandıkları kurtuluş mücadelesi adına yılmılık belirtisi göstermeden yürütülen İstiklal mücadelesinin ardından işgal altındaki şehirler bağımsızlığına kavuşmuştur. Türkiye’de pek çok şehrin işgale uğraması ve kutsal vatan toprağı için canlarını seve seve veren Anadolu insanının kararlılığı neticesinde bu şehirlerin kurtuluşu büyük bir heyecan ve coşku ile kutlanmaktadır. Milletinin acı gününde, mutlu gününde yanlarında olmuş onların duygularına sözleriyle ve sazlarıyla ortak olmuş âşıklar, şiirlerinde bu hüznü, coşkuyu, kahramanlıkları dile getirmişlerdir. Şiirlerini tahlil ettiğimiz 20. yüzyıl âşık şiirinde yer alan şehirlerin kurtuluş destanları bu bölümde ele alınmıştır. Bu bağlamda Kadirli, Kozan, Ardahan, Kars ve Artvin şehirlerinin kurtuluşlarının konu edindiğı şiirlere yer verilmiştir.

Kadirli 1. Dünya Savaşı’ndan sonra Mondros Ateşkes Antlaşmasının 7. Maddesine dayanarak Fransızlar tarafından 1920 yılın ilk aylarında işgal edilmiştir. Yöre halkının güçlü mukavemeti neticesinde Fransız güçleri bozguna uğratılmış 7 Mart 1920’de bağımsızlığını kazanmıştır. Kadirli’nin işgalden kurtuluş günü olan 7 Mart 1920 Kadirli’de Kurtuluş bayramı olarak kutlanmaktadır.

1920 Mart’ın yedisi
Şükür hürriyete düştü Kadirli
Doğudan parladı Tufan çetesi
Zafer bayrağım açtı Kadirli

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 159, 5/1-2-3-4)

Kadirlili olan dönemin âşıklarından Abdülvahap Kocaman Kadirli’nin işgalden kurtuluş coşkusunu şiirlerinde dile getirir, bağısızlık mücadelesinde halkın gösterdiği cesareti ve kahramanlıkları mısralarında işler.

7 Mart 1919'da işgal edilen Kozan, Kozan halkının kahramanca mücadelesi sonunda 2 Haziran 1920'de bağımsızlığını kazanır.

Kadirli'den sonra kurtuldu Kozan
Kalmadı düşmandan arada gezen
Âşık Kocaman'dır destanı yazan
Kalemi eline geçti Kadirli

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 160, 7/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman Kadirli'den sonra Kozan'ın kurtulduğunu mısralarında sık sık dile getirir.

43 yıl Rus işgali altında kalan Ardahan halkı ülkenin dört bir yanında yaşanan işgallerde olduğu gibi tüm olumsuz şartlara rağmen bağımsızlığa ve hürriyete olan inançlarıyla bir kahramanlık destanı yazar ve 23 Şubat 1921'de özgürlüğüne kavuşur. Bağımsızlığın kazanıldığı bu anlamlı gün âşıkların şiirlerinde destana dönüşür.

Bugün Ardahan'ın bu kurtuluşu
Bir anda el ele verir Ardahan
Koçak yiğitlerin coşudur coşu
Her an sağı solu görür Ardahan
Yan bakan olursa vurur Ardahan

Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 13, 1/1-2-3-4-5)

Yüzyılın Sabit Müdamî ve Dursun Cevlanî Ardahan'ın kurtuluş coşkusu mısralarına taşır.

Tarihinde pek çok mücadele veren Kars halkı 1918 Mondros Mütarekesinden sonra ordu desteğinden mahrum bir şekilde, engin vatan sevgisi ve başarıya azmiyle büyük mücadeleler vermiştir. 30 Ekim 1920'de Kazım Karabekir komutasındaki Türk ordusuyla bütünleşip Rus işgalinden ve Ermeni çetelerinin mezaliminden

kurtulur. Kars'taki bu direniş ve bağımsızlık mücadelesi, Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktalarından birini teşkil eder ve milli mücadelenin batı bölgelerinde yoğunlaşmasını sağlar.

Babam Kars harbini anlattı bana
 Bir hücumla girdik istasyonuna
 Karadağ, Yalımlar, topu düşmana
 Ateşe çevirdik meydanımızı.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 67, 1/1-2-3-4)

Son kurtuluş günü "teşrin otuzu"
 Şanlı ordumuzla açıldı gözü
 Hamdülillâh güldü milletin yüzü
 Zevk oldu çektiği cefası Kars'ın.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 77, 2/1-2-3-4)

Ordu dönmüş, kalmış dara,
 İşe bakmış, Milli Şûra
 "İlk-Zafer" in yeri bura,
 Otuz Altı yılı Kars'ın...

Âşık Müdami (Aslan 1978: 242, 6/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları şiirlerinde Kars işgali sırasında halkın kırk yıl esareti altında kaldıkları Ruslara karşı verilen destansı mücadeleyi ve bağımsızlık yolundaki Türk'ün kararlılığını işler kurtuluş coşkusunu mısralarında terennüm ederler.

Tarihte 93 harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda savaş tazminatı olarak Artvin ve çevresinin Rusya'ya verilmesiyle birlikte Artvin için bu yıllar, kırk yıl sürecek olan kara günlerin de başlangıcı olmuştur. "3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk'da imzalanan anlaşmaya göre Rusya, Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı Devleti'ne geri verilmiştir." (Armaoğlu 2010: 182) Ancak Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Ordusu'nun 1914'den önceki sınırları

gerisine çekilmesi gerektiğinden Artvin ve çevresi boşaltılmış ve İngilizler tarafından işgal edilmiştir. İngiliz işgali 1920 yılının Nisan ayına kadar sürmüştür. İngilizler çekilirken şehri Gürcistan'a bırakmışlardır. Artvin'in yeniden kazanılması TBMM hükümetinin askeri ve diplomatik başarılarının sonucunda 7 Mart 1921'de Artvin kesin olarak Türkiye topraklarına katılmıştır.

Doksan üçte düşmanlara satıldın
Atatürk ulaştı sonu kurtuldun
Bu Yedi Mart günü murada erdin
EFKÂRİder hazin hazin ağladı

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 206, 6/1-2-3-4)

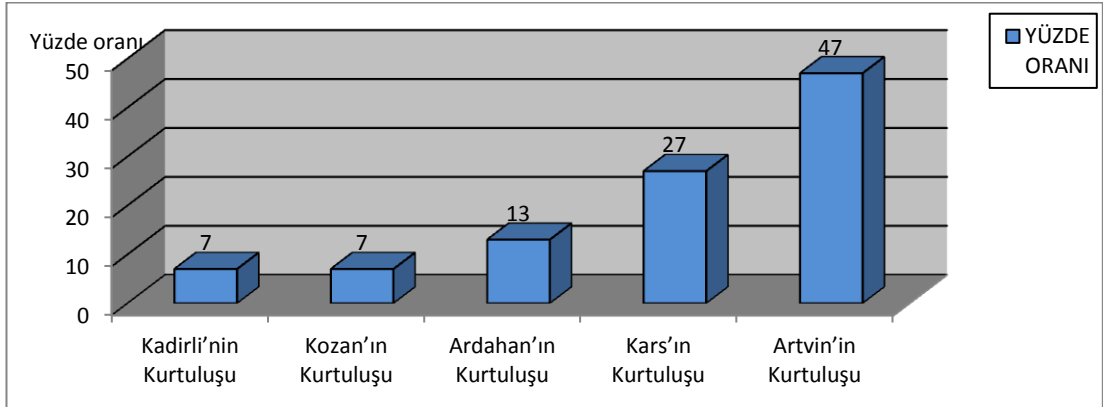
'Yedi Mart' tarihi mutlu günümüz
Çünkü esarettten bugün kurtulduk
Yad millete esir idi ilimiz
Muhtelif milleten bugün kurtulduk

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 205, 1/1-2-3-4)

Kırk yıl esarete, almıştı bağı,
Arslan Artvin'liler, kesti bu bağı,
Bülbülan, Suhara, Arsiyan dağı,
Açtı kar üstüne, lâle yedi Mart.

Âşık Müdamî (Aslan 1978: 247, 8/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Ardanuçlu Efkarî ve Âşık Müdamî Artvin'in kurtuluşunu tarihi bilgiler de vererek şiirlerinde konu olarak işler.

Grafik 6.6. Kurtuluş günleri.

Âşık şiirine konu olan kurtuluş günleri arasında Artvin'in kurtuluşu daha sık işlendiği görülür. (Grafik 6. 6)

6.2.2.12. BÜYÜK TAARRUZ VE ZAFER BAYRAMI

Sakarya Savaşı'yla Türk Ordusu'nun uzun bir aradan sonra elde ettiği ilk başarısını elde eder. Atatürk'ün başkomutanlığında 26 Ağustos 1922'de Yunan Ordusu'na karşı şahlanan Türk Ordusu çok kısa sürede öylece Büyük Taarruz başarıyla sonuçlanır. Türk Milleti'nin kurtuluşa, özgürlüğe ve bağımsızlığa kavuştuğu 30 Ağustos Zaferi tüm yurttan coşkuyla kutlanan milli bayramlarımızdan biri olarak kutlanır.

Âşıklar, Türk ordusunun kahramanlığını, gücünü ve yenilmezliğini aynı zamanda Türk insanının kurtuluşa, özgürlüğe ve bağımsızlığa olan inancını şiirlerinde destanlaştırmışlardır. Özkul Çobanoğlu (2000: 72) bu tür askeri zaferler ile ilgili destanları kazanılan bir askerî zaferin başta ülkenin yöneticisi olmak üzere geniş halk kitlelerine müjdelendirip, duyurulmasını hedefleyen destanlar olarak tanımlar. Bu destanlarda özellikle zaferin kazanılmasını sağlayan kahraman veya kahramanların öğülmesinin ön plana çıkarılmasıyla birlikte işlenen konunun kazanılan zaferin müjdesi olarak yorumlar.

Temmuzun bu yirmi dördüncü günü
 Türkiye istiklâl kazanan gündür.
 Sevinç ile yaşatalım bugünü
 Türk halkına parlak milli düğündür.

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 99, 4/1-2-3-4)

30 Ağustos'ta Türk'ün zaferi
 Atatürk'ün ordulara son emri
 Hedefiniz Akdeniz'dir ileri
 O zaman düşmanlar tarumar oldu

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 172, 5/1-2-3-4)

30 Ağustosunu dinle destandan.
 Ne mutlu Türk'üm de bu yana seyret.
 Vatandaş Bayramı kutlula candan,
 Tarih yaylasından cihana seyret.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 249, 1/1-2-3-4)

Fikir âleminde benzin solmuş
 Bulgara, Yunana asker dizilmiş
 Ervahta temelim böyle yazılmış
 Kaderime razı oldum Hafızım

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 402, 2/1-2-3-4)

Allah'ın ordusu Türk'ün ordusu
 Hükümdarı kumandanı Atatürk
 Heybetinden kaçtı düşman ordusu
 Kurtardı şu güzel vatan Atatürk.

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 112, 47/1)

Güzel Ankara'yı başkent yapışı
 Kocatepe'ye şahlanıp çıkışı
 Türklüğün hükmüyle ordu akışı
 Düşmanı denize döktü Atatürk

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 261, 2/1-2-3-4)

Kocatepe Dumlupınar ötesi,
 Her yeri bürüdü Allah sedası.
 Düşmanı püskürttü topların sesi.
 Yaradan gösterdi derman Atatürk!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:309,5/1-2-3-4)

20. yüzyılın âşık şiirinde kahramanlık konusuna vurgunun yapıldığı şiirlerde 30 Ağustos zaferinin önemli bir yeri olduğu görülür. Yüzyılın âşıkları şiirlerinde 30 Ağustos zaferini şiirlerinde işlemişler, zafere giden yolda çekilen sıkıntıları, Türk askerinin ve halkının kahramanlıklarını dile getirmişler ve mısralarında 30 Ağustos'un Türk milleti için anlamına dikkat çekmişlerdir.

6.2.2.13. İNKİLÂPLAR

İnkılâp sözcük olarak yenileşme, değişime anlamlarına gelir. Atatürk'ün eski döneme ait kurumları kaldırarak, yerine çağdaş kurumlar getirmek amacıyla yaptığı radikal ve köklü değişiklikler inkılâbın diğer bir ifadesidir. “1926'da İsviçre menşeli Medeni Kanun'un kabulü ile somutlaşan rejim; 1928 yılından önce pek telaffuz edilmese de laik niteliğini edindi. Nitekim 1924 Teşkiat-ı Esasiye kanununun üçüncü maddesindeki ‘Devletin dini Din-i İslam’dır’ ibaresi 10 Nisan 1928'de İsmet (İnönü) ve 120 milletvekilinin imzaladığı bir kanun teklifi ile çıkarıldı.5 Şubat 1937 değişikliği ile aynı maddede ‘Türkiye devletinin cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılâpçı olduğu, resmi dilinin Türkçe ve başkentinin Ankara olduğu’ değişmez bir hüküm olarak belirtildi.” (Ortaylı 2010: 28-29)

Toplumdaki yaşanan sosyal değişimleri şiirlerinde işleyen, sosyal olaylara tanıklık eden yüzyılın şairleri Cumhuriyet dönemi ile birlikte yapılan yenilikleri ve inkılâpları mısralarında dile getirirler.

Hürriyet laiklik getirdi Türk'e

Can ile canandı Mustafa Kemal

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 169, 7/3-4)

Yurtta sulh cihanda sulh sözü deyip

Laikiz laiklik ilan eyleyip

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 121, 5/1-2)

Laik demokrasi yaşar ülkemiz,

Devrimleri korumaktır ilkemiz

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 321, 4/1-2)

Medeni kanundur, mührü tapusu,

“Kadın erkek eşit” derdi Tek Adam.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 321, 6/3-4)

Kadın erkek aynı haklara sahip

Mustafa Kemal'in hatıraları

Âşık Reyhanî(Düzgün 1997: 121, 5/3-4)

Kadına erkeğe eşit hak verdi

Takdireşayandı Mustafa Kemal

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 170, 2/3-4)

Spor ve tiyatro, kadın hakları

Türk şanında cumhuriyet yazılı.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 59, 1/1-4)

Kadın erkek eşit hakla bir olduk

İşte budur medeniyet dediler

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 154, 2/3-4)

Kanunlar yapıldı, verildi karar,

Kadında erkekte müsavi haklar,

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 184, 2/1-2)

Soyadı, kıyafet, yenilikler hoş,

Eski ölçüleri kırdı Tek Adam.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 321, 7/3-4)

Atatürk' de gelmişti burda harman

Şapka kabulunu yapmıştı tamam

Âşık Efkari (Keskin 2006: 253, 2/2-3)

Aldı peçeleri attı meydana

Çirkin güzel belli olacak deyi

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 108, 43/2)

Çarşafklar söküldü inkılap oldu,

Kadın erkek aynı hakları buldu,

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 304, 6/1-2)

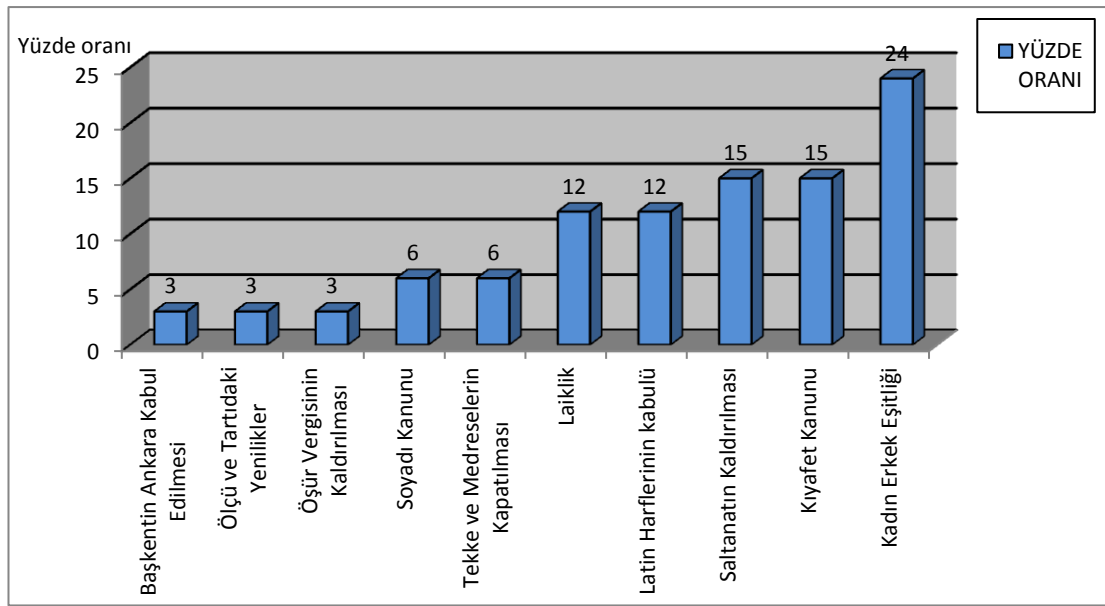
Resmi dili Türkçe başkent Hüseyin

Meclisimiz samimiyet dediler

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 154, 3/3-4)

Bu yeniliklerle ilgili olarak 20. yüzyıl âşık şiirinde, laikliğin kabulü, medeni kanunun kabulü, kadın-erkek eşitliği, soyadı kanunu, kılık-kıyafet ve şapka kanunu, ölçü ve tartıdaki yenilikler, resmi dilin Türkçe ve başkent Ankara olduğu söylenir.

Ayrıca saltanatın kaldırılması (Özdemir 2003: 304), (Keskin 2006: 194), (Dizdaroğlu 1949: 99) ve demokratik yönetim anlayışının benimsenmesi (Sakaoğlu 1987: 18), (Özdemir 2003: 321), (Özdemir 2003, 305) Cumhuriyet idaresinin kabulü, her vatandaşa eşit oy hakkının tanınması (Düzgün 1997: 58), öşür vergisinin kaldırılması (Çelebi 1990: 201), harf inkılâbı (Özdemir 2003: 321), (Kaya 2005: 151), tekke medrese ve türbelerin kapatılması (Çelebi 1990: 332) 20. yüzyılın âşık şiirinde inkılâplar ile ilgili işlenen konular arasında yer alır.

Grafik6.7.İnkılâplar.

Yüzyılın âşıkları Cumhuriyet döneminde yapılan inkılâplar arasında en çok kadın erkek eşitliğini dile getirmişlerdir. (Grafik 6.7)

6.2.2.14. ON KASIM ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ

20. yüzyıl âşık şiirinin yoğun temalarından biri de Atatürk sevgisidir. Ulusal bayramlarda ve anma günlerinde, Türk büyüklerine ve Atatürk'e olan sevgi ve hürmet duyguları dile getirilir. Dönemin âşık şiirinin On Kasım'la ilgili konularda Atatürk'ün kahramanlığına, kurtarıcılığına vurgu yapılır ve ölümüne duyulan üzüntü dile getirilir.

Yıl dokuz yüz otuz sekiz, On Kasım

Zalım Azrail ona oldu hasım

Halil Karabulut (Karabulut 2010: 88: 2/1-2)

Duydu millet Ata'nın öldüğünü

Milli matem ilan etti o günü

Halil Karabulut (Karabulut 2010: 88: 3/1-2)

Yüzyılın âşıklarından Halil Karabulut “On Kasım” şiirinde, Atatürk’ün öldüğü yaşı, hastalığını, Türk hekimlerine kendisini emanet etmesini, On Kasım’da vefat ettiğini, o günün milli yas ilan edildiğini anlatır. (Karabulut 2010: 88)

6.2.2.15. HATAY’IN ANAVATANA KATILMASI

Hatay sorunu, Türk Fransa ilişkileri kadar Atatürk dönemi Türk dış politikasında da önemli bir yer tutar. “Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921’de imzalanan Ankara İtilâfnamesi ile Suriye sınırları içinde bırakılan İskenderun Sancağı’na özel bir idare şekli tanınır. Milletler Cemiyeti’nin arabuluculuğu ile 27 Ocak 1937’de içişlerinde bağımsız dışişlerinde Suriye’ye bağlı devlet statüsüne kavuşturulur. Türkiye Fransa yakınlaşması neticesinde Ağustos ayında Hatay’da meclis seçimleri yapılır. Türkler kırk milletvekilliğinden 22’sini kazanır. 23 Haziran 1939’da iki devlet arasında yapılan bir anlaşma ile Fransa Hatay’ın Türkiye’ye katılmasını kabul eder.” (Armaoğlu 2010: 428-432) Hatay’ın Türkiye’ye katılması dönemin âşık şiirinde işlenen yüzyılın önemli tarihî olayları arasında zikredilir.

Türkiye’ye ilhak kararı verildi

23 Temmuz 1939’a geldi.

Halil Karabulut (Karabulut 2010: 108: 4/1-2)

Hatay ana vatana dâhil oldu,
On dokuz senelik hasret son buldu.

Halil Karabulut (Karabulut 2010: 108: 5/1-2)

20. yüzyıl âşıklarından Halil Karabulut Hatay'ın ana vatana katılma sürecini, tarihler de düşerek şiirlerinde anlatır. Karabulut şiirlerinde, Hatay'da 23 Haziran 1939'da yapılan milletvekilliği seçimlerinden, 23 Temmuz 1939'da ise alınan Türkiye'ye ilhak kararından söz eder.

Minnettarız o Ebedî Ata'ya
Siyasette hiç düşmedik hatâya
Çok şükür kavuştuk harpsiz Hatay'a
Bu bizlere ilk başlangıç bir ündür.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:100, 6/1-2-3-4)

Yusufelili Huzurî ise Hatay'ın Türkiye sınırlarına dâhil edilmesini siyasi bir başarı olarak değerlendirdiği mısralarında Atatürk'e olan teşekkür duygularını dile getirir.

6.2.2.16. KORE SAVAŞI

Kuzey Kore'nin 25 Haziran 1950'de Güney Kore'ye saldırmasıyla Kore savaşı başlar. Bunun üzerine Birleşmiş milletler, barışı korumak üzere bir karar alır, barışı yeniden sağlamak üzere üye devletlerden Güney Kore'ye yardım etmesini ister. Türkiye bu karar uyar ve muhalefet partilerinin itirazlarına rağmen Demokrat Parti Kore'ye 5. 000 asker gönderir. Bu kararıyla demokratik ülkelerin yanında yer alması, dünya kamuoyunun da dikkatini çeker. Türk askerinin Kore'deki başarısı Türkiye'nin NATO'ya üye olmasında etkili olur. “Türk Kamuoyu, Kore Savaşı'nı ve Türk askerlerinin savaşlarını büyük bir ilgi ile takip etmiştir. Bazı gazeteler savaş muhabiri göndererek, Türk askeri ile ilgili haberleri Türk kamuoyuna iletmiştir. Türk

halkı, Kore’de savaşılan askerlerimizi kahraman olarak nitelendirmiştir.” (Sipahi 2007: 4)

Destanların fonksiyonları açısından özelliklerini belirten Özkul Çobanoğlu (2000: 112-114), destanların kamuoyu oluşturmaya yönelik kullanımlarından söz eder ve askerlerin moralini yüksek tutmada ve işgal altında kalan yörelerin halkının örgütlenmesinde destanların rolüne işaret eder. 20. yüzyıl âşık şiirinde tarih konulu destanlar içerisinde yer alan Kore Savaşı destanları döneminde gerek kamuoyu oluşturmada gerekse askerlerin moralini yükseltmede önemli işlevleri yerine getirmiştir.

20. yüzyıl âşıklarından Âşık Talibî (Kaya 2005: 340-346), Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 148), Âşık Nihanî (Gedik 1995: 218-219) Dursun Cevlani (Cevlanî 1951: 29-30) ve Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 334-335) şiirlerinde Kore Savaşı’nı işlemişler, Türk askerinin Kore’deki kahramanlıklarına, komuta kademesindeki paşaların cesaretine ve yiğitliklerine, yazdıkları şanlı destana, mısralarında yer vermişlerdir.

Sene bin dokuz yüz elli yılında
Kore harbi bu cihanın dilinde
Bu cepheleler Amerikan ilinde
Türkler harbe girdi zafer yolunda

Âşık Talibî (Kaya 2005: 340, 1/1-2-3-4)

Ordunun başında General Tahsin
Müttefik devletler ayağa kalksın

Âşık Talibî (Kaya 2005: 340, 2/1-2)

Çarpışıyor Kore kahramanları
Tarihe yazıldı yiğit şanlıları
İlgıt ılgıt aktı şehit kanları
Kore’de kaybettik bazı canları

Âşık Talibî (Kaya 2005: 341, 9/1-2-3-4)

Âşık Talibî, bin dokuz yüz elli yılında bütün cihanın dilinde olan Kore Savaşı'na Türk askerinin General Tahsin'in komutasında savaşa katıldığını anlatır, yirmi beşinci tümenin ve Türk askerinin kahramanlığından söz eder.

Dörbinbeşyüz kişi gönüllü erler
 Öz vatanda şirin canlar bizimdir
 Tahsin Yazıcıoğlu Paşamız derler
 Din ulusu bu arslanlar bizimdir

Âşık Nihanî (Gedik 1995: 218: 8, 1/1-2-3-4)

Şahap Gürler Paşa teftişe gider
 İlâhi, gidene sen verme keder
 Allah diyen kula "Hakk" yardım eder
 Din ulusu bu arslanlar bizimdir

Âşık Nihanî (Gedik 1995: 218, 2/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Âşık Nihanî, Kore'ye giden Tahsin Yazıcıoğlu ve Şahap Gürler Paşalarla birlikte dört bin beş yüz gönüllü erin Kore'ye gittiğini mısralarında açıklar ve giden bu kahramanlara her hangi bir keder vermemesi için Allah'a dua eder:

Dursun Cevlânî'nin askeri
 Saklasın cenabilbâri
 Piyade topçu süvari
 Kore'de arslanlarımız

Dursun Cevlani (Cevlanî 1951: 30, 2/1-2-3-4)

Koskoca dünya hep buna şahit
 Kore'de çemberi yaranlardanız

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 148, 4/3-4)

Dönemin Âşıklarından Dursun Cevlanî şiirlerinde, Kore’de bulunan piyade, topçu ve süvari birliklerimiz için duacı olur. Yine dönemin Âşıklarından Abdülvahap Kocaman ise Türk askerinin Kore’de düşman çemberini yardığını dile getirir.

6.2.2.17. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

Kıbrıs Barış Harekâtı, 20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye’nin, Garanti Anlaşması’nın 3. Maddesine istinaden gerçekleştirdiği askeri harekâtın adıdır. “Kıbrıslı Rumların lideri Başpiskopos Makarios Enosis, adanın Yunanistan’a bağlanmasını isteyince iki toplum arasında anlaşmazlığın çıkmasına sebep olur ve Türkiye 20 Temmuz 1974’te adaya birliklerini çıkarır. Kıbrıslı Rumların Ada’nın güneyine göç etmeleriyle Ada iki bölgeye ayrılır.” (Roux 2008: 456) 1571’den itibaren arasında tarihi, kültürel ve sosyal bir bağ olan Kıbrıs ve Kıbrıs Barış Harekâtı yüzyılın âşık şiirinde işlenen önemli konular arasında yer alır.

“Âşıklar destanlarında gördüğü, yaşadığı ya da duyduğu bir olayı bütün ayrıntılarıyla yansıtmazlar. Onlar olayla ilgili görüşlerini açığa vurup sıralarlar. Savaş destanlarında gerçeğe bağlı kalma çabası gözlenir. Adanalı âşıklar Kıbrıs konulu bu şiirlerinde savaşı gerçekçi bir bakışla yansıtır. Gözlemlerini duygulu, heyecan dolu bir anlatımla dile getirirler.” (Artun, turkoloji. cu.edu. tr)

Mevlüt İhsanî, şiirlerinde, Mersin’den Kıbrıs’a her baktığında Kıbrıs’ın Rumlar elindeki esaretinden dolayı yüreğinde bir sızı hissettiğini söyler, Kıbrıs’ın özgürlüğüne kavuşmasından dolayı da şükreder. (Düzgün 1997: 48)

Magosa Ovası, Beşparmak dağı
Artık Rum'un değil, Türk'ün durağı
Limon, portakallı, turunçlu bağı
Fındığı, zeytini, üzüm Kıbrıs'ta.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 48, 3/1-2-3-4)

Magosa Ovası'nın, Beşparmak Dağı'nın artık Türk yurdu olduğunu, bu bereketli topraklarda çeşit çeşit ürünlerin yetiştiğinden söz eder, Kıbrıs'ın bu meşhur ürünleri arasında yer alan limon, portakal, turunç, fındığı, zeytini ve üzümünden söz eder.

Gittik özgürlüğe, gittik barışa
 Küheylanlar hazırladık yarışa
 Bu toprak Türk'ündür ta baştan başa
 Şehidim Kıbrıs'ta, gazim Kıbrıs'ta.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 48, 4/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî, Kıbrıs'ın uzun asırlar Türk yurdu olduğunu, bin yılı aşkın bir süredir Kıbrıs için mücadele verildiğini mısralarında işler. Toprağında şehitlerimizin bulunduğunu açıklayan İhsanî, camileriyle, türbeleriyle sayısız birçok eserin yer aldığını hatırlatır.

Aşık Talibî'nin mısralarında (Kaya 2005: 147, 315, 331) Rumların ve Yunanlıların, İngilizler ve Amerikalılar tarafından himaye edildiği, Türk tarafının barış yanlısı olmasına rağmen Rumların barış masasına oturmadıkları açıklanır Ada'daki zulümlere seyirci kalınamayacağından dolayı Kıbrıs'a çıkarma yapıldığı belirtilir.

Başbakan Ecevit kararlar yazdı
 Barış birliğinde plânlar çizdi
 Amerika İngiliz hep geri bozdu
 Barış zincirini kırdı Yunanlar

Âşık Talibî (Kaya 2005: 315, 4/1-2-3-4)

Bu adaya göz koyanlar delidir
 Koruy'cusu Haziret-i Ali'dir
 Tapulu senetli Türk'ün malıdır
 Sığındım Allah'ın inayetine

Âşık Talibî (Kaya 2005: 147, 96/4)

Talibî, Kıbrıs Çıkartmasında dönemin başbakanı Bülent Ecevit'in rolüne dikkat çeker, Hz. Ali'nin Ada'nın manevi koruyucusu olduğuna olan inancını dile getirir ve Kıbrıs'ın tapulu Türk'ün malı olduğunu mısralarıyla ilan eder.

Kahpe Yunanlar kâfirliğini bildirdi
 Atlılar Köyü'nü kana doldurdu
 Elli yedi kişiyi garip öldürdü
 Kudurdu dağları aştı Yunanlar

Âşık Talibî (Kaya 2005: 319, 6/1-2-3-4)

Bu gün er uyandım şafak atıyor
 Muratağa Köyü kana batıyor
 Seksen sekiz kişi şehit yatıyor
 İnsafsız Rumların puştı Yunanların

Âşık Talibî (Kaya 2005: 320, 1/1-2-3-4)

Âşık Talibî, savaş sonrasında Rumlar'ın Türk köylerinde zulümler yaptığını, camilere bombalar attığını, Lefkoşe'de, Atlılar Köyü'nde elli yedi, Muratağa Köyü'nde seksen sekiz masum ve savunmasız insanı silahtan geçirdiklerini, şehit ettiklerini açıklar. Ada'yı kendilerine mal etmek isteyen Rumlar'ın pek çok masum insanı kıldıklarını ve cesetlerini gizlediklerini şiirlerinde işler.

Muzaffer ordumuz hücumla daldı
 Altı yüz Yunan'ı hem esir aldı
 Yine kahramanlık Türkler'de kaldı
 Her şeyi anladı bildi Yunanlar

Âşık Talibî (Kaya 2005: 317, 6/1-2-3-4)

Âşık Talibî Kıbrıs çıkarmasında yaşanan kahramanlıkları anlattığı mısralarda muzaffer Türk ordusunun hücumu başladığında altı yüz Yunanlıyı esir aldığını, Ankara'ya birçok esirin gönderildiğini, Girne şehrinde, Magosa Kalesi'nde, Beşparmak Dağları'nda verilen mücadeleleri adeta bir savaş raporu gibi sunar; Türk hava jetlerinin taarruzunu, zırhlı birliklerin hava pilotlarının Rumlar'ın üzerine bombalar yağdırdığını, Türk askerinin cesaretini anlatır. (Kaya 2005: 317-318)

Kıbrıs Akdeniz'in bir top gülüdür
Bin beş yüz senelik Türk'ün malıdır
Bu adaya göz koyanlar delidir
Savaş cezasını giydi Yunanlar

Âşık Talibî (Kaya 2005: 316, 9/1-2-3-4)

Bülent Ecevit Türk'ün Başkanı
Hem milleti sever hemi vatani
Sulh için aradı her bir imkânı
Rus Bulgar hep birleşti Yunanlar

Âşık Talibî (Kaya 2005: 15, 3/1-2-3-4)

Âşık Talibî'ye göre bin beş yüz senelik Türk'ün malı olan Kıbrıs, Akdeniz'in bir gülüdür ve Türk vatanının göz bebeğidir. Kıbrıs Destanı'yla tarihe not düşen Talibî, on dört temmuz bin dokuz yüz yetmiş dört yılında Türk askerinin, Rumlara ve Yunanlılara karşı Barış Harekâtına başladığını hatırlatır. Dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün, Başbakan Bülent Ecevit'in ve Genelkurmay Başkanı Semih Sancar'ın, Fazıl Paşa ve Hakkı Polat Paşaların vatanseverliklerini anlatır onlara methiyelerde bulunur.(Kaya 2005: 314-315)

Rauf Denктаş Kıbrıs başkanı vekili
Milliyetçi Türkler yüksek akıllı
Türk'ün öz evlâdı vatanın gülü
Onu münasip gördü seçti Yunanlar

Âşık Talibî (Kaya 2005: 18, 8/1-2-3-4)

Âşık Talibî Kıbrıs'ın sembol ismi Rauf Denктаş'a övgülerde bulunur, Denктаş'ı Milliyetçi Türklerin yüksek aklı, Türk'ün öz evladı ve vatanın gülü olarak tanımlar.

Dönemin âşık şiirinde Kıbrıs Rum Kesimini on iki yıl idare eden Makarios eleştirilir ve Türk halkına yaptığı zulümleriyle anılır.

Kocaman yazmıştır zafere destan
Mehmet soydaşım tez kurtar yastan
Ölsek bile vazgeçmeyiz Kıbrıs'tan
Senin başın dik Mehmet'im çekinme

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004, 165, 1/1-2-3-4)

Şu Kıbrıs'ta Rumlar Türk'e saldırmış,
Neymiş maksatları, görmek farz oldu.
Suçsuz kardeşleri vurmuş, öldürmüş,
Katillerden hesap sormak farz oldu.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 127, 1/1-2-3-4)

Kıbrıs'taki olan haksız olaylar
Kemirir içimi kurt olur gider
İnsanlık dışında yapılan işler
Bütün milletlere dert olur gider

Âşık Veysel (Kaya 2004: 256, 127/1)

“Mehmet'im çekinme” sözleriyle Türk askerinin Kıbrıs'taki mücadelesini destanlaştıran Abdülvahap Kocaman, Türk'ün gücüne vurgu yapar, Al bayrağın Lefkoşe kalesine dikilmesini, Türk askerinin Beşparmak Dağlarına çıkmasını ister, ölse de Kıbrıs'tan vazgeçmeyeceğini ilan eder. Hali Karabulut ve Âşık Veysel ise Rumlar'ın Ada'da tahammülü aşan, insanlık dışı uygulamalar yaptığını ve Rumlara hesap sormanın farz olduğunu belirtir.

Bin beş yüz yetmiş eski alınış
 Yirmi temmuz oldu ikinci çıkış
 Bin dokuz yüz yetmiş dört de bir bakış
 Mehmetçik Girne'de göründü Kıbrıs

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 325, 1/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Davut Sularî şiirlerinde tarih vererek Kıbrıs'ın ilk alınışının bin beş yüz yetmiş iki'de ikinci çıkışın yirmi temmuz olduğunu, bin dokuz yüz yetmiş dört'te ise son harekâtın gerçekleştiğini açıklar. Türk askerinin Lefkoşa, Serdarlı, Kuzucuk ve Magosa'da üç koldan verdiği mücadeleyi, Rum ve Yunan çemberini yararak Türk gücünü dünyaya ilan ettiğini mısralarında belirtir.

Kumandan kükredi çekti bayrağı,
 Mehmetçiğin döğüşmektir merağı,
 Kimseye mal olmaz Türkün toprağı,
 Yenilmez yıkılmaz iman ordumuz.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:264,2/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu, Kıbrıs'ta düşman ordusu karşısında destandan destan koşan kahraman Türk askerine, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'e ve Genel Kurmay Başkanı Semih Sancar'a övgülerde bulunur. (Kafkasyalı 1998:264)

Kıbrıs sizin eski vatanınızdır
 Toprağında nakış öz kanınızdır
 Tarihinde gaza öz şanıınızdır
 Sizde bir sayfasın yazın da gelin

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 336, 4/1-2-3-4)

Ecevit kulak verir sızlayan sese
 Meclis karar verdi, ulaş Kıbrıs'a
 Dedi geldik sulha kurulsun masa
 Hemen yaza döndü kışların senin

Âşık Efkari (Keskin 2006: 304, 6/1-2-3-4)

Kıbrıs'ın eski bir Türk yurdu olmasını hatırlatan Âşık Efkâri, gâza ve cihadın Türk tarihinin özünde ve şanında olduğunu söyler kahraman Mehmetçiğe cesaretlendirici övgülerde bulunur. Ecevit'in Kıbrısta'ki zulme sessiz kalmadığını ve meclis kararıyla Kıbrıs meselesine el atıldığını anlatır.

6.2.2.18. AFGANİSTAN'IN İŞGALİ

1973 yılında Kral Muhammed Zahir Şah, Başbakan Muhammed Davut tarafından iktidardan düşürülür. Muhammed Davut Cumhuriyet ilan ederek hem başkanlığı hem de başbakanlığı ele geçirir. 1978 yılına gelindiğinde ise Sovyetlerin desteğiyle Albay Abdulkadir komutasında Afgan Ordusu Başkan Davud'u devirmiş iktidarı ele geçirmiştir. Sovyet yanlısı Afganistan Demokratik Halk Partisini hapiste bulunan başkanı Nur Muhammed Taraki Devlet Başkanlığı görevine getirilerek Sovyetlerden siyasi, ekonomik ve askeri yardımlar alınmıştır. 1978 yılında Sovyetler Birliği ile "Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalandıktan sonra Afganistan hızla Sovyetlerin etkisi altına girmeye başlamıştır. 27 Temmuz 1979'da Hafızullah Amin'in başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuş ve Başkan Taraki Müslüman ayaklanmasıyla etkili bir biçimde mücadele etmek üzere özel yetkilerle donatılmıştır. 16 Eylül'e gelindiğinde ise Başkan Taraki'nin yerine Hafızullah Amin'inin getirildiği açıklanır. Ancak bu yönetim değişikliği de Müslüman direnişini etkilememiştir. 25 Aralık 1979'da sürgünde bulunan eski Başbakan Yardımcılarından Babrak Karmal Sovyetlerin desteğiyle Amin'in yerine Başkan olur. 1980'de Babrak Karmal'ın da ortam hazırlamasıyla Sovyetler Birliği Afganistan'a girer ve stratejik noktaları ve başken Kabil'i işgal ederler." (Sander 2003: 5673-567)

Kızıl kıyamet koptu kuzey ufuklarından
 Uçak sesi tank sesi geliyor yarınılardan
 Sovyet Kızıl Ordu'su emir almış Çar'ından
 Vahşi bir saldırıya maruz kaldı vatanım
 Ben Moskof pençesinde esir Afganistan'ım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:89,1/1-2-3-4-5)

Dolma tüfek, Rus tankının önünde
 Afganlı kardeşler cihat gününde
 Vatan mukaddestir İslam dininde

Ozan Nihat (Uğur 2008: 150, 3/1-2-3)

20. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan bu işgal olayı Türk Kamuoyu tarafından yakından takip edilir ve âşık şiirinin öneli tarihi konuları arasında yer alır. Dönemin âşıklarından Abdülvahap Kocaman (Sever 200: 89, 94) ve Ozan Nihat (Uğur 2008: 150) Rus Çar'ın emir alan Sovyet Kızıl Ordusu'nun Afganistan'ı işgalini, Moskof esareti altındaki Afganlıların duygularını dile getirirler. Babrak Kemal'i Moskof uşağı olarak gören âşıklar, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'in işgal karşısındaki sessizliği eleştirir, sıranın İran, Pakistan ve Türkiye'ye geleceği endişelerini dile getirirler, Taraki ve Amin'den bir hayır gelmediğini anlatırlar. Afganlının dolma tüfekle de olsa, Rus tankları ve modern silahları karşısındaki mücadelesinde başarılı olacağına inançlarını yinelerler:

6.2.2.19. BOSNA HERSEK KATLİAMLARI

Sırpların 1992 ile 1995 yılları arasında Bosna Hersek halkına karşı insanlık dışı uygulamaları ve soykırımlarıyla yakın tarihimizin sıcaklığını yitirmemiş tarihi olayları arasında yer alır.

Üç yıldan fazla süren bu savaş sırasında, Uluslararası Kızıl Haç Örgütü verilerine göre Bosna Hersek'te 312 000 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu kayıpların

200 000 kadarı Boşnak halkına ait olup Bosnalılar dünyanın gözü önünde ve Avrupa'nın göbeğinde sistematik bir soykırıma tabi tutulmuştur. Sadece Srebrenica'da olanlar hakkında elle tutulur delillerin varlığı söz konusu olsa da, çok yakın tarihte gerçekleşen soykırımı aydınlatmaya yetmemektedir.” (wikipedia. org, Bosna Soykırımı)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın gördüğü en büyük soykırımının yaşandığı Bosna Hersek acılarını 20. yüzyıl âşık şiirinde de görmek mümkündür.

Ne olursa olsun, Bosna denince
Yüreğime yazdım, şunu unutmam
Batılı ne demek, her şeyden önce
Bosna'da belloldu, bunu unutmam

Ozan Nihat (Uğur 2008: 440, 5/1-2-3-4)

Haçlı ordusunun cengi değişti
Sivil halkı vurdu, dengi değişti
Masmavi suların rengi değişti
Oluk oluk akan kanı unutmam

Ozan Nihat (Uğur 2008: 441, 2/1-2-3-4)

Birleşmiş Milletler, çizgiden saptı
İnsan haklarını çiğnedi, tepti
Kara dinli kâfir, vicdansız kipti
Butros Gali var ya, O' nu unutmam

Ozan Nihat (Uğur 2008: 441, 7/1-2-3-4)

Ozan Nihat Bosna katliamlarını anlattığı mısralarında Batılının Bosna olaylarında gerçek yüzünü gösterdiğini, seyirci kalarak Sırp'ların yanında olduklarını ve katliama müdahale etmediklerini anlatır. Sırp'ların işgal sırasında bebek, çocuk, kadın ve yaşlı demen yüz binlerce insanı öldürdüğünü ve ocakların söndüğünü belirtir. Ozan Nihat, Sırp'ların ve onları destekleyen sözde medeni Avrupalının, Haçlı

ordusunun bir benzeri olduğunu, başta dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Botros Gali başta olmak üzere tüm Avrupalının Saray Bosna'dan gelen çıgıllıklara kulak tıkadığını, pek çok masum sivil halkı katlettiklerini anlatır ve Türk milletine batıya yönelmekten ziyade öze dönmeyi öğütler. (Uğur 2008: 440-442)

6.2.2.20. KARDAK KRİZİ

Ocak 1996'da Yunanistan ile Türkiye arasında Türk bandıralı bir geminin Kardak Kayaklıkları'nda karaya oturması sonucu Türk ve Yunan kurtarma ekipleri arasında anlaşmazlık çıkınca patlayan krizdir ve iki ülkeyi savaş eşiğine getirmiştir. (wikipedia.org, Kardak Krizi)

20. yüzyılın son çeyreğinde, Türkiye ile komşu ülkeler arasında yaşadığı son kriz olaylarından Kardak Krizi'ni, Ozan Nihat iki dörtlüğünde konu eder.

Kardağ'a gönderdin pis keşişini
Serdirme oraya murdar leşini
Tek tek sakalını, bir bir dişini
Küflü kerpetenle sökeriz Yunan

Ozan Nihat (Uğur 2008: 462, 2/1-2-3-4)

Tarih dersi fayda etmez der isen
Bu kuyruk acısı bitmez der isen
İzmir'in körfezi yetmez der isen
Şimdi Akdeniz'e dökeriz Yunan

Ozan Nihat (Uğur 2008: 462, 3/1-2-3-4)

Şiirinde Yunanistan'a meydan okuyan Ozan Nihat Yunanistan'a tarihten ders almasını öğütler.

6.2.2.21. MUHTIRALAR VE DEMOKRASİ KESİNTİLERİ

20. yüzyıl Türk insanı için savaşların, imkânsızlıkların, bağımsızlık mücadelelerinin yüzyılı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte demokratik bir yapıya kavuşan ülke yönetimi, askeri darbeler yüzünden dört defa demokrasi kesintiye uğratılmıştır.

1960 darbesi siyaseten değişen ortamına ayak uyduramayan Türkiye'nin siyasi ve idari kadrolarının ortak hatasıdır. İnsanlar Ankara ve İstanbul'daki talebe nümayişinden ürktü; iktidar ve muhalefet ise çok partili hayatı sağlıklı olarak götürme olgunluğundan uzaktı. Abartılı ve çığ bir siyaset güdülüyordu, muhalefetin çıkışları da iktidarın tedbirleri kadar olgunluktan uzaktı. Mayıs'tan sonraki Yassıada safhası iç açıcı olmayan görüntüler orta çıkardı. (Ortaylı 2010: 130)

Meydanlara tel örgüler çekildi

Üç bin kişi esir olup döküldü

Hep süngülü nöbetçiler dikildi

Tedbir aldı inzibati polisi.

Âşık Talibî (Kaya 2005: 304, 3/1-2-3-4)

İsyan çıktı çok gençler şehit oldu

Yalan değil hep milletler şahit oldu

Demokrat düştü hem sakat oldu

Nezaret edildi bazı mebusu

Âşık Talibî (Kaya 2005: 304, 6/1-2-3-4)

Âşık Talibî, Adnan Menderes Hükümeti'nin ordu darbesiyle devrilmesini, ordunun yönetime el koymasını, İstanbul'da öğrenci olayları nedeniyle sokak olaylarının yaşandığını ve üç bin genç talebenin esir alındığını, İstanbul valisinin ihmalinin, isyanların çıkmasını ve öğrencilerin şehit edilmesini şiirlerinde işler.

İsyan çıktı çok gençler şehit oldu
 Yalan değil hep milletler şahit oldu
 Demokirat düştü hem sakat oldu
 Nezaret edildi bazı mebusu

Âşık Talibî (Kaya 2005: 304, 6/1-2-3-4)

Celal Bayar sabıkları düşkünü
 Demokrata vermiş idi aşkını
 Zaptetmişti Atatürk'ün köşkünü
 Ne bir hükmü kaldı ne de rütbesi

Âşık Talibî (Kaya 2005: 305, 9/1-2-3-4)

Menderes giderken yoldu tutuldu
 Propaganda yapılmadan kurtuldu
 Harbiye'de nezarete atıldı
 Bu insan kaderi felek yarası

Âşık Talibî (Kaya 2005: 306, 4/1-2-3-4)

Âşık Talibî, şiirleriyle tarihe tanıklık eder, şiirlerinde darbe sonunda Demokrat Partinin düşmesini mebuslarının nezarete gönderilmesini, Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığından indirilmesini, Başbakan Menderes'in tutuklanmasını ve her ikisinin harbiye okulunda göz altına alınmasını, Ankara'daki öğrenci olaylarını, asker ve polisin bu olaylara müdahalesini, İçişleri Bakanı Namık Gedik'in intiharını, Meclis Reisi Refik Koraltan'ın hazine yolsuzluğunu anlatır. (Kaya 2005: 304-306)

Milli Birlik karar verdi konuştu
 Meclis lağvoldu kabine değişti
 Paşalar hep bakanlıklara geçtiler
 Bu gayretler hep vatan müdafaası

Âşık Talibî (Kaya 2005: 306, 6/1-2-3-4)

Âşık Talibî şiirlerinde, Milli Birlik Komitesi'nin meclisi lağvettiğini, paşaların bakanlıklara getirildiğini, rütbeli paşaların vekil olduğunu, albayların ve yarbayların vali ve kaymakam yapıldığını, makamına geçtiğini, Demokrat Parti döneminin ihtilalle birlikte kapandığını belirtir.

Tarih Bin dokuz yüz altmış yılında
Yass'ada söylendi halkın dilinde
14 Ekim ilk mahkeme gününde
İnkılâp tarihi duruşma günü

Âşık Talibî (Kaya 2005: 335, 1/1-2-3-4)

Sabıklar hep Yass'ada'ya çıktı
Adalet divanı orda kuruldu
Evraklar okundu suçlar soruldu
İnceleyip okudular kanunu

Âşık Talibî (Kaya 2005: 335, 8/1-2-3-4)

Âşık Talibî, Yassıada'da 14 Ekim 1960 yılında ilk duruşmanın yapıldığını, Halkın mahkemeyi görmek için, İstanbul Heybeliada Dolmabahçe İskelesi'nden Yassıada'ya vapurla geldiğini belirtir. Mahkemede yaşananları da bir gazeteci gibi şiirlerinde nakleden Talibî, Adalet Divanında, dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, Başbakan Adanan Menderes'in, TBMM Başkanı Refik Koraltan'ın, İstanbul Valisi Ethem Yetkiner'in, Emniyet Müdürü Alaaddin Eriş'in, Adalat Partisi kucularından Fuat Köprülü'nün yer aldığı dört yüzün üzerinde sanığın yargılandığını şiirlerinde rapor eder, böyle bir mahkemenin asırlar boyunca kurulamayacağından söz eder. (Kaya 2005: 335-338)

Köpek Davası var cihan içinde
Bebek Davası var vatan içinde
Şu fani dünyada zaman içinde
Asla bitmez şekva dava cazıltı

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 198, 120/2)

Ali İzzet Özkan mısralarında, Yassıada Mahkemesi'nde yargılandığı sırada dönemin Başbakanı Adnan Menderes'e ithaf edilen Köpek ve Bebek Davalarına telmihte bulunur.

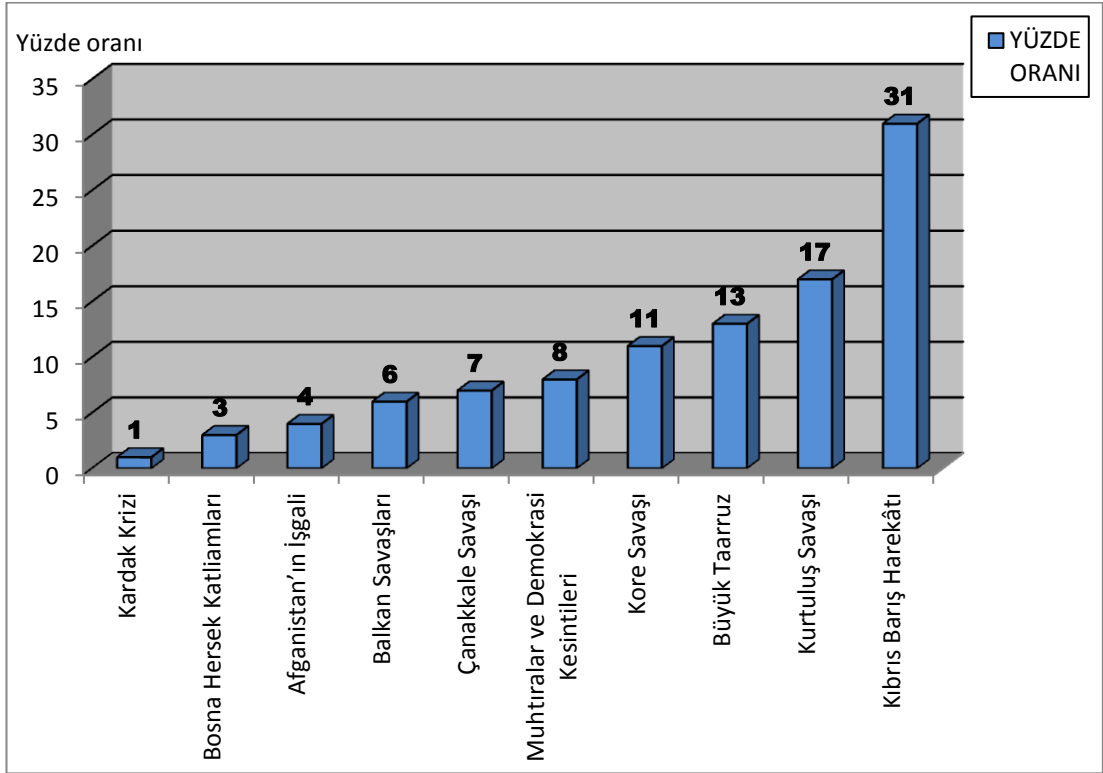
Anayasa'nın ve meclis yapısının değişmemesine rağmen Türkiye'de aydın sınıfın hayatını, Ankara ve İstanbul'u ve hatta taşraları en çok sarsan 12 Mart 1971 darbesidir. Bu darbeye orduyla işbirliğine giren sivil aydın ve politikacılar bile ağır bedel ödedi. Türkiye, insanların evine kadar giren bir terör dalgasına maruz kaldı. Diğer yandan yasama hayatına devam eden TBMM ise darbecilerin gölgesi altında fırsattan istifade ile en olmayacak gayrî hukukî kararlar aldı. 12 Eylül 1980 darbesi Türkiye tarihindeki dördüncü askeri darbedir ve siyasi hayatı bütün organları ve anayasal düzeni ile altüst etmiştir. Bu darbeye birlikte ülke halkı birbirini öldürmeye başlamış, birbirlerinin infaz ettiği ölüm listeleri ortalıkta dolaşır olmuştu... Darbeden sonra sorunların çözüldüğünü söylenilmesi ise mümkün değildir. (Ortaylı 2010: 125-133)

Evrenden bir evren geldi cihana

Her taraf sütliman vatan nişana

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 250, 3/1-2)

12 Eylül 1980 Askeri darbesi ile ilgili olarak Davut Sularî bir şiirinde ihtilal sonrası her tarafın sütlimanadöndüğünü söyler.

Grafik 6.8. Yirminci yüzyılda yaşanan savaşlar ve siyasi krizler.

Âşık şiirinde yirminci yüzyılda yaşanan savaşlar ve krizlere ilişkin en çok Kıbrıs Barış Harekâtını ve Kurtuluş Savaşını konu alan şiirleri yer vermişler bu şiirlerinde savaşı gerçekçi bir bakışla yansıtmışlar, gözlemlerini duygulu, heyecan dolu bir anlatımla dile getirmişlerdir. (Grafik 6.8)

YEDİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SORUNLAR

7.1. EKONOMİK SORUNLAR

7.1.1. YOKSULLUK/ FAKİRLİK

Türkiye'nin de içinde yer aldığı savaşlar, sosyal ve siyasi istikrarsızlıklar ülke ekonomisini olumsuz etkilemiş, Türk halkının ekonomik refah ve mutluluğu açısından 20. yüzyıl yoksulluğun ve fakirliğin yoğun yaşandığı bir dönem olmuştur. Doğal ve beşerî kaynakların düzenli yerinde kullanılamaması, teknik ve teknolojinin ülkemize geç gelmesi, gelir dağılımındaki eşitsizlikler halkın yoksul kalmasının diğer nedenleri arasında yer almıştır. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren halkın gelir düzeyinde ve alım gücünde artışlar yaşansa da bazı kesimlerin her geçen gün artarak ve derinleşerek ilerleyen yoksullaşma süreci de devam etmiştir.

Maddi nitelikteki yoksunluklar sebebiyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişemeyerek, asgari yaşam düzeyini sürdürebilecek gelire sahip olamama (Aktan 2002: 1043) durumunu ifade eden fakirlik ve yoksulluk, ekonomik, kültürel ve sosyal mahrumiyeti ifade eder. Bu bölümde ekonomik yetersizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan, eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması ve bu durumun 20. yüzyıl âşık şiirin yansıması üzerinde durulacaktır.

İnsanların biyolojik varlığını ve yaşamını sürdürebilmesi için en temel ihtiyaçları arasında yer alan yeme içmeye dair zaruri besin maddelerinden mahrum olması ve bacaların tütmemesi dönemin âşık şiirinde fakirliğin ve yoksulluğun en belirgin bir yansıması olarak işlenir.

Sefillikten hasta olup varınca,
 Doktor bana;”Boğazına bak” dedi.
 Kollarımı kuru kemik görünce,
 Doktor bana; “Boğazına bak”dedi.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 131, 1/1-2-3-4)

Yoksulluk başıma çok büyük zorba,
 Unumuz tükendi boş durur torba,
 Yiyip içtiğimiz, bir yavan çorba,
 Doktor bana; “Boğazıma bak” dedi.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 131, 2/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından İsmetî, yoksulluk ve fakirliği dile mısralarında doktorun hastasına açlıktan zayıf düşme sebebi olarak iyi beslenmediği tedavisinin ise boğazına iyi bakmasıyla mümkün olacağını ifadesini dile getirir. İsmetî şirinin devamında yoksulluğun başından gitmediğini, en temel ihtiyacı olan una bile muhtaç durumda olduğunu, bir yavan çorbanın dışında başka bir şeylerinin olmadığını söyler.

Küpünden kırılmış yoktur tavaşı,
 Helva pişirmeğe gelmez hevesi,
 Arpadan ketesi cadı yuhası,
 Kesmez ocağında dumanı fakir

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978,23 4/1-2-3-4)

Sosyal sorun olarak fakirliği mısralarına konu eden Kağızmanlı Hıfzı arpa unundan yaptığı yufkasıyla hayatını idame ettiren, kullanacak mutfak eşyası bulunmayan fakirin durumunu şiirlerinde resmeder.

Dönemin önemli âşıklarından Kul Ahmet’in şiirlerinin önemli temleri arasında yer alan fakirlik sık sık sosyal bir sorun olarak dile getirilir. Kul Ahmet “Ekmek

Leyla oldu ben de bir Mecnun/Onun için düştüm gurbet ellere” (Hüseyin 1978: 51), “Bilmem ne zaman tütecek/ Yoksulların bacaları” (Hüseyin 1978: 63), “Aç perişan kaldım artık/ Yiyecek bir nimetim yok” (Hüseyin 1978: 108), “Sofrada bir kuru ekmekle kanan/ Kuru topraklarda yatanlar bilir” (Hüseyin 1978: 235), “Zengin viski içer mezesi havyar/ Yoksullar bir çaya şeker hasret” (Hüseyin 1978: 244), “Zenginin yediği bal ile kaymak/ Yoksullar pirince bulgura hasret” (Hüseyin 1978: 244) sözleriyle, yoksulluktan ve yoksulların perişan halinden şikâyet eder; yoksul ile zengin arasındaki yaşantı arasındaki farklılığa dikkat çeker.

Kış geliyor çocuklara yakmaya

Ne odun ne tezek ne de saman bey

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 389 4/ 3-4)

Ne kadar söylesem dil tarif etmez,

Çok yaralı döşü vardır, Sivas'ın.

Kazancı oduna kömüre yetmez,

Bir de uzun kişi vardır, Sivas'n.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 101, 1/1-2-3-4)

Evimiz uçuyor, bir toprak yapı.

Katran gibi damlar, evin her çapı,

Camsız bacamızdan üstüme tipi.

Yağa yağa, ese ese kış geldi.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 30, 2/1-2-3-4)

İnsanların temel ihtiyaçlarından bir diğeri ise ısınma ve barınma ihtiyacıdır. Dönemin Âşıklarından Afşinli Derdiçok ile Âşık İsmetî mısralarında insanların yakacak bulamamasını, odun, kömür ve tezeğe muhtaç kalmasını ve kışın zor şartları karşısında çaresizliklerini dile getirir, yoksulluğa ve fakirliğe dair konuları bir sosyal sorun olarak görür.

Şu hükümet baba bizi sormadı

Para yoktu doktor ilâç vermedi

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 24, 2/1-3)

Pazardan fileyi bomboş getiren

Ömrünü çileyle yiyip bitiren

Kul Ahmet gıdasız hasta yatıran

Verem haplarını yutanlar bilir

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 235, 5/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde yoksulluk ve fakirliğe dair dile getirilen bir başka problem ise yoksul ve fakirin sağlık sorunudur. Dönemin âşıklarından Kul Ahmet, hükümetin fakir ve yoksula karşı ilgisizliğini belirttiği mısralarında fakirlerin sosyal güvenceden yoksunluklarını, sağlık hizmeti alamadıklarını açıklar.

Gezdirir gurbet elleri

Tol ettirir bu yoksulluk

Ayrırır kavim kardaştan

El ettirir bu yoksulluk

Âşık Talibî (Kaya 2005: 115, 65/1)

İşsizlikten yana kırıktır kolu,

Evinden ayırır, geçimin yolu.

Günü gurbet elin kahriyle dolu,

Böyle garip başı vardır, Sivas'n.

Âşık İsmetî (Kaya 2005: 101, 2/1-2-3-4)

Arsız diye diye arsız ettiler

Nursuz diye diye nursuz ettiler

Aç koydular bizi hırsız ettiler

Sermayede suçtan gayri nem kaldı

Âşık Mahzunî Şerif (Çankaya 1994: 34)

Yüzyılın âşıkları şiirlerinde toplum tarafından dışlanan insanların çektiği sıkıntıları ve hayatta kalabilme adına değişik yollara başvurmalarından söz ederek, fakirliğe ve yoksulluğa çare bulunmasını ifade ederler. Neticede aç kalan insanların gurbet ellerde para kazanma mücadelesi verdiği, aileden ve sevdiklerinden uzaktaki bu insanların istenmeyen bazı farklı yollara sapabileceğini dile getiren âşıklar, toplumun huzuru ve rahatı için işsizliğe ve cahilliğe çözüm bulunması gerektiğini şiirinde anlatırlar.

Fakir isen kimse bakmaz yüzüne
 Yalan derler senin doğru sözüne
 Lâkap korlar kimsezin özü ne
 Emmin dayın arkan ulun olmazsa

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 237, 4/1-2-3-4)

Çocuklar aç gezer yüzü gülemez
 Para ister gözyaşını silemez
 Akşam eve gelir yemek bulamaz
 Hırsından karıya çatanlar bilir

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 235, 4/1-2-3-4-5)

Fakirliğin sosyal boyuttaki sıkıntılarını da mısralarında belirten dönemin âşıklarından Abdülvahap Kocaman ve Kul Ahmet fakirin parası olmadığı için itibarının da olmadığını, sözüne güvenilmediğini, lâkablara konulduğunu, aile huzurunun olmadığını işlerler.

7.1.2. EKONOMİK KRİZ

Ekonomik kriz, genel olarak herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmaları ifade etmektedir. (Kibritçioğlu 2001: 175)

Para krizleri ise özellikle sabit döviz kuru sistemlerinde piyasa katılımcılarının taleplerini aniden yerel para ile birimlendirilmiş aktiflerden yabancı paralı aktiflere kaydırmaları sonucu, merkez bankasının döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya çıkan krizlerdir. Bir ülke parasının üzerindeki spekülasyon saldı bir devalüasyonla veya şiddetli değer kaybıyla sonuçlanırsa veya merkez bankası büyük miktarlarda rezerv satmak veya faiz oranlarını önemli oranlarda yükseltmek suretiyle parayı korumaya zorlanırsa bir döviz veya para krizi oluşur. (Delice 2003: 59)

1980’li yıllara girerken, 1990’lı yıllarda, 2000 yılına girerken ve 2001 yılında ekonomik krizler yaşadık. 1994 krizinden sonraki yıllarda IMF’nin izlemeye aldığı bir program uygulanmıştır. Bu programa göre, para politikası daha sıkı hale getirilmiş, yeni ve ek vergiler getirilmiş, sosyal güvenlik sisteminde de daha etkin yasal hükümler getirilmiştir. Yüzyılın sonunsa yaşanan ikinci büyük krizde ise 19 Şubat 2001 tarihinde cumhurbaşkanı ile başbakanın arasındaki tartışmanın dramatik bir tablo içinde kamuoyuna açıklanması, kısa vadeli fonların kaçmasına sebep olmuştur. (Sadıklar 2012: 3)

Yirminci yüzyılın sonlarında ve hemen sonunda yaşanan ekonomik kriz yüzyılın âşik şiirinde yer alan önemli sosyal sorunları arasında yer alır.

Kriz geldi bizi yaktı kavurdu
Zengini kayırdı fakire vurdu
Emekleri harman etti savurdu
Umutları yele verdik bu sene

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 84 2/1-2-3-4)

Herkes birbirine çamur atıyor
İstikrar o yana, bu yana kaldı
Ekonomi berbat, battı, batıyor,
Hazine zarara ziyana kaldı

Ozan Nihat (Uğur 2008: 544, 4/1-2-3-4)

Ozan Gülçınar, Milenyum'a girildiği 2000'li yılların borçların arttığı, Türk parasının değerinin düştüğü, hazinenin açık verdiği ekonomik krizi şiirlerinde dile getirir.

7.1.3. İŞSİZLİK

Bir işi olmayan, çalışmak istediği ve iş aradığı halde iş bulamayan kişilere işsiz, bu duruma da işsizlik adı verilir.

Kimseye uyamıyorum,
Derdim var diyemiyorum,
Tatlı aş yiyemiyorum,
İşsize işveren hani?

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003:139 5/1-2-3-4)

Hatice okudu boşta geziyor
Ressam oldu gül yüzünü çiziyor
Bir iş bulamadım diye kızıyor
Yükseklere yetişmiyor kolumuz

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 9 5/1-2-3-4)

Senelerce boşta kaldım
Eller gibi işim yok

Âşık Talibî (Kaya 2005: 59, 15/4)

Adana'ya geldim aldı bir firkat
İşsiz boş geziyor binlerce ırgat
Kiminin bağrını yakıyor gurbet
Pek çoktur ateşin narın Adana

Âşık Talibî (Kaya 2005: 178, 3/1-2-3-4)

Ekonomik krizler, tarımda makineleşme, nüfus artışı, yapılan özelleştirmeler, insan gücü yerine teknolojinin kullanılması, eğitim düzeyinin düşüklüğü vb. nedenlerle artan işsizliğin sosyal siyasal ve ekonomik sonuçlarının halk hafızasındaki etkisinin yansımaları dönemin âşık şiirinde görmek mümkündür.

7.1.4. YÜKSEK ORANLI VERGİLER

Yirminci yüzyıl âşık şiiri tahlil edildiğinde devletin vatandaş aldığı yüksek oranlı vergiler yirminci yüzyılın sosyal sorunları arasında yer aldığı görülür:

Yüzde yiğirmisi devlet hissesi

Kimi başlı aldı kimi silesi

Kiminin de geldi anbar fazlası

Verdiler onları yağ ile bala

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994, 64, 3/7)

Ali İzzet Özkan Özkan bir dördlüğünde halkın ürettiğinin yüzde yirmisini devletin vergi olarak almasını dile getirir ve alınan bu hissenin/verginin halkın tahammülünün üzerinde olduğunu söyler.

7.1.5. TEFECİLİK VE KARABORSA

Tefecilik (faizcilik, murabaha), izin belgesi olmadan, ödünç para verme işleriyle ilgili yasa hükümlerine aykırı davranarak, faizden para kazanma amacıyla ödünç para işlemi yapma işidir. Karaborsa ise piyasa koşullarının olumsuzluğundan ve ürün kıtlığından yararlanarak yasaların koyduğu ya da kontrol ettiği fiyatlardan daha yüksek fiyata satış yapılan piyasadır.

20. yüzyılda karaborsanın ve tefeciliğin varlığını yüzyılın âşık şiirinde görmek mümkündür.

Biz milletin zeruri ihtiyacın sakladık
 Sonra karaborsada sattık elhamdülillah

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 259 3/1-2)

Tefeci doldurur kese
 Eşitlik yoktur herkese
 Hakkımızı şu meclise
 Soralım dostlar soralım

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 172 3/1-2-3-4)

Dönemin âşık şiirinde, milletin zaruri ihtiyaçlarını saklayarak haksız kazanç elde eden karaborsacılar ve tefeciler eleştirilir, meclisin tarafsız olmaması sorgulanır.

7.1.6. HAYAT PAHALILIĞI VE ZAMLAR

Yirminci yüzyıl savaşların, seferberliklerin yüzyılı olmuş, Anadolu insanı açısından hem vatan toprağına göz diken düşmanla hem de fakirlik ve yoksullukla mücadele etmek zorunda kaldığı bir yüzyıl olmuştur. Ekonomi politikalarındaki istikrarsızlıklar hayatı pahalı hale getirmiş ve yapılan zamlarla halkın alım gücünde düşüşler yaşanmıştır. Sosyal sorun hale gelen hayat pahalılığı ve zamlar âşık şiirinde önemli bir konu olarak dile getirilmiştir:

İstedik ki şeker ine elliye
 Gittikçe artmakta fiat belli ya
 Karanlıkta kaldık Allah kolluya
 Mazot belli değil gaz belli değil

Ali İzzet Özkan Özkan (Başgöz 1994: 116)

Hikmetinden sual olmaz piyasa
 Bir bakarsın soğan padişah olmuş
 Pirinç alam diye gittim piyasa
 Evdeki bulgurda hayat mı kalmış.

Âşık Mahzunî Şerif (Yağız 1999:185)

Bir yokluk dünyayı aldı kapattı
 Herkes bir'aldığın on beşe sattı
 İrençperler yazı yaban tarl'etti
 Dünyanın bir hali yeri kalmadı

Âşık Veysel (Kaya 2004: 138 32/6)

Kemer yılan idi millet belinde
 Yokluk pahalılık vardı dilinde
 Kahve firardaydı Yemen elinde
 Çay, aş nasıl şeker, tuz ile baba

Ozan Nihat (Uğur 2008: 160, 5/1-2-3-4)

Yüz liraya ne alırsan elden çıkar kurtulur
 Bir kilo yağ satın alsan beş liraya satılır
 On kuruşluk corcor pekmez yüz elliye satılır
 Şeker alıp şerbet içip kimse kanmaz bu sene

Âşık Talibî (Kaya 2005: 352, 2/1-2-3-4)

Fakir fukarayı yaktı kavurdu
 Her gün yükleniyor zam zam üstüne

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 40, 2/ 3-4)

Ayarlama diye, tedavi diye;
 Zamlar vurdu ödümüzü patlattı.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 240 4/ 3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde, insanların temel ihtiyaçları arasında yer alan beslenme, barınma ve ısınma gibi geçim maddelerinin pahalı olması ve her geçen gün fiyatlarındaki artışlar dönemin önemli sosyal sorunu olarak ifade edilir. Özellikle pirinç, bulgur, yağ, çay, kahve, şeker, tuz, pekmez, soğan, et gibi besin maddeleri ile dönemin önemli yakacak ve aydınlanma yakıtı olan taş kömürü, mazotun ve gaz yağının pahalılığından, halkın alım gücü üzerine çıkan fiyat artışlarından söz edilerek dönemin bir sorunu olarak işlenir, zamlardan şikâyet dile getirilir.

7.1.7. DIŞ BORÇLAR

Dış borç, ülkelerin yut içi tasarruflarının yetersiz olduğunda başvuru ve ekonomik kalkınma için önemli bir yeri olan kaynaktır. Bu finansal kaynak, sermaye miktarını artırmakta, artan sermaye miktarı yatırımları, dolayısıyla ekonomik büyüme hızını artırmaktadır. Bununla birlikte, alınan dış borçların etkin kullanılması durumunda yatırımlar ve büyüme artış gösterir. Dış borçların etkin kullanılmaması ülkenin borcunun ödeyebilmesi için tekrar borçlanacağını, bu borcun gelecekte ödeyebilme gücünden daha büyük olacağını, dış borç anapara ve faiz ödemelerini (dış borç servisi) yerli ve yabancı yatırımları engelleyeceğini ve bundan dolayı büyüme sürecini olumsuz etkileyeceğini göstermektedir. Özellikle 1980 yılında uygulamaya konulan 24 Ocak kararlarıyla Türkiye’de izlenen politikaların değişmesi dış borçların artmasına neden olmuştur. (Kozalı 2007)

Ülkenin başta IMF olmak üzere dış ülkelere borçlanması ve bu durumun ülke ekonomisine ve vatandaşa olumsuz yansıması âşık şiirinin konuları arasında yer almıştır.

Hazinemiz tamtakır palavramız yerinde

Kırklağa kadar borca battık elhamdülillah

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 259, 11/1-2)

Avrupa'ya el açtık kapı kapı dilendik

Yokluğun acısını tattık elhamdülillah

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 260, 1/1-2)

Bizim bu devirler döndü dönecek

İnsanoğlu gerçeklere kanacak

Lira kuruş olsa borç ödenecek

Asır da bir demek gün de bir demek.

ÂşıkMahzunî Şerif (Çankaya 1994: 40)

Dönemin âşık şiirinde hazinenin açık vermesi, borçların çoğalması, Avrupa'ya kredi için el açılması, bu borçların yine bu millet tarafından ödenecek olmasının oluşturacağı sıkıntılar ifade edilir.

7.1.8. KITLIK

II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan kıtlığın, Türkiye'yi de derinden etkilemiş ekmek üretiminde düşüşler yaşanmıştır. Büyük şehirlerde ekmek satışları hükümet tarafından belirlenen fiyatlar ve miktarlar üzerinden yapılmış herkesin aldığı günlük ekmek miktarı karneye işlenmiştir. Ekmek karnesi gibi zeytin, şeker vb. ürünlerde karneyle verilmiştir. Bu yaşanan kıtlık döneminin âşık şiirinde konu olmuş Ali İzzet Özkan ile Talibî Coşkun halkın o dönemde yaşanan sıkıntılarına tercüman olmuştur:

Bin dokuz yüz kırk ikinin yılında

Nice tüccar nice zengin aç kaldı

Mal kalmadı ireşberin elinde

Tükendi samanlar hayvan aç kaldı

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994,81 19/1)

Ak bez bulamadık şal palaz giydik
 Kefensiz çok ölü mezara koyduk
 Un bulgur yok mısır kulağı yedik
 Çoluk çocuk sabi sıbyan aç kaldı

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994,81 19/4)

Işıklar karardı gaz tükendi
 Kabadayı köy ağ'ları utandı
 Aş ekmek yok süslü odalar kapandı
 Hanedana gelen mihman aç kaldı

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994,81 19/5)

Ali İzzet Özkan Özkan'ın şiirlerinde tarihin de vererek bin dokuz yüz kırk iki düşerek tüccar, zengin herkesin aç kaldığını, rençberin elinde mal kalmadığı, hayvanların yiyecek bulamadığı, giyecek ve yakacak sıkıntılar işlenir; 1940'lı yıllarda yaşanan kıtlığa dikkat çekilir.

Dönemin önemli âşıklarından Âşık Talibî, II. Dünya Savaşı devam etmekteyken Ankara'ya gider. Halk bütün Anadolu'da olduğu gibi burada da perişan durumdadır. Şeker yoktur veya çok pahalı satılmaktadır. Ekmek karne ile verilmektedir. Bunun yanında diğer devletler, Almanya'nın gücüne karşı koyamazlar. Bütün bunları gözden geçiren Talibî, o devri hikâyeleştirir. (Kaya 2005: 351)

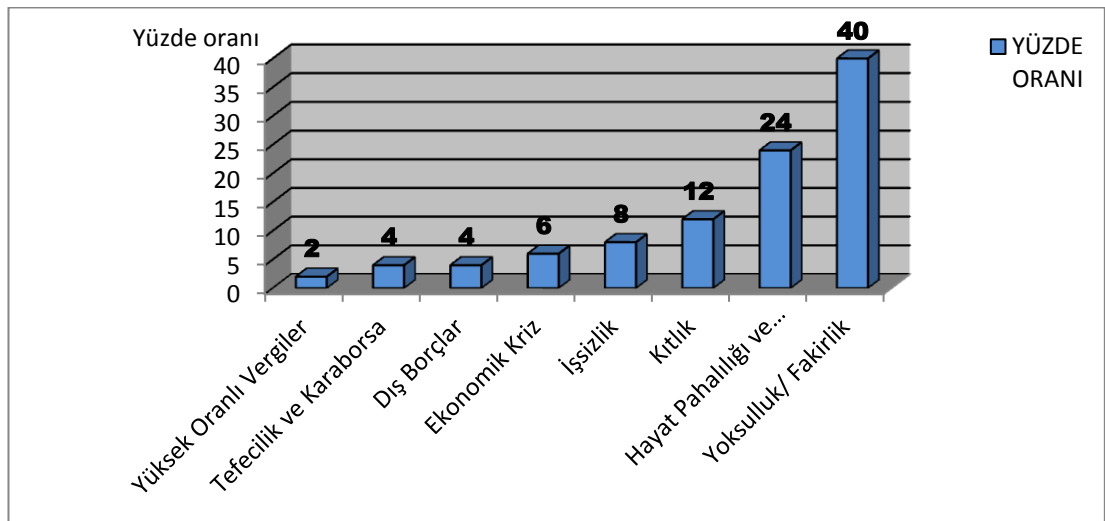
Maaşçılar karne ile her şey ucuz alıyor
 Zahiresi çok irençperler hazineyi buluyor
 Orta halli vatandaşlar sefillikten ölüyor
 Mevtasını bez bulunup kefenlenmez bu sene

Âşık Talibî (Kaya 2005: 353, 6/1-2-3-4)

Karn'elinde ekmek almak için herkes çabalar
 Fırınlr pek kalabalık bir birini tepeler
 Polisler sıraya düzer durmayanı sopalar
 Çoklarının karnı doyup yüzü gülmez bu sene
Âşık Talibî (Kaya 2005: 352, 1/1-2-3-4)

Belediye yardım eder üç ayda bir litire
 Kalabalıktan ahali bir birini yitire
 Gaz yağını bulamaz ki lamba yakıp otura
 Her kulunun bir derdi var kimse bilmez bu sene
Âşık Talibî(Kaya 2005: 355, 6/1-2-3-4)

“Bu sene” adını verdiği şiirinde, çetin geçen kıştan köylünün çok etkilenmesini, sabit maaşlıların lüksü terk etmek zorunda kalmasını, karne ile erzak verilmesini, orta halli vatandaşın sefilliğini, tahılların ve hayvan yemlerinin pahalılaşmasını, buğday kıtlığını, fabrikaların çalışmadığını, alım gücünün azaldığını ve karne ile halkın erzak alma mücadelesini anlatır ve halkın sefaletini mısralarında dile getirir. (Kaya 2005: 351-355)

Grafik 7.1 Ekonomik sorunlar.

Yüzyılın ekonomik sorunları arsında en önemli sorunun yoksulluk ve fakirlik sorunu olduğu görölür. (Grafik 7. 1)

7.2. TOPLUMSAL KARGAŞA VE KAVGA

7.2.1. SAĞ SOL KAVGALARI VE ANARŞİ

20. yüzyıl âşıkları şiirlerinde ele aldıkları önemli toplumsal sorunların arasında anarşi ve terör olaylarına yer vermişlerdir.

Zaman bir vesait herkes bir yolcu
Nereden nereye gider bilmem ki
Yurdu yurt etmeyen sağcı ve solcu
Neden yanlış gaye güder bilmem ki.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 256, 1/1-2-3-4)

Bırakalım, nedir bu sol ile sağ,
Bunlar bize tertiplenmiş gizli ağ,
Hain düşmanların ekmeğine yağ
Sürmeyelim vatandaşlar, aman ha!

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 83, 2/1-2-3-4)

Kurulsun mahkeme hallolsun dava,
N'olur bu civanlar vurulmasınlar!
İnsan dedikleri fidana benzer.
Her esen rüzgârla kırılmasınlar!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:237,4/1-2-3-4)

Boşa döğüşmeyin bizim yiğitler
Sizi vurduranlar vurulmuyor ki
Kim bilir nerede hangi koltukta
Kömürde tarlada yorulmuyor ki

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000: 94)

Yüzyılın âşıkları mısralarında özellikle halkın belleğinde derin izler bırakan 70’li ve 80’li öğrenci olayları, sağ sol çatışmasında kayıp olan bir neslin dramı dile getirilmiş; birileri tarafından kurulan bu senaryoya gençlerin alet olmaması tuzaklara düşmemesi öğütlenmiştir. Gençlerin birbirleriyle kavga etmemeleri öğütlenmiş, ölenle öldürenin aynı toprağın çocuğu olduğunu ve düşmanların buduruma sevindiğini hatırlatılmıştır.

Böyle mi düşermiş kardaş kardaşa
Aramızda gezen şuna bak şuna
Biz yanarız kendi eder temaşa
Boş yere dökülen kana bak kana

Âşık Mahzunî Şerif (Yağız 1999: 92)

Her nereye varsan bilmez bir kavga
Vuran kim ölen kim suçlu suçsuz kim.
Sınıf sınıf olmuş masumla tevge
Essah kim yalan kim suçlu suçsuz kim?

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 354, 2/1-2-3-4)

Vurmayın kardeşler birbirinizi,
Eziliyor vatanımız eyvah hey!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 301 1/1-2)

Robotlaştın anarşiye saldılar
El, ayak, göz, kaşsız kaldın çocuğum

Ozan Nihat (Uğur 2008: 145 6/ 3-4)

Yüzyılın âşıkları yüzyılın son çeyreğinde gençler arasında meydana gelen ve birçok insanımızın zarar görmesine neden olan “anarşi” olaylarından rahatsızlıklarını dile getirir ve bu çatışmadan fayda sağlayan çevrelere şikâyetlerini belirtirler. Âşıklar şiirlerinde, çıkar sahiplerinin koltuklarında rahat oturduğunu, lüks içinde hayatlarını sürdürdüğünü, yoksul halkın acı çektiğini ve bin bir zorlukla büyüttükleri evlatlarını, bir hiç uğruna kaybettiğini anlatırlar.

Ellerini batırdılar kanlara
 Hep kıydılar o körpecik canlara
 Yüz bin defa lanet olsun onlara
 Leke getirdiler namus ayale

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 49, 5/1-2-3-4)

Halkımızı bölük bölük
 Böldürene lanet olsun
 Vahşi olup insanlığa
 Saldırana lanet olsun

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 185, 1/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları toplumu derinden etkileyen birçok konuda olduğu gibi anarşide ve kardeş kavgalarında, toplum barışını sağlamada üzerine düşen görevi ustaca yapmışlar ve gençleri bu tuzağa düşürenleri sert bir dille uyarılmışlardır. Yaşanan kardeş kavgalarında kıyılan körpecik canlar için derinden üzölmüşler canilere ve onları yönlendirenlere lanet okumuşlardır.

7.2.2. TERÖR OLAYLARI

Katliamları, kardeş kanı dökmeyi ve zulmü şiirlerinde kınayan yüzyılın âşıkları, mısralarında PKK terör olaylarına telmihte bulunurlar; bölücü başı Abdullah Öcalan’a ve Kandil Dağı’na vurgu yaparak dönemlerinde yaşanan terör olaylarının

ülke adına kanayan bir yara olmasından söz ederler. Dış mihrakların hain amaçlarıyla ilgili mısralarında bilgi veren âşıklar bu şer şebekelerinin olayı bir ırk çatışması haline getirmeyi amaçladıklarını, kardeş kavgalarını körüklediklerini ve milletin başına çorap örmeyi amaçladıklarını dile getirirler.

Kandili hattında tarassut tepe
Anlatmayım nolur üstünü kapa
Gırtlığaca doldum tutmuyor tıpa
Kutlu olsun eğemenlik bayramı

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 232 2/1-2-3-4)

Bu toprakta damla damla kan verdik
Terörizme tam 30 bin can verdik
Şehit olduk gazi olduk şan verdik
Öyle çok ucuza satmasınlar haa

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 152, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Sefil Selimi (Özdemir 2003: 232, 354) ile Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 118, 152), kökü dışarıda olan terör örgütü üyelerinden polis ve askere kurşun sıkanların günü geldiğinde adalet karşısında hesap vermesinden, cezalarını bulmalarından söz ederler. Bu toprakların öyle ucuza verilemeyeceğini belirten âşıklar bu vatan için otuz bin canın kurban verildiğini, kimin şehit kimin gazi olduğunu hatırlatırlar.

7.2.3. MAFYA VE ÇETE OLAYLARI (SOKAK KAVGALARI VE CİNAYETLER)

Âşık tarzı destanların gerek sözlü kültür ortamında gerekse yazılı kültür ortamında haber vermeye yönelik işlevlerinden söz eden Özkul Çobanoğlu (2000: 121) bu iki kültür ortamında yaratılan destanların konusunu oluşturan olaylar hakkında olabildiğince teferruatlı bilgi vermeye yönelik şekil özellikleri meydana

getirdiğini belirtir. Bu işlevleriyle destanlar günümüz gazeteciliğinin yerli kaynakları olmasına işaret eder.

Her yerde var kendisini bilmeyen

Hak ‘tan korkup hükümetten yılmayan

Şimdi gayet azdır katil olmayan

Yüceleri yere vurur Adana

Âşık Talibî (Kaya 2005: 179, 2/1-2-3-4)

Düşmanlarım bacalarda gezdiler

Mehmet beyin gittiğini sezdiler

Beş yavrumu bir sıraya dizdiler

Al kanlar içinde kaldım gel beyim

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 183 67/9)

Yurtta kardeş kardeşi acımadan vururken

Bir de mafya şerrine çattık elhamdülillah

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 259, 6/1-2)

Zarar çeken ülke göz yumanlar kim?

Çete başları var vatana hâkim,

Organ alır satar, yük tutar hekim,

Pek çok hastayı da soydu atlattı.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 240, 2/1-2-3-4)

Çok babalar usanıyor kızından

Üzülüp ölüyor her bir nazından

Hapisaneler mahkûm ile doldu

Cinayetin çoğu kadın yüzünden

Âşık Talibî (Kaya 2005:268, 1/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde şehirlerde ve köylerde işlenen cinayetler, mafya ve çete olayları, organ hırsızlıkları, kadın yüzünden cinayetlerin artmasından, hapisanelerdeki mahkûm sayısının artmasından söz edilir ve döneme dair sosyal sorunlar hakkında bilgi verilir.

7.2.4. DEMOKRASİYE MÜDAHALE

20. yüzyıl Türk insanı için savaşların, imkânsızlıkların, bağımsızlık mücadelelerinin yüzyılı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte demokratik bir yapıya kavuşan ülke yönetimi, belli aralıklarla darbeler yüzünden ülkede demokrasi dört defa kesintiye uğratılmış, askerler yönetimde söz sahibi olmuşlardır. Hem ekonomik, hem siyasi hem de sosyal pek çok sorunları da beraberinde getiren bu müdahaleler âşık şiirinin konuları arasında yer alır.

Eyi dedik kötü çıktı
Milletlin canını yaktı
Yiğitleri ipe taktı
Halka fena kol göründü

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 197, 119/1)

Sabık iktidarlar gaflete dalmış
Felek yargıladı o Menderes'i

Âşık Talibî (Kaya 2005: 279, 2/ 3-4)

Ali İzzet Özkan dönemin iktidarı CHP için iyi bildiklerini ancak bu düşüncelerinde yanıldıklarını, Adnan Menderes, fatih Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamlarına telmihte bulunur, yiğitleri ipe taktı ifadesiyle demokrasiye yapılan müdahaleden söz eder. Âşık Talibî de dönemin iktidarını gaflete dalmakla suçlar ve feleğin Menderes'i yargıladığını belirtir.

7.2.5. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ KISITLAMALARI

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde başörtülü öğrencilerin inançları gereği başörtüleriyle üniversitelere alınmaması, pek çok gencin eğitim öğretim haklarından mahrumiyeti, insanların inançlarından dolayı toplumdaki dışlanılmaya çalışılması âşık şiirinde dile getirilir ve bu konuda başta yöneticiler olmak üzere herkesin saygılı olması gerektiği savunulur:

İnsanoğlu gerçek için yorulsun
Farklı düşünceye niçin darılsın
Bırak dolu dolu parti kurulsun
Halk içinse sağa sola karışma

Âşık Mahzunî Şerif (Çankaya 2002:174)

Demokrasilerde özgürdür kişi
Bizim demokrasi koparmış fişi
Yüksek öğrenimin kalmamış işi
Başörtüsü durağına park etti

Ozan Nihat (Uğur 2008: 536 1/1-2-3-4)

Şiirlerinde hemen hemen her fırsatta düşünce özgürlüğünü dile getiren yüzyılın âşıkları parti sayısının çoğalmasını, başörtülü öğrencilerin özgürce eğitim öğretim hayatına devam edebilmesini dile getirir düşünce ve ifade özgürlüğünün kısıtlanmasını isterler.

7.2.6. MEZHEP AYRILIKLARI

Yüzyılın Âşık şiirinde her fırsatta birlik ve beraberliğe, kardeşlik ve barışa vurgu yapılır ayrımcılığa, ayrılıkçılara karşı çıkılır.

Ezmeyelim insanları canda bir
 İlikte damarda olan kanda bir
 Ayrı ayrı mezhep nedir din de bir
 Gerçek olan halk davası bizimdir

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 191, 4/1-2-3-4)

Mezhepçilik ırk ayrımı gözeten
 Bir oldu Çerkez'i Kürt'ü çok şükür

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 106, 2/1-2-3-4)

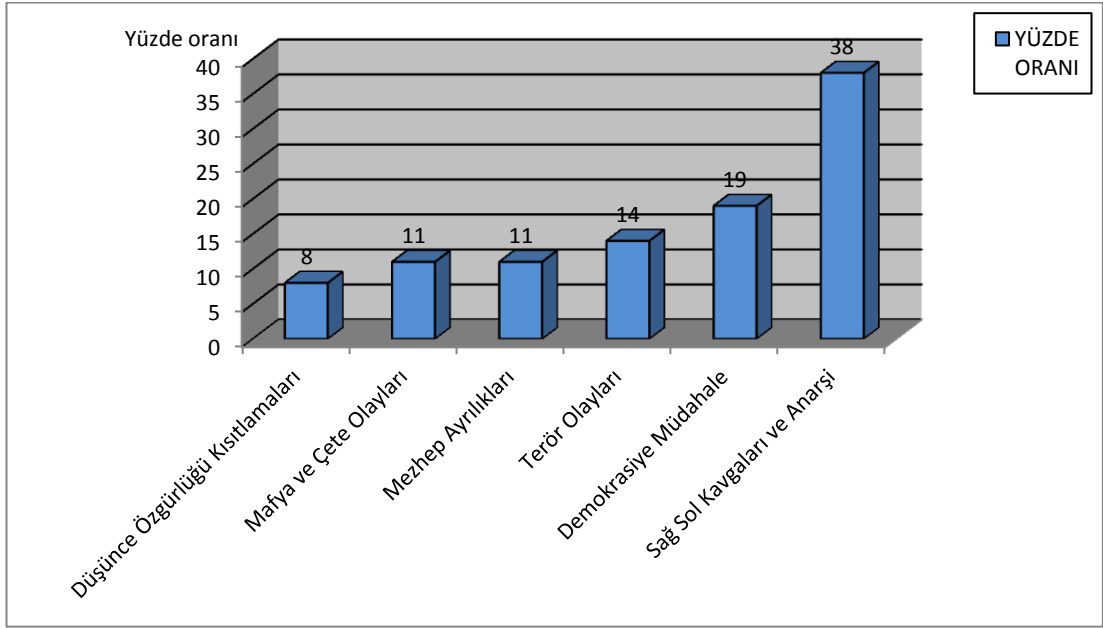
Tarihler boyudur Sünni Alevi
 Horluyor durmuyor kavmi Alevi
 Sizin anazbabaz Hindi Bedevi
 Kurşun vuruluyor ana dölleri

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 258, 4/1-2-3-4)

Adana, Maraş, Antepnen, Çayırılı
 Mezhepçilik soktun ellerin kirli
 Yezit Mervan dölü kötü fikirli
 Hiç Davut Sularî durmaz arkadaş.

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 326 4/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşıkları mısralarında insanların inançlarından ve ideolojilerinden dolayı suçlanılmasına, hor görülmesini eleştirirler. Yüzyılın son dönemlerinde bir takım gizli eller, ülke insanlarını inançları nedeniyle karşı karşıya getirmeye çalışmış bir alevi suni çatışması körüklenmek istenmiştir. Adana, Antep, Maraş ve Çayırılı olaylarına telmihte bulunan dönemin âşıkları sosyal bir sorun olarak mezhep ayrılıklarına şiirlerinde yer verirler.

Grafik 7.2.Toplumsal kargaşa ve kavga.

Dönemin âşık şiirinde sağ sol kavga ve anarşi yirminci yüzyılın en önemli sosyal sorunu olarak mısralarda dile getirilir. (Grafik 7. 2)

7.3. KÜLTÜREL VE AHLAKİ YOZLAŞMA

20. yüzyıl sosyo-kültürel hayatında oluşan kültürel ve ahlakî yozlaşmalar işlenmiş bu bağlamda batı hayranlığı, ahlakî bozulmalar, değer yargılarının farklılaşması, rüşvet ve yolsuzluklar, yalancı şahitlik, şike olayları, kuşaklar arası kopukluk, zararlı alışkanlıklar, adam kayırmaca ve yanlı uygulamalar kültürel ve ahlakî yozlaşma kültürel ve ahlakî yozlaşma başlığı altında değerlendirilmiştir.

7.3.1. BATI HAYRANLIĞI

Yirminci yüzyıl Türkiye'sinde insanların kendi özünden ve kültürel kimliğinden uzaklaşması ve batıya karşı hayranlık duyması âşık şiirinde eleştiri konusu yapılmış ve bir sosyal sorun olarak işlenmiştir. Giyim kuşam kültürü başta

olmak üzere, hayatın hemen her alanında kendini hissettiren batı hayat tarzı kuşaklar arası çatışmanın da kaynağı olmuştur.

Binboğa dağında gitarlar tınlar
Avrupa'dan ithaloldu azgınlar
Yedi kültürümüzü Maykıl Caksınlar
Evlatlara biraz azar olmalı

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000:499)

Mini etekli kızımız
Sokak sokak düğün ister
Kalça göster göğüs göster
Mini etekli kızımız.

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000:421)

Dönemin âşıklarından Mahzunî Şerif gençliğin modaya düşkünlüğünü, kendi kültürlerini unutmasını, Avrupa müziğine tutkunluğunu, kendi kültürümüzde yer alan müzik aletlerinden habersiz olmalarını, yabancı sanatçılara hayranlığını toplumun bir sosyal sorunu olarak görür; bu durumun günden güne artması dile getirir kendi kültürümüze zarar verdiği açıklar.

7.3.2. AHLAKÎ BOZULMALAR

20. yüzyılda siyasi değişimlerle birlikte, sosyal yapıda da bazı değişimler olmuş değer yargılarında farklılıklar meydana gelmiştir. Türk örf ve adetlerine uymayan değer yargılarındaki bazı değişimler dönemin âşık şiirinde eleştirilmiş, ahlaki bozulmalara dikkat çekilmiştir.

Aldatmaktır kadınların huyları
 Tilki tuzağına benzer tüyleri
 Bazıları var ki helâl süt emmiş
 Hep bir değil içinde var iy'leri

Âşık Talibî (Kaya 2005: 267, 8/1-2-3-4)

Kızların dokuzu kaçtı,
 İkisi kıçını açtı,
 Üçü de eroin içti,
 Çatmaya şer bulamıyorum.

Âşık Sefil Selimi (Kaya 2005: 148, 9/1-2-3-4)

Kızlar kocasını kendi seçiyor
 Babası vermezse hemen kaçıyor
 Herkes birbirinin sırrın açıyor
 Gerçek insan buna üzülür oldu

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 99, 3/1-2-3-4)

Kışa çevrildi yazımız
 Yokuşa döndü düzümüz
 On beş yaşında kızımız
 Yabancı kola sarıldı

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 67 3/1-2-3-4)

Âşıklar mısralarında, kadınların kocalarını aldatması, kız çocuklarının anne babaya karşı gelmeleri, kötü yollara düşmeleri ve evden kaçmaları ahlakî bozulmalara örnek olarak gösterirler.

7.3.3. DEĞER YARGILARINDAKİ FARKLILAŞMA

Değer yargılarındaki farklılaşmalar, kuşaklar arası çatışmayla birlikte milli değerlere ait bazı unsurların unutulmasını netice vermiş; bu durum batıya duyulan hayranlığı ve batı kültürüne özenmeyi beraberinde getirmiştir.

Evlat babasına hürmet etmiyor
Onun gösterdiği yola gitmiyor
Akraba hatırı kimse gütmüyor
Akraba bağlılık çözülür oldu

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 99, 6/1-2-3-4)

Tilkinin aslana karşı koyması
Kalleşliği kahramanlık sayması
Kötülerin kendi kendin övmesi
Yaralar yaralaryaralar beni

Âşık Hüdai (Orak 2001: 95, 4/1-2-3-4)

Eski komşuluklar haniyan' olmuş?
Muhabbet yerine soğuklar dolmuş,
Göçenlerin yurdu virane olmuş,
Özüm dayanmıyor, bakıp mı gidem?

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 172, 3/1-2-3-4)

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde dile getirilen küçüğün büyüğünü hakaret etmesi ve onu tanımaması, gelinin kaynanaya el kaldırması, akraba hatırının unutulması ve akrabalık bağlarının zayıflaması, kalleşliğin kahramanlık sayılması, kötü insanların kendi kendini övmesi, komşuluk ilişkilerinin zayıflaması döneme dair değer yargılarındaki farklılaşma örnekleridir. Aynı zamanda yüzyıla dair sosyal sorunların da bir ifadesidir.

İnsanlık ortanın solunu tutar
 Soyguncular hürriyete taş atar
 Yabancılar güzel güzel mal satar
 Türk'ün pazarında vatan bizimdir

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 186 109/3)

Kalplerde adalet, vicdan susunca
 İnsanlığı dara çekip asınca
 Menfaat duygusu ağır basınca
 Dostlukları siler, kurutur para

Ozan Nihat (Uğur 2008: 514 1/1-2-3-4)

Nice ocakları yıkar söndürür
 Nice müşterinin aklın kandırır
 Nice şahidlerin ağzın döndürür
 Eğri, doğru, yalan, bühtan paradır.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1987: 88 6/1-2-3-4)

Haklı haksız birbirine karıştı,
 İhtiras koçları hırsla vuruştı,
 Menfaat yoluğu yaman yarıştı,
 Yuvalar dağıldı kuş başkalaştı.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 238 6/1-2-3-4)

Dönemin âşık şiirinde sık sık mısralarda tekrarına rastlanan soygunculuğun, hırsızlığın, ticaretteki hilenin, menfaat duygusunun ve yalancı şahitliğin artması bir sosyal sorun olarak görülebilir.

7.3.4. RÜŞVET VE YOLSUZLUKLAR

20. yüzyılda köylüden ve çiftçiden vergi almaya gelen memurların, gümrük memurlarının, doktorların, hâkimlerin ve hocaların rüşvete dayalı işler yapması; banka yolsuzlukları ve haksız kazanç elde edilmesi âşık şiirinde sosyal sorun olarak görülür ve eleştiri konu edilir.

Doğru göründünüz eğri gittiniz
Köylülere kurban düşmez ettiniz
Bir yeminle on liraya yettiniz
İmanı çuvala koydunuz dayı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 268, 6/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman menfaatleri uğruna doğruluktan taviz veren, para karşılığında yalancı şahitlikte bulunan ve Allah korkusu taşımayan kişilerin varlığından söz eder ve çıkarı uğruna rüşvet ve yolsuzluğa girenleri eleştirir.

Hiç yoksa hastanın para yanında,
Gelmeyen doktor bey, ilaç yazmazdı.
Dertli dura dura kapı önünde,
Ölmeden doktor bey, ilaç yazmazdı.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 145, 1/1-2-3-4)

Bir zengin hast'olsa hekimi gelir
Avrupa'dan yarasına em gelir
Bir fakirin ölüsüne kim gelir
Hoca bile elin vurmaz parasız

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 201, 123/2)

İnsanların en temel hakları arasında yer alan sağlık haklarından mahrum kalması dönemin en temel sosyal sorunlarından biri olarak görülür. Yüzyılın âşıkları

parası olmayan insanların tedavi ve ilaçtan mahrum kaldığını, parasızlıktan dolayı cenazeleriyle hocaların ilgilenmediğini belirtir, toplumun bir başka sorununa işaret ederler.

Yediniz içtiniz tamtakır bütçe
Sizlere oy verdik bizler milletçe
Güzel sözler ile medeniyetçe
Milleti cebinden çalanı sevmem

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 131, 4/1-2-3-4)

Resmi daire de başı bozukta,
Hepsinin gözü bizi kazıkta,
İş veren de çalışanda mızıkta,
Tutan ele çiş yapmaktan vazgeçsek.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 291, 4/1-2-3-4)

Ne yapalım verdik gümrükçü beye
Rüşvet değil canım, sade hediye
Hediye buranın kanunu diye
Kanuna uydular Kapıkule'de

Ozan Nihat (Uğur 2008:199, 3/1-2-3-4)

Hâkimlerin hükmü parasız olmaz
Elin puştı varır selamın almaz
Hoc'efendi bile namaza gelmez
Cami havlusuna girmez parasız

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 201, 123/5)

Yüzyılın âşık şiiri tahlil edildiğinde resmi dairelerdeki başı bozukluklar, memurların keyfi davranışları, rüşvet ve iltimasın yaygınlaşması, bankaların

hortumlanması, hâkimlerin rüşvet karşılığında yanlı kararlara imza atmaları dönemin sosyal sorunları arasında yer aldığı görülür.

Ne demek efendim bey ve amele
Fakir saymak yakışır mı Kemal'e
Rüşveti hak bilip her dakika hile
Yapıp yapıp kafa çektim ise yuh
ÂşıkMahzunî Şerif (Zaman 2000:503)

Kapılar kitlendi, ocaklar söndü,
Yedi başlı denen ejderha indi,
Banka hortumlandı servetler yendi,
Omzunu silkti, kırttı vekil.
Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 317 3/1-2-3-4)

Âşıklar, rüşvetle iş yapan ve haksız kazanç sağlayanları da şiirlerinde eleştirir, halkın huzur içinde yaşaması için sosyal adaleti sağlamanın önemli olduğunu belirtirler. Ayrıca insanların şu ya da bu nedenle farklı muamele görmesine karşı çıkarlar.

7.3.5. YALANCI ŞAHİTLİK

Dönemin önemli âşıklarından Abdülvahap Kocaman, mısralarında yalancı şahitlik olayına vurgu yapar dönemin bir başka sosyal sorununa dikkat çeker:

Yalancı şahitlik aldı yürüdü
İman çıktı kalbi güman bürüdü
Karı kocasını peşte sürüdü
Bu yüzden yuvalar bozulur oldu
Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 99 4/1-2-3-4)

Kocaman yalancı şahitliğin toplumda yaygınlaşmasını, eşler arası geçimsizlikler ve yuvaların dağılması, helal kazancın içine haramın karışması vb. olumsuzlukları dönemin sosyal sorunu olarak mısralarına taşır.

7.3.6. ŞİKE OLAYLARI

Son zamanlarda Türkiye'nin gündemini oldukça meşgul eden Futbolda şike olayları yüzyılın Âşık şiirinde önceden bir sosyal sorun haline geldiği vurgulanmış konuya dikkat çekilmiştir.

Meşin topta şike var

Arasında leke var

Takımlarda şike var

Bu giren gol gol

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000:349)

Âşık Mahzunî şiirlerinde güncel konulara değinir ve “Gol Gol” isimli şiirinde bir fanatik edasıyla takımlarda yaşanan usulsüzlükleri şiirlerinde konu olarak işler.

7.3.7. KUŞAKLAR ARASI KOPUKLUK

Sosyal değişimle birlikte kuşaklar arası kopukluk bazı değer yargılarındaki farklılaşmaya neden olmuş, yetişen yeni nesil önceki neslin yaşamını, giyimini ve düşünce sistemini yadırgar olmuştur. Bu durum kuşaklar arası kopukluğa neden olmuş büyük küçüğü, küçüğün de büyüğünü anlaması zorlaşmıştır. Genç kuşak yetişkin kuşağın kıyafetini yadırgadığı gibi yetişkin kuşakta genç kuşağın, kılık ve kıyafetini, ahlakî yapısını eleştirmiş ve bu durum âşık şiirine yansımıştır.

Ben bu memleketin öz evlâdım
 Benim kıyafeti yerme soytarı
 Eğer giyimimi beğenmiyorsan
 Defol git yanımda durma soytarı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 132, 3/1-2-3-4)

Şu aynayı alda bir bak aynına
 Bacın gibi saçın düşmüş koynuna
 Moda ise bir de çan tak boynuna
 Çeşit çeşit dona girme soytarı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 133, 1/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman mısralarında kuşaklar arası kopukluğu dile getirmek için sembol isim olarak seslendiği soytarıya kendi giydiği kıyafet eleştirmemesini söyler. Kocaman, soytarıdan kadın gibi saçını uzatmamasını, milletini küçük görmemesini ister; moda diye değişik kılık ve kıyafete girilmesini eleştirir.

Ananın geçmiyor sözü.
 Oğul babayı tanımaz.
 Gece içki gündüz kumar.
 Oğul babayı tanımaz.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:185, 6/ 3-4)

Küçüğün büyüğünü tanımadığını dile getiren Murat Çobanoğlu kuşaklar arası kopukluğa dikkat çeker, kızın anneye, oğlun babaya saygı duymamasını, kardeşin ise kardeşe zulmettiğini belirtir.

7.3.8. ZARARLI ALIŞKANLIKLAR

Dönemin âşık şiirinde gençlerin içinde bulunduğu durum, sigara, eroin, içki ve kumar gibi zararlı alışkanlıklar batağına düşmesi bir sosyal sorun olarak görülür:

Kızların dokuzu kaçtı,
 İkisi kışını açtı,
 Üçü de eroin içti,
 Çatmaya şer bulamıyorum.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 148 9/1-2-3-4)

Savrulur iken dumanın
 Mezara döner dümenin
 Sağlığa yoktur amanın
 Lanet olası sigara!

Ozan Nihat (Uğur 2008: 403, 2/1-2-3-4)

Bu çiralar boşa yanar.
 İçinde yaralar kanar,
 Gece içki gündüz kumar.
 Oğul babayı tanımaz.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:185,6/1-2-3-4)

O da duman, bu da duman,
 Akıl etti Salih Ruhan,
 Tütündür evini yıkan,
 Çöktü Şahan'ın boynuna.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 35 8/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları kızların evi terk etmesini, giyim kuşama dikkat etmemesini eleştirir, sigara ve içki gibi zararlı alışkanlıkların yıkıcı sonuçlarına dikkat çeker.

7.3.9. ADAM KAYIRMACA VE AYRICALIKLI UYGULAMALAR

Toplumdaki farklı uygulamaları yer yer şiir konusu olarak işleyen yüzyılın âşıkları adamına göre muamele edilmesi, adam kayırmaca ve ayrıcalıklı uygulamaların yapılmasından muzdariptirler.

Ne ağadan mektup ne beyden selam
 Ne müdürden azar ne şeften kelam
 Torpil yok rüşvet yok bitti vessalam
 Milletimiz bunu gördü çok şükür

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 105 6/1-2-3-4)

Şu yalan dünyada çoğaldı derdim
 Memurlardan bana olmadı yardım
 Gardiyanlık işçin istida verdim
 Şu on beş kuruşluk pul boşa gitti

Âşık Talibî (Kaya 2005: 113, 63/2)

Ozan Nihat der ki, yurdu seversin.
 Yirmi ay kışlanda nöbet beklersin.
 Sanatın yok, dayın yoksa nidersin?
 Terhis sonu işsiz kaldın çocuğum

Ozan Nihat (Uğur 2008: 145, 7/1-2-3-4)

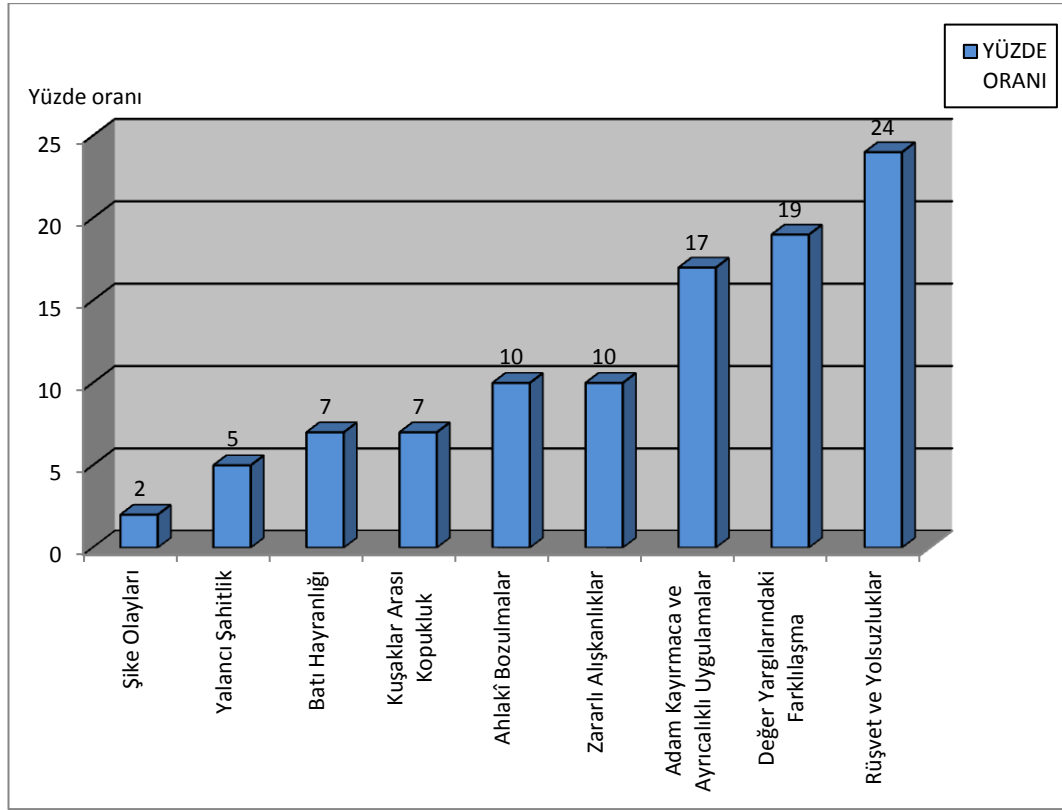
Ben kendime iş aradım.
 Dediler torpilin var mı?
 Ankara'yı hep taradım
 Dediler torpilin var mı

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 651/1-2-3-4)

Hep bir ağız olup kol kanat gersek,
 Rüşvet alıp iş yapmaktan vazgeçsek.
 Zınarmamak için sağlam söz versek,
 Göz çıkarıp kaş yapmaktan vazgeçsek.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 291 1/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları resmi dairelerde ve sosyal ortamlarda yaşadıkları talihsiz bazı olayları şiirlerinde dile getirmişler, dönemlerinde yapılan bazı haksız uygulamaları mısralarıyla eleştirmiş bu olumsuz durumlara dikkat çekmişlerdir.

Grafik 7.3.Kültürel ve ahlaki yozlaşma.

Âşık şiirinde rüşvet ve yolsuzluklar yüzyılın en önemli kültürel ve ahlaki yozlaşması olarak işlenir. (Grafik 7.3)

7.4. DİĞER SOSYAL SORUNLAR

7.4.1. AĞALIK SİSTEMİ VE TOPRAK SORUNU

Yirminci yüzyıl âşıklarından Âşık Mahzunî ve Kul Ahmet dönemlerindeki toprak sahibi ağaların yaptıkları zulümlerden, köylünün sefaletinden söz etmiş,

ağaların halkın emeğini sömürmelerinden ve himayesindeki insanların haklarını gasp etmelerinden dolayı da eleştirmişlerdir.

Ta dedemden sekiz dönüm kalmıştı

Kerim ağa niye sürdün tarlamı

Hükümet vermişti, benim olmuştu

Kerim ağa nasıl sürdün tarlamı

Âşık Mahzunî (Aktaş 2002:174)

Doğu ellerini gezdim dolaştım

Hep yıkılmış gitmiş dam dam üstüne

Yoksulun halını soran olmuyor

Ağalar sürüyor dem dem üstüne

Kul Ahmet (Hüseyin 1978,40, 1/1-2-3-4)

Âşık Mahzunî ve Kul Ahmet, köyü yöneten ağa ve muhtar gibi kişilerin zulümde sınır tanımadığını, insanları dilediği gibi ezdiklerini anlatırlar. Günümüzde artık örnekleri azalan ağalık sistemi yirminci yüzyılın bir sosyal sorunu olarak şiirlerinde söz ederler.

7.4.2. KÖYÜN VE KÖYLÜNÜN YAŞAM ZORLUKLARI

Tarımsal üretime bağlı, üretim araçlarının sahibi ya da bazı koşullarda kullanıcısı olan sınıf olan köylü, kırsal kesimde ‘ağaların’ çeşitli hizmetlerini yerine getirdikleri ve onlara kişisel yönden bağımlı oldukları gibi aynı zamanda kırsal toplumun üyesi olarak, toprak sahibi olan kişilerdir. Köylüler ve bazı aydınlar, ezilmeye karşı direniş göstermiş, toprak ağalarına karşı mücadele vermiştir Köylülük, toplumsal ezilmeye karşı mücadelede işçi sınıfının doğal müttefikidir

Geminbeli yolu açılrsa eğer,
 Çevreye ulaşım güneşı doğar.
 Çifçi sorununa el atmak değer,
 Yardım görüp sefa sürsün Sivaslı.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 229, 1/1-2-3-4)

Bak kardeşim şu görünen
 Bizim köyler bizim köyler
 Yoksulluktan hep sürünen
 Bizim köyler bizim köyler

Kul Ahmet (Hüseyn 1978: 205 1/1-2-3-4)

Hükümette eli yoktur
 El atacak dalı yoktur
 Okulu yok yolu yoktur
 Bizim köyler bizim köyler

Kul Ahmet (Hüseyn 1978: 205, 5/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşıkları da köyü ve köylüyü şiirlerinde geniş olarak işlemiş, onların sıkıntılarının tercümanı olmuşlardır. Köyün ve köylünün sıkıntılarını dile getirdikleri şiirlerde köylünün ve özellikle de köy kadınının yaşam zorlukları, yol sorunları, fakirlikleri, sağlık sorunları, okul problemleri, savaş ve seçim zamanı dışında hatırlanmamaları yönüyle şiirlerinde konu etmişler köylünün sıkıntılarının bir an önce çözüme kavuşmalarını şiirlerinde dile getirmişlerdir.

7.4.3. GÖÇ OLGUSU VE GURBET DUYGUSU

İlk insandan bu yana değişmeyen bazı olgulardan bahsedilebilir. Bunlardan bir tanesi, kuskusuz göçtür. İnsanlar, tarihin akışı içerisinde gerek bireysel anlamda ve gerekse kitlesel olarak bir yerlerden bir yerlere çeşitli sebeplere dayalı olarak hareket

etmişler ve bu hareketlilikten kaynaklanan çeşitli sonuçlarla karşı karşıya kalmışlardır.

Türk dilinde ve kültüründe göç sözcüğü, evi barkı ile birlikte yer değiştirme işi/eylemi olarak tanımlanmaktadır. Burada ev/konut/mesken, bir barınma yeri anlamına gelmekte ve temelinde “konmak” eylemi bulunmaktadır. Evi barkı ile bir yerden başka bir yere gitmek anlamlarında ise çoluk çocuk tüm aile bireyleriyle bir yerden başka bir yere gitmek anlamlarında kullanılmaktadır. Göçün itici etkileri arsında yer alan doğal ve toplumsal çevre birey ya da gurubun beklentilerini karşılayamadığı sürece reddedilir ve böylece göç süreci başlamış olur. Bu bağlamda göç, her şeyden önce, bireylerin ya da grupların bir yerden başka bir yere gitmeleri/taşınmaları, olarak tanımlanabilir. Bu yer değiştirme aynı mahalle içinde, kasabada-kentte ve aynı bölgede yakın mesafeli olabileceği gibi kentler, bölgeler arasında iç göç biçiminde; ülkeler, kıtalar arasında uzun mesafeli dış göç biçiminde de olabilir. (Çakır 2011: 130-131)

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle sanayileşmenin artması, birçok iş imkânının olması nedeniyle yaşadıkları bölgelerde ekonomik ve sosyal yönden daha iyi koşullarda yaşayabilmeleri adına ülke insanımızın büyük şehirlere ve Avrupa ülkelerine göç ettiği görülür. Özellikle yurt içinde İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlere, Almanya, Hollanda, Fransa, Belçika gibi Avrupa ülkelerine yapılan göç olgusunun ve bu olguyla birlikte oluşan gurbet duygusunun yansımalarını 20. yüzyıl âşık şiirinde görmemiz mümkündür.

Almanya'da isen çürük evdesin
 Hapistesin yavrum, sen hapistesin
 Ağlarsan, komşu der: 'Sesini kesin!'
 Gözlerinde yaşsız kaldım çocuğum

Ozan Nihat (Uğur 2008: 145, 1/1-2-3-4)

Biraz kalıp dönmek idi muradım
 Yıllar oldu, gençlik geçti, kocadım
 Yirmi üç yaşında Ozan Nihat'ım
 Söyle nerelerde, ne'ttin Almanya

Ozan Nihat (Uğur 2008: 156, 4/1-2-3-4)

Reyhani düşündüm yıllar boyunca
 Bu dert anlaşılmaz bilinmeyince
 Alman "raus be yabancı" diyince
 İki pasaportli yurttaş olirem

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 169, 6/1-2-3-4)

Gurbet dertlerime dertler ekliyor
 Evim ıssız, rüzgâr girip yokluyor
 Maden ocakları beni bekliyor
 Gene ben Almanya yollarındayım

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 147, 3/1-2-3-4)

Onun burda taşı toprağı vardır
 Alamanya kardaşımı geri ver
 Düz ovası yeşil yaprağı vardır
 Alamanya kardaşımı geri ver

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000:274)

Bir miktar para kazandıktan sonra köyüne, memleketine dönme düşüncesiyle Avrupa'ya giden Türk insanı pek çok sorunlarla karşılaşır. Bu sorunlar arasında gittikleri ülkelerdeki olumsuz yaşam koşulları, dil problemleri, uzun süre işsiz gezmeleri, gurbetçisi olduğu ülke vatandaşları tarafından dışlanmaları, sağlıksız iş koşulları ve hastalıkları, vize problemleri, çalışma şartlarının ağırlığı ve hastalıkları, Türkiye'de yatırım amaçlı girdikleri işlerde kandırılmaları, dönemin âşık şiirine yansıyan gurbetçi sorunlarıdır.

Sahip çıkan olmayınca bizlere
 Her gelen bir kazık attı da gitti
 Gurbetçiyiz, kandık tatlı sözlere
 Bol keseden vaat etti de gitti

Ozan Nihat (Uğur 2008: 383, 1/1-2-3-4)

Kimi baktı, sağılacak mal dedi
 Çaktırmadan, parasını al dedi
 Haydi, fabrikaya ortak ol dedi
 Yetmiş seksen hisse sattı da gitti

Ozan Nihat (Uğur 2008: 383, 2/1-2-3-4)

Zamanla buldukları ortama uyum sağlamaya çabalarken, getirdikleri kültüre ve hemşerilerine yabancılaşma olgusu, ne Almanlara ne de Türklere yaranamama ve kendi ülkesinin insanları tarafından aldatılma yaşadıkları sorunların bir diğeri olarak âşık şiirinde dile getirilir.

Gayet çoh şımardı ah çocuklar ah
 Terbiye düzeni bozuldu eyvah
 Çocuklardan hızlı gonuşmakyasah
 Çünkü Kindergelt'ten para alirem

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 168, 4/1-2-3-4)

Gene yolum düştü Berlin şehrine
 Yollar bana yabancıdır neyleyim
 Sual sordum yabancıнын birine
 Diller bana yabancıdır neyleyim

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 142, 1/1-2-3-4)

Avrupa'daki Türk işçisinin çocuklarına gerektiği şekilde sahip çıkamaması, çocuklarıyla aralarında kültürel uçurumların oluşması, gurbetçi çocuklarının Türk ve Avrupa kültürü ikilemi içerisinde bocalamaları, Türk kültür ve kimliğinden

uzaklaşmaları, kötü alışkanlıklar edinmeleri, anne ve babaların çocuklarına sahip çıkamamaları, dil sorunu dönemin âşık şiirinde anlatılır.

Oğlum senden beni soran olursa,
İş bulmaya Hollanda'ya geldi de.
Başıma gelenden ibret alırsa,
Babamız evlenmiş hapyı yuttu de.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 189, 7/1-2-3-4)

Saç kesildi bitti örük
Altı ehram üst yanı kürk
Gelin Alman güveyi Türk
Soydan kurtulduk çok şükür

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 86, 2/1-2-3-4)

Kimi ucuz yollu bir Helga buldu
Kimini Annalar, Sonyalar yoldu
Avrat bulamayan mülteci oldu
Avrupa'ya turist gitti, yerleşti

Ozan Nihat (Uğur 2008: 379 4/1-2-3-4)

Almanya'ya ve Hollanda'ya giden işçilerin oturum izni alabilmeleri için Alman ve Hollanda vatandaşı kadınlarla yaptıkları evlilikler, sonrasında oluşan problemler âşık şiirinde ele alınır.

Elleri koynunda pınar başında
Almanya'ya doğru bakar o gelin
Yedi çocuğu var dördü peşinde
Feleğe dişini sıkar o gelin

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997:200, 1/1-2-3-4)

Almanya sen babamı götürdün,
 Vakit geçti zaman oldu, dön baba!
 Söz vermiştin çabuk dönecem oğul,
 Işık günler zindan oldu, dön baba!

Murat Çobanoğlu(Kafkasyalı 1998:264,5/1-2-3-4)

Sordum o geline eşim yok dedi
 Almanya'da işçi, derdim çok dedi
 Üç yavrum var amma hasta bak dedi
 Şu yaşlı gönlüme matem getirdim

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 127 58/3)

Kimi Almanya'ya gitti
 Kimisi Libya'ya gitti
 Bu ayrılık cana yetti
 Bu halk bayramı neylesin

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 182 2/1-2-3-4-5)

Dönemin önemli âşıkları arasında yer alan Âşık Reyhanî'nin “O Gelin” şiiri ve Murat Çobanoğlu'nun “Dön Baba” şiirinde, gurbetçinin, Avrupa'ya gidip de geride bıraktığı eşi ve çocuklarının fakirliklerini, perişanlıklarını, özlemlerini, sitemlerini, hayallerini ve öfkelerini dile getirir.

Bizim köy dul ile dolmuş
 Hep gurbette kocaları
 Gündüzleri kan ağlarlar
 Yas tutarlar geceleri

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 63, 1/1-2-3-4)

Yıllardır yolumu bekleyen güzel
 Düştü saçlarıma ağlar, gelemem
 Hasretin gül benzim eyledi gazel
 Geçiyor ah ile çağlar, gelemem

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 107, 1/1-2-3-4)

Şehirlere doldu köyler
 Genç bayanlar yaşlı baylar
 Gitti kavim kardeş köyler
 Garibim yoldaşım da yok.

Ali izzet Özkan (Başgöz 1994: 111, 46/2)

“Nihâni”yim ismim düştü dillere
 Dağıldı nâsibim gurbet ellere
 Gözü yaşlı o yâr bakar yollara
 Âh çeker yürekten ağlar eyvâh ey.

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 233, 7/1-2-3-4)

Gelen yok giden yok uzadı ara
 Ilgaz dağı yol vermiyor geçilmez
 Havalansam yoldaş olsam kuşlara
 Kollarım yok kanadım yok uçulmaz

Âşık Veysel (Kaya 2004: 305, 167/1)

Gurbette yaşamak zor ve ağırmış,
 Varmak için can atıyorum, çarem yok...
 Vatanımdan dostlar beni çağırılmış,
 Sarmak için can atıyorum, çarem yok...

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 301, 1/1-2-3-4)

Yiğidim, erkeğim, efendim beyim!
 Saçlarım ağardı, dökülmeden gel.
 Bulutum, yağmurum, başka ne deyim?
 Güzelliğim çöküp yıkılmadan gel.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 309, 1/1-2-3-4)

Komşuların gidenleri geliyor,
 Gençliğime acı, telef oluyor,
 Çoğu, gurbet elde düşüp kalıyor,
 Ölüm ocağımız yakılmadan gel.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 309, 3/1-2-3-4)

Bir yiğit gurbete düşse
 Gör başına neler gelir
 Sılası fikrine düşse
 Yaş gözüne dolar gelir

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 223 1/1-2-3-4)

20. yüzyılda göç olgusu ve gurbet duygusu sadece Avrupa ülkeleriyle sınırlı değildir. Kendisine ve çocuklarına daha iyi bir yaşam koşulları sunabilme adına başka şehirlere taşınma, doğduğu ve büyüdüğü yerlerden ayrılma da göçün sebebi ve gurbet duygularının nedenidir. Büyük şehirlere çalışmaya gidenlerin hasret ve özlemi, köylerde genç nüfusun azalması ve geride kalanların oğula, eşe ve babaya özlemleri dönemin âşık şiirinde önemli bir yer tutar.

Anam demiş gözlüyorum yolunu
 Acılar onun da bükmüş belini
 Nasip olsa varsam öpsem elini
 Hasreti canıma etti tak şimdi

Âşık Hüdayi (Orak 2001: 74, 3/1-2-3-4)

Viranında baykuşları öttü mü
 Dağlarında çiçekleri bitti mi
 Koyunları yaylasına gitti mi
 Gurbetteyim bilmiyorum ne halde

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997:104, 2/1-2-3-4)

Garip kaldım gurbet elde ağlarım
 Pederim yok validem yok bacım yok
 Irmak gibi gece gündüz çağlarım
 Kararım yok gündüzüm yok gecem yok

Kul Ahmet (Hüseyin1978: 117, 1/1-2-3-4)

İşsizlikten yana kırıktır kolu,
 Evinden ayırır, geçimin yolu.
 Günü gurbet elin kahrıyla dolu,
 Böyle garip başı vardır, Sivas'n.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 101, 2/1-2-3-4)

Bülbül boş dolanmaz gonca gülleri.
 Yıprattım sazımda çalan telleri,
 Kader dolandırır gurbet elleri.
 Ne olur sen bana kızma sevdiğim!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:226,6/1-2-3-4)

Çekerim dünyada derdi ele mi
 Ara yırak gelmez yârin selâmı
 Küçücükten terk eyledim sılamı
 Gönlüm eğler heç bir kimsem yok benim

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 234, 2/1-2-3-4)

Büyüğün yüzünde ufacık taşlı
 Güzeller geziyor hep altın başlı
 Sıladan ayrıldım gözlerim yaşlı
 Beni gurbet ele yol aldı gitti

Âşık Talibî (Kaya 2005: 114, 64/4)

Dönemin âşıklarının hemen hepsi gezginci âşıklardır. Gezgincilik özellikleriyle yurt içi ve yurt dışı programlarıyla kültürel değerlerin tanıtımına büyük katkı sağlamışlardır âşıklık geleneğini gittikleri yerlerde tanıtmışlardır. Türk halk kültürünü sanatlarını icra etme geleneği yaşatma ve geniş halk kitlelerine ulaşabilmeleri adına diyar diyar gezen âşıklar uzun süren programları nedeniyle eşinden, çocuklarından ayrı kalmış ayrılığın acısını ve gurbet hayatının zorluklarını kendileri de yaşamışlardır. Dönemin âşıkları şiirlerinde memleketlerine ve sevdiklerine özlemlerini dile getirmişler göç olgusu ve gurbet duygusuyla ilgili duygulanmalara kendilerinden örnekler vermişlerdir.

7.4.4. SALGINLAR

Kadirlili Âşık Halil Karabulut şiirinde tarihte belirtir ve bin dokuz yüz yetmiş dört yılında Çukurova'da yaşanan ak sinek adını verdiği bir sinek salgınından söz eder.

Tarih bin dokuz yüz yetmiş dört yılı,
 Bilmem ki nereden geldi ak sinek.
 Sanki toz bulutu, ya kepek seli,
 Tüm Çukurova'ya doldu ak sinek.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 99 1/1-2-3-4-5)

Sebze, bostan ne var ise kemirdi,
 Pamuklan gazel etti, somurdu,
 Her birisi kartal oldu, semirdi,
 Savaşta galebe çaldı ak sinek.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 99 4/1-2-3-4-5)

Karabulut, sebze, bostan, pamuk vb. tarım ürünlerinin sinek salgınından zarar gördüğünü, halkın çaresizliğini ve bu olayın basında geniş yankı bulduğunu dile getirir. (Sakaoğlu 1987: 99-100)

7.4.5. İLLERİN MAHRUMİYETİ

Âşıklar sosyal hatta karşılaştıkları sorunları, yaşanan problemleri şiirleriyle dile getirmişler halkın sorunlarını ilgili makamlara ve mercilere ulaştırmada sözcüleri olmuşlardır. Yaşadıkları yörelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer hizmet alımlarında karşılaştıkları eksiklikleri dile getirmişler, çözümü konusunda ilgilerin dikkatini çekmişlerdir.

Sanırsın hizmette her yer bütündür
 Bilmezsın ki bir tarafı yetimdir
 Senin için şark hizmeti çetindir
 Uzaktan görünen elleri de yaz

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 243 1/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî yaşadığı Doğu illerinin hizmet alımında ihmalini dile getirmiş, bir gazeteciye ithafen yazdığı şiirinde gazetelerin sadece büyük şehirlerin sosyete yaşantısını değil kırsal alanlarda yaşanan bu sorunları da yazmasını ister.

7.4.6. SEFERBERLİKLER VE SAVAŞLAR

Yirminci yüzyıl seferberliklerin, savaşların yoğun yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Pek çok cephede mücadele eden Anadolu insanı ülkenin bağımsızlığı uğruna cepheden cepheye koşmuş, vatani ve bayrağı uğruna mücadele etmiştir.

Çifti koşup ben tarlaya yürürüm
Seferberlik askerinin yanırım
Yetimler anası bir dul karıyım
Öksüz kalan kuzularım vay vay vay

Âşık Talibî (Kaya 2005: 339, 6/1-2-3-4)

Hakkım helâl olsun alsın duamı
Yoksa mahşerece kesmem davamı
Ayrılmasın yavruları büyütsün
Dağıtmasın benim bir tek yuvamı

Âşık Talibî (Kaya 2005: 345, 8/1-2-3-4)

Kore'nin toprağı kan ile dolu
Oradaki ana kuzuları n'oldu
Yavrularımın emaneti sana
Bizim kavuşmamız mahşere kaldı

Âşık Talibî (Kaya 2005: 346, 2/1-2-3-4)

Ayrılmışım vatanımdan
Kan ağlar illerim benim
Bülbül gibi viran bağdan
Soluptur güllerim benim

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 188, 78/1)

Analar, bacılar bakıyor yola
 Bu hicrân çileler ne zaman dola
 Bu cümle âlemi bizi de bile
 Mevlâ'm kendi rızasına kavuştur.

Bardızlı Nihanî (Gedik 1995: 207, 5/1-2-3-4)

Cepheye koşarken seferberliğe iştirak ederken geride gözü yaşlı eşini, çocuklarını anne ve babasını bırakmıştır. Geride kalanların yaşadığı zorluklar hasret ve özlemler dönemin âşık şiirinde dile getirilmiştir.

7.4.7.BÜROKRASİ

Hemen her devirde ve birçok devlet kurumunda görülen bürokrasi dönemin âşık şiirinde, 20. yüzyılında en önemli sosyal sorunu olarak karşımıza çıkar. Ülkemizde bürokrasi, resmi işlerin yavaş yürümesi, devlet kurumlarında görev yapan memurların vatandaşın işini zorlaştırması, kısa sürede yapılabilecek işlerin uzun sürede yapılması şeklinde algılanır.

İmanıma karşı aldı yetişir
 Ne demek acaba bu gün git yarın
 Tekrar eyledikçe beynim karışır
 Soğuk cümle zira bu gün git yarın

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1987: 83, 6/1-2-3-4)

İdarecilerin gezer peşinde
 Zehiri her yerinde değil dışinde
 Pek çok kullanılır tapu işinde
 Bu mefhumsuzmâna bugün git yarın.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1987: 85 6/1-2-3-4)

Devlet dairelerinde sık sık karşılaşılan “bu gün git yarın gel” anlayışını eleştiren Yusufelili Huzurî bu durumun aynı zamanda bir sosyal sorun olduğuna dikkat çeker.

7.4.8. ÇARPIK ŞEHİRLEŞME, GECEKONDU YAŞAMI

Ülkemizde gecekondu, bir kentleşme sorunu olarak sosyal bilimlerin çeşitli dallarınca araştırma konusu yapılmış ve elde edilen bulgular yönetimsel, bilimsel toplantılarda tartışılmış, öneriler sunulmuş; yazınsal, yasal, bilimsel yapıtlarda yayınlanmış bir konudur.

Türkiye’de nüfus artışının 1945’lerden bu yana çok hızlanması ve Anadolu’daki toprakların artan nüfusu barındırıp besleyecek yeterlilikte olmaması göç ve kentleşme hareketlerini de hızlandırmış ve içinden çıkılamayan sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bunların başında ve belki de en önemlisi, öteki kentleşme sorunlarının da yaratıcısı, bizce gecekondu sorunudur. Bu sorunun temelinde göç ve yerleşme sorunu bulunmaktadır. Göçen insanların kente gelmeleri ve yerleşme amaçları, giderek başka sorunları da doğurmaktadır. Bunların başında konut, iş bulma gibi ekonomik sorunlarla kent toplumu ile uyum, kentleşme gibi sosyal ve kültürel süreçler gelmektedir. (Çakır 2011: 211)

Herkes birer barakaya girmişler
 Çalıdan çırpıdan duvar örmüşler
 Gaz teknesinden bina kurmuşlar
 Burada gördüm bu acayip halleri

Âşık Talibî (Kaya 2005: 361, 3/1-2-3-4)

Her taraftan işsiz adamlar gelmiş
 Bazıları asri çok evler almış
 Kimi tünel gibi kayayı delmiş
 Ömrünü çürütür bazı evleri

Âşık Talibî (Kaya 2005: 361, 7/1-2-3-4)

Köy değil muhtara varak
Karakol polis çok ırak
Doktor yok ki yara sarak
Ah şu bizim gecekondu

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 90, 2/1-2-3-4)

Planı yok yolu bozuk
Her bakımdan hali bozuk
İçinin ahvali bozuk
Ah şu bizim gecekondu

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 90, 3/1-2-3-4)

Reyhanî'nin çilesi vardır
Korkusu yok belası var
Millet yapar devlet yıkar
Ah şu bizim gecekondu

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 90, 5/1-2-3-4)

20. yüzyılın sosyal sorunları içinde yer alan çarpık şehirleşme ve gecekonduların yaşamı döneminin âşık şiirinde ele alınmış, bu mekânların düzensizliğinden, sağlıksız yaşam koşullarından, alt yapı eksiklerinden ve sosyal imkânlardan yoksunluğundan söz edilmiş, gecekonduların yapılması da, yıkılması da eleştirilmiştir.

7.4.9. BAŞLIK PARASI

Başlık parası, özellikle kırsal kesimlerde, evlenecek yaşa gelmiş kız için damattan veya ailesinden talep edilen paranın adıdır. Gerek İslam dininde gerekse Türk halk kültüründe evlilik müessesinin kolay teşkil edilmesi tavsiye edilmiş, evliliği zorlaştıran her türlü uygulamalardan uzak durulması öğütlenmiştir. Kadının alınıp-satılan bir mal gibi görülmesi izlenimini veren, evlenecek çiftlerin işini

zorlaştıran başlık parası 20. yüzyıl âşık şiirinde eleştirilen konular arasında yer alır dönemin bir sosyal sorunu olarak mısralarda işlenir.

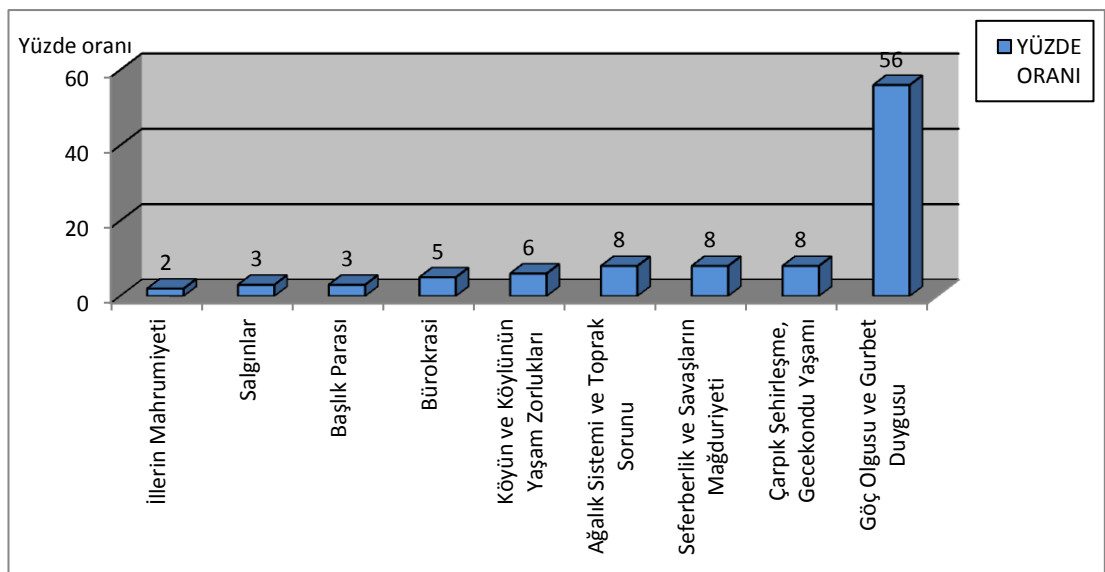
Gönülü yüceldip yüksek esen var
 Âşıkların sözlerine küsen var
 Düğür gelse ilkin başlık kesen var
 Helâl diye yiyenler çok haramı

Âşık Selmanî (Selman 1971: 12, 2/1-2-3-4)

Varıp kız evine konmadan evvel
 Söz açıp derdini yanmadan evvel
 Allah'ın emrini anmadan evvel
 Hele bir kez şu başlığı kes diyor

Âşık Selmanî (Selman 1971: 37, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Selmanî mısralarında başlık parasının haram olduğunu, parası olanın çabuk evlendiğini, parasızların sıkıntı çektiklerini ve istedikleriyle evlenemediğini söyler, başlık parası ödeyebilmesi için damat tarafının elinde avucunda ne varsa harcamak zorunda kaldığını anlatılır. (Selman 1971: 12, 37)

Grafik 7.4.Diğer sosyal sorunlar.

Diğer sosyal sorunlar başlığında tahlil edilen göç olgusu ve gurbet hayatı yüzyılın en önemli sosyal sorunu olarak dönemin âşık şiirinde dile getirilir. (Grafik 7.4)

SEKİZİNCİ BÖLÜM ELEŞTİRİ VE ŞİKÂyetLER

Sözlü geleneğin taşıyıcısı, halk kültürünün sanatçısı âşıklar, sözlü gelenek ürünlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında, sosyo-kültürel yapının şekillenmesinde, insan hayatına ilişkin dönemlerin gelenek ve göreneklere göre ifade edilmesinde önemli bir görevi yerine getirmişlerdir. Âşıklar toplumsal konuları, gündelik hayata ilişkin konuları, toplumu derinden etkileyen olayları, büyük sosyal hareketleri destanlarında işlemişlerdir. “Destanların kullanıldıkları işler veya gördükleri sosyo-kültürel işlevler askeri ve sivil amaçlarla propaganda yahut kamuoyu oluşturma ve bunun yanı sıra geleneksel kültürel kabulleri veya kültür kodlarını yeni olaylar etrafında güncelleştirerek tekrarlanmasını ve güçlenmesini sağlama esasına dayalı olarak toplumu törelerin istendik kıldığı değerler doğrultusunda eğitime gibi gizli işlevlere ve haber verme, reklâm yapma, eğlendirme gibi açık işlevlere sahiptir.” (Çobanoğlu 2000: 336-337)

Nitekim 19. yüzyıla kadar pek görülmeyen zamandan, değerlerin değer değiştirmesinden, bir başka ifadeyle sosyo-kültürel değişmeler karşısında tenkit ve şikâyet destanlarının ortaya çıkışı ve özellikle matbaa ile birlikte oluşan yazılı kültür ortamında bunların bastırılarak geniş halk kitlelerine satılışı ve kamuoyu oluşturuluşu da âşık tarzının 19. yüzyılda yerli değer ve kurumların sözcülüğünü üstlenmesinde önemli rol oynamış hususlardır. (Çobanoğlu 2007: 59-60)

Toplumun kültürel değerlerinden, din, ahlak ve tasavvuf anlayışından beslenen âşıklar buldukları toplumun, adeta gören gözü, işiten kulağı ve konuşan dili olurlar. Bulduğu toplumun sözcüsü olan âşıklar, toplumsal ya da bireysel kusurları, adaletsizlikleri, düzensizlikleri, yanlış uygulama ve kararları doğrudan ya da dolaylı olarak şiirlerinde eleştirirler. Böylece halkın bir nevi sesi soluğu haline gelen âşıklar yaşadıkları bölgenin halkı tarafından sevilir, yaşadıkları toplumun derdine, inancına, istek ve arzularına, şikâyet ve eleştirilerine tercüman olurlar.

Şükrü Elçin (2001: 218), taşlamanın âşık tarzı Türk şiiri nazım türlerinden olduğunu belirterek taşlamayı insanların ve toplumların kötü yönlerini eleştiren şiirler olarak tanımlamıştır. Taşlama için çağdaş edebiyatımızda bu yoldaki şiirlere “yergi” batı edebiyatında “satir” terimleri kullanılmaktadır. Divan edebiyatında ise “hicviye” olarak adlandırılmıştır.

Âşıkların toplumdaki aksayan yönleri, bireysel yanlışlıkları, devlet yönetimindeki hataları eleştirel bir dille konu edindikleri taşlama (eleştiri), Âşık tarafından destana konu olarak seçilen bir olayın, kişinin, nesnenin veya kavramın tenkit edilerek yerilmesi amacına yönelik anlatım tutumu veya edasıdır. (Çobanoğlu 2000: 98) Konularına göre taşlama çeşitleri ise, toplumsal taşlamalar, feleğe yönelen taşlamalar, kişilere yönelen taşlamalar ve sevgiliye yönelen taşlamalardır. (Artun 2005: 187)

Biz bu çalışmamızda 20. yüzyıl âşık şiirinde yergi konusunu eleştiri ve şikâyet olmak üzere iki ana başlık altında inceledik.

8.1. ELEŞTİRİLER

8.1.1. SİYASİLERİN VE DEVLET YÖNETİCİLERİNİN ELEŞTİRİSİ

Destanların herhangi bir grubun veya ferdin görüşlerini geniş kitlelere tanıtılması bir başka ifadeyle propagandasının yapılması işlevine yönelik olarak her dönemde kullandıklarını söyleyebiliriz. Destanların iktidarın yaptıklarını tenkit etmeye yönelik olarak kullanılmasını: karşı propaganda mahiyetindeki sistemli tenkitler, sosyal eleştiri mahiyetindeki sitemsiz tenkitler şekliyle iki alt başlıkta toplamak mümkündür. Genel iktidara veya onu yerel temsilcisinin icraatlarına karşı âşıkların çoğu kez kamuoyu adına dile getirdikleri bireysel tenkitleri içeren destanlardır. Bu tür destanların mahiyeti herhangi bir getirmekten ziyade mevcut sıkıntıları ifade şikâyet destanlar olmalarıdır. (Çobanoğlu 2000: 116)

20. yüzyıl âşık şiirinde, siyasilerin ve devlet yöneticilerinin eleştirisine yönelik destanlarda çoğunlukla sosyal eleştiri mahiyetindeki sistemsiz tenkitlere rastlanır. Âşıklar siyasi görüşlerinin de etkisi altında kalarak beğenmedikleri iktidarda veya muhalefette olan siyasi partilerin ve başkanlarının icraatlarını ve söylemlerini eleştirirler.

Siyasetten anlamazsın

Söyleneni dinlemezsin

Anarşiyi önlemezsin

Anlamadık hoca seni

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 95 2/1-2-3-4)

20. yüzyılın önde gelen âşıklarından Abdülvahap Kocaman, sırasıyla Milli Nizam Partisi, Milli selamet Partisi, Refah Partisi ve Saadet Partilerinde genel başkanlık ve 1996'da REFAHYOL Hükümetinde bir yıl başbakanlık yapan Necmettin Erbakan için yazdığı "Anlamadık Hoca Seni" şiirinde, Erbakan'ın icraatlarını, hamlelerini, siyasi kabiliyetini, anarşiyi önlemedeki yetersizliğini, projelerinin sözde kaldığını eleştirir, "Milli Görüşün" ne anlama geldiğini sorar.

Dava koltuk, amaç para

Hep eziliyor fukara

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 61 3/1-2)

Geçen bir bildiri geldi kazaya

Temel dökmüş mektuptaki imlaya

Bizim vekil dört yılda bir gezmeye

Çıkıyorsa menfaat var ucunda

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 97, 3/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Reyhanî, davası koltuk, amaçları para olan, fakir fukarayı ezen milletvekillerini mısralarında eleştirir. Dört yılda bir seçim zamanı

seçim bölgelerine uğrayan kırsal alanların meseleleriyle ilgilenmeyen vekillerin sadece kendi menfaatlerini düşündüğünü söyler.

Bir gün çarık ile köye vardın mı
Yoksul halkın dertlerini sordun mu
Çapadan tarladan hiç yoruldun mu
Hep biz yetiştirdik bahçeyi bağı

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 63 2/1-2-3-4)

Şu hükümet baba bizi sormadı
Aç perişan çocukları görmedi
Para yoktu doktor ilâç vermedi
Katran sürdük elerdeki nasıra

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 24, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Kul Ahmet, kendisinin Ankara'da torpilsiz iş bulamadığından yakınır, devleti yönetenlerin koltuk kavgasından söz eder. Milletvekillerinin seçim öncesi söz verip sonrasında sözlerini tutmamalarını, hazine parasını gereksiz yere kullanmalarını, fakir fukara sırtından zengin olduklarını, genç insanların bir birini öldürmelerine seyirci kalmalarını eleştirir. Kendilerine nutuk atan parlamenterleri mısralarında uyarır, köylerine hiç gelmediğini, yoksul halkın dertlerini sormadığını bu nedenle köy hayatının sıkıntılarını bilemeyeceğini, söyler. Ahmet devletin vatandaşına adaletli davranmamasını, ilgisiz kalmasını, sağlık sorunlarıyla ilgilenmemesini şiirlerinde eleştiri konusu yapar:

İnsanlar her gün kavrulur,
Çalışan beller kırılır.
Oy veren sana darılır,
Dil kalmadı orta direk.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:153,5/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşıklarından Murat Çobanoğlu yapılan zamların orta gelirlilere ve çalışana çok sıkıntı verdiğini, oy verenlerin şikâyetçi olduğunu dile getirir, dönemin hükümetini eleştirir.

Yurdumuzu yıldan yıla geriye

Götürenin iki gözü, kör olsun.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 87, 1/3-4)

Kasamızdan para alıp boşuna.

Oturanın, iki gözü kör olsun.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 87, 3/3-4)

Âşık İsmetî, yurdun ekonomisini yıldan yıla geriye götürünlere, başka ülkelere muhtaç edenlere, hak etmedikleri paraları alarak görevleri başında duranları eleştirir, bu kişilere “iki gözü kör olsun” sözleriyle beddua eder.

Demokrat Parti’yi güzel kız sandık

Çirkin çıktı kahpe çıktı dul çıktı

Alnım açık yüzüm ağ dedi kandık

Yüzü kara çıktı başı kel çıktı

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 87 24/1)

Zulüm var hürriyet göğe çekildi

Bakımsız köylünün beli büküldü

Şer tohumu yer yüzüne ekildi

Cinayetin haddi kenarı yoktur

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 193 115/4)

Ali İzzet Özkan dönemin hükümeti olan Adalet Partisi’ni ve Adnan Menderes hükümetini, politikaları ve icraatları nedeniyle eleştirir. Vekillerin makam mevki peşinde olduklarını, fakiri düşünmediklerini, köylüyü fakir bıraktıklarını, millete söz hakkı bırakmadıklarını, hürriyet yerine zulüm ettiklerini dile getirir.

Dönemin âşıklarından Ozan Nihat “Kıratın üstünde seninle baba” şiirinde bu ülke insanların her ne çektiyse Süleyman Demirel’den ve hükümetinden çektiğinden söz eder.

Sana iki çift sözüm var
Beş yüz günün oldu zarar
Hani nerde çift anahtar
Kandırdılar Hasan emmi

Ozan Nihat (Uğur 2008: 411, 6/1-2-3-4)

Katillere arka çıkan bakanlar
Adaletle hançer sokan bakanlar
Askere, polise kurşun sıkanlar
Kıratın üstünde, seninle baba

Ozan Nihat (Uğur 2008: 385, 3/1-2-3-4)

Ozan Nihat, Panter tipli yanında
Mason biraderler toplu yanında
Zanası, danası, hepli yanında
Kıratın üstünde, seninle baba

Ozan Nihat (Uğur 2008: 386, 2/1-2-3-4)

Ozan Nihat, hükümete gelmeden önce ekonomiyi düzeltme adına halktan beş yüz gün isteyerek ve halka biri araba ve biri ev olmak üzere iki anahtar vadeden Süleyman Demirel’in sözünde durmadığını ve halkı kandırdığını dile getirir. Bakanlarının katillere arka çıktığını; askere, polise kurşun sıkanların kollandığını belirtir. Hâyâdan, edepten mahrum olanların, yetim hakkı yiyenlerin, mason biraderlerin, PKK yanlısı HEP vekillerin onun sayesinde mecliste yer aldığını ve Demirel’le beraber olduğunu dile getirir. Ozan Nihat ayrıca Süleyman Demirel’in kabinesinde yer alan Kültür Bakanı Fikri Sağlar’ın kültürden uzak olmasından, Ekonomi Bakanı Tansu Çiller’in deneyimsizliğinden söz eder, Dışişleri Bakanı

Hikmet Çetin'in adam kıtlığı nedeniyle görev verildiğini söyler ve Demirel'le birlikte adı geçen diğer politikacıları eleştirir.

Hele bir diğeri komik, şakacı
Gülücük bol, bilmez gam, keder, acı
Eli anahtarlı abone hacı
Konuşunca insan kerhen fittırır

Ozan Nihat (Uğur 2008: 153, 4/1-2-3-4)

Kuran kurslarını salladı Hoca
Türbanı, örtüyü elledi Hoca
Arka bahçeleri belledi Hoca
Sözleri hep hayal çıktı, düş çıktı

Ozan Nihat (Uğur 2008: 530, 1/1-2-3-4)

Ozan Nihat'ın eleştirdiği bir diğer siyaset adamı Necmettin Erbakan'dır. Erbakan'ın komik ve şakacı yönünü belirten Ozan Nihat, Erbakan'ın sık sık hacca gitmesini, REFAHYOL Hükümeti'nin başbakanlığı döneminde, bazı söylemleri nedeniyle başörtülü öğrencilerin ve Kur'an kurslarının zarar gördüğünü, sözlerinin gerçekçi olmadığını vurgular.

Tansu ile Mesut el ele verdi
Gariban Ecevit murada erdi
Kırat ile arı gerdeğe girdi
Ertesi gün orta yere kuş çıktı

Ozan Nihat (Uğur 2008: 529, 6/1-2-3-4)

Ozan Nihat'ın eleştirdiği hükümetler arasında dönemin Doğru Yol Partisi, Anavatan Partisi ve Demokratik Sol Partinin yer aldığı üçlü koalisyon hükümeti de yer alır. Koalisyon hükümetinde yer alan partiler sembolleriyle anılır; ANASOL-D Hükümetinin ortakları olan Tansu Çiller, Mesut Yılmaz ve Bülent Ecevit eleştirilir.

CHP millete küskün oldukça
 Hiziplik, hırçınlık baskın oldukça
 Deniz Baykal, Adnan Keskin oldukça
 Yr Şu meclisten dıŐa dediler

Ozan Nihat (Uğur 2008: 534 5/1-2-3-4)

Ozan Nihat, dönemim siyasi partilerinden CHP'nin bir dönem meclis dışı kalmasını millete küskün, hizipçi bir parti politikasından ve Deniz Baykal, Adnan Keskin gibi yöneticilerinin politik anlayışından kaynaklandđđını dile getirir.

Hile ile fetvaları yazarak
 Doğru olan yasaları bozarak
 Pavyondan pavyona gezip tozarak
 Milletın malıyla kırıtmaları

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 197 2/1-2-3-4)

Vekil oldum diye fors etme bize
 Leylek gibi hemen Şakıma mebus
 Senin o nefesin pis koktu bize
 Mundar leŐler gibi kokuma mebus

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 236 1/1-2-3-4)

Kul Ahmet Şiirlerinde parti ve siyasetçi adı vermeden, politikacıların milletin parasıyla zevk ve sefa srmemeleri, kanunları menfaatleri doğrultusunda deđiŐtirmemeleri uyarısında bulunur. Milletvekillerine, vekil oldukları için fors atmamalarını, aldıkları maaŐın halkın alın teri sayesinde olduğunu hatırlatır ve ülkeyi her yönden geliŐtirmeleri için gayret göstermelerini ister.

Laik, demokratik parlamenter sisteme inancının tam olduğu her fırsatta dile getiren Mahzuni Şerif halkı kandırmaya çalışan, işini yapmayan meclis çalıŐanlarına ve milletvekillerine de tepkilerini Şiirlerinde dile getirir. Milletvekillerinin meclise çok seyrek geldiğini, dolayısıyla çalışmadan maaş

aldıklarını belirten âşık, seçim zamanlarında meydanlarda gürültüyle seçim kampanyaları yapıldığını, ama seçimler bittikten sonra bir daha halkla ve sorunlarıyla ilgilenilmediğini mısralarında söyler.

Oy dilencileri köy köy geziyor
Asılsız fasılsız vaadler yazıyor
Varlık deryasında yokluk yüzüyor
Çoklar belli değil az belli değil

Mahzuni Şerif (Çankaya 116: 50/6)

Mahzuni Şerif, meclise kadar gelen vatandaşlarla milletvekillerinin ilgilenmediğini, oy toplama zamanları dışında halkın yüzüne bile bakmadıklarını, milletvekillerinin tenezzül edip halkın arasın karışmadıklarını ve kendilerine oy vererek seçilmelerini sağlayan halkı hâkir gördüklerini söyler.

Mahzunî şakadan güler geçeriz
Vekil bulduk diye değer biçeriz
En sonunda bir hırsız seçeriz
Memlekette talana bak talana

Mahzuni Şerif (Çankaya 2002: 140)

Vicdan adaleti kurulmadıkça
Haksız hak yolunda görülmedikçe
Mebus köylü gibi yorulmadıkça
Ne eşkiya biter ne çoban biter

Mahzuni Şerif (Yağız 1999: 65)

Ozanımız seçim zamanları halka giden vekillere gösterilen ilginin boşa olduğunu, çünkü seçim sonrası hiçbir iş yapmadıklarını söyler. Ozanımız bu dörtlüğünde milletvekillerinin de halk gibi çalışıp yorulmalarını ister ve memleketin ancak el ele çalışarak, gelişebileceğini söyler.

Partilerden vatandaşa hediye,
Zamlar vurdu ödümüzü patlattı.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 240, 4/2-4)

Dert yanayım diye Meclis'i gittim,
Dişini gösterdi sırttı vekil.
Yanıldım, şaştım da elini tuttum,
Kolumu kökünden kuruttu vekil.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 317 1/1-2-3-4)

Yalvardı oy aldı, dışladı bizi,
Meclise girince boşladı bizi,
Taki can evinden şişledi bizi,
Küflendi kokuttu çürüttü vekil.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 317 2/1-2-3-4)

Banka hortumlandı servetler yendi,
Omzunu silkti, kırıtı vekil.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 317 3/3-4)

Devlet yöneticilerini ve siyasetçileri şiirlerinde eleştiren âşıklardan Sefil Selimî, milletvekili dokunulmazlığını, adaletsiz uygulamaları, meclisteki kavgalarını, vekillerin vatandaşlara karşı ilgisizliğini, yapılan zamları, yolsuzlukları dile getirir. Milletvekillerimin seçim zamanlarında meydanlarda gürültüyle seçim kampanyaları yürüttüklerini ancak seçimler bittikten sonra bir daha halkla ve sorunlarıyla ilgilenmediklerini, yolsuzluklara ve hortumculara karşı ilgisizliklerini söyler ve onları eleştirir.

Milliyetçi Cephe Hükümetleri, TBMM'de grubu bulunan sağ eğilimli AP, MSP, MHP ve CGP'nin sol eğilimli CHP'nin yeniden iktidar olmasını engellemek

ve yakın bir tehlike olarak gördükleri kominizmin gelişmesi durdurmak amacıyla kurdukları hükümettir. (Wikipedia.org: Milliyetçi Cephe Hükümetleri)

MC hükümeti yanlış tutumda
Böyle devletçilik olmaz arkadaş
Işık olmaz kurdu ile atında
Ters ters düzen senlen gelmez arkadaş

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 326, 1/1-2-3-4)

Davut Sulari mısralarında MC Hükümetinin yanlış yolda olduğunu belirtir, onların icraatlarını eleştirir.

Vatandaştan oy almaya
Gelecekmiş hilafetçi
Bir erkeğe dört tana avrat
Verecekmiş hilafetçi

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 204, 1/1-2-3-4)

Davut Sularî eleştirilerinde genellikle ta'riz sanatını kullanır ve dini siyasete alet edenleri ve dini istismar edenleri ta'riz sanatı ustalığıyla eleştirir.

8.1.2. ŞAHISLARIN VE MESLEKLERİN ELEŞTİRİSİ

20. yüzyıl âşık şiirinde, bireysel eleştirilerin ve meslek eleştirileri, toplumsal eleştiriler kadar yoğun olduğu görülür. Bu taşlamalar, toplum aksaklıklarının kişi üzerindeki yansımalarının yerilmesinden başka bir şey değildir. Bu bazen uysal bir dille yapılır ara sıra ise oldukça sert bir görünüme ulaşır. Bu şiirlerde âşıklar kişilerin ahlakî yapıya aykırı olan davranışlarını taşlarlar. (Artun 2005: 187)

Bu bölümde dönemi âşık şiirinde şahıslar ve mesleklerle ilgili eleştirilere yer verilmiş bu bağlamda âşıkların özeleştirilerine, ehil olmayan âşıkların, din görevlilerinin, öğretmenlerin, müteahhitlerin ve doktorların eleştirilerine yer verilmiştir.

8.1.2.1. ÂŞIKLARIN ÖZELEŞTİRİSİ

Âşık şiirlerinde, toplumdaki aksaklıkları, adaletsiz uygulamaları, eleştirdiği gibi kendisini eleştirmekten, özeleştirisi de bulunmaktan da çekinmez. Sosyal örneğine az rastlanır şekilde âşıklar mütevazılık gösterirler ve nefislerini hor görmeleri nedeniyle şiirlerinde yer yer kendilerini eleştirirler.

Ah bende o kemal nerdeymiş meğer,
Cehalet gözümde perdeymiş meğer.
Benlik, gurur, kibir serdeymiş meğer,
Aldatmışım bunca zaman ben beni.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 129, 2/1-2-3)

Varıp kâmillerden öğüt almadım
Geçidin'yoklayıp suya dalmadım
Cahil oldum kıymatımı bilmedim
Benim altun adım pula karıştı

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 194, 3/1-2-3-4)

Mevlüt İhsanî'yim, halime şaştım
Nefsime aldandım, kabımdan taştım
Gönlüme uyarak dağlardan aştım
Cahillik en büyük çibandır yaram.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 106, 7/1-2-3-4)

Olan oldu gitti iş işten geçti
 Şimdi gaflet uykusundan ayıldım.
 Kâh tiken bitirdim kâh da gül açtı
 Sular gibi her tarafa yayıldım.

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949:123, 2/1-2-3-4)

Düşünmedim yaradanın hikmetin,
 Hayvan gibi yedim içtim nimetin,
 Boşa geçen şu ömrümün kıymetin.
 Bilemedim, yazık bana, vah bana.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 180, 3/1-2-3-4)

Nasihât eyledim tutmadı gönül
 Getirdi başına bin belâları
 Halâ serkeşliği unutmadı gönül
 Terketmez bi vefa cenaneleri

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 224, 1/1-2-3-4)

Okuyup yazma bilmeyen hep memur oldu
 Ne yapalım iş ta baştan bozuldu
 Al'İzzet ürüşvet bir bardak aldı
 İçmedim suyunu ben güle güle

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 64, 3/8)

Kendilerine özeleştiri de buldukları şiirlerinde gururlu ve kibirli olduklarını, zamanı israf ettiklerini, öğüt ve nasihate kulak asmadıklarını, anne baba rızasını gözetmediklerini, gaflet içinde yaşadıklarını, bir mürşide tabi olmadıklarını, yaratılış hikmetine eremediklerini, okuyup irfan sahibi olamadıklarını, rüşvet yediklerini ve kendi noksanlıklarını dile getirirler.

8.1.1.2. EHİL OLMAYAN ÂŞIKLARIN ELEŞTİRİSİ

Âşık sosyal hayattaki konumları, âşıklık geleneğinin gereği olarak toplum hayatında örnek kişilerdir. Çıraklık, kalfalık ve ustalık dönemlerinde aldıkları eğitimle topluma öğüt ve nasihat verme konumları da kazanan âşıklar, her dönemde topluma yön gösteren bir rehber özelliğini de korumuşlardır. Önde olma ve örnek kişiler olmanın yanında toplumun değer yargılarına ters düşen, geleneğin kabul etmediği davranışlar sergileyen âşıklar da yok değildir. Âşıklar âşık fasıllarında, toplantılarda, eğlencelerde, şölenlerde, konserlerde birbirlerine olan eleştirilerini dile getirirler.

Her gün başka telden çalan

Ozanın gözü kör olsun

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 102, 1/1-2)

Şimdiki âşıklar sazına teli

Çekiyorsa menfaat var ucunda

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 97, 4/3-4)

Düşmüş ortalığa âşıklık satar

Zencirden boşanmış birtakım deli

Yeri göğü koyar arşa el atar

Halka tanıtmakçün kendini veli.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:113, 4/1-2-3-4)

Bir saz ele alan şairim diyor

Çıkar oynar er meydanda tay gibi

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 98 3/3-4)

Benden selâm söylen sanatkârlara
 Pek fazla ileri atılmasınlar
 Yoldaş olamazlar sevdakârlara
 Âşık sınıfına katılmasınlar

Âşık Selmani (Selman 1971: 33, 1/1-2-3-4)

Ben aşığım diyen vatanda çoktur
 Yokla ki hurcunu bak gevher yoktur

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 247 3/1-2)

Elinde bir sazla geveler sözü,
 Terbiye bilmez tepeler sizi,
 Nezaketten uzak körleşmiş gözü,
 Dilini dişini sökersem şaşma.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 176, 2/1-2-3-4)

Ağzına geleni hemen atarlar
 Ben aşığım diye çalım satarlar
 Haram demez helal demez yutarlar
 Bibersiz baharsız çemen âşıklar

Âşık Veysel (Kaya 2004: 242, 116/2)

Ben kusur görmem ki kusura bakam
 Usta nerde çırak nerde yok makam
 Hayret etmiş hâkim savcı kaymakam
 Bak bunca zevatı işgal etmişler

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 267, 6/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde menfaati için doğruluktan taviz veren, kendini olduğundan farklı gösteren, terbiye ve nezaket kurallarını ihlal eden, gelenekten ve töreden haberi olmayan âşıklar, bir başka âşık tarafından eleştirilir, âşık lığın her kişinin işi olmadığı vurgulanır.

8.1.1.3. EHİL OLMAYAN DİN ADAMLARININ ELEŞTİRİSİ

Her meslek grubunda olduğu gibi din adamlarından ehil olmayan kişiler âşık şiirinin eleştirdiği meslek grupları arasında yer alır.

Hocalar üstüne bir destanım var
Söyleyim de dinlen bunu başından
Korkaram ki cana kasd'edenim var
Sakin burda bulunmasın eşinden

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 416, 1/1-2-3-4)

Bir imamları var zehirli şeker
Köylü bostanında çingene eker
Medd-i tabî (i) leri dört -metre çeker
Besmelesi sevindirir şeytanı.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 67, 6/1-2-3-4)

İnanma ham sofu fendine yâ hû
O nedendir doğru râhı tanımaz
Acep sohbet eyler riyâda kalır
Teslim olup hakk dergâhı tanımaz

Bardızlı Nihani (Gedik 1995: 236, 5/1-2-3-4)

Hocalar gaflete dalmış
Uzaktan haberin almış
O herkese mekân olmuş
Sağda solda yanda da var

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 164, 91/4)

Çevrelerinde karşılaştıkları olumsuz örneklerden etkilenen âşıklar şiirlerinde hocaları, mesleklerindeki yetersizlikleri, yemeğe düşkünlüklerini, paraya fazla önem

verdiklerini, kişinin zengin ya da fakir olmasına göre hareket ettiklerini ve riyakâr davrandıklarını belirtirler.

8.1.1.4. MÜTEAHHİTLERİN ELEŞTİRİSİ

Dönemin âşıklarından Mevlüt İhsanî “Mütayit olmuşum beyler mütayit” şiirinde mütahhitleri eleştirir, haksız kazanç sağladıklarından ve dayanıksız iş yapmalarından söz eder.

Herkesten ileri zarfı atarım
Yaptığım her işe hile katarım
Üçe aldığımı ona satarım
Mütayit olmuşum beyler mütayit.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 204, 2/1-2-3-4)

Müdamî mısralarında müteahhitlerin üstesinden gelemeyeceği işlerin altına girdiklerinden, işlerine hile kattıklarından, düşük paraya aldıklarını yüksek fiyatlara satarak haksız kazanç sağladıklarından, dayanıksız yapılar inşa ettiklerinden, memurlara rüşvet yedirerek işlerini yürüttüklerinden söz eder ve malzmeden çaldıklarını dile getirir.

8.1.1.5. DUYARSIZ ÖĞRETMENLERİN ELEŞTİRİSİ

Öğretmenlik, Türk kültür tarihinde her şeyini eğitime ve öğretime adanmış, kendini Türkiye'nin kültürel, bilimsel ve ekonomik kalkınmasında rol alacak nesiller yetiştirebilme adına şahsi beklentilerini bir kenara bırakmış fedakârlar ordusundan oluşan bir meslektir. Ancak mesleğinin hakkını vermeyen görev sorumluluğundan yoksun öğretmenler de dönemin âşıklarının eleştirisinden nasibini alır.

Öğretmen var, beyni dışarda dolmuş
 Kimi kahvelerde fayansçı olmuş
 Bazı okullar var, karanlık kalmış
 Biraz aydınlatsın, farınız Hocam

Ozan Nihat (Uğur 2008: 326, 4/1-2-3-4)

Ozan Nihat mesleğinin önemini kavrayamamış, davranışlarıyla öğrencisine örnek olamamış öğretmenleri mısralarında eleştirir.

8.1.1.6. ZABITANIN ELEŞTİRİSİ

Belediye hizmetlerinin güvenliğini sağlamakla görevli zabıtalara, Âşık şiirinde eleştirilen meslek gruplarındandır. Seyyar satıcılar başta olmak üzere dar gelirli küçük satıcılara göz açtırmayan yetkisini ve görevini abartılı kullanan zabıtalara bu uygulamaları yönüyle yüzyılın âşık şiirinde eleştirildiği görülür.

“Çarş’ağasıyım” diye kendini kurar
 Pek çok vatandaşın kalbini kırar
 Seyyar satıcılar ediyor zarar
 Her birini bir köşeye kıştırır

Talibî Coşkun (Kaya 2005: 207, 2/1-2-3-4)

“Zabıtayım” diye kurulur gezer
 Benim zannediyor hep çarşı pazar
 Canı sıkıldı’na bir ceza yazar
 Dükkânı kitletir levha astırır

Talibî Coşkun (Kaya 2005: 207, 4/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Talibî Coşkun mesleklere yönelik eleştiri şiirlerinde zabıtalara seyyar satıcılara göz açtırmadığını, değişik bahaneler bularak esnafa ceza kestiğini söyler. Âşık Talibî mısralarında zabıtayı, insanların kalbini kıran ve rızıkına

engel olan, halka garaz duyan kişiler olarak tanımlar, çarşı ağasını ve zabıtaları eleştirir.

8.1.1.7. DOKTORLARIN ELEŞTİRİSİ

20. yüzyıl âşık şiirinde hem övülen ve methedilen hem de eleştirilen meslek gruplarından biri de doktorlardır.

Hoş karşılar zengin olan beyini,
Kim neylesin, fakir kalan köyünü,
Hasta düşen öksüzlerin tüyünü,
Yolmadan doktor bey, ilaç yazmazdı.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 145, 2/1-2-3-4)

Dul bacımın dilendiği paradan,
Almadan doktor bey, ilaç yazmadı.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 145, 3/3-4)

Hastanın senelik kazancın elden,
Bölmeden doktor bey ilaç yazmadı.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 145, 4/3-4)

Dönemin âşıklarından Âşık İsmetî, doktorların parasını almadan tedavi etmediğini, zengini hoş karşılamasını buna karşın fakir köylüye, dul ve yetimlere parasız ilaç yazmamasını mısralarında eleştirir.

Yoksulluk elinden gittik doktora
 Düştük doktor beyin açtığı tora
 Dedi ilaç yoktur bakma kusura
 Yine de hastadan aldı beş yüzü
 Sapsarı kesildi hastanın yüzü

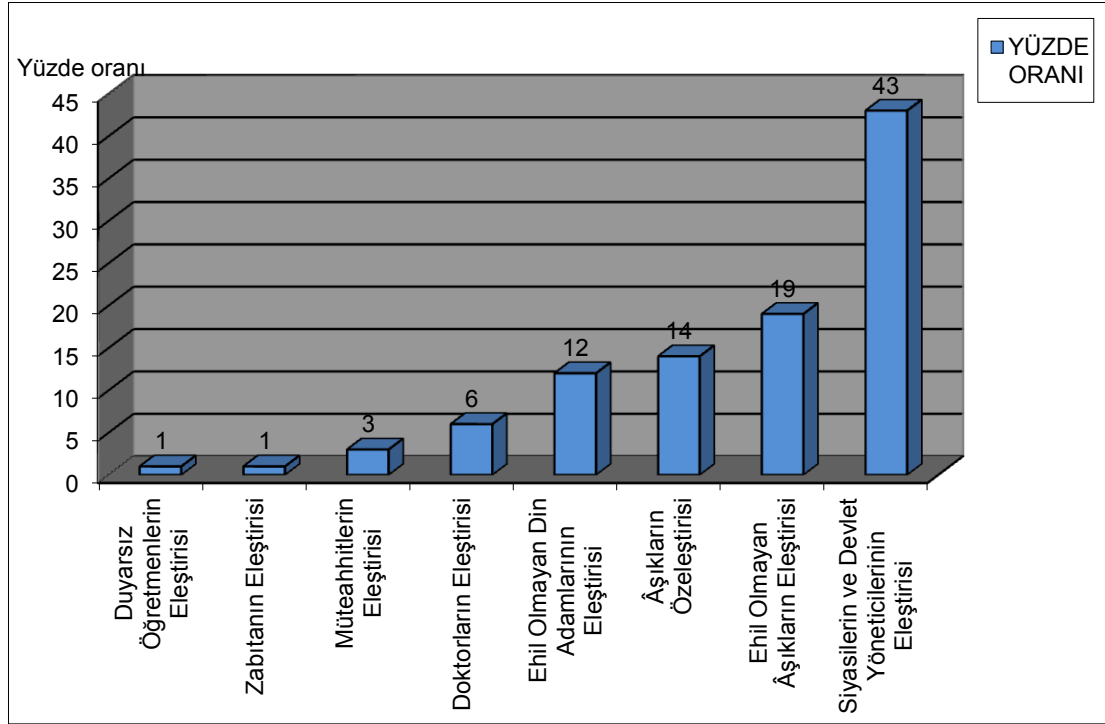
Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 239, 1/1-2-3-4-5)

Âşık Reyhanî, hasta doktor ilişkisini işlediği bir şiirinde yoksul ve hasta insanların parası alınmadan tedavi edilmeyen, yine parası alınmadan taburcu edilmeyen hastaların durumunu anlatır. Hastaları zor durumda bırakacak tedavi ücreti talep eden doktorları eleştirir:

Ellerini öperek onun
 Yarasını sardı doktor
 Bana gelince sıra
 Çekti neşterini bir hışımla
 Aldı ciğerimi çıktı.

Âşık Mahzunî (Şerif 1994: 19)

Âşık Mahzunî “Doktor” isimli şiirinde, hastalarını maddi durumuna göre ayıran bir doktordan söz eder. Mahzunî Şerif mesleğini herhangi bir ayırım yapmadan sürdürenler olduğu gibi, sosyal statüye göre hastalarını ayıran doktorlarında olduğunu ifade eder.

Grafik 8.1. Şahısların ve mesleklerin eleştirisi.

Aşık şiirinde eleştirilen şahıslar ve meslekler arasında en çok siyasilerin ve devlet yöneticilerinin eleştirildiği görülür. (Grafik 8.1)

8.1.3. KÜLTÜREL KİMLİKTEN VE ÖZ BENLİKTEN UZAKLAŞMA

Kültür, sosyal bir varlık olan insanın hayatını devam ettirebilmesi için ihtiyaçlarını karşılama biçimidir. Aynı zamanda kültür milletlerin hayatta kalmasında ve varlığını sürdürmesinde iskelet görevi gören en önemli unsurlar arasında yer alır. Kültür kısmen özerk, kısmen eşgüdümlü kurumların oluşturduğu bir bütün'dür. O babalık yoluyla kan bağı topluluğu; işbirliğinde mekânsal süreklilik; etkinliklerde uzlaşma ve sırada sonuncu, ama aynı önemde olan, siyasal örgütlenmede güc'ün kullanılması gibi bir dizi ilkelere dayalı bir bütünleşmedir. (Çobanoğlu 2000: 217) Öz benlik ise bir kimsenin kendi benliği, manevi varlığı ile birlikte soy benliği, Türk kimliğidir.

20. yüzyıl âşık şiirinde kültürel kimlikten ve öz benlikten uzaklaşılması önemli eleştiri konularının arasında yer alır. Dönemin âşık şiirinde Türk halkına olumsuz örnek teşkil eden Avrupa yaşantısı, mukaddes değerlere, geçmişe ve tarihi şahsiyetlere, gençliğin Batı yaşantısı hayranlığı eleştirilir.

8.1.3.1. AVRUPA YAŞANTISININ ELEŞTİRİ

20. yüzyıl ikinci yarısından itibaren dönemin önde gelen âşıkları yurt dışı programlarına katılmışlar sanatımızı kültürümüzü yurt dışındaki gurbetçi vatandaşlarımıza sazları ve sözleriyle duyurmuşlar çok sayıda konser vermişlerdir. Bu vesile ile Almanya, Hollanda, İsviçre ve Fransa gibi Türk işçisinin fazlaca bulunduğu Avrupa ülkelerine konser için gitmişler bu ülkeleri yakından görme imkânı bulmuşlardır.

Her yerde çalınır cazlar.
Herkes bir köşede sızlar,
On iki yaşında kızlar,
Neler gördüm Avrupa'da.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:138 2/1-2-3-4)

Bir birine karışırlar.
Çırıl çıplak dolaşırlar,
Geceleri buluşurlar.
Neler gördüm Avrupa'da.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:138 7/1-2-3-4)

Avrupa ülkelerindeki sosyal yaşantıyı, insanî ilişkileri, ahlakî yaşantıyı şiirlerinde eleştirmişlerdir. Yurt dışında yedi kaset doldurma fırsatı bulmuş ve pek çok Avrupa ülkesini gezmiş olan Murat Çobanoğlu, “Neler gördüm Avrupa’da” şiirinde Avrupa’da hayâ iman perdesinin kalmadığını, küçük yaştaki kız çocuklarına kadar herkesin eğlence hayatına daldığını, sızıp bir köşede kaldığını, Türk

gençlerinin kız peşinde gezdiğini, ahlaksız davranışlar sergilediklerini dile getirir ve bu davranışları eleştirir. Türkiye'ye dönem arzusunu dile getirir.

Bir polis bir köpek sık sık görürsün
Yollarını anlamadan yürürsün
Sık sık utanç duvarları görürsün
Bir zulüm perdesi var o düzende

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 105 4/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî de Avrupa'da polis ve köpeğe sıkça rastlanılmasından söz eder, ülke düzeninde utanç duvarı olarak nitelendirdiği Berlin Duvarının, Almanya devlet düzeninde bir zulüm perdesini hatırlattığını vurgular.

8.1.3.2. DİNİ DEĞERLERE SAYGISIZLIĞIN ELEŞTİRİLMESİ

Her milletin inandığı değerleri ve inanç kuralları vardır. Dinî öğretiler ve sosyal kurallar bu değerlere saygıyı gerektirir. Aksi bir durum ise toplum tarafından hoş karşılanmaz ve eleştirilirler. Toplumun aynı zamanda kanaat sahibi kabul edilen Âşıklar şiirlerinde dinî değerlere dil uzatan onlara karşı lakayt kalan ve saygısız davranan kişileri şiirlerinde eleştiri konusu yaparlar.

Yetim hakkı ile karın doyuran
Vatandaşı birbirinden ayıran
Viski masasında fakir kayıran
Ezileni ezen ben değilim ben

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 102, 6/1-2-3-4)

Dini tenkit edenlerin.
 Yediden yetmişine ha!..
 Ezanı hor görenlerin ,
 Yediden yetmişine ha!..

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:188,1/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Abdülvahap Kocaman ile Murat Çobanoğlu, Türk kültürüne ve İslamî değerlere saygısızlık yapanlara büyük tepki gösterilir bu davranışta bulunanlar eleştirilir.

8.1.3.3. GENÇLİĞİN MODA VE BATI HAYRANLIĞINA ELEŞTİRİ

Tanzimat Fermanı ve Islahat Hareketleri ile devlet yapısında başlayan yenilik ve reformlar, sosyo-kültürel yaşantıda da kendini göstermiştir. Kılık kıyafet başta olmak üzere, yaşam tarzında büyük bir batı hayranlığı başlamış ve 20. yüzyılda bu etki kendisini fazlaca hissettirmiştir.

Dönemin âşıklarından Abdülvahap Kocaman, gençliğin moda ve Batı hayranlığına eleştirir. Kocaman mısralarında “Gevura kardeş dedik, anamızı öptürdük/ Çağ içi uygarlığa yettik elhamdülillah” (Sever 2004: 260), “Ben bu memleketin öz evlâdım/ Benim kıyafeti yerme soytarı (Sever 2004: 132), “Yerli hippie misin yaban cımısın/ Anan gibi örük örme soytarı (Sever 2004, 132), “Moda ise bir de çan tak boynuna/ Çeşit çeşit dona girme soytarı” (Sever 2004: 133) sözleriyle ahlak kurallarındaki değişimi, giyim ve kuşam yönüyle farklılaşmayı eleştirir.

Elin yetmediği dala uzanma
 Temiz ecdadından nefret kazanma
 Aslına dön gevurlara özenme
 Yaramıza biber sarma soytarı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 133 6/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman mısralarında, soytarı yakıştırmaları yaptığı birine kıyafetiyle uğraşmamasını giyiminden dolayı söz söylememesini ister, moda düşüncesiyle saç ve sakalını birilerine benzetmeye çalışan soytarı yakıştırmaları yaptığı şahsa, ecdadına layık olmasını ve aslına dönemsini öğütler.

Âşık Mahzunî Şerif, kıyafetiyle ve Türk terbiyesine uymayan davranışlarıyla beğenmediği genç kızları kınar. Düzgün bir terbiye almayan, akli havada, babası aç, kendi darda iken, giyime düşkün, sosyeteye meraklı, belirli bir amacı olmayan, geleceği belirsiz, vurdumduymaz genç kızları şaşkınlıkla izler.

Mini etekli kızımız
Sokak sokak düğün ister
Kalça göster göğüs göster
Mini etekli kızımız.

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000:421)

“Kime sattın arı dini / Mini etekli kızımız” sözleriyle uyardığı genç kızları, “Kız anaya benzemez mi?/ insan gibi gezemez mi?/ Şu entari uzamaz mı?” sözleriyle kendine gelmelerini ister. Özellikle okuyan ve giyimde aşırıya kaçan kızları “Mini tahsil Fakülte mi?” sözleriyle eleştirir. “Mahzunî yoldan çıkamaz / Sana bu şekil bakamaz.” sözleriyle Mahzunî Şerif, toplumun hoş karşılamadığı bu giyim tarzından rahatsız olduğunu, açık bir ifadeyle belirtir.

Ulu töremizi şıkıdım sardı
Terbiye yan yattı gel de çatlama
On yaşında geleceğin gelini
Çıplak göbek attı gel de çatlama

Âşık Mahzunî Şerif (Çankaya 2002: 98)

Mahzunî Şerif, dans havalarıyla kendinden geçen, terbiyesi eksik, çıplak oryantal yapan genç kızları ve onları oynatanları kınar. Üstelik bu kızların geleceğin

annesi olduğunu düşününce öfkesi daha da artar. Genç erkekleri de eleştiren ozanımız, “Saçı sakalından uzun Ahmed’in/ Kırk delikli kotu vardır” giyimi, hal ve davranışlarıyla topluma aykırı yaşayan gençleri uyarır. Âşık, “Ecdadını sattı gel de çatlama” sözleriyle atalarını hatırlatarak, gençlerin kendilerini toplamalarını ister.

8.1.4. TOPLUMDA KARGAŞA ÇIKARANLARIN ELEŞTİRİSİ

Türk insanının birlik ve beraberlik duygularıyla bir arada kardeşçe yaşamasından, huzur ve mutluluğundan rahatsızlık duyanlar ve toplumda kargaşa çıkararak ülkeyi karışıklığa ve kaosa sürükleyenler yüzyılın âşık şiirinde eleştirilir.

Ferdi ferde fitleniyor filanlar,
Ayağına dolaşacak planlar,
Aramıza zehir saçan yılanlar,
Başı balon gibi şişecek bir gün.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 151, 3/1-2-3-4)

Katillerle doldu köşe dipleri
Sırtımızda dersin küfrün bitleri
Her gün üstümüze kızıl itleri
Salanların ağlaması yakındır

Ozan Nihat (Uğur 2008: 156, 5/1-2-3-4)

Zaman bir vesait herkes bir yolcu
Nereden nereye gider bilmem ki
Yurdu yurt etmeyen sağcı ve solcu
Neden yanlış gaye güder bilmem ki.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 256 1/1-2-3-4)

Muhammet severdi o yüzden sevdim,
 Dışladılar beni, Ali'ci diye.
 Ancak bin yönünden birini övdüm,
 Taşladılar beni, Ali'ci diye.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 219, 2/1-2-3-4)

Kul Ahmet'i toy ettiler
 Hakkımızı say ettiler
 Memleketi pay ettiler
 Fırsat düştü çirkeflere

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 23, 4/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları şiirlerinde insanları inancından ve meşrebinden ötürü gruplara ayıran, vatana millete haince bakan bu düşünceler kınanır ve çirkeflik yaptıkları belirtilir. Sağcı ve solcu, gâvur Müslüman, Ali'ci gibi yakıştırmalarla insanları gruplara ayıran, kardeşi kardeşin üzerine salan, milleti bölmek için seferber olan bu gerici düşünceler eleştirilen konular arasında yer alır.

Uykumuzu mafya çaldı, rüya nerde biz nerde
 Beynimiz sokak savaşı yahut Sırbistan oldu.
 Her yıl bir horoz türedi, kekti bizi her yerde
 Gözyaşımız ona akıp bağ ile bostan oldu.

ÂşıkMahzunî Şerif (Zaman 2000: 503)

Âşık Mahzunî Şerif, şiirinde “mafya” konusunda da eleştiride bulunmuştur. Ozanımız son yıllarda gündemi oluşturan önemli konularda biri olan, çeteler ve mafya suçlarını da şiirlerinde ele almış ve devletin müdahale etmesini istemiştir.

Otuz yedi ak güvercin
 Kanat çırpı çırpı,
 Süzüldü Sivas göklerinde,
 Kondu Madımak yaylasına

ÂşıkMahzunî Şerif (Şerif 1994: 52)

Âşık Mahzunî şerif, 2 Temmuz Sivas Olayları'nda ölen aydınları anarak, insanların kendisi gibi düşünmeyenlere yaptığı zulümü eleştirir. Ozanımız "Günah ne Sivas'ın ne Sivaslının/ Bin yıllık pusuda yatanlarıdır" (Çankaya 2002: 37) sözleriyle memleketimizin insanlarını birbirine düşüren kötü niyetli kişileri eleştirmektedir.

8.1.5. SAVAŞIN VE TERÖRÜN ELEŞTİRİSİ

Ülkemizin en büyük problemlerinin başında yer alan terör ve terör olayları, terörü destekleyenler dönemin âşık şiirinde eleştirilir ve yapılan yanlışlıklardan dönülmesi konusunda uyarıda bulunulur.

Bu toprakta damla damla kan verdik
 Terörizme tam 30 bin can verdik
 Şehit olduk gazi olduk şan verdik
 Öyle çok ucuza satmasınlar haa

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 152, 2/1-2-3-4)

Sakın hürriyete saldırmassınlar
 Hücüm borumuzu çaldırmassınlar
 Türkleri yerinden kaldırmassınlar
 Apo bölgesinde yatmassınlar haa

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 152, 3/1-2-3-4)

Terör ve destekçilerine uyarıda bulunan Abdülvahap Kocaman, anarşi ve terör olayları içinde bulunan sözde ilerici ve aydınların olduğuna işaret eder, bu şahısları Türk milletinin arakasından kuyu kazdıklarını söyler. Türk milletinin teröre otuz bin can verdiğini hatırlatan Kocaman, millet arasına fesat karıştıranları, millete çamur atanları, PKK'ya destek olanları, orduya dil uzatanları, terörü methedenleri uyararak eleştirir. (Sever 2004: 151-153)

Kardeşi kardeşe vurduran zâlim
Gene yerimizden kaldırdı bizi
Bağ-ı bahçemize kara yel esti
Daha fidan iken soldurdu bizi

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 89 1/1-2-3)

İSMET der ki, yoldan sapan gurubun,
Yurduna yıkımlar yapan gurubun,
Kendi benliğinden kopan gurubun,
Südüne sövmeli, südüne onun.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 94, 3/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Kul Ahmet ve Âşık İsmetî, kardeşi kardeşe vurduranları, kardeşin kardeşi vurmasını, yoldan sapanları, kendi benliğinden koparak yurdunda yıkım yapanları eleştirir, bu şahısların zalim olduğunu söyler.

Her kayada mermi dövdü dibekler
Darma duman oldu yeşil öbekler
Doğmamışken parçalandı bebekler
Bilmiyorum kimin eli kırılınsın

Âşık Mahzunî Şerif (Çankaya 2002: 95)

Âşık Mahzunî Şerif dünyanın bir numaralı ve sürekli güncelliğini koruyan sorunu kabul ettiği savaşı ve savaşanları eleştirir. Özellikle savaşta ölen masum

insanları ve bebekleri üzüntüyle şiirlerinde anlatır. Güzelliklerin ve barışın bütün dünya için gerekli olduğunu, insanların huzura ve mutluluğa hakkı olduğunu savunur.

8.1.6. GELİR DAĞILIMDAKİ ADALETSİZLİĞİN ELEŞTİRİSİ

20. yüzyıl âşık şiiri insanlar arasındaki ekonomik farklılıkları, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri eleştirir.

Sen öyle yan bakma bana.

Ben deliyim aklım yoktur.

Bu dünyaya akıl ermez.

Kimi açtır kimi toktur.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:135,5/1-2-3-4)

Kimi hızlı gider uzun yol tutar

Kimi altun satar kimi pul yutar

Kimi soğan bulmaz kimi bal yutar

Kimi parmağını yalamış gider

Âşık Mahzunî Şerif (Yağız 1999:129)

Gelir günler geçer aylar

Akan su denizi boylar

Kendinize büyük paylar

Haksız olun seçin bakim

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 157 3/1-2-3-4)

Zenginın kasası senin mekânın

Fakirin cebinde sıkılır canın

Vehbi Koç-Sabancı baban mı senin

Adalet yerini bulmuyor para

Âşık Hüdai (Orak 2001: 47 3/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları şiirlerinde kimi insanların aç kimi insanların tok olduğu kimilerinin yemek için bir kuru soğan bile bulamazken kimi insanların ise, zenginlikten ne yapacağını şaşırıldığını anlatır. Fakirlerin aç ve sefil hali dile getirilirken zenginlerin zevk ve sefa ile yaşadığını söyler ve sınıf ayırımına karşı çıkılır.

8.1.7. RÜŞVETİN VE PARAYA VERİLEN KIYMETİN ELEŞTİRİSİ

Türkçe Sözlük'te (2005: 1667) rüşvet, yaptırılmak istenen bir işte yasa dışı kolaylık ve çabukluk sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkardır. 20. yüzyıl sosyo-kültürel hayatında rüşvetle iş yapılması, insani değerlerin unutulması paraya gerektiğinden fazla değer verilmesi dönemin âşık şiirinde eleştiri konularından biridir.

Yandı adaletin evi köşesi
Şimdi ürüşvetin işler şişesi
Hacısı hocası beyi paşası
Allah için bir iş görmez parasız

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 201, 123/4)

Götürme hastayı boşuna kardeş
Kolay kolay almıyorlar parasız
Tez taburcu fakir olan vatandaş
Kapıdan da salmıyorlar parasız

Âşık Reyhanî (Düzgün 1994: 246, 1/1-2-3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde hak etmeyenlerin memur olmasını ve bu memurların rüşvetle iş yapmasını, doktorların hastalara rüşvetsiz muayene etmemesini şiirlerinde dile getirerek eleştirir.

Her nere gittimse nasıl ettimse
 Baktım gördüm başta olan paradır
 Tellalın yanına şöyle sokuldum
 Duydum ağzındaki ilan paradır

Âşık Reyhanî (Düzgün 1994: 226, 1/1-2-3-4)

Yorulmuş öküze tekme attıran
 Totoda da tam on üçü tutturan
 Hâkimi savcıya kaş göz ettiren
 Avukatta olan plan paradır

Âşık Reyhanî (Düzgün 1994: 226, 2/1-2-3-4)

Âşık Reyhanî insani değerlerin unutulmasını ve her şeyin artık para olmasını kabullenemez. Âşık reyhanî her nereye baksa paraya göre muamele edildiğinden söz eder. Reyhanî'ye göre hocaların, hafızların, hâkim, savcı ve avukatın paraya göre davrandığını eleştirir, âşıkların paraya göre saz çaldığı itirafında bulunur, parası olmayan kimseye kız verilmediğini söyler.

Ne demek efendim bey ve amele
 Fakir saymak yakışır mı Kemal'e
 Rüşveti hak bilip her dakika hile
 Yapıp yapıp kafa çektim ise yuh

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000:503)

Âşık Mahzunî Şerif, rüşvetle iş yapan ve haksız kazanç sağlayanları şiirlerinde eleştiren âşıklar arasında yer alır. Halkın huzur içinde yaşaması için sosyal adaleti sağlamanın önemli olduğunu belirten Mahzunî Şerif, insanların şu ya da bu nedenle farklı muamele görmelerine karşıdır

Seneler geçse de onmaz bu yara
 Fakir fukaraya güneş kapkara
 Devrin peygamberi kesildi para
 Hastaları iğ yer doktor efendim

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000: 212)

Mahzunî Şerif, fakir fukara için güneşin bile kapkara göründüğünü ve paranın insanın hayatına zararı olacak kadar güçlü olduğunu söyler. Hastaların tedavi için yeterli parayı bulamadığından yakınan ozanımız, sağlık sorunlarının bir an evvel özümlenmesi gerektiğini anlatır.

Para ve rüşvet konusunu eleştiren Yusufelili Huzurî, hükümet kapısında işlerin parayla yürüdüğünü, aslı bile merak edilmeyen zenginın soyludan daha çok itibar görmesini şiirlerinde işler. (Dizdaroglu 1949: 87)

Nice ocakları yıkar söndürür
 Nice müşterinin aklın kandırır
 Nice şahidlerin ağzın döndürür
 Eğri, doğru, yalan, bthan paradır.

Yusufelili Huzurî (Dizdaroglu 1949: 88, 6/1-2-3-4)

Eğrinin, doğrunun ve yalanın yönünü paranın tayin ettiğini yani rüşvete göre karar verildiğini belirten Huzurî, günümüzde şan ve şöhretin, merhametin ve vicdanın, ahbap ve dostun, anne ve babanın kısaca her şeyin para olduğunu dile getirir; paraya bu denli değer verilmesini eleştirir.

Para olmayınca dost dosta varmaz
 Parasız hâkimler bir soru sormaz
 Parasız avukat dâvaya girmez
 Bütün düzen yasa irfan paradır

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 228, 5/1-2-3-4)

Kul Ahmet paranız sazını çalmaz
 Parasız kaptanlar deryaya dalmaz
 Hocalar parasız bir namaz kılmaz
 Kitap mezhep dini iman paradır

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 228, 6/1-2-3-4)

Kul Ahmet paraya göre insana değer verilmesini, pek çok işin para göre yapılmasını şiirlerinde eleştirir. Kul Ahmet, paralı insanlara işledikleri suçtan dolayı ceza verilmediğini, paraya göre dostlukların kurulduğunu, paraya göre dostlukların kurulduğunu, hâkim, avukat ve hocaların paraya göre işlerini yaptıklarını söyler:

Senin için kıydı kardaş kardaşa
 Kimse suçu senden bilmiyor para

Âşık Hüdai (Orak 200: 47, 2/3-4)

Yahut bir köylüyüm veya şehirli,
 Cüzdanımda üç beş liram sihirli,
 Pazarlığa göre evrak mühürlü,
 Mısmıl şeyi leş yapmaktan vazgeçsek.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 291, 3/1-2-3-4)

Efkâri bu dünya tapmış paraya
 Her işte bir engel girer araya

Âşık Efkari (Keskin 2006: 63, 6/1-2)

Dönemin âşıklarından Âşık Hüdai, Âşık Sefil Selimi ve Âşık Efkari paraya verilen değeri ve rüşvetle iş yapılmasını şiirlerinde eleştirirler.

8.1.8. KADINLARIN TOPLUMCA HOŞ KARŞILANMAYAN DAVRANIŞLARININ ELEŞTİRİLMESİ

Toplum hayatını düzenleyen, ahlak kurallarını belirleyen her toplumun kendine has değer yargıları vardır. Bu değer yargıları arasında yer alan insanlar tarafından hoş ve güzel karşılanan davranışlar âşık şiirinde övüldüğü, methedildiği gibi hoş ve güzel olmayan, şahıslara ve toplum hayatına zarar veren her türlü davranışlarda eleştiri konusu yapılmıştır. Bu tür davranışları her kim sergilerse sergilesin eleştirmekten çekinmeyen dönemin âşıkları şiirlerinde, toplumun hoş görmediği, dönemin değer yargılarıyla örtüşmeyen davranışlarda bulunan kadınları da eleştirmişlerdir.

Bu tip destanlarda kadınlar ikiye ayrılarak büyük bir çoğunluğu erkeklerin yüzüne gülen, zalim vefasız, eşini aldatarak yuvasını bozan olarak vafedilir. Destanlarda ele alınıp halleri tenkit ve şikâyet konusu edilen “kötü” olarak tanımlanan kadınlar evinin temizliğini yapmayan, yemek pişirmeyen, çocuk bakımından anlamayan kişiler olarak nitelendirilip yerilmektedir. Bu tür kötü kadınların evde oturup çoluk çocuklarına bakmak, evin işleriyle meşgul olmak gibi özetlenen yapmaları gereken işler yerine süslenmek, sokağa çıkıp gezmek, sinemaya gitmek ve uyumak gibi kötü alışkanlıkları mübalağa edilerek anlatılır. (Çobanoğlu 2000: 59)

Çoğu havaslanır gözelim deyu
Gördüm çarşı bazar gezer avratlar
Ezelinden böyle gezerim deyu
Almıyor başına izar avratlar

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 426 1/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Derdiçok, şiirlerinde kadınları eleştirmiş onların çarşı pazarda, başlarına izar takmamalarını eleştirir, ar ve namus hassasiyetinin kalmadığından söz eder. Çarşı ve pazarda gezen pek çok kız ve gelinin gezdiğini

mısralarında dile getiren Derdiçok ülkenin bu yönü ile Rum eline dönmesinden endişe eder. (Demir 1993: 426)

Nerede dedikodu, orada biter
Karnı davul gibi, çalım satar
Kocasından para gelsin yeter
Ev yansa gaygusuz gezer kötü avrat
Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000:112)

Elini sıcaktan soğuğa
Vurmadığından belli
Yumurta kırmayı bilmez
Adına sosyete demiş
Âşık Mahzunî Şerif (Şerif 1994: 144)

Âşık Mahzunî, şiirlerinde kadınların bazı kötü huylarını ele alır. Kadınların dedikodu yapmasını, eşiyle, eviyle ilgilenmemesini, giyinip, süslenip, gezmekten başka bir şey yapmamasını dile getirir, şiirlerinde, zengin, ev işi yapmayı bilmeyen, özel arabayla gezen, yoksul insanlardan haberi bile olmayan, namusundan şüpheli, eşi de kendisi gibi kötü olan ve iffetten yoksun kadınları eleştirir.

Komşulara gider gelmez
Üşenir döşekten çıkmaz
Lambasını bile yakmaz
Evin işine hiç bakmaz
Davut Sulari (Yılmaz 2009: 224, 3/1-2-3-4)

Kadınlar çekici üçgen, Bermuda
Geçmeye göresin vay kenarından.
Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 138, 4/3-4)

20. yüzyıl âşıklarından Davut Sularî, kötü kadının başa bela getireceğinden, üşengeçliğinden, dedikodu yapmasından, beceriksizliğinden söz eder ve bu durumda olan kadınları eleştirir. Mevlüt İhsanî ise mısralarında kadınların erkekleri kendilerine çekmeleri yönüyle bermuda şeytan üçgenine benzetir.

8.1.9. ZULME KARŞI SESSİZ KALANLARIN ELEŞTİRİSİ

Âşık zulüm karşısında sessiz kalmayan, mazlumun ve mağdurun yanında olmayı tercih eden haksızlıkları ve adaletsizlikleri şiirlerinde dile getiren halk sanatçısıdır. Dönemindeki bireysel haksızlıkları, devlet yöneticilerinin adaletsiz uygulamalarını her fırsatta dile getiren âşıklar, zulüm haksızlık ve zulüm karşısında sessiz kalanları da şiirlerinde eleştiri konusu yaparlar.

Hür ülke Afganistan resmen işgal edildi
Yetkili komutanlar neden susuyorsunuz
Bütün insan hakları kökten ihlal edildi
Hak hukuk okutanlar neden susuyorsunuz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 122, 4/1-2-3-4)

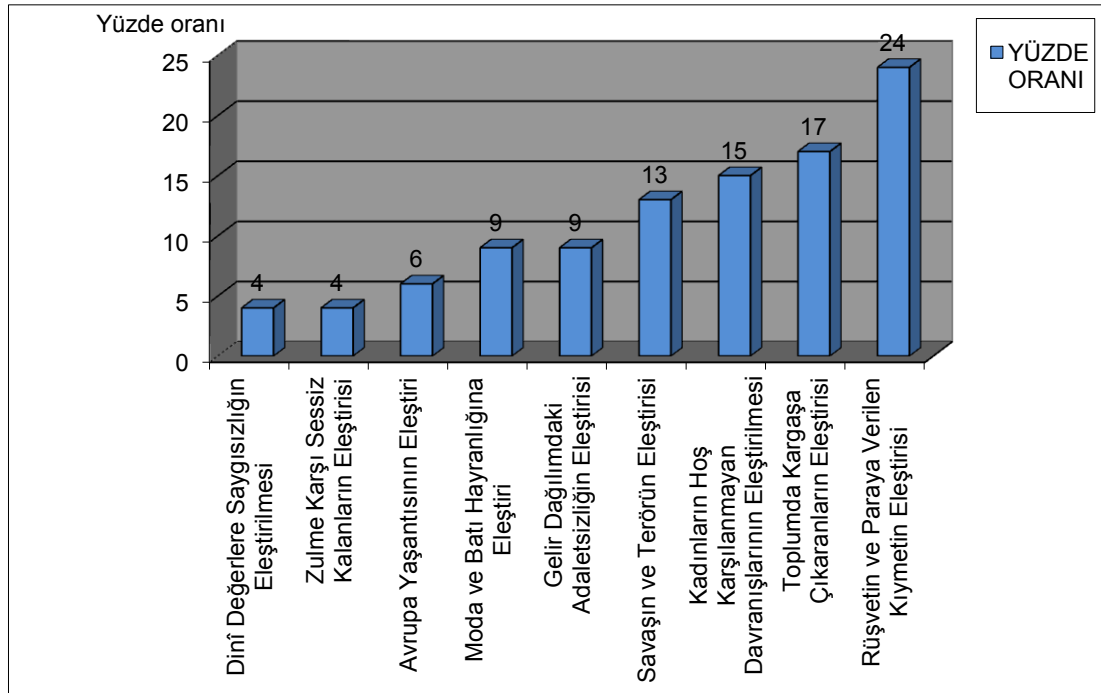
Komünistler eziyor masum Afgan halkını
Ellerinden alıyor namusunu mülkünü
Meclis kürsülerinden ele verip telkini
Kendi salkım yutanlar neden susuyorsunuz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 122, 6/1-2-3-4)

Bu saldırı yetmez mi haksızlığı görmiye
Yargıtay Danıştay'ın sesi çıkmıyor niye
Utanmadan kendini çağdaş hukukçu diye
Millete tanıtanlar neden susuyorsunuz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 123, 3/1-2-3-4)

Yüzyılın tarihi olaylarını şiirlerinde işleyen Abdülvahap Kocaman, Sovyet Rusya'nın Afganistan'ı işgalini, Moskof esareti altındaki Afganlıların duygularını dile getirir ve bu işgal karşısında sessiz kalan Sovyet yanlısı Afganistan yöneticilerini, Türkiye'deki milletvekillerini, yargı organlarını, sosyalizmi savunan dernekleri, demokrasi dersi veren Profesörleri ve kardeşlikten dem vuran şair ve âşıkları sessiz kalmakla eleştirir. (Sever 2004: 123)

Grafik 8.2. Sosyal konulu eleştiriler.

Sosyal konu eleştiriler arasında rüşvet olayının ve paraya verilen değer için eleştirisi ön sıralarda yer alır. (Grafik 8.2)

8.1.10. DEVLET İCRAATLARININ ELEŞTİRİLMESİ

Âşıklar devlet icraatlarının ve uygulamaların yakın takipçisi, aynı zamanda yapılan yanlışlıkları halk adına şiirleriyle dile getiren halkın sözcüsü sanatçılardır. 20. yüzyıl âşıkları dönemlerinde rahatsız oldukları, yanlış gördükleri icraatları şiirlerinde eleştirmiş ve yetkilileri şiirleriyle uyarılmışlardır. Tarım alanlarının

zamanla yok edilmesi, katma değer vergisinin alınması, tarihe yirmi sekiz şubat kararları olarak geçen askerin dönemin hükümetine uyarı niteliğindeki kararlar öncesi yaşanan olaylar, ahlaki olmayan televizyon programları, sansürün kaldırılması âşıkların devlet icraatlarına dönük eleştiri konularıdır.

8.1.10.1. TARIM ALANLARININ YOK EDİLMESİ

Sanayi ve yerleşim alanları oluşturma uğruna ormanlık ve tarım alanlarının hızla yok edilmesi 20. yüzyılın en büyük çevre sorunları arasında yer alır. Yeşil alanların hızla yok edilmesi dönemin âşıklarının dikkatinden kaçmamış bu sosyal sorunu mısralarına taşımış ve yetkilileri ve halkı uyarmışlardır.

Çukurova âşıklık geleneğinin önemli âşıklarından Halil Karabulut ekilip biçilen verimli Çukurova topraklarının hızla arsaya dönüştürülüp inşaat sahası haline getirilmesinden, beton yığınlarıyla doldurulmasından, toprağın sanayi atıklarıyla zehirlenmesinden ve kirletilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir. (Sakaoğlu 1987: 118)

Can biten topraklar şehirleniyor,
Ekim, biçim yer yer tehirleniyor,
Gün güne kirlenip zehirleniyor.
Sessizce Ölüyor Çukurova'mız.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 117, 3/1-2-3-4)

Halil der ki niçin tedbir alınmaz?
Bu kadar kayıtsız gafil olunmaz!
Çukurova gibi toprak bulunmaz
Yazık, mahvoluyor Çukurova'mız.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 118, 3/1-2-3-4)

Karabulut mısralarında önlem alınmadığı takdirde verimli toprakların kaybolacağını, mısır, pamuk diyarı buğday ambarı be verimli alanların taş ile dolacağını söyler ve yetkililerin bir an önce tedbir almasını ister.

8.1.10.2. KATMA DEĞER VERGİSİ

Katma değer vergisi (KDV), Türkiye’de yapılan mal ve hizmet teslimlerinde, mal veya hizmeti teslim alanın ödediği vergidir. Diğer bir ifadeyle satın alınan mal ve yiyecekten peşin alınan verginin adıdır. Katma değer vergisi yasama organınca kabul edilmesinden çok kısa bir süre sonra uygulanmaya konulması, dönemin bürokratları ve politikacıları tarafından bir başarı öyküsü olarak sunulmuş olsa da yüzyılın âşık şiirinin eleştiri konuları arasında yer alır.

Alış veriş durgun, işler hep yaya
Pahalılık füze, yaklaştı aya
Alıcıyla satıcıyı kavgaya
İter oldu katma değer vergisi

Ozan Nihat (Uğur 2008: 226, 5/1-2-3-4)

Ancak dönemin âşıklarından Ozan Nihat, katma değer vergisinin tüketiciyi zor durumda bırakması, alıcıyla satıcı arasında bir kavga unsuru olduğunu söyler.

8.1.10.3. YİRMİ SEKİZ ŞUBAT ÖNCESİ YAŞANANLAR

28 Şubat süreci, 28 Şubat 1997’de yapılan Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı sonucu, açıklanan kararlarla başlayan ve irticaya karşı olduğu iddia edilen, ordu ve bürokrasi merkezli; Türkiye’de siyasi, idari, hukuki ve toplumsal alanlarda yaşanan değişimlere neden olan bir süreçtir. 28 Şubat ortamında 3 Kasım 1996’da Susurluk’ta meydana gelen bir trafik kazasında mafya, siyasetçi, polis ilişkileri açığa çıkar. Adalet bakanı Şevket Kazan, aydınlık için bir dakika karanlık toplumsal eylemi için “Mum söndü oynuyorlar” sözleriyle yorumlar. 28 Şubat öncesi bir diğer yaşanan bir

diğer olay ise Müslüm Gündüz ve Fadime Şahin olaylarıdır. Gündüz, 29 Aralık 1996 tarihinde iki yıl hüküm giydiği davada tutuklanması amacıyla bir evde Fadime Şahin isimli bir kadınla birlikte olduğu sırada baskına uğrar. Bir başka olay ise İsmailağa Cemaatiyle irtibata geçen, Veli Küçük'ten para yardımı aldığını ifade eden ve onun isteği üzerine Fadime Şahin'i nikâhına aldığını söyleyen Ali Kalkancı olaylarıdır. (wikipedia.org: 28 Şubat Süreci) Bu süreçte kesintisiz eğitim uygulaması kapsamında, ilköğretimler zorunlu olmak kaydıyla sekiz yıla çıkarılır.

Emire, Fadime sırları açtı
Biri Kalkancı'dan Müslüm'e geçti
Bereketli nikâh tezgâhı göçtü
Ayaklar çarşafa, çula takıldı

Ozan Nihat (Uğur 2008: 492, 4/1-2-3-4)

Susurluk'la yatıp kalktık tam dört ay
Medya üç kahraman kula takıldı

Ozan Nihat (Uğur 2008: 492, 5/1-2-3-4)

Soldan çarklı maça beyi adamlar
Kesintisiz sekiz yıla takıldı

Ozan Nihat (Uğur 2008: 492, 6/3-4)

Ozan Nihat tüm bu yaşanan olayları şiirlerinde eleştiri konusu yapar.

8.1.10.4. AHLAKİ OLMAYAN TELEVİZYON YAYINLARI

Toplum ahlakına uymayan dansözlü, içkili ve baleli televizyon yayınları dönemin âşık şiirinin eleştiri konularındandır.

Yıkamadı komünizmin hilesi
 Tam bitmedi gariplerin çilesi
 TRT'nin dansöz, içki, balesi
 Ahlâkı öldürür Türk illerinde

Ozan Nihat (Uğur 2008: 388, 5/1-2-3-4)

Ozan Nihat komünizmin ülke değerlerini yıkamadığını, bununla birlikte ülke insanlarının milli ve manevi değerleri korumadaki çilesinin bitmediğini TRT'nin ahlakî olmayan programları ahlakî öldürdüğünü dile getirir bu durumdan şikâyetçi olur.

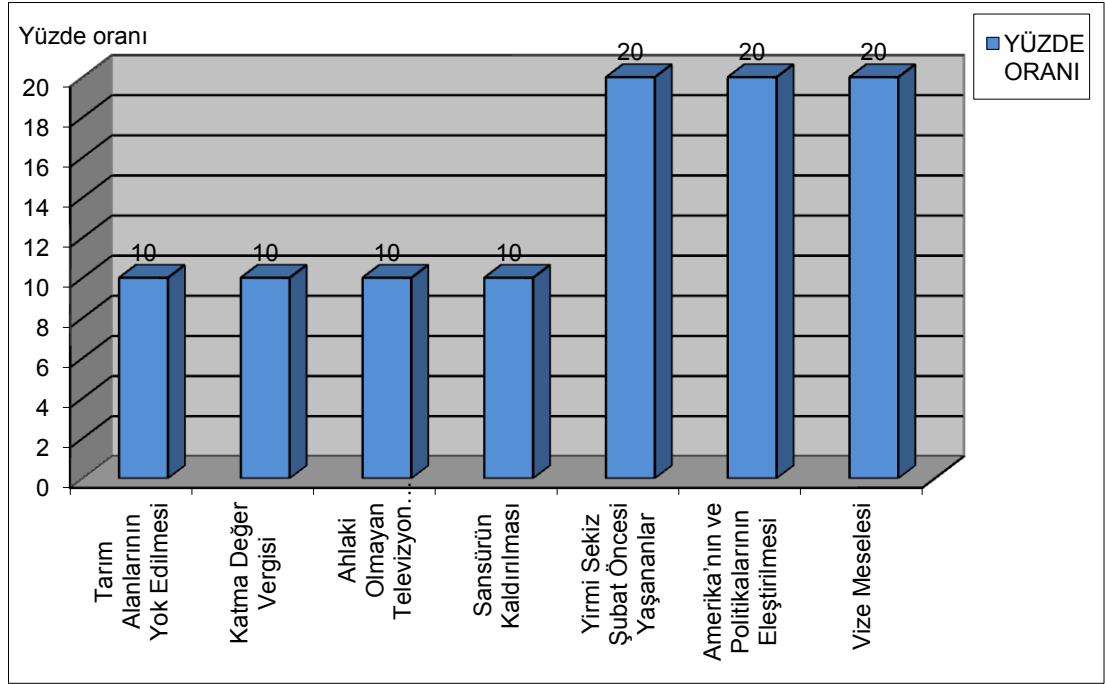
8.1.10.5. SANSÜRÜN KALDIRILMASI

Basında sansürün kaldırılması ile birlikte yapılan ahlaki olmayan yayınlar dönemin âşık şiirinde eleştirilir.

Memlekette sansür rafa kalkınca
 Yasalar da ağlar olmuş gardaşım
 Üzerleri çıblak resim dolunca
 Masalar da ağlar olmuş gardaşım

Ozan Nihat (Uğur 2008: 217, 4/1-2-3-4)

Ozan Nihat, sansür yasasının kaldırılmasıyla birlikte uygunsuz resimlerin çoğalması bu resimlerin her yerde teşhir ediliyor olmasını eleştirir ve bu resimleri insanları ahlaksızlığa bir davetiye olarak görür.

Grafik 8.3. Devlet icraatlarının eleştirilmesi.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında yaşanan gurbetçilerin vize meselesi, yirmisekiz şubat öncesi yaşanan olaylar, Amerika'nın Türkiye ve dünya üzerindeki sömürgeci yaklaşımına rağmen devletin dış politikada Amerika ile işbirliği içerisinde olması âşık şiirinin önemli eleştiri konularıdır. (Grafik 8.3)

8.1.11. AMERİKA'NIN VE POLİTİKALARININ ELEŞTİRİLMESİ

Amerika'nın bütün uygulamaları, dönemin âşıklarının eleştirisinden nasibini almıştır. Vietnam sorunundan ambargoya, üstler meselesine, atom bombasına, materyalist felsefesine pek çok konuda Amerika eleştirilir.

Ambargo mambargo dinleme gardaş

Gelin Amerika kovulsun gitsin

Üsleri müsleri çıksın burdan

Kendi toprağına savulsun gitsin

Âşık Mahzunî Şerif (Aktaş 2002: 179)

Dönermin âşıklarında Mahzunî Şerif şiirlerinde Amerika'yı dünyanın bir numaralı sorunu olarak anlatır.

Bu topraklar bizimdir bizim olacak
 Amerika bela buldu bulacak
 Mahzunî bağımsız şehit kalacak
 Yeter ki Türkiye'm dev olsun gitsin.

Âşık Mahzunî Şerif (Aktaş 2002:179)

Amerika'yı açık bir dille eleştiren Mahzuni Şerif ülkemizden bir an evvel kovulmasını, iç meselelerimize karıştırılmamasını, memleketimizin bir an evvel güçlü ve gelişmiş bir duruma getirilmesini ister.

Dün biterken Vietnam'ın belası
 Uzak doğuların Çanakkale'si
 Dökülmüş Saddam'ın kara yelesi
 Kahpe felek kanlılardan yana mı?

Âşık Mahzunî Şerif (Çankaya 2002: 32)

Mahzunî Şerif, Amerika'yı dünyanın büyük suçlusu olarak görür. Amerika'nın Vietnam ve Saddam (Irak) politikasını eleştirir. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'ya atom bombası atması nedeniyle kınar.

8.1.12. VİZE MESELESİ

Vize, bir ülkeye girmek için veya bir ülkeden çıkmak için yetkili makamlardan alınması gerekli olan izindir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başta Almanya olmak üzere değişik Avrupa ülkelerine çalışmak amacıyla giden işçilerin yaşadığı vize problemiyle ilgili çekilen sıkıntıları âşık şiirinde görmek mümkündür.

Eh, oldu olacak kırıldı nacak
Başıma da vize koyun kâfirler
İsterseniz evde eski kap kacak
Aşıma da vize koyun kâfirler

Ozan Nihat (Uğur 2008: 182, 3/1-2-3-4)

1972 yılının sonlarında evlenen Ozan Nihat, düğününden birkaç ay sonra işçi olarak Batı Almanya'ya gider. Uzun yıllar orada çalışır. 1987 yılında Almanya'daki işinden ayrılarak yurda döner. (Karadavut 1993: 3) Ozan Nihat, Almanya'ya gidiş gelişlerinde yaşadığı vize meselesini şiirlerinde işler ve yaşadığı problemler nedeniyle bu uygulamayı eleştirir.

Mahzunî Şerif'in çile nasibi
Her zaman görülmez denizin dibi
Nuh-Nebi'den kalma okkalar gibi
İndirme vizeyi kelleme sakın

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000: 339)

Âşık Mahzunî, “Doğru Düşünmek”ve “Bekleme Sakın” isimli şiirlerinde Avrupa ülkelerini sınır kapılarında Türkler'den vize istemelerini eleştirir.

8.1.13. DİĞER ELEŞTİRİLER

20. yüzyıl âşık şiirinde bazı davranışlar ve alışkanlıklar eleştiri konusu yapılır:

Kör yolcu yol gider ama varamaz
Hak'kı İnkâr eden kişi Hak'ka yaramaz
Aşkın yarasına hoca, muska saramaz
Sevdadan ne anlar, gökler, cinler, periler

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000: 455).

Hayat bir yolculuk ömür bir yaşam
 Nefsini düşünen sabah ve akşam
 Gelene ağam der gidene paşam
 Minareye kılıf bulanı sevmem

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 131, 6/1-2-3-4)

Benim vardı diye benlik eyleme
 Şundan işittiğin şuna söyleme
 Kötülük edene kemlik eyleme
 Her hususta her nişanda güzel ol

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 62 6/1-2-3-4)

Bu cihanı gezdim döndüm dolaştım
 Birbirini vuran kullardan bıktım
 Bir gerçeği söyleyeni bulmadım
 Dedikodu yapan dillerden bıktım

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 163, 1/1-2-3-4)

Aman Allah, ne afettir,
 Almış ağza, gemi kumar.
 Mikrobundan ziyarettir,
 Kaplamış âlemi kumar.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 244, 3/1-2-3-4)

Taassuba laf atarım,
 Mezata çekip satarım,
 Ehl-i tahsili tutarım,
 Kumarbazın düşmanıyım.

Âşık Sefîl Selimi (Özdemir 2003: 147, 2/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları şiirlerinde bu davranışları: muska yazdırma, türbe ziyaretlerinden medet umma gibi halk inanmalar; destur almadan içeri girme,

hırsızlık, haksız kazanç sağlama, gösterişe kapılma ve kendini beğenme, yalan söyleme, dedikodu yapma ve tembellik gibi toplumca hoş karşılanmayan davranışlar; kumar gibi zararlı alışkanlıklar olduğunu belirtir ve eleştirirler.

8.2. ŞİKÂYETLER

Âşık şiirinde şikâyet, âşık tarafından, destana konu olarak seçilen olayın veya çoğu zaman olduğu gibi kişi veya kişilerin suçlanılarak, hoşnut olunmayan yönlerini belirtmek suretiyle söz konusu konuda karar verme veya destanda ifade edilen yanlışı düzeltme salahiyetinde gördüğü bir kişiye veya makama bir dilekçe tavrı ve edası içinde iletilmesine veya şikâyet etmeye yönelik anlatım tutumudur. (Çobanoğlu 20002: 101)

8.2.1. TALİHTEN FELEKTEN ŞİKÂYET

Felek, halk edebiyatında mecazen talih, kader, şans, baht anlamında kullanılmıştır. Ancak bunu kullanırken kelimeye olumsuz anlamlar yüklenilmiştir. Yani insanların mutluluğunu engelleyen acıların kaynağıdır. Daha da ileri gidilerek “dönek” anlamında “kahpe” sıfatı da getirilmiştir. Sırtının değirmi olmasından dolayı da “kambur” denmiştir. Felek insanlarla hesaplaşan, onları hep olumsuzluklarla baş başa bırakan yazı, kader olarak düşünülmüştür. Felek insanlara egemendir ve elinden kaçış yoktur. (Kaya 2010: 313)

20. yüzyıl âşık şiirinde âşık yaşadığı problemlerin sebebini, başına gelen her türlü olumsuzluğun kaynağını felekten bilir ve ondan şikâyet eder.

Hiç bilmem neyledim ne yaptım sana
Saldın beni ahu zara hey felek

Sönmez bir ateşi düşürdün cana

Ettin ak günümü kara hey felek

Dursun Cevlani (Yılmaz 2009: 17 1/1-2-3-4)

Felek vatanımdan ayrı düşürdü

Gezdirir gurbettde bir zaman beni

Hasret dalgasını baştan aşırđı

Görün derde saldı ne yaman beni

Bardızlı Nihani (Gedik 1995: 164, 40/1)

Kahpe felek ile pazarlık ettin

Beni dertten derde soktu bıraktı

Yıllarca bir sazla ahuzar ettim

Görünmez ateşe yaktı bıraktı

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 125, 1/1-2-3-4)

Feleğın sitemi canıma yetti

Gamdan gama saldı gör neler etti

Ağ gün göstermedi hayatım gitti

HUZÜRİ bu bahtım karesi nedir.

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949:143, 6/1-2-3-4)

Kimini güldürmüş, yâr eylemişsin,

Kimini ağlatmış, zâr eylemişsin,

Kiminin işini zor eylemişsin,

Senden şikâyetçi kul çark-ı Felek.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987:128, 2/1-2-3-4)

Kahpe felek beni çarktan geçirdi,

Yaslıyım yeşilim allarım yoktur.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 30,8/3-4)

Zaman bir saniye yıl yetmiş yedi
 Kahpe felek hiç yüzüme gülmedi
 Geldin bu dünyaya gülmezsın dedi
 Beni kaptan kaba koydu bu kader

Âşık Veysel (Kaya 2004: 252, 124/1)

Felek bir top vurdu, yıkıldı binam,
 Dağıldı gülşenim, tar u mar oldu.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 200, 1/1-2-3-4)

Dönemin âşık şiirinde felek ak günü kara eden, aşığı gurbetten gurbete gezdiren, sevdiklerine hasret koyan, türlü türlü dertlere salan, ocakları söndüren, insanlar arasında ayırım yapan ve adaletsiz davranan, aşığın yüzüne hiç gülmeyen ve onu çemberinden geçiren, aşığın gönül dünyasını tar ü mar eden olumsuzlukların kaynağı olarak mısralarda şikâyet edilir.

Yüzyılın âşık şiirinde felek, aşığı daldan dala, taştan taşa vuran (Kafkasyalı 1998: 135), gönül sarayını yıkan (Kafkasyalı 1998:148), aşığı yakıp tüketen, ömür bağını viran eden ona türlü türlü acılar veren acımasız bir zalimdir. (Kafkasyalı 1998: 212)

İçimde bir sevda, çağlar gezerim.
 Asla güldürmedi, yüzümü felek.
 Of çekip, bağrımı dağlar gezerim,
 Sağır mı duymuyor sözümü felek?

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 41, 1/1-2-3-4)

Yaktı ateşlere kavurdu beni,
 Çark edip durmadan çevirdi beni,
 Doğruldukça yere devirdi beni ,
 Göklere savurdu tozumu felek.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 41, 2/1-2-3-4)

Vurdun bu canıma zehirden kâse
 Uğrattın cismimi tükenmez yasa
 Nice lâyük gördün kabir kafese
 Nasıl kıydın Lâlezara hey felek

Dursun Cevlani (Yılmaz 2009: 18, 3/1-2-3-4)

Böyle mi diledim Haktan dileği
 Ben ağlıyom duymaz yârin kulağı
 Kime şevk' edeyim kahbe Feleği
 Evimi başıma yıkmış gediyor

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 358, 4/1-2-3-4)

Yine yüzyılın âşıklarına göre felek aşığın yüzüne hiç gülmez, şikâyetine kulak vermez; onun bağırını dert ve kederle doldurur, aşığı çark edip durmadan çevirir. Aşığa zehirden kâse sunan felek, onun cismini tükenmez yasa boğar.

8.2.2. EŞİN VE SEVGİLİNİN VEFASIZLIĞINDAN ŞİKÂYET

Âşıklık geleneğinde felek gibi şikâyet edilen, üzerine kargışlar söylenen varlıklar arasında sevgili de yer alır. Âşık şiirinde sevgili tipinin en belirgin vasıflarından biri aşığa rakiplerin sözüne kanması ve aşığa yüz vermemesi, vefasız oluşu, hayâsız ve ahlaksız oluşudur. Dönemin âşıkları çoğunlukla kendi durumları ile sevgilinin durumunu kıyaslar, aşkı için âşık çile çekerken sevgili ise umursamaz ve vurdumduymaz bir haldedir. 20. yüzyıl âşık şiirinde sevgili, aşığın sevgisine layık olmayan, onu başkalarıyla aldatan, edep ve hayâsı olmayan bir vefasızdır.

Vefasız olma niteliği her sevilenin doğasında tabiatında olan ve asla vaz geçmediği bir huydur. Seven de vefa ile doludur, çektiği sıkıntının büyüklüğünü göstermek, vuslattan ümitsiz olma halini sevgiliye bildirerek, kendisine acımasını ister. (Artun 2011: 58)

Güzelliğin on par'etmez
 Bu bendeki aşk olmasa
 Eğlenecek yer bulaman
 Gönlümdeki köşk olmasa

Âşık Veysel (Kaya 2004: 114, 12/1)

Benim tek varlığım sendin dünyada
 Güven olmaz imiş ata avrada
 Tomurcuk gülünü koklattın yada
 Çobanı tahtına sultan eyledin

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 84, 3/1-2-3-4)

Al'İzzet'i bir yar sevdim mert değil
 Tatlı dilli güleç yüzlü sert değil
 Çekemiyom çekilecek dert değil
 Çirkinlerden hor elinden dertliyim

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 132, 63/5)

Yüzyılın âşıkları kendilerine cevri ü cefa eden sevgilileri vefasızlığından şikâyetçidir. Bu şikâyetler, gerçekçi bir üslupla dillendirilir ve zaman zaman da sevgiliye reddiye şeklini alır. Âşıklar, aşığın gönlündeki aşk olmadan, sevgilinin suretindeki güzelliğin on par'etmediğinin farkındadır.

Kim için idi geldiğin
 Oturup yüze güldüğün
 Çalgıcıya yâr olduğun
 Kahbe bell'oldu bell'oldu

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 102, 3/1-2-3-4)

Ezelden bilirim yok imiş aslın
 Korkuyorum bu evi dağıtan kahbe
 Mevlâm sana türlü türlü dert vere
 Bir vakit dinmeye ağdın kahbe

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 158, 1/1-2-3-4)

Afşinli Derdiçok şiirlerinde sevgilinin ve eşin vefasızlığından şikâyet eden dönemin önemli âşıklarından biridir. Derdiçok (Demir 1993: 102, 158, 269, 284) yuvasını dağıtan çalgıcıya yar olan eşine türlü türlü dertlere müptela olması için beddualarda bulunur, onun edepsizlik ve hayâsızlık yaptığını belirtir; sabrı taşmış bir halde kahpe ve köpeğin kızı gibi argo sözcükler kullanmaktan çekinmez.

Yüzyılın kadın âşıklarından Ozan Gülçınar, şiirlerinde işi gücü yalan dolan olan kumarbaz kocasının yuvalarını dağıtmalarından şikâyet eder. (Çınar 2008: 56, 74, 79, 85, 105,119)

İşi gücü yalan dolan numara
 Kocanın böylesi düşman başına
 Yuvamızı kurban etti kumara
 Nice emeklerim gitti boşuna

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 79, 1/1-2-3-4)

Aldatmak ne demek seven kadını
 Bağrıma taşları basar giderim
 And olsun bir daha anmam adını
 Sevdami yargılar asar giderim

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 119, 1/1-2-3-4)

Gülçınar, düşmanıya beraber olup ele yar olan sevgilinin vefasızlığını mısralarına taşır, adını hain ve kalleş koyduğu sevgiliden şikâyetçi olduğunu söyler. Aldatılmışlığı nedeniyle göz yaşlarının dinmediğini, emeklerinin boşa gittiğini, gururunun incindiğini şiirlerinde anlatır ve sevgilisinin vefasızlığından şikâyet eder.

Yağ yerine ciğerimi eritti
 Beni halktan hakikatten farıttı
 Üç oğlumu dört kızımı çürüttü
 Ya İlahi yandım avrat elinden

Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 193, 2/1-2-3-4)

Eşinin yaptıklarından bezginliğini “Ya İlahi yandım avrat elinden” sözleriyle dile getiren Âşık Reyhanî, halk içinde kendisini mahcup eden, sır tutmayan, kanaat etmeyen eşten şikâyet eder.

Dönemin âşıklarından Abdülvahap Kocaman mısralarında sevgilinin vefasızlığından şikâyet eder. (Sever 2004: 67, 82)

Ne bir kaş oynattın ne bir göz ettin
 Ne bir cilve yaptın ne bir naz ettin
 Ne benimle izdivaca söz ettin
 Ancak bedduamı aldında gittin

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 68, 4/1-2-3-4)

Kocaman, mısralarında sevgilinin gururuna aldanıp başkalarına yar olmasından, kendisine yüz vermeyip başkalarına cilve naz yapmasından ve acımasız davranmasından söz eder. Âşık sevgilisi için Mecnun olup sevgili peşinde koşar, engelleri aşmaya çalışır onun uğruna her neyi varsa kaybeder. Ancak sevgili vefasız ve aşığa karşı da ilgisizdir.

Terk eyledim beni ey kalbi hain..
 Âşkın ataşından, kaynıyor beyin,
 Herkes sevdiğiyle gezer, kol boyun,
 Onları görünce gam olur bana.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 185, 3/1-2-3-4)

Âşık Müdami, kendisini terk eden vefasız sevgiliden şikâyet eder, herkesin sevdiğiyle gezip tozduğunu görünce kendisinin kederle dolduğunu söyler.

Ne dedim ki o zalime,
Ezdi beni vefasız yâr!
Defterinin kenarına,
Yazdı beni vefasız yâr!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:170,1/1-2-3-4)

Çobanoğlu düştü dara,
Yeter bundan sonra ara.
Mezarımı bir kenara ,
Kazdı beni vefasız yâr!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:170,3/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu candan sevip sırlarını açtığı yârinin vefasız davranmasından kendisini ezip geçmesinden, arayıp sormamasından şikâyet eder.

Aşka ihanet ettin demek öyle sevgilim
Gözlerin konuşuyor hükmü kaldı mı dilin
Git bakma hüdâ için, o Hüdâi değilim
Yıktın güzel gönlümü kırdın kenara attın

Âşık Hüdai (Orak 2001: 76, 3/1-2-3-4)

Yâr eğlenemem
Yandırdın yaktın beni
Zalim aldattın beni
Ne dedim de darıldım
Bir pula sattın beni

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 284, 2/1-2-3-4-5)

Dönemin âşıklarından Âşık Hüdai, aşkına ihanet eden sevgiliden şikâyet ederken, Davut Sularî de kendisini yakıp yandıran, sözüne darılıp aşığı bir pula satan sevgiliden şikâyet eder.

Öksüz koydun dört yavrumu
Allah'ın emri bu mu?
Bilmem ki sen ey sevgili
Neden rezil ettin beni

Mahzunî usandım candan
İkimizin ahdı kimden
Afetmem seni sevgilim
Özür dilemem ben senden

Âşık Mahzunî Şerif (Zaman 2000:140)

Mahzunî Şerif bazı sorunlar yaşadığı Suna isimli eşine yazdığı şiirinde eşini, çocuklarına bakmamasıyla ve kendini rezil etmesiyle suçlar. Ozanımız “Allah’ın emri bu mu?” sözleriyle aile kurumuna ihanet ettiğini düşündüğü eşini, bir daha asla affetmeyeceğini söyler.

Kınaman komşular ağlıyor deyi
Bir muhanet yar elinden dertliyim
Kara bağrıma el saldı öl deyi
Yaktı beni kor elinden dertliyim

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 132, 63/1)

Ali İzzet Özkan, muhanet yar elinden dert çektiğini söyler, mısralarında kendisine gün göstermeyen, aşığa zulmeden belini büken sevgiliden şikâyetçi olur. (Başgöz 1994: 102, 132, 168)

8.2.3. DOSTLARIN VEFASIZLIĞINDAN ŞİKÂYET

Dost, sevilen kişi, sevgilidir. Menfeate ilişkin bir ard niyet beslemeden birbirini seven kişilerden her biridir. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1977: 273) Dost aynı zamanda sevilen, güvenilen, yakın arkadaşlık kurulan ve gönüldaş olunan iyi görüşülen kimsedir. Gerçek dost ise üzüntülü, sıkıntılı günlerde insanı yalnız bırakmayan kara günde yanında olan kişidir.

Çoktan beri görünmüyor iziniz
Nerdesiniz yeme -içme dostlarım
Hangi yöne döndü sizin yüzünüz
Nerdesiniz yeme-içme dostlarım

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 137, 1/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde Sefil Selimi, ahabap bellenen bazı insanların, görüldüğünden farklı davranmasından söz eder. Kul Ahmet şiirlerinde (Hüseyin 1978: 71, 137, 162, 212), yeme içme zamanında yanından ayrılmadıkları halde zor ve dar gününde ortalıktan kaybolup izlerini kaybettiren yeme-içme dostlarının varlığından şikâyet eder.

Hastalandım hastanede yatarım.
Görme gardaş görme git gayrı gayrı.
Eller gibi, ayda yılda hatırım,
Sorma gardaş, sorma git gayrı gayrı.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 168, 1/1-2-3-4)

İnsan yüzlü şeytanların hilesi,
Ömrümü götürdü, kocalttı beni.
Dost görünen düşmanların belası,
Gönlüme oturdu, kocalttı beni.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 273 2/1-2-3-4)

Dönemin âşık larından Âşık İsmetî, hastalandığında, el gibi ayda yılda bir hatırını soran vefasız dosta ve kardeşe sitem eder. Âşık Sefil Selimi, insan yüzlü şeytanların hilesinden, dost görünen düşmanların belasından yorulduğunu, menfaati olanların taleplerinden yıprandığını ve arada kaldığını dile getirir, çevresindeki insanların vefasızlığından şikâyet eder.

Varsın sormasınlar dar günlerimde
Bol günde kapımı çalıyorlar ya!
Ağlarken merhaba etmezlerse de
Gülerken selamım alıyorlar ya!

Âşık Hüdai (Orak 2001: 45, 1/1-2-3-4)

Âşık Hüdai, bol gününde yanından ayrılmayan ancak dar gününde halini hatırını sormayan, sağlığında değer vermedikleri halde, ölünce kadir kıymet bilen dostlardan şikâyetçidir.

Kime can dedimse canımı aldı
Yüze dost göründü uzakta kaldı
He he dediğini askıya saldı
Doğan aya itibarım kalmadı

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 249 2/1-2-3-4)

Dönemin önemli âşıklarından Davut Sularî de kimi dost bildiyse onların gadrine uğradığını, yüze dost görünenlerin sözünde durmadığını mısralarında şikâyet, hiçbir şeye itibarının kalmadığından söz eder.

8.2.4. ZAMANDAN VE AHLAKÎ YOZLAŞMADAN ŞİKÂYET

Edebî eserler yazıldığı dönemin yazılı belgeleri gibidir. O dönemin kültürel değerlerini, gelenek ve göreneklerini, yaşanan tarihi ve sosyal olayları, ahlak yapısını

sonraki kuşaklara taşıyan ögedir. 20. yüzyıl, büyük tarihi olayların, cereyan ettiği, sosyal olayların ve değişimlerin meydana geldiği, Batı medeniyetinin ve Batılı milletlerin taklit edildiği, onlara benzeme hareketlerinin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur.

Batılılaşma hareketleri, Batının ilim ve tekniğiyle birlikte Batı'dakilere benzer müesseseler, zihniyetler, davranışlar ve yaşantıları da beraber getirmiş, dini değerlerden, tarihi ve kültürel zenginliklerden uzaklaşma çağdaşlık olarak yorumlanmıştır. Avrupa yaşantısına özentisi, bazıları için kendi tarih, din ve kültürünü red ve inkâra gidenler için de bir yol olmuştur. 20. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise ahlakî olmayan gazete, dergi ve televizyon programları sayısında artış yaşanmış, gençliğin ahlaki yapısında ciddi bozulmalar meydana gelmiştir.

Bin dokuz yüz altmış yedi yılında

Çirkin sözler gezer halkın dilinde

Ud edep kalmadı kızda gelinde

Büyükler küçüğe gelir minnete

Âşık Veysel (Kaya 2004: 28/2)

20. yüzyılda yaşanan bu olaylar, dönemin âşık şiirinde eleştirilmiş, ahlaki bozulmalara dikkat çekilmiştir. Dönemin önemli isimlerinden Âşık Veysel şiirlerinde (Kaya 2004: 28, 32) tarih düşer ve bin dokuz yüz altmış yedi yılında yaşanan ahlakî yozlaşmaları anlatır. Çirkin sözlerin halkın diline yer ettiğini, edep ve hayânın kalmadığını, kötülüklerin memlekete kök saldıığını, fitne ve fesatlığın çoğaldığını, terbiyenin ailelerden uzaklaştığını, kanaat ve bereketin kalmadığı dile getirir ve “Ne acayip zamana uğradık” sözleriyle zamandan şikâyet eder.

Yirminci asırın sonuna kaldık,

Kızı ana, oğul baba bilmiyor.

Meyhaneler doldu cami boşaldı.

Hafız namaz, hoca dua bilmiyor.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:199,1/1-2-3-4)

Parmakları oje, dudaklar boya.
Kadınlar atlıdır, erkekler yaya.
Mini etek çıktı, kalmadı haya,
İğne iplik, gömlek yama bilmiyor.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 199 2/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu, yirminci asrın sonunda kızın anayı oğlun babayı tanımadığını, meyhanelerin dolup camilerin boşaldığını, hafız ve hocaların nitelikli yetişmediğini, mini eteğin çıktığını hayânın kalmadığını, kızların beceriksizliğini belirtir ve zamandan şikâyetlerini şiirlerinde işler.

Bir destanım vardır zamana göre.
Dünya bizden küsmüş, kusur mu etmiş?
Bir toplumda küçük bilmez büyüğü.
Konuşanlar susmuş, kusur mu etmiş?

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:329,1/1-2-3-4)

Murat Çobanoğlu'nun “Bir destanım vardır zamana göre” şiirinde, toplumda küçüğün büyüğü tanımadığı, evladın hayırsızlığı, kadın ve kızın uygunsuz giyimi, yaşı kırk da olsa insanların yoldan çıktığını dile getirilir; zamandan ve ahlakî yozlaşmadan şikâyet eder.

Derdini anlayan olmaz,
Ne kötü zamana kaldık!
Dünya aynı, asır döndü,
Ne kötü zamana kaldık!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:154,1/1-2-3-4)

Çobanoğlu, “Ne kötü zamana kaldık” şiirinde ise kardeşin kardeşi öldürdüğünü, oğlun babayı kızın anayı tanımadığını, dünyada bereketin kalktığını, her gün bir yuvanın yıkıldığını (Kafkasyalı 1998: 154), içki ve kumarın çoğaldığını,

kardeşin kardeşe, kızın anneye saldırdığını anlatır (Kafkasyalı 1998: 185), zamandan şikâyet eder ve Allah'tan yardım diler.

Kimi kisbikârda servet delisi,
 Kimi sazda, barda şehvet delisi,
 Kimi koltuk, makam, şöhret delisi,
 Çıkmaz bataklarda yüzenler gördüm.

Halil Karabulut (Dizdaroğlu 1949: 97, 3/1-2-3-4)

Dönemin önemli âşıklarından Halil Karabulut zamanındaki insanlardan bazılarını, servet delisi, şehvet düşkünü, tembel ve sarhoş kişiler olduğunu söyler ve zamanından şikâyet eder.

Abdülvahap Kocaman, yaşadığı dönemdeki olumsuzlukları mısralarında dile getirir. (Sever 2004: 259) Kocaman “Gündüz kumar oynadık gece kafayı çektik / Sokakta naraları attık elhamdülillah” sözleriyle kumar ve içkiden, “Helal kazanç yemeyiz dalavere yaparız/ Yalan yere bin yemin ettik elhamdülillah” mısralarıyla helal kazancın terk edilmesinden, “Doğruluğu bir kenara attık elhamdülillah/ Bir doğruluğa bin hile kattık elhamdülillah” sözleriyle doğruluktan vazgeçilmesinden, “Biz milletin zaruri ihtiyacın sakladık/ Sonra karaborsada sattık elhamdülillah” ifadeleriyle yalancılıktan ve yalan yere yeminden, “Âlimlerin sözüne hiç aldırış etmedik/ Cahillerin ardından gittik elhamdülillah” sözleriyle, âlimlerin sözüne aldırış edilmemesinden ve cahillerin sözüne itibar edilmesinden, “Allah’ın peygamberinin emrini dinlemedik/ Sahtekârlık yolunu tuttuk elhamdülillah” mısralarıyla, Allah’ın emirlerinden uzaklaşılmasından ve sahtekârların yolunun yol edilmesinden şikâyet eder ve yaşadığı zamandan memnuniyetsizliğini dile getirir.

Halayın yerini kapladı çaca
 Davulun zurnanın kıymeti kaça
 Moda olsun diye yırtıldı paça
 Yanı şişik pantolonu özledim

Âşık Mahzunî Şerif (Çankaya 2002: 99)

Âşık Mahzunî Şerif, şiirlerinde gelip geçici heveslerle yapılan, moda gibi davranışları hoş karşılamaz. Gençlerin kendi kültürümüze uygun hal ve harekette olmasını ister.

20. yüzyıldaki ahlakî yozlaşmayı şiirlerinde sık sık vurgulayan Ozan Nihat, şiirlerinde yeni neslin çoğunun pavyonda, barda, bay bayan karışık bir halde olan nesli ruhsuz bir nesil olduğunu, bu halin ecdattan utanılması gereken bir durum olduğunu söyler. 20. yüzyılda bir kültür buhranı yaşandığını dile getiren Ozan Nihat çoğu gençliğin diskolarda kaybolduğunu, adet ve törelerin yozlaştığını, yardımlaşma gibi muhabbet gibi duyguların yok olduğundan yakınır. (Uğur 2008: 146, 208)

Adetler töreler yozlaştı gayrı
Yardımlaşma falan azlaştı gayrı
Sıcak muhabbetler buzlaştı gayrı
Ağustos ayında üşüyor millet

Ozan Nihat (Uğur 2008: 278, 5/1-2-3-4)

Ozan Nihat yeter, dalma derine
Gömülmüşüz kör dünyanın kirine
Cazlar dolmuş millî çalgı yerine
Davullar, zurnalar, sazlar ağladı

Ozan Nihat(Uğur 2008: 219, 2/1-2-3-4)

Edep erkân çekti gitti sevdiğim
Töre bize veda etti sevdiğim
İffet, hâyâ çoktan bitti sevdiğim
Bu zamanda bulmak zor senin gibi

Ozan Nihat (Uğur 2008: 562, 6/1-2-3-4)

Alış verişteki dürüstlüğün kaybolduğunu, kültürel değerlerimiz arasında yer alan eğlencelerin ve milli çalgıların yerini Batı'nın eğlence tarzının aldığını dile getiren Ozan Nihat bu durumu, Batı'ya boyun eğmek olarak yorumlar; edep ve

erkânın kalmadığını, törelerin unutulduğunu, iffet ve hayânın bittiğini dile getirir, zamandan ve ahlakî yozlaşmadan şikâyet eder.

Zamandan ve ahlakî yozlaşmadan şikâyet edilen en önemli konular arasında yer alan içki ve kumarın yaygınlaşması, küçüğün büyüğü, evladın atayı tanımaması, kılık ve kıyafetin Avrupaî şekle bürünmesi ve kutsal değerlerin terk edilmesi sık sık tekrarlanır.

Yusufelili Huzûrî “Bu zamanda herkes içmezden sarhoş/ Belli değil oynayan kim, çalan kim” (Dizdaroğlu 1949: 128), “İş gören görmedim yerli yerinde/ Her şey intizamsız her şey usulsüz” (Dizdaroğlu 1949: 159) sözleriyle toplumdaki bazı değerlerin kaybolmasına duyduğu üzüntüyü dile getirir. Yine aynı şekilde Bardızlı Nihani “Sabahtan er kalkan söz benim diyer/ Büyüğe, küçüğe rağbet kalmadı” (Gedik 1995:153), “Ataya hayr eden veled kalmadı.” (Gedik 1995: 154) mısralarıyla toplumda büyüğün küçüğe sevgisinin, küçüğün de büyüğe karşı saygısının kalmadığını açıklar.

Büyüğe hürmet yok, küçüğe şefkat
Anaya, babaya kalmadı rağbet
Kur'an'a, nimete verilmez kıymet
Felaket sillesi iner korkarım.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 117, 2/1-2-3-4)

Saç kesildi bitti örük
Altı ehram üst yanı kürk
Gelin Alman güveyi Türk
Soydan kurtulduk çok şükür

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 86, 2/1-2-3-4)

Hep kurmuşlar yalan ile fakları
 Kendi babasını kesmiş çokları
 Orada çiğnenmiş insan hakları
 Adaleti bozuk divanı bozuk

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 118, 3/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları şiirlerinde sık sık çocukların anne ve babasına karşı hürmetsizliğine, küçüklerin büyüklerine karşı saygısızlığına dikkat çeker ve toplumun değer yargılarındaki bu olumsuz değişimden şikâyetlerini dile getirirler.

“Sahnelerde tepişenler ön safta/ Namus kavramının boynunda yafta”, “İffetli, gün göremiyor git-gide.” (Özdemir 2003: 191), “Ayıp yapan insan, yakan baş tacı”, “Nefse tapan kurşun sıkan baş tacı.” (Özdemir 2003: 22) sözleriyle dönemindeki ahlaki çöküntüye dikkat çeken Sefil Selimî mısralarında sık sık zamandan şikâyet eder.

Genç beyinler sulanıyor azıyor,
 Aklına fikrine seksi yazıyor,
 Hayvanımsı arzularla geziyor,
 Şehvete gem vuramıyor git-gide.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 191, 7/1-2-3-4)

Yağ yakmayı bilmeyenler ne yapsın!
 Etek öpen boyun, büken baş tacı.
 Ala-bula olmayanlar ne yapsın!
 Yoldan çıkan, ev bark yıkan baş tacı.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 222, 5/1-2-3-4)

Sefil Selimi, 20. yüzyılın eğlence tarzını, iffet ve namus kavramındaki tahribatı, gençlerin şehvet bağımlılığını, küçük yaştan itibaren kızların kötü yola düşmelerini, ahlaksızlığın, boşanmaların artması ve aile kavramının zarar görmesini,

nefsi peşinde koşanların çoğalmasını, terör ve cinayetlerin artmasını, halı haksız birbirine karışmasını 20. yüzyılın ahlaki çöküntüleri olarak şiirlerinde ifade eder.

Doğru ticaretçi ediyor ziyan,
Kazanıp gidiyor müşteri soyan,
Gerçeği söyleyip, gerçeği duyan,
Kulaklar suçlanır, ona yanarım.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 152, 2/1-2-3-4)

Gariban, böylesi günlere kaldı,
Sevgiler, saygılar haniya n'oldu?
Kahbelik kalleşlik marifet oldu,
Gayri erkekliğin zoru kalmamış!

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 153, 3/1-2-3-4)

Âşık İsmetî yaşadığı dönemde doğruluktan uzaklaşılmasını, hileli işlerin çoğalmasını, herkesin menfaatini düşünmesini, ticarete güvenirliliğin kalmamasını, zalimin saygı görmesine karşın, alimin suçlanmasını, sevgi ve saygının terkedilmesini, kahpeliğin, ve kalleşliğin marifet sayılmasını şiirlerinde dile getirir ve bu yaşananların sebebinin ahlaki yozlaşma olduğunu söyler.

Küçüğün büyüğü dinlemediğini (Keskin 2006:170), evdeki oğula ve uşağa anne ve babanın sözünün artık geçmez olduğunu söyleyen (Keskin 2006: 53) yaşadığı zamandan memnuniyetsizliğini dile getiren dönemin âşıklarından biri de Efkarî'dir.

Öyle bir zamana geldik yetiştik
Ne bilmeyen belli ne bilen belli
Her şeyi dinledik şaştık da şaştık
Ne eğri ne doğru yalan belli

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 87, 1/1-2-3-4)

Öyle bir zaman ki o karar etmez
 Söyle Efkârî bu sözün gitmez
 İmam boş çağırır cemaat gitmez
 Yazık itikatlar boş oldu gitti

Âşık Efkari (Keskin 2006: 92, 6/1-2-3-4)

20. yüzyılda insanların dinden ve dinî değerlerden uzaklaşması dönemin âşık şiirinde zamandan şikâyetin en önemli sebeplerinden biridir. Âşık Efkârî, dinden ve dinî değerlerden uzaklaşılmasından şikâyet eden dönemin âşıkları arasında yer alır. Efkârî'ye göre bu zamanda bilenle bilmeyenin farkının kalmamış, camilerde cemaatin sayısı azalmış, dinî yaşantıdan uzaklaşmış, inkârcılık yaygınlaşmış, ahiret unutulup ölüm yok sayılmıştır.

Bu millet tutuldu bos bir sevdaya
 İşitince koştı beher sedâya
 Erkekler içkiye kızlar modaya
 Anası yolundan kızı geçmedi

Âşık Efkari (Keskin 2006: 90, 2/1-2-3-4)

Efkari, kötülüklerin anası sayılan içki ve kumarı da zamandan şikâyetinin en önemli nedenleri arasında olduğunu belirtir.

Herkesin gönlünde vardı bir yumak
 Sonu bu ibrişim söküldü gitti
 Para etmez bu hastaya okumak
 Ar namus şişesi döküldü gitti

Âşık Efkari (Keskin 2006: 92, 1/1-2-3-4)

Bizde kurtuluş yok çamura battık
 Ar ile edebi geriye attık
 Çarşafı peçeyi kökünden yırtık
 Bizde kızaracak yüz kalmamıştır

Âşık Efkari (Keskin 2006: 201, 3/1-2-3-4)

Öyle bir zamana geldik yetiştik
 Ne cehalet belli ne arif belli
 Ayri gayri yoktur zati karışık
 Ne erkek ne dişi herif belli

Âşık Efkari (Keskin 2006: 170, 1/1-2-3-4)

Ar namus ve edep gibi ahlak kavramlarının gerekli hassasiyetini kaybetmesi, moda adına açık ve saçıklığın yaygınlaşması, eşler arası güvenin kalmaması ve yuvaların dağılması, kılık kıyafetin Türk kültür ve töresini temsil etmemesi, kılık ve kıyafetleri yönüyle erke ve kızların birbirine benzemesi Efkari'nin şikâyet konuları arasındadır. (Keskin 2006: 92, 170, 201, 279)

Görmedim bu zamanda kimse doğrudur
 Kimisi mürtekip kimi uğrudur
 Oğlu babasına külah vurutur
 Münkir lâin azazil'e başladı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 334, 3/1-2-3-4)

Kadınlardan hicap perdesi kalktı
 Görüp cahillerin hep meyli aktı
 Hakkın buyruğundan insanlar çıktı
 Bu belâyı zulumat kul azgınlığı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 339, 5/1-2-3-4)

Âşık Fedayi, yaşadığı zamanda insanların Hakk'ın buyruğundan çıktığını bu nedenle doğru kimselerin kalmadığını, oğlun babasını hafife aldığını, insanlarda haram helal hasiyetinin kaybolduğunu, rızık veren Rezzak'ın anılmaz olduğunu, okuyanların ilmiyle amel etmediğini, kadınlarda utanma duygusunun kaybolduğunu, zinanın yaygınlaştığını ve aile mahremiyetlerinin unutulduğunu mısralarında dile getirir; zamandan ve ahlaki yozlaşmadan şikâyet eder. (Çelebi 1990: 334, 339)

Okuyup yazma bilmeyen hep memur oldu
Ne yapalım iş ta baştan bozuldu
Al'İzzet ürüşvet bir bardak aldı
İçmedim suyunu ben güle güle

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 64, 3/8)

Al'İzzet n'idersin keyfiyet malum
Doğruyu söylersen ederler mahkûm
Hırsızlar bu yurttta sürüyor hüküm
Harabe çoğaldı imarı yoktur

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994:193, 115/5)

Şiirlerinde rüşvet, adam kayırmaca ve hırsızlık konularına yer veren Ali İzzet Özkan doğru söylemenin yaşadığı dönemde suç sayılmasından ve yolunda gitmeyen işlerin baştan bozulmasından şikâyet eder.

8.2.5. DÜNYADAN ŞİKÂYET

Âşık edebiyatında dünya anlayışı, dünya algısı İslam'ın dünyaya yüklediği anlam çerçevesinde yorumlandığı görülür. Dünyanın nizamı, sulh ve sukûnu, insanların tavrına göre değişir. Âşık şiirinde dünya, sonsuz nimetlerin insana sunulmasında bir vasıta, pek çok doğal unsuruyla yalancı bir cennet, ruhlar âleminden ahiret âlemine giden hayat yolculuğunda bir durak olarak işlendiği gibi

aynı zamanda adaletsizlerin, emek sömürücülerin, rakiplerin, vefasız sevgilinin bulunması nedeniyle de yaşamak istenmeyen bir mekândır.

Gülmedim, geldim cihana,
Görmedim, bir neş'en dünya.
Fitne, fesad, fisk ü fücûr,
Dolupdur, her köşen dünya.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 220, 6/1-2-3-4)

Bu nasıl dünyadır bu nasıl demdir
Ağlarım her zaman gözlerim nemdir

Bardızlı Nihani (Gedik 1995: 214, 6/1-2)

Kahrolası dünya bana neyledin?
Bülbül gibi gül dalından eyledin?
Ele iyi, bana kötü söyledin
Düşünüp ahrete boylamak gerek

Ozan Nihat (Uğur 2008: 123, 5/1-2-3-4)

Çetin oldu yaşaması dünyanın
Meğer yokmuş bir vefası dünyanın

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 197, 1/2-4)

Neyine güvenem yalan dünyanın?
Herkese de bir dert vermiş ağlatır.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 295, 1/1-2)

Nice ağalar güldürdün
Kucağıma bey doldurdun
Fakirleri aç öldürdün
Zenginlere kalan dünya

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 31 2/1-2-3-4)

Nice zenginlerin çarkın çevirdin
 Nice kahramanı teptin devirdin
 Bunca fakirleri kastın kavurdun
 Herkese bir türlü kadersin dünya

Âşık Veysel (Kaya 2004: 117, 14/3)

Dünya, 20. yüzyıl âşık şiirinde en çok şikâyet edilen konuların başında gelir. Dünya her şeyden önce aşığa mutluluk vermeyen, onu her zaman ağlatan ve güldürmeyen bir zalimdir. Başkalarına mutluluk ve huzur verirken aşığa sıkıntı, çile ve ızdırap veren bir vefasızdır. Ağaların beyleri yüzüne gülmesine karşılık fakiri acından öldüren herkesin türlü türlü kaderidir.

Yalancısın zâlim dünya!
 Yedin yedin doymadın mı?
 Haniya Hazreti Âdem
 Yedin yedin doymadın mı?

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:189,1/1-2-3-4)

Çok yiğidi sen caydırdın andından.
 Çok güzele ah çektiirdin bahtından.
 Çok sultanı sen indirdin tahtından.
 Var git dünya daha sana güvenmem!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:278,3/1-2-3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde dünya yalancı ve zalimdir. Peygamberler başta olmak üzere pek çok yiğidi, kahramanı, güzeli toprağına alan, nice sultanların tahtını alan ve kimseye kalmayan, aynı zamanda kendisine güvenilmeyen fani bir mekândır; cazibesıyla ve güzelliğıyle insanı aldatan bir yalancıdır.

Ulan yalan dünya sana ne deyim
 Hep kan ile geçmiş çağların dünya
 Tarihler boyunca kan kusturdular
 Bize zulüm etti beylerin dünya

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 32, 1/1-2-3-4)

Kaldırsam perdeyi döksem suçunu
 Acep bu işime ne dersin dünya
 Fısk u fesat kaplamıştır içini
 Bu çirkin huyları nidersin dünya

Âşık Veysel (Kaya 2004: 117, 14/1)

Hiçbir canlı birbirine etmedi,
 Dünyanın insana ettiklerini,
 Bir yiğit çıkıp da sormaz mı ola,
 Dost edip sorgusuz yuttuklarını.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 280, 2/1-2-3-4)

Dünya, kurulduğu günden bu yana pek çok savaflara, kavgalara ve zulümlere tanıklık etmesi nedeniyle; âşık şiirinde zulmedenlerin, kan akıtanların, hesabı ondan sorulur, kötü insanları üzerinde barındırması nedeniyle de suçludur, içi fısk u fesat ve çirkin huylarla doludur. Dünyanın insana ettiği kötülüğü hiçbir canlının birbirine etmediği ifade edilir ve dünyadan şikâyetçi olunur.

8.2.6. MODERN HIRSIZLARDAN ŞİKÂYET

20. yüzyıl âşık şiirinin şikâyet edilen şahısları ve konuları arasında modern hırsızlar önemli bir yer tutar.

Nihat sorar, bunlar neye yaradı
 Bir sürü medeni hırsız türedi
 Hayali ihracat, yolsuz kredi
 Devlet kasasını soyduk, ne oldu

Ozan Nihat (Uğur 2008: 198, 5/1-2-3-4)

Duyulunca İlksan, İski olayı
 Tepeden tırnağa bastım galayı
 Millet uyanmıyor, bundan dolayı
 Makamların çoğu yiyene kaldı

Ozan Nihat (Uğur 2008: 413, 3/1-2-3-4)

Elin kesesinden yiyip doyanlar
 Adam öldürenler banka soyanlar
 Anarşi çıkararak baylar bayanlar
 Hocasına karşı geleni sevmem

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 131, 2/1-2-3-4)

Yurdumuzda talancı var
 Bu memleket kalkınır mı
 Her köşede soyguncu var
 Bu memleket kalkınır mı

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 56, 1/1-2-3-4)

Yaz yağmuru sel yatağı koymadı
 Dereyi tepeyi oydu savuştu
 Daz kafa bey yedi yedi doymadı
 Bu kadar milleti soydu savuştu

Âşık Mahzunî Şerif (Yağız 1999: 181)

Kooperatiflerde insanları dolandıranlar, hayali ihracatlarla devleti soyanlar ve yolsuz kredi kullananlar, bankaları hortumlayanlar, halkı dolandıranlar, milletin parasını şahsi menfaatlerinde kullananlar şiddetle kınanır modern soygunculardan şikâyet edilir.

8.2.7. EMEK SÖMÜRÜSÜNDEN VE AĞALIK SİSTEMİNDEN ŞİKÂYET

İnsanoğlu, doğuştan bedensel ve zihinsel bazı farklılıklarla dünyaya gelir, zamanla toplum hayatında şekillenen farklı konum ve statüde hayatını devam ettirir. İnsanlar sosyal hayatta kimileri patron, ağa, idareci, emreden konumunda iken kimileri de işçi, amele, emir alan, çalışan konumunda yaşar. Yönetilenlerin, emir alanların ve çalışanların hakları kanunlarla, tüzük ve yönetmeliklerle belirlenmesine, teminat altına alınmasına rağmen asıl belirleyici işverenlerin ve idarecilerin vicdanı, çalışanların huzur ve mutluluğunu, haklarını gerektiği gibi alabilmeleri açısından büyük önem arz eder.

20. yüzyıl âşık şiirinde halkın emeğini ve parasını yiyen, haksızlık eden, zalim insanlar eleştirilir. Emeğin halka aitliği ve halkın güzel imkânlarla yaşamaya hakkı olduğu savunulur; emek sömürücülerinden ve toprak ağalarından şikâyet edilir. Emeğin sahibinin halk olduğunu ve halkın emeğinin karşılığını alması gerektiği dile getirilir.

Emek sömürsünden ve toprak ağalarından şikâyetlerini şiirlerinde dile getiren dönemin önemli âşıklarından Kul Ahmet, halkın emeğini sömürenlere toprak ağalarına ve şehir bey'lerine lanet eder. (Hüseyin 1978: 29, 38, 72, 104,171)

Çalışmadan maaş alın
Pavyon ile barda kalın
Zevk ile sefaya dalın
Yiyin zalim beyler yiyin

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 171, 2/1-2-3-4)

Toprak ağaları şehir beyleri
 Öyle ise haklarını ver diyom
 Alıp yuttuğunuz her bir lokmada
 Tüy bitmedik yetim hakkı var diyom

Âşık Hüdai (Orak 2001: 38, 2/3-4)

Çalışmadan maaş alanlara, devlet imkânlarını kendi menfaatleri için kullananlara, zevk ve sefa içinde yaşayıp fakirin ve işsiz haklarını yiyenlere isyan eder. Fakirin bahçesini, tarlasını evini zorla elinden alan, halkı fakir koyup gurbete gitmeye mecbur bırakan, çiftliklerde sefa süren, tüyü bitmedik yetimin hakkını yiyen ağalardan söz edilir yaptıkları zulümler anlatılır.

Benim karım yoksul, boyun büküyor
 Senin karın inci altın takıyor
 Bu gidişler yüreğimi yakıyor
 Bu nasıl adalet bilmem ağam oy

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 261, 4/1-2-3-4)

Kul Ahmet, kapısında yıllarca hizmet edip tarlasında çalışan insanlara ve çocuklarına ilgisiz kalan, kendi eşine ve çocuklarına en iyi imkânları sunarken çalıştırdığı insanların eşine ve çocuklarını umursamayan ağalardan şikâyet edilir; düzenin değişip bu adaletsizliklerin giderileceğine olan inancını ifade eder.

Malıma canıma istersin oyun,
 Her ne eylesen de bükerim boyun,
 Sen çiftlik ağası, ben de koyun;
 Sefil Selimi'yem sağ sağ ye beni.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 271, 7/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Sefil Selimi de mısralarında çiftlik ağalarından şikâyetlerini mısralarında dile getirir.

8.2.8. AYRILIKTAN VE YALNIZLIKTAN ŐIKÂYET

Aşk gamı, üzüntüsü ayrılıktan doğar. Âşık ömür boyu sevgilinin peşinde koşar gerek sanatını icra etme gerekse para kazanma nedeniyle sevdiklerinden ayrı kalır, gurbet ellerde diyar diyar gezer.

Âşık, sevgiliye kavuşmak için yanğ tutuşur; ancak ne yaparsa yapsın sevgiliye kavuşma olanağı bulamaz. Âşık, sevgili karşısında sürekli hasret çekmeye mahkûmdur. Vuslat ve hicran ikilemi yaşayan aşığın ayrılığı hiç bitmez. (Artun 2011: 53)

Kaç sefer sevgilim söyledim sana
Aşkından kul oldum ben yana yana
Dayanamaz oldum zor geldi bana
Bu ayrılık ağır şelek sevgilim

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 61, 3/1-2-3-4)

Anam nerde yavrum nerde ben nerde
Canlarımı benden çalan ayrılık
Her birimiz garip garip bir yerde
Ettin yuvamızı talan ayrılık

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 52 1/1-2-3-4)

Kimi Almanya'ya gitti
Kimisi Libya'ya gitti
Bu ayrılık cana yetti
Bu halk bayramı neylesin

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 182, 2/1-2-3-4)

Gene gâm firkat düştü serime
 Canıma kâr etti zâlim ayrılık
 Görünür hayali dilber gözüme
 Söylerken lâl etti dilim ayrılık

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 284, 1/1-2-3)

Hasretin ateşi sinemi sardı
 Ayrılık kollarımı bağlar, gelemem

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 107, 3/1-4)

Âşıklık geleneğinin hemen her döneminde yoğun bir tema olarak işlenen ayrılık ve yalnızlık duygusu 20. yüzyıl âşık şiirinde üzerinde sıkça durulan ve şikâyet edilen bir durumdur. Çalışma nedeniyle yurt dışına işçi olarak gidenlerin özlemi, sevgiliden, anne ve babadan, çoluk çocuktan, eş ve dosttan ayrı düşme durumu ve gurbetteki yalnızlık dönemin âşık şiirinde şikâyet konusudur.

8.2.9. HASTALIKLARDAN ŞİKÂYET

Hastalık, insanın organizmasında meydana gelen bazı değişiklikler nedeniyle sağlığın bozulması durumudur. Hastalık her ne kadar istenmeyen bir durum olsa da, hayatın bir gerçeği olarak çoğu insanda değişik hastalıklarla karşılaşmak mümkündür.

Güneşim doğmuyor, her an gecedir,
 Kolum yetişmiyor, derman yücedir,
 Yaralarım derin gayet fecidir,
 Feci feci nakışladı, dert beni.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 161, 3/1-2-3-4)

Nasıl kıydın kanser Bağdagül'üme?
 Bağdagül'üm yakışmaz ki ölüme

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 39, 1/4-5)

Ben bana zulm edip sırrım saklarım
 Sancım arttı öz kendimi yoklarım
 Zordan kopmuş meğer bağarsaklarım
 Dağıldı bu acı cesede cana

Bardızlı Nihani (Gedik 1995: 139, 7/3)

Bu derdimi bilmem kime söyleyim?
 Deşildi bir çıban gece yarısı.
 Eğer bu yara böyle olursa.
 Bulunmaz bir derman gece yarısı.

Murat Çobanoğlu(Kafkasyalı 1998:211,1/1-2-3-4)

Şifa bilmez vücudumun ağrısı
 O sebepten boynumuzun eğrisi
 Yastık döşek diken doldu doğrusu
 İki gözüm uyku tutmuyor oldu

Âşık Reyhanî(Düzgün 1997: 237, 3/1-2-3-4)

Gayrı kakmaz ağ anımın karası
 Nedir ola bu derdimin çaresi
 Gene azdı şu dişimin yarası
 Zalım dostum hatrımı yıkıyor

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 342, 4/1-2-3-4)

Ey İlâhi yardım eyle!
 Bu dert beni viran eyler.
 Dergâhından ihsan eyle!
 Sızı hâlini yaman eyler.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:171,1/1-2-3-4)

Dönemin âşık şiirinde, yakın çevresindeki hasta insanların durumunu, kendi hastalıklarını, hastalığın acı ve ızdırabını şiirlerine konu etmişler, hastalıklardan kutumla adına mısralarında şifa dilerler.

8.2.10. YAŞLILIKTAN ŞİKÂYET

Yaşlılık, insan sağlığının bozulduğu, hastalıkla ilgili şikâyetlerin arttığı, ölümün kendini hissettirdiği bir dönemdir. Gençlik döneminde rahatlıkla yapılabilen işlerin artık güçleştiği, yeme içmeden zevk alınamadığı, hatta rahatsızlıklar nedeniyle perhizlerin başladığı ve hayattan lezzetin azaldığı bir dönemdir. Bu yönü ile âşıkşiirinin şikâyet edilen konuları arasında yer alan yaşlılık geçmiş hayatın da muhasebesinin yapıldığı bir dönemdir.

EFKÂRÎ saz ile ağlar sızlarım
Daha eski gibi tutmaz dizlerim
Neler gördü kör olacak gözlerim
Kocaldı belimiz büküldü gitti

Âşık Efkari (Keskin 2006: 169, 6/1-2-3-4)

Dağlarla dumanlı bu benim başım
Ağardı kirpiğim, ağardı kaşım
Altmışı, yetmiş bulmuştur yaşım
Nasib, yoktur ben o yana gidemem

Bardızlı Nihani (Gedik 1995: 185 72/2)

Bundan sonrasına hayat mı deyim
Aha düştü saçlarıma ak şimdi

Âşık Hüdai (Orak 2001: 74, 2/3-4)

Saç sakal ağardı dişler döküldü
 Hayatımda bir halâvet kalmadı
 Mihnet çeke çeke belim büküldü
 Oturup kalkmağa takat kalmadı.

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949:118, 2/1-2-3-4)

Ağrılar sızılar indi dizlere
 Boz dumanlar geldi çöktü gözlere

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 141, 70/3)

Yaprak döken bağlar gibi,
 Kocalandım kocalandım.
 Duman çöken dağlar gibi,
 Kocalandım kocalandım.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:158,1/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde yaşlılık, ağrı ve sızıların başladığı dizlerin tutmadığı, belin büküldüğü, saç ve sakalın ağardığı, dişlerin döküldüğü, oturup kalkmaya ve yâre gitmeye takatin kalmadığı şikâyetçi olunan bir dönemdir ve yaşlılık yaprak döken bağa, duman çöken dağa benzetilir.

8.2.11. KÖTÜ KOMŞUDAN ŞİKÂYET

Halk arasında darb-ı mesel haline gelmiş “Ev alma komşu al, kötü komşu kiracıyı ev sahibi yaparmış” sözleriyle eleştirilen kötü komşu, âşık şiirinin şikâyet konuları arasında yer alır.

Allah kötü komşu başa vermesin
 İnsana don olmaz bezi kötünün
 Şu kötü komşuyu gözüm görmesin
 Geçmiyor baharı yazı kötünün

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 118, 6/1-2-3-4)

Dostlar kötü komşu ömre zarardır
 Seni öldürmezde rengin sarardır
 Evine gelirsen yüzün karardır
 İblis'e misaldir yüzü kötünün

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 119, 1/1-2-3-4)

“Allah kötü komşu başa vermesin” (Sever 2004: 119) sözleriyle kötü komşudan şikâyetlerini şiirlerinde dile getiren Abdülvahap Kocaman kötü komşuyu: fitne fesat işler karıştıran, başkasının aleyhinde konuşan, sokağını süpürmeyen ve evini temiz tutmayan, şükretmeyen, yalancı, başkasının malına ve canına göz diken ve helal rızık kazanmayan, yüz karartan, şeytana benzeyen biri olarak tanımlar insanları birbirine düşürdüğünden söz eder.

8.2.12. ZARARLI HAŞERATTAN ŞİKÂYET

Dönemin âşıkları şiirlerinde askerlik vazifelerini yaptıkları dönemlerde, misafir kaldığı hanlarda ve otellerde kendilerini rahatsız eden, uyku uyutmayan ve canlarını acıtan tahtakurusundan şikâyetlerini dile getirmişlerdir.

Generalim arzuhalim var size
 Babamızsın bizi sizler görüyor
 Tahtakurusundan şikâyetçiyim
 Zehirledi Mehmetçiğim kırıyor

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 242, 6/1-2-3-4)

Abdülvahap Kocaman'ın babası gibi gördüğü komutanına arzuhalinde tahtakurusundan şikâyetini dile getirir, tahtakurusunun Mehmetçiği zehirleyip kıldığından söz eder.

8.2.13. EKONOMİK SIKINTILAR VE YAPILAN ZAMLAR

20. yüzyılın âşık şiirinde toplumsal ya da bireysel kusurlar, yetersizlikler ve adaletsizlikler eleştiri ve şikâyet konusu olduğu kadar ekonomik sorunlar, hayat pahalılığı ve yapılan zamlar da dönemin önemli şikâyet konuları arasında yer alır.

Avrupa'ya el açtık kapı kapı dilendik

Yokluğun acısını tattık elhamdülillah

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:260, 1/1-2)

Ekonomi uçuruma kayınca

Bin liraya bir tek karın doyunca

Çarşı pazar cüzdanları soyunca

Keseler de ağlar olmuş gardaşım

Ozan Nihat (Uğur 2008: 217, 6/1-2-3-4)

On üç okka arpa, otuz kuruşa

Geçinmek olmuştu zor, Ardanuç'ta

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 140, 2/3-4)

Her gün zam geliyor bu nasıl zaman

Zalımın zumlundan eleman aman

Geçim zora vardı Al'İzzet Özkan

Yıl on ik'ay oruç tutan kullar var

Ali İzzet Özkan (Başgöz 1994: 166, 93/4)

Bozuk düzen harmanım savurdu

Gam yükünü üstümüze devirdi

Fakir fukarayı yaktı kavurdu

Her gün yükleniyor zam zam üstüne

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 40, 2/1-2-3-4)

Bu ne biçim adalettir
 Öldürecek zam fakiri
 Açlık en büyük nahlettir
 Öldürecek zam fakiri

Âşık Mahzunî Şerif (Çankaya 1994: 43)

Yüzyıl içerisinde ülkenin değişik dönemlerinde geçirilen ekonomik buhranlar, idarecilerin ekonomi ile ilgili yanlış politikaları Avrupa'dan borç para alınması ve her geçen gün üst üste yapılan zamlar halkın alım gücünü zayıflatmış ve geçimini zorlaştırmıştır. Halkın sorunlarını şiirlerinde dile getiren âşıklar halkın yaşadığı ekonomik sıkıntıları ve yapılan zamları, açlığın en büyük dertlerden biri olduğunu, bu durumdan en çok fakirlerin etkilendiğini şiirlerinde şikâyet konusu olarak işlemişlerdir.

8.2.14. ÂŞIKLARA KARŞI İLGİSİZLİKTEN ŞİKÂYET

Türk milletinin örf, adet, gelenek ve göreneklerinin yaşaması ve gelecek kuşaklara aktaran âşıklar büyük bir sorumluluğu yerine getiren; yaşantılarıyla, üsluplarıyla halka örnek olan âşıklar şiirlerinde yer yer, kendilerine ilgisiz kalınmasından şikâyet ederler. Toplumun sorunlarını her fırsatta şiirlerinde işleyen âşıklar kendi sıkıntılarını da mısralarına taşırlar.

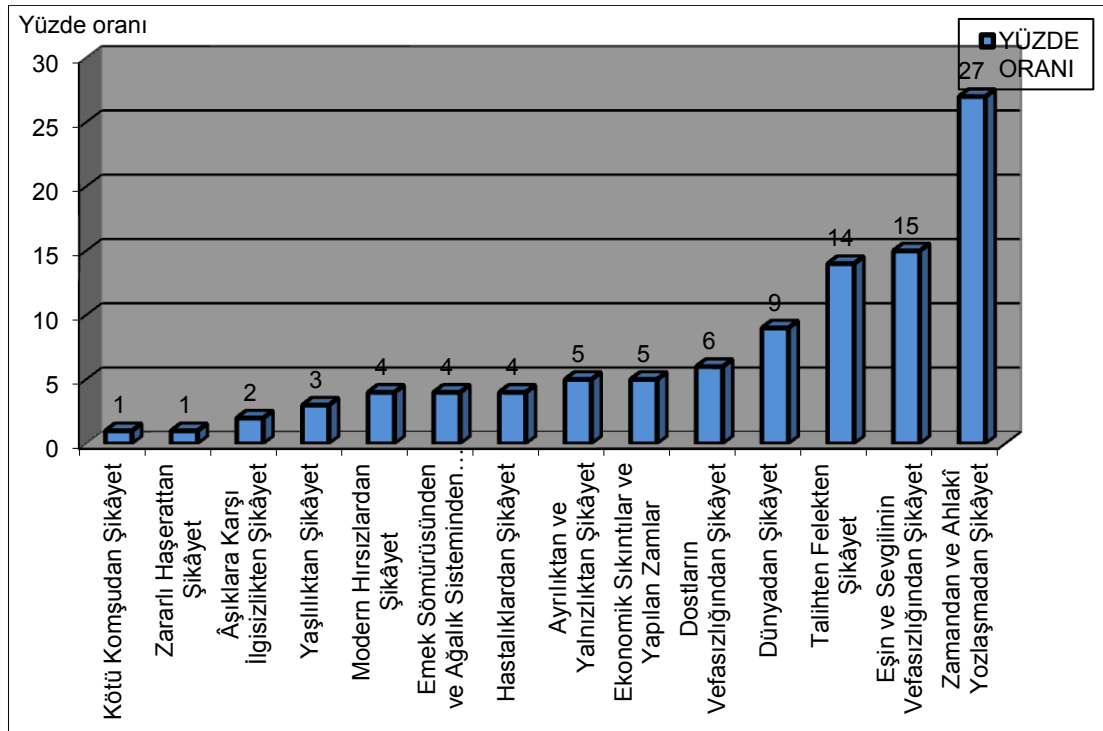
Çöreklenip bir kenara oturduk,
 Âşıklar adını biz mi batırdık?
 Hakikat ilmini dile getirdik,
 Yeni Yetişeni çalıştıran yok.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 302, 6/1-2-3-4)

Sağlığında perişan âşıklar,
İlgisizlik kahrı ile yaşlandı.
Zamandan öteye aşan âşıklar,
Hele şükür aranmaya başlandı.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 225, 3/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Sefil Selimi, bu sorunlar arasında devlet yöneticilerinin âşıklara karşı ilgisizliğini, ekonomik yönden kendilerinin düzenli gelirlerinin ve sosyal güvencelerinin olmamasını, geniş halk kitlelerine ulaşabilme adına radyo, televizyon gibi çağın modern iletişim imkânlarını kullanamamalarını, imkânsızlıklar nedeniyle usta-çırak ilişkisinin yaşatılma zorluklarını, sağlıklarında değil de öldükten sonra âşıkların değerinin bilinmesini mısralarında dile getirir, âşıklara karşı ilgisizlikten şikâyet eder.

Grafik 8.4 Sosyal hayata dair şikâyetler.

Yüzyılın âşık şiirinde sosyal hayata dair en çok şikâyet edilen konu zamandan ve ahlakî yozlaşmadan şikâyettir. Sonrasında ise sevgilinin ve eşin vefasızlığı ile talihten felekten şikâyet konularına tesadüf edilir. (Grafik 8.4)

DOKUZUNCU BÖLÜM

METHİYELER

Din büyüklerini, devlet ricalinden birini, şair ve kumandanları, bir beldeyi veya dağ, dere ırmak gibi herhangi bir tabiat parçasını hatta bir hayvanı övmek için yazılmış şiirlere methiye denir.

Klasik divan şiirinde, kaside şekli ile olmakla beraber farklı nazım şekilleriyle de methiyeler ortaya konulmuştur. Bunlar daha çok padişah, vezir ve şeyhülİslâmların övüldüğü şiirlerdir ve karşılığında bir caize beklenir. Hâlbuki klasik şairler dışında methiye söyleyen şairler pek maddi karşılık ummazlar. (Kaya 2010: 527)

Methiye padişah, vezir, şeyhü'l-İslam vb. gibi zamanın ileri gelenlerini ve Dört halifeyi, ashab-ı kirâmı veya ayrı ayrı yahut “ariflerin kutbu” sayılan velîleri meth için yazılan eserlerdir. Halk bu tür şiirlere ilâhî, aruz şairleri istigaze, mutasavvıf şairler ise “istimdat” adını vermektedirler. (Güzel 2006: 636)

20. yüzyıl âşık şiirinde din ve tasavvuf öncülerinin methedilmesi âşık şiiri konuları arasında oldukça geniş yer tutar. Başta Peygamberimiz Hz. Muhammed (a.s) olmak üzere, Hz. Ali, ehl-i beyt, on iki imam, tarikat ve tasavvuf öncülerine sevgi, saygı ve hayranlık ifadeleri dile getirilir, onlar methedilir.

9.1. DİN VE TASAVVUF ÖNCÜLERİNİN METHEDİLMESİ

Dönemin âşık şiirinde din ve tasavvuf öncülerinin methedilmesi bölümünde başta Hz. Muhammed olmak üzere, Hz. Ali ve ehl-i bey, dört büyük halife, on iki imam, tarikat ve tasavvuf öncüleri ve geniş coğrafyada yatmakta olan dedeler ve babalar konu edilir.

9.1.1. HZ. MUHAMMED'İN METHEDİLMESİ

Nâ't, bir şeyi methederek anlatma, vasıflandırma; daha çok edebiyatımızda Hz. Muhammed (a.s)'i methetmek maksadıyla yazılan manzum ve mensur eserlerdir. Nâ't, insanın kendisini peygamberde araması ve peygamberin şiirle yapılmak istenen portresidir. Bu portreyi herkes kendi kudretine göre ayrı ayrı yapar. Ama neticede aynı noktanın tasvir edildiği görülür. Nâ't, en ileri ve en mükemmel bir aşk âbidesidir. (Güzel 2006: 636)

Kur'an dile geldi, ayet seslendi,
Yer gök tasdik etti, bir Muhammed'i.
Ruhlar bedenleşti, fertler hislendi,
Güneş tavaf etti, nur Muhammed'i.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 248, 4/1-2-3-4)

Muhammed terini sildi gülünen
İnsandır hakiki gül sevdiğim gül
Güzel güler derer gülü gülünen
Seversen Mevlâyı gül sevdiğim gül

Âşık Selmani (Selman 1971: 25, 1/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinin methiyeleri arasında, peygamberimize karşı duyulan sevgi ve saygı dile getirilmiş, insanın en hayırlısı olduğu belirtilmiştir. Bu şiirlerde tüm kâinatın O'nun peygamberliğini tasdik ettiği; insanların, meleklerin ve cinlerin peygamberliğine şahadet ettiği, son peygamber olduğu işlenmiş peygamberimize övgülerde bulunulmuş ve tavsif edilmiştir.

Genellikle şiirlerde Hz. Muhammed (a.s)'in yanında Hz. Ali de yer alır. Bektâşî şairleri Hz. Muhammed (a.s) ve Hz. Ali'yi ayrı görmez. Onlara göre ikisi de vahdet-i vücûdu yakalamış "bir" olmuşlardır. İki isim zikredilse de kastettikleri bir şahıs gibidir. Bu cihanın temelinde Muhammed ve Ali'nin nuru vardır. Kâinatın

yaratılışı bu sırda gizlidir. Yaratıcı bu hakîkati bütün ruhların özüne yerleştirmiştir. (Özcan 2007: 93)

Biri Hatemül-Enbiya Birisi Şah-ı Evliya
Cenab-ı Bari Kibriya, Ali ile Muhammed'dir
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 134, 5/1-2)

Mucizat topunu atan, Biri atıp biri tutan
Kudret kandilinde yatan, Ali ile Muhammed'dir
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 134, 8/1-2)

Âşık Fedayi Baba mısralarında peygamberimizin ve Hz. Ali'nin “bir”liğini dile getirir ve her ikisini de şiirlerinde metheder.

9.1.2. HAZRETİ ALİ'NİN METHEDİLMESİ

Türk milleti yapısında bulunan yiğitlik/Alplik gereği Hz. Ali'ye karşı farklı bir sevgi beslemiştir. Türk toplulukları arasında Hz. Ali'nin kahramanlıkları destanlaştırılarak anlatılmış, bu sevgiden edebî türler doğmuş ve bu muhabbet nesillerden nesillere aktarılagelmiştir. Kur'an'da Peygamberin ehl-i beytine karşı sevgi istemesinin emredilişi buna karşılık Hz. Muhammed (a.s)'in “Nimetleriyle sizi donattığı için Allah'ı sevin, beni de Allah sevgisi için sevin” şeklindeki hadisinde ifade ettiği gibi başta Hz. Ali olmak üzere ehl-i beytine karşı duyulan sevgi kutsallık kazanmıştır.

Bu anlayışın en yaygın şekilde işlendiği edebî ürün şiirdir. Alevî/Bektaşî toplulukları arasında okunan nefeslerle ilâhi bir boyut kazanan bu şiirler günümüze kadar soluğunu devam ettirerek gelmiştir. Bu düşüncenin diğer anlayışlara göre daha fazla yayılması ve zamanımıza kadar taşınmasında en önemli etkenlerden birisi de bu anlayışın güçlü ve zengin edebiyatıdır. (Özcan 2007: IX)

Bu anlayışa mensup 20. yüzyıl âşıkları Anadolu'nun değişik yörelerinde ellerinde sazlarıyla bu düşüncenin zengin örneklerini dile getirmişler; şiirlerinde Hz. Ali 'ye ve ehl-i beyte karşı sevgilerini ifade etmişler ve methiyelerde bulunmuşlardır.

Fedayi Baba şiirlerinde Hz. Ali 'ye ve ehl-i beyte karşı sık sık methiyelerde bulunmuş dönemin âşıklarından biridir. Âşık Fedayi methiyelerinde Hz. Ali'nin evsafını değişik yönleriyle över, yiğitliği, kahramanlıkları, velayeti, velilerin ve evliyaları piri olması yönüyle methedilir ve bu şiirlerde Hz. Ali'ye ve ehl-i beyte sevgilerini dile getirir:

Merhaba sen sefa geldin canı cananım hoş musun
Ay yüzün bedir münir ebru kemanım hoş musun
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 314, 1/1-2)

Ey Fedayi Allah birdir, Muhammed-Ali bir Nur'dur
Ayrı gören bil ki kördür, Sır'rı Süphanım Ali.
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 135, 9/1-2)

Hz. Ali'nin evsafının methedildiği mısralarda yüzü cihana şuleler salan ve gözleri kamaştırın ay'a benzetilir; Peygamberimizin ve Hz. Ali'nin "bir"liği dile getirilir ve her ikisi de şiirlerinde metheder.

Dokuz yüz kantar kapıyı kopan koldan tutan
Amr'i, Anter'i katleden Fatih-i Hayber Ali
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 132, 4/1-2)

Binbir kısbet ile meydana çıkan
Dev'in parmağına bendini takan
Hayber karasının burcunu yıkan
Aslan Ali, Merdan Ali, Şân Ali
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 136, 3/1-2-3-4)

Çekip ejderha'yı bez gibi yırtan

ŞahinAli, Şahbaz Ali, Hân Ali

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:136, 5/3-4)

Hız. Ali'nin yiğitliği, kahramanlığı, Hayber Kalesi'nin fethinde dokuz yüz kantar ağırlığındaki kapıyı söküp yerinden koparması, Düldül isimli atı ve Zülfikar kılıcıyla düşmana aman vermezliği işlenir ve methedilir; turab, şah-ı merdan ve haydar-ı kerrar isimleri zikredilir.

La Feta İlla Alisânına olmuştur nazil

Mazharı hem Kudretullah sahip Zülfikâr Ali

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 132, 6/1-2)

Evliyanın-Enbiyanın umudu

Din-İmanım cümle varımdır Ali

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 138, 4/3-4)

Veliler başı

Söyletti taşı

Sırrı Bektaş

Sensin yâ Ali

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 141, 3/1-2-3-4)

Fedayi Baba, Peygamberimizin, “La Feta İlla Ali: Ali gibi yiğit yoktur” sözüne telmihte bulunur, Hız. Ali'nin tarikatların mürşidi, evliyaların şahı, peygamberlerin nuru, Hacı Bektaş-ı Veli'nin de sırrı olduğunu söyler.

Gece Gündüz ahû Nâlân kıldığım

Candan aziz sadık yârımdır Ali

Arayarak sevdiğimi bulduğum

Gâm hüvarım vefadarım'dır Ali

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:138, 1/1-2-3-4)

Hasan-Hüseyin'in aşığı, Zeynel'Aba-nın mâşuğu

Cihanın şem-i ışığı, Mâh-i tabanım Ali

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:135, 5/1-2)

Fedayi Baba Hz. Ali'ye sevgisini dile getirip methiyelerde bulunduğu mısralarında ayrıca Hz. Ali'nin peygamber va'sisi, ehl-i beytin ve on iki imamın maşuğu olduğunu belirtir.

9.1.3. EHL-İ BEYTİN METHEDİLMESİ

Ehli beyt tabiri, Arapça evin fertleri anlamına gelmektedir. Hz. Muhammed (a.s)'in neslinden ve yakınlarından olan kimseler için kullanılır. Bu kişiler Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir. Bu dört kişinin bir diğer adı da Âlî Âbâ'dır. Âlî Âbâ Arapça, cübbe ailesi, aba ailesi demektir. Hz. Muhammed (a.s) üzerinde aba bulunurken yanına gelen yakınlarını bu aba altında topladığı ve kendisiyle birlikte toplam beş kişi aba altına girdiği için bir elin beş parmağından hareketle pençe-i âli âbâ veya penç ten-i âli âbâ isimleri de verilmiştir. (Cebecioğlu 2009: 50, 185)

Evliyanın enbiyanın serveti

Dü cihanın afitabı enveri

Dört kapının kırk makamın rehberi

Ali-Fatma-Hasan ile Hüseyin

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 102, 1/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba şiirlerinde ehl-i beyti metheder; ehl-i beyt için peygamberimizin dört sevgilisi anlamına gelen çar-yar ifadesini kullanır. Ehl-i beyti evliyanın enbiyanın serveri, dört kapının kırk makamın rehberi, on iki imam neslinin kaynağı olarak görür ve mısralarında övgülerde bulunur.

9.1.4. ON İKİ İMAMIN METHEDİLMESİ

Dinî Tasavvufî Halk Edebiyatı'nda din tasavvuf yolunun büyükleri hakkında yazılan türler arasında on iki imamı metheden şiirler Dûvaz-name olarak tanımlanır. Dûvaz-nâme olarak bilinen türlerde Mevlevîliğin Şems koluna bağlı şairlerle, Alevî-Bektaşî şairlerinin On İki İmam'ın ad ve özelliklerini, bazen de 'hal tercemelerine ve menkâbelerine' temas eden bu tür manzumelere verilen addır. İçinde On iki İmam'ın adı geçen veya onlara "övgü" için yazılan bu şiirlere 'Dûvâz-deh imam" denir. (Özsoy: 596)

İmam Zeynel'in atası

Ba'kırın cediti pakisi

Mü'minlerin rehnüması

Şah İmam Hasan-Hüseyin

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 94, 2/1-2-3-4)

İmam Ca'fer din rehberi

İmam Kazım'a gel beri

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 94, 3/1-2)

Rıza'dır Horasan şahı

Hem gariplerin dergâhı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 94, 4/1-2)

Taki, Naki burhanımız

Asker-i, Mehdi sultanımız

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 94, 5/1-2)

ŞahAli Rıza'dan tutmuşum eli
 Taki'nin Naki'nin doğrudur yolu
 Şah Askeri, Mehdi cümleden ulu
 İmam Hüseyin'in bendesiyim men

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:100, 1/1-2)

Zeynel Abidin'dir Hakkı Rabbani
 Ba'kır ve Ca'fer-dir Gökler kâni

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:151, 5/1-2)

Âşık şiirinde din ve tasavvuf büyükleri arasında yer alan On İki İmama için övgü ve methiye örneklerine sıkça rastlamak mümkündür. Âşık Fedayi Baba şiirlerinde On İki İmam için övgülerde bulunur, onlara karşı sevgi ve hayranlıklarını dile getirir.

9.1.5. TARİKAT VE TASAVVUF ÖNCÜLERİNİN METHEDİLMESİ

20. yüzyıl âşık şiirinde tarikat ve tasavvuf öncülerine sevgi ifadelerinin yer aldığı ve methiyelerin yapıldığı mısralara rastlamak mümkündür.

Dönemin Âşıklarından Fedayi Baba şiirlerinde Hacı Bektaş-ı Veli'yi, On İki İmam'ın torunları arsında yer alan Seyyid Mahmud Veli Sultan'ı, Hacı Bektaş torunlarından kabul edilen Hünkâr Sultan'ı, Horasan pırlarından Şeyh Mahmud-u Veli'yi, Şeyh Mahmud-u Veli hazretlerinin torunu Gül Aziz Baba'yı ve Cemaleddin Çelebi'yi methettiği görülür.

On iki deryanın bir tek gemisi,
 Veliyullah Hacı Bektaş-ı Veli.
 On iki ilimin bir yük gemisi,
 Veliyullah Hacı Bektaş-ı Veli.

Âşık Sefîl Selimi (Özdemir 2003:264, 1/1-2-3-4)

Muhammed Ali'nin kervan başı o,
 Verese içinde baki kişi o,
 Ehl-i imanların gönül kuşu o,
 Veliyullah Hacı Bektaş-ı Veli.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 264, 3/1-2-3-4)

Hünkâr ruhumdaki yeşeren daldır
 Atam o daldaki açılan güldür
 Tıpkı buna benzer buna misaldir
 Dalım Hacı Bektaş gülüm Atatürk

Âşık Hüdayi (Orak 2001: 37 3/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde dinî-tasavvufî Türk edebiyatının öncüleri arasında yer alan önemli isimlerden Hacı Bektaş-ı Veli'nin adı sıkça geçer ve ismi methedilir.

Hikmeti kudretin beyan edeyim
 Seyyid ŞeyhMahmud'u Veli sutanın
 Faziletinden binde birin söyleyim
 Seyyidi Şeyh Mahmud'u Veli sultanın

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:161, 1/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba'nın mısralarında sık sık methettiği Seyyid Seyh Mahmud-u Veli Sultan, dönemin âşık şiirinde methedilen tasavvuf ehli arasında yer alan öcülerden biridir.³

Nebiler serveri Veliler şahı
 Dü çeşmi âlemin nuru Hamdullah
 Velayet mülkünde bediri mâhı
 Hakikat rahmin sırrı Hamdullah

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 166, 1/1-2-3-4)

³Seyyid Şeyh Mahmud-uVeli Sultan, Hünkâr Hacı Bektaş Veli hazretlerinin amcaoğludur. İmam Rıza evlâtlarındandır. Selçuklular zamanında Anadolu'ya gelmiştir. Birçok yerlerde işaretleri ve kerametleri mevcuttur. Ekim tarihinde anma törenleri yapılır.(akt. Abdullah Çelebi, İstanbul 1990; s. 161)

Âşık Fedayi Baba, Hacı Bektaş-ı Veli'nin torunlarından kabul edilen Hamdullah Baba'ya methiyelerini ise şu mısralarda dile getirir:

Heft-Dü harf bir nokta ismi kelime
Şerh etsen vasfını gelmez kaleme
Sırrı Muhammed'dir şahtır âleme
Sultan şeyh Mahmud'u tavaf eyledim

Âşık Fedayi Baba(Çelebi 1990:178, 2/1-2-3-4)

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 178), Tokat'ın Erbaa İlçesi'ne bağlı Keçeci Köyü'nde yatan Horasan Pirllerinden, İmama Rıza evlatlarından ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin amcaoğlu olan kerametleri dille tabir olunamayacak kadar çok olan Sultan Şeyh Mahmud-u Veli Hazretlerini şiirlerinde metheder.

Söylenir çevri adın halkın dilinde
Gazi imiş Gürz-ü kalkan elinde
Tahkik mukim kılıcı var belinde
Erler serfirazı gül Aziz Baba

Âşık Fedayi Baba(Çelebi 1990: 180, 2/1-2-3-4)

Dönemin Âşık şiirinde methodilen tasavvuf öncülerinden biri de Gül Aziz Baba'dır. Gül Aziz Baba Şeyh Mahmud-u Veli hazretlerinin torunu ve Rusya - Kızılelma'da şehid düşen Ali Haydar Padişahının oğludur. Asıl adı Seyyid Süleyman'dır. Dedesi "Azizim" diye seslendiğinden yöre halkı Aziz Baba diye çağırırlar. (Çelebi 1990: 180)

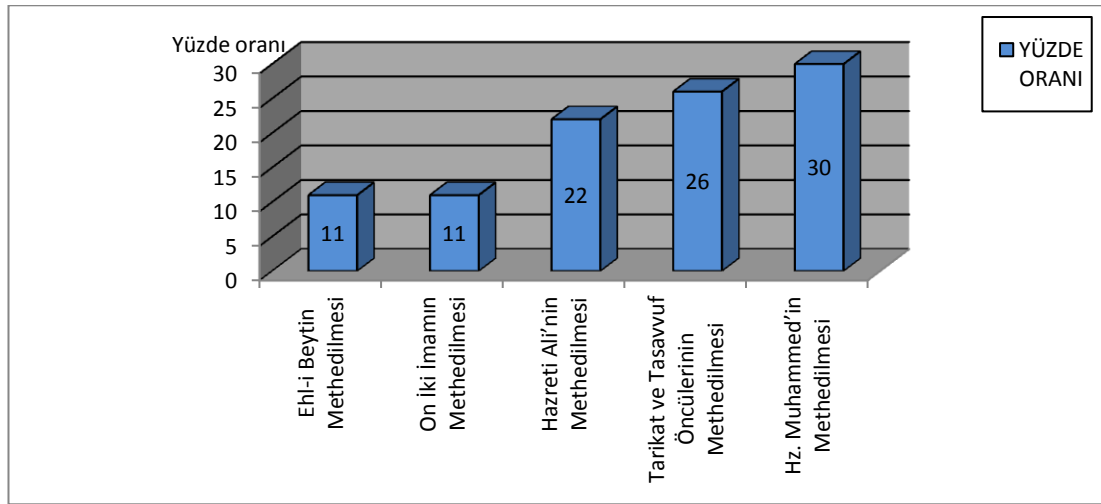
Açılır âlemler açılır demler
Cuma geceleri kurulur cemler
Meclisine girmez adular kemler
Oldum kapısının kulu haçkarın

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 268, 4/1-2-3-4)

Esrarı Ali'ye her can eremez
 Cemali mürşidi her göz göremez
 Bu esrarı haktır adu bilemez
 Güzel divan kurdu Seyit Hüseyin

Davut Sulari (Yılmaz 2009:298, 2/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Davut Sularî, Haçkar ve Seyit Hüseyin'i şiirlerinde metheder.

Grafik 9.1.Din ve tasavvuf büyüklerinin methedilmesi.

Din ve tasavvuf büyüklerinin methedildiği âşık şiirinde Hz. Muhammed (a.s) ve Hz. Ali'nin methiyelerine daha sık yer verildiği görülür. (Grafik 9.1)

9.2. TÜRK BÜYÜKLERİNİN VE DİĞER ŞAHISLARIN METHEDİLMESİ

9.2.1. ATATÜRK'ÜN METHEDİLMESİ

20. yüzyıl âşık şiirinin adı sıkça geçen ve şiirlerde methedilen Türk büyüklerinin başında Mustafa Kemal Atatürk gelir. Dönemin âşık şiirinde Atatürk'ün vatanseverliğine kahramanlığına ve reformlarına vurgu yapılır onun ideal ve örnek

kişiliğine Türkiye'nin kalkınması ve yeniden imarı adına yaptığı reformlar ve inkılaplara, tarımda ve sanayideki uygulamalarına dikkat çekilerek Atatürk bu şiirlerde methedilir.

Kâfire şecaat gösterip bir hamlede kahreyledin
İslâm mü'min kardeşlerin ümid inanı sen oldun
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:194 7/1-2)

Birlik-beraberlik tohumu ekti,
Zulüm bitkisini kökünden söktü,
Halkı halktan eden sebebi yıktı,
İnsan ayırmayan yardı Tek Adam.
Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 322, 1/1-2-3-4)

Yüreğinde yoğrulmuş umut sevgi hamuru
Yurdumu aydınlatan yağdır Kemal Atatürk
Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:163 1/3-4)

Yurdunu severdi. yürekten candan.
Halkını kurtardı, kahbe düşmandan.
Nesline örnektir, cesur kumandan.
Zaferiyle timsal, Mustafa Kemal.
Âşık İsmetî (Kaya 1984: 104, 5/1-2-3-4)

Anafartalardan düşmanı sürdün,
Türk'lüğe bu yurdu, yeniden kurdun,
Yedi denizlere, sen kilit vurdun,
Beyan edem, hangi işin Atatürk.
Âşık Müdami (Aslan 1978: 234, 3/1-2-3-4)

Kimsenin önünde başı eğilmez
 Girdiği cephede yenilmek bilmez
 Kendi öldü ise eseri ölmez
 Kalplerde rnihmandı Mustafa Kemal

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 169, 5/1-2-3-4)

Şu Türk milletine yetiştin darda,
 Çalıştın durmadın kış ile karda,
 Düşmanla girdiğin tüm savaşlarda,
 Karşında tutunup duran olmadı

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 86, 3//1-2-3-4-5)

Vatan sevgisi Atatürk'ün en önemli özelliğidir. Vatanın savunulması için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış, Kurtuluş Savaşında Türk milletinin kahramanlık destanı yazmasında en önemli rolü oynamıştır. Katıldığı savaşlarda zaferle dönmesi, en ümitsiz zamanlarda dahi ümit kaynağı olması âşık şiirinde onun methedilmesine örnek konulardır.

Meclisi mebusanın adalettir kararı
 Cümle nâsın akli fikri nutku lisanı sen oldun

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:195, 2/1-2)

Gerçeği söylemek burda maksadım.
 En iyi ideal, Mustafa Kemal.

Âşık İsmetî (Kaya 1984:104, 1/3-4)

Ey vatan kurtaran ulu Atatürk,
 Tarihte eşini gören olmadı.
 Yüceden yücesin, büyükten büyük,
 Senin mertebene eren olmadı.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 86, 1//1-2-3-4)

Atatürk bizlere başöğretmendi
 Bizzat bu cümleyi söyledi kendi
 Türk köylüsü hakiki bir elendi
 Böyle babacandı Mustafa Kemal

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 170, 6/1-2-3-4)

Âşık Fedayî beyit eder zamanın önderine
 Bu asrın hükümdarı sahip zamanı sen oldun

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 195, 5/1-2)

Yüzyılın Âşık şiirinde Atatürk'ün hem fikir hem de hareket noktasında çok yönlü bir lider olması, mecliste kendisine duyulan güven ve verilen yetkiye liyakati, askerliği, siyasetçiliği, eğitimciliği, ileri görüşlülüğü nedeniyle tarihte eşine az rastlanır bir örnek insan olduğu anlatılır; büyüklüğü ve yüceliği methedilir.

İşitir bilmezdik istanbul nedir?
 Tarım, kültür nedir, sağ ya sol nedir?
 Medeniyet nedir, uçak, yol nedir?
 Sen bildirdin, peşin, peşin Atatürk.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 234, 6/1-2-3-4)

Yetiştirdi, meyva veren bağları,
 Maden buldu,yardı koca dağları,
 Fabrikalar kurup, açt çağları,
 Sanayide temel, Mustafa Kemal

Âşık İsmetî (Kaya 1984:104, 3/1-2-3-4)

İmar edüp her diyara tren hattın yürüttün
 Her uzaklar yakın iklim sayebanı sen oldun

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 195, 3/1-2)

Türk'ü yükseltmek için sıvamıştı kolları
 Fabrikalar kurdurdu açtırdı okulları
 Gayretiyle yaptırdı limanları yolları
 Türkiye'yi kuşatan ağdır Kemal Atatürk

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 163 3/1-2-3-4)

Türkiye'nin kalkınması ve yeniden imarı adına yaptığı reformlar ve inkılaplar, tarımda ve sanayideki uygulamaları methedilen diğer özellikleri arasında yer alır.

Mustafa Fazl-ı Kemâl'in ömrüne ermesin zeval
 Bir günün bin olsun cihanın canı sen oldun

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 194, 4/1-2)

Murat Çobanoğlu sana kurbandır.
 Zaferine yana yana kurbandır.
 Damarında temiz kana kurbandır,
 Tarihimin yaprağında sen varsın!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:321,4/1-2-3-4)

Kocaman o götürdü bu milleti iyiye
 Cumhuriyet istiklal ondan bize hediye
 İşimizde yaşıyor kim demiş öldü diye
 Tam yüz yaşına bastı sağdır Kemal Atatürk

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 163 4/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları Atatürk'e olan sevgililerini, hayranlıklarını her fırsatta şiirlerinde dile getirmişlerdir.

9.2.2. TÜRK BÜYÜKLERİNİN VE TARİHİ ŞAHSİYETLERİN METHEDİLMESİ

Türk milletinin tarihi aynı zamanda büyük savaşların ve destansı kahramanlıkların tarihidir. Tarih sahnesine çıktığı ilk dönemlerden günümüze uzanan tarihi çizgide önemli roller üstlenmiş pek çok kahramanı görmek mümkündür.

Malazgirt, Diyojen -Romen,
Yazdı tarih, altun-hâmen,
Ele geçse. Fetihnamen,
Okusam tamın, Alparslan.

Âşık Müdâmi (Aslan1978: 240, 2/1-2-3-4)

Yavuz Sultan Selim hem de Alparslan
Türkiye'nin yiğit gazileri var

Âşık Talibî (Kaya 2005: 324, 3/3-4)

Fatih'ler, Yavuz'lar o Barboros'lar
O başbuğlar yüce hanlar bizimdir

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 39, 4/2-4)

Atatürk, Yavuzlar, Fatih, Alparslan
Bıraktı mı çakalları yurda hey.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 212, 4/3-4)

Selçuklu Alparslan akıttı kanı
Yavuz aşk ucunda terketti canı

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 214, 3/2)

Kanuni Fatihler Sultan Muratlar
Savaş tarihinde yazıları var

Âşık Talibî (Kaya 2005: 323, 5/3-4)

Keykubat Keyhüsrev eylemiş ünü,

Adları ünlenir imarelerde.

Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003: 196, 2/1-2-3-4)

İster, Selim Han'dan ister Fatih'den

Çelikten kaleler söken Türkleriz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 177, 4/3-4)

20. yüzyıl âşıkları Türk tarihine damgasını vuran önemli şahsiyetlerin kahramanlıklarını övgüyle dile getirir, savaşlardaki üstün başarılarını methederler. Mustafa Kemal Atatürk, Fatih Sultan Mehmet, Alparslan, Sultan Murat, Yavuz Sultan Selim, Sultan selim, Alaaddin Keykubat, Keyhüsrev, Barboros Hayrettin paşa isimleri methedilen önemli Türk büyükleridir.

9.2.3. SİYASİ LİDERLERİN VE YEREL YÖNETİCİLERİNİN METHEDİLMESİ

20. yüzyıl âşık şiirinde devlet yöneticileri, başbakanlar ülkeye yaptıkları hizmetlerinden dolayı methedilmiş, kişisel özellikleri, memleket insanına sevgilileri, siyasi duruşları dile getirilmiştir.

Nerde adalet var Başbuğ'u orada

Eş değer görmezdi çakalı kurda

Alçak komünizmi sokmadı yurda

Bu yüzden binlerce civan kaybetti

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 207, 5/1-2-3-4)

Türkiye'ye nizam kurdu

Arkasında sivil ordu

Şükür kalkındırdı yurdu

Bir sultandır Mesut Yılmaz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:218, 2/1-2-3-4)

Yenilir mi doğruların bileği?
 Hak, hukuk, adalet; Türk'ün direği.
 Milletimin budur senden dileği,
 Yaptır köprü, cami, yol Karaoğlan!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:232,5/1-2-3-4)

Yüce Türk milleti bu devlet sizin
 Devletin başkanı Demirel Baba
 Atatürk'ten sonra Türkiye'mizin
 En büyük insanı Demirel Baba

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 210, 6/1-2-3-4)

Dönemin âşık şiirinde 20. yüzyılın son çeyreğine damgalarını vuran siyasi partilerin liderleri ve başbakanlardan Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Alparslan Türkeş, Mesut Yılmaz'ın methedildikleri görülür.

Ağarsın bahtımız, Doğan gün gibi
 Uğradım sözünün eri Tasdelen
 Dostluğu, şefkati tende can gibi
 Gözümün ışığı, nuru Tasdelen

Âşık Hüdai (Orak 2001: 80, 1/1-2-3-4)

Berrak düşüncesi, aydın görüşü
 Çarpar yüreğinde hizmet yarışı
 Bu sevdası deler demiri, taşı
 Duru sudan daha duru Tasdelen

Âşık Hüdai (Orak 2001: 80, 3/1-2-3-4)

Âşık Hüdai, 1989 ve 1994 yıllarında yapılan yerel yönetim seçimlerinde Hüseyin'da Çankaya Belediye Başkanı olarak seçilen ve on yıllık belediye başkanlığı

görevinde bulunan samimi dostu olan Doğan Taşdelen'i şiirlerinde dostluğu, düşünceleri, aydın görüşlülüğü gibi özellikleri yönüyle metheder.

9.2.4. BÜROKRATLARIN VE YÖNETİCİLERİN METHEDİLMESİ

Yüzyılın âşık şiirinde bürokratların ve devlet yöneticilerinin icraatları, halka yaklaşımları, babacanlıkları, hayırseverlikleri, mazlumu ve fakiri gözetmeleri yönü ile methedildikleri görülür. Bu kişiler arasında müsteşarlar, valiler ve genel müdürler yer alır.

Oğuz Kağan Köksal âşık şiirinde methedilen valilerdendir. Sırasıyla Tekirdağ, Malatya, Denizli, Adana ve Bursa Valilikleri görevinde bulunan; Bursa valiliği süresince kırsal kalkınma, sevgi köyü, eğitim ve spor vadisi gibi birçok projeleri hayata geçirerek üst üste iki yıl Yılın Valisi seçilmiş ve ödül almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 46. Emniyet Genel Müdürüdür. (wikipedia. org: Oğuz Kağan Köksal)

Valilerin birincisi

Oğuz Kağan Köksal baba

Adana'nın bir incisi

Oğuz Kağan Köksal baba

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:222, 5/1-2-3-4)

Adana Valiliği sırasında yaptıkları hizmetleri ve teröre karşı verdiği mücadele nedeniyle Çukurova Âşıklık Geleneğinin önemli isimlerinden Abdülvahap Kocaman tarafından methedilmiştir.

Âdil başbakana sen müsteşarsın
 Vatan için millet için yaşarsın
 Mazlumların yardımına koşarsın
 Daima düşküne yarsın Mehmet Bey

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 221 2/1-2-3-4)

18. Dönem ANAP Milletvekili ve dönemin Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Mehmet Perçin Abdülvahap Kocaman'ın şiirlerinde methedilen bürokratlar ve yöneticiler arasında yer alır.

Adı Süleyman'dır soyadı Kule
 Bence Kule değil büyük bir kale
 O da âşık imiş gerçek bir güle
 İlahi aşk buna nişan dediler

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 224, 5/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarından Abdülvahap Kocaman'ın şiirlerinde dönemin YSE Genel Müdür Yardımcısı Süleyman Kule ismi methedilen yöneticilerdendir.

9.2.5. ÂŞIKLARIN METHEDİLMESİ

Âşıklar kendilerini himaye edenleri, devlet yöneticilerini, güzelleri ve sevgilileri şiirlerinde methettikleri gibi meslektaşları diğer âşıkları da methetmişlerdir. Onların sanatkârlıklarını, âşıklık geleneği içerisindeki kıymet ve değerlerini dile getirmişler onlara karşı sevgilerini ifade etmişlerdir. Gelenekten aldıkları terbiyeleri gereği ve meslekleri gereği tüm canlı ve cansız varlıklara sevgi duymuşlar söz konusu usta âşıklar olunca bu saygı ve hürmet duyguları daha da hassasiyet kazanmıştır. Gerek sağlıklarında gerekse ölümlerinden sonra usta âşıklara olan ilgileri ve sevgileri devam etmiş, aralarındaki sevginin azalmasına kırgınlıkların oluşmasına fırsat vermemişlerdir. Âşıklık geleneğinde belli yörelerde “karşılaşma”, “deyişme”, “atışma” veya “karşıberi” gibi adlar altında toplanan sistemli

deyişmelerde sazda ve sözde birbirlerini yenme amacıyla iğneleyici, küçük düşürücü ve rencide edici sözler söyleseler de bunun sanatlarının bir gereği olduğunu bilirler ve deyişlerin sonunda övücü sözlerle birbirlerinin gönüllerini alırlar.

Bundan üstün âşık olamaz bence
Müslümanmış inancına gelince
Türklüğü savunmuş asırlar önce
Lisanını Karacaoğlan söylemiş

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 60, 6/1-2-3-4)

Kalbi ayna gibi yoktur marazı
Vardır yüreğinde hassas terazi
Beslemez kimseye kini garezi
Bütün canlıların dostu Mihmani

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 70, 2/1-2-3-4)

Kimseye sevgisiz kem gözle bakmaz
Hatıra değipte gönüller yıkmaz
Hakkın adaletin yolundan çıkmaz
Kötülüğü dara astı Mihmani

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 70, 3/1-2-3-4)

Dostluk aşıladi mahsulü verdi
İnsanlığın yüce katına erdi
Milletin gönlünde tahtını kurdu
Nice Gülçınar'a maşuktur Veysel

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 36, 3/1-2-3-4)

Söz konusu Yunus sizde ve bizde
 Etle tırnak gibi, kaşla göz gibi.
 Her nefesteki ses duyulur sözde,
 Başta kulak gibi, hem de yüz gibi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 246, 4/1-2-3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde âşıkların birbirleri için söyledikleri övgü ve methiyelerle dolu pek çok şiir örneğine rastlamak mümkündür. Bunlar arasında Abdülvahap Kocaman'ın Karacaoğlan'a, Ozan Gülçınar'ın Âşık Mihmanî'ye ve Âşık Veysel'e, Âşık Sefil Selimî'nin Yunus'a övgü ve methiyelerde buldukları şiirler örnek olarak gösterilebilir.

9.2.6. ÂŞIKLARIN KENDİLERİNİ METHETMESİ

Canlı ve cansız pek çok varlığı şiirlerinde metheden âşıklar bazı mısralarında ise kendilerini methettikleri görülür.

Kocaman hep böyle kendini över
 Zamanı geçirmiş döşünü döver
 Mazlumu kayırır zalime söver
 Kocayınca biraz şaşırıldı deyin

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:246, 1/1-2-3-4)

Şöhretim dağılmış bay ü gedaya
 Korkumdan velvele düşmüş dünyaya
 Her nefesim benzer dem-i İsa'ya
 Münkir olanlara mucizatım var.

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 90 3/1-2-3-4)

Bu şiirlerde âşıklar, sanatlarındaki başarılarına, aldıkları ödüllere, taşıdıkları engin insan sevgisine vb. konulara yer verirler.

9.2.7. ÖĞRENCİLERİN METHEDİLMESİ

Âşık şiirinde övgü ve methiyede bulunulan şahıslar arasında öğrencilere de yer verildiği görülür. Dönemin âşıkları okuyan tahsil gören öğrencilere ayrı bir önem vermişler, toplumun saygın kişileri olarak kabul etmişlerdir. Şiirlerinde okumanın önemini dile getirmişler; onları geleceğin Türkiye’inde görev alacak kişiler olarak görmüşler, öğrenmenin ve öğrenciliğin önemini dile getirmişlerdir.

Gençlerimiz görülmemiş cevherli.

Hepisi neşeli yoktur kederli

Bütünü güneyli hepisi yerli

Tahsili terbiye lisası güzel

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 226, 5/1-2-3-4)

Öğrenciler köyün olgun uşağı

Alır tırpan biçer buğday başağı

Sivirir paçayı belde kuşağı

Ter dökerek buğdayları bitirir

Biçme biter harmanlara geçilir

Âşık Efkâri (Keskin 2006: 46, 2/1-2-3-4-5)

Abdülvahap Kocaman üniversite gençlerinin tahsili ve terbiyeleri yönüyle metheder; Âşık Efkâri ise öğretmen okulunda okuyan köylerindeki yarınların emanetçisi öğrencilere ailelerin ve ülkenin kendilerinden beklentilerini dile getirir onları köy işlerindeki maharetleri, ilim tahsil etmeleri ve güzel ahlakları nedeniyle mısralarında över.

9.2.8. TÜRK GENÇLİĞİNİN METHEDİLMESİ

Gençlik bir milletin en önemli manevi varlığı ve önemli bir gücüdür. Her millet bilinçli ve sorumluluk sahibi yarınlarnını emanet edeceği yetişmiş bir gençliğe sahip olmak ister. Bundaki en önemli etken ise o milletin sahip olduğu milli ve manevi değerlerin, kültürel hazinelerin ve milli tarihin bu genç nesle emanet edilecek olmasıdır.

Damarda asıl kanın var.
Temiz yürek vicdanın var,
Sarsılmaz bir, imanın var,
Şükran size Türk Gençliği.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 232, 6/1-2-3-4)

Âşıklar gençliği öğer,
Ne kadar, meth etsem değer,
Şâîr Müdâm'dan yadiğâr,
Destan size, Türk gençliği.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978:233, 9/1-2-3-4)

Yirminci yüzyıl âşıkları şiirlerinde gençliği geleceğin umudu ve güvencesi olarak görmüş, milli değerlerini koruyan, ileri görüşlü, şanlı tarihe sahip çıkan bir gençliğe sahip olabilme arzusunu dile getirmişlerdir. Damarlarında kahraman ecdadın kanını taşımaları, temiz yürekli vicdanları, sarsılmaz imanları, büyüklerine hürmeti, küçüklerine karşı şefkati, izzeti ve şerefi yönüyle Türk gençliği dönemin âşık şiirinde methedilir. (Aslan 1978:232)

9.2.9. TÜRK KADINI VE ANASININ METHEDİLMESİ

Türk tarihinin ilk dönemlerinden günümüze kadar sosyal hayatımızda Türk kadınının ve annesinin yeri ve önemi hiçbir toplumun kadınıyla kıyaslanamayacak

ölçüde ve değerinde olmuştur. Türk kadını Türk erkeğinin yuva kurucusu, evlatlarının şerefli ve izzetli anası, ailenin namusu olarak tarihteki onurlu yerini almıştır. Türk milletinin tarihi serüveni içerisinde yeri gelmiş erkeği ile beraber düşmana karşı omuz omuza savaşmış, yeri gelmiş erkeğinin yerine toprağını işleyip tarlasında çalışarak evlatlarını beslemiş, yeri gelmiş sırtında çocuğu ile cephelere malzeme taşımıştır.

İffetiyle, namusuyla, arıyla,
Asildir, güçlüdür Türk kadınları
Toplumdaki en mukaddes yeriyle,
Sildir güçlüdür Türk kadınları

Ozan Nihat (Uğur 2008: 283, 3/1-2-3-4)

Dikkat et sözüme ey aziz kardeş
Çiçektir, çimendir, gülşendir, kadın
Odur her sahada yaptıran savaş
Ateştir, kevserdir, mercandır kadın.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997:146, 1/1-2-3-4)

Gel Mevlüt İhsanî, düşme inadan
Rüstem'ler, Ali'ler gelmez mi yadan
Fatih'ler, Kemal'ler doğdu anadan
Her türlü yaraya dermandır kadın.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997:146, 6/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde methedilen şahıslar bölümünde kutsal bir varlıklar olarak Türk kadını ve anası da yer almış onların iffetiyle, namusuyla, arıyla asil ve güçlülüğüyle toplumdaki en mukaddes varlıklardan biri olduğu vurgulanmış; çalışkanlığı, ahlakı ve töreye uyumu, kanaatkârlığı, kahramanlığı, nice sultanlara ve nice kahramanlara analığı, zerafeti ve güzelliği methedilmiştir.

9.2.10. SPORCULARIN METHEDİLMESİ

Tüm zamanların en iyi ağır siklet boks şampiyonu kabul edilen Muhammed Ali (önceki adı: Cassius Marcellus Clay Jr) 1973'te Joe Frazier ile unvan maçı için anlaşır Arada sadece Joe Frazier-George Foreman maçı kalmıştı. Frazier sürpriz bir şekilde iki raund'da nakavt olur. Ali böylece önce Fraizer ile maç yapıp arkasından da Foreman'la maç ayarlar ve iki maçı da nakavt'la kazanır. 1974'te Foreman'ın bahisçilerde 7'ye 1 favori olduğu maçta rakibini hiç beklenmedik bir taktik ile sekizinci raundda nakavt edip hakettiği unvanı Floyd Patterson'den sonra tekrar elde eden ikinci boksör olur. 1978'de L. Spinks'e yenilip ardından aynı yıl rakibini yenince Dünya Şampiyonluğunu 3 kez elde eden ilk boksör olur. (wikipedia.org, Muhammed Ali)

Dönemin âşık şiirinde methedilen sporcular arasında yer alan Muhammed Ali'yi Abdülvahap Kocaman mısralarında, onun Müslüman ve imanlı bir sporcu, yumruğunun kuvvetli, Türk kadar güçlü ve cesur, şöhretli ve gönüllere sultan olmasından söz eder. (Sever 2004:220)

Ya Allah deyipte vurduğun zaman
Ne imiş Freyzer Liston Foreman
Hayranlarındandır Âşık Kocaman
Gönlümde sultansın Muhammed Ali

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:220 6/1-2-3-4)

Kocaman Muhammed Ali'nin 1974'te Foreman'ın 7'ye 1 favori olduğu maçta rakibini hiç beklenmedik bir taktik ile sekizinci raundda nakavt etmesini anlatır ve ona övgü ve methiyelerde bulunur.

9.2.11. FIKRA KAHRAMANLARININ METHEDİLMESİ

Yüzyılın âşık şirinde Âşık Sefil Selimi, Nasrettin Hoca'nın fikra kahramanlığı yönüyle eşi olmadığı dile getirmiş onu “En büyük güldürü mizah ustası” sözleriyle methetmiştir.

Sefil Selimi, Nasrettin Hoca'nın milli kültürümüzü her millete taşıdığı, fıkralarındaki karakter doğallığı, söz ustalığı, güldürüyle birlikte düşündürmesi, her işe bir çözüm önerisi getirmesi özelliklerini belirtmiştir. (Özdemir 2003: 298)

En büyük güldürü mizah ustası,
Rakipsiz bir sergi sermiş eşi yok,
Her millete yol uğratmış postası,
Milli kültür almış vermiş eşi yok.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 298, 3/1-2-3-4)

Halkın kendini anlatmış halka,
Eseri gelenek denilen ilke,
Birkaç devlet, millet değil her ülke,
Onu birbirinden sormuş eşi yok.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 299, 6/1-2-3-4)

Ayrıca Selimi mısralarında ayrıca birkaç tane Nasrettin Hoca'nın olmayıp sadece Türk milletine ait olan bir tek Nasrettin Hoca'nın varlığına dikkat çekmiştir.

9.2.12. ŞAHISLARLA İLGİLİ DİĞER METHİYELER

Âşıklar şiirlerinde şahsi dostluk kurdukları, kendilerinden vefa ve samimiyet buldukları insanları methettikleri görülür. Methedilen kişilerin dostlukları, yardımseverlikleri, hizmetleri, kalp güzellikleri dile getirilir.

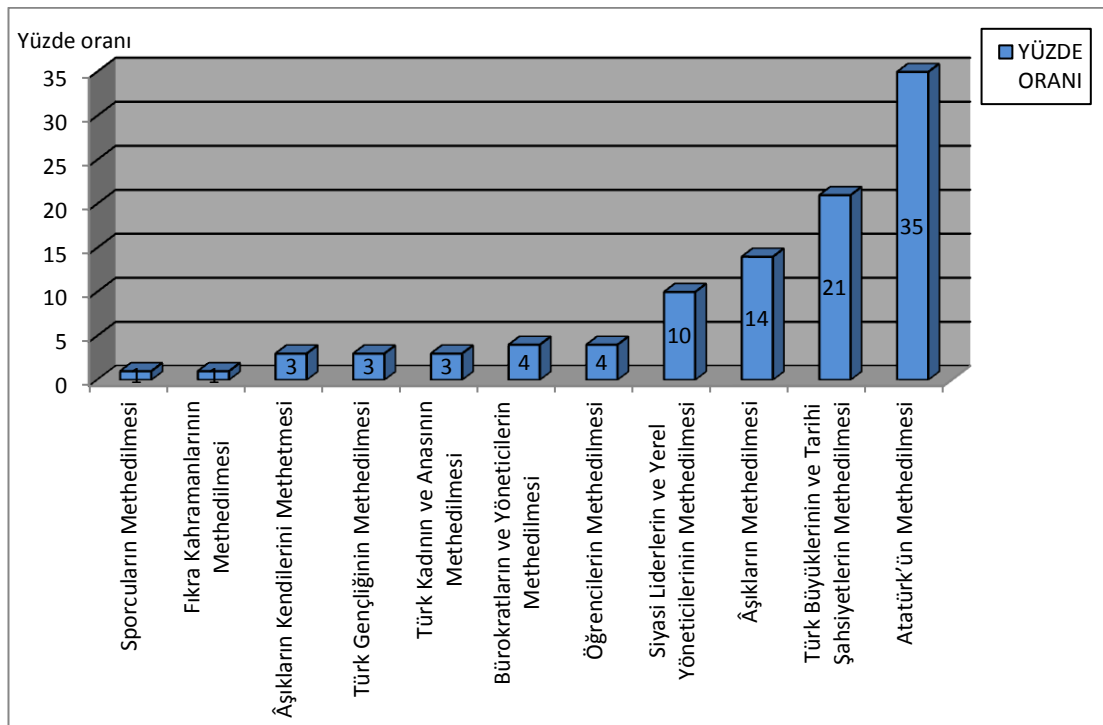
Yürekten yüreğe sevgi selidir
 Yat yabancı el değildir Kenan dost
 Garibe uzanan dostluk elidir
 Bir faydasız kul değildir Kenan dost

Âşık Hüdai (Orak 2001: 82, 1/1-2-3-4)

Kayseri’de hanımların
 Başkanısın Hanım Uçar
 İyi kalpli kadınların
 Sultanısın Hanım Uçar

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:213, 1/1-2-3-4)

Dönemin âşık şiirinden pek çok örnek verilebilecek bu konuya iki örnek ise Âşık Hüdai’nin Kenan dostuna, Abdülvahap Kocaman’ın ise Hanım Uçar isimli bir bayana methiyesidir.

Grafik 9.2. Türk büyüklerinin ve diğer şahısların methedilmesi.

Türk büyüklerinin methedildiği mısralarda daha çok Atatürk'ün methedildiği görülür. Sonrasında ise Fatih Sultan Mehmet, Alparslan, Yavuz Sultan Selim vd. oluşan türk büyüklerinin ve tarihî şahsiyetlerin methiyesi yer alır. (Grafik 9. 2)

9.3. SEVGİLİNİN VE GÜZELLERİN METHEDİLMESİ

Âşıklar şiirlerinde tanıdığı ve varlığından haberdar olduğu güzele ve güzelliğe dair har ne varsa övmüşler onlara methiyelerde bulunmuşlardır. Bitkilerden, hayvanlara, insanlardan kavramlara kadar pek çok varlığı şiirlerinde metheden âşıklar, şiirlerinde varlık dünyasına dair güzellik adına her ne varsa şiirlerine konu etmişlerdir. Aşk ve sevda duygularıyla birlikte işlenen sevgilinin ve güzellerin methedilmesi, aynı zamanda aşk duygularına dair en güzel şiir örnekleri arasında yer almıştır.

Âşık olma ve sevdaya tutulma ilk insandan günümüze kadar insanoğlu tarafından en yoğun yaşanan duyguların başında gelir. Bütün edebiyatlarda en çok işlenen temalardan biridir. İlahî aşktan, cinsi arzuların belirtilmesine kadar çeşitli; istek, şefkat, acıma gibi dereceleri; tanrı aşkı, vatan aşkı, insan aşkı gibi türleri vardır. (Kabaklı 1994, C.I: 608)

Yüzyılın âşık şiirinde övgü ve methiye konuları içinde, sevgiliye ve güzellere dair olan methiyeler bu bölümün en hacimli bölümünü oluşturur. Bu bölümde aşk ve sevda duygularıyla iç içe yer alan sevgiliye ve güzellere methiyenin yer aldığı şiir örneklerine yer verilmiştir.

Cemalin şaşkınlık verir güllere

Kusursuz yaratmış yaradan seni

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 116, 5/1-2)

Kudretinden Hub yaratmış ol gani
 Cennet kürsüsünden vardır nişanı
 Derç edip arasan kevnü cihanı
 Bulunmaz akranı tâ'yi dilberin

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 219, 2/1-2-3-4)

HUZÜRÎ mislini görmemiş cihan
 Ne kutlu saatte doğmuş nâgihan

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 144, 3/1-2)

Güzellerin güzelinden.
 Seni daha güzel gördüm.

Âşık İsmetî (Kaya 1984:56, 3/3-4)

Bir halın Hint imiş bir halın Habeş
 Bir halın ay imiş bir halın güneş

Dursun Cevlani (Cevlani 1951: 6, 2/1-3)

Yaradan ne güzel övmüş
 Cemali nur gibi doğmuş

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 69, 3/1-2)

Her aşğın sevdiği var yâri var
 Benim yârimdeki başkalık başka,
 Güzel çoktur ayrı ayrı yeri var,
 Benim yerimdeki başkalık başka.

Sefil Selimi (Özdemir 2003:168, 5/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşıklarına göre Allah, sevgiliyi ve güzellere kudretinden sevgi lütfetmiş onları kusursuz ve överek yaratmıştır. Güzelliğinden dolayı sevgilinin eşi ve misli dünyada yoktur. Sevgili dünyadaki güzellere en güzeldir, bu hâli ay ve güneşe benzer. Yaradan sevgiliyi güzel yaratmış ve cemaline ayrı bir güzellik

vermiştir. Sevgilinin hâli başkalarına benzemez onda insanların aklını başından alacak, anne babayı dahi unutturacak bir başkalık vardır.

Cennetten mi geldin sen bu diyara

Aslın huri midir ey ciğer pare

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:116 6/1-2)

Hurilerden daha güzel bir gelin.

Yüzünde ak pece, tülünen geldi.

O güvey neylesin dünyanın malın

Eli, deste deste gülünen geldi.

Âşık İsmetî (Kaya 1984:68, 1/1-2-3-4)

Beni ateşledin bir gün yanarım

Her hal sen meleksin öyle sanarım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 85, 5/1-2)

Sevgilinin methedildiği mısralarda sevgili ve güzeller cennet varlıklarına benzetilir hatta onlardan daha güzel oldukları belirtilir. Sevgili ve güzeller cennetteki hurilerden ve masaldaki perilerden daha güzeldir, her hali melek gibidir:

O Arzu'dan, Aslıhan'dan,

Seni daha güzel gördüm.

Âşık İsmetî (Kaya 1984:56, 2/3-4)

Zelha güzelliği hüsnün bürüye,

Seni çekemeyen diller çürüye,

Âşık Müdami (Aslan 1978:203, 2/1-2)

Bin kız kurban olsun beş yüz de gelin

Boyalı barmağın'ele Fadıma

Afşinli Derdiçok (Demir 1993:143, 4/3-4)

Dönemin Âşık şiirinde sevgili aşk hikayeleri kahramanlarından, Arzu'dan, Aslıhan'dan ve Züleyha'dan daha güzeldir. Ona bin kız ve beş yüz gelin kurban olsa yeridir.

Boy uzun bel ince kaşların kara
Şekerle beşlemiş bağiban seni.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:116, 6/3-4)

Şeker dil, bal dudak, değirmi dehan
Hastalara şifa değil ya nedir.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:144, 3/3-4)

Dökülür yüzüne onda dürdanen
İncidir dişlerin yanağın yakut

Âşık Selmani (Selman 1971: 24, 1/3-4)

Âşıkların aşk bülbülü
Hup avazlım çok güzelsin

Dursun Cevlani (Cevlanî 1951: 22, 2/3-4)

Ben Anadoludan bir güzel sevdim
Tezek ile kokan elleri güzel
Bir lisandan başka bir şey bilmemiş
O cilve bilmeyen dilleri güzel

Kul Ahmet (Hüseyn 1978:121, 5/1-2-3-4)

Şeydanın sedasın dinler lalından
Tatlı söz konuşan dudağın yakut

Âşık Selmani (Selman 1971: 24, 2/2-4)

Nasıl anlatayım sevdiğim seni
Dillerin peteğe bala benziyor

Dünyayı verseler değişmem seni

Cemalin çiçeğe güle benziyor

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 54, 1/1-2-3-4)

O kadar güzel ki cananın yüzü

Onu lâle sümbül gül tarif etmez

Âşık Hüdai (Orak 2001: 99, 3/3-4)

Siyah saçın burmalamış

Ela gözün sürmelemiş

Zülûf yüze tırmalamış

Sırma katmış tel üstüne

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 87, 4/1-2-3-4)

Yaratan özenmiş bulamam kusur

Doyamam seyrine dalsam bin asır

Aşkın pazarında aldı da esir

Gülçınar'ı etti köle gözlerin

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 67, 4/1-2-3-4)

Yirminci yüzyıl âşık şiirinde sevgiliye ait güzellik unsurları methodilen konular arasında önemli bir yer tutar. Sevgilinin uzuvları tepeden tırnağa değişik teşbihlerle güzelliği ifade edilir. Bu bağlamda sevgili uzun boylu, ince belli, şeker, bal petek dilli, bal dudaklı, inci dişli, kara kaşlı, gül yüzlü, aşığı esir eden ela gözlü, siyah benli, sırma saçlı, hûb avazlıdır ve Yaratan özenle yarattığı için sevgilinin seyri doyumsuzdur.

Daha senin gibi görmedim güzel

Senin bu duruşun nazın başkadır

Âşık Hüdai (Orak 2001: 72, 1/1-2)

Çık, salın sevgilim bağ-ı gülşanda,
 Menekşe yelpaze, senden öğrensin.
 Tavus nezaketi, cilvesi sende,
 Güzeller fantezi, senden öğrensin.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 202, 9/1-2-3-4)

Yel esdikçe amber gibi kokutor
 Belki kokan güller onun teridir

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 335, 3/3-4)

Siması tomurcuk bir gül
 Kokusu menekşe sümbül
 Sandım ki kanarya bülbül
 Konu vermiş dal üstüne

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 87, 2/1-2-3-4)

Kul Ahmet'ini onu sevdim ezeli
 Kendisidir o dağların gazeli
 Nasıl methetmeğim ben bu güzeli
 İnsanlığa giden yolları güzel

Kul Ahmet (Hüseyin 1978:122, 5/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarına göre sevgili duruşu, nazı, nezaketi ve salınarak yürüyüşüyle diğer güzellerden farklıdır. Yel estikçe onun burcu burcu kokan misk ü amber kokusu vardır. Siması tomurcuk güle, kokuşu menekşe sümbüle benzeyen sevgiliyi methetmemek mümkün değildir.

9.4. MESLEKLERİN METHEDİLMESİ

9.4.1. ÖĞRETMENLERİN METHEDİLMESİ

En kutsal meslekler arasında yer alan öğretmenlik mesleği ve bu mesleğin fedakâr işçileri olan öğretmenler yüzyılın âşık şiirinde sıkça adı geçen ve methodilen mesleklerdendir.

Öğretmen nesillere ilim-irfan ışığı
 Öğretmen uygarlıkta bilgi-kültür beşiği
 Öğretmen yeryüzünde fedakârlık örneği
 Öğretmen mesleğinde hizmet görev aşığı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 126, 5/1-2-3-4)

Öğretmenlik mesleğini mısralarında övgü dolu kelimelerle tanımlayan Abdülvahap Kocaman'a göre öğretmen nesillere ilim irfan ışığı, uygarlıkta bilgi kültür beşiği ve yeryüzünün fedakârlık örneğidir. Öğretmen her devirde saygı gören, gönüllere sevgiyi ören, gece gündüz demeden çalışan kişidir. Onlar eğitimin fedakâr emekçisi, milli dilin ve kültürün bekçisi, kalemiyle de barışın destekçisidir. Cehaletle ömür boyu savaşıyor, öğrencisine hem anne hem de baba olan, çocukları geleceğe hazırlayan insan için büyük çabalar harcayan kişilerdir.

Ana baba gibi emeği vardır.
 Ağızdır, lisandır, dildir öğretmen.
 Sevgisi şefkati insana yârdır,
 Vücuttur, kanattır, koldur öğretmen.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:315,1/1-2-3-4)

Dönemin önemli âşıklarından Murat Çobanoğlu mısralarında, öğretmenlerin insan üzerindeki haklarından sevgi ve şefkatinden, öğrencilerini koruyup

kollamasında söz eder. Çobanoğlu'na göre bütün dünyanın sevgi dili öğretmendir. Onlar sayesinde ilim ve fen öğrenilir.

Hep çürüsün sana küfreden diller
Kökten kopsun sana taş atan eller
Senden küçük güzellikler güzeller
Sendeki bir başka hal öğretmenim.

Âşık Mahzunî Şerif(Çankaya 1994:9)

Âşık Mahzunî Şerif, öğretmene el ve dil uzatanlara beddua eder ve öğretmenin önemini şiirlerinde dile getirir; öğretmenlik mesleğini metheder.

9.4.2. DOKTORLARIN METHEDİLMESİ

Doktorluk mesleği, 20. yüzyıl âşık şiirinde hem methedilen hem de eleştirilen meslekler arasında yer alır.

Müdâmi bir kemter kulunuz sizin,
Ölmüşe can verir, diliniz sizin,
Lokman merhemidir, eliniz sizin,
Gariplere müşfik, ana tabibim.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 198, 5/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Âşık Müdami doktorları, şifa ve moral kaynağı olduklarını belirtir; Âşık Hüdai de onların teşhisleriyle dertlerin dile geldiğini söyler ve şiirlerinde doktorları methederler.

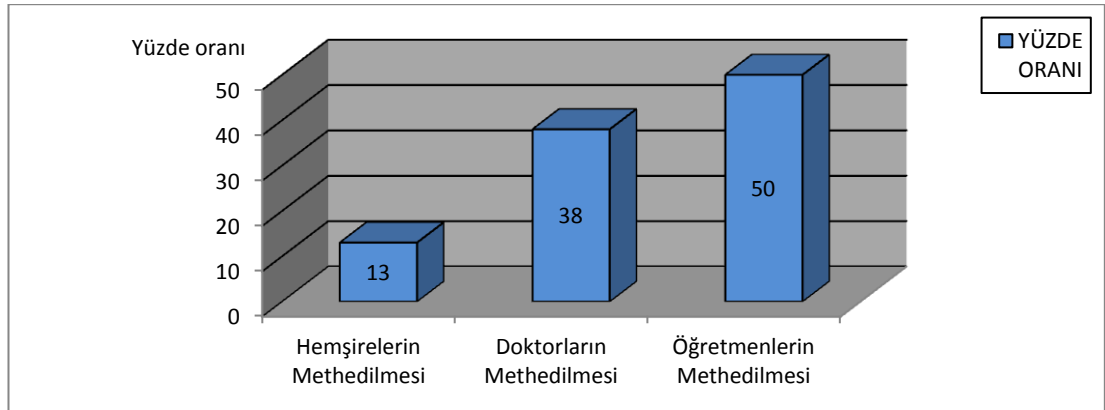
9.4.3. HEMŞİRELERİN METHEDİLMESİ

Dönemin âşık şiirinde hemşireler beyaz önlük giymeleri ve hastalara şefkatle yaklaşımları nedeniyle “Ak melekler” benzetmesi yapılır hemşirelerden övgüyle söz edilir ve methiyelerde bulunulur.

Şefkatiniz şifa verir
Kutsal hizmeti hak görür
Yoksa bu kalbimiz durur
Ak melekler Ak melekler

Âşık Hüdai (Orak 2001: 84, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Âşık Hüdai mısralarında hemşirelerin hastalara karşı güler yüzlü, şefkatli davranışları dile getirir ve onları metheder.

Grafik 9.3.Mesleklerin methodilmesi.

Dönemin âşık şiirinde yirminci yüzyılda icra edilen meslekler arasında en çok öğretmenlik mesleği methedilir, öğretmenliğin kutsallığının dile getirilir. (Grafik 9. 3)

9.5. DOĞAL UNSURLARIN METHEDİLMESİ

20. yüzyıl âşık şiirinde yoğun bir şekilde kullanılan tabiat unsurlarından dağ başta olmak üzere yaylalar, bağlar, akarsular, tepeler, ovalar, yaylalar, tarlalar, çayır çimenler, bahçeler bunların çevresinde yetişen bitkiler, hayvanlar, kuşlar, böcekler gibi pek çok tabiat unsuru güzellikleri yönüyle âşık şiirinin methedilen konuları arasında yer alır.

Meyvaları veren dalar ne güzel

Toprağı sulayan sular ne güze

Kul Ahmet (Hüseyin 1978:124, 1/2-4)

İklim iklim, diyar diyar,

Tabiatta bak neler var,

Göklerde ampuller yanar,

Yer ne güzel, yer ne güzel.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987:138, 2/1-2-3-4)

Hepsini hoş yaratmış Hak,

Yeter ki sen sevgiyle bak,.

Orman, ova, dere, ırmak,

Kır ne güzel, kır ne güzel.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987:138, 3/1-2-3-4)

Nerden baksam ala karın görünür

Koyağında mor kuyunun yörünür

Derde derman otu sende bulunur

Derdime bir derman sal Nurhak dağı

Afşinli Derdiçok (Demir 1993:199, 1/1-2-3-4)

Yedi iklim Çâr köşede söylenir
 Gayet seyrangâhtır Topçam yaylası
 Erenler-Evliyalar gelir eğlenir
 Gayet seyrangâhtır Topçam yaylası

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:183, 1/1-2-3-4)

Doğal unsurların güzelliğine işaret edilen âşık şirinde varlıkların lisan-ı halleriyle Yaratıcısına işaret ettiği dile getirilir varlıklardaki tüm bu güzelliklerin sebebitek bir elden çıkmasına bağlanır; Allah'ın varlığına ve birliğine dikkat çekilir.

9.6. KURUMLARIN KURULUŞ VE TESİSLERİN METHEDİLMESİ

9.6.1 ÜNİVERSİTELERİN METHEDİLMESİ

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren dönemin âşıkları, üniversitelerin davetlisi olarak gerek öğrencilere geleneğin tanıtılması gerekse üniversitelerin şenliklerinde ve şölenlerinde konuk sanatçı olarak katılmışlar böylece üniversiteyi ve üniversiteliyi daha yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır.

Çukurova'mızda üniversite
 Balcalı'da yeri mekânı güzel
 Üniversitenin bak bunca site
 Ustası mimarı plânı güzel

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:225, 6/1-2-3-4)

Gece günüz, her an hizmet etmekte,
 Uygarlık yolunda, ışık tutmakta,
 Cehaleti kökten söküp atmakta;
 Sivas Cumhuriyet Üniverstesesi.

Âşık İsmetî (Kaya 1984:107, 3/1-2-3-4)

Eğitim ve öğretimin önemini, öğretmenin kıymetini her fırsatta Şiirlerine konu eden âşıklar bazı Şiirlerinde niversitelerin güzelliklerini dile getirmiş ve üniversitelere övgülerde bulunmuşlardır. ŐıkŐiirlerinde üniversitelerin bulunduğu mekânların güzellikleri, mimari zellikleri, Şehirlere kazanımları, ilim ve fen yuvaları olmaları, birlik ve beraberliğe katkıları medeniyet yolundaki katkıları dile getirilmiştir. Bu tür methiyelerde aşığın yaşadığı yörede bulunan üniversiteyi methetmeleri ilgi çekicidir.

9.6.2. GAP'IN METHEDİLMESİ

Güneydoğu Anadolu Projesi, kısaca GAP, Fırat ve Dicle Nehirleri üzerinde yapımı öngörülen barajlar, hidroelektrik santralleri ve sulama tesislerinin yanı sıra kentsel ve kırsal alt yapı, ulaŐtırma, sanayi, eğitim, sağlık ve diğer sektörlerin geliŐmesini ve hizmetlerini kapsayan entegre projedir. (wikipedia.org; Güneydoğu Anadolu Projesi)

Daha tek bir eşi yoktur,
Devletin hizmeti çoktur,
Düşmanın gözüne oktur,
GAP'ı gezip görmelisin.

Murat obanoğlu (Kafkasyalı 1998:196,2/1-2-3-4)

Dönemin Őık Şiiri konuları arasında yer alan GAP eşsiz ve benzersi bir proje olması yönüyle methedilir.

9.7. DİĞER METHİYELER

9.7.1. İNSANIN METHEDİLMESİ

Âşık şiirinde methedilen varlıklar arasında insan yaratılış mükemmelliği yönüyle sık sık methedilen varlıktır.

Nutuk sende kelâm sende
Arş, kurs levnü kalem sende
On sekiz bin âlem sende
Nüshayı kübradır insan.

Âşık Müdâmi (Aslan 1978: 259, 8/1-2-3-4)

Âdem'dir mâ'nada Nüsha-ı kübra
Natık Kelâmullah Allem-ül Esmâ
Esrar-ı hakikat Fer'i müsemma
Za'tı sıfatta kadim sultandır canım

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:1, 6/1-2-3-4)

Yedi iklim çâr köşeyi hep gezdim
Ak'ından okudum karasın yazdım
Allemel-esma'nın manasın süzdüm
Tefsir'i Kur'an-ıözümde buldum

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 55, 2/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşıklarına göre insan Allah'ın bütün güzellikleri kendisinde cem ettiği bir sanat eseridir. Varlık âleminin en önemli varlığı ve Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Kâinatta onun dışında tüm varlıklar ona hizmet edecek mahiyette yaratılmıştır. Allah'ın isimlerini tezahürünü insanda görmek mümkündür. İnsan dünyanın küçük bir misali, kâinatın defteridir. Yerde ve gökteki her şey onda

mevcuttur. On sekiz bin âlem başta olmak üzere tüm gizli hazineler onda saklıdır. Yine dönemin âşıklarına göre Kur'an'ın tefsirini insanda görmek mümkündür. Bu özelliklerinden dolayı insanın hakikati bilmesi daha da önemlisi kendini bilmesi lâzımdır. Bunun için de insan, suretini bırakıp manasını aramalıdır.

Hilkati Ahsen-i takvim
Kamu'dan âlâ'dır insan
Haber verdi elif lam mim
Allem'el esma'dır insan.

Âşık Müdami (Aslan 1978:259, 7/1-2-3-4)

Yer yüzünde her ne olsa olan insan içindir
Gonca gülden renk alındı alan insan içindir
Türlü türlü ziynetlerle dolan insan içindir
Zuhur eyler dağdan taştan yerden çıkar kaynaklar

Âşık Selmani (Selman 1971: 39, 2/1-2-3-4)

Gösteren, hem gören sende
Yedi Tamu-Niran sende
Cennet, Huri, Gılman sende
San'atı mevlâdır insan.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 260, 3/1-2-3-4)

SELMANİ öğmüş yaratmış Yaradan yüce celil,
Akıl fikir ilim irfan olmuştur ona delil
Dört emanet getirmiştir o ağaca Cebrail
Biri çırak bir kemer bir hırka biri taç

Âşık Selmani (Selman 1971: 45, 5/1-2-3-4)

Âşık şiirine göre insan Mevla'nın bir sanat eseridir. İnsanın en güzel surette yaratıldığı, yerde ve gökte ne varsa hep onun hizmetine sunulduğu söylenir; varlıklar

âleminde Allah tarafından insanın muhatap alındığını ve peygamberler aracılığıyla insanlara dört kutsal kitabın gönderildiği belirtilir.

Hamel Baştır Alel-arş-ı üstüva
 Kadd-in Taha, Had'din bir handır canım
 Kaşın ile saçın Innâ Fetahna
 Veçh-in harfi Seb'ül-mesan'dir canım
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 41, 1/1-2-3-4)

Müjganin Bismillah Dört rumuz A'yet
 Züüfün şakağında bir had-di Kudret
 Ondört makaddesat Sırr-ı muhkemât
 Yirmi dört hurufu beyandır canım
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 41, 2/1-2-3-4)

Leb'in hayatullah hem dişin sedef
 Duhan'ın Kenzullah Sırr-ı Men A'Ref
 Muteber Kâ'külün şekli bir Tavaf
 Te'villi müfredat Yezdan'dır canım
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 41, 3/1-2-3-4)

Nutkun Cebrail'dir Çeşm-in Mikâil
 Burnun İsrail'dir Küş'un Azrail
 Monraya Burhana Rab'behû delil
 Vücutun serteser Kur'an'dır canım
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 41 4/1-2-3-4)

Vücutun adedi hattı beyanı
 Altıbin altıyüz altmış altı ayet
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 50, 2/1-2)

Üçyüz altmış altı sinir damarın

El ve ayak yetmiş iki melhüzar

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 50, 3/1-2)

Dönemin âşıklarından Fedayi Baba, mısralarında insanın uzuvlarındaki güzelliği ve mükemmelliği şiirlerinde metheder insanın bedenini, uzuvlarını meleklerle, gizli şifreler bulunan Kur'an harflerine, ayetlere, surelere ve değerli taşlara benzetir ve insanın mükemmelliğine işaret eder.

9.7.2 CUMHURİYET'İN VE KAZANIMLARININ METHEDİLMESİ

Âşıklar, bir toplumda yaşanan yenilikleri, tarihî ve sosyal olayları şiirlerinde işler tarihe not düşecek şekilde kaleme alırlar. Şiirlerinde yaşanan tarihî ve sosyal olayları halk gözüyle eleştirirler ve methederler. Cumhuriyetle birlikte Türkiye'de yaşanan yenilikler, yapılan reformlar, halka imkân tanıdığı kazanımlar, âşık şiirinin methettiği konuların başında gelir.

Büyük Atatürk'ün bir yadigârı

Kalır kıyamete iş bu eseri

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 38, 3/1-2)

Cumhuriyet aydınlattı her yeri

İşimiz gün be gün gider ileri

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:100, 2/1-2)

Halkın iradesi milli irade,

Bugün Cumhuriyet, bugün Atatürk.

Âşık Sefil Selimi(Özdemir 2003: 304, 7/3-4)

Dönemin âşıkları için Atatürk'ün bir yadigârı olan Cumhuriyet ülkeyi aydınlatan ve ebedî yaşayacağı düşünülen bir yönetim biçimidir. Bağımsızlığın müjdecisi, halkın kendi iradesi ve insanların üzerine doğan güneştir.

Çoluk çocuğunu bu aşkla büyüt,
Her ilime sahip evrensel boyut,
Milli kültürümüz adına kayıt,
Cumhuriyet, duru korkmaz su gibi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 246, 1/1-2-3-4)

Olgun operatör doktor tabipleri
İşte dispanserler adli tıplar
Kuran okur kurslar imam hatipler
Halkın selameti cumhuriyetin

Âşık Efkari (Keskin 2006: 37, 1/1-2-3-4)

Dünyaca tanındı Türk işçiler
Memur mühendisler Türk aydınlar
Pancar tarlaları çay bahçeleri
Size bir cennet cumhuriyetin

Âşık Efkari (Keskin 2006, 37, 2/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirine göre iktisadi imkânların iyileşmesi, sosyal adaletin tesis edilmesi, milli kültürümüzün devamı, sosyal ve kültürel alanlarındaki gelinen nokta Cumhuriyet kazanımlarıyla elde edilmiştir. Sağlıktaki gelişmeler, tecrübeli doktorların yetişmesi, adli tıp, dispanser gibi sağlık kuruluşlarının açılması, imam hatip lisesi eğitimi, Türk işçilerinin dünyaca tanınması, tarım ürünlerinin çeşitliliğinin artması Cumhuriyetle mümkün olmuştur.

Semaya dayandı apartumanlar
 Temeli atılan resmi binalar
 Spor kulüpleri doldu meydanlar
 Azmi azameti cumhuriyetin

Âşık Efkari (Keskin 2006: 37, 4/1-2-3-4)

Konya'da çalınıyor sazımız
 Bu bir muhabbeti cumhuriyetin

Âşık Efkari (Keskin 2006: 37, 7/3-4)

Türkiye'de modern konutların, şehir hayatının bir zorunluluğu olarak çok katlı apartmanların yapılması, resmi binaların çoğalması, spor kulüplerinin sayısının artması, kültürel etkinlik ve organizasyonların tertiplenmeye başlanması yine Cumhuriyet'in Türkiye'ye ve Türk insanına kazanımıdır.

Çamlıkla süslendi hep bozkırları
 Suya kavuşturdu susuz yerleri
 Devlet eliyledir hac seferleri
 Bu bir nezâketi cumhuriyetin

Âşık Efkari (Keskin 2006: 38, 1/1-2-3-4)

Parklar bahçeler gelişir yine
 Kuru vatan yeşil bakın rengine
 Seçemezsin herkes döndü zengine
 İşte cemaatin cumhuriyet

Âşık Efkari (Keskin 2006: 37, 5/1-2-3-4)

Yüzyılın âşık şiirine göre, ülkenin ağaçlandırılması ve yeşil alanların çoğalması, susuz ve kıraç yerlerin ıslah edilmesi ve suya kavuşması, park ve bahçelerin gelişmesi, hac seferlerinin devlet eliyle yürütülmesi Cumhuriyetle birlikte olmuştur.

Bu gün vesaitler asfaltta gezer
 Yüzde doksan oldu okuyup yazar
 Zirai donatım veriyor düzen
 Çiftçiye himmeti cumhuriyetin

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 36, 5/1-2-3-4)

Fabrikalar öter trenler aşar
 Yoktan bu varlığı görenler şaşar

Yusufelî Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:100, 5/1-2)

Hem elektrikler teleferikler
 Hele trafikler hayatı bekler
 Hava yolculuğu arslan yürekli
 Bu bir metaneti cumhuriyetin

Âşık Efkarî (Keskin2006:37, 3/1-2-3-4)

Sanayiler kurdu hadsiz kar etti;
 Bugün Cumhuriyet, bugün Atatürk.

Âşık Sefîl Selîmî (Özdemir 2003: 305, 1/3-4)

Cumhuriyetimizin büyük çabası
 Her köyde kuruldu ilim yuvası
 Dünya taktirindir boğaz köprüsü
 Çok azim serveti cumhuriyetin

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 36, 4/1-2-3-4)

Her tarafa irfan nurunu saçtık
 Artık cehaletten uzağa kaçtık
 İhtiyaca göre mektepler açtık
 Kültürümüz asrımıza uygundur.

Yusufelî Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:100, 3/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıklarına göre, Cumhuriyetle birlikte ülkemizde okur yazar oranı yüzde doksanlara ulaşmış, havayolu ulaşımı ile tanışılmış, demir yolu ulaşımı gelişmiş, yollar modernleşmeye başlamıştır. Ziraî donatımların gelişmesi, fabrikaların çoğalması, ülke insanının elektrikle ve telefonla tanışması, modern teknoloji ile büyük köprülerin yapılması yine Cumhuriyet'in Türk insanına kazandırdığı yenilikler olduğunu belirtirler.

9.7.3. TÜRKÇENİN METHEDİLMESİ

Dil, bir milleti millet yapan, tarihi geleneği ile birlikte, aynı soydan insanların iletişimini sağlayan, aynı zamanda coğrafya ve kültür bütünlüğünü de içeren en önemli unsur başında gelir.

Dünyanın en zengin dillerinden biri olan kökenleri binlerce yıl öncesine dayanan yeryüzünün sayılı dilleri arasında yer almıştır. Orta Asya'da geniş bir sahayı kaplayan Türklük âlemi asırlar boyunca hep aynı dille okuyup yazmışlardır. “Daha İslamıktan evvelki Uygur eserlerinde bile hemen umumiyetle, bunların Türk Dili ile yazıldıkları tasrih edildiği göz önüne alınırsa, bunun mahiyeti daha iyi anlaşılır. Divan-ı Lugatu't-Türk, Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakayik'te mutlak olarak Türkçe denildiği zaman bununla, Hakaniye Türkçesi, yani kendi kullandıkları lehçe anlaşılacaktır. Yine aynı şekilde ilk Osmanlı yazıcılarının da kendi dillerine Oğuzca değil Türkçe dediklerini görüyoruz.” (Çetindağ Tarih? : 44-45)

Kaynağını geleneklerden, halk kültüründen alan âşıklar, halkın edebî zevk, düşünce ve anlatım gücüne ulaşmış halk sanatçılarıdır. Şiirlerini halkın zevk ve beğenisini kazanan en duru en yalın bir anlatımla Türkçe yazıp söylemişler, Türkçe'yi lehçe ve diller arasında asil ve yüce bir dil olarak methetmişlerdir.

Bunu böyle bilsin her ırk her nesil,
 Türkçe dili kadar yüce bir dil yok.
 Lehçeler, şiveler hepsi pek asil,
 Türkçe dili kadar yüce bir dil yok.

Âşık Sefil Selim i (Özdemir 2003: 299, 7/1-2-3-4)

Yazıda, lisanda, ses de ki gücü,
 Hissi akla bağlar, hece de ucu,
 Edebiyat denen kültürün tacı,
 Türkçe dili kadar yüce bir dil yok.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 300, 2/1-2-3-4)

Kainatın süsü, yer gök hakimi,
 İnsanlığın ilacı ve hekimi,
 Sefil Selimi'nin budur hükümü,
 Türkçe dili kadar yüce bir dil yoktur.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 300, 8/1-2-3-4)

)

Yüzyılın âşıklarından Âşık Sefil Selimi Türkçenin yazıda, lisanda ve edebiyattaki gücünü dile getirir, anlam zenginliğinde dikkat çeker. Selimî'ye göre Türkçe, kâinatın, yer ve göğün süsü, insanlığın ilacı ve hekimidir.

9.7.4. ŞEHİRLERİN METHEDİLMESİ

Bir şehri veya şehrin güzellerini tasvir etmek amacıyla yazılan eserlere Türk edebiyatında genel olarak şehir-engîzdenir. Yirminci yüzyıl âşıkları şehir-engîztüründe manzum müstakil eserler kaleme aldıkları gibi şiirlerinde yer yer gezdikleri gördükleri şehirleri konu alan mısralara da şiirlerin de yer vermişlerdir.

Dağlarında biter lale sümbüller
 Bağlarında öter şeyda bülbüller
 Parklarında kokar her çeşit güller
 Hoş olur baharı yazı Samsun'un
Âşık Talibî (Kaya 2005: 201)

Baharda açılır gülü
 Seherde öter bülbülü
 Ilgıt ılgıt eser yeli
 Muntazamdır şehir Amasya
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 208, 1/1-2-3-4)

Bir taraftan Seyhan Nehri çağlar da
 Bir taraftan gül açmış bağlarda
 Bir taraftan kar görünür dağlarda
 Bir yan yaz, bir yanın kıştır Adana
Âşık Efkarî (Keskin 2006:210, 2/1-2-3)

Yaz gelince cennet olur her yanı
 Meşeler güverir süsler ormanı
 Efeler diyarı yiğit harmanı
 Türkiye'min kalbi canım Hüseyin
Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 33, 3/1-2-3-4)

Çoruh illerinin methin eyliyem
 Laleli sümbülü dağlar bizde var
 Bir ağaç bal verir birin yağ verir
 Yaprağı solmuyan bağlar bizde var
Âşık Efkarî (Keskin 2006: 69, 5/1-2-3-4)

Etrafına sıra dağlar çekilir
 Eteğinden zezzem sular dökülür
 Ovasının mahsulü bol ekilir
 Her tarafa gider malın Çayırılı

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 251, 2/1-2-3-4)

Yakışır ne kadar methin eylesem
 Aynı cennet gibi havası Kars'ın.
 Tükenir mi yüz binlerce söylesem
 Sığar mı tâbire senası Kars'ın

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 74, 6/1-2-3-4)

Her yanından, çaylar gelir,
 Vadileri, boylar gelir,
 Urama'dan, kaynar gelir,
 Suyu, berraktır, Posof'un.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 243, 5/1-2-3-4)

Kültürlü insanın öz Türkçe dilin
 Elli bin nüfusun Adana ilin
 Sen Çukurova'da nazlı bir gelin
 Sürmelidir gözün kaşın Kadirli

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 228, 2/1-2-3-4)

Seni öğer cümle cihan,
 Bir manzaran değer cihan,
 Selim,Posof, Kars Ardahan,
 Göle, Çıldır ,Arpaçayı.

Âşık Müdami (Aslan 1978:230, 9/1-2-3-4)

Doğu kıblesinde yücelir dağlar
 Yazın Ağustosta meyveli bağlar
 Çilek, şeftalisi dal eğer bağlar
 Var mı bunda çürük sözü Ketselin

Davut Sulari (Yılmaz 2009:294, 2/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları yaşadıkları, ziyaret ettikleri şehirlerin ve köylerin doğal güzelliklerini bu güzelliğin enstrümanları arasında yer alan dağları, ırmakları, pınarları, bahçeleri, parkları bitkileri ve hayvanları adeta bir ressamın fırçasından dökülen renk armonisi gibi şiirlerinde kelimelerle resmederler. Gezdikleri şehirlerin doğal güzelliklerini, geçim kaynaklarını, tarihi dokusunu, yöresel halk ürünlerini, tarihi olayları ve kahramanlıklarını, sosyal ve kültürel yaşamını, halkın karakteristik özelliklerini, şiirlerinde işler ve şehirleri methederler.

Bafra'dan çıkıyor tütünün hası
 Sebze meyvesi çoktur meyvesi
 Çarşamba'da hoştur güzel sevmesi
 Doyulmaz kızların tatlı diline

Âşık Talibî (Kaya 2005: 399)

Çoktur sebzesi bostanı
 Üzüm-Armut-Elma gani
 Âşık Fedayî'nin vatani
 Muntazamdır şehir Amasya

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:208, 2/1-2-3-4)

Bingöl yaylaları Pasin dağları
 Yaz gelende seher subhun çağları
 Ballı kaymakları tere yağları
 Sofrası meydanda nanlı Erzurum

Dursun Cevlani (Cevlanî 1951: 11, 3/1-2-3-4)

Doğu kıblesinde yücelir dağlar
 Yazın Ağustosta meyveli bağlar
 Çilek, şeftalisi dal eğer bağlar
 Var mı bunda çürük sözü Ketselin

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 294, 2/1-2-3-4)

Yaz olanda cennet misâl otağı
 Hesaba mı gelir sütü kaymağı
 Loru çökeleği yoğurdu yağı
 Sağılır yaylada malları Karsın

Dursun Cevlani (Cevlanî 1951: 9, 3/1-2-3-4)

Köyleri misafirperver, gözü tok
 Zahiresi mebzul hayvanatı çok
 Otuna, südüne, yağına, söz yok
 Gider çok diyara gıdası Kars'ın.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 78 1/1-2-3-4)

Yöresel halk ürünleri ülke ekonomisine büyük gelir sağlayan, ülke tanıtımına katkısı bulunan önemli ürünler arasındadır. Dünyada yetiştirilen birçok yerel ürün yetiştigi ve üretildiği yörenin adı ile tanınmaktadır. Ekonomide küreselleşmenin yaşandığı günümüzde gerek yurt içinde ve yurt dışında yöresel halk ürünlerin tanıtımına katkı sağlayacak önemli etkenlerden biri de halkın sanatçısı ve zengin bir geleneğin temsilcisi olan âşıklardır. Dönemin âşıkları şiirlerinde gezdiği şehirlerin ürünleri, yörelere özgü üretimleri şiirlerinde methetmişler adeta bir reklamcı gibi dile getirmiştir.

Gaziantep düşmana karşı geldi
 Kadın erkek silah aldı eline

Âşık Talibî (Kaya 2005: 387)

Kucağına şehit saran Erzurum

Tarihte yazılı mert dadaşları

Dursun Cevlani (Cevlanî 1951: 23, 3/1-2)

Onüç Ekim bin dokuz yüz yirmi üç

O günden bugüne başımıza taç

Koparamaz seni bizden hiçbir güç

Türkiye'min kalbi canım Hüseyin

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 33, 1/1-2-3-4)

Kurtuluş Savaşı'nda pek çok şehrin halkı ile birlikte bağımsızlık mücadelesine katılmaları, düşmana karşı topyekün direniş göstermeleri kahramanlıklara imza atmaları âşık şiirinde övgü ile anlatılan konulardır. Şehirlerin tarihi olaylarına özellikle Kurtuluş savaşında verdikleri bağımsızlık mücadelesine değinen âşıklar, şehirlerin bu kahramanlıklarını, yaşanan diğer tarihi olayları dile getirir ve şehirleri şiirlerinde metheder.

Anıtkabir'inle ışık saçarsın

Türkiye'min kalbi canım Ankara

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 33, 2/1-4)

Hacı Bayram Veli, sendedir yatan,

Âleme destektir elin Ankara!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:202, 4/3-4)

Şüheda serdari nice canlar var,

Meşhurdur Hasan-Hırkani Kars'ta.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 219, 6/3-4)

Sayızdır âlim evliyaların

Hakkı merhum Mehmet Efe pirlerin

Abdulgani solakzade erlerin

Sende kimler yatar uyan Erzurum

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 186, 5/1-2-3-4)

Arslan yetiştirir o bizim yurtlar

Çoruh'ta yetişmiş nice bin mertler

Sadoğlu Ahmetler Koca Mahmutlar

Halen yaşar bitmez çağlar bizde var

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 69, 6/1-2-3-4)

Kayseri umum vilâyetin başı

Hamam camileri hep mermer taşı

İstanbul ayarı İzmir'in eşi

Kars u Kağızman'da şanı görünür

Âşık Talibî (Kaya 2005:209)

Ne savaşlar vermiş dimdik kalesi

Erenleri Hacı Bayram Veli'si

Gülçınar'da sevdalısı delisi

Türkiye'min kalbi canım Hüseyin

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 33, 4/1-2-3-4)

Yüce bari kal'ası var

İpek sırma halısı var

Hindistan'dan töresi var

Muntazamdır şehir Amasya

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:207, 4/1-2-3-4)

Kalesi müstahkem benzer polada

İkinci naziri yoktur dünyada

Metin tabiyalar hep bir sırada

Fenne uygun tarz-ı inşası Kars'ın.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 75, 1/1-2-3-4)

Cumhuriyetimin temel harcısın
 Laikliğe kale hem de burcusun
 Atamdan emanet boynum borcusun
 Ölmem mi yoluna senin Sivas'ım

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 58, 2/1-2-3-4)

Binaların yon(t)ma taştan,
 Halkın farkı yok kardaştan,
 Güzellerin hilâl kaştan,
 Sırma teldir Arpaçayı.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 231, 4/1-2-3-4)

Âşıklar gezdiği yerlerdeki cami, köprü, medrese, türbe, kale gibi şehirlerin dokusunu oluşturan tarihi eserleri ile şehirlerin yetiştirdiği din ve tasavvuf öncülerinin isimlerini zikrettikleri mısralarda kendilerine has sade, zengin bir halk Türkçesi üslubuyla bu unsurları dile getirirler. Tarihi dokulara ait ayrıntıları hiçbir ayrıntıyı ve güzelliği gözden kaçırmayacak şekilde büyük bir ustalıkla anlatır ve şehirlerin tarihî güzelliklerinden ve manevi mimarlarından övgüyle söz ederler.

Gümüşhane'de var ufak çarşılar
 Halkı bağ yetirir elma aşılar
 Onlar misafiri iyi karşılar
 Zenginleri bakar fakir haline

Âşık Talibî (Kaya 2005: 291)

Fabrikalar dizin dizin
 Buğday keser kışın yazın
 Un dengi kaplar yer yüzün
 Muntazamdır şehir Amasya

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 206, 5/1-2-3-4)

Ahalisi şöhret bulmuş her işte
 Esnafları doğru, alış verişte
 Çocukları zeki yaradılıştta
 Namuskârdır bay ü g edası Kars'ın

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 78, 2/1-2-3-4)

Tezgâtaki şalı, güzel,
 Kovanında balı, güzel,
 Konuştuğu dili, güzel,
 Aslı, Kıpçak'tır, Posofun.

Âşık Müdami (Aslan 1978:244, 1/1-2-3-4)

Bizim köyler kağrı araba koşar
 Hisli duvar tezek yakarda yaşar
 Burada sıhhat vardır bütün kul koşar
 Bizim elin karı buzu Ketselin

Davut Sulari (Yılmaz 2009:295, 1/1-2-3-4)

Reyhani'yim bazen senden ırağım
 Onun için artar gamım merağım
 Hem benim üstadım hem de çırağım
 Sen büyüttün anam atam Erzurum

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997:186, 6/1-2-3-4)

Sokuda döverler bulgur ve yarma
 Başlıca yakacak kok gibi kerme,
 Bazlama ekmeği lezzetli, sorma,
 Garipseyen seni ansın Şarkışlam.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 325 1/1-2-3-4)

Halkın ali cenap,misafir perver,
 Müdâm her garibe,müşfik bir peder,
 Gamlı gelen senden,meserret gider.
 Müstağrakdır lutfü ihsana Göle.

Âşık Müdami (Aslan 1978: 188, 7/1-2-3-4)

Önlüğüyle fesi, zıvga yeleşti,
 Tacının tahtının tuğu teleği,
 Aşiret fıstanı çocuk beleşti,
 Ebeler ebesi yurdu Elbeyli

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 267, 2/1-2-3-4)

Üzümlü'nün insanında birlik var
 Konu komşu arasında dirlik var
 Milliyetçilik var beraberlik var
 Kolay kolay olmaz şer Üzümlü'de

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 231, 2/1-2-3-4)

Bizim köyler kağrı araba koşar
 Hisli duvar tezek yakarda yaşar
 Burada sıhhat vardır bütün kul koşar
 Bizim elin karı buzu Ketselin

Davut Sulari (Yılmaz 2009:295, 1/1-2-3-4)

Âşıklar yaşadığı kültürel ortamla her zaman iç içe olmuş, buldukları sosyal çevrenin kültürü ile yoğrularak sosyal çevreleriyle anlam ve önem kazanmışlardır. Âşıklar gezdikleri misafir oldukları şehirlerde halkla beraber olmuş ve seyahatlerinde onları yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır. İnsanlar ve şehirlere dair izlenimlerini şiirlerinde dile getirmişlerdir. Bu şiirlerde halkı, fakiri gözeten, misafirperver, kanaatkâr, çalışkan, dürüst, ziyansız ve zararsız görürken kimi şehir halkını ise kabadayı, kavgacı, cambaz, eğlenceye düşkün, dünya malına meraklı, cesur, akıllı ve uslu ifadeleriyle tanımlamışlar karşılaştıkları güzellikleri şiirlerinde methetmişlerdir.

9.7.5. KÖYLERİN METHEDİLMESİ

Dönemin âşık şiirinde methedilen yerleşim yerleri arasında köylere de rastlanır. Âşıklar yaşadıkları, görev yaptıkları ya da gezdikleri köyleri şiirlerine konu etmişler, köylerin doğal güzelliklerini, misafirperverliklerini, âşıklara karşı sıcak ilgilerini ve hürmetlerini methetmişlerdir.

Cennete benzersin gelince bahar
Ovasında gül var dağlarında kar
Kurdu çayı gelir üstünden akar
Yedi renkli çayır çimenin Alvar

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997:218, 2/1-2-3-4)

Misalin bulunmaz şark köylerinde
Kıymetlisin halis ayar Örtülü.
Beş sınıflı mektep, telefon, radyo
Halkın terakkiye koşar Örtülü.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:104, 3/1-2-3-4)

Dinleyin ağalar methin edeyim
Bir yüce beldedir köyü Oktabın
Tarif edip esrarımı söyleyim
Abu hayat gibi suyu Oktabın

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:169, 1/1-2-3-4)

Dinleyin erenler methin söyleyim
Hak yoluna sarf olur mâlı Dive'nin
Bağını bahçesini seyran eyleyim
Baharda açılır gülü Dive'nin

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:184, 1/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları şiirlerinde methettiği köylerle ilgili olarak köylülerin yetiştirdikleri ürünler, köylünün sosyal kültürel yaşantısı, geçim ve uğraşları, eğitim ve öğretimi, teknik ve teknolojisi belirtilir dönemin köy yaşantısı hakkında da bilgi verilir. Pasinler'in Alvar köyü, Ardanuç'un Örtülü köyü, Tokat'ın Oktap, Ceğet ve Dive köyü âşık şiirinde methedilen köyler arasında yer alır.

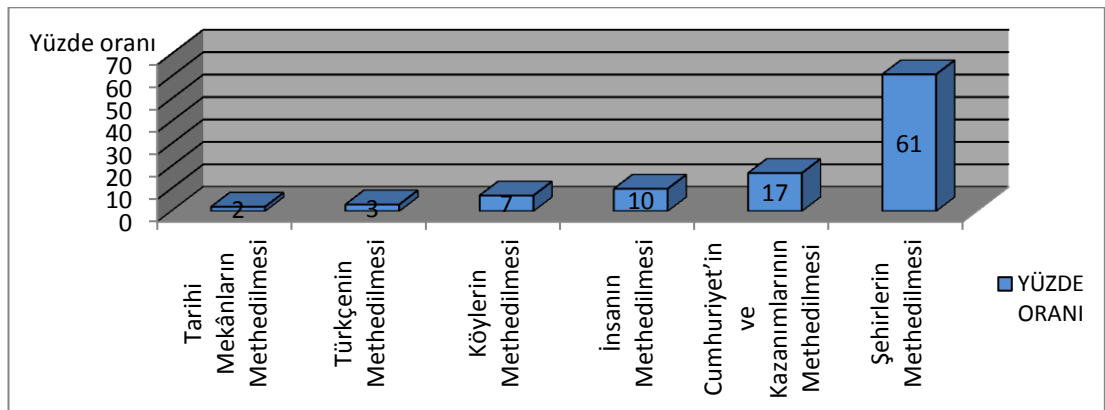
9.7.6. TARİHİ MEKÂNLARIN METHEDİLMESİ

Âşık şiirinde şahıslar, doğal unsurlar, şehirler, kavramlarla birlikte methedilen bir diğer unsur ise tarihî mekânların, yapıların ve anıtların olduğu görülür.

Şaheserdir mimarın yapısı,
Sarayı, hamamı, kale yapısı,
Yer altında, zindan, taşkan, mahpusu,
Meçhuldur, bilinmez işlerin Anı.

Âşık Müdamî (Aslan 1978: 228, 8/1-2-3-4)

Doğu Anadolu Âşıklık Geleneğinin önemli temsilcilerinden Âşık Müdamî, Kars'ın önemli tarihî mekânları arasında yer alan Alparslan tarafından ele geçirilen Ani Kalesi'nin tarihî değerini ve sanatsal değerini dile getirir.

Grafik 9.4 Diğer methiyeler.

Diğer methiyeler başlığı altında değerlendirilen unsurlar arasında şehirlerin doğal ve tarihi güzellikleri dile getirilir ve şehirlerden övgüyle söz edilir. (Grafik 9.4)

ONUNCU BÖLÜM ÖĞÜT VE NASİHATLER

Nasihat, Arapça bir kelime olup sözlüklerde “öğüt, nush, pend, mev’ize (Sami 1992: 1462), doğru yola iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma, akıl öğretme, yol gösterme, âşık edebiyatında öğüt verici şiir türü (Doğan 2001: 990) gibi anlamlara gelir.

Başlangıçtan itibaren edebiyatımızda önemli bir tür olarak varlığını sürdüren manzum nasihat-nâmelerde, yazıldıkları dönemin ihtiyaçlarını, sorunlarını ve amaçları doğrultusunda, hemen her türlü konuya yer verilmiştir. Genel anlamda birer ahlâk kitabı olan manzum nasihatnamelerde ahlâkın felsefesini yapmak yerine doğrudan yapılması istenen davranışlar övülmüş, tavsiye edilmiş; kaçınılması gereken, birey ya da toplum açısından zararlı görülen davranışlar ise yerilmiş ve sakındırma yolunda öğütlere yer verilmiştir. (Kaplan: turkiyat.selcuk.edu.tr)

Âşık şiirinde insanlara yol göstermek ve öğüt vermek amacıyla manzum olarak işlenen öğretici şiirlere “öğütleme” veya “nasihatname” adı verilir. Dinî, ahlakî ve sosyal konuları içeren öğüt ve nasihat destanlarında atasözlerine, deyimlere, ayet ve hadislere, tasavvuf erbabının sözlerine sıkça yer verilir.

Destanlarda öğüt vermeye yönelik işleyişiaşğın dinleyicisine kendi hayat tecrübesinden veya sözlü kültür ortamında yaygın olarak atasözü formunda yaşayan halk felsefesinden temaları ve onları içeren deyim ve atasözü kullanmak suretiyle öğüt vermeye yönelik olarak ele alış tarzı veya anlatım tutumudur. (Çobanoğlu 2000: 103)

Âşıklar, Türk kültürünün anlamlar, değerler, kurallar bütününe uygun ahlak anlayışını temsil eden, yaşatan ve yayan eserler vermişlerdir. Eğlendirme kadar eğitim ve öğretim sorumluluğunu da üstlenmişlerdir. Öğrendiklerini, gördüklerini,

algıladıklarını estetik duyguları sazları eşliğinde şiir, hikâye ve sohbetlerde dinleyicilerine ulaştırarak onların gözü, kulağı bir anlamda öğretmeni ve dostu olmuşlardır. (Günay 1999: 237)

Âşıklık geleneği içerisinde âşıklar şiirlerinde yer yer nasihat eden, öğüt veren mısralara yer vermişlerdir. Bunun yanında bir de sadece belli konularda nasihat etmek için söylenen uzun şiirlere rastlanır ki bunlar daha çok destan nazım şekliyle söylendikleri için nasihat destanı adı ile anılırlar.

Edebiyatımızda nasihatname tarzında ortaya konulmuş pek çok eser vardır. Bunlardan önemlilerini şöyle sıralanabilir: Yusuf Has Hâcib-Kutadgu Bilig, Ahmet Fakih-Çarhnâme, Yunus Emre-Risâletü'n-Nushiyye, Hoca Mes'ud-Ferhengnâme-i Sa'di, Müridî-Pend-i Ricâl, Ahmed-i Dâî-Vasiyyet-i Nuşirevân-ı Adil Be-püseriş, Refî-î-Beşâretnâme, Arif-Mürşidü'l-Ubbâd, Gülşen'î-Dilgüşâ, Dede Ömer Gülşenî-Pendnâme, İbrahim Gülşenî-Pendnâme, Yetimî-İbretnâme, Şeyh Eşref-Nasinâhatme, Günahkâr-Nasihât-ı Günahkâr, Şemsî-Deh Murg, Cemalî-Nasinâhatme, Hüseyinî-Camiü'n-Nesâyih, Muhyî-Nasinâhatme, Askerî-Pendnâme, Şeyh Cemal-i Karamani-Nasayih-i sufiyeFi'lmeva'izi Diniye, Güvahî-Pendnâme, Hızrî-Ab-ı Hayat, Bustan-ı Nesâyih, Gubârî Abdurrahman Efendi-Pend-i Gubarî, Nidaî-Nasihâtname, Behiştî-Heşt Behişt, Cemâlî-Risâle-i Durûb-ı Emsâl, Azmî-Pendnâme, Meşâmî-Pendnâme-i Meşâmî, Emirî-Gülşen-i Ebrâr, Mir'atü'l-Ebrâr ve Muhtarü'l-Ahyâr, Şemseddin-i Sivâsî-Mir'atü'l-Ahlak ve Mirkâdü'l-Eşvâk, Gülşen Âbâd-Nasihâtname, Kadızâde Mustafa Hilmi-Padişaha Nasihat Yollu Manzume, Kadirî Muhyiddin-Nasihâtname, Şeyhülislâm Karaçelebi-zâde Abdulaziz Efendi-Gülşen'i Niyâz, Adnî Receb Dede-Pendnâme, Üveysî-Nasihât Yollu Manzume, İshakRızâî-Nazmu'l-Ulum, Emirî-Nasihâtname, Fazlî-Pendnâme (Kaya 2010: 563)

“Sadece ayet ve hadislere dayanarak yazılmış nasihatnamelerde vardır. İslam edebiyatında bu türün en önemli eseri Feridüddin Attar'ın Pendâme adlı kitabıdır. Nâbi'ninHayrâbad ve Hayriye'si de nasihâtname türünde bizim edebiyatımızda

yazılan önemli eserlerdendir. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1986, C:6, S. 522)

Âşıklar, çıraklık dönemin itibaren başladıkları yetişme dönemlerinde gerek bir usta aşğın yanında gerekse çevresinde yer alan yazılı, görsel ve canlı kaynaklardan bilgiler edinirler. Âşıklar usta-çırak ilişkisine dayalı gelenekten öğrendiklerini akıl süzgecinden geçirerek kılı kırk yaran bir titizlikle öğrendikleri bireysel deneyimleri insanlara aktarır, onlara iyi, doğruyu ve güzel olanı aktarmayı bir sorumluluk olarak görürler.

Âşıklar edindikleri bilgilerini ve deneyimlerini toplanan değer yargılarını öğütleme türü şiirlerinde dile getirirler. Âşıklar ahlâk anlayışının ilkelerini doğal olarak Türk töresinden ve İslamiyet'ten alırlar. Onlar halkı bilinçlendirmeyi, aydınlatmayı, bilgilendirmeyi ilke edinirler. (Artun 2005: 174)

Din, tasavvuf ve tarih konular öncelikli olmak üzere sosyal yaşama dair pek çok alanda sahip oldukları bu bilgi birikimlerini, bilgi hazinelerinden istifade ederek kişisel ve toplumsal öğütlemelerde kullanırlar. Âşıklar dini nasihat konulu şiirlerinde Allah, peygamber, farz, sünnet, cennet, cehennem, mürşit sevgisi ve kanaat gibi kavramları şiirlerinde işler İslam ahlakının kurallarına uyulmasını öğütler. Mesleğe girmelerini, Allah'ın bir lütfu olarak görür, kudret ilminden okuduklarını kelama, söze ve saza döktüklerini söyleyerek insanları doğru yola çağırma gibi bir görevi yerine getirmelerinden dolayı da şükrederler.

Gelenek içerisinde öğüt verme, eski ozan-baksılardan başlayıp günümüze kadar gelinen her dönemde öğüt ve nasihat destanlarına rastlamak mümkündür. Öğüt ve nasihatın olmadığı bir âşıklık geleneğini de düşünmek mümkün değildir.

20. yüzyıl âşık şiiri öğüt ve nasihat yönü ile zengin edebi verimlerin görüldüğü bir dönemdir. 20. yüzyıl, toplumsal kültür düzeyinin hızla arttığı, iletişim araçlarının hızla geliştiği, teknik ve teknolojiye her geçen gün farklı yeniliklerin yaşanması gibi

olumlu gelişimlere rağmen sosyal sorunların arttığı, ahlaki yozlaşmanın başladığı, insan haklarının ve hukuk kurallarının ihlal edildiği, kardeş kavgalarının yaşandığı bir dönem olmuştur. Yaşanan bu olumsuzluklar karşısında âşıklar sanat kaygısı gütmeksizin şiirlerinde bir nasihatçi bir uyarıcı edasıyla iyiyi, doğruyu ve güzeli öğütlemişlerdir.

20. yüzyıl âşık şiirinde konularına göre öğüt ve nasihat içeren âşık mısralarını Dinî ve tasavvufî öğütler, sosyo-kültürel öğütler şekliyle incelemek mümkündür.

10.1. DİNİ VE TASAVVUFİ ÖĞÜTLER

10.1.1. DİNİ ÖĞÜTLER

Nasihât başkasının faydasına veya zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayrettir. Nasihatte iyiliği teşvik ve kötülükten sakındırmak amacı da vardır. Kur'an-Kerim'de ve hadislerde nasihat ve benzeri ifadeler birçok yerde geçer. Kur'an-ı Kerim'de bir ayette şöyle buyrulur: “Allah ve Resulü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde zayıflara, hastalara ve (savaşta) harçayarak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur. Allah çok bağışlayan ve esirgeyendir.” (Tevbe Suresi, 9/ 91) Bu ayette bir Müslüman için öğüt ve nasihatın bir görev ve sorumluluk olduğu belirtilir. Hz. Muhammed (a.s) bir hadisinde “Din nasihattir.” İfadesiyle nasihatın önemine vurgu yapmış, çevresindekiler “Kime?” diye sormaları üzerine “Allah’a, Allah’ın kitabına, Peygamber’ine ve Müslümanların reislerine ve bütün müslümanlara” demiştir. (Kocaer 2003: 52)

Âşıklar çevresindeki insanları etkilemeleri, sözlerini dinletmeleri yönüyle aynı zamanda topluma rehber olma görevleri de vardır. Aldıkları dini eğitim ve toplumdaki rehberlik konumları âşıklara şiirlerinde dini ve ahlaki nasihatlerde bulunma, dinin emir ve gereklerini hatırlatma gibi görevleri yapabilmelerine fırsat ve

imkân verir. Böylece öğüt ve nasihat içerikli şiirlerinde, Allah'a iman, ahiret için hazırlık, dine saygı ve dinin emirlerini yerine getirme, kadere rıza, geride bir eser bırakma, helal rızık ve haramlardan uzak durma, fani dünyaya aldanmama ve ölüme hazırlıklı olma, Allah'ın rızasını kazanma ve ondan yardım dileme gibi konuları işlerler.

10.1.1.1. ALLAHA İMAN

İman, Hz. Peygamberin Allah'tan getirdiklerini tasdik, haber verdiklerini tereddütsüz kabul ederek, bunların gerçek ve doğru olduğuna gönülden inanmaktır. İman İslam'ın ilk ve en önemli kısmıdır. İslamî inanca göre iman ile müşerref olmadan cennete girilmesi mümkün değildir. Müslüman'ın ilk görevi Allah'ın varlığını ve birliğini bilip tasdik etmesi gerekir. Allah'a iman mevzusu âşık şiirinin önemli öğüt ve nasihat konuları arasında yer alır.

Bir Allah'a inanalım,

Bir kapıya dayanalım.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:134, 5/1-2)

Ben neyleyim itibarsız güzeli?

Her an ölmez yitmez yârin olmalı.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:210, 4/ 3-4)

Kalbine iman mührünü

Vur Allah'a ibadet et

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:194,4/ 3-4)

Kör odurkiHak'kın nişanın görmez

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:44,2/1)

Hak neler yaratmış şirin dünyada
 Geceye, gündüze, yıldıza, aya
 Her varlık borçludur güne, havaya
 Işıktan, rüzgârdan, yelden örnek al.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 93, 5/1-2-3-4)

O Halik'ın yoktur eşi ve dengi,
 Görmez misin işindeki ahengi,
 Bu kadar nebata, bu türlü rengi
 Bir kazanda katışından ibret al.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 139, 3/1-2-3-4)

Ölünceye kadar İslâm'a bağlı
 Kalmasını biliyorsan ne mutlu

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:121,5/ 3-4)

Şirk ile kabul olmaz zira ibadet
 Günde Bin rekâta kılsa namazı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 44, 4/ 3-4)

N'olur Murat Çobanoğlu,
 İmanımız bozulmasın.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 165, 3/ 3-4)

Dönemin âşık şiiiri Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayı, insanı hiçbir zaman terk etmeyen hakiki sevgili ye bel bağlamayı öğütler. Kâinatta yerde ve gökte her ne varsa onları yaratan bir kudret vardır. Nasıl ki bir sanayi mühendissiz olamayacağı gibi insanın ve bütün mahlûkatında sahipsiz ve yaratıcısız olamayacağı vurgulanır ve yaratıcıdan söz edilir. Varlıklar üzerinde yer alan Hakk'ın nişanının görülmesi ve tüm mahlûkatı yaratan kudretin işlerinde bir ahenk olduğu, nebatatı bir kazandan desen desen nakşettiği hatırlatılır. Bütün bunları yaratan yaratıcıya iman

konusu öğütlenir, ona eş koşulmaması ve ömür boyu İslama bağlı kalınması nasihat edilir.

10.1.1.2. AHİRET İÇİN HAZIRLIK

Ahiret, sözlükte “son, sonra olan, son gün” anlamlarına gelir. Dini terim olarak ahiret: “ölümden sonra insanların tekrar dirilmesiyle başlayan ve sonsuz olarak devam edecek olan hayata” denir. Kur’an-ı Kerimde ahiret hayatına “kavuşma günü”, “toplanma günü”, “hesap günü”, “din günü”, “hüküm günü” gibi isimler verilmiştir. İslam dininin inanç esaslarından biri de ahirete imandır. Bu inanç, Amentüde “Ahiret gününe, öldükten sonra dirilmenin hak ve gerçek olduğuna” inandım sözleriyle dile getirilir.

Sana ahirette fayda vermeyen

Para neye yarar pul neye yarar

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 124, 3/3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde ahirete hazırlık dini öğütler arasında yer alan önemli öğüt ve nasihat bölümlerinden biridir. Bu nedenle ahiret için hazırlık yapılması, dünya hayatında imkân varken bolca ibadet edilmesi böylece ahirete eli boş gidilmemesi öğütlenir.

Kur’an-ı Kerimde “O ki hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır” (Mülk Suresi, 67/2) buyrulur. Buna göre insan başıboş yaratılmamış belli bir amaç ve gaye için yaratılmıştır.

Sanma dünya baştan başa eğlence
 Kimine zevk kimisine işkence
 İhtiyarlık ölüm gelmezden önce
 Gençliğin hayatın kıymetini bil

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 125, 5/1-2-3-4)

Bu anlayışın bir yansıması olarak görülebilecek düşünceden hareketle âşık şiirinde dünya baştan başa bir eğlenceden ibaret değildir. İhtiyarlık gelip çatmadan gençliğin ve hayatın kıymeti iyi bilinmelidir:

Burda ne ekersen orada biçen
 İnanma bu sözden gayri yalana

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:51,2/ 3-4)

Ahiretinmezirasıdır bu dünya
 Ölüp yine diriliriz âmenna

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:51,3/1-2)

Ecel yaklaşıyor yükünü tayla
 Er kişi kervanı yolda bulunur

Afşinli Derdiçok (Demir 1993:356,5/ 3-4)

Ahirete iman konusu hadislerde de geniş yer bulur, ahiret hayatının önemi dile getirilir“Dünya ahretin tarlasıdır, burada ne ekersen yarın orada onu biçersin” sözüyle de ahiret hayatı için dünya hayatında hazırlık yapılması öğütlenmiştir. Dönemin âşıkları ahiret iman konusunu dile getirdikleri mısralarında bu konuya işaret etmiş ahiret hayatı için hazırlık yapılmasını vurgulamıştır.

Ey Fedayibu dünyaya aldanma
 İbadet kıl tamu oduna yanma
 Bu fanide baki kalırım sanma
 Uçar kafesinden bu cân bülbülü

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990:344,2/1-2-3-4)

Fani şu dünyanın ötesi yalan
 Bazen çok adamın gözü dar olur
 Dünyayı yıkıp da ahret'unutma
 Öte dünya alayından zor olur

Afşinli Derdiçok (Demir 1993:364,1/1-2-3-4)

Vakitden vakide ibadet eyel,
 Beyve'1-nevf ve hem rica yahşidir.

Âşık Sabit Müdami (Aslan 1978:246,5/ 3-4)

Eli boş gidilmez o mahbup yare
 Onu görmek için gerektir çare

Mevlütİhsanî (Düzgün 1997:61,2/1-2)

Namaz pırl pırl kalbi parlatır
 Oruç tutup nefsi vur yere yatır
 Ahiret gününü hac hatırlatır
 Fitrenin zekâtın kıymetini bil

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:125,7/1-2-3-4)

Dünya hayatının gelip geçiciliği, ölümün hak ve gerçek olduğu, bu nedenle dünyaya fazla bel bağlanılmaması, evliyaların yolundan gidilmesi, ahrete hazırlık yapılması, mahbup yâre eli boş gidilmemesi âşık şiirinde sık sık vurgulanır. Bu nedenle ahrete hazırlık için: ibadet edilmesi, beş vakit namazın kılınması, hacca gidilmesi, oruç tutulması ve zekât verilmesi öğütlenir.

10.1.1.3. KUTSAL DEĞERLERE SAYGI

Şiirlerinde her fırsatta dine ve dinî değerlere saygıyı, imkân dâhilinde dindarca bir yaşantıyı öğütleyen âşıklar, İslam'ın hayata tatbik edilmesini isterler.

İçindeki gizli sırrın da gider,
En sevdiğin sadık yârin de gider,
El kiridir derler varın da gider.
İmanına leke gelmesin oğul.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:305,2/1-2-3-4)

Temiz kazan temiz çalış temiz ye
Kanınla her zaman her yerde övün
İslam'ı tatbik et Müslüman'ım de
Dininle her zaman her yerde övün

Âşık Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 207, 1/1-2-3-4)

Yüzyılın âşıkları mısralarında imana, Kur'an'a ve ezana leke getirilmemesini (Kafkasyalı 1998: 305), şehide ve gaziye saygılı olunmasını, gerektiğinde din, yurt ve bayrak uğrunda canın feda edilmesini öğütlerler.

10.1.1.4. KADERE RIZA

Kader insanın alın yazgısıdır ve imanın altı esasından biridir. Kader “Lügatte ölçme, tahmin ölçerek takdir ederek tayin manalarına geldiği gibi, kelâmda Allah'ın iradelerini icradan, yani kazadan evvel, takdir etmesi, ölçmesi manasına gelir ve bu itibarla kelimedede esasen mevcut olan hüküm manasını ihtiva eder.” İslam Ansiklopedisi, C. 6, 1993: 41) Allah, ilmiyle, kâinatta olmuş ve olacak her ne varsa, varlık ve yokluğunu, geçmiş ve geleceğini bilip takdir ve tayin etmesi, Levh-i Mahfuz'da yazmasına kader denir.

Kader haktır amma tedbirini al
 Hak benim diyerse gelir mi zeval
 Üç günlük dünyada etme kalmakal
 Allah'ın dediği olur efendim.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997:127,3/1-2-3-4)

Öğrenciler kul yazısın bulursun
 Yaşayan gidenden ibret almış
 Giden gide gelen yine gelirmiş
 Gelip gitmek bu dünyada kaidedir
 Sakın deme acep bu gidiş nedir

Âşık Efkâri (Keskin 2006:48,4/1-2-3-4-5)

Nasibin ne ise onu görecen,
 Yüce dağı aş aşı yorulma!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 200,3/ 3-4)

Sana bir sözüm var oğlum bana bak
 Allah'ın işine kafanı yorma

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 116, 2/1-2)

Kaderde yazılan bozulmaz bilin
 Dünyadan kötülük ismini silin
 Doğruca yaşayın doğruca ölün
 Eğri yolda doğru yoktur a beyler

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 220, 4/1-2-3-4)

Toplar icad oldu fikir bozuldu
 İtalya Bulgara asker süzüldü
 Ervahta tecelli böyle yazıldı
 Kaderine razı ol DERDİÇOĞ'um

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 404, 1/1-2-3-4)

Takdire ikrar et kadere bağlan
 Tahammül babında sabredip eğlen
 Evliya Enbiya haliyle hâilen
 Razı ol kabul et kaza belâyı

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1993: 246, 2/1-2-3-4)

Allah'ın taktiri tedbiri bozar.
 Yazılanlar gelir başa yorulma!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 200, 2/ 3-4)

Dönemin âşık şiirinde kadere kesin bir teslimiyet görülür. Âşıklar şiirlerinde bu teslimiyeti dile getirirler ve yazgıda ne varsa onun yaşanacağını öğütlerler. Âşıklara göre, insanların başına gelen olaylar kaderlerinin bir neticesidir ve yazılanlar mutlaka yaşanacaktır. Ancak bu durum insanların tedbirini alması anlamına gelmez. Kul hayatında alın yazgısını yaşar ve neticede Allah'ın dediği olur. Dünya gelişlerin ve gidişlerin yaşandığı bir mekândır. Nasipte ve mukadderatta ne varsa insan onu görecektir.

10.1.1.5. GERİDE GÜZEL BİR ESER BIRAKMA

Dünya geçici bir eğlenme yeri, insan ise bir misafirdir. Bir gün gelecek şimdi yeşil olan bağlar solacak, ovalar ve dağlar yerinde olmayacak, otlar kuruyacak ve insan müddeti dolduğunda ölecek ve toprak olacaktır. Ancak dünyada güzel eser bırakanlar, hayır işleyenler, bir ad bırakanlar yaşayacaktır.

Bir gün solacakmış bu yeşil bağlar
 Onunçün gözlerim dumandan ağlar
 Ovayla bir olacakmış şu dağlar
 Eser bırakanlar ölmeyecekmiş

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 236, 2/1-2-3-4)

Otlar biter, kurur, hayvanlar işler

Ancak ölmeyecek eser demişler

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997:101,3/1-2)

Kocaman bu dünya kimseye kalmaz

Eğer zengin isen hayır yap biraz

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 124, 6/1-2)

Çobanoğlu etme merak.

Yüz yaşasan sonun toprak,

Çalış ki bir eser bırak,

Gelen gider, giden gelmez.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:186,6/1-2-3-4)

Bir yahşi ad bırak,cihana gönül,

Yiğid ölür, namı kalır meydanda

Âşık Müdami (Aslan 1978:182,4/1-2)

Bu izahım sana çok ibret versin,

İyice incele aklına girsin,

Bir eser ihya et yaşasın dursun,

Altı beşlik durak öz dikkat eyle.

Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003: 205, 2/1-2-3-4)

Gönül der dünyaya, bıraktı bir ad,

Ne malum kendisi, bulmadığı tad,

Âşık Sabit Müdami (Aslan 1978: 247, 3/1-2)

Âşıklar mısralarında kendisinden sonraki nesil tarafından hayırla yâd edilebilmesi, adının ölümsüzleşebilmesi için insanlara hayır yapmaları geride bir eser bırakmaları öğütlenir.

10.1.1.6.HELAL RIZIK VE HARAMLARDAN UZAK DURMA

İslam dini helalinden çalışmanın, nafaka temin etmenin büyük bir sevap olduğunu belirtmekte ve Kur'an'da kişiye ancak çalıştığı için verileceği (Necm Suresi, 53/ 41) beyan edilmektedir. “İki günü eşit olan ziyandadır” anlayışını öğütleyen İslam dini statik değil dinamik olmayı ve daima ilerlemeyi hedef göstermiştir. Kur'an'ı Kerimde “boş kaldın mı hemen (başka) işe koyul ve yalnız Rabbine yönel” (İnşirah Suresi, 94/ 7-8) beyanıyla çalışmanın ve helal rızık kazanmanın önemi belirtilmiştir. Peygamberimizin, “hiç kimse kendi elinin emeği ile kazandığından daha hayırlı bir lokma yiyemez” sözleri de helal rızık kazanmaya işaret eder.

Mümin sayılır mı faiz yiyenler
Başlık parasına helâl diyenler
Züğürdün yüzünü güldürmeyenler
Bir faiz parası bir kız parası

Âşık Selmani (Selman 1971: 38, 4/1-2-3-4)

Kimsenin şahsında kusur arama
Helal kazanç iste bakma harama

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 128,4/ 3-4)

Terlemeden yorulmadan kazanan
Aldığı doğrudur sattığı yalan

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 189,2/ 3-4)

El malını sakın yeme şişersin
Göz görmez ateşe yanar pişersin

Âşık Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 101, 4/1-2)

Helâl kazan, helâl yiyip iç oğlum.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 151, 2/ 4)

Kötünün çoğundan iyinin azı,
Helâl yenen ekmek en mübarektir.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 179, 4/ 3-4)

Güzel kemal'ni takın
Gel bu kadar olma yakın
Sen seni haramdan sakın
Belki uğrar nazarları

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 37, 4/1-2-3-4)

Kazancına haram katma, Artık alıp eksik satma
Sen aldan, halkı aldatma, Hukukunu ara herbâr

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 243, 8/1-2)

Tatlı konuş, kimseye acı deme,
Helâl kazan, haram lokmayı yeme,

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 328, 3/1-2)

Beden kabesinin ağız kapısı
Haram lokma yutup kirletme dayı

Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003: 240, 6/1-2)

Üç beş gün fani dünyada helâl lokma var iken
Haram lokma ile karnın doyurmakta ne mana

Âşık Selmani (Selman 1971: 9, 3/ 3-4)

Helal ticarete, haramı katma

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 103, 2/1)

20. yüzyıl âşık şiirinde helal yoldan çalışma, malını helalinden kazanma, helal rızık edinme ve helal lokma yeme üzerinde ısrarla durulan konular arasındadır. Âşık şiirinde, kazancın helal yollardan sağlanması, ölçü ve tartıya dikkat edilmesi, nefse

uyup boğazdan haram lokma geçirilmemesi, faiz parasından uzak durulması, kazanca haram para katılmaması, öğütlenir.

10.1.1.7. FANİ DÜNYAYA ALDANMAMA, ÖLÜME HAZIRLIKLI OLMA

Gerek inançlarımızda gerekse kültürümüzde dünya hayatının sonluluğu ve geçiciliği, insan hayatı için hedef değil vasıta oluşu öğretisine sıkça rastlanır. Bu nedenle fani dünyaya bel bağlamama, ölümü her an akıldan çıkarmama, dünyayı bir misafirhane gibi görme dinî kabuller başta olmak üzere pek çok edebî türde yerini almıştır.

Âşık şiirinde dünya fanidir ve insan bu hayatı sonsuz zannedip aldanmamalıdır. İnsanoğlu bu dünyada bir yolcudur, öncekiler gibi bir müddet eğlendikten sonra bu fani dünyadan ahrete göçecek ve çekip gidecektir.

Nice evliyalar, nice peygamber
Devretti dünyada bu çarîc-ı çember
Ne taht-ı Süleyman, ne de İskender
Bütün ruh sahibi ölür efendim.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 127, 5/1-2-3-4)

Bu dünyaya nice şahlar geldiler
Ben Tanrıyım deyu dava kıldılar
Derdi mihnet ile ahir öldüler
Danyalcân tiryakın yazdı bir zaman

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 328, 2/1-2-3-4)

Abdülvahap ister ulu han olsun
 İster yaşlı ister bir civan olsun
 Dünyaya hükmeden kahraman olsun
 Akibetin iki taşdan ibaret

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 196, 6/1-2-3-4)

Sanma bu dünyada sen mi duracan?
 Var ise bir emir hemen varacan.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 200, 3/1-2)

Zaloğlu Rüstem'in denginde olsun
 Uçup giden bir gün kuştan ibaret

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 296, 196/ 3-4)

Vefasız dünyaya aldanma zinhar
 Padişah ta olsun âhır ölüm var

Yusufelili Âşık Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:89, 5/ 3-4)

Öğrenciler merhameti yitirmen
 Gece gündüz çalışın da oturman
 Sakın çekmen dünya için merakı
 Bu dünya kimseye kalmamış baki

Âşık Efkâri (Keskin 2006, 45, 3/1-2-3-5)

Üç günlük dünyada var mıdır kalan
 Fırsata düşürüp eyleme talan

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 154, 4/1-2)

20. yüzyıl âşık şiirinde dünya kurulalıdan bu yana nice peygamberler, nice evliyalar ve nice kahramanların gelip geçtiği, dünyanın kimseye kalmadığı dile getirilir dünyanın faniliği öğütlenerek insanların akibetinin iki taştan ibaret olacağı nasihat edilir.

İnsan hayatında farklı aşamalar vardır. Her insan doğar, büyür ve sonunda ölüm dediğimiz gerçekle karşılaşır. Her geçen gün, binlerce insanın hayat perdesi kapanmakta geride kalan insanlar ise ölüm gerçeğine bir adım daha yaklaşmaktadır.

Eğerki ölümden en güzel dersi

Almasını biliyorsan ne mutlu

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 122, 2/ 3-4)

Ben size söyledim siz de gelene

Ölüm haktır Hak mutlaktır a beyler

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 220, 5/ 3-4)

HÜZÛRÎ yok yere nedir bu efkâr

Netice hiç bu dünyada kalan kim.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:128,2/ 3-4)

Kara toprak, katar bir gün kendine.

Çürür güzelliğin, toz olur canım.

Âşık İsmetî(Kaya 1984: 45, 3/ 3-4)

Bütün dünya senin olsa n'etmeli

Toprağı gözüne dolduktan kerî

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 408, 1/1-4)

Bir gün olur künfeyekün

Tedarik gör oyalanma

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 336, 1/ 3-4)

Kim ki aldanırsa dünya varına.

Üstünde bir beyaz yorgan götürür.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 299, 2/ 3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde dünya hayatının fani olduğu işlenir, faniliğe dair en güzel örneğin ölüm olduğu söylenir insanların ölümden ibret alması öğütlenir. İnsanın ne kadar malı ve mülkü olursa olsun götüreceği şeyin bir kefedenden ibaret olduğu anlatılır. Ebedi dünyada kalanın olmadığı, kaç yıl yaşanırsa yaşansın sonunda fani olacağı, geride sadece dikili iki taş bırakacağı hatırlatılır.

Dünyaya aldanıp şaşırma yolu

Bu dünyanın sonu boştan ibaret

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:196,1/ 3-4)

Hayatın baharı baki belleme.

Güvenip aldanma, tez olur canım.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 45,1/1-2)

İster çuha giysen isterki şalı

İster kaymak yesen isterki balı

Hepsi senin olsa dünyanın malı

Gelip geçicidir düşten ibaret

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 196, 3/1-2-3-4)

Bu dünya dediğin ulu pazardır

Arkasında ecel, önü mezardır

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 208, 2/1-3)

Gider gençlik kalmaz bu güzellikler

Dünyanın her şeyi yalan, güzelim,

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:127,5/ 3-4)

Ömür dedikleri sanki bir rüya,
Herkesin çektiği ayrı bir dava,
Kimlere kalmıştır bu yalan dünya?
Gördüğün ahbablar, eller kocalır.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:292,3/1-2-3-4)

Sonu yalan dünyaya bel bağlama
Akibeti dünya olur viran hey

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 385, 5/ 3-4)

Dönemin âşık mısralarında insanların dünya hayatına aldanıp bu dünyada ebedi kalacakmış gibi davranmamaları öğütlenir gençliğin yerini bir gün ihtiyarlığa bırakacağı hatırlatılır. İnsan en kaliteli giysileri de giyse, en güzel besinlerle de beslense hatta dünya malının sahibi olsa neticesinde bütün bunlar gelip geçicidir. Vakit gelince ölümden kaçışın olmayacağı, dünyanın bunca güzelliklerinin o gün gelip çattığında bir yalan olacağı dile getirilir.

İslam inancına göre dünya hayatı çok kısadır ve iyi, kötü yönleriyle insanoğlu için bir imtihan meydanıdır. İnsanlar öldükten sonra ahrette bir gün mutlaka Hakk'ın huzuruna varacak dünyadaki yaptığı işlerden dolayı hesaba çekilecektir. Bu nedenle İslam, insanlara ahiret günü hesabını verebilecekleri bir hayat yaşamalarını tavsiye eder. Dönemin âşıkları için dünya bir hayal yeri ve imtihan meydanıdır. Hayat ise mevsimlik bir deredir ve her an kurumaya mahkûmdur.

Dünya bir hayal yeridir
İmtihan muhal yeridir

Âşık Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 63, 5/1-3)

Hayat bir mevsimlik dere,
Kurursa bittin demektir.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 105, 1/1-2)

Günde yüzbin katar geliben geçer

Fanıdır bekaye göçmesi haktır.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 25, 5/ 3-4)

Yüz yaşın üstünde az kimse çıkar,

Ya çenesi düşer ya burnu akar.

Bugün babayığit yarım bel бүker.

Kalmaz kafasında tүй genç evlâdım.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 336, 7/1-2-3-4)

Vefasızdır gönül verme dünyaya

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 104, 2/ 2)

20. yüzyıl âşıkları şiirlerinde dünya hayatının kısalığına dikkat çekergünde yüz binlerce canlının gelip geçtiğini söylerler ve faniden bakiye gidilen bir yolculuğun varlığından söz ederler. Yüz yaşından fazla çok az kişinin yaşayabildiğini onların da dünya hayatından lezzet alamadıkları belirtir ve dünyaya bel bağlanılmaması öğütlenir.

10.1.1.8. ALLAH'IN RIZASINI KAZANMA VE ONDAN YARDIM DİLEME

İslamî inanca göre, insan davranışları Allah'ın rızasını kazanmaya yönelik olursa Allah katında büyük değer bulur. İnsan için dünyadaki en büyük kazanç ise Allah'ın rızasını kazanmadır. Allah'ın kullarından razı olması ise o kul için dünya ve ahrette en büyük bahtiyarlık ve en büyük nimet olarak kabul edilir. İnsanlar birbirlerine karşı bir iyilikte bulduklarında “Allah razı olsun” duasında bulunulur ve bu güzel davranış neticesinde Allah'ın hoşnutluğu istenir.

Allah rızasından bıkmaya usanma

Yetimlere kapımı aç evlâdım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 109, 5/ 3-4)

Aman dostlar çok şaşırđık bu günler

Rıza-i Sübhan'a gelin şaşmayın

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 199, 1/1-2)

Rızayı Hak ile olmazsa işin

Herdem dünya için artar teşvişin

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 245, 2/1-2)

Yeter ki, yollarım Allah'a varsın.

Nice dümenlerin dönmesi boş.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 47,3/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde Allah'ın rızasını kazanma için gayret gösterilmesi, onun rızası dışında yapılan işlerde her zaman bir karışıklığın olacağı öğütlenir ve tüm işlerin ve yollarının Allah'a varması talep edilir. Allahın rızasını kazanmanın yollarından birini de yetimlere yardım etme olarak belirtilir.

Mutluluğa ermek için

Hak cennete girmek için

Cemalini görmek için

Bir Allah'a yalvaralım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 184, 6/1-2-3-4)

Bu cihan halkından umma ihsanı

Muradını gani Süphan'dan iste

Affedip bağışlar cümle isyanı

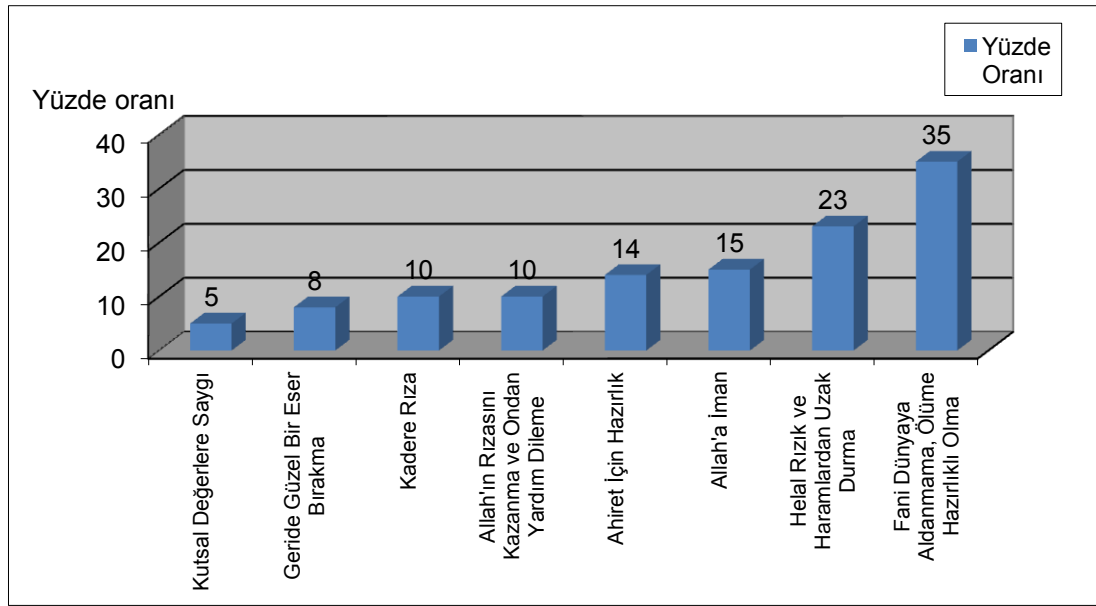
Mağfiret sahibi Gufran'dan İste

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 253, 1/1-2-3-4)

Gönül maksudunu ummakta tâcil
 Felek her ümitden eyledi tatil
 Bir günde musibet olur ya tekmil
 De: Hasben-Allahü ve ni'mel vekil.

Âşık Sabit Müdâmi (Aslan 1978: 195, 4/1-2-3-4)

Âşık şiirinde günahlarından dolayı pişmanlık hissiyle insanların Allah'tan af ve mağfiret dilemesi tövbe etmesi, mutluluğa erebilme, cennete girebilme, Allah'ın cemalini görebilme adına Bir olan Allah'a yalvarılması nasihat edilir. İnsan isteyeceği her şeyi Ondan istemeli ve O'nu kendisine vekil tayin etmelidir.

Grafik 10.1. Dini öğütler.

Yüzyılın âşık şiirinde dünyanın faniliği, ölüme hazırlık yapılması ve helal rızık kazanılması, haramlardan uzak sıkça dile getirilen öğüt konularıdır.

10.1.2. TASAVVUFİ ÖĞÜTLER

Tasavvufî öğütlerin yer aldığı bu bölümde sabırlı olma, dedikodudan uzak durma ve gıybet yapmama, İnsanı sevme, sır saklama, nefse hâkim olma,

mütevaziolma, kusurları örtme ve kimseyi küçümsememe, kanaatkâr olma, tatlı dilli olma ve gönül incitmeme, başkasının malına göz dikmeme, emanete riayet etme, ümit içerisinde yaşama ve doğru olma konularına yer verilmiştir.

10.1.2.1.SABIR

Sabır, sözlükte acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemidir. (Türkçe Sözlük 2005: 1671) İnsan hayatı süresince çeşitli şekillerde sıkıntı ve musibetlere maruz kalabilir, korku ve açlığa/ kıtlığa düşer olabilir, mal ve canına zarar gelebilir ve doğal afetlerle karşılaşabilir. İnsan sabır sığınağı ile aklını kullanarak bu sıkıntılı durumlardan çıkış yolu arar. Başına gelen hadiselerden ibret alarak, feryat ve figan etmeden kaçınır önceki durumdan daha güzel bir sonuca nasıl ulaşabileceğinin gayreti ve çalışması içinde olur.

Her müşkülün bir halli var, üzülme,
Belâya sabreyle, gülüp geç oğlum.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987:152,4/3-4)

Başa bir belâ gelirse
Sabret murada eresin

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 270, 1/1-2)

Kara günler gelir geçer
Her yeni gün umut saçar
Zaman nice kapı açar
Sabreyle gönül sabreyle

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 28, 2/1-2-3-4)

Derdi veren Bari Hüdâ dermanını yetirir.
Yeter ki sen sabır eyle ihsanım yetirir.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 343, 6/1-2)

Âşık şiirinde, insan her hangi bir bela ve musibetle karşılaştığında insanın sabretmesi öğütlenir, her müşkülün bir çözümü olacağı ifade edilir. Bir kara gün gelip çattığında zamanın bu konuda nice ümit kapılarını açabileceği ifade edilir. Derdi veren Allah'ın dermanını da vereceği kulunu darda koymayacağı, kula düşenin ise sadece sabretmesi gerektiği şeklinde nasihat edilir.

Hakikat ilminin sabırdır başı

Âşık Hüdai (Orak 2001: 77, 2/1)

Sabır şaktır onun çok muhtacı var

Âşık Selmani (Selman 1971: 34, 1/4)

Dünyada kimseye eyirme bühtan

SabrileMevlâyı bulur bu insan

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 404, 3/1-2)

Dindar isen sabret hele dararma,

Genişlik donu giy, o don don değil.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 314, 2/3-4)

Sabır zehiri içmektir

Hakkı ba'tılı seçmektir

Sırat mizanı geçmektir

Sabret murada eresin

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 271, 3/1-2-3-4)

Çağır Allah'na çağır

Sabreyle nefsini kayır

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 32, 5/1-2)

Âşıkların ifadelerine göre her işin halledilmesi sabırla mümkündür. Sabrın başı selamettir, muradına erenler de sabredenlerdir. İnsanın, hakikat ilmine ulaşabilmesi, Hakk'ın buyruğuna boyun eğebilmesi, ibadette huzura erebilmesi, Hakk ve batılı seçebilmesi, mizandan geçebilmesi sabırla mümkündür.

10.1.2.2.DEDİKODU VE GIYBET

Giybet, Arkadan çekiştirmek, orada hazır olmayan birisinin aleyhine konuşma, birisinin gıyabında hoşuna gitmeyen bir şeyi söylemektir. (Yeğin 1992: 175) Dinî hayatta ve sosyal yaşantıda pek çok problemin kaynağı olan insanların birbirini çekiştirmesi, dönemin âşık şiirinde de geniş yer bulan öğüt ve nasihat bölümlerinden biridir.

Örnek ahlâklı ol kullar içinde

Dedikodu yapma eller içinde

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 128, 2/1-2)

Ölçülü söz konuş yerli yerince

Yerini bil bir meclise girince

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:128,3/1-2)

Elimden geldikçe acı konuşmam

Bir susmak severim bir nasihati

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 90, 3/ 3-4)

Hıfzet lisanın gaybetkovlama

Çıkman Cehennemden küfür söyleme

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 409, 5/1-2)

Nadan ile konuşma

Koğ giybeta karışma

Âşık Fedayi Baba(Çelebi 1990: 269, 3/1-2)

Düşünmeden konuşursan sözünü.

Diller bir gün hesabını soracak.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 219, 3/ 3-4)

Gönül insanlık dilersen uzak gez nizalardan

Eğer uzak olur isen kurtulun kazalardan

Âşık Selmani (Selman 1971: 43, 1/1-2)

Her kim ne çekerse dilinden çeker

Sükût eylemiyen selâmet olmaz.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 158,1/ 3-4)

Sözünü çok düşün, kafadan atma

Çok dinle, çok anla, fazla konuşma

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 122, 2/ 3)

Konuşurken bir sohbette

Söz söyle oğul, söz söyle,

Kısa kes, çok uzun etme,

Öz söyle oğul, öz söyle.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 167, 1/1-2-3-4)

Acı kelâm olmaz makbul,

Kelimenin tatlısın bul,

Söyle sözü usul usûl,

Uz söyle oğul, uz söyle.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 167, 3/1-2-3-4)

Dedikodunun yapılmaması, ölçülü konuşulması, acı söz söylenilmemesi ve gerektiğinde susulması, insanların birbirini çekiştirmemesi, gıybet edilmemesi, konuşmadan önce iyi düşünülmesi ve ölçülü konulması öğütlenir, çok konuşanın çok yanılacağı nasihat edilir. Düşünülmeden konuşulan sözlerin yarın ahiret gününde konuşanından hesap soracağı inancı dile getirilir.

10.1.2.3.İNSAN SEVGİSİ

Kur'an'ın ilk inen âyetleri gerek muhatap gerekse konusu itibariyle insandan bahsetmektedir. (Alak Suresi, 96/ 1-5) İslam dinine göre Allah kendine muhatap olarak gördüğü varlıkların başında, yaratılanların birçoğundan üstün kılındığı ifade edilen (İsrâ Suresi, 17/ 70) ayrıca “ahsen-i takvîm” üzere yarattığı (Tîn Suresi, 93/ 1-5) ve “eşref-i mahlûkat” diye nitelendirdiği insan gelmektedir.

İnsanın yaratılışı ile ilgili olarak dinî tasavvufî düşüncelerle yazılan edebî türler arasında manzum ve mensur eserler yazılmış ve bu eserlere Vücut-nâme adı verilmiştir. Bu eserler ”İnsanoğlunun yaratılışını, Kur'an ve hadislerin ışığı altında, tıbbi veriler doğrultusunda, delillendirmek suretiyle ifade etmektedir. Hatta öyle ki bu yaratılış; levh-i mahfuzdan başlayarak, yani insanın ana rahmine düşüşünü, insanın doğuncaya kadar burada geçirdiği merhaleleri, hem tıbbî yöntemlerle, hem de tasavvufî sembollerle teferruatlı bir şekilde açıklamaktadırlar.” (Güzel 2006: 693)

20. yüzyıl âşık şiirinde insan sevgisi sıkça öğütlenen konular arasındadır. Dönemin âşıklarından Sefil Selimî insanı sevmenin bir anayasa olduğunu söyler. (Özdemir 2003: 138)

Dudak büküp surat asma,
Usanıp selami kesme,
İncitip incinme küsme,
Sev insanı gör Huda'yı.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 138, 7/1-2-3-4)

Ayrıca insanın kutsal bir varlık olarak yaratılmasından, bütün ruhların ana itaatinden söz eder korku ve tasa çekilmeden, onu incitip ondan incinmeden insanın sevilmesini öğütler.

10.1.2.4.SIR SAKLAMA

Türkçe sözlükte (2005: 1756) sır, varlığı veya bazı yönleri açığa vurulmak istenmeyen, gizli kalan, gizli tutulan şeydir. Sosyal hayatta insanların birbirleriyle ilişkilerinde sadece o kileri ilgilendiren konular olması ve başkalarının duymasında mahsur görülen konuların gizli kalması, gizli tutulması istenir. Aksi takdirde sır olan şeylerin başkaları tarafından duyulması pek çok problemi ve sosyal sorunu beraberinde getirir.

Sır saklamak namus, ardır,

Ne açarız, ne yırtarız.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 177, 1/ 1-2)

Kendini bilmeze açma sırrını,

Kayıp eder senin itibarını.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 258, 2/1-2)

Ne ki bir derdin var ise söyle ehil olana.

Sırrını açma cahile davayı gözler gider.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 342, 1/ 3-4)

Açma gönül her insana sırrını.

Kayıp etme namusunu arını,

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 219, 2/1-2)

Gel dostum sırrımı sakla

Sırdaş olmak ne güzeldir

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 278, 1/1-2)

Ölsen de derdini deme nâmerde

Fâşeder bir daha düşersin derde

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 103, 4/1-2)

Cahillere sır güvenme dert yanma

Geniş günde dost olanı dost sanma

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 109, 5/1-2)

Dostum deyip gizli sırrın bildirme,

Derdin döküp derinine daldırma,

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 152, 1/1-2)

Doktor ise derdin söyle

Herkese sır açma oğul

Âşık Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 63, 2/ 3-4)

Alır beş arpaya dile düşürür

Aman sırrın verme yüze gülene

Afşinli Derdiçok (Demir 1993:133, 6/ 3-4)

Sakın cahillara verme sırrını

Taşa çalar namusunu arını

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 163, 4/1-2)

Âşık şiirinde sır saklamak namus ve ar olduğu belirtilir, bir atasözüne telmih yapılarak ser verilip sır verilmemesi istenir. Halden anlamayanlara, kendini bilmeyenlere, ehil olmayanlara, cahillere ve her olur olmazlara gizli sırrların açılmaması öğütlenir.

10.1.2.5. NEFSE HÂKİM OLMA

Nefis, ruh ve öz anlamlarına gelip İnsanın iç âlemi, kalbidir. Ruh ile nefis aynı şeydir. Ancak insan iyi şeylere yönelince ruh, dünya işlerine ve kötü şeylere yönelince de nefis adını alır. Tasavvufta nefis, kulun kötü niteliklerini, yerilen huy ve amelleridir. (Artun 2002: 132) İnsan yaratılışı gereği hem kötü hem de iyi duygulara

eğilimli bir fitrat üzerinedir. Bu fitratın bir gereği olarak insan nefsinin zaman zaman kötü hislerin baskısı altında kalması kaçınılmazdır. Dünya malı, makam ve mevki sevgisi, şehevi arzular her bir insan belli bir yere kadar doğal ihtiyaçlardır. İslam dini, bu ihtiyaçları, haram sınırlarını aşacak derecede hırsa dönüştürülmemesini, insanın irade ve kararlılığıyla nefisle mücadelesini ister.

Nefsine hâkim ol bir illet kapma

Bazı gençler esrar içer keş olur

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 110, 7/ 3-4)

Destan olmak şırmarmaktır

Sakin meşhur olma oğul

Âşık Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 62, 1/1-2)

Bir kişi nefsine kul olmuş ise

Ben arifim dese merdan sayılmaz

Zevkine kapanmış bir insan ise

Dünyaya hükmetse Sultan sayılmaz

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 269, 1/1-2-3)

Terbiye etmeli insan nefsinin

Mahlûkatlar uyguluyor aksini

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 91, 2/1-2)

Nefsin denizine düşersen boğar

Sonra çıkamazsın kenara kızım.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 120, 2/ 3-4)

Nefsine aldanma, iraden kullan

Doğrudan doğruya uyan, insan ol.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 101, 1/ 3-4)

Hissi, iradeyi sen eyle tamir

Nefsini Őuura eyleme amir

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 101, 2/1-2)

Uyma halkın kavgasına, Aldanma iblis ivgasına

Düşme nefis sevdasına, Engine gel engine

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 267, 6/1-2)

Gel Hak'tan ayrılma Hakkı seversen

Nefsini ıslah et er oğlu isen

Âşık Hüdai (Orak 2001: 19, 5/1-2)

Sen kendi nefsinle eyle savaşı

Sadık ol sözünde dur da öyle gel.

Âşık Hüdai (Orak 2001: 77, 2/3-4)

Kirlenip binme nefsin atına,

Vermiş yedlerine cüz-irâdi.

Âşık Sabit Müdami (Aslan 1978: 190, 2/1-4)

Düşman nefsindedir evvel onu yen

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 320, 5/2)

Nefsimize hâkim olmak

Kalplerimiz cehalette

Âşık Talibî Coşkun (Kaya 2005: 356, 3/3-4)

Âşık şiirinde insanların nefsine hâkim olmasını, nefsini terbiye etmesini, zararlı alışkanlıklardan uzak durmasını, nefsi arzu ve istekleri kendisine rehber edinmemesini, insanda varolan cüz-i iradeyle nefsin dizginlerinin ele alınması, şan ve şöhret peşinde koşulmaması öğütlenir.

10.1.2.6. MÜTEVAZILIK

Tasavvufta, İslam ahlakını oluşturan huylar iyi ve kötü olmak üzere iki grupta değerlendirilebilir. Güzel ve iyi huylar arasında tevazu (alçak gönüllülük), doğruluk, sabır, cesaret, emanete riayet, nimete ve iyiliğe karşı şükür, sevgi, merhamet, cömertlik gibi tavır ve davranışlar sayılabilir. Kötü huyla arasında ise, gururlu ve kibirli olma, zulüm, haset, yalancılık, iki yüzlülük, kendini beğenme, gibi yerilen tavır ve duygular sayılabilir.

Sakın mağrurlanıp bakma yukarı

Alçaklı, yüksekli dağlar efendim

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 125, 1/1-2)

Yüksekten bakmakla başın diklenmez

Yüzünü yer ile bir etmeyince

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 91, 1/ 3-4)

Aslım toprak diyecek

Bir can oldunsa yeter

Âşık Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 42, 4/ 2-4)

Ben ağayım deyip kurulma beyim

Dağlar yüce ise çöl sayesinde

Kul Ahmet (Hüseyin1978: 55, 5/1-2)

Gönül yücelenme kabre değersin.

Bir kürek topraktır yerin alçaktır.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 25, 7/ 3-4)

Yüzü yerde olanlardan vazgeçme

Benlik edenlerde hüner görülmez.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 159, 6/ 3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde kibirli ve gururlu olma insanın kötü huyları arasında kabul edilir. İnsanların büyüklenecek, kendisini diğer insanlardan üstün göstermesi ve başkasına itibar göstermeyip onu yok sayması eleştirilir; tevazu ve alçakgönüllü olunması öğütlenir.

Mağrurluk etmemek farz-ı kifaye,

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003, 279, 4/2)

Benlik etme bu dünyada gelenler göçmededir.

Bugün gördüğün bir geda yarın da sultan olur.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 345, 4/3-4)

Bunlardır insanı yoldan azduran

Biribirlerine kuyu kazduran

Kardâşıkardaşahiyle düzdüren

Kiri kibir hırs şehvet birde mağrurluk

Âşık Selmanî (Selman 1971: 10, 2/1-2-3-4)

Bunlardır insanı ucuz sattıran

Bir derdin yanına bin dert kattıran

Bir dostu bir dosta kurşun attıran

Kin kibir hırs şehvet birde mağrurluk

Âşık Selmanî (Selman 1971: 10, 3/1-2-3-4)

Âşık Sefil Selimî'ye göre mütevazılık farz-ı kifayedir. Âşık Selmanî için gururlu olma kin, hırs, şehvet, kibir ve gurur olmak üzere insanın beş düşmanından biridir. Selmanî'ye göre bu beş düşman içinde yer alan gurur ve kibir duygusu: insanı yoldan azdırır, birbirine kuyu kazdırır, kardeşi kardeşe kırdırır, bir derdin yanına bin dert kattırır ve insanları yanlış yola götürür.

10.1.2.7. KUSURLARI ÖRTME, KİMSEYİ KÜÇÜMSEMEME

İnsan yaratılışı gereği her an hata yapmaya ve kusur işlemeye meyilli bir varlıktır. Bu nedenle insan hayatında bazen bilerek bazen de bilmeyerek pek çok yanlışlığa düşebilir ve hata yapabilir. İslam dinî ve Türk töresi insanların yaptıkları yanlışlardan dolayı alay edilmesini, küçük düşürülmesini hoş görmemiş, insanlar arasındaki kardeşliği ihlal edecek bu tür davranışları yasaklamıştır. Zira insanların olumsuz davranışları karşısında, alay edilmesi, insanların hor ve hakir görülmesi, fertler arasında düşmanlık ve nefret duygularını körükler, toplumsal bağların zayıflamasına kavga ve düşmanlıkların artmasına sebep olur.

Sakın bir kimseyi mahcup eyleme

Gönülde açılan yarayı düşün

İnsanların kusurunu söyleme

Arif ol, ak ile karayı düşün.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 154, 1/1-2-3-4)

Sakın ha kimseyi sen hakir görme

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:128, 5/1)

Kulun ayıbını vurman yüzüne

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 138, 2/2)

Çobanoğlu dikkat eyle sözüne,

Kulun ayıbını vurma yüzüne.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:328,7/1-3)

Kimin ettiğini söyleme yüze,

Kıraç tarlalarda sen örtme oğlum.

Aşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 371, 4/ 3-4)

Arif ol her aybı kendinde ara
El aybını görmek nadanlık mıdır.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 143, 2/ 3-4)

Öğrenciler kulda kusur çok olur
Lâkin irfanların gözü tok olur
Bir insanda var olmazsa yok olur
Fazilet var her kusuru yitirir

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 48, 6/ 1-2-3-5)

İnsan olan hor bakmasın insana
İyisi kötüsü hası bizimdir

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 191, 5/ 3-4)

Âşık İSMET, sakın uzakta durma,
Kimsenin suçunu yüzüne vurma,

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 135, 4/1-2)

Göz terazi tartar kulun merdini.
Hor görme dünyada Hakk'ın ferdini.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 210, 2/1-2)

Yaradan'ın özü sevmiş yaratmış.
Çirkin olsa bile kulu taşlama.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 296, 3/ 3-4)

Her fırsatta birlik ve beraberliğe, kardeşlik ve barışa vurgu yapılan 20. yüzyıl âşık şiirinde insanların kusurunun örtülmesi ve kimsenin hor ve hakir görülmemesi öğütlenir. Dönemin âşıkları, insanları mahcup edecek davranışlardan kaçınmayı, insanların kusurunu ve aybını yüze vurmamayı, kimseyi hakir görmemeyi, başkalarında kusur ve kabahat aramaktansa insanın nefsinde kusur ve kabahati aramasını nasihat ederler.

10.1.2.8.KANAATKÂRLIK

Kanaat, aç gözlü olmayıp, hırs göstermemek, elindekiyle yetinmeyi bilmek ve kısmetinden fazlasına göz dikmemektir. Kanaatkârlık, lüksün ve israfın önü alınmaz bir hale geldiği günümüz dünyasında insanların en çok ihtiyacı olan bir duygudur. İnsanlar sınırlı imkânlarıyla sınırsız ihtiyaçlarını ancak kanaat duygusuyla karşılayabilir.

Tevekkülü halka başla her işe
Zerre rızık için etme endişe
Kanaat tacını giyenler başa
Dervişandirdervişandirdervişan

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 260, 3/1-2-3-4)

Çalışana Mevlâ yârdır.
Haznesinden her şey vardır.
Varın fazlası zarardır.
Kabul eyle azı kardeş.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:132,4/1-2-3-4)

Müsrif olma, olursun sonra sefil,
Düşenin hiç dostu olmaz, bunu bil,

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 152, 3/1-2)

Hırs gelip de icra eden tezelden,
Dostluktaki ihtimali lekeler.

Âşık Sabit Müdami (Aslan 1978: 204, 6/ 3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde tevekkülle her işe başlanması, rızık için endişe edilmemesi, kanaatkâr olunması, hırslı olunmaması ve israftan uzak durulması nasihat edilir.

10.1.2.9. TATLI DİLLİ OLMA VE GÖNÜL İNCİTMEME

İnsan ihtiyaç duyduğu maddi ve manevi pek çok meziyet ve kabiliyete sahiptir. Bu meziyetlerden biri de şüphesiz konuşma ve söz söyleme becerisidir. Bu beceri ve kabiliyet sayesinde insanlar birbirleriyle iletişim kurar, duygu ve düşüncelerini söze döker, sorunlarına çözümler arar, birbirlerine sevgisini ve saygısını sunar. Bu sayede insanlar arasında sevgi tohumları yeşerir ve hayat daha güzel ve daha yaşanılır hâle gelir. Ancak bu güzel özellik doğru kullanılmadığı zaman insan hem kendisini hem de içinde yaşadığı toplumu huzursuz ve mutsuz eder. Konuşulurken özenle seçilmeyen kelimeler, yanlış anlaşılan cümleler huzursuzluğa ve gönül incitmeye, hatır yıkmaya sebep olur.

Gel gönül sen senüilerü sürme

Düşün kelâmını heç hatır kırma

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 356, 4/1-2)

Gönül kırmak Müslüman'a yakışmaz

Kötü sözden tatlı dil daha iyi

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 128, 1/3-4)

Düşer mi kıymetten geçmekle bin yıl

Söz olur ki halis ayar zer gibi.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 115, 2/3-4)

Bekle dost kapısın sadık kul isen

Gönüller tamir et ehl-i dil isen

Âşık Hüdai (Orak 2001: 19, 3/1-2)

Aman kem göz ile gönül de yıkma

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 61, 5/3)

Gönül ince bir bardaktır

Taşa çalsam kırılmaz mı

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 74, 2/ 3-4)

Bekle dost kapısın sadık kul isen

Gönüller tamir et ehl-i dil isen

Âşık Hüdai (Orak 2001: 19, 3/1-2)

İnsan bir mihraptır gönüller Kâbe,

Çalış, kırmayasın üzülür gider.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 287, 4/1-2)

Gönüller Kâbe'ye benzer, Hak onun mihrabıdır

Yıkma gönül, tamir olmaz, sen insana dokunma.

Mevlütİhsanî (Düzgün 1997: 29, 2/ 3-4)

Ben Âşık Efkârî coşup söylerim

Asla gönül yıkmam gönül eylerim

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 86, 6/1-3)

Baksa bile kördür Hak'kı görmeyen

Kâmil insan olur gönül kırmayan

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 124, 3/1-2)

Gel Reyhanî sözü bitir

Sev herkesi kırma hatır

Âşık Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 57, 6/1-2)

Eylikkendidir başkasından sanma

Zati gönül yapmak var âdetimi

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 144, 1/ 3-4)

Gönüller yıkarak sakın intizar,
Çok alan, çok çeker, çok alma derim.

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 126, 1/ 3-4)

Kem kelâm getirme,dihana gönül
Hakikat kelâmı kalır meydanda,

Âşık Sabit Müdami (Aslan 1978: 182, 4/ 3-4)

Mizan içindeyim eylemem kusur,
Tatlı tatlı dinle konuş üt beni.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 279, 3/ 3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde söylenecek sözün özenle seçilmesi, gönül incitilmemesi, kötü sözden sakınılması, tatlı dilli olunması, Kâbe'ye benzetilen gönlün hoş tutulması öğütlenir. Kâmil insanın gönül yıkmayan insan olduğu açıklanır.

10.1.2.10. BAŞKASININ MALINA GÖZ DİKMEME

Sosyal bir varlık olan insan başkalarıyla bir arada yaşayabilmesi, huzurlu ve mutlu bir toplum olabilmesi birbirlerinin canına, malına, ırzına ve namusuna zarar vermemesiyle mümkündür. İnsanın her ne şekilde olursa olsun kendisine ait olmayan her hangi bir nesneyi hakkı olmadığı halde elde etmeye ona göz dikmeye kalkması aynı zamanda kul hakkını ihlal anlamına gelir.

Kendi hakkını da sen kendin kazan.

Göz dikme ellerin malına kardeş!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 328, 6/ 3-4)

Hiç kimsenin hukukuna uzanma,

El âlemin nefretini kazanma,

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 151, 5/1-2)

Düşün haramınan edilir mi kâr
 Kimsenin hakkını eyleme inkâr
 Gün gelir gizliler olur Âşıkâr
 Yaptığın sorulur dememişler mi?

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 75, 4/1-2-3-4)

Dönemin âşık şirinde her kesin, kendi malını kendisinin kazanması gerektiği belirtilir; başkasının malına göz dikilmemesi, el uzatılmaması öğütlenir. Aksi takdirde haksız elde edilen kazancın milletin nefretini kazanmasına, bir gün hesap sorulmasına dikkat çekilir.

10.1.2.11. EMANETE RİAYET

Emanet birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişiye korunması gereken eşya, kimse vb.dir.

Emanet alırsan götür yerine.
 Zerri hile katma bir eserine.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 269, 4/1-2)

Dönemin âşık şirinde Murat Çobanoğlu'nun iki mısrasında (Kafkasyalı 1998: 267, 269) emanet konusuna tesadüf edilir ve alınan emanetin yerine götürülmesi öğütlenir.

10.1.2.12. ÜMİT

Türkçe sözlükte umma, beklenti, umut gibi anlamlara gelen ümit 20. yüzyıl âşık şirinde öğüt ve nasihat konuları arasında yer alır.

Ümitsizlik bir çamurdur

Bile bile düşme oğul

Âşık Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 63, 1/1-2)

Elbet bir gün bize yaz bahar gelir

Dolanır mevsimler kış gelir geçer

Kul Ahmet(Hüseyn 1978: 287, 1/ 3-4)

Ne kadar çok olsa dağların karı

Eritir Hüda'nın hoş rüzigârı

Yetişir bağların ayvası narı

Açılır nevbahar böylede kalmaz.

Kağızmanlı Hıfzı (Aslan 1978: 33, 3/1-2-3-4)

Gel ağlama deli gönül,

Gün doğmadan neler olur!

Her şeyi takdire bırak.

Gün doğmadan neler olur!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:181,1/1-2-3-4)

Âşık şiirinde ümitsizlik bir çamur olarak tanımlanır ve içine düşülmemesi öğütlenir. Dağlar ne kadar karlı kış ne kadar çetin olursa olsun, karların eriyeceği mevsimlerin dolanıp yaz bahar geleceğine dair ümit dile getirilir. Her şeyin bir zamanı vardır, acele edilmemeli ümitle beklenilmelidir. Olaylar ve sebepler Allah'ın takdirine bırakılmalı ve hiçbir zaman ümitsizliğe düşülmemelidir.

Müteessir olma büyük milletim,

Bu günler mazide kalacak bir gün.

Şimdi sana geri kalmış diyorlar,

Sözlerine pişman olacak bir gün.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 112, 1/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Halil Karabulut mısralarında (Sakaoğlu 1987: 112-113) yaşadığı dönemdeki, içinde bulunulan ekonomik sıkıntıları gelip geçici olduğu, ambargo koyup baskı yapanların hatasını bileceğini, olumsuz şartlar için ümitsizliğe düşülmemesini söyler ekonomide büyük gelişmelerin yaşanacağına dair ümitlerini dile getirir, ümitsiz olunmamasını öğütler. Bu günün fakirlerinin geleceğin zenginleri olacağını, tarih sahnesinde Türk milletinin eski şanlı günlerini tekrar yaşayacağına dair ümitlerini dile getirir.

10.1.2.13. DOĞRULUK

Doğruluk, her türlü işte itidal üzere bulunmak, adalet ve doğruluktan ayrılmayıp din, akıl ve ilim ışığında yürümektir. Ayrıca doğruluk sözde düşüncede ve davranışta gerçekleşmesi gereken bir erdemdir.

Özü sözü doğru kâmil bir insan

Olmasını biliyorsan ne mutlu

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 121, 5/1-2)

Doğruluğa bir destanım var benim.

Doğru yürü, doğru çalış, doğru ol!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 310, 1/1-2)

Olmak ister isen doğruya yakın

Eğriden uzak kaç şerefın takın

İçini dışından ayırma sakın

Tam olduğun gibi görün aman ha

Âşık Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 100, 3/1-2-3-4)

Yalansız, firesiz, ticareti net,

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 282, 2/3)

Doğru olan hile katmaz işine

Cehalete ilm ü irfan denilmez.

Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949: 154, 2/ 3-4)

Mevlüt İhsanî 'yim, naçarım naçar

Doğru çalışanlar kapıyı açar

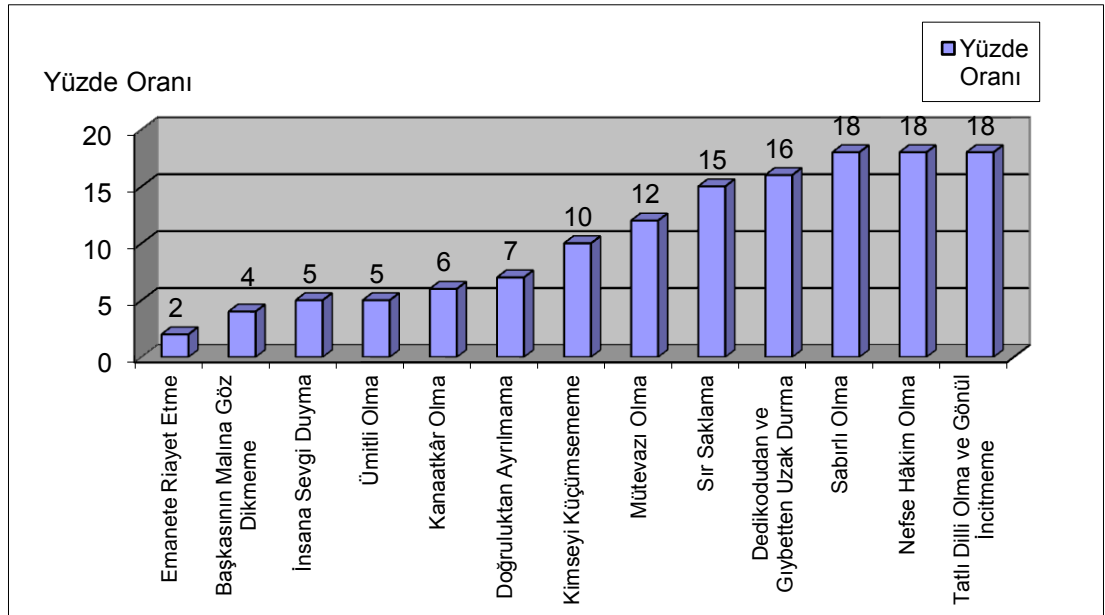
Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 136, 4/1-2)

Asıl insan olan doğruluk arar

Hastaya el atar, düşküne yarar

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 168, 2/1-2)

Yüzyılın âşık şiirinde insanın özüyle, sözüyle doğru olması, olduğu gibi görünmesi, doğruya yakın durması, ticaretini yalansız yanlışsız dosdoğru yapması, işine hile katmaması öğüdünde bulunur.

Grafik 10.2. Tasavvufi öğütler.

Dönemin âşıkları tasavvufî öğütler konulu şiirlerinde tatlı dilli olma ve gönül incitmeme, nefse hâkim olma ve sabırlı olma konuları üzerinde daha sık durdukları görülür. (Grafik 10. 2)

10.2. SOSYAL KÜLTÜREL ÖĞÜTLER

10.2.1. SOSYAL ÖĞÜTLER

Öğüt ve nasihatlerin bir kısmında da sosyal hayata dair konular işlenir. Bu tür öğüt ve nasihatlerde insanların birbiriyle olan ilişkilerini düzenleyen, toplum hayatının kurallarını hatırlatan konular yer alır. Bu konular arasında büyüklere saygı, fakirin hakkını gözetme ve mazlumun yanında olma, iyi eş seçiminin önemi, evliliğin ve aile kurumunun önemi, yerli malı kullanılması, birlik ve beraberce yaşamamanın önemi, toplumsal kurallara uyma ve komşu hakkına riayet etme, iyilikte bulunma ve yardımseverlik yer alır. Sosyal konularda öğüt ve nasihat vermek üzere yazılan şiirlerde eleştiriye de geniş ölçüde yer verilmiştir. Eleştirilerin yer aldığı mısralar ve şiirler çalışmamızın eleştiri ve şikâyet bölümünde genişçe yer verildiği için bu bölümde üzerinde detaylıca durulmamıştır.

10.2.1.1. ANNE BABAYA VE BÜYÜKLERE SAYGI

Anne babaya ve büyüklere karşı saygılı davranmak hem İslam dininde hem de Türk kültüründe üzerinde durulan önemli konulardan biridir. Çocuklar, yegâne sebep olarak anne babaları sayesinde dünyaya gelir ve yine onlar sayesinde vücut bulurlar. En aciz ve çaresiz oldukları dönemlerinden itibaren anne babalarının himayesinde olurlar. Çocuklarına karşı her hangi bir beklentiye girmeden onlar için çalışan yediren, içiren, barındıran, kollayıp gözetken yine anne ve babalarıdır. Bu nedenle anne ve babaların gönlü hoşnut tutulmalı, onlara karşı saygıda kusur edilmemelidir.

Onları kırmamak, bezginlik anlamı taşıyan hiçbir ifade kullanmamak ve davranış sergilememek gerekir.

Seni kim yarattı düşün
Girersin cennete peşin
Görüp ana baba işin
Duasını aldın ise

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 187, 4/1-2-3-4)

Peder, valideye kayın anneye
Kötü kaynatayı koyman ortaya
Yaramayan bir şey hartaya
Aşısız dal meyve vermez kızım

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 188, 2/1-2-3-4)

Dünyada en fazla sevilen şeyler
Biri vatan biri anadır ana

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 26, 1/1-2)

Babanın ananın sözünden çıkma,
Sabır etmelisin hâline kardeş!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 328, 2/ 3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde cennete girmenin yolunun anne baba duasını almaktan geçtiği, töremizde ata hakkının kutsallığı hatırlatılır, anneye, babaya, eşinin annesine ve babasına iyi davranılması, anne baba hatırının sorulması, onların sözünden çıkılmaması öğütlenir.

Büyüğüm gelince divan durarak
Bir saygı severim bir de hürmeti

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 90, 1/ 4-5)

Ziyaret et akrabanı

Sonra soğur buz olursun

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 80, 3/ 3-4)

Öğrenciler evvel sevin vatani

Hürmetkâr olun siz hocalarınıza

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 49, 6/1-4)

Büyükleri dinle, kendini topla.

Doğru çalış, yürü yoluna kardeş!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 328, 1/1-2)

Yine büyüklere karşı saygılı olunması, akrabaların ziyaret edilmesi, öğretmenlere karşılı hürmetkâr olunması, büyüklerin yanında düzgün oturulması ve ölçülü konuşulması âşık şiirinde öğütler konuları arasında yer alır.

10.2.1.2.YOKSULA VE FAKİRE YARDIM ETME

Sosyal bir varlık olan İnsan fitratı ve ihtiyaçları gereği toplum halinde yaşamaya mecburdur. Toplumlarda varolan sosyal yapı gereği her insan pek çok yönden farklı statüde ve birbirine ihtiyacı olacak şekilde bulunur. Bu durumun doğal sonuçlarından biri de maddi açıdan varlıklı olanlar zenginler grubunda, maddi imkânı az olanlar ise fakir grubunda yer alır. İslam dini ve Türk halkının değer yargıları, oluşan bu farklı imkân ve yetenekler arasında dayanışma ve yardımlaşmayı öğütler.

Darıldın ise haksıza

Merhamet eyle yoksuzla

Yardım ettinse öksüze

Haram helal bildin ise

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 188, 1/1-2-3-4)

İncitme mümin kulları
 Kuru öksüzü dulları
 Fakir yetim yoksulları
 Gör Allah'a ibadet et

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 194, 5/1-2-3-4)

Yiğit odur canı halkına vere
 Fakir fukaraya derman olmalı

Kul Ahmet (Hüseyin1978: 70, 2/ 3-4)

Acze kılıç çekmem, üstüne çökmem,
 Yoksula sataşmak marifet değil.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 316, 6/ 3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde hayırsız zengin eleştirilir, yetimin malına el sürülmemesi, muhtaçlara, fakir, fukara ve yoksulların elinden tutulması onlara yardım edilmesi öğütlenir.

10.2.1.3.CAHİL İNSANLARDAN VE KÖTÜ ARKADAŞTAN UZAK DURULMASI

Toplum hayatında insanları huzursuz eden, aile düzenini bozan, sosyal hayattaki pek çok probleme kaynaklık eden sebeplerden biri de kötü ve laubali arkadaşlarla birlikte olunması, onların hâl ve hareketlerine iştirak edilmesidir. Türk halk kültüründe, örf ve adetlerde, pek çok edebî metinde cahil insanlardan ve kötü arkadaşlıklardan uzak durulması öğütlenmiştir.

Aylak aylak gezme sen sana bakın
 Doğru ol ki Hak'ka olasın yakın
 İyileri ara kötüden sakın
 İyi sana bir arkadaş eş olur

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 110, 5/1-2-3-4)

Cahilin sözünü dinlemedense
 Âlimin yanında ol daha iyi
 Üç beş gevezeye dost demedense
 Gerçek bir arkadaş bul daha iyi

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:127,5/1-2-3-4)

Adam ahabından belli olurmuş,
 Daim kâmillerle konup göç oğlum.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 151, 1/ 3-4)

Cahil ile ülfet etme bir zaman,
 Ondan sana belâ gelir her zaman.

Halil Karabulut (Sakaoğlu1987: 151, 2/1-2)

Cahil adam ile olur mu pazar
 Aşına su katar, işini bozar

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 136, 2/1-2)

Kadir bilmeyene kıymetin satma,
 Ara erbabını, bulana kadar,

Âşık İsmetî (Kaya 1984: 135,1/1-2)

Cahılın öğüdün alıp götürme
 Gamsız gönlün gasefete götürme
 Kendin bilmez ile sık sık oturma
 Ak yüzünü kar'ederler divane

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 163, 3/1-2-3-4)

Cahil, adam olmaz, evliya olsa
 Arife teslim ol, kül riya olsa

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 259, 4/1-2)

Varma câhiller yanına, Sakın el sunma honuna
 İnanma ahd-ü peymanına, Ukubetten eyle hezar
Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 243, 4/1-2)

Bilgisiz görgüsüz duygusuz kuldan
 Ölülerin mezar taşı makbuldür.
Âşık Hüdai (Orak 2001: 17, 3/3-4)

Aman n'olur cahil ile oturma!
 Kâmilin sohbeti, sözü tatlıdır.
Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 244, 1/1-2)

Cahiller sözüne aldanma sakın
 Kardaşın olsa da dolanma sakın
 Hayâ libasın giy, edebin takın
 Hayâsız adamda iman olur mu?
Yusufelili Huzûri (Dizdaroğlu 1949:101, 6/1-2-3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde de insanları günahlara teşvik eden, zalim, söz taşıyan, hep başkalarının kusurlarıyla uğraşıp duran, kendisi için istediğini başkası için istemeyen arkadaşlardan, cahil kişilerden uzak durulması, gelişi güzel arkadaşlıkların kurulmaması ve âlim, kâmil insanlarla beraber olunması öğütlenir.

10.2.1.4.EVLİLİĞİN VE AİLE KURUMUNUN ÖNEMİ

Aile evlilik, hısımlık ve akrabalık münasebetiyle birbirine bağlanan insanların; anne, baba, çocuklar, dede, nine ve torunların oluşturdukları topluluk demektir. Aile, toplumun en küçük temel yapı taşıdır. Toplumun her türlü tehlikeye karşı dayanıklı ve sağlam olması da aynı şekilde aile kurumunun niteliğine bağlıdır. İnsan neslinin sürmesi ve gelişebilmesi için evlilik, olmazsa olmaz bir kurumdur.

Gel yâreli gönlüm ağlama sakın
 Zaman mahbubuna bağlanma sakın
 Her gördüğün göle çağlama sakın
 Bir el nazlı meyanından ötürü

Davut Sulari (Yılmaz 2009: 334, 2/1-2-3-4)

Eşi uygun, olan kişi
 Karunu, devleti neyler,

Âşık Sabit Müdâmi (Aslan 1978: 262, 8/3-4)

Dudi gibi, yâri olan,
 Özge kerameti neyler.

Âşık Sabit Müdâmi (Aslan 1978: 263, 1/3-4)

Sevme her güzeli çekersin cefa
 Vefalı sanarsın çıkar bîvefa

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 102, 4/1-2)

Gördüğün güzeli vefalı sanma
 El için yok yere ateşe yanma
 Hiç bir zaman görünüşe aldanma
 Sonra döveceğin döşe dikkat et

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 121, 3/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde aile kavramına, evliliğin kutsallığına ve iyi bir eş seçimine dair önemli bilgiler yer alır ve bu konularla ilgili âşıkların mısralarında öğütlere rastlanır. Ayrılıkların ve boşanma oranlarının her geçen gün arttığı günümüzde bu öğütlerin ayrı bir önemi vardır. Âşık şiirinde öncelikle insanların dış görünüşüne aldanmamak gerektiği ve eş seçiminde dikkat edilmesi öğütlenir, kötü bir eşin insanı düşüreceği dünyasını cehenneme çevireceği uyarısında bulunulur.

Sakın ha bekârlık sultanlık deme
 Helal yolda çalış haramı yeme
 Evlenene güzel çirkin bir deme
 Güzel alsan her gün gece düş olur

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 111, 4/1-2-3-4)

Öğrenciler izdivaçsız olamaz
 Yuvasız kuş uça da uç bulamaz
 İnsan refikinden ayrı kalamaz
 Temel bir aile temelidir kurulur
 Yalnız koşanlar mutlak yorulur

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 49, 5/1-2-3-4-5)

Güzellik silahtır düşme tuzağa
 Pusulasız bindirirler kızağa
 Başın yesin bizden gitsin uzağa
 Kanma özü çirkin yüzü güzele

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 92, 6/1-2-3-4)

Dönemin âşık şiirinde bekârlığın sultanlık olmadığı belirtilir ve genç yaşta yuva kurulması tavsiye edilir. Herhangi bir kötü yola düşmeden insanların evlenmesinin hayırlı olduğu ve aile ile hayatın temellerinin kurulduğu açıklanır.

Bir kadından razı olsa kocası
 Yeri cennet olur hem neticesi
 Huzur-i Bâri'de kabul ricası
 Mevlâ bu suali soramaz kızım

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 187, 2/1-2-3-4)

Âşıkların mısralarında eşler arası huzur ve mutluluğun önemli olduğu, kocasının kadından memnun olduğu takdirde hanesinin cennete dönüşeceği, geçim

darlığı görmeyeceği, ahrette ise dualarının kabul olacağı müjdelendir. Kadın ve kocanın uyumsuzluğunda ise dünyada yuva kurmasının mümkün olmayacağı ikazında bulunulur.

10.2.1.5.YERLİ MALI KULLANMA

Âşık şiirinde milli kalkınmaya katkıda bulanacak Türk mallarını kullanma ya teşvik edici konulara yer verilir yerli malı kullanma konusunda nasihatlerde bulunulur.

Biz almayız, Avrupa'nın bezinden,

Öz yurdunda çıkan malı geysene.

Âşık Sabit Müdami (Aslan 1978: 189, 1/ 3-4)

Ne lâzımdır, Avrupa'nın kumaşı,

Merinost'tan olan, şalı geysene.

Âşık Sabit Müdami (Aslan 1978: 189, 2/ 3-4)

Yurdunda, yerli havası,

Bu hafta, yerli haftası,

Yerli gey, kundura, mesî.

Naylon bize ne gelişir.

Âşık Sabit Müdami(Aslan 1978: 264, 5/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarına göre Avrupa'dan gelen mallar görünüşte güzel olsa da kalitesizdir; Avrupa kumaşının, bezinin ve kunduranın yerine, öz yurdun malı tercih edilmelidir.

10.2.1.6.TOPLUMSAL KURALLARA UYMA

Her toplumda sınırları kanunlarla, inançlarla ve örf ve adetlerle belirlenen uyulması gereken görgü kuralları vardır. Hayatımızın hemen hemen her bölümünde yer aldığı halde günlük yaşantıda pek de fark edilemeyen bu kurallar insanın mutlu eden, sosyal bir devlet olmamıza katkıda bulunan, huzur ve mutluluğun sağlanmasına yardımcı olan kurallardır.

Sakın ha kimseyi sen hakir görme

Kapıyı çalmadan komşuya girme

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 128, 5/1-2)

Gittiği yad yerde alışmak için

Konu komşu ile tanışmakta usta ol

Yanına gelirler bizi bilenler

Elin sıkıp görüşmekte güzel ol

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 62, 3/1-2-3-4)

Komşunun malına hiyanet eden

Ahir sonu iki gözü kör olur

Afşinli Derdiçok (Demir 1993: 364, 2/ 3-4)

Kendi komşusuna hayrı olmayan

Yüz bin hacca gitse insan sayılmaz

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 269, 3/ 3-4)

Büyüğe küçüğe hürmetkâr olun

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 47, 2/ 3)

Çok kötüdür çok konuşan, çok gülen

Yürüme ölçüsüz, darasız kızım.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 121, 2/1-4)

Hanedan ol misafire sofraya yaz

Dosta itaatin kıymetini bil

Abdülvahap Kocaman (Sever2004: 125, 3/3-4)

Yüzyılın âşık şiirinde yansımalarını gördüğümüz toplumsal kurallarından bazıları ise şunlardır: Kimsenin hor ve hakir görülmemesi, komşunun kapısı çalındıktan sonra evine girilmesi, davetli olunmayan yere gidilmemesi, misafire ikramda kusur edilmemesi, dosta itaat edilmesi, konu komşu ile tanışmakta mahir olunması, az konuşulması ve az gülünmesi, güler yüzlü olunması, komşunun malına hıyanet edilmemesi ve hayırlı komşu olunması, büyüğe ve küçüğe hürmetkâr olunması, her insana kefil olunmaması vb. dir.

10.2.1.7.YARDIMSEVERLİK VE İYİLİKTE BULUNMA

Yardımseverlik en yalın anlamıyla, ihtiyacı olana hiç bir karşılık ya da kişisel fayda gözetmeksizin gönüllü olarak maddi ya da manevi destekte bulunma durumudur. Diğer bir ifadeyle yardımseverlik, her hangi bir beklentiye girmeden sahip olduğu güç ve imkânları başkalarının iyiliği için kullanmak; bir kimsenin sıkıntısını gidermek, o kişiye karşılaştığı güçlüklerde yardımcı olmak, yüküne omuz vermek iyilikte bulunmaktır.

Bu bağlamda yüzyılın âşıkları şiirlerinin bazı bölümlerinde yapılan işlerde Allah'ın rızasının gözetilmesini, yetimlere her zaman kapıların açık tutulmasını, yoksulu giyindirip, açların doyurulmasını, misafire sofraya açılmasını, vatana millete içtenlikle hayır yapılmasını öğütlerler. (Sever 2004: 109, 120, 127)

Vatana millete hayır yap hayır

Canından millete hayır yap hayır

Yoksulu giyindir açları doyur

Misafire bir sofraya aç evlâdım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 109, 6/1-2-3-4)

Fakir fukaraya elinden geldiğince yardım edilmesi, yoksulların sevindirilmesini, komşusu aç iken kendisinin tok yatmamasını nasihat ederler.

Öğrenciler unutmaman eyliğı

Hiç kimseye etmen sakın kemliğı

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 45, 5/1-3)

Çobanoğlu budur sözün cevabı,

Sen insanlık eyle olur sevabı,

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 249, 6/1-2)

Sözünü mülayim söyle

Kötülüğe iyilik eyle

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 270, 4/1-2)

Kötülüğe iyilik et, kin gütme,

Doğru yoldan sapıp eğriye gitme,

Mümkün ise karıncayı incitme,

Vicdanını sızlatan şey suç oğlum.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 152, 2/1-2-3-4)

Dikkat et kimsenin kalbini yıkma

Sevenlere sen kucak aç evlâdım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 109, 2/ 3-4)

Yer olsam her bitki döşümde çıksa,

Deşip didik didik ditseler beni.

Sular şarıl şarıl bağrımda aksa,

Her işe yaraşır etseler beni.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 277, 1/1-2-3-4)

Rehberin Mevlana olsun

Dağarcığın sevgi dolsun

Gülçınar'da örnek alsın

Uyan gafil uyan uyan

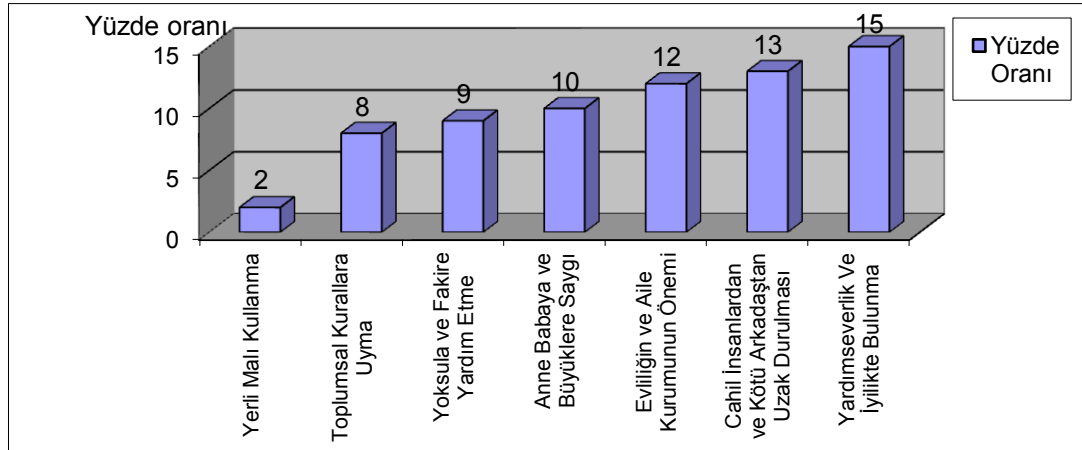
Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 110, 6/1-2-3-4)

Yap eyliğin suya at kayıp olmaz

Dalga atar bir kenara düşürür

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 234, 3/ 3-4)

Dönemin Âşık şiirinde İyilik edilmesi, kötülükten uzak durulması, yumuşak sözlü olunması, kötülük edenlere bile kin güdülmemesi, doğru yoldan şaşılmaması, kimsenin incitilmemesi, insanlığa faydalı olunması ve bütün bunlar yapıldığında da her hangi bir beklentiye girilmemesi söylenir.

Grafik 10.3. Sosyal öğütler.

Yardımseverlik ve iyilikte bulunma yüzyılın önemli sosyal öğütleri arasında yer alır. Cahil insanlardan ve kötü arkadaşlardan uzak durma ise dönemin diğer önemli sosyal öğütü olarak karşımıza çıkar. (Grafik 10.3)

10.2.2. KÜLTÜREL ÖĞÜTLER

10.2.2.1. EĞİTİMİNİNVE MESLEK SAHİBİ OLMANIN ÖNEMİ

20. yüzyıl âşık şiirinde eğitim ve öğretim hayatına dair pek çok öğüt ve nasihat konulu şiirlere rastlamak mümkündür.

Başta ilime çalışmak
Sanat yapmağa alışmak
Medeni çağa ulaşmak
Bize bilgi irfan gerek

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 112, 3/1-2-3-4)

Sana nasihatim olsun kardeşim
Bir bilime çalış irfana yüksel
Kalma yeryüzünde benim sultanım
Merihe yıldıza rahmana yüksel

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 120, 1/1-2-3-4)

Gafil olma ilim öğren oku yaz
Cahil insanların istikbali az

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 125, 3/1)

Boşa oyalanıp geçirme ömrü
Okumak çalışmak Allah'ın emri

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004:127,7/1-2)

Sorup öğren canım anlıyasın râz
Ehl-i hakikate olasın demsaz
İrfan mektebine girip oku, yaz
Okuyup yazmıyan irfan olur mu.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949:101, 4/1-2-3-4)

Âşıkların mısralarında bu bağlamda okuyup ilim tahsil etmenin bir meslek sahibi olmanın önemi sıkça tekrar edilen konulardan biridir. Cehaletle savaşıma, bir bilim dalında çalışma, bir sanatla uğraşıma, ilim ve irfan öğrenme döneminin âşık şirinde üzerinde durulan öğüt ve nasihat konularından biridir.

Bitir okulunu ol bir öğretmen
Olsun memlekete hizmetin Nurşen
Hizmeti bekliyor bil ki bu vatan
Olur bu vatana hizmetin Nurşen

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 292, 1/1-2-3-4)

O güzel köylünün yaşlılarına
Hanım, hatun ağır başlılarına
Okuyan o kalem kaşlılarına
Siz de aldığımızı satışın görem

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 307, 4/1-2-3-4)

Âşık Efkârî, öğretmen olacak öğrencilere nasihatinde okullarını bitirmelerini, memlekete hizmet etmelerini, köylerin bilim kapısını açıp oralara medeniyet götürmelerini, köylülerin yaşlısına gencine öğrendikleri aktarmalarını ister.

Dinleyene benim sözüm nasihat,
İlimsiz bir kimse insan olamaz,

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 259, 1/1-2)

Bilmediğin şeyi hemen yaz öğren!
Türkçe konuş, Türkçe oku öz öğren!
Âlim kişilerden güzel söz öğren!
İlimsiz bir kimse insan olamaz.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:259,5/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Murat Çobanoğlu şiirlerinde ilimsiz insan olunamayacağını, ilim sahibi kişilerin aranması gerektiğini, Bilinmeyen bilgilerin zaman kaybetmeden, ehil kişilerden öğrenilmesini, Türkçe konuşulup Türkçe öğrenilmesini öğütler.

Yurdun kalkınması, başlıca san'at,
Şu ilim yolunda, siz eylen gayret,
Yirmi dört saatte, sekizi rahat,
On altı okuyun, yazın yavrular.

Âşık Sabit Müdami (Aslan 1978: 203, 8/1-2-3-4)

Sanattır insanı ölümsüz kılan,
Adın söylenmezse olursun yalan,
Ta Âdem'den beri edilir ilan,
Bilgi gömleğini giyenlerden ol.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 318, 3/1-2-3-4)

Âşık Sabit Müdami ve Sefil Selimî sanatın insanı ölümsüz kılacağını, yurdun kalkınmasının sanatla olacağını dile getirirler bilgi öğrenilmesini ve çokça çalışılmasını öğütlerler.

İlme sadık olun, haylaz gezmeyin,
Kavak yeli gibi, poyraz gezmeyin,
Tatilden sonra, yobaz gezmeyin,
Boş geçmesin, kışın yazın yavrular.

Âşık Sabit Müdami (Aslan 1978: 203, 9/1-2-3-4)

Gümüş değil, inci değil, zer değil;
Bilenlerle bilmeyenler bir değil,
Tahsil yapmayan esir, hür değil,
Bilgiyle özünü yuyanlardan ol.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 318, 4/1-2-3-4)

İnsanlık elinde kudret kalemi,
 Yok eder kökünden kazır elemi,
 Servet bil bilgiyi kazan ilimi,
 Yobazlıktan hemen cayanlardan ol.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 318, 7/1-2-3-4)

Âşıklar, bilenle bilmeyenin bir olmadığını mısralarında işler bu nedenle insanların eğitim ve öğretime önem vermesini, zamanın iyi değerlendirilmesini ve zamanın israf edilmemesini öğütlerler.

10.2.2.2.ÖĞRETMENE SEVGİ VE SAYGI

Sosyal hayatta topluma hizmet veren pek çok meslekten söz etmek mümkündür. Her mesleğin saygın olduğu da bir gerçektir. Ancak bütün meslek erbabını yetiştirip hayata hazırlayan öğretmenlik mesleği ayrı bir kutsallık taşımaktadır.

Öğrenciler evvel sevin vatani
 Hem de sevin size ders öğretene
 Bilginlerden alın olup biteni
 Hürmetkâr olun siz hocalarınıza
 Onlar ışık verir gecelerinize

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 49, 6/1-2-3-4-5)

Yüzyılın âşık şiirinde öğretmene saygı ve sevgi duyulması, onlara hürmette kusur edilmemesi öğütlenir.

Sen mürid olmadan Şeyhlik gözleme
 Mürebbisizmürid olunamazsın

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 245, 1/ 3-4)

Varıp bir mürşidin elin tutmazsan
 Yolunda serini kurban etmezsen
 Ulular gittiği yola gitmezsen
 Seçilip eşyadan bilinemezsin

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 245, 4/1-2-3-4)

Sen seni irşat etmeye evvel bir mürşid bul
 Sana esma tâlim ede bulasın müsemmaya yol

Âşık Fedayi Baba (Çelebi 1990: 391, 3/1-2)

Hak yolunu sorar isen
 Bir rehbera gitmeye bak.

Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003:142, 9/1-2)

Âşık Fedayi Baba öğretmenlik mesleğinin kutsiyetini ifade eden mısralarında öğretici olmadan evvel öğrenen olunması, bir mürşidin elinden tutulması, ona hizmet edilmesi ve bir rehberin izinden gidilmesi öğütlerinde bulunur.

10.2.2.3. KİTAP OKUMA ÖNEMİ

Okuma, hayatı anlamanın, çağın gereklerini kavramanın ve çağdaş olmanın ölçütüdür. Beyni geliştirmenin, zihni aktif tutabilmenin, kelime hazinesini geliştirebilmenin ve öz güven sahibi olabilmenin yolu okumaktan geçer. İnsanların başarılı olabilmesi, hayata farklı açılardan bakabilmesi ve dolu dolu yaşayabilmesi, ufkunu geliştirebilmesi, sorunlara çözüm önerileri getirebilmesi ve geride bir iz bırakabilmesi yine okumakla mümkündür.

Kitap okumanın önemi üzerine söylenmiş pek çok veciz söz, üzerine yazılmış pek çok kitap vardır. Sözlü kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında büyük bir görevi yerine getiren âşıklar da şiirlerinde sık sık kitap sevgisine vurgu yapar, kitap okumanın önemini üzerinde durur ve bolca kitap okunmasını öğütlerler.

İlk Âdem de dâhil hatta her nesil,
Süphan “Oku” dedi, okudu Resül,
Emre muhalifler mes’uldürmes’ul,
Vuslattır evladım, kitap okumak.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 286, 6/1-2-3-4)

Bağrına bas götür gittiğin yere,
Ömrümüzden üstün hem de bin kere,
Sorgu günü etmez yüzümüzü kara,
Şanımızdan kutsal kitap sevgisi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 281, 5/1-2-3-4)

Cennet anahtarı Kâbe sevabı,
Sorgu sual meleşinin cevabı,
Dedi kodu etme bırak gıyabı,
Ünümüzden kutsal kitap sevgisi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 282, 1/1-2-3-4)

Savaş günümüzde kılıç kalkan gürz
Kürrey-i arz için tarz içinde tarz,
Hüda’nınResul’a gönderdiği farz,
Tanemizden kutsal kitap sevgisi.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 282, 5/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarından Sefil Selimî mısralarında (Özdemir 2003: 210, 282, 286)kitap sevgisini dile getirirken kitabı sofradaki ekmeğe aşâ benzetir, Allah’ın ilk emrinin“oku” olduğunu hatırlatır ve bir saniye bile boşa geçirilmeden kitap okunmasını tavsiye eder. Her gidilen yere yanında kitapla gidilmesini, dedi kodu yapma yerine kitap okunmasını, teknik ve teknolojiyi yakından takip edilebilmesi gibi nedenlerle bolca kitap okunması gerektiğini nasihat eder.

Bilim ve fende ki yenilikleri takip edebilme, tarihten ibret alabilme ve ecdadı tanıyabilme, yarınlardan umutlu olabilmenin kitap okumakla mümkün olduğunu söyleyen Sefil Selimî, bu mısralarında sık sık kitap okumanın önemini vurgular.

“İlim Çin’de ise git al” diyoruz,
 “Beşikten mezara yet bul” diyoruz,
 Gündüz gece oku, bol bol diyoruz,
 Ruhsattır evladım, kitap okumak.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 287, 1/1-2-3-4)

Hazreti Ali’den rivayet şu söz;
 “Bir harf öğretenin kulu yüzde yüz,”
 Aklın bağlandıysa, düğümü çöz,
 Rahmettir evladım, kitap okumak.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 287, 2/1-2-3-4)

Kitap okuma ile ilgili veciz sözlerle mısralarını süsleyen Âşık Selimî, Peygamberimizin “İlim Çin’de de olsan gidip alınız, Beşikten mezara kadar kitap okuyunuz.” hadisine, Hz. Ali’nin “Bana bir harf öğretenin kölesi olurum” sözüne ve Atatürk’ün “Hayatta en hakiki mürşit bilimdir.” vecizesine yer verir.

Kitaplıklar yaptır, evini süsle
 En uzak, en yakın komşunu sesle,
 Yüreğinde yaşat kanınla besle,
 Üstattır evladım, kitap okumak.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 289, 5/1-2-3-4)

Dün ve bugün, yarın yine sen varsın,
 Oku buluşlar bul cihanı sarsın,
 Kıyamet kopsa da yanımda dursun,
 Kanattır evladım, kitap okumak.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 289, 6/1-2-3-4)

Sefil Selimi’de böyledir böyle,
 Ölmeden evvela vasiyet eyle,
 Kefene bir kitap koysunlar şöyle,
 Patenttir evladım, kitap okumak.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 289, 7/1-2-3-4)

Âşık Selimî’ye göre kitap ve kitap okuma, servettir, sebattır, şöhrettir, ziynettir, mürşittir, cihattır, muhabbettir, irşattır, nimettir, cennettir, hürmettir, üstattır, kanattır ve ahrette yardım edecek en büyük referanstır. Selimî, kitap sevgisinden herkesin haberdar edilmesini ve evlerde kitaplıklar oluşturulmasını nasihat eder. (Özdemir 2003: 287-289)

10.2.2.4.DOĞANIN VE DOĞAL VARLIKLARIN KORUNMASI

İçinde yaşadığımız, canlı ve cansız maddelerden oluşan varlığın tamamı doğayı oluşturur. İnsan hayatının bir parçası olan doğa âşık şirinin de önemli konularından biridir. Âşıklar yaşadıkları doğal çevreyi çok iyi gözlemlemiş, duyduklarını ve gördüklerini kendi yorumları içerisinde şiirlerinde dile getirmişlerdir.

Kurutma sen ağacını.
 Durma çalış çiftçi kardeş!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 182, 4/ 3-4)

Bizlere hazine orman,
 Ricam budur kesme fidan.
 Ondan faydalanır insan.
 Durma çalış çiftçi kardeş!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998:182,5/1-2-3-4)

Gel vatandaş tahrip etme ormanı,
 Ormansız yurt çoraklaşır, çöl olur.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 53, 1/1-2)

Bir tutam dal için kesme bir ağaç,
Elinden gelirse yeni tohum saç,

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 153, 2/1-2)

Türlü türlü avlarını avlatma,
Bir damla su için fidan kavlatma,
Sakın söndürmeden izmarit atma,
Bir kipritten bir memleket kül olur.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 153, 5/1-2-3-4)

Vatanperver olan bu zevki tadar,
Orman bakımına kendini adar,
Düşün, beşiğinden mezara kadar
Her müşkülün ağaç ile hal olur.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987: 154, 2/1-2-3-4)

Şu tarla açmaktan eli çekmezsek,
Eskisini söker, yeni dikmezsek,
Halil der ki bu nimete bakmazsak,
Sonra bize pahalıya mal olur.

Halil Karabulut (Sakaoğlu 1987:154, 3/1-2-3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinin önemli temleri arasında dağ öncelikli olmak üzere, deniz, derya, ırmak, çay, dere, pınar, göl, sel, tepe, ova, yayla, ağaç, orman, çayır çimen ve bahçe gibi unsurları âşık şiirlerinde işlenmiştir. Bu kaynakların sınırsız olmadığı hatırlatılmış, ağaç dikilmesi ve korunması öğütlenmiştir.

10.2.2.5. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ ZAMANIN İYİ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmak insanların bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamasıdır. Bir ülkenin muasır ve müreffeh bir seviyeye ulaşması ancak o ülke

insanlarının çalışmasıyla mümkündür. Üretken olmak, çalışmak ve zamanı iyi değerlendirmek insanın hem kendi mutluluğu hem de kendisinden sonraki neslin daha rahat ve kimseye muhtaç olmadan yaşamaları için büyük önem arz eder. Her birey hangi mesleği ya da işi yaparsa yapsın, onu hakkıyla yapmalı, kazandığını da hak ederek almalıdır. İşveren ise işçisinin hakkını alın teri kurumadan vermelidir.

Ayrıca her alanda ilerlemenin teknik ve medeniyet yarışını kazanabilmenin yolu da zaman sermayesini en verimli bir şekilde değerlendirmekten geçmektedir. Zamanlarını verimli bir şekilde kullanmasını bilmeyenler ya da tamamen israf edenler; teknik güce, medeni üstünlüğe, ekonomik bağımsızlığa sahip olamazlar. Çünkü başarının ve ilerlemenin önündeki en büyük engellerden biri zaman israfıdır.

Sanatta yarış var en yüksek hızda
Yapalım, satalım biz kapımızda
Karşiki komşular ayda, yıldızda
Boş yere harcama zamanın oğul.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 103, 4/1-2-3-4)

Öğrenciler işe başlamak gerek
Faydasız işleri boşlamak gerek

Âşık Efkarî (Keskin 2006: 50, 3/1-3)

Zamanında yol alanlar,
Kervan gider geri dönmez.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 187, 1/3-4)

Boş yere harcama sen zamanını
Düşün hayatını, düşün şanı.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 122, 3/1-2)

Vaktinde bul derde çare,
İmkân gider geri dönmez.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 187, 2/ 3-4)

Günlerin harcarsın boşu boşuna,
Yıllar bir gün hesabını soracak.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 219, 5/ 3-4)

Bağban isen becer bağın çabuk ye meyvasını.
Gün gelir ki viran olur bâra gümanın mı var?

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 341, 4/ 3-4)

Akşamki işini sabaha koyma
Zamanın fırsatın kıymetini bil

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 125, 6/ 3-4)

20. yüzyıl âşık şiirinde tembellik, atalet ve sefaletten uzak durulması boş uğraşların bırakılması, her şeyin bir zamanı olduğu ve zamanın iyi değerlendirilmesi öğütlenir, boşa geçen zamanın bir gün hesabının olacağı söylenir.

Durma çalış Allah vermez yatana

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 112, 2/1)

Oğlum acından öl sakın dilenme

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 116, 6/1)

Çalışmak ne güzel tembellik ayıp

Boşa geçen günler acı bir kayıp

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 121, 7/1-2)

Çalışın kazanın namuskârane

Tembellerin yurdu olur virane

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 220, 2/1-2)

Bir insanda biraz sanat olmalı

Bir gözün üstünde kaş ol sevdiğim

İnsan odur halk derdini bilmeli

Bir duvara lâyıık taş ol sevdiğim

Kul Ahme t(Hüseyin 1978: 129, 1/1-2-3-4)

Ey Türk oğlu çalış öğün yorulma

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 202, 1/1)

Erken kalkmalıdır dağları aşan

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 223, 2/1)

Çalış dostum bir aydınlık bulmaya

Karanlık dağları yık yürü yürü

Kul Ahmet (Hüseyin 1978: 260, 1/3-4)

Çalış Hak'tan iste kuldan isteme

İnandığın yolda sürün aman ha

Âşık Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 101, 2/3-4)

Oku âlimlere karış

İlmin irfanınla yarış

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 110, 2/1-2)

Nurdur İslam felsefesi, cahil kârı değildir

Çalışanın Allah'ıdır, tembel yarı değildir

Mevlütİhsanî (Düzgün 1997: 34, 5/1-2)

Cesaretle sarıl sen işlerine
Fenle çok meşgul ol din işlerine

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 136, 2/1-2)

Çalışmakta varsa gözü insanın
Kalmaz sefil, kısmet arar insanı

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 168, 2/ 3-4)

Çalışan rızkını alır.
Durma çalış çiftçi kardeş!

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 182, 1/ 3-4)

Dediğim bu çalışalım her zaman,
Kapıda bol olsun ot ile saman.

Murat Çobanoğlu (Kafkasyalı 1998: 314, 5/1-3)

Mahsûl istiyorsan tohum ek yavrum.
Gayret ocağını çabuk yak yavrum.

Âşık Sefil Selimi (Özdemir 2003: 371, 6/ 2-4)

Çok çalışan bir menzile ulaşır,
Çalışmayan engellere dolaşır,

Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003: 211, 4/1-2)

Yatıp uyumayan yükünü tutar,
Yürüyüp de son menzile varmalı.

Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003: 227, 6/ 3-4)

Cesur ekmeğini çıkarır taştan
Tembele pay olmaz yanında aştan

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 157, 4/1-2)

Dönemin âşık şiirinde insan acından da ölse dilenmemesi, tembel olmaması hatırlatılır bir ürün bekleniyorsa, rahat ve huzurlu bir yaşam arzu ediliyorsa çalışılması, kula el açılmaması ve sadece Allah'tan rızık dilenmesi öğütlenir.

10.2.2.6.ZARARLI ALIŞKANLIKLARDAN UZAK DURMA VE SAĞLIKLI YAŞAM

Toplum hayatının ve insan sağlığının bozulmasına, sosyal problemlerin oluşmasına sebep olan bazı zararlı alışkanlıklar vardır. Toplum şiiirleriyle pek çok konuda bilgilendiren ve bazı uyarılarda bulunarak insanların yanlışlıklara düşmesini engelleme adına önemli görevler icra eden âşıklar zararlı alışkanlıklardan uzak durulmasını ve sağlıklı bir yaşam sürülmesini öğütlerler.

İçkiye kumara asla yaklaşma

Bunlar ile arayı aç evlâdım

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004;109,3/ 3-4)

Ya hastalık ya bir illet kaparsın

Belki de kefensiz olun kumarıcı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 262, 6/ 3-4)

Bazen karakolda olursun timar

Ara sıra timar olun kumarıcı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 262, 7/ 3-4)

Oturursan kolay kolay kalkmazsın

Yeme içme nerde suyun dökmezsin

Çoluk çocuk çıplak ona bakmazsın

Çok perişan olur halin kumarıcı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 263, 2/1-2-3-4)

Paran pulun kalmaz yoksul kalırsın
 Eski dostun ile düşman olursun
 Ya soluğu hastahanede alırsın
 Orda kaba kaba solun kumarcı

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 263, 5/1-2-3-4)

Âşık şiiirinde içkiden ve kumar illetinden uzak durulması, ondan medet umulmaması istenir. İnsanların kumar illetine düştüğünde sağlığının bozulacağı, çoluk çocuğunun sefaletе düşeceği, yakınındakilerin onu terk edeceği sonunun ya karakolluk ya da hastanelik olacağı hatırlatılır bu illetten uzak durulması öğütlenir.

Sağlığın her günü değer hazine
 Sıhhat gibi büyük saadet olmaz.

Yusufelili Huzûrî (Dizdaroğlu 1949: 157, 6/1-2)

Yatağa düşmeden olmadan hasta
 Sağlığın sıhhatin kıymetini bil

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 126, 1/ 3-4)

Âşık Efkârî'nin bir nasihatı
 İnsan korumalı kendi sıhhati
 Sıhhatin koruyan eder rahatı
 Nasihatim budur korursan kızım

Âşık Efkârî (Keskin 2006: 86, 1/1-2-3-4)

Dönemin âşıklarına göre insan sağlığı en büyük zenginliktir. Sağlıklı yaşanan her gün bir hazine değerindedir. Sağlık ve sıhhat gibi değerli saadette yoktur. Yatağa düşmeden, hasta olmadan, sağlığın ve sıhhatin kıymeti bilinmeli, insan kendi sağlığını korumalıdır. Sağlıklı bir yaşam için herkese düşen görev içiyorsa eğer sigardan vazgeçmesi gerekir.

Hepimizin görevi, sağlık için
 Sigaradan vazgeç sağlıklı yaşa
 Sebeplerden açık deme ki niçin,
 Kaabilirsen ka sağlıklı yaşa

Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003: 182, 1/1-2-3-4)

Kanını zehirler damarı tıkar
 Kalp sektesi yapar komaya sokar
 Afedersin ama ağzın pis kokar
 Sabır et içme hiç sağlıklı yaşa.

Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003: 182, 5/1-2-3-4)

Sefil Selimi'den ciddi bir oğüt
 Dumana boğulup pes demez yiğit
 Yenilgiden sonra kar etmez ağıt
 Rahatsızlık çok g sağlıklı yaşa.

Âşık Sefil Selimî (Özdemir 2003: 183, 7/1-2-3-4)

Âşık şiirinde sigaranın zararları bütün boyutlarıyla dile getirilir. Bu zararların: aile rızkının sigaraya harcanması, öksürük, kanın zehirlenmesi, damarların tıkanması, kalp sektesi, ağız kokusu, stres, hafıza kaybı, yanakların morarması, dişlerin sararması, ciğerlerde tümörlerin ve urların oluşması, olduğu açıklanır. Ayrıca para israfına sebep olduğu bu nedenle sigaradan uzak durularak sağlığın korunması oğtlenir. (Özdemir 2003: 182-183)

10.2.2.7. TEMİZLİĞİN ÖNEMİ

İnsanın sağlığını koruyabilmesi, sağlıklı yaşabilmesi öncelikle sağlığına zarar verecek ortamlardan uzak durmasına ve bu sağlıksız ortamların temiz tutulmasıyla mümkündür. Temizlik başta kişinin kendi sağlığı olmak üzere, başkalarının da sağlığını korumasının en büyük aracıdır. Beden temizliğive evre temizliği ilk akla

gelen temizlik çeşitleridir. Aynı zamanda gelişmişliğin ve medeni olmanın bir göstergesi olan temizlik gerek inancımızda gerekse kültürümüzde büyük önem verilen konular arasında yer alır.

Sağlıklı bir hayat sürmek istersen

İyi bil sağlığın bası temizlik

Hayatın hakkını vermek istersen

İnsanların ömrü yaşı temizlik

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 134, 1/1-2-3-4)

Hanesini temiz tutan bir kimse

Sırtına giyinir temiz elbise

Temizlik imanın yarısı ise

O zaman imanın eşi temizlik

Abdülvahap Kocaman (Sever 2004: 134, 4/1-2-3-4)

Dönemin âşıkları mısralarında (Sever 2004: 134-135) temizlikle ilgili değişik konulara yer vermişler, zaman zaman insanları bilgilendirmişler, temizlik konusunda değişik nasihatlerde bulunmuşlar.

10.2.2.8.ECDADIN ÖRNEK ALINMASI, ÖZÜNDEN UZAKLAŞILMAMASI

Tarihinin ilk dönemlerinden itibaren günümüze kadar gelinen süreçte mazisini pek çok kahramanlıklarla ve zaferlerle süslemiş insanlık adına sayısızca hizmetleri olmuştur. Gittikleri her yere insanlığa ait meziyetleri götürmüş sevgi, hoşgörü ve barışın temsilcisi olmuştur. Bu özelliklerinden dolayı âşık şiirinde büyük bir ecdat hayranlığı vardır.

Benliğinden kaçan millet

Meyvesiz ağaca benzer

Âşık Yaşar Reyhanî (Düzgün 1997: 83, 1/1-2)

Vatanına kurban olan kuzudan
Toprakta kefensiz yatana öğren.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 145, 1/ 3-4)

Senin ceddin Alparslan'dır Kemal'dir
Cihanı titreten atanı öğren.

Mevlüt İhsanî (Düzgün 1997: 145, 2/ 3-4)

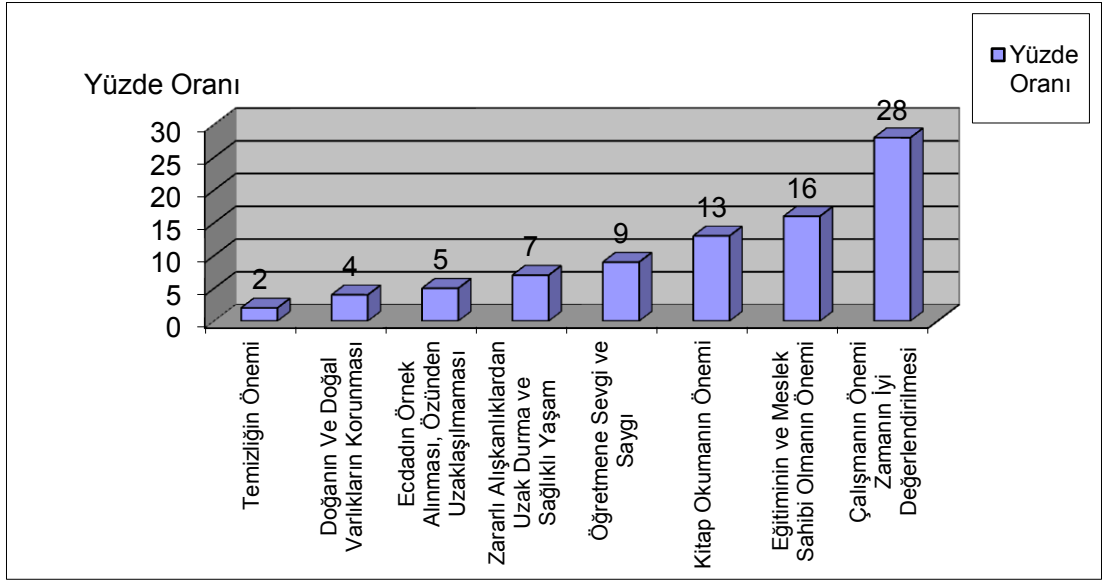
Evladım kopma özünden
Oku da ders al mazinden
Koş atanın koş izinden
Yollarımız bayram eder

Ozan Gülçınar (Çınar 2008: 20, 3/1-2-3-4)

Ceddinin savaşı benzer düğüne
Bugünü yaparken bir göz at düne
Geçmişini örnek eyle bugüne
Ünüyle her zaman her yerde övün

Âşık Reyhanî (Düzgün 1997: 207, 2/1-2-3-4)

Âşıklar şiirlerinde tarihi kahramanların tanınmasını ve onlardan örnek alınmasını, özünden ve Türk kimliğinden uzaklaşılmasını öğütlerler.

Grafik 10.4. Kültürel öğütler.

Âşık şiirinde çalışmanın önemi ve zamanın iyi değerlendirilmesi kültürel öğütlerdir arasında en çok dile getirilen öğüt olarak görülür. (Grafik 10.4)

SONUÇ

Âşık tarzı şiir geleneği, Türk kültür tarihi içerisinde, ozan-baksı edebiyat geleneğinin değişen zaman, zemin, inanç sistemi, dünya görüşü ve yaşam tarzının etkisiyle şekillenmesi sonucunda ortaya çıkmış, günümüze kadar gelebilen kültür ve edebiyat dünyamızın zengin bir türü olmuştur. Geleneğin temsilcisi âşıklar yaşadıkları kültürel ortamla her zaman iç içe olmuş, halkın duygu ve düşüncelerini dile getirmişlerdir. Türk kültürünün korunmasında kültür taşıyıcısı olan âşıklar buldukları sosyal çevrenin kültürü ile yoğrulmuş ve sosyal çevreleriyle anlam ve önem kazanmışlardır. Şiirin kalıcı ve etkileyici gücünden yararlanan bu sanatçı kitlesinin oluşturduğu edebiyat ise yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, sosyo-kültürel yapının şekillenmesinde önemli rol oynamış hayata dair pek çok konuyu mısralarında dile getirmişlerdir.

20. yüzyıl Osmanlı coğrafyası başta olmak üzere tüm dünya coğrafyasında insanların belleklerinde derin izler bırakan siyasi, sosyal ve kültürel olayların yaşandığı bir dönem olmuştur. Özellikle yüzyılın başında yaşanan devlet yönetiminin zayıflaması, isyan, işgal ve ayaklanmaların yaşanması halkı olumsuz yönde etkilemiş, yaşanan bu olaylar âşıklık geleneğini ve destanların konularını etkilemiştir. Ayrıca günümüzde âşık tarzı şiir, kitle iletişim araçlarıyla yayılmaya başlamıştır. Radyo, televizyon ve internet aracılığıyla mesaj içerikli duygu yüklü âşık dizeleri daha geniş bir halk kitlesine ulaşma imkânı bulmuştur.

Geniş bir şahıs kadrosunun yer aldığı dönemin âşık şiirinde konu olarak sevgi ve sevgiliye dair unsurlar, dini ve tasavvufi unsurlar, sosyo-kültürel hayat, doğal çevre, milli duygular ve tarihî olaylar, sosyal sorunlar, eleştiri ve şikâyetler, övgü ve methiyeler, öğüt ve nasihatler işlenmiştir.

Dönemin âşık şiirinde yer alan konuların tahlili ve karşılaştırılmasında geniş bir şahıs kadrosunun varlığı dikkatleri çeker. İlk insan ve ilk peygamber

Hız. Âdem'den başlayan bu zincirin halkası 20. yüzyılın son dönemlerinde yaşayan isimlere kadar devam ettiği görülür. Sözü edilen şahıs kadrosunda peygamberler, dört halife, ashab (sahabe), on iki imam, mutasavvıf şahsiyetler, zalimlikleriyle ön plana çıkanlar, Türk ve dünya tarihinde etkin rol oynayanlar, edebiyatçılar, sanatçılar, yakın dönemde yaşamış devlet yöneticileri, siyasiler ve diğer şahıslar yer alır.

Kitap gönderilen dört büyük peygamber başta olmak üzere Kur'an-ı Kerim'de isimleri geçen peygamberlerin yer aldığı *peygamberler bölümünde* peygamberlerin hayat hikâyeleri dile getirilmiş, âşıkların onlara karşı sevgi ve muhabbetlerine yer verilmiştir. Peygamber arasında Hız. Muhammed (a.s)'in ismine daha sık yer verildiği O'nun isminin sevgi, saygı ve hürmet dolu ifadelerle zikredildiği, methedildiği görülmüştür. Bu bağlamda yirminci yüzyıl âşık şiirinde Hız. Musa'nın Tûr dağına yolculuğu, Hız. İsa'nın çarmıha gerilmesi, Hız. Muhammed (a.s)'e karşı sevgi ve hürmet duygusu ve şefaata talebi, Hız. Âdem'in insanlığın ilk atası olması ve topraktan (balçıktan) yaratılması, Hız. Nuh'a dair Tufan hadisesi, Hız. İbrahim'in ateşe atılması ve ateşin O'na ilişmemesi, Hız. İsmail'in kurban edilmesi, Hız. Yusuf'un Züleyha'ya olan aşkı, Hız. Eyyüb'ün hastalıkları ve çektiği sıkıntılar, Hız. Süleyman'ın her varlığa hükmetmemesi, Hız. Zekeriyya'nın şehit edilmesi peygamberlerin hayatına dair mısralarda ön plana çıkan olaylardır. Peygamberliği şüpheli kişiler başlığı altında değerlendirdiğimiz Hız. Hızır'ın hayatına dair öne çıkan konu ise darda kalan insanların imdadına yetişmesi özelliğidir.

Peygamberlerden sonra isimlerine sıkça tesadüf edilen dinî şahsiyetler başlığında dört halife ve âl-i aba (peygamberimizin ailesi)'ya yer verilir. Bu bölümde ise Hız. Ali'nin ve Hız. Hüseyin'in isimleri ön plana çıkar. Hız. Ali sevgisi ve Hız. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi sık sık dile getirilir. Sahabelerden Veysel Karani, On iki İmamdan İmam Zeynel Abidin, İmam Rıza ve İmam Muhammed Bakır; mutasavvıf şahsiyetlerden ise Hacı Bektaş-ı Veli ve Mevlana Celaleddin-i Rumi âşık şiirinin önemli şahsiyetleri olarak zikredildiği görülür. Değişik

dönemlerde zalimlikleri ve zulümleriyle ön plana çıkan şahıslar âşık şiirinin şahıs kadrosu zincirinin diğer halkasıdır. Tarihte zulümleriyle adından söz ettiren Nemrud, Firavun ve Karun'la birlikte yirminci yüzyılın son çeyreğinden sonra Türkiye'de otuz bin vatan evladının ölümüne sebep olan PKK elebaşısı Abdullah Öcalan da şahıs kadrosunda yer almış, bu zalim kişilerden şikâyet edilmiş ve isimleri eleştiri konusu yapılmıştır.

Türklerin tarih sahnesine çıktığı ilk günden itibaren günümüze kadar gelen tarihî süreçte isimlerine sıkça tesadüf edilen hakan, sultan, padişah, cumhurbaşkanı, başbakan ve asker isimlerinden övgüyle söz edilmiş, tarihteki başarılarına telmih yapılmıştır. Bu şahıslar arasında Hun hükümdarlarından Oğuzhan ve Mete'nin, Selçuklu sultanlarından Alparslan'ın ve Alaaddin Keykubat'ın, Moğol Devleti hükümdarlarından Cengizhan'ın, Osmanlı Padişahlarından Fatih sultan Mehmet'in ve Yavuz Sultan Selim'in, Mustafa Kemal Atatürk'ün, savaş kahramanlarından Ebu Müslim'in, hikâye kahramanlarından Kerem ile Aslı'nın, âşıklardan Yunus Emre ile Pir Sultan Abdal'ın, Divan şairlerinden Nesimi'nin, düşünürlerden Eflatun'un isimleri sıkça zikredilmiş, tarih sahnesindeki oynadıkları roller ve icraatlarından söz edilmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında adından sıkça söz ettiren devlet adamları arasında eski başbakanlardan Adnan Menderes'in isminin ön plana çıktığı görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye'de yaşanan demokrasi kesintileri ve Menderes'in idam hadisesi eleştirilen konular arasındadır. Kıbrıs Barış Harekâtında önemli rol oynayan dönemin başbakanı Bülent Ecevit ve genelkurmay başkanı Semih Sancar'dan övgüyle söz edildiği görülür. Yirminci yüzyıl âşıklarından Âşık Veysel çağdaşı âşıklar tarafından sıkça şiirlerine konu edilmiş, âşıkların mısralarında sevgi ve saygıyla anılmış yine onun adına övgü ve methiyeler yapılır. Dönemin şair ve yazarları arasında ise İstiklal Marşımızın yazarı milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy ile Nazım Hikmet'in isimlerine daha sık yer verilmiştir.

Yüzyılın âşık şiirinde tarihte adından söz ettiren tarihî bazı yabancı şahsiyetlerin ve yöneticilerin isimlerine de rastlamak mümkündür. Özellikle dünyanın faniliğinin işlendiği şiirlerde Makedonya kralı Büyük İskender örnek

olarak gösterilmiş, dünyanın kimseye kalmayacağı ifade edilmiştir. Yine aynı şekilde yüzyılın tarihî yabancı şahsiyetler ve yöneticiler arasında Mao'nun ve Lenin'in isimlerinden söz edilmiş, yabancı ideolojilerin ülke insanı adına zararına dikkat çekilmiştir. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi başpiskoposu ve Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olan Makarios'un görevi süresince Türklere yönelik saldırgan politikası, Yunanistan ile birleşme düşüncesi ve enosis hayali eleştirisine ve Makarios'un zulümlerine dikkat çekildiği görülmüştür.

Âşık edebiyatında çoğunlukla beşerî aşk işlenmiş, sevgiliye karşı beslenen duygular, hasret, özlem ve sitemler dile getirilmiştir. Güzelliğiyle aşığın kalbine taht kuran sevgili diğer edebi türlerde olduğu gibi âşık şiirinde de üzerine en fazla şiir yazılan konu sevgiliye tutulma ona âşık olma konusu olmuştur. Sevgiye ve sevgiliye dair duygular her dönem âşık şiirinde olduğu gibi 20. yüzyıl âşık şiirinin yoğun temaları arasındadır. Bu bağlamda âşıklar aşk, sevda ve âşık sözcüğünün yeni tanımlar getirmiş, sevgili isimlerini mısralarında zikretmek suretiyle dönemlerinde kullanılan isimler hakkında bilgi edinmemize ışık tutmuşlardır. Âşıklar, sevgiliye duyulan hasret ve özlemi en duru en içli mısralarla işlemişler, kendilerine karşı yapılan vefasızlıkları, haksızlıkları en sitemkâr ifadelerle dile getirmişler, bununla birlikte vefalı ve sadakatli sevgiliyi methetmeyi de ihmal etmemişlerdir. Ayrıca sevgili ile aralarına giren rakipleri de eleştirmişlerdir.

Din ve tasavvuf, her dönemde olduğu gibi yirminci yüzyıl âşıklarının başlıca inanç, görüş ve düşünce kaynağı olmuştur. Dönemin âşık şiirinde oldukça hacimli bir bölümü oluşturduğu görülen din ve tasavvuf, imanî ve itikadî konular öncelikli olmak üzere Allah'a iman, ölüm sonrası hayat ve kader inancı, peygamberlere iman konularına sık sık vurgu yapılmıştır. Melek ve şeytan kavramları, kutsal kitaplar, cennet ve cehennem kavramları, ibadete dair unsurlar, kutsal içecekler ve kutsal zaman dilimleri din ve tasavvuf konularına dair üzerinde durulan diğer konular olmuştur. Yüzyılın âşıkları tasavvufa dair terimlere mısralarında müracaat etmiş, ehl-i beyt (âl-i âba) sevgisine ve veli kerametlerini şiirlerinde yer vermişlerdir.

Aşıklar çevresindeki insanlarla kurdukları ilişkiler ve toplumsal hayatın işlevsel birer öznelere olmaları yönüyle şiirlerinde bir toplumu tanımak kadar anlamak bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Bu bağlamda halkın kültür yapısına dair yansımaların en güzel görüldüğü yerler arasında âşık şiirinin önemli bir yeri vardır. Bu nedenle dönemin âşık şiirinde bütün yüzeyselliğine karşın, yaşadıkları çağın toplumsal düzenine ilişkin belli bir çıkarsamada bulunmak olanaklıdır. 20. yüzyıl Türk sosyo-kültürel hayatında yaşatılan gelenek ve görenekler, tarım ve hayvancılığa dayalı uğraşlar, icra edilen meslek grupları ile teşbih amacıyla kullanılan mesleklerin isimleri, mevsimlerin bıraktığı etki, âşık edebiyatı ve sanat ortamı, âşık edebiyatında öne çıkan renk isimleri, deyimler, atasözleri, vecizeler ve terimler, sosyal ve ekonomik yaşamdaki yenilikler, İçeriğinde gecekondular, demokrasi, kapıcı, apartman, grev, lokavt, miting gibi birçok yeni kavramlar yüzyılın âşık şiirinin önemli konuları arasında yer almıştır.

Yüzyılın âşık şiiri konuları arasında doğa ve doğal çevre önemli bir yer tutar. Onlar, il il kasaba kasaba, köy köy; börtü böceği, dağ ovasıyla yurdumuzun coğrafya atlasını mısralarıyla çizerler. Onların şiirlerinde tabiat ağacıyla, çiçeğiyle, hayvanları türleri ve dağlarıyla anlatılır. Doğal kaynaklar, denizler ve göller; bağ, bahçe, gülşen ve çiçekler; ağaçlar, ormanlar, meyveler, sebzeler, çayır, çimen, ot ve diğer bitkiler, tahıllar ve baharatlar doğal unsurların diğer unsurları olarak mısralarda zikredilir. Ayrıca tabiat ve tabiat unsurları şiirlerde sevgilinin niteliklerini, güzelliklerini anlatma aracı olarak kullanılmıştır. Örneğin dağ, âşık için gurbet ve engel olarak görülmüş, sevgilisinden ayrı kalan âşık, aradaki uzaklığı, sevgiliye özlemine ve gurbeti dağlar ile dile getirmiştir. Yine âşık şiirinde adına sıkça tesadüf edilen turnanın sevgiliden haber getirmesi istenmiş, sevgilinin gözü ve kendisi ceylana teşbih edilmiştir. Gerçek anlamları ile de sıkça adından söz edilen hayvanlar içerisinde atın, ceylanın; kuşlar arasında bülbülün, ördeğin ve şahinin, doğanın güzel ötmeleri, tüylerinin renkliliği ve yırtıcı olmaları gibi özellikleri nedeniyle mısralarda pek çok unsura teşbih edilmiş, diğer cinslerine nazaran daha çok isimlerinden söz edilmiştir. Hayvanlarla ilgili örnek mısra bakımından en zayıf örnekleri ise sürüngenler, böcekler ve deniz canlılarının oluşturduğu görülür.

20. yüzyıl âşık şiirinde beşeri aşk, tabiat, din ve tasavvuf konularıyla birlikte üzerinde en çok durulan diğer bir konu ise milli hislenişler ve kahramanlık duygularıdır. Yirminci yüzyılın Türk tarihi açısından bağımsızlık mücadelesinin verildiği, kahramanlık destanlarının yazıldığı bir dönem olmuştur. Dönemin âşıkları başta Çanakkale olmak üzere, Balkanlar'da, Doğu'da, Güney'de ve Batı'da verilen mücadeleleri, Kıbrıs'a asker çıkarılması ve Ada'da yaşananları, Kore'ye Türk askerinin gönderilmesi şiirlerinde sık sık işlemişler, yüzyılın önemli tarihi olaylarına destanlarıyla tanıklık etmişler böylece milli duyguların kabarmasına sebep olmuşlardır. Bu bağlamda vatan ve memleket sevgisi, millet sevgisi, bayrak sevgisi, Türkçe sevgisi, ülkü sevdası, Türk büyüklerine karşı duyulan sevgi, kardeşlik duygusu birlik ve beraberliğin önemi, kahramanlık duygusu, seferberlik duyguları, esaret acısı, ordu ve mehmetçik sevgisi milli duyguların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Ayrıca 20. yüzyıl ın ikinci çeyreğinde Türkiye'de toplumu ve bireyi etkileyecek önemli değişmelerin yaşanması, Ankara'nın yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti oluşu, siyasal ve kültürel merkez olarak inşa edilişi, milli mücadeleyi gerçekleştiren Anadolu'nun hamasi ve ideolojik duyguların en önemli kaynağı haline gelişi, âşık şiirinin milli hislenişlerle örgülenmesine sebep olmuştur.

Dönemin âşık şiirinde ekonomik sorunlar, toplumsal kargaşalar ve kavgalar, kültürel ve ahlakî yozlaşma yirminci yüzyıl sosyal hayatında derin izler bırakan sosyal sorunlar arasında değerlendirilmiştir. Âşıklar dönemlerindeki yaşanan ekonomik sorunları, fakirliği, ekonomik krizleri, işsizliği, yüksek oranlı vergileri, tefeciliği, karaborsayı, hayat pahalılığını ve üst üste yapılan zamları birer sosyal sorun olarak görmüş bu sorunlarla ilgili duygularını mısralarına taşımışlardır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında sosyal hayatı olumsuz etkileyen sağ sol kavgaları ve anarşi, içinde bulunduğumuz dönemde de devam eden terör, mafya ve çete olayları, demokrasiye müdahale ve mezhep ayrılıkları gibi sosyal sorunlar âşık şiirinde geniş yer bulmuştur. Ayrıca kültürel ve ahlakî yozlaşma yirminci yüzyılın önemli sosyal sorunları arasında yer almış batı hayranlığı, ahlakî bozulmalar, değer

yargılarındaki farklılaşma, rüşvet ve yolsuzluklar, yalancı şahitlik, şike olayları, kuşaklar arası kopukluk, zararlı alışkanlıklar, adam kayırmaca ve ayrıcalıklı uygulamaları dile getirmişlerdir. Yüzyılın âşıkları yine aynı şekilde ağalık sistemi ve toprak sorunu, köyün ve köylünün yaşam zorlukları, göç olgusu ve gurbet duygusu, salgınlar, illerin mahrumiyeti, seferberlikler ve savaşlar, bürokrasi, çarpık şehirleşme, gecekondu yaşamı ve başlık parasının da yirminci yüzyılın sosyal sorunları şiirlerine konu etmişlerdir.

Yirminci yüzyıl bütün iyi ve güzel gelişmelere karşın yokluk ve yoksullukların bir türlü son bulmadığı, bilimsel ilerlemelerdeki hızlı gelişmeler kadar acıların, kardeş kavgalarının, ahlaki çöküntünün de çoğaldığı ve çabucak yayıldığı bir yüzyıl olmuştur. Böyle bir ortamda sanatlarını icra eden âşıklar şiirlerine karşılaştıkları bu olumsuzlukları şiirlerinde eleştiri ve şikâyet konusu yapmışlardır. Yirminci yüzyılın ilk yarısında örneklerine az rastlansa da âşıklar şiirlerinde, toplumdaki demokratik söylem özgürlüğü içinde devlet yöneticilerini ve siyasileri yermişler, onların yanlış icraatlarını, adaletsiz uygulamalarını dile getirmişlerdir. Bazı meslek grupları, toplumda huzursuzluk çıkaranlar ve isimleriyle anılan bazı şahıslar bu eleştiri dairesi içerisine alınmış, yaptıkları yanlışlıklar hatırlatılmıştır. Dönemin âşik şiirinde kültürel kimlikten ve öz benlikten uzaklaşılması, gelir dağılımdaki adaletsizlikler, rüşvet ve yolsuzluklar, ahlaki bulunmayan davranışlar, dünyada mağdur bazı devletlere karşı yapılan zulümler karşısında sessiz kalınmasının vb. hususlar eleştiri konusu yapılmıştır.

Âşıklar talihten ve felekten, eşin, sevgilinin ve dostlarının vefasızlığından, yaşadıkları zamandan ve ahlakî yozlaşmadan, modern hırsızlardan, emek sömürsünden ve ağalık sisteminden şikâyet ederler. Sevgiliden ve dostlardan ayrılık, hastalık, yaşlılık, yalnızlık, ilgisizlik ve kötü komşu âşıkların şiirlerinde şikâyet ettiği konulardır. Çalışma kapsamına alınan âşıkların tümü talihten ve felekten, zamanın kötülüğünden, yalnızlıktan ve sevdiklerinden ayrı kalmalarından şikâyet etmişlerdir. Devlet idarecilerinin yanlış icraatları, adaletsiz uygulamalar, mazlumiyetler ve mağduriyetler fazlaca eleştirilmemiş özellikle darbe

yönetimlerinde ve demokrasi kesintilerinin yaşandığı dönemlerde birkaç âşık dışında demoktik olmayan uygulamalar dile getirilmemiş, şiirlere konu edilmemiştir. Toplumun pek çok kesiminde yaşanan sessizlikten âşıklar da nasibini almıştır.

Şahısların ve mesleklerin eleştirisi arasında yüzde kırk yedi gibi büyük bir oranla siyasilerin ve devlet yöneticilerini eleştirisi yer almış onu yüzde on üç gibi bir oranla ehil olmayan âşıkların eleştiri takip etmiştir. Sosyal konulu eleştirilerde rüşvet ve yolsuzlukların eleştirisi birinci sırada yer almış, onu toplumsal kargaşa çıkaranların eleştirisi izlemiştir. Devlet icraatlarının eleştirisinin başlığında devletin dış politikasındaki yanlış kararlar dile getirilmiş bunlar arasında Amerika'ya güvensizlik, vize meselesi, yirmi sekiz şubat kararları öne çıkan eleştiri konuları olmuştur. Sosyal hayata dair şikâyetler içerisinde ise ahlaki yozlaşmanın ön plana çıktığı görülmüştür.

Övgü ve methiyelerin, 20. yüzyıl âşık şiiri konuları arasında oldukça geniş yer tuttuğu görülmüştür. Bu bağlamda din ve tasavvuf öncüleri, Türk Büyükleri, sevgililer ve güzeller, meslek grupları, bazı doğal unsurlar, kurum kuruluş ve tesisler methedilmiştir. Din ve tasavvuf öncülerinin methedildiği şiirlerde başta Hz. Muhammed (a.s) olmak üzere, Hz. Ali, ehl-i beyt, on iki imam, tarikat ve tasavvuf öncüleri ve Anadolu'nun değişik yörelerinde yatmakta olan dedeler ve babalar methedilmiş, onlara karşı saygı ve sevgi ifadelerine yer verilmiştir. Hemen her aşğın şiirinde Hz. Muhammed (a.s)'e ve Hz. Ali'ye saygı ve ta'zimde bulunulmuş ve saygı dolu ifadelerle methedilmişlerdir. Türk büyükleri ve tarihi şahsiyetlerin methiyesinde en çok Mustafa Kemal Atatürk' sonrasında ise Alparslan, Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim'in methedildiği görülmüştür. Siyasi liderler, yerel yöneticiler, bürokratlar, âşıklar, Türk gençliği, Türk kadını, sporcular, fıkra kahramanları methedilen diğer şahıslar arasında yer almıştır.

Âşıkların, toplumu aydınlatma, olaylar hakkında bilgi sahibi kılma ve halkı eğitme gibi işlevleri olmuştur. Onlar, halka yararlı olacak pek çok öğüt şiirini, atasözlerindeki üslupla yazmışlar, vefa, yiğitlik, tok gözlülük, cömertlik gibi yüksek

ahlaki değerleri telkin etmişlerdir. Bu bağlamda 20. yzyyl âşık şiirinde dinî ve tasavvufi öğütler ile sosyo-kültürel öğütleri şiirlerine sık sık konu etmişlerdir.

Dinî öğütler arasında Allaha iman, ahirete hazırlık, kutsal değerlere saygılı olma, kadere rıza gösterme, geride güzel bir eser bırakma, helal rızık kazanma ve haramlardan uzak durma, fani dünyaya aldanmama, ölüme hazırlıklı olma, Allah'ın rızasını kazanma ve ondan yardım dileme konuları üzerinde durulmuştur. Tasavvufi öğütler de ise sabırlı olma, dedi kodu ve gıybetten uzak durma, insan sevgisi, sır saklama, nefse hâkim olma, mütevazı olma, başkalarının kusurları örtme, kimseyi küçümsememe, kanaatkâr olma, tatlı dilli olma ve gönül incitmeme, başkasının malına göz dikmeme, emanete riayet etme ve doğru olma konuları işlenmiştir.

Sosyal içerikli öğütler bölümünde anne babaya ve büyüklere saygı gösterme, yoksula ve fakire yardım etme, cahil insanlardan ve kötü arkadaştan uzak durma, evliliğe ve aile kurumuna önem verme, yerli malının tercih etme, toplumsal kurallara uyma, yardımsever olma ve iyilikte bulunma gibi konulara yer verilmiştir. Kültürel öğütlerde ise eğitiminin ve meslek sahibi olmanın önemi, öğretmene saygı duyma, doğanın ve doğal varlıkları koruma, zamanı iyi değerlendirme ve kitap okuma, zararlı alışkanlıklardan uzak durma ve sağlıklı yaşamı tercih etme, temizliğe önem gösterme, ecdadı örnek alma ve öz kimlikten uzaklaşmama konularına dikkat çekilmiştir.

Dini öğütler içerisinde yüzde otuz beşlik bir oranla fani dünyaya adanmama, ölüme hazırlıklı olma öğütlenmiş, yüzde yirmi üçlük bir rakamla onu helal rızık ve haramdan uzak durma takip etmiştir. Tasavvufi öğütler tatlı dilli olma ve gönül incitmeme, nefse hâkim olma ve sabırlı olma öncelikli öğütler arasında yer almıştır. Sosyal öğütler arasında yardımseverlik ve iyilikte bulunma sıkça dile getirilmiştir. Kültürel öğütlerde ise çalışmanın önemi ve zamanın iyi değerlendirilmesi ön plana çıkmıştır.

Yirminci yüzyıl âşık şiiri, söylendiği toplumun yaşama biçimine, olaylar ve durumlar karşısındaki tavrına, dünyayı algılayış biçimine ışık tutmuş; bireye, topluma ve hayata dair hemen her konu ve sosyal sorunlar bu şiirlerde dile getirilmiştir. Yirminci yüzyılın âşık şiirinde aşk, tabiat ve gurbet vb. konular yüzyılların sosyal ve tarihî hadiseleri ışığında işlenmiştir. Âşıklar şiirlerinde yaşadıkları döneme ait sosyal-kültürel olayları, gündelik hayata ilişkin konuları, toplumu derinden etkileyen hadiseleri, büyük sosyal hareketleri dile getirmişler, aynı zamanda tarihî olaylara telmihte bulunarak adeta tarihe not düşmüşlerdir. Yaşadıkları yüzyılda yaşanan savaşları, doğal afetleri, salgınları mısralarında belirtmişler; kısaca sanat ve estetik anlayışları içerisinde insana ve yaşama ait birçok unsuru şiirlerine konu etmişlerdir. Ayrıca toplumun aksayan yönlerini, halkın kabullerini, umut ve isteklerini, kişilerin ve idarecilerin kusurlu davranışlarını taşlama ve takılmalarla eleştirmişler, din ve tasavvuf öncüleri başta olmak üzere Türk büyükleri, sevgililer ve güzelleri methetmişlerdir.

KAYNAKÇA

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim: Atasözleri ile İlgili Bir Yazı Üzerine Düşünceler”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Ankara, 1984

AKTAN, Coşkun Can: “Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Hak-İş Konfederasyonu Yay, Ankara, 2002

ALBAYRAK, Nurettin: *Âşık*, İslâm Ansiklopedisi, MEB Basımevi, C. 1, İstanbul, 1993

ALPTEKİN, Ali Berat: “*Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004

ARAT, Reşit Rahmeti: *Eski Türk Şiiri*, Ankara, 1986

ARMAOĞLU, Fahir: “*20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*”, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010

ARTUN, Erman: *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004

ARTUN, Erman: “*Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*”, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005

ARTUN, Erman: “*Türk Halk Bilimi*”, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005

ARTUN, Erman: “*Âşık Edebiyatı Metin tahlilleri*”, Karahan Kitabevi, Adana, 2011

ARTUN, Erman: “*Dinî Tasavvufî Halk Edebiyatı*”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002

ARTUN, Erman: “*Adanalı Âşıkların Şiirlerinde Kıbrıs Barış Harekâtı*”, turkoloji.cu.edu.tr, (Erişim Tarihi 21. 02. 2012)

ARTUN, Erman: “*Türk Halk Kültüründe Mevsimlik Törenler ve Nevruz*”, İçel Kültürü, Mersin Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü Yayınları, Yıl: 9, Sayı: 39, Mayıs 1995

ASLAN, Ensar: *Sabit Müdamî, Doğu Anadolu Saz Şairleri, (İkinci Kitap)*, Erzurum Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1978

AYTAŞ, Gıyasettin: “*Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve Haza Destan-ı Geyik*”, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/12-161-170> (Erişim Tarihi: 02, 03. 2012)

BANARLI, Nihad Sami: “*Türk Edebiyatı Tarihi I, II*”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1998

BAŞGÖZ, İlhan: “*Âşık Ali İzzet Özkan*”, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1994

BAŞGÖZ, İlhan: “*Halk Edebiyatı ve Folklor*”, İstanbul, 1977

BORATAV, Pertev Naili: *Folklor ve Edebiyat I-II*, Adam Yayınları, İstanbul, 1982

BORATAV, Pertev Naili: *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1999

CEVLANÎ, Dursun: *Kars'dan Sesler*, Ankara, 1951

CEBECİOĞLU, Ethem: “*Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*”, Ankara, 2009

CEYLAN, Ömür: Klâsik Türk Şiirinde Turna'ya Dair,
<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr> (Erişim Tarihi, 18. 03. 2012)

ÇAĞATAY, Neşet: “*Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslam Tarihi*”, TTK Yayınları,
 Ankara, 1993

ÇAKIR, Sabri: “*Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme*”, SDÜ
 Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2011, Sayı: 24

ÇANKAYA, İslam: *Âşık Mahzunî Şerif-Dolunaya Tül Düştü-Şiirler*, Sanat Yapıtları,
 Ankara, 2002

ÇELEBİ, Abdullah: *Amasyalı Fedayi Baba Divanı*, İstanbul, 1990

ÇETİNDAG, Yusuf: “*Ali Şîr Nevaî, Hayatı-Sanatı-Eserleri*”, Basım Yılı Yok, Fatih
 Üniversitesi Yayınları, İstanbul

ÇINAR, Ayten, (Ozan Gülçınar): *Gözyaşından Kızılırmak Beslenir*, Gündüz
 Kitabevi Yayınları, Gündüz Ofset, Ankara, 2008

ÇOBANOĞLU, Özkul: “*Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*”, Akçağ
 Yayınları, Ankara, 2000

ÇOBANOĞLU, Özkul: “*Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*”,
 Akçağ Yayınları, Ankara, 2003

ÇOBANOĞLU, Özkul: “*Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*”, 3 F Yayınları,
 İstanbul, 2007

DAŞDEMİR, Özkan: “*Âşık Summanî'nin “Dilber Senin” Redifli Şiirlerinden Hareketle Bazı Tespitler*” Turkish Studies, Volume 5/3 Summer 2010

DELİCE, Güven: “*Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif*”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2003, (<http://iibf.erciyes.edu.tr>)

DEMİR, Sıddık: *Afşinli Derdiçok*, Alıç Okul Yayınları Matbaacılık Tic. San. A.Ş., Ankara, 1993

DİZDAROĞLU, Hikmet: *Yusufelili Huzurî, Hayatı-Şahsiyeti-Şiirleri*, Ulus Basımevi, Ankara, 1949

DOĞAN, D. Mehmet: “*Büyük Türkçe Sözlük*”, Vadi Yayınları, Ankara, 2001

DURBİLMEZ, Bayram: *Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgesiliği*, Milli Folklor Dergisi, 2007, Yıl: 19, Sayı: 76

DÜZGÜN, Dilaver: *Âşık Mevlüt İhsanî, Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, Erzurum, 1997

DÜZGÜN, Dilaver: *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı-Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1997

DÜZGÜN, Dilaver, *Erzurum'da Âşık Kahvesi Geleneği*, e-dergi. atauni. edu. tr, Erişim Tarihi: 17.02.2012

ELÇİN, Şükrü: *Halk edebiyatı Araştırmaları I*, Ankara, 1988

ELÇİN, Şükrü: “*Halk Edebiyatına Giriş*”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001

ELÇİN, Şükrü: “Yurt Duyguları”, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 114, Ankara, 1990

ELÇİN, Şükrü Elçin: *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001

ERASLAN, Kemal: *Ahmed-i Yesevî, Divân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Ankara, 1983

GEDİK, Zekeriya: *Erzurum Halk Şairlerinden Bardızlı Âşık Nihanî Divanı*, Ajans Wesselam, İstanbul, 1995

GÖKALP, Ziya: *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul, 1958

GÖRKEM, İsmail: “Selçuklu’dan Cumhuriyet’e: Halk şairlerinde Türkçe Sevgisi”, *Türk Yurdu/Türkçe’ye Saygı Özel Sayısı*, c. XXI, nr. 162-163 (Şubat-Mart 2001, <http://turkoloji.cu.edu.tr>. (Erişim Tarihi, 13. 03. 2012)

GÜLŞAN, Hasan: “*Anadolu Alevî Müslümanlığı*”, Derin Yayınları, İstanbul, 2004

GÜNAY, Umay: “*Osmanlı İmparatorluğu ve Türk Halk Kültürü*”, Osmanlı Kültür ve Sanat, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, 1999

GÜNAY, Umay: *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2008

GÜVENÇ, Ahmet Özgür: “*Kırk Sayısının Halk edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme*”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 41 Erzurum 2009

GÜZEL, Abdurrahman: *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Velî*, Ankara, 1987

GÜZEL, Abdurrahman: “*Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı*”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006

HALICI, Feyzi: *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1992

HAMMER, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), “*Büyük Osmanlı Tarihi*”, C. I, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1998

HÜSEYİN, Hasan: *Kul Ahmet*, Bil-Tek Yayınları, Çağ Matbaası, Ankara, 1978

İMAM, Nevevî: “*Riyâzu ’Sâlihîn*”, Işık Yayınları, İstanbul, 2011

İslam Ansiklopedisi, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993

İslam Ansiklopedisi, C. 4, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993

İslam Ansiklopedisi C. 5, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993

İslam Ansiklopedisi, C. 6, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993

İslam Ansiklopedisi, C. 8, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993

İslam Ansiklopedisi, C. 11, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993

İslam Ansiklopedisi, C. 13, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993

KABAKLI, Ahmet: “*Türk Edebiyatı*”, Türk edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, C.I

KAFKASYALI, Ali: *Âşık Murat Çobanoğlu, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Ankara, 1998

KALAFAT, Yaşar: *Göktürklerden Günümüze, Türk Halk İnançlarında “Kurt”*, (<http://www.yasarkalafat.info>) Erişim Tarihi 09. 04. 2012

ALKAN, Emir: XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991

KAPLAN, Mahmut : “Manzum Nasihat-Nâmelerde Yer Alan Konular” <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr>, (Erişim tarihi 04-02. 2012)

KAPLAN, Mahmut : “Nev’inin Renk Dünyası I”, Berceste Aylık Kültür-Sanat-Edebiyat Dergisi, 2011

KAPLAN, Mehmet: *Tip Tahlilleri, Türk Edebiyatında Tipler*, İstanbul, 1981

KARABULUT, Halil: *Atatürk’le Tarihe Yolculuk*, Ekrem Matbaası, Adana, 2010

KARADAVUT, Zekeriya: “*Ozan Nihat, Hayatı-Sanatı ve Şiirleri*”, Denizli, 1993

KARAMAN, Hayrettin, A. ÖZEK, İ. K. DÖNMEZ, M. ÇAĞRICI, S. GÜMÜŞ, A.

TURGUT: “*Kur’an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*”, Türkiye Diyanet yayınları, 2010

KAYA, Doğan: “*Âşık İsmetî-Hayatı ve Deyişleri*”, Esnaf Matbaası, Sivas, 1984

KAYA, Doğan: “*Şairnameler*”, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990

KAYA, Doğan: “*Âşık Veysef*”, Doğan Gazetecilik ve Mat. San. A.Ş, Sivas, 2004

KAYA, Doğan: “*Âşık Talibi Coşkun*”, Sivas Belediyesi Kültür Yayınları, Sivas, 2005

KAYA, Doğan: “*Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010

KAYA, Doğan: “*Şehire Göç ve Köye Özlem Konusunun Âşık Edebiyatındaki Yansımaları-Sivas Örneği*”, Türk Kültüründe Göç Sempozyumu, Balıkesir, (doğankaya.com), Erişim Tarihi: 02. 03. 2012

KAYA, Doğan: “*Âşık Edebiyatında Mahlas Alma Geleneği*”, (doğankaya.com), Erişim Tarihi: 17. 02. 2012

KESKİN, Özgen: *Türk Saz Şairliği ve Ardanuçlu Efkârî (Divan İlaveli)*, Melih Ofset Matbaası, Bursa, 2006

KİBRİTÇİOğLU, A. “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler,1969-2001” *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, (2001), Cilt 1, Yıl 7, Sayı 41, Eylül-Ekim, s. 175

KOCAER, Abdullah Feyzi: Çev. “*Buhâri İman, (Sahih-i Buhâri Muhtasar-ı Tevrîd-i Sarîh)*”, Hüner Yayınları, Konya, 2003

KORKMAZ, Esat: *Ansiklopedik Alevîlik-Bektaşîlik Terimler Sözlüğü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003

KOZ, Sabri: *Yemek Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003

KOZALI, Jale: “*Dış Borç Sorunu ve Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği*”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi

KÖKSAL, M. Asım: “*Peygamberler Tarihi, C. I, II*”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011

KÖPRÜLÜ, M. Fuad: *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1981

KÖPRÜLÜ, Fuad: *TürkSaz Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004

KÖPRÜLÜ, Fuad: *Edebiyat Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004

KÖPRÜLÜ, Fuat Köprülü: *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul, 2007

KURNAZ, Cemâl: “*Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müşterekleri*”, Gazi Kitabevi, 2005

KUTLU, Muhtar: “*Yaşayan Bir Alt-Kültür Geleneği: Anadolu Göçer Kültürü*”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, I. Cilt, Feryal Matbaası, Ankara, 1992

LEVEND, Agâh Sırrı: *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984

NASKALİ, Emine Gürsoy, D. Herkmen: *Meyve Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006

OĞUZ, M. Öcal, M. Ekici, M. Aça, D. Düzgün, R. B. Akapınar, M. Arslan, M. Sever, A. M. Yılmaz, G. Ö. Eker, T. Özkan: *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2008

ONAY, Ahmet Talat: “*Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000

ORAK, Sabri: *Sevgi Bizim Dinimizdir*, ART Yayınları, Ankara, 2001

ORTAYLI, İlber: “*Türkiye'nin Yakın Tarihi*”, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010

ÖGEL, Bahattin: “*Türk Mitolojisi*”, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006

ÖRNEK, Sedat Veyis: *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000

ÖZ, Baki: “*Bektaşilik Nedir*”, Der Yayınları, İstanbul, 1997

ÖZCAN, Hüseyin: “*Alevî/Bektaşî İncancına Bakışlar “Canların Nefesinden”*”, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007

ÖZCAN, Hüseyin Özcan, “*Alevî/Bektaşî İncancına Bakışlar*”, İstanbul, 2011

ÖZCAN, Hüseyin: “*Âşık Edebiyatı Geleneğinde Hz. Muhammed Sevgisi*”, Yağmur Dil Kültür ve Edebiyat Dergisi, 2011, Sayı: 52

ÖZSOY, Bekir Sâmi: “*Başlangıçtan Günümüze Örneklerle Türk Şiiri*”, Ankara 2005

ÖZSOY, Bekir Sâmi: “*BAP Projesi, 2009-5, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa 2010*

ÖZDEMİR, Ahmet: *Âşık Sefil Selimî, “İrfan Okulu”*, Şarkışla ve Çevresi Kültür Sanat ve Sosyal Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul, 2003

ÖZTUNA, T. Yılmaz: “*Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*”, Cilt 2, Hayat Yayınları, Tifdruk Matbaacılık, 1964

PALA, İskender: “*Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*”, İstanbul, 1999

PEKER, Selçuk: *17. Yüzyıl Saz Şiirinde Muhteva*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2003

ROUXS, Jean-Paul: “Türklerin Tarihi, Pasifik’ten Akdeniz’e 2000 Yıl”, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2008

SADIKLAR, C. Tayyar: “*Türkiye’deki Son 20 Yılın Ekonomik Krizleri Konusunda Bir Değerlendirme*”, <http://www.ekodialog.com>, (Erişim Tarihi: 13. 03. 2012)

SAKAOĞLU, Saim: “*Senin Aşkınla*” Kadırlili Âşık Halil Karabulut, Nur Matbaası, Konya, 1987

SAKAOĞLU, Saim, “*Türk Saz Şiiri*”, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı-III-Halk Şiiri, Cilt: 57, Sayı: 445-450, Ocak Haziran, 1989

SAKAOĞLU, Saim, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. 3, Ankara, 1992

SAKAOĞLU, Saim, 1996, “*Saz Şiiri Tarihimize Genel Bir Bakış*”, Milli Kültür Araştırmaları-50. Kültür ve Sanat Yılında Dr. Mehmet Önder’e Armağan, (Haz. Mehmet Yardımcı), Ankara, 1996

SAKAOĞLU, Saim: *101 Anadolu Efsanesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008

SAMİ, Şemsettin: “*Kâmûs-ı Türki*”, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler, 1977

SANDER, Oral: “*Siyasi Tarih 1918-1994*”, 11. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003

SELMAN, Hasan Selman: “*İki Cihan Dostu*”, Mayataş Yayınları, İstanbul, 1971

SEVER, Arzu: *Âşık Kadırlili Abdulvahap Kocaman*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2004

SİPAHİ, Serkan: “*Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu*”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007

SOFUOĞLU, Cemal, A. İLHAN, , *Alevilik Bektaşîlik Tartışmaları*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2004

ŞAKİR, Cevat (Halikarnas Balıkcısı): “*Anadolu Tanrıları*”, İstanbul, 1962

ŞERİF, Mahzunî: “*Gümüş Yelek*”, Ankara, 1994

TANERİ, Aydın: “*Türk Devlet Geleneği*”, MEB Yayınları, İstanbul, 1997

TANYU, Hikmet: “*Türklerde Taşla İlgili İnançlar*”, Ankara, 1987

TATÇI, Mustafa, *Yunus Emre Külliyyatı I Yunus Emre Divanı İnceleme*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2005

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 3, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1979

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 4, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1981

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C: 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 7, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005

UĞUR, Fidan: *Denizlili Âşık Ozan Nihat*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2008

YAĞIZ, Süleyman: *İşte Bizim Mahzunî*, Hasat Yayınları, İstanbul, 1999

YAKICI, Ali: *Halk Şiirinde Türkü, Tanım-Tasnif-İnceleme-Metin*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007

YAKICI, Ali: *Hidrellez Geleneği'nin Türk Halk Şiirine Yansıması*, Milli Folklor Dergisi, 2 (10, 1991)

YARDIMCI, İlhan: *Âşık Yaşar Reyhâni-Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz-Dizgi Ofset*, Konya, 2006

YAVUZ, Bilge: *"Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922"*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994

YEĞİN, Abdullah: *İslamî-İlmî-Edebî-Felsefî-Yeni Lûgat*, Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992

YEĞİN, Abdullah, A. BADILLI, H. İSMAİL, İ. ÇALIM: *"Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat"*, Türdav İstanbul, 1999

YEMİŞ, Mustafa, *Milli Kültür Hazinelerimizden Feyzi Halıcı*, Celal Bayar Üniversitesi yayınları, Manisa, 2010

YILDIRIM, Ali, “*Renk Simgeciliği ve Şeyh Gâlib’in Üç Rengi*” *Milli Folklor Dergisi*, Yıl 18, Sayı 72, 2006

YILDIRIM, Nimet: *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul, 2008

YILMAZ, Güneş: *Davut Sularî ve Ozanlık Geleneği İçindeki Yeri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2009

<http://dogankaya.com>, Mahlas, (Erişim Tarihi, 13. 02. 2012)

<http://tr.wikipedia.org>, *Güneydoğu Anadolu Projesi*, (Erişim Tarihi 12. 03. 2012)

<http://tr.wikipedia.org>, *Oğuz Kağan Köksal*, (Erişim Tarihi: 12. 03. 2012)

<http://tr.wikipedia.org>, *Bosna Soykırımı*, Erişim Tarihi, 29. 02. 2011)

<http://tr.wikipedia.org>, *Kardak Krizi*, (Erişim Tarihi, 29. 02. 2011)

<http://wikipedia.org> *Milliyetçi Cephe Hükümetleri*, (Erişim Tarihi, 08.02. 2012)

<http://tr.wikipedia.org> *28 Şubat Süreci*, (Erişim Tarihi, 10.02. 2012)

<http://wikipedia.org>, *Muhammed Ali*, (Erişim Tarihi: 14. 03. 2012)

İNDEKS

A

Abdulkadir Geylani, 139, 140
 Abdullah Öcalan, 153, 907, 1166
 Adam Kayırmaca, 923
 Adû, 270
 Adû, 270
 Ağaçlar, 536, 541, 590, 685, 710, 716
 Ağalık Sistemi, 925, 1015
 Ağyâr, 271
 Ahiret İçin Hazırlık, 1094
 Ahlakî Bozulmalar, 914
 Ahmet Kutsi Tecer, 20, 26, 48, 574
 Akşam Vakti, 421
 Akşemsettin, 140
 Âlem-İ Mana, 430
 Allah Sevgisi, 291
 Allaha İman, 1092
 Anka, 758, 759
 Arif Olmak, 430
 Âşık Cevlanî, 31, 38
 Âşık Mahzunî Şerif), 31, 40
 Âşık Selmanî, 31, 39, 215, 942
 Âşıklar Bayramı, 29, 42, 556, 574
 Âşıklar Kahvesi, 24, 573, 574
 At, 561, 601, 740, 742, 779
 Atasözleri, 622
 Avcı, 531, 782
 Avcılık, 510
 Ayten Gülçınar, 25, 31, 36
 Ayvaz:, 172

B

Babrak Kemal, 200, 883
 Bade İçme, 550
 Bağ, 682, 683, 688, 689, 972, 1085
 Bahçe, 214, 682
 Bahçıvan (Bağban), 532
 Balık, 782, 783
 Balkan Savaşları, 820, 844, 845
 Başlık Parası, 941
 Batı Hayranlığı, 913, 967
 Baykuş, 45, 760
 Bayrak Sevgisi, 798
 Beyazıt-I Bestami, 141
 Bezirgân, 533
 Bilim Ve Teknoloji, 628

Bir Hırka Bir Lokma, 431
 Bosna Hersek Katliamları, 883
 Böcek, 776
 Buğday, 734, 1082
 Bürokrasi, 939
 Büyük Taarruz Ve Zafer Bayramı, 866

C

Cahil, 432, 754, 955, 1135, 1136, 1145
 Cazi, 270, 271
 Cazi, 271
 Cellât, 533
 Cem Olmak, 432
 Cepheler, 844, 848, 850
 Ceylan, 743, 744, 757, 758, 769
 Cihad, 433
 Cumhuriyetin İlanı, 861

Ç

Çalgılar, 575, 587
 Çalı, 727
 Çalışmanın Önemi, 1153
 Çanakkale Savaşı, 842, 843
 Çarpık Şehirleşme,, 940
 Çayır, Çimen, Ot, 727
 Çiçekler, 284, 649, 689, 690, 710, 727
 Çiftçilik Ve Hayvancılık, 509
 Çile, 433, 547

D

Dâr, 434
 Deccal, 153, 154
 Dedikodu Ve Gıybet, 1113
 Değer Yargılarındaki Farklılaşma, 916
 Demokrasiye Müdahale, 910
 Dergâh, 434
 Derviş, 6, 14, 25, 435
 Deve, 744
 Deyimler, 599, 600, 628
 Dış Borçlar, 901
 Diken, 275, 728
 Divân-I Hikmet, 6
 Doğruluk, 1130
 Dört Kapı- Kırk Makam, 437
 Dua Ve Niyaz, 319
 Dünyanın Faniliği Ve Ölüm Gerçeği, 329

E

Ebu Cehil, 119, 153, 154, 155
 Ebu Süfyan, 121
 Edeb Erkan, 437
 Ekin, 734, 735
 Ekonomik Kriz, 895
 Emanete Riayet, 1128
 Enel Hak, 438, 453
 Enosis, 201, 876
 Eren, 439
 Erkan, 439
 Esaret Acısı, 818
 Evliliğin Ve Aile Kurumunun Önemi, 1137

F

Fani dünya, 1103
 Ferhat ile şirin, 169, 170, 171
 Feyzi halıcı, 25, 27, 29, 195, 574, 575
 Firavun, 53, 54, 55, 153, 155, 156, 1166

G

Gavvas, 440
 Gecekondu Yaşamı, 940
 Geyik, 747
 Giyim Ve Kuşam, 503
 Göç, 486, 487, 584, 927
 Gülşen, 682, 684, 1089
 Güvercin, 36, 457, 761

H

Helal Rızık, 1101
 Hırka, 122, 441
 Himmet Almak, 442
 Hoca Ahmet Yesevi, 6, 142
 Hoyrat, 270, 273
 Hoyrat, 273
 Hac, 152, 412, 414, 448, 672
 Hacı Bayram-I Veli, 141, 142
 Hacı Bektaşî Veli, 7
 Hadisler, 75, 358
 Halk İnanışları, 482
 Hallacı Mansur, 146
 Halvet, 440
 Hancı, 530, 534, 779
 Haramlardan Uzak Durma, 1101
 Hasan Harakani, 147
 Hava- Rüzgâr, 665
 Hayat Pahalılığı, 899
 Hz. Muhammed sevgisi, 351
 Hz. Osman, 114, 115, 116, 392
 Hz. Zülkarneyn, 104
 Hz.Ömer, 113

İ

İbrahim Ethem, 147
 İbrahim Hakkı, 147, 148
 İLETİŞİM ARAÇLARI VE YENİLİKLER,
 632
 İLKBAHAR (BAHARİYE), 537
 İLLERİN MAHRUMİYETİ, 937
 İmam Ali'yül El Naki, 137
 İmam Caferi Sadık, 133, 134
 İmam Hasan'ül Askerî, 137
 İmam Hüseyin, 127, 428, 456, 1034
 İmam Muhammed Bakır, 133, 139, 1165
 İmam Muhammed Mehdi, 138
 İmam Muhammed Taki, 136, 137
 İmam Musa'yı Kazım, 135
 İmam Rıza, 135, 136, 139, 1035, 1165
 İmam Zeynel Abidin, 132, 139, 1165
 İNKILÂPLAR, 868, 871
 İNSAN SEVGİSİ, 1115
 İNSANIN YARATILIŞI VE
 MÜKEMMELLİĞİ, 305
 İshak kuşu, 309, 763
 İŞGALLER, 846
 İŞSİZLİK, 897

K

KADERE İMAN, 340
 KADERE RIZA, 1097
 Kağızmanlı Hıfzı, 31, 44, 45, 67, 74, 80, 82, 83,
 87, 97, 117, 166, 205, 226, 240, 260,
 309, 310, 322, 324, 332, 334, 341, 353,
 355, 357, 401, 415, 435, 440, 441, 487,
 554, 559, 590, 591, 592, 593, 594, 595,
 613, 614, 623, 652, 657, 665, 684, 685,
 689, 690, 691, 702, 703, 705, 707, 709,
 760, 762, 763, 767, 770, 771, 773, 774,
 822, 849, 892, 923, 991, 1108, 1120,
 1129
 KAHRAMANLIK DUYGUSU, 811
 kahvehane, 821
 KÂİNATIN YARATILIŞI, 303
 kam, 2, 4, 753
 Kam, 2, 3
 KANAATKÂRLIK, 1124
 Kaptan, 186, 534
 Kara çalı, 693, 728
 KARA ÇİNGENE, 275
 kara diken, 270, 275, 728
 Kara diken, 728
 KARDAK KRİZİ, 885
 KARDEŞLİK DUYGUSU BİRLİK VE
 BERABERLİK, 807
 KARSIN ANADOLU TOPRAKLARINA
 KATILMASI, 828

Kartal, 29, 245, 763
 Karun, 153, 156, 157, 161, 298, 331, 1166
 Katma Değer Vergisi, 983
 Keklik, 48, 203, 215, 245, 523, 764
 Keramet:, 443
 Kerbela Olayı, 827
 Kerem ile Aslı, 31, 167, 1166
 Keşifler, 631
 Kırklar, 444, 445, 490, 551
 Kırlangıç, 764
 Kış, 459, 536, 544, 893
 Kıtık, 902
 Kimseyi Küçümsememe, 1122
 Kitap Okuma, 1149
 Kongreler, 852
 Kore Savaşı, 873, 874, 875
 Koyun, 512, 749, 751, 752
 Köroğlu, 11, 27, 39, 171, 172, 489, 671
 Kurban, 87, 88, 383, 414, 415, 416, 471, 473, 672
 Kurt, 93, 102, 186, 753
 Kurtuluş Günleri, 476, 862
 Kusurları Örtme, 1122
 Kuşaklar Arası Kopukluk, 921
 Kutbu Devran, 445
 Kutsal Değerlere Saygı, 1097
 Kutsal İçecekler, 417
 Kutsal Kitaplar, 384, 401
 Kuzu, 749

L

La Feta İlla Ali, 446, 1031
 Ledün İlmi, 446
 Leyla ile Mecnun, 165, 166, 167, 212
 Lozan Barış Görüşmesi, 858

M

Mafya Ve Çete Olayları, 908
 Mahlas Alma, 572
 Malazgirt Savaşı, 829, 830, 831
 Mehdi:, 109
 Melekler, 309, 344, 365, 366, 367, 375, 378, 394
 Menzile Ermek, 447
 Mervan, 126, 129, 153, 157, 158, 912
 Mevlana Celaleddin-i Rumî, 148
 Meyveler, 682, 719, 720, 726
 Millet Sevgisi, 794
 Muamma, 27, 41
 Mucizeler, 145, 361
 Muhannet, 217, 227, 270, 276, 451
 Muhannet, 276
 Muhtıralar ve Demokrasi Kesintileri, 886
 Mürşid:, 448
 Mütevazılık, 1120

N

Namaz, 408, 409, 410, 1096
 Nasreddin Hoca, 174, 175, 747
 Nefse Hâkim Olma, 1117
 Nimetlere Şükür Duygusu, 315

O

On Kasım, 871, 872
 Ordu Ve Mehmetçik Sevgisi, 820
 Oruç, 411, 1096
 Osmanlı Rus Savaşı Ve Kars'ın İşgali, 838
 Oyun, 2, 498, 500
 Ozan-Baksı, 5, 8, 1164
 Ozan-Baksı, 3

Ö

Övgü Ve Methiye, 1034, 1055
 Övgü Ve Methiye, 1171
 Özdeyişler (Vecizeler), 626

P

Pamuk, 731
 Peygamberler, 52, 53, 57, 71, 300, 301, 351, 1012
 Peygamberlerden Şefaât Dileme, 357
 Pir-İ Mugan, 449
 Post, 126, 449

R

Rakip, 269, 270, 277
 Renkler, 588
 Rind, 450
 Ruhlar Âlemi (Bezm-i Elest), 295
 Rüşvet Ve Yolsuzluklar, 918
 Rüya Motifine, 6

S

Sabır, 618, 619, 1111, 1112, 1133, 1160
 Sağ Sol Kavgaaları Ve Anarşi, 905
 Sağlıklı Yaşam, 1158
 Saki, 534
 Salgınlar, 936
 Sarraf, 534
 Sebzeler, 726
 Seferberlik Duyguları, 816
 Seferberlikler Ve Savaşlar, 938
 Seher Vakti, 420
 Sevgiliye Dair Benzetme Unsurları, 234
 Seyit Battal Gazi, 173
 Sıfın Savaşı, 826
 Sığır, 3
 Sır Saklama, 1116
 Sofu., 450

Sonbahar, 536, 543
Süleyman Çelebi, 150, 353
Sünnetler, 357, 438

Ş

Şahin, 766, 767, 984, 1031
Şeddat, 159
Şeyh Bedrettin, 151
Şeytan, 73, 88, 365, 379, 380, 382
Şike Olayları, 921
Şölen, 3, 32

T

Taptuk Emre, 143, 151, 176, 177
Tarikat:, 451
Taşıtlar, 638
Tefecilik Ve Karaborsa, 898
Temizliğin Önemi, 1160
Terör Olayları, 907
Tevhit, 283
Tilki, 756, 757, 915
Toprak Sorunu, 925
Turna, 197, 769
Türk Büyükleri Sevgisi, 805
Türkçe Sevgisi, 801
Tütün, 732

U

Usta Çırak İlişkisi, 554

Ü

Üçler, 452
Ülkü Sevdası, 802

Ümit, 1128

V

Vahdeti Vücut, 453
Varlıkların Allah'ı Zikri, 308
Vasiyet, 567
Vatan Ve Memleket Sevgisi, 786
Velâyetname, 7
Veysel Karani, 121, 122, 1165
Viyana Kuşatması, 837
Vize Meselesi, 987

Y

Yad, 264, 278, 818, 865
Yadırgı, 280
Yalancı Şahitlik, 920
Yardımseverlik, 1142
Yaylacılık, 218, 511, 678
Yecüc Mecüc:, 160
Yediler, 454
Yerli Malı Kullanma, 1140
Yezid, 126, 127, 153, 159, 160, 827
Yoksula Ve Fakire Yardım, 1134
Yoksulluk/ Fakirlik, 891
Yöresel Yemekler, 494
Yuğ, 3

Z

Zahid, 454
Zamanın İyi Değerlendirilmesi, 1153
Zararlı Alışkanlıklar, 922, 1158
Zararlı Alışkanlıklardan Uzak Durma, 1158
Zekât, 411